

THE AGA KHAN UNIVERSITY

eCommons@AKU

Muslim Civilisations Abstracts

ISMC Series

2014

Cities as Built and Lived Environments: Scholarship from Muslim Contexts, 1875 to 2011

Aptin Khanbaghi
Editor

Follow this and additional works at: https://ecommons.aku.edu/uk_ismc_series_mca

Recommended Citation

Khanbaghi, A. (Ed.). (2014). *Cities as Built and Lived Environments: Scholarship from Muslim Contexts, 1875 to 2011* Vol. 3, p. 512.
Available at: https://ecommons.aku.edu/uk_ismc_series_mca/3

Muslim Civilisations Abstracts

CITIES AS BUILT AND LIVED ENVIRONMENTS

SCHOLARSHIP FROM
MUSLIM CONTEXTS,
1875 TO 2011

Edited by

Aptin Khanbaghi

Cities as Built and Lived Environments

Muslim Civilisations Abstracts
Series Editor: Aptin Khanbaghi

Books in the series include:

Encyclopedias about Muslim Civilisations

Interpretations of Law and Ethics in Muslim Contexts

Cities as Built and Lived Environments

www.euppublishing.com/series.mca

Cities as Built and Lived Environments

Scholarship from Muslim Contexts, 1875 to 2011

Edited by

Aptin Khanbaghi

EDINBURGH
University Press

IN ASSOCIATION WITH

THE AGA KHAN UNIVERSITY
(International) in the United Kingdom
Institute for the Study of Muslim Civilisations

The opinions expressed in this volume are those of the authors and do not necessarily reflect those of the Aga Khan University, Institute for the Study of Muslim Civilisations.

© Editorial matter and organisation Aqin Khanbaghi, 2014

© The abstracts, their several authors, 2014

Edinburgh University Press Ltd
The Tun – Holyrood Road
12 (2f) Jackson's Entry
Edinburgh EH8 8PJ
www.euppublishing.com

Typeset in 10/12 Times New Roman by
Servis Filmsetting Ltd, Stockport, Cheshire, and
printed and bound in Great Britain by
CPI Group (UK) Ltd, Croydon CR0 4YY

A CIP record for this book is available from the British Library

ISBN 978 0 7486 9618 5 (hardback)

The right of the contributors to be identified as authors of this work has been asserted in accordance with the Copyright, Designs and Patents Act 1988 and the Copyright and Related Rights Regulations 2003 (SI No. 2498).

Contents

This volume is divided by language into three sections: English, Turkish and Arabic.

Bu cilt, ingilizce, Arapça ve Türkçe dillerine göre üç bölüme ayrılmıştır.

إن هذا المجلد مقسم حسب اللغة إلى الإنجليزية و التركية و العربية

Abstracts in English

Acknowledgements	3
Introduction	5
Abstracts	15
Index of Names	162
Index of Places	163
Index of Authors	166
Index of Keywords	168

Abstracts in Turkish

Teşekkür	181
Giriş	183
Özetler	193
Kişi Adları Dizini	342
Yer Adları Dizini	343
Yazar Adları Dizini	346
Anahtar Kelimeler Dizini	348

Abstracts in Arabic

شكر و تقدير	7/500
مقدمة	9/498
الملخصات	17/490
مسرد أسماء الأعلام	135/372
مسرد الأماكن	136/371
مسرد المؤلفين	139/368
مسرد المصطلحات	141/366

Abstracts in English

Contents

Acknowledgements	3
Introduction	5
Abstracts	15
Index of Names	162
Index of Places	163
Index of Authors	166
Index of Keywords	168

Acknowledgements

The MCA project reflects an extensive collaboration between new researchers, scholars, editors, translators and coordinators from around the world. The list of people mentioned below is far from exhaustive, but I am nevertheless grateful to all those who participated in this project. Without their contribution this volume could not have come to fruition.

My most profound debt is to Mohamad Meqdad for working relentlessly by my side, assisting me with the logistics and editorial aspects of the project.

I would like to express my deepest appreciation to Süer Eker at Başkent University for sustaining our project from the onset with practical advice and editorial support in relation to all the Turkish material of the project. My thanks go to Gülin Öğüt Eker for her meticulous copy editing of the Turkish section and Emine Çakır Sürmeli for assisting me with the final Turkish corrections. I am also much obliged to Aysu Dinçer, Hasan Çolak, Fatih Taştan and Metin Yeğenoğlu who have been committed translators and correctors of the Turkish section.

I would like to convey my sincere and heartfelt gratitude to our gifted academic translators: Hugh Lovatt for rendering the Arabic documents into accessible English, and Niki Akhavan for her translations from Persian to English. Other people who must be thanked are: Maha Yaziji and Hala Adra for undertaking heavy loads of

translation from English to Arabic, and Firas Ahlawat and Wael Odeh for editing and copy editing many of the documents in Arabic. Iradj Ismailpour Ghouchani, Feryal Tansuğ and Helin Burkay cannot be thanked enough for being prolific abstract writers.

My special thanks are extended to Denise Marray for the in-house editorial tasks of the documents written in English, and to Sikeena Karmali Ahmed for undertaking their copy editing. I owe a debt of gratitude to Eleanor Coghill for her critical eye and astute comments on the introductions to the volume. Last, but by no means least, I would like to extend my thanks to my colleagues in the finance department, Shelina Haji and Reg Bruney, for running efficiently our department's account.

Thanks are due to the director of the Institute, David Taylor, for his expressed desire to enhance further the MCA project. I would like to thank Charlotte Whiting for liaising with EUP, and Nicola Ramsey and her colleagues at EUP for publishing this volume.

Finally, I would like to thank my colleagues Saima Ali, Fasih Khan, Kevin Rimmington, Walid Ghali, Otambek Mastibekov, Waseem Farooq, Jessica Lindner and Shah Hussein for their availability to support my team whenever necessary.

Aptin Khanbaghi
London, December 2013

Introduction

Today, according to *Bloomberg Businessweek*, more than fifty per cent of the world's population dwells in urban areas.¹ Although urbanism is generally associated with modernity, since the foundation of Islam at the end of antiquity in West Asia, cities have been an integral part of Muslim civilisations. A significant number of today's Muslim majority cities are located in the region known as the cradle of Urban Civilisation.² Mada'in, one of the largest metropolises of the world in late antiquity, became part of the emerging Muslim empire in the seventh century. It had been the capital of the Persian Empire and the most important centre of Christian and Jewish leadership in Asia. The geopolitical and economic significance of this region, which saw the emergence of ancient cities like Babylon and Seleucia, prompted the Abbasids to found the city of Baghdad in 762 AD near Mada'in.³

Islam itself was born in a city renamed by its Prophet simply al-Madina, "the town", and thus was viewed by the growing Muslim population as the city par excellence.⁴ Even beyond Arabia, the Muslim urban experience has been based on cities of historical importance. The heartland of the Greek empire,⁵ Constantinople, also known as the city par excellence or *Polis* by the Greeks, has been a major city in the Muslim world since the fifteenth century. Thus, the rising Muslim civilisation absorbed the sophisticated and cosmopolitan cities of Egypt, Mesopotamia or Greece after the seventh century.

Evidently, the Muslim world has had a glorious past enabling it to encompass unique cities belonging to great civilisations; the present,

however, has revealed itself to be more challenging. The demographic explosion and subsequent challenge of spatial management in today's world has generated new concerns in Muslim majority countries. High birth rates, migrations, housing developments, increase in traffic, fuel consumption, pollution, neglect of old buildings and elimination of green spaces weigh dramatically on the expanding urban centres of Muslim societies. In addition to global issues affecting many cities in the world, cities in Muslim majority regions have been experiencing incessant conflicts and political turmoil, leading to large material and intellectual loss, particularly in the last four decades.

Looking towards an Objective Study

As the recent coverage by the media has shown, cities in Muslim contexts have reached a major historical crossroads.⁶ Because cities in the Muslim majority countries have been affected by significant upheavals in the last four decades, the study of urban societies in Muslim contexts is at present more opportune than ever. Muslim majority countries, however, have not all been affected in the same way. Their past and their geographical location have played an important role in their present religious, social and political make-up. The Muslim Civilisations Abstracts project endeavours to address these points in a new volume which provides insight into the history, diversity, challenges and dynamism of cities in Muslim contexts.

Most studies on cities are focused on urban centres in Europe and North America, since they

rank highly in the business world. Cities in the developing world, which include most Muslim majority urban centres, have not been of interest until very recently. Dubai, Abu Dhabi, Kuala Lumpur and Istanbul have only made news among investors in the past fifteen years. The spotlight today is very much on global cities, and very few cities in the Muslim world make it to the top of the list.⁷ As a result, the theories which were developed during the twentieth century in urban studies cannot necessarily be applied to Muslim majority cities.⁸ Moreover, the cities in the Muslim world are very different from one another across the board. They are spread across three continents, with huge geopolitical differences and wealth disparities. In particular, poorer areas in the Muslim world have received less attention from foreign scholars, and the work produced by local scholars has generally gone unnoticed elsewhere.

Countries with colonial pasts attract researchers from their former colonial metropolises; however, their tendency has been to consult exclusively North American or European publications.⁹ As Kamran Asdar Ali rightly asserts, individuals' positions are based on their own experience and world view.¹⁰ We need to encourage a broader and more inclusive analysis which would include perspectives of researchers based in both northern and southern hemispheres. In order to provide a balanced view, the MCA project has been given the mandate to transmit the works of African and Asian scholars who are based in the cities under study.

Spotlight on some Major Cities in Muslim Societies

Many Muslim majority countries have a tripartite past, divided into pre-Islamic, medieval Islamic and colonial periods. The medieval and colonial periods are reflected in the planning and structure of the cities, but are diluted within the new post-colonial dimension. Historically, much of the daily life in Western Asian and North African cities revolved around the main bazaar; the colonial phase, however, added new features, as the colonisers fashioned sections of the cities for their own use and needs. In Casablanca, the

roads were laid out in a way that enabled French troops to circulate easily. Modern Algiers was specifically planned to host the colonists.¹¹ The old bazaars gradually lost their importance to new business districts and this decline continued in the post-colonial period.

In the case of Indonesia and Malaysia, urbanism was a legacy of the colonial period, and as late as the 1980s, these countries remained undeveloped. The local language had not even formulated a term for "city" in its European or Western Asian sense. The focal point of an inhabited zone was a port or a fort.¹² The concept of city was not transferred by the Muslims to the Archipelago, but by Europeans in the seventeenth century. As such, the study of cities in Indonesia and Malaysia would provide a different dimension to the field of urban studies in Muslim majority nations and elsewhere.

Vast changes occurred in major cities of Muslim majority countries after the fall of the Ottoman Empire but accelerated further in the 1940s and 1950s. Many historical cities such as Istanbul, Alexandria and Izmir lost much of their cosmopolitan social fabric due to supranationalist ideologies and to foreign interference in local affairs.¹³ Other famous cities such as Baghdad and Damascus, which in their glory days were the heartlands of Muslim empires and until very recently were important centres of art and culture, have turned into disaster zones. Most of these cities have lost their world class position to recently developed global cities such as Dubai and Abu Dhabi. Istanbul stands out, not only because of its citizens' aspirations to be a major international urban centre, but also due to international expectations, since it is an ancient historical city at the gate of Europe.

Radical Transformation and Enduring Memories

Despite many ups and downs, Istanbul has survived over a millennium without declining into a marginal city. Although it has shifted from Christianity to Islam, the memories of its multi-confessional past have been engraved in its architecture and documented in books published about Istanbul. It is only in the past sixty years

that Istanbul has lost its old cosmopolitan character. The quarters which belonged to Greek or Armenian communities have left their religious and cultural stamp on the city. Following the collapse of the Ottoman Empire and the Turkification policies that ensued, most of the non-Muslim population left. Their neighbourhoods, however, were not taken over by the remaining city dwellers, but by new migrants coming from Anatolia. The original Istanbulites claim a European identity for their city and present themselves as cosmopolitan. They have developed a certain nostalgia for the past and ignore the rural migrants who compose most of Istanbul's twelve million residents.¹⁴ By clinging to an old image of Istanbul, they wish to portray their city as one belonging to a cultural and economic elite. This nostalgia is best reflected in the Beyoğlu quarter of Istanbul, where a new synthetic identity is being constructed.¹⁵

Istanbul is not the only city whose native residents lament its new composition. Karachi is another example; due, however, to the present political instability in Pakistan and the weak presence of Karachi in world history, the ethnographical and anthropological aspects of this metropolis have been less investigated. Istanbul's reputation surpassed most of the cities of the world, due to its old multinational and multi-confessional make-up, whereas Karachi appeared much later on the itinerary of world travellers and merchants, and became a multi-confessional town after the eighteenth century up to the Partition of India. Despite the outflow of Greek, Armenian and Jewish minorities from Istanbul, the present stability of the city and its geopolitical affinity with Europe has made it a more attractive place to foreigners. Karachi faces sectarian violence and poor investment in its infrastructure.¹⁶ Nonetheless, the flood of migration to Karachi did not stop after Partition. Even after the arrival of Muslim migrants from India, people continued to migrate to Karachi, not only from other Pakistani provinces, but also from poorer countries such as Bangladesh, Nepal and Myanmar.¹⁷

The population metamorphoses which took place in Istanbul and Karachi were initially caused by dramatic historical events, generating

both massive emigration and immigration. Cities such as Algiers or Tangiers lost more migrants from their colonial populations who did not want to live under indigenous rule, and their departure prompted the arrival of indigenous people from the nearby provinces.¹⁸ In the past four decades, all major urban centres in the Muslim world have experienced an influx of migrants from smaller urban centres and rural areas. Tehran, Jakarta and Cairo, like Istanbul, Karachi and Algiers, have been under tremendous pressure to accommodate the new residents.

Persistent Challenges: The Social Divide between Rich and Poor

Large waves of migrants are a burden on the infrastructure of these cities. The number of rural migrants arriving in Jakarta was so overwhelming that in 1970 it was proclaimed a "closed city", due to laws forbidding new migrants from settling in the urban agglomeration.¹⁹ Despite this, many settled in fringe areas and turned out to be more successful than local residents in finding jobs.²⁰ However, the sheer number of people overcrowded the metropolitan zones.

Since there is no official border preventing migrants from entering these cities, planning becomes a key factor. Constructions, industries and traffic management have to be considered carefully. The civic leaders in these regions face issues which are very different from those in developed countries where the population is shrinking. In many Muslim majority countries the urban culture is very dynamic.²¹ The urban spaces in such metropolises should ideally be regenerated at a much faster pace than in European cities. The population grows in Cairo, Karachi and Tehran at a rate unknown in Europe since the oil crisis of 1973.

Previous studies focusing mainly on European societies have concluded that industrialisation and urbanisation have been the main causes of drops in fertility rates.²² However, this pattern has not been paralleled in the Muslim world. In France and England, low-income families are integrated within the cities through provision of subsidised housing. In developing countries, the less fortunate have to fend for themselves and

build their own homes in shanty towns. These informal settlements mushroom around megalopolises. In Cairo, migrants from villages and young low-income urban people end up in such locations. Based on theories developed from studies on urban centres in Europe, the fertility rate should be lower in Cairo than in rural areas in Egypt. This is not the case, however, as the rate seems to be identical in both zones.

Therefore, the difference between European and North African cities has to be taken into consideration, and different research tools have to be used when investigating Arab cities in general. Research produced by institutions based in Arab cities could play an important role in this respect as they are located in the areas which are being studied. Their participation can advance the field of urban studies and generate new theories applicable to cities in developing countries. Thus, for example, case studies about Cairo, such as the one comparing the fertility rates of migrants and original residents, can be used as a model for studying similar groups in Karachi or Tehran.²³ Another noticeable issue, when studying cities in Muslim majority countries, is the expansion rates of different neighbourhoods. The poorer areas are not the only ones with a growing population.

Shanty towns expand horizontally, but the wealthier zones of the megalopolises are transformed vertically, with high rises appearing everywhere. Due to a lack of open space, wealthy neighbourhoods in Tehran and Istanbul, where spacious homes and orchards had once prevailed, have been transformed into modern high-rise blocks with paved car parks. Since space is at a premium and maintenance of land expensive, environmental concerns are not a priority.²⁴ The emulation of modern North American cities has affected not only the dwellings but also the marketplaces, with traditional bazaars being replaced by modern shopping complexes.²⁵

Urban Planning

More research is needed to address urban planning when dealing with cities in the Muslim world, as the disorder generated by industrialisation and overpopulation has impacted sig-

nificantly on the lives of citizens. Some of the major cities of the Muslim world face grave environmental issues. Tehran made the news in January 2013 due to the high levels of pollution which paralysed the city.²⁶ During the years of war with Iraq (1980–8), Tehran's population more than doubled and the municipality failed to invest in the capital's infrastructure. The declining of resources and the government's restricted budget prompted the post-war mayor of Tehran, Gholamhossein Karbaschi, to increase taxes and reduce free services. He introduced congestion charges and aimed to develop the poor neighbourhoods in the south of the city and build department stores.²⁷ Historically, due to the harshness of the weather in Iran, Iranians were very attentive to the structuring of their cities, in order to deal with climate management and water supply (through *kariz* or *qanat*, i.e. subterranean built watercourses).²⁸ The population growth of the last three decades seems, however, to have let things get out of hand, as Tehran has increasingly had to deal with problems of water supply. The city is now in great need of an urban regeneration strategy which can respond to its ever increasing population.

Despite the visible challenges experienced by the major megalopolises in the Muslim world, there has been visionary planning in the past to improve the infrastructure of major urban centres. Already in the mid-twentieth century there were reports and plans for easing congestion in Istanbul, Cairo and Tehran, which ultimately led to the building of modern underground systems in the 1980s and 1990s. However, the demographic explosion in these cities has been of such a magnitude that even the underground networks and congestion charges have not been sufficient to ease the transport problems.

Ethnic Divide

Recent studies of the most populated countries of the Muslim world, such as Indonesia, Pakistan, Iran and Turkey, have addressed the issues around infrastructure and population growth, despite the risk of triggering political and sometimes religious reactions. Many of the major cities of the Muslim world have

been affected by ethnic divisions. In the case of Tehran, however, the ethnic differences have not generated any bitterness or confrontation. The city is predominantly Persian speaking, while its economic heartland, the bazaar, is dominated by the Turkic-speaking Azeris. The major division is socio-economical. By contrast, the divisions in Istanbul and Karachi each have historical roots stemming from a bitter war that created their modern nations. Although Istanbul is no longer suffering from war, Karachi has been plagued by ethnic and religious conflicts: on some occasions pitting the original Sindhi population against the migrants, and on other occasions involving militant and sectarian groups aiming to impose their political and religious views on the inhabitants.²⁹

While in Karachi the appropriation of space goes beyond the physical sense and has acquired even a political sense (involving opposing factions), in Istanbul it has an exclusively theoretical sense. In theory, Istanbul, according to the republican directives of a nationalist modern Turkey, was not intended to be a multicultural city. The Turkish state was built for the Turkic people of Anatolia, while Istanbul, as an integral part of Turkey, did not correspond to this ideal, upon the creation of the Turkish state in 1923–4. Its non-Muslim population was prompted to leave and, in turn, masses of Muslims migrated to Istanbul from the Asian provinces. Nonetheless, Istanbul did not turn into a homogenous city with no ethnic divide. The new wave of migrations created socio-spatial exclusion, as the Kurds who arrived in Istanbul became outsiders due to their poor economic status and their ethnic background.³⁰

By chance, current events in Istanbul have revived the ghosts of the past, due to the recent intentions of the ruling Justice and Development Party to take away Taksim Square from the public. Protestors evoked the Armenian cemetery, which was expropriated by the Republicans seven decades earlier to build a park, hoping to grab international attention by making analogies between themselves and the Armenians, who were sacrificed for political agendas in the first half of the twentieth century.³¹ Taksim in Istanbul, like Tahrir Square in Cairo, has become a symbol of a nation's discontentment

with its political establishment. The physical and vocal presence of the masses in these squares demonstrates the importance of public spaces in the major historical cities of Muslim majority countries. The media coverage of these massive political gatherings is bound to lead to new debates on "public space in Muslim contexts" in both the local and foreign literature.

Effects of War

Istanbul and Karachi are both cities which have suffered from the effects of conflicts that opposed ethnic and religious communities. These tragedies occurred after wars which split the Ottoman Empire and the Indian subcontinent into smaller independent states in the first half of the twentieth century. Beirut and Baghdad are more recent victims of foreign invasions and civil war opposing groups of different confessions.

After more than a decade of conflict, Beirut remains a city divided along lines of religion and wealth, the Shiite southern suburbs being less prosperous.³² The Shiite community consolidated its position in Beirut in the 1990s, and thereafter planned a zone which registered the religious values of the Shiite community. In southern Beirut, for example, single-sex beaches have been established to accommodate pious Shiite women wishing to use *shar'i* beaches.³³ There have been efforts, since Rafiq Hariri's liberal policies, to improve the infrastructure of south Beirut, and high-end apartments have been built.³⁴ Baghdad was affected by the atrocities of war later than Beirut, and continues to be plagued by sectarianism. The city is a shadow of its past glory, when it attracted poets and learned men under the reigns of the caliphs. Baghdad today has all the amenities of a modern city such as mobile phones, the Internet and satellite dishes. New shopping centres have been built, and a nightclub scene has re-emerged. Nonetheless, the city lacks security and people's lives are in danger.³⁵ Due to the lack of security, researchers seem to have shied away from conducting studies in Baghdad, where any cultural activity has become a challenge.³⁶

In the last few decades, many other historic cities have been damaged by the effects of war in

Muslim majority countries such as Afghanistan and Syria. The effects of war have not only damaged buildings and monuments but also harmed the intangible heritage of these countries. A series of books catalogued in this volume cover the oral and written traditions of cities such as Damascus, Aleppo and Herat. With the endless war in Afghanistan and the recent conflict in Syria, the subjects covered in these books are more valuable than ever as they reflect a local perception of a culture which might no longer be accessible.

Heritage and Preservation

Megalopolises part with their past both by losing their original inhabitants and by falling prey to investments for urban renewal. The economic modernisation of urban centres is sometimes a bigger threat to cities, as mentioned earlier. Historic districts in Tehran have generally not been well preserved. Moreover, urban renewal in the case of Tehran has not meant a gentrification of a neighbourhood but rather the replacement of villas by high rises. Since Tehran does not have a historically important heritage district, in order to evaluate Iranian conservation efforts we need to look at Isfahan. The monuments of the city are evidently suffering from damage, despite being registered by UNESCO as a World Heritage Site.³⁷ According to new studies conducted by Iranians themselves, there have been initiatives to tackle the problems caused by pollution, traffic and transport development and the government has been asked to develop preservation strategies. Cultural heritage officials recommended that construction in sensitive areas of Isfahan be strictly regulated and these zones closed to traffic.³⁸ Nevertheless the UNESCO warnings were taken lightly and new developments have appeared near the heritage sites, which, combined with worsening traffic conditions and the construction of a subway under a historic avenue, have impacted further on Isfahan's monuments. Insufficient planning, combined with environmental changes, has even led to the drying up of Isfahan's main river.³⁹

In general, the preservation of historical districts in Third World countries is a monumental

task, as, due to financial constraints, officials focus less on heritage zones and more on mundane issues such as the salaries of municipal employees.⁴⁰ Jakarta is a case in point. Its Batavia neighbourhood was built by the Dutch in the seventeenth century. The collection of villages which formed Jakarta in the 1960s grew into a city of over five million people in the 1970s, changing the face of the city. The old buildings were used for administrative purposes, and open spaces were not cared for. As in the case of Isfahan, there were plans to construct roads running through heritage zones, and the new infrastructure would have caused damage to the remaining historic sites, had the government pursued such plans.⁴¹ In 1970, Jakarta's governor initiated a project to restore its historic centre. The project lasted four years at a cost of four million dollars, and served to preserve only a few buildings. Ultimately, the restoration project was not successful since the desired results were not obtained, partly due to lack of funds.⁴²

The post-Soviet urban centres of Central Asia have only recently attracted the attention of scholars in the West. The cities in this region can be divided into two categories: historical cities, such as Merv, Bukhara and Samarqand, which had been politically undermined during the Soviet era; and cities like Tashkent and Dushanbe, which were of less historical value and which the Soviets chose as regional administrative centres. For the historic cities there is a great deal of earlier documentation available; however, unlike for most other Muslim countries, there is not much recent indigenous multi-disciplinary research on hand. Local researchers are not interested in the modern infrastructure issues or the demographic crisis, and have been focusing rather on the historical setting and archaeological discoveries in Central Asian cities. Unsurprisingly, Central Asia experienced an important upheaval after the collapse of the Soviet Union. The Soviet urban planning came abruptly to an end and left the population disoriented. While in the Soviet era housing was a right,⁴³ this was no longer the case after the creation of the independent Central Asian states. The region faced urbanisation challenges linked to high birth rates and rural migration, which were mostly addressed

in international reports rather than by local governments and scholars.⁴⁴ The lack of strategy for urban development has discouraged comprehensive research, which explains the scarcity of publications on matters related to infrastructure, anthropology and ethnography.

Encouraging Future Research

There are certainly more topics and regions to be covered; nevertheless, through this volume the MCA project has achieved its mission, by demonstrating once again the diversity of Muslim societies. The theme of “cities” is one of the most tangible subjects, which can be explored even by lay people through travelling. Unfortunately, due to the recent turmoil in many of the Muslim majority countries, a number of historical cities are now difficult to access. We rely more today on the media to learn about these regions. The recent media images from Istanbul and Cairo do not capture the entire reality, however, and therefore it is important to find other sources of information and consult local academic and non-academic interpretations in order to complement the discussions taking place in Western Europe and North America. The present volume has gathered together over two hundred abstracts of publications produced in the Muslim majority countries with a view to supporting such debates. The absence of abstracts from some regions should not be regarded as an oversight, but rather seen as a challenge to reach out to scholars in those corners of the world. Moreover, the concerns of authors differ from one region to another and this is echoed in the publications gathered here: there are particular subjects regarding cities which are not covered for certain countries presented here. Thus, an overview of the abstracts collected in this volume will enable local and international scholars, as well as governmental agencies, to detect gaps in research on specific urban subjects.

In conclusion, “cities” is a topic through which the diversity of humanity can be visually perceived, for cities are dynamic expressions of human civilisation. They evolve with their occupants and undergo change according to the inspirations and ideas of the latter. They experi-

ence cultural shifts prompted by new trends, new governors, invaders or mass movements. These changes have been more drastic in recent decades in Muslim societies, due to political instability and uncontrollable demographic explosion. It is to be hoped that the present volume will facilitate and encourage further balanced research on cities in Muslim contexts.

Notes

1. “How the Experts Would Fix Cities”, *Bloomberg Businessweek*, 18 October 2012, web 21 March 2014 <<http://www.businessweek.com/articles/2012-10-18/how-the-experts-would-fix-cities#p1>>.
2. I am referring to Mesopotamia, Egypt and the Indus Valley.
3. Michael Morony, “Mada’en”, *Encyclopaedia Iranica*, 2009, web 21 March 2014 <<http://www.iranicaonline.org/articles/madaen-sasanian-metropolitan-area>>.
4. Colin Paul Mitchell, Review of *Iranian Cities: Formation and Development* by Masoud Kheirabadi and *Tehran: The Making of a Metropolis* by Ali Madanipour, *British Journal of Middle Eastern Studies*, vol. 31, May 2004, p. 117.
5. By “Greek empire” I am alluding to the Eastern Roman Empire and the Byzantine Empire, which were both culturally Greek.
6. This is an allusion to Istanbul and Cairo and, to a lesser extent, to Baghdad, Tehran, Karachi and Kabul.
7. Richard Grant and Jan Nijman, “Globalization and the Corporate Geography of Cities in the Less-Developed World”, *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 92, June 2002, p. 321.
8. Brian D. Clark and Vincent Costello, “The Urban System and Social Patterns in Iranian Cities”, *Transactions of the Institute of British Geographers*, Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers), no. 59, July 1973, p. 99: “Theories concerning the structure of cities in the developing world have only recently been formulated, and many of these theories are broad generalizations which may not necessarily be applicable in individual countries.”
9. Jean-Louis Cohen, “Architectural History and

- the Colonial Question: Casablanca, Algiers and Beyond”, *Architectural History*, vol. 49, 2006, pp. 350, 367–72.
10. Kamran Asdar Ali, “Voicing Difference, Gender and Civic Engagement among Karachi’s Poor”, *Current Anthropology*, vol. 51, no. S2, October 2010, p. 313.
 11. Cohen, “Architectural History and the Colonial Question”, p. 357.
 12. Hans-Dieter Evers, “The End of Urban Involvement and the Cultural Construction of Urbanism in Indonesia”, *Internationales Asienforum*, vol. 38, 2007, pp. 53–4.
 13. Hasan Kayali, *Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism and Islam in the Ottoman Empire 1908–1918*, Berkeley: University of California, 1997, p. 212 (conclusion): Kayali refers to nationalist voices in the Arab world which received European backing. Ambitious and prominent figures such as Sharif Hussain (Emir of Mecca), who wished to maintain their prerogatives in their lands “with active British support, contributed to the separation of the Arab regions from the (Ottoman) empire and, under the new geopolitical realities of foreign occupation, prepared the ground for the rise of particularistic nationalist movements in Anatolia and the Fertile Crescent”.
 14. Amy Mills, “Narratives in City Landscapes: Cultural Identity in Istanbul”, *Geographical Review* (“New Geographies of the Middle East”), vol. 95, no. 3, July 2005, p. 457.
 15. *Ibid.*, p. 445.
 16. Asdar Ali, “Voicing Difference”, p. 314.
 17. *Ibid.*, p. 315.
 18. Sheila Crane, Review of Zeynep Celik, Julia Ann Clancy-Smith and Frances Terpak (eds), *Walls of Algiers: Narratives of the City through Text and Image*, H-Urban, H-Net Reviews, May 2012, web 21 March 2014 <<http://www.h-net.org/reviews/showpdf.php?id=33784>>.
 19. Gerald Krause, “Economic Adjustment of Migrants in the City: The Jakarta Experience”, *International Migration Review*, vol. 13, no. 1, Spring 1979, p. 40.
 20. *Ibid.*, p. 52.
 21. Grant and Nijman, “Globalization”, p. 337.
 22. Ketayun H. Gould, “Parsis and Urban Demography: Some Research Possibilities”, *Journal of Marriage and Family*, vol. 34, no. 2, May 1972, p. 345.
 23. John R. Weeks, Arthur Getis, Allan G. Hill, M. Saad Gadalla and Tarek Rashed, “The Fertility Transition in Egypt: Intraurban Patterns in Cairo”, *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 94, no. 1, March 2004, p. 90.
 24. Paul J. Kaldjian, “Istanbul’s Bostans: A Millennium of Market Gardens”, *Geographical Review* (“People, Places & Gardens”), vol. 94, no. 3, July 2004, p. 294.
 25. *Ibid.*, p. 287.
 26. Thomas Erdbrink, “Annual Buildup of Air Pollution Chokes Tehran”, *New York Times*, 6 January 2013, web 21 March 2014 <<http://www.nytimes.com/2013/01/07/world/middleeast/tehran-is-choked-by-annual-buildup-of-air-pollution.html>>.
 27. Kaveh Ehsani, “Municipal Matters: The Urbanization of Consciousness and Political Change in Tehran”, *Middle East Report* (“Pushing the Limits: Iran’s Islamic Revolution at Twenty”), no. 212, 1999, pp. 22, 24–6.
 28. Masoud Kheirabadi, *Iranian Cities: Formation and Development*, Syracuse: Syracuse University Press, 2001, pp. 22, 30.
 29. Mudjtaba Rathore, Masror Hausen, Amir Rana, Safdar Sial and Abdul Mateen, *Profiling the Violence in Karachi* (Report), Islamabad: Pak Institute for Peace Studies, vol. 2, no. 3, July–September 2009, pp. 6–8.
 30. Anna Secor, “There Is an Istanbul that Belongs to Me”, *Annals of the Association of American Geographers* (“Citizenship, Space, and Identity in the City”), vol. 94, no. 2, June 2004, pp. 353, 357.
 31. Michael Kimmelman, “In Istanbul’s Heart, Leader’s Obsession, Perhaps Achilles’ Heel”, *New York Times*, 7 June 2013, web 21 March 2014 <<http://www.nytimes.com/2013/06/08/world/europe/in-istanbuls-taksim-square-an-achilles-heel.html>>.
 32. Lara Deeb and Mona Harb, “Sanctioned Pleasures: Youth, Piety and Leisure in Beirut”, *Middle East Report* (“The Politics of Youth”), no. 245, Winter 2007, p. 12.
 33. *Ibid.*, p. 15.
 34. *Ibid.*, pp. 18–19.
 35. Amanda Erickson, “Ten Years after the Iraq War,

- How Has Baghdad Changed?”, *The Atlantic Cities*, 18 March 2013, web 21 March 2014 <<http://www.theatlanticcities.com/politics/2013/03/10-years-after-iraq-war-how-has-baghdad-changed/5011>>.
36. Colin Freeman, “Iraq Ten Years On: Welcome to Baghdad, ‘Capital of Culture’ 2013”, *The Telegraph*, 18 March 2013, web 21 March 2014 <<http://blogs.telegraph.co.uk/news/colinfreeman/100206948/iraq-ten-years-on-welcome-to-baghdad-capital-of-culture-2013>>.
37. Ali Assari and Erfan Assari, “Urban Spirit and Heritage Conservation Problems: Case Study Isfahan City in Iran”, *Journal of American Science*, vol. 8, no. 1, 2012, pp. 203–8.
38. *Ibid.*, p. 206.
39. Andrew Lawler, “Isfahan: Iran’s Hidden Jewel”, April 2005, web 21 March 2014 <<http://www.smithsonianmag.com/people-places/isfahan-irans-hidden-jewel-1-121478518>>.
40. James L. Cobban, “The Ephemeral Historic District in Jakarta”, *Geographical Review*, vol. 75, no. 3, July 1985, p. 300.
41. *Ibid.*, p. 310.
42. *Ibid.*, pp. 311, 318.
43. J. Robinson, *The Post-Soviet City: Identity and Community Development*, web 21 March 2014 <<http://libra.msra.cn/Publication/6465983/the-post-soviet-city-identity-and-community-development>>.
44. For example, see Bakhtoyor Ergashev, “Improving City Infrastructure Management in Uzbekistan: Problems and Search for New Mechanisms and Instruments”, United Nations ESCAP, Centre for Economic Research, Tashkent, 2011, p. 10.

Abstracts

ایازی، برهان. آئینه سنندج: مصور. سنندج: ب. ایازی، ۱۳۷۱، ۸۷۸ص.

Ayazi, Burhan. *A'inah-yi Sanandaj: Musavvar*. Sanandaj: B. Ayazi, 1992, 878pp.

ABSTRACT

Mirror of Sanandaj: Illustrated

آئینه سنندج: مصور

Burhan Ayazi has largely organised *A'inah-yi Sanandaj* based on what he saw and heard in his native city during the years 1931–81. The book includes an extensive index that covers buildings and structures, rituals and ceremonies, beliefs and superstitions, trade and shops, city planning and architecture, as well as the games, sports and leisure activities of the people of Sanandaj. As such, the work is like a comprehensive monograph with the difference that its “present ethnographic study” is not limited to one historical period but covers a half-century. As a result, the work also addresses cultural changes over time. In addition, the book includes several black and white photographs of scenes in the city of Sanandaj.

Ayazi has written the book in Persian and does not address the language of the people of Sanandaj, which is Kurdish. However, he skilfully explains the roots of certain Kurdish names. Perhaps the absence of a dedicated section on language and accent can be explained by the fact that language rarely shows major changes in the

course of a half-century and the author's main concern is to record cultural changes. On the other hand, he hopes that his book will familiarise young Kurds from Sanandaj with the recent past of their city, a past that according to the writer was much better than the present.

Despite this book being written for a young Kurdish audience, it provides an astute account of the nuances of Sanandaj's popular culture from the point of view of a native “cultural assistant”. As such, the book is recommended to all anthropologists and those who are interested in the field of anthropology. Moreover, *A'inah-yi Sanandaj* has a unique and pleasant style that calls to mind the writings of Mohammad Ghazi. Like Burhan Ayazi, Ghazi is a Kurd who writes in Persian.

Finally, it must be noted that the author did not feel the need to cover the history of Sanandaj and often refers the reader to Sheikh Muhammad Mardukh's *Tarikh-i Kurd wa Kurdistan*. For this reason, the book does not contain a list of sources as is conventional in works of history. However, in cases where the author felt historical evidence was necessary, he has cited the source on the spot. Many of these sources are manuscripts that the author has himself collected, thereby enhancing the value of the book as a primary source.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

سعدونديان، سيروس و اتحاديه، منصوره. آمار دار الخلافه تهران: اسنادی از تاريخ اجتماعي تهران در عصر قاجار. تهران: نشر تاريخ ايران، ۱۳۶۸، چاپ اول، ۱۵۱ص.

Sa'dvandiyan, Sirus and Ittihadiyah, Mansurah. *'Amar-i Dar al-Khilafah-yi Tihiran: Asnadi az Tarikh-i Ijtima 'i-i Tihrandar 'Asr-i Qajar*. Tehran: Markaz-i Furush, Nashr-i Tarikh-i Iran, 1990-1, 1st edn, 651pp.

ABSTRACT

Statistics of the Capital, Tehran (Documents from Tehran's Social History During the Qajar Era)

آمار دار الخلافه تهران: اسنادی از تاريخ اجتماعي تهران در عصر قاجار

This book consists of three documents from the Qajar era. The references for these documents are cited in the preface of the work.

The first document, "The Number of Houses and Other Buildings in the Spectacular Capital, Tehran", is from the year 1852. After a four-line introduction, the document presents a list of "the number of houses", places of religious rituals (*Tikaya*), shrines, mosques and shops. In this document, houses have been categorised as belonging to ordinary citizens and servants. Armenian, Turkeman and Jewish populations as well as trades-people are included in the latter category. In describing the city's neighbourhoods, which include Ark, Oudlajan, the Bazaar, Sangelaj, Chalimeydan and a few other inhabited areas outside the city gates, the list of houses begins with the homes of the Minister in chief, princes, khans and their servants; after listing the homes of religious and other scholars, it continues with the homes of ordinary citizens. However, the structural features and physical placement of the houses are left unaddressed. In its concluding segments, the document notes the total number of places of religious ritual, schools, mosques, artillery centres, warehouses, shrines, doctors' clinics, weapons warehouses, and unusable urban lands.

The second document is an eight-page text called "Geography of the Resident Population of the Protector Capital", which was edited

by Abdul-Ghafar Mujnem-Bashi in 1869. Four pages of this document are devoted to covering the methods and shortcomings of the statistical approach.

The last document of this book, "Identifying and Recording Buildings in the Areas Near the Trenches around the Spectacular Capital", is by Akhzar Alishah and dates to 1899. The method of classifying neighbourhoods is the same in the first and second documents. In the third document, however, which dates to the era of Muzaffaredin Shah, the names and order of the neighbourhoods have changed and been labelled as "hangouts". Generally, this is done in accordance with the names of persons who have the title of "deputy" such as "the hangout of deputy Aziz". In addition, many transit areas are marked with the label "police" such as the transit area called "Abbas Police".

Despite the fact that one of the documents is entitled "geography", none of its pages contains a map of Tehran. At the same time, all three documents provide a sense of the urban space of Tehran during the beginning and middle years of Nassirdin Shah's reign as well as the beginning of the reign of his son, Muzaffaridin Shah Qajar. As such, the book may be of notable interest to historians and anthropologists, as well as city planning researchers.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

Cezar, Mustafa. *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*. Istanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1977, 520pp.

ABSTRACT

Pre-Anatolian Turkish City and Architecture

Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık

This book traces the history of sedentary Pre-Anatolian Turks from the sixth to the sixteenth

century discussing urbanism as well as architecture. The author points out that research on this area has been mainly conducted in the Soviet Union, where Central Asia was treated as a uniform entity and the different ethnic groups were not taken into consideration. Studies in Europe and America in the meantime had focused on Iran. Consequently, this volume stands out as it covers Turkish cities and architecture in both Central Asia and Iran.

The early chapters of the book deal with the beginnings of the settled life of Turks and the emergence of their cities. There is a particular emphasis on the Islamic era, and the transformation of Turkish urban civilisation after the spread of Islam under the Karakhanid, the Ghaznavid and the Seljukid dynasties. The origins of caravanserai (*ribat*, *hanakah/khan*), along with its meaning and functions, as well as palace structures, are treated as individual chapters. Another chapter has been reserved for mural paintings and ornamentations as architectural examples.

The book covers architecture under the rule of other Turkic dynasties such as the Khwarazmshahs, Atabegs, Il-Khans Mongols and Timurids. The last chapter discusses pre-Turkish Anatolian civilisations from Hittites to Byzantines, and falls slightly outside the scope of the volume.

The author has not provided a map which could have defined the limits of Central and Inner Asia. He has also failed to explain which groups he is referring to when using the term "Pre-Anatolian Turks", as the reader can be misled into thinking that no Turkic groups other than Oghuz Turks have moved to Anatolia. Oghuz communities from the shores of the Syr Darya are depicted as the first examples of early Turkic urban settlers. The author mentions that they coexisted with nomadic Turks such as the Göks. The author views the Karakhanids and the Ghaznavids as the creators of the Turko-Islamic urban civilisation. He argues that the urban pattern composed of a mosque, *türbe*, caravanserai and madrasa, which forms the essence of the Turkish-Islamic city, was set later by Great Seljukids.

Covering a large amount of material, the book remains an important reference on the early

and medieval Turkish sedentary life, cities and architecture.

Sezim Sezer

Sözen, Metin. *Anadolu Kentleri, Anadolu'nun Kenti İstanbul*. Istanbul: Creative Yayıncılık, 2000, 363pp.

ABSTRACT

Anatolian Cities: Istanbul an Anatolian City

Anadolu Kentleri, Anadolu'nun Kenti İstanbul

This book is divided into two parts: aspects of daily life in various Anatolian towns, and essays on Istanbul. It includes photographs of landscapes and historical monuments. The author mainly discusses his own experience of Anatolian towns and Istanbul, and expresses his personal feelings and thoughts. He relates to the past of these places and refers to the lost architectural structures.

He provides details on monuments from Anatolian towns such as Antalya, Bursa, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Kastamonu, Niğde and Urfa, and gives insights into the daily life of these places. He describes the neighbourhoods, the markets and the places of entertainment. The author has given his book a literary flavour by including verses describing towns by famous poets such as Behçet Necatigil and Ahmet Hamdi Tanpınar, as well as samples of prose, myths, lullabies, limericks and songs.

In the second part of the book, the author goes slightly beyond his own views of the city, narrating the foundation myth of Istanbul and talking about the origins of its name. He recounts the Ottoman conquest, and thereafter depicts the architectural legacies of the period such as Sultanahmet, Yedikule, Galata Tower, Fatih Complex, Mihrimah Sultan Complex, Süleymaniye Complex, Beyazıt Square and Kapalıçarşı, as well as neighbourhoods like Eyüp, Emirgan and Çemberlitaş.

These chapters are directed towards an audience that appreciates poetry, is interested in old urban myths and would enjoy reading about life in Anatolian towns in a romantic style. No references are provided since the book is based on first-hand observation of Anatolian towns and Istanbul in the twentieth century. This work constitutes an original primary source for future generations.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Yılmaz, Leyla. *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002, 256pp.

ABSTRACT

Antalya: The Architectural Heritage of a Medieval City and the Development of the City Texture (Until the End of the 16th Century)

Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)

This work addresses the historical architecture that shapes the identity of Antalya. In the study, twenty-two architectural pieces built before the end of the sixteenth century are examined. Buildings are classified according to architectural features using the information derived from inscriptions. Historical sources are advanced in cases where no inscription is available. Unique structures that cannot be put into any architectural category are dealt with separately.

The book begins with a brief history of Antalya before and after Turkish rule. Thereafter, the architectural works are examined. First, architectural structures which have been partially or completely preserved in their original forms are discussed, and subsequently structures that

have been mentioned in the sources but have not survived.

The book addresses not only the architectural structures, but also the decorative aspects. The last section of the book is dedicated to the architectural changes throughout history. The architectural development in Antalya from the Middle Ages up to the sixteenth century is investigated in detail using information from inscriptions and historical sources. In addition, two important maps are presented in this section. The original texts of the inscriptions and Turkish translations are given in the fifth section, titled "Inscriptions".

It is pointed out in the work that no structure from the time of "Keykavus I" has survived, that real progress was made during the reign of "Keykubat I", and that important works guiding the city's architectural development were produced under "Keyhüsrev II". It is also conveyed in the book that Antalya was a vibrant city in terms of trade, and that Seljuk architecture continued early in the fourteenth century. The medieval background of the city did not change during the Ottoman rule, but some new elements were added.

However, beginning with the sixteenth century important changes and transformations in urban architecture were realised. It is pointed out in the study that, in the surviving structures, domes were used as roof covers, "pendants" and variations of the Turkish triangle were used as transition elements, and stone was used as the main construction material. Antalya, surrounded by double walls and ditches, is depicted as a good example of the "closed city" model.

Başak Acıman
Translated by Ertürk Barlas

اسکندری، اکبر و اسکندری، نسرین. ارسنجان نامه. شیراز: نوید شیراز، ۱۳۸۵، ۳۶۸ص.

Iskandari, Akbar and Iskandari, Nasrin. *Arsanjan Namah*. Shiraz: Navid Shiraz, 2006, 368pp.

ABSTRACT

The Book of Arsanjan

ارسنجان نامه

The Book of Arsanjan is the first contemporary volume written about this city. The preface, written by Iraj Afshar, is in essence a commentary about the book. From the preface and text, it appears that unlike surrounding areas, the city of Arsanjan does not have historical artefacts and the oldest documents about it date back only to the Safavid period. Due to the limited available written history, all of the material gathered about the history and geography of the city is covered in the first one hundred pages. Amidst these pages, useful general information about water canals and how they were arranged can be found.

The rest of the book covers the culture of proverbs and includes a glossary of the dialect of the people of Arsanjan. In addition, the end of the book contains a collection of local poems, games and beliefs of the people of Arsanjan along with some commentary. If the aim of the authors was to write a complete monograph, they should have addressed other issues such as the structure of the family and the genealogy of important families from this city. From the content and the layout of the illustrations, it appears that the book is a collection of everything that has ever been written or documented about the city of Arsanjan.

Approximately eighty photos and documents are collected in this book, and not all are of great significance. At times, the representations of local lullabies and poems read more like descriptions than actual translations of verses or terminology. Ultimately, the book is a worthy effort at writing about a city that has not yet been written about. The main audience of *The Book of Arsanjan* is likely to be those interested in the culture of Fars province, anthropologists and linguists.

Iradj Esmailpour Ghouhani
Translated by Niki Akhavan

Gökbilgin, M. Tayyib. *XV.–XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar*. Istanbul: Üçler Basımevi, 1952, 301pp.

ABSTRACT

Edirne and the Paşa Province

XV.–XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar

Tayyib Gökbilgin's study is a compilation of various unpublished sources on the foundation and development of Ottoman Edirne and its environs. The book gathers documents and information on the economic, administrative and social attributes of the region. Edirne was the capital of the Ottoman state prior to the conquest of Istanbul and preserved its political importance, especially in relation to the conquests in Rumeli, even after losing its status as the capital.

The first part of the book investigates the administrative and political structures of Edirne and the wider Rumeli region. This chapter explores the changing terminology during the historical expansion of the province, and is of use not only to political and economic historians, but also to those working on literature, culture and architecture. It sheds some light on the relationships between various groups such as the rulers, warriors, dervishes and *ahis* (members of guilds formed as fraternities), as well as exploring their interaction with the town's identity.

The second chapter focuses on agricultural production in and around the town and the land-holding network, revealing the process whereby Edirne became the centre of Rumeli. Extensive lists have been compiled from archival sources on various production/land-holding models. Among these, *hass* (Sultan's private land) and *mukataa* (lands rented out for tax-farming) make up the most comprehensive lists, but the book also explores the influence of the district's land-holding systems on the military and political zones such as *zeamat* (fiefs) and *timar* (smaller fiefs or tax farms).

In the final and longest chapter, records of pious foundations and other estates are

investigated chronologically. This last part takes the shape of a presentation of sources rather than an analysis, which will enable researchers to use the book as a primary source.

Around twenty deeds relating to the leading architectural structures and landed estates of Edirne and its vicinity are added to the last part of the book, the most extensive ones being from the Bayezid II Complex. This appendix includes the original documents as well as translations and notes on their contents, and it follows the index of personal names, objects and terms.

Overall, Gökbilgin emphasises the importance of the *coloniser dervishes* in the Ottoman society in the period before the conquest of Istanbul. However, he leaves out patronage of social structures, the influence of relationships of ownership and production on urban identity, and information on the physical, conceptual and cultural dimensions of structures. Despite the fact that there are translations into Turkish and explanatory notes in places, the book is directed towards an audience familiar with the Ottoman script.

Zeynep Oğuz

Translated by Aysu Dinçer

Uz, Behçet. *Atatürk'ün İzmir, Bir Kentin Yeniden Doğuşu*. L. Ece Sakar (ed.). Istanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, 2nd edn, 192pp.

ABSTRACT

Ataturk's Izmir: Rebirth of a City

Atatürk'ün İzmir, Bir Kentin Yeniden Doğuşu

Ataturk's Izmir tells the story of the rebirth of Izmir, which is today Turkey's third largest city. This book is a collection of the memoirs of Doctor Behçet Uz, who was the driving force behind Izmir's transformation from a wrecked city in the 1930s into a modern city. The author recounts his medical training before his involvement in politics. He supports his story with the aid of visual materials. Uz's purpose in writing

his biography was to convey his pivotal role in turning Izmir into a modern city.

While Uz was working as a successful paediatrician in Izmir, he witnessed the invasion of the city by the Greeks on 15 May 1919. Retaken by Mustafa Kemal Atatürk on 9 September 1922, Izmir was ruined by fire, historically known as the Huge Fire in Izmir. During these years, Uz started his political career while he was still highly respected as a physician.

As the mayor of Izmir between 1931 and 1941, he worked towards the rebuilding of the city. Uz devoted himself to the modernisation and progression of his beloved city. He inaugurated September 9 Fair in a new compound where many fairs and exhibitions have taken place ever since. Along the Izmir Fair compound he established a Culture Park, both of which have contributed economically and culturally to Izmir. Uz died before completing his last projects, Izmir Atatürk Forest and the War of Independence Monument.

Since Uz's goal was to demonstrate his own achievements, he focused more on his career than on discussing in greater detail what readers might expect from the title – "Ataturk's Izmir".

Bilge Gökter

Translated by Gülşah Dindar

خلیلی، خلیل الله . آثار هرات. تهران: محمد ابراهیم شریعتی افغانستانی، ۱۳۸۳، ۴۷۲ص.

Khalili, Khalil Allah. *Athar-i Harat*. Tehran: Muhammad Ibrahim Shari'ati Afghani, 2004-5, 472pp.

ABSTRACT

The Monuments of Herat

آثار هرات

The *Athar-i Harat* was published by its author, Khalil Allah Khalili, in Herat, Afghanistan, in 1931. It was published for the second time in Tehran in 2004.

This book is made up of three parts. The first is about the historical and geographical conditions of Herat with a summary of the city's built environment and monuments that testify to its past glories. Herat is described as a city that appreciates and promotes culture and is identified as an ancient cultural centre.

The second part of the book discusses the city's past poets, and points out that in Herat learning poetry is part of people's upbringing. The works of Herat's past poets were most often in the classic forms of quatrains or elegies (*qaside*). Throughout its history, Herat has held dear in its heart two types of poets: poets who were originally from Herat, and prolific poets who were not natives of Herat but spent their lives in this city.

The third part of the book focuses on Herat's contemporary poets, most of whom write their poetry in the form of *ghazal*.

The book covers eras spanning from the Ghurid dynasty to contemporary times. Contrary to current views, the book gives a positive assessment of the people of Herat and considers them as having culture and civilisation. In writing this book, the author has relied on various sources, including secondary and primary sources.

This work has captured the importance of a city's culture and history through a focus on poetry. We also read that in addition to having great poets, Herat had a distinctive architecture. The book alludes to the different type of governments Herat has had in the past, not all of which have been good. It refers to the mass killings that have occurred in Herat. However, the author's praise of Herat makes the book appear occasionally subjective.

This book is among the few that has linked various types of poetry to particular governments and articulated the importance of poetry in a city. It illustrates, for example, how until three centuries ago, quatrains or elegies were more common, while in contemporary times the *ghazal* form has gained more popularity.

Fakhrallah Safari

Translated by Niki Akhavan

نراقی، حسن. آثار تاریخی شهرستانهای کاشان و نطنز. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۷۴، چاپ اول، ۴۴۶ص.

Naraghi, Hasan. *Athar-i Tarikhi-yi Shahrstanha-yi Kashan wa Natanz*. Tehran: Anjuman-i Athar wa Mafakhir-i Farhangi, 1996, 1st edn, 446pp.

ABSTRACT

Historic Kashan and Natanz

آثار تاریخی شهرستانهای کاشان و نطنز

The main aim of this book is to provide a comprehensive guide to the historic elements of Kashan and Natanz. To this end the author has assembled scattered historical reports and accounts by travellers and tourists. The implicit aim is to recreate the past greatness of Kashan.

The book explains how a significant part of this past glory was destroyed as a result of political turmoil, as well as natural disasters such as earthquakes. The historic elements described range from archaeological discoveries in the Tepe Sialk through to contemporary times. There are detailed descriptions of the Fin Garden spring, and the Bagh-i Shah (Shah's Garden). The lack of water in the region has led the author to highlight fountains and cisterns. However, the main focus is on historical texts and accounts of European Orientalists about Kashan, Natanz and Abyaneh. As these are mostly written in the manner of travelogues, they are lacking in attention to architectural details.

While the book has many illustrations, no architectural plans are included. Nonetheless, the author does attempt to provide an account of the current condition of Abyaneh, including the method of repairs, reconstruction and/or changes in how buildings are used. In most cases, stone inscriptions and texts written on the entrances of remaining buildings have been documented. As a result, the work contains a noteworthy number of historic poems and texts. Also included are descriptions of rituals and cultures affiliated with holy shrines, such as the ceremony of rug washing in the village of Mashhad-i Ardihal. The Notes and Appendix section of the book consists of approximately one hundred pages on various

issues, including accounts of some of Kashan's current elders and prominent figures, as well as two articles about Kashan rugs.

This work is aimed at scholars and other readers interested in the relationship between culture and architecture.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

El-Bushra, El-Sayed. *An Atlas of Khartoum Conurbation*. Khartoum: University of Khartoum Press, 1976, 97pp.

ABSTRACT

An Atlas of Khartoum Conurbation

Khartoum Conurbation refers to the Three Towns: Khartoum, Khartoum North and Omdurman, which straddle the confluence of the White and the Blue Niles. The Atlas's first chapter, "Physical Setting", describes the geographical location, the geology and the climatic conditions of the site.

The second chapter, "Rise and Growth", is a historical review of the rise of the Three Towns beginning with the pre-historic settlements in the vicinity and passing through the Christian and Islamic periods. A small village grew in each of the three sites after 1500 CE. In the Turco-Egyptian period (1821–85) Khartoum village was chosen as the capital of Sudan, and grew into a town of 300,000. Omdurman and Khartoum North remained as villages.

In the Mahdiyya period (1885–98) the capital was shifted to Omdurman and Khartoum was reduced into ruins. In the early years of the Condominium period (1898–1956), Khartoum was reconstructed according to a master plan on a European model. Planning and zoning regulations were introduced and a three-class system of residential areas was adopted for different social strata.

Centralisation of government and services after independence led to industrial and commercial concentration and consequently to increasing migration from rural areas into the capital.

The book also discusses the population growth of the Three Towns, from 50,000 in 1900 to 1,000,000 in 1979, and the impact on population distribution in the region and social services. The study is perhaps the earliest to point out the impact of this dramatic change on unauthorised settlements; however, it falls short of acknowledging the consequences in terms of security, health, food supplies and so on.

The chapter devoted to "Land-Use" is well illustrated by aerial photographs and air photographic mapping; it shows the major characteristics of land-use and direction of growth in the 1960s. The last chapter, "Sphere of Influence", draws attention to the importance of the study of the interrelationship between the capital and its immediate hinterlands.

Fathi Bashier

Eryıldız, Semih. *Avrasya Megapolü İstanbul: Bölge-Kent ve Çevreye Kültürel Yaklaşım*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, 235pp.

ABSTRACT

Istanbul as the Megacity of Eurasia: A Cultural Approach to Region, City and Environment

Avrasya Megapolü İstanbul: Bölge-Kent ve Çevreye Kültürel Yaklaşım

Semih Eryıldız, in his book titled *Istanbul as the Megacity of Eurasia*, states that the developments that took place in the years preceding 1993 prepared the ground for making Istanbul Eurasia's central megacity. He cites the actions needed to prepare Istanbul for this change.

The author first outlines theories related to the "central places economy" and spatial economy. He defines some basic concepts such as regional planning, regional science and economic planning. In addition, information is given on the legal implications and issues of the five-year national development plans, environmental regulation plans, construction and building plans and city planning.

The author then defines Eurasia and the Eurasia project. This is followed by a chronological evaluation of planning at the national level, focusing especially on discussions of particular regions. The book also discusses the necessity of restructuring local administrations following the development and expansion of certain regions. The author proposes models and suggestions for reorganising these areas. He also provides statistical data on urbanisation, economic resources for urbanisation, planning and city law, and institutions relevant to city planning.

The book includes a chapter on palaces in Istanbul, and their significance in the modern city. The author suggests strategies for operating and using these historically invaluable places. He also proposes projects for organising the historic quarters of Galata and Eminönü Hanlar in a way in which their cultural significance can be appreciated but their architecture would not suffer damage.

Since the book is divided into many sections and has a broad scope, it can be stated that some subjects have not been explored in detail. Nonetheless, the author provides numerous practical suggestions to those interested in regenerating and planning Istanbul. Additionally the book is enriched with many illustrations such as photographs, maps and charts.

Ali Serdar

أبو عياش، عبد الإله. أزمة المدينة العربية. الكويت: وكالة المطبوعات، ١٩٨٠، ٢٣٦ص.

'Abu 'Ayash, 'Abd Al-Ilah. 'Azmat al-Madinah al-'Arabiyyah. Kuwait: Wakalat al-Matbu'at, 1980, 236pp.

ABSTRACT

The Crisis of the Arab City

أزمة المدينة العربية

'Azmat al-Madinah al-'Arabiyya consists of ten chapters, with no bibliography; references are provided in footnotes throughout the main text. The first chapter consists of a short introduction in which the author highlights the scope of his study. The second chapter examines generally the contributing factors that brought about the establishment of the city in the Arab world, factors ranging from economic and cultural to geographic, political and religious. An overview of the origins of eleven cities is provided. The cities covered are: Ishbilia (Seville during the Muslim rule), Marrakesh, al-Kirawan, Baghdad, Mecca, Medina, Sana'a, Damascus, al-Quds (Jerusalem), Cairo and Beirut.

Chapters three to eight deal with the crisis facing the modern Arab city, including problems with immigration, ecological and environmental issues, and the psychological and social repercussions of the modern city.

The book covers the activities of both the residents of the cities and those in the surrounding villages and farms. A section is dedicated to commerce, craft, architecture and calligraphy and other artistic practices. The author then summarises a number of contemporary scholarly approaches for studying and understanding cities and their foundation, discussing the ecological, geographical and anthropological approaches. He also explores the dynamism and relationship between the concepts of city and urbanism, highlighting the work of Louis Wirth. He compares, with quantitative as well as qualitative observations, various aspects of modern Arab cities. The study concludes with a discussion about the future of the modern Arab city and some suggestions and advice on the importance of planning.

Even though the study suffers from over-generalisation in some places, it nonetheless provides interesting data on multiple aspects of urbanism and related scholarly debates and approaches. It will be useful for anyone inter-

ested in the phenomenon of the rise of the modern Arab city.

Bilal Maanaki

Şenyapılı, Tansı. “Baraka”dan Gecekonduya: Ankara’da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923–1960. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, 372pp.

ABSTRACT

From “Shack” to Gecekondu: Transformation of Urban Space in Ankara: 1923–1960

“Baraka”dan Gecekonduya: Ankara’da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923–1960

Gecekondu, a squatter’s house erected overnight mostly on public lands without permission, is an age-old problem in Turkish urban settlements. This book focuses on this problem which has not been adequately studied.

The aim of this study is to fill an important gap in the history of Turkish city planning. As the author stresses, it is hard to document the spatial development of Turkish urban settlements due to the lack of well-organised archives. This is the case even for the capital, Ankara, where scarcity of evidence makes it hard to document the urban transformation experienced during the Republican period. This work makes wide use of official and private archives as well as academic works and other sources. As one of the first studies in this field, the book won the Sedat Simavi Social Sciences Award in 1986.

The work examines chronologically the period between 1923 and 1960. The author first analyses the spatial transformation of the small city of Ankara and the architectural preferences of the founders of the Republic during the 1920s. He then describes how *gecekondu*s gradually spread throughout the city, the reasons that led to their rise and the state’s position regarding this problem.

The author addresses the *gecekondu* issue in

relation to the economical, demographic, social, political, cultural, historical and environmental implications. To this end, he refers not only to the official data and figures but also to novels, short stories, memoirs, travel books and newspapers, as well as interviewing those who witnessed different phases of the spread of *gecekondu*s.

The author explains that after the foundation of the Republic, the state authorities saw *gecekondu*s as “shacks” and did not attach much importance to this issue. Since they could not meet the housing demand of the capital’s growing population, they accepted solutions found by the people themselves. After 1950, as the need for cheap labour increased, the government became gradually more sympathetic to *gecekondu*s, as they now had a different role to play in the economy. The author states that the *gecekondu* concept defined a specific type of development, which prevented the emergence of problems that could jeopardise the security of the society.

In short, in this work Şenyapılı analyses the spread of *gecekondu*s in Ankara by taking into account Turkey’s general economic and social development. It refers to the people’s needs and the state’s priorities.

Engin Kılıç

Translated by Aysu Dinçer

گروسین، هادی. بازار و پیشه های همدان. همدان: انتشارات اسکاف همدان، ۱۳۷۵، ۲۲۸ص.

Garrusin, Hadi. *Bazar va Pishah-ha-yi Hamadan*. Hamadan: Intisharat-i Iskaf Hamadan, 1998, 228pp.

ABSTRACT

The Bazaar and Trades of Hamadan

بازار و پیشه های همدان

The author’s main aim in writing part one of the book is to record existing information about the Bazaar of old Hamadan. In this section thirty-eight *raste* (the main streets of the Bazaar

which are covered and have shops on each side), nineteen mini-bazaars and 120 caravanserais are identified and listed. The author then describes the main trades, popular products and common businesses of religious minorities in Hamadan before moving onto factories. The author shows the development of the labels and logos of Hamadan's match factories. He then quickly covers the leather and tanning trades which were common in Hamadan before addressing carpet weaving. The author tends towards dating the carpet weaving trade in Hamadan to an earlier time than is recognised by other Orientalists and historians.

The second part of the book, "The Culture of Hamadan's Crafts and Artisans", is a small encyclopaedia with contents that are not necessarily limited to Hamadan.

The last section of the book is devoted to collecting poems about the various trades. However, poems about carpet weaving could not have only been written by carpet weavers themselves. It appears that by focusing on those poems written by carpet weavers, the author intended to put more emphasis on Hamadan's carpet weaving culture.

In covering the material that he has compiled, Hadi Garrusin rarely cites exact dates or the names of local informants. This undermines the book's value as a work of documentation.

Given that the writer has also authored "The Hamadani Dictionary", it is safe to say that he has a greater interest in linguistics and literature than in history. Yet this does not diminish the appeal of the book for an audience interested in popular culture and history.

Iradj Esmailpour Ghouhani
Translated by Niki Akhavan

خاملاچی، بهروز. بازار تبریز در گذر زمان بررسی اوضاع تاریخی، اقتصادی، سیاسی. تبریز: نشر آشینا، ۱۳۷۵، ۴۸۰ص.

Khamachi, Bihruz. *Bazar-i Tabriz dar Gozar-i Zaman Barrissi-yi Awza'-i Tarikhi, Iqtisadi, Siasi*. Tabriz: Nashr-i Ashina, 1997, 480pp.

ABSTRACT

The Bazaar of Tabriz throughout the Years: A Study of its Historical, Economic and Political Situation

بازار تبریز در گذر زمان بررسی اوضاع تاریخی، اقتصادی، سیاسی

The main aim of this book is to introduce the Tabriz Bazaar as an economic, political and even cultural institution. Besides showing the importance of trade among the people of Tabriz, the book aims to demonstrate the significance of the "Chamber of commerce in Tabriz". To these ends, the author has filled the book with nearly seventy pages of documents that address the lengthy and important history of this "institution".

The first sections of the book are mostly devoted to an investigation of the physical changes and structures of the Tabriz Bazaar, discussing the characteristics of the small shops, mini-bazaars, small open spaces, passages, mosques and schools found within this space. By citing evidence from primary sources and travelogues, Bihruz Khamachi attempts to trace the changes in the uses of space and other fluctuations in the Tabriz Bazaar due to natural disasters and to diplomatic negotiations with neighbouring countries.

The last section of the book addresses the role of the Bazaar in Iran's politics and revolutions specifically within the framework of the last 150 years. Unlike the first parts of the book, which move chronologically back and forth, in this section important political events are clearly followed from the Régie incident and the Tobacco Protests to the time following the 1979 Revolution. Thus the book attempts to show how closing the Bazaar functioned as a mechanism to put pressure on the ruling system.

The book is not free from exaggeration and "city worship". For example, it considers Western supermarkets to have been modelled on mini-bazaars in Tabriz, albeit depicting the supermarkets as more developed. The work is also limited and weak in the references it provides. In many instances, it asserts the important and determining role of the Bazaar in political

changes without providing an exact explanation of how this was the case.

This book is mostly a historical narrative about commerce confronting politics in the space and institution of the Bazaar. As such, the book may find an audience in diverse researchers with interests ranging from history to architecture.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

Kayra, Cahit. *Bebek: Mekânlar ve Zamanlar*.
Istanbul: Akbank, 1993, 195pp.

ABSTRACT

Bebek: Locations and Periods

Bebek: Mekânlar ve Zamanlar

The author narrates the history of the neighbourhood of Bebek in the Ottoman period, placing it within the framework of important internal and external affairs that affected the Empire.

The book focuses mainly on the Akıntıburnu and the Bebek-Rumelihisarı coastal lines, without references to residential areas further inland. It utilises secondary sources and includes various drawings, old and new photographs of the coast and other views, as well as plans from all periods.

The author follows a chronological order in this study, starting from the fifteenth century and ending with the twentieth century.

When talking about some of the old buildings on the Bebek coast, he mentions their occupiers: their first owners, the people who bought them later on and the way these buildings were demolished. He provides information on plots of land that once belonged to foundations, which were later turned into residential areas and sold on to palace employees and important administrators. He also talks about famous statesmen and leading merchants, such as Ahmet Resmi Efendi, Pariegar Krikor Efendi and Yusuf Kamil Paşa, who had links to this neighbourhood between the fifteenth and twentieth centuries. The author uses

numerous quotations from Evliya Çelebi, makes references to Şemdanizade's History and focuses on registry from Bostancı to point out the existence of non-Muslims in the neighbourhood. In the chapter named "Foreigners in Akıntıburnu", he mentions that some rich Greek families had moved from Arnavutköy to Akıntıburnu: it is interesting that he uses the term "foreigners" when referring to the Ottoman non-Muslim population.

He notes that small houses were replaced by large mansions in the Tanzimat period and discusses the ways in which the changing political system affected the neighbourhood, by giving examples of the new families that moved into the old houses, the old houses that were stuck between new buildings and the mansions that were demolished. The author makes use of phone books from 1916 and 1947, to find out who lived in Bebek at the time.

Written in a story-book style, this book provides general information on the history of Bebek.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*. Istanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1969, 260pp.

ABSTRACT

Five Cities

Beş Şehir

In his book *Beş Şehir (Five Cities)*, Turkish novelist and essayist Ahmet Hamdi Tanpınar (1901–62) narrates his impressions about Ankara, Erzurum, Konya, Bursa and Istanbul. He describes the architecture of these cities, and emphasises their importance in history, and their place in social and cultural life by recounting his memories and feelings about them. Tanpınar tries to create a dialogue between the past and the present in *Beş Şehir*, which was first published in 1946. He says, "The past is always present."

The author compares the past and the present situations of the cities by approaching “these cities as a man of heart rather than an engineer”. He describes Ankara as the “interior castle” of central Anatolia because all of the civilisations in this region fought their most critical battles in and around Ankara. This is why Tanpınar considers Ankara to be an epic city.

Like Ankara, Erzurum is also an epic city for Tanpınar because this is where Turks entered Anatolia after the Battle of Manzikert (Malazgirt) in 1071 and where they laid the foundation for the Turkish War of Independence in the twentieth century.

According to Tanpınar, Konya “resembles the central Anatolian people who have a strong soul, like living on their own, and are unimposing in appearance but rich in heart”. While tracking down the traces of the past civilisations in the city, Tanpınar talks about Mevlana, whose name has been identified with Konya.

Tanpınar analyses the architecture of Bursa, the works of art in the city, and the names of the streets. He believes that all these elements bring the past and the present together in Bursa.

The chapter allocated to Istanbul conveys a strong sense of nostalgia. The writer underlines urban scenes which were identified with Istanbul in the past but have been lost in the present. For example, Tanpınar talks in detail about coffee houses where intellectuals got together, life in the Ottoman court, and moonlit boat trips along the Bosphorus. This work has a romantic tone at times and, as Tanpınar suggests, “mourns the things that have disappeared from our lives, while longing for the future” (iii). *Beş Şehir* may disappoint the reader who expects to find information and data provided in travel guides. *Beş Şehir* has an important place in Turkish literature, and is a fabulous narrative of the five cities named above.

Saniye Çancı

Tankut, Gönül. *Bir Başkentin İmarı, Ankara: 1929–1939*. Istanbul: Anahtar Kitaplar, 1993, 283pp.

ABSTRACT

Construction of a Capital, Ankara: 1929–1939

Bir Başkentin İmarı, Ankara: 1929–1939

Gönül Tankut deals in this book with the urban structure of Ankara, which was chosen as the capital after the collapse of the Ottoman Empire. Tankut follows an interdisciplinary approach incorporating political science and city planning, evaluates urban development as a political concept and claims that there are correlations between the urbanisation of Ankara and the political mood of Turkey.

Ankara as a capital, from the outset, was planned at the desk and the city was built according to that plan. A competition was organised in 1927 in which three foreign city planners participated by the invitation of the government. In 1929 Professor Hermann Jansen was granted the prize. The final city plan designed by Jansen was approved and put into practice in 1932. However, from the early stages, there were divergences from the plan and Hermann Jansen was dismissed in 1939.

Tankut examines this period by providing a summary of Ankara’s urban history and surveying the literature on the topic. She introduces some key concepts and presents her methodology before proceeding with the main topic.

The work focuses on the initial planning for the building of Ankara. It explains the need for the planning, the collection of data for the plan, the organisation of the competition and the process for the selection of a sustainable project. Tankut discusses the role played by the main actors (architects, technicians, bureaucrats and representatives from the private sector) for planning and implementing the project of city building and exposes the problems which occurred during the process.

She evaluates the projects according to four criteria: knowledge, determination, economic sustainability and flexibility. In the conclusion, the author assesses the success of the Ankara project and claims that as far as the urban planning is concerned Ankara was a failure,

but its creation was a political success at the time.

Researchers interested in this topic should be aware that the book has some political overtones. Nonetheless, its interdisciplinary approach and political analysis of urban development are contributions to the subject of urbanisation. It should also be mentioned that Tankut's work was the recipient of one of Turkey's most prestigious prizes, the Yunus Nadi Prize in Social Sciences, in 1991.

Ali Serdar

Yenal, Engin and German, Murat. *Bir Kent: İstanbul 101 Yapı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, 357pp.

ABSTRACT

A City: İstanbul, 101 Structures

Bir Kent: İstanbul 101 Yapı

The book provides historical and spatial information on the most striking examples of Byzantine and Ottoman buildings in İstanbul. The authors criticise and give examples of the distorted urbanisation and complicated urban organisation in the city. The photographs occupy as much space as the articles, and the fact that the buildings under discussion are photographed from various angles provides the book with visual material of good quality. In all, 101 examples of all types of architectural structures are presented, including palaces, mosques, churches, fountains, baths and houses, which were built in the city at various times, in different styles, using a number of techniques.

These structures are examined under the following topics: Sur-i Sultanı, Topkapı Palace, Sultanahmet and its vicinity, important structures in the area from Haliç to the Marmara Sea,

the area within the city walls, the area outside the city walls, historical structures at the northern gate of Haliç, Galata-Pera, Bosphorus-Rumeli, Anatolian-Asian side and Üsküdar – Kadıköy. While giving this information, the authors also include some analysis from historians of architecture.

When discussing works from the Byzantine and Ottoman periods, the authors provide details about the architectural qualities and historical background of Byzantine churches that have been turned into mosques. At times, they do not give references when providing historical information and employ a distinctive language with frequent exclamation marks to emphasise their personal opinion. With its wealth of visual material, the book offers introductory knowledge of the main historical structures of the city and will make for a pleasurable read.

Feryal Tansuğ

Translated by Aysu Dinçer

Büyükkunal, Feriha. *Bir Zaman Tüneli, Beyoğlu*. İstanbul: Doğan Kitap, 2006, 214pp.

ABSTRACT

A Journey in Time: Beyoğlu

Bir Zaman Tüneli, Beyoğlu

This is a work of popular history by an author who is not a professional historian but a native of İstanbul, who aims to shed light on the social and cultural history of Beyoğlu by utilising memoirs and secondary sources. It is a compilation of the author's essays previously published in the journal *Sanat Çevresi*. She emphasises the cosmopolitan nature of Beyoğlu in her narrative and investigates under separate headings the various communities, such as the Armenians, Jews and White Russians, who arrived in İstanbul in the

1900s. The book demonstrates that by accumulating wealth in economic terms and developing educational systems and printing press facilities, the Armenians, Greeks, Jews and other Levantines became Beyoğlu's first bourgeoisie and acted as the focal point of its social and cultural life.

The author provides information on the traditions and customs of each community and mentions their harmonious relationships with the Turks. While she does not explore the Greeks, who were one of Beyoğlu's main communities, under a separate heading, she provides detailed information on their customs and lives, and talks about their good relationships and integrated lives with the Turks.

At times, the author refers to her own memories. She mentions Beyoğlu's religious spaces, outstanding buildings, arcades, shops, hotels, cafés, patisseries and taverns, giving information on those that are still functioning – such as Rejans, Abdullah Efendi Restaurant, Markiz and Lebon, Nüsüaz and Petrogard. She also talks about famous artists and intellectuals – such as Said Naum Duhani, Cahide Sonku, Cahit Burak and Vitali Hakko – mentioning their relations with the quarter and giving information on their lives. She describes the unsightly urban sprawl that Istanbul has been experiencing since the 1950s and emphasises the role the “Society for Saving Beyoğlu” plays in protecting old Beyoğlu buildings and stopping uncontrolled urban expansion. The book utilises reliable secondary sources and as a work of popular history on Beyoğlu it has its merits.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

رضایی، جمال. بیرجندنامه: بیرجند در آغاز سده ی چهاردهم خورشیدی. به اهتمام محمود رفیعی. تهران: هیرمند، ۱۳۸۱، ۴۲۴ص.

Rizayi, Jamal. *Birjandnamah: Birjand dar Aghaz-i Sadah-yi Chahardahum-i Khurshidi*. Mahmud Rafi'i (ed.). Tehran: Hirmand, 2003, 424pp.

ABSTRACT

The Book of Birjand: Birjand at the Beginning of the Fourteenth Century of the Persian Calendar

بیرجندنامه: بیرجند در آغاز سده ی چهاردهم خورشیدی

This book is an account of the city of Birjand and aims to introduce the Birjand of yesterday to contemporaries. Jamal Rizayi initially wanted to write a book about the “popular culture of Birjand”, but he became aware of the dramatic changes that had occurred in his native city in the course of the last several decades. These changes appeared so drastic to the author that, fearing the past would be forgotten, he changed his research process to write about the Birjand that he knew, not the Birjand that exists. The book is a monograph that includes diverse discussions such as those pertaining to the city's architecture, the type of livelihood, clothing and dress, customs, language, games, and beliefs of the people, all of which are considered in detail and distinguished from one another.

In the area of architecture, most of the emphasis is on the social function of the buildings rather than their structure. Investigations completed about Birjand's old system of irrigation and water supply are among the work's other valuable aspects. But perhaps the book's most dynamic and attractive chapters are the two that consider the popular beliefs and ideals of the people of Birjand. These two chapters could have been the prelude to the book that Jamal Rizayi never had the chance to write (he passed away about a year before the book was published).

The *Book of Birjand* is a special compilation of what the author knew, experienced and read about the city in the early years of the Pahlavi dynasty. A great span of seventy to eighty years separates the period covered by the writer and the time in which he writes. This may be the biggest source of error in the book, since many of its sources might not have been first hand and reliable.

The author's interests as a linguist are evident throughout the book, in the transcription

of phrases, poems and local names. Two of the three appendices are also devoted to investigating Birjand's local dialects. The third appendix is made up of photographs of the old city.

Ultimately, the book is written in a simple language and is academic in orientation. The information gathered in this work is largely descriptive and one rarely finds personal views. The main audiences for this book are anthropologists, linguists and those with an interest in the culture of Khurasan.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

Анарбаев, А. *Благоустройство Средневекового Города Средней Азии (V – Начало XIII в.)*. Ташкент: Фан, 1981, 120с.

Anarbaev, A. *Blagoustroïstvo Srednevekovogo Goroda Sredneyei Azii (V – Nachalo XIII v.)*. Tashkent: Fan, 1981, 120pp.

ABSTRACT

The Creation of the Medieval City in Central Asia (Fifth–Thirteenth Centuries)

Благоустройство Средневекового Города Средней Азии (V – Начало XIII в.)

This is a pioneering work on archaeological science pertaining to Central Asia. The book focuses on the living environment in the medieval city. The materials used for preparing this research are based on excavations which took place near Pandjıqent, Samarqand and Nasaf. The aim of this investigation is to learn more about the living environment in the cities of Sogdiana between the fifth and thirteenth centuries, including the layout of streets, trading and industrial buildings, and water supply.

The author explains that the main purpose of this study is to investigate the development of cities in Central Asia by understanding the different cultures of the region before and after Islam. The first part of the book covers the period

between the fifth and eighth centuries, and the second examines the changes which took place in Central Asian cities after the Arab conquest up to the Mongol era.

The book looks at the historical topography and the socio-economic life of the region. It outlines the plans, functions, organisation and use of the city streets in the urban settlements. It depicts the amenities provided around markets, trading quarters and residential buildings in the Central Asian cities and describes the system of water supply, sanitation and greenery in the urban settlements of Central Asia.

At the end of the book there is a bibliography and a list of abbreviations. The research is complemented with black and white photographs, as well as plans and layouts of the urban settlements.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

Şehsuvaroğlu, Haluk. *Boğaziçi'ne Dair*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1986, 367pp.

ABSTRACT

About the Bosphorus

Boğaziçi'ne Dair

The book is a compilation of articles, mostly published in newspapers and journals in the 1940s and 1950s, which were gathered twenty years after the death of the author. The author was in the military and had a non-academic interest in Istanbul. The publisher has chosen to preserve the articles in the language of the time, without any modernisations or simplifications.

The author looks into the changes the Bosphorus experienced in distinctive eras during the Ottoman period, such as the Tulip Period, Mahmut II's reign and the Tanzimat. He talks about the Bosphorus hills and the old ways of life in villages and neighbourhoods such as Emirgan, İstinye, Tarabya, Üsküdar, Çengelköy, Beykoz and Sarıyer, as well as giving information on

the palaces, mansions, summer palaces, small mosques and old recreation spots that line the coast.

He refers to the families that commissioned and lived in these mansions, also providing details on the period of construction. In fact, the author's essays on the historic buildings of Istanbul occupy the majority of the book.

He emphasises the impact of external events, for example wars and treaties, on the city and includes extracts from various literary works. To provide the reader with an understanding of the ways in which the Bosphorus has been represented in Western sources since the seventeenth century, he refers to the main historical studies on the Ottoman period. He describes modes of transport, touching upon boats and ferries, providing some useful if limited information on daily life. He adds colour to his writings by quoting classical Ottoman poetry. These essays, which have been written without scientific concerns, are an easy and comfortable read for people interested in Istanbul's history.

Feryal Tansuğ

Сухарева, О. А. *Бухара, XIX – Начало XX в.* Москва: Наука, Глав. Ред. Восточной Лит-ры, 1962, 224с.

Sukhareva, O. A. *Bukhara, XIX – Nachalo XX v.* Moscow: Nauka, Glav. Red. Vostochnoi Lit-ry, 1962, 224pp.

ABSTRACT

Bukhara, End of Nineteenth Century – Early Twentieth Century

Бухара, XIX – Начало XX в

The book gives an overview of industrial activities in Bukhara, one of the largest medieval cities of Central Asia. The work describes multiple types of trade and craftsmanship, technology deployed in production, output products, labour and industries in the medieval times. It discusses

the emergence of new types of manufacturing production in the most developed sectors of economy.

The author begins by presenting the state of current research on trade and industrial activities in medieval Bukhara. He then describes the multiple types of trade and craftsmanship by providing their classification in Bukhara.

Each section of the book discusses a different professional activity which prevailed in medieval Bukhara, covering craftsmanship, metal and leather works, and masonry. An important section is dedicated to textile processing and weaving, as it was an important activity throughout Bukhara's history. Many details are provided on the textile making process, including unreeling of cocoons and dyeing.

The book also depicts the fashion in which food was produced, such as grain milling, oil pressing and confectionery. The last chapter to deal with medieval Bukhara refers to other interesting professions of the time such as pottery making, woodcrafts, soap making, candle making, book binding and fabrication of tents. Finally, the book discusses the changes which occurred in Bukhara at the turn of the century.

Despite the title, the book mainly focuses on the medieval rather than the contemporary period. There is no separate bibliography included in the volume. However, references and sources are provided on every page. There is also a glossary of terms connected with craftsmanship in Bukhara together with thirty pages of illustrations, consisting of photographs and drawings depicting craftsmen, their tools and samples of craft products in black and white.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

Пугаченкова, Г. А. и Ртвеладзе, Э. В. *Дальверзинтепе: Кушанский Город На Юге Узбекистана.* Ташкент: Фан, 1978, 240с.

Pugachenkova, G. A. and Rtveldze, E. V. *Dal'ver-zintepe: Kushanskii Gorod Na Iuge Uzbekistana.* Tashkent: Fan, 1978, 240pp.

ABSTRACT**Dalverzintepe: Kushansky City in the South of Uzbekistan**

Дальверзинтепе: Кушанский Город На Юге Узбекистана

The book aims to look into the historical topography of the city of Dalverzintepe, located in the region of Termez. The author is particularly interested in the fortifications, residential and industrial quarters and main features of the material culture and arts in general. The book discusses the creation, development and decline of this antique Central Asian city.

The work begins with a brief historical overview of the valley of the Amu Darya river and refers to the location of the historical city centre of Dalverzintepe. It also reviews the previous historical studies of the city and includes its plan and a photo showing a general aerial view.

The first chapters deal mainly with building structures such as fortifications, residential houses and ceremonial buildings, such as temples. The author analyses the construction techniques based on excavation results. He then discusses the craftsmanship by observing the remains of ceramics, statuettes and drawings, and analyses the techniques employed by looking at the complexity of the work.

Finally the author examines the overall historical process of the development of Dalverzintepe in light of the archaeological research findings, cultural ideology and artistic cultural expression.

The book contains illustrations, maps and plans, both of the city centre and of separate buildings, along with schematic layouts of excavations and exploratory wells. It includes tables of findings, photos, in black and white and in colour, of the excavation sites, and samples of material and artistic culture of the historical city centre.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

خان، إنشالله. دریای لطافت. اورنگ آباد: انجمن ترقی اردو، ۱۹۳۵، ۴۱۸ص.

Khan, Inshallah. *Darya'e Lutafat*. Aurangabad: Anjuman-i Taraqqi-yi Urdu, 1935, 418pp.

ABSTRACT**The Ocean of Refinement**

دریای لطافت

Darya-yi Latafat (also spelt *Darya'e Lutafat*) or *The Ocean of Refinement* was composed by Sayyid Inshallah Khan in 1802, the eighth and last chapter being written by Mirza Muhammad Qatil on the topic of rhetoric and prosody.

Though written in Persian, it attempts to discover and prescribe a criterion of eloquence for Urdu. As such, it constitutes an evaluative account of the Urdu speech habits of the social groups of the Mughal Empire at that time. It quotes extensively from the spoken Urdu of various classes of people resident in the cities of Delhi and Lucknow.

However, any perusal of its richness of everyday detail must take into consideration that it frames its accounts by multiple binary distinctions each of which privileges the first term over the second: the speech habits of Delhi, because of the city's geographical centrality and consequent mixture of every ethnicity which gives rise to a representative linguistic admixture, makes its Urdu superior to that of Lucknow as well as to that of other non-urban geographical margins.

The speech of the educated elite is considered superior to that of the ignorant masses; that of men superior to that of women; that of Muslims above that of Hindus; and that of the courtesans of Delhi higher than that of the courtesans of Lucknow.

Prashant Keshavmurthy

النابولسي، محمد أديب. دمشق الشام و صالحيتها. في القرنين الحادي عشر و الثاني عشر الهجريين، المواكين للقرنين السابع عشر و الثامن عشر الميلاديين من خلال ترجمة الشيخ عبد الغني النابلسي. دمشق: مكتبة دار الصفاء، ١٩٩٨، ٧٣٦ص.

Al-Nabulsi, Muhammad Adib. *Dimashq al-Sham wa-Salihyyatuha: fi al-Qarnayn al-Hadi 'Ashar wa-al-Thani 'Ashar al-Hijriyyayn, al-Muwakibayn lil-Qarnayn al-Sabi' 'Ashar wa-al-Thamin 'Ashar al-Miladiyyayn min Khilal Tarjamat al-Shaykh 'Abd al-Ghani al-Nabulsi*. Damascus: Maktabat Dar al-Safa, 1998, 736pp.

ABSTRACT

Damascus of Syria and its Salihyyah Quarter in the Eleventh and Twelfth Centuries AH, Corresponding to the Seventeenth and Eighteenth Centuries CE, through the Biography of Shaykh 'Abd al-Ghani al-Nabulsi

دمشق الشام و صالحيتها. في القرنين الحادي عشر و الثاني عشر الهجريين، المواكين للقرنين السابع عشر و الثامن عشر الميلاديين من خلال ترجمة الشيخ عبد الغني النابلسي

This 736-page book is a massive biographical work about the life and work of al-Shaykh 'Abd al-Ghani al-Nabulsi (1640–1733), the eminent Damascene scholar, and his interaction with the city of Damascus, its culture and people. The book places a special focus on al-Salihyyah, to the north of the old city where he lived, worked and was buried. It is also where his ancestors lived and his descendants continued to live through centuries and a place with which his name was always associated. The book is written as a tribute to the renowned scholar by his great-grandson Muhammad Adib al-Nabulsi.

The author based his work on a wide range of sources including the writings of al-Shaykh al-Nabulsi, the numerous old and new writings about him, the biographies of his contemporaries, his fellow scholars and his students, and the author's own interviews with contemporary Syrian scholars and with the family seniors who related many relevant stories and anecdotes about him passed through the generations.

For the most part, he followed a chronological

order to explore al-Shaykh's life and career; he was a gifted child studying at the hands of his knowledgeable father, and then supported by his mother who provided him with a good education at the hands of eminent scholars after the departure of his father. Following closely the developments in the career of the scholar throughout all the stages, the author examined his work and achievements as a jurisprudent, thinker, Sufi, teacher, linguist, writer and poet.

In a parallel line, he shed a light on his interaction with the Damascene intellectual institutions of his time, where he studied, taught and worked, and with the Damascene popular culture through setting up his famous social gatherings, composing folk music and songs that are still repeated by generations of Syrians, and by addressing common social issues in his writings.

In addition to presenting them as two vibrant intellectual environments, al-Salihyyah and Damascus come into view as two central grounds on which al-Nabulsi's private and intellectual lives intertwined. Al-Salihyyah, in which al-Nabulsi turned his winter palace into a school and his summer hall into a study centre, looms large in the narration. Damascus features repeatedly through al-Nabulsi's intimate relationship with the Damascene landscape, especially its surrounding gardens which he frequented with his family and students and to which he devoted several poems.

The book is accompanied by a long glossary of al-Nabulsi's several hundred books, treatises, letters and poetry collections. It also includes illustrations of Damascene monuments and mausoleums and a portrait of al-Shaykh al-Nabulsi by an artist, based on descriptions of him by his students and grandsons.

The book is a major contribution to the study of 'Abd al-Ghani al-Nabulsi and the cultural history of early modern Damascus that includes first-hand information on the topic. Occasionally the narration gets side-tracked when the author writes about his own family and lineage. The main shortcoming of this book lies in giving minimal space to some major achievements of al-Shaykh al-Nabulsi, such as his groundbreaking liberal views about legalising and praising music which put him in dispute with the religious

authorities of his time. It skims too lightly over these moderate views which contributed to him being revered in the Arab cultural historiography as one of the progressive enlighteners of the early modern period.

Otared Haider

البهنسي، عفيف. دمشق: دراسات تاريخية و أثرية: وقائع الندوة العلمية لأسبوع دمشق الأثري. المديرية العامة للأثار و المتاحف، ١٩٨٠، ٢٢٢ص.

Al-Bahnasi, 'Afif. *Dimashq: Dirasat Tarikhiyyah wa Athariyyah: Waqa'i al-Nadwah al-'Ilmiyyah li-Asbu' Dimashq al-Athari*. Damascus: Al-Mudiriyyah al-'Ammah lil-Athar wa-al-Matahif, 1980, 222pp.

ABSTRACT

Historical and Archaeological Studies on Damascus: Proceedings from the Week-Long Symposium on Historical Damascus

دمشق: دراسات تاريخية و أثرية: وقائع الندوة العلمية لأسبوع دمشق الأثري

This book comprises a collection of historical and archaeological studies presented during the archaeological week celebrating the opening of the Museum of Historical Damascus. The research, in which a number of experts participated, focused on the architecture, urbanisation, and social and economic aspects of Damascus during the nineteenth century.

The architectural aspects of Damascus are dealt with from several perspectives, starting with the old and modern Damascene house. The book then moves on to subjects more broadly relating to the city structure, its urban functions and architectural features. It also looks at schools built before the Ottoman period as well as at sources of water and the irrigation canals branching out from the Barada River. The studies on the social and economic aspects are based on analysis of folklore and handicrafts. In addition to this, the work explores the recollections of a Damascene eyewitness, and then takes as a sample a Damascene neighbourhood.

In general, the book succeeds in shedding light on the above aspects relating to Damascus. While these studies are brief, they are distinguished by their quality and for broaching topics deserving of further in-depth academic research, as well as for their discussion of debates relevant to the present. The work suits a wide breadth of specialised readers interested in the history of Damascus, providing them with material for further research and investigation.

This book serves as an excellent basis for more in-depth studies relating to the history of Damascus and its contemporary reverberations.

Shirin Khidr

Translated by Hugh Lovatt

العلاف، أحمد حلمي. دمشق في مطلع القرن العشرين. دمشق: وزارة الثقافة و الإرشاد القومي، ١٩٧٦، ٤٥٣ص.

Al-'Allaf, Ahmad Hilmi. *Dimashq fi Matla' Al-Qarn Al-'Ishrin*. Damascus: Wizarat al-Thaqafah wa-al-Irshad al-Qawmi, 1976, 453pp.

ABSTRACT

Damascus at the Dawn of the Twentieth Century

دمشق في مطلع القرن العشرين

Dimashq fi Matla' Al-Qarn Al-'Ishrin deals in a unique manner with the city's social history, including its customs and traditions at the turn of the century. In doing so, the work represents a new direction from previous historical studies which have focused more on the political history of this era. In addition to providing a topographical description of the town, the work gives a fairly comprehensive depiction of the various facets of social and folkloric life during this period. Indeed, the book illustrates the clothes,

foodstuffs, customs and holidays as well as proverbs and practices during festivities, along with many other aspects of social life. A number of sections are also dedicated to the discussion of cultural life, the administrative and financial system, political parties and the issue of Arabism at that time.

The great richness found in the book's multitude of subjects provides substantive documentation on these aspects, the last remaining traces of which are almost impossible to spot, except in some of the old neighbourhoods. In order to bring to life the hustle and bustle of social life in Damascus, the book vividly records these aspects in as much photographic detail as possible.

Despite this, the plethora of subjects has diminished the book's analytical depth. It is also obvious that the book lacks a clear methodology as it attempts to shed light on the diversity of Damascus's social scene. This may be due to the fact that the work is based on an incomplete draft kept in the Centre of Historical Documentation in Damascus that was published in its unedited form after Ahmad al-'Allaf's death. As such, the author never had the opportunity to complete the entirety of his work based on his own particular vision of the subject. It is also worth noting that the book's language is unrefined and sometimes descends into colloquial Arabic, either as a result of the context in which the book was published or due to the author's desire for his book to be written in a language as close as possible to the life which he sought to capture.

This book is able to engage a large breadth of readers, whether from amongst specialists or non-specialists, taking them on an entertaining and exquisite tour of the social manifestations prevalent during that period that may stir the memories of some and astonish others.

In general, this book has succeeded to a large extent in documenting social memories at the turn of the twentieth century in Damascus by bringing to life all of its various social manifestations. In documenting these, the book provides a vibrant picture which faithfully conveys social realities to future generations. It is also worth noting that had the author been able to finish what he had started, the result would have been

a more complete book with a more coherent and comprehensive vision of its subject.

Shirin Khidir

Translated by Hugh Lovatt

خریسات، محمد عبد القادر. دراسات في تاريخ مدينة السلط (الصلت). عمان: وزارة الثقافة، ١٩٩٧، ١٩٧ص.

Khuraysat, Muhammad 'Abd al-Qadir. *Dirasat fi Tarikh Madinat al-Salt*. Aman: Wizarat al-Thaqafah, 1997, 197pp.

ABSTRACT

A Study of the History of the Town of Salt

دراسات في تاريخ مدينة السلط (الصلت)

The book is composed of five sections and deals with the history of the town of Salt. It provides an anthropological study based on legal court records from Salt between 1881 and 1926. These shed light on the demography during this period, as well as providing a description of shops and houses, along with the role of the municipality in supervising urbanisation. The book also touches upon education in Salt between 1850 and 1936 through a study of documents from Salt preparatory school and legal court records. These sources not only provide a picture of education during the Ottoman era and the foundation of Salt secondary school, but also explain the ranking divisions within the school and the roles played by the school in the local society.

A major section of the book is dedicated to the role of leading personalities in Salt from the eighth century AH (fourteenth century AC) until the end of the eleventh century AH (seventeenth century AC). In the fifth and last section the reader is introduced to the religious endowments found in Salt from the end of the nineteenth century until the beginning of the twentieth century through texts from legal court records specifically relating to this subject.

The author relies upon endnotes found in each section to explain the meaning of words and

provide details of references mentioned within the texts. There is also a list of both Arabic and English references. However, the book does not have a table of contents. There is a lack of consistency in the layout of the different sections as each is an independent study by the author gathered from other documents. With regard to the content, the author does not deal with the town's economy, cultural life, political developments or the customs of its inhabitants. To remedy this drawback, the author appeals in his introduction to the municipality of Salt to undertake a project on the detailed history of the town.

Dahlia Sabry

Translated by Hugh Lovatt

Филанович, М. И. *Древняя и Средневековая История Ташкента В Археологических Источниках*. Tashkent: Фан Узбекистан, 2010, 311с.

Filanovich, M. I. *Drevniaia i Srednevekovaia Istoriia Tashkenta V Arkheologicheskikh Istochnikakh*. Tashkent: Fan Uzbekistan, 2010, 311pp.

ABSTRACT

The History of Tashkent in Antiquity and the Middle Ages, from Archaeological Sources

Древняя и Средневековая История Ташкента В Археологических Источниках

This book looks at the history of the Tashkent oasis in antiquity and the Middle Ages. It uses written sources and the results of archaeological research carried out by the Tashkent archaeological expedition from 1967 onwards. In the main, Filanovich deals with material concerning settlements in the Tashkent micro-oasis, an area located within Chacha, the larger mid-Syr Dariya oasis. The key questions asked concern

the establishment of sedentary life in this region, and the development of an agricultural economy on the basis of new irrigation systems. Applying a varied methodology, Filanovich reveals the origins of the city of Tashkent, and also traces its development across the centuries into a major trade and cultural centre within the Muslim world.

There are a number of short histories on aspects of Tashkent's development in different periods such as Iu. F. Buriakov, *The economic and cultural ties between Chacha and Fergana* (in *Buiuk ipak iuli va FarFona vodiisi* (The Republic of ilmii-amalii anzhuman), 2004); and E. Rtveladze, *The History and Numismatics of Chacha: From the mid 3rd century to the mid 8th century CE* (Istoriia i numizmatika Chacha (vtoraia polovina III – seredina VIII v.n.è.), 2006).

However, the most detailed piece of research available to date in this field is Filanovich's monograph as he comprehensively covers the history of this city in ancient and medieval times. His work represents a substantial contribution to the study of the Tashkent oasis's history, and will be of interest not only to historians, archaeologists, artists, and students and teachers at universities, but also to a broader readership.

Mirzokhid Rakhimov

Translated by Morgan Stark

Сулейманов, Р. Х. *Древний Нахшаб. Проблемы Цивилизации Узбекистана VII в. до н.э. – VII в. н.э.* Самарканд-Ташкент: Изд-во "Фан" Академии Наук Республики Узбекистан, 2000, 342с.

Suleimanov, R. Kh. *Drevnii Nakhshab: Problemy Tsivilizatsii Uzbekistana VII v. do n.e. – VII v.n.e.* Samarkand-Tashkent: Izd-vo Fan Akademii Nauk Respubliki Uzbekskistan, 2000, 342pp.

ABSTRACT

Ancient Nakhshab: An Inquiry into the Development of Uzbekistan's Civilisation from the Seventh Century BC to the Seventh Century AD

Древний Нахшаб. Проблемы Цивилизации Узбекистана VII в. до н.э. – VII в. н.э.

This book looks at cultural issues in ancient Sogdiana. It considers materials acquired by the author across his many years of research into the ancient Karshina oasis (referred to in source material as Nakhshab), in addition to findings from the excavation of Yerkurgan, the first capital in the region. On the basis of a variety of methodological approaches, the course of urbanised development in the Karshina oasis is traced, and questions concerning the social structure and topology of settlements within the area are investigated. In his work Professor Suleimanov uses a number of written sources, including texts from the Avesta, the ancient sacred book of Iranians.

Suleimanov advances the opinion that, along with Afrasiab, the founding of Yerkurgan, and a number of other settlements in the region, began in the seventh century BC.

The author provides an analysis of Yerkurgan's monuments and residential architecture, and of the features of its stratigraphy and periodisation. The many ceramics and ceroplastics from ancient Nakhshab are also studied. On the basis of the rich archaeological material acquired through the excavation of religious structures, including a temple and memorial sites, the details of the pantheon and religious practices of ancient Nakhshab's Sogdites are also revealed.

This work is rich in illustrative material and comprehensively fills existing gaps in the study of ancient Karshina. It is the most complex piece of research on the region available to date.

More broadly, Professor Suleimanov's work constitutes a significant contribution to scholarship on the ancient history of Central Asia. It will be of use to historians, archaeologists, artists, and university teachers and students

alike, and will also be of interest to a wider readership.

Mirzokhid Rakhimov
Translated by Morgan Stark

Жуковский, В. А. *Древности Закаспийского Края: Развалины Старого Мерва*. Санкт-Петербург: Тип. Главного Управления Удѣловъ, 1894, 216с.

Zhukovski, V. A. *Drevnosti Zakaspiyskogo Kraia. Razvaliny Starago Merva*. St Petersburg: Tip. Glav. Upravlenia Udielov, 1894, 216pp.

ABSTRACT

Antiquities of Trans-Caspian region: The Ruins of Ancient Merv

Древности Закаспийского Края: Развалины Старого Мерва

Drevnosti Zakaspiyskogo Kraia is the culmination of V. A. Zhukovski's visit to Merv in the summer of 1890. He was sent by the Imperial Archaeological Commission of Russia to make detailed investigations and plans and to take photographs of the site.

The two halves of the book describe the historical sources on Merv, and the ruins of the ancient city respectively. Zhukovski largely approaches the history of Merv through reflection on the writings of medieval Muslim travellers and authors. He also reviews all known sources on Merv at the time of writing, starting from the earliest mention of the city, to nineteenth-century descriptions. Following this historical outline are detailed descriptions of the monuments and the surrounding landscape.

The book has thirty-nine rare images, thirty-four of which depict the monuments of Merv themselves, providing a unique snapshot of the condition of the monuments at the close of the nineteenth century. Two maps of the city and its suburbs accompany the text, as well as diagrams, and tables of medieval trade routes

that were critical in the city's development. To this, Zhukovski adds accounts of local life and legends about the monuments, taking the role of ethnographer. He also provides a summary of his ten-day archaeological excavation, although, unsurprisingly for its time, it is something of an account of artefact-seeking rather than systematic archaeological recording.

The book is written in nineteenth-century academic Russian, thus the words and sentence structures are challenging. Nevertheless, this publication had great impact on subsequent authors' works on Merv, and on the other medieval Muslim cities of Central Asia. It is an exceptionally valuable book for archaeologists and historians of Central Asia, and remains the authority for researchers investigating the cities of ancient Merv.

Gaygysyz Jorayev

Панфилов, Олег и Dubovitskii, Viktor. *Душанбе: Молодой и Древний*. Душанбе: Адиб, 1991, 43с.

Panfilov, Oleg and Dubovitskii, Viktor. *Dushanbe: Molodoi i Drevnii*. Dushanbe: Adib, 1991, 43pp.

ABSTRACT

Dushanbe: Ancient and Modern

Душанбе: Молодой и Древний

Dushanbe: Ancient and Modern was written during Tajikistan's first year of independence. The book discusses both the early and modern history of Dushanbe and is aimed at a wide readership, including those with a general interest in history and tourists visiting the city. A slim volume, it contains a significant amount of valuable information on Dushanbe's establishment as a cultural and administrative centre. (According to the authors, Dushanbe's history

stretches back more than 2,300 years to the third century BC.)

On the whole, the book is a valuable source of information on an understudied topic, especially since extensive historical and archaeological research on Dushanbe has yet to be conducted. The work's chief value resides in the fact that unlike other books on the subject it offers a significant treatment of the city's early history. Information is presented concisely and supported with photographs, including images of archaeological finds made in the Dushanbe area. Concision is also the work's principal shortcoming since this means the quality of the research it presents cannot easily be assessed. As a result the book cannot be considered the most authoritative among scholarly resources on the history of Dushanbe.

Askarsho Kalonov

Translated by B. D. Morgan

Keleş, Ruşen. *Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi*. Ankara: A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1971, 225pp.

ABSTRACT

Old Ankara: Typology of a Town

Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi

According to Keleş, the present-day "Ankara" will one day become "Old Ankara" for future generations. He sets the geographical limits of his study to include the area within the walls of Ankara Fortress and a core zone comprising the surrounding neighbourhoods. In this respect, the area within the walls and the adjoining neighbourhoods is the Ankara of the 1920s. The author creates a spatial diagram incorporating information on the inhabitants' occupations, income, educational level and quality of accommodation. Urbanisation and communal activity indexes are utilised to present information on the Old Ankara neighbourhoods.

He then examines the administrative structure of Old Ankara, depicting the municipal boundaries which included four towns: Çankaya, Altındağ, Merkez and Yenimahalle. He provides a population analysis and some statistics. Keleş also explores the relationship between Old Ankara and New Ankara. We are presented with Old Ankara's inhabitants' reasons for venturing into "New Ankara": trips to government offices, for business, or visiting relatives and friends.

The author goes on to explore the social and economic organisations of Ankara by looking at various theories such as those regarding the development of shanty towns. Shanty towns are believed to develop in big cities of countries that are undergoing fast urbanisation: they bridge the old and new parts of cities, and are transitional zones in the material and social sense. The architectural structures within shanty towns are often similar in outlook; they are single-storey, single-room buildings that come with a small garden, a chicken coop, trees and wooden outhouses. Old city structures, on the other hand, are constructed by using complex materials. They are often worn out and they vary in appearance; they house dense populations.

Keleş addresses Old Ankara's planning problems, which are similar to towns in other Middle Eastern and Mediterranean countries, particularly those in Muslim countries. He examines the idea that changes in moral culture follow changes in material culture with a time gap: according to him, as far as Old Ankara and the slow material change in its neighbourhoods are concerned, the opposite seems to be true. The book includes photographs of Old Ankara and diagrams showing demographic change in the town.

Özge Soylu Bozdağ
Translated by Aysu Dinçer

Zat, Vefa. *Eski İstanbul Meyhaneleri*. İstanbul: İletişim, 2002, 248pp.

ABSTRACT

Taverns of Old Istanbul

Eski İstanbul Meyhaneleri

This book is an autobiography and a historical study on the night life and taverns of Istanbul in the twentieth century.

The book is composed of five chapters corresponding to different periods in the author's life. Each chapter gives the same weight to daily social relations in the public sphere as to tavern culture and night life.

Zat begins by narrating his childhood in 1950s Aksaray, an old neighbourhood of Istanbul, and depicts local tradesmen frequenting taverns and tavern culture among the small tradesmen of the neighbourhood. He describes the delicacies and the food culture, providing recipes and details of table manners and the serving of traditional appetisers (*meze*). He also depicts the drinking customs and culture of traditional taverns where raki is served.

The author then recounts his early youth in the Samatya neighbourhood of the 1960s, followed by a description of the night life in 1970s Beyoğlu, İstanbul and Taksim. Zat recounts the changes that led to traditional taverns being replaced by popular cafés, cabarets and bars in the early 1970s, providing anecdotes on old taverns, famous bars and their regular customers. Finally, he revisits this transformation in more historical detail. He is particularly interested in the contribution of non-Muslims to the food and wine culture of İstanbul. He attributes the phasing out of the taverns in İstanbul to the emigration and exclusion of non-Muslims, after the events of 6–7 September 1955.

Overall, the author's nostalgic perspective results in a narrative that idealises the past. However, the book is a very rich testimony on the recent history of İstanbul, recounting the formation of the city's public space and the evolution of the İstanbulites' daily lives.

Helin Burkay

Zat, Vefa. *Eski İstanbul Otelleri*. İstanbul: Bilge Karınca, 2005, 256pp.

the writer's analysis should be considered with caution.

ABSTRACT

Helin Burkay

Hotels of Old İstanbul

Eski İstanbul Otelleri

This 248-page book is a historical study on the hotels in İstanbul which covers the history of travel and accommodation. It begins with an overview of travelling and places of hospitality dating from the Byzantine period, before focusing on the modernisation of the hotels and urban public space in İstanbul between the 1850s and 1950s. The author sees both the Tanzimat era (1850s) and the opening of the Hilton in 1955 as turning points in the history of İstanbul's tourist establishments. While covering the gradual transformation of İstanbul at this period, Zat examines in detail the evolution of the most prominent hotels of İstanbul such as Hotel D'Angleterre, Grand Hotel De Londres, Halki Palas and Pera Palas.

During the Republican period, the hotels not only offered accommodation but became important spaces for urban entertainment and social interaction. The author focuses on the emergence of travel agencies from the 1930s and talks about the first touristic activities.

In addition to the history of hotels in İstanbul, the book also examines the modernisation of taverns, theatres and other public spaces in İstanbul. Zat includes some personal anecdotes and experiences. Throughout the book the author emphasises the pioneering role of the non-Muslim communities of İstanbul, not only in the emergence of the modern night-life entertainment, but also in the construction and management of modern hotels.

Researchers interested in the urban history of contemporary İstanbul can use this book as a primary source. The book is also enriched by the visual material provided from the personal archive of the author. However, given the numerous personal views and descriptions and large sections from the author's previously published works, the authenticity of

Gökmen, Mustafa. *Eski İstanbul Sinemaları*. İstanbul: İstanbul Kitaplığı Yayınları, 1991, 267pp.

ABSTRACT

Cinemas of Old İstanbul

Eski İstanbul Sinemaları

The book provides information on the first cinemas that opened in İstanbul at the beginning of the twentieth century, basing its analysis on the sources from that period. In the introduction, all cinemas that opened in İstanbul between the years 1900 and 1950 are listed in alphabetical order, with each cinema given a number. A chronological list of the cinemas is also provided.

It is possible to search for a cinema by its number on the chronological list, find its address, and gain access to references to its premises in the daily newspapers and magazines of the time. In providing this information, the author himself has made use of contemporary newspapers and magazines, the *Annuaire Oriental* and other sources on the topic.

The author has also supplied a list of the owners of these cinemas, who could be Muslims, non-Muslims or members of the Levantine community. A list of the non-Muslim cinema owners who were charged with the "Wealth Tax" in 1942 is provided.

The book includes a list of all the cinemas that showed foreign films with Turkish dubbing, as well as those that showed the first Turkish films. In the section entitled "the archives", the author has included internal architectural plans of some of the cinemas and has used lengthy extracts from the *Annuaire Oriental* that give details on the addresses and owners of the city's cinemas between the years 1912 and 1950. The book also

provides brief biographical details on some of the cinema-owners.

In the section that follows “the archives” we find photographs of the cinemas. Some sample pages from old newspapers in Ottoman Turkish, correspondence of the cinema-owning families, the *Annuaire Oriental* and modern Turkish newspapers can be found in the “documents” section of the book. In the “maps” section, there is a plan of the locations of the cinemas. The ads and announcements given by the cinemas can be found in a separate section. The book could be beneficial to those looking for general information on the topic, as it provides some useful encyclopaedic information on Istanbul’s cinemas.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Kayaoğlu, İ. Gündoğ and Pekin, Ersu. *Eski İstanbul'da Gündelik Hayat*. Istanbul: Aksoy Yayıncılık, 1992, 158pp.

ABSTRACT

Daily Life in Old Istanbul

Eski İstanbul'da Gündelik Hayat

This is a compilation of articles by various writers. As stated by its editor, the aim of the book satisfies the need to understand the past in order to understand better the new city and the urban population produced by the changing socio-economic structures. The book comprises thirteen articles and a dictionary, and is illustrated by the pictures and drawings by various foreign artists. Most of the articles have previously been published in journals relating to folk culture, such as the *Turkish Folklore Review*.

The majority of the articles in the book focus on themes depicting the family and the women’s role in the family. They mostly relate to the daily life in the city, describing weddings, relations with neighbours, household management, post-natal customs, public baths and the sightseeing

tours in old Istanbul. However, these are brief and superficial articles based only on the popular local narratives and have been written without consulting academic sources or references. The book can be considered as contributing to the existing studies on folklore as it draws attention to the much neglected topic of women’s social roles in the past by compiling the works on their daily lives in various parts of the city.

Besides subjects like women and the family, the book also includes short essays on non-inter-related topics, such as Istanbul’s food culture, traditions of celebrations of religious holidays like Ramadan, the sacred nature of the neighbourhood of Eyup Sultan, gypsies and their mores. These articles provide folkloric information on the ways of life of the city’s Muslim population and their perceptions of life. These qualities make the book a good introduction to the social sciences.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Eyice, Semavi. *Eski İstanbul'dan Notlar*. Istanbul: Küre Yayınları, 2006, 199pp.

ABSTRACT

Notes on Old Istanbul

Eski İstanbul'dan Notlar

This book is a compilation of the author’s articles previously published in the journal *İstanbul Bülteni* between 2000 and 2004. He provides information on the antiquities of Istanbul that are already lost or on the verge of being lost and also narrates his own memories related to the city. There are four main sections to the book: “Lost Istanbul”, “Lost Treasures of Istanbul”, “Galata, Istanbul Faces West” and “Select Books on Istanbul”.

The first section, “Lost Istanbul”, is also the longest one. Here, the author criticises the building regulations of the twentieth century for the destruction of monuments and for damaging the

city. He also gives examples of buildings that were lost or damaged by fire or earthquake from the onset of Ottoman rule.

In the second section, he continues to provide examples of measures and events which damaged the buildings. In the third part, he talks about the history of Galata in the Middle Ages, under the Genoese and the Ottoman rule; he identifies some mosques, fountains and graves with Turkish characteristics in Galata; he mentions Galata's expansion towards Beyoğlu and examines some outstanding pieces of architecture in Beyoğlu. In the final part, he provides information on various books which discuss Istanbul's monuments.

This is a non-academic book, albeit informative for general readers interested in Istanbul. One of the attractive features of this book are the pictures and photographs of buildings which are today either damaged or no longer extant.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Rıza, Ali et al. *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*. Istanbul: Kitabevi, 2001, 2nd edn, 474pp.

ABSTRACT

Life in Istanbul of Yore

Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı

The book has been prepared for publication by Ali Şükrü Çoruk in the Latin alphabet, as the original articles were written before 1929, when the Arabic script was still in use for writing Turkish. It also includes articles by Ali Birinci, formerly published in *İstanbul Araştırmaları* (vol. 1, Spring 1997, pp. 87–94) and *Tarihin Gölgesinde* (2001, pp. 101–8), which are gathered in a section entitled “Correspondent of Istanbul, Ali Rıza Bey the Minister of Fisheries”.

After having worked in various government posts, Ali Rıza Bey (1842–1928) was assigned

as the Imperial Minister of Fisheries in October 1883, Minister of Salt Works and Fisheries in 1884, and Imperial Minister of Public Debts in March 1907. After the proclamation of the Second Constitution, he was suspended in 1909 and retired in January 1910.

The book is a compilation of articles published by Ali Rıza Bey between 1919 and 1925 in various newspapers and journals of the time. Çoruk sums up his purpose in writing the articles as “a wish to inform the new generation about customs and traditions which have been forgotten with the passage of time; ways of life in palaces and mansions, love affairs of famous people, hashish addicts, beggars, firemen, ways of entertainment, in short, all that relates to old Istanbul”. Written in a flowing and colourful language, this compilation constitutes one of the most comprehensive and important studies of the author, as it includes invaluable observations, anecdotes and analyses on all aspects of old Istanbul's social and daily life. The author has made an effort to present his memories and observations in detail and they are well supported by other sources. However, there are significant overlaps and repetitions in the book, since the individual articles were published separately on various occasions.

The book fills a gap and serves as an important primary source, as well as presenting an interesting attitude towards historical writing. However, it does have certain shortcomings: the original articles in Ottoman script have not been published, which is a significant problem, as it is not possible to check the accuracy of the transcription. Additionally, the introduction does not reveal the identity of the person who undertook the transcription, or the methods that were followed. Also, orthographical rules have not been used consistently throughout the book.

Samet Bağce
Translated by Aysu Dinçer

Петров, В. Г. *Фрунзе Советский, 1926–1991*. Бишкек: Литературный Кыргызстан, 2008, 100с.

Petrov, V. G. *Frunze Sovetskii, 1926–1991*. Bishkek: Literaturnyi Kyrgyzstan, 2008, 100pp.

ABSTRACT

Soviet Frunze, 1926–1991

Фрунзе Советский, 1926–1991

V. G. Petrov's *Frunze Sovetskii, 1926–1991*, published in 2008, is an artistic narrative of the history of Bishkek, a city previously known as Jul, Pishpek and Frunze.

Petrov's research concerns the Soviet past of the Kyrgyz Republic's capital city. The publication should be of interest not only to historians and architects, but also to a wide readership interested in modern history. In the text the author quite comprehensively describes the central events affecting domestic life and industrial development in Soviet-era Bishkek. Looked at broadly, it is a unique exploration of the Soviet past.

Petrov's is one of those original publications where both historical and artistic elements are seamlessly intertwined within a narrative; the value of this book does not, therefore, consist only in its original narrative but also in its grounding in documentary evidence. In particular the detailed description of both the historical and current layout of Bishkek and its buildings, with references to the names of their architects and the years of their construction, makes this book especially intriguing for the reader.

Petrov makes use of materials from the Central State Archive of the Kyrgyz Republic, old photos from his personal collection, and also photographs from his friends' archives. The author in this way presents his personal archives through a series of historical snapshots, beginning in the 1930s and ending in the 1990s.

The work is not however devoid of shortcomings. Notably, sources are not cited (there is no bibliography) and this immediately weakens the credibility of the work. Further, Petrov only mentions in passing representatives of the Kyrgyz intelligentsia living and working in Soviet Frunze, and does not pay sufficient atten-

tion to their contribution to the development of the city.

Khadicha Shambetalieva
Translated by Morgan Stark

Evren, Burçak. *Galata Köprüleri Tarihi*. Istanbul: Milliyet Yayınları, 1994, 184pp.

ABSTRACT

A History of the Bridges of Galata

Galata Köprüleri Tarihi

The book begins with the narration of an ancient Greek myth on the Golden Horn (Haliç) and goes on to inform us about all the bridges that have been constructed, demolished, rebuilt and repaired in the history of the Golden Horn.

The author emphasises the fact that the Golden Horn has been a reliable port since antiquity, becoming one of the most important trading centres in the Mediterranean and the Near East. He mentions the impressive religious structures built on the hillsides of the Golden Horn during the Eastern Roman and the Ottoman Empires. Starting with the short-lived Eastern Roman military bridges, the author talks about the construction stages of the bridges of Unkapanı and Galata, describing the various instances and the circumstances under which they were rebuilt.

It is also mentioned that both Leonardo da Vinci and Michelangelo contacted the Ottoman authorities with a view to building bridges over the Golden Horn; however, none of these plans came to fruition.

While talking about the construction history of the Galata bridges, the author uses quotes from *Tarih-i Lütfü*, one of the Ottoman annals. There are also quotes on bridges from other authors who are known for their writings on Istanbul. The author refers to some discussions that took place in the Turkish press in the 1930s on the construction of bridges. The text of the book is an easy read, and offers rich visual material and information on all the bridges ever

built on the Golden Horn since the times of the Eastern Roman Empire.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Буряков, Ю. Ф. *Генезис и Этапы Развития Городской Культуры Ташкентского Оазиса*. Ташкент: Издательство Фан Академии наук Узбекистана, 1982, 212с.

Buryakov, Yu. F. *Genesis i Ètapy Razvitiya Gorodskoj Kul'tury Taškentskogo Oazisa*. Tashkent: Izdatel'stvo Fan Akademii Nauk Uzbekistana, 1982, 212pp.

ABSTRACT

Genesis and Stages in Development of the City Culture of Tashkent Oasis

Генезис и Этапы Развития Городской Культуры Ташкентского Оазиса

The subject of this research is the genesis and development of the Tashkent Oasis, one of the most urbanised areas in Central Asia which included two medieval towns: Chach and Ilak. The work spans a vast chronological period, presenting analyses of all the categories of archaeological objects, sources of raw materials, means of communication and connections both internal and inter-regional.

The book begins with an introduction on the development of the cities in Central Asia and an explanation of the importance of archaeological research. The climatology of the Syr-Darya river, where the Tashkent Oasis is located, and the factors which shaped the urban culture are described.

Thus, the first part of the book presents the archaeological classifications of settlements in accordance with their sizes, fortification types,

correlation between the citadel and the fortified parts, and economic structure.

The monuments and settlements of the Tashkent Oasis are divided into a few micro-areas: the area of the Chirchik and Keles rivers' basin, the valley between the Chirchik and Ahangaran rivers, the Ahangaran river basin and the area adjoining the right bank of the Syr-Darya river.

There is a separate scrutiny of mines, specialised metallurgical centres and mortuary buildings. The topography and localisation of the medieval cities of the Oasis is also described. Specific sites such as "Burgulyuk" (ninth to third centuries BC), "Kaunchin" (second to fourth centuries BC), "Minguryuk" (sixth to eighth centuries CE) and "Ilak" (second half of eighth to tenth centuries CE) are identified.

The second part of the book presents a historical study and discusses the various stages of urbanisation of the Tashkent Oasis from the end of the "Burgulyuk" to the beginning of "Kaunchin" archaeological complexes in the third century BC when the Tashkent Oasis was a part of the "Kanguy" state and subsequently the state of "Hephthalites". It covers the cities of Chach and Ilak under the Turkish Khaganates in the early medieval period and later under the rule of Muslim Arabs.

This is a pioneering study of a large region in Central Asia comprising detailed research alongside maps, tables, plans of urban settlements and samples of material culture of the Tashkent Oasis.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

Голованев, А. А. *Город Бишкек 20–80 Годы: Воспоминание*. Бишкек: Изд-во Плюс, 2002, 184с.

Golovanev, A. A. *Gorod Bishkek 20–80 Gody: Vospominanie*. Bishkek: Izd-vo Plus, 2002, 184pp.

ABSTRACT**The City of Bishkek from 1920 to 1980: A Memoir***Город Бишкек 20–80 Годы: Воспоминание*

This work examines the development of architectural conceptions and the process of construction in Bishkek between 1920 and 1980. As the title indicates, the book is a memoir. In view of this, the authors Aleksandr Andrianovich Golovanev and his daughter Natal'ia Aleksandrovna Prokhorova – both professional architects – are highly visible throughout. At different times both participated in architectural developments within Kyrgystan's capital, and in the book they “lead” their readers through the old streets of the city, noting every detail of its design along the way.

The layout of the book is particularly interesting: on the left-hand pages photographs of old residential houses and administrative buildings are displayed, with accompanying text printed on the right side. A. A. Golovanev was a member of the USSR Union of Architects, and he took on a most active role in the construction of the capital. In this work he enthusiastically recounts the principles behind the design of Bishkek and its development history, starting from the early twentieth century.

The book's strength lies in its geological explanations. It provides a professional description of the climatic and microclimatic conditions and seismic and ecological factors taken into consideration before constructing the city. The book also contains a valuable list of reproductions of old black and white photographs. Furthermore, the authors provide the names of all those whose work in the field of urban development has not been acknowledged. They have also completed the laborious task of collecting the names of the architects and engineer-constructors from the five Soviet design institutes.

The authors pay particular attention to the ecology of Bishkek, and the development of its roads and of its transport system.

Golovanev and Prokhorova recall the relatively recent Soviet past of Bishkek. Having read this book, the reader will be able to understand

how the design of Bishkek was conceived and how its construction proceeded, and which factors were fundamental in the building of residential homes and complexes.

Although this book was intended for students of the history of urban development, it does not include the sources used by the authors.

Khadicha Shambetalieva
Translated by Morgan Stark

Пигулевская, Н. В. *Города Ирана в Раннем Средневековье*. Москва-Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1956, 363с.

Pigulevskaia, N. V. *Goroda Irana v Rannem Srednevekov'e*. Moscow-Leningrad: Izdatelestvo Akademii Nauk SSSR, 1956, 363pp.

ABSTRACT**Cities of Iran in the Early Medieval Time***Города Ирана в Раннем Средневековье*

This is one of the first Russian monographs on the cities of Iran in antiquity and early medieval times.

The book unfolds chronologically, beginning with the antique period. It covers the towns in Mesopotamia and Western Iran under the Greeks and the Parthians.

There is a chapter specifically dedicated to the city of Karka de Beth Selok, and another to Nisibis, both bordering the Roman Empire.

The second part of the book covers the period between the third and fifth centuries AD. It analyzes many important sources extant from that period such as Pahlavi inscriptions, “Sahrestaniha i Eransahr” (i.e. “Provincial Capitals of Iran”), “Karnamag-i Ardashir-i Papakan” (“The Book of the Deeds of Ardashir, the Son of Pabak”), “The Letter of Tonsar”, “Pahlavi Lawyer”, “Collections of Ishoboht”, “The History of Karka de bet Silokh” and “The Chronicles of Adiabena and Syrian Archaeological Monuments”.

This section covers a variety of topics related to the creation of new cities, the administrative division of Iran, the development of social relations in Iran, family, slave ownership, land ownership, irrigation canals, mills and the feudal land ownership. A section is dedicated to the economic activities, taxes and class system in the Iranian cities of the time.

Although the socio-religious movement of Mazdak is not related to the title of the book, it is amply discussed in the last chapter. An appendix at the end discusses the religious movements in third-century Iran and refers to Christian academies active at the time.

The book is valuable for the number of ancient sources it has analysed, but does not always cover the subject relevant to its title.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

Лунина, С. Б. *Города Южного Согда в VIII–XII вв.* Ташкент: Фан Узбекской ССР, 1984, 126с.

Lunina, S. B. *Goroda Uzhnogo Sogda v VIII–XII vv.* Tashkent: Fan Uzbekskoi SSR, 1984, 126pp.

ABSTRACT

The Cities of Southern Sogd in the Eighth to Twelfth Centuries

Города Южного Согда в VIII–XII вв

This research focuses on the urbanisation process of Southern Sogd in the medieval period. It observes the typology of cities and urban settlements in the region, and their development. For the first time, the valley of Kashka-Darya is studied through the stratigraphy of medieval monuments, and the remains of craftsmanship industries.

In the introduction the relevance and importance of the study of medieval cities' history and the urbanisation process is explained. The sources of the current research and the materials

of archaeological excavations conducted by the Kashka-Darya archaeological topographic expedition are provided.

The book begins by presenting the geographical conditions of the oasis of Kashka-Darya, before reviewing the written sources on the geography of the cities and settlements of the region between the eighth and twelfth centuries.

Thereafter, the book focuses on the stratigraphy of the cities and settlements. It looks at the medieval economy, living environment and spiritual culture of the Kashka-Darya oasis. The topography, the construction of the buildings, the water supply and the sewage system are discussed and the archaeological findings presented.

At the end of the book there is an attachment consisting of thirty-two pictures along with a medieval map of the valley of Kashka-Darya, as well as plans and maps of the urban and rural settlements.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

Касымбаев, Ж. К. *Города Восточного Казахстана в 1861–1917 гг.: Социально-Экономический Аспект.* Алма-Ата: ГЫЛЫМ, 1990, 180с.

Kasymbaev, Zh. K. *Goroda Vostochnogo Kazakhstana v 1861–1917 gg.: Sotsial'no-Ekonomicheskii Aspekt.* Alma-Ata: Gylym, 1990, 180pp.

ABSTRACT

Cities of Eastern Kazakhstan between 1861 and 1917: Socio-Economic Aspects

Города Восточного Казахстана в 1861–1917 гг.: Социально-Экономический Аспект

This book focuses on the history of Eastern Kazakhstan during the nineteenth and twentieth centuries. Eastern Kazakhstan is a geographical region bordering Russia in the north and

China in the east. Until 1997, this region was divided into two separate geographical entities: Eastern-Kazakh and Semipalatinsk administrative regions. By the decree of the President of the Republic of Kazakhstan, Semipalatinsk region and all its territory were incorporated into the Eastern Kazakh region of the country.

The author of this book is a famous academic who has published several essential works and academic books on the history of Kazakhstan. He analyses here the economic ties of Eastern Kazakhstan cities with the nomadic Kazakh population, Russian migrants (i.e. peasants), as well as with neighbouring countries. He outlines the ethno-demographic processes in the region which led to the development of trading and economic links between Kazakhstan, on the one hand, and Russia and other Central Asian states on the other. He argues that these ties constitute the main factors in the population growth in the cities of Eastern Kazakhstan.

The book has an interesting section on the situation of Austro-Hungarian and German prisoners of war in the cities of Akmolinsk, Pavlodar, Semipalatinsk and Ust-Kamenogorsk.

A large number of primary sources and archived materials have been consulted for this research. Nonetheless, this book is deeply politicised as it is influenced by Marxist-Leninist ideology. The author himself admits that he conducted his research in line with the Marxist point of view, and used a methodology endorsed by Leninists. Despite its subjective approach, this book is a valuable study on the history of the cities of Eastern Kazakhstan.

Akram Khabibullaev

Translated by Ivan Leonidov

شیخ رضائی، انسبیه و آذری، شہلا. گزارش های تنظیمی از محلات طهران: راپورت وقایع مختلفه محلات دار الخلافه. تهران: سازمان اسناد ملی ایران - پژوهشکده اسناد، ۱۳۷۷ هـ، ۸۵۲ص.

Shaykh Riza'i, Insiya and Azari, Shahla. *Guzarish-ha-yi Nazmiyyah az Mahallat-i Tihran: Rapurt-i Vaqayi'-i Mukhtalifa-yi Mahallat-yi Dar al-Khilafa*. Tehran: Sazman-i Asnad-i

Milli-yi Iran, Pizhuhishkadah-yi Asnad, 1999, 852pp.

ABSTRACT

Police Department Reports on Tehran Neighbourhoods: Reports on the Various Events of the Capital

گزارش های تنظیمی از محلات طهران: راپورت وقایع مختلفه محلات دار الخلافه

This book gathers reports drafted by Tehran Police Department secretaries between 1923 and 1926. These were in essence incident reports from various neighbourhoods written on the orders of the Austrian Count de Mount Forte, who was Tehran's first police chief. The book is based on these documents, which are housed in the National Library and Archives of Iran. These daily reports begin with incidents in the neighbourhood of the seat of the government and move onto Sangelaj, Oud Lajan, Chal Meydan and the Bazaar neighbourhood. The reports also include the names of those "entering and leaving the police department". Every report was very brief and on any given day rarely surpassed two pages.

Both the book's editors and the director of the National Library and Archives, who published the book, consider the work's most significant feature to be its reflection on the role of Shia clergy in guiding the people in the struggle against tyranny before the Constitutional Revolution. However, the entire book contains nothing in this regard other than one instance pertaining to a cleric's remarks at a wedding ceremony. Thus, it is possible that some reports with contents contrary to the publisher's tastes might have been omitted.

Issues most frequently covered include one-line reports about *rauze khani* (recitation of threnody ceremonies), which occurred most days, family disputes, thefts, and some positions taken by individuals or guilds regarding emerging laws or issues.

This book also includes a brief description of how the Tehran Police Department was formed. The book's index of announcements, important

figures, places and occupations is another valuable feature which will aid and simplify the work of a researcher. Most important, perhaps, is the book's subject index. This index includes subjects of main incidents and disputes that have been extracted from the texts of the reports.

The police reports of every city contain valuable information which will find an audience among a wide range of researchers, including historians, sociologists and linguists.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

قتيل، محمد حسن. هفت تماشاى ميرزا قتيل. لکناو: مطبع نول کيشور، ۱۸۷۵، ۱۶۴ص.

Qatil, Muhammad Hasan. *Haft Tamasha-yi Mirza Qatil*. Lucknow: Matba'-yi Nul Kishur, 1875, 164pp.

ABSTRACT

Seven Spectacles

هفت تماشاى ميرزا قتيل

Haft Tamasha or *Seven Spectacles* (first published in 1875) comprises a Persian account in seven chapters of the popular and elite "customs and ways" of various Hindu and Muslim social groups of eighteenth- and nineteenth-century urban North Indians. Its author, Muhammad Qatil, was born a Hindu of the Khatri caste in Delhi in 1758, converted to the Twelver Shia sect of Islam at fourteen and died in Delhi in 1817, composing this text shortly beforehand at the request of Mirza Muhammad Hussain, a visiting Iranian cleric.

He singles out the textual sources of Hindu sectarian beliefs, treating Sanskrit mythology as historical documentation. He assigns distinct sections to what can be assumed to be personally observed detailed descriptions of the holy days in the Hindu calendar and Hindu festivals and rituals in the regions of Delhi and Lucknow, each

time discussing the degree and nature of local Muslim participation, observing at one point that such participation had decreased lately owing to British strictures.

He discusses marriage, and birth and death rituals – including an account of *sati*, or the immolation of wives on the pyres of their husbands – among various upper castes of Hindus, assigning a separate chapter to a description of customs current among upper caste Indian Muslims, sometimes specific to Delhi, sometimes to the region of Lucknow, and often to communities of other regions.

Qatil's account furnishes a rich indigenous ethnography of the everyday "customs" – a term he defines as a freely performed and pleasing action – of vast swathes of North India's populations with the proviso that he frames his account by a distinction between the Hindu and Muslim elites on the one hand and the poor ignorant masses on the other, his loyalty resting with the former.

Prashant Keshavmurthy

لوقا، اسکندر. الحركة الأدبية في دمشق، ۱۸۰۰-۱۹۱۸. دمشق: مطابع أ. ب. الأديب، ۱۹۷۶، ۳۳۵ص.

Luqa, Iskandar. *Al-Harakah al-Adabiyyah fi Dimashq, 1800–1918*. Damascus: Matabi' A. B. al-Adib, 1976, 335pp.

ABSTRACT

The Literary Movement in Damascus, 1800–1918

الحركة الأدبية في دمشق، ۱۸۰۰-۱۹۱۸

This book leads the reader through the different stages of the Damascene literary movement during the Ottoman rule between 1800 and 1918. It depicts the development of this literary movement from a static or traditional style to a more selective trend, departing from old models and adopting a revolutionary tone. This new style

was used in the intellectual struggle to sow the seeds of national Arab awakening.

Each movement had its own literary subjects and sources, and its success depended upon the Ottoman rulers' policies in the Arabic-speaking regions.

The book attempts to shed light on a much understudied subject in the late Ottoman period. Although it is a pioneering work, its conclusions cannot be easily verified. Its methodology is based on exploring the quality and quantity of subjects and sources that prevailed in each stage of the literary movement.

The study prioritises the works of the most successful literary movements in Damascus.

In conclusion, this book provides a general overview of the literary movement in Damascus by looking at its various subjects, sources, stages and the circumstances in which they had been developed under Ottoman rule.

Shirin Khidr

ابراهيم، سمير عمر. الحياة الاجتماعية في مدينة القاهرة خلال النصف الأول من القرن التاسع عشر. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٩٢، ٢٩٩ ص.

Ibrahim, Samir 'Umar. *Al-Hayat al-'Ijtima'iyyah fi Madinat al-Qahira: Khilala al-Nisf al-Awwal min al-Qarn al-Tasi'* 'Ashar. Cairo: al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah lil-Kitab, 1992, 299pp.

ABSTRACT

Social Life in Cairo in the First Half of the Nineteenth Century

الحياة الاجتماعية في مدينة القاهرة خلال النصف الأول من القرن التاسع عشر

The book addresses social life in Cairo between 1800 and 1850 – a period, the author suggests, characterised by social change as a result of the direct encounter with modern Europe, as well as the reign of Mohammed Ali and his project for modernising the country.

The work explores the topic in five chapters. It deals first with the demographic composition of the city's inhabitants, reviewing the size and conditions of different occupational sectors and of the main religious, ethnic and national clusters, such as Copts, Jews, Arabs, Europeans, Turks and slaves.

It provides a description of the major features of Cairo's changing urban environment, including streets, markets and major building projects, and touches upon the use of mail and telegraph and health planning. The book addresses cultural life and reviews the main educational institutions, the social backgrounds of their students and how they impacted on Cairo's society. The habits and traditions in the city, including styles of dressing, food and drink, and the spread of cafés and of different art forms, are also discussed.

The author observes the development of printing, journalism and translation and the different roles they played. At the end he presents the changes that were introduced by Mohammed Ali to the judicial system and legislation in Egypt, as well as his efforts to enforce security.

The importance of the book stems from addressing the social aspect of an important period in the history of the Middle East in general, and Egypt in particular – an aspect that usually fails to attract due attention in the Arabic literature in comparison with the political aspects of the same period. However, the book tends to be overly descriptive and fails to problematise the issues it reviews. Also, it does not sufficiently address the position of women during this period of change in Cairo.

Reham Samy Hassan

نجم آبادی، افسانه. حکایت دختران قوچان: از یاد رفته های انقلاب مشروطه. تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، ١٩٩٥، ٢٩٣ ص.

Najmabadi, Afsaneh. *Hikayat-i Dukhtaran-i Quchan: Az Yadraftah-ha-yi Inqilab-i Mashrutah*. Tehran: Intisharat-i Rawshangaran va Mutala'at-i Zanan, 1995, 293pp.

ABSTRACT

The Story of the Daughters of Quchan: The Forgotten of the Constitutional Revolution

حکایت دختران قوچان: از یاد رفته های انقلاب مشروطه

This book is an account of the sale of Quchani girls to Turkmens and the enslavement of women of Bashghanlu. This occurred during the time of the reign of Ghulamriza Khan Assif Al-Dauleh in Khurasan, the rule of his son Amir Hussain Khan in Quchan and the governance of Salar Mufakham in Bujnur in the spring and autumn of 1905.

Najmabadi devotes the first part of the book to describing the incident. The second part examines how this national tragedy was reflected in the mirrors of official correspondences and reports, presentations, announcements, newspapers and other media of the time. She has even arranged the book chapters in accordance with the verses of a poem about the topic from the “Charand wa Parand” column of Ali Akbar Dehkhoda.

In addition to emphasising the centrality of the incident to the Constitutional Revolution, the book critiques male-centric historiography and its role in marginalising “the story of the daughters of Quchan”. In recounting the incident, the book considers its goal as putting forth a feminist understanding of history in opposition to “the history of great men”. In doing this, the book also presents a clear picture of the communication mechanisms among the Iranian state administrators, the peasantry and the central government in the early years of the twentieth century.

In the next two chapters, Najmabadi again emphasises the symbolic relationship between the feminine and patriotism. Yet her way of drawing on images and humorous writings in this book is different from the specific methodology she employs in her later works such as *Women with Moustaches and Men without Beards*.

In the last chapter, she attempts to critique the misogynist methods of historians such as Faraidun Adamiyat and Malikzadah and to show the main role of “the history of great men” in

obscuring the central place of women in history, as evidenced in their neglect of “the story of the daughters of Quchan”.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

Cheema, Yasmin. *The Historical Quarters of Karachi*. Karachi: Oxford University Press, 2007, 185pp.

ABSTRACT

The Historical Quarters of Karachi

The Historical Quarters of Karachi is based on a detailed study of Karachi’s historic areas by Yasmin Cheema, an architect and conservationist of Pakistan.

The study is based on the premise that “Karachi has a rich tangible and intangible heritage”, the tangible being the architectural structures and the intangible the culture of its people. Both the culture and the historical sites of Karachi face environmental hazards, population pressure and other developmental challenges. If this heritage is not conserved properly it will soon be lost, warns the author.

Divided into seven chapters, the book includes a bibliography of books, reports, legislative publications, articles and news clippings. The annex at the end of the book explains in detail the methodology used for the study.

The book traces Karachi’s history from the Vedic period to present times, highlighting its status at different stages of its history and illustrating the immense developmental, environmental, demographic and cultural pressures on the city.

The author describes the few surviving old areas and structures and explains how over time the mixed cultural group of Hindus, Muslims, Zoroastrians, Goan Catholics and other Christians who populated these areas slowly moved away because of the above mentioned

pressures. The areas and buildings left behind are now occupied for commercial purposes for which they were not originally built, resulting in the swift deterioration of these historic structures.

The author's suggestion that there should be restoration and preservation of such individual buildings as well as civic complexes of high historic and architectural value is commendable, as it would result in the preservation of the whole landscape.

Though it is a very valuable book, its often technical language may make it less interesting to non-specialists.

Navin G. Haider Ali

بهزادفر، مصطفى. هویت شهر: نگاهی به هویت شهر تهران. تهران: نشر شهر، ۲۰۰۷، ۳۲۵ص.

Bihzadfar, Mustafa. *Huviyat-i Shahr: Nigahi bih Huviyat-i Shahr-i Tihran*. Tehran: Nashr-i Shahr, 2007, 325pp.

ABSTRACT

The Identity of a City: The Case of Tehran

هویت شهر: نگاهی به هویت شهر تهران

Published by the Department of Arts and Cultural Affairs of Tehran's municipality, this book explores the several elements that express the identity of the city of Tehran.

The work comprises five chapters of which the first four provide the theoretical framework, whilst the fifth consists of a case study of the identity of Tehran.

The general definitions of identity are provided before the notion of identity in relation to the city is discussed. The book examines the crisis in the city's identity as its traditional structure underwent changes to accommodate modernity.

Based on archival material, field observation and interviews, the author has determined three categories to establish the identity of a city. These are natural, man-made and human environments, all of which are considered to play a role in the constitution of Tehran's identity.

The final chapter is organised around the three categories mentioned above. It gives a fairly comprehensive introduction to the geographical location of Tehran, its natural resources and structure, as well as man-made elements such as different neighbourhoods, monuments, holy sites and cultural centres. Towards the end, an anthropological study of Tehran is presented, taking into consideration race, language, religion and customs.

Written in a plain language, the book is a good reference both for scholars and for people who require general knowledge about the city of Tehran. The final chapter may be slightly incomplete as it does not refer much to the contemporary (post-revolution) developments of the city. But the book is valuable as it generates discussion on city identity in Iran.

Taraneh Dadar

باشا، عمر موسى. ابن النقيب: شاعر الطبيعة الدمشقي في العصر العثماني. دمشق: منشورات المكتبة العباسية، ۱۹۷۰، ۱۱۱ص.

Basha, Umar Musa. *Ibn al-Naqib: Sha'ir al-Tabi'ah al-Dimashqi fi al-Asr al-Uthmani*. Damascus: Manshurat al-Maktabah al-'Abba-siyah, 1970, 111pp.

ABSTRACT

Ibn al-Naqib: The Poet of the Damascene Natural Landscape in the Ottoman Period

ابن النقيب: شاعر الطبيعة الدمشقي في العصر العثماني

This 110-page book is based on the notes of a lecture that Umar Musa Basha delivered at the

department of Arabic literature in Damascus University about the Damascene poet ‘Abd al-Rahman bin Kamal al-Din Muhammad al-Husayni, known as Ibn al-Naqib (1638–70). The author is a renowned professor of Mamlukid and Ottoman literature at Damascus University and has published several pioneering books on that period.

In the first chapter, the author sheds light on the political, social, intellectual and literary contexts in which the poet lived and produced his work.

The second chapter is an extensive account of the poet’s biography and an analytical study of his works, which mainly consist of poetry in addition to a *maqama* (a picaresque novella genre that arose in Arabic literature of the ninth and tenth centuries) and a play. This chapter places a special emphasis on poems that celebrate the spectacular natural landscape of Damascus.

The third chapter addresses the other recurrent themes of his poetry such as *ghazal*, wine poetry, panegyrics and occasion-poems.

The fourth chapter defines Ibn al-Naqib’s concepts of poetry and poetics, his poetic and linguistic techniques, and his poetic innovations.

Basing his research on his extensive historical knowledge about early-modern urban Syria and on Ibn al-Naqib’s poetry with its illustrative and wide-ranging references to the topographic, natural and botanic scenery of the city, this Damascene scholar indulges passionately in recreating the panoramic setting of seventeenth-century Damascus, mapping out its famous orchards, gardens, trees, flowers, fountains, hills, rivers, birds, countryside palaces, mansions, retreats and recreational spaces. He also reconstructs the social and cultural life that thrived in this context. In the analysis of the poetry, the author highlights the influence of Andalusian poetry and Syrian folk music on Ibn al-Naqib’s innovative poetic forms and rhythms.

This is a pioneering work about an overlooked poet and an understudied historio-geographic setting. Targeting a particular student-readership, the author has intentionally left out two of the major substantial innovations of the poet: his

maqama and his play. Furthermore, examining extensively the influence of other poetries and arts on Ibn al-Naqib, ‘Umar Basha has no mention of this poet’s influence on the literary life of the following periods that witnessed the first sparks of the Arab Renaissance in Aleppo and Damascus, hence missing out on a rare opportunity to do some justice to this underestimated period, polemically still labelled in cultural historiography as the Age of Decadence.

Otared Haider

Alkan, Mehmet Ö. and Vakfi, Terakki. *İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Selanik’ten İstanbul’a Terakki Vakfı ve Terakki Okulları 1877–2000*. Istanbul: Terakki Vakfı, 2003, 392pp.

ABSTRACT

From Empire to Republic, from Salonica to Istanbul, the Terakki Foundation and its Schools 1877–2000

İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Selanik’ten İstanbul’a Terakki Vakfı ve Terakki Okulları 1877–2000

The book investigates the establishment and historical evolution of the schools of the Terakki Foundation and uses various documents and books of administrative decisions as primary evidence. The work is visually enriched by the inclusion of copies of Ottoman and modern Turkish documents, such as diplomas, transcripts, tables indicating the salary scales of teachers and other workers, as well as old and new photographs of the schools. It is a pleasurable read with a clear, flowing style of writing. The final part of the book includes documents that serve as primary source material, such as school guidelines, books of administrative deci-

sions, correspondence with the Imperial Porte, the curriculum and school fees.

While narrating the history of the Terakki Schools, the book provides information on the history of education from the reign of Abdülhamid II (1876–1908) to the twenty-first century, covering seventy-seven years of the Turkish Republic. It investigates a specific educational institution but while doing so also looks at Salonica, a Balkan trading centre that remained under Ottoman rule until 1913. Useful information is provided on its economy, administrative and educational structures, daily city life, publishing houses, libraries, non-governmental organisations, and even renegades, who constituted a significant portion of the population.

The author addresses the efforts of the Ottoman bureaucrats to foster an idea of “the Ottoman citizen” amongst the Muslims and non-Muslims living within the multi-ethnic and multi-religious Ottoman society. To spread this idea, schools were established with the purpose of enabling students from various religions and sects to study together. The author provides examples from schools that opened to demonstrate the fact that educational modernisation efforts did increase during Abdülhamid II’s reign, while at the same time education was becoming more religion-based.

The author states that in the post-Constitutional era and for the first time in the Empire’s history, the state asserted control over public education to meet the changing social needs, by making primary education compulsory, founding schools that were open to all communities, including girls, and allowing non-governmental organisations to found schools in cities like Salonica, which had vigorous trading activities.

The author talks in detail about the establishment and development of the first Terakki School, drawing our attention to the fact that the name of the school demonstrated its aims very clearly: *terakki* means “progress”.

Through the Terakki Schools, the book analyses the historical evolution of education in the period of Ottoman modernisation. The work can serve as a useful source to those pursuing academic research on Ottoman educational

history or those interested in the history of the nineteenth-century Balkan cities.

Feryal Tansuğ

Translated by Aysu Dinçer

فکوهی، ناصر. انسان‌شناسی شهری. تهران: نشر نی، ۲۰۰۵، ۶۰۸ص.

Fukuhi, Nasir. *Insanshinasi-yi Shahri*. Tehran: Nashr-i Nay, 2005, 608pp.

ABSTRACT

Urban Anthropology

انسان‌شناسی شهری

This is an anthropological book focusing on urban study. More precisely, it provides a good introduction to urban anthropology and is useful to both anthropologists and sociologists.

In the first section, the historical evolution of urban civilisations is thoroughly explained. It covers a vast period of time, beginning from the pre-historical era up to the present, even referring to futuristic cities. Moreover, the author exposes the existing theories on urbanisation in order to provide a theoretical framework for research in urban anthropology.

The various terms pertaining to urban anthropology are explained in the third chapter: city-space, city-time, city-economy, city-authority and violence, city-culture and ghettos.

Finally, the author discusses the importance of urban anthropology in Iran, where this field of study is relatively new. He presents chronologically a number of research projects produced in Iran and, based on an anthropological approach, examines the works on ancient towns and modern metropolitan areas in the country. He also depicts the methods, both descriptive

and analytic, employed in urban anthropology and urban ethnography.

The book introduces general theories for evaluating cities from an anthropological perspective. This innovative approach distinguishes this book from other research on Iranian cities. There are many overlaps in the author's methods and theories with those used in other fields such as urbanisation, architecture, urban planning and geography, as well as urban sociology.

This book includes various maps, tables and charts to support the arguments presented by the author.

Arash Fazli Shamsabadi

Translated by Alireza Vaziri Zadeh and Aptin Khanbaghi

هنر فر، لطف الله. اصفهان. تهران: شرکت سهامی کتاب های جیبی، ۱۳۵۶، ۲۷۴ص.

Hunarfar, Lutf Allah. *Isfahan*. Tehran: Shirkat-i Sahami-yi Kitabha-yi Jibi, 1978, 274pp.

ABSTRACT

Isfahan

اصفهان

The book *Isfahan* was written by Lutf Allah Hunarfar, under the direction of Ali Islami Nadushan, with the aim of familiarising young people with the culture and civilisation of Iran. According to the author, however, the five-chapter book may be appropriate for a broader general audience.

The first chapter describes the nature, geography and changes in the steppe climate throughout the ages. More than anything, the book relies on travelogues. The end of the chapter is devoted to discussing wildlife, mining and districts.

The second chapter begins with a description of the city of Gabae or Gay, which was the name of the city during the Achaemenid period, and proceeds with a brief description of each dynasty until the end of the Safavid era.

In chapter three, a total of ninety-two of Isfahan's historical relics and monuments are catalogued. In addition to describing buildings and structures, the author discusses some of the customs carried out in these locations (such as the celebration of "water sprinkling" in the court of Shah Abbas Safavid).

The chapter dedicated to the contemporary period covers the Pahlavi years, when this book was written. The Qajar era is barely allotted three pages, and most of that is devoted to describing failures. The author describes the urban design and architecture of the Pahlavi era as being both modern and harmonious with the fabric of the city. He then provides a list of the professions and industries of the city of Isfahan.

The final chapter introduces some of the celebrities, philosophers, scholars and historians of Isfahan.

Iradj Esmailpour Ghouchani

Translated by Niki Akhavan

توحدي، کلیم الله. اسفراين، ديروز، امروز. مشهد: انتشارات واقفي، ۱۳۷۴، ۲۷۹ص.

Tavahhudi, Kalim Allah. *Isfarayin Diruz, Imruz*. Mashhad: Vaqifi, 1996, 279pp.

ABSTRACT

Isfarayin Yesterday, Today

اسفراين، ديروز، امروز

Kalim Allah Tavahhudi has worked extensively on the culture of the Kurds of Khurasan. The book *Isfarayin* is more a collection of documents on the geography and history of the city of Isfarayin, which the writer has assembled over the years.

The documents have been transcribed with great care with most appended at the end of the book together with reproductions of their originals. Ranging from land deeds to tax records to letters to officials and transcripts of interrogation sessions, these documents provide a plethora of

information. Most of the documents are briefly surveyed in the space of a hundred pages in chapter two entitled "Isfarayin in History". In this way Tavahhudi attempts to trace Isfarayin's history from the Arsacids up to the Pahlavis.

The variety of documents on the one hand and the great historical breadth on the other detract from the book's unity. However, the spine that holds together all this disparity is the continuous account of insecurity and looting in Isfarayin, and the abduction and captivity of married women and girls. Through these documents a lively picture of instability emerges in which Mongols and Uzbeks, Afghans and Turkomans, and even local rulers are constantly engaged in incursions and lootings.

The book mainly focuses on the Kurdish population of Isfarayin; it does not have much to say on other ethnic groups such as the Tat, the Turks and the thousands of Afghans and others. The discussion on some customs and habits can be of great value to anthropologists, while its main readership would be historians.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Sofia A. Koutlaki

Akyüz, Vecdi and Ünlü, Seyfettin (eds). *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*. İstanbul: İlker Yayınları, 1996, 2 vols, 900pp.

ABSTRACT

Urban and Local Administration: From the Early Islamic Period to the Present

İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler

This book was edited by Vecdi Akyüz and Seyfettin Ünlü and includes articles by various authors. The first volume starts with an introductory article on contemporary local administration and its compatibility with the structures of urban social life covering the period from Mohammad's times to the end of the Ottoman

Empire, focusing on various institutions and services related to urban and local administration. The authors evaluate changes experienced over time at various levels, which range from organisation of settlements to the diffusion of change from higher administrative echelons to lower social levels. An entire article is dedicated to the emergence of the first towns in the Islamic tradition. It seeks to explain a direct and natural relationship between towns and civilisation in the Qur'an, as well as in the works of Islamic thinkers such as Farabi (d.950 AD) and the Ottoman poet Fuzuli (d.1556 CE).

The book provides a detailed assessment of the changes in the provision of services throughout history such as accommodation and administration, markets, sanitation, health, housing and shelters, recreation, parks and gardens, burial and cemeteries. The section on urban and local administrative services under the Umayyad and Abbasid Caliphates includes details on contemporary urban life, including views on aspects of urban managerial structures, immigration and population movements, recreation, weights and measures, shops and prices. The book also covers the Seljuk and Ottoman periods, discussing the importance of the kadi in urban administration, and mentioning the first municipal and provincial governors of İstanbul, elaborating on their contributions to the city.

The second volume is dedicated to the Republican period; there are, however, many references to local administrative structures in the Ottoman period. The articles talk about the historical evolution of municipal governments in Turkey, starting from the single-party period and taking the analysis up to the 1990s. We find out that the structures of Republican local administration and especially the municipal legal framework were established in the 1930s. It is argued that the structures of the single-party era had an influence on the organisation of municipal governments.

Until the 1930s, municipal governors were appointed by the government; thereafter, a new system was put into place, allowing municipal councils to elect a governor from among their members. One of the articles criticises present-day practices and emphasises that, despite this

provision, municipal governments are still in the clutches of the central government.

The last section talks about democratic inclusion and regeneration efforts since the constitution of 1921 came into force. It discusses the concepts of towns and town dwellers. This part comprises an important article by Halil Inalcık, called “Istanbul, an Islamic City”, which explores the conquest and the transition from Constantinople to Islambol. The individual urbanisation processes of some other towns such as Sivas during the Seljukids, Timbuktu, Tabriz, Fez and Cordoba are also described.

Özge Soylu Bozdağ
Translated by Aysu Dinçer

Kuban, Doğan and Rona, Zeynep. *İstanbul, Bir Kent Tarihi, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1996, 461pp.

ABSTRACT

İstanbul, an Urban History: Byzantium, Constantinople, İstanbul

İstanbul, Bir Kent Tarihi, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul

This is an important scientific study on İstanbul’s architectural history, as it encompasses a period of two thousand years. The author emphasises that the East-West dichotomy and historical evolution characterise İstanbul. According to the author, urban history cannot be defined without taking into consideration societal patterns. Therefore, the historical, social and cultural aspects take the lead in the narrative.

The book covers the history of the city from the settlement of its very first colony (Megara) to the modern day; the author provides the modern and antique names of each district and quarter. As the title reveals, the book divides the history of the city into three eras: Byzantium, Constantinople and İstanbul. In each era, the

urban features, such as the city walls, palaces, monuments and religious structures (mosques and churches), arcades, basilicas, procession areas, forums, and residential and public buildings, are studied in a blend of archaeological and historical approaches.

The book also addresses the impact on the urban architecture of the critical historical events, which influenced the evolution of the city from pagan to Christian and subsequently to a Muslim identity. It refers to the designation of the city as the capital of the Roman Empire and the recognition of Christianity as the dominant religion, the iconoclasm movement, the Latin invasion, the Macedonian and the Comnenus dynasties and the capture of the city by the Ottomans.

The author also discusses the effects of later events on the city’s architectural history, such as the urban growth experienced in the eighteenth century, the nineteenth-century reforms, the Union and Progress era (1908–18) and the Balkan Wars (1912–13) which impoverished the city.

He then extends his analysis to the Republican era, looking at the modernisation efforts and discussing the reconstruction practices of Prime Minister Adnan Menderes which led to the uncontrolled and unplanned urbanisation that took place in the 1950s, with a view to their social, economic and cultural consequences. The author extends his analysis to the present day on the unchecked growth of the city and refers to the attempts made to control it by the *coup d’état* of the 1960s, the construction of the two bridges over the Bosphorus, the implementation of new laws and legislations, the construction of skyscrapers, and the massive business centres. According to the author, the problems of the city did not seem insurmountable at the end of the nineteenth century, but by the 1960s the scale of its problems and the needs of the city had reached an unprecedented level. The author sees the creation of chaotic physical surroundings by Turkish society as a cultural problem, and concludes that there remains no other historical or foreign example for modern-day İstanbul to follow.

The book is enriched by the fact that it analyses the urban structure of the city alongside its

historical past and investigates the urban texture of Istanbul through primary sources. By covering a period extending more than two thousand years the book has earned an important place amongst studies on urban and architectural studies.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Mintzuri, Hagop. *İstanbul Anıları, 1897–1940*. Istanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, 160pp.

ABSTRACT

Memories of Istanbul, 1897–1940

İstanbul Anıları, 1897–1940

The book was originally written in the Armenian dialect spoken in Turkey under the title *Değer Ur Yes Yeğer Yem*. It has twenty sections, which bring together real-life stories told by Mintzuri (Mndzuri). Fourteen of these sections relate to the imperial capital, Istanbul. This is where Mintzuri, as the child of an immigrant, lived with his father and grandfather between the years 1897 and 1906. He talks about Ortaköy, where they had a bakery, and Rumelihisar and Galata, where he spent his student years.

In the remaining six sections, he narrates his autobiography, talks about his village and gives a snapshot of the topics of his stories. These stories tell us how a health problem brought him to Istanbul for a few days in August 1914. Coincidences like the missing of the return boat and the start of the First World War stopped him from returning to his village. He also lost sight of his wife and four children, who were forced to emigrate. Eventually, he ended up living in Istanbul until he died; it was a place he never really got used to.

Mintzuri was in fact a village writer and his book bearing the title “Memories of Istanbul” resembles a documentary. Its protagonists are real and simple people, presented as they were:

bakers, broom-makers, vendors of fried liver. They come from various neighbourhoods in Istanbul: Turks, Armenians, Kurds, Alevis, Jews, Greeks, Croatians, Circassians and Ethiopians. In short, he describes the people of old Istanbul, with their eating and clothing habits, and their lifestyles. Every now and then, a palace eunuch, a pasha and even a sultan makes an appearance.

He defines himself as “a villager, an autodidact, a self-educated man” and the stories entitled “Me” and “Us” reflect his unaffected personality, way of life and world views. Mintzuri was fluent in Turkish and Armenian, and followed French journals of the day to improve his French. He learned English when he was a student at Robert College. These languages allowed him access to world literature.

Mintzuri’s originality comes from the fact that he was a village writer, who wrote as he spoke.

While the original version “Memories of Istanbul” has no notes on proper nouns, regional terms, plants and village names, the Turkish translation includes 149 explanatory footnotes, as well as photographs of old Istanbul.

Silva Kuyumcuyan
Translated by Aysu Dinçer

Aynural, Salih. *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları: Zahire Ticareti, 1740–1840*. Istanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2002, 226pp.

ABSTRACT

Istanbul’s Mills and Bakeries: Trade Stockpiles 1740–1840

İstanbul Değirmenleri ve Fırınları: Zahire Ticareti, 1740–1840

The author has worked with Ottoman archival records to analyse the ways in which the alimentary needs of Istanbul’s residents, with respect to grain, were met from the eighteenth century to the first half of the nineteenth century. He utilises

very valuable archival sources such as registers of imperial orders (*ahkam defterleri*), complaints (*şikayet defterleri*) and important affairs (*mühimme defterleri*), as well as court records (*kadı sicilleri*).

The book looks into the way grain stocks were brought over from production areas, investigating the types of organisations in places of purchase, the duties of product officials, the detection of black-market, contraband and fraudulent sales, the role of the private sector in addition to that of the state in the purchase of grain stocks alongside the state, the millers and bakeries of Istanbul and the way they operated, as well as the importance given to bread by the state. Consulting primary source material, the author has also tried to shed light on issues such as the pricing of grain in the areas of production and the pricing of bakery products produced in Istanbul, as well as the wages and purchase power of bakery and mill workers. The types, amounts and prices of grain brought over to the main ports of the empire from various provinces are presented in tables within the text.

The final part of the book comprises tables detailing the amount of grain sent over to Istanbul, shown according to its origins (the Mediterranean, the Black Sea and Arabia) and the relevant ports. Also included are original samples of archival material with transcriptions. The book depends mainly on Ottoman archival sources, with very limited use of secondary material. It addresses the role tradesmen and merchants played in meeting Istanbul's demand for foodstuff, which despite the topic's importance to Ottoman economic history has been scarcely covered in other publications. This scientific study is based on a wealth of archival material and will be of use to those working on Ottoman urban history.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Bayrı, Mehmet Halit. *İstanbul Folkloru*. Istanbul: A. Eser Yayınları, 1972, 256pp.

ABSTRACT

Istanbul Folklore

İstanbul Folkloru

Turkish researcher on folklore Mehmet Halit Bayrı lived in Istanbul between the years 1896 and 1958. The first edition of the book covers thousands of folkloric materials and was released in 1947. The book aims at portraying Istanbul's identity and richness with respect to popular culture. It examines through a sweeping panorama the establishment of the city, the invasions it suffered, the Roman and Byzantine periods, Sultan Mehmet II's conquest of the city, and the efforts expended during the Ottoman era towards the city's development.

Cities are presented not just as spaces in which economic activities are organised and the physical environment regulated, but as soulful places permeated with the sentiments, beliefs and practices of the inhabitants.

The material culture of primary neighbourhoods, regions and related quarters such as Beşiktaş, Beykoz, Beyoğlu, Eminönü, Eyüp, Fatih, Kadıköy and Üsküdar are described alongside details of the severest winters, earthquakes and fires experienced in the region.

Thereafter, the book depicts the folkloric elements for which no authorship can be traced such as proverbs, prayers, maledictions, rhymes, riddles, lullabies, counting rhymes, fairy tales and various examples of poems written by bards and sung in poets' cafés.

Folk remedies are presented with the names of illnesses and suitable prescriptions. The names used for illnesses reflected the public's perception of the disease: e.g. *pamukçuk* (*aphthae*, literally "little cotton") and *kurbağacık* (*ranula*, literally "little frog"). The concepts of death and fate are explained through the usage of proverbs and locutions. Beside the folkloric ceremonies, the beliefs in "heaven" and "hell", fairies and sorcery, along with the sacred places, days and feasts, are depicted. There is a short chapter

dedicated to the practices of the youth and children.

İstanbul Folkloru is an important source of information on folk culture inherited by the residents of Istanbul, and on the changes of traditions in Istanbul throughout the centuries.

Ayşe Duvarcı
Translated by Ertürk Barlas

Belge, Murat. *İstanbul Gezi Rehberi*. Istanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993, 281pp.

ABSTRACT

İstanbul Travel Guide

İstanbul Gezi Rehberi

Murat Belge's *İstanbul Gezi Rehberi* (Istanbul: İletişim Yayınları), which meticulously documents Istanbul's rich historical heritage, has been reprinted twenty-two times since its first edition in 1983. Unlike other travel writers who mapped out Istanbul's heritage, Belge depicts the evolution of Istanbul by providing a balanced and clear narration, exposing both the contributions and the errors of its rulers. He frequently criticises Republican Turkey, heretofore reluctant to come to terms with its past, for its enforced elimination of some of Istanbul's historical sites. Without resorting to romanticism, Belge presents an honest portrait of the "forfeited" Istanbul, enabling its readers to identify the gains and the losses incurred by the city's millennia-long transformation.

The guidebook starts its tour in Sultanahmet, the heart of the old town. The first chapter is largely reserved for a detailed description of Topkapı Palace. Belge draws an analogy between this palace and Istanbul, both of which were built not according to a plan but rather

expanded gradually in relation to the emerging needs of their residents.

The guidebook then covers in individual chapters the remaining districts of the historical peninsula: Surlar (ancient city walls), Divanyolu and Aksaray, Eminönü and Cağaloğlu, Çarşılar, Vefa, Haliç, Fatih and Eyüp. The historical landmarks in these areas are described in great detail and sometimes their respective plans are attached.

Belge consistently underlines Istanbul's multi-faith and multi-confessional make-up and thus eloquently describes Roman Orthodox, Syriac and Chaldean churches, synagogues, mosques, mausoleums and dervish lodges along the way. Information on and criticism of fundamental elements of urban design – parks, gardens and recreational spaces, transportation links, waste facilities, waterworks and other forms of infrastructure – are also provided in the guidebook.

While most of the guidebook describes the historic peninsula, Belge also takes his reader into the wealthy Galata, Pera and Beyoğlu districts, and through the breezy Bosphorus across to Kadıköy, Üsküdar and Princes' Islands.

The final chapter of the book is titled "Distant Istanbul" and deals with districts such as Polonezköy, Şile, Küçük and Büyükçekmece, whose distance from the city centre feels shortened since the publication of the book. Belge's focus on specific districts demonstrates that his aim is not to paint a grand portrait of Istanbul. Instead he employs a humorous, endearing yet critical tone to present via its political, economic and sociological background the evolution of Istanbul through its Roman, Byzantium, Ottoman and Republican periods.

İstanbul Gezi Rehberi is a gem of a guidebook that humanises its subject, making it easier to explore, become acquainted with and recognise.

Ebru İlhan

Bayrak, M. Orhan. *İstanbul Tarihi: M.Ö. 657'den Bugüne Kadar 27 Asırlık Son Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri*. İstanbul: İnkılâp, 2003, 199pp.

ABSTRACT

A History of Istanbul: Twenty-Seven Centuries since 657 CE: Late Roman, Byzantine, Ottoman and Republican Periods

İstanbul Tarihi: M.Ö. 657'den Bugüne Kadar 27 Asırlık Son Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri

In the introduction, the author explains that this is a history of Istanbul that has been written without reference to events outside of the city. Despite this claim, he has not been able to ignore foreign events in this book, as they are usually inescapable in urban history. He explores the history of the city following a chronological order, looking respectively at the Roman domination, the Byzantine Empire, the Ottoman Empire and the Turkish Republic.

The book includes a chronological list of all the sultans and municipal governors. Also included is some brief, encyclopaedic information on topics such as monuments built under the patronage of the sultans, tombs of sultans, aqueducts, neighbourhoods on the Marmara Sea and the Bosphorus, Princes' Islands and Ottoman mosques, fountains and palaces.

The work talks about important foreign diplomats and ambassadors visiting the city, the palatial weddings and other public celebrations. It also alludes to modern urbanisation, such as the establishment of a rail network and the use of gas in lighting. The author explores the ways in which the city was affected by the change in regime. This period is investigated according to the chronological order of presidents.

The author has provided a list of MPs from Istanbul corresponding to the years in which they were elected, without giving any other information on them. The book includes a plan of Istanbul's streets and buildings in the Byzantine period, as well as various other maps of the city from the fourteenth to the twentieth century. This

is a non-academic study which has utilised some mainstream Turkish historical sources; it will be of use to readers looking for non-academic, general information on the city.

Feryal Tansuğ

Translated by Aysu Dinçer

Tekeli, İlhan. *İstanbul ve Ankara İçin Kent İçi Ulaşım Tarihi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, 279pp.

ABSTRACT

Essays on the History of Urban Transport in Istanbul and Ankara

İstanbul ve Ankara İçin Kent İçi Ulaşım Tarihi Yazıları

The book is published as part of the "Collected Works of İlhan Tekeli" series and brings together İlhan Tekeli's writings on urban transport. In the introduction, the author emphasises that city planners need to pay particular attention to transport.

The essays included in the first section focus on the local transport in Istanbul. According to Tekeli, the formation of a city and the organisation of local transport services are mutually interdependent. The author traces the historical development of urban transport in the city from the 1800s to 1985. Until the second half of the nineteenth century, the inhabitants of Istanbul travelled on foot or by boat within the city. Later on, steamboats and trams were brought into use. This section describes the historical framework out of which arose the legal processes governing the establishment of steamboat and tram companies. According to Tekeli's findings, as few as six trams were carrying an average of 17,000 passengers per day in 1873.

Railways also played a major part in urban

transport. At the end of this section, we are presented with a table which lists various vehicles such as steamboat, tram, tube, train, bus and shared taxi (*dolmuş*), and an analysis of the changes in their daily use and the number of journeys conducted through a given time period.

The author also looks at the decision-making process behind the construction of a bridge over the Bosphorus. He presents the economic choices and developments consequent on the construction of the bridge and its supporting road networks, and analyses the importance of the bridge in relation to metropolitan planning. According to Tekeli, the bridge project did not serve to create an overall increase in production; however, it helped to increase consumption opportunities for an already prosperous minority.

In the second part of the book, the author turns his attention to Ankara. He provides historical information on urban transport in the city from the 1930s to 1985, presents the discussions on the construction of a metro system between 1970 and 1985, and offers his own views on the possible effects of the project on the city. He specifically emphasises that Ankara bears the qualities of a city that can have a metro. He also highlights the fact that it is possible to use national companies for the construction.

The third and final section looks at the use of shared taxis (*dolmuş*). This includes essays on the definition, presence and role of shared taxis in urban transport.

The book serves as a source of reference for urban transport in Istanbul and Ankara. It explores the historical development of means of transport in the two cities, as well as offering some solutions and discussing some crucial transport issues within a wider framework.

Özge Soylu Bozdağ
Translated by Aysu Dinçer

Tümürtekin, Erol. *İstanbul, İnsan ve Mekân*. Istanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, 302pp.

ABSTRACT

Istanbul, People and Space

İstanbul, İnsan ve Mekân

This book is a compilation of nine articles written by a famous professor of geography between 1965 and 1985. The author analyses the industrial spaces, central business areas and population of Istanbul in the 1960s and 1970s. The volume includes detailed maps and tables on various industrial branches, and contains photos of the shanty towns that are integrated into industrial areas, the narrow streets that house small industrial organisations and large business centres, and various industrial plants within and outside the city. While investigating urbanisation and its effects, the author has focused on the relations between city and country at large. The articles contain detailed information on Istanbul's rapid change, and emphasise the critical role of economic activities that take place within the city. The book aims to explore the city's development over time, while taking into consideration the rapid spatial change experienced.

The author emphasises the fact that use of land within the city for all sorts of functions, including housing, has always been haphazard and arbitrary. A number of the articles in the collection focus on industrial activities that have spread uncontrolled throughout the city. While stressing the importance of industry and services, the author also emphasises the need to evaluate and control the structure and spread of industrial activities by the authorities. He maintains that while there have been efforts to plan and control the choice of space, these have so far been inadequate.

The articles in the final part of the book are on population. The author discusses the effects of increasing population on the spatial growth of the city, which has brought social problems, but also added new social and economic structure to certain places in the city. While looking at the growth of the city as a metropolis, he also stresses the fact that the city's relations have intensified with the adjacent regions. Addressing the problems that may appear in the future and

the issues that may arise with the expansion of the city towards Thrace, he underlines the crucial need for overall planning.

Looking at the issue of industry as a factor affecting the geographical outlook of the Bosphorus, the author gives the examples of Arnavutköy, Anadoluhisarı, Paşabahçe, Üsküdar, Ayazağa, İstinye and the Büyükdere valley.

According to the author, the roads built on landfill along the Bosphorus, and the bridges built over it, have not spoiled the beauty of the city, despite many objections and concerns prior to their construction. The study utilises a scientific language and data in its analysis of a geographical view of the urban structure of Istanbul, and as such has an original and important place among other similar works on urbanisation in Istanbul.

Feryal Tansuğ

Translated by Aysu Dinçer

İşin, Ekrem. *İstanbul'da Gündelik Hayat: Tarih, Kültür ve Mekân İlişkileri Üzerine Toplumsal Tarih Denemeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, 362pp.

ABSTRACT

Daily Life in Istanbul: Social History Essays on History, Culture and Spatial Relations

İstanbul'da Gündelik Hayat: Tarih, Kültür ve Mekân İlişkileri Üzerine Toplumsal Tarih Denemeleri

The book is a compilation of the author's articles, the first of which investigates in detail the factors influencing the character of daily life in Istanbul. This long article is divided into three sections: 1453 to 1520, 1520 to 1703, and the period from the beginning of the eighteenth century to the first quarter of the twentieth century.

The first part of the essay deals with the period between 1453 and 1520. The author investigates the factors that determine the devel-

opment of daily life, and focuses on issues such as Istanbul's population, its neighbourhoods, the compulsory emigration policies that brought people into the city from Anatolia and the Balkans, and the creation of a neighbourhood culture which in turn became the focal point in Ottoman daily life. He also talks about Istanbul's mosques, lodges (*tekke*) and mosque complexes (*külliye*) as the main places for socialisation, as well as other structures that have played a part in the development of a social character and life, such as inns (*han*), covered markets (*bedesten*) and markets. He provides detailed information on the merchant/tradesman class, who historically have played an integral role in meeting the public's needs.

In the second part of the essay, which he calls "Classical Period" (the period of 1520–1703), he discusses the new lifestyles that emerged as the city became wealthier. Here, he focuses on the appearance of new spaces that became part of daily life. The closed way of life, which revolved around the home, the mosque and the market, was substituted by other outdoor locations which in turn brought cultures together. The author provides detailed information on the three main groups that influenced daily life: merchants and tradesmen, scholars, and religious fraternities. According to the author, Istanbul had gained her historical character by the eighteenth century with a cultural mosaic enriching the city. This traditional, multicultural mosaic began to disintegrate in the eighteenth century, and after the first Constitution (*Tanzimat*) its ruination was accelerated. He provides less detail on the daily life in the nineteenth century. He states that the concept of entertainment that developed in this century was much more individualistic.

In the articles that form the second part of the book, the author looks at the social life of women during the *Tanzimat* period, and investigates the ways in which family life was affected by Western culture. While talking about issues parallel to those relating to women and the family, he includes the experiences of influential political characters and literary persons, such as Ahmed Midhat Efendi, Abdullah Cevdet and Namık Kemal. The book aims to shed light on daily life in Istanbul in the pre-contemporary

period and makes a contribution to the existing literature on this subject.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Eldem, Edhem. *İstanbul'da Ölüm: Osmanlı-İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2005, 299pp.

ABSTRACT

Death in Istanbul: Death and its Rituals in Ottoman-Islamic Culture

İstanbul'da Ölüm: Osmanlı-İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri

This book is the catalogue of an exhibition by the same title. The author argues that death can be a powerful tool for social analysis and is likely to reveal much about the culture, mentalities and social structure of a society. The book's objective is to pinpoint through representative examples the ways in which death has been perceived by the Muslim population of Ottoman Istanbul and to understand the role it has played in the life of the imperial capital.

The author limits his study of death by three words: Ottoman, Islam and Istanbul. The book does not include developments prior to 1452 or later than 1922; it does not deal with Ottoman culture and society beyond Istanbul, and it excludes the non-Muslim communities in Istanbul.

In addition to these three words, the book includes a fourth dimension: change. According to the author, death and its rituals constitute dynamic phenomena, closely related to social, political, economic and cultural transformations. For this reason, a general sense of chronology underlies the overall outline of the book, with a thematic approach which enables occasional incursions into a specific topic.

The book is designed as a series of case studies, each two to eight pages long, which are grouped into general headings. With the first

four headings the author tries to contextualise the four constitutive terms of the title by looking at the relationship between city and death through cemeteries, at the perception of death in Ottoman culture, and at the management of issues following death.

The five headings that follow form a second section, concentrating on tombstones as one of the most important indicators of death and combining a chronological description of their evolution with a thematic analysis of some of their characteristics and uses.

The three following headings constitute a section treating various forms of death: execution, disease and suicide and the last four sections touch upon notions of change and transformation and discuss modernity, state and nationalism with respect to death.

With its easy-to-understand language, abundant visual material and an essential bibliography and index, this book constitutes a priceless resource for both the researcher and the lay reader. A further section on death during the transition period between the Ottoman Empire and the Turkish Republic would have contributed to the strength of this book, but its lack does not take away from its value.

Ecehan Koç

Kazgan, Haydar and Önal, Sami. *İstanbul'da Suyun Tarihi: İstanbul'un Su Sorununun Tarihsel Kökenleri ve Osmanlı'da Yabancı Su Şirketleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, 167pp.

ABSTRACT

A History of Water in Istanbul: Water Problems in Ottoman Istanbul, its Historical Origins and Foreign Water Companies

İstanbul'da Suyun Tarihi: İstanbul'un Su Sorununun Tarihsel Kökenleri ve Osmanlı'da Yabancı Su Şirketleri

The book is composed of short articles. The authors have tried to investigate the role of

water in Istanbul's economic history, looking at the historical roots of modern-day water-related problems. They talk about the various solutions to water management offered by foreign water companies in the nineteenth century; some of these ideas were implemented, while others were not. The authors emphasise that European water companies were looking for markets to sell the old-fashioned technologies they were stuck with, and they put pressure on Ottoman administrators to gain access to the Ottoman markets.

The work provides detailed information on the difficulties encountered by foreign companies in distributing water, and the problems public institutions faced while trying to pay their water bills. It discusses the contributions made by a municipality to resolve water supply issues, and the role played by foundations in the supply of water.

It depicts the takeover by institutions (e.g. the Department of Water and the Department of Foundations (*evkaf*)) of the waterworks as the population of the city increased, as well as the foreign water companies which were founded in the nineteenth century. The book covers the projects that were developed, as well as the frequent urban fires that contributed to water shortage.

At the end of the book, the authors provide samples of contracts made with foreign companies in the nineteenth century, newspaper extracts from the national and foreign press talking about Istanbul's water problem, as well as a small album which includes drawings and photographs of Istanbul. These short articles do not contain references and they serve to provide the reader with general information on issues related to water in Istanbul.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Ortaylı, İlber. *İstanbul'dan Sayfalar*. İstanbul: İletişim, 1995, 259pp.

ABSTRACT

Pages from Istanbul

İstanbul'dan Sayfalar

The book is a compilation of articles, published in various newspapers and journals between 1977 and 1990, by a history professor. In the second edition, the author included an article to draw attention to the desperate social and economic state the Tarlabası neighbourhood had fallen into at the end of the 1980s. The book's articles are mainly on social history, discussing Istanbul's past and criticising its distorted urbanisation and eroding historical values. Taking Istanbul as a starting point, the author refers to a number of socio-cultural problems and values lost by Turkish society in general; these include problems with the Turkish language, historical artefacts lost in the process of urbanisation, and the public's insensitivity towards such issues.

The author also provides information on old neighbourhoods and their current problems (paying specific attention to neighbourhoods important for Muslims, such as Eyüp and Fatih, and those important for Christians, such as Tarlabası and Balat), traditional festival celebrations, provisions brought into the city, entertainment and culture (especially the articles on books, book shops, book lovers, the Istanbul Archaeological Museum and palace traditions in Ottoman times). He mentions some Ottoman intellectuals, statesmen and literary figures (such as Şemsettin Sami, Midhat Paşa and Cevdet Paşa), on whom brief bibliographical information is given.

In almost all his articles, he pays attention to issues related to the growth of the city, touching upon its transport, unplanned urbanisation, the process of industrialisation that destroys historic parts of the city, and environmental pollution. While he underlines striking examples of "primitive" urbanisation, such as the city's rubbish being dumped along the Haliç coastline and its sewers emptied into the sea, he laments the fact

that the residents of Istanbul fail to own their city. Between the lines, he offers suggestions to the inhabitants of Istanbul to enable a healthier urban development. The book is not geared towards specialists and is directed to a wide audience which would be interested in reading about the views of this historian, who is very well known in Turkey.

Feryal Tansuğ

Gülersoy, Çelik. *İstanbul'un Anıtsal Ağaçları, I, Rumeli Kavağı-Kağıthane Arası*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1984, 157pp.

ABSTRACT

Historic Trees of Istanbul, Rumeli Kavağı to Kağıthane (1)

İstanbul'un Anıtsal Ağaçları, I, Rumeli Kavağı-Kağıthane Arası

As part of the measures taken by the state for the preservation of trees in Turkey, this study aims to record existing trees in a certain part of Istanbul. The author indicates the locations, types and sizes of historic trees in the area between Rumeli Kavağı and Kağıthane, and provides numerous photographs.

The book talks about the ways in which trees were utilised indiscriminately for human survival in antiquity, and how this understanding started to change from the mid-nineteenth century onwards with the emergence of ideas towards the protection of nature and historic trees. The author makes references to capitalist and industrial developments in Europe and demonstrates how these led to a distancing of man from nature and the destruction of nature outside of city centres. He also refers to the social movements that emerged in Europe, as a reaction to the threats posed to nature.

The author laments the fact that no previous study has focused on the trees of Istanbul; he sees

it as a major shortcoming that the relationship between society and nature in Turkey has not yet been explored. He emphasises the fact that Turkish society had valued nature immensely in the olden days; however, this understanding has changed, as destructive attitudes towards nature took hold.

While the author states the long period of warfare from the end of the nineteenth century to the start of the First World War as a reason for this, he also says that the unchecked urban growth that started in the 1950s, the demolition of historical monuments in the city in order to make way for new buildings, the rising population along with its housing needs, and the uninformed building plans led to the destruction of nature in Istanbul.

This is one of the rarest books on Istanbul printed in the 1980s discussing environmental issues.

Feryal Tansuğ

Translated by Aysu Dinçer

Macar, Elçin. *İstanbul'un Yok Olmuş İki Cemaati: Doğu Ritli Katolik Rumlar ve Bulgarlar*. İstanbul: İletişim, 2002, 176pp.

ABSTRACT

Two Extinct Communities of Istanbul: Eastern Rite Catholic Greeks and Bulgarians

İstanbul'un Yok Olmuş İki Cemaati: Doğu Ritli Katolik Rumlar ve Bulgarlar

This is a historical study on the Catholic Greeks and Bulgarians of Istanbul. This abstract is based on the first edition of the book published by İletişim Press in 2002.

Catholic Greek and Bulgarian communities became more noticeable in the first half of the twentieth century, during the turmoil in the Balkans. Although their beliefs, liturgy and observances are similar to Greek and Bulgarian Orthodox communities, as Catholics they regard the Pope as the head of their Church. Macar's

book is a historical account of these religious communities and describes their conflicting sense of belonging to two different worlds.

The author recounts the origins and historical development of Eastern Catholic Churches in general, before focusing on Catholic Greeks and Catholic Bulgarians. Although both communities have had their respective churches, schools and newspapers in Istanbul, their number has dramatically declined due to the political decisions and events which took place in Turkey in the 1940s and 1955. In the 1940s a Capital Tax was levied on religious minorities which impoverished both the Greeks and the Bulgarians of Istanbul, while the attacks against Greek and Armenian properties on 6–7 September 1955 led to a new exodus of non-Muslims from Turkey. In the conclusion the author observes the links between the Balkan nationalist movements and the Orthodox Church, and investigates the historical perception of Eastern Catholics as “collaborators” and “traitors”, due to their allegiance to the Pope.

This historical research is based on primary sources. The author used correspondences, texts of agreements, foundation documents of schools and churches, as well as photographs (some of which have been annexed at the end of the book). This study tackles a unique subject and is a good source of historical reference.

Helin Burkay

Çeçener, Besim. *İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları*. İstanbul: Mimarlar Odası, İstanbul Büyükşehir Şubesi, 1995, 293pp.

ABSTRACT

Istanbul's Problems Regarding Culture and Construction

İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları

The book is a compilation of the author's articles, written between 1972 and 1993, which

investigate building and construction issues in Istanbul. The volume includes a small amount of visual material.

The author contextualises “the Bosphorus” within Istanbul. He points out that the high level of distorted urbanisation in the Bosphorus area is the result of frequent legal changes, due to governmental decisions. In this way, he criticises the conduct of municipal governors and other people who were in positions of authority at the time.

The author investigates the role played by the Monuments High Commission, which has an important role in city planning. He provides concrete examples where this institution failed to provide the city with healthy urbanisation plans. He points out that the policies implemented did not aim to protect the historical features of the city, resulting in the “massacre of nature and culture”. The book also includes some letters written by the author to the majors of the time.

The author discusses in detail the plan which was prepared to protect urban historical areas in Beyoğlu and Galata; he also provides some brief historical information on these neighbourhoods.

He also talks about the damages done to the city due to the construction of roads on coastal landfill, such as in Arnavutköy and Beşiktaş. He voices his concerns and criticisms about the loss of urban cultural wealth, and cites examples. The author evaluates protection and construction issues that relate to buildings which carry a cultural value. He emphasises the importance of preserving immovable cultural artefacts and cultivating a culture of preservation. The book focuses on Kula in the Aegean region as a good example, where distorted urbanisation was avoided by holding on to tradition.

The author has a good expertise in the field and has produced a book pleasurable to read.

Feryal Tansuğ

Translated by Aysu Dinçer

Boysan, Aydın. *İstanbul'un Kuytu Köşeleri: Yaşantı*. İstanbul: YKY, 2003, 217pp.

ABSTRACT

Quiet Corners of Istanbul: Experiences

İstanbul'un Kuytu Köşeleri: Yaşantı

In this collection of essays, the author, who is an architect and native of Istanbul (born 1921), gathers his memoirs from childhood to the present day, as well as his observations on the destruction of the city's urban texture. By providing examples from various neighbourhoods and streets in which he has lived, worked and visited, he criticises the damage and obliteration caused to old structures in order to create modern buildings. Narrating the journey of old neighbourhoods and streets from previous centuries to the twentieth century, the author emphasises the importance of common public spaces, such as parks, squares, roads and streets, in the lives of Istanbul's inhabitants in the 1930s and 1940s; he laments the demise of these spaces.

While his criticisms sometimes exhibit an emotional tone, he provides some very instructive and little-known facts on Istanbul and its inhabitants. His references to his Greek, Jewish and Armenian neighbours and artisans, the Greek tavern-keepers and their friendly relationships with the Muslim inhabitants of the neighbourhoods reminds the reader that Istanbul's non-Muslim residents had once been part of the natural social fabric of the city. Having been an eye-witness to the events of 6–7 September 1955, where a group of Turks pillaged and destroyed the shops and livelihoods of non-Muslims, the author severely criticises the indirect support of the governing political party of the time to the mobs.

He also depicts the entities which have been replaced today by massive business centres, skyscrapers and huge roads. He reminisces about the Istanbul of his past: Kapalıçarşı, the taverns, the coastline, the month of Ramadan, the theatres, the quarters of Beyoğlu and Pera, entertainment and fashion in the first decade of the Republic. The book is all the more interesting for the refer-

ences the author makes to his encounters with famous theatre actors, artists and politicians in various places in the city. Written in an accessible language, this memoir will be a pleasurable read, as well as providing food for thought for those who are interested in Istanbul's past, its social life and its problems.

Feryal Tansuğ

Translated by Aysu Dinçer

Мукимов, Р. С. *История и Теория Таджикского Градостроительства*. Душанбе: Контраст, 2009, 249с.

Mukimov, R. S. *Istoriya i Tyeoriya Tadzhijskogo Gradostroitel'stva*. Dushanbe: Kontrast, 2009, 249pp.

ABSTRACT

The History and Theory of Tajik Urban Development

История и Теория Таджикского Градостроительства

This monograph comprises a bibliography and a small dictionary of terms, along with a catalogue of illustrations and an appendix. The book begins by exploring the theory behind the development of Tajik urban areas. It covers a period starting in the Bronze Age until the nineteenth century. Mukimov addresses this subject as he feels that the Tajik state, since gaining independence from the USSR, has begun to search for a national identity. He looks at the cities and architecture of the country, and studies these elements through the spectrum of the birth of Aryan civilisation and a changing urban landscape, hoping thus to present Tajikistan within the context of thousands of years of history.

The author refers to natural, climatic, geographical and socio-economic conditions

affecting urban development in Central Asian countries, before discussing the migration of the Indo-European people to the area.

Mukimov depicts Tajiks and Iranians as Aryans and argues that urban development, like the majority of the discoveries in the world, was an Aryan phenomenon. To prove this theory Mukimov does not limit himself to the boundaries of modern Tajikistan, but instead refers to historical boundaries which included other territories in Central Asia. He refers to ancient mythology and religion and then presents the planning of proto-cities and explains how early cities were formed. He depicts complex processes of urbanisation that took place in the proto-cities of Altyndepe and Sarazm and the fortified settlements of Margiana and Bactria. He covers the Middle Ages and present period.

After covering the broader history and changes which took place in the urban zones of Central Asia, Mukimov reveals some architectural and construction methods commonly used in this region. He examines the area as a single, interconnected whole, and his work seeks to elucidate the general principles which governed regional development. The individual features which were characteristic of particular countries are not addressed.

In the last section he focuses on the development of Soviet Tajik cities (Dushanbe, Leninabad, Ura-Tyube and Kulyab) and on the problems of the current state trying to conciliate tradition and modern Tajik national identity.

Although Mukimov's ideas are new, they have been ideologised. Therefore, he does somewhat underestimate the role of different ethnic groups – including the Uzbeks, Turkmen, Kazakhs and others – in the creation and advance of a Central Asian urban development culture. By elaborating a theory focusing on the genesis and migration of the Indo-European tribes, he does not pay sufficient attention to other academic theories about the origins of the Aryans, such as the idea that they first appeared in northern Eurasia and then migrated south.

The book is intended for a wide readership, including architects, urban developers, historians and art historians. The use of analytical tables, drawings and photographs enables the

reader to understand in more depth the essence of Mukimov's research.

Mukhimova Saodat

Translated by Morgan Stark

Мухтаров, Ахрор. *История Ура-Тюбе: Конец XV – Начало XX вв.* Душанбе: Институт Истории, Археологии и Этнографии АН Республики Таджикистан, 1999, 284с.

Muhtarov, Ahror. *Istoriya Ura-Tyube: Konets XV – Nachalo XX vv.* Dushanbe: Institut Istorii, Arkheologii i Etnografii AN Respubliki Tadjhikistan, 1999, 284pp.

ABSTRACT

The History of Ura-Tyube: From the Late Fifteenth to the Early Twentieth Century

*История Ура-Тюбе: Конец XV –
Начало XX вв*

This book was published in 1999 in honour of the 2,500-year anniversary of Ura-Tyube.

The work represents the widest and most integral study of the history of this ancient city from the end of the fifteenth century to 1920. The book is principally intended for research communities, specialist historians, ethnographers and archaeologists specialising in Central Asian issues. It would also appeal to a wider audience of readers interested in the history of the Tajik people and Central Asian cities.

The book tells the story of the Ura-Tyube region, one of the most ancient civilisations in Central Asia; it describes its rich past and the important role it has played in the history of the Tajik people. The region witnessed many turbulent events between the sixteenth and early twentieth centuries. As Muhtarov explains, the Ura-Tyube region was independent during the second half of the eighteenth century, until Kukan Khan and the Emir of Bukhara laid claim to it and divided the territory between them. According to the author, the struggle for

dominance over this region continued up until Russia's conquest of Central Asia which, in his words, ended the region's traumatic divisions. This opened up economic possibilities and led to relatively rapid development.

This work is the first overarching compilation of both previously published and unpublished information on the history of Ura-Tyube. Muhtarov tackles the political and dynastic history of the region, from the point when the city first became known as Ura-Tyube. He examines the changes in the region in detail from various angles, including economic and fiscal transformations, and power structures.

The author considers Ura-Tyube to be one of the key regions of Central Asia. He notes that in order to carry out a deeper study of Ura-Tyube's history in colonial times, he used a broad range of materials from Russian researchers of that period. At the same time, he also emphasises that the issues touched upon in his work have not yet been fully studied and require further investigation. However, he has achieved his goal to elucidate reasons for the wars which occurred between the sixteenth and nineteenth centuries in this central region of modern-day Uzbekistan, which includes Samarqand, Fergana Valley and Tashkent. He has also successfully defined Ura-Tyube and its role in the history of the Tajik people and other peoples of Central Asia. The author himself sees the work's only shortcoming to be that he has not been able to include all possible data and research sources, and therefore he considers the work to be as yet unfinished.

Askarsho Kalonov
Translated by A. A. Prime

زكريا، أحمد وصفي. جولة أثرية في بعض البلاد الشامية: وصف طبغرافي تاريخي أثري عمراني للبقاع و البلدان الممتدة من شمالي الإسكندرونة إلى أبواب دمشق. دمشق: دار الفكر، ١٩٨٤، الطبعة الثانية، ٤٧٩ص.

Zakariya, Ahmad Wasfi. *Jawlah Athariyyah fi Ba'd al-Bilad al-Shamiyyah: Wasf Tubughrafi*

Tarikhī 'Atharī 'Umrāni lil-Biqā' wa-al-Buldan al-Mumtaddah min Shamali al-Iskandarunah ila Abwab Dimashq. Damascus: Dar al- Fikr, 1984, 2nd edn, 479pp.

ABSTRACT

An Archaeological Tour of Some Parts of Bilad al-Sham: A Topographical, Historical, Archaeological and Urban Description of the Areas and Places Spreading from the North of Iskenderun to Damascus Gates

جولة أثرية في بعض البلاد الشامية: وصف طبغرافي تاريخي أثري عمراني للبقاع و البلدان الممتدة من شمالي الإسكندرونة إلى أبواب دمشق

This book is an elaborate topographical, historical, archaeological and urban study of the places through which the Ottoman traveller Evliya Çelebi passed on his journey from Tarsus to Damascus in 1058 Hijri/1648 CE. The geographical areas considered here historically constituted the provinces of Bilad al-Sham, and are today parts of modern Syria and southern Turkey.

To complete this work, Zakariya relied on his own observations and his analysis of Çelebi's descriptions of these areas referred to in the third volume of *Seyahatname (Book of Travels)*. The author complemented his findings by using sources in Arabic along with accounts from foreign travel literature, in order to produce a comprehensive study of Bilad al-Sham with special regard to areas neglected in the writings of some Arab scholars.

The book has two main sections. The first is the author's translation and critical reading of Çelebi's travel account. The second deals with a narrative of his own journey based on a tourist's itinerary travelling from Anatolia to Syria. This section provides a detailed and vivid description of the roads, the nature and the man-made features. It also provides a historical and geographical overview of the surrounding cities and villages and examines the archaeological sites. Moreover, it investigates the history, origins and traditions of areas inhabited by people such as Arabs, Kurds, Circassians, Turkmen and others. The book ends with useful indexes of references to Qur'anic verses, poems, well-known figures,

place names and pictures, in addition to a bibliography and a table of contents.

A distinctive feature of this work is the use of pure literary Arabic. For example, the author draws on metaphorical language in his discussion of historical locations and geography and cites extracts from classical Arabic poems to support some of his arguments and assumptions. This style reflects the spirit of the linguistic renaissance in the first half of the twentieth century where literary Arabic was no longer exclusive to the fields of religion and jurisprudence. The author's literary style might be incompatible with the intended function of the book as a travel guide. Nevertheless, it can serve as a primary source for researchers interested in history, topography, archaeology and/or the urban development of Syria.

An updated edition of the book might benefit from a better documentation of the consulted references, maps and an appendix of Çelebi's original travel account. However, the current edition is still a significant topographical, historical and cultural documentation of some parts of Syria in the first half of the twentieth century.

Maha Yaziji

Kamal, Ajmal (ed.). *Karachi ki Kahani*. Karachi: Siti Prais Buk Shap, 2007, 2 vols, 950pp.

ABSTRACT

The Story of Karachi

Karachi ki Kahani

Karachi ki Kahani (The Story of Karachi), a collection of articles, was first published in 1996 as the special issue numbers nineteen and twenty of *Aaj (Today)*, a quarterly Urdu periodical from Karachi. In 2007 Ajmal Kamal, the editor of *Aaj*, published them in a book, writing the introduction himself. The appendices comprise sixteen rare maps showing the changes in the city over the years, rare photographs of the landscape and of some famous citizens, important facts about

Karachi in the form of figures and tables, and facts extracted from the findings of the census report of 1998. In 1996, when *Aaj* published these articles, it had been almost a decade since this city had been in the grip of extreme violence. The editor is seeking answers to the challenges affecting Karachi by studying the city's evolution.

The editor has selected material in the form of memories, biographies, autobiographies, diaries and books containing the history of the city. He furthermore invited some important people, who had been involved in the development of the city and had studied the city thoroughly, to contribute to the book.

According to Ajmal Kamal, when India was partitioned in 1947, Karachi went through a process which no other city on the subcontinent experienced. Almost the whole of the middle-class population of Karachi, which consisted of Hindus, migrated, while millions from other parts of the subcontinent emigrated and settled in the city. As a consequence conflicting views of Karachi's history have emerged, hindering at times purposeful and positive dialogue.

The two most controversial points of view presented in the book relate to the date at which Karachi's history is deemed to commence. On the one side are those who believe that the history of Karachi begins in 1947: according to this group, Karachi owes its development to post-partition immigrants and therefore these groups should have more rights over this city than other inhabitants. The other view is that Karachi is "a purely Sindhi city", and that the majority of the people now living in Karachi are illegal refugees who should be ousted.

In contrast to the views mentioned above there are some very important articles that emphasise the role of different ethnic groups in the development of this city. Some of the articles are produced by writers of different ethnic and religious groups who assert that Karachi's foundation was based on coexistence and that people should strive to achieve tolerance.

There are some articles and memorial biographies focusing on some personalities who have proven their attachment to Karachi by giving their money or using their skills for the enhance-

ment of the city. The authors hope that these people would be seen as sources of inspiration for good leadership.

A numbers of articles describe the slums of this city. Since the majority of Karachi's population live in slums, these papers raise concerns about the miserable condition of its inhabitants and their vulnerability to abuse and exploitation by opportunists.

The editor believes that although a lot of time has elapsed since the first publication of this book in 1996, much of the information is still relevant and useful for learning about Karachi.

Navin G. Haider Ali

ڪلمتي، گل حسن. ڪراچي: سنڌ جي مارئي. هيدرآباد: سنڌي ادبي بورڊ، ۱۹۹۹، ۶۴۹ص.

Kalamati, Gul Hassan. *Karachi: Sindh Jee Marui*. Hyderabad: Sindhi Adabi Board, 1999, 649pp.

ABSTRACT

Karachi: Marui the Icon of Sindh

Karachi: Sindh Jee Marui

Karachi: Sindh Jee Marui is a book written by Gul Hassan Kalamati on Karachi, the capital city of Sindh, also known as the backbone of Pakistan's economy. Marui is one of the seven heroines of Sindh and one of the symbols of the Sindhi people's integrity. This city was a gateway to the Indus Valley, recognised as one of the world's great civilisations, but after the partition of the subcontinent and creation of Pakistan, it underwent a big cultural change due to the arrival of immigrants from India, which reduced the old residents of the city to a minority.

This is one of the rarest books on Karachi in the Sindhi language. It covers hundreds of years of the city's history. It discusses the controversy over its name being Karachi or Kalachi; its invasions by Alexander the Macedonian king

and other conquerors; its topographical and geographical position; its climatic conditions; its economic importance; and its different systems of governance, including administrative and judicial structures.

Other topics included in the book relate to religion, with details on temples (*mundirs*) and mosques, those who contributed to the building of the city, women's activities, the city's architecture and heritage, Karachi's art and literature, tourism and the city's revenue. Pictures, as well as maps and sketches of the city, enhance the book's appeal and value.

Its research is based on municipal records, historical sources and archaeological searches. In total, thirty books, eleven magazines and journals, and eight daily newspapers in Sindhi have been consulted. Another thirty-one books, magazines and dailies in Urdu and twenty-six books, periodicals and papers in English have been used as references as well. Besides using six libraries of the city, the author has interviewed around thirty intellectuals and local personalities for this work.

Gul Hassan Kalamati explains that the partition and creation of Pakistan in 1947 caused the mass exodus of the old residents (Hindus) of Karachi, and subsequently the arrival of Urdu-speaking people from other parts of India. As a result the city lost its original ethnic harmony and underwent a massive change in a very short period of time to accommodate the huge migration. As such, the city's appearance and identity was distorted.

The foreword of the book is written by Amar Jalil, a famous intellectual and writer who is bitter about these changes and believes that Karachi's peace was ruined by the arrival of the new migrants. He concludes that the new culture and language has been accompanied by fundamentalism and sectarianism.

Zulfiqar Shaikh

Sevindi, Nevval. *Kent ve Kültür*. Istanbul: Alfa Yayınları, 2003, 312pp.

ABSTRACT

City and Culture

Kent ve Kültür

This book deals with the concepts of “city” and “culture”. The author is an anthropologist who maintains that cultural and social relations in Turkey are overshadowed by the political and economic problems, and that solutions are sought in political organisations. According to the author, “Turkey’s problem is due to the lack of a particular cultural view and the entanglement of politics with culture”. In his view the urbanisation problems should not only be evaluated in terms of engineering, but also be considered in terms of social values and human relations. Moreover, it is necessary to organise social projects in order to change the social structure of the city as only in this way can unhealthy and unstable growth in cities be solved.

In the second section, titled “Narratives of Istanbul”, the past and present of the city are recounted. Istanbul, once the capital of an empire, has, the author states, always been the home of people from various nationalities, countries, languages and faiths, but it has never achieved a unified social identity as a city. The author maintains that today’s Istanbul has lost its spirit and identity and that compared to its past status, contemporary Istanbul is populated by a restless society due to people following the tradition of their original home town despite choosing to settle in the city.

The third section is entitled “Anatolian Cities and Culture”. The urban life and culture of cities such as Konya, Malatya, Şanlıurfa, Van, Antalya, Adana, Mersin and Ankara are depicted. The author takes the view that not only Istanbul but also other Anatolian cities with valuable cultural, artistic and natural beauty face the threat of losing their intrinsic and cultural heritage due to a lack of protection coupled with a paucity in architectural aesthetics. According to the author, the only city to preserve its spirit and identity is

Izmir. Izmir is described as a city which “experiences social and economic fluctuation but which is always faithful to its cultural heritage”.

In the last section, titled “World Cities and Culture”, a number of cities such as Buenos Aires, London (famous for its entertainment industry), Rio (where poverty and abundance coexist) and St Petersburg (a cultural symbol) are depicted.

In *Kent ve Kültür*, the author criticises urban projects which ignore social relations and cultural and artistic values. As a social scientist she tries to address the problems of urbanisation. Although the author aims to provide her analysis from an anthropological point of view based on her own expertise, she instead tends to use a literary style throughout the book, which is not always suitable. Another shortcoming of the work is that the section titles do not always represent the themes they purport to discuss.

Bilge Gökter

Translated by Gülşah Dindar

Şahin, Yusuf. *Kentleşme Politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi, 2011, 2nd edn, 434pp.

ABSTRACT

Urban Policy

Kentleşme Politikası

In the second edition of *Kentleşme Politikası* Şahin tackles fundamental approaches in urban studies literature along with the historical, political and economic dynamics of urbanisation in Turkey.

The first three chapters of the book examine different theoretical perspectives in urban studies and interpret these approaches within the context of Turkey. Şahin looks at the historical development of ancient and modern cities as well as the cultural and economic governance

of different urban settings. Then he moves on to discuss planning, housing, urban land and the environment. The last few chapters of the book discuss more peripheral themes in urban studies such as rural and disaster policies.

In terms of organisation, in each chapter the author looks at the international context and moves on to the Turkish case. At the end of each chapter Şahin has included statistics, figures and other visual material followed by a set of working questions. In addition, he provides Turkish translations of important concepts and terms in urban studies literature extant in English. One other interesting detail in the book is the section where Şahin discusses the prominent urban studies scholars in Turkey from a historical perspective, highlighting the intellectual and cultural contexts in which they were inspired by German, French and American urban scholars.

Despite the interesting points discussed in the book, Şahin does not offer an in-depth study for he is presenting many topics in a single book. The first part of the book discusses the themes in urban studies in general and reads like a summary. One exception to Şahin's otherwise descriptive account is the implicit allusion he makes to the negative role of the state in urban development. But even here Şahin does not explain why the state needs to withdraw from the public sphere and how family- and community-based decisions would replace top-down policies. Neither the content nor the methodology of the book is relevant to this discussion.

Overall, Şahin's book is an introduction to the dynamics of Turkey's urbanisation, along with some references to urban studies literature. Although it does not offer an analytical perspective, it is a quick survey of the field in Turkey.

Helin Burkay

Bağlı, Mazhar and Binici, Abdulkadir. *Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi*. Ankara: Bilimadamı Yayınları, 2005, 183pp.

ABSTRACT

History of Urbanisation and Diyarbakır's Urban Development

Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi

This 183-page book engages with the problems of urbanisation and migration in Diyarbakır. The writers of the book claim to trace Diyarbakır's social problems to its urban development. They believe that their study is unique as it attempts to analyse the materially tangible city together with its population. The book refers to the sources of various disciplines such as sociology, anthropology, architecture and history. In addition to "Preface", "Introduction" and "Conclusion" it comprises five basic chapters and two appendices, which include "The European Declaration of Urban Rights" and several poems on urban life.

Bağlı and Binici designate Diyarbakır as a crossroads where the nationalist ideology of the Republican period and an antagonist local identity regarded as an "other" by the Republican ideology met. According to them, this meeting resulted in poverty, desire to earn a living without working, and the emergence of illegal organisations.

Thus, they maintain, while Diyarbakır was one of the most important cities in producing culture during the Ottoman period, it has now become a city infamous for its political inclinations. They argue that due to this fact the state ideology has been merely concerned with security in the city, whereas the local administrations, which have emphasised the city's local culture, have transformed the city into a "mega-village". In order to defend this thesis, Bağlı and Binici present an area study, which deals with the population of rural origin that migrated to Diyarbakır between 1990 and 2000.

Hivren Demir-Atay

گلابزاده، محمد علی. کرمان در گذر تاریخ. کرمان: مرکز کرمان شناسی، ۱۳۸۱، ۳۷۶ص.

Gulabzadah, Muhammad 'Ali. *Kirman dar Guzar-i Tarikh*. Kerman: Markaz-i Kirmanshinasi, 2002, 376pp.

ABSTRACT

Kerman Throughout History

کرمان در گذر تاریخ

This book is a collection of scattered adventures that befell the city of Kerman through its history. These events are mostly related to Kerman but a notable number pertain to incidents in surrounding areas and other cities in the province of Kerman, namely Zarand, Bam, Kahnuj and Sirjan. A more apt title for this book might be "Witty Historical Stories about the City of Kerman".

The work comprises approximately six hundred historical pieces that have been organised with an emphasis on the political history of the city of Kerman. The stories have been arranged without any particular order, thus readers can pick from among the adventures in accordance with their own interests and time.

The book has deliberately avoided some of the features of academic works in history in order to be more attractive to the general reader. Sources have either not been cited or have been included as incomplete footnotes. Despite the haphazard organisation of topics, the index and the titles chosen for each entry help readers to quickly find their topic of interest. The incidents covered in this book are not of equal importance. One can suddenly come across a noteworthy document or issue amidst a mass of insignificant accounts.

The work contains several illustrations of documents and maps from the province and city of Kerman. The author has also included a number of personal experiences and memories, but their only connection to the city of Kerman is that the author is from that city.

The author's aim of writing a historical book for the general public is noteworthy, as it is rare in Iran for a researcher to adopt a style and con-

tent such as this. While this approach may make up for some of the work's shortcomings, it will not fulfil the expectations of specialist readers and researchers of Kerman.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

Surjomihardjo, Abdurrachman. *Kota Yogyakarta 1880–1930; Sejarah Perkembangan Sosial*. Yogyakarta: Yayasan untuk Indonesia, 2000, 270pp.

ABSTRACT

The City of Yogyakarta 1880–1930: A History of Social Transformation

Kota Yogyakarta 1880–1930; Sejarah Perkembangan Sosial

This book is based on a dissertation written by Abdurrachman Surjomihardjo in 1988. It is one of the earliest studies by an Indonesian scholar using a social historian's approach.

The book analyses the transformation of social groups in the city of Yogyakarta, together with the change from a traditional monarchy into a modern colonial culture. It focuses on the growth of three social institutions, namely educational institutions, the press agencies and nationalist movements. It then analyses the relationship between the three.

The volume depicts social changes in Yogyakarta by looking at the process of modernisation experienced by the city. The changes were prompted by the colonial policy called *rust en orde* (Law and Order), the introduction of new institutions imported from Europe, and the emergence of organisations and associations that were independent from royal and colonial bureaucracies.

The book uses colonial documents and observations as its main sources. It relied on the information provided by small groups involved in the social, political and professional activities of the city.

The study concludes that Yogyakarta is a modern city with a visible traditional and colonial legacy. It mentions that its educational institutions created intellectuals who later fed the emerging nationalist organisations.

The book provides a bibliography, index, pictures and maps. It also attaches lists of newspapers printed in Yogyakarta from the nineteenth century and statistics related to education, and lists political organisations between 1900 and 1950.

Amelia Fauzia

Soekiman, Djoko. *Kotagede*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, 1992, 104pp.

ABSTRACT

Kotagede

Sightseers have been attracted to four famous locations linked to the Islamic Mataram kingdom, namely Kraton Yogyakarta, Taman Air Tamansari, Makam Raja-raja in Imogiri, and the ancient city of Kotagede. This book focuses on Kotagede using both historical and anthropological approaches. The information provided here could be useful to those who want to study the Muslim cities and their relation with Muslim civilisations.

Kotagede was the capital of the Islamic Mataram kingdom of which a brief history is first given. The author relies heavily on *Babad*, *Serat* and oral tradition as his historical sources. *Babad* and *Serat* are chronicles which were written by men of letters, and therefore are not reliable historical sources, since they contain elements of literary fantasy. No other primary sources have been consulted.

Kotagede is near Yogyakarta. As an important ancient city, it has many sacred buildings still extant today. In Kotagede, the burial complexes, which are very important to Javanese, have been preserved as they are believed to have mystical

forces. There are pictures of graves provided in many forms along with their symbols.

The author has dedicated an important section to handcraft in Kotagede. He mentions that Kotagede is famous for its handcraft which made the city a trade centre in the past. Its silver craft is coveted still both in Indonesia and abroad. This book stands out when compared to two other books on the city, *Kotagede: Life between Walls* written by Bambang Tri Atmojo and *Perancangan Buku Tentang Kerajinan Perak Kotagede (An Illustrative Book on Kotagede's Silver Industry)* written by Erika Yuanita, as it provides both the history of the silver trade and its development in the region.

Imron Rosidi

العلي، صالح أحمد. الكوفة وأهلها في صدر الإسلام: دراسة في أحوالها العمرانية و سكانها و تنظيماتهم. بيروت: شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، ٢٠٠٣، ٥٣١ص.

Al-'Ali, Salih Ahmad. *Al-Kufa wa Ahluha fi Sadri al-Islam: Dirasah fi Ahwaliha al-'Umriyyah wa Sukkaniha wa Tanzimatihim*. Beirut: Sharikat al-Matbu'at lil-Tawzi' wa-al-Nashr, 2003, 531pp.

ABSTRACT

Kufa and its People in the Early Years of Islam: A Study of Aspects of its Urbanisation, Inhabitants and Organisation

الكوفة وأهلها في صدر الإسلام: دراسة في أحوالها العمرانية و سكانها و تنظيماتهم

The book is a study of the early history of Kufa. It contains information about the urban topography, tribal and ethnic divisions, and political developments.

The work consists of twenty-one chapters. The first is about the sources on the early history of Kufa. It discusses both extant and lost sources and concludes with a discussion of several modern Western studies.

The remaining chapters tackle various

aspects of the early history of Kufa. They depict important sites, monuments and the congregational mosque. The author presents the geographical location, the administrative division, the population and the economic life of Kufa.

The author discusses first the tribal divisions within the town, and the Kufan immigrants in other regions of the Muslims' empire, before tackling the arrival of Arab tribal groups in Kufa from different parts of Arabia, for example "The Tribes of the Eastern Part of the Peninsula", "The Tribes of Hijaz" and so on. Interestingly, despite the fact that there is a separate chapter about the Yemeni tribes, the author dedicates an entire chapter to the South Arabian Hamdan tribe. He discusses the role of non-Arab warriors of Kufa, and the position of the non-Arab clients (*mawali*) in Arab tribes. The author attempts to classify the population of Kufa, dividing them into nobles (*ashraf*) and commoners ('*amma*). Among others, he tackles such issues as the "level of the commoners' thinking", where he quotes several sources describing the lowly qualities of the commoners. It is not entirely clear, however, what the author himself thinks about this.

The last two chapters are about the political life in Kufa during 'Ali b. Abi Talib's caliphate, and the roles of his supporters and those of the third caliph 'Uthman in Kufan politics.

The book contains much valuable information about early Kufa. The author often quotes lengthy passages from primary sources to corroborate his views. However, the material is not always organised in a coherent manner, and sometimes he presents information that has little to do with the particular chapter. There is no historical line of development, and no critical assessment of the primary sources. Another shortcoming is that the book does not have a bibliography.

Overall, the book is a fair summary of information found in primary sources on early medieval Kufa, and can be useful if read critically.

Mushegh Asatryan

Сухарева, О. А. *Квартальная Община Позднефеодального Города Бухары: В Связи С Историей Кварталов*. Москва: Издательство Наука, 1976, 363с.

Sukhareva, O. A. *Kvartal'naia Obshina Pozdnefeodal'nogo Goroda Bukhar'i: V Sviazi S Istoriei Kvartalov*. Moscow: Izdatel'stvo Nauka, 1976, 363pp.

ABSTRACT

City District Communities in the Late Feudal Period of Bukhara (Based on the History of its Districts)

Квартальная Община Позднефеодального Города Бухары: В Связи С Историей Кварталов

This work aims to analyse inner-city life and everyday living in the city district community. It describes all the districts of Bukhara from a historical point of view using documents mainly produced between the ninth and eleventh centuries, but with some dating from later centuries. The development of the early medieval city was a continuous process, which led to the conversion of rural outskirts into city districts on several occasions in history.

The book provides a plan of *djaribs* (districts in Bukhara) and topographical and terminology dictionaries. There is no separate bibliography enclosed. Any references to general and scientific sources are produced in footnotes located on each page. The book provides illustrations, including maps and plans of *djaribs*, and black and white photos of the city and separate buildings.

The author provides an overview of the historical studies on the city of Bukhara before outlining her methodology.

She defines the terms of "residential districts", and the meaning of living environments and social networks in the cities of the late medieval period.

The author lists all the districts registered by *diwan kushbegi* (the office of the vizier) at the end of the nineteenth and early twentieth centu-

ries, and provides an ethnographic description of nearly two hundred of Bukhara's districts along with their division into *djaribs*. Based on this analysis she provides a general overview of Bukhara's districts.

She then analyses the process of the formation of the districts, and their role in the development of the medieval city. She examines the findings on the residential districts and gives a historical assessment.

The list of topographical entries at the end of the book depicts the city and district gates, *djaribs* and "mahalla" (inner-city districts), the districts and their constituent parts, that is, markets and other trading establishments, public establishments, mosques, madrasas, *mazars* (tombs of the Saints), cemeteries, water sources, bridges, both cultivated agricultural land and land for general use.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

الإبيش، أحمد و الشهابي، قتيبة. معالم دمشق التاريخية: دراسة تاريخية ولغوية عن أحيائها و مواقعها القديمة، تراثها و أصولها و اشتقاق أسمائها. دمشق: وزارة الثقافة في الجمهورية العربية السورية، ١٩٩٦، ٥٥٧ص.

Al-Ibesh, Ahmed and Shihabi, Koutaiba. *Ma'alim Dimashq al-Tarikhyyah: Dirasah Tarikhyyah wa-Lughawyyah 'an Ahya'iha wa-Mawaqi'iha al-Qadimah, Turathuha wa Usuluha wa Ishtiqaq 'Asma'iha*. Damascus: Wizarat al-Thaqafah fi al-Jumhuriyyah al-'Arabiyyah al-Suriyyah, 1996, 557pp.

ABSTRACT

A Toponymical Survey of Damascus Including a Historical and Etymological Account of the Major Landmarks of the City

معالم دمشق التاريخية: دراسة تاريخية ولغوية عن أحيائها و مواقعها القديمة، تراثها و أصولها و اشتقاق أسمائها

This book is a compilation and a historical and linguistic study of toponyms in the Syrian capi-

tal, Damascus. It focuses on the names of the city landmarks dating back to the period before the mid-twentieth century, particularly those which are still in use.

The structure of the book is simple. It starts with a short overview of toponymy and the contributions of the most eminent, both early and contemporary, Arab scholars in the field. Before the main section the authors provide their methodology. The book comprises alphabetically arranged toponyms with a short, clearly written geographical and historical account of each of them. A brief etymology of each entry is given as well. This involves an investigation into the linguistic origins of such names in languages related to the history of the city such as Arabic, Aramaic, Turkish, French and others. Each entry is followed by its corresponding endnotes and some entries include references to other entries in the book.

The origins and implications of the studied toponyms are unusually rich and diverse. According to the authors' study, some place names refer to prominent geographical features, *Qassyun*, certain incidents, *al-Hariqa*, specific professions, *suq al-Bzuriyyah*, or geographical directions, *al-Bab al-Sharqi*. Others are attributed to their builders, to a family name, an animal, a plant, a colour, a number, a building or to the people who lived in them. Some others are associated with written or oral religious texts, named after cities or streets in other countries, or related to some odd metaphors.

The book is to be commended for its thorough and comprehensive etymological study of the name "Damascus", which runs over thirty-three pages of the book. That is in addition to its extensive and well-organised bibliography of the consulted Arabic and foreign books, dictionaries and maps, which can be useful for researchers interested in conducting further studies on toponymy in Syria as a whole. Moreover, the book might serve as introductory reading for scholars planning to do historical, geographical, anthropological, cultural or linguistic studies on Damascus.

The book could have benefited from a map of Damascus locating the discussed landmarks, as well as some modern pictures of them. Moreover,

an index of their names would have been helpful for readers looking for specific information. Furthermore, an appendix of some of the collected narrations about these places would have shown some acknowledgement of the interviewees' contribution to the work. However, this book is still a valuable source on the history and geography of Damascus and a successful documentation of a great part of its local oral history.

Maha Yaziji

مشهودی، سهراب. مبانی طرح‌های سیال شهری. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۳۸۶، ۲۴۷ص.

Mashhudi, Suhrab. *Mabani-yi Tarhha-yi Siyal-i Shahri*. Tehran: Shirkat-i Pardazish wa Barnamarizi-yi Shahri, 2008, 247pp.

ABSTRACT

The Principles of Straight Urban Planning

مبانی طرح‌های سیال شهری

Mabani-yi Tarhha-yi Siyal-i Shahri is about a new method in developing urban planning systems in Iran. The solution proposed by the author to overcome the constraints of the existing planning system in Iran is highly innovative. However, he does not claim to formulate a new theory in urban planning and insists that his book offers solutions to shortcomings in the Iranian planning system.

By evaluating twenty-five examples of master city planning in Iran, the author has established their flaws and suggested ways to avoid them. He has formulated a new theory which he calls "straight urban planning". Contrary to Euclidean geometry, this theory is inspired by the principles of fractal geometry. It emphasises the uncertainties provoked by inflexible decisions.

In previous similar researches on the planning system in Iran, only the existing mechanism was criticised and no efficient solution was proposed.

By contrast, in this book Mashhudi proposes an alternative to the inefficient and old-fashioned developing plans in Iran. The book distinguishes itself from other studies by presenting new theories and methods for approaching the subject of urban planning.

Arash Fazli Shamsabadi

بن سلم، أحمد سعيد. المدينة المنورة في القرن الرابع عشر الهجري: بحوث تاريخية واجتماعية واقتصادية وعمرانية وعادات و تقاليد. القاهرة: دار المنار، ١٩٩٣، ٢٥٢ص.

Ibn Silm, Ahmad Sa'id. *Al-Madinah al-Munawwarah fi al-Qarn al-Rabi' 'Ashar al-Hijri: Buhuth Tarikhiyyah wa-'Ijtima'iyah wa-'Iqtisadiyyah wa-'Umraniyyah wa-'Adat wa-Taqlid*. Cairo: Dar al-Manar, 1993, 252pp.

ABSTRACT

The Radiant City in the Fourteenth Century AH: A Study of its History, Society, Economy, Architecture, Customs and Traditions

المدينة المنورة في القرن الرابع عشر الهجري: بحوث تاريخية واجتماعية واقتصادية وعمرانية وعادات و تقاليد

As indicated by its title, this book does not seek to provide an in-depth study of Medina's society, history or architecture, but rather an overview of the town, covering in a succinct manner various aspects of interest to the average reader.

The book is not divided into chapters or sections, but rather into a number of successive subjects, beginning with Prophet Muhammad's flight (*Hijra*), after which the author moves on to the geography of Medina.

The author also explains the town's grace and sanctity, as well as the establishment of the al-Masjid al-Nabawi (Prophet's Mosque) and its enlargement, along with other historical mosques found in Medina. He also touches upon numerous other subjects such as the administra-

tion of the *Haram* (Holy Sanctuary), and the *awqafs* (religious endowments) within the town. He explains that the migration of many people from Africa and Asia to the holy lands of the Arab Peninsula was due to Western colonisation, as many Muslims desired to live in safety and to observe their religion whilst also earning a living. The book also examines the siege of the city during the Ottoman era, slavery and its abolition by King Faiṣal ibn ‘Abd al-‘Azīz in 1962.

The author also discusses the characteristics of Medina society, including its social etiquette and behaviour. In addition, the book examines marriage rituals, mourning ceremonies and Medinan cuisine, as well as rituals relating to Ramadan and religious festivals.

The reader will also find within the book a description of educational and cultural aspects of the town, in addition to aspects relating to agriculture, manufacturing, the economy, the key markets of Medina and their edifices, as well as the most important streets and means of transport within them.

Furthermore, the author provides a list of common sayings and their meanings. In addition to the status of Medina within Muslim hearts, the author also introduces readers to biographies of eight of the most famous scholars of the fourteenth century AH (twentieth century AC), following which he finishes his book with an introduction to the popular pastimes of the people of Medina.

At the back of the book there are five appendices, one of which is titled “Eunuchs”, referring to those responsible for guarding the Holy Sanctuary. Another appendix is titled “The servants of Al-Ka‘bah/the Kaaba and the chamberlain of the Holy Sanctuary”. The remaining three appendices include maps and sketches of the town.

Some of the information provided is outdated. As an example, the book says that “The Holy Sanctuary is administered by Ottoman State employees”; thereafter there is mention of the practice of castration of eunuchs in the towns of Assiut and Jarja in Egypt, where the victims are chosen from amongst “slaves”. Likewise, the illustrations lack titles with explanations. Despite these flaws, the book meets the average

reader’s requirements for a general and straightforward overview of Medina.

Dahlia Sabry

Translated by Hugh Lovatt

اسماعيل، محمد حسام الدين. مدينة القاهرة من ولاية محمد علي الى اسماعيل ١٨٠٥-١٨٧٩م. القاهرة: دار الآفاق العربية، ١٩٩٧، ٤٩٦ص.

Isma‘il, Muhammad Husam al-Din. *Madinat al-Qahirah: min Wilayat Muhammad ‘Ali ila Isma‘il, 1805–1879*. Cairo: Dar al-Afaaq al-Arabiyyah, 1997, 496pp.

ABSTRACT

The City of Cairo from the Rule of Mohammed Ali to Ismail, 1805–1879

مدينة القاهرة من ولاية محمد علي الى اسماعيل ١٨٠٥-١٨٧٩م

The book consists of 496 pages and reviews the urban development of the city of Cairo, addressing respectively the eras of Mohammed Ali, ‘Abbas and Sa‘id Pashas, and Khedive Ismail. It discusses specifically how political and economic conditions impacted on the urban expansion plans, and the influence of European architects on the new design of the city during this era.

The volume consists of three chapters divided into sections and sub-sections. Each chapter reviews the features of the political and economic scene during the respective eras and their impact on urbanisation plans, outlines the urban development plans for the city, and provides a record of construction works and architect designs commissioned by the Khedive or his statesmen, such as palaces, schools, churches and mosques, factories, hospitals, railways and others. The book also includes a number of appendices: namely, maps of Cairo and internal designs of a number of buildings in the city; the personnel and figures mentioned in the book; locations and countries; terms; groups and sects.

The work provides a general review of the construction and development of Cairo from the seventh until the nineteenth century, but its importance lies in the detailed account of the developments witnessed during the nineteenth century leading to the city that we know today. It gives a detailed record of the geographical expansion of the city, as well as the changes that occurred in the old Cairo and the establishment of new quarters to its west. However, it does not examine the impact of such changes on social and economic life in the city.

Reham Samy Hassan

صالحية، محمد عيسى. مدينة القدس: السكان والأرض (العرب واليهود) ١٣٦٨-١٣٧٥هـ/١٨٥٨-١٩٤٨م. بيروت: مركز الزيتونة للدراسات والاستشارات، ٢٠٠٩، ٢٥ ص.

Salihyah, Muhammad 'Isa. *Madinat al-Quds: al-Sukkan wa-al-Ard (al-'Arab wa-al-Yahud) 1275-1368 AH/1858-1948 CE*. Beirut: Markaz al-Zaytunah lil-Dirasat wa-al-Istisharat, 2009, 125pp.

ABSTRACT

Jerusalem: Its Land and Inhabitants (Arab and Jewish): 1275-1368 AH/1858-1948 AD

مدينة القدس: السكان والأرض (العرب واليهود) ١٣٦٨-١٣٧٥هـ/١٨٥٨-١٩٤٨م

Through its two chapters, this book follows the historical changes which affected Jerusalem and its residents, both Arab and Jewish, over a ninety-year period from Ottoman rule to the British occupation. However, it starts with a concise overview of the situation of Arabs and Jews in Jerusalem during the sixteenth and seventeenth centuries.

The work sheds light on the measures used by the Zionists to circumvent regulations, and the measures which helped in enabling them to emigrate, settle and take over lands during

the Ottoman era. It also depicts the negligible number of foreign Jews with no property prior to the beginning of the seventeenth century. It discusses the Jews' departure and settlement outside the town due to deteriorating economic circumstances.

The book indicates that the Jews did not consider Jerusalem as important at that time. The study also highlights the role played by the British occupation in *al-Nakbah* (the catastrophe), along with the legislation and laws which helped consolidate the Zionist movement. This transpired despite the fact that Zionists had failed to gain more than six per cent of Palestinian land during a span of about a century.

The author reinforces his contentions with Sharia court records and municipal minutes from Jerusalem – whether Ottoman, Israeli, American or British – in order to explain the settling of Jewish emigrants on Jerusalem's boundaries and how they managed to take ownership of its space. Indeed, copies of many of the documents are included by the author in a dedicated appendix.

The book contains an abundant list of Arabic and foreign sources, including detailed information on all of the documents relied upon by the author. It also presents a number of tables charting the development of Jerusalem's population during the relevant time frame examined by the book. These documents depict the failure of the Zionist movement to establish their settlement aims, leading them to launch a war with the help of Western forces.

The book has a fluid style and is detailed and well organised. By appending important documents, the author has provided a rich source of reference for researchers and general readers alike who are interested in Jerusalem's fate.

Dahlia Sabry

Translated by Hugh Lovatt

الشهراني، عبد الرحمن علي سعيد بن محي. مدينة جرش الأثرية و قبيلة العواسج بين الماضي و الحاضر. الإسكندرية: مؤسسة حورس الدولية للنشر و التوزيع، ٢٠٠٥، ٢٤٥ ص.

Al-Shahrani, 'Abd al-Rahman Ali bin Sa'id bin Muhiy. *Madinat Jurash al-Athariyyah wa-Qabilat al-'Awasij bayna al-Madi wa-al-Hadir*. Alexandria: Mu'assasat Hurus al-Dawliyyah lil-Nashr wa-al-Tawzi', 2005, 245pp.

is objective and its archaeological and historical information generally accurate.

Sahibe Alam Azami Nadwi

ABSTRACT

Jurash: An Ancient City and its Tribe Called "Alawasej" between the Past and the Present

مدينة جرش الأثرية و قبيلة العواسج بين الماضي و الحاضر

In this book, the author endeavours to depict an accurate picture of the city of Jurash and its tribe called "Alawasej", including its origins and roots.

In the seven chapters of the book, the author deals with many subjects, including the emigration of the Alawasej tribe from Yemen to Jurash city, their settlement in this region and their religious practices before the advent of Islam. He also covers the conversion of the tribe to Islam. He discusses the political, military and economic conditions of the Alawasej tribe at that time, especially after the establishment of the Yafaria Hawalia state in Jurash.

The author also discusses the relationship of the Alawasej tribe with its neighbours belonging to other Islamic sects, namely Qarmatians, Ismailis and Zaidiyyahs. Some prominent personalities of the Alawasej tribe, who contributed to the development of Jurash city in the fields of politics and cultural history, are mentioned. There are also references to some people who ruled the area especially during the rule of Saudi Arabia.

The book is unique in the sense that it combines art and history. It also provides a meticulous archaeological description of the city of Jurash and provides historical events in detail from the migration of the Alawasej tribe from Yemen until its annexation by Saudi Arabia. The author has relied on medieval sources, particularly that of Hamdani, in order to establish the value of his arguments. Despite its short length, this book is very useful to researchers of Arab tribal history before and after Islam. The book

بلحسين، محمد المنجي. مدينة تونس في القرن الحادي و العشرين. تونس: المطبعة العصرية، ١٩٩٧، ١٩٧ص.

Bilhusayn, Muhammad al-Munji. *Madinat Tunis fi al-Qarn al-Hadi wa-al-'Ishrin*. Tunis: Al-Matba'ah al-'Asriyyah, 1997, 719pp.

ABSTRACT

Tunis in the Twenty-First Century

مدينة تونس في القرن الحادي و العشرين

This book runs over 700 pages and is divided into three main sections. The first gives a detailed historical account of the city of Tunis from its foundation 5,000 years ago up to the late twentieth century. Each chapter of this section deals with a particular era, starting from the Phoenicians, Romans and Vandals; followed by the various Muslim civilisations such as the Aghlabids, Fatimids, Hafsids and Ottomans, followed by the French protectorate and the independence era. The impact of these civilisations on the city's architecture, population, economy and culture are explained, together with a depiction of the city's various suburbs as well as its major landmarks. The second section deals with the most important movements of national and foreign migration to the city, which led to its expansion and the changing of its demographic composition. The third section focuses on the problems and challenges facing the present city of Tunis such as the growing of slums, and the solutions for tackling these problems.

This book is an important source that can be used by researchers studying not only the history of the city of Tunis, but the history of Tunisia in general. It thoroughly covers various aspects of the history of old and contemporary Tunis. The chronological order of the chapters makes the

book easier to follow and enables the development of the city throughout time to be easily tracked. Furthermore, the writer uses simple language, which makes the book accessible to most readers. In addition, he provides some pictures at the end of each chapter, making the subject of the book more tangible. The fact that the author is a native of Tunis gives his accounts and descriptions a sense of genuineness and originality.

However, the book has a few shortcomings. For example, the title does not reflect the whole content, since it leads the readers to believe that the book focuses solely on the twenty-first century. Another major weakness is repetition, as the writer frequently restates information already mentioned in previous paragraphs or chapters. In addition, the number of sources cited in the book is quite limited and the bibliography reflects this thinness. Finally, although the author provides definitions of many terms, he does not explain one important word: "al-Hadira". Apparently, he assumes that any reader would know this term, while in fact it is quite difficult for a non-Tunisian reader to guess that this was the name of Tunis after it became the capital of Tunisia.

Meriam Ben Amor

عسلي، كامل جميل. معاهد العلم في بيت المقدس. عمان: جمعية عمال المطابع التعاونية، ١٩٨١، ٤٣٨ص.

'Asli, Kamil Jameel. *Ma'ahid al-'Ilm fi Bayt al-Maqdis*. 'Amman: Jam'iyyat 'Ummal al-Matabe' al-Ta'awniyyah, 1981, 438pp.

ABSTRACT

Institutions of Learning in Jerusalem

معاهد العلم في بيت المقدس

Ma'ahid al-'Ilm fi Bayt al-Maqdis is a comprehensive work in six explanatory chapters on the

Islamic institutions of learning in Jerusalem. The book begins with an introduction to the role of the madrasa in Islam and its public role. It then discusses the 'Aqsa Mosque, and continues by providing an introduction to madrasas in Jerusalem and their public role. The remainder of the work is organised into three longer chapters containing descriptions of the various institutions of learning that exist in Jerusalem; these are listed according to various patrons living in different time periods, and include the commissions of such famous individuals as the Ayyubid ruler al-Malik al-Afdal, who ordered the construction of al-Madrasa al-Afdaliyyah in AH 590, and the Mamluk Sultan of Egypt, al-Malik al-Ashraf Qaitbey, who commissioned the building of al-Madrasah al-Ashrafiyyah between the years AH 885 and 887. These continue in chronological order until the commissions by the last Ottoman sultans, including Ahmed III and the construction of al-Madrasah Ahmadiyyah in AH 1080. Included are also a number of legal madrasas, such as al-Madrasah al-Hanbaliyyah.

The book also provides the reader with an introduction to Sufi institutions and their history, and proceeds with a list of Sufi *tariqas* (orders), *ribats* (refuges for mystics), *khanqas* (places of retreat) and *zawiyas* (Sufi lodges) in Jerusalem, including the constructions by famous orders such as the Qadiriyyah, Qalandariyyah and Naqshbandiyyah. These are also listed in chronological order by building type. The final chapter discusses the role of libraries in Jerusalem, and includes a list of those considered to be most important.

Al-'Asli's work is insightful and comprehensive, and provides a useful overview of the madrasas, *khanqas* and other Islamic institutions of learning that have existed in Jerusalem over the last millennium. He includes a large selection of both colour and black and white photographs illustrating the most important institutions, as well as including relevant historical information regarding the construction of the buildings, such as the names of the architect and patron, where known. Because it is an overview describing a large number of buildings, the author is not always able to include a detailed historical or architectural analysis, but this is balanced by

helpful additional material such as a detailed index at the end of the book, a map of Jerusalem showing the location of the most important institutions of learning, and a number of detailed architectural plans.

Charlie Schriwer

مروارید، یونس. مراغه: افزاره‌رود از نظر اوضاع، طبیعی، اجتماعی، اقتصادی، تاریخی. تهران: ناشر ذکر نشده، ۱۳۶۰، ۷۱۵ص.

Murvarid, Yunus. *Maraghah: Afrazahrud az Nazar-i Awza'-i, Tabi'i, Ijtima'i, Iqtisadi, Tarihi*. Tehran: s.n., 1982, 715pp.

ABSTRACT

Maraghah (Afrazehrud) from the Perspectives Pertaining to its Natural Environment, Society, Economy and History

مراغه: افزاره‌رود از نظر اوضاع، طبیعی، اجتماعی، اقتصادی، تاریخی

The goal of writing this book was to rescue a series of experiences from being forgotten so that future generations can be familiar with the history and narratives of the residents of the city of Maraghah. As is evident from the title of the book, its target audience is a wide range of researchers. Yet given that throughout the text there is slightly more emphasis on the architecture and literature of this city, naturally it will be of most interest to architects and fans of Persian and Turkish literature.

The writer, who is himself a native of Maraghah, is very conscientious in following a researcher's neutrality. As such, he has limited his account to gathering reports and documents pertaining to this city's natural environment, economy, culture, society and history. This has meant that large segments of the first parts of the book which are devoted to the city's social, population and geographical specificities are filled

up with statistics and graphs based on the reports of government ministries and offices.

However, when the text covers the city's historical buildings, the style of the text takes on an architectural rhythm. In this section, the author has included descriptions of the cultural elements that have had a role in the formation of each building. A nice example of this is to be found in his description of Kabud Dome. In this story, Khwajah Nasiruddin Tusi cleverly saves himself from being buried alive alongside the mother of Hilaku Khan. The book includes other examples that are similar to this as well. Similarly, in recounting the lives of the city's well-known figures, who are generally writers and poets, the book attempts to include examples from their prose and poetry. This use of direct quotes reduces the overall dryness of the text. Although the book is in Persian, no translations are provided in the many cases where the quotations are in Turkish.

The book has attempted to place copies of original documents within the text. However, in some cases, formatting errors are evident in the typography.

The historical section of the book also has a purely descriptive approach which appears to avoid analysis of events. However, the events have been set in a way to explain how the democratic movement in Azerbaijan was formed. Symbolically, the text ends with an account of 12 December 1945. On this day, the Maraghah base fell to the democrats and the Azerbaijani government's rule in the Maraghah area effectively began.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

تشکری بافقی، علی اکبر. مشروطیت در یزد: از ورود اندیشه نوین تا کودتای سید ضیاء الدین طباطبائی: ۱۲۹۹-۱۲۸۵ ش. تهران: مرکز یزد شناسی، ۱۳۷۷/۱۹۹۹-۱۹۹۸، ۲۹۰ص.

Tashakkuri Bafqi, 'Ali Akbar. *Mashrutiyat dar Yazd: az Vurud-i Andishah-yi Navin ta Kudita-yi*

Sayyid Ziya' al-Din Tabataba'i: 1285–1299 Sh.
Tehran: Markaz-i Yazdshinasi, 1998–9, 290pp.

ABSTRACT

Constitutionalism in Yazd: From the Introduction of the New Contemplation until the *Coup d'État* of Seyyed Ziaeddin Tabatabaei (1906–1920)

مشروطیت در یزد: از ورود اندیشه نوین تا کودتای سید ضیاء الدین طباطبائی: ۱۲۹۹-۱۲۸۵ ش

The first chapter provides an overview of the city's history and geography. It also covers some of Yazd's natural limitations which have isolated the town from other centres of power. However, in the rest of the book, which is divided into four sections on politics, society, economics and culture, the main aim is to consider how new ideas about constitutionalism became popular in a place like Yazd.

In each section, the book shows how the wave of constitutionalism shifted course after coming into contact with the edges of the "remote world" of Yazd and became subject to interpretation to the extent that it ultimately ends in the reproduction of the same despotism of the past, but in a smaller dimension and with greater chaos.

Perhaps the book's most important characteristic is that it does not address the history of constitutionalism based on occurrences in Tehran, as is usually the case, but from the perspective of a small but heterogeneous city. Attitudes toward constitutionalism from the viewpoint of the city's clergy, merchants and religious minorities, especially the Zoroastrians, are clearly evident from public correspondence, minutes of meetings, newspapers and the confidential correspondence with the British Embassy, all of which have been published in the book.

This work sketches a picture of constitutionalism in "one of the most remote parts of Iran" for critics and scholars of modernity and modernisation in Iran. This picture is one in which the ideas of constitutionalism which aimed to weaken absolutism and to establish a parliamentary order failed. These ideas became instruments in the hands of despots and local looters who further

encroached on the lives and property of the people behind the cloak of constitutionalism.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

عفیفی، عبد الحکیم. موسوعة ۱۰۰۰مدینة إسلامیة. بیروت: أوراق شرقیة، ۲۰۰۰، ۵۹۲ص.

'Afifi, 'Abd al-Hakim. *Mawsu'at 1000 Madinah Islamiyyah*. Beirut: Awraq Sharqiyyah, 2000, 592pp.

ABSTRACT

The Encyclopaedia of 1,000 Islamic Cities

موسوعة ۱۰۰۰مدینة إسلامیة

Mawsu'at 1000 Madinah Islamiyyah is a work published in Arabic and prepared by 'Abd al-Hakim al-'Afifi in order to enlighten both Arab and Muslim academics on the heritage of the vast majority of cities of the Islamic world which became centres of civilisation and thought. The encyclopaedia also illustrates the historical and cultural interconnection of Muslim countries throughout the world.

The encyclopaedia opens with an introduction in which the author presents the initial emergence of cities, explains the town as a social concept, and depicts the emergence of Islam in Mecca, and Medina as the core of Muslim civilisation. He then proceeds to discuss the core subject of the encyclopaedia by tackling the expansion of the Islamic nation from Kabul in the east to Lisbon in the west, and from Astrakhan, on the Caspian Sea, in the north to Kismayo in Somalia in the south. Al-'Afifi explains the common characteristics which distinguish Muslim cities.

In his introduction, the author points out that the thousand cities included in this encyclopaedia come from all corners of the Islamic world. Nevertheless, priority is given to cities which played a pivotal role in Muslim civilisation and

which unleashed Islamic conquests. The author is, therefore, careful to choose cities based on their historical, geographical and political importance.

Furthermore, the cities covered in this encyclopaedia, including those in southern Russia, southern Europe, western China and the Indian peninsula, are those whose inhabitants have succeeded in preserving their Muslim identities to the present day, whereas others which are no longer Muslim cities, such as the cities of Andalusia, are excluded.

The entries are organised alphabetically and numerically. For the non-Arab cities, both the original non-Arabic name and the Arabic equivalent are mentioned (with the exception of Afyonkarahisar – number sixty-seven – whose foreign name appears to have been omitted). This allows the reader to search for these cities in foreign sources and obtain additional information if required.

The entries also provide a brief summary of the cities covered within the encyclopaedia. These differ in length, as well as in quantity and type of detail provided, with summaries varying between a paragraph and roughly one and a half pages. The author informs us in his introduction that the encyclopaedia includes information relating to the location of cities, the number of inhabitants, the most important historical and Muslim monuments, the date of Islam's arrival, and economic activities. However, many of the entries also touch upon the foreign occupation of these cities, important events (such as earthquakes, agreements, etc.), manufactured goods for which these cities are famous, and some poems written about them.

Perhaps the greatest omission in this encyclopaedia is the lack of any pictures, maps or tables apart from the sole map encompassing all of the cities in the Muslim world along with their number of inhabitants. Consequently, the pages follow each other without any explanatory drawings or maps.

Despite the fact that the encyclopaedia does not deal with many important issues such as the historical and political development of many of these cities, social issues, economic conditions or cultural aspects, the author has exerted great

individual effort in bringing together information while introducing the reader to all of these cities. This work remains a seminal piece guiding readers towards additional insight and research.

Dahlia Sabry

Translated by Hugh Lovatt

Aslan, Şükrü. *1 Mayıs Mahallesi: 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, 240pp.

ABSTRACT

1 Mayıs Mahallesi: Social Struggles and the City before 1980

1 Mayıs Mahallesi: 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent

Written by Şükrü Aslan, this book is a sociological study of squatter (*gecekondu*) neighbourhood developments in İstanbul during the 1970s. This abstract is based on the first edition published in 2004 by İletişim. The book is divided into three chapters and employs qualitative methods of oral history for the study.

The 1960s marked the proliferation of illegal squatter settlements on the fringes of various cities in Turkey. These, together with the development of patronage relations between public authorities, municipalities and the urban poor, have become symbols of the metropolis in Turkey. This book explores this phenomenon from a micro perspective through the examination of one squatter neighbourhood in İstanbul, namely 1 Mayıs Mahallesi.

The book first discusses the theoretical aspects of the study with reference to mass immigration, illegal housing and political polarisation during the 1970s in Turkey. Aslan then examines the impact of immigration and left-wing student organisations on the foundation and development of 1 Mayıs Mahallesi between 1970 and

1977. Using data gathered from in-depth interviews, the author focuses on equal distribution of land and the consequences of political solidarity among immigrants.

In the final chapter, the author explores the period following the mass demolition of the neighbourhood in 1977 by public authorities. He looks at the processes of criminalisation and the disintegration of original solidarity networks that took place in the aftermath of the demolition. These processes are directly related to the legal recognition of the neighbourhood that followed the military intervention of 1980.

The book concludes with theoretical observations and questions about class conflict in urban spaces, and the dynamism of formal and informal relations occurring in Istanbul during the 1970s. Complete transcripts of Aslan's in-depth interviews are available at the end of the book.

Overall, this book offers a vigorous and critical contribution to literature on urbanisation and the development of squatter housing in Turkey.

Helin Burkay

Esad, Mehmed and Erdem, Sadık. *Mir'ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn: İstanbul Teknik Üniversitesi Tarihçesi*. İstanbul: İ.T.Ü. Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi, 1986, 330pp.

ABSTRACT

Mir'ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn: The History of Istanbul Technical University

*Mir'ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn:
İstanbul Teknik Üniversitesi Tarihçesi*

This book sheds light on the history of Istanbul Technical University, an institution that still functions in modern-day Turkey. Originally written by Kolağası Mehmed Esad, a tutor at the Institute of Warfare, the book was first published in 1896. Sadık Erdem has transliterated the work from Ottoman into Latin alphabet. To help the modern reader with the vocabulary, a small dic-

tionary is added to the book, which helps translate Ottoman terms into modern Turkish.

The school was first founded in 1795 under the name *Mir'ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn*, with the aim of teaching sciences and applying this knowledge in military affairs. It took the following names in subsequent years: in 1909 it was called School of Engineering, in 1928 Institute of High Engineering, in 1941 School of High Engineering, and in 1944 Istanbul Technical University.

The introduction talks about the aims of the school, explaining why there was a need for a school of engineering in the Ottoman Empire and what conditions were needed to establish one. The curriculum, the provenance of the teachers, what they taught, how the students were recruited and the subjects covered are amongst the topics that are explained in detail. The *Book of Regulations (Nizamname)* is included, which elaborates on the rules surrounding education. There is also detailed information on all the courses. At the end of the book, there is a list of all the teachers, as well as some biographical information on the high-level military personnel who taught at the school. There is also some brief information on the foreign tutors who worked at the school in 1849 and the tutors who passed away. The book outlines how the courses were marked and includes a list of "regulations" that were used to control the behaviour of the students at the school.

While the book includes a glossary which helps with the Ottoman vocabulary, this is still a difficult read for people who are not well acquainted with Ottoman language. This is a study which will be of use to people interested in military history.

Feryal Tansuğ

Translated by Aysu Dinçer

زيادة، نقولا. مدن عربية. بيروت: منشورات دار الطليعة،
١٩٦٥، ٢٣٠ص.

Ziadeh, Nicola. *Mudun 'Arabiyyah*. Beirut: Dar al-Tali'ah, 1965, 230pp.

ABSTRACT**Arab Cities**

مدن عربية

Mudun 'Arabiyyah is a compendium of Arabic historical and literary texts about twenty-four cities in the Arab world, dating mainly from the ninth to the sixteenth centuries. The author Nicola Ziadeh was at the time of the publication a professor of Arab history at the American University of Beirut. This abstract is based on the first edition, which was published in 1965 by Dar al-Tali'ah (Beirut).

The author summarises the purpose of the book as follows: "These are twenty-four depictions of twenty-four Arab cities across a region that spreads from Morocco to Baghdad, and covers many centuries of bounty and wealth." The book consists of a one-page introduction followed by twenty-four chapters on the following cities: Marrakesh, Fas, Miknas, Tatwan, Ishbiliyyah (Seville), Telemsan, al-Jazaer, al-Kirawan, Tunis, al-Mahdiyyah, Tripoli, Cairo, Mecca, Medina, Sana'a, 'Ukaz, Damascus, al-Quds (Jerusalem), Beirut, Tyre and Sidon, Aleppo, Hamah and Ma'arra, Mosul, and Bagdad.

The volume also includes an impressive bibliography of seventy-one manuscripts and books published between 1877 and 1963. The collected material is mainly from geographers, great explorers/travellers, historians, poets and literary men who travelled to these cities between the ninth and sixteenth centuries; some descriptions, such as that of the pre-Islamic market *souk* in 'Ukaz, even go back to the eighth century.

Each chapter consists of generous quotations ranging from single paragraphs to longer sections, collected by Ziadeh from historical texts. He connects these excerpts and organises them under different tropes. Some of the frequently used tropes include various quoted passages on the origin of the city, architectural descriptions of the city, lists of the city founders and rulers, and schools and educational/religious institutions, including mosques. In the chapter on Marrakesh, a detailed description is even given

of a hospital built by the Berber Almohads (1121–1269). Selections from classical Arabic poems describing these cities and the views of the poet-traveller are also included in most chapters.

Overall, the book will be a useful tool for architects and art historians, and students of classical Arabic poetry and literature, culture, folklore and geography.

Bilal Maanaki

الكيالي، سامي. محاضرات عن الحركة الأدبية في حلب ١٨٠٠-١٩٥٠. القاهرة: جامعة الدول العربية، معهد الدراسات العربية العالية، ١٩٥٧، ٢٥٥ص.

Al-Kayyali, Sami. *Muhadarat 'an al-Harakah al-Adabiyyah fi Halab, 1800-1950*. Cairo: Jami'at al-Duwal al-'Arabiyyah: Ma'had al-Dirasat al-'Arabiyyah al-'Aliyah, 1957, 255pp.

ABSTRACT**Lectures about the Literary Movement in Aleppo (1800-1950)**

محاضرات عن الحركة الأدبية في حلب ١٨٠٠-١٩٥٠

This is a collection of essays that were delivered as lectures in 1956-7 by Sami al-Kayyali (1898-1972), the Syrian scholar and literary historian. These lectures draw upon a long and active career in research.

The introductory chapter is an extensive historical account of the history of Aleppo, the major historians who wrote its history and their works, and the contribution of Aleppan intellectuals and literati to the Arab Cultural Renaissance.

The following five chapters are dedicated to seven prominent writers who lived and produced works in Aleppo during the nineteenth century. They comprise three entries about Francis, Mariana and 'Abdallah al-Marrash. These chapters combine biographical accounts with rigorous analysis of the works of these pioneers, highlighting their innovations, modernising

enterprises, political activities and affiliations, and their contribution to the movement of modern Arabic literature. In addition, they include substantial extracts from the works of these writers.

The following section moves the focus to the twentieth century, casting light on the biographies and works of a further ten writers and concluding with an intensive survey of the history and development of press and journalism in Aleppo (1800–1950).

The last chapter explores the literary life in Aleppo at the middle of the twentieth century and the prevailing trends of modern Arabic literature as they were mainly represented in the works of another eight writers, placing a special focus on the tension between modernists and traditionalists. The political and social functions of the literary text are given a prominence over the formal and aesthetic ones.

The book reconstructs the active cultural Aleppan scene during this period that witnessed the birth and progress of Arab Renaissance. It portrays a vibrant community that enjoys intimate interfaith relations, and a unique pioneering presence of women in social and cultural life.

Otared Haidar

سلطانزاده، حسین. مقدمه ای بر تاریخ شهر و شهرنشینی در ایران. تهران: نشر آبی، ۱۳۶۵، چاپ اول، ۴۰۱ص.

Sultanzadah, Husayn. *Muqaddimah'i bar Tarikh-i Shahr va Shahrnishini dar Iran*. Tehran: Nashr-i Abi, 1986, 1st edn, 401pp.

ABSTRACT

An Introduction to the History of the City and Urbanisation in Iran

مقدمه ای بر تاریخ شهر و شهرنشینی در ایران

In this book, Husayn Sultanzadah traces the reciprocal and compatible relationship between the “city’s physical spaces” and economic, social and environmental changes. To this end, he out-

lines the creation, changes and destruction of the city’s physical spaces from the time before Islam through the late twentieth century.

According to the author, prior to the twentieth century, the development of urban spaces in Iran showed transformations that were organic and in harmony with social changes. Following the arrival of modern technology and the ensuing changes in social norms, older structures lost their ability to coordinate with the city’s modern spaces. This initial assessment, however, is left behind in the introduction, and the book proceeds without arguing for a particular theory to provide brief descriptions of factors that impacted the formation and changes in cities and in the urbanisation of the Iranian plateau. Some of the cities he covers, such as Baghdad, Kufa, Balkh and Bukhara, no longer fall within contemporary Iran’s political borders.

The book uses a great number of remarkable and diverse sources including literary and historical texts and travelogues. Among these, very few are foreign sources.

The first chapter covers the role of administrative, military, religious and trade factors that had an impact on urbanisation prior to the advent of Islam. It then goes on to describe urban elements such as old forts, counties, suburbs, markets and squares. The second and third chapters consider the overall and physical characteristics of cities in Tehran after Islam until 1976. Chapter four addresses the crucial role of schools and mosques in reflecting or creating social change. It also emphasises the connections among the function and nature of a range of physical spaces such as neighbourhoods, mosques, schools, squares and markets. The final chapter covers how the construction, form and landscape of a city become distinguished from another. The appendices cover the different characteristics of urban and rural areas.

This book is currently among the academic sources assigned in Iranian universities in the fields of city planning and city building.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

الشهابي، قتيبة. مشيدات دمشق ذوات الأضرحة و عناصرها الجمالية: بحث ميداني بعدسة المؤلف. دمشق: وزارة الثقافة في الجمهورية العربية السورية، ١٩٩٥، ٦٧٨ص.

Shihabi, Qutaibah. *Mushaiyyadat Dimashq Dhawat al-Adrihah wa-'Anasiruha al-Jamaliyyah: Bahth Maydani bi-'Adasat al-Mu'allif*. Damascus: Wizarat al-Thaqafah fi al-Jumhuriyyah al-'Arabiyyah al-Suriyyah, 1995, 678pp.

ABSTRACT

Monumental Shrines in Damascus and their Aesthetics: Field Research through the Author's Lens

مشيدات دمشق ذوات الأضرحة وعناصرها الجمالية: بحث ميداني بعدسة المؤلف

Through this book, the author seeks to compile an inclusive reference of the monumental shrines in Damascus along with their aesthetics which showcases the characteristics of Muslim architecture and its decorative and ornamental elements. It begins with a brief introduction to the shrines, including their different names, characteristics and models, organised according to period and function. There follows a brief survey shedding light on the predominant decorative and ornamental elements. This is accompanied by illustrative drawings and visual evidence from Damascus, and regions such as Egypt and Iraq, in order to clarify the differences between these shrines and contemporary examples within other Islamic centres.

The bulk of the work comprises a study of shrines organised according to their functions. Their exterior appearance is also described in minute detail, supported by photographs and historical information, as well as descriptions of current functions and restorations and changes they have undergone.

The book is distinguished by its excellent historical and architectural documentation on a number of shrines in Damascus drawing upon observations and pictures from the author's field research. In addition, the author has relied upon historical and architectural documents which he contrasts with historical texts and engravings on

the shrines. The latter are considered to be more reliable than the conflicting writings of historians in many cases. The author argues that at a point in time where previous research has failed to provide an accurate description of shrines, his study is able to more accurately convey their details thanks to the use of photo-documentation. Nevertheless, he acknowledges the technical and logistical difficulties which accompanied his fieldwork and affected the extent to which he has been able to convey reality.

The book's rich contents and its inclusion of a great number of monumental shrines in Damascus make it a good reference for a wide range of readers interested in this subject. However, sometimes the content matter is merely descriptive as it does not explore all the characteristics of certain shrines. Despite the layout and the clear methodology, and the use of the relevant concepts and terminology, the descriptive historiographical approach to studying the shrines has resulted in some repetition, as many shrines are architecturally and decoratively similar.

The book has succeeded in depicting an overview of shrines in Damascus without, however, delving deeper into their features. This can perhaps be explained by the fact that the author had intended his study as a reference book more than as a serious architectural or decorative study of these shrines.

Shirin Khidr

Translated by Hugh Lovatt

سلجوقي، نصر الدين. موسيقى و تئاتر در هرات: سرایندگان و آوازخوانان حرفه‌ای و شوقی هنر تئاتر و هنر آفرینان هرات. تهران: توس، ۱۳۸۳/۲۰۰۴-۲۰۰۵، ۳۳۶ص.

Saljuqi, Nasr al-Din. *Musiqi va Ti'atr dar Harat: Sarayandagan va Avazkhvanan-i Hirfah'i va Shawqi-yi Hunar-i Ti'atr va Hunarafarinan-i Harati*. Tehran: Tus, 2004-5, 336pp.

ABSTRACT

**Music and Theatre in Herat: The Poets,
Professional and Amateur Singers of the
Theatre of Herat and Herati Artists**

موسیقی و تئاتر در هرات: سرایندگان و آوازخوانان حرفه‌ای و شوقی هنر
تئاتر و هنرآفرینان هرات

This book covers the period beginning with the Timurid era until the Taliban rule in the 1990s. Much of the work is focused on the music of the era of Husayn Bayqarah and Amir Shir Ali Navayi, the period when music had reached the height of its beauty.

The sources and materials used in this work include people's testimonies, contemporary artists in Herat, instruments from previous periods, and historical documents.

The writer, in addition to covering the artists, actors, authentic music and instruments of Herat, also presents a history of the city. He moreover considers the relationship between the authentic music of Herat and a range of other types of music. He also illustrates many issues using poetry.

According to the author, the people of Herat have always been involved with music, including for worship in madrasas and other places of gathering.

This book provides a fact-based counterpoint to those in Afghanistan who believe that music was religiously forbidden. The unique information given by the author makes the book appealing to general readers.

Fakhrollah Safari

Translated by Niki Akhavan

سلطانزاده، حسین. نائین: شهر هزاره های تاریخی. تهران: نشر
دفتر بزوهشهای فرهنگی، ۱۹۹۶، ۳۲۵ص.

Sultanzade, Husayn. *Na'in: Shahr-i Hizariha-yi Tarikhi*. Tehran: Nashr-i Daftar-i Pazhuhishha-yi Farhangi, 1996, 325pp.

ABSTRACT

Na'in, a City with Millennia of History

نائین: شهر هزاره های تاریخی

This book is based on the writer's dissertation entitled "Regeneration of the City of Na'in's Old Configuration". The greater part of the book is allocated to the architectural description of the city's old configuration and its evolution from the advent of Islam until the early 1960s. In the writer's view it is vital to first develop an understanding of the identity and the organic order of the old city's configuration before attempting to make any changes to the area.

The writer aims to show how the city developed, focusing on its environment and spaces. He describes the use of space since the city's foundation, developed in harmony with social needs and norms, and emphasises the dynamism of a planned and balanced growth (interrelated with the configuration of the town). However, the book ultimately aims to put forward a solution for the regeneration of Na'in's old city configuration, which has failed to keep up with modern standards and is becoming gradually more worn out and derelict. This aim is pursued in a ten-page proposal appended at the end of the book.

Sultanzade studies the division of city spaces into private spaces, semi-private spaces (neighbourhoods) and public spaces only in relation to Islamic norms. However, except for some passing references to the building of a fire temple, he makes no mention of the pre-Islamic architecture of Na'in, the city with millennia of history.

Prominent features of this book are 406 images and architectural drawings, which elucidate the text.

Sultanzade's writing always traverses the border between architecture and anthropology; as a result, his potential readership could include those with an interest in both of these fields.

Iradj Esmailpour Ghouchani

Translated by Sofia A. Koutlaki

صمدی، محمد. نگاهی به تاریخ مهاباد. مهاباد: نشر ر هرو، ۱۳۷۷، ۵۶۲ص.

Samadi, Muhammad. *Nigahi bi Tarikh-i Mahabad*. Mahabad: Nashr-i Rahru, 1999, 562pp.

ABSTRACT

A Survey of Mahabad's History

نگاهی به تاریخ مهاباد

This book aims at familiarising readers with Mahabad's political history and the biographies of its eminent personalities and writers. The account of the city's social events begins at its foundation date, that is, from the reign of the Safavid Shah Isma'il, and ends at the beginning of the solar year 1332 AH (1963). The historical account of these events is inevitably linked with other cities such as Maragheh, Miyandub and Tabriz. Despite the writer's insistence that his historical prose and viewpoint are non-analytical, he is heavily indebted to Martin van Bronson's book *Lord, Sheikh and Government*.

Just like van Bronson, Samadi highlights the unstable conditions of political rule in this area, which found itself wedged between the states of Iran and the Ottoman Empire, and attempts to demonstrate the role that these two states played in inciting unrest among the khans and the elders of the area.

The book focuses on the account of the events after the Second World War. This account is mainly based on primary sources, which the writer collected in the 1980s from witnesses of these events. This is then followed by a unique survey of the circumstances of the formation and the three-year-long activity of the Association for Kurdistan's Revival (*Kumulah Zhiyanah Kurd*), commonly known as *Kumulah Zh-K*.

During this brief period Mahabad has to an extent been depicted as an ideal city. A great part of this information is based on the notes of Mulla Qadir Mudarrisi, one of the founders of the association, which contain direct narrations on events. The photographs section of the book consists of a hundred-page-long album, which includes the names of almost all those

who appear in the group photographs contained therein.

However, the book suffers from a lack of copy-editing. At times the arrangement of narrations and events does not follow a logical order, and a number of unabridged, direct narrations on a single event are repeated. The large volume of these direct narrations, some of which extend over several tens of pages, means that the reader misses the main thread of the writing. Moreover, the main text contains secondary information which should have been placed in the footnotes. The biographical notes of the city notables contain numerous samples of Kurdish poems that have not been translated into Persian.

The book lacks any information on Mahabad's geography, and the anthropological analysis of its customs, habits, clothing, food and so on is too brief to be of any use to researchers. The book's main concern is the survey of the obstacles that Kurds faced on their way towards political and cultural development, positioned as they were between two powerful states. Therefore, this book can prove to be a very useful source of information to researchers focusing on the conflict and the interaction between ethnic and national cultures. Ultimately, the main readership of this book is those readers interested in the history and the culture of the inhabitants of Western Azerbaijan and Iranian Kurdistan.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Sofia A. Koutlaki

گرایی، فریدون. نیشابور شهر فیروزه. تهران: انتشارات خاوران، ۱۳۷۴، چاپ سوم، ۷۷۵ص.

Girayili, Faridun. *Nishabur, Shahr-i Firuzah*. Tehran: Intisharat-i Khavaran, 1995, 3rd edn, 775pp.

ABSTRACT

Nishabur: The City of Turquoise

نیشابور شهر فیروزه

A significant time span separates the first publication of this book in 1978 during the Islamic Revolution in Iran and the only other work solely devoted to the city of Nishabur and its history. Apparently, since the year 1014, when Abu Abdullah Alhakem wrote a book called "The History of Nishabur", no one had written on the topic. For this reason, this work is of great value.

The book begins by chronicling Nishabur in terms of political and military conflicts. After tracing the bumpy trajectory of changes in the rule of Nishabur throughout its history, the book continues its account through the late Qajar period. In a separate chapter entitled "The Historical Geography of Nishabur", the author attempts to draw a picture of the city by covering the transformation of its physical buildings and spaces throughout its tumultuous history of governance. The book goes on to provide a list and a brief account about the architecture of the buildings that remain standing after the city's periods of construction and destruction.

Faridun Girayili, whose university studies were in the field of history, has tried to be neutral and exact in his research. Whenever some sayings or writings excessively praise or vilify his native city, or they are too superstitious in nature, the author has included an opposing point of view. However, his orientation toward Twelver Shia Islam is apparent and cannot be easily overlooked in the book.

Since the writer is a poet, the text is rich from a literary perspective and the language is refined. Thus, inevitably, given the author's special interest in Persian literature, many of the sources and evidence in the book have been taken from poetry collections or literary texts. While this is an interesting approach, it has meant that a great portion of the chapter entitled "History Makers of Nishabur" is limited to accounts of the city's poets and writers and their characters. This same excessive attention to poetry and litera-

ture is repeated in the chapter entitled "Today's Thinkers and Artists".

Ultimately, a small portion of the book has been devoted to the popular culture of Nishabur. Given the stature of the city, this segment appears particularly short and poor. As such, one should consider *Nishabur, Shahr-i Firuzah* better suited for researchers of history, Persian literature and, of course, Nishabur itself, rather than a book that would appeal to anthropologists. The great amount of time Faridun Girayili has put into this work has resulted in a bibliography of over two hundred Persian and Arabic sources on the history of Nishabur, and consequently on the history of Khurasan as well. This makes the work a great resource for all researchers of culture and history.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

Işık, Oğuz and Pınarcıoğlu, M. Melih. *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. Istanbul: İletişim, 2002, 368pp.

ABSTRACT

Bequeathing Poverty: Slums and the Urban Poor: The Case of Sultanbeyli

Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği

This 368-page book is a sociological study of a shanty town (*gecekondu*) district in Istanbul, namely Sultanbeyli, in the late 1990s.

This work is an attempt to understand the survival strategies of the urban poor in the face of the social, economic and political transformations after 1980, based on a research project undertaken in 1997 in Sultanbeyli.

The book engages in a critical discussion with the literature on urbanisation and poverty. For understanding the survival strategies of the poor the authors suggest the concept of "bequeathing poverty". This refers to the functioning principle

of socio-economic networks around urban rent and community relations that transfer poverty from early settlers to the latecomers, by means of upward mobility. The authors use both qualitative and quantitative techniques to show how “bequeathing poverty” functions in Sultanbeyli.

Işık and Pınarcıoğlu discuss the dynamics of urbanisation in Turkey before and after 1980. They emphasise the gradual urbanisation of the period before 1980, as opposed to the tense and exclusive urbanisation model of the post-1980 period.

Thereafter the authors deal with the history of urbanisation in Sultanbeyli. They use the aggregate data on demographics, economic variables and political differentiation in Sultanbeyli to illustrate the complicated structure of the district that defies the models proposed by the existing literature. In the seventh chapter, based on the genuine quantitative data on age groups, literacy, wealth and income distribution, the authors argue that the upper, middle and lower segments in Sultanbeyli are formed on the basis of a particular combination of distribution of illegal urban rent, property ownership and ethnic community affiliations.

The conclusion points to the fact that segregation of communities on the basis of religion, ethnicity or wealth creates a society where integration and progress become impossible.

The book is targeted at both academic and non-academic audiences. Theory and empirical data is integrated in a very efficient and effective way. At the end of the book there are maps of data gathered in the field survey. There are also the field notes of the authors presented in a scattered format throughout the book.

Overall, although this book has fewer individual stories from Sultanbeyli than expected, it is a breakthrough in urbanisation literature in Turkey as it places the urban poor’s agency at the centre of the narrative.

Helin Burkay

Refik, Ahmet. *On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553–1591)*. İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, 171pp.

ABSTRACT

Life in İstanbul in the Sixteenth Century (1553–1591)

On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553–1591)

This book depicts the philosophical, social, cultural and economic aspects of life in İstanbul between 1553 and 1591 as reflected in records in the Court Archives (Hazine-i Evrak). The records provide information on various aspects of social life such as palace management, intellectual and scientific life, women’s status, laws regulating the legal and social status of non-Muslims, services provided by municipalities, health services, the development and construction of public facilities, commerce and industry, and customs services.

The first document included in the book belongs to the Hegira year 961 (1553 AC). The last document is dated 993 (1585 AC). Documents for certain years are missing, and some of the records in the state register are irregular due to the fact that the records were kept by different clerks.

Each chapter includes related documents, which contain details on specific periods. For instance, in the chapter titled “Palace Management”, a copy of the letter sent to Queen Elizabeth I, and documents related to the importation of furs and sable from Russia, can be found. Furthermore, information concerning commercial and economic relations with other foreign countries is provided. The use of these official documents increases the reliability of the information provided in the book. For ease of reference, the less accessible terms and words are explained in the footnotes when needed.

Historical İstanbul provides valuable information for understanding the underlying causes of changes in urban life during the flow of history, the urban and social transformation of modern İstanbul, and for finding solutions to the city’s problems.

This work constitutes a source of reference for social scientists working on life in Istanbul in the sixteenth century, and for readers interested in this period in general.

Başak Acınan
Translated by Ertürk Barlas

Arel, Ayda. *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1975, 176pp.

ABSTRACT

The Westernisation Process in the Architecture of Eighteenth-Century Istanbul

Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci

This book investigates the architecture of the Ottoman capital during the period of its Westernisation. The research includes a detailed study of architectural examples such as mosques, palaces, kiosks, public fountains, schools, libraries and *türbes* (tombs) from the Tulip Era (1718–30) to the end of the reign of Selim III (1808). As one of the few pioneer researches on the Western influences on Ottoman architecture, the work is also one of the main sources in this field. The topic is investigated chronologically in three stages: 1721–40, 1740–89, and transition (the architecture of Selim III period).

The study also provides information on Ottoman-European relations and the social, cultural and political changes in the Ottoman Empire. The author consulted both European and Ottoman travel accounts and memoirs in order to present cross-cultural perceptions. Original findings from comparative analyses show that eighteenth-century Ottoman architecture was innovative and genuine and not undergoing decline, or as the author states: “Eighteenth-century is not truly a period of Westernisation for Ottoman architecture but constitutes a preliminary period leading to inevitable Westernisation.”

This study since its publication in 1975 forms a major source despite its poor quality of print and retains its utility for late Ottoman art and architectural history.

Sezim Sezer

Germaner, Semra and İnankur, Zeynep. *Oryantalistlerin İstanbul'u*. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2002, 329pp.

ABSTRACT

Istanbul and the Orientalists

Oryantalistlerin İstanbul'u

This book deals with the depictions and perceptions of nineteenth-century Constantinople/Istanbul as well as the daily life and “cultural, institutional and urban realities” of the city during this period. The research, a comprehensive study on the Orientalist reflections of life in the Ottoman capital, takes its place as a key resource on the subject of Orientalism and Istanbul. The introductory chapters of the study give a good coverage of the history of East and West encounters and Istanbul’s artistic milieu of the period.

The authors note that while “Istanbul’s exotic beauty and the wealth of its historical resources might have been the principal causes of the influx of a vast number of Orientalist artists, the attitude of the Court, which fostered Westernisation in the Ottoman Empire, was also a chief factor for the magnitude of its appeal to Western artists”.

The book is constructed on this bi-axial hypothesis. The core chapters focus on the Orientalist subjects from daily life, including the harem, bath and coffee houses, and the slave market. In addition to paintings, there are excerpts from the newspaper *L’Illustration*, travellers’ accounts and memoirs. The authors have introduced not only the Western sources but also the Ottoman representatives of the movement, such as “Prince Abdülmecid, the Caliph” and “Ottoman Orientalist Osman Hamdi”.

As a part of the Istanbul depictions, and as an emerging “art” supported by the Ottoman court, photography is treated in an individual chapter.

The study shows that “Istanbul was one of the most active centres for nineteenth-century Orientalists”. The output of Orientalist artwork in this period was vast.

The appended list, composed of Western artists who visited Istanbul from 1891 to 1916, covers over 160 painters including French, British, German, Italian, Austrian, American, Danish, Belgian, Swiss, Maltese, Polish, Russian, Dutch and Hungarian artists. The authors consulted a great quantity of written records and accumulated a comprehensive collection of visual material – with an excellent graphic quality – mainly located at present in Turkey. Published both in English and in Turkish, the book constitutes a major contribution to the field of Orientalism and nineteenth-century Istanbul.

Sezim Sezer

Çiftçi, Cafer (ed.). *Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu: “Payitaht Bursa’nin Kültürel ve Ekonomik İlişkileri”*; *Bildiri Kitabı (04–05 Nisan 2005, Bursa)*. Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2005, 272pp.

ABSTRACT

Osman Gazi and Bursa Symposium: Proceedings on the Cultural and Economic Relations of Bursa during the Time it was the Capital of the Ottoman Empire

Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu: “Payitaht Bursa’nin Kültürel ve Ekonomik İlişkileri”;
Bildiri Kitabı (04–05 Nisan 2005, Bursa)

This publication, edited by Cafer Çiftçi, comprises the papers given at the 2005 symposium, as part of the series of symposia jointly organised by the municipal government of Bursa Osman Gazi and Uludağ University. Bursa was the capital of the Ottoman Empire during its foundation stage, and the papers adopt a mul-

tifaceted approach to investigate the nature of Bursa’s economic and cultural network with its environs (including Iznik and Mudanya) from the fourteenth century onwards.

The first part looks at the roles played by dervishes and nomads during the urbanisation process of the Ottomans, who had first settled in the region when it was a border principality. This section also explores the groups’ relations with the existing cultural entities.

The papers underline the dynamism of the urbanisation process, focusing especially on the effects of the systematic movements of individuals and groups, emphasising the importance of a shared culture in enabling this process.

The papers focusing on the fourteenth century mostly depend on secondary source material and offer a synthesis on Bursa in this period. The article written by Mustafa Kara stands out in its use of unpublished primary source material to map out the circulation of dervishes, their students and their works, between Bukhara, Bombay and Bursa.

The second part explores the nature of economic ties between the city of Bursa and the settlements around it, by looking at their evolution in the pre-Ottoman period and reconstructing the antique roads that passed through Byzantine Prusa (old name of Bursa). The approach adopted here differs from the usual Turkish economic and political historiography which emphasises the state mechanisms and relies on archival and official histories. Here the aim is to evaluate production, distribution and consumption relationships through an analysis of their effects on urban life and contributions to urban identity. The relationship of the city with its immediate environs is explored together with links to foreign trade, and the concept of the city-dweller is analysed within a multicultural, multifaceted and changing context.

Perhaps the most interesting part is that which explores artistic, cultural and intellectual life during the foundation and development stages of Bursa. The articles in this section look at the creation process of Bursa’s urban identity and explore the ways in which it has been shaped by art, literature, education and medicine. The authors propose a re-evaluation of the interaction

between sciences and arts, as well as a questioning of modern concepts such as the boundaries between language, geography and ethnic differences. The articles by Zeren Tanındı, Selim Kuru and Hatice Şahin bring together examples from primary source material that shed light on the reflective and permeable realms of images, language and science in cosmopolitan Bursa.

Zeynep Oğuz
Translated by Aysu Dinçer

Demirel, Ömer. *Osmanlılar Dönemi Sivas Şehri: Makaleler*. Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006, 206pp.

ABSTRACT

The City of Sivas during Ottoman Times: Articles

Osmanlılar Dönemi Sivas Şehri: Makaleler

This book is part of a series titled “Sivas: 100 Essential Works” published by the Municipality of Sivas. The present volume is made up of articles and presentations on Sivas created by Ömer Demirel. According to the author, these works will be a valuable resource for both Ottoman urban historians and the members of the general public interested in learning about the city of Sivas.

The book starts with an analysis of Sivas’s physical outlook and socio-cultural works of art built during the Ottoman period. Following this, the economic life of the city is described by discussing the economic geography of the city including the bazaar, the *hamam* (Turkish bath), the *han* (inn) and the *bedesten* (covered bazaar). In addition to a general discussion of the city’s social and economic institutions, some institutions and monuments such as Mevlevihane dervish lodge, Ahi Zaviye dervish lodge and fountains and Küçük Minare neighbourhood are described in detail.

The Mongol invasion, which the author calls the Timur incident, is also discussed since it

was a turning point in the history of Sivas which caused great physical, economic, cultural and political destruction.

Since the book is made up of independent articles, all the tables, maps and plans are presented within the respective articles and not at the end of the volume. The visual materials inserted in each article make the subject matter easier to understand. The only exception is with photographs, which are placed at the end of the book.

With its detailed discussion and analysis the book proves to be a valuable resource for researchers working on Ottoman Sivas. For the non-expert readers the detailed academic narrative might be too heavy.

Ecehan Koç

Hızlı, Mefail. *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998, 207pp.

ABSTRACT

The Medreses of Bursa in the Ottoman Classical Period

Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri

Medreses were important features of Ottoman-Turkish culture and academic life. In this study, the author attempts to evaluate their importance by focusing on Bursa. Bursa has in many ways been the main foothold in Ottoman history: according to the author, any study on Ottoman history that disregards Bursa would be incomplete.

This particular study deals with the medreses built between the fourteenth and the sixteenth centuries. The chapters are based on the reigns of sultans from the fourteenth century onwards. The medreses’ histories are told starting from the reign of Orhan, up to the reign of Murad III. The author discusses the historical and social development of Bursa’s medreses.

The author has utilised court records to construct this documentary study. He also refers to

former studies on the topic, which are limited in number. The book includes statistical information on the construction dates of each structure, as well as the names they were given within each period and the number of students at each medrese. The book fills an important gap in the field; however, it would have been beneficial had the study given more weight to the analysis of contemporary events alongside the classification of medreses.

This study demonstrates the importance of court records as sources that reveal detailed information on medreses. By sifting through such records, the author sheds light on the level of wages for teachers (*müderri*s) and the number of teachers employed in each medrese. Some important medreses constructed during Orhan's reign are Manastır Medresesi, Hisar Dışındaki Orhan Gazi Medresesi and Lala Şahin Paşa Medresesi (currently this medrese serves as a children's library, Hisar Kütüphanesi, in a way still continuing to fulfil its initial function).

During the classical period, a total of fifty medreses were built in the centre of Bursa: thirteen in the fourteenth century, twenty in the fifteenth century, seventeen in the sixteenth century. The highest number of medreses was founded during Mehmet the Conqueror's reign. By the end of the sixteenth century, Bursa had a potential for around 500 students, excluding 150 students attending primary school (*sıbyan mektebi*). Ulucami and its environs had the heaviest concentration of medreses. The education gained at medreses could be put to use in the outside world. The Ottomans gave graduates of medreses the opportunity to become teachers (*müderri*s), judges (*kadı*) or religious officials (*müftü*), thereby providing a solution to employment needs.

Özge Soylu Bozdağ
Translated by Aysu Dinçer

Tuğlacı, Pars. *Osmanlı Şehirleri*. İstanbul: Milliyet, 1985, 411pp.

ABSTRACT

Ottoman Cities

Osmanlı Şehirleri

Ottoman Cities is an encyclopaedia published in 1985. According to the author, Pars Tuğlacı, the book aims to explain the political, economic, social and cultural lives of cities under Ottoman rule by relying on detailed and reliable resources and abundant visual material.

To keep the scope of the book manageable, the author focuses on the major developments in particular cities during Ottoman times, instead of studying the complete history of all the cities in Asia, Africa and Europe when the Ottoman Empire was at the zenith of its expansion.

The book divides the cities it discusses into two sections. In the first section, cities within the political boundaries of Turkey today are discussed. In the second section, the cities presented were once within Ottoman territories but are now outside the borders of Turkey. The entries, which start with Adana and end with Zigetvar, are alphabetically ordered. Old names of cities are also included within the entry title next to new names.

The entries provide a very short history of the cities before the Ottoman era and thereafter discuss major social, economic and cultural developments, along with their geographical position, under the Ottomans.

In the foreword the author argues that the Turks have generally increased the standard of living in the cities they conquered, developed them and made them more prosperous. He refutes the claim that the Ottomans destroyed the cultural and religious structures of non-Muslims. Such assertions cause the reader to question the objectivity of this book.

Ecehan Koç

Alada, Adalet Bayramoğlu. *Osmanlı Şehrinde Mahalle*. Istanbul: Sümer, 2008, 247pp.

ABSTRACT

Ottoman Urban Neighbourhoods

Osmanlı Şehrinde Mahalle

This study focuses on the Ottoman neighbourhood and is divided into four chapters. The first, entitled “Urban Legacy”, studies the city among Ancient Turks, Byzantines, Muslims, Anatolian Seljuks and Ottomans. After this historical introduction, the book embarks on the second chapter on an analysis of municipal establishments, namely *vakfs* (endowments), guild organisations and the neighbourhood.

It is only in the third chapter that the author begins to scrutinise the Ottoman neighbourhood. After a general look into the concept of neighbourhood, she analyses the significance of neighbourhood for Ottomans under five major sub-headings.

The first analyses the place of neighbourhoods in Ottoman society with a focus on the economic structure and relations. It also touches on the determining roles of Islam, *örfi* (customary) law and social culture.

The second looks at the issue of neighbourhood as either a legal entity or a unit of civil society.

The third deals with the physical and demographic features and the fourth with the social structure and relations in the neighbourhood. In this context, the author examines the concepts of successive liabilities, shared responsibility and the inhabitants’ rights as neighbours.

Finally, under the fifth sub-heading, she investigates the institutional structure of neighbourhood as an administrative unit. She draws attention to the mosque as a social and administrative centre, focusing on administrative organisation within neighbourhoods, and the *avarız akçası vakfi* (foundations established by philanthropists under the Ottomans) as an autonomous and corporate source for the neighbourhood.

The fourth chapter focuses on the changes in

the traditional neighbourhood since the nineteenth century.

Although the author presents this book in relation to some current issues regarding the neighbourhood in general, those who are interested in the local administration of the Ottoman Empire will benefit from it most.

Hasan Çolak

Demirel, Ömer. *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, 220pp.

ABSTRACT

An Example of Ottoman Endowment-City Relationship: The Role of Endowments in Sivas

Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü

In this book Ömer Demirel studies the role of *vakfs* (religious endowments) in the settlement, Islamisation and reconstruction of the city of Sivas. It depicts a typical Anatolian city which was also an old, important Seljuk centre. According to the author, the *vakfs* were one of the first institutions to influence the establishment and reconstruction of the city after its destruction by Timur Leng. The author discusses the physical, economic and demographic changes along with cultural manifestations which have been influenced by the *vakfs*. There have been many studies conducted on Ottoman *vakfs* in general; however, this study fills a gap by unravelling the influence of foundations on the economic, political, topographical and cultural structure of the city.

The author has chosen Sivas as a typical town in Middle and Eastern Anatolia. He limits his time frame to 1700–1850, but also refers to *vakfs* that had already been founded by that period and were still functioning.

The author explains how the endowments influenced the physical structure of the city as neighbourhoods developed around small mosques and dervish lodges. The city grew as governors established larger *vakfs*. The author identifies seventy names referring to neighbourhoods and 130 mosques. He concludes that although only a small number of *vakf* estates have survived from the Seljuk period, these are the largest and richest *vakfs* in the area.

Demirel also refers to the economic organisation of *vakfs*, their sources, their legal standing and their administration. He provides a ratio of Muslim and non-Muslim endowments and *vakfs* founded by women. He includes photos and neighbourhood plans from 1500 onwards, along with the testament of prominent people.

Detailed information is not provided on *vakfs* established by Bektashis. Archival evidence is presented and the incomes of *vakfs* are simply compared to one another; issues such as the income distribution between *vakfs* are not critically analysed. It is likely that the omission of such issues results from the fact that the author has not had access to all the relevant archival material.

Özge Soylu Bozdağ and Ecehan Koç

Güneş, İhsan et al. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir, 1840–1923*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2007, 286pp.

ABSTRACT

Eskişehir from Ottoman Times to the Republic, 1840–1923

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir, 1840–1923

The goal of this book is to highlight the historical outlook of Eskişehir's modernisation period between 1840 and 1923. The authors complain of the insufficiency of resources relating to

Eskişehir but claim to have produced a book that is able to fill a gap in its history from those they were able to access. The volume includes a bibliography and an appendix at the end, documenting the resources used.

In the introduction the history of Eskişehir up until the nineteenth century is discussed. This section includes information on pre-historic settlements and historical developments in Eskişehir during the Hellenistic, Byzantium, Roman and Ottoman eras.

According to many travellers' accounts, by the beginning of the nineteenth century Eskişehir had turned into a neglected small town. However, in the second half of the nineteenth century it entered a phase of modernisation. The two main sections in this book cover the developments during this period.

The first covers the changes in governance, transportation and health services, and the social, economic and cultural structures in Eskişehir from the second half of the nineteenth century until the Turkish War of Independence.

The second looks at the effects of the events after the First World War on Eskişehir. The wave of nationalism that grew stronger after the invasion of Anatolia, the local resistance, the unification of the local resistance movement with the national resistance movement, the role of Eskişehir during the resistance and the effects of the resistance on the city are discussed. The effects of the Turkish War of Independence and the establishment of the Republic on Eskişehir and the role of Eskişehir in these events are also examined in this section.

The book recounts the events in Eskişehir at the final stages of the Independence War in a similar vein to the official discourse of the Turkish state, emphasising the damage caused by the withdrawing enemy, mainly Greeks, to Eskişehir. Eskişehir's reconstruction after the war is also recounted with an emphasis on the ways in which damage inflicted by the enemy was overcome.

The book has succeeded in filling a gap by focusing on a particular city during a much studied period. It is a good idea to focus on Eskişehir in this period; however, being a much studied topic it is inevitably repetitive in places. Despite

this, it is a valuable resource for those who want to learn more about Eskişehir.

Ecehan Koç

Ortaylı, İlber. *Osmanlı'nın Üç Başkenti: Bursa – Edirne – İstanbul*. Ankara: Turizm Bakanlığı, 2005, 69pp.

ABSTRACT

Three Capitals of the Ottoman Empire: Bursa – Edirne – İstanbul

Osmanlı'nın Üç Başkenti: Bursa – Edirne – İstanbul

Bursa, Edirne and İstanbul are three cities that served as capitals for the Ottoman Empire. In this study, information is given about historical artefacts belonging to pre-Ottoman and Ottoman periods in these three cities.

The first city examined in the book is Bursa. As well as being a rich commercial city, Bursa, the first capital of the Ottoman Empire, is well known for its hot springs. Its mystic atmosphere is mentioned as one of the important attributes of the city. The author also briefly describes tombs, mosques, inns and baths. Special emphasis is given to Yeşil Cami (The Green Mosque) and Yeşil Türbe (The Green Tomb). The place of Turkish baths in the daily life of city-dwellers is also emphasised. For those who want to experience rural life, visiting Cumalıkızık and Hamamlıkızık villages in the vicinity of the city is suggested.

The second city presented in the book is Edirne. Besides being a city of commerce and science, Edirne, the second capital of the Empire, is also important from a strategic point of view. Architecture developed rapidly after the conquest of the city by the Ottomans. Brief information is given in the book about the mosques, especially the Selimiye Mosque, Sinan, the well-known architect's masterpiece.

The last city dealt with in the book is İstanbul. The Sultanahmet Square, deemed as “the starting

point of the world”, and its vicinities are presented as “must-sees” together with the Grand Bazaar. Information is provided on the Basilica Cistern, the Hagia Sophia, Topkapı Palace and other mosques shaping the urban fabric. Being an urban mosaic of languages and religions, the Fener, Balat, Eyüp, Galata and Üsküdar districts are each considered in detail.

Prepared within the context of cultural tourism, this work is a guidebook for domestic and foreign tourists containing basic information about these cities.

Başak Acınan

Translated by Ertürk Barlas

Myntti, Cynthia. *Paris Along the Nile: Architecture in Cairo from Belle Époque*. Cairo: American University in Cairo Press, 1999, 112pp.

ABSTRACT

Paris Along the Nile: Architecture in Cairo from Belle Époque

The book is about Cairo's architectural heritage of the late nineteenth century and early twentieth century – the belle époque. Concerned about the dilapidation of this architecture and encouraged by rising public desire for its preservation, the author contributes by making a photographic recording of its impressive features.

During his 1867 visit to Paris's Universal Exposition, the Khedive Ismail of Egypt admired “new” Paris with its gardens and broad boulevards, and decided to modernise Cairo on the Parisian model. The project was implemented by top French expertise according to a master plan prepared by Ali Mubarak, the French-educated Egyptian Minister of Works.

The book comprises an introduction, twelve sections and a conclusion. The first section, entitled “Cairo: The Cosmopolitan Years”, is a concise history of the Khedive's decision to build an entirely new Western city along the Nile to rival Paris. It describes the main features of the

new city and the development, towards the end of the nineteenth century, of the central business district with its multi-storey Parisian-style commercial and residential buildings and fashionable amenities.

The second section, "The Builders and their Buildings", reviews in broad terms the involvement of the French and Italian architects, and the styles they applied such as Italian Renaissance or French Baroque, without discussion of any individual architect's work.

The following ten sections form the core of the book. They contain black and white photographs, unaccompanied by text, of buildings and street views, and architectural details. The photographs were not intended as a documentary, and the book doesn't systematically cover one particular building type or architectural style. They rather reflect the impressions of the author, who is an anthropologist and an amateur photographer.

The book aims to draw attention to this important part of Cairo's architectural heritage which has been neglected and is in a poor state.

Fathi Bashier

Berk, İlhan. *Pera*. Istanbul: Adam Yayınları, 1990, 194pp.

ABSTRACT

Pera

The author, who has penned various works of poetry, employs a poetic language with rhetorical expressions and metaphors in this book on Pera (today's Beyoğlu). Using this agreeable literary style, he introduces various Muslim and non-Muslim personalities who have lived, worked and travelled in Pera. He mentions the relations that well-known politicians, men of letters, statesmen and artists established with Pera and what people did in their daily activities. He offers glimpses into the lives of famous personalities through Pera's renowned hotels, taverns, streets, arcades and cinemas. The book also

includes the poems the author has written on the neighbourhoods.

This heartfelt account allows readers to feel as if they were actually walking on the streets of Pera. Referring to the street names that were changed and the buildings that were replaced by others, the author makes comparisons between the old and new Pera; he describes the structures that used to stand in the place of today's much frequented restaurants and arcades. He provides information on the origins of names of roads, streets and arcades. That the author occasionally narrates various stories related to the streets of Pera makes the account even more enjoyable.

Feryal Tansuğ

Translated by Aysu Dinçer

Abdullah, Wuryanto et al. *Perkampungan di Perkotaan Sebagai Wujud Proses Adaptasi Sosial Daerah Istimewa Yogyakarta*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, 1985, 142pp.

ABSTRACT

The Social Process of Adaptation in Urban Settlements of Yogyakarta

Perkampungan di Perkotaan Sebagai Wujud Proses Adaptasi Sosial Daerah Istimewa Yogyakarta

Yogyakarta is known as the centre of Javanese civilisation. Although the majority of its population is Muslim, the indigenous Javanese culture still permeates the area's customs and traditions. This book focuses on the distinctive sociological features of Yogyakarta which stem from the incorporation of villages into the city. The book analyses the process of adaptation of two villages to urban Yogyakarta.

The readers are invited to learn about the "other side" of urban civilisation. The amalgamation of separate settlements is basically viewed as an effort to build a city. However, the

book has paid less attention to the abandonment of previously inhabited areas.

Methodologically, this book is very technical. The descriptions are quantitative rather than qualitative. The explanations are mostly based on statistical data and do not always take into consideration common observations.

The detailed explanation and pictures provided make the book particularly useful for policy makers. There are sections which might be of interest to a non-specialised audience, such as a section on gossip in Yogyakarta.

Imron Rosidi

Tjandrasasmita, Uka. *Pertumbuhan dan Perkembangan Kota-Kota Muslim di Indonesia Dari Abad XIII Sampai XVIII Masehi*. Kudus: Menara Kudus, 2000, 239pp.

ABSTRACT

Growth and Development of Muslim Cities in Indonesia from the Thirteenth to the Eighteenth Century CE

Pertumbuhan dan Perkembangan Kota-Kota Muslim di Indonesia Dari Abad XIII Sampai XVIII Masehi

The book is a socio-historical study on Muslim cities in the Indonesian archipelago. It tries to reconstruct the urban life of pre-industrial cities from the thirteenth to the eighteenth century, namely in the period of Muslim kingdoms. The study refers to various coastal and inland cities, such as Samudra-Pasai, Aceh, Banten, Cirebon, Demak, Gresik and Gowa-Tallo, which were once capital cities of Muslim kingdoms and/or important trade and commercial cities.

The book applies an urban sociological approach as well as a historical and archaeological one. It also provides a topography and morphology of cities. It uses various kinds of sources, including local writings, foreign travel reports, ancient maps, diaries and archaeological artefacts.

The work provides a background to the coming and spread of Islam in the archipelago, and how Muslim cities grew and developed alongside the growth of Islam. It reconstructs the pattern of traditional cities, their economy, trade commodities, social structure, social and religious institutions, population, culture and religious life.

It shows that most of the coastal cities were influenced by Islam or the Muslim population. There was a process of accommodation and adaptation between pre-Islamic local culture and Islamic cosmopolitan culture brought by Muslim traders of different nationalities, which influenced cities and their social structures. It finds that coastal cities were more dynamic and cosmopolitan compared to inland cities. Some of the coastal and inland cities expanded to become Muslim kingdoms.

There are useful pictures and drawings, but they are of poor quality. Even though there are many erroneous words and sentences, the book remains readable and fills a gap in the socio-historical field on cities in Indonesia.

Amelia Fauzia

Петров, В. Г. *Пишпек Исчезающий 1825–1926*. Бишкек: Литературный Кыргызстан, 2005, 100с.

Petrov, V. G. *Pishpek Ischezaiushchii 1825–1926*. Bishkek: Literaturnyi Kyrgyzstan, 2005, 100pp.

ABSTRACT

Vanishing Pishpek 1825–1926

Пишпек Исчезающий 1825–1926

Vladimir G. Petrov's book *Pishpek Ischezaiushchii 1825–1926 (Vanishing Pishpek 1825–1926)* is of interest not only to historians and ethnographers, but also to a wide audience. The work provides material on the history of the emergence of modern Kyrgyzstan's capital city

– today’s Bishkek – while describing in considerable detail the city’s development in the nineteenth century. This publication also includes material on Kyrgyzstan’s first steps towards national sovereignty. The time frame given in the book’s title refers to the relatively recent past of this capital city. The detailed description of the geographic location of old Bishkek is one interesting aspect of this work, and creates the impression that the reader is making a personal visit to this old city. The author, a local historian by training, successfully combines statistical data with archival sources.

The book is written in fine literary prose. The extensive use of reliable sources (archival photographs and historical documents) provides the study with a certain weight and significance among rival works on a similar theme. It tells the story of the beginning of the formation of Kyrgyzstan’s capital as a cultural, educational and industrial centre. The information it provides about the city and its first buildings is of great interest, but no less valuable is the data provided on its inhabitants.

Of particular value are the black and white photographs that accompany the whole text, which give the narration a natural authenticity. The majority of the photographs of old buildings and trading establishments have been taken from the Central State Archive of the Republic of Kyrgyzstan. However, there are also pictures from private family collections.

In the book’s epilogue the author writes: “Dzhul – Pishkek – Frunze – Bishkek . . . And all of these are names of our city.” He poses the rhetorical question: what will the new city of Bishkek be like? At the end, the author has provided a table of the city’s old and new street names in the appendix.

Khadicha Shambetalieva
Translated by Joseph Livesey

Акишев, Кемаль и др. *Позднесредневековый Оtrar: XVI–XVIII вв.* Алма-Ата: Наука, 1981, 343с.

Akischev, Kemal et al. *Pozdnesrednekovyyi Otrar: XVI–XVIII vv.* Alma-Ata: Nauka, 1981, 343pp.

ABSTRACT

Late Medieval Otrar Sixteenth–Eighteenth Centuries

Позднесредневековый Отрап: XVI–XVIII вв

This monograph is a continuation of the book *Ancient Otrar*. In the preceding work, emphasis was given to the topography, stratigraphy and prospects for researching the site of the ancient settlement of Otrar-Tobe, as well as other medieval monuments around the oasis of the same name. The second book pays considerable attention to topography and stratigraphy and is more comprehensive. It includes the results of archaeological research from 1967 up to the completion of this collective publication.

The first chapter, “Archaeological Work on the Ancient Settlement of Otrar”, serves as a point of reference for the whole book. It provides information on the topography of the settlement, the excavations that have taken place, and the artefacts found. Particularly striking here are the combined plans – published for the first time – of an excavated urban structure with an area of approximately seven hectares. On the basis of stratigraphic methods, the authors distinguish three cultural (constructional) levels, consistently observed in the various parts of the settlement.

Thereafter, the authors deal with the topography of the town and point out that while the topography of the central mound (of the excavation site) took shape in its basic form between the thirteenth and eighteenth centuries, it succeeded an earlier planning layout. The work also notes that the fundamental unit of settlement planning was the district or quarter. This fact is important for researchers of urban planning as it points to the regularity of the urban space. However, this is an Eastern type of regularity with the inner isolation of each quarter (the so-called “blind wall”). The presence of streets and passages within these closed urban units facilitated social

– and possibly administrative – communication between their inhabitants. Traces of inter-quarter specialisation are evident, such as potters' quarters, blacksmiths' quarters, weavers' quarters and so on.

The monograph provides a detailed description of the reconstruction process for living quarters in the settlement. This illuminates both the common (Central Asian) and specific characteristics of medieval Otrar dwellings. The authors correlate calculations of home construction numbers with the overall area of the settlement to produce demographic indicators pointing to a population in medieval Otrar of 4,500–6,300 people.

The authors' research on the ethnic make-up of medieval Otrar society draws on their analysis of traditional material culture. This highlights Otrar's common origins with the Kazakh settlement of the nineteenth century. The authors analyse Tamgha seals, ceramics and coins, and attribute their iconography to the major Kazakh tribal groups – the Kipchaks, Argyns, Dughlats and Kereits.

Overall, the book is of interest to archaeologists and specialists working on the Middle Ages by virtue of its collation of materials from many years of meticulous research on the settlement of Otrar. The appendix is illustrated with photographs, graphic illustrations and diagrams, including axonometric projections, and also contains a catalogue of coins. There is also supporting evidence on the development of crafts and trading relations.

The book can also be of interest to a wide audience in that it represents the most coherent reconstruction of medieval culture on the territory of Kazakhstan. It is also useful for more specialised readers as it contains extensive comparative material on archaeological excavations in Central Asia.

Kulshat Medeuova
Translated by Joseph Livey

Simanjuntak, Maruli C. C. and Sulistyono, Hermawan. *Preman-Preman Jakarta*. Jakarta: Pencil-324: Program Pembangunan Sistem Derembang Kapolri, 2007, 350pp.

ABSTRACT

The Hoodlums of Jakarta

Preman-Preman Jakarta

This work surveys the operations and organisation of hoodlum groups in the Blok M district of Jakarta, showing how networks of hoodlums compete with each other and intersect with the mainstream commercial sector and with forces of law and order. The study is undertaken within a context of the substantial and continuing migration of Indonesians from rural areas to Jakarta, causing increasing population density and pressure upon facilities and resources.

The work is constructed around four main chapters, supplemented by a methodological introduction and a reflective conclusion. Chapter two lays the groundwork with relevant theoretical considerations, after which the authors provide a portrait of Blok M, the hoodlum groups in Blok M divided along ethnic lines, and a detailed study of the hoodlum group originating from Surabaya. Throughout the work the authors provide illustrations, photos and tables to assist the reader in interacting with the wealth of information presented.

This is a unique study. The foreword by a senior police officer points to the relevance of the study to law and order agencies. It is also of great interest to sociologists, both Indonesia-focused and those undertaking research into comparative societies.

This book represents the published version of a Master of Science in Police Studies thesis, a course taken by the authors at the University of Indonesia in 2002. The style is scholarly and detailed. It is a valuable study, and is user friendly and well written.

Peter G. Riddell

المرزوقي، محمد. قابس جنة الدنيا: غابتها، خليجها، مدينتها، سكانها، تاريخها، رجالها. القاهرة: مكتبة الخانجي، ١٩٦٢، ٣٠٩ص.

Marzuqi, Muhammad. *Qabis, Jannat al-Dunya: Ghabatuha, Khalijuha, Madinatuhu, Sukkanuha, Tarikhuha, Rijaluha*. Cairo: Maktabat al-Khanji, 1962, 309pp.

ABSTRACT

Gabes, the Oasis of the World: Its Gulf, its Population, its History, its Men

قابس جنة الدنيا: غابتها، خليجها، مدينتها، سكانها، تاريخها، رجالها

This book comprises six main sections, the first of which describes the famous oasis of Gabes and the variety of trees and products found therein. The second section focuses on the gulf of the oasis which gives the city a strategic geographical location. Part three depicts the major historical monuments in the city, most of which have been destroyed, such as the Citadel and al-'Arusain Palace. The fourth section deals with the city's population, highlighting their origins and habits; while the fifth examines the various political developments witnessed by Gabes and the most important governors who ruled it. Finally, the writer mentions in part six some renowned Gabesian scholars, poets and mystics such as the Prophet's companion Abu Lubabah al-Ansari. However, he only refers to men, overlooking the role of women in the scientific, literary and political Gabesian life.

In addition to showing the importance of Gabes, this book provides a general account of Tunisian history. Therefore, it could be used as a reference by historians and travellers. Moreover, the author does not only focus on the positive aspects, but also highlights issues such as access to drinking water and negligence towards the city's landmarks. The author has not always used historical evidence and has based much of this research on data he gathered himself.

Readers should note that this book was written in the late 1950s, and some of the statistics and information provided here are no longer valid. For instance, the town of Gbilli, which

was part of Gabes, is today an independent province.

Meriam Ben Amor

شميس، عبد المنعم. قهاوي الأدب و الفن في القاهرة. القاهرة: دار المعارف، ١٩٩١، الطبعة الأولى، ١٢٨ص.

Shumays, 'Abd al-Mun'im. *Qahawi al-Adab wa-al-Fann fi al-Qahirah*. Cairo: Dar al-Ma'arif, 1991, 1st edn, 128pp.

ABSTRACT

Literary and Artistic Cafés in Cairo

قهاوي الأدب و الفن في القاهرة

Through historical accounts, descriptions and stories, this book addresses the role of cafés in literary and artistic life in Cairo from the late nineteenth century until the mid-twentieth century. As such, it offers an enjoyable journey into Arabic popular culture. The author's information is based on various descriptions of Egypt in the nineteenth century, stemming from observations and oral sources. In particular, Afandiyyah Café, Hay al-Hussain Café and al-Busta Café are depicted as major literary and artistic centres. Furthermore, the book introduces the literary genres practised in these cafés such as popular gests, storytelling and poetry contests.

What distinguishes this book from others on this topic is its literary descriptive style of people and places. The author provides a vivid portrayal of the clients of these cafés, during the transition from the later Ottoman period to modern times, and gives a varied and arresting presentation of Cairo. While focusing on sensational stories, he narrates the city's literary and social landmarks.

Two weaknesses are to be noted in this book. Firstly, it lacks any referencing and the author leaves his information undocumented. Secondly, he does not provide any bibliography or index, which makes his information unverifiable. When he cites an oral source he does not specify the identity of the source and the context of the

information. Obviously, the author does not rely only on his memory. Often, he mentions dates and names in a manner that shows his reliance on secondary literature. That said, even a good historian would benefit from the observations of the author.

Abdessamad Belhaj

حمدان، جمال. القاهرة. الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٩٦، ٢٥٥ص.

Hamdan, Gamal. *Al-Qahirah*. Cairo: al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah lil-Kitab, 1996, 255pp.

ABSTRACT

Cairo

القاهرة

This book may be considered as a geographical elegy by one of Egypt's most prominent geographers. Hamdan begins his book by condemning the limited number of studies on modern Cairo compared to the literature on its ancient and medieval history and architecture. The author's thorough knowledge of Cairo's intertwined relationship with other Egyptian cities assists him in identifying Cairo's problems. He addresses different problems resulting from Cairo's circular growth and attraction to inhabitants as a major city along the Nile. He also discusses Egypt's longitudinal expansion and its administrative complications. After illustrating these problems adequately, Hamdan discusses Cairo's future and the possibility of changing Egypt's capital city.

Al-Qahirah features a comparison between the historical capitals of Egypt. However, Hamdan fails to hide his Marxist inclinations. He links different historical developments to a form of class struggle. For example, he links the emergence of a new bourgeoisie with the migration to cities. Furthermore, the author lacks coherence in chapters four and five; in the former he emphasises the historical centrality of Cairo,

reducing other cities to being merely border cities, while in the latter he condemns Cairo's unfair share of the national resources. If Cairo consumes half of the national wealth – produced by other cities – this means they enjoy strategic importance beyond being merely border regions.

Hamdan criticises various proposals on finding alternatives to Cairo which are related to the demographic explosion of the city, and suggests different approaches. Moreover, the book's critical analysis makes it a significant Arabic source on Cairo's urban planning. However, the book targets a specialised audience whereas it could have attracted a larger readership, had it contained more maps to facilitate understanding. Despite the author's eloquent academic language there is an emotional undertone to his analysis. The book's sources are either in foreign languages or the author's previous publications, which confirms his complaint about the limited sources on Cairo's urban planning.

Mustafa Abulhimal

باشا، حسن (محرر). القاهرة تاريخيا فنونها آثارها. القاهرة: مؤسسة الأهرام، ١٩٧٠، ٦٤٧ص.

Al-Basha, Hasan (ed.). *Al-Qahirah: Tarikhuha, Fununuha, Atharuha*. Cairo: Mu'assasat al-Ahram, 1970, 647pp.

ABSTRACT

The History, Art and Monuments of Cairo

القاهرة تاريخيا فنونها آثارها

This book brings together various research presentations and studies delivered during the Pyramid Celebrations marking a thousand years since the founding of Cairo. These studies were conducted by researchers and experts in archaeology and Islamic art, such as Hasan al-Basha, 'Abd al-Rahman Fahmi, 'Abd al-Ra'uf 'Ali Yusuf, Hussain 'Abd al-Rahim 'Ulaywah and Muhamad Mustafa Nagib, in addition to Sir

Keppel Archibald Cameron Creswell, an expert on Islamic archaeology, who discusses the story behind Cairo's establishment.

According to Hasan al-Basha this work aims to highlight the cultural side of Cairo and, as far as possible, the town's history and artistic heritage as conveyed by monuments, primary source documents and contemporary scholarly studies. The book discusses Cairo's growth and its different quarters whose origins date back to various eras. It draws on the writings of travellers visiting the city including Nasir Khusraw, Arnold von Harff and Dominico Trivisano. It furthermore discusses the town's most prominent personalities and the role of women within society. Also included are three sections dealing with architecture, fine arts and applied arts; it concludes with a study of the most famous edifices and masterpieces in Cairo, as well as furniture and the tools employed.

The most distinctive feature of the book is its general and encompassing overview of Cairo's history and its emphasis on important cultural dimensions. It is well suited to the average, non-specialised reader thanks to the manner in which the various topics are organised and the use of simple and clear language. The volume also includes numerous photos and illustrations.

Unfortunately, however, many of the photographic sources have not been provided (such as those for illustrations 1, 2, 6 and 25). Despite providing scholarly references in Arabic, English and French, the book does not cite many of the sources for the mentioned historical accounts, such as on page 539 regarding al-Mu'izz and his lineage, and on page 392 concerning the Fatimids' interest in the textile industry. Furthermore, the language used in some instances is unjustifiably biased, such as the depiction of the Babylon Fortress as a symbol of Roman tyranny on page 47. The methodology and the reason for choosing such varied subjects as historical figures, neighbourhoods and monuments have not been provided.

Overall, this book can be considered as a good basis for shedding light on the important aspects of Cairo's history and culture, essentially under the influence of Islam. The work also serves to increase awareness of the importance of this

ancient town which has spanned multiple eras, and has had an impact on Muslim culture.

Tareq Razzouk

Translated by Hugh Lovatt

زيتون، محمد محمد. القيروان و دورها في الحضارة الاسلامية. القاهرة: دار المنار، ١٩٨٨، ٥٧٥ص.

Zaytun, Muhammad Muhammad. *Al-Qayrawan wa-Dawruha fi al-Hadarah al-Islamiyyah*. Cairo: Dar al-Manar, 1988, 575pp.

ABSTRACT

Kairouan and its Role in Islamic Civilisation

القيروان و دورها في الحضارة الاسلامية

The book deals with the town of Kairouan and the role it played in Muslim civilisation as an ancient metropolis which greatly impacted the spread of Islam and its flourishing civilisation, and in due course became one of the most important centres of Muslim thought in North Africa.

The book sheds light on intellectual life in Kairouan and follows its development through different periods since the town's founding. It begins by depicting the Muslim conquest of Africa and enumerates the circumstances surrounding the town's founding as well as the architectural benefits and socio-cultural projects it gave rise to.

The work then proceeds to frame the political situation as well as the town's economic and social life during the Era of Governors (al-Wulaat) followed by the Aghlabids and the Fatimids, and how these combined factors led to the emergence of intellectual life in Kairouan. It is clear that the author intended the first four sections to paint a clear picture of Kairouan architecturally, politically, economically and socially in order to illustrate how these four anthropological factors helped nurture the rise of intellectual life there through to its apogee.

The author dedicates the remaining sections to researching the realities of intellectual life

in Kairouan. He also discusses the most prominent thinkers who have contributed the most to enriching intellectual and cultural thought. After this, the work explains the intellectual role it played and how it spread to other centres of Islamic thought. The book also clarifies the extent to which it has been influenced, its impact on these centres, and how these intellectual exchanges led to particular attributes emerging within intellectual thought in Kairouan.

This book seeks to give a clear introduction to Kairouan, a town which has only rarely been the subject of scholarly studies such as this one which attempts to give a serious description of its intellectual movement and its role in civilisation. One should recognise the great effort undertaken by the author in order to show the various dimensions of this subject and to identify relevant sources due to the difficulties in conducting such observations based on political history books and biographies of scholars from that period. It is also worth noting that the unnecessary repetition of some of the ideas and events mentioned in the book proves superfluous as it does not provide additional detail or make the research any richer analytically.

Despite this, the author has dealt with his research subject in an organised, methodical, chronological and objective way and has provided good and clear material for those readers interested in history, Muslim thought and intellectual life in Kairouan.

Shirin Khidr

Translated by Hugh Lovatt

عبيد، يوسف. قصة مدينة الناصرة. تونس: المنظمة العربية للتربية والثقافة والعلوم: دائرة الثقافة بمنظمة التحرير الفلسطينية، ١٩٨٩، ٧٩ص.

‘Ubayd, Yusuf. *Qissat Madinat al-Nasirah*. Tunis: al-Munazzamah al-‘Arabiyyah lil-Tarbiyah wa-al-Thaqafah wa-al-‘Ulum: Da’irat al-Thaqafah bi-Munazzamat al-Tahrir al-Filas-tiniyyah, 1989, 79pp.

ABSTRACT

The Story of Nazareth

قصة مدينة الناصرة

This book, along with all the other books in this series on Palestinian towns, aims to introduce readers, amongst both the general public and specialists, to the many aspects relating to these towns in order to preserve Arab culture and Palestinian heritage, while confronting the pervasive Zionist culture.

The book provides a succinct narrative from a historical perspective of Nazareth’s natural geography, its people and their activities. The first section deals with a number of points, of which the most important are the evolution of its name as well as its history, ruins, monuments, neighbourhoods and the dress of its people. The second section discusses Nazareth’s topography, climate and sources of water, while the third section focuses on the state of its education, the activities of its people, and settlement construction within the vicinity of the town.

The style of the book is fluid; however, there are spelling, stylistic and grammatical mistakes. The book includes footnotes on each page providing the sources used. There is also a list of Arabic and foreign references at the end. The book contains a number of maps and photos relating to some of the churches and *souqs*, although most of these are completely unclear.

The author relies on statistics and tables which provide the number of residents in the villages and the Jewish settlements. They also provide such things as rainfall rates, archaeological sites and agricultural areas. In all, this book no doubt represents a useful source on the town of Nazareth, and provides a comprehensive view of its numerous and important facets in a concise way, despite neglecting the social dimensions and customs of inhabitants.

Dahlia Sabry

Translated by Hugh Lovatt

راشد، هارون هاشم. قصة مدينة غزة. تونس: دائرة الثقافة بمنظمة التحرير الفلسطينية، ١٩٨٧-١٩٨٩، ١٥٠ ص.

Rashid, Harun Hashim. *Qissat Madinat Ghazzah*. Tunis: Da'irat al-Thaqafah bi-Munazzamat al-Tahrir al-Filastiniyyah, 1987-9, 150pp.

ABSTRACT

The Story of the City of Gaza

قصة مدينة غزة

This book stems from "Palestinian Cities", a series of publications aimed at reviving and documenting Palestinian history and heritage. It places the history, geography, society and administrative systems of the city of Gaza within the wider Palestinian context and that of its two influential neighbouring powers: Syria and Egypt. Thus, it incorporates the city into the history of the Arab legacy.

The volume consists of ten short chapters which cover approximately 3,400 years of Gaza's history, alternating between decline and resurgence. As for the methodology, the author has relied on multiple historians and sources from different literary genres, mostly from several Arab countries. They are cited in the footnotes and alphabetically grouped in the reference list. The reports of the Palestinian Liberation Organisation (1979) and the Palestinian documents of 1964 are key sources in the book.

The work represents a remarkable attempt at presenting the facts chronologically and is written in a clear and simple language aimed at the average reader. The first chapters omit to describe social life in Gaza and focus on the economic, military, political and scientific activities. The remaining chapters are dominated by detailed administrative descriptions of Gaza during the Israeli occupation. This book remains a serious attempt at documenting and consolidating the Palestinian heritage from various perspectives.

Hamza Tebai

فكري، أحمد. قرطبة في العصر الإسلامي: تاريخ و حضارة. الإسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة، ١٩٨٣، ٣٣٤ ص.

Fikri, Ahmad. *Qurtubah fi al-'Asr al-Islami: Tarikh wa Hadarah*. Alexandria: Mu'assasat Shabab al-Jami'ah, 1983, 334pp.

ABSTRACT

Cordoba during the Islamic Era: Its History and Culture

قرطبة في العصر الإسلامي: تاريخ و حضارة

This book brings together various articles and studies written by Ahmad Fikri. It constitutes the first part of a project seeking to provide a wide-ranging compendium on Muslim Cordoba through history. Unfortunately, the author died before finishing his work, leaving it to his students to complete the project.

The first part of the book discusses the history of Cordoba during the Islamic era, beginning with the Muslim conquest and the Wilaya (91 AH/710 AC), culminating in years of civil war, subjugation and the "end of Cordoba" which according to this book occurred in 633 AH/1236 AC. The second section deals with Cordoba's architecture and culture, including edifices within the towns of Cordoba and Medina Azahara as well as various aspects of social, administrative, economic and military life in both towns.

The book's narrative is both historical and descriptive. The language used is clear and easy to understand for the average, non-specialised reader. It must be mentioned, however, that the book's most useful feature is its wealth of notes appearing at the end of each section. These provide detailed references and sources of information used by the author, with the aim of facilitating future research and historical investigation.

Nevertheless, the book does suffer from several faults, including the brevity of its introduction which concentrates more on the author's virtues than it does on the book or its aims. This can be explained by the fact that the introduction was not written by the author himself, but rather by one of Ahmad Fikri's pupils, 'Abd al-'Aziz

Salim. The lack of illustrations and its scant references to primary sources reduce the value of this book. This being said, the book in general represents a good basis for shedding light on an important period in Cordoba's Islamic history, providing a good overview of the different aspects of life in the town.

Tareq Razzouk
Translated by Hugh Lovatt

سالم، السيد عبد العزيز. قرطبة حاضرة الخلافة في الأندلس: دراسة تاريخية عمرانية أثرية في العصر الإسلامي. الإسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة، ١٩٨٤، ٤٠٧ص.

Salim, al-Sayyid 'Abd al-'Aziz. *Qurtubah Hadirat al-Khilafah fi al-Andalus: Dirasah Tarikhiyyah, 'Umraniyyah Athariyyah fi al-'Asr al-Islami*. Alexandria: Mu'assasat Shabab al-Jami'ah, 1984, 407pp.

ABSTRACT

Cordoba, Capital of the Caliphate in Andalusia: A Historical Study of Urban Architecture from the Islamic Era

قرطبة حاضرة الخلافة في الأندلس: دراسة تاريخية عمرانية أثرية في العصر الإسلامي

This book comprises three sections. The first deals with the different historical stages witnessed by Cordoba since the Muslim conquest, covering both its golden age and its decline. It starts by highlighting the aspects of urban expansion, economic prosperity, and scientific, cultural and artistic opulence, especially during the Umayyad era. It then describes the different conflicts and various conspiracies that led to the decay of the city and its fall into the hands of the Christians.

The second section is devoted to the architectural study of the city. It provides a detailed description of its major Islamic landmarks such as mosques, markets, forts, palaces and libraries,

most of which were damaged as a result of wars and strife.

The third section focuses on Cordoba's surviving architecture, specifically royal palaces such as Medina Azahara and most notably the Great Mosque, which is examined from both historical and artistic perspectives.

Generally speaking, the book is comprehensive, covering various aspects of the city's Muslim history. It also features a diversity and abundance of sources referred to by the writer, both Arabic-Islamic references and books written in foreign languages. The author shows a special interest in the architectural aspect of the city. The book is an important reference for those interested in the study of Muslim Spain's (Andalusian) architecture in particular and Islamic architecture in general.

As a result, the book might not be suitable for a non-specialised reader who might not understand the relevance of the detailed explanations. Strangely enough, despite the book's focus on architecture, it does not contain any pictures of the city. Finally, another shortcoming in the book is repetition, as the same information can reappear in many paragraphs and chapters.

Meriam Ben Amor

حجاجي، محمد عبده. قوص في التاريخ الإسلامي. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٨٢، ٣٦٣ص.

Hajjaji, Muhammad 'Abduh. *Qus fi al-Tarikh al-Islami*. Cairo: Al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah lil-Kitab, 1982, 363pp.

ABSTRACT

Qus in Islamic History

قوص في التاريخ الإسلامي

The book is divided into six chapters in which the author focuses on the geographical centrality of Qus as the capital of Upper Egypt. It gives an

overview of the administrative division of the city in the Islamic period and its Arab tribes since the Arab conquest until the end of the Ayyubid period. It also addresses the city's geographical location and description. However, the author tends in this section to employ a propaganda-like method that is somewhat distant from academic rigour. The book then moves to address the community of Qus, its foreign minorities and markets, offering a quick analysis of the city's social history. In the last two chapters the author lists the most notable scholarly movements and enumerates the city's Islamic architecture, calling for researchers to identify and study the city's monuments.

One of the book's important features is that in discussing the regions in Qus during the Mamluk period, the author gives justifications for the choice of his sources rather than merely listing them. However, the author's confidence in a particular source made him rely heavily on it and the result is the usage of one source over many pages which in some instances makes the content appear a bit thin.

The study remains useful in linking the history of migrations to and from Qus, from the Arab conquest until the reign of the Mamluks, with the political history and tribal and ethnic diversity in the city. Overall, the book can be classified as an uncritical general introduction of this Eastern city, which enables researchers to infer some sources. In addition, they will benefit from the quick illustration of the state of women and religious minorities such as Christians and Shiites in Qus.

Mustafa Abulhimal

راواری، ماشاء الله کاربخش. راور، شهری در حاشیه کویر. کرمان: مرکز کرمان شناسی، ۱۳۷۵، ۳۸۲ص.

Ravari, Masha' Allah Karbakhsh. *Ravar, Shahri dar Hashiyah-yi Kavir*. Kerman: Markaz-i Kirman'shinasi, 1997, 382pp.

ABSTRACT

Ravar: A City on the Desert's Edge

راور، شهری در حاشیه کویر

The goal of this book is to introduce a city located on the edge of the Loot Desert which has until now rarely been examined. Even a famous scholar of Kerman such as Bastani Parizi, who wrote the preface, has not personally seen the city of Ravar. In the course of the book, the reader becomes aware of this city's importance, which throughout history had primarily a military function. In addition to providing a thorough description of the geography, forts, dams, castles and ammunition towers of Ravar and its surrounding areas, the book also familiarises the reader with the irrigation practices, life and culture of the people living on the edge of the desert.

The first half of the book has a flowing and sweet prose wherein the writer describes buildings and locations alongside people's beliefs and stories. However, in the second half of the book, and the closer the accounts get to the contemporary period, the writing style seems to suffer a transformation. The text's mildness in relation to the beliefs of Zoroastrians gives way to an intense hostility against the Bahais. In addition, the book repeatedly gives examples from the documents of SAVAK in order to prove that the people of Ravar had a role in the victory of the 1979 Islamic Revolution.

All of the book's references and sources are in Persian. Even quotes from foreign military men and tourists have been taken from Persian texts. This book has attempted to put images of buildings next to the related texts, which is helpful. However, the collections of documents included in the appendix are not necessarily important or directly relevant to the text.

The book contains interesting information about Ravar's buildings and crafts, especially the art of carpet weaving. The fact that much of this material was obtained via oral testimonies adds to the value of the book as a primary and ethnographic source. In addition, the book covers instances of belief in pseudo-sciences. For example, one notable story about black magic pertains

to the case of a victim who dies as a result of hitting the murderer.

The writer's accounts of buildings do not employ an architectural language and as such the book's main audience consists of anthropologists, historians and the people of Ravar.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

الكيب، نجم الدين غالب. صرّاة في فلك التاريخ. طرابلس: المنشأة العامة للنشر و التوزيع و الإعلان، ١٩٨٢، ١٥٥ص.

Al-Kib, Najm al-Din Ghalib. *Sabratah fi Falak al-Tarikh*. Tripoli: Al-Munsha'ah al-'Ammah lil-Nashr wa-al-Tawzi' wa-al-I'lan, 1982, 155pp.

ABSTRACT

The History of Sabratah

صرّاة في فلك التاريخ

In fifteen chapters, the book covers the history of the city of Sabratah from the Phoenician era, encompassing the Roman, Vandal and Byzantine times, up to the Islamic conquest. It gives some explanations of the name "Sabratah" and shows the importance of the city's geographical location which made it one of the most important centres of maritime as well as land trade in North Africa. In addition to highlighting the economic and cultural prosperity of the city, it refers to the political crises and natural calamities which affected its stability and development.

The author uses easy language and a simple style which, in addition to the book's small size and clear division of chapters, make it easy to read and understand. He also includes a number of pictures and maps displaying the major archaeological sites in Sabratah. However, the limited size of the book makes its content brief and void of deep analysis. As a result, the work might be used as just an introduction which provides a general overview about Sabratah.

Furthermore, the book stops at the Islamic conquest of Sabratah without addressing the

developments witnessed by the city after that period. Hence, the book's title does not match its content totally, because the reader expects it to deal with the city's various historical stages.

Meriam Ben Amor

Шакури, Муҳаммадҷон. *Садрӣ Бухоро*. Душанбе: Деваштич, 2005, 330с.

Shakuri, Muhammadjon. *Sadri Bukhoro*. Dushanbe: Devashtich, 2005, 330pp.

ABSTRACT

Sadr of Bukhara

Садрӣ Бухоро

This book concerns the life and works of Sharifjan-makhdum Sadr Ziya (1865–1932), as well as his place and role in the literary history of the Tajik Fararud. It is intended for a broad readership, but will be of particular interest to literary specialists working on the history of Tajik literature in the early 1920s.

The author discusses materials relating to Sadr Ziya's enlightenment work and its historical context in Bukhara. He also looks at the influences acting on his creative work and on the development of Tajik enlightenment thinking more broadly. The author considers Sadr Ziya's role in the formation of enlightenment thinking to be particularly significant, and asserts that any claims to the contrary are without basis.

This book is set in opposition to recent Tajik scholarly publications (2001–3), notably S. Tabarova's *Mubokhisai ziei dekhote va muzofotshuur bo ziei shakhri* and R. Masov's *The Legacy of Mangit Rule*. In these texts, according to Shakuri, not only do the authors baselessly criticise Sadr Ziya and misrepresent his role in the history of Tajik literature and enlightenment, but they also express quite abusive opinions concerning this celebrated scholar of the early twentieth century. Sadr Ziya, Shakuri maintains, was an outstanding Tajik scholar who dedicated

his entire life to justice and enlightenment in Bukhara. The desire to re-establish his reputation as such is thus one of the chief motivations behind the book.

The author mentions the importance of Sadr Ziya's debating gatherings in Bukhara, which attracted many members of the Tajik intelligentsia. Here philosophers, poets and writers would interpret the poetry of modern Tajik writers such as Shahin and Ahmadi Danish. Young Tajik poets such as Aini, Munzim and Hamdi emerged from these circles. Sadrinnam Aini frequently asserted the importance of these gatherings.

In view of its significant role, this circle has been named the school of modern Tajik literature. The group also allowed Tajik intellectuals and poets to discuss the principal problems and difficulties of their times.

Shakuri discusses the difficulties Sadr Ziya encountered at that time on account of the work he did for society. He particularly notes the support Ziya rendered to the Jadid and other young reformers who opposed the system of government operating in Bukhara at that time. He also mentions Sadr Ziya's contribution to the development of education and culture in Bukhara, and depicts him as a socio-political reformer.

A notable feature of the book is the author's comprehensive account of Sadr Ziya's work, along with details on the broader circle of Tajik poets and writers who worked on similar themes.

Unfortunately, Shakuri does not provide the references for the historical documents he discusses in the book.

Askarsho Kalonov
Translated by Morgan Stark

افضل الملك، ميرزا غلامحسين. سفرنامه اصفهان. به كوشش: ناصر افشارفر. تهران: سازمان چاپ و انتشارات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامي، ۱۳۸۰، ۱۵۹ص.

Afzal al-Mulk, Mirza Ghulam-Husain. *Safarnamah-yi Isfahan*. Nasir Afsharfard (ed.). Tehran: Sazman-i Chap va Intisharat, Vizarat-i Farhang va Irshad-i Islami, 2001, 159pp.

ABSTRACT

The Travelogue of Isfahan

سفرنامه اصفهان

This book is an edited version of *Safarnamah-yi Isfahan (The Travelogue of Isfahan)*, published for the first time in 2001. The author of the book, Mirza Ghulam-Husain Afzal al-Mulk (1862–1929), was one of the most significant historiographers of the Qajar period. Employed by the Ministry of Press during the reign of Nasir-i Din Shah, he published several travelogues that detailed the history and geography of many regions in Iran. The book has been edited and compared against its main sources by Nasir Afsharfard. The original script of the book is available in the library of the Iranian Parliament.

The volume is organised into sections, each of which focuses on a different characteristic of Isfahan and functions as a chapter. It starts by describing the geographical location of Isfahan, and its famous monuments, schools, mausoleums, inns and domes. The manuscript also provides information on Isfahan's natural heritage, its rivers and its famous bridges, before listing the city's major agricultural products. Other issues discussed in the book relate to the history of Isfahan, the reason behind the city's naming and its various districts and villages.

While the language of the book might seem slightly convoluted today, due to the old prosaic style, it is still comprehensible to the contemporary reader. The appeal of the book lies partly in the fact that it contains mentions of many places which no longer exist. Moreover, it incorporates a comprehensive survey of the historical literature about Isfahan available during the author's lifetime. The editor's preface to the book as well as its appendices are very helpful in contextualising the main body of the text. This concise work contributes significantly to the study of the history, geography and anthropology of Isfahan.

Taraneh Dadar

أمين، محمود. سلمية في خمسين قرنا. دمشق: مطبعة كرم، ١٩٨٣، ص٣٩٠.

Amin, Mahmud. *Salamiyyah fi Khamsin Qarnan*. Damascus: Matba'at Karam, 1983, 390pp.

ABSTRACT

Salamieh over Fifty Centuries

سلمية في خمسين قرنا

This book is considered the first comprehensive and detailed study of the town of Salamieh in central Syria. Since there are no previous studies on the town itself, the author has relied on his own observations, the studies of the Directorate-General of Antiquities and Museums (DGAM), and other sources related to the Levant and the Middle East. He has also taken into consideration the oral narrations of a number of elderly locals whose names are listed in the index. The author's objective is to produce an inclusive study of Salamieh covering fifty centuries of its history.

The book focuses generally on the history of Salamieh, its archaeological monuments, and the origins of its families and their places of residence. It also explores Salamians' traditions, culture, relations with their neighbours, and the ancient roots of their society which are closely connected with the history of Ismailis in the Levant. The first three chapters give an elaborate historical account of Salamieh from the pre-Islamic era up to the twentieth century by describing and analysing the major historical events in the region. In the subsequent two chapters, the author sheds light on the stages of Salamieh's recovery and expansion after it was destroyed by the Mongols. The last chapter deals with the evolution of all aspects of Salamieh's society, including its building models, male and female clothing, traditions and customs, games, schools, libraries, economics, transportation and so forth. It also demonstrates the influence of Bedouins and the neighbouring cities such as Hama and Homs.

The importance of the book lies in its documentation of Salamieh's oral history and culture. Throughout the book, and especially in the last

chapter, the author explains local terms and phrases now largely dying out.

The book could have benefited from some geographical and historical maps and some pictures of the traditional clothes which are no longer commonly seen. It also lacks good referencing. However, this work serves as a primary source for researchers and students interested in conducting any study related to Salamieh. The language is simple and clear which makes the book accessible to diverse readers.

Maha Yaziji

Пугаченкова, Галина Анатольевна. Самарканд, Бухара: По Древним Памятникам Самарканда и Бухары. Москва: Искусство, 1968, Изд. 2-е, 203с.

Pugachenkova, Galina Anatol'evna. *Samarkand, Bukhara: Po Drevnim Pamiatnikam*. Moscow: Iskusstvo, 1968, 2nd edn, 203pp.

ABSTRACT

Ancient Monuments of Samarkand and Bukhara

Самарканд, Бухара: По Древним Памятникам Самарканд, Бухара: По Древним Памятникам Самарканда и Бухары

Galina Pugachenkova is one of the most celebrated academics specialising in Central Asian architecture. In this book she aims to make her scholarly knowledge accessible for visitors to Samarkand and Bukhara. Pugachenkova invites the readers to "walk" through many monuments of the two "living museums", and, having established the outline of the vista, she then illustrates the architectural detail through description, like a true artist.

Her encyclopaedic knowledge of the architecture and urban planning of the two cities forms an intricate narrative. Her academic background reveals itself on more than one occasion, and some descriptions of the architecture also incorporate a great deal of archaeological investigations and written sources. The composition of these overviews makes the book even more valuable for researchers in the twenty-first century. Pugachenkova also punctuates her account with local legends related to the monuments, whilst the book is richly illustrated with photographs of the buildings and associated finds.

Being a Soviet-era publication, there is a certain emphasis on aspects of class struggle, but there is equally a good deal of credit accorded to the creativity of the past rulers and artisans of the cities. Pugachenkova highlights the role of religious buildings as symbols of the greatness of Islamic education and art, and explains that this served as justification for the effort invested in building such exceptional architectural ensembles. She also manages to demonstrate the complex development of Islamic art in this region, through comparison of decorative techniques and building materials, whilst drawing on both monumental and more minor structures.

Although this synthesis avoids complex plans and measurements, Pugachenkova's ability to describe the architectural detail, art and culture of historical Samarkand and Bukhara makes the book valuable for everyone interested in the cities. This book prompts the reader to imagine the grandeur of these magnificent historical cityscapes.

Gaygysyz Jorayev

Kreševljaković, Hamdija. *Sarajevo za Vrijeme Austrougarske Uprave (1878–1918)*. Sarajevo: Arhiv Grada, 1969, 154pp.

ABSTRACT

Sarajevo during the Austro-Hungarian Administration: 1878–1918

Sarajevo za Vrijeme Austrougarske Uprave (1878–1918)

Hamdija Kreševljaković, a prolific writer on the history of Bosnia, presents in this work a detailed chronicle of the period of Austro-Hungarian occupation and how it transformed the capital of Sarajevo. *Sarajevo za Vrijeme Austrougarske Uprave (1878–1918)* examines the Habsburg organisation of the city, government and its functions, schools, religious organisations, the development of literature, art and journalism; economic, agricultural, infrastructural and industrial changes; and finally the development of political life.

Especially valuable is the rich notation of sources and short biographies in endnotes that complete the picture of Sarajevo's individuals, organisations and newspapers of the period. Kreševljaković used the archival material of the city of Sarajevo (City Archive) as well as sources in German and Ottoman Turkish languages. Newspapers, journals, memoirs and unpublished works and manuscripts were also utilised in the author's impeccably detailed research of this short but important period in Sarajevo's history.

Following the "Chronicle of Events" listed by year at the end of the book is an appendix with price tables of groceries comparing the prices before and after the occupation and various city taxes and fees to show the immediate economic changes that the occupation brought. Also relevant is the list, complete with descriptions of their condition, of fifty *hans* (public commercial building/caravanserai) that existed in Sarajevo at the time of the occupation. Although the work is a chronicle and lacks commentary and assessment, its significance lies in its sources and the author's first-hand knowledge of the period.

Leyla Amzi

شهیدی مازندرانی، حسین. سرگذشت تهران. تهران: راه مانا، انتشارات دنیا، ۱۳۸۳، ۷۶۳ص.

Shahidi Mazandarani, Husayn. *Sarguzasht-i Tihran*. Tehran: Rah-i Mana: Intisharat-i Dunya, 2004–5, 763pp.

ABSTRACT

The Story of Tehran

سرگذشت تهران

Sarguzasht-i Tihran is a historical survey of the city of Tehran, tracing the early development of the city until the downfall of the Qajar dynasty in 1925. In particular, the narrative focuses on the Qajar era at the start of which Tehran became the capital city of Iran.

The book tells the story of “places” with focus on “people” who occupied them. Through an introduction of historical places, it offers a comprehensive account of the major events in the history of Tehran, as well as of influential figures who shaped those events.

Sarguzasht-i Tihran provides an interesting insight into the changing life and customs of the city and its inhabitants, seen from the point of view of both local and Western historiographers. The book also covers the advent and development of new technologies such as print, telegraph, rail, telephone, photography and cinema. The gradual development of the banking system, police, municipality, education system, care system and transport system is described, interspersed with stories about the (usually corrupt) private lives of kings, their ministers, members of the royal family, foreign ambassadors and ordinary people.

The list of the book’s references is exhaustive. In compiling most chapters, the author attempts to include as many different accounts of the same story as possible. Most chapters contain long quotations from the book’s many references which make the narrative style of the book reasonably varied. However, the start and end points of these long quotations are not always clearly marked, which can create a slight confusion for the readers.

Sarguzasht-i Tihran is not written in a strictly academic language and is therefore aimed at a wide public readership. It is a useful source of information for anyone wishing to increase their knowledge of old Tehran as well as history of Iran under the Qajars.

Taraneh Dadar

جابانی، محمد. سرزمین و مردم قوچان. مشهد: نشر اطلس، ۱۳۸۵، ۳۸۷ص.

Jabani, Muhammad. *Sarzamin va Mardum-i Quchan*. Mashhad: Nashr-i Atlas, 1985, 387pp.

ABSTRACT

The Land and People of Quchan

سرزمین و مردم قوچان

In this book, Muhammad Jabani draws from interviews and documents that he has gathered over the years from local sources and combines it with his own ideas, to present a portrait of the land and people of Quchan. Although this portrait is not free from the detriments of ethnic tensions, on account of the author’s attachment to his native city, it contains the kind of detailed information that can only be articulated by those who love their own culture.

The first three sections rely on historical books to describe the founding of Quchan and the history of old provinces and cities of the region, including Khabushan and Ustuva. The citations of these sources, however, are limited to listing the names of the books.

Thereafter the book depicts new Quchan along with its neighbourhoods. The author describes the town’s food and clothing, and provides an extremely detailed account of the trade, so much so that many of the city’s shops are listed with their addresses.

He also provides statistics pertaining to schools and libraries and concludes with a consideration of several contemporary artists.

Apart from descriptions of the local language

and customs, he speaks about the local sports and games, the latter part of which is perhaps the most outstanding of the entire book as it contains detailed descriptions of a remarkable number of local games.

The book also has a section dedicated to the geography of the region, ethnic division and the traditions of the surrounding villages.

Overall, the organisation and format of this book is such that every now and again many pages are devoted to relatively trivial issues which take precedence over important ones. The latter are comparatively neglected, completely overlooked, or suddenly appear in unexpected sections.

Iradj Esmailpour Ghouhani
Translated by Niki Akhavan

Keleş, Ruşen. *Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası, 1961, 323pp.

ABSTRACT

Urbanisation Processes in Relation to Regional and City Planning

Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri

Ruşen Keleş starts by displaying the universal character of urbanisation processes and moves on to express his opinions on urban planning. He then introduces some of the main concepts in the field of city planning, and explores different ways of defining a "city" through various viewpoints. He devotes a separate section to the process of urbanisation. He investigates the way various disciplines such as sociology, economics, demography and city planning deal with urban processes as a field of study.

The author looks at rural-urban balances and studies some examples where this balance is disturbed. Thereafter, he explores different attributes of urbanisation in industrialised and non-industrialised countries, and then looks at

the pre-conditions that give rise to urbanisation and the specific factors that speed up the process. These pre-conditions include the density of the agrarian population and the intensity of agricultural production, as well as technological advances and the effects of the Industrial Revolution. The author counts economic, political and psycho-social factors as catalysts in urban development.

In the second half of the book the author evaluates the effects of urbanisation on the physical appearance, administration and social development of towns, as well as on the regional and national economy. He investigates the ways in which urbanisation processes have been analysed by various disciplines. He presents the methods employed in urban planning and provides information on ways of establishing control over activities such as collective planning, zoning and subdivision of plots. The author seeks an answer to the question of how to create balanced urbanisation policies which take into account population movements and a balanced distribution of industrial activities. He looks at examples from India, Israel, the Netherlands and Puerto Rico to analyse the ways in which national urbanisation policies have been implemented in these countries, before dealing with the urbanisation movement in Turkey. In this part, the historical development of urbanisation is investigated and the author presents his views on why and how different cities and regions achieved differing levels of urbanisation.

The book was written in the 1960s, before the full extent of the negative effects of immigration to cities was revealed; therefore, the author asserts that if national urban planning is conducted with a positive and optimistic outlook, immigration will pose no structural problems to cities. On the other hand, he makes some suggestions with a view to shaping urban planning in a way that will prevent the possible negative outcomes of immigration; these suggestions are still valid today.

Özge Soylu Bozdağ
Translated by Aysu Dinçer

Ekajati, Edi S. et al. *Sejarah Kota Bandung, 1945–1979*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, Direktorat Sejarah dan Nilai Tradisional, Proyek Inventarisasi dan Dokumentasi Sejarah Nasional, 1985, 128pp.

historical description of the city, and its in-depth documented research based on Indonesian and Dutch references.

Lathiful Khuluq

ABSTRACT

History of Bandung City, 1945–1979

Sejarah Kota Bandung, 1945–1979

Bandung is the capital of West Java province, and was put on the map after it hosted the Asian-African Conference in 1955 and inspired many developing countries to fight for independence. Its beautiful natural scenery has earned the city the name of “Kota Kembang” (“City of Flowers”); since it is a centre of fashion, Bandung is also called the Paris of Java. The city is also a centre of education and culture.

This book describes the historical development of the city over thirty years. The author provides a geographical description of the city and mentions that it is situated over a dried-out lake formed by the eruption of Tangkuban Prah. Bandung was established after the construction of the Post Road, initiated by Governor-General H. W. Daendels, which linked the Dutch city of Anyer to Penarukan. Regent R. A. Wiranatakusumah II developed Bandung as a city.

The book is the result of research undertaken in Indonesia and the Netherlands. It is a comprehensive work providing information on the architecture, population, transportation and social problems of the city. It contains old city maps and photographs of the city buildings.

Bandung still attracts many people due to its creative industries and is easily accessible by train, car and aeroplane. The population of the city is diverse and includes people of non-Indonesian ethnic origins such as European, Chinese and Arab. The Indonesian population comes from West Java, Kebumen, Pekalongan, Madura and Surabaya.

The information on the establishment of Bandung as a city has appeared in older publications. The strength of this book lies in its

Alus, Sermet Muhtar. *30 Sene Evvel İstanbul: 1900’lü Yılların Başlarında Şehir Hayatı*. Faruk İlkan (ed.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, 294pp.

ABSTRACT

Istanbul 30 Years Ago: Urban Life in the 1900s

30 Sene Evvel İstanbul: 1900’lü Yılların Başlarında Şehir Hayatı

This 294-page book is a collection of journalist Sermet Muhtar Alus’s articles on Istanbul.

Alus was born in 1887 and lived most of his life in Istanbul. From a young age he wrote extensively for different journals and papers. From 1930 on, Alus’s articles on Istanbul were published under the same titles in a range of popular journals and newspapers of the period. These articles reflected Alus’s daily observations and historical knowledge, while providing information on the social life, night life, entertainment culture, daily routines, customs and traditions, and life stories of the elite, as well as relations between the different ethnic and religious communities of Istanbul.

This book is a collection of roughly forty short newspaper articles written by Sermet Muhtar Alus on Istanbul, published in *Akşam* between 12 March 1931 and 27 September 1931. The articles provide valuable testimonies for social historians interested in early twentieth-century Istanbul as they cover topics on the organisation of public space and the relations between different social classes and communities, among other aspects.

The book contains explanations and notes on outdated vocabulary in order to make the texts more accessible to the contemporary reader. The style and phrasing of Alus along with his illustrations have been maintained by the editor of the collection, Faruk Ilikan, who has also included many of the original images published with the articles in 1931.

Although not written specifically for an academic audience, this book is a very important source for Istanbul's urban history. Alus's articles display the multifaceted urban life of cosmopolitan Istanbul, which can be useful for historians seeking to understand different aspects of Istanbul before the First World War.

Helin Burkay

سامی، علی. شیراز: شهر جاویدان. شیراز: انتشارات لوکس (نویس)، ۱۳۶۳، چاپ سوم، ۸۸۸ص.

Sami, 'Ali. *Shiraz: Shahr-i Javidan*. Shiraz: Intisharat-i Lux, 1984, 3rd edn, 888pp.

ABSTRACT

Shiraz: Eternal City

شیراز: شهر جاویدان

'Ali Sami states that his main motivation for compiling this book is to familiarise others with the positive aspects of his native city. This is one of the first books to have been exclusively written about Shiraz. The author of *Shiraz: Shahr-i Javidan* considers Shiraz as a land that has cultivated literature; the book is an anthology of the author's works and those of others, describing the city of Shiraz as one of Iran's cultural hubs.

The first edition of this book was published in 1958. Although new material has been added in the subsequent two editions, the tone and style from earlier years persist.

This book does not really address political events in Shiraz. It is mostly devoted to covering the works of Shirazi poets and other great figures, as well as to discussing those who have in

some way been influenced by Shiraz. Only about 250 pages are allotted to considering various works of Saadi and Hafiz. In the rest of the book, the author's attachment to poetry and literature is very evident. The accounts of European travellers and writers about Shiraz have also been given a lot of weight.

The book does not address the customs of the town, nor does it speak of the Shirazi accent. The author's only linguistic concern is limited to the etymology of the word "Shiraz". Throughout the book, there is not much by way of maps or discussions of architecture, and only a few of the city's important buildings such as the Vakil Bazaar and the Karimkhany Citadel are examined. Even in these cases, the descriptions are brief.

A big portion of the book consists of segments from articles by other writers. These are presented in no particular order or format. One can say that *Shiraz: Shahr-i Javidan* is a book without a frame.

Overall the book is a good resource for finding other works about the city of Shiraz and its people. However, the work itself suffers from an ethnocentric approach.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

محتاط، محمد رضا. سیماي اراک: جامعه شناسی شهری. تهران: نشر آگاه، ۱۳۶۸، ۲ جلد، ۸۹۶ص.

Muhtat, Muhammad Riza. *Sima-yi Arak: Jami'ahshinasi-yi Shahri*. Tehran: Nashr-i Agah, 1989, 2 vols, 896pp.

ABSTRACT

The Physiognomy of Arak: Urban Anthropology

سیماي اراک: جامعه شناسی شهری

This book provides the reader with a wide range of historical themes and contemporary topics

about the city of Arak, the capital of Markazi Province in Iran. The encyclopaedic scope of the book ranges from ecological and geographical aspects, to demographical dimensions, to immigration, education, health, agriculture and the food industry. The sections on death rituals, graveyards and the carpet industry are among the more interesting and better organised sections of the book. The section on carpets, for instance, offers a good survey of less-discussed topics related to the industry, such as the sizes of carpets made in Arak, and the status of their exportation to other countries.

The chief characteristic of the book, namely its encyclopaedic breadth, turns out to be the main problematic aspect of the volumes. The book does not follow a clearly defined plan and comes across as an unsystematic collection of data on different aspects of the city. The title suggests that this is a work on urban sociology, but there is no single analytical or theoretical discussion that can substantiate this.

The book can, however, provide some interesting raw data for further analysis, or direct the reader to relevant primary sources. The fact that the work was published by a well-known social science/humanities-focused publication house, Agah, illustrates the lack of work on sociological analysis until the early 1990s in Iran.

Mohammadreza Hashemitaba

دريانورد، غلام حسين. سيمای بندر گناوه در هفت آيينه آمار: تاريخ و سفرنامه ها، اقتصاد، ايتار، فرهنگ، هنر، ادبيات و ورزش، فرهنگ مردم، شعر. تهران: هيرمند، ۱۳۷۷، ۳۲۹ص.

Daryanavard, Ghulam Husayn. *Sima-yi Bandar-i Ganavah dar Haft Ayinah-i Amar: Tarikh va Safarnamah-ha, Iqtisad, Ithar, Farhang, Hunar, Adabiyat va Varzish, Farhang-i Mardum, Shi'r*. Tehran: Hirmand, 1998, 329pp.

ABSTRACT

Seven Statistical Showcases of the Physiognomy of Port-Ganavah: History and Travel Books, Economy, Sacrifices, Culture, Art, Literature and Sport

سيمای بندر گناوه در هفت آيينه آمار: تاريخ و سفرنامه ها، اقتصاد، ايتار، فرهنگ، هنر، ادبيات و ورزش، فرهنگ مردم، شعر

According to the author, the goal of writing this book was to provide a realistic, clear and mirror-like account of his native city. As indicated by its title, the book is divided into seven sections or mirrors (showcases). The metaphor of "mirror" here means to show things as they are. This realistic nature of the book is to an extent apparent in sections such as demographics and economics, where the data has been directly taken from Iran's Centre for Statistics and from the documents of the Department of Budget and Programmes.

In the chapter on history and travelogues, the author has attempted to gather the memoirs of travel writers about Port-Ganavah. At times, these do not go beyond one sentence or a passage, but they cover a wide range of tourists from Ibn al-Faqihe to Jalal al-e Ahmad.

In the section on "sacrifice", the author's language changes from neutral to one that leans toward agreement with the 1979 revolution. Here, the author takes on the voice of a revolutionary person in addressing the situation of the port during the revolution and war. Most of this section is filled with scattered pages from magazines, personal diaries, war memoirs and the wills of martyrs.

A significant portion of the section on art and culture has been devoted to introducing various figures, including the writer himself who appears dominantly. The poets of Port-Ganavah are also covered in this part. The last segment of the book, which is entitled "Poetry", is devoted to a collection of the author's own poems. All of these issues have damaged the text's neutrality and claims to being mirror-like. There is hardly any discussion of sport in the text.

One can say that the most substantive and objective part of the text is the section on cul-

ture which describes a diverse range of people's beliefs, rituals and habits. The writer has also attempted to capture idioms, proverbs, riddles, lullabies and similar items in index form. However, he has not followed the conventions of transcription in this regard.

The main audience for this book is made up of sociologists and those with an interest in the culture of the Persian Gulf's northern shores.

Iradj Esmailpour Ghouhani
Translated by Niki Akhavan

ورجاوند، پرویز. سیمای تاریخ و فرهنگ قزوین. تهران: نشر نی، ۱۳۷۷، ۳ جلد، ۲۳۵۵ص.

Varjavand, Parviz. *Sima-yi Tarikh va Farhang-i Qazvin*. Tehran: Nashr-i Nay, 1998-9, 3 vols, 2,355pp.

ABSTRACT

The History and Culture of Qazvin

سیمای تاریخ و فرهنگ قزوین

In this book, Parviz Varjavand has attempted to draw a complete picture of the development of both the culture and the city of Qazvin. The first volume of this three-volume set considers the geography, history and environment of Qazvin. The second volume focuses on the art, popular culture and language of its inhabitants. The third volume covers Qazvin's family structures as well as other economic and political institutions. Given his expertise in the field of archaeology and the identification of historic buildings and monuments, Varjavand had plans to publish a fourth volume entitled "The Architecture and Urban Landscape of Qazvin". According to him, this would have been the last volume of this

series, but apparently he never had the opportunity to publish it.

In total, the work is made up of twenty-seven different sections. Early on, the book considers water scarcity and its cultural consequences, and it goes on to cover the history of Qazvin up to contemporary times, with a focus on the Safavid period. Varjavand, in a reflection of his background and political interests, gives special attention to the era of the Constitutional Revolution and the *coup d'état* of 1921. In section eleven, at the end of the first volume, coins made in Qazvin are presented and investigated as evidence of the city's importance and political power.

Throughout the second volume, the approach is both historical and anthropological. It uses this mixed methodology to describe various aspects of people's lives in this city, including linguistic and religious changes.

At the beginning of volume three, the emergence of several new political and social institutions is covered, along with a consideration of relevant documents. This is one of the book's most important sections.

A great portion of volume three is made up of documents that Varjavand has extracted and compiled from a vast scope of sources ranging from governmental income and expenditure forms to last wills and testaments. However, these appear incomplete and at times seem tagged on, to the extent that the last segment of the book is made up of broken fragments from the personal notes of Ayn Al-Saltaneh about events in the city of Qazvin. At the same time, a great portion of this information is first-hand documents that the author has gathered personally and with great effort.

Interviews with local sources are another of the book's valuable features. These have preserved in writing important elements of oral culture that were in danger of being forgotten. As such, the audience for this book is expanded and includes researchers of history and architecture, anthropologists, and those with an interest in popular culture.

Parviz Varjavand selected Qazvin as his site of investigation because of the city's central location and geopolitical uniqueness. Due to this

and the fact that he is not a native of the city, the work's scholarly honesty is enhanced. At the same time, the result is that to some extent the language of the text is lacking in emotion.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

Байпаков, К. М. *Средневековая Городская Культура Южного Казахстана и Семиречья, VI – Начало XIII в.* Алма-Ата: Наука, 1986, 256с.

Baipakov, K. M. *Srednevekovaa Gorodskaa Kul'tura Uznogo Kazahstana i Semirec'a, VI – Nachalo XIII v.* Alma-Ata: Nauka, 1986, 256pp.

ABSTRACT

Medieval Urban Culture in Southern Kazakhstan and Semirechye (Sixth Century to Beginning of Eighth Century)

Средневековая Городская Культура Южного Казахстана и Семиречья, VI – Начало XIII в.

By using archaeological means, this academic work researches typology of the urban settlements in Southern Kazakhstan and the south-west and north-east parts of Semirechye, analyses the structure of the cities, and highlights the construction and development of the city quarters. Based on archaeological excavation findings at the sites of some urban settlements, the book analyses the social structure and development of the cities, along with the urban culture, craftsmanship and trade.

There are black and white photographs of excavation sites, drawings of material culture items, as well as maps and layouts of the urban settlements, quarters and separate buildings inserted throughout the book.

The author argues that there is an increasing interest in the cities of the East, in light of the large-scale archaeological excavations. He high-

lights the extant research on the region, and sets the tasks for the present research.

The author gives descriptions of the geographic locations and the climatic system of the regions. He looks at the location of the medieval cities in Southern Kazakhstan and the south-west and north-east parts of Semirechye, as mentioned in the written historical sources.

The author then proceeds to describe the structure of the cities, the demography, the political situation and the culture.

He discusses at the end the process of transition which prompted the nomadic people to settle into urban living. This phenomenon led to the growth of urban centres and the assimilation of Sogdians with Turks. Simultaneously, new rural settlements emerged, known as *torkuli*, where the nomads also settled.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

Михайлова, и. Б. *Средневековый Багдад: Некоторые Аспекты Социальной и Политической Истории Города В Середине X – Середине XIII В.* Москва: Наука, Глав. Ред. Восточной Лит-ры, 1990, 159с.

Mikhailova, I. B. *Srednevekoviy Bagdad: Nekotorye Aspekty Sotsial'noi i Politicheskoi Istorii Goroda v Seredine X – Seredine XIII v.* Moscow: Nauka, Glav. Red. Yostochnoi Lit-ry, 1990, 159pp.

ABSTRACT

Medieval Baghdad: Some Aspects of the Social and Political History of the City during the Mid-Tenth Century to the Mid-Thirteenth Century

Средневековый Багдад: Некоторые Аспекты Социальной и Политической Истории Города В Середине X – Середине XIII В

The book is about aspects of the social and political life of Baghdad during the period between the

mid-tenth and the mid-thirteenth centuries. The first chapter tries to set the stage for the descriptions of events, processes and personalities which are discussed in the remaining three by offering a review of the city's topography, demographics, and a sketch of what the author calls its "social structure". It includes information about the "commoners" and the "elite", the learned and the slaves, and is followed by a brief description of Baghdad's administration, the role of city quarters in the life of Baghdad, and two notes about the so-called 'ayyarun (class of warriors) and Sufis.

The remaining three chapters follow a dynastic pattern, each focusing on a period of one political elite's rule in Baghdad: the Buyids (945–1056), the Seljuks (1056–1160) and the last Abbasids, till the fall of Baghdad to the Mongols in 1258. They mostly focus on social disturbances, military events and economic facts, and each chapter is also organised around the chronological succession of events.

The conclusion attempts to offer some broad generalisations about the "typology of social relations in Baghdad" in the three centuries covered in the book, including Shia-Sunni relations, clashes between different quarters, and the caliph's relations with the Baghdad society. However, the breadth of the topics tackled and the length of the time span scrutinised do not allow for a meaningful discussion of the possible economic and social roots of the said phenomena in the mere ten pages of the conclusion.

The author bases her research on a broad range of primary sources, but at times makes naïve generalisations, such as people from Baghdad are spontaneous in their ability to riot at any time (p. 100); or the lower classes of Baghdad regarded the Seljuks as foreign and supported the caliph's return to power. She thus conveys a romantic picture of the relationship between the people and king.

Despite its shortcomings, however, the book offers an interesting window into aspects of the political and social life of Baghdad in the period under study.

Hasmik Tovmasyan

Байпаков, Карл. *Средневековые Города Казахстана на Великом Шелковом Пути*. Алматы: Гылым, 1998, 212с.

Baipakov, Karl. *Srednevekovye Goroda Kazakhstana na Velikom Shelkovom Puti*. Almaty: Ghylym, 1998, 212pp.

ABSTRACT

The Medieval Cities of Kazakhstan on the Great Silk Road

Средневековые Города Казахстана на Великом Шелковом Пути

This book was written on the basis of archaeological material acquired over many years of research carried out by students at the A. X. Margulan Institute of Archaeology. The focus is on medieval cities along the Kazakh stretch of the Great Silk Road – Ispindzhab, Dzhuvikat, Suyab, Navakent, Kulan, Taraz, Otrar and others. It is the opinion of the author that as a result of this research, it is possible to fill in gaps in the history of Kazakhstan and the region, and, furthermore, to reconstruct the "first contact between the peoples of the East and West" (p. 8).

Baipakov's aim is to show that beyond nomadism a developed urban culture also existed in the territories of Kazakhstan. This point is argued on the basis of results acquired through field research, through examination of photography detailing other artefacts found in the area, and also by looking at topographical aerial photography, plans, and maps of the cities and localities.

This work reveals the role of the Silk Road both as a trade and diplomatic artery and also as a vehicle for the spread of religions including Zoroastrianism, Buddhism, Nestorianism and Islam. The data and artefacts used demonstrate the development of distinct cultures and also the interexchange between them. The author highlights the importance of nomadism and sedentary life in the process of mutual cultural enrichment and exchange along the Silk Road.

A distinguishing feature of Baipakov's book is that the results of his field research are of a predominantly descriptive nature. This adds to

the credibility of the information discussed. A second is the nature of the other sources used: he offers a comparative analysis of literature in Chinese, Arabic, Mongolian and Persian, as well as an examination of Russian officers' travel writing during the period of Russian colonisation of the steppe, which took place across the eighteenth and nineteenth centuries.

Data relating to architectural interchange between medieval cities, ancient irrigation systems and the symbolic ornamentation of items used in ceremonial and ritual practice is of particular interest. Material about cities is divided according to modern areas of settlement, including the Turkistan, Chuy and Iliisky regions. At the same time, however, Baipakov's historical reconstruction of the economic, political and cultural life of the region begins in the second century BC and continues to the eighteenth century.

Although a number of Baipakov's earlier works look at similar problems, this specific text has been produced during a new period of statehood in Kazakhstan. A novel aim is thus established: to present a modern account of Kazakh culture in the light of an urban tradition that is centuries old.

Kulshat Medeuva

Translated by Morgan Stark

Большаков, Олег Георгиевич. *Средневековый Город Ближнего Востока: VII – Середина XIII в.: Социально-Экономические Отношения*. Москва: Наука, Глав. Ред. Восточной Лит-ры, 1984, 344с.

Bolshakov, Oleg Georgievich. *Srednevekovi Gorod Blizhnego Vostoka: VII – Seredina XIII v.: Sotsial'no-Ekonomicheskie Otnosheniia*. Moscow: Nauka, Glav. Red. Vostochnoi Lit-ry, 1984, 344pp.

ABSTRACT

The Medieval City of the Middle East (Seventh Century – Middle of Thirteenth Century): Socio-Economic Relations

Средневековый Город Ближнего Востока: VII – Середина XIII в.: Социально-Экономические Отношения

The book is one of the first studies on demography, economics and social relations in the cities of Syria and Egypt in the seventh to mid-thirteenth centuries. By reviewing a vast and extensive range of historical sources, the author identifies the position of the city within the societal structure of the time, analyses the forms of community associations created by the city residents, and examines the philosophy and ideology of popular movements.

The author explains the preconditions for the development of socio-economic relations in the Middle East during the early Middle Ages and highlights the history of research on Muslim cities in the Middle East.

He uncovers urban life in the Middle East before the Arab conquest. Many Muslim cities developed on the sites of antique Byzantine cities, which remained administrative centres after the Arab conquest. Muslim cities also emerged on the sites of military camps of the Arab conquerors. The Muslim city, together with its jurisdictional district, was considered to be a constituent part of the state and was not viewed as having autonomy and independence.

The author discusses the demography of medieval Muslim cities in the first centuries of Islam, and presents the political situation under the Seljuks and Mamluks.

He explains the various methods used for evaluating population sizes of medieval cities based on written sources and archaeological materials.

The last chapters of the book deal with economic matters such as the monetary system, food prices, agricultural products and livestock breeding, raw materials and craftsmanship in the

Middle Eastern cities. They also discuss transport of goods, incomes and taxation.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

Беленицкий, А. М. и др. *Средневековый Город Средней Азии*. Ленинград: Наука, 1973, 389с.

Belenitskii, A. M. et al. *Srednevekovyi Gorod Srednei Azii*. Leningrad: Nauka, 1973, 389pp.

ABSTRACT

The Medieval City in Central Asia

Средневековый Город Средней Азии

The Medieval City in Central Asia was written by three prominent Soviet scholars, under the editorship of W. M. Masson, and published by the Institute of Archaeology of the Academy of Sciences of the USSR.

The authors felt that the medieval cities of this huge region had been under-researched, with Soviet histories paying more attention to agricultural, rather than urban, economies. Archaeological investigations, however, enabled wider interpretation of the medieval city's socio-economic role. The authors benefited from access to materials from all Soviet archaeological work in the region – a significant advantage over similar analyses of this period. The volume also draws heavily upon the work of V. A. Zhukovski and V. V. Bartold. The authors, however, also recognised the limitations of the evidence at the time and suggest future research priorities. As with many other Soviet-era scholarly works, the volume targets an academic audience.

The book is divided between the pre- and post-Arab conquests of the eighth century CE, the first part covering the sixth to eighth centuries, and the second the late eighth to early thirteenth centuries (the Mongol invasions). The city sites across this huge region are discussed under a series of topics: residential and industrial areas, cult buildings, palatial complexes and suburbs. The book

offers detailed analysis of fortifications, citadels and suburban regions. The volume also explores theoretical issues, such as defining “the city” in a medieval Central Asian context, and examines the changes that took place with the arrival of Islam, developments in political and social systems across the region, and advances in culture and literature. The authors have sought to prove that the level of cultural life in the area was very high in the pre-Islamic times. Important sites such as Merv, Afrasiab (Samarqand), Bukhara and Penzhikent are discussed at length, exploring their differences and similarities. Overall, more than 250 toponyms are discussed.

The book provides numerous plans, drawings and maps, which are useful to a modern researcher of Central Asia. These may not be the most accurate, but they are important in understanding the perspectives of Soviet archaeology in Central Asia. There is an extensive bibliography, of both Russian language and non-Russian sources as well as primary medieval sources. The book reflects Soviet ideologies, such as the preoccupation with social and class divisions when discussing everyday life in urban centres, but it still manages a relatively balanced view when discussing different empire systems and religions.

The book is an extremely valuable summary of archaeological investigations in medieval Central Asian urbanism prior to 1973. It reflects the richness and diversity of the archaeological heritage of Central Asia.

Gaigysyz Jorayev

Массон, Михаил Евгеньевич. *Столичные Города в Области Низовьев Кашкадарьи с Древнейших Времен: из Работ Кешской Археолого-Топографической Экспедиции Ташгу 1965–1966 гг.* Ташкент: Фан Узбекской ССР, 1973, 97с.

Masson, Mikhail Evgenlevich. *Stolichnye Goroda v Oblasti Nizov'ev Kashkadar'i s Drevneishikh Vremen: Iz Rabot Keshskoi Arkheologo-Topograficheskoi Ekspeditsii Tashgu*

1965–1966 gg. Tashkent: Fan Uzbekskoi SSR, 1973, 97pp.

ABSTRACT

The History of Capital Cities in the Areas of the Lower Part of the Kashka-Darya River Basin from the Ancient Times: Analysis of the Kesh Archaeological-Topographic Expedition of the Tashkent State University (1965–1966)

*Столичные Города в Области Низовьев
Кашкадарьи с Древнейших Времен: из
Работ Кешской Археолого-Топографической
Экспедиции Ташгу 1965–1966 гг*

The book informs readers about the past history of capital cities in the lower part of the Kashka-Darya river basin, in light of the findings of the Kesh archaeological-topographic expedition conducted by Tashkent State University.

In the foreword, the author presents general facts about the Kesh expedition and its team of participants.

He begins by analysing ancient Roman and Greek sources on the ancient city of Nautaka in the area of Sogdiana, largely associated with the large urban settlement of Erkurgan located ten kilometres away from the town of Karshi. According to the archaeological findings, Nautaka emerged in the middle of the first millennium BC and existed until the fifth to sixth centuries CE.

Thereafter, he refers to the Chinese sources about the city of Nashebo (Nakhshab), which was the principal city in the lower part of the Kashka-Darya river basin during the early medieval times (fifth to eighth centuries CE). This city was associated with the large urban settlement of Kala-yi Zahak-i Maran, located seven kilometres to the south-west of the city of Karshi. According to the archaeological findings, the urban settlement reached its peak of development during the early medieval period, after the decline of an antique city at the site of the Erkurgan urban settlement.

After the Arab conquest, Nasaf became the main administrative centre of the region in the

lower part of the Kashka-Darya river basin. Medieval Arabic and Persian sources confirm many facts about this capital city, which replaced Nakhshab, the capital city of the pre-Islamic period. The urban settlement of Shullyuk-tepe is often associated with Nasaf, and it is located on the left bank of the Kashka-Darya river, near the south-east of the urban settlement of Erkurgan, and eight kilometres from the present-day town of Karshi. Archaeological findings prove that the urban settlement emerged in the sixth century CE and continued to exist until the Mongol conquest.

The book ends with a discussion about Kashka after the Mongol conquest until present times, and mentions that the city is not far from the modern town of Karshi in Uzbekistan.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

Budisantoso, S. et al. *Studi Pertumbuhan dan Pemudaran Kota Pelabuhan: Kasus Barus dan Si Bolga*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, 1994, 112pp.

ABSTRACT

Studies on the Growth and Decline of Port Cities: Cases of Barus and Sibolga

*Studi Pertumbuhan dan Pemudaran Kota
Pelabuhan: Kasus Barus dan Si Bolga*

The arrival of Islam to Indonesia is very much linked to the history of the port cities in Nusantara archipelago. In the seventeenth century Barus city played an important role as a port city and hub for international traders, especially Muslims. However, today Barus has been eclipsed by Sibolga, which has outgrown the old port.

The study seeks to find out the causes of the respective decline and growth of these two cities. According to the book, politics and the economy were dominant factors behind the decline of Barus and the growth of Sibolga. The book is

unique in providing accurate geological and geographical pictures of the two cities.

This research is very useful to policy makers who need to anticipate the possible decline of port cities and gear their efforts towards improving them. Those interested in comparative studies of different cities and ports would also benefit from this work.

In terms of methodology, the book is weak because it does not use in-depth observation. The subject of the book is socio-historical; however, unfortunately the book does not use many historical sources. Another weakness is the absence of an academic reference system, such as the use of footnotes.

Imron Rosidi

خانلو، منصور. تبریز قدیم: سرگذشت تبریز از قدیمترین ایام تاکنون. تبریز: تلاش، ۱۳۶۴، ۱۴۱ص.

Khanlu, Mansur. *Tabriz-i Qadim: Sarguzasht-i Tabriz az Qadimtarin Ayyam Takunun*. Tabriz: Talash, 1986, 141pp.

ABSTRACT

Old Tabriz (The Story of Tabriz from the Earliest Days until the Present)

تبریز قدیم: سرگذشت تبریز از قدیمترین ایام تاکنون

The writer begins with a historical account and etymology of the name Azerbaijan, and from the very first page speaks of the liberation of Atropat (Azerbaijan) after the death of Alexander. In the last page of the first chapter, the author suddenly cites an old text that shows the existence of Tabriz for several thousand years, but provides no source for it. The text he cites is about Tamarkisa, but he does not clarify why Tamarkisa is the same as Tabriz.

Khanlu then goes on to provide an account of Tabriz from the perspective of history and of travellers, but his approach is ethnocentric and tied to his own values and aspirations. In the best-case scenario, it is an emic account of

an Azeri, writing about his ethnic origins and cultural values, who is not able to adopt a neutral approach about what he writes. In some pages, the author has adorned his historical descriptions of Tabriz with verses from his own poetry. Except for a few rare instances, everything he includes from history and travelogues about Tabriz is all about the kindness and good attributes of the city and its people.

In the next segment of the book, the author covers the geographical situation of Tabriz during the years of the Constitutional Revolution and includes a list of Tabriz's alleys and aqueducts.

The last part of the book is devoted to the culture, customs and folklore of the ordinary people of Tabriz.

Iradj Esmailpour Ghouchani

Translated by Niki Akhavan

عبد الوهاب، حسن. تخطيط القاهرة و تنظيمها منذ نشأتها. القاهرة: مطابع دار النشر للجامعات المصرية، ۱۹۵۷، ۷۹ص.

'Abd al-Wahhab, Hasan. *Takhtit al-Qahirah wa Tanzimuha mundhu Nash'atiha*. Cairo: Matabi' Dar al-Nashr lil-Jami'at al-Misriyyah, 1957, 79pp.

ABSTRACT

Planning and Organising Cairo since its Establishment

تخطيط القاهرة و تنظيمها منذ نشأتها

This text could be considered one of the most important books illustrating the historical development of the physical environment of Cairo. The topic was originally presented as a lecture by its author Hasan 'Abd al-Wahhab, one of the greatest archaeologists in the history of Egypt. Interestingly, this book intertwines both the author's archaeological findings and his extensive citations from different disciplines to provide the reader with a range of views and descriptions. Hence, the author's style of writing

reflects his originality, confidence and critical, comparative and analytical skills.

This book highlights the organised establishment of Cairo since the Arab conquests, and shows the large extent to which the progress of this city is connected to Islamic instructions and laws. The author shows how health, social, economic, religious and military domains contributed to the physical design of the city. The linkage he makes between areas he identifies in references and their locations in modern Cairo is a valuable contribution to an interested audience.

Regarding the structure of the book, certain subtitles are unclear and unnecessary since the content of some digresses from the main subject. Furthermore, the use of images and maps in pages following their in-text references would have been more convenient rather than listing them at the end of the book. Though the author's rich quotations are highly valued, a table of references at the end of the book would have been of high interest to most readers.

This book is remarkable due to its interdisciplinary approach whereby the plan of Cairo is defined by resorting to history, archaeology, literature, law and religion.

Jaydaa Wardeh

سالم، السيد عبد العزيز. طرابلس الشام في التاريخ الإسلامي. الإسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة للطباعة و النشر، ١٩٦٧، ٥١٧ص.

Salim, al-Sayyid 'Abd al-'Aziz. *Tarabulus al-Sham fi al-Tarikh al-Islami*. Alexandria: Mu'assasat Shabab al-Jami'ah lil-Tiba'ah wa-al-Nashr, 1967, 517pp.

ABSTRACT

Levantine Tripoli in Islamic History

طرابلس الشام في التاريخ الإسلامي

The author's interest in Tripoli's history during the Islamic era stems from the important political events recorded in this period. The study is

divided into two sections: in the first, the author deals with the town's Islamic history beginning with the Arab conquest until Tripoli's independence from the Fatimid state. It then moves on to cover the town's history as an independent Arab emirate under the Bani Ammar, its downfall at the hands of the crusaders, and its subsequent transformation into a Crusader state, concluding with Tripoli's re-conquest by Muslim forces and its subjugation into the Bahri Mamluk and Circassian states.

The second section discusses some of Islamic Tripoli's cultural aspects, including a description of both the ancient city (upon which Sultan Qalawun ordered a new town to be built, having previously razed ancient Tripoli in 689 AH (1290 AC)) and what the book refers to as the "modern town". This section also deals with the economic and intellectual life which prevailed in the city during this period, and discusses in detail the different methods of terrestrial and maritime defence employed at that time. The last two sections of this work deal with some of the remaining Islamic monuments in Tripoli, such as mosques and schools as well as civil and military buildings.

Among the few studies which were conducted on Tripoli, this book is unique, for it provides a complete picture of the city during the Islamic periods. Indeed, the history of Tripoli during these periods has yet to receive the attention it deserves, as the main focus has generally been on the city when it was centre of the crusaders' kingdom. As such, one could say this book has contributed towards reviving interest in these periods of the town's history which, despite their wealth of important political events, uniqueness and sheer variety of surviving monuments, had been largely neglected before this book. Throughout his study, the author has followed a well-organised academic methodology, basing his documentation upon a large number of historical sources which he has compared and contrasted with often conflicting accounts by historians in order to arrive at what he believes to be the most accurate historical picture.

Despite the study's success in gathering a wealth of scholarly material, the author has difficulty in organising its sections in a clear and

coherent manner. It is also worth noting that the overview provided of the remaining Islamic monuments through the use of documentary images is ineffective due to the inaccuracies conveyed by black and white photographs.

In general, the work has succeeded in providing a good scholarly and methodological study of Tripoli's history and culture during the Islamic era. As such it constitutes a unique reference for those seeking greater knowledge of an important period in this town's history.

Shirin Khidr

Translated by Hugh Lovatt

Tuğlacı, Pars. *Tarih Boyunca İstanbul Adaları*. Istanbul: Cem Yayınevi, 1992, 2 vols, 1,120pp.

ABSTRACT

History of Istanbul Islands (Princes Islands)

Tarih Boyunca İstanbul Adaları

This two-volume book talks about the nine islands in the Marmara Sea, which can be accessed by ferry from Istanbul. Six of these – Kınalı (Proti), Burgaz (Antigone), Heybeli (Halkis), Büyükada (Prinkipo), Tavşanadası (Niandros) and Kaşıkadası (Pita) – lie parallel to the Anatolian coast, while three, Sedefadası (Terevintos), Yassıada (Plati) and Sivriada (Oksia), are situated further away.

The volumes initially provide general information on the geographical conditions and the ancient names of the islands. The author then inspects their administrative, social, cultural, architectural and economic history, as well as giving some brief information on transport, communication facilities, health and social services, tourism and sports activities.

The book contains very rich visual material: plans of the islands, maps, sketches, paintings by various artists, photos from festivals and fairs, as well as photos of famous politicians, artists and their family members. The work offers a wide bibliography comprising Ottoman manuscripts

and books in Armenian, English, French, Italian and German. Ottoman manuscripts are presented within the text in their original print and with translations; some are also included at the end of the book.

The book uses primary sources to examine the creation of local governments, administrative structures, permits and conditions used for the establishment of factories. It also provides information on the industrial and mining activities on the islands.

First-hand information is provided about people who played a leading role in the development of trade relations and industrial production on the islands. In the Ottoman period, Christian inhabitants of the islands had been given permission by the state to engage in trade and establish factories; documents concerning such permits and related correspondence are included with translations.

There are frequent quotes from artists, architects and other travellers. Throughout the book, it is possible to observe that from trade to sports activities, the Greek, Armenian and Jewish inhabitants had taken on a very active role in the social, cultural and economic life, alongside the Muslims. Also included is detailed information on the archaeological investigations and architectural history of the islands. There are references to the influence of Ottoman reform movements on the architecture and lifestyle. The author has devoted the longest section of his work to architecture, which he divides into two sections: religious and civic. Religious architecture is further subdivided into Islamic and non-Islamic buildings. The author gives detailed information on all dwellings on the islands in alphabetical order.

He refers to the social and cultural life of the period by utilising extracts from the memoirs of Europeans who were part of the nineteenth-century social circles in the Ottoman period. In addition, he mentions Büyükada-related works of Turkish writers who were born in the early part of the twentieth century.

Although the book has been written with reference to first-hand primary source materials, it does not always analyse them academically. The book includes a few items which are not strictly

appropriate: the pages that follow the foreword to the second volume contain election campaign notices which show the author running as candidate for municipal governor in the 1989 municipal elections; also included are some newspaper articles talking about the author. Nonetheless, this is a good reference book for those who wish to access comprehensive information on the islands, especially regarding their architectural history.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

سالم، السيد عبد العزيز. تاريخ الإسكندرية و حضارتها في العصر الإسلامي. الإسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة للطباعة و النشر، ١٩٨٢، الطبعة الثانية، ٦٥٢ص.

Salim, al-Sayyid 'Abd al-'Aziz. *Tarikh al-Iskandariyyah wa-Hadaratuha fi al-'Asr al-Islami*. Alexandria: Mu'assasat Shabab al-Jami'ah lil-Tiba'ah wa-al-Nashr, 1982, 2nd edn, 652pp.

ABSTRACT

The History of Alexandria and its Culture during the Islamic Era

تاريخ الإسكندرية و حضارتها في العصر الإسلامي

The history of Alexandria during the Islamic era has received relatively scant attention from historians when compared to its history during the Greek and Roman periods. According to the book's introduction, this is what motivated 'Abd al-'Aziz Salim to use his book to shed light on this forgotten era in the city's history. Research into Alexandria's Islamic legacy has also been spurred on by the loss of a large part of the town's Islamic heritage, along with the discovery of sections of the town's wall dating back to this period.

The book is spread over two main sections. The first of these discusses Alexandria's history since its founding in 332 BC until its last golden age and the beginning of a period of

decline in 1421 CE. The second section deals with Alexandria's culture through a description of the town's urban environment, including military, religious and civil edifices. Finally, the book concludes with a narrative of economic and intellectual life in the city.

While the book does provide a general overview of Alexandria's long history, the study nevertheless focuses mostly on the Islamic era which it divides into several historical periods, beginning with the town's foundation, then moving on to the Umayyad, Abbasid, Fatimid and Ayyubid periods, and finishing with the town's decline. This categorisation facilitates the reader's comprehension of the time frame and the most important historical events. As for the second part of the book, its descriptive narrative is divided thematically according to the most important civilisational accomplishments that Alexandria witnessed during the Islamic era, including the religious architecture of mosques and civil architecture of palaces, as well as that of private and public houses. The book's language is also worth mentioning as it is characterised by its ease and clarity, making it accessible to the average reader.

While the author has paid significant attention to the importance of Alexandria's Islamic legacy, it is worth noting some of the shortcomings of his book, in particular its lack of illustrative pictures. These would have enriched the book and instilled a greater awareness of the town amongst readers. Despite this, the work has in general succeeded in drawing the reader's attention to the urban richness of Alexandria's Islamic heritage by providing a well-researched and comprehensive overview of the town's history and urban culture.

Tariq Razzouq
Translated by Hugh Lovatt

أبو سليم، محمد إبراهيم. تاريخ الخرطوم. بيروت: دار الجيل، ١٩٧٩، ٢١٤ص.

Abu Salim, Muhammad Ibrahim. *Tarikh al-Khurtum*. Beirut: Dar al-Jil, 1979, 214pp.

ABSTRACT

The History of Khartoum

تاريخ الخرطوم

The book deals with the urban history of Khartoum. The introduction discusses the history of urbanisation in the Khartoum region since the era of the ancient Christian kingdoms, as well as during the Sennar kingdom (1504–1821). It then discusses the sheikhs of the Mahas tribe who founded the villages which went on to form the nucleus of Khartoum, North Khartoum and Omdurman. It goes on to detail the 1821 Turkish conquest of Khartoum, which became the seat of governance in 1830.

The book then addresses urbanisation during the Turkish era, including the provision of building material and the import of skilled workers from Egypt. It discusses the appointment of a responsible agent for the governmental buildings and examines the efforts aimed at encouraging officials and citizens to build their own houses. It proceeds with a description of the town, its various neighbourhoods, the administrative systems, education and life in Khartoum, including the demographic make-up which included Sudanese as well as Europeans and Arabs. It then describes the buildings and streets, the role of government, urban services and currencies in circulation at that time. This is followed by a description of the fall of Khartoum in January 1885 to the Mahdi, leading to the end of urban life there in its entirety and the transfer of rule to Omdurman.

Thereafter the author deals with the establishment of the Mahdist state and describes the emergence of Omdurman, depicting the evolution of this area and detailing the town's quarters, important buildings found within its walls, government departments, river transport, the manufacture of weapons and the minting of money. After this, he explains the fall of the Mahdist state in September 1898 and describes the mausoleum of the Mahdi along with other important buildings, and the caliph's interest in building wide and symmetrical streets. The author dedicates the seventh section to the planning of Khartoum during the era of Kitchener,

who sought to establish a European-style town for the English rulers while reserving Omdurman for subjects. The book then describes the main features of the town's planning. The author then examines government departments and the date of their establishment, as well as the residential district and its division into three tiers.

It is worth noting that on page 135 the author remarks that the planning of the town was of great interest during the era of Kitchener, which was not the case under Turkish rule. This observation is, however, contradicted in section two of page 31 by the author's discussion of the contents of the Khedive's order relating to the town. The author's statement that the era of Kitchener was the first time in which Sudanese towns were pre-planned is also contradicted in section seven on pages 144–5, where he implies that the new town was established according to the same planning used during the Turkish era.

The last three sections chronicle the successive modifications made to Khartoum's layout after its conquest, including their dates as well as the reasons and motivations behind the changes. The sections also discuss the arrival of the railways, the erection of two bridges over the Blue and White Niles and their impact on the movement of residents, and the expansion of the three towns until after independence.

Fathi Bashir

Translated by Hugh Lovatt

طويلي، أحمد. تاريخ القروان الثقافي و الحضاري من الفتح إلى أواخر القرن التاسع عشر. تونس: الشركة التونسية للنشر و تنمية فنون الرسم، ٢٠٠١، ٢٢٣ ص.

Tawili, Ahmad. *Tarikh al-Qayrawan al-Thaqafi wa-al-Hadari: min al-Fath ila Awakhir al-Qarn al-Tasi' 'Ashar*. Tunis: Al-Sharikah al-Tunisiyyah lil-Nnashr wa Tanmiyyat Fnun al-Rasm, 2001, 223pp.

ABSTRACT

The History of Qairawan's Culture and Civilisation from its Foundation until the Late Nineteenth Century

تاريخ القيروان الثقافي والحضاري من الفتح إلى أواخر القرن التاسع عشر

In a historical context, this book portrays the cultural and scientific growth of the city of Qairawan since its foundation in 670 until 1881, when the French protectorate started in Tunisia. The writer argues that Qairawan was not only a centre of learning frequented by students from the Maghreb, the Mashreq and the Andalus, but also an important economic and commercial centre.

The book also deals with the lives and writings of a number of scholars and poets from Qairawan who excelled in the fields of arts and science, and who gained great fame in the Arabic and Muslim worlds, such as Asad ibn al-Furat, Sahnun, Ibn al-Jazzar, al-Husari, Ibn Rashiq and Ibn Sharaf.

The author uses simple language and a smooth style and includes some amusing stories and poems, which make the book easy and enjoyable to read. He also cites a considerable number of sources ranging from historical accounts to literary books and poetry collections. This makes the book an important reference for researchers to discover the rich stock of works written about Qairawan.

The book neglects the cultural aspects of Qairawan. For example, the writer does not give much attention to the architectural prosperity of the city, and this is reflected in the few pictures found in the book which represent the same monument, 'Uqbah ibn Nafi' Mosque. He does not make any references to the cultural and scientific deterioration witnessed by Qairawan during the pre-protectorate decades. The author is specialised in literary studies and has focused more on the literary aspects.

Meriam Ben Amor

الخوري، عيسى أسعد و الخوري، منير. تاريخ حمص: من أقدم أديارها إلى الآن، أو، تاريخ أربعة آلاف سنة و نيف، من سنة ٢٣٠٠ ق م إلى سنة ١٩٤٠ م. حمص: مطبعة السلامة، ٩٤٠، مجلدان، ١٠٥٢ ص.

Al-Khuri, 'Isa As'ad and al-Khuri, Munir. *Tarikh Hims min Aqdam Adwariha ila al-'An, aw, Tarikh Arba 'at Alaf Sanah wa-Nayyif, min Sanat 2300 QM ila Sanat 1940 M*. Homs: Matba'at al-Salamah, 1940, 2 vols, 1,052pp.

ABSTRACT

History of Homs: Since Early Ages to Modern Time, or, A History of More Than Four Thousand Years from 2300 BC to 1940 CE

تاريخ حمص: من أقدم أديارها إلى الآن، أو، تاريخ أربعة آلاف سنة و نيف، من سنة ٢٣٠٠ ق م إلى سنة ١٩٤٠ م

This book covers the history of Homs from antiquity to 1977 CE. It also presents the city's most significant figures and events. This research project was launched by 'Isa As'ad al-Khuri and was continued by his son, Munir, who added the period between 1940 and 1977 CE.

The authors have organised the book chronologically and divided it into two volumes of about five hundred pages each. The first volume comprises the history of Homs from 2300 BC until the emergence of Islam in 622 CE. This includes thirty centuries divided into ten eras: Ancient Amalekites, Amorites, Hittite, Phoenician, Assyrian, Seleucid, Roman, Palmyran, Byzantine and Ghassanid Homs. The second volume explores the history of Homs from the emergence of Islam in 622 CE to the modern period in 1977 CE. This volume covers the rise of Islam, the early caliphates and the Ottoman era up to post World War II. It discusses political, economic, social and administrative issues.

'Isa As'ad al-Khuri highlights the importance of the historian's job and the difficulties he encountered in producing a reliable work. He explains his methodology and mentions the sources he used, which include myths, national traditions and ancient ruins that have been

recently discovered. He also consulted primary and secondary sources.

This is one of the few comprehensive history books on Homs. Although this is an academic book, its language is both elegant and accessible to non-specialists. Moreover, the chronological order makes the book easier to follow.

Unfortunately, the second volume of the book does not include images and maps which could have helped the reader in situating geographically the regions discussed and given a more vivid impression of the places depicted. In general, though, the book is a good reference for studying the history of Homs for both academics and non-academics.

Tareq Razzouk

الشيبال، جمال الدين. تاريخ مدينة الإسكندرية في العصر الإسلامي. الإسكندرية: دار المعارف، ١٩٦٧، ٢٠٤ص.

Shayyal, Jamal al-Din. *Tarikh Madinat al-Iskandariyyah fi al-'Asr al-Islami*. Alexandria: Dar al-Ma'arif, 1967, 204pp.

ABSTRACT

The History of Alexandria during the Islamic Period

تاريخ مدينة الإسكندرية في العصر الإسلامي

This book attempts to “shed new light” upon the history of one of the most important Islamic cities. It illustrates Alexandria’s outstanding cultural role during the Islamic period, in addition to being a centre of economic and military activities, and counters the belief that this period was an era of decline and backwardness.

In his general introduction, the author discusses the considerable efforts spent tracking down the extremely limited number of works written about Alexandria’s history, and his

attempts at gaining access to them. The author also explains the academic value of such efforts.

The introduction to the book focuses on the conditions in Alexandria during ancient times, and the planning of the town during the Hellenistic and Roman periods, along with its neighbourhoods and most important landmarks. It then moves on to the arrival of Christianity and its spread during the Byzantine period, mentioning the most important churches and monasteries established in the town, as well as the growth of doctrinal disputes and the monastic movement.

The book covers the appearance of Islam in Alexandria following the town’s conquest by the army of Amru ibn al-‘As. It also explores the rebuilding of the town’s walls and the erection of various mosques and governmental buildings at that time. It covers Alexandria under the Fatimids and Ayyubids. It discusses Alexandria’s scientific, architectural and military importance as well as its domestic and foreign trade during the time of Salah al-Din. In addition to this, it also discusses developments undergone by the town during the period of Salah al-Din’s successors, including al-‘Aziz ‘Uthman and al-Malik al-Kamil Muhammad, as well as the travellers and historians who visited Alexandria, such as the historian Abu Shama and the traveller ‘Abd al-Latif al-Baghdadi.

Before tackling briefly the Ottoman period and the French Campaign, the book has a section on the Mamluk period, covering the rule of Baybar, Qalawun and al-Ashraf Sha‘ban.

This book distinguishes itself by its sound references; the author has sought to reference all of the information used in minute detail, through footnotes found on many pages and the bibliography at the back of the book. The volume also contains an appendix with twenty photos of some of the mosques and historical sites in Alexandria, even if most of these are not clear.

Many important events are not dealt with in this book, the most prominent of which is the establishment of the Library of Alexandria during the Ptolemaic dynasty and its burning, despite the Hellenistic period being covered by the author. Nevertheless, in general the work remains a good source for additional information on the history of Alexandria during the Islamic

period, an era which has not received its fair share of studies due to the scarcity of available references.

Dahlia Sabry
Translated by Hugh Lovatt

أبو الفضل، محمد أحمد. تاريخ مدينة المرية الأندلسية في العصر الإسلامي: دراسة في التاريخ السياسي و الحضاري. الإسكندرية: دار المعرفة الجامعية، ١٩٩٦، ٢٤٤ص.

Abu al-Fadl, Muhammad Ahmad. *Tarikh Madinat al-Mariyyah al-Andalusiyah fi al-'Asr al-Islami: Dirasah fi al-Tarikh al-Siyasi wa-al-Hadari*. Alexandria: Dar al-Ma'rifah al-Jami'iyyah, 1996, 244pp.

ABSTRACT

The History of the Andalusian City of Almeria in the Islamic Era: A Study of the Political and Cultural History

تاريخ مدينة المرية الأندلسية في العصر الإسلامي: دراسة في التاريخ السياسي و الحضاري

This book represents a compact in-depth study of the history of the Andalusian city of Almeria. The author addresses the salient periods of its political history, civil and urban development during the Umayyad Caliphate, and the Muluk al-Tawa'if period, when many little kingdoms appeared. It ends the historical journey by discussing the direct causes and signs of the emergence of the Almoravid state in Andalusia.

The book consists of two parts: the political history, and the most important cultural aspects of Almeria. The chapters cover the economic, military, political, scientific and social aspects of Almeria, highlighting the most important industrial and scientific developments linked to artistic productions, commercial techniques, urbanism and warfare.

For the methodology, the author relied on a significant number of pioneering scholars and primary historical documents, including maps and photographs of Almeria. The sources are

illustrated in the footnotes and alphabetically organised in an extensive reference list in addition to an appendix. In this study, Abu al-Fadl was inspired by an earlier work of Al-Sayyid 'Abd al-'Aziz Salim. Therefore, it is considered to be a completion of Salim's book.

The overlapping nature of information, however, requires an intermediate to advanced level of the Arabic language as well as a general understanding of Muslim history. Finally, the work focuses on the ethnic segregation between Berbers, Arabs, Jews, Saqaliba and Andalusians, showing their vital role in changing the political landscape of Almeria. Due to the notable lack of resources on Almeria, this book is considered as a serious attempt to preserve the Muslim cultures worldwide.

Hamza al-Tabai

أبو الفضل، محمد أحمد. تاريخ مدينة المرية الأندلسية في العصر الإسلامي: منذ إنشائها حتى استيلاء المرابطين عليها ٣٤٤-٤٨٤هـ/٩٥٥-١٠٩١م. الإسكندرية: الهيئة المصرية العامة، ١٩٨١، ٢٩٩ص.

Abu al-Fadl, Muhammad Ahmad. *Tarikh Madinat al-Mariyyah al-Andalusiyah fi al-'Asr al-Islami: Mundhu Insha'iha Hatta Istila' al-Murabitin 'Alayha, 344-484 H/955-1091 M*. Alexandria: al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah, 1981, 299pp.

ABSTRACT

The History of Almeria during the Islamic Period from its Founding until its Seizure by the Almoravids (344-484 AH/955-1091 CE)

تاريخ مدينة المرية الأندلسية في العصر الإسلامي: منذ إنشائها حتى استيلاء المرابطين عليها ٣٤٤-٤٨٤هـ/٩٥٥-١٠٩١م

This book deals with the political and cultural history of the Andalusian town of Almeria from its founding in 955 CE (344 AH) until its capture by the Almoravids in 1091 CE (484 AH). In doing so, this work highlights the city's importance as a commercial and naval hub that played an

important role in the history of Andalusia, and most especially in Islamic maritime history.

In the first chapter the author discusses in a comprehensive manner the political history of Almeria between 955 and 1091 CE (344–484 AH) and relevant aspects relating to the establishment of the town, its important geographical features, and the historical circumstances which allowed it to become the most prominent Andalusian maritime base. This is followed by a study of the period during which Almeria was governed by Banu ‘Amir rulers such as Khayran and Zuhayr. The book then moves on to discuss the establishment of the Banu Sumadih state which lasted until the Almoravid conquest in 1091 CE (484 AH). Chapter two deals with the most important aspects of the town’s civilisation. It starts with its architectural development and covers a study of its most important remaining historical sites. The book also touches upon economic and intellectual life in a detailed way. This helps to complete the picture which the author successfully draws of the political, economic, architectural and scientific aspects of Islamic Almeria – this despite a lack of sources and academic research concerning the town.

The author has managed to approach his research in a scientific and methodical way by relying on textual analysis in order to elicit results. As a result, he has been able to provide good scientific material for those studying this subject or those simply interested in it. The work nevertheless suffers from a lack of illustrative pictures and maps which are essential when dealing with the town’s architecture.

Shirin Khidr

Translated by Hugh Lovatt

ناصر الشريعة، محمد حسين. تاريخ قم و زندگانی حضرت معصومه. قم: انتشارات دارالفکر، ۱۳۵۰، ۳۵۰ص.

Nasir al-Shari‘ah, Muhammad Husayn. *Tarikh-i Qum va Zindagani-yi Hazrat-i Ma‘sumah*. Qum: Intisharat-i Dar al-Fikr, 1971, 350pp.

ABSTRACT

The History of Qum and the Biographical Story of the Holy Massumah

تاریخ قم و زندگانی حضرت معصومه

This book has been written on the history of Qum during the Islamic era, and was published for the first time in 1945/1324 by Muhammad Husayn b. Muhammad Hasan Qumi Nasir al-Shari‘ah. Then in 1971/1350, Ali Davani edited and republished the book, adding new information to the original work and updating some other information. Most of the information in the book has been derived from different historical and religious texts, as well as remaining evidence such as building inscriptions, which adds value to the work. A relatively large portion of the historical information has been taken from the famous book *History of Qum* by Hasan b. Muhammad b. Hasan Qumi, written in the fourth/tenth century. The writer sometimes inserts passages of the above text within his work.

The efforts here have been to present a thorough history of the city of Qum, from its foundation date to its local geography and people. Qumi begins with the virtues of the city of Qum according to Shii narratives, and then explains the reason behind naming the city “Qum”. He goes through different accounts relating to this, and finally he asserts his own opinion. He believes that the first Arab settlers of Qum were the Ash‘aris, and refers to their different disagreements and fights with the local people.

The author has striven to include all the significant points in his book. Different historical areas and buildings, rulers, scholars and saints buried in this city are all included in this book. The chapter dealing with scholars (‘Ulama’), jurists (Fuqaha’) and narrators (Muhaddithin) of Qum is the lengthiest and appears at the end of the book. They have been listed alphabetically and a summary of their biography and works follows.

In the third chapter, the life of Fatimah bint Musa, Imam Riza’s sister, and her story of coming to Qum is mentioned. It is followed by a short history of her shrine, its foundation and

different reconstructions which took place in various periods.

The general approach of *Tarikh-i Qum* is narrative. The author, who was a member of the 'Ulama, is not keen on a critical approach. In terms of historical sources, he limits himself to a few sources and mostly quotes them or incorporates insertions. However, as he had access to some original sources and was an eyewitness and a resident of the city, his work enjoys a great value.

Karim Javan

تدمري، عمر عبد السلام. تاريخ طرابلس السياسي و الحضاري عبر العصور: عصر دولة المماليك. بيروت: المؤسسة العربية للدراسات و النشر، ١٩٧٨، المجلد الثاني، ٦٧٥ص.

Tadmuri, 'Umar 'Abd al-Salam. *Tarikh Tarabulus al-Siyasi wa-al-Hadari 'Abra al-'Usur: 'Asr Dawlat al-Mamalik*. Beirut: Al-Mu'assasah al-'Arabiyyah lil-Dirasat wa-al-Nashr, 1978, 2nd vol. only, 675pp.

ABSTRACT

Tripoli's Political History and Civilisation Throughout the Ages: The Mamluk Era

تاريخ طرابلس السياسي و الحضاري عبر العصور: عصر المماليك

This volume (vol. 2) deals with the history of the city of Tripoli during the Mamluk era. It consists of two parts: political and cultural.

The first part discusses the administrative and political organisation of the city, illustrated with a number of tables of the names of its princes and senior employees such as ministers and judges. Thereafter, it presents the demographic composition of the city, with reference to some minorities such as the Christians and the Ismailis. Moreover, it highlights the role of Tripoli in fighting the Armenians and the Tatars. It also exposes Tripoli's history of struggles against Europe, emphasising its role in expelling

the remains of the crusaders from the Mamluk territory, and in withstanding the raids of the Cypriots and the Italians. Finally, it gives some examples of the political unrest witnessed by Tripoli during the Mamluk era. It also describes some natural disasters which hit the city during that period, as well as some funny and rare incidents. The part ends with Tripoli becoming an Ottoman province after the collapse of the Mamluk dynasty.

The second part begins by depicting the medieval city of Tripoli with its religious, civil and military architecture. Together with detailed descriptions of each monument, this section contains a large number of images and maps, which make the book an important source for researchers interested in the study of Islamic architecture and arts of the Mamluks. It covers the economic aspect, not only in the Mamluk era, but since the city's Phoenician foundation, focusing on the importance of its strategic location and the major agricultural, industrial and commercial activities of its population. Finally, it deals with the scientific life in Tripoli and introduces some of its prominent poets and jurists.

These chapters are followed by a special section of annexes, some of which are typed, while others are still manuscripts which have been published for the first time. This section occupies a considerable space in the book but its importance is obvious for researchers interested in studying this era.

Generally, the book is comprehensive, covering various aspects of the history of Tripoli during the Mamluk era. However, the author could have included a short summary of the first volume to help the reader understand some of the details which have not been explained in this volume. Similarly, it would have been helpful if he had provided a brief background about the Mamluks to enable the reader to put the book in its historical and cultural context.

Meriam Ben Amor

تابنده گنابادی، سلطان حسین. تاریخ و جغرافیای گناباد. تهران: انتشارات حقیقت، چاپ دوم، ۱۳۷۹، ۴۳۷ص.

Tabandah Gunabadi, Sultan Husayn. *Tarikh va Jughrafiya-yi Gunabad*. Tehran: Intisharat-i Haqiqat, 2001, 2nd edn, 437pp.

ABSTRACT

The History and Geography of Gunabad

تاریخ و جغرافیای گناباد

The author of this book is one of the famous members of the Nimatullahi Sufi order, and one should know that for many Sufi the concept of their history consists exclusively of an account of the biography and customs of the elders. The followers of the Nimatullahi order avoid politics to an obsessive level. In accordance with this world view, geography in this book is taken to be equivalent to “the path of being” (*sayr-i afagh*) and history is taken to be equivalent to “the path of the self” (*sayr-i anfus*). As such, one finds neither any geographical maps nor any history of political conflicts. In the end one can say that the book’s implicit aim is to link as much as possible the name of Gunabad to the Nimatullahi order and its elders, including Haj Mulla Sultan Muhammad Bidbakhti Gunabadi, who is pivotal to this order.

At the outset, the study takes a passing look at the historical remains, language and culture of Gunabad. It then compiles a list of the surrounding villages with the name of each village accompanied by several pages of description. These mostly begin with the etymology of the names of each village, and continue with a relatively precise account of their irrigation methods and the condition of their aqueducts. They conclude with population numbers and the influence of Sufism among the people. However, the comparative situation of the area and relationship among villages remains unexamined.

The second part of the book is based on information collected from texts and oral sources; it gathers information about Gunabadi notables in the fields of religious jurisprudence, philosophy, mysticism and poetry. The work is based on a

great variety of old poems and books. Yet in its descriptions, especially those about the mystics, the book resembles a hagiography. That is to say, it describes the greatness of the mystics and their strangely unique ways.

Despite this, the work – initially published in 1969 – counts as the first complete resource on the city of Gunabad. The book contains much important information about canals, irrigation systems and the culture associated with them. As such, while the main audience of the book is those with an interest in mystics and Shia Sufis, anthropologists may also be considered as its potential readers.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

افسر، کرامت الله. تاریخ بافت قدیمی شیراز. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۷۴، چاپ دوم، ۳۱۹ص.

Afsar, Karamat Allah. *Tarikh-i Baft-i Qadim-i Shiraz*. Tehran: Anjuman-i Athar va Mafakhir-i Farhangi, 1995, 2nd edn, 319pp.

ABSTRACT

The History of Old Shiraz

تاریخ بافت قدیمی شیراز

This book is an attempt to sketch the development of the city of Shiraz from its inception until the early Pahlavi era. The goal of writing *Tarikh-i Baft-i Qadim-i Shiraz* was to compile existing documents about the old city before its appearance changed due to urban renewal projects and other developments in the city.

There is an attempt throughout the book to reflect the appearance of old Shiraz in the mirror of historical narratives. With a somewhat architectural view, the writer has attempted to extract the slightest reference to the appearance of his native city from among historical reports, designs, tourists’ writings and even accounts of dreams, and to connect them along a continuous chronological line.

Given this approach and the lack of maps illustrating physical changes in the city, it is up to the reader to imagine the organic growth of the city throughout history. Among all the material that has been compiled, the most attention has been paid to water supply systems, gates, mansions, main streets and old city structures such as the Bazaar and the Shah-Chiraq shrine.

The book's contents are mainly descriptive and do not support any particular point of view. Similarly, the study is not concerned with the reciprocal relationship between urban planning and culture. Nonetheless, the audience for the book does go somewhat beyond those with an interest in history and city planning.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

شهری، جعفر. تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم: زندگی، کسب و کار. تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا: انتشارات اسماعیلیان، ۱۳۶۷-۱۳۶۸، ۶ جلد، ۴۳۴ ص.

Shahri, Ja'far. *Tarikh-i Ijtima'i-yi Tihran dar Qarn-i Sizdahum: Zindagi, Kasb va Kar*. Tehran: Mu'assasah-yi Khadamat-i Farhangi-yi Rasa: Intisharat-i Isma'iliyyan, 1988-90, 6 vols, 4,344pp.

ABSTRACT

The Social History of Tehran in the Thirteenth Century: Life and Business

تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم: زندگی، کسب و کار

This work consists of six volumes comprising 4,344 pages in total. It provides an extensive account of occupations during the Pahlavi era, with an emphasis on the reign of Reza Shah. The various images inserted in the volumes provide glimpses into the documents, engravings, paintings, places and personalities of that period.

The first volume describes the neighbourhoods and physical spaces of Tehran. It also contains sections from the book *Tehran's Statistics and Census* from the years 1883, 1891, 1922,

1932 and 1933. These can be a source of inspiration for other researchers of varying interests. In fact, the index on occupations alone was the author's inspiration for writing the other five volumes; it includes an extensive list of occupations ranging from those at the ministry level to jobs such as "cigarette stub cleaner".

The writer's style in describing the occupations generally consists of devoting several pages exclusively to one occupation such as "turmeric grinder", "candle seller", "tissue maker", "cheap clothing maker" and the like. After describing each occupation, the author immediately covers its relevance and the cultural changes that arose from it. He then concludes by citing proverbs and compound words influenced by the particular occupation. However, some of his excesses in covering marginal issues undermine the book's documentation aspect and value as a resource. Indeed, organising the chapters based on occupations is the only order imposed on the author's rich recollections and his surprising associations. Nonetheless, the reader may find a detailed account of the causes of the Constitutional Revolution after a short description of the occupation "hat seller".

The author's detailed attention in describing seemingly unimportant occupations, however, makes his book one of the most important sources in urban sociology about one of the most sensitive periods in Iranian history when modernisation was moving forward at an increasing pace. Except for the first volume, and unlike other historical books, sources are not noted, and numbers, years or months are never mentioned. Thus, it is more a book of personal narratives and experiences about a certain era than a historical work.

The book is accessible to the general public but attractive to those with specific interests, and as such the audience for this work may be made up of readers from all walks of life and business.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

همائی، جلال الدین. تاریخ اصفهان، مجلد هنر و هنرمندان. به کوشش ماهدخت بانو همایی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۵، ۳۹۱ص.

Huma'i, Jalal al-Din. *Tarikh-i Isfahan: Mujallad-i Hunar va Hunarmandan*. Mahdukht Banu Huma'i (ed.). Tehran: Pizhuhishgah-i 'Ulum-i Insani va Mutala'at-i Farhangi, 1996, 391pp.

ABSTRACT

The History of Isfahan: The Volumes on Art and Artists

تاریخ اصفهان، مجلد هنر و هنرمندان

Tarikh-i Isfahan, or *The History of Isfahan*, has been written by Professor Jalal al-Din Huma'i, a prominent twentieth-century Iranian writer. The present volume is the only section of the series available and deals with the history of art in Isfahan. As the author was born in Isfahan, he demonstrates a great deal of enthusiasm for the place and discusses many aspects in detail, so that nothing is left unaccounted for, and every aspect of history and art in Isfahan is covered.

His information about pre-Islamic Isfahan is limited only to the historical sites remaining from the Parthian era, details of which he has obtained from sources left by European archaeologists and travellers. The bulk of the book focuses on the Islamic era, particularly on the Safavid periods and onwards. Huma'i's extensive knowledge of different historical and literary works in both Persian and Arabic is an extra credit to this book. Drawing on this linguistic ability, he has tried to gather different pieces of information on art, architecture, artists and craftsmen scattered in anthologies, history books, poetry, theology and Sufi literature.

In the introduction, Huma'i reviews the general history of art, crafts and architecture in Isfahan from the Parthian era to the present time. He covers the growth of the local arts through different periods, and examines the impact of modernisation on them.

He presents the history of Islamic calligraphy and the development of its different styles. He

provides a list of calligraphers who lived in Isfahan along with their biographies. Huma'i discusses the musicians, vocalists and instrument makers and provides their biographies. He gives a thorough explanation of different musical tunes (*maqamat*) as they appear in the traditional Iranian music, and examines the development of Persian classical songs (*tasnif*).

A chapter is dedicated to the history of Persian painting and illuminations from the fifteenth/ninth century to the author's time. He observes the process in which different schools of Islamic painting developed after the school of Herat in Isfahan. He also provides a list of the painters, along with their biographies.

Musaddiqan (certifiers) and *massahan* (experts in land measuring) are also discussed and named. In order to ensure that he has covered all the different fields of art, the author devotes a chapter to the less popular types of art and craft. In the last chapter, he refers to *Shahnamah-khwanan* (the reciters of *Shahnamah*).

Amongst the strong points of *Tarikh-i Isfahan*, apart from the extended range of information based on different historical sources, is its comprehensive index at the end of the book, which makes the task of a researcher easy. There are, however, some sections which deviate from the main subject of the book. As an example, topics such as *musaddiqan* and *massahan* may not be related to art.

Karim Javan

سیدی، مهدی. تاریخ شهر مشهد: از آغاز تا مشروطه. تهران: شهرداری مشهد با همکاری انتشارات جامی، ۱۳۷۸، ۴۷۳ص.

Seyedi, Mehdi. *Tarikh-i Shahr-i Mashhad: az Aghaz ta Mashrutah*. Tehran: Shahr-dari-yi Mashhad ba Hamkari-yi Intisharat-i Jami, 1999, 473pp.

ABSTRACT

The History of the City of Mashhad: From the Beginning to the Constitutional Revolution

تاریخ شهر مشهد: از آغاز تا مشروطه

The author cites the lack of comprehensive research about the city of Mashhad as the most important reason why this book was prepared and written. According to Seyedi, all previous historians have repeated material from the book *Matla' al-Shams (The Early Sun)* by Mohammad Hossein Khan Sanialdoleh. *Matla' al-Shams* is the first book about the history of Mashhad and constitutes the most important source of *Tarikh-i Shahr-i Mashhad*. Out of the great number of historical texts investigated, only 129 directly reference *Matla' al-Shams*. The other works do not even refer to primary sources.

The book does not go beyond the Constitutional Revolution and more or less ends with a summary of the census completed in 1878. The author gives political considerations as one of the reasons for not examining contemporary history, and he attempts to remain objective throughout the book. Perhaps it is the obsession with writing a purely historical text that has resulted in the book not supporting any general theory and mostly describing historical disputes over power.

Given that the founding and even the name of the city of Mashhad is related to the tomb of the eighth Imam of Shia, the shrine plays a central role in the events covered; the damage incurred, repairs and expansions are addressed throughout. The persistent attacks by Turkmens and Uzbeks as well as tensions between Sunni and Shia are among the other issues that are repeated throughout the work. The main bulk of the book, however, is devoted to covering political and military incidents in Khurasan. Since Mashhad has always been populated due to the presence of the shrine, its history has continuity. Thus to read *Tarikh-i Shahr-i Mashhad* is to read the history of power conflicts throughout Khurasan.

The book has been written with a focus on history and as such rarely discusses the culture

of the people of Mashhad. At the same time, it constantly introduces its readers to sources that have significant information about Mashhad and Khurasan. For this reason the book is recommended to all researchers in the fields of the history and culture of Khurasan.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

یوسفی نیا، علی اصغر. تاریخ تنکابن محال ثلاث. تهران: نشر قطره، ۱۳۷۱، چاپ دوم، ۷۰۵ص.

Yusufi'niya, 'Ali Asghar. *Tarikh-i Tunukabun: Mahal-i Salas*. Tehran: Nashrah-i Qatrah, 1991-2, 2nd edn, 705pp.

ABSTRACT

The History of Tunukabun: The Triangular Region

تاریخ تنکابن محال ثالث

Tarikh-i Tunukabun aims to familiarise the reader with the land of Tunukabun. This includes areas that were formerly part of Tunukabun, meaning the areas of Kujur and Kilaristagh. These provinces are known as the Three Areas and are located between the two provinces of Gilan and Mazandaran. Due to the shared geographical, cultural and ethnic connections of the provinces, the book attempts throughout to follow political and military incidents in both Gilan and Mazandaran. These incidents begin from the pre-historic and mythic times and continue until the period right before the Islamic Revolution in Iran. Within this vast amount of time, special attention is paid to the Constitutional Revolution, the Forest Movement, and the rise and fall of the Tudeh Party in Tunukabun.

Another stated goal of this work is to outline an ethnic identity for the people of this territory. Indeed, in considering over one hundred different sources, the author has attempted to provide an ethnic identity for the people of this region.

The first part of the book is primarily devoted to discussions of race, pre-historic anthropology and biological anthropology. These sections are somewhat lacking in caution where the conclusions reached about the "Kas" ethnic group are concerned, since the sources do not support the overstatements advanced in this section. In the rest of the work, there is also constant talk about the bravery and warrior-like qualities of the Dialimah people. Descriptions of their resilience as well as their reaction to foreign powers, central governments and internal movements constitute the author's main concerns.

The second half of the book focuses on events during and up to around fifty years after the Constitutional Revolution. These pages illustrate the role of Tunukabun in sustaining and creating important social movements. The writer, himself a native of Tunukabun, has briefly included in some cases content and memories from his life and from those who are close to him.

All of the sources and references are either in Persian or have been translated into Persian. Examples of primary sources include oral ones as well as short sections from a handwritten book about incidents during the Constitutional Revolution. The text of the book flows well and it keeps its focus on foreign invasions and political conflicts, as well as on local unrest and uprisings. It rarely addresses the geography and culture of Tunukabun. The main target audience for the book is those with an interest in the politics, history and residents of the south shores of the Caspian Sea.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

توسلی، محمود. طراحی شهری در بافت قدیمی شهر یزد. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۶۸، ۱۶۱ص.

Tavassuli, Mahmud. *Tarrahi-yi Shahri dar Baft-i Qadim-i Shahr-i Yazd*. Tehran: Markaz-i

Mutala'at va Tahqiqat-i Shahr-sazi va Mi'mari, Vizarat-i Maskan va Shahr-sazi, 1990, 161pp.

ABSTRACT

Urban Design in the Old City of Yazd

طراحی شهری در بافت قدیمی شهر یزد

In this book, the author investigates city planning in old Yazd by first considering current circumstances and then providing suggestions.

The book first introduces the old Yazd which constitutes one sixth of the entire city, and explains the importance of this area in relation to the city's overall urban design. This part of the town is important due to its heritage buildings. The author provides a survey of the residents and explains the major problems of the old section of the city. These include the lack of access to urban facilities such as transportation and the difficulties in improving dilapidated areas due to the bureaucratic procedures for renovating buildings.

The author believes that by improving the economic life of residents, it will be possible to enlist their financial help in renovating and improving these old quarters.

At the conclusion of the first section, the book provides maps and images of the physical conditions of valuable monuments such as the Yazd Mosque, the Bazaar and theological schools. This segment also identifies the types of residential buildings and gives examples and critiques of renovations in the old part of the city.

In the second part, the author provides his recommendations. He first gives an overview of design in Yazd. He claims that the goal is to provide policy suggestions that are conducive to preserving the cultural values of historical buildings, increasing the level of activities in the old quarters, and providing the right environment for such work. He suggests that in order to make alterations to the old part of town, the urban spaces must be assessed before undertaking any actions, and building regulations should be put into place before renovating or improving residential buildings.

At the end of the book there are appendices

providing the plan of parts of the old Semnan citadel, along with an investigation depicting its flaws, and a sample sketch of service spaces in the old city.

Mohammad-Reza Hashemitaba
Translated by Niki Akhavan

Bali, Rifat N. *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*. İstanbul: İletişim, 2002, 376pp.

ABSTRACT

From the Traditional Way of Living to Modern Life Style: The New Elites, the New Places, the New Lives

Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar

Since the early 1980s, the social structure of Turkey has experienced transformation at many levels. *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a* mainly focuses on one of the major aspects: the domination of the so-called “Western way of life” in an “urbanised society”. This book, in other words, discusses the drastic social transformation (1980s–1990s) by emphasising the cultural changes generated by urbanisation in detail.

Rifat N. Bali examines the salient appearances of transmutation in the cities’ daily life; for example, the redefinition of “a modern man” or “a modern women”, and the image building around the “new” businessman or politician. He analyses the emergence of various forms of lifestyles, including alterations in eating habits.

The author’s main arguments focus on the transformation process which affects young, urban, well-educated people who earn high incomes and have become the elite in the media. These are the so-called “White Turks” who have produced articles about the Western way of life and the European and nationalist “New Turk” projects.

One of the weak points of the study is its broad subject matter, which is difficult to cover properly within 376 pages. Although the author refers to many kinds of cultural transformations in urban society, he does not take into consideration the previous sociological researches on the subject. The strength of the book is, however, its comprehensive and meticulous study of the country’s newspapers and other print media archives of the period 1980–2000. Moreover, it could be said that Bali’s work is one of the few significant studies conducted on the cultural aspects of urbanisation covering the transformation of journalism.

Sinan Kadir Çelik

Филанович, М. И. *Ташкент – Зарождение и Развитие Города и Городской Культуры*. Ташкент: Фан Узбекской ССР, 1983, 227с.

Filanovich, M. I. *Tashkent – Zarozhdenie i Razvitie Goroda i Gorodskoi Kul'tury*. Tashkent: Fan Uzbekskoi SSR, 1983, 227pp.

ABSTRACT

Tashkent: Formation and Development of the City and Its Culture

Ташкент – Зарождение и Развитие Города и Городской Культуры

For the first time, an author has sought to unravel the culture of modern Tashkent. He describes its early urban foundations, and the gradual emergence and development of the city’s culture. The author estimates the age of the city to be two thousand years old.

The analyses in this work are based both on written sources and on the latest archaeological excavations. Thanks to the material gathered from the micro-oasis of Tashkent, and based on its topography, the book studies the relocation of the previous capital Chach (known in the histori-

cal documents as Minguryuk) and Tashkent after it became the capital of the region between the sixth and eighth centuries CE. The book further discusses the development of the city in the later medieval period.

The author presents the historical context and provides a physical, geographical and geo-morphological description of the Tashkent micro-oasis.

The author depicts the hydro-networks of the micro-oasis, and the chronology of the “Kaunchin” culture.

The book contains an addendum consisting of seven tables with materials pertaining to the archaeological complexes of the urban settlements of Shashtepe, Kyurgantepe, Minguryuk, Aktepe Yunusabad, Aktepe Chilanzar, Hanabad and Binket, whereby the illustrations depict plans and maps of the city’s settlements, individual buildings, wells and reservoirs. The archaeological findings are shown in black and white photos.

Within the text of the book, there are other black and white pictures, maps and layouts of the settlements and archaeological findings.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

Muhammadkarimov, Abdulaziz. *Tashkentnama: Illustrated Historical-Toponymic Up to Date Guidebook*. Mukadis Dustmatov (tr.). Ken Cross (ed.). Tashkent: Uzintour, 2006, 239pp.

ABSTRACT

Tashkentnama: Illustrated Historical-Toponymic Up to Date Guidebook

The guidebook for the Uzbek capital Tashkent by the author Abdulaziz Muhammadkarimov consists of two parts. The first is an account of Tashkent’s history and its most important districts, neighbourhoods and historical sites. The second is a simple guide for modern Tashkent, including descriptions and listings of museums,

theatres and hotels. From a scientific point of view, only the first part of the book is interesting. It provides a more detailed insight into the history of Tashkent’s districts and neighbourhoods than I have so far come across in the English language.

Tashkentnama starts out with a historical account of Tashkent’s foundation in the second or first centuries BC, moves on through the Timurid era, and considers Tashkent as part of Kokand Khanate, under Russian and finally Soviet rule. It then focuses on the city’s four historical districts: Beshyoghoch, Kukcha, Sebzor and Shayhontohur. The book explains the origin of the district’s names and lists the number of gates, mosques, madrasas and mahallas (traditional Uzbek neighbourhoods) in each of them.

The reader also learns about the foundation of the neighbourhoods, where they are located, from what they derive their names and which famous sites can be found therein. When Muhammadkarimov writes about Chorsu neighbourhood, for example, he mentions its once famous well and how even the fifteenth-century Sufi poet Abdurahman Jami drank from it. The author also depicts Tashkent’s fortresses, gates, bazaars and water canals in detail.

For the reader unable to read Russian or Uzbek but interested in getting an insight into Tashkent’s history, this book can be recommended. Its shortcomings are manifold, though. Firstly, no historical sources are given, which makes *Tashkentnama* a work of popular science. The use of the English language is at times so awkward that the meaning behind the words becomes unclear. Also, there is an abundance of spelling mistakes and names are not spelled consistently throughout the book. Altogether, *Tashkentnama* is a strange piece of work, but the best available on this topic in the English language.

Jesko Schmoller

Özdem, Filiz et al. (ed.). *Taşın Belleği: Mardin*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, 503pp.

ABSTRACT

Memory of the Stone: Mardin

Taşın Belleği: Mardin

Taşın Belleği: Mardin is an encyclopaedic source comprising twenty-two articles and hundreds of photographs that trace Mardin's historical, sociological and cultural past from antiquity to the present time. Yet, its scope exceeds an ordinary referential source by virtue of the rich analyses of almost all aspects of the city. Scholars studying the history and sociology of urbanisation as well as those studying art and architecture can find valuable details in the articles edited by Filiz Özdem.

According to Metin Sözen, the author of the first article, the motivation behind the preparation of this 503-page-long collective study was "to highlight the long history and the unique identity of Mardin, which is situated in a special cultural geography". Indeed, the book aims to understand the roots, consequences and dynamics of the life that is sustained collectively through the centuries by people of different ethnic origins, languages and religions.

Although any reader – academic or non-academic – interested in Muslim civilisation and Islam's interaction with other religions and cultures can find all the articles useful, in this context four articles appear to be especially important: Abdüsselam Uluçam's "Mardin in the Islamic Era", Gabriyel Akyüz's "Syriac [Süryani] Orthodox Churches in the Centre of Mardin", İ. Gürşen Kafkas's "Folkloric Structuring in Mardin" and Melih Duygulu's "Music in Mardin". Uluçam examines the city from its annexation to the Muslim lands in 640 to its history under the Republic of Turkey. Akyüz not only provides information on the important monasteries, churches, schools and patriarchates of the Syrian history, but also underlines the juxtaposition of the churches, mosques and madrasas as an illustration of the multicultural life maintained by sympathy and tolerance in the

city. Kafkas summarises the folkloric elements of both the Muslim and the Syrian Christian cultures from the customs of marriage to wedding ceremonies, polygamy to honour killings, and blood feuds and circumcision feasts to holidays. In the same vein, Duygulu also concentrates on the multicultural structure of Mardin, discussing the musical culture of different ethnic communities such as Arabs, Kurds and Chechens, in addition to the mystical and traditional music produced in various sects of Islam and in Armenian and Syriac churches.

Taşın Belleği: Mardin is an invaluable source in terms of both the quality of the articles and the visual material it includes. Those who are interested in Islamic history, architecture, folklore, music and traditions can find not only scholarly articles but also literary essays in this book.

Hivren Demir-Atay

Dyayadi, Drs. *Tata Kota Menurut Islam: Konsep Pembangunan Kota Yang Ramah Lingkungan, Estetik, Dan Berbasis Sosial*. Jakarta: Khalifa, 2008, 294pp.

ABSTRACT

City Planning According to Islam: The Concept of Environmental, Aesthetic and Social-Based Urban Development

Tata Kota Menurut Islam: Konsep Pembangunan Kota Yang Ramah Lingkungan, Estetik, Dan Berbasis Sosial

This small book not only provides an Islamic solution to contemporary life in a city, but also analyses the urban planning from a textual perspective, investigating the practices in urban developments, focusing on the periods of the Prophet of Islam and Umar ibn Khattab. In this manner, the book has widened the scope of Islamic jurisprudence (*fiqh*) by looking into the authentic Islamic epistemology. As a modern work on *fiqh*, this book is written for intellectu-

als interested in urban planning from an Islamic perspective. However, the book does not provide an in-depth epistemology of *fiqh* in relation to practical city planning.

The author says that Islam provides a perfect teaching, and covers various aspects of urban planning; however, he argues that those responsible for city planning sometimes ignored *fiqh* when dealing with contemporary urban problems such as unemployment, poverty, criminality, rubbish disposal, prostitution, slums, sanitation and pandemic diseases. These topics are discussed using examples from life in Jakarta.

The author refers to Prophet Muhammad's involvement in city development together with his companions, and explains how Caliph Umar ibn al-Khattab built the cities of Kufa, Basra, Mosul and Fustat. The writer presents their criteria such as building mosques in the heart of the cities, and choosing specific locations in cities for providing public facilities.

According to the writer, Islamic teachings provide answers to all problems related to urban life.

The author concludes by discussing housing in Islam and explains that people should choose to live in friendly environments, where healthy living is possible and future generations can thrive.

Saifuddin Duhri

Translated by Amelia Fauzia

حزین بروجردی، حسین. "تذکره حسین حزین" یا "دورنمایی از شهرستان بروجرد" حاوی شرح حال دانشمندان، شعرا، نویسندگان گذشته و معاصر، تاریخ و جغرافیای بروجرد به ضمیمه ی عکس هایی از اماکن تاریخی. قم: انتشارات مجمع متوسلین به آل محمد (ص)، ۱۳۸۰، ۷۷۰ص.

Hazin Burujirdi, Husayn. *Tazkirah-yi Husayn Hazin, ya, Durnuma'i az Shahrastan-i Burujird: Havi-yi, Sharh-i Hal-i Danishmandan, Shu'ara', Nivisandigan-i Guzashnah wa Mu'asir, Tarikh va Jughrafiya-yi Burujird bi Zamimah-yi 'Aksha'i az Amakin-i Tarikhi*. Qum: Intisharat-i Majma'-yi Mutavassilin bi Al-i Muhammad, 2001, 770pp.

ABSTRACT

A Biographical Account by Husayn Hazin, or A Panorama of the Province of Burujird

"تذکره حسین حزین" یا "دورنمایی از شهرستان بروجرد"

A *tazkirah* is a book containing the biographies of eminent personalities and poets, along with samples of their works or poems. The *tazkirah* or bibliographical account of Husayn Hazin (apart from the first two hundred pages of the book, which could be named *Burujird's City Bulletin*) focuses on the biographies of Burujird's eminent personalities and poets of the past and present, including the writer himself.

The first two chapters, dealing with the geography, history, customs and rituals of the province of Burujird, aim to familiarise the reader with the social and political environment in which the eminent personalities of the city grew up. However, it should be noted that the account of Burujird's political history stops at the end of Nasir al-Din Shah's period of reign.

The material for this work was collected over a forty-year period which came to an end in 1971 (1350 Solar Hijri), thirty years before the book's first publication. Due to the relatively dated style of its writing and/or the writer's death before the book's publication, there is no precise listing of sources and references. The book is mainly a primary anthropological source, as the greater part of the information collected here comes from the writer's personal experiences as an eyewitness. One of the most prominent characteristics is the writer's focus on the provenance of the tombs of famous figures and the process by which they were converted into the holy shrines that are now located in Burujird and its environs. The work also contains accounts of the formation of some twenty shrines visited by pilgrims, together with their images, and a collection and analysis of about thirty customs, rituals and old games of Burujird.

The other sections of the book focus only on the biographies and works of poets, jurists and other great personalities of the city of Burujird. The writer, who was himself a member of Burujird's Literary Society, does not provide

literary analysis of any works or poems, and it is quite possible that he may have omitted some poets altogether. Except for one poem written in free verse, the book contains no samples of modernist poetry. The section “The Lives and Works of Contemporary Poets” contains a number of poems composed in the character and poetic style of Hazin Burujirdi; however, these are not necessarily representative samples of the writer’s style. In addition, very few poems in the local dialect are included.

The book’s main readership is anthropologists and those interested in the culture of the people of Loristan and the Western Iranian Plateau. Researchers of holy shrines will also find valuable information in this book.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Sofia A. Koutlaki

نجمی، ناصر . طهران عهد ناصری. تهران: عطار، ۱۹۸۵-
۱۹۸۶، ۶۰۷ص.

Najmi, Nasir. *Tihiran-i Ahd-i Nasiri*. Tehran: Attar, 1985–6, 607pp.

ABSTRACT

Tehran in the Naseri Era

طهران عهد ناصری

This 607-page book is an ambitious attempt at providing a historical, political, anthropological and sociological account of Tehran, the capital city of Iran, during the reign of Nasir al-Din Shah Qajar, which spanned the latter half of the nineteenth century. The author’s choice to focus on this period reflects the widely held belief that Nasir al-Din Shah’s rule had an unrivalled impact on the development of Tehran as a modern city.

The book is organised in a somewhat haphazard way. A first glance at the contents pages – six in total – indicates that the book is not divided into chapters, but rather a very large series of

topic headings and subheadings. However, the author describes the sections of the book as “chapters”, of which there are a staggering 117. This means that most “chapters” are no more than a few pages in length.

Najmi begins by offering a concise but informative account of Tehran’s history, from the time it was an insignificant village until it was chosen as the capital. He also traces the etymology of the word “Tehran”. The book then proceeds swiftly through an encyclopaedic range of topics, covering everything from palaces, bazaars, coffee houses, restaurants and popular streets to magic and superstition, food, medical services, fashion, Tehran’s clowns and even methods of execution. In parallel, Najmi aims to highlight key modernising factors reshaping the social landscape of Tehran. He therefore writes, among other things, about the establishment of the banking system and various industries. He also provides glimpses into the personalities and contributions of important political figures of the time, focusing in greater detail on the reforms introduced by Amir Kabir, whilst exploring more generally the life and assassination of the latter. The book is accompanied throughout by photographs of the city, the people and various cultural practices, which provide an entertaining visual dimension.

The book’s strength is its ability to mesh descriptions of political affairs in some chapters with more light-hearted, almost anecdotal descriptions of the day-to-day lives of ordinary Tehranis in others. One weakness, however, is the nostalgic tone of these descriptions: Najmi’s representation paints a romanticised picture in which people led a “simple” and “happy” life. This view, however, is not substantiated by any historical evidence. Moreover, the author promises that the book will be a “complete and clear mirror” showing the true face of Tehran during the period in question. This promise, however, remains unfulfilled, for although the attempt is certainly extensive in scope, the topics covered remain at a level of relatively shallow description and as such might be disappointing to scholars, particularly since Najmi’s account purports to be not only historical but also anthropological and socio-political. Nevertheless, the book is an entertaining and accurate account of Tehran in

an extremely important era and therefore quite useful as a work of general reference.

Reza Gholami

حسن بیگی، محمد رضا. تهران قدیم. تهران: ققنوس، ۱۳۶۶، ۴۸۰ص.

Hasan Baigi, Muhammad Reza. *Tihran-i Qadim*. Tehran: Qiqnus, 1988, 480pp.

ABSTRACT

Old Tehran

تهران قدیم

This book is a summarised form of articles published under the same title in the magazine *Itila'at-e Haftigi* from its Iranian New Year edition in 1984 to the corresponding edition in 1985. The work begins with an etymology of the word "Tehran" and demonstrates that its Arabic version, which is spelled differently, is distorted and has no historical basis. Using travellers' accounts as the source, the book goes on to explain how Tehran became the capital and provides a smooth and pleasant description of the gates, neighbourhoods, traditions and people of the city.

This book is in essence an overall monograph of "old Tehran" along with a collection of supplemental narratives. With the exception of the news sources, the references for these have not been noted within the text. Instead the sources are included within a bibliographic index of books consulted for the work. Of course, there are parts of the text which are based on what the author has himself seen and heard. As such, like Jafar Shahri's book (also titled *Tihran-i Qadim*, 1370), these segments do not need to reference sources. For example, in describing the Tup-i Morvari (The Pearl Cannon), the author speaks of his own recollection of seeing the Shah's order and the signature of the Iranian maker on

the barrel of the cannon. This eliminates historical doubts about whether the cannon was made by the Portuguese and whether it was made by order of Fath-Ali Shah.

The author has also used readers' letters to the editor in correcting and completing this work. To some extent, this makes his approach similar to the anthropological method of the late Anjavi Shirazi. That is to say, some information is gathered from local informants and the researcher then organises or summarises it.

The best assessment for *Tihran-i Qadim* is to consider it a narrative of how Iran's urban society entered modernity and modernisation and how it showed cultural resistance or reception in facing it. The introduction of the first automobile to Tehran, the establishment of the first hospital and electrical plant, and the history of the postal service, cinema and banking in Tehran are all sections in *Tihran-i Qadim* which may not have been gathered according to the most academic of methods but have content that is of anthropological interest.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Translated by Niki Akhavan

Пугаченкова, Г. Термез, Шахрисябз, Хива. Москва: Искусство, 1976, 205с.

Pugachenkova, G. *Termez, Shakhrisiabz, Khiva*. Moscow: Iskusstvo, 1976, 205pp.

ABSTRACT

Termez, Shahrisabz, Khiva

Термез, Шахрисябз, Хива

Termez, Shahrisabz, Khiva (1976) is similar in style and format to Galina Pugachenkova's earlier work *Samarkand, Bukhara* (1968) and is designed as a guidebook. However, this book is written in a more academic language and does not contain the same "guiding" narrative.

Pugachenkova aims to show the importance of these lesser known and less visited cities through a brief historical narrative of their development over the last two millennia and then through descriptions of their major architectural ensembles. Since most of the standing monuments belong to Islamic, particularly Timurid and later, periods, the narrative naturally becomes dominated by detailed discussions of medieval architecture.

Historical sources are used extensively in order to convey the former grandeur of the monuments now in ruins, and to discuss their function. A hundred illustrations of the archaeological findings in the cities add more flavour to the narrative as they depict the condition of the monuments in the Soviet period.

Pugachenkova's book stands out over other similar descriptive narratives as it shows the similarities and differences between the monuments of these cities and other monuments in the rest of Central Asia. The author excels in telling the story of the evolution of architectural styles and the transmission of architectural knowledge across the region through discussions of selected monuments and major historical events. Pugachenkova interprets and decodes complex elements of architectural decor masterfully, praising architects and craft-masters rather than the rulers of the cities. She also explains the organisation and planning of the medieval Islamic cityscape, particularly when discussing Khiva.

This work is not as easy to follow as *Samarkand, Bukhara* and is more analytical in content, but it remains an important reference for the monuments of Termez, Shahrisabz and Khiva in particular, and for Central Asian architecture in general.

Gaigysyz Jorayev

Gülersoy, Çelik. *Tramvay İstanbul'da*. İstanbul: İstanbul Kitaplığı, Kitapçılık ve Tic., 1989, 244pp.

ABSTRACT

The Tram in Istanbul

Tramvay İstanbul'da

This book narrates the history of the tram in Istanbul, which is still in use as a means of transport. The book is enriched by very good-quality material from the Ottoman Empire and the Turkish Republic, such as photographs of trams travelling between neighbourhoods, old tram tickets, student passes and timetables, as well as comic strips relating to the tram and the rising cost of living.

The book starts with the history of the tram in 1869 and provides copies of contracts in Ottoman and French for tram construction and administration. The Dersaadet Tram Company was founded by the bankers of Galata in order to construct and manage the tramlines; the book includes a translation of the company's 1869 contract from Ottoman into modern Turkish.

The author describes the transition from horse-powered to electric tram, also covering ticket prices and destinations. There are lengthy quotes from literary figures of the time, such as Ahmed Rasim and Hüseyin Rahmi Gürpınar, who wrote on the tram. The author refers to the defining political and economic events of the era and analyses their effects on the management of the tram.

During the Republican period, especially after 1938, the Tram Company started to fail in fulfilling its responsibilities, such as repairs, maintenance and opening of new lines. In addition, the company was pushing ticket prices up in order to increase its profits. During the first years of the Second World War, state control policies were gaining force and the nationalisation of the Tram Company was on the agenda. Eventually, both the Tram Company and the Electric Works were bought by the state and the Tram Company was abolished in 1939, as a major construction programme started in Istanbul.

The author criticises the fact that the state started such a construction programme in Istanbul right at the start of the Second World War, just as the crisis that had enveloped Europe

arrived at the gates of Turkey. He explains that the state hoped to derive some funds for its construction plans from the newly nationalised tram company. In the 1940s, the troubles brought by the war affected Istanbul's transport provision badly, creating difficulties for the passengers. The author has included lengthy quotes from newspapers from stories and complaint letters regarding the tram.

As a conclusion to the book, the author talks emotively about the abolishment of tram services in the 1960s, to which he was a witness. Today, the tram is no longer one of the main elements of Istanbul's transport network as its use is very limited; however, it is still much loved as a token of old Istanbul. This is a book by a non-professional historian; nonetheless it includes very comprehensive and original information on the history of the tram.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Karpuz, Haşim. *Türk İslâm Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993, 174pp.

ABSTRACT

Turkish-Islamic Domestic Architecture: The Case of Erzurum Houses

Türk İslâm Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri

The aim of this book is to discuss Erzurum houses and their place within Turkish-Islamic domestic architecture. The book is written in easy-to-understand language, with architectural terms also explained in layman's terms.

The book defines the word "house" before discussing the history of Turkish houses, houses in the Muslim world, houses in Central Asia, Seljuk houses, pre-Turkic Anatolian houses and their influence on the Turkish Anatolian house styles. This is followed by a brief discussion of the characteristics of Turkish Anatolian houses,

where it is shown that despite differences due to climate, geography and economy, there are certain common features.

The geography, history, urbanisation and traditions of Erzurum are also covered. The book looks at a number of Erzurum houses in detail, listing their names, addresses and construction dates. The structure and ornaments of each house are described in detail.

The last section presents the impact of geography, climate and economy on the architecture of the houses. The construction materials, types of wall, number of storeys, types of plans, the arrangement of rooms into different sections of the house, the functions of these sections and rooms, and general decorative features of the houses are all depicted. The book also provides a terminology of houses, a bibliography, photos and plans of different types of Erzurum houses and of individual houses, as well as general photos and maps of Erzurum. The book would have been better organised if the large number of photos, plans and maps had been juxtaposed with related texts.

However, regardless of the location of the visual material, this book provides a considerable amount of information on an understudied subject, and is therefore a valuable resource for researchers.

Ecehan Koç

Hasan, Arif et al. *Understanding Karachi: Planning and Reform for the Future*. Karachi: City Press Publication, 1999, 173pp.

ABSTRACT

Understanding Karachi: Planning and Reform for the Future

Understanding Karachi, by Arif Hasan, an architect by profession, is about the physical planning of Karachi and the relationships of the various factors involved in it.

Using a number of researches, but mainly those undertaken by the Orangi Pilot Project,

the Urban Resource Centre and the Department of Architecture and Planning of the Dawood College of Karachi, the author has brought to the fore critical issues such as that of land-grabbing. This is a delicate topic, which people have generally avoided discussing lest they be targeted. Here the mafia forcibly evacuates lands by destroying the tent-houses of the poor, most often through arson.

The strength of this work is that even after depicting the bleak picture of the demand and supply imbalance of the basic amenities, poor governance, and the stranglehold of the interest groups on resources, it gives hope. It does so through citing examples of the successes of some private sector organisations which, together with the communities, have provided relief to the lower and lower-middle income group. The author suggests that if supported by the state, these can be used to lessen the burden on the government and bring some comfort to the miserable life of the poor.

Also provided is a comprehensive list of the welfare organisations operating in the city. However, since it was published well over a decade ago (1999), some of the facts and figures and the list of the NGOs need to be updated.

Navin G. Haider Ali

Kumbaracı-Bogoyeviç, Lidiya. *Üsküp'te Osmanlı Mimarî Eserleri*. Suat Engüllü (tr.). Istanbul: Mas Matbaacılık, 2008, 467pp.

ABSTRACT

Ottoman Monuments in Skopje

Üsküp'te Osmanlı Mimarî Eserleri

Osmanliski Spomenici vo Skopje, written by Lidiya Kumbaracı-Bogoyeviç and translated into Turkish as *Üsküp'te Osmanlı Mimarî Eserleri* by Suat Engüllü, is a limited edition, published in 1998 by the Macedonian Islamic Community Association, Department of Science and Islamic Art. In the same year, this work won

the “November 13 Skopje City Award” in the category of best work presented in the field of science.

The book is the outcome of extensive research on numerous resources from literature and written documents to archive files and contains rich visual materials. The geographical location of Skopje enabled the city to embrace diverse civilisations throughout its history. This influenced the cultural structure and hence the architecture of the city. The invasion of Skopje by the Ottoman Empire in the year 1392, on the other hand, initiated Islamic civilisation’s influence on the city’s architecture. This work elaborates on the impact of Islamic civilisation on Skopje’s architecture.

The study introduces religious monuments such as mosques: existing mosques, ruins of mosques, and mosques that no longer exist. The tombs outside cemeteries of the mosques, the still existing Rufai and Baba Dervish Lodges, and other dervish lodges which did not survive are also presented.

The non-religious monuments in the city are explained according to their economic, communal, educational and administrative functions, under the rubric of civic architecture. This section portrays bazaars, covered bazaars (*bedestan*), roadhouses and caravanserais. It also includes existing roadhouses as well as ruins of and vanished roadhouses. Another section with the title “Social Monuments” presents baths; extant baths, ruins of baths, and baths no longer in existence are introduced together with information on aqueducts, fountains and bridges.

Administrative monuments such as post offices and the government buildings are also described, and information on educational buildings and domestic housing is provided. The city plans of Skopje are included as well.

The city of Skopje, which reflected the characteristics of Roman civilisation and the culture of the Middle Ages, acquired a new face and a culturally diverse identity following the Ottoman conquest. Such cultural wealth reverberated on the architectural structure of the city. *Üsküp'te Osmanlı Mimarî Eserleri* occupies a significant space within Ottoman cultural history and is a very valuable source for understanding the influ-

ence of Muslim civilisation on the architecture of Skopje. The work is worthy of attention with its abundance of visual materials and coverage of an extended period of time. However, information on some of the monuments is compiled on the basis of assumptions due to the lack of written documents.

Ruken Alp

حمیدی، ملیحه. استخوانبندی شهر تهران. تهران: سازمان مهندسی و عمران شهر تهران، ۳ جلد، ۱۳۷۶، ۹۵۱ص.

Hamidi, Maliha. *Ustikhanbandi-yi Shahr-i Tihiran*. Tehran: Sazman-i Muhandisi va 'Umrani-yi Shahri-yi Tihiran, 1998, 3 vols, 951pp.

ABSTRACT

The Physical Structure of the City of Tehran

استخوانبندی شهر تهران

Ustikhanbandi-yi Shahr-i Tihiran (The Physical Structure of the City of Tehran) was published following a research project supported by Tehran's municipality. The main objective of the research was to reorganise the city of Tehran in order to have control over its future developments. The historical centre of the city was the object of the most scrutiny as the research was based on the hypothesis that every action-plan for organising the complex structures of the city should be initiated from its centre.

According to the author, the research initially lacked theoretical support. The author provides an overview of urbanism by citing the theories of a number of scholars on the issue since the 1960s, with the purpose of showing that there are various approaches to the study of urban structure.

The book features research focused exclusively on the case study of Tehran and provides comprehensive data on the expansion of the city from the Safavid period onwards. The results showed that Tehran's physical structure was

finalised by the 1960s and the later developments led to the creation of independent sub-structures.

In sum, the book depicts the past and the present of the city's structure, and sets a vision for its future. It refers to methods and general concepts of regeneration and organisation of the structure of the city, and presents them in three scales: metropolitan, district and neighbourhood.

The book distinguishes itself from other studies on the subject through its methodology. It investigates the physical structure of a city by measuring its functionality, form, landmarks and transportation network. The work also provides a large number of informative maps, along with some illustrations from late twentieth-century Tehran. Finally, the book contains details on other historical cities of Iran.

Alireza Vaziri Zadeh

Translated by the MCA Editorial Team

ستاری، جلال. اسطوره تهران. تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۸۸، چاپ دوم، ۲۵۰ص.

Sattari, Jalal. *Usturah- 'yi Tihiran*. Tehran: Daffar-i Pizhuhishha-yi Farhangi, 2006, 2nd edn, 250pp.

ABSTRACT

The Myth of Tehran

اسطوره تهران

Written by one of the most prolific contemporary Iranian mythologists, the book is an investigation into the mythological foundations and representations of Tehran. It employs "written sources" and postpones the usage of visual materials such as movies, theatres and paintings to a future research. The "written sources" are in fact a highly selective number of novels in modern Iran. The core question of the book is whether Tehran is a truly mythological city, or has been given mythological dimensions later by novelists. The author's verdict is that Tehran is not a real mythological city and belongs to the latter

group of cities. The argument put forward by the author, however, is unsatisfactory. He never engages closely with the question he has posed, and indeed the book is a selective survey of representations of Tehran in the modern literary form, namely the novels. This is not to overlook the important contributions of the book to the field, including its analysis of the largely negative depiction of Tehran in novels in terms of the dilemmas and pathologies that modernity and urbanisation have brought.

Seyed Mohammadreza Hashemitaba

Шишкин, В. А. *Варакша*. Москва: Издательство Академии Наук, 1963, 250с.

Shishkin, V. A. *Varakhsha*. Moscow: Izdatelystvo Akademii Nauk, 1963, 250pp.

ABSTRACT

Varakhsha

Varakhsha

This book is an outcome of archaeological research on the site of Varakhsha, the urban settlement in the Bukhara oasis, conducted by the expedition of the USSR State Hermitage and the Institute of History and Archaeology of the Uzbek SSR Academy of Science.

References to sources and scientific literature are presented on each page. The book provides illustrations, including maps and plans of both settlements and separate buildings, plans of excavations and exploratory wells, tables of findings, photos of excavation sites in black and white and in colour, and samples of material and artistic culture of the settlement.

The work deals with the geographical characteristics and covers the history of the archaeological study of the Bukhara oasis. It depicts the history of human settlements in the oasis, its irrigation and the reclamation of land.

The book describes the urban settlement of Bukhara and provides a brief overview of the medieval documentary sources about the settlement, a topography of the city and a chronology of important historical landmarks. It outlines the results of archaeological excavations of the Palace of *Bukhar Khudas*, who were the rulers of Bukhara, and presents the findings of excavations at the citadel and a detailed description of all archaeological findings. It refers also to the outcome of excavations of the residential houses in the ninth and eleventh centuries in the western part of the settlement.

The book describes the findings of excavations at the sites of the tower and fortifications on the north-western corner of the settlement and the city walls dating back to the sixth to eighth centuries CE.

The last section of the book deals with the description of mural paintings in the Red and Eastern Halls of the Palace of *Bukhar Khudas*. It describes separate pieces and fragments of alabaster decor of the Palace of *Bukhar Khudas* and aims to draw a comparative analysis between the artistic monuments of Varakhsha and those of Khwarezm, Panjiqent, Balalyktepe and southern Turkmenia.

Shamsiddin Kamoliddin
Translated by Ivan Leonidov

Şenol Cantek, L. Funda. *Yaban'lar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara*. İstanbul: İletişim, 2003, 373pp.

ABSTRACT

“Strangers” and Natives: Ankara in the Course of Becoming a Capital City

Yaban'lar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara

Şenol Cantek considers the transformation of Ankara during the transitional period which

marks the end of the Ottoman Empire and the beginning of the Turkish Republic, emphasising its reconstruction as the capital city of the new regime. The book aims to offer an alternative discourse to official history. Therefore, it refers to a wide range of sources encompassing not only those which represent the dominant state discourse but also written and oral testimonies reflecting a variety of perspectives. The book consists of twelve basic chapters in addition to an appendix which includes brief biographical accounts of those interviewed by the author.

Şenol Cantek focuses on the shift of identity during this period. The Ottoman identity was portrayed as “other” during the establishment of the Turkish Republic. The new regime was determined to become a part of Western civilisation, detaching itself from the bonds of Islam and tradition, which resulted in a conception of national identity based on “Turkish” ideals. According to Şenol Cantek, Ankara, which was considered an alternative to Istanbul, became a capital city as an important phase of this nationalisation project. A rural city that offered a lifestyle determined by traditional and religious values became the starting point of “Turkish” urbanisation, a living space for ideal Turkish citizens, and Westernised and modern everyday practices. The author details the clashes between the natives of the city and those who came from outside to actualise this project; he uses the equivocal Turkish word *yaban*, which means both “stranger” and “savage”. Şenol Cantek concludes that the natives were exposed to the Orientalist gaze of those who came to construct Ankara, while the outsiders were viewed as strangers by the natives. As a result, Ankara became a meeting place of “the savages” and “the strangers”.

Yaban'lar ve Yerliler is a study which to a large extent accomplishes its goal of offering an alternative narrative to the official history. It is a unique book as it views written and oral accounts not just as historical documents, but as sources that deserve discourse analysis within their own contexts and conditions. Its approach to the subject from an interdisciplinary perspective, with substantial references to architecture, history,

sociology, communication and literature, renders the book exceptional.

Hivren Demir-Atay

چیشٹی، نور احمد۔ یادگار چشتی: لاہور کی ذاتین اور ان کی رسومات۔
لاہور: بک ہوم، ۲۰۰۴، ۲۰۸ص۔

Cishti, Nur Ahmad. *Yadgar-i Cishti: Lahaur ki Zaten Aur un ki Rasumat*. Lahaur: Buk Hom, 2004, 208pp.

ABSTRACT

The Chishti Memorial: The Castes and Customs of Lahore

یادگار چشتی: لاہور کی ذاتین اور ان کی رسومات

The book *Yadgar-i Cishti: Lahaur ki Zaten Aur un ki Rasumat (The Chishti Memorial: The Castes and Customs of Lahore)*, by Nur Ahmad Cishti, was published in 1859 and reprinted by Book Home, Lahore, in 2004 with the addition of a preface carrying the author’s biography.

The purpose of the book was to make the foreign rulers of India aware of the customs of the land; another purpose was to record the castes and customs of the author’s time. He does not make a distinction between castes and occupations, which were based on the class division of the society. He seems to have been conscious of this fact, because in many places after mentioning the caste (in reality, the occupation) he mentions many sub-castes too. He lists a number of castes such as those of landlords, religious scholars, traders, barbers, farmers, singers, entertainers and prostitutes, launderers, sweepers and so on.

The main customs discussed are related to the rites of passage, and some religious events. On these occasions the people were able to demonstrate their wealth and importance. The more affluent a person, the lengthier and more ritualistic was the ceremony.

The book shows how most of the rites and ceremonies were linked more to the culture of

the land and the extant superstitions than the religion. The author tries not to give any opinion on the customs, but at times his dislike for some female superstitions is evident.

The book is valuable as it not only informs us about the customs and practices that existed more than 150 years ago in Lahore, but also reveals the changes in the traditions since then.

Navin G. Haider Ali

Şimşek, Ali and Akçay, Ahmet Sait. *Yeni Orta Sınıf*. Istanbul: L & M Yayıncılık, 2005, 120pp.

ABSTRACT

The New Middle Class

Yeni Orta Sınıf

In his short but intense study, Ali Şimşek examines one of the major aspects of Turkey's cultural transformation in the 1990s. He looks at the emerging culture of white-collar professionals in the biggest cities and points out that their number has rapidly increased and their culture become dominant. The emerging group perceived itself as the new elite, and culturally distanced itself from the traditional middle and lower classes. In this new cultural climate, the culture of lower classes and traditional moral values of the middle classes have been generally denigrated.

Şimşek's analysis specifically focuses on one of the most popular humour magazines, *Leman*, which was first published in 1991. This magazine has had a strong impact on the university students and youth in general. It has been instrumental in the spread of parodies ridiculing the 1970s and 1980s lifestyle, mocking Turkishness, and praising cultural gentrification and the adoption of a new urban way of life.

Yeni Orta Sınıf is without doubt an instinctive and thought-provoking book. Nevertheless, the study seems to be solely based on the authors' observations. It represents, in one sense, a type

of sociology based on impressions, which could be called "Simmelian". Although the author analyses the caricatures produced in the magazine in detail, he does not try to situate the work within an urban context. Except for a few references to previous works, the author does not mention important researches conducted on this topic. Despite this shortcoming, this study still deserves the attention of researchers who are interested in globalisation after the 1990s, and the changing culture of urbanised societies.

Sinan Kadir Çelik

Cezar, Mustafa. *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*. Istanbul: Akbank, 1991, 476pp.

ABSTRACT

Beyoğlu in the Nineteenth Century

XIX. Yüzyıl Beyoğlusu

Focused mainly on the nineteenth century, this book provides detailed information on the history of Beyoğlu, a district formerly known as Pera. Printed on paper of excellent quality, it holds rich visual material, including numerous maps, plans and photographs. Each of the twelve chapters ends with a notes section, and the work concludes with a six-page summary in English.

The author expresses his disappointment over the decline of Beyoğlu's cosmopolitan nature, criticising the political developments that caused its non-Muslim population to dwindle. The book begins with an etymological investigation into place names, i.e. "Beyoğlu" and "Pera". The author then goes on to describe the changes in the physical boundaries of the neighbourhood through the centuries. He mentions the vital role played by the provision of water in the formation of the neighbourhood and emphasises the fact that Beyoğlu developed significantly during the time of the Ottoman reforms, namely the closing decades of the eighteenth century and throughout

the nineteenth century. He refers to Ottoman reforms again when he depicts the barracks and military schools built in the neighbourhood.

Cezar describes not only Beyoğlu but also its surrounding neighbourhoods, and provides information on issues such as the general development of the population along with the social and cultural life of these places. In addition, the book looks at changes in the demography of the area, while highlighting factors that have made an impact on the social life of Beyoğlu, such as foreign schools, transport (trams were in frequent use during the nineteenth century), recreational spaces, shopping centres, arcades, theatres and cinemas. Cezar presents detailed information on the history of various mosques, churches and synagogues in the area. This is followed by a detailed explanation of the architectural attributes (elements) of the neighbourhood, also featuring examples of buildings that were damaged or destroyed, which are supplemented with photographs. Ottoman palaces are also examined in detail, especially when the author discusses the impact that the transfer of the Ottoman court from Topkapı to Dolmabahçe Palace had on the neighbourhood.

Finally, the author describes political events that Beyoğlu has witnessed: the military reforms, the Tanzimat reforms which influenced the administrative, social and economic structures, the first Ottoman parliament, the first constitutional monarchy and the transition into a republic.

Drawing on academic works in Turkish, French and English, and supplemented by vibrant visual material, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu* is a rich account of Beyoğlu's history and a pleasurable read for those interested in Istanbul. Given its wide-ranging perspective, the book is also a valuable contribution to existing research and studies on Istanbul.

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Saner, Turgut. *19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm"*. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 1998, 180pp.

ABSTRACT

"Orientalism" in Nineteenth-Century Istanbul Architecture

19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm"

This book deals with examples of Orientalism found within late Ottoman architecture in Istanbul from the mid-nineteenth century to the early twentieth century. The work is the first book on buildings in Istanbul that exhibit "exotic" influences from Moorish Andalusia, India and the Maghreb.

The introductory chapter summarises the characteristics of Orientalist architecture in Europe and the niche that Ottoman/Turkish architecture occupies within it. The second chapter compares a number of Oriental architectural styles in detail and offers an analysis of the structures. It examines the function of these buildings in the city as well as their level of importance, that is, whether the buildings are imperial, monumental, small scale or residential. The third chapter outlines the architectural characteristics of "Ottoman Orientalism".

The author's research demonstrates that Orientalist architecture was prevalent during Sultan Abdulaziz's era. He also points out that the Westernised image of nineteenth-century Ottoman architecture was transformed into an (Ottoman) Revivalist outlook by turning to its own heritage, which, through a search for authentic "national" expression, led eventually to the First National Architecture Movement in the first decade of the twentieth century.

Although the author observes that the use of the Western term "Orientalism" for Ottoman architecture is an issue that merits debate, his work focuses predominantly on morphological features of style. The discussion on Orientalism in Ottoman architecture thus needs to be developed further.

Print quality is satisfactory and images accurately portray particular visual information. This

work, therefore, takes its place as the first collection that documents structures from late Ottoman architecture which have Oriental motifs, and thereby initiates a primary discussion about the topic.

Sezim Sezer

Doğru, Halime. *XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1995, 288pp.

ABSTRACT

The Social and Economic Outlook of Ottoman Cities until the Eighteenth Century

XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü

Halime Doğru studies urban life during the time of the Seljuks and Ottomans in Anatolia. She bases her study on monographs prepared by prominent historians who have studied the *tahrir* (population and tax) notebooks on Anatolia, Rumelia and the Caucasus. Therefore, the author classifies the book as a compilation, even if she also relies on archival material when necessary.

The work starts with a discussion about the history of Anatolian cities from the Neolithic ages until the eleventh century. It looks thereafter at the social and economic condition of the cities. The author discusses the social, economic and cultural life of Seljuk cities before dealing with cities under the Ottomans. She devotes half the book to Seljuk cities despite the fact that the book's title exclusively refers to Ottoman cities.

The section covering Anatolian Seljuk cities describes their physical structure, administration types, religious institutions, health, social help and educational institutions, their source of income, transport and trade, foundations and the characteristics of the population.

In the larger second section, the social and economic outlook of Ottoman cities up to the eighteenth century is discussed. It includes infor-

mation on the physical outlook of Ottoman cities, the economy, the tax system, trade, the organisation of groups involved in different trades and their supervision, the situation of non-Muslims, and the administrative and legal system.

The book also includes visual material such as miniature paintings, maps and gravures. If the visual material had been presented alongside the subject matter rather than at the end of the book, this could have made the book more engaging.

Despite its flaws, the book is a valuable reference book. It compiles the works of prominent historians who explored the original archival material. The book is essential for researchers unable to reach the archives or who are short of time, and for readers looking for general knowledge on the subject.

Ecehan Koç

Ergenç, Özer. *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya: Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı, 1995, 247pp.

ABSTRACT

Sixteenth-Century Ankara and Konya: A Contribution to the Urban Historiography of the Classical Ottoman Period

XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya: Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı

Written by a prominent historian of Ottoman socio-economic history, this book analyses two Ottoman cities in Anatolia, Ankara and Konya, in the sixteenth century. As the title suggests, this work is not only a study of these two cities, but also a contribution to Ottoman urban history, which, the author maintains, can be contrasted in terms of its relatively limited output with the abundance of works on the Muslim city in the pre-Ottoman Middle East. Another merit of this book is that it focuses on the sixteenth century, a period for which it is difficult to find *sijillat* (court records), especially in combination with

tahrir and *vakfiye defterleri* (tax, population and endowment registers), the major source for Ottoman social and economic history.

The book falls into three unevenly balanced chapters. The first compares the physical features of the two respective cities with a focus on their general appearance and major road systems, places of trade and art, administrative loci, religious and social buildings, and neighbourhoods.

The second offers a survey of demographic features of these cities, namely population and nutritional resources, and distribution of the population according to neighbourhoods, religious communities, and the tax status of their inhabitants. Here Ergenç makes comparative use of *sijillat* and *tahrir* and *vakfiye defterleri*.

The bulk of the work is concentrated in chapter three, where the author analyses social relations in the Ottoman city with regard to administration, economy and social life. He first explores the role of the city-dwellers in the administration vis-à-vis the legal and administrative officials. Next, he draws attention to the economic role of these cities in producing and marketing certain goods. Finally, with respect to social life, he explains various social groups and daily life. Ergenç concludes that the Ottoman city had at least some distinct features from other Muslim cities. This work is indispensable for those interested in Ottoman urbanism and socio-economic history.

Hasan Çolak

Kara, Adem. *XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri: Antakya*. Istanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, 288pp.

ABSTRACT

Antakya: An Ottoman City in the Nineteenth Century

XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri: Antakya

This book explores Antakya's physical, demographic, administrative, economic and social his-

tory and serves as a good example of scholarship on Ottoman urban history. While the title refers to the whole of the century, the author explains that he will be mainly looking at the first half of the nineteenth century.

The book narrates the history of the city from its foundation in the Seleucid times (c. 300 BC), covering thereafter the Byzantine, Sasanid, Arab, Crusades and Ottoman periods in chronological order. The author defines the city's character as Turko-Islamic and provides information on its physical outlook and administrative structures. He describes some physical aspects (such as places of worship, trade, artisanal workshops and religious foundations) of villages and neighbourhoods belonging to the province of Antakya, which in turn was part of the state of Aleppo. He emphasises Antakya's importance as a fortress town and trade centre, being situated on important trade and pilgrimage routes.

Turks, Arabs, Greeks and Armenians constituted the ethnic groups in Antakya, while the prevailing religions were Islam, Judaism and Christianity. The author provides some information on missionary activities, underlining the fact that the city is an important religious centre in the East, housing the Syrian Orthodox Patriarchate. He presents examples from Ottoman court records on instances of coexistence and social relations between Muslims and non-Muslims. Again, relying on evidence from court records, he talks about the city's tribal clans and mentions the important role they play in the social and economic life of the city.

By examining court records and records of credits and debts, sales and purchases, as well as testaments, the author has been able to review types of goods for sale, prices, quantities and taxes paid. He lists various artisan groups and different types of occupations, cites the jobs favoured by certain religious groups, and discusses in detail the types of taxes paid by the residents.

The study is based primarily on Ottoman sources and makes no use of foreign literature. At the end of the book, drawings on the spatial organisation of the city, tables of tradesmen's accounts and some sample Ottoman documents are included; however, the print is

so minuscule that these pages are practically illegible. However, in the conclusion the author suddenly offers his own political opinions on the Greek Orthodox Patriarchate and the Greek Orthodox presence in the Ottoman Empire and the demise of the multi-religious social structure of the city, offering definitions that have no basis in scientific language (p. 234).

Feryal Tansuğ
Translated by Aysu Dinçer

Beyru, Rauf. *19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam*.
Istanbul: Literatür, 2000, 443pp.

ABSTRACT

Life in İzmir [Smyrna] in the Nineteenth Century

19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam

19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam is a social history work that focuses on life in the city of İzmir. Beyru provides the reader with detailed information about different aspects of city life in nineteenth-century İzmir, such as attire and finery, sports activities, social clubs, concerts, religious celebrations, weddings, various ceremonies and the relationship between different ethnic and religious communities.

The book is divided into three main chapters entitled “Demographic Structure of İzmir before the Nineteenth Century”, “İzmir in the Nineteenth Century” and “Social Life in İzmir during the Nineteenth Century”. Drawing from witness accounts and statistical data, Beyru proclaims that İzmir’s population displayed a “multicultural” structure, as it included a variety of ethnic and religious communities. As well as the predominant Turkish Muslim community, there were Armenians, Jews, Greeks and different sects of Christian communities

living side by side in İzmir. Furthermore, another significant community, sometimes referred to as “Frenk” (European) or alternatively as “Levanten” (Levantine), whose settlement in İzmir can be traced back to the fifteenth century, can also be counted as an important component of İzmir’s population. Beyru clarifies that during the Ottoman Empire all foreigners of European origin were called “Levantine” and that the term was used to describe settlers who had originated from European families.

In the third chapter, which also forms the main part of the book, Beyru focuses on the different domains of social life in İzmir with its “mixed” and “multicultural” population. Divided into twelve sections, this chapter examines a range of subjects including social relations, social clubs, ethnic and religious work, missionary programmes run by Catholic and Protestant groups, fashion and attire, sporting activities, education, concerts, feasts and festivals, ceremonies, rituals and visits, thereby depicting a rich and varied tapestry of nineteenth-century İzmir.

As mentioned in the foreword, the sources used are primarily accounts by travellers, memoirs and other official documents. The work also contains a wealth of illustrations, including maps of social clubs and theatres in İzmir, drawings of clothing worn by both men and women, samples of tariff cards, paintings and photographs of the city and its populace, and even brochures of foreign stores around İzmir.

19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam is therefore not only a significant book that offers an objective depiction of a nineteenth-century Ottoman city and its life, but also a substantial contribution for researchers interested in Ottoman society and city life in general.

Ali Serdar

Akın, Nur. *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*. İstanbul: Literatür Yayınları, 1998, 354pp.

ABSTRACT

Galata and Pera in the Second Half of the Nineteenth Century

19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera

This book describes the atmosphere of Galata and Pera, cosmopolitan areas of İstanbul, during the latter half of the nineteenth century, and covers their buildings and social environment along with their urban and structural characteristics. The study is the first to examine the area by drawing on newspaper accounts. Three French daily papers, *Journal de Constantinople*, *La Turquie* and *Le Moniteur Oriental*, published in İstanbul from 1848 to 1900, are reviewed as first-hand communications. According to the author, the information found in these newspapers recounts the belle époque of the districts. The research based on these sources aims to reconstruct their vanished exquisite lifestyle.

The author suggests that the information obtained will help to preserve the historic environment of the areas under discussion, as they have to date survived with very few changes compared to other districts of the city. The author refers to the cosmopolitan nature of the city which influenced the process of Westernisation in the nineteenth century. He explains the concept of Westernisation and the role of non-Muslims in transmitting it to the rest of the empire. Population, history and several urban characteristics are reviewed in subsequent chapters through the examination of primary buildings such as religious, commercial, educational, cultural, residential, entertainment and recreational spaces.

The work demonstrates that during the latter half of the nineteenth century, the area of Galata and Pera was the “West in the East”; that is, it was in close contact with Europe, and all manner of goods and services were available almost simultaneously in both places. The style of living was similar to that in cities such as Paris and

Vienna; the area boasted a varied urban culture that was not commonly observed in other parts of the Eastern world.

However, the research, primarily drawn from memoirs, travel books and visual material, does not take account of newspapers in Ottoman and other languages and describes the area mainly through the perspective of French daily newspapers. The use of valuable visual material could also be improved through better print quality. Nonetheless, this work is a reflection on the built and social environment of Galata and Pera, the most Europeanised districts of İstanbul, during the extensive Westernisation of the Ottoman Empire.

Sezim Sezer

Ergenç, Özer. *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine bir Araştırma*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006, 324pp.

ABSTRACT

Bursa before the End of the Sixteenth Century: A Study on Urban Structure, Administration and the Economic and Social Status

XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine bir Araştırma

The book focuses on Bursa, the Ottoman capital city from 1326 to 1402. By the end of the sixteenth century the city had become an important trade centre.

The author questions two main judgements on Muslim cities in the introduction of the book. The first is the absence of administrative institutions that define a city. The second is the assumption that there is a certain kind of disorder

in the physical appearance of Muslim cities, and that this arises from a lack of political consciousness, and the absence of self-administration. Ergenç endeavours to refute these assumptions by presenting Bursa as a typical Ottoman city. The book is a continuation of the author's study on Ankara and Konya. The primary sources used in this volume include court records and cadastral surveys.

The book provides information on the physical properties of Bursa, the buildings that make up the urban structure (like the mosques, schools, public baths and commercial buildings), the population, and a detailed explanation of the Ottoman administration and the economic structure of the city. The work focuses on the guild system and silk trade, which contributed to the development of the city. The book is not limited to a description of Bursa, as the title may suggest. Ergenç actually presents a) the functioning of Ottoman administration in the province through city notables and people, b) the elements of *mahalle* (the main settlement unit of an Ottoman city) and c) the rulings of the guild system (*esnaf*). It thereby presents the voice of urban dwellers in the provincial administration and how their participation constituted and affected the main components of the Ottoman city. This outlook makes the book valuable for people studying Muslim cities, in particular the Ottoman city.

Elif Bayraktar Tellan

Смагулов, Е. (редактор). *Загадки Древнего Туркестана: Алматы Сборник Научных и Научно-Популярных Статей*. Алматы: Санат, 1998, 173с.

Smagulov, E. (ed.). *Zagadki Drevnego Turkestana: Almaty Sbornik Nauchnykh i Nauchno-Populiarnykh Statei*. Almaty: Sanat, 1998, 173pp.

ABSTRACT

The Mysteries of Ancient Turkestan: Collection of the Scientific and Popular Scientific Articles

*Загадки Древнего Туркестана: Алматы
Сборник Научных и Научно-Популярных
Статей*

Turkestan (Yasi), which is located in the South-Kazakh (Yuzhno-Kazakh) region of Kazakhstan, is an ancient and historical city where the Mausoleum of Khawja Ahmad Yassavi (deceased 1166–7), one of the gems of Muslim architecture, is located. The city emerged in the fourth to sixth centuries CE and reached its peak of development in the twelfth century; by then it had become a political and cultural centre of the Kazakh Khanate.

The book is dedicated to the history of this city and gathers thirteen scientific and popular science articles. The main aim of the editor was to collect the articles published in the past in different periodicals, and to release them in a single book; many of these articles have become bibliographical rarities.

The collection of articles is published in Russian and accompanied with short reviews in the Kazakh language. The articles included in the collective works can be divided into three main categories: archaeology, architecture and history.

The article published by Mr Shuhovtsov is of particular interest, as it is dedicated to the research and translation of documents related to *waqf* (religious endowment) and the Mausoleum of Ahmad Yassavi. These documents, facsimile copies of which are attached as illustrations to the article, are valuable and reliable sources for the study of the history of social relations in the city of Turkestan before the Russian conquest of the region.

The value of the article by M. Masson, who was a founder of Central Asian archaeology, cannot be underestimated either, because it refers to the history of the construction of the Mausoleum, drawn on the basis of scrupulous analysis of the primary historical sources.

The article by Mr Erbulat Smagulov, the editor of the collective articles, mostly deals with the new archaeological materials found in the course of restoration works at the site of the Yassavi complex.

The book has some shortcomings, such as the lack of bibliographical entries, but it is still a valuable source material for both general readers and historians interested in the Muslim architectural monuments and medieval history of the Southern Kazakhstan city of Turkestan (Yasi).

Akram Khabibullaev
Translated by Ivan Leonidov

Zlatar, Behija. *Zlatno Doba Sarajeva: XVI Stoljeće*. Sarajevo: Svjetlost, 1996, 260pp.

ABSTRACT

The Golden Age of Sarajevo: The Sixteenth Century

Zlatno Doba Sarajeva: XVI Stoljeće

Zlatno Doba Sarajeva: XVI Stoljeće was published in 1996 in Sarajevo and is based on the author's doctoral dissertation. It is a 260-page work on the foundation and development of Sarajevo as one of the major cities in the Balkans and an administrative, cultural and economic centre of the Ottoman province of Bosnia.

The significance of the institution of *vakuf/waqf* (endowment) for the establishment and

development of cities in the early Ottoman Bosnia is examined in this work through the example of Sarajevo. Numerous mosques, schools, dervish lodges, public baths, caravanserais, bridges, bazaars and infrastructural systems were built as part of endowments set up by benefactors as early as the Ottoman conquest of Bosnia. The foundation of cities through the *vakuf* institution facilitated the development of the so-called "Muslim-Oriental" city and had a principal role in the spread of Islam and Ottoman culture in the region.

The population, trade, city architecture, and cultural and educational institutions of sixteenth-century Sarajevo are reconstructed through original sources and archival documentation. In addition to existing historiography about Sarajevo, Zlatar used the Ottoman, Bosnian and Dubrovnik primary archival sources, manuscripts from the Gazi Husrev-Beg Library, and the sources from the Oriental Institute of the University of Sarajevo that were lost in the burning of the Institute in the war of 1992–5. Zlatar also provides a bibliography on the topic of Sarajevo at the end of the book. The work as a whole provides a detailed assessment of Sarajevo as an illustration of a sixteenth-century Ottoman provincial city. It is a comprehensive study of a city as an urban architectural and lived environment that contributes to the studies of Ottoman/Balkan cities and the Ottoman legacy in the Balkans.

Leyla Amzi

Indexes

INDEX OF NAMES

- 1 Mayis Mahallesi organisation, 85–6
- ‘Abbas, 79
- Abbas Safavid, Shah, 54
- ‘Abd al-Latif al-Baghdadi, 133
- Abdulaziz, Sultan, 155
- Abdülhamid II, 53
- Abdülmeccid, Prince, 94
- Abu Shama, 133
- Adamiyat, Faraidun, 50
- al-e Ahmad, Jalal, 120
- Ahmed III, Sultan, 82
- Aini, Sadrinam, 113
- Alexander, king, 71, 127
- Alhakem, Abu Abdullah, 92
- Ali, Kamran Asdar, 6
- ‘Ali b. Abi Talib, 76
- Annuaire Oriental*, 40
- al-Ansari, Abu Lubabah, 105
- Ardashir-i Papakan, 45
- al-Ashraf Sha ‘ban, 133
- Assif Al-Dauleh, Ghulamriza Khan, 50
- Atatürk, Mustafa Kemal, 20
- Atmojo, Bambang Tri, 75
- al-‘Aziz ‘Uthman, 133
- Bartold, V. V., 125
- al-Basha, Hasan, 106, 107
- Baybar, 133
- Bayqarah, Husayn, 90
- Birinci, Ali, 42
- Burak, Cahit, 29
- Çelebi, Evliya, 26, 69
- Cevdet, Abdullah, 62
- Cevdet Paşa, 64
- Çoruk, Ali Sükrü, 42
- Creswell, Sir Keppel Archibald Cameron, 107
- Daendels, H. W., Governor-General, 118
- Danish, Ahmadi, 113
- Darya-yi Latafat (Darya‘e Lutafat)*, 32
- Davani, Ali, 135
- Dehhoda, Ali Akbar, 50
- Dersaadet Tram Company, 148
- Directorate-General of Antiquities and Museums (DGAM), 114
- Duhani, Said Naum, 29
- Efendi, Ahmed Midhat, 62
- Efendi, Ahmet Resmi, 26
- Efendi, Pariegar Krikor, 26
- Elizabeth I, Queen, 93
- Fahmi, ‘Abd al-Rahman, 106
- Faişal ibn ‘Abd al-‘Aziz, King, 79
- Farabi, 55
- Fath-Ali Shah, 147
- Fatimah bint Musa, 135
- Gazi, Osman, 95
- Ghazi, Mohammad, 15
- Gunabadi Bidbakhti, Muhammad, Sultan, 137
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, 148
- Hafiz, 119
- Hakko, Vitali, 29
- Hamdani, 81
- Hamdi, Osman, 94, 113
- Hussain Khan, Amir, 50
- Hussain, Mirza Muhammad, 48
- ibn al-‘As, Amru, 133
- Ibn al-Faqiye, 120
- Ibn al-Furat, Asad, 132
- Ibn al-Jazzar, 132
- Ibn al-Naqib, 52
- ibn Khattab, Umar, 144, 145
- Ibn Rashiq, 132
- Ilkan, Faruk, 119
- L’Illustration*, 94
- Ishoboht, 45
- Ismail, Khedive of Egypt, 100
- Isma‘il, Shah, 91
- İstanbul Bülteni, 41
- Itila‘at-e Haftigi*, 147
- Jalil, Amar, 71
- Jami, Abdurahman, 143
- Jansen, Professor Hermann, 27
- Kabir, Amir, 146
- Kamil Paşa, Yusuf, 26
- Karbaschi, Gholamhossein, 8
- Kemal, Namık, 62
- Keyhüsrev II, 18
- Keykavus I, 18
- Keykubat I, 18
- Khayran, 135
- Khusraw, Nasir, 107
- Kitchener, Horatio Herbert, Earl of, 131
- Kumulah Zhiyanah Kurd*, 91
- Leman* magazine, 154
- Leonardo da Vinci, 43
- Mahdi, 131
- Mahmut II, 30
- al-Malik al-Afdal, 82
- al-Malik al-Ashraf Qaitbey, 82
- al-Malik al-Kamil Muhammad, 133
- Malikzadah, 50
- Mardukh, Muhammad, Sheikh, 15
- al-Marrash, ‘Abdallah, 87–8
- al-Marrash, Francis, 87–8
- al-Marrash, Mariana, 87–8
- Marui, 71
- Masov, R., 112
- Masson, W. M., 125
- Matla‘al-Shams*, 140
- Mazdak, 46
- Mehmet II, Sultan (Mehmet the Conqueror), 58, 97
- Menderes, Adnan, 56
- Michelangelo, 43
- Midhat Paşa, 64
- Ministry of Press, 113
- Mohammed Ali, 79

- Le Moniteur* 159
 Mount Fort, Count de, 47
 Mubarak, Ali, 100
 Mudarrisi, Qadir, Mullah, 91
 Mufakham, Salar, 50
 Muhammad, Prophet, 78, 145
 al-Mu'izz, 107
 Mujnem-Bashi, Abdul-Ghafar,
 16
 Munzim, 113
 Murad III, 96
 Muzaffaredin Shah, 16
 Muzaffaridin Shah Qajar, 16

 al-Nabulsi, 'Abd al-Ghani, 33
 Nadushan, Ali Islami, 54
 Nagib, Muhammad Mustafa, 106
 Nasir al-Din Shah, 146
 Nasir al-Shari'ah, Muhammad Husayn
 b. Muhammad Hasan Qumi
 Nasir-i Din Shah, 113, 145
 Nassirdin Shah, 16
 Navayi, Amir Shir Ali, 90
 Necatigil, Behçet, 17

 Orangi Pilot Project, 149
 Orhan, 96

 Parizi, Bastani, 111

 Qajar, Shah, 16
 Qalawun, Sultan, 128, 133

 Rasim, Ahmed, 148
 Reza Shah, 138
 Riza Bey, Ali, 42
 Rtveladze, E., 36

 Saadi, 119
 Sahnun, 132
 Salah al-Din, 133
 Salim, 'Abd al-'Aziz, 109
 Salim, Al-Sayyid 'Abd al-'Aziz,
 134
 Al-Saltaneh, Ayn, 121
 Sami, Şemseddin, 64
Sanat Çevresi, 28
 Sanialdoleh, Mohammad Hossein
 Khan, 140
 SAVAK, 111
 Selim III, 94
 Şemdanizade, 26
Serat, 75
 Shahin, 113
 Shahri, Jafar, 147
 Shia, eighth Imam of, 140
 Shirazi, Anjavi, 147
 Sinan, Mimar, 100
 Sonku, Cahide, 29

 Tabarova, S., 112
 Tanpınar, Ahmet Hamdi, 17
Tarih-i Lütüü, 43
 Terakki Foundation, 52, 53
 Timur Leng, 98
 Tonsar, 45
 Trivisano, Dominico, 107
Tup-i Morvari, 147
La Turquie, 159
 Tusi, Khwajah Nasiruddin, 83

 'Ulaywah, 'Abd al-Rahim, 106
 UNESCO, 10
 'Uthman, caliph, 76

 van Bronson, Martin, 91
 von Harff, Arnold, 107

 Wiranatakusumah, R. A. II, Regent,
 118
 Wirth, Louis, 23

 Yassavi, Ahmad, 160, 161
 Yuanita, Erika, 75
 Yusuf, 'Abd al-Ra'uf 'Ali, 106

 Zhukovski, V. A., 125
 Ziya, Sadr, 112–13
 Zuhayr, 135

INDEX OF PLACES

- Abu Dhabi, 6
 Abyaneh, 21
 Aceh, 102
 Adana, 72, 97
 Adiabena, 45
 Afghanistan, 10, 20–1, 90
 Afrasiab, 37, 125
 Afrazehood, 83
 Africa, 79
 Ahangaran river, 44
 Akıntubumu, 22, 26
 Akmolinsk, 47
 Aksaray (Istanbul), 39, 59
 Aktepe Chilanzar, 143
 Aktepe Yunusabad, 143
 Aleppo, 10, 52, 87, 157
 Alexandria, 6, 130, 133–4
 Algiers, 6, 7
 Almeria, 134–5
 Altındağ, 39
 Altyndepe, 68
 America, 17
 Amu Darya river, 32
 Anadoluhisari, 62
 Anatolia, 7, 9, 17, 27, 62, 69, 72, 98,
 99, 129, 149, 156
 Andalusia, 85, 110, 132, 155

 Ankara, 24, 26, 27–8, 38–9, 60, 61,
 72, 152–3, 156, 157
 Antakya, 157–8
 Antalya, 17, 18, 72
 Antigone, 129
 Anyer, 118
 'Aqsa Mosque (Jerusalem), 82
 Arabia, 58, 79
 Arak, 119–20
 Ark (Tehran), 16
 Arnavutköy, 22, 26, 62, 66
 Arsanjan, 19
 Asia, 17, 79
 Astrakhan, 84
 Atropat, 127
 Ayazağa, 62
 Azerbaijan, 83, 91, 127

al-Bab al-Sharqi, 77
 Babylon, 5
 Babylon Fortress (Cairo), 107
 Bactria, 68
 Bagh-i Shah (Kashan), 21
 Baghdad, 5, 6, 9, 23, 88, 122–3
 Balalyktepe, 152
 Balat (Istanbul), 64, 100
 Balkans, 53, 62, 66, 161

 Balkh, 88
 Bam, 74
 Bandung, 118
 Bangladesh, 7
 Bani Ammar, 128
 Banten, 102
 Barada River, 34
 Barus, 126–7
 Bashghanlu, 50
 Basra, 145
 Bebek, 26
 Beirut, 9, 23, 87
 Beshyoghoch, 143
 Besiktas (Istanbul), 58, 66
 Beyazit Square (Istanbul), 17
 Beykoz (Istanbul), 30, 58
 Beyoğlu (Istanbul), 18, 28–9, 39, 42,
 58, 66, 67, 101, 154
 Bilad al-Sham, 69
 Binket, 143
 Birjand, 29–30
 Bishkek, 43, 45, 103
 Black Sea, 58
 Blok M (Jakarta), 104
 Blue Nile, 22, 131
 Bombay, 95
 Bosnia, 115, 161

- Bosphorus, 27, 28, 30–1, 56, 59, 61,
 62, 66
 Bostancı, 26
 British Embassy (Yazd), 84
 Buenos Aires, 72
 Bujnur, 50
 Bukhara, 10, 31, 76–7, 88, 95, 112,
 113, 114–15, 125, 152
 Burgaz, 129
 Burgulyuk, 44
 Bursa, 17, 26, 95, 96, 100, 159–60
 Burujird, 145–6
 Büyükkada, 129
 Büyükçekmece (Istanbul), 59
 Büyükdere valley, 62
 Byzantium, 56

 Çağaloğlu (Istanbul), 59
 Cairo, 7, 8, 11, 23, 49, 79–80, 87,
 100–1, 105–7, 127–8
 Çankaya, 39
 Çarşılar (Istanbul), 59
 Casablanca, 6
 Caspian Sea, 84, 141
 Caucasus, 156
 Çemberlitaş (Istanbul), 17
 Çengelköy, 30
 Central Asia, 10, 17, 30, 31, 32, 37,
 38, 44, 47, 67–8, 69, 104, 125,
 148, 149
 Chach, 44, 142–3
 Chacha, 36
 Chal Meydan, 47
 Chalimeydan (Tehran), 16
 Chamber of Commerce (Tabriz),
 25
 China, 47
 Chirchick river, 44
 Chorsu, 143
 Chuy, 124
 Cirebon, 102
 Constantinople, 5, 56, 94
 Cordoba, 56, 109–10
 Çorum, 17
 Cumalıkızık, 100

 Dalverzintepe, 32
 Damascus, 6, 10, 23, 33–5, 48, 52, 69,
 77–8, 87, 89
 Dawood College, Karachi, 150
 Delhi, 32, 48
 Demak, 102
 Divanyolu (Istanbul), 59
 Diyarbakır, 17, 73
 Dolmabahçe Palace (Istanbul), 155
 Dubai, 6
 Dubrovnik, 161
 Dushanbe, 10, 38, 68
 Dzhul, 103
 Dzhuvikat, 123

 Edirne, 19–20, 100
 Egypt, 5, 8, 49, 89, 105, 106, 109,
 110–11, 124–5
 Elazığ, 17

 Eminönü (Istanbul), 58, 59
 Eminönü Hanlar (Istanbul), 23
 Emirgan (Istanbul), 17, 30
 England, 7
 Erkrurgan, 126
 Erzurum, 149
 Eskişehir, 99
 Eurasia, 23, 68
 Europe, 17, 49, 65, 74, 85
 Eyüp (Istanbul), 17, 58, 59, 64, 100
 Eyup Sultan (Istanbul), 41
 Ezurum, 26, 27

 Fars, 19
 Fas, 87
 Fatih (Istanbul), 17, 58, 59, 64
 Fener (Istanbul), 100
 Fergana Valley, 69
 Fez, 56
 Fin Garden (Kashan), 20
 France, 7
 Frunze, 43, 103
 Fustat, 145

 Gabae, 54
 Gabes, 105
 Galata (Istanbul), 23, 28, 42, 43–4, 57,
 59, 66, 148, 159
 Gay, 54
 Gaza, 109
 Gbilli, 105
 Gilan, 140
 Golden Horn, 43
 Gowa-Tallo, 102
 Grand Hotel De Londres (Istanbul),
 40
 Great Mosque (Cordoba), 110
 Greece, 5
 Gresik, 102
 Gunabad, 137

 al-Hadira, 82–3
 Hagia Sophia (Istanbul), 100
 Haliç (Istanbul), 28, 43, 59, 64
 Halki Palas (Istanbul), 40
 Halkis, 129
 Hama, 114
 Hamadan, 24–5
 Hamah, 87
 Hamamlıkızık, 100
 Hanabad, 143
al-Hariqa, 77
 Herat, 10, 20–1, 90
 Heybeli, 129
 Hisar Dışındaki Orhan Gazi Medresesi
 (Bursa), 97
 Hisar Kütüphanesi (Bursa), 97
 Holy Sanctuary (Medina), 78–9
 Homs, 114, 132–3
 Hotel D'Angleterre (Istanbul), 40

 Ilak, 44
 Iliisky, 124
 India, 7, 9, 71, 85, 117, 153, 155
 Indian subcontinent, 70

 Indonesia, 6, 8, 75, 118, 126
 Indonesian archipelago, 102
 Indus Valley, 71
 Iran, 8, 10, 17, 25, 45–6, 50, 51, 53,
 54, 74, 78, 88, 91, 92, 113, 116,
 120, 138, 140, 146, 147, 151
 Iraq, 89
 Isfahan, 10, 54, 113, 139
 Isfarayin, 54–5
 Ishbilia, 23, 87
 Ispindzhab, 123
 Israel, 117
 Istanbul, 6–7, 8, 9, 11, 17–18,
 20, 22–3, 26, 28, 39–42, 55,
 56–67, 72, 85, 86, 92, 93–5, 100,
 118–19, 148–9, 155, 159
 Istanbul Islands, 129–30
 Istanbul Technical University, 86
 İstinye, 30, 62
 Izmir, 6, 20, 72, 158
 Izmir Atatürk Forest, 20
 Izmir Culture Park, 20
 Iznik, 95

 Jakarta, 7, 10, 104, 145
 Java, 118
 al-Jazaer, 87
 Jerusalem, 23, 80, 82, 87
 Jul, 43
 Jurash, 81

 Kabul, 84
 Kadıköy (Istanbul), 28, 58, 59
 Kağithane, 65
 Kahnuj, 74
 Kairouan, 107–8
 Kala-yi Zahak-i Maran, 126
 Kalachi, 71
 Kanguy, 44
 Kapalıçarşı (Istanbul), 17, 67
 Karachi, 7, 8, 9, 50–1, 70–1,
 149–50
 Karimkhany Citadel (Shiraz), 119
 Karka de Beth Selok, 45
 Karshi, 126
 Karshina, 37
 Kashan, 21–2
 Kashka, 126
 Kashka-Darya oasis, 46
 Kashka-Darya River Basin, 126
 Kashka-Darya valley, 46
 Kaşıkadası, 129
 Kastamonu, 17
 Kaunchin, 44
 Kavağı, 65
 Kazakhstan, 46–7, 104, 122, 123–4,
 161
 Kebumen, 118
 Keleş river, 44
 Kerman, 74, 112
 Kesh, 126
 Khabushan, 116
 Khartoum, 22, 131
 Khiva, 148
 Khurasan, 54, 92, 140

- Khwarezm, 152
 Kilaristagh, 140
 Kinalı, 129
 al-Kirawan, 23, 87
 Kismayo, 84
 Konya, 26, 27, 72, 156, 157
 Kota Kembang, 118
 Kotagede, 75
 Kuala Lumpur, 6
 Küçük (Istanbul), 59
 Küçük Minare (Sivas), 96
 Kufa, 75–6, 88, 145
 Kujur, 140
 Kukcha, 143
 Kula, 66
 Kulan, 123
 Kulyab, 68
 Kurdistan, 91
 Kyrgyzstan, 43, 45, 102

 Lahore, 153–4
 Lala Şahin Paşa Medresesi (Bursa),
 97
 Lebon (Beyoğlu), 29
 Leninabad, 68
 Levant, 114
 Lisbon, 84
 London, 72
 Loot Desert, 111
 Loristan, 146
 Lucknow, 32, 48

 Ma'arras, 87
 Mada'in, 5
 al-Madrasa al-Afdaliyyah (Jerusalem),
 82
 al-Madrasah Ahmadiyyah (Jerusalem),
 82
 al-Madrasah al-Ashrafiyyah
 (Jerusalem), 82
 al-Madrasah al-Hanbaliyyah
 (Jerusalem), 82
 Madura, 118
 Maghreb, 132, 155
 Mahabad, 91
 Mahdiyyah, 87
 Malatya, 72
 Malaysia, 6
 Manastır Medresesi (Bursa), 95
 Maraghah, 83
 Maragheh, 91
 Mardin, 144
 Margiana, 68
 Markazi province, 120
 Markiz (Beyoğlu), 29
 Marmara Sea, 28, 59, 129
 Marrakesh, 23, 87
 Mashhad, 139–40
 Mashhad-i Ardihal, 20
 Mashreq, 132
 Mazandaran, 140
 Mecca, 23, 84, 87
 Medina, 23, 78, 79, 84, 87
 Medina Azahara palace (Cordoba),
 109
 Mediterranean, 58
 Megara, 56
 Merkez, 39
 Mersin, 72
 Merv, 10, 37–8, 125
 Mesopotamia, 5, 45
 Mevlana, 27
 Middle East, 49, 114, 124, 156
 Mihrimah Sultan Complex (Istanbul),
 17
 Miknas, 87
 Minguryuk, 43, 143
 Miyanduab, 91
 Mosul, 87, 145
 Mudanya, 95
 Museum of Historical Damascus, 34
 Myanmar, 7

 Na'in, 90
 Nakhshab, 37, 126
 Nasaf, 30
 Nashebo, 126
 Natanz, 21–2
 National Library and Archives of
 Iran, 47
 Nautaca, 126
 Navakent, 123
 Nazareth, 108
 Nepal, 7
 Netherlands, 117, 118
 Niandros, 129
 Niğde, 17
 Nile rivers, 22, 100, 106, 131
 Nishapur, 92
 Nisibis, 45
 North Africa, 107, 112
 Nusantara archipelago, 126
 Nüsuz (Beyoğlu), 29

 Oksia, 129
 Omdurman, 22, 131
 Ortaköy (Istanbul), 57
 Otrar, 103–4, 123
 Otrar-Tobe, 103
 Oud, 47
 Oudlajan (Tehran), 16

 Pakistan, 7, 8, 71
 Palestine, 80, 108, 109
 Pandjiqent, 30, 152
 Paris, 100, 159
 Paşa Province, 19–20
 Paşabahçe, 62
 Pavlodar, 47
 Pekalongan, 118
 Penarukan, 118
 Penzhikent, 125
 Pera (Istanbul), 28, 59, 67, 101, 154,
 159
 Pera Palas (Istanbul), 40
 Persian Gulf, 121
 Petrogard (Beyoğlu), 29
 Pishpek, 43, 102–3
 Pita, 129
 Plati, 129

 Polonezköy (Istanbul), 59
 Port-Ganavah, 120–1
 Pos Road, 118
 Princes' Islands, 59, 129–30
 Prinkipo, 129
 Proti, 129
 Prusa, 95
 Puerto Rico, 117

 Qairawan, 132
Qassyun, 77
 Qazvin, 121–2
 Quchan, 50, 116–17
 al-Quds, 23, 87
 Qum, 135–6
 Qus, 110–11

 Ravar, 111–12
 Rejans (Beyoğlu), 29
 Rio, 72
 Rumeli, 19, 28, 65
 Rumelia, 156
 Rumelihisar (Istanbul), 57
 Russia, 37, 47, 85, 93

 Sabratah, 112
 St Petersburg, 72
 al-Salihiyyah, 33
 Salmieh, 114
 Salonica, 53
 Salt, 35–6
 Samarqand, 10, 30, 69, 114–15, 125
 Samatya (Istanbul), 39
 Samudra-Pasai, 102
 Sana'a, 23, 87
 Sanandaj, 15
 Sangelaj (Tehran), 16, 47
 Şanlıurfa, 72
 Sarajevo, 115, 161
 Sarazm, 68
 Sariyer, 30
 Saudi Arabia, 81
 Sebzor, 143
 Sedefadasi, 129
 Selimiye Mosque (Edirne), 100
 Seleucia, 5
 Semipalatinsk, 47
 Semirechye, 122
 Sennan citadel (Yazd), 142
 Seville, 23, 87
 Shahrisabz, 148
 Shashtepe, 143
 Shayhontohur, 143
 Shiraz, 119, 137–8
 Shullyuk-tepe, 126
 Sibolga, 126–7
 Sidon, 87
 Sile (Istanbul), 59
 Silk Road, 123–4
 Sindh, 71
 Sirjan, 74
 Sivas, 56, 96, 98
 Sivriada, 129
 Skopje, 150–1
 Smyrna, 158

- Sogd, 46
 Sogdania, 30, 37
 Somalia, 84
 Soviet Union, 10, 17
 Spain, 110
 Sudan, 22
 Sultanahmet, 17, 28, 59, 100
 Sultanbeyli (Istanbul), 92
suq al-Bzuriyyah, 77
 Sur-i Sultani (Istanbul), 28
 Surabaya, 104, 118
 Surlar (Istanbul), 59
 Suyab, 123
 Syr-Dariya oasis, 17, 36
 Syr-Darya river, 44
 Syria, 10, 45, 52, 69, 70, 77, 109, 114, 124–5, 144
 Tabriz, 25–6, 56, 91, 127
 Tajikistan, 38, 67
 Taksim (Istanbul), 39
 Tamarikisa, 127
 Tangiers, 7
 Tangkuban Prahū, 118
 Tarabya, 30
 Taraz, 123
 Tarlabaşı (Istanbul), 64
 Tarsus, 69
 Tashkent, 10, 69, 142–3, 143
 Tashkent Oasis, 36, 44
 Tatwan, 87
 Tavşanadası, 129
 Tehran, 7, 8, 9, 10, 16, 23, 47, 51, 116, 138, 146–7, 151–2
 Telesman, 87
 Tepe Sialk, 20
 Terevintos, 129
 Termez, 32, 148
 Thrace, 62
 Timbuktu, 56
 Topkapı Palace, 28, 59, 100, 155
 Trans-Caspian region, 37–8
 Tripoli, 87, 128–9, 136
 Tunis, 81–2, 87
 Tunisia, 81, 132
 Tunukabun, 140–1
 Turkestan, 124, 160–1
 Turkey, 8, 9, 16–17, 24, 27, 55, 59, 65, 66, 69, 72, 73, 85, 93, 95, 97, 117, 142, 149, 154
 Turkmenia, 152
 Tyre, 87
 ‘Ukaz, 87
 Ulucami, 97
 Uludag University, 95
 Unkaparı, 43
 Upper Egypt, 110–11
 ‘Uqbah ibn Nafi’ Mosque (Qairawan), 132
 Ura-Tyube, 68, 69
 Urfa, 17
 Üsküdar (Istanbul), 28, 30, 58, 59, 100
 USSR, 67
 Ust-Kamenogorsk, 47
 Ustuva, 116
 Uzbekistan, 32, 37, 69, 126, 143
 Vakil Bazaar (Shiraz), 119
 Van, 72
 Varakhsha, 152
 Vefa (Istanbul), 59
 Vienna, 159
 War of Independence Monument (Izmir), 20
 White Nile, 22, 131
 Yafaria Hawalia, 81
 Yasi, 160, 161
 Yassıada, 129
 Yazd, 84, 141–2
 Yedikule (Istanbul), 17
 Yemen, 81
 Yenimahalle, 39
 Yerkurgan, 37
 Yeşil Cami Mosque (Bursa), 100
 Yeşil Türbe (Bursa), 100
 Yogyakarta, 74–5, 101
 Zarand, 74
 Zigetvar, 97

INDEX OF AUTHORS

- ‘Abd al-Wahhab, Hasan, 127–8
 Abdullah, Wuryanto, 101–2
 Abu al-Fadl, Muhammad Ahmad, 134–5
 ‘Abu ‘Ayash, ‘Abd Al-İlah, 23–4
 Abu Salim, Muhammad Ibrahim, 130–1
 Afsar, Karamat Allah, 137–8
 Afzal al-Mulk, Mirza Ghulam-Husain, 113
 Akçay, Ahmet Sait, 154
 Akın, Nur, 159
 Akishev, Kemal, 103–4
 Akyüz, Gabriyel, 144
 Akyüz, Vecdi, 55–6
 Alada, Adalet Bayramoğlu, 98
 Al-‘Ali, Salih Ahmad, 75–6
 Alkan, Mehmet O., 52–3
 Al-‘Allaf, Ahmad Hilmi, 34–5
 Alus, Sermet Muhtar, 118–19
 Amin, Mahmud, 114
 Anarbaev, A., 30
 Arel, Ayda, 94
 Aslan, Şükrü, 85–6
 ‘Asli, Kamil Jameel, 82
 Aynural, Salih, 57–8
 Azari, Shahla, 47–8
 Bağlı, Mazhar, 73
 Al-Bahnasi, ‘Afif, 33
 Baipakov, K. M., 122, 123–4
 Bali, Rifat N., 142
 Al-Basha, Hasan, 106–7
 Basha, ‘Umar Musa, 51–2
 Bayrak, M. Orhan, 60
 Bayrı, Mehmet Halit, 58
 Belenitskii, A. M., 125
 Belge, Murat, 59
 Berk, İlhan, 101
 Beyru, Rauf, 158
 Bihzadfar, Mustafa, 51
 Bilhusayn, Muhammad al-Munji, 81–2
 Binici, Abdulkadir, 73
 Bolshakov, Oleg Georgievich, 124–5
 Boysan, Aydın, 67
 Budisantoso, S., 126–7
 Buryakov, Yu. F., 36, 44
 El-Bushra, El-Sayed, 22
 Çeçener, Besim, 66
 Cezar, Mustafa, 16–17, 154–5
 Cheema, Yasmin, 50–1
 Çiftçi, Cafer, 95–6
 Cishti, Nur Ahmad, 153–4
 Daryanavard, Ghulam Husayn, 120–1
 Demirel, Ömer, 96, 98–9
 Doğru, Halime, 156
 Dubovitskii, Viktor, 38
 Duygulu, Melih, 144
 Dyayadi, Drs, 144–5
 Ekajati, Edi S., 118
 Eldem, Edhem, 63
 Erdem, Sadık., 86
 Ergenç, Özer, 156–7, 159–60
 Eryıldız, Semih, 22–3
 Esad, Mehmed, 86
 Evren, Burçak, 43
 Eyice, Semavi, 41–2

- Fikri, Ahmad, 109–10
 Filanovich, M. I., 36, 142–3
 Fukuhi, Nasir, 53–4
- Garrusin, Hadi, 24–5
 German, Murat, 28
 Germaner, Semra, 94–5
 Girayili, Faridun, 91–2
 Gökbilgin, M. Tayyib, 19–20
 Gökmen, Mustafa, 40–1
 Golovanev, A. A., 44–5
 Gulabzadah, Muhammad 'Ali, 74
 Gülersoy, Çelik, 65, 148–9
 Güneş, İhsan, 99–100
- Hajjaji, Muhammad 'Abduh, 110–11
 Hamdan, Gamal, 106
 Hamidi, Maliha, 151
 Hasan, Arif, 149–50
 Hasan Baigi, Muhammad Reza, 147
 Hazin Burujirdi, Husayn, 145–6
 Hızlı, Mefail, 96–7
 Huma'i, Jalal al-Din, 139
 Hunarfar, Lutf Allah, 54
- Al-Ibesh, Ahmed, 77–8
 Ibn Silm, Ahmad Sa'id, 78–9
 Ibrahim, Samir 'Umar, 49
 Inalcık, Halil, 56
 İnankur, Zeynep, 94–5
 Işık, Oğuz, 92–3
 Işın, Ekrem, 62–3
 Iskandari, Akbar, 18–19
 Iskandari, Nasrin, 18–19
 Isma'il, Muhammad Husam al-Din, 79–80
 Ittihadiyah, Mansurah, 16
- Jabani, Muhammad, 116–17
- Kafka, İ. Gürşen, 144
 Kalamati, Gul Hassan, 71
 Kamal, Ajmal, 70–1
 Kara, Adem, 157–8
 Kara, Mustafa, 95
 Karpuz, Haşim, 149
 Kasymbaev, Zh. K., 46–7
 Kayaoğlu, İ. Gündoğ, 41
 Kayra, Cahit, 26
 Al-Kayyali, Sami, 87–8
 Kazgan, Haydar, 63–4
 Keleş, Ruşen, 38–9, 117
 Khalili, Khalil Allah, 20–1
 Khamachi, Bihruz, 25–6
 Khan, Sayyid Inshallah, 32
 Khanlu, Mansur, 127
 Khuraysat, Muhammad 'Abd al-Qadir, 35–6
 Al-Khuri, 'Isa As'ad, 132–3
 Al-Khuri, Munir, 132–3
 Al-Kib, Najm al-Din Ghalib, 112
 Kreševljaković, Hamdija, 115
 Kuban, Doğan, 56–7
- Kumbaraci-Bogoyeviç, Lidiya, 150–1
 Kuru, Selim, 96
- Lunina, S. B., 46
 Luqa, Iskandar, 48–9
- Macar, Elçin, 65–6
 Marzuqi, Muhammad, 105
 Mashhudi, Suhrab, 78
 Masson, Mikhail Evgenlevich, 125–6, 160
 Mikhailova, I. B., 122–3
 Mintzuri, Hagop, 57
 Muhammadkarimov, Abdulaziz, 143
 Muhtarov, Ahror, 68–9
 Muhtat, Muhammad Riza, 119–20
 Mukimov, R. S., 67–8
 Murvarid, Yunus, 83
 Myntti, Cynthia, 100–1
- Al-Nabulusi, Muhammad Adib, 33–4
 Najmabadi, Afsaneh, 49–50
 Najmi, Nasir, 146–7
 Naraghi, Hasan, 21–2
 Nasir al-Shari'ah, Muhammad Husayn, 135–6
- Önal, Sami, 63–4
 Ortaylı, İlber, 64–5, 100
 Özdem, Filiz, 144
- Panfilov, Oleg, 38
 Pekin, Ersu, 41
 Petrov, V. G., 43, 102–3
 Pigulevskaia, N. V., 45–6
 Pınarcıoğlu, M. Melih, 92–3
 Prokhorova, Natal'ia Aleksandrovna, 45
 Pugachenkova, G., 31–2, 114–15, 147–8
- Qatil, Muhammad Hasan, 48
- Rashid, Harun Hashim, 109
 Ravari, Masha' Allah Karbakhsh, 111–12
 Refik, Ahmet, 93–4
 Rıza, Ali, 42
 Rizayi, Jamal, 29–30
 Rona, Zeynep, 56–7
 Rtveldadze, E. V., 31–2
- Sa'dvandiyan, Sirus, 16
 Şahin, Hatice, 96
 Şahin, Yusuf, 72–3
 Salihiyah, Muhammad 'Isa, 80
 Salim, al-Sayyid 'Abd al-'Aziz, 110, 128–9, 130
 Samadi, Muhammad, 91
 Sami, 'Ali, 119
 Saner, Turgut, 155–6
 Sattari, Jalal, 151–2
 Şehsuvaroğlu, Haluk, 30–1
- Şenol Cantek, L. Funda., 152–3
 Şenyapılı, Tansı, 24
 Sevindi, Nevval, 72
 Seyedi, Mehdi, 139–40
 Shahidi Mazandarani, Husayn, 116
 Al-Shahrani, 'Abd al-Rahman Ali bin Sa'id bin Muhiy, 81
 Shakuri, Muhammadjon, 112–13
 Shari, Jafar, 138
 Shaykh Riza'i, Insiya, 47–8
 Shayyal, Jamal al-Din, 133–4
 Shihabi, Koutaiba, 77–8
 Shihabi, Qutaibah, 89
 Shishkin, V. A., 152
 Shuhovtsov, Mr, 160
 Shumays, 'Abd al-Mun'im, 105–6
 Simanjuntak, Maruli C. C., 104
 Şimşek, Ali, 154
 Smagulov, E., 160–1
 Soekiman, Djoko, 75
 Sözen, Metin, 17–18, 144
 Sukhareva, O. A., 31, 76–7
 Suleimanov, R. Kh., 36–7
 Sulisty, Hermawan, 104
 Sultanzadah, Husayn, 88
 Sultanzade, Husayn, 90
 Surjomihardjo, Abdurrachman, 74–5
- Tabandah Gunabadi, Sultan Husayn, 137
 Tadmuri, 'Umar 'Abd al-Salam, 136
 Tanındı, Zeren, 96
 Tankut, Gönül, 27–8
 Tanpınar, Ahmet Hamdi, 26–7
 Tashakkuri Bafqi, 'Ali Akbar, 83–4
 Tavahhudi, Kalim Allah, 54–5
 Tavassuli, Mahmud, 141–2
 Tawili, Ahmad, 131–2
 Tekeli, İlhan, 60–1
 Tjandrasasmita, Uka, 102
 Tuğlacı, Pars, 97–8, 129–30
 Tümrürtekin, Erol, 61–2
- 'Ubayd, Yusuf, 108
 Uluçam, Abdüsselam, 144
- Vakfi, Terakki, 52–3
 Varjavand, Parviz, 121–2
- Yenal, Engin, 28
 Yılmaz, Leyla, 18
 Yusufi'niya, 'Ali Asghar, 140–1
- Zakariya, Ahmad Wasfi, 69–70
 Zat, Vefa, 39–40
 Zaytun, Muhammad Muhammad, 107–8
 Zhukovski, V. A., 37–8
 Ziadeh, Nicola, 86–7
 Zlatar, Behija, 161

INDEX OF KEYWORDS

- 1900s, 28–9, 40, 48, 50, 5
 1920s, 20, 24, 39, 47, 68
 1930s, 20, 43, 55, 61, 67
 1940s, 20, 30, 40, 66, 67, 70, 71, 83
 1950s, 29, 30, 40, 56, 66, 67, 58, 105
 1960s, 39, 56, 61, 85, 90, 109, 151
 1970s, 25, 61, 85, 92
 1980s, 59, 60, 61, 93
 1990s, 43, 47, 55, 90, 154
- Abassids, 5, 55, 123, 130
 abduction, 55
 academic life, 96
 academies, 46
 accents, 15, 119
 accommodation, 38, 55
 Achaemenid period, 54
 actors, 67
 adaptation, 101
 administration, 19, 23, 39, 46, 53, 55,
 71, 73, 76, 98, 106, 109, 111,
 115, 117, 123, 129, 131, 132,
 136, 148, 155, 156, 157
 administrative buildings, 45
 administrative centres, 38, 126, 161
 administrative regions, 47
 administrators, 64
 administrative history, 129
 advertisements, 41
 aerial photography, 123
 aesthetics, 71, 89
 Afghans, 55
 Africa, 107
 Age of Decadence, 52
 agglomerations, 7
 Aghlabids, 81, 107
 agrarian population, 117
 agricultural products, 113, 117, 124
 agriculture, 19, 36, 79, 115, 120, 136
ahis, 19
 alabaster decor, 152
 Alawesej tribe, 81
 Alevis, 57
 alleys, 127
 Almohads, 87
 Almoravids, 134, 135
 Amalekite era, 132
 ambassadors, 59, 116
 amenities, 9, 30, 101, 150
 American painters, 95
 'amma, 76
 Amorite era, 132
 Anatolian cities, 17, 72
 Anatolian Seljuks, 98
 Anatolians, 17
 ancient cities, 36, 37, 72
 ancient settlements, 103
 ancient times, 133
 ancient towns, 53
 Ancient Turks, 98
 Andalusian poetry, 52
 Anatolian towns, 18
 Andalusians, 134
- anecdotes, 33, 42
 Ankara, 61
 annexation, 144
 announcements, 48, 50
 anthropologists, 16, 101, 112
 anthropology, 15, 23, 35, 51, 53, 54,
 72, 73, 107, 113, 141, 145, 146,
 147
 antique cities, 126
 antiquities, 37, 41
 antiquity, 5, 36, 43, 45, 65, 132, 144
 apartments, 9
 appearance, 27, 39, 71, 89, 117, 137,
 142, 157, 160
 applied arts, 107
 aqueducts, 59, 127, 137, 150
 Arab awakening, 49
 Arab cities, 8, 23–4, 87
 Arab conquest, 30, 111, 124, 125,
 126, 128
 Arab culture, 34, 87, 88, 105, 108
 Arab legacy, 109
 Arab period, 157
 Arab populations, 118
 Arab Renaissance, 52, 87, 88
 Arab scholars, 69, 77
 Arab settlers, 135
 Arab tribes, 76, 111
 Arabic alphabet, 20
 Arabic language, 35, 70, 77, 84, 107,
 134
 Arabic-Islamic references, 110
 Arabic literature, 49, 52, 87, 88, 124
 Arabic script, 42
 Arabic sources, 80, 126
 Arabs, 44, 49, 69, 80, 131, 134, 144,
 157
 Aramaic, 77
 arcades, 29, 56, 101, 155
 archaeological artefacts, 102, 103
 archaeological classification, 44
 archaeological complexes, 44
 archaeological discoveries, 21, 38, 46
 archaeological excavations, 38, 46,
 122, 142
 archaeological heritage, 125
 archaeological materials, 161
 archaeological objects, 44
 archaeological recording, 38
 archaeological research, 38
 archaeological sites, 69, 108,
 112
 archaeology, 30, 32, 34, 36, 70, 81,
 102, 103, 106, 121, 125, 127,
 129, 152, 160, 161
 architects, 43, 45, 79, 82, 101, 129,
 148
 architectural benefits, 107
 architectural heritage, 101
 architectural history, 56, 94, 129
 architectural interchange, 124
 architectural methods, 68
 architectural plans, 83
- architectural structures, 50
 architecture, 15, 16–17, 18, 19, 21, 22,
 23, 24, 26, 27, 28, 29, 34, 37, 39,
 40, 42, 45, 51, 54, 56, 67, 71, 73,
 81, 83, 89, 90, 92, 94, 100, 107,
 109, 110, 111, 114, 115, 118, 133,
 135, 136, 139, 144, 148, 149,
 150, 153, 155, 160, 161
 archives, 24, 40, 41, 43, 47, 57–8, 93,
 103, 115, 142, 161
- Argyns, 104
 Armenian cemetery (Istanbul), 9
 Armenian church, 144
 Armenian manuscripts, 129
 Armenians, 7, 9, 16, 28–9, 57, 66, 67,
 129, 136, 157, 158
 Arsacids, 55
 art, 27, 49, 71, 81, 94, 95, 96, 106,
 115, 120, 121, 144, 157
 art history, 139
 artefacts, 123
 artisans, 67, 115, 157
 artistic culture, 152
 artistic heritage, 107
 artistic life, 95, 105
 artistic practices, 23
 artistic production, 134
 artists, 29, 41, 67, 94, 95, 116, 129,
 139
 arts, 32, 96, 132, 136
 Aryans, 67, 68
 Ash'aris, 135
ashraf, 76
 Asian-African Conference, 1955, 118
 assimilation, 122
 Association for Kurdistan's Revival,
 91
 Assyrian era, 132
 Atabegs, 17
 Atlas, 22
 Austrian painters, 95
 Austro-Hungarian occupations, 47,
 115
 authorities, 24, 34, 53, 61
 autobiographies, 39, 57, 70
 autodidacts, 57
 automobiles, 147
 Avesta, 37
 Ayyubids, 82, 111, 130, 133
 Azeris, 9
- Bahais, 111
 Bahri Mamluk state, 128
 bakeries, 58
 Balkan Wars, 56
 bankers, 148
 banking, 116, 146, 147
 Banu 'Amir rulers, 135
 Banu Sumadiah state, 135
 barbers, 153
 barracks, 155
 bars, 39
 basilicas, 56

- baths, 28, 41, 94, 96, 100, 150, 161
 Battle of Manzikert (Malazgirt), 22, 27
 bazaars, 6, 8, 9, 16, 24, 25, 26, 96, 100, 119, 138, 141, 143, 146, 150, 161
 beauty, 72
 Bedouins, 114
 behaviour, 79
 Bektashis, 99
 Belgian painters, 95
 beliefs, 19, 29, 58, 111, 121
 Belle Époque, 100, 159
 benefactors, 161
 Berber Almohads, 87
 Berbers, 134
 bibliographies, 50, 64, 67, 70, 87, 92, 99, 125, 129, 160, 161
 biographies, 20, 33, 41, 52, 70, 79, 86, 88, 91, 115, 137, 139, 145, 153
 biological anthropology, 141
 birds, 52
 birth, 48
 black magic, 111–12
 black market, 58
 boats, 31
 books, 64
 border regions, 106
 botanic scenery, 52
 boulevards, 100
 boundaries, 68, 80, 154
 bourgeoisie, 29, 106
 bridges, 43–4, 56, 61, 62, 77, 100, 113, 150, 161
 British occupation, 80
 British painters, 95
 Bronze Age, 67
 Buddhism, 123
 building materials, 115, 131
 building projects, 49
 building regulations, 41–2, 141
 buildings, 16, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 39, 42, 43, 45, 46, 51, 54, 56, 65, 66, 71, 75, 79, 83, 92, 101, 103, 111, 112, 114, 119, 121, 122, 125, 128, 129, 130, 131, 135, 141, 143, 152, 155, 157, 159
 built environment, 21
 Bulgarian Orthodox community, 65, 66
 bureaucracies, 53, 74, 141
 burial, 55
 buses, 61
 business centres, 56, 61, 67, 101
 businesses, 25
 Buyids, 123
 Byzantine buildings, 28
 Byzantine cities, 124
 Byzantine period, 40, 58, 59, 60, 99, 112, 132, 157
 Byzantines, 17, 98
 cabarets, 39
 cadastral surveys, 160
 cafés, 29, 39, 49, 58, 105
 calendar, 48
 caliphates, 76, 110, 132
 caliphs, 94, 123, 131
 calligraphy, 23, 139
 canals, 19, 34, 137, 143
 cannon, 147
 Capital Tax, 66
 capitalist developments, 65
 capitals, 16, 22, 24, 27–8, 37, 43, 45, 56, 63, 71, 72, 77, 82, 94, 95, 100, 102–3, 106, 115, 120, 126, 146, 147, 153, 159
 caravanserais, 17, 25, 115, 150, 161
 care system, 116
 caricatures, 154
 carpet industry, 25, 111, 120
 castes, 48, 153
 castles, 111
 Catholics, 50, 65, 66, 158
 celebrations, 59, 106, 158
 celebrities, 54
 cemeteries, 55, 63, 77, 150
 census, 70, 140
 Central Asian architecture, 114
 Central Asian urbanism, 125
 central government, 50
 centre of learning, 132
 ceramics, 32, 37, 104
 ceremonial buildings, 32
 ceremonial practices, 124, 153–4, 158
 ceroplastics, 37
 certifiers, 139
 Chaldean churches, 59
 change, 55, 61, 63, 70, 71, 80, 88, 89, 121, 125, 159
 charts, 23, 54
 Chechens, 144
 children, 59
 China, 85
 Chinese literature, 124
 Chinese populations, 118
 Chinese sources, 126
 Christian academies, 46
 Christian kingdoms, 131
 Christianity, 56, 133, 157
 Christians, 50, 56, 64, 110, 111, 129, 136, 144, 158
 chronicles, 45, 75, 115
 churches, 28, 56, 59, 66, 79, 133, 144, 155
 cinemas, 40–1, 101, 116, 147, 155
 Circassians, 57, 69, 128
 circular growth, 106
 circumcision, 144
 cisterns, 21, 100
 citadels, 44, 105, 119, 125, 142, 152
 citizens, 53, 70, 131, 153
 city-dwellers, 95, 100
 city gates, 77
 city life, 53
 city planning, 15, 22, 23, 24, 27, 117, 141
 city walls, 28, 56, 59, 152
 cityscapes, 115, 148
 civic architecture, 150
 civic complexes, 51
 civil architecture, 136
 civil buildings, 130
 civil development, 134
 civil war, 109
 civilisations, 5, 21, 27, 37, 54, 55, 67, 68, 71, 75, 81, 84, 108, 130, 135, 144, 150, 153
 class system, 22, 46, 106, 115, 125, 153, 154
 Classical Period, 62, 97
 clergy, 48, 84
 climate, 8, 44, 45, 54, 71, 108, 122, 149
 closed cities, 18
 clothing, 29, 34, 57, 114, 116, 158
 clowns, 146
 coastal cities, 102
 coastal landfill, 66
 coastline, 67
 coffee houses, 27, 94, 146
 coins, 104, 121
 colonial legacy, 6, 75
 colonialism, 6, 69, 74
 colonisation, 79, 124
 comic strips, 148
 commerce, 23, 26, 93, 100, 104, 134, 136
 commercial buildings, 101, 159
 commercial centre, 132
 commercial cities, 102
 commoners, 76, 123
 communication, 44, 104, 50, 129
 communities, 28–9, 111, 150
 community associations, 124
 community relations, 93
 Comnenus dynasty, 56
 companies, 61
 comparative societies, 104
 concerts, 158
 Condominium period, 22
 conflicts, 5, 92
 congestion, 8
 conservation, 50
 constitution, 42, 51, 56, 62
 constitutional monarchy, 155
 Constitutional Revolution, 47, 50, 120, 121, 127, 138, 140, 141
 constitutionalism, 84
 construction, 7, 45, 46, 61, 66, 79, 80, 88, 97, 122, 148–9
 construction materials, 149
 construction techniques, 32, 43, 68
 consumption, 61, 95
 contemporary artists, 90, 116
 contemporary history, 140
 contemporary poets, 21
 contemporary times, 121
 contraband, 58
 contracts, 148
 Conurbation (Khartoum), 22
 Copts, 49
 correspondence, 50, 53, 66, 84, 129

- cosmopolitan cities, 7, 96, 119, 154, 159
- cost of living, 148
- counties, 88
- coups d'état*, 56, 121
- Court Archives, 93
- court records, 35, 58, 96, 97, 157, 160
- courtesans, 32
- covered bazaars, 96
- covered markets, 62
- complaints, 58
- craft-masters, 148
- crafts, 23, 34, 104, 139
- craftsmanship, 31, 32, 46, 111, 122, 124
- creative industries, 118
- creativity, 115
- criminals, 86, 145
- crises, 23
- Croatians, 57
- crusaders, 128, 136
- Crusades, 157
- cult building, 125
- cultural geography, 108
- cultural artefacts, 66
- cultural centres, 38, 51, 103, 161
- cultural change, 71, 138, 142
- cultural context, 56
- cultural development, 91
- cultural dimensions, 107
- cultural diversity, 72, 150
- cultural gentrification, 154
- cultural geography, 144
- cultural groups, 50
- cultural growth, 132
- cultural heritage, 72
- cultural historiography, 52
- cultural history, 28, 33, 129, 134, 144, 150
- cultural hub, 119
- cultural institutions, 161
- cultural interconnection, 84
- cultural interexchange, 123
- cultural life, 27, 49, 52, 95, 97, 112, 124, 129, 155, 156
- cultural opulence, 110
- cultural practices, 146
- cultural prosperity, 112
- cultural relations, 72, 95
- cultural structure, 99, 150
- cultural transformation, 154
- cultural values, 141
- culture, 7, 10, 19, 20, 21, 22, 25, 26, 30, 32, 36, 39, 41, 50, 53, 54, 62, 63, 66, 71, 72, 73, 79, 81, 83, 88, 91, 92, 94, 101, 102, 104, 105, 107, 108, 109, 111, 113, 114, 115, 116, 120, 121, 122, 123, 125, 127, 128, 130, 134, 137, 138, 141, 142, 143, 161
- currencies, 131
- customary law, 98
- customs, 29, 34, 35, 42, 48, 51, 55, 101, 117, 118, 127, 137, 145, 153, 154
- Cypriots, 136
- daily life, 17, 42, 62, 94, 118, 142, 157
- damage, 42, 66, 67, 99, 110
- Damascene house, 34
- dams, 111
- Danish painters, 95
- death, 48, 58, 63
- death rituals, 120
- decline, 110, 126, 127, 130, 133
- decor, 148, 152
- decorative techniques, 115
- deeds, 20
- defence, 128
- demand and supply imbalance, 150
- democratic inclusion, 56
- democratic movement, 83
- demography, 5, 8, 24, 35, 49, 50, 81, 93, 98, 104, 106, 117, 120, 122, 123, 124, 131, 136, 155, 157, 158
- demolition, 86
- department stores, 8
- dervish lodges, 59, 96, 99, 150, 161
- dervishes, 19, 20, 95
- desert, 111
- design, 45, 54, 79, 141
- despotism, 84
- destruction, 65, 96, 97, 155
- deterioration, 51
- developing world, 6
- development, 44, 45, 46, 50, 58, 61, 65, 69, 70, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 90, 97, 103, 122, 137, 145, 151, 161
- dialects, 19, 30, 146
- Dialimah people, 141
- diaries, 70, 120
- dictionaries, 25, 67, 86
- digital photography, 22
- diplomacy, 59, 123
- disaster policies, 73
- disaster zones, 6
- diseases, 63, 145
- disputes, 47, 48
- distribution, 95
- district gates, 77
- districts, 19, 54, 56, 59, 76, 77, 103, 104, 113, 143, 151, 159
- ditches, 18
- divisions, 69
- divan kashbegi*, 76, 77
- djaribs*, 76
- doctrinal disputes, 133
- documents, 53, 66, 103, 107, 111
- domes, 18, 83, 113
- domestic architecture, 149
- domestic life, 43
- drawings, 26, 31, 41, 64, 68, 89, 102, 122, 125, 158
- dress, 29, 49
- drink, 49
- drinking customs, 39
- drinking water, 105
- Dughlats, 104
- Dutch painters, 95
- dwellings, 129
- early medieval period, 44, 45, 126
- earthquakes, 21, 42, 58
- East-West dichotomy, 56
- eating habits, 57, 142
- ecology, 23, 45, 120
- economic activities, 46, 61
- economic background, 59
- economic centre, 133, 161
- economic changes, 115
- economic domains, 128
- economic events, 148
- economic geography, 96
- economic history, 58, 64
- economic institutions, 121
- economic issues, 132
- economic life, 76, 80, 97, 107, 109, 124, 129, 130, 135, 141, 156
- economic links, 47
- economic networks, 95
- economic prosperity, 110, 112
- economic sustainability, 27
- economic ties, 47
- economics, 25, 114, 120, 124
- economies, 23, 24, 31, 34, 53, 71, 79, 81, 83, 84, 99, 102, 117, 123, 126, 134, 149, 155, 156, 157
- edifices, 107, 109
- education, 29, 33, 35, 38, 49, 53, 79, 86, 95, 97, 108, 113, 115, 116, 120, 131, 158
- educational buildings, 150, 159
- educational centre, 103
- educational institutions, 74, 75, 156, 161
- Egyptian workers, 131
- eighteenth century, 48, 56, 57, 62, 68, 94, 98, 102, 103, 124, 154
- eighth century, 46
- eighth century bc, 44
- election campaigns, 130
- electrical plant, 147
- elegies, 21, 106
- eleventh century, 76, 152, 156
- elites, 32, 48, 118, 123, 154
- emigration, 39, 62, 80, 81
- emirates, 128
- empires, 5, 6, 7, 9, 17, 19, 26, 27–9, 32, 125
- employment, 97
- encyclopaedias, 84–5, 97, 144, 146
- endowments, 35, 79, 98, 99, 157, 161
- engineer-constructors, 45
- English language, 107, 143
- English manuscripts, 129
- English rulers, 131
- engravings, 89
- enhancement, 70–1
- enslavement, 50
- entertainers, 153
- entertainment, 40, 62, 64, 118

- environment, 8, 23, 24, 73, 83, 90, 121, 159
- environmental hazards, 50
- environmental pollution, 64
- epistemology, 145
- Era of Governors, 107
- estates, 19
- Ethiopians, 57
- ethnic clusters, 49
- ethnic communities, 118, 144
- ethnic cultures, 91
- ethnic differences, 8–9, 75, 96, 111, 117
- ethnic groups, 17, 55, 68, 70, 144, 158
- ethnic harmony, 71
- ethnic identity, 140
- ethnic lines, 104
- ethnic origins, 118
- ethnic relations, 158
- ethnic segregation, 134
- ethnic tensions, 116
- ethno-demographic processes, 47
- ethnographer, 38
- ethnography, 15, 48, 53
- etymology, 77, 119, 127, 137, 146, 147, 154
- Euclidean geometry, 78
- eunuchs, 79
- European Orientalists, 21
- European archaeologists, 139
- European architects, 79
- “The European Declaration of Urban Rights”, 73
- European planning model, 22
- European populations, 118, 158
- European travellers, 119, 139
- European writers, 119
- Europeans, 6, 49, 129, 131
- evolution, 56, 59, 70, 90, 114
- excavations, 30, 32, 37, 103, 152
- execution, 63, 146
- exhibition, 63
- exodus, 66, 71
- expansion, 62, 84, 131, 151
- exploitation, 71
- exportation, 120
- factories, 25, 79, 129
- fairs, 20
- fairy tales, 58
- families, 19, 41, 46, 62, 121
- farmers, 153
- farms, 23
- fashion, 67, 118, 146, 158
- fate, 58
- Fatimids, 81, 107, 128, 130, 133
- feasts, 58, 144
- fees, 115
- feminine, 50
- feminism, 50
- ferries, 31
- fertility rates, 7, 8
- festivals, 48, 64, 158
- festivities, 35
- feudal land, 31 46
- feuds, 144
- fiefs, 19
- fifteenth century, 68, 97
- fifth century, 45
- films, 40
- fine arts, 107
- fiqh*, 144
- fire, 20, 42, 58, 64
- First National Architecture Movement, 155
- First World War, 57, 65, 99, 119
- flowers, 52
- folk culture, 41, 58, 59
- folk music, 33, 52
- folk remedies, 58
- folklore, 34, 41, 58, 127, 144
- food, 31, 35, 49, 58, 116, 146
- food culture, 39, 41
- food industry, 120
- food prices, 124
- foreign artists, 41
- foreign companies, 64
- foreign events, 60
- foreign minorities, 111
- foreign travel literature, 69
- foreigners, 26
- Forest Movement, 140
- form, 151
- fortifications, 32, 44, 125, 152
- fortified settlements, 68
- fortresses, 38, 107, 110, 143, 157
- forts, 88, 111
- forums, 56
- foundations, 64, 81, 98, 107, 130, 142, 143, 150, 156, 157, 161
- fountains, 18, 21, 28, 42, 52, 59, 96
- fourteenth century, 59, 95, 96
- fourth century bc, 44
- fraud, 58
- French architects, 101
- French Baroque, 101
- French Campaign, 133
- French language, 57, 77, 107
- French manuscripts, 129
- French newspapers, 159
- French painters, 95
- French protectorate, 81, 132
- functionality, 151
- fundamentalism, 71
- funding, 10
- furniture, 107
- futuristic cities, 53
- games, 19, 29, 114, 117, 145
- gardens, 33, 39, 52, 55, 59, 100
- gas lighting, 59
- gates, 28, 77, 138, 143, 147
- gender, 9
- Genoese, 18
- geographical areas, 69
- geographical entities, 47
- geographical expansion, 80
- geographical location, 51, 76, 105, 111, 112, 113, 122
- geography, 23, 46, 54, 70, 71, 78, 83, 84, 85, 96, 97, 103, 111, 113, 117, 120, 121, 127, 129, 135, 137, 141, 143, 144, 145, 149, 150, 152
- geology, 45, 46
- geomorphology, 143
- geopolitics, 121
- German language, 115
- German manuscripts, 129
- German painters, 95
- German prisoners of war, 47
- gests, 105
- ghazal*, 21, 52
- Ghaznavid dynasty, 17
- ghettos, 53
- Ghurid dynasty, 21
- girls, 50, 53, 55
- global cities, 6
- globalisation, 154
- Goan Catholics, 50
- Göks, 17
- golden ages, 110
- goods, 157, 159
- governance, 71, 72, 92, 99
- government buildings, 131, 133, 150
- government departments, 131
- governmental income, 121
- governments, 21, 22, 24, 27, 55–6, 66, 83, 113, 115, 131, 150
- governors, 105
- grain stocks, 57, 58
- graves, 18, 42, 75
- graveyards, 120
- Greek empire, 5
- Greek families, 26
- Greek Orthodox community, 65, 66, 158
- Greek period, 130
- Greeks, 7, 20, 29, 45, 57, 67, 99, 129, 157, 158
- greenery, 30
- groceries, 115
- growth, 56, 72, 90, 107, 126, 138
- guidebooks, 147
- guilds organisations, 19, 98, 160
- gulfs, 105
- gypsies, 41
- habits, 49, 55, 121
- Hafsids, 81
- hagiography, 137
- Hamdan tribe, 76
- handcraft, 34, 75
- hans*, 115
- Hapsburgs, 115
- harems, 94
- hass*, 19
- health, 49, 55, 120, 128, 156
- health services, 93, 99, 129
- Hellenistic era, 99, 133
- Hephtalites, 44
- heritage, 10–11, 50, 59, 71, 84
- heritage buildings, 141
- high-rises, 6, 10
- hills, 52

- Hindus, 32, 48, 50, 70, 71
 historians, 48, 54, 112, 133
 historic areas, 50, 135
 historic buildings, 83, 121, 141
 historic trees, 65
 historic value, 51
 historical approach, 102
 historical artefacts, 64, 100
 historical centrality, 106
 historical changes, 80
 historical cities, 6, 151
 historical developments, 72, 96, 127
 historical events, 56
 historical features, 66
 historical geography, 92
 historical landmarks, 59, 152
 historical locations, 70
 historical monuments, 105
 historical remains, 137
 historical sites, 50, 59, 133, 135, 139, 143
 historical sources, 37
 historical texts, 87
 historical values, 64
 historio-geographic setting, 52
 historiography, 50, 116, 161
 history, 9, 21, 25, 26, 27, 28, 31, 34, 36, 38–9, 40, 42, 43, 47, 50, 54, 55, 56, 60, 64, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 81, 83, 84, 85, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 99, 102–3, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 120, 121, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 137, 139, 143, 144, 145, 146, 149, 153, 155, 156, 159, 160, 161
 Hittites, 17, 132
 holidays, 35, 144
 holy days, 48
 holy sites, 51
 home construction, 104
 honour killings, 144
 hoodlum groups, 104
 hospitality, 40
 hospitals, 79, 87, 147
 hot springs, 100
 hotels, 29, 40, 101, 143
 household management, 41
 houses, 16, 26, 28, 34, 35, 45, 55, 130, 131, 149
 housing, 24, 61, 65, 73, 85, 145, 150
 human relations, 71
 human environments, 51
 Hungarian painters, 95
 hydro-networks, 143

 iconoclasm movement, 56
 identities, 7, 51, 58, 68, 71, 72, 85, 144, 153
 ideology, 47, 73
 idioms, 121
 illegal housing, 85
 illegal organisations, 73
 illnesses, 58
 illuminations, 139
 illustrations, 19, 21, 23, 32, 107
 images, 37, 95
 immigrants, 57, 70, 71, 76, 85
 immigration, 7–8, 23, 55, 117, 120
 immolation, 48
 imperial capital, 57, 63
 Imperial Ministers, 42
 Imperial Porte, 53
 incident reports, 47
 income groups, 150
 incomes, 125, 156
 independence, 38, 81, 118, 128, 131
 Indian Muslims, 48
 Indian partition, 70, 71
 Indo-Europeans, 68
 Indonesian scholars, 74
 industrial areas, 125
 industrial changes, 115
 industrial development, 43, 65
 industrial quarters, 32
 industrial revolution, 117
 industrial spaces, 61
 industrialisation, 8, 64
 industrialised countries, 117
 industries, 7, 31, 54, 61, 62, 93, 118, 129, 134, 136, 146
 infrastructures, 7, 8, 9, 10, 59, 115, 161
 inhabitants, 39, 98, 103, 108, 116, 121, 129, 147
 innovation, 78
 inns, 62, 96, 100, 113
 inscriptions, 18, 21, 45, 135
 instability, 55
 institutions, 23, 64, 94, 96
 instrument makers, 139
 intellectual context, 52
 intellectual environments, 33
 intellectual institutions, 33
 intellectual life, 93, 95, 107–8, 130, 135
 intellectual movement, 108
 intellectual struggle, 49
 intellectuals, 29, 64, 75
 intelligentsia, 43, 113
 interdisciplinary approach, 27, 28, 128, 153
 interest groups, 150
 interfaith relations, 88
 interrogation sessions, 54
 interviews, 121
 invasions, 58, 141
 Iranian music, 139
 Iranian Parliament, 113
 Iranians, 37, 68
 irrigation, 29, 34, 36, 46, 111, 124, 137, 152
 Islam, 5, 17, 30, 48, 63, 81, 82, 84, 88, 90, 98, 102, 107, 123, 125, 132, 144, 153, 157, 161
 Islamic architecture, 110, 111, 136
 Islamic art, 106, 115
 Islamic buildings, 129
 Islamic cities, 56, 133
 Islamic civilisation, 150
 Islamic conquests, 85, 112
 Islamic cosmopolitan culture, 102
 Islamic education, 115
 Islamic era, 109, 128, 130, 134, 135, 139, 144
 Islamic heritage, 130
 Islamic institutions, 82
 Islamic instruction, 128
 Islamic landmarks, 110
 Islamic laws, 128
 Islamic legacy, 130
 Islamic monuments, 128, 129
 Islamic nation, 84
 Islamic norms, 90
 Islamic period, 111, 133, 134, 148
 Islamic Revolution, 92, 111, 140
 Islamic sects, 81, 144
 Islamic teachings, 145
 Islamic thought, 108
 Islamic tradition, 55
 Islamic urban planning, 144–5
 Islamisation, 98
 Ismailis, 81, 114, 136
 Israeli occupation, 109
 Italian architects, 101
 Italian manuscripts, 129
 Italian painters, 95
 Italian Renaissance, 101
 Italians, 136
 Izmir Fair, 20

 Jadid, 113
 Javanese burial complexes, 75
 Javanese culture, 101
 Jewish settlements, 108
 Jews, 5, 7, 16, 28–9, 49, 57, 67, 80, 129, 134, 158
 journalism, 49, 88, 115
 journals, 41, 42, 57, 64, 118
 journeys, 61
 Judaism, 157
 judges, 97, 136
 judicial system, 49, 71
 jurisprudence, 70, 137, 144–5
 jurists, 135, 136
 justice, 113

 kadis, 55
 Karakhanids, 17
 “Kas”, 141
 Kaunchin culture, 143
 Kazakh Khanate, 160
 Kazakh language, 160
 Kazakhs, 47, 104
 Kereits, 104
khankas, 82
 khans, 91
 Il-Khans Mongols, 17
 Khatri caste, 48
 Kazakhs, 68
 Khedives, 79, 100, 131
 Khurasan popular culture, 30
 Khwarazmshahs, 17
 kings, 116, 123

- kiosks, 94
 Kipchaks, 104
 Kokand Khanate, 143
 Kurdish, 15
 Kurds, 9, 15, 54, 55, 57, 69, 91, 144
- labour, 24
 land deeds, 54
 land distribution, 46, 86, 150
 land measuring experts, 139
 land reclamation, 152
 land use, 61, 77
 landfill, 62
 landlords, 153
 landmarks, 59, 77, 81, 105, 110, 133, 151, 152
 landscapes, 17, 33, 37, 52, 67, 70, 88, 121
 language, 29, 35, 38, 41, 42, 51, 55, 71, 77, 82, 96, 116, 121, 137, 138, 144
 Latin alphabet, 42, 86
 Latin invasion, 56
 launderers, 153
 law and order agencies, 104
 laws, 23, 47, 56, 80, 98, 104, 128
 leadership, 71
 learned people, 123
 learning institutions, 82
 leather work, 31
 legacy, 6, 75, 109, 130, 161
 legal changes, 66
 legal framework, 55
 legal madrasas, 82
 legal systems, 156
 legends, 38, 115
 legislation, 49, 56, 80
 legislative publications, 50
 Leninists, 47
 letters, 54, 93, 149
 Levantine community, 29, 40, 158
 liberal views, 33
 libraries, 52, 82, 94, 97, 110, 114, 116, 133, 161
 lifestyles, 41, 57, 62, 111, 129, 142, 153, 154, 159
 limericks, 17
 linguistic admixture, 32
 linguistic changes, 121
 linguistic renaissance, 70
 linguistic techniques, 52
 linguistics, 25
 linguists, 48
 literacy, 93
 literary context, 52
 literary genres, 105
 literary history, 112
 literary landmarks, 105
 literary life, 88, 105
 literary movements, 48–9
 literary studies, 132
 literary texts, 87
 literature, 9, 19, 25, 27, 49, 52, 57, 71, 83, 92, 95, 115, 119, 125, 128, 153
- livelihoods, 29
 livestock breeding, 124
 living environment, 30, 46
 local governments, 129
 local language, 6, 116,
 local life, 38
 localisation, 44
 locations, 51, 70, 76, 105, 111, 112, 113, 122, 128, 136, 150
 lodges, 62
 longitudinal expansion, 106
 looters, 55, 84
 lower class, 154
 lullabies, 17, 58, 121
- Macedonian dynasty, 56, 71
 madrasas, 17, 77, 82, 90, 143, 144
 mafia, 150
 magazines, 40, 41, 42, 120, 154
 magic, 146
mahallas, 77, 143
 Mahas tribe, 131
 Mahdiyya period, 22
 mail, 49
 maledictions, 58
 Maltese painters, 95
 Mamluk period, 111, 124, 133, 136
 Mamluk sultans, 82
 man-made features, 69
 man-made resources, 51
 mansions, 26, 31, 42, 52, 138
 manufacturing, 79
 manuscripts, 115, 129
 maps, 18, 22, 23, 32, 37, 41, 46, 59, 61, 70, 71, 79, 83, 93, 96, 108, 112, 122, 123, 125, 129, 134, 136, 141, 143, 149, 151, 152, 154, 156, 158
 marginalisation, 50
 maritime history, 135
 marketing, 157
 marketplaces, 8
 markets, 17, 30, 49, 55, 62, 64, 77, 87, 110, 111
 marriage, 48, 79, 144
 Marxism, 47, 106
 Marxist-Leninism, 47
 masterpieces, 107
 Mataram kingdom, 75
 material culture, 32, 39, 58, 104, 122
 mausoleums, 33, 59, 113, 131, 160
mawali, 76
mazars, 77
 media, 11, 50
 medicine, 95, 146
 medieval architecture, 148
 medieval cities, 6, 17, 18, 30, 31, 36, 44, 46, 76, 77, 122, 125, 136
 medieval culture, 104
 medieval dwellings, 104
 medieval economy, 46
 medieval history, 161
 medieval period, 31, 46, 143
 Medianan cuisine, 79
 medreses, 96, 97
- mega-village, 73
 megacities, 22
 megalopolises, 8, 10
 memoirs, 20, 24, 45, 67, 70, 94, 115, 120, 129, 158, 159
 memorial sites, 37
 memories, 6–7, 29, 35, 41, 42, 74
 mentalities, 63
 merchants, 58, 62, 84
 metal work, 31
 metallurgical centres, 44
 metaphor, 70, 101, 120
 metro, 61
 metropolises, 6, 7, 61, 85, 107
 metropolitan planning, 61
 metropolitan zones, 7, 53, 151
 microclimate, 45
 Middle Ages, 18, 36, 42, 68, 104, 124, 150
 middle-class, 70, 154
 migrants, 47, 71
 migration, 7–8, 9, 22, 68, 70, 71, 73, 79, 81, 104, 106, 111
 military activities, 109
 military affairs, 86
 military architecture, 136
 military buildings, 128, 130
 military camps, 124
 military centre, 133
 military domains, 128
 military events, 123
 military function, 111
 military history, 86
 military importance, 133
 military incidents, 140
 military intervention, 86
 military life, 109
 military schools, 155
 military zones, 19
 millers, 58
 mills, 46
 mines, 44, 54, 129
 ministers, 16, 42, 100, 116, 136, 138
 Ministries, 83, 113
 minorities, 7, 71
 minutes of meetings, 80, 84
 misogyny, 50
 missionaries, 157, 158
 mobs, 67
 modern cities, 6, 8, 9, 20, 23, 33, 38, 56, 72, 75, 93, 102, 106, 128, 143, 146
 modern history, 38, 43
 modern practices, 153
 modern settlements, 124
 modernisation, 10, 20, 30, 40, 49, 56, 74, 84, 99, 139, 142, 146, 147
 modernity, 51, 63, 84, 147, 152
 monarchy, 74
 monasteries, 133, 144
 monastic movement, 133
 monetary systems, 124
 money minting, 131
 Mongol conquest, 126

- Mongol era, 30
 Mongol invasion, 96, 114, 125, 126
 Mongolian literature, 124
 Mongols, 17, 55, 123
 monuments, 10, 17, 20, 21, 33, 37, 41, 42, 44, 45, 46, 51, 54, 56, 59, 65, 66, 76, 96, 105, 107, 108, 111, 113, 114, 115, 121, 128, 129, 132, 141, 148, 150, 152, 161
 moral values, 41, 154
 morphology, 102
 mortuary buildings, 44
 mosques, 17, 18, 25, 28, 31, 42, 56, 59, 62, 71, 76, 77, 78, 79, 82, 87, 88, 94, 98, 99, 100, 110, 128, 130, 132, 133, 141, 143, 145, 150, 155, 161
 mourning ceremonies, 79
 movies, 151
 MPs, 59
 Mughal Empire, 32
mukataa, 19
 multi-ethnic society, 53
 multi-religious society, 53
 multi-storey buildings, 101
 multicultural life, 144, 158
 Muluk al-Tawa'if period, 134
 municipal government, 95
 municipal governors, 55, 59, 66, 130
 municipal records, 71, 80
 municipalities, 35, 85, 93, 96, 116
 mural paintings, 17, 152
 museums, 34, 64, 143
 music, 33, 34, 90, 144
 musicians, 139
 Muslim Arabs, 44
 Muslim architecture, 89, 160
 Muslim cities, 5, 6, 8, 84–5, 102, 124, 159, 161
 Muslim civilisations, 6, 11, 75, 81, 84, 107, 144, 151
 Muslim conquest, 107, 109, 110
 Muslim countries, 5, 7, 8, 9, 39, 84
 Muslim cultures, 107, 134, 144
 Muslim empires, 5, 6, 76
 Muslim history, 110, 134
 Muslim identity, 56, 85
 Muslim kingdoms, 102
 Muslim travellers, 37
 Muslims, 6, 9, 32, 40, 41, 48, 50, 63, 64, 67, 79, 98, 99, 101, 126, 129, 157, 158
 mysticism, 100, 105, 137
 mythic times, 140
 mythological foundations, 151
 myths, 17, 18, 48, 68, 132

al-Nakbah, 80
 names, 27, 56, 70, 77, 85, 97, 99, 101, 103, 108, 112, 113, 127, 129, 135, 137, 140, 143, 146, 154
 Naqshbandiyyah order, 82
 narrators, 135
 Nasiri era, 146
 national economy, 117
 national identity, 67, 153
 national resistance movement, 99
 national resources, 106
 national sovereignty, 103
 nationalisation, 148, 149
 nationalism, 63, 66, 73, 74, 75, 99, 142
 nationalities, 72
 natural calamities, 112
 natural disasters, 21, 25, 136
 natural heritage, 113
 natural landscape, 52
 natural resources, 51
 nature, 54, 65, 66
 naval hubs, 134
 neighbourhoods, 8, 16, 17, 26, 30, 34, 35, 38, 39, 41, 47, 51, 57, 58, 59, 62, 64, 66, 67, 85, 86, 88, 90, 96, 98, 99, 101, 108, 116, 131, 133, 138, 143, 147, 148, 151, 155, 157
 neighbours, 41, 114
 Neolithic ages, 156
 Nestorianism, 123
 networks, 104
 new cities, 46
 “New Turks”, 142
 news clippings, 50
 newspapers, 24, 40, 41, 42, 50, 64, 66, 84, 94, 115, 118, 142, 149, 159
 night life, 9, 39, 40, 118
 Nimatullahi Sufi order, 137
 nineteenth century, 34, 37, 40, 46, 48, 49, 53, 56, 57, 58, 60, 62, 64, 65, 67, 69, 80, 94, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 129, 146, 154, 155, 157, 158, 159
 ninth century, 52, 76, 87, 152
 ninth century bc, 44
 nobles, 76
 nomads, 47, 95, 122, 123
 non-Arab cities, 85
 non-governmental organisations, 53
 non-industrialised countries, 117
 non-Islamic buildings, 129
 non-Muslims, 26, 39, 40, 41, 53, 66, 67, 93, 97, 99, 101, 154, 156, 157, 159
 North Indians, 48
 nostalgia, 7, 27, 39, 146
 novelists, 151
 novellas, 52
 novels, 24, 152
 nutritional resources, 157

 oases, 36, 37, 105, 142, 143, 152
 obliteration, 67
 occupational sectors, 49
 occupations, 38, 48, 138, 153, 157
 officials, 58, 131
 Oghuz Turks, 17
 oral culture, 114, 121
 oral history, 78, 85, 114, 137, 141, 153
 oral sources, 105
 oral testimonies, 111
 oral tradition, 75
 orchards, 52
 Orientalism, 21, 25, 94, 153, 155–6
 ornaments, 17, 124, 149
 Ottoman alphabet, 86
 Ottoman architecture, 94, 155–6
 Ottoman art, 94
 Ottoman cities, 97–8, 156, 160
 Ottoman conquest, 17, 150, 161
 Ottoman Court, 94, 95, 155
 Ottoman culture, 161
 Ottoman Empire, 6, 7, 9, 17, 18, 19, 27–8, 42, 55, 58, 62, 63, 86, 91, 94, 95, 97, 100, 148, 150, 153, 158
 Ottoman–European relations, 94
 Ottoman history, 96, 156, 157
 Ottoman identity, 153
 Ottoman language, 148
 Ottoman legacy, 161
 Ottoman manuscripts, 129
 Ottoman markets, 64
 Ottoman parliament, 155
 Ottoman period, 26, 30, 34, 52, 55, 58, 59, 60, 63, 73, 79, 80, 96, 99, 100, 105, 129, 132, 133, 157
 Ottoman provinces, 136
 Ottoman reform movements, 129
 Ottoman rule, 18, 48, 49, 53, 97, 136
 Ottoman script, 20, 42
 Ottoman sultans, 82
 Ottoman travellers, 69
 Ottoman Turkish, 41, 115
 Ottoman–Turkish culture, 96
 Ottoman urban historians, 96
 Ottoman urban neighbourhoods, 98
 Ottomans, 27, 28, 30, 31, 35, 42, 56, 64, 81, 95, 97, 98, 100, 154, 156
 overcrowding, 7
 overpopulation, 8

 pagan identity, 56
 Pahlavi dynasty, 29, 55
 Pahlavi era, 54, 137
 Pahlavi inscriptions, 45
 painters, 95
 paintings, 94, 129, 138, 139, 151, 152, 156, 158
 palace eunuchs, 57
 palaces, 17, 23, 28, 31, 33, 42, 52, 56, 59, 64, 79, 93, 100, 105, 110, 125, 130, 146, 152
 Palmyran era, 132
 panegyrics, 52
 pantheons, 37
 parks, 55, 59, 67
 Parthians, 45, 139
 pashas, 57
 passages, 103
 passengers, 60, 149
 past, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 15, 17, 21, 26, 41, 43, 57, 59
 pastimes, 79
 patriarchates, 144

- patriotism, 50
 patrons, 82
 peasants, 47, 50
 pendants, 18
 periodicals, 70
 periodisation, 37
 Persian Empire, 5
 Persian language, 15, 32, 48, 83, 111, 141
 Persian literature, 83, 92, 124
 Persian painting, 139
 Persian songs, 139
 Persian texts, 111
 philosophers, 54, 113
 philosophy, 137
 Phoenicians, 81, 112, 132, 136
 photographs, 15, 17, 19, 23, 26, 28, 30, 31, 32, 35, 38, 41, 42, 43, 45, 52, 57, 61, 64, 65, 66, 68, 70, 76, 82, 89, 91, 96, 99, 100, 101, 103, 104, 107, 108, 115, 122, 123, 129, 133, 134, 143, 144, 146, 148, 149, 152, 154, 155, 158
 photography, 95, 116
 physical appearance, 160
 physical environment, 127
 physical features, 98, 157
 physical outlook, 96, 157
 physical structure, 151
 physique, 20
 pictures, 41, 46, 70, 71, 82, 102, 112
 pilgrimage routes, 157
 pious foundations, 19–20
 place-names, 70, 77, 85, 97, 108, 112, 113, 127, 129, 135, 137, 140, 143, 146, 154
 places of worship, 157
 planning, 7, 8, 10–11, 39, 61, 62, 66, 73, 103, 117, 131, 149
 plans, 23, 26, 30, 32, 37, 40, 46, 59, 76, 99, 123, 143, 150, 152, 154
 plays, 52
 poems, 29, 50, 52, 58, 69, 70, 73, 87, 91, 132
 poetics, 52, 146
 poets, 9, 17, 21, 33, 52, 55, 83, 87, 90, 92, 101, 105, 113, 119, 120, 132, 136, 143, 145, 146
 poetry, 18, 21, 31, 52, 83, 87, 90, 92, 101, 105, 113, 119, 127, 132, 137, 139, 145, 146
 police, 16, 47, 48, 116
 policies, 49
 policy makers, 126
 Polish painters, 95
 political activities, 109
 political background, 59
 political boundaries, 97
 political conflicts, 141
 political context, 52
 political crises, 112
 political developments, 75, 91, 154
 political differentiation, 93
 political events, 128, 148, 155
 political historiography, 95
 political history, 69, 74, 91, 111, 134, 135, 145
 political incidents, 140
 political institutions, 121
 political issues, 132
 political landscape, 134
 political life, 76, 97, 115, 123, 124
 political networks, 95
 political organisation, 136
 political polarisation, 85
 political problems, 72
 political systems, 125
 political unrest, 136
 politicians, 67, 129
 politics, 25, 27, 49, 84, 85, 107, 122, 126, 134, 146
 pollution, 8, 10, 64
 polygamy, 144
 poor, 48, 85, 92, 150
 popular culture, 15, 25, 29, 30, 58, 92, 105, 121
 popular movements, 124
 population density, 104
 population growth, 24, 47
 population movements, 55
 populations, 7, 8, 22, 24, 39, 41, 47, 48, 50, 55, 61, 62, 64, 65, 73, 76, 81, 102, 105, 117, 118, 124, 135, 137, 154, 156, 157, 158, 159, 161
 ports, 58, 126–7
 Portuguese, 147
 post-Constitutional era, 53
 post offices, 150
 postal service, 147
 poverty, 7–8, 73, 92, 93, 145
 power structures, 69
 prayers, 58
 pre-Anatolian Turks, 16–17
 pre-historic anthropology, 141
 pre-historic era, 53, 140
 pre-historic settlements, 22, 99
 pre-industrial cities, 102
 pre-Islamic culture, 102
 pre-Islamic era, 6, 114, 125
 pre-Ottoman period, 100
 prescriptions, 58
 present, 5, 7, 15, 26
 preservation, 10–11, 51, 66, 100
 presidents, 47, 59
 press, 88
 press agencies, 74
 prices, 55, 58, 115, 157
 primary education, 53, 97
 princes, 136
 print media, 142
 printing, 29, 49, 116
 prisoners of war, 47
 private land, 19
 private sector, 150
 problems, 56, 106, 145
 procession areas, 56
 production, 95
 professionals, 154
 professions, 31, 54
 property ownership, 93
 prose, 17
 prosody, 32
 prostitution, 145, 153
 protection, 66, 72
 Protestants, 158
 proto-cities, 68
 proverbs, 19, 35, 58, 121, 138
 provinces, 116
 provincial cities, 161
 provincial councils, 55
 provincial governments, 55–6
 pseudo-sciences, 111
 Ptolomaic dynasty, 133
 public authorities, 85, 86
 public buildings, 56
 public establishments, 77
 public facilities, 93, 145
 public lands, 24
 public spaces, 9, 39, 40, 67
 public sphere, 39, 73
 publishing houses, 53

 Qadiriyyah order, 82
 Qalandariyyah order, 82
 Qajar dynasty, 116
 Qajar era, 16, 54, 92, 113
 Qarmatians, 81
 quantitative data, 93
 quarters, 56, 58, 103, 104, 107, 122, 123, 131, 141
qaside, 21
 Quchani girls, 50
 Qur'an, 55, 69

 race, 51, 141
 railways, 59, 60–1, 79, 100, 116
 rainfall, 108
 raki, 39
 Ramadan, 41, 67, 79
raste, 24–5
rauze khani, 47
 raw materials, 44, 124
 reconstruction, 56, 99, 153
 records, 93, 157
 recreation, 55
 recreational buildings, 159
 recreational spaces, 52, 59, 155
 reforms, 56, 146, 154–5
 refugees, 70
 refuges, 82
 regeneration, 7, 8, 23, 56, 151
 Régie incident, 25
 regional development, 68
 regional science, 23
 regional zoning, 117
 regions, 23, 58, 61
 registers, 58, 93, 157
 regulations, 42, 80, 86
 relics, 54
 religions, 49, 51, 56, 68, 70, 71, 79, 123, 125, 144, 157
 religious officials, 97
 religious architecture, 136
 religious buildings, 115, 130, 157, 159
 religious celebrations, 158

- religious changes, 121
 religious communities, 118, 157
 religious conflicts, 9
 religious domains, 128
 religious endowments, 35, 79, 98, 160
 religious events, 153
 religious festivals, 79
 religious foundations, 157
 religious fraternities, 62
 religious groups, 70, 157
 religious holidays, 41
 religious institutions, 102, 156
 religious life, 102
 religious minorities, 25, 66, 84, 111
 religious movements, 46
 religious organisations, 115
 religious practices, 37, 81
 religious spaces, 29
 religious structures, 37, 43, 56, 97
 religious values, 153
 religious work, 158
 renegades, 53
 renovation, 141
 rent, 93
 reports, 47, 50
 Republican period, 24, 40, 55, 56, 59, 60, 148
 reservoirs, 143
 residential architecture, 37
 residential areas, 125
 residential buildings, 56, 141
 residential complexes, 45
 residential districts, 76, 77, 131
 residential houses, 45, 152
 residential quarters, 32
 residents, 58, 59, 71, 80, 83, 108, 141, 157
 resources, 150
 restaurants, 101, 146
 restoration, 51, 89, 161
 retreats, 52, 82
 revenue, 71
 Revivalism, 155
 revolutions, 25, 51, 120
 rhetoric, 32
 rhymes, 58
ribats, 82
 riddles, 121
 riots, 123
 rites of passage, 153
 rituals, 48, 63, 79, 120, 121, 124, 145, 158
 river transport, 131
 rivers, 22, 32, 34, 44, 52, 100, 106, 131
 roadhouses, 150
 roads, 6, 10, 45, 61, 62, 66, 67, 69, 95, 157
 Roman civilisation, 150
 Roman Empire, 45, 56, 60
 Roman Orthodox churches, 59
 Roman period, 58, 59, 99, 107, 112, 130, 132, 133
 Roman sources, 126
 Romans, 81
 royal family, 116
 rubbish, 64, 145
 rugs, 21, 22
 ruins, 37, 108, 132–3, 148, 150
 rulers, 19, 59, 82, 115, 135, 154
 rural areas, 8, 22, 88, 104
 rural city, 153
 rural life, 100
 rural migrants, 7, 73, 104
 rural outskirts, 76
 rural policies, 73
 rural settlements, 122
 rural-urban balances, 117
 Russian colonisation, 124
 Russian conquest, 69, 160
 Russian language, 38, 47, 125, 143, 160
 Russian painters, 95
 Russian rule, 143
 Russian travel writing, 124
 sacred books, 37
 sacred buildings, 75
 sacred days, 58
 sacred places, 58
 sacrifice, 120
 Safavid period, 19, 54, 121, 139, 151
 Sa'id Pashas, 79
 saints, 135
 sanitation, 30, 55, 145
 Sanskrit, 48
 Saqaliba, 134
 Sasanid period, 157
sati, 48
 savages, 153
 sayings, 79
 sacred places, 58
 scholarly movements, 111
 scholarly studies, 107
 scholars, 54, 62, 69, 73, 77, 79, 105, 132, 135, 153
 schools, 16, 25, 33, 34, 35, 52, 53, 66, 79, 86, 88, 94, 113, 115, 116, 128, 144, 155, 161
 science teaching, 86
 sciences, 96, 100, 109, 110, 132, 133, 134, 136
 script, 42
 seals, 104
 second century BC, 44, 124
 Second World War, 148
 sectarian beliefs, 48
 sectarianism, 9, 71
 security, 9, 49
 Sedat Simavi Social Sciences Award, 24
 sedentary life, 16, 17, 36, 129
 segregation, 93
 seismic factors, 45
 Seljuk architecture, 18
 Seljuk houses, 149
 Seljuk period, 55, 56, 124, 132, 157
 Seljukid dynasty, 17
 Seljuks, 98, 123, 156
 Sennar kingdom, 131
 services, 55, 61, 159
 settlements, 37, 44, 46, 55, 80, 81, 99, 101, 108, 152
 settlers, 17, 93, 158
 seventeenth century, 31, 52, 80, 126
 seventh century, 80, 124
 seventh century BC, 37
 sewage system, 46
 sewers, 64
 shacks, 24
 Shahnamah reciters, 139
 shanty towns, 8, 39, 92
 Sharia court records, 80
 sheikhs, 131
 shelters, 55
 Shia clergy, 47
 Shia–Sunni relations, 123, 140
 Shii narratives, 135
 Shiites, 9, 111
 shopping centres, 155
 shopping complexes, 8, 9
 shops, 25, 29, 35, 55, 67, 116, 158
 short stories, 24
 shrines, 21, 89, 135–6, 138, 145
sijillats, 156, 157
 silk trade, 160
 silver craft, 75
 Sindhi language, 71
 Sindhis, 9, 70
 singers, 153
 single-party era, 55
 sites, 76
 sixteenth century, 17, 18, 68, 69, 80, 87, 93–4, 97, 156, 159, 161
 sixth century, 17
 sixth century BC, 44
 sketches, 71, 79, 129
 skyscrapers, 56, 67
 slave market, 94
 slaves, 46, 49, 79, 123
 slums, 71, 81, 145
 social analysis, 63
 social backgrounds, 49
 social buildings, 157
 social change, 49, 74, 88
 social classes, 118
 social clubs, 158
 social communication, 104
 social context, 52
 social development, 24
 social developments, 96, 117
 social disturbances, 123
 social divide, 7–8, 125
 social domains, 128
 social etiquette, 79
 social events, 91
 social fabric, 67
 social groups, 32, 157
 social help, 156
 social history, 16, 28, 34, 111, 129, 157, 158
 social identity, 72
 social institutions, 102, 121
 social issues, 132
 social landscape, 146

- social life, 27, 35, 42, 52, 55, 62, 67, 80, 93, 97, 107, 109, 118, 129, 155, 156, 157, 158
- social movements, 65, 141
- social norms, 88
- social problems, 67, 72, 73
- social relations, 46, 72, 123, 124, 157, 158
- social repercussions, 23
- social roots, 114
- social services, 129
- social strata, 22
- social structures, 37, 63, 72, 98, 102, 122, 123, 142, 155, 158
- social systems, 125
- social values, 72
- socialisation, 62
- societal context, 56
- societies, 72, 83, 84
- socio-cultural problems, 64
- socio-cultural projects, 107
- socio-cultural works, 96
- socio-economic history, 157
- socio-economic life, 30, 34
- socio-economic networks, 93
- socio-economic relations, 124
- socio-economic role, 125
- socio-economic structures, 41
- socio-historical study, 102
- socio-religious movement, 46
- sociological background, 59
- sociological features, 101
- sociological history, 144
- sociologists, 48, 53, 104, 121
- sociology, 73, 117, 146, 153, 154
- Sogdians, 122
- Sogdites, 37
- solidarity networks, 86
- songs, 17, 33
- souks, 87, 108
- sources, 45
- Soviet archaeological work, 125
- Soviet era, 43, 45, 115, 125, 143, 148
- spaces, 53, 61, 62, 90, 92
- spatial growth, 61
- spatial organisation, 157
- spatial transformations, 24
- speech habits, 32
- spiritual culture, 46
- sports, 117, 129, 158
- squares, 9, 67, 88
- squatters, 24, 85
- stability, 112
- state, 24, 73, 150
- state administrators, 50, 63
- state discourse, 153
- statesmen, 64
- statistics, 39, 83, 103
- steamboats, 60, 61
- steppe, 54, 124
- stone, 18, 21
- stories, 33, 57, 101, 111–12, 132
- storytelling, 105
- strangers, 153
- strategies, 23
- stratigraphy, 37, 46, 103
- street names, 101, 103
- street plans, 59
- streets, 24–5, 30, 45, 49, 61, 67, 79, 101, 103, 131, 138, 146
- structures, 51, 54, 156
- students, 49, 85, 86, 95, 97, 148, 154
- style, 155
- suburbs, 37, 81, 88, 125
- Sudanese community, 131
- Sudanese towns, 100
- Sufis, 82, 123, 137
- suicide, 63
- sultans, 57, 59, 82, 96
- Sunnis, 123, 140
- supermarkets, 25
- superstitions, 146, 154
- sweepers, 153
- Swiss painters, 95
- synagogues, 59, 155
- Syriac churches, 59, 144
- Syrian Christian culture, 144
- Syrian Orthodox Patriarchate, 157
- tahrirs*, 156, 157
- Tajik literature, 112
- Tajik urban areas, 67
- Tajiks, 68, 69
- Taliban, 90
- Tamgha seals, 104
- Tanzimat era, 26, 30, 40, 62
- tariff cards, 158
- tariqas*, 82
- Tat, 55
- Tatars, 136
- taverns, 39, 40, 67, 101
- taxes, 8, 19, 46, 54, 66, 115, 125, 156, 157
- taxis, 61
- Tazimat reforms, 155
- tazkiras*, 145
- teachers, 86, 97
- technologies, 31, 64, 88, 116
- telegraph, 49
- telephones, 116
- temples, 32, 37, 71, 90
- tent-houses, 150
- tenth century, 52
- testaments, 99, 121, 157
- testimonies, 118
- textiles, 31, 107
- theatres, 40, 67, 90, 143, 151, 155, 158
- theological schools, 141
- theories, 151
- thinkers, 108
- third century, 45, 46
- third century bc, 44
- thirteenth century, 102, 103, 124, 138
- threnody, 47
- tickets, 148
- time, 53
- timetables, 148
- Timur incident, 96
- Timurids, 17, 90, 143, 148
- Tobacco protests, 25
- tolerance, 70
- tombs, 59, 77, 94, 100, 140, 145, 150
- tombstones, 63, 77
- tools, 107
- topographic scenery, 52
- topography, 30, 32, 34, 44, 70, 71, 75, 102, 103, 108, 123, 152
- topology, 37
- toponyms, 77, 125, 143
- tortkuli*, 122
- tourism, 71, 129
- tourists, 38, 111, 120
- towers, 17, 111, 152
- town dwellers, 56
- town walls, 130, 131, 133
- towns, 5, 7, 17, 18, 19, 22, 34, 35, 36, 39, 44, 45, 54, 55, 56, 59, 78–9, 84, 90, 98, 99, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 114, 117, 119, 126, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 141, 157
- trade, 18, 30, 31, 36, 53, 95, 112, 116, 122, 123, 129, 133, 156, 157, 161
- trade cities, 102
- trade commodities, 102
- trade routes, 37–8
- traders, 102, 126, 153
- trades, 25
- tradesmen, 39, 58, 62, 157
- trading, 47
- trading establishments, 77, 103
- trading relations, 104
- traditional cities, 102
- traditions, 34, 41, 42, 49, 58, 64, 66, 68, 69, 72, 101, 114, 116, 118, 132, 144, 147, 153, 154
- traffic, 7, 10
- trains, 61
- trams, 60, 61, 148, 149, 155
- transformations, 59, 69
- translation, 49
- transport, 8, 10, 31, 59, 60, 61, 64, 79, 99, 114, 116, 129, 131, 141, 148, 149, 151, 155, 156
- transport of goods, 124–5
- transport system, 45
- transportation, 118
- travel, 11, 37, 40, 60
- travel books, 24, 159
- travel guides, 27, 59
- travel writing, 124
- travellers, 7, 21, 69, 107, 119, 127, 129, 133, 158
- travellers' accounts, 94, 147
- travelogues, 21, 25, 54, 113, 120, 127
- trees, 39, 52, 65, 105
- tribal clans, 157
- tribal divisions, 76
- tribal groups, 104
- tribes, 81
- tube, 61
- Tudeh Party, 140
- Tulip Era, 30, 94
- Tunisian history, 105
- Turco-Egyptian period, 22

- Turkemans, 16
 Turkic urban settlers, 17
 Turkish baths, 100
 Turkish conquest, 131
 Turkish era, 100
 Turkish-Islamic architecture, 149
 Turkish Khaganates, 44
 Turkish language, 20, 57, 64, 77, 83, 86, 148
 Turkish literature, 27, 83
 Turkish Republic, 53, 59, 60, 63, 67, 73, 148, 153, 155
 Turkish society, 56
 Turkish triangles, 18
 Turkish War of Independence, 22, 27, 99
 Turkish writers, 129
 Turkmens, 50, 68, 69, 140
 Turko-Islamic character, 157
 Turkomans, 55
 Turks, 49, 55, 57, 67, 97, 122, 142, 157
 turquoise, 92
 tutors, 86
 twelfth century, 46, 160
 Twelver Shia Islam, 48, 92
 twentieth century, 39, 42, 45, 46, 50, 59, 62, 68, 70, 79, 88, 99, 105, 118, 132, 151, 155
 twenty-first century, 81
 typography, 83
 typology, 39, 46

 Umayyad caliphate, 55, 134
 Umayyad era, 110, 130
 unauthorised settlements, 22
 underground systems, 8
 unemployment, 145
 Union and Progress era, 56
 universities, 86, 154
 unrest, 141
 urban administration, 55
 urban anthropology, 53, 54
 urban architecture, 18, 56, 110
 urban centres, 7
 urban civilisations, 17, 53, 101
 urban culture, 44, 66, 122, 123, 130
 urban design, 54, 59
 urban development, 27, 45, 64, 68, 70, 79, 117, 134
 urban entertainment, 40
 urban environment, 49, 130
 urban expansion, 29, 79, 110

 urban growth, 56
 urban history, 27, 40, 56, 58, 60, 119, 131
 urban identity, 19, 95
 urban land, 73
 urban landscape, 67, 121
 urban life, 55, 95, 102, 119, 122, 124, 156
 urban managerial structures, 55
 urban planning, 27–8, 78, 106, 115, 117, 144–5
 urban poor, 85
 urban realities, 95
 urban renewal, 10, 137
 urban services, 131
 urban settlement, 24, 30, 101, 122, 126, 143
 urban society, 147
 urban sociology, 54, 102, 138
 urban spaces, 86, 88, 103, 141
 urban structure, 56, 103
 urban studies, 6, 8, 73
 urban texture, 57
 urban topography, 75
 urban transport, 60
 urbanisation, 10–11, 23, 27, 28, 34, 35, 37, 38, 39, 44, 46, 54, 56, 61, 62, 64, 66, 68, 72, 73, 79, 86, 88, 92, 93, 95, 117, 131, 142, 144, 149, 152, 153
 urbanised societies, 154
 urbanism, 5, 6, 17, 23, 125, 134, 151, 157
 Urdu, 32, 70, 71
 Uzbek language, 143
 Uzbeks, 55, 68, 140

vakifiye defterleri, 157
vakuf, 161
 Vandals, 81, 112
 Vedic period, 50
 vehicles, 60
 villagers, 57
 villages, 8, 10, 21, 22, 23, 30, 69, 101, 113, 117, 131, 137, 157
 violence, 7, 53, 70
 visual materials, 20, 28, 40, 43, 63, 66, 73, 95, 96, 97, 129, 144, 149, 150, 151, 154, 155, 156, 159
 vizirs, 76
 vocabulary, 119
 vocalists, 139

 wages, 58, 97

 walls, 18, 28, 38, 56, 59, 130, 131, 133, 152
waqf, 161
 warfare, 65, 134
 warriors, 19, 76, 123
 wars, 9–10, 69, 80, 99, 119, 120
 waste facilities, 59
 water, 8, 21, 29, 30, 64, 105, 121
 water bills, 64
 water companies, 64
 water management, 64
 water sources, 77, 108
 water supplies, 46, 64, 138, 154
 waterworks, 59
 wealth, 93, 106, 153
 Wealth Tax, 40
 weapons manufacture, 131
 weaving, 31
 weddings, 59, 144, 158
 weights and measures, 55
 welfare organisations, 150
 wells, 143, 152
 Western artists, 94, 95
 Western civilisation, 153
 Western culture, 62
 Western forces, 80
 Western lifestyle, 142
 Westernisation, 94, 159
 White Turks, 142
 White Russians, 28–9
 Wilaya, 109
 wildlife, 54
 wills, 121
 wine, 39, 52
 winters, 58
 wives, 48
 women, 41, 49, 50, 55, 62, 71, 88, 93, 99, 105, 107, 111, 114
 wooden outhouses, 39
 workshops, 157
 World Heritage Sites, 10
 World War II, 132
 writers, 83, 87–8, 92, 119

yabans, 153
 Yemeni tribes, 76
 youth, 59, 154

 Zaidiyyahs, 81
zawiyas, 82
zeamat, 19
 Zionists, 80, 108
 zoning, 22
 Zoroastrians, 50, 84, 111, 123

Abstracts in Turkish

İçindekiler

Teşekkür 181

Giriş 183

Özetler 193

Kişi Adları Dizini 342

Yer Adları Dizini 343

Yazar Adları Dizini 346

Anahtar Kelimeler Dizini 348

Teşekkür

MCA Projesi dünyanın her yerinden yeni araştırmacı, akademisyen, editör, çevirmen ve koordinatörleri bir araya getiren geniş bir işbirliğinin sonucudur. Aşağıda isimleri anılan kişilerin listesi çok geniş olmamakla birlikte bu projeye katkıda bulunan herkese müteşekkirim. Onların katkıları olmasaydı bu cilt ortaya çıkmamış olacaktı.

Daima yanımda çalıştığı ve projenin biçimsel ve editoryal yönlerinde bana yardımcı olduğu için Mohamad Meqdad'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Projenin bütün Türkçe malzemelerine ilişkin pratik tavsiyeleri ve editoryal desteği ve en başından itibaren projemize desteğini sürdürdüğü için Başkent Üniversitesinden Süer Eker'e en derin şükranlarımı sunmak isterim. Türkçe bölümün kopya editörlüğünü titizlikle yürüttüğü için Gülin Ögüt Eker'e ve son Türkçe düzeltmelerde bana yardım ettiği için Emine Çakır Sürmeli'ye minnettarım. Aysu Dinçer, Hasan Çolak, Fatih Taştan ve Metin Yeğenoğlu Türkçe bölümün sadık çevirmen ve düzeltmenleri oldular. Kendilerine çok şey borçluyum.

Arapça belgeleri ulaşılabilir bir İngilizce'ye yorumladığı için Hugh Lovatt ve Farsça'dan İngilizce'ye yaptığı çeviriler için Niki Akhavan'dan oluşan kabiliyetli akademik çevirmenlerimize içten ve kalbî şükranlarımı takdim ederim. Teşekkür etmem gereken diğer kişiler İngilizce'den Arapça'ya yüksek miktarda çeviri yapmak durumunda kalan Maha Yaziji ve Hala Adra ile Arapça birçok belgenin editörlüğünü ve

kopya editörlüğünü yaptıkları için Firas Ahlawat ve Wael Odeh'tir. Iraj Ismaelpour Ghoochani, Feryal Tansuğ ve Helin Burkay'a üretken özet yazarları oldukları için ne kadar teşekkür edilse azdır.

İngilizce yazılmış belgelerin kurum içi editoryal işlerini yürüten Denise Marray ile kopya editörlüğü görevini üstlenen Sikeena Karmali Ahmed'e hususi şükranlarımı sunarım. Bu cildin giriş bölümündeki eleştirel bakışı ve akıllıca yorumları için Eleanor Coghill'e minnettarım. Son, fakat aynı derecede önemli olmak üzere, departmanımızın hesabını çok etkili bir biçimde idare ettikleri için maliye departmanındaki meslektaşlarım Shelina Haji ile Reg Bruney'ye teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

MCA projesini daha da geliştirmek konusunda ifade ettiği arzudan ötürü Enstitünün yeni müdürü David Taylor'a müteşekkirim. Edinburgh Üniversitesi Yayınevi ile ilişkilerimizi yürüttüğü için Charlotte Whiting'e ve bu cildi yayınladıkları için Nicola Ramsey ile Edinburgh Üniversitesi Yayınevindeki meslektaşlarına teşekkür ederim.

Son olarak, her ihtiyaç anında destek için hazır oldukları için meslektaşlarım Saima Ali, Fasih Khan, Kevin Rimmington, Walid Ghali, Otambek Mastibekov, Waseem Farooq ve Shah Hussein'e teşekkür etmek isterim.

*Aptin Khanbaghi
Londra, Aralık 2013*

Giriş

Bloomberg Businessweek'e göre günümüzde dünya nüfusunun yüzde 50'sinden fazlası şehirlerde yaşamaktadır.¹ Her ne kadar şehirlilik genelde moderniteyle ilişkilendirilse de, İslam'ın Antikitenin sonunda Batı Asya'da kuruluşundan itibaren şehirler İslam medeniyetlerinin tümleşik bir parçası olagelmıştır. Günümüzdeki Müslüman çoğunluklu şehirlerin önemli bir bölümü kentsel medeniyetin beşiği olarak bilinen bölgede yer almaktadır. Geç Antik dönemin en geniş metropollerinden biri olan Mada'in yedinci yüzyılda yükselen İslam imparatorluğunun bir parçası olmuştur. Şehir, Pers İmparatorluğunun başkenti ve Asya'daki Hristiyan ve Yahudi liderliğinin en önemli merkeziydi. Bu bölgenin Babil ve Seleukia gibi antik şehirleri doğuran jeopolitik ve ekonomik önemi, Abbasileri ms 762 yılında Bağdad şehrini Mada'in'in yanında kurmaya sevk etmiştir.² Bizatihi İslam, Peygamberinin basitçe el-Medine, yani 'şehir' diye yeniden adlandırdığı bir yerde doğmuştur – ki böylelikle büyümekte olan Müslüman nüfusa burası mükemmel şehir olarak resmedilmiştir.³ Arabistan'ın ötesinde bile, İslam kentsel deneyimi tarihi öneme sahip şehirler üzerine temellenmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezi Konstantinopolis-ki o da aynı zamanda mükemmel şehir, *Polis*, olarak biliniyordu-onbeşinci yüzyıldan itibaren İslam dünyasının başlıca şehirlerinden biri olmuştur. Dolayısıyla yükselen Müslüman medeniyeti yedinci yüzyıldan itibaren Mısır, Mezopotamya ya da Rum topraklarındaki sofistike ve kozmopolit şehirleri kendine katmıştır.

İslam dünyasının büyük medeniyetlere ait eşsiz şehirleri kendine dahil etmesini sağlayan şanlı bir geçmişe sahip olduğu açıktır. Bununla

birlikte, günümüzün şartları daha zorlu bir durum arz etmektedir. Günümüzde yaşanan nüfus patlaması ve beraberinde getirdiği mekan idaresi sorunu Müslüman çoğunluklu ülkelerde yeni kaygılar meydana getirmiştir. Yüksek doğum oranları, göçler, barınak sorunu, trafiğin artışı, yakıt kullanımı, kirlilik, eski binaların ihmali ve yeşil alanların yok edilmesi Müslüman toplumlarının genişleyen kentsel merkezleri için önemli sorunlar yaratmaktadır. Dünyadaki birçok şehri etkileyen küresel sorunlara ek olarak, Müslüman çoğunluklu bölgelerdeki şehirler özellikle geçtiğimiz kırk yıl içerisinde büyük maddi ve entelektüel kayba yol açan aralıksız çatışma ve siyasi kargaşalar yaşamaktadır.

Tarafsız Bir Çalışmaya Doğru

Yakın zamandaki medya ilgisinin⁴ de gösterdiği üzere, Müslüman bölgelerindeki şehirler büyük tarihi kavşaklara ulaşmıştır. Müslüman çoğunluklu ülkelerdeki şehirler geçtiğimiz kırk yıl içerisinde önemli çalkantılardan etkilendiği için, Müslüman bölgelerindeki kentsel toplumları incelemek halihazırda her zamankinden daha yerinde olacaktır. Ancak, Müslüman çoğunluklu ülkelerin tamamı da aynı şekilde etkilenmemiştir. Bu ülkelerin geçmişleri ve coğrafi konumları, günümüzdeki dini, toplumsal ve siyasi oluşumları üzerinde önemli bir rol oynamıştır. MCA projesi, Müslüman bölgelerindeki şehirlerin tarihi, çeşitliliği, sorunları ve dinamizmi konularına bir bakış sunan yeni bir ciltte bu meselelere değinmeye çalışmaktadır.

Şehirler hakkındaki çalışmaların çoğu, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki kentsel merkezler

üzerine yoğunlaşmaktadır; zira bu ülkeler iş dünyasında öncelikli bir yer tutmaktadır. Birçok Müslüman çoğunluklu kentsel merkezi içeren gelişmekte olan dünyanın şehirleri ise yakın zamana kadar ilgi çekmemiştir. Dubai, Abu Dabi, Kuala Lumpur ve İstanbul yatırımcılar arasında ancak geçtiğimiz onbeş yıl içerisinde önem kazanmıştır. Günümüzde dikkatler daha çok küresel şehirler üzerinde yoğunlaşmakta ve İslam dünyasındaki çok az şehir önem listesinin üst sıralarında yer bulabilmektedir.⁵ Sonuç olarak da yirminci yüzyıl şehircilik çalışmalarında geliştirilen teoriler Müslüman çoğunluklu şehirlere uygulanamamaktadır.⁶

Dahası, Müslüman dünyasındaki şehirler de genellikle birbirlerinden çok farklılıklar göstermektedir. Büyük jeopolitik farklar ve refah eşitsizlikleri taşıyan bu şehirler, üç farklı kıtaya dağılmış durumdadır. Özellikle, Müslüman dünyasının daha fakir bölgeleri yabancı araştırmacılardan daha az ilgi görmüş ve yerel araştırmacılarca üretilmiş çalışmalar çoğu zaman başka ortamlarda göz ardı edilegelmiştir.

Sömürge geçmişine sahip ülkeler eski sömürgecilerinin ülkelerindeki araştırmacıların ilgisini çekse de bu araştırmacılar yalnızca Kuzey Amerika ve Avrupa temelli yayınlara danışma eğiliminde olmuşlardır.⁷ Kamran Asdar Ali'nin haklı olarak belirttiği gibi, insanların konumları, deneyimleri ve dünya görüşleri üzerine temellendirilmiştir.⁸ Bu açıdan, hem kuzey hem de güney yarımkürede bulunan araştırmacıların bakış açılarını içeren daha geniş ve kapsayıcı bir incelemeyi teşvik etmek gerekmektedir. Daha dengeli bir bakış edinmek adına, MCA projesi incelenen şehirlerde yaşayan Afrikalı ve Asyalı akademisyenlerin çalışmalarını iletmeyi kendine görev adetmiştir.

Müslüman Toplumlarındaki Bazı Ana Şehirlere Bir Bakış

Müslüman çoğunluklu ülkelerin çoğu, İslam öncesi, Ortaçağ İslam ve sömürgecilik dönemleri olmak üzere üç parçalı bir geçmişe sahiptir. Ortaçağ ve sömürgecilik dönemleri şehirlerin plan ve yapısına yansısı da yeni sömürgecilik sonrası boyut içerisinde bu dönemlerin etkileri hafifletilmiş durumdadır. Tarihi açıdan bakıldı-

ğında, Batı Asya ve Kuzey Afrika şehirlerindeki günlük yaşamın büyük bölümü, ana pazar yeri etrafında şekillenirken sömürgecilik dönemi yeni özellikleri de beraberinde getirmiştir; zira sömürgeciler şehirlerin bazı bölümlerini kendi kullanım ve ihtiyaçlarına göre biçimlendirmişlerdir. Kazablanka'da yollar Fransız taburlarının kolaylıkla hareket etmesini sağlayacak şekilde yapılmıştır. Modern Cezayir ise sadece sömürgecilere ev sahipliği yapacak şekilde planlanmıştır.⁹ Eski pazarlar rollerini yavaş yavaş yeni iş merkezlerine bırakarak sömürgecilik sonrası dönemdeki gelişimlerini bu yönde devam ettirmişlerdir. Endonezya ve Malezya söz konusu olduğunda, şehircilik sömürgecilik döneminin bir mirası olmuş ve 1980'ler gibi geç bir döneme kadar bu ülkeler az gelişmiş olarak kalmıştır. Yerel dil, Avrupa ve Batı Asya'daki manası ile şehir kelimesi için bir kavram dahi üretmemiştir. Buralarda, meskun bir bölgenin odak noktası bir liman ya da kaleydi.¹⁰ Şehir kavramının Takımada'ya geçişi Müslümanlar değil, onyedinci yüzyılda Avrupalılar aracılığıyla olmuştur. Bu açıdan, Endonezya ve Malezya'daki şehirler üzerine yapılacak çalışmalar hem Müslüman çoğunluklu toplumlarda hem de diğer yerlerdeki şehircilik çalışmaları alanına farklı bir boyut getirecektir.

Müslüman çoğunluklu ülkelerin önde gelen şehirlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra önemli değişiklikler meydana gelmiş, ancak 1940'lar ile 1950'lerde bu değişiklikler daha da hızlanmıştır. İstanbul, İskenderiye ve İzmir gibi birçok tarihi şehir ulusüstü ideolojiler ile yabancıların yerel meselelere yaptığı müdahaleler sebebiyle kozmopolit sosyal yapılarının çoğunu yitirmiştir.¹¹ Şanlı günlerinde İslam imparatorluklarının kalbi olmuş ve yakın zamanlara kadar önemli sanat ve kültür merkezleri olan Bağdat ve Şam gibi diğer ünlü şehirler felaket bölgelerine dönüşmüştür. Bu şehirlerin çoğu dünya standartlarındaki yerlerini Dubai ve Abu Dabi gibi yakın zamanda gelişmiş küresel şehirlere bırakmışlardır. İstanbul, hem sakinlerinin şehrin önemli bir uluslararası merkez olmasını arzulaması, hem de Avrupa'nın kapısında yer alan tarihi bir şehir oluşundan kaynaklanan uluslararası beklentiler sebebiyle öne çıkmaktadır.

Radikal Dönüşümler ve Kalıcı Hatıralar

Birçok iniş ve çıkışa rağmen, İstanbul kenarda kalmış bir şehre dönüşmeden bir milenyumun aşkın bir süredir hayatını sürdürügelmiştir. Her ne kadar Hristiyanlıktan İslam'a geçmiş olsa da, şehrin çok-dinli geçmişinin hatıraları İstanbul'un mimarisi ile İstanbul hakkındaki kitaplara kazınmış durumdadır. İstanbul'un kozmopolit karakterini yitirmesi ancak geçtiğimiz altmış yıl içerisinde olmuştur. Rum ve Ermeni cemaatlerine ait mahalleler şehir üzerinde kendi dini ve kültürel mühürlerini bırakmışlardır. Osmanlı İmparatorluğunun çökmesi ve bunu müteakip Türkleştirme politikalarından sonra gayrimüslim nüfusun çoğu ayrılmıştır. Ancak geride bıraktıkları mahalleleri şehir sakinleri ile değil Anadolu'dan gelen göçmenlerle dolmuştur. Asli İstanbullular şehirleri için Avrupalı bir kimlik iddia ederken kendilerini de kozmopolit olarak tanımlamaktadır. Geçmişe karşı belirli bir nostalji geliştirip İstanbul'un 12 milyonluk nüfusunun çoğunu oluşturan taşralı göçmenleri göz ardı etmekte,¹² İstanbul'un eski imgesine sarılarak, şehirlerini kültürel ve ekonomik bir elite ait bir kent gibi resmetmek istemektedirler. Bu nostalji en bariz şekliyle, İstanbul'un Beyoğlu semtinde yeni sentetik bir kimliğin oluşumuyla görülmektedir.¹³

Yerli şehir sakinlerinin yeni bileşimin matemini tuttıkları tek şehir İstanbul değil. Bir diğer örnek de Karaçi. Ancak, Pakistan'da yaşanan siyasi istikrarsızlık ve Karaçi'nin dünya tarihindeki zayıf varlığından dolayı, bu metropolün etnografik ve antropolojik yönleri daha az incelenmiştir. İstanbul'un kadim çok-milletli ve çok-dinli yapısından ötürü edindiği saygınlık dünyadaki birçok şehri geride bırakırken, Karaçi dünya seyyah ve tüccarlarının haritasında çok sonraları ortaya çıkmış ve onsekizinci yüzyıldan Hindistan'ın bölünmesine kadar geçen sürede çok-dinli bir şehir haline gelmiştir. Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıkların İstanbul'dan ayrılmasına rağmen, şehrin halihazırdaki istikrarı ve Avrupa'ya jeopolitik yakınlığı burayı yabancılar için daha çekici bir yer haline getirmiştir. Karaçi dinsel şiddet ve zayıf altyapı yatırımıyla karşı karşıyadır.¹⁴ Buna rağmen Karaçi'ye olan göç bölünmeden sonra da devam

etmiştir. Hindistan'dan gelen Müslümanlardan sonra, sadece Pakistan'ın diğer bölgelerinden değil, Bangladeş, Nepal ve Myanmar gibi daha fakir ülkelerden de insanlar Karaçi'ye göçmeye devam etmiştir.¹⁵

İstanbul ve Karaçi'de meydana gelen nüfus dönüşümleri öncelikle, hem iç hem dıştan gelen kitlesel göçlere yol açan, dramatik tarihi olaylardan kaynaklanmıştır. Cezayir ve Tangiers gibi şehirler yerel idare altında yaşamak istemeyen sömürgeci nüfustan göçmen kaybetmiş, onların gidişi civar bölgelerden yerel nüfusun şehre gelişine yol açmıştır.¹⁶ Geçtiğimiz kırk yıl içerisinde İslam dünyasındaki bütün ana kent merkezleri daha küçük kent merkezleri ve kırsal bölgelerden kaynaklanan göç dalgalarıyla karşılaşmıştır. Aynen İstanbul, Karaçi ve Cezayir gibi Tahran, Cakarta ve Kahire de yeni sakinleri yerleştirebilmek için müthiş bir baskı altında kalmıştır.

Mütemadi Sorunlar: Zengin ve Fakir arasındaki Toplumsal Ayrışma

Geniş göç dalgaları şehirlerin altyapısı üzerinde büyük bir yük oluşturmaktadır. Cakarta'ya varan kırsal göçmenlerin sayısının yüksekliği karşısında 1970'te yeni göçmenlerin kent sınırları içerisine yerleşmesini yasaklayan bir kanun çıkarılıp Cakarta "kapalı şehir" ilan edildi.¹⁷ Buna rağmen, bu göçmenlerin çoğu kenar mahallelere yerleşti ve iş bulma konusunda yerel sakinlerden daha başarılı oldular. Ancak, bunun sonucunda aşırı sayıda insanın metropol alanlarını tıka basa doldurduğu bir ortam ortaya çıkmaktadır.¹⁸

Göçmenlerin şehirlere girişini engelleyen resmi sınırlar bulunmadığı için planlama anahtar bir etken olmaktadır. İnşaatların, sanayilerin ve trafik yönetiminin dikkatlice değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bölgelerdeki kent yöneticileri nüfusun azalmakta olduğu gelişmiş ülkelerdeki kentlerden çok farklı sorunlarla karşı karşıyadır.¹⁹ Müslüman çoğunluklu ülkelerin birçok şehrinde kentsel kültür çok dinamiktir. Böyle metropollerdeki kentsel alanlar Avrupa şehirlerinden çok daha hızlı bir şekilde "renejere" edilmelidir. Kahire, Karaçi ve Tahran'da nüfus, Avrupa'da 1973'teki petrol krizinden sonra görülmemiş bir oranda artmaktadır.

Önceki çalışmalar genellikle Avrupa toplulukları üzerine yoğunlaşarak doğurganlık oranlarındaki düşüşün ana nedenlerinin sanayileşme ve kentleşme olduğu sonucuna varmışlardır.²⁰ Ancak İslam dünyasındaki gelişmeler bu modeli takip etmemektedir. Fransa ve İngiltere’de dar gelirli aileler şehirlere mali destekli konutlar aracılığıyla entegre edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin daha az şanslı bireyleri kendi başarılarının çaresine bakmak ve gecekondu bölgelerinde kendi evlerini inşa etmek zorundadırlar. Bu gayriresmi yerleşimler büyük metropollerin etrafında mantar gibi türemektedir. Kahire’de, köylerden gelen göçmenlerle genç, dar gelirli kentli insanlar kendilerini bu bölgelerde bulmaktadır. Avrupa’daki kent merkezleri üzerine geliştirilen teorilere dayanılacak olursa, Kahire’deki doğurganlık oranının Mısır’ın kırsal bölgelerindekinden daha düşük olması gerekir. Ancak durum böyle değildir; zira oran iki bölgede de aynı görülmektedir. Dolayısıyla, Avrupa ve Kuzey Afrika şehirleri arasındaki fark göz önüne alınmalı ve Arap şehirlerini incelerken farklı araştırma araçları kullanılmalıdır. Arap şehirlerindeki enstitülerce üretilen araştırmalar, bu enstitüler araştırma yapılan bölgelerde yer aldığı için, bu noktada önemli bir rol oynayabilir. Bu tür katılımlar şehircilik çalışmaları alanını ilerleterek gelişmekte olan ülkelerdeki şehirlere uygun yeni teoriler ortaya koyabilir. Dolayısıyla, Kahire hakkındaki örnek çalışmalar, örneğin göçmenlerle asli sakinlerin doğurganlık oranlarının kıyaslandığı araştırma, Karaçi ve Tahran’daki benzer grupların incelenmesi için bir model olarak kullanılabilir.²¹ Müslüman çoğunluklu ülkelerdeki şehirleri çalışırken göze çarpan bir diğer husus da, farklı mahallelerin genişleme oranlarıdır. Daha fakir bölgeler, büyüyen bir nüfusa sahip yegane bölgeler değildir.

Gecekondu bölgeleri yatay olarak genişlerken megapollerin daha müreffeh bölgeleri her yerde ortaya çıkan çok katlı binalarıyla dikey bir dönüşüm sergilemektedir. Açık alan kıtlığı nedeniyle, bir zamanlar geniş ev ve bahçelerin yaygın olduğu Tahran ve İstanbul’daki zengin mahalleler, beton otoparklarla modern çok katlı bina bloklarına dönüşmüştür. Alan rağbette, toprağın bakımı da pahalı olduğu için çevresel kaygılar öncelik arz etmemektedir.²² Modern

Kuzey Amerika şehirlerine olan öykünme sadece binaları değil aynı zamanda pazar alanlarını da etkilemiş, geleneksel pazarların yerini modern alışveriş kompleksleri almıştır.²³

Kentsel Planlama

Sanayileşme ve aşırı nüfusun ortaya çıkardığı düzensizliğin vatandaşların yaşamları üzerinde gözle görülür bir etki yaratması sebebiyle İslam dünyasındaki şehirlerle ilgilenirken kentsel planlamaya dair daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. İslam dünyasının bazı önemli şehirleri ciddi çevresel sorunlarla karşı karşıyadır. Tahran, şehri felç eden yüksek seviyedeki kirlilik dolayısıyla Ocak 2013’te haber konusu olmuştu.²⁴ Irak’la olan savaş esnasında (1980–8), Tahran’ın nüfusu ikiye katlanırken belediye başkentini altyapısına yatırım yapamadı. Kaynakların azalması ve hükümetin sınırlı bütçesi Tahran’ın savaş sonrası belediye başkanı Gholamhossein Karbaschi’yi vergileri artırmaya ve bedava hizmetleri kısımaya sevketti. Karbaschi, trafik sıkışıklığı vergisi yoluyla, şehrin güneyindeki fakir mahalleleri geliştirmeyi ve alışveriş merkezleri kurmayı amaçladı.²⁵ İran’daki sert hava şartlarına bağlı olarak hava idaresi ve (*kariz* ya da *qanatlar*, yani yer altına inşa edilmiş suyolları aracılığıyla) su temini meseleleriyle başa çıkmak için, İranlılar tarih boyunca şehirlerinin yapılarına çok özen göstermişlerdir.²⁶ Ancak, son otuz yılın nüfus artışı, Tahran’ın su temini sorunlarını artırarak bazı meseleleri kontrol edilemez hale getirdi. Halihazırda şehrin sürekli artan nüfusuna cevap verebilmesi için bir kentsel rejenerasyon stratejisine büyük ihtiyaç vardır. İslam dünyasındaki başlıca megapollerin yaşadığı gözle görülür sorunlara rağmen, geçmişte ana kent merkezlerinin altyapısını geliştirmeye yönelik bazı öngörülü planlama çalışmaları da yapılmıştır. Daha yirminci yüzyılın ortalarında İstanbul, Kahire ve Tahran’da yapılmış, kalabalığı hafifletmeye yönelik rapor ve planlar nihayet 1980 ve 1990larda modern altyapı sistemlerine dönüşmüştür. Bununla birlikte, bu şehirlerdeki nüfus patlaması o denli büyük olmuştur ki yeraltı şebekeleri ve trafik sıkışıklığı vergisi uygulamaları bile ulaşım sorunlarını kolaylaştırmada yeterli olmamıştır.

Etnik Ayırışma

İslam dünyasının Endonezya, İran ve Türkiye gibi en kalabalık ülkeleri hakkında yakın zamanda yapılan çalışmalar, siyasi ve bazen dini tepkileri tetikleme riskine rağmen, altyapı ve nüfus artışı ile ilgili meseleleri ele almıştır. İslam dünyasının önde gelen şehirlerinin çoğu, etnik ayrılıklardan etkilenmiş durumdadır. Ancak, Tahran örneğinde etnik farklılıklar herhangi bir tatsızlık ya da karşılaşmaya yol açmamıştır. Şehir ağırlıklı olarak Farsça konuşurken, şehrin iktisadi merkezinde, *Bazaar*'da, nüfusa Türkçe konuşan Azeriler hakimdir. Temel ayrılık sosyo-ekonomik mahiyettedir. Buna karşın, İstanbul ve Karaçi'deki ayrışmaların tarihi kökenleri buralardaki modern devletleri yaratmış savaflara dayanır.

Her ne kadar İstanbul artık savaştan muzdarip değilse de, Karaçi etnik ve dini çatışmaların pençesinde: bazen asli Sindhi nüfusunu göçmenlere karşı kıskırtan grupların, bazen de kendi siyasi ve dini görüşlerini şehir sakinlerine empoze etmeye çalışan militan ve mezhepçi grupların etkisi altındadır.²⁷ Karaçi'de alanların sahiplenilmesi fiziksel anlamın ötesine gidip (karşıt hizipleri kapsayan) siyasi bir anlam kazanırken, İstanbul'da bu işlemin anlamı tamamen teorik bazdadır. Milliyetçi modern bir Türkiye'nin cumhuriyetçi yönergesine göre, İstanbul teoride çok kültürlü bir şehir olarak düşünülmemektedir. Türk devleti Anadolu'nun Türk halkı için kurulmuşken Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası olan İstanbul, 1923-4'te Türk devletinin kurulmasından sonra, bu ideale uymamıştır. Şehirdeki gayrimüslim nüfus göçe sevk edilmiş ve sonuçta Anadolu'dan birçok Müslüman İstanbul'a göçmüştür. Yine de İstanbul hiçbir etnik ayrışmanın olmadığı homojen bir şehre dönüşmemiştir. Yeni göç dalgası sosyo-mekansal bir dışlama yaratmış, ve İstanbul'a gelen Kürtler zayıf ekonomik durumları ve etnik kökenleri nedeniyle dışlanmış duruma düşmüştür.²⁸ Tesadüf eseri, İstanbul'daki güncel olaylar, yönetimdeki Adalet ve Kalkınma Partisinin yakın zamanda Taksim Meydanı'nı halkın elinden alma girişimi, geçmişin hayaletlerini canlandırmıştır. Protestocular uluslararası boyutta ilgi çekme ümidiyle kendileri ile

yirminci yüzyılın ilk yarısında siyasi ajandalara kurban edilen Ermeniler arasında analogi kurarak, yetmiş yıl önce Cumhuriyetçilerce bir park inşa etmek için bir Ermeni mezarlığının istimlak edildiğini hatırlatmışlardır.²⁹ Kahire'deki Tahrir Meydanı gibi İstanbul'daki Taksim Meydanı da halkın siyasi iktidardan hoşnutsuzluğunun bir simgesi haline gelmiştir. Kitlelerin bu meydanlardaki fiziksel ve sesli varlıkları, Müslüman çoğunluklu ülkelerin başlıca tarihi şehirlerinde kamu alanlarının önemini ispat etmektedir. Bu kitlesel siyasi toplanmaların medya tarafından işlenmesi, hem yerel hem de yabancı literatürde "Müslüman bağlamlarında kamu alanı" kavramı üzerine yeni tartışmalara yol açmak durumundadır.

Savaşın Etkileri

İstanbul ve Karaçi etnik ve dini cemaatleri karşı karşıya getiren çatışmaların etkilerinden muzdarip iki şehirdir. Bu trajediler, yirminci yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu ve Hint alt kıtasını daha küçük bağımsız devletlere bölen savaflardan sonra yaşanmıştır. Beyrut ve Bağdat ise yabancı işgaller ile farklı dinlerden grupları karşı karşıya getiren iç savaşların daha yakın zamana ait kurbanlarıdır.

On yıldan fazla süren bir çatışmadan sonra Beyrut hala, güneydeki Şii mahallelerinin daha az müreffeh olduğu, din ve refah hatlarıncı bölünmüş bir şehir olarak kalmaktadır.³⁰ Şii cemaati Beyrut'taki konumunu 1990'lardan itibaren güçlendirmiş ve o zamandan itibaren Şii cemaatinin dini değerlerini kabullenen bir bölge planlamıştır. Örneğin Güney Beyrut'ta şer'î plajlara gitmeyi arzu eden dindar Şii kadınlar için, kadınlara mahsus plajlar yapılmıştır.³¹ Rafiq al-Hariri'nin liberal politikalarının etkisiyle, Güney Beyrut'un altyapısını geliştirmeye yönelik çalışmalar olmuş ve kalitesi yüksek apartmanlar inşa edilmiştir.³² Savaşın vahşeti, Beyrut'tan daha sonra Bağdat'ı etkilemiştir ve şehir halen mezhepçilikten etkilenmeye devam etmektedir. Bir zamanlar halifelerin hükümleraltında şair ve alimleri cezbeden şehir, şu anda geçmişteki ihtişamının gölgesinden ibarettir. Cep telefonu, internet ve çanak anten gibi modern bir şehrin bütün imkanlarına sahip olan Bağdat'ta yeni

alışveriş merkezleri inşa edilmiş, gece hayatı yeniden ortaya çıkmıştır. Buna rağmen, şehir güvenlikten yoksundur ve insanların yaşamı tehlike altındadır.³³ Herhangi bir kültürel faaliyetin engellerle karşılaştığı Bağdat'ta, araştırmacılar güvenlik eksikliğinden dolayı çalışma yapmaktan çekinmektedir.³⁴

Geçtiğimiz birkaç on yıl içerisinde Afganistan ve Suriye gibi Müslüman çoğunluklu ülkelerde diğer birçok tarihi şehir savaşın etkilerinden zarar görmüştür. Savaşın etkileri sadece bina ve anıtlara zarar vermemiş, bu ülkelerin manevi mirasını da hasara uğratmıştır. Bu ciltte sıralanan kitaplar serisi Şam, Halep ve Herat gibi şehirlerin sözlü ve yazılı geleneklerini işlemektedir. Afganistan'daki bitmek bilmeyen savaş ve yakın zamanda Suriye'de yaşanan çatışmalarla birlikte, artık ulaşamama ihtimalimiz olan bir kültürün yereldeki algısını yansıttığı için bu kitaplarda ele alınan konular her zamankinden daha değerlidir.

Miras ve Koruma

Megapoller asli sakinlerini kaybederek ve kentsel dönüşüm yatırımlarına kurban giderek geçmişlerinden koparlar. Kent merkezlerinin iktisadi modernizasyonu, yukarıda da bahsedildiği üzere, bazen şehirler için daha büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Tahran'daki tarihi semtler çoğunlukla iyi bir şekilde korunmamıştır. Dahası, Tahran örneğindeki kentsel dönüşüm bir mahallenin nezih hale getirilmesinden ziyade villaların yerini çok katlı binaların alması anlamına gelmiştir. Tahran, tarihi açıdan önemli bir mirasa sahip bir semti bulunmadığı için İran'daki koruma çabalarını değerlendirmek için İsfahan'a bakmamız gerekmektedir. Şehrin anıtları, UNESCO tarafından Dünya Mirası alanı olarak kaydedilmelerine rağmen açık bir şekilde yıkımdan muzdarip durumdadır.³⁵ Bizzat İranlılarca yapılmış yeni çalışmalara göre, kirlilik, trafik ve ulaşım sorunlarıyla mücadele etmek adına bazı girişimlerde bulunulmuş ve hükümetten koruma stratejileri geliştirmesi istenmiştir. Kültürel miras görevlileri İsfahan'ın hassas bölgelerindeki inşaat çalışmalarının sıkı bir şekilde düzenlenmesini ve bu bölgelerin trafiğe kapanmasını tavsiye etmişlerdir.³⁶ Yine de, UNESCO'nun uyarıları ciddiye

alınmamış ve kültürel miras alanlarının yanında – üstelik buna daha da kötüleşen trafik koşulları ve tarihi bulvarın altına metro inşa edilmesi de eklenince İsfahan'ın anıtları üzerinde daha da büyük etkiye sahip olan – yeni binalar ortaya çıkmıştır. Çevresel dönüşümlerle bir araya gelen yetersiz planlama İsfahan'ın ana nehrinin kurumasına bile yol açmış durumdadır.³⁷

Genellikle, Üçüncü Dünya ülkelerindeki tarihi bölgelerin korunması, finansal kısıtlılık sebebiyle görevlilerin kültürel miras alanlarından daha çok belediye işçilerinin maaşları gibi dünyevi meselelere odaklanmaları sebebiyle, devasa bir iştir.³⁸ Cakarta bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Buradaki Batavia semti onyedinci yüzyılda Hollandalılar tarafından kurulmuştur. 1960'larda Cakarta'yı oluşturan köyler topluluğu, şehrin yüzünü değiştirecek şekilde 1970'lerde 5 milyondan fazla nüfusa sahip bir şehre dönüşmüştür. Eski binalar idari amaçlarla kullanılmış ve açık alanlara ilgi gösterilmemiştir. İsfahan'da olduğu gibi, kültürel miras bölgelerinin arasından geçen yollar yapılmasına ilişkin planlar eğer hükümet tarafından takip edilseydi kurulacak yeni yapılar mevcut tarihi bölgelere zarar verecekti.³⁹ 1970'te Cakarta valisi Cakarta'nın tarihi merkezini restore etmek için bir proje başlattı. Proje 4 milyon dolara mal olup dört yıl sürmüş ve sadece birkaç binayı korumaya yaramıştır. Sonunda, kısmen fon eksikliğinden ötürü, istenen sonuçlar elde edilmediği için restorasyon projesi başarılı olmamıştır.⁴⁰

Orta Asya'nın Sovyet sonrası kent merkezleri Batı'daki araştırmacıların ilgisini ancak yakın zamanda celbetmiştir. Bu bölgedeki şehirler iki kategoriye ayrılabilir: Merv, Buhara ve Semerkant gibi Sovyet döneminde siyasi açıdan göz ardı edilmiş tarihi şehirler, ve Taşkent ve Duşanbe gibi, daha az tarihi değere sahip olan ancak Sovyetlerin bölgesel idare merkezleri olarak seçtikleri şehirler. Tarihi şehirlerin daha erken dönemleri için geniş bir belgeleme mevcutken, diğer Müslüman ülkelerinin aksine elimizde yakın zamanda ve yerel bazda hazırlanmış disiplinlerarası çalışmalar bulunmamaktadır. Yerel araştırmacılar modern altyapı meseleleri ya da nüfus kriziyle ilgilenmemiş, daha çok Orta Asya şehirlerindeki tarihi çerçeve ile arkeolojik keşiflere odaklanmışlardır. Bekleneceği üzere,

Orta Asya, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra önemli bir kargaşa yaşamıştır. Sovyet kentsel planlaması ansızın duruvermiş ve bu durum mevcut nüfusu yönünü kaybetmiş bir halde bırakmıştır. Sovyetler zamanında barınma bir hak iken,⁴¹ bağımsız Orta Asya devletlerinin ortaya çıkmasından sonra böyle bir durum kalmamıştır. Bölge, yüksek doğum oranları ve kırsal göçe ilişkin kentleşme sorunlarıyla karşılaşmıştır ve bu problemler çoğunlukla kendi hükümet ya da akademisyenlerindense uluslararası raporlar tarafından incelenmiştir.⁴² Kentsel gelişmeye yönelik strateji yoksunluğu kapsamlı araştırmaların önünü kesmiştir – ki bu da altyapı, antropoloji ve etnografya ile ilgili konularda yayınların azlığını açıklamaktadır.

Gelecekteki Araştırmaların Teşviki

Elbette işlenecek daha çok konu ve bölge bulunmaktadır; ancak bu cilt aracılığıyla MCA projesi Müslüman toplumların çeşitliliğini bir kere daha gözler önüne sererek misyonunu yerine getirmiştir. “Şehirler” konusu, seyahat yoluyla herkesin keşfedebileceği en somut konulardan biridir. Maalesef, Müslüman çoğunluklu ülkelerin birçoğunda yakın zamanda meydana gelen karışıklıklardan ötürü birçok tarihi şehre ulaşmak artık çok zor. Günümüzde bu bölgeler hakkında bir şeyler öğrenmek için daha çok medyaya dayanıyoruz. İstanbul ve Kahire’nin yakın zamanda medyada yer alan imgeleri tüm gerçeği yakalamamakta ve dolayısıyla Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da yer alan tartışmaları tamamlamak için farklı bilgi kaynakları bulmak, yerel akademi içi ve akademi dışı yorumlara danışmak önem taşımaktadır. Mevcut cilt bu tartışmaları desteklemek amacıyla Müslüman çoğunluklu ülkelerde üretilmiş 200’den fazla kitabın özetini bir araya getirmiştir. Bazı bölgelerden kitap özetlerinin olmaması bir dikkatsizlikten ziyade dünyanın bu bölgelerindeki araştırmacılara ulaşmanın bir zorluğu olarak görülmelidir. Ayrıca, yazarların kaygıları bir bölgeden diğerine değişmekte ve bu da burada toplanan kitaplara yansımaktadır: bazı ülkelerde şehirlere ilişkin belirli konular işlenmemiştir. Dolayısıyla, bu ciltte toplanan özetler yerel ve uluslararası araştırmacıların yanı sıra hükümet kurumlarının da belirli şehircilik

konularındaki araştırma boşluklarını saptamasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, “Şehirler” insanlığın çeşitliliğinin görsel olarak algılanabileceği bir konudur; zira şehirler insan medeniyetinin dinamik bir ifadesidir. Şehirler, sakinleriyle birlikte evrilir ve onların ilham ve fikirlerine göre değişim geçirirler. Yeni trendler, yeni idareciler, işgalciler ya da kitlesel hareketlerin yol açtığı kültürel geçişler yaşarlar. Bu değişimler, siyasi istikrarsızlık ve kontrol edilemeyen nüfus patlamasından ötürü, geçtiğimiz on yıllar içerisinde Müslüman toplumlarında daha keskin olmuştur. Mevcut cildin İslam coğrafyalarındaki şehirler üzerine yapılacak dengeli araştırmaları kolaylaştırması ve teşvik etmesi ümit edilmektedir.

Notlar

1. “How the Experts Would Fix Cities”, *Bloomberg Businessweek*, 18 Ekim 2012, web 21 Mart 2014 <<http://www.businessweek.com/articles/2012-10-18/how-the-experts-would-fix-cities#p1>>.
2. Michael Morony, “Mada’en”, *Encyclopaedia Iranica*, 2009, web 21 Mart 2014 <<http://www.iranicaonline.org/articles/madaen-sasanian-metro-politan-area>>.
3. Colin Paul Mitchell, Review of *Iranian Cities: Formation and Development* by Masoud Kheirabadi and *Tehran: The Making of a Metropolis* by Ali Madanipour, *British Journal of Middle Eastern Studies*, c. 31, Mayıs 2004, s. 117.
4. Bu atf İstanbul ve Kahire ile daha küçük ölçekte de Bağdat, Tahran, Karaçi ve Kabil’e yapılmaktadır.
5. Richard Grant ve Jan Nijman, “Globalization and the Corporate Geography of Cities in the Less-Developed World”, *Annals of the Association of American Geographers*, c. 92, Haziran 2002, s. 321.
6. Brian D. Clark ve Vincent Costello, “The Urban System and Social Patterns in Iranian Cities”, *Transactions of the Institute of British Geographers*, Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers), no. 59, Temmuz 1973, s. 99: “Theories concerning the structure of cities in the developing world have only recently been formulated, and many of these

- theories are broad generalizations which may not necessarily be applicable in individual countries”; “Gelişmekte olan ülkelerdeki şehirlerin yapılarını inceleyen teoriler yakın zamanda ortaya atılmıştır, ve bu teorilerin birçoğu her ülkeye uygulanamayacak geniş genellemeler içerir.”
7. Jean-Louis Cohen, “Architectural History and the Colonial Question: Casablanca, Algiers and Beyond”, *Architectural History*, c. 49, 2006, ss. 350, 367–72.
 8. Kamran Asdar Ali, “Voicing Difference, Gender and Civic Engagement among Karachi’s Poor”, *Current Anthropology*, c. 51, no. S2, Ekim 2010, s. 313.
 9. Cohen, “Architectural History and the Colonial Question”, s. 357.
 10. Hans-Dieter Evers, “The End of Urban Involvement and the Cultural Construction of Urbanism in Indonesia”, *Internationales Asienforum*, c. 38, 2007, ss. 53–4.
 11. Hasan Kayalı, *Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism and Islam in the Ottoman Empire 1908–1918*, Berkeley: University of California, 1997, s. 212 (sonuç): Kayalı Avrupa desteğini yanına alan Arap dünyasındaki milliyetçi seslere atıfta bulunmaktadır. (Mekke Emiri) Şerif Hüseyin gibi “aktif İngiliz desteğiyle” kendi topraklarındaki imtiyazlarını korumayı arzu eden hırslı ve önde gelen figürler “Arap bölgelerinin (Osmanlı) İmparatorluğu’ndan ayrılmasına yardımcı olmuş ve yabancı işgalinin yeni jeopolitik gerçeklikleri altında, Anadolu ve Bereketli Hilalde partikülarist milliyetçi hareketlerin yükselişine zemin hazırlamıştır”.
 12. Amy Mills, “Narratives in City Landscapes: Cultural Identity in Istanbul”, *Geographical Review* (“New Geographies of the Middle East”), c. 95, no. 3, Temmuz 2005, s. 457.
 13. Ibid, s. 445.
 14. Asdar Ali, “Voicing Difference”, s. 314.
 15. Ibid, s. 315.
 16. Sheila Crane, Review of Zeynep Celik, Julia Ann Clancy-Smith ve Frances Terpak (der.), *Walls of Algiers: Narratives of the City through Text and Image*, H-Urban, H-Net Reviews, Mayıs 2012, web 21 Mart 2014 <<http://www.h-net.org/reviews/showpdf.php?id=33784>>.
 17. Gerald Krausse, “Economic Adjustment of Migrants in the City: The Jakarta Experience”, *International Migration Review*, c. 13, no. 1, Bahar 1979, s. 40.
 18. Ibid, s. 52.
 19. Grant ve Nijman, “Globalization”, s. 337.
 20. Ketayun H. Gould, “Parsis and Urban Demography: Some Research Possibilities”, *Journal of Marriage and Family*, c. 34, no. 2, Mayıs 1972, s. 345.
 21. John R. Weeks, Arthur Getis, Allan G. Hill, M. Saad Gadalla ve Tarek Rashed, “The Fertility Transition in Egypt: Intraurban Patterns in Cairo”, *Annals of the Association of American Geographers*, c. 94, no. 1, Mart 2004, s. 90.
 22. Paul J. Kaldjian, “Istanbul’s Bostans: A Millennium of Market Gardens”, *Geographical Review* (“People, Places & Gardens”), c. 94, no. 3, Temmuz 2004, s. 294.
 23. Ibid, s. 287.
 24. Thomas Erdbrink, “Annual Buildup of Air Pollution Chokes Tehran”, *New York Times*, 6 Ocak 2013, web 21 Mart 2014 <<http://www.nytimes.com/2013/01/07/world/middleeast/tehran-is-choked-by-annual-buildup-of-air-pollution.html>>.
 25. Kaveh Ehsani, “Municipal Matters: The Urbanization of Consciousness and Political Change in Tehran”, *Middle East Report* (“Pushing the Limits: Iran’s Islamic Revolution at Twenty”), no. 212, 1999, ss. 22, 24–6.
 26. Masoud Kheirabadi, *Iranian Cities: Formation and Development*, Syracuse: Syracuse University Press, 2001, ss. 22, 30.
 27. Mudjtaba Rathore, Masror Hausen, Amir Rana, Safdar Sial ve Abdul Mateen, *Profiling the Violence in Karachi* (Report), Islamabad: Pak Institute for Peace Studies, c. 2, no. 3, Temmuz–Eylül 2009, ss. 6–8.
 28. Anna Secor, “There Is an Istanbul that Belongs to Me”, *Annals of the Association of American Geographers* (“Citizenship, Space, and Identity in the City”), c. 94, no. 2, Haziran 2004, ss. 353, 357.
 29. Michael Kimmelman, “In Istanbul’s Heart, Leader’s Obsession, Perhaps Achilles’ Heel”, *New York Times*, 7 Haziran 2013, web 21 Mart 2014 <<http://www.nytimes.com/2013/06/08/world/urope/in-istanbuls-taksim-square-an-achilles-heel.html>>.
 30. Lara Deeb ve Mona Harb, “Sanctioned Pleasures: Youth, Piety and Leisure in Beirut”, *Middle East*

- Report* ("The Politics of Youth"), no. 245, Kış 2007, s. 12.
31. *Ibid*, s. 15.
32. *Ibid*, ss. 18–19.
33. Amanda Erickson, "Ten Years after the Iraq War, How Has Baghdad Changed?", *The Atlantic Cities*, 18 Mart 2013, web 21 Mart 2014 <<http://www.theatlanticcities.com/politics/2013/03/10-years-after-iraq-war-how-has-baghdad-changed/5011>>.
34. Colin Freeman, "Iraq Ten Years On: Welcome to Baghdad, 'Capital of Culture' 2013", *The Telegraph*, 18 Mart 2013, web 21 Mart 2014 <<http://blogs.telegraph.co.uk/news/colinfreeman/100206948/iraq-ten-years-on-welcome-to-baghdad-capital-of-culture-2013>>.
35. Ali Assari ve Erfan Assari, "Urban Spirit and Heritage Conservation Problems: Case Study Isfahan City in Iran", *Journal of American Science*, c. 8, no. 1, 2012, ss. 203–8.
36. *Ibid*, s. 206.
37. Andrew Lawler, "Isfahan: Iran's Hidden Jewel", Nisan 2005, web 21 Mart 2014 <<http://www.smithsonianmag.com/people-places/isfahan-irans-hidden-jewel-1-121478518>>.
38. James L. Cobban, "The Ephemeral Historic District in Jakarta", *Geographical Review*, c. 75, no. 3, Temmuz 1985, s. 300.
39. *Ibid*, s. 310.
40. *Ibid*, ss. 311, 318.
41. J. Robinson, *The Post-Soviet City: Identity and Community Development*, web 21 Mart 2014 <<http://libra.msra.cn/Publication/6465983/the-post-soviet-city-identity-and-community-development>>.
42. Örneğin bknz: Bakhtoyor Ergashev, "Improving City Infrastructure Management in Uzbekistan: Problems and Search for New Mechanisms and Instruments", United Nations ESCAP, Centre for Economic Research, Taşkent, 2011, s. 10.

Özetler

ایازی، برهان. آئینه سنندج: مصور. سنندج: ب. ایازی، ۱۳۷۱، ۸۷۸ص.

Ayazi, Burhan. *A'inah-yi Sanandaj: Musavvar*. Sanandaj: B. Ayazi, 1992, 878 s.

ÖZET

Senendec'in Aynası: Resimli

آئینه سنندج: مصور

Borhan Ayazi, *A'inah-i Sanandaj* adlı eseri, büyük oranda, doğduğu şehirde 1931–81 yılları boyunca yaşadığı ve tanık olduğu kişisel tecrübelerine dayanarak kaleme almıştır. Kitapta binalar ve yapılar, ayinler ve törenler, inançlar ve hurafeler, ticaret ve dükkânlar, şehir planlaması ve mimarinin yanı sıra oyunlar, sporlar gibi Sanandajlıların boş zamanlarını değerlendirdikleri faaliyetlerden oluşan kapsamlı bir dizin bulunmaktadır. Bu nedenle eser, “mevcut etnografik incelemesi” tek bir tarihsel dönemle sınırlı olmayan, aksine yarım yüzyılı kapsayan geniş bir monografi gibidir. Sonuç olarak çalışma, zaman içinde meydana gelen kültürel değişimlere de değinmektedir. Kitap Senendec şehrinin birçok siyah beyaz manzara resmini de içermektedir.

Eserini Farsça yazan Ayazi, Senendec sakinlerinin dili Kürtçeye değinmemektedir. Bununla birlikte, bazı Kürtçe isimlerin kökenlerini açıklamaktadır. Dil ve şiveye ayrılmış bir bölümün olmayışı muhtemelen dilin yarım yüzyıl gibi bir süre içerisinde nadiren büyük değişimler

göstermesi ve yazarın temel amacının kültürel değişimleri kaydetmek istemesi ile açıklanabilir. Öte yandan yazar kitabının Senendecli genç Kürtlere şehirlerinin yakın geçmişini tanıttığını ummaktadır. Yazara göre, söz konusu geçmiş bugünden çok daha güzeldir.

Hedeflenen okur kitlesinin sınırlı olmasına rağmen eser, yerli bir “kültürel yardımcı”nın bakış açısıyla Senendec popüler kültürünün inceliklerine dair ayrıntılı bir açıklama sunmaktadır. Bu itibarla kitap antropologlara ve antropoloji alanına ilgi duyanlara önerilir. Üstelik *A'yinah-i Sanandaj*, Mohammad Ghazi'nin yazılarını akla getiren özgün ve keyifli bir tarza sahiptir. Burhan Ayazi gibi Ghazi de eserlerini Farsça kaleme alan bir Kürt'tür.

Son olarak şuna işaret etmek gerekir ki yazar Senendec tarihini anlatma ihtiyacı hissetmemiş ve okuyucuları sık sık Şeyh Mohammad Mardookh'un *Tarikh-i Kurd wa Kurdistan* adlı eserine yönlendirmiştir. Bu sebeple kitapta tarih kitaplarında alışlageldiği gibi kaynaklar listesi bulunmamaktadır. Ancak, yazar tarihsel kanıt göstermenin zorunlu olduğunu düşündüğü durumlarda kaynağa atıfta bulunmuştur. Bu kaynakların birçoğu yazar tarafından bizzat bir araya getirilen ve birincil kaynak olarak kitabın değerini artıran el yazmalarıdır.

Iradj Esmailpour Ghouhani
Çeviren Hasan Çolak

سعدونديان، سيروس و اتحاديه، منصوره. آمار دار الخلافه تهران: اسنادی از تاريخ اجتماعي تهران در عصر قاجار. تهران: نشر تاريخ ايران، ۱۳۶۸، چاپ اول، ۱۵۱ص.

Sa‘dvandiyān, Sirus ve Ittihadīyah, Mansurah. *‘Amar-i Dar al-Khilafah-yi Tihiran: Asnadi az Tarikh-i Ijtima‘i-i Tihiran dar ‘Asr-i Qajar*. Tahran: Markaz-i Furush, Nashr-i Tarikh-i Iran, 1990–1, 1. baskı, 651 s.

ÖZET

Başkent’in İstatistikleri, Tahran (Kaçar Hanedanı Döneminde Tahran’ın Toplumsal Tarihine Dair Belgeler)

آمار دار الخلافه تهران: اسنادی از تاريخ اجتماعي تهران در عصر قاجار

Bu kitap Kaçar Hanedanı dönemine ait üç belgeden oluşmaktadır. Çalışmanın Giriş kısmında bu belgelere ait referans bilgileri sıralanmıştır.

Bu belgelerden ilki olan “Muhteşem Başkent Tahran’da Ev ve Diğer Binaların Sayısı” 1852 yılına aittir. Dört satırlık bir girişten sonra, belge “evlerin sayısı”, dinî ritüel yerleri (*Takiyyah*), mabetler, camiler ve dükkanların bir listesini sunmaktadır. Bu belgede evler sıradan vatandaşlara ve uşaklara ait olmaları bakımından sınıflandırılmıştır. Ermeni, Türkmen ve Yahudi nüfus ile esnaf uşaklar kategorisine dâhil edilmiştir. Şehrin Ark, Oudlajan, Pazar, Sangelaj, Chalimeydan ve şehir kapılarının dışındaki birkaç diğer meskûn mahalli kapsayan yakın çevresini tasvir ederken, evlerin listesi başnazır, prensler, hanlar ve bunların uşaklarının evleri ile başlamakta; ulema ve diğer alimlerin evleri sıralandıktan sonra, sıradan vatandaşların evleriyle devam edilmektedir. Ne var ki, evlerin yapısal özellikleri ile fiziki yerleşimleri hususuna değinilmemiştir. Sonuç kısımlarında belge dinî ritüel yerlerinin (*Takiyyah*), okulların, camilerin, tophanelerin, ambarların, mabetlerin, sağlık kliniklerinin, silah ambarlarının ve kullanılmayan arsaların toplam sayısını vermektedir.

Seviz sayfalık bir metin olan ikinci belgenin başlığı “Hamî Başkent’in Mukim Nüfusunun Coğrafyası”dır. Belge, Abdul-Gaffâr Mojnem-Bashi tarafından 1869 yılında neşredilmiştir.

Bu belgenin dört sayfası istatistiksel yaklaşımın yöntem ve noksanlıklarının ele alınmasına ayrılmıştır.

Son belge “Muhteşem Başkent’in Siperlerinin Yakınındaki Binaların Tespiti ve Kaydı,” Akhzar Alishah tarafından hazırlanmıştır ve 1899 yılına aittir. Yakın çevreyi sınıflandırmakta kullandığı yöntem birinci ve ikinci belgede kullanılanla aynıdır. Ne var ki, Mozafareddin Şah dönemine ait olan üçüncü belgede, yakın çevreye verilen isimler ve sınıflandırma değişmiş ve “meskenler” olarak anılmaya başlanmıştır. Bu genellikle “mebus” unvanına sahip insanların isimlerine göre yapılmıştır: “Mebus Aziz’in meskeni” gibi. Bunun yanında birçok geçiş alanı “zabita” sıfatıyla anılmaya başlanmıştır: “Abbas Zabitası” adı verilen geçiş alanı gibi.

Belgelerden birinin başlığında “coğrafya” sözü yer almasına rağmen bu belgelerden hiçbiri bir Tahran haritası içermemektedir. Aynı zamanda, üç belge de, Nasserdin Şah’ın hükümrانlığının ilk ve orta dönemleri ile oğlu Mozaffaredin Şah Kaçar’ın hükümrانlığının ilk dönemlerindeki Tahran’ın kentsel mekânına dair bir algı yaratmaktadır. Bu haliyle kitap, tarihçiler ve antropologlar için olduğu kadar şehir planlaması araştırmacıları için de dikkate değer ölçüde ilgi çekici olabilir.

İradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Cezar, Mustafa. *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1977, 520 s.

ÖZET

Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık

Kitap, kentleşme ve mimariyi de tartışarak Anadolu öncesi yerleşik Türklerin tarihini 6. yüzyıldan 16. yüzyılın başına kadar incelemektedir. Yazar bu alandaki ilk araştırmaların büyük bölümünün Orta Asya’nın bir bütün olarak ve farklı etnik grupların göz önünde bulundurul-

madığı Sovyetler Birliği'nde yapılmış olduğunu belirtmektedir. Avrupa ve Amerika'da gerçekleştirilen çalışmalar ise İran üzerinde yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla, kitap hem Orta Asya hem de İran'daki Türk şehirlerini ve mimarilerini kapsamı bakımından öne çıkmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümlerinde Türklere yerleşik yaşamının başlangıcı ve erken Türk şehirlerinin gelişmesi tartışılmıştır. İslam dönemi ile İslam'ın yayılışını müteakiben Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu hanedanları idaresindeki Türk şehir medeniyetinin dönüşümü üzerinde özellikle durulmaktadır. Kervansarayın (*ribat, hanakah/han*) kökenleri, anlamı ve işlevleri ile saray yapıları ayrı birer bölüm olarak ele alınmıştır. Bir başka bölüm ise mimari örnekler olarak duvar resimleri ve süslemelere ayrılmıştır.

Çalışma Harezmsahlar, Atabekler, İlhanlılar ve Timurlular gibi diğer Türk hanedanları idaresindeki mimariyi kapsamaktadır. Son bölüm Hititlerden Bizanslılara kadar Türklenden önceki Anadolu uygarlıklarını tartışırken kitabın çerçevesinin biraz dışında kalmaktadır.

Yazar, kitabında Orta ve İç Asya bölgelerinin sınırlarını belirleyebilecek bir harita kullanmamıştır. Ayrıca "Anadolu Öncesi Türkler" kavramıyla kimlere atıfta bulunduğunu da açıklayamamıştır, zira okurlar böylelikle Oğuz Türklerinden başka hiçbir Türk boyunun Anadolu'ya gelmemiş olduğu gibi yanlış bir intibaa kapılabilir. Sir-Derya boyunca uzanan bölgedeki Oğuz yerleşmeleri en erken şehir yerleşimleri olarak resmedilmektedir. Yazar, bunların Gök Türkler gibi göçebe Türklerle bir arada yaşadıklarını belirtmektedir. Yazar, Karahanlılar ve Gazneliler'i Türk-İslam şehir medeniyetinin kurucuları olarak tanımlanmaktadır. Türk-İslam kentinin özünü oluşturan cami, türbe, kervansaray ve medreseden oluşan şehir örüntüsünün Selçuklular tarafından oluşturulduğunu iddia etmektedir.

Geniş miktarda malzeme içeren kitap Türklere erken ve Orta Çağ yerleşik yaşamı, şehirler ve mimari konusunda önemli bir başvuru kaynağı teşkil etmektedir.

Sezim Sezer

Sözen, Metin. *Anadolu Kentleri, Anadolu'nun Kenti İstanbul*. İstanbul: Creative Yayıncılık, 2000, 363 s.

ÖZET

Anadolu Kentleri, Anadolu'nun Kenti İstanbul

Bu kitap iki kısımdan oluşmaktadır: Çeşitli Anadolu kentlerinde gündelik yaşamın veçheleri ve İstanbul hakkında denemeler. Kitapta modern yapılarla tarihî anıtlara ait fotoğraflar bulunmaktadır.

Yazar çoğunlukla Anadolu şehirleriyle ilgili kendi deneyimlerini tartışarak duygu ve düşüncelerini ifade etmektedir. Bu şehirlerin geçmişine değinmekte ve yok olan mimari yapılardan bahsetmektedir.

Yazar; Antalya, Bursa, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Kastamonu, Niğde ve Urfa gibi Anadolu şehirlerindeki anıtlar hakkında ayrıntılar sunmakta ve bu yerlerdeki gündelik hayata dair bakış açıları vermektedir. Şehirleri Behçet Necatigil ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi ünlü şairlerin şiirlerinin yanında, nesir örnekleriyle söz konusu şehirlerle ilgili efsanelerin, ninnilerin, mânilerin ve türkülerle yer vermesi münasebetiyle yazar eserine edebî bir tat vermiştir.

Yazar kitabın ikinci kısmı olan İstanbul ile ilgili bölümde şehir hakkındaki kendi görüşlerinin biraz ötesine geçerek efsaneler üzerinden kentin kuruluş hikâyesini aktarmış ve adının nereden geldiğine ilişkin bilgiler vermiştir. Şehrin Osmanlılar tarafından fethine değinen yazar daha sonra Sultanahmet, Yedikule, Galata Kulesi, Fatih Külliyesi, Mihrimah Sultan Külliyesi, Süleymaniye Külliyesi, Beyazıt Meydanı, Kapalıçarşı gibi o döneme ait mimari miras ile Eyüp, Emirgan ve Çemberlitaş gibi çeşitli semtleri bilgi verici bir yaklaşımla ve edebî bir üslupla ele almıştır.

Anadolu kentleri ve İstanbul hakkında yazılmış olan bu bölümler; şiirden hoşlanan, eski şehir efsanelerine ilgi duyan ve Anadolu şehirlerindeki yaşamı romantik bir dille okumaktan hoşlananlar için uygun. Kitabın, yirminci yüzyılda Anadolu şehirleri ve İstanbul'un birinci el gözlemleri üzerine dayanması sebebiyle hiçbir

referansa yer verilmemiştir. Bu eser sonraki nesiller için özgün bir birincil kaynak teşkil etmektedir.

Feryal Tansuğ

Yılmaz, Leyla. *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002, 256 s.

ÖZET

Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)

Bu eser, Antalya'nın kimliğini biçimlendiren tarihî mimariyi ele almaktadır. Çalışmada, 16. yüzyılın sonuna kadar inşa edilen yirmi iki mimari eser incelenmiştir. Kitabelerden yararlanılarak yapılan sıralamada, binalar mimari özelliklerine göre tasnif edilmişlerdir. Kitabelerin bulunmadığı durumlarda ise tarihî kaynaklara başvurulmuştur. Mimari açıdan herhangi bir kategoriye sokulamayan özgün yapılar ise ayrıca ele alınmıştır.

Kitap, Antalya'nın Türklerden önceki ve sonraki tarihî hakkında kısa bir bilgiyle başlamaktadır. Daha sonra ise mimari eserler incelenmiştir. Öncelikle özgün hâlini kısmen veya tamamen koruyan, daha sonra ise kaynaklarda adı geçen, ancak günümüze ulaşmamış mimari yapılar ele alınmıştır.

Kitap sadece mimari yapılarla değil aynı zamanda dekoratif meselelerle ilgilenmektedir. Kitabın son bölümü tarih boyunca olan mimari değişimlere ayrılmıştır. Kitabelerden ve tarihî kaynaklardan elde edilen malumat kullanılarak Antalya'nın Orta Çağ'dan 16. yüzyıla kadarki mimari gelişimi ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde iki önemli harita sunulmaktadır. "Kitabeler" adlı beşinci bölümde kitabelerin özgün metinleri ile Türkçe çevirilerine yer verilmiştir.

Eserde I. Keykavus zamanına ait hiçbir yapının günümüze ulaşmadığı, asıl gelişmelerin

I. Keykubat döneminde yaşandığı, şehrin mimari gelişimine yön veren önemli çalışmaların ise II. Keyhüsrev döneminden itibaren gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Eserde Antalya'nın ticaret bakımından canlı bir kent olduğu ve Selçuklu mimarisinin 14. yüzyılın başlarında devam ettiği belirtilmektedir. Osmanlı hâkimiyeti döneminde şehrin Orta Çağ "arka planı" değişmemiş, ancak bazı yeni unsurlar eklenmiştir.

Ancak 16. yüzyıldan itibaren kentsel mimaride önemli değişim ve dönüşümler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, günümüze kalan eserlerde çatı örtüsü olarak kubbenin, geçiş unsurlarında "pandantif" ve Türk üçgeni çeşitlerinin, ana inşa malzemesi olarak ise taşın kullanıldığı belirtilmektedir. Çift sur ve hendeklerle çevrili olan Antalya, "kapalı kent" modeline güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Başak Acıman

اسکندری، اکبر و اسکندری، نسرین. ارسنجان نامه. شیراز: نوید شیراز، ۱۳۸۵، ۳۶۸ص.

Iskandari, Akbar ve Iskandari, Nasrin. *Arsanjan Namah*. Shiraz: Navid Shiraz, 2006, 368 s.

ÖZET

Arsancanname

ارسنجان نامه

Arsancanname, Arsanjan şehri hakkında yazılmış ilk çağdaş eserdir. Ön söz İraj Afshar tarafından kaleme alınmış olup öz itibarıyla kitap hakkında bir yorumdur. Ön sözden ve metinden anlaşıldığı kadarıyla, Arsanjan çevresindeki şehirlerin aksine, tarihî eserlere sahip değildir ve şehir hakkındaki en eski belgeler en çok Safevî dönemine kadar gitmektedir. Ulaşılabilir yazılı tarihin sınırlı olması nedeniyle, şehrin tarihi ve coğrafyası hakkında toplanan malzemelerin tamamına kitabın ilk yüz sayfasında yer verilmiştir. Söz konusu sayfalarda, su kanalları ve bunların nasıl düzenlendiği ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Kitabın geri kalan kısmı atasözlerini kapsamakta ve Arsancan lehçesinin söz varlığını konu edinen bir sözlük içermektedir. Ayrıca, kitabın sonunda Arsancanlıların yerel şiiirleri, oyunları ve inançları ile bunlara dair yorumlar yer almaktadır. Eğer yazarların amacı eksiksiz bir monografi yazmak idi ise, aile yapısı ve şehrin önemli ailelerinin kökenleri vd. meselelere de el atmaları gerekirdi. İçerik ve yer verilen resimler göstermektedir ki, kitap Arsancan ile ilgili olarak bugüne kadar yazılanların bir koleksiyonudur.

Kitapta – tamamının büyük bir öneme sahip olduğu söylenemeyecek – yaklaşık seksen fotoğraf ve belge bir araya getirilmiştir. Ninnilerin ve şiiirlerin tercümeleri kimi zaman beyitlerin veya terimlerin gerçek birer tercümesi olmaktan ziyade tasviri gibi görünmektedir. Sonuç itibarıyla kitap, kendisi ile ilgili henüz herhangi bir şey kaleme alınmamış bir şehir hakkında yazma hususunda dikkate değer bir çabadır. *Arsancanname'nin* ana okuyucu kitlesi Fars bölgesinin kültürüne ilgi duyanlar, antropologlar ve dilbilimcilerdir.

İradj Esmailpour Ghouhani
Çeviren Fatih Taştan

Gökbilgin, M. Tayyib. *XV.–XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar*. İstanbul: Üçler Basımevi, 1952, 301 s.

ÖZET

XV.–XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar

Tayyib Gökbilgin'in bu çalışması Osmanlı Edirnesi ile çevresinin kuruluş ve gelişme dönemine dair daha önce yayımlanmamış pek çok kaynağın bir derlemesidir. Eser, bölgenin ekonomik, idari ve sosyal niteliğine ilişkin belge ve bilgileri bir araya toplamaktadır. Edirne, İstanbul'un fethinden önce devlet merkezi olmuş, başkent İstanbul'a taşındıktan sonra da (özellikle Rumeli fetihleri bağlamında) siyasi önemini korumuştur.

Kitabın ilk bölümü Edirne'nin ve merkezi

olduğu Rumeli eyaletinin idari ve siyasi yapılanmasının tarihini incelemektedir. Bu bölüm aynı zamanda Paşa Livası'nın tarihsel süreçte genişlemesi sonucu değişen terminolojisini de ele almakta olup yalnızca ekonomi ve siyaset tarihçileri için değil; edebiyat, kültür ve mimarlık tarihçileri için de çok yararlıdır. Bu bölüm; yönetici, savaşçı, derviş ve ahi grupların birbirleri ve kent kimliğiyle olan ilişkilerine ışık tutmaktadır.

İkinci bölüm kent ve çevresinde tarıma dayalı üretimi ve toprak mülkiyet ağını temel almakta, öte yandan Edirne'nin tüm Rumeli'nin merkezi konumuna gelme sürecine ışık tutmaktadır. Arşiv kaynaklarından derlenmiş kapsamlı listeler farklı üretim/toprak tutma modelleri altında toplanmıştır. Bunlardan hass ve mukataa en geniş kapsamlı listeleri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra za'amet ve timar, yörenin toprak mülkiyet biçimlerinin askerî ve siyasi alana izdüşümünü de ele almaktadır.

Son ve en geniş bölümde vakıf ve emlak kayıtları kronolojik olarak incelenmiştir. Özellikle bu son bölüm, kaynakların harmanlandığı bir sentezden çok belgelerin sunumu biçimindedir ki, bu yapı kitabın araştırmacılar tarafından birincil kaynaklar temelinde kullanımını kolaylaştırmaktadır.

Edirne ve çevresinin önemli mimari yapıları ile toprak mülklerine dair yirmi kadar vakfiye, kitabın sonuna eklenmiş olup bunlardan en kapsamlısı Bayezid II Külliyesi Vakfiyesidir. Belgelerin asılları ile içeriklerine dair not ve çevirileri kapsayan bu ek, kitabın bütünündeki özel ve nesnel adlar ile terimlerden oluşan dizinden sonra gelmektedir. Özetle, Gökbilgin, İstanbul'un fethinden önceki Osmanlı toplumunda kolonizatör dervişlerin önemini vurgulamaktadır. Ne var ki, sosyal yapı hamiliği ile mülkiyet ve üretim ilişkilerinin kent kimliğine etkisi ya da yapıların fiziksel, kavramsal ve kültürel boyutlarına dair bilgiler kitabın kapsamı dışında bırakılmaktadır. Türkçe çeviriye ve yer yer açıklamalı notlara karşın kitabın bütünü Osmanlı harflerini bilen bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir.

Zeynep Oğuz

Uz, Behçet. *Atatürk'ün İzmir, Bir Kentin Yeniden Doğuşu*. L. Ece Sakar (ed.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, 2. baskı, 192 s.

ÖZET

Atatürk'ün İzmir, Bir Kentin Yeniden Doğuşu

Atatürk'ün İzmir, bugün Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olan İzmir'in yeniden doğuş hikâyesini anlatır. Eser, 1930'lu yıllarda harabe hâlindeki bir şehrin çağdaş bir şehre dönüşümünün ardındaki itici güç olan Dr. Behçet Uz'un hatıralarının derlenmesinden oluşmaktadır. Yazar, siyasete katılmasından önce aldığı tıp tahsilini hikaye etmektedir. Hikâyesini görsel malzeme yardımıyla destekleyen Uz'un bu yaşamöyküsünü yazmasının amacı, İzmir'in çağdaş bir kente dönüşmesinde oynadığı merkezi roldür.

Uz, başarılı bir çocuk doktoru olarak çalışırken İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgaline tanık olur. Mustafa Kemal Atatürk komutasında 9 Eylül 1922'de geri alınan İzmir, tarihte Büyük İzmir Yangını olarak bilinen yangınla harabeye döner. İşte bu yıllarda, mesleğindeki başarısıyla halen herkesçe saygı duyulan Uz, siyasi hayata da adımını atar.

1931–1941 yılları arasında İzmir Belediye Başkanı olarak harap bir kentin çağdaş bir kente dönüşümü için uğraşır. Uz, çok sevdiği bu kenti her alanda geliştirmek üzere büyük bir özveri gösterir. 9 Eylül Panayırını o zamandan beri birçok fuar ve serginin yer aldığı yeni yerinde açar. İzmir Fuar alanının yanı sıra İzmir'e ekonomik ve kültürel anlamda katkı sağlayan bir Kültür Parkı kurar. Uz, İzmir Atatürk Ormanı ve Millî Mücadele Anıtı projelerini tamamlayamadan hayata veda eder.

Uz'un amacı kendi başarılarını sunmak olduğu için, kendisi okurların, kitabın başlığı olan Atatürk'ün İzmir'nden beklediklerini daha fazla tartışmaktan ziyade kendi kariyeri üzerine odaklanmıştır.

Bilge Gökter

خلیلی، خليل الله . آثار هرات. تهران: محمد ابراهيم شریعتی افغانستانی، ۱۳۸۳، ۴۷۲ص.

Khalili, Khalil Allah. *Athar-i Harat*. Tahrân: Muhammad Ibrahim Shari'ati Afghanistani, 2004–2005, 472 s.

ÖZET

Herat'ın Eserleri

آثار هرات

Bu kitabın adı *Herat'ın Eserleri*'dir. Yazar Khalilullah Khalili, 475 sayfalık kitabı 1931 yılında Afganistan'ın Herat şehrinde yayımlamıştır. Kitap 2004 yılında Tahrân'da ikinci defa yayımlanmıştır.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Herat'ın tarihî ve coğrafi özelliklerini ele almakta, şehrin geçmiş dönemlerdeki ihtişamına tanıklık eden mamur çevresi ile tarihî yapılarını özetlemektedir. Kitap Herat'ı, kültürü takdir eden ve destekleyen bir şehir olarak tanımlamakta ve antik bir kültürel merkez olarak nitelendirmektedir.

Kitabın ikinci bölümü şehrin eski şairlerini tartışmakta ve şairlik öğreniminin Herat'ta insanların kendilerini geliştirmelerinin bir yolu olduğuna işaret etmektedir. Herat'ın eski şairlerinin eserleri çoğunlukla klasik şiir biçimleri olan *rubai* ve *kaside* şeklinde idi. Herat, tarihi boyunca gönlünde iki tür şaire özel bir yer vermiştir: Aslen Herat'lı olan şairler ve Herat'ın yerlisi olmamakla birlikte yaşamlarının bir bölümünü bu şehirde geçiren üretken şairler.

Kitabın üçüncü bölümü, büyük bir kısmı şiirlerini *gazel* biçiminde yazan Herat'ın çağdaş şairleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Kitap Gur hanedanından çağdaş dönemlere kadar uzanan bir zaman dilimini kapsamaktadır. Mevcut yaklaşımların aksine, bu kitap, Heratlılar hakkında olumlu bir değerlendirmede bulunmakta ve onları kültür ve medeniyet sahibi insanlar olarak görmektedir. Yazar bu kitabı yazarken birincil ve ikincil çeşitli kaynaklara dayanmıştır.

Bu kitap, şiir üzerinde yoğunlaşmak suretiyle, bir şehrin kültür ve tarihinin önemini gözler önüne sermiştir. Herat'ın büyük şairlere ev

sahipliği yapmanın yanı sıra özgün bir mimariye sahip olduğunu da kitaptan öğreniyoruz. Kitap, geçmişte Herat'ı yöneten bir bölümü olumsuz farklı hükümet türlerinden bahsetmektedir. Kitap Herat'ta vuku bulan katliamlara da gönderme yapmaktadır. Bununla birlikte, kitabında şiiri ve diğer eserleri Herat'ı övmek için kullanması hasebiyle yazar tamamen tarafsız değildir.

Bu kitap çeşitli şiir türlerini belirli hükümetlerle ilintilendiren ve şiirin bir şehirde sahip olduğu önemi gösteren sayılı eserler arasında yer almaktadır. Örneğin, üç yüz yıl öncesine kadar, *rubai* ve *kaside* çok daha yaygındı; çağdaş dönemlerde ise *gazel* biçimi daha popüler olmuştur.

Fakhrallah Safari
Çeviren Fatih Taştan

نراقی، حسن. آثار تاریخی شهرستانهای کاشان و نطنز. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۷۴، چاپ اول، ۴۴۶ص.

Naraghi, Hasan. *Athar-i Tarikhi-yi Shahrstanha-yi Kashan wa Natanz*. Tahrān: Anjuman-i Athar wa Mafakhir-i Farhangī, 1996, 1. baskı, 446 s.

ÖZET

Tarihî Kaşan ve Natanz

آثار تاریخی شهرستانهای کاشان و نطنز

Bu kitabın ana amacı Kaşan ve Natanz'ın tarihî unsurlarına ilişkin kapsayıcı bir kılavuz sunmaktır.

Yazar bu amaçla gezginlerin ve turistlerin dağılık tarihî kayıt ve aktarımlarını bir araya getirmiştir. Kitabın zımnı amacı Kaşan'ı geçmişteki azametine yeniden kavuşturmaktır. Kitap, bunlara ek olarak, geçmişteki bu azametinin büyük bir bölümünün siyasal çalkantı ve deprem gibi doğal afetler sonucu nasıl yok olduğunu da açıklamaktadır. Kitapta tarif edilen tarihî unsurlar, Sialk Tepesi'nde yapılan arkeolojik keşiflerden günümüze dek devam eden bir yelpazeye yayılmaktadır. Kitapta Fin Bahçesi Pınarı ve Bagh-i Shah'ın (Şah Bahçesi) ayrıntılı tas-

virleri yer almaktadır. Bölgede su kaynaklarının sınırlı olması yazarı çeşme ve sarnıçları vurgulamaya sevk etmiştir. Bununla birlikte, yazarın asıl odaklandığı nokta, tarihî metinler ve Avrupalı oryantalistlerin Kaşan, Natanz ve Abyaneh'le ilgili anlatılarıdır. Bu anlatıların büyük bir kısmı seyahatname tarzında yazıldığından bunlarda mimari ayrıntılara dikkat sarf edilmemiştir. Kitap çok sayıda görsel içerirken hiçbir mimari plan yer almamaktadır. Bununla beraber, eser yapılan onarımların yöntemi, restorasyonlar ve/veya binaların kullanımında meydana gelen değişiklikler gibi Abayeneh'in şimdiki durumu, hakkında izahat sunmaya çalışmaktadır. Çoğu durumda kitapta taş kitabelere ve ayakta kalan binaların girişlerine yazılmış olan metinler belgelenmiştir. Sonuç olarak kitap, kayda değer miktarda tarihî şiir ve metin içermektedir. Kitap aynı zamanda ve Mashhad-i Ardihal köyündeki halı yıkama merasimleri gibi kutsal türbelere ilişkin törenler hakkında tasvirler de içermektedir. Çıkaralım kitabın "Notlar" ve "Ekler" kısımları yaklaşık yüz sayfadan oluşmaktadır ve Kaşan'da bugün yaşayan yaşlılar ile ilerigenlerin anlatıları ve Kaşan halıları ile ilgili iki makale dâhil olmak üzere çok çeşitli hususlara değinmektedir.

Eser, kültür ve mimari arasındaki ilişkilere ilgi duyabilecek bilim insanları ile diğer okuyuculara hitap etmektedir.

İradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Metin Yeğenoğlu

El-Bushra, El-Sayed. *An Atlas of Khartoum Conurbation*. Khartoum: University of Khartoum Press, 1976, 97 s.

ÖZET

Hartum Kümekent Atlası

An Atlas of Khartoum Conurbation

Hartum Kümekenti Üç Şehre işaret etmektedir: Hartum, Kuzey Hartum ve Beyaz ve Mavi Nil'in kesişme noktasında bulunan Omdurman.

Atlas'ın ilk bölümü olan "Fiziki Konum", bölgenin coğrafi konumunu, jeolojisini ve iklimsel koşullarını tasvir etmektedir.

İkinci bölüm olan "Yükseliş ve Gelişme", Üç Şehrin tarihsel bir incelemesidir ve civardaki tarihöncesi yerleşimlerle başlayıp Hristiyan ve İslam dönemlerine geçmektedir. MS 1500 yılını takiben söz konusu üç alanın her birinde küçük birer köy ortaya çıkmıştır. Türk-Mısır döneminde (1821-85) Hartum köyü Sudan'ın başkenti seçilmiş ve 300.000 nüfuslu bir şehre dönüşmüştür. Omdurman ve Kuzey Hartum ise köy olarak kalmıştır.

Mahdiyya döneminde (1885-98) başkent Omdurman'a taşınmış ve Hartum harabeyle dönmüştür. Condominium döneminin (1898-1956) ilk yıllarında Hartum Avrupa modeline göre düzenlenmiş bir mastır plan dâhilinde yeniden inşa edilmiştir. Planlama ve imar düzenlemeleri getirilmiş, farklı toplumsal katmanlar için üç sınıflı bir yerleşim alanı sistemi benimsenmiştir.

Bağımsızlıktan sonra hükümetin ve hizmetlerin merkezileşmesi, endüstriyel ve ticari yoğunlaşmaya ve dolayısıyla da kırsal bölgelerden başkente doğru artan bir göçe yol açmıştır.

Eser aynı zamanda Üç Şehrin 1900'deki 50.000'lik nüfusunun 1979'da 1.000.000'a ulaşmasını ve bu artışın nüfus yapısı ile toplumsal hizmetler, dağılım ve yoğunluk üzerindeki etkisini de tartışmaktadır. Bu çalışma, muhtemelen söz konusu hızlı değişimin izinsiz yerleşimler üzerindeki etkisine değinen ilk çalışmadır; ancak güvenlik, sağlık, yiyecek temini vb. açılardan sonuçları teyit etmede yetersiz kalmıştır.

"Toprağın Kullanımı" konusuna ayrılmış olan bölüm, hava fotoğrafları ve hava fotoğraf haritalarıyla geniş oranda resmedilmiş olup toprağın kullanımı ve 1960'lardaki gelişimin yönü hakkındaki temel özellikleri sunmaktadır. "Etki Alanı" başlıklı son bölüm ise Başkent ile yakın çevresi arasındaki karşılıklı ilişkiyi irdelemenin önemine dikkat çekmektedir.

Fathi Bashier
Çeviren Hasan Çolak

Eryıldız, Semih. *Avrasya Megapolü İstanbul: Bölge-Kent ve Çevreye Kültürel Yaklaşım*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, 235 s.

ÖZET

Avrasya Megapolü İstanbul: Bölge-Kent ve Çevreye Kültürel Yaklaşım

Semih Eryıldız, *Avrasya Megapolü İstanbul* adlı kitabında son yıllardaki (1993 öncesi) gelişmeler çerçevesinde İstanbul'un Avrasya'nın merkez megapolü olmaya hazırlandığını vurgulayarak bunun için yapılması gerekenleri anlatmaktadır.

Kitap yedi ana bölüme ayrılmıştır. "Bölgesel Gelişme ve Mekân" başlıklı ilk bölümde iktisadi ve bölge merkez kuramı ile mekân iktisat kuramı anlatılarak ve bölge planı, yöre bilimi, iktisadi planlama gibi temel kavramlar tanımlanarak çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesi aktarılmaktadır. Ayrıca Türkiye'de uygulanan beş yıllık kalkınma planları, çevre düzeni planları, imar planları ve yapı planlarıyla ilgili hukuki bilgiler verilmektedir. "Avrasya Projesi" başlıklı ikinci bölümde ise, Avrasya bölgesi ve projesinin tanımı yapılmaktadır. "Bölge, Megapol İlişkisi Fiziksel ve Ulusal Planlama" başlıklı bir sonraki bölümde ulusal planlardaki bölge tartışmaları kronolojik olarak aktarılmaktadır. "Yerel Yönetimde Yeniden Yapılanma" başlıklı dördüncü bölümde ise, bölgelerin öneminin artması nedeniyle yerel yönetimin yeniden yapılanması gerekliliği vurgulanmıştır. Bunun yapılabilmesi için de birçok değerli öneri ve model sunulmuştur. "Kentsel Hukukumuzda İmarcının Geliştirilmesi" başlıklı beşinci bölümde de kentleşmeyle ilgili sayısal veriler, kentleşme için maddi kaynakların neler olduğu, imar ve kent hukuku ve imarla ilgili kurumlar anlatılmaktadır. "Sarayların Kullanıma Açılması İçin Örgütlenme Modeli" başlıklı altıncı bölümde ise, İstanbul'daki sarayların yeni merkezlerdeki işlevlerinin önemine değinen Eryıldız, bunların kullanıma açılabilmesi için somut öneriler sunmaktadır. "İstanbul Tarihi Çevre Koruması İçin Ticaret ve Kullanım Örgütlenmesi Modeli" başlıklı son bölümde de İstanbul'daki Galata ve Eminönü Hanlar bölgelerinin tarihî dokularına

zarar vermeden kullanıma açılabilmesi için örnek bir proje anlatılmaktadır.

Bu bölümlerin içerisinde de birçok alt başlık bulunmaktadır. Kitabın bu kadar çok bölüme ayrılması ve kapsamının çok geniş tutulması nedeniyle dağınık ve parçalı bir anlatım ortaya çıktığı söylenebilir. Ancak *Avrasya Megapolü İstanbul* adlı kitap, teorik ve tarihsel bir çalışmanın ötesine geçerek neler yapılması gerektiği konusunda öneriler sunması açısından dikkate değerdir. Kitap, fotoğraf, harita ve plan gibi çeşitli görsel malzemelerle de zenginleştirilmiştir.

Ali Serdar

أبو عياش، عبد الإله. أزمة المدينة العربية. الكويت: وكالة المطبوعات، ١٩٨٠، ٢٣٦ص.

'Abu 'Ayash, 'Abd Al-Ilah. 'Azmat al-Madinah al-'Arabiyyah. Kuwait: Wakalat al-Matbu'at, 1980, 236 s.

ÖZET

Arap Şehrinin Krizi

أزمة المدينة العربية

On bölüme ayrılmış olan kitabın bir kaynakçası bulunmamaktadır; atıflar ana metin boyunca dipnotlarda verilmiştir. İlk bölümde yazarın çalışmasının kapsamını açıkladığı kısa bir giriş yer almaktadır. İkinci bölüm Arap dünyasında şehrin kuruluşuna yol açan destekleyici – ekonomik, kültürel, coğrafi, siyasi ve dinî – faktörlerden genel olarak bahsetmektedir. Bu bölümde on bir şehrin kökeni ana hatlarıyla sunulmaktadır. Bölümde ele alınan şehirler şunlardır: Ishlibia (Müslüman hükümler dönemindeki Seville), Marakeş, Kayravan, Bağdat, Mekke, Medine, San'a, Şam, Kudüs, Kahire ve Beyrut.

Üçüncü bölümden sekizinci bölüme kadar ele alınan konularda modern Arap şehrinin karşı karşıya kaldığı sorunlarla ilgilidir. Bu sorunlar

arasında; modern şehrin psikolojik ve sosyal yansımalarının yanı sıra göçten kaynaklanan problemler ve çevre sorunları yer almaktadır. Kitap hem söz konusu şehirlerde yaşayanların hem de civar köy ve çiftlik sakinlerinin faaliyetlerini kapsamaktadır. Kitaptaki bölümlerden biri ticaret, el sanatları, mimari, hat ve diğer sanatsal uygulamalara hasredilmiştir. Yazar daha sonra şehirleri ve bunların kaynaklarını inceleme ve anlamaya yönelik bir dizi çağdaş bilimsel yaklaşımı özetlemekte ve bu kapsamda ekolojik, coğrafi ve antropolojik yaklaşımları tartışmaktadır. Yazar, Louis Wirth'in çalışmalarını ön plana çıkarmak suretiyle, şehir ve şehircilik kavramları arasındaki dinamizm ve ilişkiyi de incelemektedir. Modern Arap şehirlerinin çok sayıdaki niceliksel ve niteliksel yönlerini kıyaslayan yazar, çalışmasını modern Arap şehrinin geleceği hakkındaki bir tartışmaya ilaveten planlamanın önemiyle ilgili öneriler ve küçük tavsiyelerle bitirmektedir.

Çalışma, her ne kadar bazı yerlerde yaptığı aşırı genellemelerden zarar görse de, hem şehirciliğin çeşitli yönleri hakkında ilginç veriler sunmakta hem de okuyucuyu bu kapsamdaki bilimsel tartışma ve yaklaşımlarla tanıştırmaktadır. Bu itibarla, kitap, modern Arap şehrinin yükselişi fenomenine ilgi duyan herkes için faydalı olacaktır.

Bilal Maanaki
Çeviren Fatih Taştan

Şenyapılı, Tansı. "Baraka"dan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923–1960. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, 372 s.

ÖZET

"Baraka"dan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923–1960

Bu kitap yeterince çalışılmamış bir alana, gecekondu sorununa eğiliyor. İstanbul'da İletişim

Yayınları'nca 2004'te basılan bu 272+100 sayfalık kitap, ilk olarak 1984'te yayımlanan çalışmanın genişletilmiş baskısıdır. Kitap 21 şekil ve 37 tablonun yanı sıra 31 de ek belge içermektedir.

Çalışmanın amacı, Türk şehircilik tarihiyle ilgili önemli bir boşluğu doldurmaktır. Yazarın altını çizdiği gibi, düzenli arşivler olmadığı için Türkiye'de kentlerin mekânsal gelişimini belgelemek zordur. Bu nedenle başkent Ankara'nın bile Cumhuriyet döneminde geçirdiği dönüşüm hakkında yeterli veri yoktur. Resmî ve özel arşivlerin yanı sıra akademik çalışmalardan ve diğer kaynaklardan geniş ölçüde yararlanarak oluşturulan bu kitap, bu alandaki ilk çalışmalardan biri olarak ses getirmiş ve 1986 yılında Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü'nü almıştır.

Kitap gecekondularını 1923–1930 dönemi ile onu izleyen üç on yıllık dönemi kronolojik olarak incelemektedir. Giriş işlevi gören ilk bölümde küçük bir şehir olan Ankara'nın başkent olma sürecinde geçirdiği mekânsal dönüşümler ve Cumhuriyet'in kurucularının mimari tercihleri ortaya konur. Sonraki bölümler, gecekondulaşmanın adım adım tüm şehri kapsayan bir boyuta taşınmasını, bu "işgal" in nedenlerini ve devletin bu sorun karşısındaki tutumunu sergiler.

Kitabın önemli bir özelliği, mimarlık ya da şehir planlaması ile ilgili teknik ayrıntıların basit bir dökümü olmayışıdır. Yazar gecekondulaşma konusunu ekonomik, demografik, toplumsal, siyasal, kültürel ve çevresel boyutlarıyla ele almış, bu amaçla resmi verilerin ve rakamların yanı sıra, bu süreci yansıtan farklı kaynaklara, örneğin hikâyelere, romanlara, hatıralara, seyahatnamelere ve gazete yazılarına da başvurmuş, ve gecekondulaşmanın farklı dönemlerine tanıklık eden kişilerle röportajlar yapmıştır.

Çalışmada ortaya konan temel argüman şudur: Cumhuriyetin kuruluşunda yöneticiler bir yandan ekonominin kısıtlı yapısı içinde ortaya çıkan ve Ankara şehir planına uymayan yapıları "baraka" diye adlandırarak ve geri dönüşü her an mümkün geçici bir kusur olarak görerek önemsemezler; bir yandan da başkent artan nüfusunun yoğun konut talebine hükümetin cevap verememesine karşılık insanların kendiliğinden bu çözümü bulmalarını olumlu karşılarlar.

1950'den sonra ise ekonomide yaşanan yapısal değişiklikler gecekondular kesiminin ekonomideki rolünü değiştirmiş, ucuz emeğe yönelik ihtiyacın artmasıyla devlet gecekondulaşmaya sempatiyle bakar olmuştur. Yazar da gecekondular olgusunun kesin bir kalkınma biçimini tanımladığını ve bu olgunun kendi geliştirdiği çözümlerle sistemin güvencesini sarsacak sorunların ortaya çıkmasına engel olduğunu vurgular. Kitap bu argümanı olabildiğince ayrıntılı verilere dayanarak ve objektif bir yaklaşımla ortaya koymaktadır.

Özetle bu çalışmada Şenyapılı, Ankara kentinin gelişim sürecinde ortaya çıkan ve Türkiye'nin genel ekonomik ve sosyal gelişimi içinde anlaşılabilir gecekondulaşma olgusunu, bu konunun ilintili olduğu pek çok alana göndermelerle, toplumun ihtiyaçları ve devletin öncelikleri ekseninde çözümlenmiştir.

Engin Kılıç

گروسین، هادی. بازار و پیشه های همدان. همدان: انتشارات اسکاف همدان، ۱۳۷۵، ۲۲۸ص.

Garrusin, Hadi. *Bazar va Pishah-ha-yi Hamadan*. Hamadan: Intisharat-i Iskaf Hamadan, 1998, 228 s.

ÖZET

Hamedan'ın Pazarı ve Ticari Faaliyetleri

بازار و پیشه های همدان

Yazarın, kitabın birinci bölümünü yazmaktaki asıl amacı eski Hamedan'ın Pazarı hakkındaki mevcut bilgileri kayıt altına almaktır. Bu bölümde 38 *raste* (Pazarın her iki tarafında dükkanlar olan ve üzeri kapalı ana caddeleri), 19 küçük pazar ve 120 kervansaray belirlenip listelenmiştir. Bunun ardından yazar, imalathanelere geçmeden önce, temel ticaret kalemlerini, revaçta olan malları, ve Hamedan'daki dinî azın-

lıkların yaygın olarak yaptıkları işleri betimlemektedir. Yazar Hamedan'ın fitil fabrikalarının marka ve logolarının gelişimini göstermektedir. Halı dokuma faaliyetlerine geçmeden önce, bir solukta deri ve tabaklama işlerini ele almıştır. Yazar Hamedan'daki halı dokuma mesleğinin tarihini diğer Oryantalist ve tarihçilerin yaptığından daha önceki bir döneme dayandırma eğilimindedir.

Kitabın ikinci kısmı, "Hamedan'ın El Sanatları ve Zanaat Kültürü," içeriği Hamedan'la sınırlı olmayan küçük bir ansiklopedi niteliğindedir.

Kitabın son kısmı çeşitli ticaret alanları ile ilgili şiirlerin toplanmasına ayrılmıştır. Ne var ki, halı dokuma ile ilgili şiirler sadece dokumacıların kendileri tarafından yazılmış olamazlar. Görünen odur ki, yazar dokumacılar tarafından yazılan şiirlere odaklanarak Hamedan'ın halı dokuma kültürüne daha fazla vurgu yapmaya çalışmaktadır.

Hadi Garrusin derlediği kaynakları ele alırken nadir olarak tam tarihlere ya da yerel bilgi kaynaklarının isimlerine atıfta bulunmaktadır. Bu durum, bir belgeleme çalışması olarak kitabın değerini düşürmektedir.

Yazarın aynı zamanda "Hamedan Sözlüğü"nin telif sahibi olduğu göz önüne alındığında dilbilime ve edebiyata, tarihe olduğundan daha çok ilgi gösterdiğini söylemek mümkündür. Yine de bu durum, popüler kültür ve tarih konusuna ilgi duyan okuyucular için kitabın çekiciliğini azaltmamaktadır.

İradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Metin Yeğenoğlu

خامی، بهروز. بازار تبریز در گذر زمان بررسی اوضاع تاریخی، اقتصادی، سیاسی. تبریز: نشر آشینا، ۱۳۷۵، ۴۸۰ص.

Khamachi, Bihruz. *Bazar-i Tabriz dar Gozar-i Zaman Barrissi-yi Awza'-i Tarikhi, Iqtisadi, Siasi*. Tabriz: Nashr-i Ashina, 1997, 480 s.

ÖZET

Zaman İçinde Tebriz Çarşısı: Tarihî, İktisadi ve Siyasi Durumu Hakkında Bir Çalışma

بازار تبریز در گذر زمان بررسی اوضاع تاریخی، اقتصادی، سیاسی

Bu kitabın temel hedefi Tebriz Çarşısı'nı iktisadi, siyasi ve hatta kültürel bir merkez olarak tanıtmaktır. Fakat, kitap, ticaretin Tebriz halkı arasında sahip olduğu önemin yanı sıra "Tebriz Ticaret Odası"nın önemini de göstermeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla yazar, kitabı bahsi geçen "kurum"un uzun ve önemli tarihine işaret eden yaklaşık 70 sayfalık belge yer alır.

Kitabın ilk bölümlerinin büyük oranda Tebriz Çarşısı'nın uğradığı fiziki değişiklikler ile yapısının incelenmesine ayrıldığı söylenebilir. Bu bölümler Tebriz Çarşısı içinde yer alan küçük dükkanların, mini-çarşıların, küçük açık alanların, pasajların, camilerin ve okulların niteliklerini ele almaktadır. Bihruz Khamachi, tarih ve gezi kitaplarından deliller iktibas etmek suretiyle Tebriz Çarşısı'ndaki mekânların kullanımındaki – doğal afetlerden ve ülkenin diplomatik kararlarından kaynaklanan – değişimlerin ve diğer farklılıkların izini sürmeye çalışmaktadır. Fakat kitabın son bölümü yalnızca Çarşı'nın, İran'ın son 150 yılda uyguladığı politikalar ve yaşadığı devrimler üzerindeki etkisini ele almaktadır. Kitabın kronolojik olarak ileri ya da geri giden ilk bölümlerinin aksine, bu bölümde Régie hadisesi ve Tütün Boykotu'ndan 1979 Devrimi'ni takip eden döneme kadar cereyan eden önemli siyasi olaylar net bir şekilde izlenmiştir. Kitap, tüm bunları kapsarken Çarşı'yı kapatma eyleminin hâkim sistem üzerinde nasıl bir baskı aracı olarak kullanıldığını göstermeye çalışmaktadır.

Kitap abartılardan ve "şehir perestisinden" uzak değildir. Örneğin, her ne kadar süpermarketlerin daha gelişmiş olduğunu söylüyorsa da, Batılı süpermarketlerin Tebriz'deki mini-çarşıları örnek olarak şekillendiğini ileri sürmektedir. Kitap sunduğu referanslar bakımından sınırlı ve zayıftır. Pek çok yerde, nasıl gerçekleştiğinin kesin bir açıklaması yapılmadan Çarşı'nın siyasi değişimlerdeki önemli ve belirleyici rolünden bahsedilmektedir.

Bu kitap, büyük oranda, Çarşı'nın mekân ve kurumlarında siyasetle karşılaşan ticaret konusunda tarihsel bir anlatıdır. Bu itibarla, kitap, farklı araştırmacılar arasında tarihten mimariye kadar değişik ilgi alanlarına sahip okuyucular bulabilir.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Fatih Taştan

Kayra, Cahit. *Bebek: Mekânlar ve Zamanlar*. İstanbul: Akbank, 1993, 195 s.

ÖZET

Bebek: Mekânlar ve Zamanlar

Yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nu etkileyen önemli iç ve dış olaylar çerçevesinde Bebek semtinin Osmanlı dönemindeki tarihini anlatır.

Kitap Bebek semtinin iç kısmındaki yerleşim bölgelerine değinmeden Akıntuburnu ile Bebek-Rumelihisarı sınırı arasındaki kıyı bölgesini incelemektedir. Türkçe kaynaklar ikincildir. Kitapta çeşitli dönemlere ait gravürler, eski yeni fotoğraflar, sahil, ve dönemlere ait planlar bulunmaktadır.

Yazar, kronolojik bir sıra takip etmekte, 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar gelmektedir. Bebek kıyısındaki eski yapıları anlatırken bu yapıların kimlere ait olduklarına, kimler arasında el değiştirdiklerine, nasıl yok olduklarına da değinir. Bebek'teki vakıf arazileri, bunların iskâna açılıp saray mensuplarına, üst düzey yöneticilere satılmasıyla ilgili bilgiler verirken 15. ve 20. yüzyıllar arasında bu semtle bağı bulunan Ahmet Resmi Efendi, Pariegar Krikor Efendi ve Yusuf Kamil Paşa gibi ünlü devlet adamlarına ve önde gelen tüccarlara değinir. Yazar, Evliya Çelebi'den epeyce alıntı yapmış, Şemdanizade Tarihi'nden bilgiler vermiş ve Bostancı sicillerini okuyarak semtteki gayrimüslimlerin varlığına işaret etmiştir. Arnavutköy'deki zengin Rum ailelerin Akıntuburnu'na gelmesi konusunu "Akıntuburnu'nda Yabancılar" isimli başlık altında Osmanlı gayrimüslimlerini "yabancılar" şeklinde nitelemesi ilginçtir.

Kayra, Tanzimat döneminde küçük yalıların yerini büyük malikânelerin aldığını belirtir ve 20. yüzyılda değişen rejimin semti nasıl etkilediği, eskiyalılara taşınan aileler, yeni binaların arasında kalan eski yapılardan örnekler ve yıkılan yalılar hakkında bilgiler verir. Yazar, 1916 ve 1947 yılları telefon rehberlerini inceleyerek bu dönemlerde Bebek'te kimlerin yaşadığına ilişkin bilgiler de sunar.

Öykü diliyle yazılmış olan bu kitap, Bebek tarihi hakkında genel bilgiler vermektedir.

Feryal Tansuğ

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1969, 260 s.

ÖZET

Beş Şehir

Beş Şehir, Türk romancı ve denemeci Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (1901–62) Ankara, Erzurum, Konya, Bursa ve İstanbul şehirleri hakkındaki izlenimlerini aktardığı bir yapıttır. Adı geçen şehirlerin tarihsel önemi, mimarileri, sosyal ve kültürel yaşamdaki yerleri Tanpınar'ın anılarıyla ve duygularıyla yoğunludur. İlk kez 1946'da basılan kitapta, Tanpınar, geçmiş ve yaşadığı dönem arasında bir diyalog yaratma çabasıdadır. Tanpınar bu çabasını kitabın ön sözünde şöyle dile getirir: "Mazi daima mevcuttur. Kendimiz olarak yaşayabilmek için, onunla her ân hesaplaşmaya ve anlaşmaya mecburuz" (iv). Şehirlerin geçmişteki yüzleri ile sonraki hâlleri arasında karşılaştırmalar yapan Tanpınar, bu şehirlere ve hayata "bir mühendis gibi değil, bir kalp adamı olarak yaklaşmayı" tercih eder (vi). Tanpınar Ankara'yı Orta Anadolu için bir "iç kale" olarak betimler; çünkü, bu coğrafyada bulunmuş tüm medeniyetler tarihlerindeki kritik savaşları hep Ankara ve civarında yapmışlardır. Bu nedenle Ankara, destansı bir şehirdir Tanpınar için. Ankara gibi Erzurum da destansı bir şehirdir Tanpınar'ın bakış açısından; çünkü, burası 1071 Malazgirt Savaşıyla Türklere Anadolu kapısının açıldığı ve Millî Mücadele'nin temelini atıl-

diği yerdir. Tanpınar'a göre Konya ise "Sağlam ruhlu kendi başına yaşamaktan hoşlanan, dışarıdan gösterişsiz, içten zengin Orta Anadolu insanına benzer" (71). Tanpınar, şehrin dokusunda o coğrafyadan gelmiş geçmiş medeniyetlerin izlerini sürerken, adı Konya ile özdeşleşmiş Mevlana'dan da bahseder. Tanpınar Bursa'yı anlatırken özellikle Bursa'da zaman algısı üzerinde durur. Bursa'nın mimarisi, şehirdeki sanat yapıtları, cadde ve sokak isimleri hep geçmiş hatırlatmaktadır. Dolayısıyla Tanpınar Bursa'da iki ayrı zamanın, geçmiş ve bugünün, aynı anda yaşandığı izlenimine kapıldığını söyler. Özellikle İstanbul'un anlatıldığı bölümde geçmişe duyulan özlem öne çıkar. Bu bölümde, geçmişte İstanbul ile özdeşleşmiş ancak zaman içinde yok olmuş şehir manzaraları anlatılır. Örneğin, eski ulema sınıfının bir araya geldiği kahvehaneler, Osmanlı saray hayatı ve mehtaplı gecelerde Boğaz'da yapılan kayık gezileri ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Zaman zaman geçmişe romantik bir dille anlatılan bu eserin konusu, Tanpınar'ın da dediği gibi "hayatımızda kaybolan şeylerin ardından duyulan üzüntü ile yeniye karşı beslenen iştiyaktır" (iii). *Beş Şehir*, içinde bir gezi kitabında yer alan bilgi ve verileri bulabileceğini düşünen okuyucuları hayal kırıklığına uğratabilir. Ancak, *Beş Şehir*'in amacı zaten bir gezi kitabı olmak değildir. Türk yazınında önemli bir yere sahip olan bu yapıt, yukarıda adı geçen beş şehrin masalsı bir anlatısıdır.

Saniye Çancı

Tankut, Gönül. *Bir Başkent'in İmarı, Ankara: 1929–1939*. İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1993, 283 s.

ÖZET

Bir Başkent'in İmarı, Ankara: 1929–1939

Gönül Tankut (1932–2005), *Bir Başkent'in İmarı, Ankara: 1929–1939* adlı kitabında Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından başkent olarak seçilen Ankara'nın 1929–39 yılları arasındaki kentsel yapılaşmasını ele alıyor. Ankara'nın kentsel gelişimi ile Türkiye'nin siya-

sal yaşam grafiğinin paralellikler gösterdiğini ileri süren Tankut (13), çalışmasında kentsel gelişimi siyasal bir olgu olarak ele alıyor ve disiplinlerarası (siyaset bilimi ve şehir planlaması) bir yaklaşım benimsiyor.

Bir başkent olarak Ankara, en azından kuruluş aşamasında tamamıyla masa başında planlanmış ve kent, bu plan dâhilinde imar edilmiştir. Bu bakımdan Ankara "Yeni bir kent olarak kurulmuş başkent"tir (15). Plan fikrinin benimsenmesinin ardından 1927 yılında üç yabancı mimarın davet üzerine katıldığı bir yarışma düzenlenmiş, yarışmanın sonucu 1929 yılında açıklanmış ve dönemin ünlü şehir plancısı Prof. Hermann Jansen'in projesi ödüle hak kazanmıştır. Jansen'in Ankara için hazırladığı kesin imar planı 1932 yılında onaya sunulularak uygulamaya başlanmıştır. Öte yandan uygulanma aşamasının başından itibaren plandan sapmalar olmuş, 1939 yılında da Hermann Jansen görevinden uzaklaştırılmıştır.

Tankut, kısaca özetlenen bu süreci kitabında "Giriş" ve "Sonuç" dâhil olmak üzere beş ana bölümde inceliyor. "Giriş" bölümünde Ankara'nın kentsel tarihçesi verilmekte, kullanılan temel kavramlar tanımlanmakta, konuyla ilgili literatür taramasının sonuçları sunulmakta ve çalışmada kullanılan yöntem açıklanmaktadır. "Ankara'nın Başkent Olma Süreci" başlıklı ikinci bölümde ise, plana neden gereksinim duyulduğu, plana ilişkin verilerin saptanması, yarışma projesinin oluşumu ve projenin nasıl seçildiği ele alınmaktadır. "Ankara İmarının Uygulama Sorunları" başlıklı üçüncü bölümde de planlama ve uygulama aşamasında yer alan mimarlar, teknisyenler, bürokratlar ve özel sektör temsilcileri gibi aktörler ele alınmakta ve planın uygulanması aşamasında yaşanan sorunlar irdelenmektedir. "Ankara İmarını Değerlendirme Mekanizması" başlıklı dördüncü bölümde ise, "Bilgi", "İsteklilik", "Ekonomik Güç" ve "Esneklik" gibi ölçütler ışığında bir tutarlılık tablosu hazırlanarak Ankara'nın imarı ele alınan dönem açısından değerlendirilmiştir. "Sonuç" bölümünde uygulama aşamasında yaşanan sapmalar bağlamında imar planının başarılı ve başarısız olduğu noktalar yorumlanmaktadır. Tankut, yaşanan sürecin mimari açıdan başarısız, ancak siyasi açıdan başarılı olduğu sonucuna

varmaktadır (272–73). Ancak araştırmacıların varılan bu sonucun da siyasi içerimleri bulunduğunu unutmamaları gerekir.

Söz konusu döneme ilişkin hayli siyasi, tarihî, sosyolojik çalışma bulunmaktadır, ancak *Bir Başkent'in İmarı, Ankara: 1929–1939* adlı kitap bu dönemi hem şehir planlaması hem de uygulamalara müdahale eden siyasi aktörler açısından ele alarak disiplinlerarası bir çözümleme sunmaktadır. Tankut'un çalışması 1991 yılında Türkiye'nin prestijli ödülllerinden biri olan Yunus Nadi Ödülü'ne "Sosyal Bilimler" dalında layık görülmüştür.

Ali Serdar

Yenal, Engin ve German, Murat. *Bir Kent: İstanbul 101 Yapı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, 357 s.

ÖZET

Bir Kent: İstanbul 101 Yapı

Kitap, İstanbul'daki Bizans ve Osmanlı yapılarının en göze çarpan örnekleri hakkında tarihî ve mekânsal bilgiler verir. Yazar tartışmasında şehirdeki çarpık kentleşmeye ve karmaşık şehir organizasyonuna göndermeler yapar, eleştirilerde bulunur. Kitaptaki fotoğraflar, makaleler kadar yer tutmaktadır. Makalelere konu olan yapıların değişik açılardan fotoğraflarının bulunması kitaba nitelikli görsel malzeme sağlamıştır. Şehirde farklı dönemlerde farklı tekniklerle ve stillerle yapılmış tüm yapılardan – saraylar, camiler, kiliseler, sarnıçlar, hamamlar, köşkler gibi – 101 örnek verilmiştir. Bu yapı örnekleri şu başlıklar altında incelenmiştir: Sur-i Sultani, Topkapı Sarayı, Sultanahmet semti civarı, Haliç'ten Marmara Denizi'ne uzanan alan içerisindeki önemli yapılar, sur içi, sur dışı, Haliç'in Kuzey Kapısı'ndaki tarihî yapılar, Galata-Pera, Boğaziçi-Rumeli, Anadolu-Asya Yakası ve Üsküdar – Kadıköy. Yazar bu yapılar hakkında bilgi verirken mimarlık tarihçelerinin eserler

hakkında yaptığı yorumlara da yer vermiştir. Bizans ve Osmanlı dönemi eserlerini anlatırken camiye dönüştürülmüş Bizans kiliselerinin kilise ve cami olarak yapısal özelliklerini belirterek kısa tarihlerinden bahsetmiştir. Anlatımında bazı tarihî bilgiler verirken referans göstermeden kesin bir dil kullanmakta, cümleyi bitirirken sıklıkla ünlem işaretinden yararlanarak kişisel yorumunu sunmaktadır. Geçmişten günümüze İstanbul'un belli başlı tarihî eserlerini fotoğraflarıyla beraber görmek ve hakkında giriş bilgisi almak isteyenlerin zengin görsel malzeme sayesinde hoş vakit geçirecekleri okuyacakları bir kitaptır.

Feryal Tansuğ

Büyükcinal, Feriha. *Bir Zaman Tüneli, Beyoğlu*. İstanbul: Doğan Kitap, 2006, 214 s.

ÖZET

Bir Zaman Tüneli, Beyoğlu

Kitap, İstanbullu olan yazarın ikincil tarihî kaynaklara ve anı kitaplarına dayanarak yazılmış ve *Sanat Çevresi* adlı dergide yayımlanmış yazılarının toplanmasından oluşturulmuş, Beyoğlu'nun sosyal ve kültürel tarihine ışık tutmayı deneyen bir amatör tarih çalışmasıdır. Anlatımında Beyoğlu'nun kozmopolit yapısını vurgularken, semtteki Ermeni, Yahudi ve de 1900'lerde İstanbul'a gelen Beyaz Ruslar'ı ayrı başlıklar hâlinde incelemiştir. Ermeniler, Rumlar, Yahudiler ile Levantenlerin ekonomik olarak nasıl zenginleştikleri, gelişen eğitim sistemleri ve de basın yayın faaliyetleri ile nasıl Beyoğlu'nun kültür ve sosyal hayatının temel parçasını ve Beyoğlu'nun ilk burjuvazisini oluşturduklarını belirtir. Her bir grubun gelenekleri-görenekleri hakkında bilgi verip Türklerle gayet iyi ilişkiler içerisinde yaşadıklarından bahseder. Beyoğlu'nu oluşturan temel unsurlardan olan Rumları ayrı başlık altında incelememesine rağmen onların da âdetleri ve yaşamları hakkında ayrıntılı bilgiler

verip Türklerle iç içe geçmiş yaşantılarından ve iyi ilişkilerinden söz eder. Yazar, anlatımında zaman zaman kendi hatıralarını da aktarmaktadır. Beyoğlu'ndaki dinî mekânları, seçkin yapıları, pasajları, dükkanları, otelleri, kahveleri, pastaneleri, meyhaneleri anlatır. Eskiden kalan ve günümüzde hâlâ çalışan mekânlar hakkında – Rejans, Abdullah Efendi Lokantası, Markiz ve Lebon, Nüsüaz ve Petrogard gibi – bilgiler verir; ünlü sanatçı ve edebiyatçıların – Said Naum Duhani, Cahide Sonku, Cahit Burak ve Vitali Hakko gibi – semt ile ilişkilerinden bahseder ve hayatları hakkında bilgi verir. Yazar, 1950'lerde hızla değişmeye başlayan İstanbul'un çarpık ve kötü bir büyüme süreci yaşadığını, eski Beyoğlu yapılarını korumak ve çarpık yapılaşmayı önlemek için Beyoğlu'nu Kurtarma Derneği kurulduğunu belirtmiştir. Güvenilir ikincil kaynaklara dayanılarak yazılmış amatör biçimde Beyoğlu tarihini anlatan kitap zevkle okunmaktadır.

Feryal Tansuğ

رضایی، جمال. بیرجندنامه: بیرجند در آغاز سده ی چهاردهم خورشیدی. به اهتمام محمود رفیعی. تهران: هیرمند، ۱۳۸۱، ۴۲۴ص.

Rizayi, Jamal. *Birjandnamah: Birjand dar Aghaz-i Sadah-yi Chahardahum-i Khurshidi*. Mahmud Rafi'i (ed.). Tahran: Hirmand, 2003, 424 s.

ÖZET

Birjandname: Fars Takvimiyle 14. Yüzyılın Başlarında Birjand

بیرجندنامه: بیرجند در آغاز سده ی چهاردهم خورشیدی

Bu kitap, Birjand şehrinin bir hikâyesi olup dünyanın Birjand'ını çağdaşlara tanıtmayı amaçlamaktadır. Jemal Rizayi öncelikli olarak "Birjand'ın popüler kültürü" üzerine bir kitap yazmak istemiş fakat doğduğu bu şehirde geride bıraktığımız on yıllar içerisinde meydana gelen

dramatik değişimlerin farkına varmıştır. Bu değişimler yazara o denli sert görünmüştür ki, geçmişin unutulacağı korkusuyla projesini mevcut Birjand'ı değil de bildiği Birjand'ı konu edinen bir kitap yazmak olarak değiştirmiştir. Kitap her biri ayrı ayrı ele alınmış ve ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiş olan şehrin mimarisi, geçim kaynakları, giyim-kuşam biçimleri, gelenekleri, dili, oyunları ve halkın inançları gibi meselelerle ilgili farklı tartışmaları içeren bir monografidir.

Mimari alanında vurgunun büyük kısmı binaların yapısından ziyade toplumsal işlevi üzerine yoğunlaşmaktadır. Birjand'ın eski sulama ve su temin etme sistemi hakkındaki incelemeler eserin diğer önemli yönleri arasında yer almaktadır. Fakat muhtemelen kitabın en dinamik ve çekici yeri, Birjand halkının popüler inançlarını ve fikirlerini konu edinen iki bölümdür. Söz konusu iki bölüm, Jamal Rizayi'nin yazma şansına asla sahip olamadığı kitabın ön sözü olabilirdi (Rizayi, kitabın yayımlanmasından yaklaşık bir yıl önce vefat etmiştir).

Birjand Kitabı Pehlevi Hanedanının ilk yıllarındaki Birjand'a dair yazarın bildiği, tecrübe ettiği ve okuduğu şeylerin özel bir derlemesidir. Yazarın hakkında konuştuğu dönem ile içerisinde yaşadığı dönem arasında yaklaşık yetmiş seksen yıllık büyük bir zaman farkı vardır. Bu, kitaptaki en büyük hata kaynağı olabilir, çünkü o dönemin sosyal gerçekliklerine ulaşmak imkânsızdır ve bahsi geçen dönemde yaşamış olanlarla yapılacak mülakatlar son derece zor ve problemlidir. Her şeye rağmen, Jamal Rizayi kullandığı materyallerin çoğunu gençliğinde tuttuğu notlardan almış gibi görünmektedir; zira kimi zaman onlarca beyitten oluşan yerel şiirleri olduğu gibi hatırlamak – hele hele ileri bir yaşta – son derece zor olsa gerek. Bir dilci olarak yazarın deyimlerin transkripsiyonuna, şiirlere ve yerel isimlere duyduğu ilgi kitabın başından sonuna kadar kendini belli etmektedir. Üç ekten ikisi de Birjand'ın yerel ağzlarının araştırılmasına hasredilmiştir. Üçüncü ek ise eski şehrin fotoğraflarından oluşmaktadır. Son olarak, kitap, basit bir dille yazılmıştır ve üslup ve yaklaşım itibarıyla akademiktir. Bu kitapta bir araya getirilen bilgiler büyük oranda tasviridir

ve kitapta kişisel görüşlere çok nadiren rastlanır. Bu kitabın başlıca okuyucuları antropologlar, dilciler ve Horasan kültürüne ilgi duyanlardır.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Fatih Taştan

Анарбаев, А. *Благоустройство Средневекового Города Средней Азии (V – Начало XIII в.)*. Ташкент: Фан, 1981, 120с.

Anarbaev, A. *Blagoustroïstvo Srednevekovoogo Goroda Srednyei Azii (V – Nachalo XIII v.)*. Taškent: Fan, 1981, 120 s.

ÖZET

Orta Asya'da Orta Çağ Kasabalarının Kuruluşu (5.–13. yy)

Благоустройство Средневекового Города Средней Азии (V – Начало XIII в.)

Bu çalışma, Orta Asya ile ilgili arkeoloji bilimini konu edinen öncü bir çalışmadır. Kitap Orta Çağ şehirlerindeki yaşama ortamları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmayı hazırlamak üzere kullanılan malzemeler Panjikent, Semerkant ve Nasaf yakınlarında gerçekleştirilen kazılara dayanmaktadır. Bu incelemenin amacı beşinci ve on üçüncü asırlar arasında Soghdiana şehirlerindeki sokakların, ticari ya da endüstriyel binaların ve su şebekelerinin izlerini taşıyan yaşam alanları hakkında daha fazla bilgi edinmektir.

Yazar bu çalışmanın temel amacının İslam'dan önce ve sonra bölgede var olmuş farklı kültürleri anlamak suretiyle Orta Asya'daki şehirlerin gelişimini incelemek olduğunu açıklamaktadır. Kitabın ilk bölümü beşinci ve sekizinci asırlar arasındaki dönemi kapsamakta; ikinci bölümü ise Arap fetihlerinden Moğol dönemine kadar geçen zaman aralığında Orta Asya şehirlerinde meydana gelen değişimleri ele almaktadır.

Kitap bölgenin tarihsel topografyasına ve sosyoekonomik yaşamına göz atmaktadır.

Şehir sokaklarının plan ve işlevlerinin yanı sıra bunların şehir yerleşimindeki organizasyon ve kullanımının ana hatlarını da veren kitap Orta Asya şehirlerindeki pazarların, ticari alanların, meskenlerin etrafında kurulan tesisleri tasvir etmekte ve Orta Asya'nın şehir yerleşimlerinde bulunan su şebekesi, hıfzısihha ve sera sistemlerini incelemektedir.

Kitabın sonunda bir kaynakça ve kısaltmalar listesi vardır. Yapılan araştırma siyah-beyaz fotoğraflar ve şehir yerleşimlerinin planları ile desteklenmiştir.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Fatih Taştan

Şehsuvaroğlu, Haluk. *Boğaziçi'ne Dair*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1986, 367 s.

ÖZET

Boğaziçi'ne Dair

Aslen bir asker olan ve de amatör olarak İstanbul ile ilgilenen yazarın vefatından yirmi yıl sonra çeşitli dergilerde ve gazetelerde, çoğunlukla 1940'lı ve 1950'li yıllarda yayımlanmış olan yazılarının bir araya getirilmesinden oluşan bir kitaptır. Kitabı yayımlayan kurum, yazarın kullandığı dilde herhangi bir değişiklik ve sadeleştirme yapmadan o zamanın Türkçesi ile yayımlamıştır. Boğaziçi'nin çeşitli Osmanlı devirlerindeki – Lale Devri, II. Mahmud ve Tanzimat gibi – özellikleri, geçirdiği değişiklikler, 15. ve 19. yüzyıllar arasında Boğaziçi tepelerinin özellikleri, köylerdeki, Emirgan, İstinye, Tarabya, Üsküdar, Çengelköy, Beykoz ve Sarıyer gibi semtlerdeki – eski hayatlar, kıyı boyunca yer alan saraylar, kasırlar, yalılar ve belli başlı mescitler ile eski mesire yerleri hakkında bilgiler verirken, bu yalılarda hangi ailelerin yaşadığı, yapıların ne zaman ve de kimler tarafından yaptırıldığından bahseder. Yazarın İstanbul'daki eski yapılar konusunda yazdığı yazılar bu kiti-

bın çoğunluğunu oluşturmuştur. Yazar, savaşlar, anlaşmalar gibi çeşitli önemli dış olayların şehri nasıl etkilediğini, edebiyatçıların eserlerinde Boğaziçi'ne nasıl yer verdiklerini belirtip alıntılar yapar. 17. yüzyıldan beri Batı kaynaklarında Boğaziçi'ne nasıl yer verildiğine dair bilgiler aktarırken, bilinen tarihçilerin temel Osmanlı tarihi kitaplarını referans gösterir. Boğaziçi'nde ulaşım, kayıklar ve vapurlar, balıkçılık gibi konulara değinerek gündelik hayat hakkında kısıtlı da olsa genel bilgiler verir. Yazılarının arasında ya da sonlarında zaman zaman Boğaziçi ile ilgili divan şiiri örnekleri verip yazılarına renk katmaya çalışmıştır. Bilimsel kaygı gütmeyen yazılmış bu deneme yazıları kolay okunan yazılardır. İstanbul tarihine meraklı olanların rahat okuyabilecekleri bir kitaptır.

Feryal Tansuğ

Сухарева, О. А. *Бухара, XIX – Начало XX в.* Москва: Наука, Глав. Ред. Восточной Лит-ры, 1962, 224с.

Sukhareva, O. A. *Bukhara, XIX – Nachalo XX v.* Moskova: Nauka, Glav. Red. Vostochnoi Lit-ry, 1962, 224 s.

ÖZET

Buhara: 19. yy eli 20. yy Başları

Бухара, XIX – Начало XX в

Kitap, Orta Asya'nın en büyük Orta Çağ şehirlerinden biri olan Buhara'daki endüstriyel faaliyetler hakkında genel birtakım bilgiler vermektedir. Çalışma Orta Çağ dönemlerindeki ticaret, zanaatçılık, üretimde kullanılan teknoloji, ortaya konulan ürün, iş gücü ve endüstrilerin birden fazla türünü tasvir etmektedir. Kitap ekonominin en gelişmiş sektörlerindeki fabrikasyon üretiminin yeni türlerinin ortaya çıkışını tartışmaktadır.

Yazar Orta Çağ Buharası'ndaki ticaret ve

endüstri aktivitelerini konu edinen mevcut araştırmaların durumunu sunarak başlamaktadır. Sonrasında ise Buhara'daki sınıflandırmalarını ortaya koymak suretiyle çeşitli ticaret ve zanaatçılık türlerini anlatmaktadır.

Kitabın her bölümü kaplama sanatı, metal ve deri işçiliği ile duvarcılık gibi Orta Çağ Buharası'nda yaygın olarak görülen farklı bir meslekî etkinliği ele almaktadır. Kitaptaki önemli bölümlerden biri, Buhara tarihi boyunca önemli bir faaliyet olması hasebiyle tekstil üretimine ve dokumacılığa hasredilmiştir. Kozadan ipeğin alınması ve boyama da dâhil olmak üzere tekstil üretim süreci ile ilgili pek çok ayrıntı sunulmuştur.

Kitapta, tahıl öğütme, yağ işlemek ve şeker üretimi gibi gıda üretim biçimlerinden de bahsedilmektedir. Orta Çağ Buharası'nı ele alan son bölüm çömlekçilik, oymacılık, sabunculuk, mumculuk, ciltçilik ve çadircılık gibi zamanın diğer ilginç mesleklerine atıfta bulunmaktadır.

Kitap son olarak on dokuzuncu yüzyılın sonuna ve yirminci yüzyılın başına kadar Buhara'da meydana gelen değişimleri tartışmaktadır.

Kitapta ayrıca bir kaynakça yer almamaktadır. Bununla birlikte, her sayfada referanslara ve kaynaklara yer verilmektedir. Kitapta, Buhara'daki zanaatçılıkla ilgili bir terimler sözlüğünün yanı sıra 30 sayfalık bir açıklama da bulunmaktadır. Söz konusu açıklamada zanaatçıların, onların kullandığı araçların ve örnek el ürünlerinin siyah beyaz fotoğraf ve çizimleri yer almaktadır.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Fatih Taştan

Пугаченкова, Г. А. и Ртвеладзе, Э. В. *Дальверзинтепе: Кушанский Город На Юге Узбекистана.* Ташкент: Фан, 1978, 240с.

Pugachenkova, G. A. ve Rtveldze, E. V. *Dal'verzintep: Kushanskii Gorod Na Iuge Uzbekistana.* Taşkent: Fan, 1978, 240 s.

ÖZET

**Dalverzintepe: Özbekistan'ın Güneyindeki
Kushansky Şehri**

*Дальверзинтепе: Кушанский Город На Юге
Узбекистана*

Bu kitap, Termez bölgesinde yer alan Dalverzintepe şehrinin tarihî topografisine göz atmayı amaçlamaktadır. Yazar istihkâmlara, sanayi bölgelerine, somut kültürün ana hatlarına ve genel olarak sanata özel ilgi göstermektedir. Kitap, bu antik Orta Asya şehrinin doğuş, gelişim ve çöküş dönemlerini tartışmaktadır.

Kitap, Amu Darya Nehri vadisinin kısa bir tarihî tanıtımını sunarak başlamakta ve tarihî Dalverzintepe şehir merkezinin konumundan bahsetmektedir. Şehir hakkında gerçekleştirilmiş önceki tarihî çalışmaların da gözden geçirildiği kitapta, şehrin planı ve havadan görünüşünü gösteren fotoğraflar da bulunmaktadır.

İlk bölümler ağırlıklı olarak istihkâmların, meskenlerin ve mabet gibi merasim amaçlı binaların fiziki yapılarını ele almaktadır. Yazar kazı sonuçlarına dayanarak inşa tekniklerini incelemektedir. Sonrasında, çömlekleri, heykelleri ve resimleri gözlemleyerek zanaatkarlığı tartışmakta ve çalışmanın karmaşıklığına bakarak kullanılan teknikleri analiz etmektedir.

Son olarak, yazar, arkeolojik araştırma bulguları, kültürel ideoloji ve sanatsal kültür ifadelerinin ışığında Dalverzintepe'nin genel tarihî sürecini irdelemektedir.

Kitap hem şehir merkezinin hem de müstakil binaların resim, harita ve planlarının yanı sıra kazılar ve keşif kuyularının şematik krokilerini de içermektedir. Kitapta bulguları gösteren tablolar ile kazı alanlarının ve tarihî şehir merkezine ait somut ve sanatsal kültür malzemesi örneklerinin renkli ve siyah beyaz fotoğrafları yer almaktadır.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Fatih Taştan

خان، إنشالله. دریای لطافت. اورنگ آباد: انجمن ترقی اردو،
۱۹۳۵، ۴۱۸ص.

Khan, Inshallah. *Darya'e Lutafat*. Aurangabad:
Anjuman-i Taraqqi-yi Urdu, 1935, 418 s.

ÖZET

Letafet Deryası

دریای لطافت

Darya-i Lutafat ya da Letafet Deryası, Sayyid Inshallah Khan Insha tarafından 1802'de yazılmış olup, eserin hitabet ve vezin hakkındaki sekizinci ve son bölümü Mirza Muhammad Qatil tarafından kaleme alınmıştır.

Her ne kadar Farsça yazılmışsa da, eser Urduca için bir belagat ölçütü keşfedip sunmaya çalışmaktadır. Böylelikle, dönemin Babür İmparatorluğu'ndaki toplumsal grupların hitabet alışkanlıklarının değerlendirilmesi bir açıklamasını teşkil etmektedir. Eser, Delhi ve Lucknow şehirlerinde yaşayan farklı sınıflardan insanların konuştuğu günlük Urduca'dan geniş ölçüde alıntı yapmaktadır.

Bununla birlikte, eser, anlatımlarını birini – Delhi konuşma alışkanlıklarını – diğerine üstün tutan birçok ikili karşıtlıklar üzerine bina etmektedir. Şehrin coğrafi merkezîyeti ve bunun sonucu olarak temsili bir dilsel karışıma sebebiyet veren etnik karışım Delhi Urduacasını Lucknow'da kullanılan Urducaya olduğu gibi şehirleşmemiş coğrafi alanlarda kullanılan Urducaya göre de daha üstün bir hâle getirmektedir.

Eğitimli seçkinlerin hitabeti, cahil halk kitlesine; erkeklerinki kadınlarınkine, Müslümanlarınki Hindularınkine ve Delhili cariyelerinki Lucknowlu cariyelerinkine göre daha yüksek görülmektedir.

Prashant Keshavmurthy
Çeviren Hasan Çolak

النابلسي، محمد أديب. دمشق الشام و صالحيتها. في القرنين الحادي عشر و الثاني عشر الهجريين، المواكبين للقرنين السابع عشر و الثامن عشر الميلاديين من خلال ترجمة الشيخ عبد الغني النابلسي. دمشق: مكتبة دار الصفا، ١٩٩٨، ٧٣٦ص.

Al-Nabulusi, Muhammad Adib. *Dimashq al-Sham wa-Salihyatuha: fi al-Qarnayn al-Hadi 'Ashar wa-al-Thani 'Ashar al-Hijriyyayn, al-Muwakibayn lil-Qarnayn al-Sabi' 'Ashar wa-al-Thamin 'Ashar al-Miladiyyayn min Khilal Tarjamat al-Shaykh 'Abd al-Ghani al-Nabulusi*. Damascus: Maktabat Dar al-Safa, 1998, 736 s.

ÖZET

Şeyh Abdu'l-Gani el-Nablusi'nin Biyografisine göre Suriye'nin Şam Şehri ve Salihyya Mahallesi

دمشق الشام و صالحيتها. في القرنين الحادي عشر و الثاني عشر الهجريين، المواكبين للقرنين السابع عشر و الثامن عشر الميلاديين من خلال ترجمة الشيخ عبد الغني النابلسي

736 sayfalık bu kitap, Şamlı seçkin âlim Şeyh Abdu'l-Gani el-Nablusi'nin (1640–1733) hayatını, eserlerini ve Şam'ı, şehrin kültürü ve insanları ile etkileşimini konu edinen muazzam bir biyografi çalışmasıdır. Kitap, el-Nablusi'nin yaşadığı, çalıştığı ve gömüldüğü yer olan eski şehrin kuzey mahallesi el-Salihyya üzerinde özellikle durmaktadır. El-Salihyya; el-Nablusi'nin atalarının yaşadığı, torunlarının yüzyıllardır yaşamaya devam ettiği ve Şeyh'in daima ilişkili olduğu yerdir. Kitap, Şeyh'in büyük torunu Muhammad Adib el-Nablusi tarafından ünlü Prashant Keshavmurthy âlime bir armağan olarak yazılmıştır.

Yazar, çalışmasını çok sayıdaki kaynağa dayandırmıştır. Bunların arasında; Şeyh el-Nablusi'nin yazıları; onu konu edinen çok sayıdaki eski ve yeni çalışmalar; çağdaşlarının biyografileri; hocaları ve öğrencileri; yazarın çağdaş Suriyeli âlimlerle ve el-Nablusi hakkında nesilden nesile aktarılan pek çok hikâye ve anekdotu anlatan aile büyükleriyle bizzat gerçekleştirdiği mülakatlar yer almaktadır. Eğitilmiş babanın elinde öğrenim görmüş yetenekli bir çocuk olan Şeyh, babasının vefatını müteakiben, ünlü âlimlerin elinde iyi bir

eğitim almasını sağlayan annesi tarafından desteklenmiştir. Bu sebeple, kendi yaşamını ve kariyerini araştıran yazar, çoğunlukla kronolojik bir düzeni takip etmiştir. Âlimin kariyerinin bütün aşamaları boyunca gözlenen gelişmeleri yakından takip ederek eserlerini ve aynı zamanda bir fakih, düşünür, sûfi, öğretmen, dil bilimci, yazar ve şair olarak kazandığı başarıları inceler. Yazar, benzer şekilde, el-Nablusi'nin öğrenim gördüğü, ders verdiği ve çalıştığı Şam'da bulunan entelektüel kurumlarla girdiği etkileşimlere; düzenlediği sosyal toplantılara; Suriyeli nesiller tarafından hâlâ tekrarlanan halk müziği bestelerine ve eserlerinde yer verdiği genel sosyal meseleler vasıtasıyla Şam'ın popüler kültürüyle kurduğu ilişkiye ışık tutmuştur.

El-Salihyya ve Şam, iki güçlü entelektüel ortam olarak sunulmalarına ilaveten, el-Nablusi'nin özel ve entelektüel yaşamının birbirine dolandığı iki merkezî yer olarak görülmüştür. El-Nablusi'nin okula çevirdiği kışlık konağı ile çalışma merkezine dönüştürdüğü yazlık dairesinin bulunduğu El-Salihyya, hikâyenin üzerine büyük bir gölge düşürmektedir. Şam, el-Nablusi'nin Şam'ın doğal manzarası – özellikle ailesi ve öğrencileriyle birlikte sık sık uğradığı ve hakkında pek çok şiir yazdığı civar bahçeleri – ile kurduğu yakın ilişkinin her aşamasında sürekli ön plana çıkmaktadır.

Kitaba el-Nablusi'nin yüzlerce eser, inceleme, mektup ve şiir koleksiyonunu içeren uzun bir sözlük eşlik etmektedir. Kitapta, aynı zamanda, Şam anıtlarının ve türbelerinin örnek resimleri ile bir sanatçının Şeyh Nablusi'nin öğrencileri ve torunları tarafından yapılan tasvirine dayanarak çizdiği portre yer almaktadır.

Kitap, Abdu'l-Gani el-Nablusi ve erken modern dönemde Şam'ın kültürel tarihi hakkındaki çalışmalara, konuyla ilgili birinci el kaynakları içeren önemli bir katkı mahiyetindedir. Hikâye, özellikle bu büyük âlimle olan kan bağıni vurgulamaya yönelik gayretinin de etkisiyle yazarın hiç gereği yokken kendi ailesi hakkında yazdığı yerlerde konu bütünlüğünü kaybetmekte; zaman zaman da retoriğe ve aşırı süslü bir dile dönmektedir. Bu kitabın başlıca kusuru, Şeyh el-Nablusi'nin büyük başarılarına çok az yer vermesidir. Bu başarılar arasında; müziği meşrulaştırma ve övme gibi, onu,

zamanının dinfotoriteleriyle tartışmaya iten çığır açıcı liberal görüşleri yer almaktadır. Kitap bu ılımlı görüşleri dikkate almamaktadır. Oysa ki bu düşünceler, Şeyh el-Nablusi'nin Arap kültürel tarih yazımında erken modern dönemin en ileri aydınlatıcılarından biri olarak yüceltilmesine katkıda bulunmuştur.

Otared Haider
Çeviren Fatih Taştan

البهنسي، عفيف. دمشق: دراسات تاريخية و أثرية: وقائع الندوة العلمية لأسبوع دمشق الأثري. دمشق: المديرية العامة للأثار و المتاحف، ١٩٨٠، ٢٢٢ص.

Al-Bahnasi, 'Afif. *Dimashq: Dirasat Tarikhiyyah wa Athariyyah: Waqa'i al-Nadwah al-'Ilmiyyah li-Asbu' Dimashq al-Athari*. Damascus: Al-Mudiriyyah al-'Ammah lil-Athar wa-al-Matahif, 1980, 222 s.

ÖZET

Şam Üzerine Tarihsel ve Arkeolojik Çalışmalar: Tarihi Şam Hakkındaki Bir Haftalık Sempozyumun Bildirileri

دمشق: دراسات تاريخية و أثرية: وقائع الندوة العلمية لأسبوع دمشق الأثري

Bu kitap tarihî Şam Müzesi'nin açılışının kutlandığı arkeoloji haftası esnasında sunulan tarihsel ve arkeolojik çalışmaların derlemesinden oluşmaktadır. Birçok uzmanın yer aldığı araştırmalar Şam'ın on dokuzuncu yüzyıldaki mimarisi, şehirleşmesi ve toplumsal ve ekonomik boyutları üzerine yoğunlaşmaktadır.

Şam'ın mimari veçheleri eski ve modern Şam evi ile başlayarak birçok açıdan incelenmekte, daha sonra geniş anlamda şehir yapısı, kentsel işlevleri ve mimari özellikleri gibi konulara geçilmektedir. Kitap ayrıca Osmanlı döneminden önce inşa edilmiş okulların yanı sıra su kaynaklarını ve Barada nehrinden dağılan sulama kanallarını da ele almaktadır. Toplumsal

ve ekonomik boyutlar üzerine olan çalışmalar folklor ve el sanatlarının analizi alanına yoğunlaştırılmıştır. Buna ek olarak, eser Şamlı bir görgü tanığının anılarını incelemekte ve bir Şam mahallesini örnek olarak ele almaktadır.

Genel hatlarıyla kitap, Şam'a ilişkin yukarıdaki meselelere başarıyla ışık tutmaktadır. Her ne kadar eserler kısa olsa da kaliteleri, üzerine daha derinlemesine akademik araştırmalar yapılmasına ihtiyaç duyulan konuları gündeme getirmeleri ve günümüze ilişkin meseleleri tartışmaları itibarıyla öne çıkmaktadır. Eser Şam'ın tarihiyle ilgilenen geniş bir uzmanlaşmış okur kitlesine hitap ederek daha derin araştırma ve incelemeler için kendilerine malzeme sunmaktadır.

Kitap, Şam'ın tarihine ve günümüzdeki yansımalarına ilişkin yapılacak derinlemesine çalışmalar için mükemmel bir temel oluşturmaktadır.

Shirin Khidr
Çeviren Hasan Çolak

العلاف، أحمد حلمي. دمشق في مطلع القرن العشرين. دمشق: وزارة الثقافة و الإرشاد القومي، ١٩٧٦، ٤٥٣ص.

Al-'Allaf, Ahmad Hilmi. *Dimashq fi Matla' Al-Qarn Al-'Ishrin*. Damascus: Wizarat al-Thaqafah wa-al-Irshad al-Qawmi, 1976, 453 s.

ÖZET

20. Yüzyılın Başında Şam

دمشق في مطلع القرن العشرين

Dimashq fi Matla' Al-Qarn Al-'Ishrin özgün bir biçimde âdet ve gelenekleri de dâhil olmak üzere şehrin son yüzyılın başındaki toplumsal tarihiyle ilgilenmektedir. Böylelikle eser, daha çok bu dönemin siyasi tarihine yoğunlaşan önceki tarihsel çalışmalara kıyasla yeni bir yönelimi temsil etmektedir. Eser, şehrin topoğrafik tasvi-

rini sunmanın yanında bu dönemdeki toplumsal ve folklorik yaşamın farklı yönlerini oldukça kapsamlı bir biçimde incelemektedir. Gerçekten de kitap, kutlamalar esnasındaki değiş ve faaliyetlerin yanı sıra giyim-kuşam, yeme-içme, âdetler ve özel günler ile toplumsal yaşamın diğer yönlerini resmetmektedir. Ayrıca, eserde, o dönemdeki kültürel yaşam, idari ve mali sistem, siyasi partiler ve Arapçılık meselesinin tartışılmasına da birçok bölüm ayrılmıştır.

Kitapta yer alan muhtelif konuların zenginliği Şam'ın bu boyutları üzerine – ki bazı eski mahal- leler hariç, bunlara dair mevcut son izleri bulmak neredeyse imkânsızdır – kapsamlı bir dokü- mantasyon sağlamaktadır. Şam'daki toplumsal yaşamın hareketliliğini canlandırmak amacıyla kitap bu boyutları mümkün olduğunca fotoğraflık ayrıntılar ile canlı bir şekilde kaydetmektedir.

Buna rağmen, konuların fazlalığı kitabın analitik derinliğini azaltmıştır. Ayrıca Şam'ın sosyal manzarasının çeşitliliğine ışık tutmaya çalışması nedeniyle, kitabın belirli bir yöntem- den yoksun olduğu da açıktır. Bu durum eserin, Şam'daki Tarihî Belgeler Merkezi'nde yer alan ve Ahmad al-'Allaf'ın ölümünden sonra, düzenlenmemiş haliyle basılan tamamlanmamış bir taslak metne dayanmasından kaynaklanıyor olabilir. Buna bağlı olarak, yazarın eserini konuya kendi bakışı temelinde tamamlamaya fırsatı olmamıştır. Dikkate değer diğer bir husus da kitabın dilinin düzeltilmemiş olması ve bazen de gündelik Arapçaya yaklaşmasıdır-ki bu, ya kitabın basıldığı bağlamın ya da yazarın kitabını, yansıtmaya çalıştığı yaşama en yakın bir dilde yazma arzusunun bir sonucudur.

Bu eser bazı okurların hatıralarını harekete geçirip bazılarında da hayranlık uyandırarak bu dönemde hâkim toplumsal tezahürler içerisinde eğlenceli ve seçkin bir yolculuğa çıkarmakta ve uzman olsun olmasın geniş bir okur kitlesine hitap edebilmektedir.

Kitap, genel anlamda, 20. yüzyıl başındaki Şam'ın muhtelif toplumsal tezahürlerinin tamamını canlandırarak toplumsal hatıraları bel- gelemeyi büyük oranda başarmış bulunmaktadır. Bunları belgelerken toplumsal gerçekleri gelecek nesillere aslına sadık biçimde aktaran canlı bir resim sunmaktadır. Yazar başladığı bu çalışmayı bitirebilseydi daha tutarlı ve daha bütüncül bir

kitabın ortaya çıkacağı düşüncesi de ayrıca belirtilmeye değerdir.

Shirin Khidir
Çeviren Hasan Çolak

خریسات، محمد عبد القادر. دراسات في تاريخ مدينة السلط (الصلت). عمان: وزارة الثقافة، ١٩٩٧، ١٩٧ص.

Khuraysat, Muhammad 'Abd al-Qadir. *Dirasat fi Tarih Madinat al-Salt*. Aman: Wizarat al-Thaqafah, 1997, 197 s.

ÖZET

Salt Şehrinin Tarihi Hakkında Bir İnceleme

دراسات في تاريخ مدينة السلط (الصلت)

Bu kitap beş bölümden oluşmakta ve Salt şehri- nin tarihini ele almaktadır. Kitapta, hem Arapça hem de İngilizce bir atf listesi de yer almaktadır. Kitap 1881 ile 1926 yılları arasında Salt mah- kemelerince tutulan zabıtlara dayalı antropo- lojik bir inceleme sunmaktadır. Bu zabıtlar söz konusu dönemin demografisine ışık tuttuğu gibi işyerlerinin ve evlerin tasvirinin yanı sıra bele- diyelerin şehirleşmeyi yönetme hususunda sahip olduğu rolün genel bir resmini de çizmektedir. Kitap, Salt hazırlık okulu belgelerini ve mah- keme zabıtlarını incelemek suretiyle 1850–1936 arasını kapsayan dönemde Salt'ta verilen eği- time de temas etmektedir. Bu kaynaklar yalnızca Osmanlı dönemindeki eğitimin ve Salt ortao- kul vakfının bir resmini sunmakta ve okuldaki bölümlerin tasnifinin ve okulun yerel toplum içe- risinde oynadığı rollere dair bir açıklama da ver- mektedir. Kitabın başlıca bölümlerinden biri HS sekizinci (MS on dördüncü) asırdan HS on birinci (MS on yedinci) asrın sonuna kadarki zaman ara- lığında Salt'ta yaşamış önemli kişilerin rollerine hasredilmiştir. Beşinci ve son bölümde, özellikle Salt'taki vakıflarla ilgili mahkeme zabıtlarından alınan metinler eşliğinde on dokuzuncu asrın sonundan yirminci asrın başına kadar Salt'ta bulunan vakıflarla ilgili bilgiler okura sunulmak- tadır.

Yazar, kelimelerin anlamlarını açıklamak ve metinlerde zikredilen referansların detaylarını sunmak için, her bölümün sonunda bulunan notlara dayanmaktadır. Bununla birlikte, kitap bir içindekiler bölümüne sahip değildir. Kitabın eksikliklerinden biri de, yazar tarafından gerçekleştirilmiş bağımsız çalışmalar olmaları ve başka bazı belgelerden derlenmiş bulunmaları nedeniyle farklı bölümlerin tasarımında gözlenen uyumsuzluktur. İçerik bakımından ise yazar şehrin ekonomisi, kültürel hayatı, siyasi gelişmeleri ve yerleşik halkın gelenekleri ile ilgilenmemektedir. Kendisi, bu eksikliği gidermek amacıyla, kitabın giriş kısmında şehrin ayrıntılı tarihi hakkında bir proje gerçekleştirmesi için Salt belediyesine çağrıda bulunmaktadır.

Dahlia Sabry
Çeviren Fatih Taştan

Филанович, М. И. *Древняя и Средневековая История Ташкента В Археологических Источниках*. Ташкент: Фан Узбекистан, 2010, 311с.

Filanovich, M. I. *Drevniia i Srednevekovaia Istoriia Tashkenta V Arkheologicheskikh Istochnikakh*. Tashkent: Fan Uzbekistan, 2010, 311 s.

ÖZET

Taşkent'in Arkeolojik Kaynaklardan Elde Edilen Antik Dönem ve Orta Çağ Tarihi

Древняя и Средневековая История Ташкента В Археологических Источниках

Bu kitap Taşkent vahasının antik dönem ve Orta Çağlardaki tarihini ele almaktadır. Kitap, yazılı kaynaklar ve Taşkent Arkeolojik Keşif Girişimince 1967 yılından beri gerçekleştirilen arkeolojik araştırmaların sonuçlarını kullanmaktadır. Filanovich, çoğunlukla, Taşkent

mikro-vadisindeki yerleşim yerleriyle ilgili malzemelerden bahsetmektedir. Burası, daha geniş orta Syrdariya vadisi olan Chacha'daki bir alandır. Bu çalışma, söz konusu bölgedeki yerleşik hayat müesseselerinin yanı sıra yeni sulamaya dayalı olarak gelişen tarımsal ekonomiyi de konu edinmektedir. Farklı metodolojiler uygulayan Filanovich, Taşkent şehrinin kökenlerini ortaya çıkarmakta ve asırlar içinde İslam dünyasının önemli bir ticaret ve kültür merkezi hâline gelişinin izlerini sürmektedir.

Taşkent'in farklı dönemlerde kaydettiği gelişimleri konu edinen bir dizi kısa tarihçeler mevcuttur. Örneğin Yu. F. Buryakova, *Ekonomicheskiye i kul'turnyye svyazi Chacha i Fergany* (Buyuk ipak yülü va Fargona vodiysi, Respublika ilmiy-amaliy anzhuman materiallari, 2004) ve E. Rtveladze, *Istoriya i numizmatika Chacha (vtoraya polovina III – seredina VIII vv. n.e.)*, 2006; adlı eserleri bunlardan bazılarıdır. Fakat, bu alanda günümüze kadar ulaşan en karmaşık araştırma, Taşkent'in hem antik dönemdeki hem de Orta Çağ'daki tarihini kapsamlı bir şekilde ele alıyor olması hasebiyle, Filanovich'in monografisidir. Bu çalışma Taşkent vadisinin tarihi hakkındaki çalışmalara verilmiş en hayati katkıyı temsil etmekte olup yalnızca tarihçilerin, arkeologların, sanatçıların ya da üniversitelerdeki hocaların veya öğrencilerin değil, daha geniş yelpazedeki bir okuyucu kitlesinin de ilgisini çekecektir.

Mirkozhid Rakhimov
Çeviren Fatih Taştan

Сулейманов, Р. Х. *Древний Нахшаб. Проблемы Цивилизации Узбекистана VII в. до н.э. – VII в. н.э.* Самарканд-Ташкент: Изд-во “Фан” Академии Наук Республики Узбекистан, 2000, 342с.

Suleimanov, R. Kh. *Drevnii Nakhshab: Problemy Tsivilizatsii Uzbekistana VII v. do n.e. – VII v.n.e.*

Samarkand-Tashkent: Izd-vo Fan Akademii Nauk Respubliki Uzbekskistan, 2000, 342 s.

ÖZET

Antik Nakhshab: mō 7. Yüzyıldan ms 7. Yüzyıla Özbekistan’da Medeniyet Meseleleri

Древний Нахшаб. Проблемы Цивилизации Узбекистана VII в. до н.э. – VII в. н.э.

Bu eser antik Sogdiana’daki kültürel meseleleri incelemektedir. Eser, yazarın (kaynak malzemelerde Nakhshab olarak geçen) eski Karshina vahasında uzun yıllar süren araştırmaları neticesinde elde ettiği malzemelerin yanı sıra bölgedeki ilk başkent olan Yerkurgan kazısından çıkan sonuçları tetkik etmektedir. Kitapta çeşitli metodolojik yaklaşımlara dayanmak suretiyle Karshina vahasındaki kentleşmiş gelişimin gidişatının izi sürülmüş ve bölgedeki yerleşimlerin toplumsal yapısına ve topojisine ilişkin sorulara cevap aranmıştır. Profesör Suleimanov, eserinde, İranlıların eski kutsal kitabı Avesta da dâhil olmak üzere birçok yazılı kaynak kullanmaktadır.

Suleimanov, Yerkurgan ve bölgedeki diğer birçok yerleşim alanının kuruluşunun Afrasiab ile birlikte mō 7. yüzyılda başladığı görüşünü güçlendirmektedir.

Yazar Yerkurgan’ın anıtlarının, yerleşim mimarisinin ve “stratigrafi”siyle “periyo-dizasyon” özelliklerinin bir incelemesini sunmaktadır. Eserde antik Nakhshab’dan kalan birçok seramik ve “koroplastik” de incelenmiştir. Bir mabet ve hatıra alanları dâhil olmak üzere dinsel yapıların kazılması yoluyla elde edilen zengin arkeolojik malzemeye dayanılarak pan-teon ve eski Nakhshab Sogdianalıların dinsel âdetlerinin ayrıntıları da ortaya konmaktadır.

Bu eser görsel malzeme açısından zengin olup eski Karshina’yı konu edinen çalışmalardaki mevcut eksiklikleri büyük oranda tamamlamaktadır. Eser, bölge hakkında şimdiye kadar gerçekleştirilmiş en karmaşık çalışmadır.

Daha genel bir ifadeyle, Profesör Suleimanov’un çalışması Orta Asya’nın antik tarihi hakkındaki literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Eser tarihçiler, arkeologlar,

sanatçılar, üniversite hocaları ve öğrencileri açısından kullanışlı olduğu kadar daha geniş bir okuyucu kitlesinin de ilgisini çekecektir.

Mirzokhid Rakhimov
Çeviren Hasan Çolak

Жуковский, В. А. Древности Закаспийского Края: Развалины Старого Мерва. Санкт-Петербург: Тип. Главного Управления Удѣловъ, 1894, 216с.

Zhukovski, V. A. Drevnosti Zakaspiyskogo Kraia. Razvaliny Starago Merva. St Petersburg: Tip. Glav. Upravlenia Udielov, 1894, 216 s.

ÖZET

Trans-Hazar Bölgesindeki Eski Yapıtlar: Antik Merv Kalıntıları

Древности Закаспийского Края: Развалины Старого Мерва

Drevnosti Zakaspiyskogo Kraia, V. A. Zhukovski’nin 1890 yazında Merv’e yaptığı gezinin neticesinde yazılmış bir eserdir. Alanda ayrıntılı araştırmalar yapmak, planlar çıkarmak ve fotoğraf çekmek üzere Rusya İmparatorluk Arkeoloji Komisyonunca buraya gönderilmiştir.

Kitabın iki yarısı, sırasıyla, Merv hakkındaki tarihî kaynakları ve Antik kentin kalıntılarını anlatmaktadır. Zhukovski Merv’in tarihine ağırlıklı olarak Orta Çağ’daki Müslüman seyyah ve yazarların yazdıkları üzerinden yaklaşmaktadır. Ayrıca Merv hakkındaki ilk bahisten başlayarak 19. yüzyıldaki tasvirlerine kadar bu kitabın yazıldığı sırada Merv’e dair bilinen bütün kaynakları da ele almaktadır. Bu tarihsel çerçeveyi Merv’in abideleri ile çevresindeki alanın ayrıntılı tasvirleri takip etmektedir.

Kitapta, 34’ü Merv’deki abideleri, abidelerin 19. yüzyılın sonundaki durumlarını gösteren, 39 adet nadide görsel bulunmaktadır. Şehrin gelişiminde özel bir öneme sahip olan Orta Çağ ticaret yollarını anlatan kroki ve tabloların yanı sıra şehrin kenar mahallelerini gösteren iki adet

harita da metne eşlik etmektedir. Zhukovski, etnograf rolünü üstlenerek bunlara yerel yaşama ilişkin bilgiler ile abideler hakkındaki efsaneleri de eklemektedir. Ayrıca kendi yaptığı on günlük arkeolojik kazının da – o dönem göz önünde tutulduğunda şaşırtıcı olmayacak şekilde bu sistematik bir arkeolojik kayıttan çok kalıntı arama hikâyesi olsa da – bir özetini sunmaktadır.

Kitap 19. yüzyıl akademik Rusçası ile yazılmış olduğundan kelimeler ve cümle yapıları çetrefillidir. Yine de bu yayın, sonraki yazarların Merv ve Orta Asya'daki diğer Orta Çağ İslam şehirleri hakkındaki çalışmalarını üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Orta Asya arkeolog ve tarihçileri için istisnai derecede değerli bir eser olan bu kitap, Antik Merv şehirlerini çalışan araştırmacılar için de temel başvuru kaynağı olmayı sürdürmektedir.

Gaygysyz Jorayev
Çeviren Hasan Çolak

Панфилов, Олег и Dubovitskii, Viktor.
Душанбе: Молодой и Древний. Душанбе:
Адиб, 1991, 43с.

Panfilov, Oleg ve Dubovitskii, Viktor. *Dushanbe: Molodoi i Drevnii*. Duşanbe: Adib, 1991, 43 s.

ÖZET

Duşanbe: Antik ve Modern

Душанбе: Молодой и Древний

Duşanbe: Antik ve Modern, Tacikistan'ın bağımsızlığını kazandığı yıl yazılmıştır. Duşanbe'nin hem erken hem modern dönem tarihini ele alan kitap, tarihe ilgi duyanlarla şehri ziyaret eden turistler de dâhil olmak üzere geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. İnce bir ciltten oluşan kitap Duşanbe'nin kültürel ve idari bir merkez olarak kuruluşuna dair önemli miktarda bilgi içermektedir (Yazarlara göre Duşanbe'nin tarihi 2300 yıldan daha öncesine, mÖ üçüncü yüzyıla kadar uzanmaktadır). Bütün olarak bakıldığında, özellikle Duşanbe üzerine geniş kapsamlı tarih-

sel ve arkeolojik çalışmaların henüz yapılmadığı göz önünde tutulursa kitap, bugüne kadar çok çalışılmamış bir konu üzerine değerli bir bilgi kaynağıdır. Çalışmanın asıl değeri bu konu üzerine diğer kitaplardan farklı olarak şehrin erken dönem tarihine belirgin bir önem vermesidir. Kitaptaki bilgiler özlü bir şekilde verilmiş ve Duşanbe bölgesindeki arkeolojik buluşların görsellerini de içeren fotoğraflarla desteklenmiştir. Özlü olması aynı zamanda kitabın en önemli eksikliğini oluşturmaktadır, çünkü bu durum kitabın sunduğu araştırmanın kalitesinin kolay bir şekilde değerlendirilemeyeceği anlamına gelmektedir. Sonuç olarak bu eseri, Duşanbe üzerine hazırlanmış akademik kaynaklar arasındaki en güvenilir çalışma olarak değerlendirmek mümkün değildir.

Askarsho Kalonov
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Keleş, Ruşen. *Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi*. Ankara: A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1971, 225 s.

ÖZET

Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi

Keleş'e göre gelecek nesiller için günümüz Ankarası bir gün "Eski Ankara" hâline gelecektir. Yazar, incelemesinin coğrafi sınırları olarak şehrin Ankara Kalesi'nin surlarının içinde kalan alan ile yakın çevresindeki mahallelerden meydana gelen çekirdek kesimini içine alıyor. Bu itibarla, surların içindeki alan ve bitişik mahalleler 1920lerin Ankara'sını oluşturmaktadır. Yazar yerleşik halkın iştiğal ettiği meslekleri, gelirleri, eğitim düzeylerini ve ikametlerin niteliğini içeren mekânsal bir şema oluşturmaktadır. Eski Ankara mahallelerine dair bilgi sunmak amacıyla kentleşme ve toplumsal faaliyetlere ilişkin endeksler kullanılmıştır.

Daha sonra eski Ankara'nın yönetsel yapısı incelenerek dört ilçeyi içeren belediye yapısı ortaya konmuştur: Çankaya, Altındağ, Merkez ve Yenimahalle. Bu başlık altında nüfusun ana-

lizine ve istatistiğine yer verilmiştir. Keleş, aynı zamanda, Eski Ankara ve Yeni Ankara arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Kitapta, eski Ankara’da yaşayanların yeni Ankara’ya gitme nedenleri üzerine bir tablo da bulunmaktadır: İşi düştüğü ya da tanıdık/akraba ziyareti için devlet dairesine gitme gibi.

Yazar, çok farklı teorileri dikkate alarak – gecekondular mahallelerinin gelişimi üzerine olanlar gibi – Ankara’nın iktisadi ve sosyal yapısını inceliyor. Gecekondular, hızla şehirleşen ülkelerin büyük şehirlerinde, şehrin eski ve yeni kesimleri arasında hem maddi hem de sosyal anlamda geçiş hâlindeki alanlardır. Bunların çoğu, aynı tip tek katlı, tek odalı, yanında küçük bir bahçesi, ağaçları, kümesi ve ahşap eklentileri olan barınaklardır. Oysa eski şehir yapıları; karışık yapı malzemesi ile inşa edilmiş, farklı biçim ve görünüşlerde, nüfus yoğunluğu yüksek, eskimiş yapılarıdır. Keleş, eski Ankara’nın planlama sorunlarına ve bu sorunların diğer Orta Doğu ve Akdeniz ülkeleriyle çoğu İslam şehirlerindekiyle benzerliğine işaret ediyor. Manevi kültür öğelerinin, maddi kültür öğelerindeki değişimleri bir gecikme ile izlediği görüşünü ele alan Keleş’e göre, Eski Ankara’nın maddi yapısını oldukça ağır değiştiren mahalleleri, bu görüşün aksinin daha doğru olduğunu düşündürmektedir. Kitapta, Eski Ankara fotoğrafları, Eski Ankara’nın demografisini gösteren çizelgeler de bulunuyor.

Özge Soylu Bozdağ

Zat, Vefa. *Eski İstanbul Meyhaneleri*. İstanbul: İletişim, 2002, 248 s.

ÖZET

Eski İstanbul Meyhaneleri

Bu kitap yirminci yüzyılda İstanbul’un meyhanelerini ve gece hayatını anlatan tarihsel ve etnografik bir çalışmadır.

Kitap genel olarak yazarın İstanbul’un değişik semtlerinde hayatının belli dönemlerinde yaşadığı deneyimlerinden esinlenerek hazırladığı beş

bölümden oluşmaktadır. Her bölüm meyhane kültürü ve gece hayatına ilişkin bilgiler aktardığı kadar dönemin gündelik kamusal ilişkilerine de ışık tutmaktadır.

İlk bölümde yazarın çocukluk dönemini geçirdiği Aksaray semti ve meyhaneleri anlatılmaktadır. Veli Zat, anılarının da yardımıyla 1950’lerde esnafların semt hayatındaki yeri ve esnaf kültürünün meyhane kültürüyle olan ilişkisini ele almaktadır. İkinci ve üçüncü bölümlerde yazar daha çok içkili yemek kültürünün inceliklerine odaklanmaktadır. İçki masalarının en önemli unsurlarından mezelerin yapılma ve sunulma biçimlerine ilişkin ayrıntılı örnekler vermektedir. Aynı zamanda rakı sofrasının nasıl hazırlanması gerektiği, rakının eskiden nasıl ve neyle içildiği gibi içki kültürüyle ilgili konulara da değinmektedir. Bu bölümlerde 1960’larda gençlik yıllarının geçtiği Samatya semtini de ayrıntılı bir şekilde tasvir etmektedir. Kitabının dördüncü bölümünde yazar, 1970’lerden itibaren Beyoğlu ve Taksim çevresindeki eğlence hayatına odaklanmıştır. Bu bölümde, geleneksel meyhane tarzından daha modern bar stiline nasıl geçildiği, Taksim ve çevresinin eski meyhaneleri ve ünlü barları, müdavimleri ve yazarın buralardaki deneyimleri anlatılmaktadır. 1970’lerden itibaren gece hayatının ve içki kültürünün tamamen müzikli eğlenceye dönüşümünü; geleneksel meyhanelerin yerine, kafe ve kafesantınların ve en sonunda barların ortaya çıkması süreçlerine bakarak açıklayan yazar en son bölümde bu tarihsel gelişime daha derinlemesine ışık tutmaya çalışmıştır. Beşinci bölümde yazar Osmanlı’nın erken döneminden bu yana İstanbul’daki meyhane kültürünü ve içkili eğlence hayatını tarihsel bir bakış açısıyla analiz etmektedir. Üzerinde durduğu en önemli meselelerden bir tanesi meyhane ve yemek kültürünün sürdürülmesinde gayrimüslimlerin tarihsel katkısıdır. Yazara göre özellikle 6–7 Eylül Olayları gayrimüslimlerin dışlanmasına, içkili yemek ve gece hayatı kültürünün eski kalitesini yitirmesine yol açmıştır.

Yazar genel olarak çok nostaljik bir bakış açısıyla geçmiş ve o dönemlerin sosyal ilişkilerini idealize ederek anlatmaktadır. Aynı zamanda, kitap organizasyonu itibarıyla bilinen tarihsel çalışmalara benzememektedir. Bu anlamda zaman zaman anlatıyı takip etmek

güçleşmektedir. Ancak, bu çalışma gece hayatı ve meyhane kültürü tarihi olarak okunabileceği kadar İstanbul'un yakın tarihi, kamusal alanın oluşumu ve gündelik sosyal hayata ilişkin zengin bir tanıklık denemesi olarak da okunabilir.

Helin Burkay

Zat, Vefa. *Eski İstanbul Otelleri*. İstanbul: Bilge Karınca, 2005, 256 s.

ÖZET

Eski İstanbul Otelleri

Bu kitap on dokuzuncu yüzyıldan başlayarak İstanbul'daki otelleri anlatan tarihsel bir çalışmadır.

Kitap genel olarak Bizans dönemini de içine alacak şekilde İstanbul'da konaklama ve seyahat tarihini anlatmakta, özel olarak ise 1850'lerden 1950'lere kadar yüz yıllık dönemdeki gece hayatından ve kamusal alanın modernleşmesinden bahsetmektedir. Yazar özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat döneminden itibaren modernleşmeye başlayan otel ve konaklama sektörünün 1955 yılında Hilton Oteli'nin açılmasıyla yepyeni bir döneme girdiğini vurgulamaktadır. Bu değişim sürecini anlatırken İstanbul'un önemli otellerini tek tek incelemekte, Hotel D'Angleterre, Büyük Londra Oteli, Halki Palas ve Pera Palas gibi İstanbul'un önde gelen otellerinin tarihsel serüvenleri hakkında bilgi vermektedir.

Özellikle turistik aktivitenin yaygınlaşmasıyla beraber İstanbul'da açılan ilk seyahat acentalarına ve ilk turistik etkinliklere de bakan yazar, Cumhuriyet döneminden itibaren otellerin sadece konaklama için kullanılmadığını aynı zamanda eğlence ve sosyalleşme amaçlı kamusal alanlara dönüştüğünü vurgulamaktadır. Bu anlamda İstanbul'un ilk beş yıldızlı oteli olan Hilton'u detaylıca incelemekte ve tarihsel olarak İstanbul'un şehir hayatına yaptığı etkiyi tartışmaktadır.

Kitapta oteller dışında gazinolar, meyhaneler, tiyatrolar ve diğer kamusal alanların

modernleşmesi de anlatılmaktadır. Özellikle içkili eğlence ve gece hayatının dönüşümünün anlatıldığı bölümlerde yazar otobiyografik öğelerden faydalanmakta ve birçok anısını nakletmektedir. Bütün bu alanlarda yazarın öne çıkardığı önemli bir nokta, İstanbul'daki gayrimüslim cemaatin modern meyhanelerin, kabarelerin ve tiyatroların açılmasında öncü olmaları kadar İstanbul'da otellerin yapılması ve işletilmesi aşamalarında da çok önemli görevler üstlendikleridir.

Kitap genel olarak önemli bir başlangıç eseri olma özelliği taşımakta ve İstanbul'da kent hayatının değişiminin bir katmanına ışık tutmaktadır. Kitapta yer alan, yazarın kendi arşivinden sağlamış olduğu birçok fotoğraf ve afiş de çalışmayı oldukça zenginleştirir. Ancak kitabın sistematik dağılımına ek olarak, çok uzun alıntılar yapılmış olmasının ve kitabın bir kısmının yazarın diğer çalışmalarından bazı bölümleri aynen içermesinin, çalışmanın özgünlüğüne gölge düşürdüğü söylenebilir.

Helin Burkay

Gökmen, Mustafa. *Eski İstanbul Sinemaları*. İstanbul: İstanbul Kitaplığı Yayınları, 1991, 267 s.

ÖZET

Eski İstanbul Sinemaları

Gökmen eserinde, İstanbul'da 20. yüzyılın başlarında açılan ilk sinemalar hakkında – dönemin kaynaklarına dayanarak – bilgi vermektedir. Kitabın girişinde, 1900 ile 1950 yılları arasında İstanbul'da açılan sinemaların alfabetik bir listesi verilip numaralandırılmıştır. Ayrıca, sinemaların kronolojik olarak hazırlanan bir listesi daha verilmiştir. Aranılan sinemanın kronolojik listedeki numarasına bakılarak o sinemanın açık adresi, adresin tarifi ile dönemin dergi ve gazetelerinde sinemanın nasıl tanımlandığıyla ilgili bilgileri bulmak mümkündür. Yazar, sinemalar hakkında bu bilgileri verirken dönemin gazete ve dergilerinden, bu konuda yazılmış diğer eserler-

den ve *Annuaire Oriental*'den (Şark Yıllıkları) faydalanmıştır.

Yazar, sinemaların Müslüman, gayrimüslim ve Levanten sahiplerinin listesini ve gayrimüslim sinema sahiplerinin 1942 yılında ödemek zorunda bırakıldıkları “varlık vergisi” listesini de vermiştir.

Kitapta, yabancı filmlerin Türkçeleştirilerek gösterildiği sinemalar ile ilk yerli filmleri gösteren sinemaların listesi de yer almaktadır. Kitabın “arşiv” başlıklı bölümünde bazı sinemaların iç mekânlarının planları ile 1912–50 yılları arasında şehirde bulunan sinemaların adres bilgileri ve sahipleri hakkında *Annuaire Oriental*'den oldukça uzun alıntılar yapılmıştır. Sinema sahiplerinden bazıları hakkında çok kısa biyografik bilgilere de yer verilen kitapta, “arşiv” kısmından sonraki sayfalarda, sinemaların fotoğraflarının da yer aldığı görülmektedir.

Kitabın “belgeler” kısmında da Osmanlıca basılmış eski gazetelerden, sinema sahibi ailelerin yazışmalarından, *Annuaire Oriental*'den ve modern Türkçe gazetelerden örnek sayfalar yer almaktadır. Kitabın “haritalar” bölümünde ise sinemaların yerleri plan üzerinde gösterilmiştir. Sinemaların gazetelerde verilmiş ilanları da ayrı bir bölümde basılmıştır. Kitap, eski İstanbul sinemaları hakkında katalog bilgisi vermesi yönüyle bu konuda genel bilgi almak isteyenlerin faydalanabileceği bir yayındır.

Feryal Tansuğ

Kayaoğlu, İ. Gündoğ ve Pekin, Ersu. *Eski İstanbul'da Gündelik Hayat*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1992, 158 s.

ÖZET

Eski İstanbul'da Gündelik Hayat

Kitabın editörü çeşitli yazarların makalelerinden derlenen kitabın amacını hızlı değişen sosyoekonomik yapının oluşturduğu yeni kenti ve kentliyi çözümleyebilmek için eskiyi doğru olarak bilmenin gereği olarak belirtir. On üç makale

ve bir sözlükten oluşan kitap çeşitli yabancı ressamların yaptığı resimler ve gravürlerle resimlendirilmiştir. Makalelerin çoğu *Türk Folklor Araştırmaları* dergisi gibi halk kültürünü ilgilendiren dergilerde yayımlanmıştır.

Çoğunlukla, aile ve ailede kadının rolü konuları hakkında seçilmiş olan makaleler – düğünler, komşu ve komşuluk, ev idaresi, loğusalık ve şerbeti, eski İstanbul hamamları ve gezmeleri gibi – şehirdeki gündelik hayatla ilgili konuları bilimsel kaynaklara dayanmadan ve/veya belli bir referans göstermeden halk arasında dolaşan hikâyelerle yazılmış kısa ve yüzeysel yazılardır. Kitap, genellikle ihmal edilen eski dönemlerde kadınların sosyal yaşamdaki rolü konusuna gündelik hayatta nasıl yaşadıklarına, şehirde nerelerde sosyalleştiklerine dair bilgiler veren yazıları bir araya getirerek dikkat çekmesiyle var olan folklorik çalışmalara bir katkı sağlamış sayılabilir.

Kitapta, aile ve kadın konusu dışında, içerik açısından birbirinden bağımsız konular – İstanbul'da yemek kültürü, Ramazan ayının ve Ramazan bayramının kutlanma gelenekleri, kutsal kabul edilen Eyüp Sultan semti, Çingeneler ve yaşamları – hakkında kısa yazılar yer almaktadır. Bu yazılar şehirdeki Müslümanların yaşam şekilleri ve hayatı nasıl algıladıkları hakkında folklorik bilgiler vermektedir. Bu özellikleriyle kitap sosyal bilimlere giriş düzeyinde bilgi sağlayabilecek nitelikte bir çalışmadır.

Feryal Tansuğ

Eyice, Semavi. *Eski İstanbul'dan Notlar*. İstanbul: Küre Yayınları, 2006, 199 s.

ÖZET

Eski İstanbul'dan Notlar

Bu kitap, yazarın 2000 ve 2004 yılları arasında *İstanbul Bülteni* adlı dergide çıkan yazılarının toplanmasından oluşmuştur. Yazar, bu deneme yazılarında hızla değişmekte olan İstanbul'da

yok olmuş ve de olmakta olan antik eserler hakkında bilgiler verir ve şehirle ilgili hatıralarını anlatır. Kitapta yazarın yazıları dört ana kısım altında toplanmıştır; “Kaybolan İstanbul”, “İstanbul’un Kaybolan Hazineleeri”, “İstanbul’un Batı’ya Bakan Yüzü Galata” ve “Seçilmiş İstanbul Kitapları.”

Kitabın en uzun kısmını “Kaybolan İstanbul” adlı birinci bölüm oluşturur. Bu bölümde, yazar, 20. yüzyıldaki imar uygulamaları yüzünden tarihî eserlerin yok oluşunu ve bu uygulamaların şehre verdiği zararları eleştirir. Ayrıca yazar, İstanbul’un Osmanlı idaresine geçtikten sonra deprem ve yangınlar sonucu yok olan bazı yapılardan da örnekler verir.

İkinci kısımda da yanlış imar uygulamaları örnekleri vermeye devam eder. Kitabın üçüncü kısmında beş kısa yazı ile Galata’nın Orta Çağ, Ceneviz ve Osmanlı Dönemlerindeki tarihini, Galata’daki Türk karakterini temsil eden birkaç mescit, çeşme ve mezar örneklerini, Galata’nın Beyoğlu’na doğru yayılmasını ve de Beyoğlu semtindeki belli başlı eski yapıları inceler. Kitabın son kısmında İstanbul’daki tarihî eserler hakkında yazılmış çeşitli kitaplar hakkında bilgi verir.

Akademik bir özelliği olmayan bu kitap, İstanbul ile ilgilenenlerin genel bilgi edinebileceği rahat okunan bir kitaptır. Kitabın dikkat çekici özelliklerinden birisi metin içerisinde yıkılmış, zarar görmüş yapıların sağlam haldeki ve daha sonraki durumlarını gösteren resimlerin, fotoğrafların yer almasıdır.

Feryal Tansuğ

Rıza, Ali vd. *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*. İstanbul: Kitabevi, 2001, 2. baskı, 474 s.

ÖZET

Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı

Bu eser Ali Şükrü Çoruk tarafından yayıma hazırlanarak okuyucunun bilgisine sunul-

muştur. Kitap ayrıca, Ali Birinci’nin *İstanbul Araştırmaları* (nr. 1, Bahar 1997, ss. 87–94) ve *Tarihin Gölgesinde* (2001, ss. 101–8) isimli dergilerde yayımlanan yazıları, “İstanbul Muharriri Balıkhâne Nâzırı Ali Rıza Bey” başlığı altında yazarı tanıtmak için kitaba aynen eklenmiş bir bölümü de ihtiva etmektedir.

Ali Rıza Bey (1842–1928), Osmanlı İmparatorluğu’nda çeşitli memuriyetlerde bulunduktan sonra, Ekim 1883’te Dersaadet Balıkhâne Nâzırı, 1884’de Balıkhâne ve Tuz Nâzırı, Mart 1907’de Dersaadet Mülhakatı Düyûn-ı Umûmiye Nâzırı olarak vazife yapmıştır. II. Meşrutiyet’in ilânından sonra, 1909’da açığa alınmış ve 1910 senesinin Ocak ayında da emekli olmuştur.

Eser Ali Rıza Bey’in 1919–25 yıllarında, zamanın çeşitli gazete ve dergilerinde fâsılalarla yayımlanmış olduğu tefrikaların bir derlemesidir. Yazarın bu makaleleri yazmaktaki maksadını Çoruk, “zamanın değişmesiyle birlikte unutulmuş örf ve âdetleri, konak ve saray hayatını, meşhurların aşk maceralarını, esrarkeşleri, dilencileri, tulumbacıları, eğlence şekillerini, kısaca eski İstanbul’a ait ne varsa yeni nesle anlatmak” olarak özetler. Bu bakımdan, eski İstanbul’daki sosyal ve günlük hayatın her kesitine dair çok değerli hatıraları, gözlemleri ve tespitleri akıcı ve renkli bir üslupla kaleme almış yazarın bu derleme eseri, yayın hayatının bu alanında “en hacimli” ve önemli çalışmalarıdır. Yazar, kaleme aldığı hatıralarını ve müşahedelerini ayrıntılarıyla birlikte ve birtakım kaynaklarla delillendirme çabasıyla okuyucuya sunmaya çalışmıştır. Bunun yanında eserde derlenmiş tefrikalar, muhtelif zamanlarda yayımlanmış müstakil yazılar olduklarından yer yer tekrarlar da bulunmaktadır.

Eser alanında önemli bir eksikliği giderecek bir kaynak olma niteliğinin ve tarih yazıcılığına dair ilginç bir tavra işaret ediyor olmasının yanında, bazı eksikleri de barındırmaktadır: Meselâ, eserdeki tefrikaların Osmanlı harflerindeki orijinalleriyle beraber yayımlanmamış olması önemli bir problemdir ki, Latin harflerine transkripsiyonunda eksikliklerin olup olmadığının tespitini imkânsız kılmaktadır. Ayrıca, “Takdim”de transkripsiyon hususunda nasıl bir yol takip edildiği ve transkripsiyonun kim tarafından yapıldığı da belirtilmemektedir. Başka bir eksiklik de, bazı

yazım kurallarının kitabın bütün bölümlerinde aynı biçimde uygulanmamış olmasıdır.

Samet Bağce

Петров, В. Г. *Фрунзе Советский, 1926–1991*. Бишкек: Литературный Кыргызстан, 2008, 100с.

Petrov, V. G. *Frunze Sovetskii, 1926–1991*. Bishkek: Literaturnyi Kyrgyzstan, 2008, 100 s.

ÖZET

Sovyet Frunze: 1926–1991

Фрунзе Советский, 1926–1991

V. G. Petrov'un 2008 yılında yayımlanan *Frunze Sovetskii, 1926–1991* adlı kitabı, eskiden Dzhul', Pishkek ve Frunze olarak bilinen Bişkek şehrinin tarihinin sanatsal bir anlatısıdır.

Petrov'un incelemesi Kırgız Cumhuriyeti'nin başkentinin Sovyet geçişini ele almaktadır. Bu yayın yalnızca tarihçilerin ve mimarların değil, modern tarihe merak duyan daha geniş bir okuyucu kitlesinin de ilgisini çekmelidir. Yazar, metinde Sovyet dönemi Bişkek'in ev yaşamını ve endüstriyel gelişimini etkileyen başlıca olayları son derece kapsamlı bir şekilde tasvir etmektedir. Genel olarak bakıldığında bu kitap Sovyet geçmişi hakkındaki tek incelemedir.

Petrov'un eseri hem tarihsel hem de sanatsal öğelerin bir anlatıda birleştiği orijinal yayınlardan biridir: dolayısıyla, bu kitabın değeri yalnızca orijinal anlatısından değil, belgesel bulgulara dayalı olmasından da kaynaklanmaktadır. Özellikle Bişkek'in ve binalarının tarihsel ve çağdaş planı hakkındaki ayrıntılı tasvir – ki bu tasvir kapsamında, söz konusu binaların mimarlarının isimlerine ve inşa edildikleri yıllara atıfta bulunulmaktadır – kitabı okuyucu açısından özellikle ilgi çekici kılmaktadır.

Petrov, Kırgız Cumhuriyeti Merkezî Devlet Arşivi'nin malzemelerini, kendi kişisel koleksiyonundaki eski fotoğrafları ve arkadaşlarının arşivlerinde yer alan fotoğrafları kullanmaktadır. Böylece, yazar, kendi kişisel arşivlerini 1930'larda başlayıp 1990'larda son bulan tarihsel bir anlık görüntüler serisi vasıtasıyla takdim etmektedir.

Bununla birlikte çalışmanın kusurları yok değildir. En dikkat çekici kusur, kaynakların zikredilmemiş olmasıdır (kitapta bir kaynakça yer almamaktadır). Bu durum, doğrudan doğruya çalışmanın itibarını zedelemektedir. Ayrıca, Petrov, Sovyet Frunze'de yaşayan ve çalışan Kırgız entelijansiya temsilcilerinden söz arasında bahsetmekte, onların şehrin gelişimine yaptıkları katkıya yeterli dikkati göstermemektedir.

Bununla birlikte çalışmanın kusurları yok değildir. En dikkat çekici kusur, kaynakların zikredilmemiş olmasıdır (kitapta bir kaynakça yer almamaktadır). Bu durum, doğrudan doğruya çalışmanın itibarını zedelemektedir. Ayrıca, Petrov, Sovyet Frunze'de yaşayan ve çalışan Kırgız entelijansiya temsilcilerinden söz arasında bahsetmekte, onların şehrin gelişimine yaptıkları katkıya yeterli dikkati göstermemektedir.

Khadicha Shambetalieva
Çeviren Fatih Taştan

Evren, Burçak. *Galata Köprüleri Tarihi*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994, 184 s.

ÖZET

Galata Köprüleri Tarihi

Kitaba Haliç hakkındaki antik Yunan mitolojik hikâyesini anlatarak başlayan yazar Haliç'in tarihinde yapılmış, sonra çeşitli nedenlerle yıkılmış, yeniden yapılmış, onarılmış tüm köprülerin tarihi hakkında bilgi verir.

Yazar, ilk çağlardan beri güvenilir bir liman olan Haliç'in Akdeniz ve yakın Doğu'nun en önemli ticaret merkezi olduğunu belirtir ve de Doğu Roma ve Osmanlı İmparatorluğu zamanlarında Haliç'in yamaçlarına yapılmış görkemli dinsel yapılardan bahseder. Doğu Roma döneminde yapılmış askerî amaçlı çok uzun ömürlü olmamış köprülerden başlayarak Unkapanı ve Galata köprülerinin yapım aşamalarını ve kaç kez ve hangi şartlarda yeniden yapıldıklarını anlatır. Lenoardo da Vinci ve Mikelanj'ın Haliç'e köprü yapmak için Osmanlı sultanlarıyla iletişimi kurmaya çalıştıklarını belirtip sonuçsuz kalan girişimlerinden bahseder.

Galata köprülerinin inşa tarihini anlatırken Osmanlı vakanüvislerinden olan *Tarih-i Lütfi*'den alıntılar yapar. İstanbul yazılarıyla bilinen yazarların köprülerle ilgili yazdıklarından da alıntılar yapmıştır. Yazar, 1930'lu yıllarda Türk basınında köprü yapımıyla ilgili yapılan tartışmalara da yer vermiştir. Kitap Haliç'te Doğu Roma zamanından beri yapılmış tüm köprüler hakkında bilgi bulunabilecek zengin görsel malzemesi olan rahat okunan bir kitaptır.

Feryal Tansuğ

Буряков, Ю. Ф. *Генезис и Этапы Развития Городской Культуры Ташкентского Оазиса*. Ташкент: Издательство Фан Академии наук Узбекистана, 1982, 212с.

Buryakov, Yu. F. *Genesis i Ètapy Razvitija Gorodskoj Kul'tury Taškentskogo Oazisa*. Taškent: Izdatel'stvo Fan Akademii Nauk Uzbekistana, 1982, 212 s.

ÖZET

Taşkent Vahasında Şehir Kültürünün Ortaya Çıkışı ve Gelişim Aşamaları

Генезис и Этапы Развития Городской Культуры Ташкентского Оазиса

Bu araştırmanın konusu Taşkent vahasının ortaya çıkışı ve gelişimidir. Söz konusu vaha, Orta Asya'daki en fazla şehirleşmiş alanlardan biri olup iki Orta Çağ şehrini, Chach ve Ilak'ı içermektedir. Eser, geniş bir kronolojik dönemi kapsamakta; arkeolojik nesnelerin, hammadde kaynaklarının, iletişim araçlarının ve hem iç hem de bölgelerarası bağlantıların bütün türlerinin analizini sunmaktadır.

Kitap Orta Asya'da şehirlerin gelişimi hakkındaki bir giriş ve arkeolojik araştırmanın önemi hakkındaki bir açıklama ile başlamaktadır. Bu bölümde Taşkent vahasının yer aldığı Sır-

Derya nehrinin klimatolojisi ve kent kültürünü şekillendiren etmenler tasvir edilmiştir.

Böylece, kitabın ilk bölümü büyüklüklerini, tahkimat çeşitlerini, hisar ve tahkim edilmiş bölümler arasındaki ilişkiyi ve ekonomik yapıyı göz önünde bulundurarak yerleşim alanlarının arkeolojik tasniflerini sunmaktadır.

Taşkent vahasının anıtları ve yerleşimleri birkaç mikro-alana bölünmüştür: Chirchik ve Keles nehirlerinin havza alanı, Chirchik ve Ahangaran nehirleri arasındaki vaha, Ahangaran nehir havzası ve Sır-Derya nehrinin doğu şeridinde sınırlı olan bölge.

Bu bölümde madenlerin, metalürji ihtisas merkezlerinin ve morg yapılarının ayrı bir incelemesi yer almaktadır. Vahadaki Orta Çağ şehirlerinin topografya ve lokalizasyonu da tasvir edilmektedir. “Burgulyuk” (MÖ 9.-3. yüzyıllar), “Kaunchin” (MÖ 2.-4. yüzyıllar), “Minguryuk” (MS 6.-8. yüzyıllar) ve “Ilak” (MS 8. yüzyılın ikinci yarısı-10. yüzyıl) gibi özel alanlar da tespit edilmektedir.

Kitabın ikinci bölümü tarihî bir çalışma sunmakta ve Taşkent vahasının MÖ üçüncü yüzyılda “Burgulyuk”un sona ermesinden “Kaunchin” arkeolojik sitelerinin başlamasına kadarki dönemde kaydettiği çeşitli şehirleşme aşamalarını tartışmaktadır. Söz konusu dönemde Taşkent Vahası ilk önce “Kanguy” devletinin, sonrasında ise “Heftalitler” devletinin bir parçası olmuştur. Bu bölüm önce erken Orta Çağ döneminde Türk Kağanlıkları sonra da Müslüman Arap idaresi altında bulunan Chach ve Ilak şehirlerini kapsamaktadır.

Bu eser Orta Asya'daki geniş bir bölgeyi konu edinen öncü bir çalışmadır ve Taşkent vahasının maddi kültüründen örneklerin yanı sıra, haritaların, kayıtların ve şehir yerleşim planlarının ayrıntılı bir incelemesini içermektedir.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Hasan Çolak

Голованев, А. А. *Город Бишкек 20–80 Годы: Воспоминание*. Бишкек: Изд-во Плюс, 2002, 184с.

Golovanev, A. A. *Gorod Bishkek 20–80 Gody: Vospominanie*. Bishkek: Izd-vo Plus, 2002, 184 s.

ÖZET

1920'den 1980'e Kadar Bişkek Şehri: Bir Hatırat

Город Бишкек 20–80 Годы: Воспоминание

Bu eser mimari kavramların ve inşaat süreçlerinin 1920 ile 1980 yılları arasında Bişkek'te gösterdiği gelişimi incelemektedir. Başlığın da işaret ettiği üzere, kitap bir hatıratır. Bu nedenle, her ikisi de profesyonel mimar olan yazarlar, Aleksandr Andrianovich Golovanev ve kızı Natalia Aleksandrovna Prokhorova, kitabın başından sonuna kadar sürekli ön plandadırlar. Her iki yazar da farklı zamanlarda Kırgızistan'ın başkentindeki mimari gelişmelere katılmışlardır. Kendileri, kitapta, şehrin eski caddeleri boyunca göze çarpan her türlü planlamanın ayrıntısına işaret etmek suretiyle okuyucularına rehberlik yapmaktadırlar.

Kitabın tertibi dikkat çekicidir: sol taraftaki sayfalarda eski apartmanlar ve idarî binaların resimleri yer alırken, sağ tarafta ise resimlerle ilgili açıklayıcı metinler bulunmaktadır. A. A. Golovanev, SSCB Mimarlar Birliğinin bir üyesi idi ve başkent inşası hususunda en aktif rolü oynamıştı. Bu çalışmada, Bişkek'in planlanmasının arkasında yatan ilkeleri ve 20. yüzyılın başlarından itibaren şehrin gösterdiği gelişimin tarihini coşkulu bir şekilde anlatmaktadır.

Kitabın gücü jeolojik açıklamalarında yatmaktadır. Kitap şehrin inşasından önce göz önünde bulundurulmuş en yüksek ve en düşük iklim koşulları ile sismik ve ekolojik faktörlerin profesyonel bir tasvirini sunmaktadır. Kitapta çoğaltılmış eski siyah beyaz fotoğrafların kıymetli bir listesi de yer almaktadır. Ayrıca, yazarlar kent- sel gelişim alanında çalışan tanınmamış kişilerin isimlerini de vermektedirler. Aynı zamanda beş

Sovyet tasarım enstitüsünde yetişmiş mimarların ve inşaat mühendislerinin isimlerini toplamak gibi güç bir işi de tamamlamışlardır.

Yazarlar Bişkek'in ekolojisi ile yollarının ve taşımacılık sisteminin gelişimine özel bir önem vermişlerdir.

Golovanev ve Prokhorova, Bişkek'in nispeten yakın olan Sovyet geçmişini hatırlatırlar. Bu kitabı okuyan kişi Bişkek'in planlamasının nasıl tasarlandığını, inşasının nasıl gerçekleştirildiğini ve apartmanlar ile komplekslerin inşasında nelerin en temel faktör olduğunu anlayabilecektir.

Bunun kentsel gelişim tarihini inceleyenler için yazılmış bir kitap olduğu gerçeğine karşılık, yazarlar kullandıkları kaynakların isimlerini zikretme hususunda başarısızlık göstermişlerdir. Bir diğer problem ise baskı hatalarının sayısıdır.

Khadicha Shambetalieva
Çeviren Fatih Taştan

Пигулевская, Н. В. *Города Ирана в Раннем Средневековье*. Москва-Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1956, 363с.

Pigulevskaia, N. V. *Goroda Irana v Rannem Srednevekov'e*. Moskova-Leningrad: Izdateles-tvo Akademii Nauk SSSR, 1956, 363 s.

ÖZET

Erken Orta Çağda İran Şehirleri

Города Ирана в Раннем Средневековье

Bu kitap, Antik Çağ ve Erken Orta Çağ İran şehirleri hakkındaki ilk Rusça monografilerden biridir.

Kitap Antik Çağ'dan başlayan kronolojik bir sıraya göre bölümlere ayrılmıştır. Kitap, Yunanlıların ve Partlıların yönetimindeki Mezopotamya ve Batı İran şehirlerini kapsamaktadır.

Kitapta biri özellikle Karka da bet Silokh (Kerkük) şehrine diğeri ise Nisibis'e (Nusaybin) hasredilmiş bir bölüm vardır ki bunların ikisi de Roma İmparatorluğu sınırında yer alan şehirlerdir.

Kitabın ikinci bölümü ms üçüncü ve beşinci yüzyıllar arasındaki dönemi kapsamaktadır. Kitapta; Pehlevi kitabeleri, "Shahrastanha-i Eran" ("İran Şehirleri"), "Karnamag-i Ardashir-i Papakan" ("Pabak'ın Oğlu Ardaşir'in Eylemleri Hakkındaki Kitap"), "Tonsar'ın Mektubu", "Pehlevi Hukukçu", "Ishoboht Koleksiyonları", "Karka de bet Silokh Tarihi", "Adiabena ve Suriye Arkeolojik Anıtlarının Kayıtları" gibi o dönemden günümüze kadar mevcudiyetini korumuş pek çok önemli kaynak incelenmektedir.

Bu bölüm yeni şehirlerin kurulması, İran'ın idari taksimi, İran'da sosyal ilişkilerin gelişimi, köle sahipliği, arazi mülkiyeti, sulama kanalları, değirmenler ve feodal toprak mülkiyeti ile ilgili bir dizi konuyu içermektedir. Bir bölüm, o dönemin İran şehirlerindeki ekonomik etkinliklere, vergilere ve sınıf sistemine ayrılmıştır.

Kitabın adıyla bir ilgisi bulunmamasına rağmen Mazdak'ın sosyal ve dinî hareketi son bölümde uzun uzadıya tartışılmıştır. Kitabın sonunda yer alan bir ek, üçüncü yüzyıl İran'ındaki dinî hareketleri irdelemekte ve o dönemde etkin olan Hristiyan akademilerine atıfta bulunmaktadır.

Kitap, ele aldığı antik kaynakların sayısı nedeniyle değerli olmakla birlikte başlığıyla ilgili konuyu her zaman kapsamamaktadır.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Fatih Taştan

Лунина, С. Б. *Города Южного Согда в VIII–XII вв.* Ташкент: Фан Узбекской ССР, 1984, 126с.

Lunina, S. B. *Goroda Uzhnogo Sogda v VIII–XII vv.* Taşkent: Fan Uzbekskoi SSR, 1984, 126 s.

ÖZET

8. ve 12. Yüzyıllar Arasında Güney Soğd Şehirleri

Города Южного Согда в VIII–XII вв

Bu araştırma Güney Sogd'un Orta Çağ döneminin sonlarındaki şehirleşme sürecine odaklanmıştır. Araştırma bölgedeki şehirlerin ve kent yerleşimlerinin tipolojisini ve gelişimini incelemektedir. Kashka-Darya vadisi, ilk kez, Orta Çağ'dan kalma eserlerin stratigrafisi ve zanaatkârlık kalıntıları vasıtasıyla incelenmiştir.

Giriş bölümünde Orta Çağ şehirlerinin tarihini ve şehirleşme sürecini incelemenin anlam ve önemi açıklanmıştır. Araştırma kaynaklarının yanı sıra Kashka-Darya arkeolojik ve topografik keşif çalışmaları kapsamında kullanılan arkeolojik kazı materyallerine yer verilmiştir.

Kitap bölgedeki şehirlerin ve yerleşim yerlerinin sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasındaki coğrafi durumunu konu edinen yazılı kaynakları gözden geçirmeden önce Kashka-Darya Vadisi'nin coğrafi koşullarını takdim ederek başlamaktadır.

Daha sonra, şehirlerin ve yerleşim yerlerinin stratigrafisi üzerinde yoğunlaşan kitap Kashka-Darya Vadisi'nin Orta Çağ dönemindeki ekonomisine, yaşam koşullarına ve ruhani kültürüne göz atmaktadır. Kitapta topografya, binaların inşası, su ikmali ve atık su sistemi tartışılmış ve arkeolojik bulgulara yer verilmiştir.

Kitabın sonunda 32 resimden oluşan bir ek, Kashka-Darya Vadisi'nin Orta Çağ dönemindeki durumunu gösteren bir harita ve şehirler ile kırsal yerleşim yerlerinin harita ve planları yer almaktadır.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Fatih Taştan

Касымбаев, Ж. К. *Города Восточного Казахстана в 1861–1917 гг.: Социально-Экономический Аспект*. Алма-Ата: Гылым, 1990, 180с.

Kasymbaev, Zh. K. *Goroda Vostochnogo Kazakhstana v 1861–1917 gg.: Sotsial'no-Ekonomicheskiy Aspekt*. Alma-Ata: Gylym, 1990, 180 s.

ÖZET

1861–1917 Arasında Doğu Kazakistan Şehirleri: Sosyo-Ekonomik Boyutlar

Города Восточного Казахстана в 1861–1917 гг.: Социально-Экономический Аспект

Bu eser Doğu Kazakistan'ın on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl tarihi üzerine odaklanmaktadır. Doğu Kazakistan kuzeyde Rusya, güneyde ise Çin ile komşu olan coğrafi bir bölgedir. 1997'ye değin bu bölge iki ayrı coğrafi birime bölünmüştü: Doğu-Kazak ve Semipalatinsk idari bölgeleri. Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın kararıyla Semipalatinsk bölgesi ve ona ait bütün yerler ülkenin Doğu Kazak bölgesine dâhil edilmiştir.

Bu kitabın yazarı, Kazakistan tarihi hakkında birçok temel eser ve akademik kitap yayımlamış olan meşhur bir bilim adamıdır. Yazar, bu eserinde Doğu Kazakistan şehirlerinin göçebe Kazak nüfusu, Rus göçmenleri (yani köylüler) ve komşu ülkeler ile olan ekonomik bağlarını incelemektedir. O, bölgedeki etno-demografik süreçleri özetlemektedir; söz konusu süreçler bir yandan Kazakistan ile diğer yandan ise Rusya ve öteki Orta Asya ülkeleri ile ticari ve ekonomik bağlantıların gelişmesine yol açmıştır. Yazar bu bağların Doğu Kazakistan şehirlerindeki nüfus artışının temel nedeni olduğunu savunmaktadır.

Kitap Avusturya-Macaristan ve Almanya savaş mahkûmlarının Akmolinsk, Pavlodar, Semipalatinsk ve Ust-Kamenogorsk şehirlerindeki durumu hakkında ilginç bir bölüm içermektedir.

Bu araştırma için çok sayıda özgün kaynağa ve arşiv malzemesine başvurulmuştur. Yine de, bu eser, Marksist-Leninist ideolojiden etkilen-

mesi sebebiyle son derece politikleştirilmiştir. Yazar, araştırmasını Marksist görüş çizgisinde yaptığını ve Leninistlerce onaylanmış bir yöntem kullandığını bizzat itiraf etmektedir. Özel yaklaşımına rağmen bu eser Doğu Kazakistan şehirlerinin tarihi hakkında değerli bir çalışmadır.

Akram Khabibullaev
Çeviren Hasan Çolak

شیخ رضائی، انسبیہ و آذری، شہلا. گزارش های تنظیمی از محلات طهران: راپورت وقایع مختلفه محلات دار الخلافه. تهران: سازمان اسناد ملی ایران – پژوهشکده اسناد، ۱۳۷۷ هـ، ۸۵۲ص.

Shaykh Riza'i, Insiya ve Azari, Shahla. *Guzarisha-yi Nazmiyyah az Mahallat-i Tihran: Rapurt-i Vaqayi'-i Mukhtalifa-yi Mahallat-yi Dar al-Khilafa*. Tahrn: Sazman-i Asnad-i Milli-yi Iran, Pizhuhishkadah-yi Asnad, 1999, 852 s.

ÖZET

Tahrn Mahallelerinin Polis Kayıtları: Başkentteki Muhtelif Olaylar Hakkında Raporlar

گزارش های تنظیمی از محلات طهران: راپورت وقایع مختلفه محلات دار الخلافه

Bu kitap Tahrn Emniyet Müdürlüğü tarafından 1923–6 yılları arasında hazırlanmış olan raporları bir araya getirmektedir. Bunlar esas olarak “farklı yörelere ait vaka raporları”dır ve Tahrn'ın ilk emniyet müdürü olan Avusturya kontu De Mount Forte'un emri üzerine yazılmışlardır. Kitap, Millî Kütüphane ve İran arşivlerinde bulunan bu belgelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu günlük raporlar hükümet merkezinin çevresindeki olaylarla başlamakta ve sırasıyla Sangelaj, Oud Lajan, Chal Meydan, ve Pazar Çevresi yörelerinde gelişmiş olan olayları kapsamaktadır. Raporlar aynı zamanda “polis

merkezine giriş ve çıkış yapmış olan” insanların isimlerini de içermektedir. Raporların hepsi çok kısa olup iki sayfayı nadiren geçmektedir.

Hem kitabın editörleri hem de kitabı basan Millî Kütüphane ve arşivlerin yöneticisi kitabın en önemli özelliği olarak okuru, Anayasal Devrim’den önce tiranlığa karşı mücadelede halka rehberlik etme konusunda Şii din adamlarının rolü üzerine düşünceye sevk etmesini göstermektedir. Ne var ki, kitabın tümünde bir din adamının bir düğünde söylediklerini içeren bu konuya ilişkin tek bir örnekten başka bir şey yer almamaktadır. Dolayısıyla, yayımcının beğenisine hitap etmeyen içeriğe sahip raporların değişiklik yapılmadan ya da bazı kısımları çıkarılmadan kitaba dâhil edilmiş olması muhtemel değildir, ancak her halükarda bu tür raporlar çok fazla sayıda olmasa gerektir.

Genellikle ele alınan konular şunları içermektedir: Hemen her gün vuku bulan *rowze khani* (ağıt yakma törenleri) ile ilgili tek satırlık raporlar; aile anlaşmazlıkları; hırsızlıklar ve bazı bireyler veya loncaların yeni çıkan yasa veya gelişmelere göre aldıkları konumlar.

Bu kitap aynı zamanda Tahran Emniyet Müdürlüğü’nün nasıl oluşturulduğuna dair kısa bir bilgi içermektedir. Tebliğ, önemli figürler, yerler ve meslekler dizinleri kitabın dikkate değer diğer özellikleri arasında olup araştırmacıların çalışmalarını destekleyip kolaylaştıracak niteliktedir. Kitabın en önemli kısmı, muhtemelen konu dizinidir. Bu dizin ana olayların ve rapor metinlerinden çıkarılmış ihtilafı konularını içermektedir.

Her şehrin polis kayıtları, tarihçiler, sosyologlar ve dilbilimciler dâhil olmak üzere geniş çaplı bir araştırmacı kitlesine hitap edecek değerli bilgiler içermektedir.

Iradj Esmailpour Ghouhani
Çeviren Metin Yeğenoğlu

قتیل، محمد حسن. هفت تماشاى میرزا قتیل. لکناؤ: مطبع نول کیشور، ۱۸۷۵، ۱۶۴ص.

Qatil, Muhammad Hasan. *Haft Tamasha-yi Mirza Qatil*. Lucknow: Matba’-yi Nul Kishur, 1875, 164 s.

ÖZET

Yedi Gözlem

هفت تماشاى میرزا قتیل

Haft Tamasha ya da *Yedi Gözlem* (ilk basımı 1875) 18. ve 19. yüzyıl Kuzey Hindistan kentlerindeki çeşitli Hindu ve Müslüman toplumsal grupların avam ve elit “görenek ve âdetleri”ne dair yedi kısımdan oluşan Farsça anlatımdır. Yazarı Muhammad Qatil, Kshatriya kastından bir Hindu ailenin çocuğu olarak 1758 yılında Delhi’de doğmuş, 14 yaşında Müslümanlığın Şii-Caferi mezhebine ihtida etmiş ve 1817 yılında Delhi’de ölmüştür. Bu kitabı ölümünden kısa bir süre önce, ziyarete gelmiş İranlı bir din adamı olan Mirza Muhammed Hüseyin’in ricası üzerine kaleme almıştır.

Yazar, Hindu mezhepsel inançlarının yazılı kaynaklarını seçmiş, Sanskrit mitolojisini tarihsel dokümantasyon olarak ele almıştır. Delhi ve Lucknow bölgelerinde yaşadığı haliyle Hindu takvimindeki kutsal günler ile Hindu festival ve törenlerinin kişisel gözleme dayalı olduğu anlaşılabilir ayrıntılı betimlemelerine başlı başına bölümler ayırmıştır. Bunların her birinde Müslüman katılımının derecesini ve doğasını tartışmış; bir noktada bu katılımın son dönemlerdeki Britanya baskısı nedeniyle azaldığını gözlemlemiştir. Çok çeşitli üst Hindu kastlarındaki evlilik, doğum ve ölüm törenlerini – *sati* ya da kadınların kocaları öldüğünde kocalarıyla birlikte yakılarak kurban edilmesi dâhil – ele almış; üst Hintli Müslüman kastlarının, bazı durumlarda Delhi, bazı durumlarda Lucknow ve sıklıkla diğer bölgelerdeki topluluklara özgü göreneklerine ayrı bir kısım ayırmıştır.

Qatil’in, çerçevesinin bir yanda Hindu ve Müslüman elitleri diğer yanda fakir cahil kitleler arasındaki – yazar kendisini baştakilerle bir-

likte konumlandırmaktadır – ayrımla çizildiğini şerh düştüğü anlatısı, Kuzey Hindistan'ın çok büyük farklılıklara sahip nüfusunun gündelik “örflerinin” – yazar bu terimi özgürce icra edilen ve memnuniyet verici bir eylem olarak tanımlamaktadır – zengin bir yerel etnografisini sunmaktadır.

Prashant Keshavmurthy
Çeviren Metin Yeğenoğlu

لوقا، اسكندر. الحركة الأدبية في دمشق، ١٨٠٠-١٩١٨. دمشق: مطابع أ. ب. الأديب، ١٩٧٦، ٣٣٥ص.

Luqa, Iskandar. *Al-Harakah al-Adabiyah fi Dimashq, 1800–1918*. Damascus: Matabi‘ A. B. al-Adib, 1976, 335 s.

ÖZET

Şam’daki Edebî Akım, 1800–1918

الحركة الأدبية في دمشق ١٨٠٠-١٩١٨

Bu kitap okuyucuyu 1800–1918 yılları arasındaki Osmanlı idaresi döneminde Şam’daki edebî akımların farklı aşamaları hakkında bilgilendirmektedir. Kitap bu akımın durağan veya geleneksel bir tarzdan, eski modellerden kopup devrimci bir nitelik benimseyen daha seçici bir yöne doğru gelişimini resmetmektedir. Bu yeni tarz, ulusal Arap uyanışının tohumlarını ekmek için entelektüel bir mücadele olarak kullanılmıştır.

Her akım kendi edebî konularına ve kaynaklarına sahiptir ve bunların başarıları Osmanlı yöneticilerinin Arapça konuşulan bölgelerde uyguladığı siyasetlere bağlı olmuştur.

Kitap Osmanlı'nın son dönemlerine ait çok az ele alınmış olan bir konu üzerine ışık tutmaya çalışmaktadır. Öncü bir çalışma olsa da, kitabın yargıları kolaylıkla teyit edilememektedir. Kitabın yöntemi, edebiyat akımının her aşamasında var olan konular ve kaynakların niteliksel ve niceliksel olarak araştırılması üzerine temellendirilmiştir.

Çalışma, tarihî kaynakların sunduğu ve eserlerin konu, edebî akım ve Şam’da edindikleri başarı bakımından sınıflandırıldığı bir eserler listesine dayanmaktadır.

Sonuç olarak, bu kitap çok çeşitli konulara, kaynaklara, aşamalara ve Osmanlı yönetimi altında geliştikleri koşullara göz atarak Şam’daki edebiyat akımı ile ilgili genel bir özet sunmaktadır.

Shirin Khidr
Çeviren Metin Yeğenoğlu

ابراهيم، سمير عمر. الحياة الاجتماعية في مدينة القاهرة خلال النصف الأول من القرن التاسع عشر. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٩٢، ٢٩٩ص.

Ibrahim, Samir ‘Umar. *Al-Hayat al-‘Ijtima ‘iyyah fi Madinat al-Qahira: Khilala al-Nisf al-Awwal min al-Qarn al-Tasi ‘ ‘Ashar*. Kahire: al-Hay’ah al-Misriyyah al-‘Ammah lil-Kitab, 1992, 299 s.

ÖZET

On Dokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında Kahire’de Toplumsal Yaşam

الحياة الاجتماعية في مدينة القاهرة خلال النصف الأول من القرن التاسع عشر

Kitapta, yazarın modern Avrupa’yla doğrudan karşılaştırmaları kadar Mehmed Ali’nin ülkeyi modernleştirme projesinin bir sonucu olarak toplumsal değişim dönemi şeklinde sunduğu 1800 ve 1850 yılları arasında Kahire’deki toplumsal yaşamı ele alınmaktadır.

Kitapta konu, 5 bölümde araştırılmaktadır. Öncelikle şehrin sakinlerinin demografik kompozisyonuna değinilmekte, farklı meslek gruplarının ve Kıptiler, Yahudiler, Araplar, Avrupalılar, Türkler ve köleler gibi toplumun temel dinî, etnik ve millî gruplarının boyutlarını ve koşullarını gözden geçirilmektedir.

Yazar, Kahire’nin değişen kentsel çehresinin, sokaklar, marketler, büyük inşaat projeleri dâhil olmak üzere temel özelliklerinin bir betimlemesini sunmakta ve posta ve telgraf ile sağlık planlaması konularına temas etmektedir. Kitapta

kültürel yaşama işaret edilmekte ve ana eğitim kurumları, öğrencilerin toplumsal altyapıları ve Kahire toplumu üzerinde nasıl bir etki yaptıkları ele alınmaktadır. Giyim tarzları, yeme-içme, kafelerin ve değişik sanat biçimlerinin yaygınlaşmasını da içerecek şekilde şehirdeki alışkanlıklar ve gelenekler de tartışılmaktadır.

Yazar, matbaa, gazetecilik ve tercümenin gelişimini ve oynadıkları farklı rolleri gözlemlemiştir. Sonunda yazar Mehmed Ali'nin Mısır'daki adli sistem ve yaşamada yaptığı değişiklikler ile güvenliği sağlama konusundaki çabalarını sunmaktadır.

Kitabın önemi genelde Orta Doğu ve özelde Mısır tarihinde mühim bir dönemin toplumsal boyutunun – ki bu boyuta Arapça külliyatta genellikle yeterli derecede değinilmemektedir – ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Ne var ki kitap aşırı derece betimsel olup gözden geçirilen konuların sorunsallaştırılması konusunda yetersiz kalınmakta ve bu değişim döneminde kadınların durumuna yeterli derecede yer verilmemektedir.

Reham Samy Hassan
Çeviren Metin Yeğenoğlu

نجم آبادی، افسانه. حکایت دختران قوچان: از یاد رفته های انقلاب مشروطه. تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، ۱۹۹۵، ۲۹۳ص.

Najmabadi, Afsaneh. *Hikayat-i Dukhtaran-i Quchan: Az Yadraftah-ha-yi Inqilab-i Mashrutah*. Tahran: Intisharat-i Rawshangaran va Mutala'at-i Zanan, 1995, 293 s.

ÖZET

Kuçan Kızlarının Hikâyesi: Anayasal Devrimin Unutulmuşları

حکایت دختران قوچان: از یاد رفته های انقلاب مشروطه

Bu eser Kuçanlı kızların Türkmencilere satılmasını ve Bashghanlou kadınlarının köleleştirilmesini konu edinmektedir. Bu olay, Gholamreza khan Assef Al-dowleh'in Horasan'daki hüküm-

darlığı, oğlu Amir Hossein Khan'ın Kuçan'daki yönetimi ve Salar Mofakham'ın Bujnurd'daki idaresi sırasında 1905'in bahar ve güzünde meydana gelmiştir.

Najmabadi kitabın ilk bölümünü olayın tasvirine ayırmıştır. İkinci bölümde, bu millî trajedinin resmi yazışmalara ve raporlara, sunumlara, duyurulara, gazetelere ve zamanın medyasına nasıl yansıtıldığını incelenmektedir. Hatta yazar kitabın bölümlerini Ali Akbar Dehkhoda'nın "Charand wa Parand" adlı köşesinden aldığı konuyla alakalı bir şiirin dizelerine göre düzenlemiştir.

Olayın Anayasal Devrim'le doğrudan ilgili olduğunu vurgulamanın yanı sıra eser erkek merkezli tarih yazımını ve bu yazımın "Kuçan Kızlarının Hikâyesi"ni marjinalleştirmedeki rolünü de eleştirmektedir. Eser, olayı anlatırken hedefini "muhteşem adamların tarihini" anlatmak yerine feminist bir tarih anlayışı ortaya koymak olarak görmektedir. Bunu yaparken, 20. yüzyılın ilk yıllarında İranlı devlet yöneticileri, köylüler ve merkezi yönetim arasındaki iletişim mekanizmalarının açık bir resmini de sunmaktadır.

Sondan bir önceki bölümde, Najmabadi kadın ve vatanseverlik arasındaki sembolik ilişkiyi bir kez daha vurgulamaktadır. Yine de onun bu kitaptaki imgelere ve mizahi yazılara dayanan tarzı *Bıyıklı Kadınlar Sakalsız Erkekler* gibi sonraki eserlerinde kullandığı özgün yöntemden çok uzaktır.

Son bölümde, yazar, Fereidoon Adamiyat ve Malekzadeh gibi tarihçilerin kadın düşmanı yöntemlerini eleştirmeye ve "muhteşem adamların tarihi"nin kadının tarihteki merkezi yerini örtbas etmedeki başat rolünü – ki bu örtbas onların "Kuçan kızlarının hikâyesi"ni görmezden gelmeleri ile ispatlanmıştır – göstermeye çalışmaktadır. Ancak, kitabın unutulmuş bir milletin bilinçdışı ve ortak bazı yaralarını iyileştirme hususunda cinsiyete bağlı olmayan ve pozitif bir şekilde de işleyebileceğini göz önünde bulundurmamaktadır.

Iranj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Hasan Çolak

Cheema, Yasmin. *The Historical Quarters of Karachi*. Karaçi: Oxford University Press, 2007, 185 s.

ÖZET

Karaçi'nin Tarihi Bölgeleri

The Historical Quarters of Karachi

Karaçi'nin Tarihi Bölgeleri Pakistanlı bir mimar ve doğal kaynakların korunması taraftarı olan Yasmin Cheema tarafından Karaçi'nin tarihi bölgeleri hakkında gerçekleştirilmiş ayrıntılı incelemenin bir sonucudur. Kitap, OUP (Oxford Üniversitesi Yayınevi) Pakistan tarafından 2007 yılında yayımlanmıştır.

İnceleme "Karaçi zengin bir somut ve soyut mirasa sahiptir" önermesine dayanmaktadır; somut miras mimari yapılar iken soyut miras ise Karaçi halkının kültürüdür. Karaçi'nin tarihi alanlar gibi kültürel unsurları da, çevresel riskler, nüfus baskısı ve diğer gelişimsel problemlerden kaynaklanan pek çok zorlukla karşı karşıyadır. Yazar, uygun bir şekilde muhafaza edilmemesi hâlinde bu mirasın çok yakında kaybedileceği uyarısında bulunmaktadır.

Yedi bölüme ayrılan eserde kitaplar, raporlar, mevzuat yayınları, makaleler ve haber kupürlerinden oluşan bir kaynakça yer almaktadır. Kitabın sonundaki tek ek, incelemede kullanılan metodolojiyi ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır.

Kitap, şehrin farklı tarihî dönemlerdeki statüsünü vurgulamak ve şehir üzerinde yoğun bir gelişimsel, çevresel, demografik ve kültürel baskının olduğunu ortaya koymak suretiyle Karaçi'nin Vedik Dönemi'nden günümüze kadar olan tarihinin izlerini sürmektedir.

Yazar, mevcudiyetini korumuş az sayıdaki tarihî alanları ve yapıları gün yüzüne çıkarmakta ve Hinduların, Müslümanların, Zerdüştlerin, Goan Katoliklerinin ve söz konusu alanlarda yaşamış diğer Hristiyanların oluşturduğu karma kültürel grubun yukarıda zikredilen baskılar nedeniyle buradan zaman içerisinde yavaş yavaş nasıl ayrıldıklarını açıklamaktadır. Geride kalan bölgeler ve yapılar günümüzde ticari amaçlarla kullanılmaktadır. Söz konusu tarihî yapıların inşa edilmesindeki temel gaye olmayan

bu ticari kullanım ise, onların hızlı bir şekilde bozulmasına neden olmaktadır.

Yazarın övgüye değer bir önerisi vardır. Buna göre, bu tür bireysel yapıların yanı sıra yüksek tarihi ve mimari değere sahip hükümet binalarının da restore edilmesi ve korunması gerekir ki böyle bir çalışma en nihayet bölgenin tamamının korunmasını sağlar.

Son derece kıymetli bir eser olmasına rağmen, sık sık kullandığı teknik dil kitabı uzman olmayan kişiler nezdinde daha az ilgi çekici kılabilir.

Navin G. Haider Ali
Çeviren Fatih Taştan

بهزادفر، مصطفى. هویت شهر: نگاهی به هویت شهر تهران. تهران: نشر شهر، ۲۰۰۷، ۳۲۵ص.

Bihzadfar, Mustafa. *Huviyat-i Shahr: Nigahi bih Huviyat-i Shahr-i Tihran*. Tahran: Nashr-i Shahr, 2007, 325 s.

ÖZET

Bir Şehrin Kimliği: Tahran Örneği

هویت شهر: نگاهی به هویت شهر تهران

Tahran Belediyesi'nin Sanat ve Kültür İşleri Bölümüne yayımlanan bu kitap Tahran şehrinin kimliğini ifade eden çeşitli etkenleri incelemektedir.

Eser beş bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilk dördü, eserin teorik yapısını sunarken beşincisi, Tahran'ın kimliğini konu edinen bir örnek olay incelemesini içermektedir.

Şehre ilişkin kimlik kavramı tartışılmadan önce kimliğin genel tanımları sunulmuştur. Eser, geleneksel yapısı moderniteye uyum sağlamak bakımından değişikliklere uğradıkça şehrin kimliğinde meydana gelen krizi incelemektedir.

Arşiv malzemesi, alan araştırması ve mülakatlara dayanan yazar, bir şehrin kimliğini kurmak için üç kategori belirlemiştir. Bunlar doğal, yapay ve insani çevrelerden oluşmaktadır. Bunların tamamının Tahran'ın kimliğinin oluşumunda rol oynadığı düşünülmektedir.

Son bölüm yukarıda bahsedilen üç kategori çerçevesinde örülmüştür. Bu bölüm Tahran'ın coğrafi konumuna, doğal kaynaklarına ve yapısına olduğu kadar farklı muhitler, anıtlar, kutsal alanlar, kültürel merkezler gibi insan-yapımı öğelere de oldukça kapsamlı bir giriş sunmaktadır. Sonlara doğru Tahran'ın ırk, dil, din ve geleneği göz önünde bulunduran antropolojik bir çalışması sunulmuştur.

Sade ve anlaşılır bir dille yazılmış olan kitap hem akademisyenler hem de Tahran şehri hakkında genel bilgilere ihtiyaç duyanlar için iyi bir referans kaynağı oluşturmaktadır. Son bölüm, şehirdeki çağdaş (Devrim Sonrası) gelişmelere çok fazla temas etmemesi nedeniyle biraz eksik olabilir. Ancak, eser, İran'da şehir kimliği ile ilgili tartışmayı gündeme getirdiği için kıymetlidir.

Taraneh Dadar
Çeviren Hasan Çolak

باشا، عمر موسى. ابن النقيب: شاعر الطبيعة الدمشقي في العصر العثماني.
دمشق: منشورات المكتبة العباسية، ١٩٧٠، ١١١ ص.

Basha, 'Umar Musa. *Ibn al-Naqib: Sha'ir al-Tabi'ah al-Dimashqi fi al-'Asr Al-'Uthmani*. Damascus: Manshurat al-Maktabah al-'Abba-siyyah, 1970, 111 s.

ÖZET

Ibn al-Naqib: Osman Döneminde Şam Tabiatının Şairi

ابن النقيب: شاعر الطبيعة الدمشقي في العصر العثماني

110 sayfalık bu kitap 'Umar Musa Basha'nın Şam Üniversitesi'nin Arap Edebiyatı bölümünde Şamlı şair, Ibn al-Naqib (1638–70) olarak bilinen 'Abd al-Rahman bin Muhammad bin Kamal al-Din Muhammad al-Husayni hakkında verdiği bir dersin notlarından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Yazar, Şam Üniversitesi'nde Memlük ve Osmanlı Edebiyatı alanında tanınmış bir profesör olup bu dönem üzerine birçok çığır açıcı kitap yayımlamıştır.

Birinci bölümde, yazar, şairin yaşadığı ve eserlerini verdiği siyasal, toplumsal, entelektüel ve edebî bağlamlara ışık tutmaktadır.

İkinci bölümde şairin biyografisi geniş kapsamlı olarak ele alınmış ve şairin ağırlıklı olarak şiirden oluşan ve bir *maqama* (dokuz ve onuncu yüzyılların Arap edebiyatında ortaya çıkan haydutlarla ilgili kısa hikâye türü) ile bir oyunu da içeren eserlerinin çözümsel bir incelemesine yer verilmiştir. Bu bölüm Şam'ın olağanüstü doğal manzarasını öven şiirlere özel bir vurgu yapmaktadır.

Üçüncü bölüm şairin şiirlerinde gazel, şarap şiiri, övgüler ve vesileli şiirler gibi diğer tekrarlayan temalara işaret etmektedir.

Dördüncü bölüm Ibn al-Naqib'in şiir ve şiirsellik kavramlarını tanımlamakta; şiirsel ve dilbilimsel tekniklerini ve şiirsel buluşlarını tarif etmektedir.

Araştırmasını erken-modern kentsel Suriye ve Ibn al-Naqib'in şiirine dair engin tarihsel bilgisi üzerine inşa eden ve şehrin topoğrafik, doğal ve botanik manzarasına dair aydınlatıcı ve geniş kapsamlı göndermelerde bulunan bu Şamlı âlim; ünlü bağları, bahçeleri, ağaçları, çiçekleri, çeşmeleri, tepeleri, nehirleri, kuşları, kırsal bölge sarayları, konaklarının iç ve dışı, inziva ve dinlence alanlarının detaylarını sunarak tutkulu bir şekilde 17. yüzyıl Şamı'nın panoramik çerçevesini yeniden oluşturma işine girişmektedir. Aynı zamanda, bu ortamda gelişen toplumsal ve kültürel yaşamı da gözler önüne sürmeye çalışmaktadır. Şiirin analizinde, yazar Endülüs şiirinin ve Suriye halk müziklerinin Ibn al-Naqib'in yenilikçi şiirsel biçim ve ritimleri üzerindeki etkilerinin altını çizmektedir.

Eser, göz ardı edilmiş bir şair ve az çalışılmış bir tarihî-coğrafi ortam üzerine öncü bir kitaptır. Yazar belirli bir öğrenci-okuyucu kitleyi hedefleyerek bilinçli bir şekilde şairin iki çok önemli yeniliğini dışarıda bırakmıştır: şairin *maqaması* ve oyunu. Bunun da ötesinde diğer şiirlerin ve sanatların Ibn al-Naqib üzerindeki etkisini kapsamlı bir şekilde inceleyen 'Umar Basha bu şairin Arap Rönesansı'nın Halep ve Şam'daki ilk kıvılcımlarına şahit olan sonraki dönemlerin edebî hayatı üzerindeki etkilerine hiç değinmemiş ve dolayısıyla önemi göz ardı edilen ve kültürel tarihçilik tartışmalarında hâlâ

Çöküş Dönemi olarak etiketlenen bu döneme hakkını teslim etmek için ele geçebilecek nadir fırsatlardan birini kaçırmıştır.

Otared Haider
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Alkan, Mehmet Ö. ve Vakfi, Terakki. *İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Selanik'ten İstanbul'a Terakki Vakfı ve Terakki Okulları 1877-2000*. İstanbul: Terakki Vakfı, 2003, 392 s.

ÖZET

İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Selanik'ten İstanbul'a Terakki Vakfı ve Terakki Okulları 1877-2000

Terakki Vakfı Okulları'nın kuruluşunu ve tarihsel gelişimini inceleyen bu eser, ilk el kaynak olarak Terakki Vakfı Özel Şişli Terakki Okulları Arşivi'ndeki çeşitli belgeleri ve karar defterlerini kullanmıştır. Diploma, karne, okulların eski ve yeni fotoğrafları, öğretmen ve diğer okul çalışanlarının maaş tablolarını gösteren Osmanlıca ve modern Türkçe belgelerin kopyalarının ilave edilmesi; kitaba zengin bir görsellik sağlamıştır. Birinci hamur kâğıda basılan kitap, zengin görsel malzemesi, yalın ve akıcı anlatımıyla zevkle okunmaktadır. On iki bölümden oluşan kitabın son kısmında – birinci el kaynak olarak kullanılan – okul nizamnameleri, karar defterleri, Dersaadet ile yapılan çeşitli yazışmalar, müfredat programı ve okulun ücret tarifelerini içeren belgeler gibi kaynaklar sunulmuştur.

Kitapta Terakki Okullarının tarihçesi aktarılırken, II. Abdülhamid döneminden (1876-1908) 21.yüzyıla kadar – Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk 77 yıllık dönemi – eğitim tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Kitap, temel olarak bir eğitim kurumunu incelemesine rağmen, 1913 yılına kadar Osmanlı idaresinde kalan ve imparatorluğun Balkanlardaki ticaret şehri olan Selanik'i de ele almakta; Selanik'in ekonomisinden idari yapısına, şehirdeki yaşayıştan eğitim kurumu-

larına, matbaa ve kütüphanelerden sivil toplum örgütlerine ilişkin – hatta nüfusun önemli bir kısmını oluşturan avdetilik (dönmelik) konusuna varıncaya kadar – değerli bilgiler vermektedir.

Yazar, Osmanlı bürokratlarının çok etnik ve dinî yapılı Osmanlı toplumunda gayrimüslim ve Müslümanlar arasında “Osmanlı yurttaşı” fikrini oluşturmak ve bu fikri topluma yaymak için çeşitli din ve mezheplerden öğrencilerin beraberce okuyacakları okullar açılması çabalarına değinmiştir. II. Abdülhamid döneminde eğitimde modernleşme hareketlerinin arttığını, ama aynı zamanda da eğitimin daha dinselleşmeye başladığını, kurulan okullardan örnekler vererek belirtmiştir.

Yazar, Tanzimat sonrası dönemde Osmanlı Devleti'nin – imparatorluğun tarihinde ilk defa – kamusal eğitimi üstlenip ilköğretimi zorunlu hâle getirdiğini, bütün cemaatlere açık okullar kurduğunu, kız öğrencileri eğitim sistemine dâhil ettiğini, Selanik gibi ticaretin yoğun olduğu şehirlerde sivil toplum örgütlerinin de okullar açmasına izin vererek değişen toplumsal gereksinimleri karşılamaya çalıştığına dair bir analizde bulunmuştur.

Yazar, bu okullar grubunun taşıdığı adın, okulun amacını çok açık bir şekilde ifade ettiğine dikkat çekerek ilk Terakki okulunun nasıl kurulduğunu ve nasıl geliştiğini ayrıntılı olarak aktarmıştır. “İlerleme” anlamına gelen “terakki” kelimesinin okula ad olarak seçilmiş olması, yazara göre, okulun temel hedefinin Osmanlı Devleti'nin toplumsal gelişmeyi sağlama hedefiyle örtüştüğünün bir göstergesi olmaktadır.

Osmanlı modernleşme dönemi eğitim tarihini, Terakki Okulları penceresinden bakarak analiz eden bu kitap; Osmanlı eğitim tarihi hakkında akademik araştırma yapanların, aynı zamanda bu konuya ya da 19. yy. Balkan şehirlerine ilgi duyanların zevkle okuyarak faydalanabilecekleri temel bir kaynak niteliğindedir.

Feryal Tansuğ

فکوهی، ناصر. انسان‌شناسی شهری. تهران: نشر نی، ۲۰۰۵، ۶۰۸ص.

Fukuhi, Nasir. *Insanshinasi-yi Shahri*. Tahrān: Nashr-i Nay, 2005, 608 s.

destekleyen çeşitli haritalar, tablolar ve grafikler içermektedir.

Arash Fazli Shamsabadi
Çeviren Fatih Taştan

ÖZET

Şehir Antropolojisi

انسان‌شناسی شهری

Kitap, kent incelemeleri odaklı antropolojik bir çalışmadır. Kent antropolojisine giriş niteliğindeki kitap, hem antropologlar hem de sosyologlar için kullanışlı bir kaynaktır.

İlk bölümde, kent medeniyetlerinin tarihsel gelişimi ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu bölüm, tarih-öncesi dönemden başlayıp günümüze kadar gelen uzun bir süreyi kapsamakta, hatta gelecekteki kentlere bile göndermede bulunmaktadır. Ayrıca, yazar kent antropolojisi araştırmalarına teorik bir çerçeve sağlamak amacıyla mevcut kentleşme teorilerini ortaya çıkarmaktadır.

Kent antropolojisi ile ilgili çeşitli terimler üçüncü bölümde açıklanmıştır: kent-mekânı, kent-zamanı, kent-ekonomisi, kent-otoritesi, kent-kültürü ve gettolar.

Son olarak, yazar, kent antropolojisinin, nispeten yeni bir alan olduğu İran'daki önemini tartışmaktadır. Yazar İran'da antropolojik yaklaşıma dayalı olarak üretilen bir dizi çalışmayı kronolojik bir şekilde sunmakta; İran'daki antik kentleri ve modern metropoliten alanları gözden geçirmektedir. Yazar kent antropolojisi ve kent etnografisinde kullanılan deskriptif ve analitik yöntemleri de tanımlamaktadır.

Kitap, kentleri değerlendirmek için genel teoriler ortaya koymakta, yalnız bunu antropolojik bir bakış açısıyla gerçekleştirmektedir. Bu yenilikçi yaklaşım kitabı İran kentlerini konu edinen diğer araştırmalardan ayırmaktadır. Yazarın yöntemleri ve teorileri ile kentleşme, mimari, kent planlaması ve coğrafyanın yanı sıra kent sosyolojisi gibi farklı alanlarda kullanılan yöntem ve teoriler arasında pek çok örtüşen nokta vardır.

Kitap yazar tarafından ortaya atılan iddiaları

هنرفر، لطف الله. اصفهان. تهران: شرکت سهامی کتاب های جیبی، ۱۳۵۶، ۲۷۴ص.

Hunarfar, Lutf Allah. *Isfahan*. Tahrān: Shirkat-i Sahami-yi Kitabha-yi Jibi, 1978, 274 s.

ÖZET

İsfahan

اصفهان

Isfahan adlı kitap genç insanları İran kültür ve medeniyeti ile tanıştırmak amacıyla Lotfollah Honarfar tarafından Ali Eslami Nodashan gözetiminde yazılmıştır. Bununla birlikte, yazar, beş bölümlük kitabın daha geniş bir okuyucu kitlesi için de uygun olabileceği kanaatindedir.

Birinci bölüm doğayı, coğrafyayı ve yüzyıllar boyunca step ikliminde meydana gelen değişiklikleri tasvir etmektedir. Kitap her şeyden çok gezi notlarına dayanmaktadır. Bölümün son kısmı yaban hayatı, madencilik ve bölgeler konusuna ayrılmıştır.

İkinci bölüm Gabae ya da Gay şehrinin – ki söz konusu şehir Ahemendliler dönemi boyunca bu isimle anılmıştır – tasviri ile başlamakta ve Safevî döneminin sonuna kadarki bütün hanedanlıkların kısa bir tasviri ile devam etmektedir.

Üçüncü bölümde İsfahan'a ait toplam 92 adet tarihî kalıntı ve anıt sıralanmıştır. Yazar, binaları ve yapıları tasvir etmenin yanı sıra bu bölgelerde hayata geçirilmiş âdetleri (örneğin Şah Abbas Safevî'nin saltanatı döneminde gerçekleştirilen "su serpmesi" şölenini) ele almaktadır.

Çağdaş dönemlerin incelenmesine hasredilmiş olan bölüm kitabın yazıldığı Pehlevî dönemini irdelemektedir. Kacar dönemine zorlamayla

üç sayfa ayrılmıştır ki bu sayfaların büyük bir kısmı da hataların tasvirini içermektedir. Yazar, Pehlevî dönemi şehir planlaması ve mimarisinin hem modern hem de şehrin dokusu ile uyumlu olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Sonrasında ise İsfahan şehrindeki mesleklerin ve zanaatların bir listesini sunmaktadır.

Son bölüm İsfahanlı bazı şöhret sahibi kişileri, filozofları, âlimleri ve tarihçileri tanıtmaktadır.

İradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Fatih Taştan

توحدي، كلیم الله. اسفراين، ديروز، امروز. مشهد: انتشارات واقفي،
۱۳۷۴، ۲۷۹ص.

Tavahhudi, Kalim Allah. *İsfarayin Diruz, Imruz*. Mashhad: Vaqifi, 1996, 279 s.

ÖZET

İsfarāyin: Dün ve Bugün

اسفراين، ديروز، امروز

Kalim Allah Tavahhudi uzunca bir süre Horasan Kürtlerinin kültürü üzerine çalışmıştır. *İsfarāyin* kitabı daha ziyade yazarın uzun yıllar neticesinde bizzat bir araya getirdiği İsfarāyin şehrinin coğrafya ve tarihi hakkındaki belgelerin bir koleksiyonudur.

Belgeler büyük bir özenle kaydedilmiş olup kaydedilen belgelerin çoğu, orijinallerinin kopyaları ile birlikte, kitabın sonuna ek olarak yerleştirilmiştir. Tapulardan vergi kayıtlarına, görevlilere yazılmış mektuplardan sorgulama belgelerine kadar uzanan bu belgeler çok miktarda bilgi sunmaktadır. Söz konusu belgelerin çoğu “Tarihte İsfarāyin” başlıklı 2. bölümde yüz sayfalık bir kısımda kısaca gözden geçirilmiştir. Böylece, Tavahhudi İsfarāyin’in tarihini Arsacidlerden Pehlevilere kadar takip etmeye çalışmaktadır.

Bir yandan belgelerin çeşitliliği, diğer yandan ise geniş tarih aralığı kitabın bütünlüğünü

bozmaktadır. Bununla birlikte, bütün bu uyumsuzluğu bir arada tutan şey, İsfarāyin’deki emniyetsizlik, çapulculuk ve evli kadınlar ile kızların kaçırılması ve esir edilmesi hakkındaki aralıksız açıklamadır. Bu belgeler vasıtasıyla istikrarsızlığın canlı bir resmi ortaya çıkmaktadır ki bu resimde Moğollar, Özbekler, Afganlar ve Türkmenler, hatta yerel yöneticiler, sürekli baskın ve yağmacılık faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

Kitap esas olarak İsfarāyin’in Kürt nüfusu üzerinde yoğunlaşmaktadır; Tatlar, Türkler ve binlerce Afgan ile diğer etnik gruplar hakkında söylediği çok fazla şey yoktur. Her ne kadar kitabın ana okuyucu kitlesini tarihçiler oluştursa da, ele aldığı bazı âdetler ve gelenekler hakkındaki tartışma antropologlar için büyük bir değere sahip olabilir.

İradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Fatih Taştan

Akyüz, Vecdi ve Ünlü, Seyfettin (eds). *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*. İstanbul: İlker Yayınları, 1996, 2 cilt, 900 s.

ÖZET

İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler

Vecdi Akyüz ve Seyfettin Ünlü’nün editörlüğünü yaptığı bu kitap birçok farklı yazarın makalelerinden oluşmaktadır. Kitabın birinci cildi çağdaş yerel yönetimler ve bunların toplumsal kent yaşamı yapıları ile uyumluluğu üzerine bir sunuş yazısıyla başlamakta ve Asr-ı Saadetten Osmanlı Döneminin sonuna dek şehir ve yerel yönetim kavramları etrafında kurumlar ve hizmetler ayrı ayrı ele alınmaktadır. Yerleşme düzneninden yönetime, yönetim kademesinden tekrar toplum katmanlarına doğru zaman içinde nasıl değişimler yaşandığı yazarlar tarafından ele alınmaya çalışılıyor. İslam geleneğinde ilk şehirlerin ortaya çıkışına bütün bir makale ayrılmıştır. Bu

makalede hem Kuran-ı Kerim’de hem de Farabi, Fuzuli gibi İslam düşünürlerinin eserlerinde şehir ve medeniyet arasında dolaysız ve doğal bir ilişki bulunduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

Kitapta, yerleşim ve yönetim, çarşı, pazar, temizlik işleri, sağlık hizmetlerinin, koruma barındırma hizmetleri, yarış, eğlence-park ve bahçe düzenlemeleri, cenaze ve mezarlık gibi hizmetlerinin nasıl yürütüldüğünü ve tarihsel süreçte nasıl değişim geçirdiğini ayrıntılarıyla anlatılıyor. Emeviler ve Abbasiler Dönemi’nde şehir ve yerel yönetim hizmetleri üzerine olan bölümde şehirlerin idari yapısından, göç ve nüfus hareketlerine, eğlence yaşamından, ağırlık ölçülerine ve dükkânlara, fiyatlara kadar dönemin şehir hayatına dair her ayrıntıya yer vermektedir. Kitap aynı zamanda Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini de ele almakta ve özellikle kadınların yönetimdeki önemine işaret edilmekte ve İstanbul’un ilk belediye başkanının ve valisinin kim olduğu ve bu belediye başkanı ve valinin şehre ne gibi katkılarda bulunduğu anlatılmaktadır.

İkinci ciltte ise Cumhuriyet dönemi ele alınıyor olsa da Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki yerel yönetim yapısına da atıfta bulunuluyor. Türkiye’de belediyeciliğin tarihsel gelişimine yer verilen makalelerde 1923 Tek Partili Dönem’den başlayarak 1990’lara kadar geliniyor. Cumhuriyet dönemi yerel yönetiminin, özellikle de belediyecilik yasal çerçevesinin 1930’larda oluştuğunu öğreniyoruz. Tek partili dönemde bu yapının belediyecilik anlayışına da nüfuz ettiği ileri sürülüyor.

1930’lara kadar belediye başkanları hükümet tarafından atanıyor ancak bu tarihten sonra belediye meclisinin kendi içinden birini seçmesi sistemi getirilmiştir. Bugüne dair de eleştirilerin dile getirildiği bu makalede belediyelerin merkezî yönetimin kıskacı altında bulunduğu özellikle belirtiliyor.

Son bölümde 1921 Anayasası’ndan bu yana demokratik katılım ve yeniden yapılanma meselesi ele alınıyor ve şehir ve şehirli kavramları tartışılıyor. Prof. Dr. Halil İnalıcık’ın *İstanbul “Bir İslam Şehri”* başlıklı makalesi bu bölümde dikkat çeken bir diğer makaledir. Fetih konusunun tartışıldığı, Costantinople’den İslambol’a nasıl geçiş yapıldığı ele alınıyor. Bu bölümde

kimi şehirlerin kentleşme süreçleri de – örneğin Selçuklular zamanında Sivas, Afrika’da Tombuktu, Tebriz, Fez, Kurtuba – okura sunuluyor.

Özge Soylu Bozdağ

Kuban, Doğan ve Rona, Zeynep. *İstanbul, Bir Kent Tarihi, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1996, 461 s.

ÖZET

İstanbul, Bir Kent Tarihi, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul

Temelde bir mimarlık tarihi kitabı olan eserde, yazar, İstanbul’un tarihsel imgesini fiziksel, toplumsal ve kültürel çerçeve içinde tartışmaktadır. Şehrin kentsel dokusunu birinci el kaynaklardan inceleyen kitap, mimarlık tarihi alanında İstanbul hakkında bilimsel olarak yazılmış yaklaşık üç bin yıllık dönemi kapsayan önemli bir çalışmadır. Anlatımında, İstanbul’a kişiliğini veren Doğu-Batı ikilemini vurgulamayı ihmal etmeyen yazar, okuyucuya kent tarihindeki gelişimin kültürel ortamla bütünleştiğini göstermektedir. Yazara göre, bir kent tarihi, toplum dokusuna değinmeden tamamlanmış olmaz. Bu nedenle anlatımında konunun tarihi, sosyal ve kültürel boyutlarına da değinmiştir.

Kitap, şehrin antik dönemdeki tarihinden, şehre ilk yerleşen koloniden (Megara) başlayan tartışmasında adı geçen her semt ve mahalle adının bugünkü Türkçe isimleri yanında antik isimlerini de belirtir. Kitabın adından da anlaşıldığı gibi şehri üç ana döneme ayırarak incelemiştir; Bizantion, Konstantinopolis ve İstanbul. Yazar her üç dönemde de, kentin öğelerini – surlar, saraylar, anıtsal ve dinî yapılar (kilise ve camiler), revaklar, bazilikalar, tören alanları, forumlar, konut ve kamu yapıları – arkeolojik ve tarihî bilgilerle harmanlayarak incelemiştir. Pagan kentten Hristiyan kente ve Hristiyan kentten Müslüman kente dönüşüm süreçlerinde etkili kritik tarihî olayların kentin mimarisine yansımalarına

da değinir; şehrin Roma İmparatorluğu'nun başkenti olması, Hristiyanlığın resmi din hâline gelmesi, İkonolazma hareketi, Latin işgali, Makedonyalılar ve Komnenos hanedanları dönemi ve şehrin Müslüman Osmanlı idaresine geçmesi gibi.

18. yüzyıldaki kentsel büyümenin, 19. yüzyıl Osmanlı reformlarının, İttihat ve Terakki Dönemi'nin (1908–18), kenti yoksullaştıran Balkan Savaşları'nın (1912–13) kentin mimari tarihinin gelişimine etkisini de tartışır. Ayrıca, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar uzanıp kenti modernleştirme çabalarına ve 1950'li yıllarda İstanbul'un kontrolsüz ve çarpık kentleşmesine yol açan Başbakan Adnan Menderes dönemi imar uygulamalarına ve de sosyal, kültürel ve ekonomik sonuçlarına da değinir. Günümüze kadar uzanan çalışmasında yazar, 1960 askerî darbesiyle kontrol altına alınmaya çalışan kentin sınırsız büyümesi, Boğaz köprülerinin yapımı, yeni yasalar, yönetmelikler, gökdelenler, devasa iş merkezleri hakkında da ayrıntılı bilgiler vermektedir. Yazara göre, 19. yüzyılda kentin sorunları çözümsüz görünmüyordu, ancak 1960'lara gelindiğinde gereksinimler ve problemlerin boyutları şehrin tarihinde görülmediği kadar büyümüştür. Yazar, bunun kültüre bağlı bir sorun olduğunu ve çağdaş Türk toplumunun kaotik bir fiziksel ortam yarattığını vurgulamakta ve de günümüz İstanbul'u için artık izleyebileceği ne tarihsel ne de yabancı bir örnek kaldığını belirtmektedir.

Şehrin kentsel yapısını tarihsel geçmişle beraber analiz etmesi temelde bir mimarlık tarihi kitabı olan esere ayrı bir zenginlik katmıştır. İstanbul'u antik dönemden başlayarak günümüze kadar inceleyen bu eserin bu kadar uzun bir dönemi – bin yıllık Pagan Roma, bin yıllık Hristiyan Bizans ve de Müslüman Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti – kentsel ve mimari yapıyı etkileyen diğer faktörleri göz önüne alarak analiz etmesi, kitaba, benzeri çalışmalar arasında önemli bir yer sağlamıştır.

Feryal Tansuğ

Mıntzuri, Hagop. *İstanbul Anıları, 1897–1940*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, 160 s.

ÖZET

İstanbul Anıları, 1897–1940

Kitap aslen *Değer Ur Yes Yeğer Yem* başlığıyla ve Türkiye'de konuşulan Ermeni lehçesiyle yazılmıştır. 20 başlıktan oluşan kitap, Mıntzuri'nin gerçek yaşam öykülerinden oluşmaktadır. Bunların 14'ünde, yazar, 1897–1906 arasında bir gurbetçi çocuğu olarak babası ve büyükbabasıyla birlikte yaşadığı imparatorluk başkenti İstanbul'u anlatır: ekmek fırını işlettikleri Ortaköy, Rumelihisar, öğrencilik yaptığı Galata ve çevresi.

Diğer 6 öyküde ise, özgeçmişini anlatır, köyünü betimler ve öykülerinin konularına yönelik bir döküm verir. Bu öykülerde, 1914 Ağustosunda İstanbul'a bir sağlık sorunu nedeniyle birkaç günlüğüne gelişini, dönüş vapurunu kaçırmayı ve ardından I. Dünya Savaşı'nın çıkması gibi tesadüfler sonucu köyüne bir daha dönemeyişini, bu arada tehcir olunan ailesini, eşini, dört çocuğunu yitirişini ve hiçbir zaman alışamadığı İstanbul'da ölümüne dek yaşamak zorunda kalışını anlatır.

Aslında bir köy yazarı olan Mıntzuri'nin “İstanbul Anıları” adıyla Türkçeleştirilen kitabı belgesel niteliktedir. Kahramanlarını gerçek kişiler oluşturuyor: Fırıncı, süpürgeci, ciğerci gibi, oldukları gibi yansıtılmış sade ve sıradan insanlar. İstanbul'un çeşitli semtlerinden gerçek kişiler: Türk, Ermeni, Kürt, Kızılbaş, Arnavut, Yahudi, Rum, Hırvat, Çerkes, Habeş. Yedikleri, giydikleri ve yaşamlarıyla eski İstanbul halkı. Ara sıra bu kişiler arasında bir saray ağası, bir paşa, hatta bir padişah da belirir.

“Bir köylü, bir otodidakt, kendini yetiştirmiş biriydim” diyen yazarın “Ben” ve “Bizler” başlıklı öykülerine ise, sade kişiliği, yaşam biçimi ve dünya görüşü yansır. Mıntzuri, Türkçe ve Ermenicenin yanı sıra, dönemin Fransızca dergileri takip ederek Fransızcasını ve Robert Koleji öğrenciliği sırasında da İngilizcesini geliştirmiş, dünya edebiyatına bu diller aracılığıyla ulaşmıştır. Asıl adı Hagop Demirciyan iken, eserlerinde, doğduğu yörenin,

Fırat nehri çevresinin Munzur dağlarından esinlenerek Mintzuri soyadını kullanmıştır.

Mintzuri'nin özgünlüğü, köy yazarı olmasının yanı sıra, konuştuğu gibi yazmasından da kaynaklanır. "İstanbul Anıları"nın Ermenice aslında özel isimler, yöresel terimler, bitki ve köy adlarına ilişkin hiçbir açıklama bulunmazken Türkçe çevirisi 149 adet açıklayıcı dipnotun yanı sıra eski İstanbul resimleri de içermektedir.

Silva Kuyumcuyan

Aynural, Salih. *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları: Zahire Ticareti, 1740–1840*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2002, 226 s.

ÖZET

İstanbul Değirmenleri ve Fırınları: Zahire Ticareti, 1740–1840

18. yüzyıldan 19. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanan dönemde İstanbul halkının hububat ihtiyacının nasıl karşılandığını inceleyen bu eser, Osmanlı arşiv kaynaklarına dayanılarak yazılmıştır. Yazar, Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihini incelemek için kullanılan çok verimli kaynaklar olan *ahkam defterleri*, *şikayet defterleri*, *mühimme defterleri* ve *kadı sicillerini* kullanmıştır.

Yazar, esas olarak İstanbul'un ihtiyacı olduğu zahireyi üretim bölgelerinden nasıl aldığını, zahire alınan yerlerdeki organizasyonları, zahire mübaşirlerinin görevlerini belirtip karaborsa, kaçakçılık ve hileli zahire satışlarının nasıl ortaya çıktığını, zahire alımında devletin yanı sıra özel sektörün rolünü, İstanbul'daki değirmenci ve fırınları, bunların nasıl işlediklerini ve de özellikle devletin ekmek konusuna verdiği önemi incelemiştir. Ayrıca, üretim bölgelerindeki zahirenin ve de İstanbul'da imal edilen unlu mamullerin nasıl fiyatlandırıldığını, fırın ve

değirmen çalışanlarının ücretleri ve alım güçleri konularına birinci el kaynakları kullanarak açıklık getirmeye çalışmıştır. Çeşitli kazalardan imparatorluğun belli başlı limanlarına gelen hububatın cinsi, miktarları ve fiyatlarını karşılaştırmalı olarak metin içinde tablolar halinde vermektedir.

Kitabın son kısmında İstanbul'a gönderilen hububat miktarını, gelen bölgelere (Akdeniz, Karadeniz ve Arabistan) ve bağlı buldukları iskelelere göre gösteren tablolar, arşiv belgelerinin orijinal örnekleri ve transkripsiyonları yer almaktadır. Ağırlıklı olarak Osmanlıca arşiv kaynaklarına dayanılarak yazılan kitapta ikincil kaynaklar oldukça kısıtlı olarak kullanılmıştır. Osmanlı ekonomik tarihi hakkında önemli olduğu halde pek fazla üzerinde durulmamış bir konu olan İstanbul'un yiyecek ihtiyacını karşılayan esnaf ve tüccar hakkında zengin arşiv malzemesi kullanılarak yazılmış orijinal bir bilimsel çalışmadır. Kitap, Osmanlı şehir tarihi alanında çalışanların faydalanabileceği bir eserdir.

Feryal Tansuğ

Bayrı, Mehmet Halit. *İstanbul Folkloru*. İstanbul: A. Eser Yayınları, 1972, 256 s.

ÖZET

İstanbul Folkloru

Türk folklor araştırmacısı Mehmet Halit Bayrı 1896–1958 yılları arasında İstanbul'da yaşamıştır. Bayrı'nın hayatı boyunca derlediği binlerce folklorik malzemeden oluşan *İstanbul Folkloru*'nun ilk baskısı 1947 yılında yapılmıştır.

İstanbul'un halk kültürü ile ilgili kimliğini ve zenginliğini ortaya çıkarmayı amaçlayan eser, "Tarihte İstanbul" başlığıyla şehrin kuruluşunu, gördüğü istilaları, Roma ve Bizans dönemler-

ini, Fatih Sultan Mehmet'in fethini ve Osmanlı döneminde yapılan şehrin kalkınmasına ait çalışmaları panoramik bir bakışla ele alarak "Folklorda İstanbul" başlığıyla asıl konuya giriş yapar.

Şehirlerin sadece ekonomik örgütlenme merkezleri veya fiziksel çevrenin düzenlenip güzelleştirildiği mekânlar olmadığı, içinde yaşayan insanların duygu, inanç ve uygulamalarının şehrin ruhunu oluşturan unsurlar olduğu bu eserle vurgulanmaktadır.

İlk bölümde maddi kültür öğeleri ele alınarak İstanbul'un en tanınan semtleri Beşiktaş, Beykoz, Beyoğlu, Eminönü, Eyüp, Fatih, Kadıköy, Üsküdar mıntıkları ve buralara bağlı mahalleler tanıtılır. İstanbul'da yaşanan şiddetli kışlar, depremler, büyük yangınlar da bu bölümde ele alınmıştır.

İkinci bölümde İstanbul'da tespit edilen anonim karakterli folklorik yapıları atasözleri, dualar, beddualar, tekerlemeler, bilmeceler, ninniler, maniler, masallar aktarılarak semai kahvelerinde söylenen aşık şiirlerinin farklı türlerinden örnekler verilir.

Üçüncü bölüm "Sağlık Folkloru" başlığını taşır. Sağlık ve hastalık hakkındaki inançlardan söz edilirken kurşun dökmek, tütsülemek gibi çeşitli uygulamalara yer verilir. Halk ilaçları ise önce hastalığın adını belirtmek, sonra da uygulanması gereken reçete şeklinde bir düzenlemeyle sunulur. Burada sayılan hastalıklardan bazıları *pamukçuk*, *kurbağacık* gibi halk sağlığı terminolojisi kullanılarak anlatıldığı için halkın hastalık adlandırmalarındaki algısını göstermesi açısından ilginçtir. Bu bölümün son kısmında insan organlarıyla ilgili inançlara yer verilir. Ölüm ve ecel kavramlarının atasözleri ve deyimleri de içine alarak açıklanması, halkın kaçınılmaz son olan ölüm fikrine yaklaşımı, ölümden sonra yapılan törenler ayrıntılı örneklerle desteklenerek aktarılır.

Dördüncü bölüm din folklorudur. Cennet ve cehennem hakkındaki inanmalar, kutsal günler ve bayramlardan sonra İstanbul'daki ziyaret yerleri tanıtılarak büyüler ve cin, peri inançları hakkında bilgi verilir. Beşinci bölüm küçük notlar başlığıyla gençlik çağı uygulamaları ve çocuk oyunlarından bahsederek ay ile ilgili inançlar bölümüyle kitap sonlandırılır.

İstanbul Folkloru, şehirleşme süreci içinde İstanbul halkının dünden bugüne aktardığı halk kültürü verilerini göstermesi, bu verilerin kendine ait yaşam alanlarında yerelden evrensel giderken değişip dönüşmelerini izlemeye yaracak önemli bir kaynaktır.

Ayşe Duvarcı

Belge, Murat. *İstanbul Gezi Rehberi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993, 281 s.

ÖZET

İstanbul Gezi Rehberi

İstanbul'un köklü tarihinin izlerini bir hafife ustalığıyla süren Murat Belge'nin *İstanbul Gezi Rehberi*'nin (İstanbul: İletişim Yayınları) 1983 yılında çıkan ilk baskısından bu yana 22 baskı yapmış olması şaşırtıcı değil. Zira, Belge, İstanbul'un soyağacını çizen diğer şehir tarihçileri/gezi yazarlarından farklı olarak bu şehrin evrimini, ona hükmettiğini sananların vasıflarını hatalarıyla dengeleyerek, varsayimsız ve duru bir anlatımla okuyucuya sunuyor. Belge, geçmişle yüzleşmeyi bugüne değin erteleyen Cumhuriyet'in, İstanbul'un çehresini zorla değiştirmesini yeriyor. Yitirilen İstanbul'u romantikleştirmeden, tüm çıplaklığıyla resmediyor ve böylelikle okuyucusunun bu dönüşümün getirileri ile götürülerini serinkanlılıkla ayırt etmesine yardımcı oluyor.

İstanbul Gezi Rehberi, turuna tarihî yarımadanın kalbi olan Sultanahmet ve çevresinden başlıyor. Birinci bölümün büyük bir kısmı Topkapı Sarayı'na ayrılmış. Sarayın en belirgin özelliğinin bir plana uygun inşa edilmek yerine yaşayanlarının ihtiyaçlarına göre zamanla büyümüş olması olduğunu anlatan Belge'nin bu tespitini İstanbul'un tamamına da uyarladığı söylenebilir. Rehber, sonra sırasıyla Surlar,

Divanyolu ve Aksaray, Eminönü ve Cağaloğlu, Çarşılar, Vefa, Haliç, Fatih ve Eyüp adlı bölümlere ayrılmış tarihî yarımadaı tanıtır. Gezi esnasında uğranılan mimari eserlerin ayrıntılı betimlemelerine yer planları da eşlik ediyor. Belge, İstanbul'un çok dinli ve cemaatli mimari dokusuna vurgu yapıyor: dolayısıyla, Rum Ortodoks, Süryani, Keldani kiliseleri, sinagoglar, cami ve türbeler, tekkeler ve diğer ibadet yerleri de özenle tanıtılıyor. Rehberde şehir hayatın temel öğeleri olan bahçe, park ve meydanlar, ulaşım hatları, atık alanları, enerji, su ve diğer altyapı hatlarına dair bilgi ve eleştiriler de yer alıyor.

Rehberin büyük bölümü tarihî yarımadaı ayrılmış olsa da keyifli ve doyurucu anlatımıyla Belge okuyucuyu "kapitalist" olarak nitelendirdiği Galata'dan Pera'ya ve oradan Beyoğlu'na çıkarıyor ve sonunda Boğaz'ın güzel esintisi eşliğinde Boğaziçi'nden Üsküdar'a, Kadıköy'e ve Adalar'a da götürüyor. Belge'nin rehberindeki son bölüm ise "Uzak İstanbul" başlıklı ancak kitabın yazıldığı yıllardan bu yana Polonezköy, Şile, Küçük ve Büyükçekmece gibi Belge'nin ulaşılmaz bulunduğu semtlerin giderek şehre "yakınlaştığı" söylenebilir. Fakat, rehberin yoğunlaştığı bölgelere bakıldığında Belge'nin amacının koskoca İstanbul'un her karışını eşelemekten ziyade, şehrin Roma-Bizans-Osmanlı-Türkiye tarihindeki evrimini ekonomi-politik ve sosyolojik bir arka plana yaslayarak ve nüktedan bir dille, azarlarken bir yandan okşarcasına anlatmak olduğu anlaşılıyor.

İstanbul Gezi Rehberi, İstanbul'u insanlaştıran ve böylece onu gezmeyi, anlamayı, tanımayı ve kabullenmeyi kolaylaştıran eşsiz bir kaynak kitap.

Ebru İlhan

Bayrak, M. Orhan. *İstanbul Tarihi: M.Ö. 657'den Bugüne Kadar 27 Asırlık Son Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri*. İstanbul: İnkılâp, 2003, 199 s.

ÖZET

İstanbul Tarihi: M.Ö. 657'den Bugüne Kadar 27 Asırlık Son Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri

Yazar, ön sözünde bu kitabın İstanbul kenti dışındaki olaylara değinilmeden yazılmış bir İstanbul tarihi kitabı olduğunu belirtir. İmparatorlukları etkileyen önemli dış olaylardan bahsetmeyeceğini belirtmekle birlikte, önemli iç ve dış tarihî olaylara değinmeden bir şehir tarihi yazmak mümkün olmadığını, yazar kaçınılmaz olarak bunlardan bahsetmiştir. Şehri Roma Yönetimi, Bizans İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerine ayırarak kronolojik sıra ile incelemiştir.

Kitapta, Osmanlı padişahların ve şehirde görev yapan şehreminlerinin (belediye başkanları) kronolojik listeleri yer almaktadır. Ayrıca, şehirdeki selatin eserleri (sultanların yaptırdıkları eserler), sultan türbeleri, su bendleri ve kemerleri, Boğaziçi ve Marmara kıyısı semtleri, İstanbul Adaları, Osmanlı zamanında yapılmış cami, çeşme, saraylar hakkında kısa ansiklopedik bilgilere yer verilmiştir.

Şehre gelen önemli yabancı temsilcilerden, elçilerden, şehirdeki saray düğünlerinden, eğlencelerinden ve modern şehirleşme alanında yapılmış olan gelişmelerden – şehrin gazla aydınlatılması ve demiryollarının kurulması gibi – bahseder. Cumhuriyet Dönemi'nde şehrin rejim değişikliğinden nasıl etkilendiğini ve de şehirde yapılan değişiklikleri anlatır. Bu dönemi de kronolojik olarak cumhurbaşkanları sırasına göre incelemiştir.

Haklarında herhangi bir bilgi vermeden İstanbul milletvekillerinin yıllara göre listesini sıralamıştır. Kitapta, Bizans zamanındaki sokaklar ile binaları gösteren bir plan ve de 14. ve 20. yüzyıllar arasında İstanbul'u gösteren çeşitli haritalar yer almaktadır. Belli başlı Türkçe tarih kaynaklarına dayanılarak yazılmış olan bu eser akademik bilgi aramayan okuyucu-

cunun genel bilgi alabileceği bir amatör tarih kitabıdır.

Feryal Tansuğ

Tekeli, İlhan. *İstanbul ve Ankara İçin Kent İçi Ulaşım Tarihi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, 279 s.

ÖZET

İstanbul ve Ankara İçin Kent İçi Ulaşım Tarihi Yazıları

“İlhan Tekeli'nin Toplu Eserleri” dizisinden çıkan kitapta, İlhan Tekeli'nin kent içi ulaşım konusunda yazdığı yazılar bir araya getirilmiştir. Yazar, sunuş yazısında kent planlamacısının bu konuyla ilgilenmesi gerektiğini özellikle vurguluyor.

Birinci bölümde yer alan makalelerde İstanbul'un kent içi ulaşım konusu ele alınıyor. Tekeli'ye göre bir kentin biçimlenişi ile kent içi ulaşım hizmetlerinin örgütlenmesi karşılıklı etkileşim içinde bulunur. Yazar 1800'lerden 1985 yılına kadar İstanbul'da kent içi ulaşımının tarihsel gelişimine yer veriyor. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar İstanbul'da kent içi yolculuklar büyük ölçüde yaya olarak ve kayıkla yapılıyordu. Daha sonra vapur, tramvay gibi ulaşım araçları kullanılmaya başlandı. Bu bölümde vapur, tramvay işletmelerinin hangi yasal düzenlemelerle nasıl kurulduğu tarihsel olarak anlatılıyor. Tekeli'nin belirttiğine göre örneğin 1873 yılında altı tramvay günde ortalama 17.000 yolcu taşıyarak kent içi ulaşımı sağlıyordu.

Tramvay ve vapur dışında demir yollarının da kent ulaşımında önemli bir role sahip olduğu belirtiliyor. Bu bölümün sonuna vapur, tramvay, tünel, tren, dolmuş, halk otobüsü vs. gibi araçların normal bir günde araç kullanımı ve yolculuk sayılarının tarihsel olarak değişimine dair bir tablo eklenmiş.

Yazar ayrıca Boğaz Köprüsü'nün yapılmasına karar verilmiş sürecinden bahsedip ülkenin ekonomik seçimleri açısından Boğaz Köprüsü ve çevre yolları, metropoliten planlama açısından köprünün varlığı ile ilgili bilgiler veriyor. Tekeli, Boğaz Köprü Projesi'nin getirdiği hizmetin üretimi değil, İstanbul'da ülke ortalamasına nazaran çok büyük bir refahı temsil eden bir azınlığın tüketim imkânlarını artırmaktan başka bir şey olmadığını söylüyor.

Kitabın ikinci bölümünde ise Ankara'ya odaklanılıyor. Ankara'nın kent içi ulaşımı hakkında tarihsel bilgiler (1930'lardan 85'lere kadar) veriliyor. Yazar, metronun Ankara'ya gelmesi üzerine 1970'lerden 1980'lere kadar süren tartışmaları ortaya koyup bu tartışmalar üzerinden metronun kenti nasıl etkileyeceği üzerine yorum yapıyor ve Ankara'nın metro yapılabilecek bir şehir olma özelliğini artık taşıdığını vurguluyor. Ulusal ölçekteki firmalarla metro yapımına girilebileceğinin de altını çiziyor.

Üçüncü ve son bölümde “dolmuş” ele alınıyor. Dolmuşun tanımı, varlığı ve kent içi ulaşımındaki rolüne dair yazılara yer veriliyor.

Kitap, İstanbul ve Ankara'daki kent içi ulaşım konusunda bir başvuru kaynağı niteliği taşıyor. Hem tarihsel olarak iki kentteki ulaşım yollarının gelişimi anlatılıyor hem de çözüm önerileri sunulurken daha geniş bağlamda ulaşım sorunları da tartışılıyor.

Özge Soylu Bozdağ

Tümürtekin, Erol. *İstanbul, İnsan ve Mekân*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, 302 s.

ÖZET

İstanbul, İnsan ve Mekân

Kitap, ünlü bir coğrafya profesörü olan yazarın 1965 ve 1985 yılları arasında yazdığı dokuz

ayrıntılı makalenin toplanmasından oluşmuştur. Yazar, bu yazılarda 1960 ve 1970'li yıllarda İstanbul'un sanayi mekânlarını, merkezi iş alanlarını ve nüfusunu analiz eder. Kitapta sanayi kolları ile ilgili ayrıntılı haritalar ve tablolar, şehirde iç içe geçmiş sanayi bölgelerinin ve gecekonduların, küçük sanayi kuruluşlarının yer aldığı dar sokaklarda kurulmuş hanların ve büyük iş merkezlerinin ve şehrin dışındaki ve içindeki sanayi kuruluşlarının fotoğrafları yer almaktadır. Yazar şehirleşme ve etkilerini incelerken şehir ve ülke ilişkisini göz önüne almıştır. İstanbul'un hızlı değişimi konusunda ayrıntılı bilgiler içeren makaleler şehirdeki ekonomik faaliyetlerin şehrin geçirdiği dönüşümdeki kritik rolü vurgulamaktadır. Kitabın amacı İstanbul'u zaman içinde inceleyerek şehirde hızla değişen mekân konusunun anlaşılmasına yardımcı olmaktır.

Yazar, şehirde arazi kullanımının, her türlü yer kullanımı, konutlar dâhil, gelişi güzel bir serbestlik içinde seçildiğinin altını çizer. Kitapta yer alan yazıların çoğununun konusunu şehirde kontrolsüzce yayılmış olan sanayi faaliyetleri oluşturmaktadır. Yazar, sanayi ve hizmetlerin şehrsel faaliyetlerin en önemlileri olduğunu belirttikten sonra sanayi faaliyetlerinin yapısını ve dağılımını değerlendirip yetkili kurumlar tarafından kontrole alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Çeşitli planlama girişimleri ve yer seçimini kontrol altına alma çalışmaları bulunsa da, bunların yetersiz olduğunu belirtir.

Kitabın son bölümündeki yazılar nüfus ile ilgilidir. Şehrin büyük bir hızla artan nüfus yapısının şehrin mekânsal büyüme yönlerini nasıl değiştirdiğini, yer yer şehre yeni bir toplumsal ve ekonomik yapı kazandırdığını ve de beraberinde gelişen sosyal problemleri tartışır. Şehrin bir metropoliten olarak büyümesini tartışırken şehrin il sınırları dışındaki yakın çevresiyle ilişkilerinin yoğunlaştığına dikkati çeker. Gelecekte oluşacak sorunlara ve şehrin Trakya'ya doğru genişlemesinde doğacak sorunlara dikkati çekerek bütüncül bir planlamanın zorunluluğunun altını çizer.

Sanayi konusunu Boğaziçi'nde coğrafi görünümü değiştiren bir faktör olarak da inceleyen yazar, Arnavutköy, Anadoluhisarı, Paşabahçe, Üsküdar, Ayazağa, İstinye ve Büyükdere vadisi örneklerini verir.

Yazara göre şehrin güzelliğini bozacağı kaygısıyla yapılmasına karşı çıkılan, ancak inşa edilen kıyılara uzanan dolgu yollar ve de Boğaz köprüleri şehrin güzelliğini bozamamıştır. İstanbul'un kentsel yapısı hakkında coğrafi bakış açısından yaptığı analizler, son derece bilimsel verilerle ve dille yazılmış olan kitaba İstanbul'da şehircilik alanında yazılmış diğer çalışmalar arasında orijinal bir yer sağlamıştır.

Feryal Tansuğ

İşın, Ekrem. *İstanbul'da Gündelik Hayat: Tarih, Kültür ve Mekân İlişkileri Üzerine Toplumsal Tarih Denemeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, 362 s.

ÖZET

İstanbul'da Gündelik Hayat: Tarih, Kültür ve Mekân İlişkileri Üzerine Toplumsal Tarih Denemeleri

İlk makalesinin bilimsel kaynaklara dayanarak İstanbul'daki gündelik yaşamın karakterini oluşturan etkenleri ayrıntılı bir şekilde incelediği kitap yazarın daha önce başka dergilerde yayımlanmış makalelerinin bir derlemesinden ibarettir. Bu uzun makale üç ana kısma ayrılmıştır: 1453 ile 1520, 1520 ile 1703 yılları arası ve 18. yüzyıl başlarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan dönem. Makalenin ilk kısmı 1453 ile 1520 arasındaki döneme göz atmaktadır. Yazar, İstanbul'un nüfusu, semtleri, Anadolu'dan ve Balkanlar'dan şehre zorunlu iskân politikaları, geleneksel Osmanlı gündelik yaşamının odak noktası hâline gelen olan mahalle kültürünün oluşması gibi gündelik hayatın gelişmesini sağlayan belirleyici faktörleri incelemektedir. Ayrıca gündelik hayatta önemli sosyalleşme mekânları olan cami ve tekkeler, külliye, sosyal hayatın gelişmesini ve karakterini kazanmasını sağlayan bedestenler, hanlar, çarşılarından da bahseden yazar, halkın ihtiyaçlarının karşılanmasında tarih boyunca bütüncül bir rol oynayan esnaf-tü-

car zümresinin özellikleri hakkında da ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Yazısının Klasik Dönem adını verdiği ikinci kısmında (1520–1703 dönemi), şehir daha zengin hâle geldikçe ortaya çıkan farklı yaşam şekillerini tartışmaktadır. Yazar burada günlük yaşamın bir parçası haline gelen yeni alanların ortaya çıkışı üzerine odaklanmaktadır. Burada, ev, cami ve çarşı üçgeni içindeki kapalı yaşam anlayışının, sonunda farklı kültürleri kaynaştıran dış mekânlara kaydığını anlatmaktadır. Yazar ayrıca, gündelik yaşamı etkileyen üç grup hakkında, esnaf ve zanaatkârlar, ilmiye sınıfı ve tarikatler, ayrıntılı bilgiler verir. Yazara göre İstanbul 18. yüzyıl itibarıyla şehri zenginleştiren kültürel mozaikle birlikte tarihsel kişiliğini kazanmıştır. Bu geleneksel çok kültürlü mozaik 18. yüzyıldan itibaren dağılmaya başlamış olup, özellikle Tanzimat'tan sonra bu çöküş hızlanmıştır. 19. yüzyılda İstanbul'daki gündelik hayatı daha az ayrıntıyla inceleyen yazar, bu yüzyılda gelişen eğlence kültürünün kişisel yönü ağır basan bir eğlence anlayışı olduğunu belirtmektedir.

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan diğer makalelerde Tanzimat döneminde kadının sosyal hayatını inceleyen yazar bu dönemde aile yaşamının Batı kültüründen nasıl etkilendiğini anlatmaktadır. Kadın ve aile ilgili paralel konuları, Ahmed Midhat Efendi, Abdullah Cevdet ve Namık Kemal gibi Tanzimat döneminin etkili politik karakterleri ve edebiyatçılarının deneyimlerine de yer vermiştir. İstanbul'un modernleşme öncesi dönemdeki gündelik hayatına ışık tutmayı amaçlayan bu kitap İstanbul'da gündelik hayat konusunda var olan literatüre bir katkı sağlamaktadır.

Feryal Tansuğ

Eldem, Edhem. *İstanbul'da Ölüm: Osmanlı-İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2005, 299 s.

ÖZET

İstanbul'da Ölüm: Osmanlı-İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri

Bu eser, aynı adla açılmış serginin kataloğu niteliğini taşımaktadır. Yazar ölümün güçlü bir toplumsal analiz aracı olabileceğini ve herhangi bir toplumun kültür, zihniyet ve sosyal yapısı hakkında birçok önemli bilgi verebileceğini öne sürmektedir. Kitabın amacı temsili örnekler kullanılarak Osmanlı İstanbul halkının ölümü nasıl algıladığını ve ölümün İmparatorluk başkentindeki hayatta oynadığı rolü anlatmaktır.

Yazar ilgi alanını üç kelimeyle sınırlamaktadır: Osmanlı, İslam ve İstanbul. Dolayısıyla kitap 1452'den önceki ve 1922'den sonraki gelişmeleri içine almamakta, İstanbul dışındaki Osmanlı kültürü ve toplumu ile ilgilenmemekte ve İstanbul'daki gayrimüslim topluluklarını konu dışı tutmaktadır.

Yukarıda belirtilen üç konu dışında kitap dördüncü bir öge ile de ilgilenmektedir: değişim. Yazara göre ölüm ve ritüelleri, sosyal, politik, ekonomik ve kültürel değişimlerle yakından ilgili dinamik olgulardır. Bundan dolayı kitap temel anlamda kronolojik olarak yazılmış ama yer yer değişik konulara da değinen bir eserdir.

Kitap her biri iki ile sekiz sayfadan oluşan ve çeşitli başlıklara ayrılmış bir dizi örnek olay incelemesinden meydana gelmektedir. İlk dört başlıkta yazar, kitabın konusunu oluşturan ana öğeyi, mezarlık vasıtasıyla şehir ve ölüm ilişkisi içinde ele almıştır. Yazar, Osmanlı kültüründe ölümün algılanmasını inceleyerek ve ölümün ardından ortaya çıkan konuların yönetilmesine bakarak bu dönemi bir bağlama oturtmaya çalışmıştır.

Bundan sonra gelen beş başlık ölümün önemli göstergelerinden mezar taşları üzerine yoğunlaşmakta ve kitabın ikinci kısmını oluşturmaktadır. Bu bölüm mezar taşlarının gelişimi üzerine kronolojik bir betimleme ile mezar taşlarının bazı özellikleri ve kullanım alanları üzerine konusal bir incelemeyi beraber sunmaktadır.

Bunu takip eden üç başlık idam, hastalık ve intihar gibi çeşitli ölüm şekillerini inceleyen bir bölüm oluşturmaktadır. Son dört başlık değişim

ile ilgili kavramlara değinerek çağdaşlık, devlet ve milliyetçilik gibi kavramların ölüm olgusu ile ilişkisine bakmaktadır.

Bu kitap kolay anlaşılır dili, bol görsel öğeleri, kaynakçası ve dizini ile hem araştırmacılar hem de sıradan okuyucular için paha biçilmez bir kaynaktır. Kitabın sonuna Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki geçiş sürecinde ölüm kavramı ile ilgili bir bölüm konulması kitabı daha da değerli kılabildi, ancak böyle bir bölümün yokluğu, kitabın değerinden bir şey kaybettirmemektedir.

Ecehan Koç

Kazgan, Haydar ve Önal, Sami. *İstanbul'da Suyun Tarihi: İstanbul'un Su Sorununun Tarihsel Kökenleri ve Osmanlı'da Yabancı Su Şirketleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, 167 s.

ÖZET

İstanbul'da Suyun Tarihi: İstanbul'un Su Sorununun Tarihsel Kökenleri ve Osmanlı'da Yabancı Su Şirketleri

Kitap kısa makalelerden oluşmaktadır. Yazarlar, bu makalelerde temel olarak suyun İstanbul'un iktisadi tarihindeki rolünü ve günümüzde İstanbul'da yaşanan su sorununun tarihî kökenlerini incelemeye çalışırlar. Özellikle, 19. yüzyılda yabancı su şirketlerinin su idaresi konusunda ürettikleri, kimisi uygulanmış kimisi uygulanmamış çeşitli çözümleri anlatırlar. Eserde, Avrupa'daki su şirketlerinin, ellerindeki eskimiş teknolojiyi satacak pazar aradıkları, bunun için de Osmanlıdaki su sorununun çözümüne talip olunarak Osmanlı pazarında yer alabilmek için yöneticilere baskılar yapıldığı anlatılır.

Kitap, yabancı şirketlerin su dağıtımında karşılaştıkları güçlükler ile kamu kurumlarının su borçlarını ödeme sorunları hakkında ayrıntılı bilgiler sunduktan sonra bir belediyenin su temini meselelerinin çözümüne katkısı ile su ihtiyacının karşılanmasında vakıfların oynadığı rolü de tartışmaktadır.

Kitapta, şehirde artan nüfusla beraber su

işlerinin kurumlarca (örneğin Evkaf Nezareti ve Su Nezareti) üstlenilmesi ve, 19. yüzyılda kurulan yabancı su şirketleri de tasvir edilmektedir. Kitap aynı zamanda geliştirilen projeler ve şehirde sık sık meydana gelen yangınların su sıkıntısına yol açmasındaki rolü hakkında da bilgiler vermektedir.

Kitabın sonunda yabancı su şirketleriyle 19. yüzyılda yapılan anlaşmalardan örnekler, yabancı ve Osmanlı yazılı basımından İstanbul'daki su sorununa ilişkin haber örnekleri ile İstanbul gravürlerinden ve resimlerinden oluşan küçük bir albüm yer almaktadır. Herhangi bir referans gösterilmeden yazılmış bu kısa deneme yazıları okuyucuya İstanbul'da su konusu hakkında genel bilgiler vermektedir.

Feryal Tansuğ

Ortaylı, İlber. *İstanbul'dan Sayfalar*. İstanbul: İletişim, 1995, 259 s.

ÖZET

İstanbul'dan Sayfalar

Tarih profesörü olan yazarın çeşitli gazetelerde ve dergilerde 1977 ve 1990 yılları arasında yayımlanmış yazılarından toplanarak oluşturulmuş bir kitaptır. İkinci baskıya, birinci baskıda olmayan "Tarlabası'nda bir Gezinti" adlı yazıyı ekleyen yazar, 1980'li yılların sonunda bu semtin sosyal, ekonomik ve mekânsal açıdan içinde bulunduğu vahim duruma dikkati çekmek için bu makaleyi ikinci baskıya eklemek zorunluluğu duyduğunu belirtmiştir. Kitabın üçüncü baskısına Eyüp semti ve de Levantenlerle ilgili yazısını eklemiştir. Bu makaleler, İstanbul'un tarihî geçişini, çarpık şehirleşmeyi, yok olan tarihî değerleri eleştiren toplumsal tarih yazıdır. Yazar, İstanbul'dan hareket ederek Türk toplumundaki birçok kaybolan değer ve sosyal-kültürel sorunlardan bahseder: Türk dilinin problemleri, kontrolsüz kentleşme içinde kaybolan tarihî eserler, insanların bu konuya duyarsızlıkları, eski İstanbul semtleri (özellikle Müslümanlar için dinî önemi olan semtler

Eyüp ve Fatih gibi, Hristiyanlar için önemi olan Tarlabası ve Balat gibi) hakkında tarihî bilgiler ve günümüzdeki sorunları, eski İstanbul'da geleneksel bayram kutlamaları, şehrin beslenme kültürü, eğlence hayatı, kültür hayatı (özellikle kitap, kitapçı kitap severler, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Osmanlı zamanında saray geleneğinin nasıl yaşandığı ile ilgili makaleleri) gibi konulara değinir. Osmanlı aydınları, devlet adamları ve edebiyatçıları (Şemsettin Sami, Midhat Paşa ve Cevdet Paşa gibi) hakkında kısa bibliyografik bilgiler vererek genel bir aydın tanımlaması yapar.

Bu konulardan hareketle hemen hemen her makalede şehrin büyüme sorunlarına değinir, ulaşım, çarpık konut yapılaşması, kent merkezine yakın tarihî semtlerde başlayan ve de şehre çok fazla zarar veren sanayi faaliyetleri ve çevre kirlenmesi gibi konuların özellikle altını çizer. Yazar, Haliç kıyılarına kentin çöplerinin dökülmesi, lağımaların akıtılması gibi çarpıcı örneklerin altını çizip “ilkel” kentleşmenin örneklerini anlatırken İstanbulluların kentlerine sahip çıkmamalarından yakınır. Satır aralarında İstanbul'un sağlıklı gelişimi için İstanbullular tarafından yapılması gerekenler hakkında önerilerde bulunur. Türkiye'de çok bilinen bir tarihçi olan Ortaylı'nın İstanbul hakkında çeşitli konularda fikirlerini merak edenlerin zevkle okuyacağı, bilimsel kaygılarla yazılmamış her türden okur kitlesine hitap eden bir kitaptır.

Feryal Tansuğ

Gülersoy, Çelik. *İstanbul'un Anıtsal Ağaçları, I, Rumeli Kavağı-Kağıthane Arası*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1984, 157 s.

ÖZET

İstanbul'un Anıtsal Ağaçları, I, Rumeli Kavağı-Kağıthane Arası

Bu çalışma, Türkiye'deki ağaçları korumak için devlet tarafından önlemler alınması kapsamında, yurt çapında başlatılan ağaçları kayıt altına

alma işine katkı sağlamak amacıyla İstanbul'un bir bölümü için var olan ağaçları kayda geçirmek için yapılmıştır. Yazar Rumelikavağı ve Kağıthane arasındaki bölgede kalmış olan anıtsal ağaçların buldukları yerleri, cinslerini ve büyüklüklerini belirterek fotoğraflarla çok sayıda örnekler vermiştir.

Kitap, antik çağlarda insanların var olma mücadelesi içerisinde hiçbir kaygı taşımadan ağaçları kesip bunlardan çeşitli şekillerde faydalandıklarından ancak bu anlayışın 19. yüzyılın ortalarında değişmeye başladığından ve de “Tabiatı Koruma” ve “Anıtsal Ağaçları Koruma” düşüncesinin ortaya çıkışından bahseder. Avrupa'daki endüstriyel ve kapitalist gelişmeden ve bu sistemdeki ağır çalışma koşullarından örnekler vererek insanların doğadan koptuğunu ve kent merkezi dışındaki alanlarda meydana gelen doğa tahribatını belirtir. Ayrıca doğaya karşı oluşturulan tehditlere istinaden Avrupa içerisinde meydana çıkan toplumsal hareketlere de değinir.

İstanbul'un ağaçlarının toplu tarihinin yazılmamış olmasından yakınan yazar, bunun da ötesinde en önemli sorunun Türkiye'de toplum ile doğa arasındaki ilişkinin incelenmemiş olduğunu belirtir. Eski çağlarda Türklerin doğaya önem verdiklerini ancak bu anlayışın değiştiğini ve ülkenin yoğun bir tabiat tahribine uğradığının altını çizer.

Yazar buna neden olarak 19. yüzyıl sonundan Birinci Dünya Savaşı'na kadar süren uzun savaşlar olduğunu belirtirken; 1950'lerde başlayan bozuk kentsel yapılaşmayı, kentin tarihî dokusunun yeni yapılar yapmak için bozulmasının, nüfus artışının, bilgisizlikle yapılan imar planlarının da İstanbul'daki doğa tahribine neden olduğunu söylemektedir.

Eser, 1980'lerde İstanbul hakkında basılan ve çevresel meseleleri tartışan ender kitaplardan biridir.

Feryal Tansuğ

Macar, Elçin. *İstanbul'un Yok Olmuş İki Cemaati: Doğu Ritli Katolik Rumlar ve Bulgarlar*. İstanbul: İletişim, 2002, 176 s.

kitabın en sonuna eklenmiştir. Alanında çok özgün bir çalışma olan bu kitap, konu ile ilgili bir başvuru kitabı niteliğindedir.

ÖZET

Helin Burkay

İstanbul'un Yok Olmuş İki Cemaati: Doğu Ritli Katolik Rumlar ve Bulgarlar

176 sayfadan oluşan bu kitap İstanbul'da yaşamış gayrimüslim cemaatlerden Doğu Ritli Katolik Rumlar ve Bulgarlar üzerine yapılmış tarihsel bir çalışmadır. Bu özet, kitabın İletişim Yayınları tarafından 2002 yılında yayımlanan ilk baskısına aittir.

Doğu Ritli Katolik Rum ve Bulgar cemaati yirminci yüzyılın ilk yarısında, özellikle Balkanlarda yaşanan karmaşa esnasında ortaya çıkmış ve yayılmıştır. İnanç, ibadet ve ayin biçimlerinde Ortodokslarla aynı olmalarına rağmen, Doğu Katolikleri en üst dinî makam olarak kendi patriklerini değil Papa'yı tanırlar. Elçin Macar'ın kitabı da bu cemaatlerin en önemli deneyimlerden biri olan, adı zikredilen grupların arada kalmışlığını tarihsel olarak anlatmaya çalışmaktadır.

Kitabın ilk bölümü genel olarak Katolik Doğu Kiliselerinin kuruluş, ayrışma ve tarihsel gelişimlerine ayrılmıştır. İkinci ve üçüncü bölümde yazar, sırasıyla Katolik Rumlara ve Katolik Bulgarlara odaklanmıştır. İki cemaat de İstanbul'da ve diğer merkezlerde kiliseler ve okullar açmış, gazeteler çıkarmıştır. Katolik Rumlar Türkiye'de 1955'te meydana gelen 6-7 Eylül olaylarıyla, Bulgarlar ise 1940'ların sonunda iktidara gelen hükümetlerin çabalarıyla zayıflamıştır. Sonuç bölümünde yazar, Doğu Katoliklerinin tarihsel olarak işbirlikçi ve hain sayılmalarının nedenlerini incelemektedir. Macar'a göre en önemli nedenlerden biri Balkanlar'da din ve ulusçuluğun iç içe geçmesi ve Doğu Katoliklerinin sadakatlerini Papa'ya olan bağlılıkları nedeniyle sorgulanabilir hâle getirmesidir.

Yazar analizini birincil kaynaklara dayanarak yapmaktadır. Kullanılan kaynaklar arasında yazışmalar, okul veya kiliselerin kuruluş belgeleri, anlaşma metinleri, fotoğraflar ve diğer belgeler kullanılmıştır. Bu belgelerden bir kısmı,

Çeçener, Besim. *İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları*. İstanbul: Mimarlar Odası, İstanbul Büyükkent Şubesi, 1995, 293 s.

ÖZET

İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları

Kitap, yazarın 1972 ve 1993 yılları arasında İstanbul'un imar ve inşaat sorunlarını incelemek amacıyla kaleme aldığı yazıların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Kitap az sayıda görsel malzeme de içermektedir.

İstanbul'daki "Boğaziçi" kavramını bir bağlama oturtan yazar, Boğaziçi'ndeki çarpık yapılaşmanın nedeni olarak – iktidardaki yönetimlerin anlayışları doğrultusunda – sık sık değiştirilen yasal düzenlemeleri göstermektedir. Bu doğrultuda, dönemin belediye başkanlarının ve diğer yetkililerin bu konudaki tutumlarını eleştirmektedir.

Yazar, İstanbul şehir planlamasında önemli bir role sahip bir kurum olan Anıtlar Yüksek Kurulunun, şehirde sağlıklı kentleşmeyi sağlamakta ve şehrin tarihî dokusunu korumakta başarısız olan politikalarını somut örneklerle anlatmış; "doğa ve kültür kırımına" yol açan politikaların, şehrin tarihî özelliklerini korumayı amaçlamadığına değinmiştir. Yazarın dönemin belediye başkanlarına yazdığı bazı mektuplar da kitapta yer almaktadır.

Beyoğlu ve Galata'daki tarihî kentsel sit alanını korumak amacıyla hazırlanmış olan plan, kitapta plandaki şartlar doğrultusunda maddeler hâlinde ele alınıp tartışılırken semtlerin tarihçesi hakkında kısa bilgilere de yer verilmiştir.

Yazar, Arnavutköy ve Beşiktaş'ta olduğu gibi, dolgu sahil yollarının şehre verdiği zararlardan bahsetmiştir. Yakın dönemde kentsel kültür varlıklarının yok oluşunu dillendirerek

örnekler vermiştir. Kültürel değeri olan yapılarla ilgili koruma ve imar konularını ele alan yazar, taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve koruma kültürünün oluşturulmasının önemini vurgulamaktadır. Kitap, Ege bölgesindeki Kula'yı geleneklerine sahip çıkarak çarpık kentleşme hareketlerine direnen iyi bir örnek olarak göstermektedir.

Yazar bu alanda iyi bir uzmanlığa sahip olup okunası bir kitap ortaya çıkarmıştır.

Feryal Tansuğ

Boysan, Aydın. *İstanbul'un Kuytu Köşeleri: Yaşantı*. İstanbul: YKY, 2003, 217 s.

ÖZET

İstanbul'un Kuytu Köşeleri: Yaşantı

Kitabın İstanbul'da doğmuş, büyümüş bir mimar olan yazarı (doğumu 1921) şehrin kentsel dokusunun bozulmasına dair çocukluğundan bugüne kadar anılarını ve gözlemlerini deneme yazıları hâlinde anlatmıştır. Yazar yaşadığı, çalıştığı ve gezdiği mahalle ve sokaklardan örnekler verecek geçmişten kalan mekânların tahrip edilmelelerini veya yerlerine modern mekânlar inşası için yok edilmelerini eleştirmiştir. Önceki yüzyıllardan yirminci yüzyıla kadar gelen mahallelere, sokaklara ve buradaki yaşamlara tanıklık eden yazar, sokak, cadde, meydan ve park gibi ortak yaşam alanlarının 1930'lu ve 1940'lı yılların İstanbul'unda gündelik hayatta insanlar için ne kadar önemli olduklarını vurgulayıp bunların nasıl yok olduğunu anlatmıştır.

Eleştirilerini zaman zaman duygusal bir dille yapsa da, eski İstanbul ve insanları hakkında aydınlatıcı ve fazla bilinmeyen bilgiler verir. Anılarında, Rum, Yahudi ve Ermeni komşularından ve zanaatkârlardan, Rum meyhanecilerden ve eski mahalle yaşantısında Müslümanlarla aralarındaki dostane ilişkilerden bahsederken, okuyucuya İstanbul'un gayrimüslim sakinlerinin bir zamanlar şehrin doğal sosyal dokusunun bir parçası olduklarını düşündürür.

Tarihe 6-7 Eylül 1955 olayları diye geçen, bir grup Türk'ün İstanbul'un gayrimüslimlerinin iş yerlerini yağmalayarak tahrip etmelerine de tanıklık eden yazar bu olayı ve dönemin iktidar partisinin bu güruha verdiği dolaylı desteği sert bir dille eleştirir.

Bugün şehirde çok ünlü olan devasa iş merkezlerinin, gökdelenlerin ve büyük caddelerin yerinde eskiden neler bulunduğu hakkında bilgiler verir. Yazar, yaşadığı eski İstanbul hakkında, Kapalıçarşı, meyhaneler, sahiller, Ramazan ayları, tiyatrolar, Beyoğlu ve Pera'nın özellikleri ve insanlar için anlamı, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki eğlenceler ve giyim kuşam kültürü hakkında da değerli bilgiler verir. Bunları anlatırken, ünlü tiyatrocü, sanatçı ve politikacılarla İstanbul'un çeşitli mekânlarında yaşadığı anılardan söz etmesi, kitabı okuyucu için oldukça ilginç kılar. Akıcı bir dille yazılmış olan kitap, eski İstanbul sosyal yaşamı ve İstanbul'un problemleri hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlerin zevkle ve düşünerek okuyacakları hoş bir anı kitabıdır.

Feryal Tansuğ

Мукимов, Р. С. *История и Теория Таджикского Градостроительства*. Душанбе: Контраст, 2009, 249с.

Mukimov, R. S. *Istoriya i Tyeoriya Tadjhikskogo Gradostroitel'stva*. Duşanbe: Kontrast, 2009, 249 s.

ÖZET

Tacikistan Kentsel Gelişiminin Tarihi ve Teorisi

История и Теория Таджикского Градостроительства

560 sayfalık bu monografi 11 bölüm, bir kaynakça, küçük bir terimler sözlüğü ile bir resimler fihrisi ve bir ekten oluşmaktadır. Kitap, Tacik

kentsel alanlarının gelişiminin ardındaki teorisinin araştırılıp incelenmesiyle başlamakta, Bronz Çağı'ndan başlayarak on dokuzuncu yüzyıla kadar süren bir tarihi kapsamaktadır. Mukimov bu konuyu SSCB'den bağımsızlığını kazandıktan sonra Tacik devletinin ulusal kimlik arayışına girdiği yönünde bir bakışla ele almaktadır. Şehirlere ve ülkenin mimarisine bakan yazar, bu unsurları Aryan medeniyetlerinin doğuşu ve değişen bir kentsel peyzaj yelpazesinde araştırarak Tacikistan'ı 1000 yıllık tarihi içinde tanıtmayı amaçlamaktadır.

Yazar Hint-Avrupa halklarının bölgeye göçünü ele almadan önce Orta Asya ülkelerindeki kentsel gelişimi etkileyen doğal, iklimsel, coğrafi ve sosyoekonomik koşullara göndermede bulunmaktadır. Mukimov Tacik ve İranlıları Aryanlar olarak düşünmekte ve dünyadaki keşiflerin büyük bir kısmı gibi kentsel gelişimin de bir Aryan fenomeni olduğunu iddia etmektedir.

Bu iddiasını kanıtlamak için Mukimov kendini modern Tacikistan'ın sınırlarıyla kısıtlamamakta, bunun yerine Orta Asya'nın başka bölgelerini de içeren tarihsel sınırlara işaret etmektedir. Antik Çağ mitolojisi ve dine göndermelerde bulunmakta, sonra da ilk şehirlerin planlarını sunarak ilk şehirlerin nasıl kurulduğunu açıklamaktadır. Altindepe ve Sarazm gibi ilk şehirlerde ve Margiana ve Baktriya'nın müstahkem yerleşimlerdeki karmaşık kentleşme süreçlerini betimlemektedir. Orta Çağları ve günümüzü de kapsamına almaktadır.

Mukimov genel tarihi ve Orta Asya'nın kentsel bölgelerindeki değişimleri ele aldıktan sonra bu bölgede sıklıkla kullanılmış olan bazı mimari ve imari yöntemlere de ışık tutmaktadır. Bölgeyi tek, birbirine bağlı bir bütün olarak inceleyen yazarın çalışması bölgesel gelişimin genel kurallarını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Bazı ülkelerin karakteristik özelliklerine işaret edilmemiştir. Son kısımda Sovyet Tacik şehirlerinin (Duşanbe, Leninabad, Ura-Tybe ve Kulyab) gelişimlerine ve gelenekle modern Tacik ulusal kimliğini bağdaştırmaya çalışan mevcut yönetimin sorunlarına odaklanılmaktadır.

Her ne kadar Mukimov'un düşünceleri yeni olsa da aynı zamanda ideolojiktir de. Orta Asya kentsel gelişim kültürünün oluşmasında ve iler-

lemesinde farklı etnik grupların – Özbekler, Türkmenler, Kazaklar ve diğerleri dâhil olmak üzere – rollerini göz ardı ediyor gibidir. Hint-Avrupa kabilelerinin doğuşu ve göçlerine odaklanan bir teorisinin ayrıntılarına girmekle Aryanların kökenlerine dair başka akademik teorilere – örneğin Aryanların ilk kuzey Avrasya'da görüldükleri ve daha sonra güneye göç ettikleri düşüncesine – yeterince dikkat göstermemektedir.

Kitap; mimarlar, kentsel gelişim uzmanları, tarihçiler ve sanat tarihçileri dâhil olmak üzere geniş bir okuyucu kitlesini hedeflemektedir. Analitik tabloların, çizimlerin ve fotoğrafların kullanımı, okuyucunun Mukimov'un çalışmasını daha iyi anlayabilmesini sağlayacaktır.

Mukhimova Saodat
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Мухтаров, Ахрор. *История Ура-Тюбе: Конец XV – Начало XX вв.* Душанбе: Институт Истории, Археологии и Этнографии АН Республики Таджикистан, 1999, 284с.

Muhtarov, Ahror. *Istoriya Ura-Tyube: Konets XV – Nachalo XX vv.* Duşanbe: Institut Istori, Arkhyeologii i Etnografii AN Respubliki Tadzhiqistan, 1999, 284 s.

ÖZET

Ura-Tube'nin Tarihi: 15. Yüzyılın Sonlarından 20. Yüzyılın Başlarına

История Ура-Тюбе: Конец XV – Начало XX

66

Bu eser 1999 yılında Ura-Tube'nin kuruluşunun 2500. yıldönümü onuruna basılmıştır. Çalışma, bu antik kentin 15. yüzyılın sonundan 1920'ye kadarki tarihine dair en geniş ve bütüncü verilerin toplanmasıyla oluşturulmuştur. Kitap,

öncelikle Orta Asya meselelerinde uzmanlaşmış araştırma grupları, mütehassıs tarihçiler, etnograf ve arkeologlar için tasarlanmıştır. Ayrıca Tacik toplumu ve Orta Asya şehirlerinin tarihine ilgi duyan daha geniş bir okur kitlesine de hitap etmektedir.

Eser, Orta Asya'nın en eski medeniyetlerinden biri olan Ura-Tube'nin hikâyesini, buranın zengin geçmişini ve Tacik toplumunun tarihinde oynadığı önemli rolün hikâyesini anlatmaktadır. Bölge, 16 ile erken 20. yüzyıl arasında birçok çalkantılı olaya sahne olmuştur. Yazarın anlattığı üzere, 18. yüzyılın ikinci yarısında Kukan Han ile Buhara Emiri'nin burada hak iddia edip toprakları aralarında bölüşmelerine kadar Ura-Tube bölgesi bağımsızdı. Yazara göre, bu bölgedeki hâkimiyet mücadelesi, "bölgedeki travmatik ayrışmaları sona erdiren Rusya'nın Orta Asya'yı fethetmesi"ne kadar devam etmiştir. Bu da ekonomik imkânlar sağlamış ve görece hızlı gelişime yol açmıştır.

Bu çalışma, Ura-Tube'nin tarihi hakkında daha önce yayımlanmış ve yayımlanmamış malumatın ilk kapsayıcı derlemesini oluşturmaktadır. Şehrin ilk kez Ura-Tube olarak bilindiği zamandan itibaren bölgenin siyaset ve hanedan tarihini ele alan yazar, bölgedeki değişimleri, ekonomik ve mali dönüşümlerle iktidar yapıları dâhil olmak üzere, birçok açıdan ayrıntılı bir şekilde incelemektedir.

Yazar, Ura-Tube'yi Orta Asya'nın kilit bölgelerinden biri olarak değerlendirmektedir. Ura-Tube'nin sömürgecilik dönemindeki tarihini daha derinlemesine çalışabilmek için, o dönemin Rus araştırmacılarından geniş yelpazede malzemeler kullandığını belirten yazar, aynı zamanda kendi çalışmasında değinilen meselelerin daha önce bütünüyle incelenmemiş olduğunu ve daha ileri düzeyde araştırma gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, yazar, Semerkant, Fergana Vadisi ve Taşkent'i içeren günümüzdeki Özbekistan'ın bu merkezî bölgesinde 16 ve 19. yüzyıllar arasında meydana gelen savaşları izah etme konusunda amacına ulaşmış bulunmaktadır. Kendisi aynı zamanda Ura-Tube'yi ve Tacik toplumuyla diğer Orta Asya toplumlarının tarihindeki rolünü başarıyla tanımlamıştır. Bizzat yazarın kendisi, eserin tek zaaflarının mevcut veriler ve araştırma

kaynaklarının tamamını kapsayamaması olduğunu belirtmekte ve dolayısıyla eserini hâlen bitmemiş bir çalışma olarak değerlendirmektedir.

Asharsho Kalonov
Çeviren Hasan Çolak

زكريا، أحمد وصفي. جولة أثرية في بعض البلاد الشامية: وصف طبغرافي تاريخي أثري عمراني للبقاع و البلدان الممتدة من شمالي الإسكندرونه إلى أبواب دمشق. دمشق: دار الفكر، ١٩٨٤، الطبعة الثانية، ٧٩ص.

Zakariya, Ahmad Wasfi. *Jawlah Athariyyah fi Ba'd al-Bilad al-Shamiyyah: Wasf Tubughrafi Tarikhi 'Athari 'Umrani lil-Biqa' wa-al-Buldan al-Mumtaddah min Shamali al-Iskandarunah ila Abwab Dimashq*. Damascus: Dar al- Fikr, 1984, 2. baskı, 479 s.

ÖZET

Bilâd-ı Şam'ın Bazı Kısımlarında Arkeolojik Bir Gezi: Kuzey İskenderun'dan Şam Kapılarına Kadar Olan Alanların ve Yerlerin Topografik, Tarihsel, Arkeolojik ve Kentsel Bir Tasviri

جولة أثرية في بعض البلاد الشامية: وصف طبغرافي تاريخي أثري عمراني للبقاع و البلدان الممتدة من شمالي الإسكندرونه إلى أبواب دمشق

Bu kitap Osmanlı gezgini Evliya Çelebi'nin Hicri 1058/Miladi 1648 yılında Tarsus'tan Şam'a yaptığı yolculuk esnasında geçtiği yerleri topografik, tarihsel, arkeolojik ve kentsel açıdan ele alan ayrıntılı bir incelemedir. Kitapta ele alınan coğrafi alanlar tarihsel olarak Bilâd-ı Şam'ı oluşturmuşlardır ve bugün Suriye ve Türkiye'nin parçasıdır.

Zakariya bu çalışmayı tamamlamak için kendi gözlemlerine ve söz konusu alanlarla ilgili olarak Çelebi'nin Seyahatname'nin üçüncü cildinde yer alan tasvirleri hakkındaki kişisel analizlerine dayanmıştır. Yazar, Bilâd-ı Şam hakkında kapsayıcı bir inceleme ortaya koyabilmek amacıyla bulgularını Arapça kaynakların yanı sıra yabancıların yazdığı seyahat kitaplarında yer alan ve özellikle Arap bilim adamları tarafından

görmezden gelinen açıklamaları kullanarak tamamlamıştır.

Kitapta iki ana bölüm yer almaktadır. Birincisi Çelebi'nin yazar tarafından tercüme edilen ve eleştirel bir okuması yapılan seyahat hikâyeleridir. İkincisi ise yazarın bir turizm programı kapsamında Anadolu'dan Suriye'ye bizzat gerçekleştirdiği bir gezinin anlatımıdır. Bu bölüm yolların, tabiatın ve insan yapımı mekânların ayrıntılı ve parlak bir tasvirini sunmaktadır. Bölüm, çevredeki şehirlerin ve köylerin tarihsel ve coğrafi tanımları ile arkeolojik alanların incelemesini de içermektedir. Ayrıca, bu bölümde; Araplar, Kürtler, Çerkezler, Türkmenler vd. halkların yaşadığı bölgelerin tarih, menşe ve gelenekleri de tahkik edilmektedir. Kitapı ayetleri, şiirleri, meşhur şahısları, yer isimlerini ve resimleri içeren kullanışlı bir dizin ile sona ermektedir. Söz konusu dizin bir kaynakça ve içindekiler tablosuna ilavedir.

Bu çalışmanın ayırt edici yönlerinden biri, salt edebî bir Arapça kullanılmış olmasıdır. Örneğin, yazar tarihsel ve coğrafi yerler hakkındaki tartışmasında metaforik bir dil kullanarak kendi iddia ve varsayımlarından bazılarını desteklemek üzere klasik Arapça şiirlerden alıntı yapmaktadır. Bu üslup, edebî Arapçanın din ve fıkıh alanlarına has olmaktan çıktığı 20. yüzyılın ilk yarısındaki dilsel Rönesans ruhunu yansıtmaktadır. Yazarın edebî üslubu kitabın hazırlanmasındaki temel gayeye, yani bir gezi rehberi kullanımına uygun düşmeyebilir. Bununla birlikte kitap Suriye'nin tarihsel, topografik, arkeolojik ve/veya kentsel gelişimine ilgi duyan araştırmacılar için birinci el kaynak olarak hizmet sunabilir.

Kitabın güncellenmiş yeni bir baskısı için, başvuru kaynakların, haritaların ve Çelebi'nin özgün seyahatnamesinin daha iyi bir dokümantasyonundan faydalanabilir. Fakat mevcut baskı Suriye'nin bazı yerlerinin 20. yüzyılın ilk yarısındaki durumuna temas etmesi bakımından hâlâ önemli bir topografik, tarihsel ve kültürel belgedir.

Maha Yaziji
Çeviren Fatih Taştan

Kamal, Ajmal (ed.). *Karachi ki Kahani*. Karaçi: Siti Prais Buk Shap, 2007, 2 cilt, 950 s.

ÖZET

Karaçi'nin Hikâyesi

Karachi ki Kahani

Bir makaleler koleksiyonu olan *Karachi ki Kahani* (Karaçi'nin Hikâyesi) yılda dört kez basılan *Aaj* (*Bugün*) adlı Urduca bir süreli yayının 19. ve 20. özel sayıları olarak ilk defa 1996 yılında yayımlanmıştır. 2007 yılında *Aaj*'ın editörü Ajmal Kamal, bizzat bir giriş yazar olarak bunları kitap hâline getirmiştir. Ekler; şehrin yıllar içerisinde geçirdiği değişimleri gösteren 16 nadir harita, peyzajın ve şehrin bazı meşhur sâkinlerinin ender bulunan fotoğrafları, Karaçi ile ilgili figür ve tablo hâlinde önemli bilgiler ve 1998 nüfus sayımının verilerinden elde edilmiş bilgilerden oluşmaktadır. *Aaj* 1996'da bu makaleleri yayımladığında söz konusu şehrin aşırı şiddete teslim olmasının üzerinden neredeyse on yıl geçmişti. Editör, şehrin gelişimini incelemek suretiyle Karaçi'yi etkileyen zorluklara cevap aramaktadır.

Editör, malzemesini şehrin tarihi hakkında malumat içeren hatıra, biyografi, otobiyografi, günlük ve kitaplar arasından seçmiştir. Ayrıca, o, şehrin gelişiminde yer alan ve şehri en ince ayrıntısına kadar incelemiş bulunan bazı önemli kişileri kitaba katkıda bulunmaya davet etmiştir.

Ajmal Kamal'a göre 1947 yılında Hindistan bölündüğü zaman, Karaçi alt kıtadaki hiçbir şehrin tecrübe etmediği zor bir süreçten geçmiştir. Hindulardan oluşan şehrin orta sınıf nüfusunun neredeyse tamamı başka bir yere göç ederken alt kıtanın diğer yerlerindeki milyonlarca insan ise bulunduğu yerden sürülmüş ve şehre yerleşmiştir. Sonuç olarak Karaçi'nin tarihi hakkında çelişik görüşler ortaya çıkmıştır ki, bunlar kimi zaman amaca yönelik ve pozitif bir diyalogu engellemektedir.

Kitapta ortaya atılan en tartışmalı iki görüşten biri, Karaçi tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen tarihe ilişkindir. Bir tarafta Karaçi tarihinin 1947'de başladığını düşünenler vardır: Bu gruba göre, Karaçi, gelişimini bölünme sonrası

göçmenlerine borçludur ve dolayısıyla bu gruplar şehrin diğer sâkinlerine göre daha çok hakka sahip olmalıdır. Diğer görüş ise Karaçi'nin "tamamen bir Sint şehri" olduğu ve şu anda Karaçi'de yaşayan kişilerin çoğunluğunun kovulması gereken yasadışı göçmenler olduğu yönündedir.

Yukarıda bahsedilen görüşlerin aksine, farklı etnik grupların bu şehrin gelişimindeki rolünü vurgulayan çok önemli makaleler vardır. Makalelerden bazıları Karaçi kültürünün temelini, bir arada yaşamaya dayandığını ve insanların hoşgörüyü ulaştırmak için çabalarını gerektiğini savunan farklı etnik ve dinî gruplara mensup yazarlarca kaleme alınmıştır.

Ayrıca, şehrin gelişmesi için paralarını vererek ya da yeteneklerini kullanarak Karaçi'ye bağlılıklarını ispat etmiş bazı şahsiyetler üzerine yoğunlaşmış olan makale ve anı biyografileri de yer almaktadır. Yazarlar bu insanların iyi liderlik için ilham kaynağı olarak görüleceğini ümit etmektedir.

Makalelerden bir kısmı bu şehrin varoşlarını tasvir etmektedir. Karaçi nüfusunun çoğunluğu varoşlarda yaşadığı için, bu makaleler, varoş sâkinlerinin perişan vaziyeti ve fırsatçıların suiistimal ve sömürsüne karşı savunmasızlığı konusunda endişe uyandırmaktadır.

Editör, bu kitabın 1996'daki ilk basımının üzerinden uzunca bir süre geçmiş olmasına rağmen çoğu malumatın Karaçi hakkında bilgi edinmek bakımından uygun ve yararlı olduğuna inanmaktadır.

Navin G. Haider Ali
Çeviren Hasan Çolak

کلمتي، گل حسن. کراچي: سنڌ جي مارئي. هيدرآباد: سنڌي ادبي بورڊ، ۱۹۹۹، ۶۴۹ص.

Kalamati, Gul Hassan. *Karachi: Sindh Jee Marui*. Hyderabad: Sindhi Adabi Board, 1999, 649 s.

ÖZET

Karaçi: Sint'in Sembolü Olan Marui

کراچي: سنڌ جي مارئي

Karachi: Sindh Jee Marui Sint'in başkenti olan ve aynı zamanda Pakistan ekonomisinin bel kemiğini teşkil eden Karaçi hakkında Gul Hassan Kalamati tarafından yazılmış bir kitaptır. Marui, Sint'in yedi kahramanından ve Sint halkının birliğinin sembollerinden biridir. Bu şehir dünyanın en büyük medeniyetlerinden biri olarak kabul edilen İndus Vadisi'nin bir kapısı idi. Fakat kıtanın taksiminden ve Pakistan'ın kuruluşundan sonra, şehrin eski sâkinlerini azınlık konumuna düşüren Hindistanlı göçmenlerin gelişine bağlı olarak büyük bir kültürel değişime uğramıştır.

Eser, Karaçi hakkında Sint dilinde yazılmış nadir kitaplardan biri olup şehrin yüzlerce yıllık tarihini kapsamaktadır. Eser, şehrin isminin Karaçi ya da Kalaçi oluşu ile ilgili tartışmaları; şehrin Makedonyalı İskender ve diğer fatihler tarafından işgalini; topografik ve coğrafi konumunu; iklim koşullarını; ekonomik önemini; idari ve hukuki yapıları da dâhil olmak üzere farklı yönetim sistemlerini ele almaktadır.

Kitapta yer verilen diğer konular; din, Hint tapınakları (*mandirler*) ve camiler ile ilgili ayrıntılar, şehrin inşasına katkıda bulunanlar, kadınların etkinlikleri, şehrin mimarisi ve kalıntıları, Karaçi'nin sanat ve edebiyatı, turizm ve şehrin gelirleri hakkındadır. Resimlerin yanı sıra şehrin haritaları ve krokileri kitabın cazibesini ve değerini artırmaktadır.

Eserin incelemesi belediye kayıtlarına, tarihî kaynaklara ve arkeolojik araştırmalara dayanmaktadır. Sintçe yayımlanan toplam otuz kitap, on bir kültürel ve bilimsel dergi ile sekiz günlük gazeteye müracaat edilmiştir. Urduca yayımlanan diğer otuz bir kitap, dergi ve günlük gazete ile İngilizce yayımlanan yirmi altı kitap, süreli yayın ve gazete de kaynak olarak kullanılmıştır. Şehrin altı kütüphanesinin kullanımına ilaveten, yazar, bu çalışma için yaklaşık otuz aydın ve yerel şahsiyet ile mülakat yapmıştır.

Gul Hassan Kalamati, 1947'deki taksiminden ve

Pakistan'ın kuruluşunun, Karaçi'nin eski sâkinlerin (Hinduların) kitlesel göçüne ve akabinde Urduca konuşan insanların Hindistan'ın diğer bölgelerinden şehre gelmesine neden olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak şehir özgün etnik uyumunu kaybetmiş ve bu devasa göçe uyum sağlamak üzere oldukça kısa bir süre içerisinde ağır bir değişimden geçmiştir. Hâl böyle olunca, şehrin görünüşü ve kimliği bozulmuştur.

Kitabın ön sözü bu değişikliklerden hiç de hoşnut olmayan ve Karaçi'deki barışın yeni göçmenlerin gelişi ile birlikte mahvolduğuna inanan, ünlü aydın ve hikâye yazarı Amar Jalil tarafından kaleme alınmıştır. Kendisi, bölgede oluşan yeni kültüre ve dile, köktencilik ve mezhepçiliğin eşlik ettiği sonucuna ulaşmaktadır.

Zulfikar Shaikh
Çeviren Fatih Taştan

Sevindi, Nevval. *Kent ve Kültür*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2003, 312 s.

ÖZET

Kent ve Kültür

Kent ve Kültür, antropolog olan yazarın “kent” ve “kültür” olgusunu ele aldığı bir eserdir. Kitap dört bölümden oluşmaktadır. “Kent Kültürü ve Kültürel Örgütlenme” başlığını taşıyan ilk bölümde Türkiye'deki kültürel ve toplumsal ilişkilerin siyasi ve ekonomik sorunların gölgesinde kalması, çözüm yollarının politik örgütlenmelerde aranması eleştirilir. Yazara göre, “Türkiye'nin sorunu kültüre bakıştan ve kültür politikalarından yoksun olmasından kaynaklanmaktadır”. Kentleşme sorunlarına yalnızca mühendislik açısından değil, toplumsal değerler ve insan ilişkileri yönünden de bakılmalı, kentin sosyal yapısını değiştirecek sosyal projeler üretilmelidir. Şehirlerdeki sağlıksız ve dengesiz büyüme ancak bu şekilde çözülebilecektir.

“İstanbul Yazıları” başlıklı ikinci bölümde bir zamanlar imparatorluğun başkenti olan İstanbul'un dünü ve bugünü anlatılır. İstanbul,

kentte yaşayanlar, farklı ırklar, çeşitli milletler, diller ve inançlar açısından her daim çeşitlilik göstermiş, ancak sosyal bütünleşme ve ortak bir kentlilik bilincini oluşturamamıştır. Bugünün İstanbul'u ise ruhunu ve kimliğini kaybeden bir şehirdir. Dünün İstanbulu'yla karşılaştırıldığında kırsal kesimlerin “arkasına bakmadan gitme ve geldiği yere olanca ağırlığıyla çökme” olgusu yüzünden tehdit altında, huzursuz bir kent hâline gelmektedir.

Üçüncü bölüm “Anadolu Kentleri ve Kültür” başlığını taşır. Konya, Malatya, Şanlıurfa, Van, Antalya, Adana, Mersin, Ankara gibi şehirlerdeki kent yaşamı ve kültürü ele almır. Sadece İstanbul değil, Anadolu'nun kültür, sanat ve tabii güzellikler yönünden canlı diğer kentleri de mimarideki estetik yoksunluğu ve kültürel mirasa sahip çıkılmaması yüzünden doğal güzelliklerini yitirme ve kültürel mirasın yok olması tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yazara göre, ruhunu ve karakterini koruyabilen tek şehir İzmir'dir. İzmir “sosyal ve ekonomik açıdan hep dalgalanan, geçmişten aldığı mirasa hep sadık kalan şehir” olarak nitelendirilir.

“Dünya Kentleri ve Kültür” başlıklı son bölümde ise Buenos Aires, eğlence yaşamıyla Londra, bolluk ve yokluğun bir arada yaşandığı Rio, kültür simgesi St. Petersburg gibi dünya kentleri ve kültürlerine yer verilir.

Kent ve Kültür'de, yazar, bir sosyal bilimci bakış açısıyla toplumsal ilişkileri ve değerleri göz ardı eden ve kültür-sanat etkinliklerini arka plana atan kentsel projeleri eleştirirken bir taraftan da çözüm önerileri sunmaya çalışır. Ancak bütün bir eser boyunca kent kültürünü antropolojik açıdan değerlendirmesi beklenen yazarın, böyle bir değerlendirmeden ziyade tam yerine oturmayan edebî bir üsluba yöneldiği sezilir. Buna ilaveten, bölüm başlıkları arasındaki konu bağlantısının zayıf olması da eserin bir diğer zaafiyetidir.

Bilge Gökter

Şahin, Yusuf. *Kentleşme Politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi, 2011, 2. baskı, 434 s.

ÖZET

Kentleşme Politikası

Yusuf Şahin *Kentleşme Politikası* adlı çalışmasının ikinci baskısında, kent çalışmaları literatürünün temel tartışmalarını ve Türkiye’de kentleşmenin tarihsel, politik ve ekonomik dinamiklerini birlikte ele almaktadır. Bu iki konunun tek bir çalışma kapsamında derinlemesine incelenmesi zor olduğundan, Şahin’in kitabı, kent çalışmalarına özgün bir katkı sunmaktan ziyade, Türkiye’de kentleşme konusunda giriş kitabı olarak okunabilir.

Şahin çalışmasının ilk üç bölümünde, kent çalışmaları alanındaki teorik perspektifleri incelemekte ve bu perspektifleri Türkiye’nin şehirleşme örneği bağlamında yorumlamaktadır. Bu bölümlerde Şahin, kentlerin tarihî gelişiminin yanında şehirlerin kültürel ve ekonomik yönetimini de ele almaktadır. Bu bölümlerden sonra Şahin, kent çalışmalarında ön planda olan diğer konulara eğilmekte ve planlama, konut, çevre ve kentsel toprak meselelerini ele almaktadır. Kitabın sonuna doğru ise, daha az ilişkili olmasına rağmen, Şahin afet ve kırsal politikaları da kent çalışmaları bağlamında incelemeye çalışmaktadır.

Kitap sistematığı itibariyle, ele aldığı her konu için önce uluslararası literatürdeki tartışmalara ve Türkiye’deki uygulamalara bakmakla kalmıyor, aynı zamanda her bölümün sonunda incelenen konuları güçlendirmek için çalışma soruları, görsel ve istatistikî bilgileri de içeriyor. Ek olarak, Şahin, kitap boyunca yer yer İngilizce kent çalışmaları literatüründe yer alan önemli terimlerin Türkçe karşılıklarını da okuyucuya sunmaktadır. Kitapta, Türkçe kent çalışmaları literatürüne katkı oluşturacak bir diğer detay ise, Şahin’in 1930’lardan başlayarak Türkiye’de kent çalışmalarının önde gelen isimlerinin hangi uluslararası ekollerden etkilendiğini anlattığı ve Türkiye’deki akademik üretimin düşünsel kökenlerini incelediği kısımdır.

Ancak, kitaptaki bu ve benzeri ilginç ve önemli detaylara rağmen Şahin’in çalışması

kavramsal derinlik ve tartışma yapısı olarak sınırlı kalmaktadır. Eser, özellikle ilk bölümlerde kavramsal çerçeve açısından zayıf, sadece betimleyici bir anlatıma sahiptir. Bu betimleyici üsluba tek istisna, devletin şehirleşme politikalarının değişimindeki negatif rolünün zaman zaman sadece bir tematik hat olarak ortaya çıkmasıdır. Ancak, kitapta kentsel gelişme için devletin kamusal hayattan neden tamamen çekilmesi gerektiği ve bunun yerine yazarın önerdiği gibi, tepeden inme politikaların yerine küçük cemaatlerin ve ailelerin yerel politikaları belirlemesinin nasıl gerçekleşeceği tekrarlanan bir temenni olmanın ötesinde tartışılmamaktadır. Zaten, Şahin’in eserinin metodolojisi de böyle bir argümanı desteklemek üzere tasarlanmış değildir. Bu anlamda bu kitabın derinlemesine ve analitik bir kent literatürü analizi beklentilerini karşılamayacağını söylemek yanlış olmaz.

Genel olarak bakıldığında, *Kentleşme Politikası* kitabı kent çalışmaları literatüründeki temel tartışmalara değinen ve bu tartışmalar ışığında Türkiye’deki kentleşmenin özgün dinamiklerini inceleyen giriş niteliğinde bir çalışmadır. Özellikle, kent çalışmalarına giriş olarak kolay okunabilecek bir eser arayanlar için iyi bir alt yapı sunmakta ama derinlemesine bir analiz arayanlar için sınırlı kalmaktadır.

Helin Burkay

Bağlı, Mazhar ve Binici, Abdulkadir. *Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi*. Ankara: Bilimadamı Yayınları, 2005, 183 s.

ÖZET

Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi

Kitap, Diyarbakır’daki kentleşme ve göç olgularına insan ve mekân arasındaki ilişki çerçevesinde yaklaşıyor. Diyarbakır’daki toplumsal sorunların izini kentin gelişimine bakarak

anlama iddiasıyla yola çıkan Bağlı ve Binici'ye göre çalışmaları, mekânı insanla birlikte anlama girişimleri nedeniyle özgün bir boyut kazanıyor. Kitap, sosyoloji, antropoloji, mimarlık ve tarih gibi farklı disiplinlerin kaynaklarından yararlanıyor. “Ön Söz”, “Giriş” ve “Sonuç” dışında beş temel bölümden oluşan çalışmada “Avrupa Kentli Hakları Bildirgesi”yle şehir konulu şiiirlerin yer aldığı iki ek bölüm bulunuyor.

Bağlı ve Binici, Diyarbakır'ı Cumhuriyet döneminin ulusalçı ideolojisiyle onun “ötekisi” niteliğinde bir muhalif kimliğin kesişme alanı olarak tanımlıyor. Onlara göre bu kesişme, fakirlik, bir şey üretmeden hayat kazanma çabası ve kanunsuz örgütlenmelerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Diyarbakır, Osmanlı döneminde kültürel üretimin en önemli kentlerinden biriyken yalnızca siyasi kimliğiyle anılan bir kent olmuştur. Bu durumun, resmî ideolojinin kente güvenlik kaygısıyla yaklaşmasına, yerel kültürü öne çıkaran yerel yöneticilerin ise kenti bir mega köye dönüştürmesine neden olduğunu ileri süren Bağlı ve Binici, tezlerini desteklemek amacıyla, 1990–2000 yılları arasında Diyarbakır'a göç eden köy kökenli nüfusa yakından bakan bir alan araştırması da sunuyor.

Hivren Demir-Atay

گلابزاده، محمد علی. کرمان در گذر تاریخ. کرمان: مرکز کرمان شناسی، ۱۳۸۱، ۳۷۶ص.

Gulabzadah, Muhammad 'Ali. *Kirman dar Guzar-i Tarikh*. Kerman: Markaz-i Kirman-shinasi, 2002, 376 s.

ÖZET

Tarih Boyunca Kerman

کرمان در گذر تاریخ

Bu kitap *Tarih Boyunca Kerman* ile ilgili farklı tarihî olayların derlenmesinden oluşur. Bu

tarihî olaylar çoğunlukla Kerman şehriyle ilgili olmakla birlikte önemli bir kısmı çevredeki bölgeler ile Kerman eyaletinin Zarand, Bam, Kahnuj ve Sirjan gibi diğer şehirlerine ilişkindir. Esasen, bu kitabın başlığı “Kerman Şehri Hakkında Nükteli Tarihî Hikâyeler” olmalı.

Eser, Kerman şehrinin siyasi tarihine vurgu yapan yaklaşık altı yüz tarihî anekdottan oluşur. Bu anekdotlar belirli bir düzen bulunmaksızın sıralanmış olduğundan, okurlar kitapta yer alan anekdotlar arasından kendi ilgi ve zamanlarına uygun olanı seçebilmektedir.

Genel okura hitap edebilmesi için akademik tarihten bifaçlı olarak kaçınılmıştır. Kaynaklara ya atıfta bulunulmamıştır ya da kaynaklar tamamlanmamış dipnotlar hâlinde kitaba dâhil edilmiştir. Konuların gelişigüzel düzenlenmesine rağmen, dizin ve maddeler için seçilen başlıklar okurların ilgilendikleri konuları kolaylıkla bulmasına yardımcı olmaktadır. Bu kitapta anlatılan olaylar eşit önemde değildir. Bir yığın önemsiz anlatının arasında bir anda dikkate değer bir belge ya da konuyla karşılaşmak mümkündür.

Kitap, Kerman eyalet ve şehrinden birçok belge ve harita içermektedir. Yazar aynı zamanda kişisel deneyim ve hatıralarına da yer vermiştir, ancak bu hatıraların Kerman şehriyle tek bağlantısı, yazarın Kermanlı olmasından ibarettir.

Yazarın genel okur için tarihle ilgili bir kitap kaleme alma amacı dikkate değerdir, zira İran'da bir araştırmacının böylesine bir üslup ve içerik benimsemesi ender bir durumdur. Bu yaklaşım eserin bazı eksikliklerini telafi etse de, Kerman ile ilgilenen uzman okur ve araştırmacıların beklentilerini karşılamayacaktır.

Iranj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Hasan Çolak

Surjomihardjo, Abdurrachman. *Kota Yogyakarta 1880–1930; Sejarah Perkembangan Sosial*. Yogyakarta: Yayasan untuk Indonesia, 2000, 270 s.

ve 1900 ile 1950 yılları arasında var olmuş siyasal örgütlenmelerin listesini de ek olarak sunmaktadır.

ÖZET

Amelia Fauzia
Çeviren Fatih Taştan

Yogyakarta Şehri, 1880–1930; Toplumsal Gelişimin Tarihi

Kota Yogyakarta 1880–1930; Sejarah Perkembangan Sosial

Bu kitap Abdurrachman Surjomihardjo tarafından 1988 yılında yazılan bir doktora tezine dayanmaktadır. Kitap, toplum tarihçiliği yaklaşımını kullanan Endonezyalı bir bilim adamının kaleme aldığı ilk çalışmalardan biridir.

Eser Yogyakarta şehrindeki sosyal grupların uğradığı dönüşümün yanı sıra geleneksel bir monarşiden modern bir koloni kültürüne geçişi analiz etmekte ve üç sosyal kurumun gelişimi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunlar eğitim kurumları, basın ajansları ve milliyetçi hareketlerdir. Daha sonra ise bu üç kurum arasındaki ilişki analiz edilmektedir.

Kitap, Yogyakarta'nın tecrübe ettiği modernleşme sürecine göz atmak suretiyle şehirde meydana gelen toplumsal değişimleri tasvir etmektedir. Söz konusu değişimlere neden olan etkenler arasında "Hukuk ve İntizam" adlı sömürgecilik politikası, Avrupa'dan ithal edilmiş yeni kurumların ülkeye girişi ile kraliyet ve koloni bürokrasilerinden bağımsız örgüt ve cemiyetlerin ortaya çıkışı yer almaktadır.

Sömürgecilik belge ve gözlemlerini ana kaynak olarak kullanan kitap şehirdeki sosyal, siyasal ve mesleki etkinliklerde yer alan küçük grupların sunduğu bilgilere dayanmaktadır.

Çalışma, Yogyakarta'nın gözlemlenebilir bir geleneksel miras ve sömürge mirasına sahip modern bir şehir olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Kitap, şehrin eğitim kurumlarının sonraki dönemde ortaya çıkacak milliyetçi örgütleri besleyen entelektüeller yetiştirdiğine işaret etmektedir.

Kitapta bir kaynakça ve dizinin yanı sıra fotoğraflar ve haritalar da yer almaktadır. Kitap 19. yüzyıldan beri Yogyakarta'da yayımlanan gazetelerin listesini, eğitim istatistiklerini

Soekiman, Djoko. *Kotagede*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, 1992, 104 s.

ÖZET

Kotagede

Müslüman Mataram Krallığı'yla sıkı bağlantısı nedeniyle ziyaret edilen dört ünlü yer vardır, bunlar Kraton Yogyakarta, Taman Air Tamansari, İmogiri'deki Makam Raja-raja ve antik Kotagede şehridir. Eldeki kitap hem tarihsel hem de antropolojik yaklaşımları kullanarak Kotagede şehri üzerine odaklanmaktadır. Kitapta verilen bilgiler İslam şehirlerini ve bunların İslam uygarlığı ile ilişkisini incelemek isteyenler için faydalı olacaktır.

Kotagede, Müslüman Mataram Krallığı'nın başkentiydi. Kotagede'yi ele almaya başlamadan önce kitap Müslüman Mataram Krallığı'nın tarihini özet olarak vermektedir. Yazar, *Babad*, *Serat* ve sözlü geleneğe tarihî kaynak olarak ciddi ölçüde bel bağlamaktadır. *Babad* ve *Serat* ilim adamları tarafından kaydedilmiş vakayinamelerdir ve dolayısıyla, edebî kurgu unsurları içerdiklerinden, güvenilir tarihî kaynaklar değildir. Kitapta başka hiçbir birincil kaynağa başvurulmamıştır.

Kotagede, Yogyakarta'nın yanında yer almaktadır. Önemli bir antik kent olarak bugün hâlâ ayakta olan çok sayıda mukaddes yapıya sahiptir. Kotagede'de, Cavalılar için çok önemli bir yer olan defin merkezleri, mistik güçlere sahip olduklarına inanıldığından korunmuşlardır. Mezarların, sembolleri ile birlikte birçok şekilde sunulmuş resimleri bulunmaktadır.

Yazar Kotagede'deki el sanatlarına önemli bir kısım ayırmıştır. Kotagede'nin el sanatları ile ünlü olduğunu ve geçmişte şehri ticaret merkezi hâline getiren unsurun bu olduğunu belirtmektedir. Buranın gümüş işçiliği hâlâ hem Endonezya'da hem de ülke dışında beğeni toplamaktadır. Bu kitap, hem gümüş ticaretinin tarihini hem de bölgedeki gelişimini ele aldığından bu şehir üzerine yazılmış diğer iki kitapla karşılaştırıldığında öne çıkmaktadır: Bambang Tri Atmojo tarafından yazılmış olan *Kotagede: Life Between Walls* ve Erika Yuanita tarafından yazılmış olan *Perancangan Buku Tentang Kerajinan Perak Kotagede*.

Imron Rosidi
Çeviren Metin Yeğenoğlu

العلي، صالح أحمد. الكوفة وأهلها في صدر الإسلام: دراسة في أحوالها العمرانية و سكانها و تنظيماتهم. بيروت: شركة المطبوعات للتوزيع و النشر، ٢٠٠٣، ٥٣١ص.

Al-'Ali, Salih Ahmad. *Al-Kufa wa Ahluha fi Sadri al-Islam: Dirasah fi Ahwaliha al-'Umriyyah wa Sukkaniha wa Tanzimatihim*. Beyrut: Sharikat al-Matbu'at lil-Tawzi' wa-al-Nashr, 2003, 531 s.

ÖZET

İslam'ın İlk Yıllarında Kûfe ve Kûfeliler: Kûfe'nin Şehirleşmesinin, Sakinlerinin ve Örgütlenmelerinin Çeşitli Yönleri Hakkında Bir İnceleme

الكوفة وأهلها في صدر الإسلام: دراسة في أحوالها العمرانية و سكانها و تنظيماتهم

Bu kitap Kûfe'nin erken tarihi hakkında bir incelemedir. Kitapta şehir topografisi, kabilevi ve etnik farklılıklar ve Kûfe'de cereyan etmiş politik gelişmeler yer almaktadır.

Çalışma yirmi bir bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, Kûfe'nin erken tarihi hakkındaki kaynak-

larla ilgilidir. Bu bölüm hem mevcut hem de kayıp kaynaklardan söz etmekte ve çok sayıdaki modern Batılı çalışmaların bir tartışması ile sona ermektedir.

Geri kalan bölümler Kûfe'nin erken tarihinin çeşitli yönlerini ele almaktadır. Söz konusu bölümler önemli yerleri, anıtları ve cuma mescidini tasvir etmektedir. Yazar Kûfe'nin coğrafi konumunu, idari bölgesini, nüfusunu ve ekonomik hayatını da ele almaktadır.

Yazar Arabistan'ın farklı bölgelerinden Kûfe'ye gelen "Arap Yarımadası'nın güney bölgesindeki kabileler", "Hicaz kabileleri" vs. gibi Arap kabile gruplarının Kûfe'ye yerleşmesini tartışmadan önce şehirdeki kabilevi farklılıkları ve İslam İmparatorluğu'nun farklı bölgelerindeki Kûfeli göçmenleri tartışmaktadır. Kitapta Yemen kabilelerine ayrılmış özel bir bölüm bulunmasına rağmen, yazar -ilginç bir şekilde- bir bölümün tamamını güney Arabistanlı Hamdan kabilesine hasredip Arap olmayan Kûfeli savaşçıların ve Arap kabilelerinin Arap olmayan müvekkillerinin (*mevalilerin*) rolünü tartışmaktadır. Yazar Kûfe nüfusunu soylular (*eşraf*) ve avam (*amme*) şeklinde ikiye ayırmak suretiyle sınıflandırmaya çalışmaktadır. Diğer konuların yanı sıra, "avamın düşünme seviyesi" gibi meseleleri ele almaktadır ki bunu yaparken avamın düşük niteliklerini tasvir eden çok sayıdaki kaynaktan alıntı yapmaktadır. Bununla birlikte, yazarın bu mesele hakkında ne düşündüğü açık değildir.

Son iki bölüm Hz. Ali'nin halifeliği boyunca Kûfe'deki siyasi yaşamı, Hz. Ali'nin taraftarlarının rolünü ve üçüncü halife Hz. Osman'ın politikalarının etkisini konu edinmektedir.

Kitap eski Kûfe hakkında son derece kıymetli bilgiler içermektedir. Yazar kendi görüşlerini desteklemek amacıyla sık sık birinci el kaynaklardan uzun alıntılar aktarmaktadır. Bununla birlikte, materyaller her zaman tutarlı bir şekilde organize edilmiş değildir. Ayrıca yazar kimi zaman belirli bölümlerle çok fazla ilgisi olmayan bilgiler vermektedir. Kitapta ne tarihsel bir gelişim çizgisi ne de birinci el kaynakların eleştirel bir değerlendirmesi yer almaktadır. Diğer bir eksiklik ise kitabın bir kaynakçasının bulunmamasıdır.

Bir bütün olarak bakıldığında, kitap, erken Orta Çağ Kûfesi hakkındaki birinci el kaynaklarda yer alan bilgilerin güzel bir özetidir ve eleştirel bir gözle okunduğu takdirde faydalı olabilir.

Mushegh Asatryan
Çeviren Fatih Taştan

Сухарева, О. А. *Квартальная Община Позднефеодального Города Бухары: В Связи С Историей Кварталов*. Москва: Издательство Наука, 1976, 363с.

Sukhareva, O. A. *Kvartal'naia Obshina Pozdnefeodal'nogo Goroda Bukhar'i: V Sviazi S Istoriei Kvartalov*. Moskova: Izdatel'stvo Nauka, 1976, 363 s.

ÖZET

Geç Feodal Dönem Buhara'sındaki Semt Toplumları: Semtlerin Tarihi Temelinde

Квартальная Община Позднефеодального Города Бухары: В Связи С Историей Кварталов

Bu eser semt toplumundaki şehir içi ve günlük yaşamı incelemeyi amaçlamaktadır. Eser büyük kısmı 9–11. yüzyıllarda, bazıları ise daha sonraki yüzyıllarda üretilmiş olan belgeleri kullanarak Buhara'nın bütün semtlerini tarihsel bir bakış açısıyla tasvir etmektedir. Erken Orta Çağ şehrinin gelişimi kesintisiz bir süreçtir ki bu durum tarihte çeşitli vesilelerle kırsal varoşların şehir semtlerine dönüşmesine yol açmıştır.

Kitap “Djaribler”in (Buhara'daki semtlerin) bir planının yanı sıra topografik ve terminolojik sözlükler sunmaktadır. Kitaba eklenmiş bağımsız bir kaynakça yoktur. Genel ve bilimsel kaynaklara yapılan atıflar her bir sayfada bulunan dipnotlarda yer almaktadır. Kitap “Djariblerin” harita ve planları ile şehrin ve belirli binaların

siyah beyaz fotoğrafları da dâhil olmak üzere resimler içermektedir.

Yazar yönteminin ana hatlarını vermeden önce Buhara şehri hakkındaki tarihsel çalışmaların bir özetini sunmaktadır.

O, “meskûn semtler” kavramını ve geç Orta Çağ dönemi şehirlerindeki yaşam alanları ile toplumsal ağları tanımlamaktadır.

Yazar “diwan kushbegi” tarafından 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında kaydedilen bütün semtleri listelemekte ve “Djariblere” ayrılmaları da dâhil olmak üzere Buhara'nın yaklaşık 200 semtinin etnografik tasvirini sunmaktadır. Bu tahlile dayanarak Buhara semtlerinin genel bir özetini vermektedir.

O, daha sonra, semtlerin oluşum süreci ile bunların Orta Çağ şehrinin gelişimindeki rolünü incelemektedir. Yazar, meskûn semtler hakkındaki bulguları gözden geçirmekte ve tarihsel bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Kitabın sonunda yer alan topografik girdiler şehir ve semt kapılarını, “Djaribler”i ve “Mahalleler”i, semtleri ve onları oluşturan parçalarını, yani pazarları ve diğer ticaret yapılarını, kamu yapılarını, camileri, medreseleri, türbeleri, mezarlıkları, su kaynaklarını, köprüleri ve hem işlenmiş hem de genel kullanıma ayrılmış bölgeleri resmetmektedir.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Hasan Çolak

الإبيش، أحمد و الشهابي، قتيبة. معام دمشق التاريخية: دراسة تاريخية لغوية عن أحيائها ومواقعها القديمة، تراثها وأصولها و اشتقاق أسمائها. دمشق: وزارة الثقافة في الجمهورية العربية السورية، ١٩٩٦، ٥٥٧ص.

Al-Ibesh, Ahmed ve Shihabi, Koutaiba. *Ma'alim Dimashq al-Tarikhyyah: Dirasah Tarikhyyah wa-Lughawyyah 'an Ahya'iha wa-Mawaqi'iha al-Qadimah, Turathuha wa Usuluha wa Ishtiqaq 'Asma'iha*. Damascus: Wizarat al-Thaqafah fi al-Jumhuriyyah al-'Arabiyyah al-Suriyyah, 1996, 557 s.

ÖZET

Şam'ın Başlıca Simgesel Yapılarının Tarihi ve Etimolojik Anlatısını İçeren Toponomik Araştırması

معالم دمشق التاريخية: دراسة تاريخية و لغوية عن أحيائها و مواقعها القديمة، تراثها و أصولها و اشتقاق أسمائها

Bu kitap Suriye'nin başkenti Şam'daki şehir adlarının bir derlemesi ve tarihî ve dilbilimsel bir çalışmasıdır. Kitap yirminci yüzyılın ortasından önceki dönemde şehrin simgesel yapılarına verilen isimlere, özellikle de hâlâ kullanımda olanlara odaklanmaktadır.

Kitap basit bir yapıya sahiptir. Toponiminin kısa bir genel açıklaması ve hem eski hem de çağdaş olmak üzere en önemli Arap düşünürlerinin bu alana yapmış olduğu katkılarla başlamaktadır. Yazar ana bölümden önce kullandığı metodolojiyi sunmuştur. Kitap alfabetik olarak sıralanmış yer adları ve bunlara dair kısa, açık bir dille yazılmış coğrafi ve tarihî açıklamalardan oluşmaktadır. Her madde için özet bir etimoloji de verilmiştir. Bu, isimlerin Arapça, Aramice, Türkçe, Fransızca ve diğer dillerdeki kökenlerine dair dilbilimsel bir incelemeyi içermektedir. Her maddeyi "muhabere eden" bir son not takip etmektedir ve bazı maddeler kitaptaki başka maddelere atıflar içermektedir.

Araştırılan yer adlarının köken ve içerimleri alışılmadık derecede zengin ve çeşitlidir. Yazarın çalışmasına göre bazı yer isimleri göze çarpan coğrafi özelliklere, *Qassyun*, çeşitli olaylara, *al-Hariqa*, belirli mesleklere, *suq al-Bzuriyyah*, veya coğrafi yönlere, *al-Bab al Sharqi*, atıfta bulunmaktadır. Bazılarının isimleri bunları inşa edenlere, bir ailenin, hayvanın, bitkinin, rengin, sayının, yapının veya bunlar içerisinde yaşayan halkların isimlerine atfedilmiştir. Başkaları yazılı veya sözlü dinsel metinlerle ilişkilendirilmiş; adını başka ülkelerdeki şehir veya caddelerden almış veya bazı tuhaf metaforlardan doğmuştur.

Kitap "Şam" isminin otuz üç sayfa boyunca süren tam ve kapsayıcı etimolojik incelemesi nedeniyle övgüye değerdir. Buna kitabın başvuru Arapça ve diğer dillerdeki kitaplara, sözlüklere ve haritalara dair, Suriye'deki toponimlerin

tamamı üzerine çalışmalara katkıda bulunmak isteyen araştırmacılar için faydalı olabilecek, geniş ve iyi düzenlenmiş kaynakçasını eklemek gerekir. Dahası, kitap Şam üzerine tarihî, coğrafi, antropolojik, kültürel ya da dilbilimsel araştırma yapmak isteyen bilim insanları için bir giriş okuması olarak da işlev görebilir.

Kitaba Şam'ın bahsedilen simgesel yapılarının yerini gösteren bir harita ile bu yerlerin güncel resimlerinin konulması faydalı olabilirdi. Bundan başka, bu yerlerin isimlerinin bir dizininin konulması, belirli bir bilgiyi arayan okuyucular için yararlı olabilirdi. Bunun da ötesinde, bu yerlere dair toplanmış olan anlatıların bazılarının ek olarak kitaba konulması, mülakat yapılan kişilerin çalışmaya katkısını teslim etme işlevini görebilirdi. Ne var ki, bu kitap yine de Şam'ın tarihî ve coğrafyası üzerine değerli bir kaynak ve yerel sözlü tarihinin büyük bir kısmının başarılı bir dokümantasyonunu sunmaktadır.

Maha Yaziji
Çeviren Metin Yeğenoğlu

مشهودی، سهراب. مبانی طرحهای سیال شهری. تهران: شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، ۱۳۸۶، ۲۴۷ص.

Mashhudi, Suhrab. *Mabani-yi Tarhha-yi Siyal-i Shahri*. Tahrn: Shirkat-i Pardazish wa Barnamarizi-yi Shahri, 2008, 247 s.

ÖZET

Düzenli Şehir Planlama İlkeleri

مبانی طرحهای سیال شهری

Düzenli Şehir Planlama İlkeleri, İran'da şehir planlama sistemleri geliştirme hususu ile ilgili yeni bir yöntemi ele almaktadır. Yazarın, İran'daki mevcut planlama sisteminden kaynaklanan sıkıntıların üstesinden gelmek üzere önerdiği çözüm, son derece yenilikçidir. Bununla birlikte, Mashhudi şehir planlaması alanında yeni bir teori oluşturmak iddiasında değildir. Yazar, kitabının İran planlama sistemindeki eksikliklere çözüm önermektedir.

İran'daki 25 imar planını değerlendirmek suretiyle, söz konusu planların kusurlarını ortaya koyarak bunlardan sakınmak için yollar öneren yazar, "düzenli şehir planlaması" adını verdiği yeni bir teori formüle etmiştir. Bu teori, Öklit geometrisinin aksine, fraktal geometrinin prensiplerinden esinlenmiştir. Teori kalıplaşmış kararların neden olduğu belirsizlikleri vurgulamaktadır.

İran'da planlama sistemi ile ilgili olarak daha önce yapılmış benzer araştırmalarda yalnızca mevcut mekanizma eleştirilmiş ve herhangi bir etkili çözüm önerisi ortaya konulmamıştır. Buna karşın, Mashhudi bu kitapta İran'daki etkisiz ve demode geliştirme planları için bir alternatif önermektedir. Kitap şehir planlaması meselesini ele alırken kullanılabilir yeni teoriler ve yöntemler önermesi bakımından kendisini diğer incelemelerden ayırmaktadır.

Arash Fazli Shamsabadi
Çeviren Fatih Taştan

بن سلم، أحمد سعيد. المدينة المنورة في القرن الرابع عشر الهجري: بحوث تاريخية واجتماعية واقتصادية وعمرانية وعادات وتقاليد. القاهرة: دار المنار، ١٩٩٣، ٢٥٢ص.

Ibn Silm, Ahmad Sa'id. *Al-Madinah al-Munawwarah fi al-Qarn al-Rabi' 'Ashar al-Hijri: Buhuth Tarikhiyyah wa-'Ijtima'iyyah wa-'Iqtisadiyyah wa-'Umraniyyah wa-'Adat wa-Ta'alid*. Kahire: Dar al-Manar, 1993, 252 s.

ÖZET

Hicri On Dördüncü Asırda Medine-i Münevvere: Tarih, Toplum, İktisat, Mimari, Âdet ve Gelenekleri Üzerine Bir Çalışma

المدينة المنورة في القرن الرابع عشر الهجري: بحوث تاريخية واجتماعية واقتصادية وعمرانية وعادات وتقاليد

Başlığıyla işaret edildiği üzere, bu kitap, Medine'nin toplum, tarih ve mimarisinin derinlemesine bir incelemesinden ziyade, kısa bir şekilde, ortalama okuyucunun ilgisini çekecek

birçok yönüne temas ederek şehrin kısa bir tanımını yapmayı amaçlamaktadır.

Eser, editör Salih Habib Muhammad Ahmad'ın yazdığı, bu çalışmanın önemini açıklayan bir girişle başlamaktadır. Bu girişi, yazarın amacını açıkladığı diğer bir giriş bölümü takip etmektedir. Kitap bölüm ve altbölümlere ayrılmaktan çok, Hz. Muhammed'in hicretiyle başlayan ardından yazarın Medine coğrafyasına geçtiği, birbirini takip eden konulara ayrılmıştır.

Yazar, Mescid-i Nebevi'nin kurulup genişlemesi ve Medine'de bulunan diğer tarihî camilerin yanı sıra şehrin şeref ve kutsiyetinin nedenlerini de açıklamaktadır. Haremeyn'in idaresi, şehir içerisindeki vakıflar, birçok Afrika ve Asya milletinin Batılılarca sömürgeleştirilmesi dolayısıyla Arap Yarımadası'ndaki kutsal topraklara yönelik göçün nedenleri, bir yandan yaşamını idame ettiren öte yandan güven içerisinde yaşama ve dininin vebelerini ifa etme isteği gibi birçok konuya da değinmektedir. Kitap aynı zamanda şehrin Osmanlı döneminde kuşatılması, kölelik ve kölelik kurumunun 1962'de Kral Faysal bin Abdülaziz tarafından ilgasını da incelemektedir.

Yazar aynı zamanda toplumsal adap ve davranış kuralları da dâhil olmak üzere Medine toplumunun özelliklerini tartışmaktadır. Kitap bunlara ilaveten evlilik törenleri, yas merasimleri, Medine mutfağı, Ramazan ve dinî bayramlara ilişkin uygulamaları da incelemektedir.

Okuyucu bu eserde şehrin eğitsel, kültürel, tarımsal, üretimsel ve iktisadi veçheleri, Medine'nin önemli pazarları ve yapıları, cad-deleri ve ulaşım araçları hakkında da malumat bulacaktır.

Yazar, ayrıca, yaygın sözlerle anlamlarının da bir listesini sunmaktadır. Medine'nin Müslümanların kalbindeki yerine ek olarak yazar, okuyuculara Hicri on dördüncü (Miladi yirminci) yüzyılın en meşhur âlimlerinden sekizinin biyografilerini tanıtmaktadır. Bunu müteakiben Medine insanların geleneklerine ve yaygın uğraşlarına dair temas ile kitabını sonlandırmaktadır.

Sayfaların çoğunda dipnot ve açıklamalar bulunmaktadır. Kitabın sonunda Haremeyn'i korumakla görevli kişilere atfen "Harem Ağaları" başlığını taşıyan beş ekin yanı sıra

bir de atf listesi yer almaktadır. Son ek “Kâbe hizmetkârları ve Haremeyn teşrifâtçısı” başlığını taşımaktadır. Geriye kalan üç ek ise şehrin harita ve çizimlerini içermektedir. Eklerin yanı sıra bu eser aynı zamanda kitabı zenginleştiren birçok plan ve fotoğrafı da içermektedir.

Çalışmanın, en büyük eksikliği çağdaş gerçekliği yansıtmayan güncelliğini yitirmiş bilgilerin verilmiş olmasıdır. Örneğin “Haremeyn’in İdaresi” başlığı altında okuyucu “Haremeyn Osmanlı Devleti’nin görevlilerince idare edilmektedir” gibi bir cümleyle karşılaşacak ve hemen sonrasında kurbanlarının “köleler” arasında seçildiği harem ağalarının Mısır’daki Asyut ve Jarja kentlerinde iğdiş edilmelerinden bahsedilecektir. Keza, resimler de açıklamalı başlıklardan yoksundur. Bu olumsuzluklara rağmen, yine de bu konunun geniş ve anlaşılır bir özeti için ortalama okuyucunun gerekliliklerini karşılayacak şekilde Medine’nin tam bir resmini sunmaya yönelik çabalarından dolayı yazarı kutlayabiliriz.

Dahlia Sabry
Çeviren Hasan Çolak

اسماعيل، محمد حسام الدين. مدينة القاهرة من ولاية محمد علي الى اسماعيل ١٨٠٥-١٨٧٩م. القاهرة: دار الأفاق العربية، ١٩٩٧، ٤٩٦ص.

Isma‘il, Muhammad Husam al-Din. *Madinat al-Qahirah: min Wilayat Muhammad ‘Ali ila Isma‘il, 1805–1879*. Kahire: Dar al-Afaaq al-Arabiyyah, 1997, 496 s.

ÖZET

Muhammed Ali İdaresinden İsmail İdaresine Kadar Kahire Şehri: 1805–1879

مدينة القاهرة من ولاية محمد علي الى اسماعيل ١٨٠٥-١٨٧٩م

496 sayfadan oluşup Kahire şehrinin Muhammed Ali döneminden Hıdiv İsmail dönemine kadar olan kentsel gelişimini inceleyen kitap, özelde siyasal ve ekonomik koşulların kentsel gelişim planları üzerinde nasıl bir etkide bulunduğunu

ve Avrupalı mimarların şehrin yeniden düzenlenmesi hususundaki etkisini tartışmaktadır.

Kitapta her biri ayrı kısımlara ve alt kısımlara ayrılmış olan üç bölüm yer almaktadır. Bunlar sırasıyla Muhammed Ali, Abbas, Sait Paşa ve İsmail dönemlerini irdelemektedir. Her bölüm, söz konusu dönemlerin her birinde meydana gelen siyasal ve ekonomik hadiseleri ve bu hadiselerin şehir planlaması üzerindeki etkisini gözden geçirmekte, şehir geliştirme planlarını ana hatlarıyla sunmaktadır. Kitap aynı zamanda, Hıdiv veya aile üyeleri tarafından gerçekleştirilmesi istenen saray, okul, kilise, cami, fabrika, hastane, demiryolu ve benzeri inşa faaliyetleri ile mimari düzenlemelerin bir listesini sunmaktadır. Kitapta bir dizi ek de yer almaktadır. Bu eklerden bazıları şunlardır: kitapta zikredilen görevli ve kişilerin bir listesi; mekânların ve ülkelerin bir listesi; bir terimler listesi; gruplar ve cemaatler listesi.

Kitap Kahire’de yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar gerçekleştirilen inşa ve geliştirme faaliyetlerinin genel bir incelemesini sunmaktadır. Fakat kitabın önemi, on dokuzuncu yüzyılda gözlenen ve bugün bildiğimiz haliyle Kahire şehrinin oluşumuna öncülük eden gelişmeler hakkında verdiği ayrıntılı açıklamalardan kaynaklanmaktadır. Kitap şehrin coğrafi genişlemesinin yanı sıra eski İslami Kahire’de meydana gelen değişikliklerin ve şehrin batısında oluşturulan yeni yerleşim bölgelerinin de ayrıntılı bir kaydını vermektedir. Bununla birlikte, kitap, bu tür değişikliklerin şehirdeki sosyal ve ekonomik yaşam üzerinde oluşturduğu etkiyi incelememektedir.

Reham Samy Hassan
Çeviren Fatih Taştan

صالحية، محمد عيسى. مدينة القدس: السكان و الأرض (العرب و اليهود) ١٣٦٨-١٣٧٥هـ/١٨٥٨-١٩٤٨م. بيروت: مركز الزيتونة للدراسات و الاستشارات، ٢٠٠٩، ١٢٥ص.

Salihyah, Muhammad ‘Isa. *Madinat al-Quds: al-Sukkan wa-al-Ard (al-‘Arab wa-al-Yahud) 1275–1368 AH/1858–1948 CE*. Beyrut: Markaz

al-Zaytunah lil-Dirasat wa-al-Istisharat, 2009, 125 s.

ÖZET

Kudüs: Arazisi ve (Arap ve Yahudi) Sakinleri Hicrî 1275–1368/Miladî 1858–1948

مدينة القدس: السكان و الأرض (العرب و اليهود) ١٣٦٨-١٢٧٥هـ/١٨٥٨-١٩٤٨ م

Bu kitap, iki bölümünde Osmanlı yönetimin-den İngiliz işgaline kadar doksan yıl boyunca Kudüs'ü ile hem Arap hem de Yahudi sakinlerini etkileyen tarihsel değişimlerin izini sürmektedir. Bununla birlikte eser, Kudüs'teki Arapların ve Yahudilerin on altıncı ve on yedinci yüzyıllardaki durumlarını kısaca gözden geçirmek suretiyle başlamaktadır.

Eser mevzuatı delmek üzere Siyonistlerce kullanılan ve onların Osmanlılar döneminde göç etmelerini, yerleşmelerini ve arazileri ele geçirmelerini sağlayan yöntemlere ışık tutmaktadır. Kitap, on yedinci yüzyılın başlarına kadar ellerinde herhangi bir mülk bulunmayan önemsiz miktardaki yabancı Yahudileri ve kötüleşen ekonomik şartlar dolayısıyla göç eden ve şehir dışına yerleşen Yahudileri de ele almaktadır.

Kitap, Yahudilerin o dönemde Kudüs'e önem atfetmediklerini göstermektedir. Çalışma, İngilizlerin *Nikbet*'te (felaket) oynadığı rolün yanı sıra Siyonist hareketi güçlendiren mevzuata ve kanunlara da ışık tutmaktadır. Bu, Siyonistlerin yaklaşık yüzyıllık bir süre boyunca Filistin topraklarının % 6'sından fazlasını ele geçiremediği gerçeğine rağmen ortaya çıkmıştır.

Yazar Yahudi göçmenlerin Kudüs sınırlarına yerleştirilişini ve onların bu bölgenin mülkiyetini üzerlerine geçirmeyi nasıl başardıklarını açıklamak için iddialarını şeriat mahkemesi kayıtları ve gerek Osmanlı gerekse İsrail, Amerika veya İngiltere tarafından hazırlanan Kudüs mahreçli raporlarla desteklemektedir. Gerçekten de yazar çoğu belgenin kopyasına ayrıntılı bir ekte yer vermiştir.

Kitapta yazarın dayandığı bütün belgelerle ilgili ayrıntılı bilgileri de içeren kalabalık bir Arapça ve yabancı kaynaklar listesi

bulunmaktadır. Çalışma, Kudüs'ün kitapta gözden geçirilen dönemdeki nüfus gelişim şemasını gösteren bir dizi tabloya da yer vermektedir. Bu belgeler Siyonist hareketin yerleşim emellerini gerçekleştirmedeki başarısızlıklarına işaret etmektedir ki söz konusu başarısızlık onların Batılı güçlerin yardımıyla bir savaşa girişmelerine neden olmuştur.

Eser akıcı bir üsluba sahiptir, baskı kalitesi yüksektir ve ayrıntılı bilgilerle çok iyi düzenlenmiştir. İçerdiği önemli belgeler kitabı hem parlak bir çalışma hem de Kudüs'ün kadere ilgi duyan araştırmacılar ve genel okuyucular için çok zengin bir kaynak hâline getirmektedir.

Dahlia Sabry
Çeviren Fatih Taştan

الشهراني، عبد الرحمن علي سعيد بن محي. مدينة جرش الأثرية و قبيلة العواسج بين الماضي و الحاضر. الإسكندرية: مؤسسة حورس الدولية للنشر و التوزيع، ٢٠٠٥، ٢٤٥ص.

Al-Shahrani, 'Abd al-Rahman Ali bin Sa'id bin Muhiy. *Madinat Jurash al-Athariyyah wa-Qabilat al-'Awasij bayna al-Madi wa-al-Hadir*. Alexandria: Mu'assasat Hurus al-Dawliyyah lil-Nashr wa-al-Tawzi', 2005, 245 s.

ÖZET

Jurash: Geçmiş ve Günümüz arasında Antik bir Şehir ve "Alawasej" adlı Kabilesi

مدينة جرش الأثرية و قبيلة العواسج بين الماضي و الحاضر

Yazar bu eserde Jurash şehri ile "Alawasej" adlı kabilesinin menşe ve kökleri dâhil olmak üzere gerçek bir resmini çizmeye çalışmaktadır.

Kitabın yedi bölümünde, yazar Alawasej kabilesinin Yemen'den Jurash şehrine göçleri, bu bölgeye yerleşmeleri ve İslam'ın yükselişinden önceki dinî uygulamaları da dâhil olmak üzere birçok konuya temas etmektedir. Aynı zamanda bu kabilenin İslam'a ihtidasını da ele alan yazar, Alawasej kabilesinin bu dönemde, özellikle Jurash'ta Yafaria Hawalia devletinin

kurulmasından sonraki siyasi, askerî ve ekonomik durumunu tartışmaktadır.

Yazar, Alawasej kabilesinin Karmatiler, İsmaililer ve Zaidiyyeler gibi diğer İslam mezheplerinden komşularıyla ilişkilerini incelemektedir. Jurash şehrinin siyaset ve kültür tarihi alanlarında gelişimine katkıda bulunan Alawasej kabilesinin bazı önde gelen şahsiyetlerinden de bahsedilmektedir. Özellikle Suudi Arap idaresi döneminde bölgeyi yöneten bazı kişilere de atıflar bulunmaktadır.

Kitap sanat ve tarihi birleştirmesi açısından tektir. Eser Jurash şehrinin titiz bir arkeolojik tasvirini sunmanın yanı sıra, Alawasej kabilesinin Yemen'den göç etmesinden Jurash'ın Suudi Arabistan tarafından ilhakına kadarki süreçte yaşanan tarihî gelişmeler hakkında ayrıntılar vermektedir. Yazar, argümanlarını kurmak için Orta Çağ kaynaklarına, özellikle de Hamdani kaynaklarına dayanmaktadır. Kısa olmasına rağmen, bu kitap İslam öncesi ve sonrası Arap kabile tarihi araştırmacıları için çok faydalı bir eserdir. Kitap tarafsızdır ve kitapta sunulan arkeolojik ve tarihî bilgiler genelde doğrudur.

Sahibe Alam Azami Nadwi
Çeviren Hasan Çolak

بلحسين، محمد المنجي. مدينة تونس في القرن الحادي و العشرين. تونس: المطبعة العصرية، ١٩٩٧، ٧١٩ص.

Billusayn, Muhammad al-Munji. *Madinat Tunis fi al-Qarn al-Hadi wa-al-'Ishrin*. Tunis: Al-Matba'ah al-'Asriyyah, 1997, 719 s.

ÖZET

Yirmi Birinci Yüzyılda Tunus Şehri

مدينة تونس في القرن الحادي و العشرين

700 sayfanın üzerindeki bu kitap üç ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Tunus şehrinin 5000 yıl öncesine dayanan kuruluşundan 20. yüzyılın

sonlarına kadar ayrıntılı tarihsel hikâyesi verilmektedir. Bu bölümde yer alan her bir kısım Fenikeliler, Romalılar ve Vandallardan başlayıp Ağlebîler, Fâtımîler, Hafsîler ve Osmanlılar gibi çeşitli Müslüman medeniyetler ile bunları takip eden Fransız sömürge yönetimi ile bağımsızlığa kadar uzanan dönemleri ele almaktadır. Bu medeniyetlerin şehrin mimarisi, nüfusu, ekonomisi ve kültürü üzerindeki etkisi, şehrin banliyölerini ve merkezî bölgelerini konu edinen tasvirler eşliğinde açıklanmaktadır. İkinci bölümde şehre yönelik son derece önemli ulusal ve yabancı göç hareketleri irdelenmektedir. Söz konusu hareketler şehrin genişlemesine ve demografik yapısının değişmesine neden olmuştur. Üçüncü bölümde artan gecekondulaşma sorunu ve bu sorunun çözümü gibi konular ele alınmaktadır.

Genel olarak incelendiğinde, kitap oldukça kapsamlıdır. Eski ve çağdaş Tunus'un çeşitli yönlerini ayrıntılı bir şekilde içeren kitap, bu bakımdan yalnızca Tunus şehrinin tarihi üzerinde çalışan araştırmacılar tarafından değil, aynı zamanda genel Tunus tarihini araştıranlar tarafından da kullanılabilir önemli bir kaynaktır. Bölümlerin kronolojik tertibi kitabı okumayı ve şehrin zaman içerisinde geçirdiği dönüşümü takip etmeyi kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, kitabı pek çok okur için anlaşılır kılan basit basit bir dil kullanılmaktadır ki, Öte yandan, yazar, her bölümün sonunda bazı resimler sunmakta ve böylece kitabın konusunu daha somut hâle getirmektedir. Yazarın Tunuslu olması, verdiği açıklamaların ve tasvirlerin gerçekliğini ve orijinallliğini güçlendirmektedir.

Bununla birlikte, kitabın bazı kusurları bulunmaktadır. Örneğin, kitabın başlığı içeriği yansıtmamakta ve bu nedenle de okuyucuyu kitabın yalnızca 21. yüzyılı ele aldığını düşündürmektedir. Bir diğer önemli zaaf ise, yazarın zikrettiği bilgileri sık sık yeniden dile getirmesi nedeniyle ortaya çıkan tekrarlardır. Buna ilaveten, kitapta alıntı yapılan kaynakların sayısı son derece sınırlıdır ve kaynakça bu zaafı yansıtmaktadır. Son olarak, her ne kadar yazar pek çok kavramın tanımlarını veriyorsa da önemli bir kavramı açıklamamaktadır: "al-Hadira". Açık ki, yazar, her okuyucunun bu kavramı bildiğini varsaymaktadır. Fakat bu kavramın sonradan Tunus ülkesinin başkenti olan Tunus şehrinin

ismi olduğunu tahmin etmek, Tunuslu olmayan bir okuyucu için son derece zordur.

Meriam Ben Amor
Çeviren Fatih Taştan

عسلي، كامل جميل. معاهد العلم في بيت المقدس. عمان: جمعية عمال المطابع التعاونية، ١٩٨١، ٤٣٨ص.

‘Asli, Kamil Jameel. *Ma’ahid al-‘Ilm fi Bayt al-Maqdis*. ‘Amman: Jam‘iyyat ‘Ummal al-Matabe‘ al-Ta‘awniyyah, 1981, 438 s.

ÖZET

Kudüs’teki Eğitim Kurumları

معاهد العلم في بيت المقدس

Ma’ahid al-‘Ilm fi Bayt al-Maqdis İslami eğitim kurumları üzerine altı açıklayıcı bölümden oluşan kapsamlı bir çalışmadır. Kitap medreselerin İslam dünyasındaki yeri ve kamusal rolü ile ilgili bir takdimle başlamaktadır. Daha sonra Aksa Camiini ele almakta ve Kudüs’teki medreselere ve bunların kamusal rollerine girişle devam etmektedir. Çalışmanın geri kalan bölümü Kudüs’teki çeşitli eğitim kurumlarını ele alan daha uzunca üç bölüm olarak düzenlenmiş ve bunlar farklı dönemlerde yaşayan yöneticilere göre listelenmiştir ve Hicri 590 yılında Afdaliyya Medresesi’ni inşa ettiren Eyyubi hükümdarı El malik el-Efdal ve Hicri 885–887 yılları arasında Eşrefiye Medresesi’ni kuran Mısır Memluk sultanı El-Malikü’l-Eşref Kayıtbay gibi ünlü kişilerin yaptırdıkları kurumları içermektedir. Bu anlatım, III. Ahmet’e ve 1080’de Ahmediye Medresesi’nin kurulması dâhil olmak üzere, son Osmanlı sultanları dönemine kadar kronolojik olarak devam etmektedir. Ayrıca Hanbeli medresesi gibi çok sayıda medrese de kitabın kapsamına alınmıştır.

Kitap, ayrıca, okuyucuya Sufi kurumları ve bunların tarihleri ile ilgili giriş niteliğinde bilgi vermekte ve Kudüs’teki Sufi tarikat, ribat, hankah ve zaviyelerinin, Kadiriye, Kalenderiye

ve Nakşibendî gibi yaygın tarikatler tarafından kurulanlarını da içeren bir listesini sunarak devam etmektedir. Bunlar da yapı cinsine göre kronolojik olarak listelenmiştir. Son bölüm, kütüphanelerin Kudüs’teki rollerini tartışmakta ve en önemli olduğu düşünülenlerin bir listesini içermektedir.

Öngörülü ve kapsamlı bir çalışma olan El-‘Asli’nin çalışması Kudüs’te son bin yılda var olan medreseler, hankahlar ve diğer İslami eğitim kurumları üzerine yararlı bir genel bakış sunmaktadır. Yazar, en önemli kurumların renkli ve siyah beyaz fotoğraflarını içeren geniş bir bölümü ve ayrıca yapıların inşasına dair – malumat mevcutsa, yapının mimarının ve yöneticisinin adı gibi – bilgileri de kitabına dâhil etmiştir. Kitap çok sayıda yapıyla ilgili genel bir bakış sunduğundan, yazar ayrıntılı bir tarihsel veya mimari analiz yapmakta her zaman başarılı olamamıştır. Ancak kitabın sonuna konulmuş olan ayrıntılı dizin, üzerinde en önemli eğitim kurumlarının yerlerinin gösterildiği Kudüs haritası ve çok sayıda ayrıntılı mimari plan gibi ek malzemenin kitaba dâhil edilmesiyle bu durum dengelenmiştir.

Charlie Schriwer
Çeviren Metin Yeğenoğlu

مرواريد، يونس. مراغه: افرازهرود از نظر اوضاع، طبيعى، اجتماعى، اقتصادى، تاريخى. تهران: ناشر ذكر نشده، ١٣٦٠، ٧١٥ص.

Murvarid, Yunus. *Maraghah: Afrazahrud az Nazar-i Awza‘-i, Tabi‘i, Ijtima‘i, Iqtisadi, Tarikhi*. Tahran: s.n., 1982, 715 s.

ÖZET

Doğal Çevresi, Toplum, Ekonomisi ve Tarihi Açısından Merağa (Afrazehrod)

مراغه: افرازهرود از نظر اوضاع، طبيعى، اجتماعى، اقتصادى، تاريخى

Bu kitabın yazılmasındaki amaç, gelecek nesillerin Merağa şehri sakinlerinin tarihinden ve

öyküsünden haberdar olabilmesini sağlayarak bir dizi tecrübenin unutulmasını önlemektedir. İsminden de anlaşılacağı üzere, kitabın hedef okuyucu kitlesi, geniş bir yelpazeye yayılan araştırmacılarıdır. Kitabın tamamı göz önünde bulundurulduğunda, bu şehrin mimarisi ve edebiyatı üzerine daha fazla yoğunlaşıldığı görülür ve doğal olarak kitap mimarların yanı sıra Fars ve Türk edebiyatı sevenlerinin ilgisini daha çok çekecektir.

Kendisi de Merağa'nın yerlisi olan yazar, bir araştırmacının tarafsızlığını koruma konusunda oldukça özenlidir. Bu itibarla, incelemesini şehrin doğal çevresi, ekonomisi, kültürü, toplumu ve tarihi ile ilgili raporları ve belgeleri bir araya getirmekle sınırlandırmıştır. Bu, şehrin toplum, nüfus ve coğrafya niteliklerine hasredilen kitap-taki ilk bölümlerin geniş kısımlarının devlet bakanlıkları ve daireleri tarafından hazırlanan raporlara dayalı istatistikler ve grafiklerle doldurulduğu anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, şehrin tarihî binalarını ele aldığı anda metnin üslubu mimari bir "ritim"e dönüşmektedir. Bu bölümde, yazar, her bir binanın biçimlenmesinde rol oynayan kültürel öğelerin tasvirlerine yer vermiştir. Bunun güzel bir örneğini Kümbet-i Kebûd (Gök Kümbet) hikâyesinde bulmak mümkündür. Bu hikâyede, Nasrettin Hoca, Hülagu Han'ın annesi ile birlikte diri diri gömülmeğe zeki bir şekilde kurtulmaktadır. Kitapta buna benzer başka bazı örnekler de yer almaktadır. Aynı şekilde, kitap, şehrin çok iyi bilinen figürlerinin (ki bunlar genellikle yazarlar ve şairlerdir) hayatlarını hikâye ederken söz konusu figürlerin nesirlerinden ve şiirlerinden örnekler verir. Bu alıntılar metnin bütününe yayılan kuruluşu kısmen giderir. Farsça yazılmış olsa da, Türkçe alıntılarda çoğu yerde, çeviriye yer verilmemiştir.

Kitap orijinal belgelerin nüshalarını metne dâhil etmiştir. Fakat belirgin biçimlendirme ve baskı hataları da vardır. Kitabın tarihsel kısmının salt tasvirî bir yaklaşımı vardır. Bu yaklaşım olayları analiz etmekten kaçınmaktadır. Fakat olaylar Azerbaycan'daki demokratik hareketin nasıl biçimlendiğini açıklayacak şekilde sunulmuştur. Sembolik olarak metin, 12 Aralık 1945'in bir açıklamasıyla bitmektedir. O gün, Merağa demokratların eline geçmiş ve

Azerbaycan hükümetinin Merağa bölgesindeki yönetimi başlamıştır.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Fatih Taştan

تشکری بافقی، علی اکبر. مشروطیت در یزد: از ورود اندیشه نوین تا کودتای سید ضیاء الدین طباطبائی: ۱۲۹۹-۱۲۸۵ ش. تهران: مرکز یزد شناسی، ۱۳۷۷/۱۹۹۹-۱۹۹۸، ۲۹۰ ص.

Tashakkuri Bafqi, 'Ali Akbar. *Mashrutiyat dar Yazd: az Vurud-i Andishah-yi Navin ta Kudita-yi Sayyid Ziya' al-Din Tabataba'i: 1285-1299 Sh.* Tahrân: Markaz-i Yazdshinasi, 1998-9, 290 s.

ÖZET

Yezd'de Meşrutiyet: Yeni Fikrin Takdiminden Seyyid Ziyaeddin Tabatabai'nin Darbesine Kadar (1906-1920)

مشروطیت در یزد: از ورود اندیشه نوین تا کودتای سید ضیاء الدین طباطبائی: ۱۲۹۹-۱۲۸۵ ش

Eserde Yezd "İran'ın en uzak bölgelerinden biri" olarak tanımlanmıştır. İlk bölüm şehrin tarih ve coğrafyasıyla ilgili bir özet sunmaktadır. Bu bölüm Yezd'i diğer güç merkezlerinden tecrit eden bazı doğal sınırları da kapsamaktadır. Bununla birlikte kitabın siyaset, toplum, iktisat ve kültür şeklinde dört bölüme ayrılan geri kalanında temel amaç, meşrutiyet ile ilgili yeni fikirlerin şehirde olup da popüler hâle geldiğini mütalaa etmektir.

Eser, her bir bölümde, Yezd'in "uzak dünyası"nın sinir uçlarıyla temasa geçmesini müteakiben meşrutiyet dalgasının yönünün nasıl değiştiğini ve geçmişteki aynı despotizmin daha küçük çaplı, fakat daha büyük kaos yaratacak biçimde yeniden üretilmesiyle neticelenmiş olarak nasıl yorumlandığını göstermektedir.

Eserin belki de en önemli özelliği meşrutiyetin tarihini alışlageldiği üzere Tahrân'daki olaylara bağlı olarak değil küçük, ama heterojen bir şehrin perspektifinden ele almasıdır. Şehrin din adamlarının, tüccarlarının ve dinî azınlıklarının

– özellikle Zerdüşterin – bakış açısıyla meşrutiyete yönelik tutumlar, tamamı kitapta yer alan resmî yazışmalarda, toplantı tutanaklarında, gazetelerde ve İngiliz Büyükelçiliğiyle yapılan özel yazışmalarda ayan beyan ortadadır.

Bu eser, İran’daki modernite ve modernleşme eleştirmenleri ile araştırmacıları için meşrutiyetin “İran’ın en uzak bölgelerinden birindeki” resminin bir taslağını çizmektedir. Bu, mutlakiyeti zayıflatmayı ve parlamenter bir düzen kurmayı amaçlayan meşrutiyet fikirlerinin başarısızlıkla sonuçlandığı bir resimdir. Bu fikirler meşrutiyet kisvesi altında insanların hayatına ve mülkiyetine daha da nüfuz eden despotların ve yerel yağmacıların elindeki araçlar hâline gelmiştir.

Iradj Esmailpour Ghouhani
Çeviren Hasan Çolak

عفيفي، عبد الحكيم. موسوعة ١٠٠٠ مدينة إسلامية. بيروت: أوراق شرقية، ٢٠٠٠، ٩٢ ص.

‘Afifi, ‘Abd al-Hakim. *Mawsu‘at 1000 Madinah Islamiyyah*. Beyrut: Awraq Sharqiyyah, 2000, 592 s.

ÖZET

1000 İslam Şehrinin Ansiklopedisi

موسوعة ١٠٠٠ مدينة إسلامية

1000 İslam Şehrinin Ansiklopedisi Arapça yayımlanmış bir ansiklopedidir ve Abd-ül Hakim el Afifi tarafından; Arapları ve diğer Müslüman akademisyenleri medeniyet ve fikir merkezleri hâline gelmiş İslam dünyası şehirlerinin büyük çoğunluğunun mirası hakkında aydınlatmak amacıyla hazırlanmıştır. Ansiklopedi buna ek olarak İslam ülkelerinin tarihsel ve kültürel bağlarını da gözler önüne sermektedir.

Ansiklopedi; yazarın şehirlerin ilk ortaya çıkışını takdim ettiği, şehri toplumsal bir kavram olarak açıkladığı; İslam’ın, İslam medeniyetinin merkezi olan Mekke ve Medine’de ortaya çıkışını tasvir ettiği bir girişle başlamaktadır.

Sonrasında İslam ümmetinin doğuda Kabil’den batıda Lizbon’a, kuzeyde Hazar Denizi’nde Astrahan’dan güneyde Somali’de Kismayo’ya kadar genişlemesini ele alarak ansiklopedinin temel konusunu tartışmaya geçmektedir. El-‘Afifi İslami şehirleri birbirinden ayıran karakteristik özellikleri açıklamaktadır.

Yaptığı girişte yazar, ansiklopediye dâhil edilen bin şehrin İslam dünyasının dört bir yanında bulunduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, İslam medeniyetinde kilit rol oynayan ve İslam fetihlerinin başlatıldığı şehirlere öncelik verilmiştir. Diğer bir ifadeyle, yazar şehirlerin seçimini tarihsel, coğrafi ve siyasal önemlerine dayandırmıştır. Dahası, güney Rusya, güney Avrupa, batı Çin ve Hindistan yarımadası dâhil olmak üzere ansiklopedinin kapsamına giren şehirler, sakinleri bugüne dek İslami kimliklerini muhafaza edebilmiş olanlardır ve yazar Endülüs gibi artık İslami kimlik taşımayan şehirleri kapsam dışında bırakmıştır.

Ansiklopedinin maddeleri alfabetik ve sayısal olarak düzenlenmiştir. Her şehrin yabancı dillerdeki ismi, Arapça muadilinin yanında verilmiştir. Bu, okuyucunun kitapta adı geçen şehirleri yabancı kaynaklarda araştırabilmesine ve gerektiği durumlarda ek bilgi edinmesine olanak sağlamaktadır.

Maddeler aynı zamanda ansiklopedinin kapsamına dâhil edilen şehirlerle ilgili özet bilgi de vermektedir. Bunlar uzunluk, nicelik ve verilen ayrıntıların biçimi bakımından farklılık gösterse de, özetler bir paragrafta kabaca bir buçuk sayfa arasındadır. Yazar yaptığı girişte ansiklopedinin şehirlerin konumu; sakinlerinin sayısı; en önemli tarihsel ve İslami anıtlar; İslam’ın şehre geldiği tarih ve şehirdeki ekonomik faaliyetlerle ilgili konularda bilgiler içerdiğini belirtmektedir. Ancak, maddelerin birçoğunda bu şehirlerin yabancılarca işgal edilmelerine, önemli olaylara (depremler, anlaşmalar vb.), bu şehirlerin tanınmalarını sağlayan nedenlere ve bunlarla ilgili bazı şiirlere de değinmektedir. Bu ansiklopedideki belki de en büyük eksiklik, İslam dünyasındaki bütün şehirleri nüfuslarıyla birlikte veren tek bir harita dışında hiçbir resim, harita veya tablo bulunmamasıdır. Yazar kitabın sonunda yer aldığını belirtse de, sözü geçen harita, kitabın başında bulunmaktadır. Sonuç

olarak, herhangi bir açıklayıcı çizim ya da harita bulunmadan sayfalar devam etmektedir. Bu tür malzemenin kitaba dâhil edilmesi içeriği zenginleştirerek ansiklopediyi daha yararlı hâle getirirdi.

Ansiklopedide bu şehirlerin tarihsel ve siyasal gelişimi, toplumsal konular, ekonomik koşullar veya kültürel meseleler gibi birçok önemli konu ihmal edilmiş olsa da, yazar bu şehirleri okuyucuya tanıtırken daha çok bilgi vermek için büyük bir kişisel çaba göstermiştir. Bu kitap okuyucuyu daha geniş bir bakış açısı kazanmaya ve daha fazla araştırma yapmaya yönlendiren temel bir çalışma olmayı sürdürmektedir.

Dahlia Sabry
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Aslan, Şükrü. *1 Mayıs Mahallesi: 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, 240 s.

ÖZET

1 Mayıs Mahallesi: 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent

240 sayfalık bu kitap, 1970’li yıllarda İstanbul’da bir gecekodu mahallesinin gelişimini ele alan sosyolojik bir çalışmadır. Bu özet için, İletişim Yayınları tarafından basılan kitabın 2004 yılında yapılmış olan 1. baskısı esas alınmıştır.

Kitapta 1970’li yıllarda İstanbul’un gecekodu mahallelerinden biri olan 1 Mayıs Mahallesi incelenmektedir. Türkiye’de kent merkezlerinde 1960’lı yıllardan itibaren yayılmaya başlayan illegal gecekodu yerleşimleri ve bununla beraber kamu otoriteleri, belediyeler ve kent yoksulları arasındaki patronaj ilişkileri metropollerin simgesi olmuştur. Kitapta bu mesele mikro bir perspektiften tek bir mahalle üzerinden ele alınmaktadır. Çalışma, genel olarak sözlü tarihin kalitatif yöntemlerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, yazar Şükrü Aslan çalışmasının çerçevesini 1970’li yıllardaki kitlesel göç, gecekondulaşma

ve siyasi kutuplaşma konularının teorik yönden tartışılması üzerine kurmuştur. İkinci kısımda, Aslan, 1970 ve 1977 yılları arasındaki dönemde, 1 Mayıs Mahallesi’nin kuruluş ve gelişmesi sürecinde göçün ve sol eğilimli öğrenci gruplarının etkilerini ele almaktadır. Yazar, bu bölümde aynı zamanda görüşmelere dayanarak göçmenler arasındaki siyasi dayanışmanın ve arazinin mahalle sakinlerine eşit dağıtımının etkilerini de incelemektedir.

Üçüncü bölümde yazar, mahalledeki gecekonduların 1977’de kamu otoriteleri tarafından yıkılmasını izleyen dönemi tartışmaktadır. Yıkım sonrasında ortaya çıkan kriminalizasyon ve toplumsal dayanışma ağlarının çözülmesi süreçlerine odaklanan yazar, bu süreçleri 1980 yılında meydana gelen askerî müdahale sonrasında mahallenin yasal olarak tanınmasıyla ilişkilendirerek eleştirel olarak ele almaktadır.

Kitap, 1970’li yılların İstanbul’u üzerinden kent mekânında sınıf çatışmaları ve formel ve enformel ilişkilerin dinamizmi ile ilgili teorik gözlemler ve ilave sorularla sonuçlandırılmıştır. Kitabın en sonunda ise, görüşmelerin ayrıntılı dökümleri vardır. Sonuç olarak, bu kitap Türkiye’deki kentleşme ve gecekondulaşma literatürüne yapılmış etkili ve eleştirel bir katkıdır.

Helin Burkay

Esad, Mehmed ve Erdem, Sadık. *Mir’ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn: İstanbul Teknik Üniversitesi Tarihçesi*. İstanbul: İ.T.Ü. Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi, 1986, 330 s.

ÖZET

Mir’ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn: İstanbul Teknik Üniversitesi Tarihçesi

Bu eser, günümüz Türkiye’sinde halen öğretime devam eden İstanbul Teknik Üniversitesinin tarihine ışık tutmaktadır. İlk defa 1896 yılında basılan kitabın yazarı, Harp Okulu öğretmenle-

rinden Kolağası Mehmed Esad'dır. Sadık Erdem, Osmanlıca basılan bu kitabı Latin harflerine aktarmıştır. Metinlerin okuyucu tarafından daha rahat anlaşılmasına yardımcı olmak amacıyla Osmanlıca sözcüklerin günümüz Türkçesindeki karşılıkları kitabın sonuna küçük bir sözlük şeklinde ilave edilmiştir.

Pozitif bilimlerin öğretilmesi ve askeriye de kullanılması amacıyla 1795 yılında, Mir'ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn adıyla kurulan okul; 1909 yılında "Mühendis Mektebi", 1928 yılında "Yüksek Mühendis Mektebi", 1941 yılında "Yüksek Mühendis Okulu" ve son olarak 1944 yılında "İstanbul Teknik Üniversitesi" adını almıştır.

Eserin giriş bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nda neden bir mühendis okuluna gerek duyulduğu, bu okulu kurabilmek için neler gerektiği dile getirilerek okulun amaçları anlatılmıştır. Ayrıca ders programının nasıl olacağı, öğretmenlerin nereden geleceklere, neler öğreteceklere, öğrencilerin nasıl alınacağı, ayrıntılı olarak eğitimin içeriği açıklanmıştır.

Kitapta, askerî okul öğrencilerinin hangi kurallar çerçevesinde eğitim alacaklarının açıklandığı Nizamname'ye de maddeler hâlinde yer verilmiş; ayrıca tüm derslerin içerikleri açıklanmıştır. Kitabın sonunda, okulda öğretmenlik yapanların – isimleriyle birlikte okulda görev alan yüksek rütbeli askerlerle ilgili biyografik bilgiler de verilmiştir. Bu bölümde 1849 yılında okulda görev yapan yabancı öğretmenler ile okulun vefat eden öğretmenleri hakkında da kısa bilgiler yer almaktadır. Kitapta derslerin nasıl kontrol edileceği maddeler hâlinde açıklanmış; öğrencilerin okuldaki davranışlarını belirleyen kurallar da bir "nizamname" şeklinde yazılmıştır.

Her ne kadar Osmanlıca kelimelerin anlaşılmasında yardımcı olması için kitabın sonunda bir sözlük verilmiş olsa da Osmanlıcaya yabancı olanların kolaylıkla okuyamayacağı bu kitap, daha çok askerî tarihle ilgilenenlerin faydalanabileceği bir eserdir.

Feryal Tansuğ

زيادة، نقولا. مدن عربية. بيروت: منشورات دار الطليعة، ١٩٦٥، ٢٣٠ص.

Ziadeh, Nicola. *Mudun 'Arabiyyah*. Beyrut: Dar al-Tali'ah, 1965, 230 s.

ÖZET

Arap Şehirleri

مدن عربية

Mudun 'Arabiyyah 9 ila 16. yüzyıllar arasında Arap dünyasındaki yirmi dört şehir hakkındaki Arapça tarihi ve edebî metinlerin bir derlemesidir. Yazar Nicola Ziadeh, kitabın yayımlandığı esnada Beyrut Amerikan Üniversitesinde Arap tarihi profesörü idi. Bu özet 1965'te Dar al-Tali'ah (Beyrut) tarafından yayımlanan ilk baskı temel alınarak yazılmıştır.

Yazar kitabın amacını şöyle özetlemektedir: "Bunlar Fas'tan Bağdat'a kadar yayılan bir bölgedeki yirmi dört Arap şehrinin yirmi dört resmini teşkil etmekte ve cömertlik ve zenginlikle dolu nice yüzyılı kapsamaktadır" (7). Kitap bir sayfalık giriş bölümüyle başlayıp şu şehirler hakkında yirmi dört bölüme ayrılmaktadır: Marakeş, Fas, Miknas, Tatvan, İşbiliye (Seville), Telemsan, Cezayir, el-Kiravan, Tunus, Mehdiye, Trablus, Kahire, Mekke, Medine, San'a, Ukaz, Şam, Kudüs, Beyrut, Tire ve Sayda, Halep, Hama ve Ma'arra, Musul ve Bağdat.

Kitap yetmiş bir adet elyazması ve 1877 ile 1963 yılları arasında yazılmış kitaplardan oluşan etkileyici bir kaynakça da içermektedir. Kitapta kullanılan malzeme ağırlıklı olarak 9 ve 16. yüzyıllar arasında bu şehirleri gezmiş bulunan coğrafyacılar, büyük kâşif/seyyahlar, tarihçiler, şairler ve edebî şahsiyetlerden alınmış olup bazı tasvirler – Ukaz'ın İslam öncesi pazar yerinin (*souk*) anlatımında olduğu gibi – 8. yüzyıla kadar geri gitmektedir.

Her bir bölüm Ziadeh'nin tarihî metinlerden devşirdiği tek bir paragraftan daha geniş bölümlere kadar değişen bol miktarda alıntıdan oluşmaktadır. Yazar bu alıntıları birleştirip farklı temalar altında düzenlemektedir. Sıkça kullanılan temalardan bazıları şehrin kökeni, mimarî tasviri, şehrin kurucularının ve idarecilerinin

listeleri, camiler de dâhil olmak üzere eğitim ve din kurumları hakkındaki çok sayıda alıntı metnini içermektedir. Marakeş hakkındaki bölümde Berberi Almohadlar (1121–1269) tarafından inşa edilen bir hastanenin bile ayrıntılı bir tasviri yapılmaktadır. Birçok bölümde bu şehirleri betimleyen klasik Arap şiirlerinden seçmeler ve şair-seyyahın görüşleri de yer almaktadır.

Özetlenecek olursa, kitap mimarlar ve sanat tarihçileri ile klasik Arap şiir ve edebiyatı, kültür, folklor ve coğrafya öğrencileri için faydalı bir kaynak olacaktır.

Bilal Maanaki
Çeviren Hasan Çolak

الكياي، سامي. محاضرات عن الحركة الأدبية في حلب ١٨٠٠-١٩٥٠. القاهرة: جامعة الدول العربية، معهد الدراسات العربية العالمية، ١٩٥٧، ٢٥٥ص.

Al-Kayyali, Sami. *Muhadarat 'an al-Harakah al-Adabiyyah fi Halab, 1800–1950*. Kahire: Jami'at al-Duwal al-'Arabiyyah: Ma'had al-Dirasat al-'Arabiyyah al-'Aliyah, 1957, 255 s.

ÖZET

Halep'teki Edebî Akım Üzerine Dersler (1880–1950)

محاضرات عن الحركة الأدبية في حلب ١٨٠٠-١٩٥٠

Bu kitap, Suriyeli âlim ve edebiyat tarihçisi Sami al-Kayyali (1898–1972) tarafından, Kahire'deki lisansüstü Arapça Çalışmaları Enstitüsü'nün Edebiyat ve Dil Çalışmaları bölümünde ziyaretçi öğretim elemanı olarak bulunduğu 1956–7 yıllarında ders olarak verilmiş makalelerin toplamından oluşmaktadır. Söz konusu dersler uzun ve aktif bir araştırma kariyerinin mahsulüdür.

Oldukça uzun olan giriş bölümü Halep tarihinin; şehrin tarihini yazan büyük tarihçiler ile bunların eserlerinin; Halepli entelektüel ve edebiyatçıların “Arap Kültürel Rönesansı”na yaptığı katkının ayrıntılı bir tarihsel açıklamasını sunmaktadır.

Sonraki beş bölüm on dokuzuncu yüzyılda Halep'te yaşamış ve eserler ortaya koymuş yedi büyük yazara hasredilmiştir. Beşinci bölüm Francis, Mariana ve 'Abdallah al-Marrash ile ilgili üç başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümler, biyografik açıklamaları söz konusu çığır açıcı yazarların eserlerini konu edinen titiz analizlerle birleştirmekte; onların ön ayak oldukları yenilikler, modernleştirici girişimler ile siyasal eylem ve ilişkilerinin yanı sıra modern Arap edebiyatı akımına sağladıkları katkıyı ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca, bu bölümler söz konusu yazarların eserlerinden yapılmış önemli alıntıları içermektedir.

Yedinci bölüm, ağırlık merkezini yirminci yüzyıla kaydırmakta; diğer on yazarın biyografisi ve eserlerine ışık tutmakta ve Halep'teki basın ve gazeteciliğin tarihi (1867–1950) ve kaydettiği gelişim hakkındaki ciddi bir inceleme ile sona ermektedir. Son bölüm yirminci yüzyılın ortalarında Halep'te hüküm süren edebî hayatı ve özellikle diğer sekiz yazarın eserlerinde temsil edildikleri şekliyle modern Arap edebiyatının belli başlı eğilimlerini modernistler ile geleceğiler arasındaki gerilime özel bir vurguda bulunmak suretiyle tectik etmektedir. Kurumsal, kültürel ve sosyopolitik bağlamların kitapta yer alan makalelerin biçim ve içeriği üzerinde etkisi vardır. Bu durum, söz konusu makalelerin ders olarak verildiği akademik programın gereklilikleri ile uyumlu görünmektedir. Bu nedenle, edebî metinlerin siyasi ve toplumsal işlevlerine biçimsel ve estetik fonksiyonlarından daha fazla önem verilmiş olması modern okuyucu için bir sürpriz teşkil etmemelidir.

Kitap Halep'in Arap Rönesansı'nın doğuşuna ve gelişimine şahitlik eden bu dönemdeki aktif kültürel manzarasını yeniden inşa etmektedir. Kitap, yakın dinler arası ilişkilere sahip olan hareketli bir toplumu ve kadının sosyokültürel hayattaki öncülüğünü resmetmektedir.

Otared Haidar
Çeviren Fatih Taştan

سلطانزاده، حسین. مقدمه ای بر تاریخ شهر و شهرنشینی در ایران. تهران: نشر آبی، ۱۳۶۵، چاپ اول، ۴۰۱ص.

Sultanzadah, Husayn. *Muqaddimah' i bar Tarikh-i Shahr va Shahrnshini dar Iran*. Tahrān: Nashr-i Abi, 1986, 1. baskı, 401 s.

ÖZET

İran'da Kent ve Kentleşmenin Tarihine Bir Giriş

مقدمه ای بر تاریخ شهر و شهرنشینی در ایران

Bu kitapta Hüseyin Sultanzade “kentnin fiziksel mekânları” ile ekonomik, sosyal ve çevresel değişiklikler arasındaki karşılıklı ve bağdaşık ilişkilerin izlerini sürmektedir. Bu doğrultuda, kentnin fiziksel mekânlarının meydana gelişi, değişimleri ve yok oluşunun İslam öncesi zamanlardan geç 20. yüzyıla kadar çerçevesini çizmektedir.

Yazara göre, 20. yüzyılın öncesinde İran'da kentsel mekânların gelişimi, organik ve sosyal değişimlerle uyum içinde olan dönüşümlerdi. Modern teknolojinin gelişi ve bunun sonucunda toplumsal normlarda oluşan değişiklikler sonrasında eski yapılar kentnin modern mekânları ile eşgüdüm sağlama kabiliyetlerini yitirmişlerdir. Ne var ki, yazar tarafından yapılan bu ilk değerlendirme, kitabın giriş kısmına hapsedilmiştir ve kitap, İran platosunda bulunan şehirlerdeki değişimleri ve şehirleşmeyi etkileyen faktörlerin özet açıklamalarını sunacak belirli bir teori ortaya koymaksızın devam etmektedir. Yazarın ele aldığı, Bağdat, Kufe, Belh ve Buhara gibi bazı şehirler çağdaş İran'ın siyasal sınırlarına artık dâhil değildir.

Kitapta edebî ve tarihî metinler ve seyahatnameler dâhil olmak üzere çok sayıda önemli ve çeşitli kaynak kullanılmaktadır. Bunların çok azı yabancı kaynaktır.

Birinci bölüm İslam'ın gelişinden önce kentleşmeyi etkilemiş olan idari, askerî, dinî ve ticari faktörlerin rolünü ele almaktadır. Sonrasında eski hisarlar, vilayetler, banliyöler, pazarlar ve meydanlar gibi kentsel unsurlar anlatılmaktadır. İkinci ve üçüncü bölümler İslam'ın gelişinden 1976'ya kadar, Tahrān'daki

şehirlerin genel ve fiziksel niteliklerini değerlendirmektedir. Dördüncü bölüm toplumsal değişimin yansıtılması ya da başlatılmasında okulların ve camilerin oynadığı hayati role işaret etmektedir. Aynı zamanda mahalleler, camiler, okullar, meydanlar, pazarlar gibi çeşitli fiziksel mekânların işlevi ve doğası arasındaki ilişkilere vurgu yapmaktadır. Son bölüm bir şehrin inşası, şekli ve görünümünün bir diğerinden nasıl ayrıldığını ele almaktadır. Ekler, kentsel ve kırsal alanların değişik niteliklerini ele almaktadır.

Bu kitap hâlihazırda İran üniversitelerinde, şehir planlaması ve şehir inşası çalışmalarını müfredatında bulunan akademik kaynaklar arasındadır.

İraj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Metin Yeğenoğlu

الشهابي، قتيبة. مشيدات دمشق ذوات الأضرحة و عناصرها الجمالية: بحث ميداني بعدسة المؤلف. دمشق: وزارة الثقافة في الجمهورية العربية السورية، ١٩٩٥، ٦٧٨ص.

Shihabi, Qutaibah. *Mushaiyyadat Dimashq Dhawat al-Adrihah wa-'Anasiruha al-Jamaliyyah: Bahth Maydani bi-'Adasat al-Mu'allif*. Damascus: Wizarat al-Thaqafah fi al-Jumhuriyyah al-'Arabiyyah al-Suriyyah, 1995, 678 s.

ÖZET

Şam'daki Abidevi Türbeler ve Estetik Unsurları: Yazarın Gözünden Saha Araştırması

مشيدات دمشق ذوات الأضرحة و عناصرها الجمالية: بحث ميداني بعدسة المؤلف

Bu kitap boyunca yazar, Şam'ın, İslami mimarinin özelliklerini ve dekorasyon ve süsleme unsurlarını örnekleyen abidevi türbelerin estetiğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Eser türbelere, dönem ve işleve göre düzenlenmiş – türbelerin farklı isimlerini, karakteristik özelliklerini ve modellerini de içeren – özet bir girişle

başlamaktadır. Bunu türbelerin baskın dekorasyon ve süsleme unsurlarına ışık tutan; bu türbelerle diğer İslami merkezlerde bulunan çağdaş örnekler arasındaki farklılıkları açığa çıkarmak amacıyla Şam ile Mısır ve Bağdat gibi diğer merkezlerle ait örnekleyici çizimler ve görsel kanıtların eşlik ettiği bir inceleme izlemektir. Çalışmanın büyük kısmı, türbelerin çok yönlü karakteristikleri etrafında örgütlenmiş, bir araştırmadan oluşmaktadır. Çalışma türbelerin dış görünüşlerini de fotoğraflar ve tarihsel malumat ile güncel işlevleri ve geçirdikleri restorasyon ve değişimlere dair bilgiler ile desteklenen ince ayrıntılarına kadar tasvir etmektedir.

Kitap Şam'daki birçok türbe üzerine, yazarın saha çalışmasında edindiği gözlemlere ve fotoğraflara dayanan, kusursuz tarihsel ve mimari belgelemesiyle öne çıkmaktadır. Buna ek olarak, yazar, türbeler üzerindeki tarihî metinler ve gravürlerle karşılaştırdığı tarihî ve mimari belgelere dayanmaktadır. Türbeler üzerindeki tarihî metinler ve gravürler tarihçilerin birçok durumda birbirleriyle çelişen yazılarından daha güvenilir olarak görülmektedir. Yazar, önceki çalışmaların türbelerin yeterli bir tasvirini sağlayamadığı bir noktada, foto-dokümantasyon yapmış olması sayesinde, kendi çalışmasının türbelerin ince detaylarını sunmada daha başarılı olduğunu öne sürmektedir. Bununla birlikte, yazar saha çalışmasına eşlik eden ve gerçeği aktarabilme düzeyini olumsuz etkileyen teknik ve lojistik zorlukları da kabul etmektedir.

Zengin içeriği ve Şam'da bulunan çok sayıdaki abidevi türbeyi ihtiva etmesi, kitabı bu konuyla ilgili çok çeşitli çevrelerden okuyucular için iyi bir referans kaynağı hâline getirmektedir. Yine de, türbelerin özellikleri araştırılmadığı için eserin muhteviyatı bazen tasviri bir mahiyet kazanmaktadır. Okurları ilgili kavram ve terimlerle tanıştıran onları malumat sahibi oldukları bir geziye hazırladıktan sonra bu türbelere yapılacak ziyaretler için okuyucuya yol gösteren plan ve açık yöntemine rağmen mimari ve dekoratif açıdan birbirine benzemesi muhtemel türbelerin çalışılmasındaki tasviri yazınsal yaklaşım bazı durumlarda sıkıcı ve kendini tekrarlayan bir çalışmaya sebebiyet vermiştir.

Kitap, Şam'daki türbelere dair genel bir resim sunmayı başarmış, ancak bunların özelliklerle

rini derinlemesine araştırmamıştır. Bu durumu, yazarın kitabı bu türbeler üzerine ciddi bir mimari ya da dekoratif araştırma olarak değil de bir belgeleme dizini olarak tasarlamış olmasıyla açıklamak mümkündür.

Shirin Khidir
Çeviren Metin Yeğenoğlu

سلجوقی، نصر الدین. موسیقی و تئاتر در هرات. سرایندگان و آوازخوانان حرفه‌ای و شوقی هنر تئاتر و هنرآفرینان هرات. تهران: توس، ۲۰۰۴-۲۰۰۵، ص ۳۳۶.

Saljuqi, Nasr al-Din. *Musiqi va Ti'atr dar Harat: Sarayandagan va Avazkhvanan-i Hirfah'i va Shawqi-yi Hunar-i Ti'atr va Hunarafarinan-i Harati*. Tahran: Tus, 2004–2005, 336 s.

ÖZET

Herat'ta Müzik ve Tiyatro: Herat Tiyatrosunun Şairleri, Profesyonel ve Amatör Şarkıcıları ve Heratlı Sanatçılar

موسیقی و تئاتر در هرات: سرایندگان و آوازخوانان حرفه‌ای و شوقی هنر تئاتر و هنرآفرینان هرات

Bu kitap Timurlular zamanından başlayıp yakın döneme kadar uzanan bir dönemi kapsamaktadır. Çalışmanın büyük bir kısmı, müziğin zirveye ulaştığı dönem olması hasebiyle Hüseyin Baykara ve Emir Ali Şir Nevai dönemindeki müzik üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bu kitapta kullanılan kaynaklar arasında halkın beyanları, Herat'taki çağdaş sanatçılar, önceki dönemlerden kalma enstrümanlar ve tarihsel dokümanlar yer almaktadır.

Yazar, Herat'ın yazarlarını, aktörlerini, özgün müzik ve enstrümanlarını ele almakla yetinmemiş, söz konusu şehrin tarihini de ortaya koymuştur. Herat'ın özgün müziği ile çok sayıdaki farklı müzik türleri arasındaki ilişkileri de değerlendiren yazar, aynı zamanda çeşitli konuları, şiiri aracılığıyla açıklamaktadır.

Yazara göre, Herat halkı her zaman şiirle haşır neşir olmuş, hatta ibadethanelerde ve diğer mekânlarda müzik eşliğinde ibadet etmişlerdir.

Bu kitap, Afganistan'da yaşayan ve müziğin din tarafından yasaklandığına inananlara karşı bir delildir. Yazarın verdiği eşsiz bilgiler kitabı her türden okuyucu için cazip kılmaktadır.

Fakhrollah Safari
Çeviren Fatih Taştan

سلطانزاده، حسین. نائین: شهر هزاره های تاریخی. تهران: نشر دفتر بزوهشهای فرهنگی، ۱۹۹۶، ۳۲۵ص.

Sultanzade, Husayn. *Na'in: Shahr-i Hizariha-yi Tarikhi*. Tahran: Nashr-i Daftar-i Pazhuhishha-yi Farhangi, 1996, 325 s.

ÖZET

Na'in, Binlerce Yıllık Tarih Şehri

نائین: شهر هزاره های تاریخی

Bu kitap, yazarın "Na'in Şehrinin Eski Yapısının İhyası" adlı tezine dayanmaktadır. Kitabın en geniş bölümü şehrin eski yapısının mimari açıdan tasviri ile İslam'ın yükselişinden 1960'ların ilk yıllarına uzanan gelişimine ayrılmış bulunmaktadır. Yazara göre, eski şehir yapısının kimlik ve organik düzeni çok önemlidir. Dolayısıyla bölgede herhangi bir dönüşüme başlamadan önce bu yapının anlaşılması şarttır.

Yazar şehrin çevre ve alanlarına yoğunlaşarak şehir üstyapısındaki gelişimi göstermeyi amaçlamaktadır. Şehrin kuruluşundan itibaren alanların toplumsal ihtiyaç ve normlarla ahenk içerisinde kullanımını ele almakta ve (şehrin yapısıyla da karşılıklı bir ilişkiye sahip olan) planlı ve dengeli gelişim dinamiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, kitap nihai olarak Na'in'in modern standartlara uyum gösteremeyen ve giderek daha yıpranan ve harap hâle gelen eski şehrin ihyası için bir çözüm sunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç kitabın sonuna eklenen on sayfalık bir öneriler kısmında ifade edilmiştir.

Sultanzade, şehir alanlarının özel alanlara, yarı özel alanlara (mahallelere) ve kamu alanlarına bölünmesini sadece İslami norm-

larla ilişkisine göre ele almakta; ancak, bir ateşgede inşasına ilişkin bazı rastgele referanslar dışında binlerce yıllık tarihe sahip bir şehir olan Na'in'in İslam öncesi mimarisine hiçbir atıfta bulunmamaktadır.

Kitabın öne çıkan özellikleri metni aydınlatan 406 görsel ve mimari çizimlerdir. Sultanzade'nin yazarlığı daima mimari ve antropoloji arasındaki sınır boyunca hareket ettiğinden potansiyel okur kitlesi de öncelikle mimar ve antropologlar olacaktır.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Hasan Çolak

صمدی، محمد. نگاهی به تاریخ مهاباد. مهاباد نشر رهرو، ۱۳۷۷، ۶۲ص.

Samadi, Muhammad. *Nigahi bi Tarikh-i Mahabad*. Mahabad: Nashr-i Rahru, 1999, 562 s.

ÖZET

Mahabad Tarihinin Bir İncelemesi

نگاهی به تاریخ مهاباد

Bu kitabın amacı okuyuculara Mahabad'ın siyasi tarihini ve önde gelen kişileri ile yazarlarını tanıtmaktır. Kentin toplumsal olaylarına dair açıklamalar kentin kuruluş tarihiyle – Safevi Şah İsmail'in saltanatından itibaren – başlamakta ve 1332 (1963) güneş yılına kadar devam etmektedir. Bu aradaki olaylara dair tarihsel açıklamalar kaçınılmaz olarak Maraga, Miyanduab ve Tebriz gibi kentlerle bağlantılıdır. Yazar, kullandığı tarihsel yazımın ve bakış açısının analitik olmadığı yönünde ısrarcı olsa da Martin van Bronson'un *Lord, Sheikh and Government* isimli kitabından büyük ölçüde ilham almaktadır.

Aynı van Bronson gibi Samadi de, İran Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu arasında sıkışmış olan bu topraklardaki siyasi yönetimin istikrarsız koşullarının altını çizerek bu iki devletin bölgedeki hanlar ve itibarlı kişiler arasında kargaşalık çıkarma hususunda oynadıkları rolleri ispat etmeye çalışmıştır.

Kitap İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki olaylara odaklanmıştır. Kitaptaki izahat ağırlıklı olarak yazarın 80lerde bu olayların tanıklarından topladığı birincil kaynaklara dayanmaktadır. Bunu *Kumulah Zh-K* olarak bilinen Kürt Diriliş Örgütü'nün (Kumulah Zhiyanah Kurd) kuruluşu ve üç yıllık faaliyetine dair eşsiz bir inceleme takip etmiştir.

Bu kısa dönem boyunca Mahabad, bir ölçüye kadar, ideal bir kent olarak tasvir edilmiştir. Bu bilgilerin büyük kısmı Örgüt'ün kurucularından biri olan Molla Kadir Müderrisi'nin, olayların doğrudan anlatımını içeren notlarına dayanmaktadır. Kitabın fotoğraflar bölümü, her fotoğrafın altında grup fotoğraflarında yer alan insanların hemen hepsinin isimlerine yer verilen yüz sayfalık bir albüm içer mektedir.

Ne var ki, kitapta bir redaksiyon eksikliği vardır. Zaman zaman anlatıların ve olayların düzenlenişi mantıksal bir sıra izlemekte ve bir olay üzerine, çok sayıda özetlenmemiş ve doğrudan anlatılar tekrar edilmektedir. Bazıları onlarca sayfa süren bu doğrudan anlatılar, okuyucunun yazılanların ana konusunu kaçırmasına neden olmaktadır. Dahası, ana metin, dipnota aktarılması gereken ikincil bilgilere de yer vermektedir. Kentin ileri gelenlerine dair biyografik bölüm Farsçaya tercüme edilmemiş çok sayıda Kürtçe şiir içermektedir.

Kitap Mahabad'ın coğrafyası üzerine hiçbir bilgi içermezken gelenekleri, adetleri, giyim kuşam tarzları, beslenme biçimleri üzerine antropolojik incelemeler ise araştırmacıların işine yaramayacak kadar kısadır. Kitabın ana amacı iki güçlü devlet arasında konumlanmış olan Kürtlerin siyasal ve kültürel gelişme yolunda karşılaştıkları zorlukların incelenmesidir. Dolayısıyla kitap, etnik ve millî kültürler arasındaki çatışmalara ve karşılıklı ilişkilere odaklanan araştırmacılar için yararlı bir kaynak olabilir. Sonuç olarak bu kitabın ana okuyucu kitlesi Batı Azerbaycan ve İran Kürdistanında yerleşik halkın tarih ve kültürüne ilgi duyanlardır.

İradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Metin Yeğenoğlu

گرایی، فریدون. نیشابور شهر فیروزه. تهران: انتشارات خاوران، ۱۳۷۴، چاپ سوم، ۷۷۵ص.

Girayili, Faridun. *Nishabur; Shahr-i Firuzah*. Tahrān: Intisharat-i Khavaran, 1995, 3. baskı, 775 s.

ÖZET

Nişabur: Firuze Şehri

نیشابور شهر فیروزه

Bu kitabın, ilk kez 1978 yılında İran'daki İslam Devrimi sırasında yayımlanmasıyla, Nişabur şehri ve tarihine adanmış tek kitap olan bir diğeri ile arasında çok büyük bir zaman farkı vardır. Belli ki Ebu Abdullah Alhakem'in "Nişabur'un Tarihi" kitabını telif ettiği 1014 yılından beri bu konu üzerinde kimse yazmamıştır. Bu nedenle kitap büyük bir değere sahiptir.

Kitap siyasi ve askerî çatışmalar bakımından Nişabur'un tarihinin kronolojisiyle başlamaktadır. Kitap, Nişabur'un tarihi boyunca yönetim değişikliklerinin inişli çıkışlı yörüngesini takip ettikten sonra anlatısını geç Kaçar dönemine değin devam ettirmektedir. "Nişabur'un Tarihi Coğrafyası" adı verilen ayrı bir bölümde, kitap Nişabur'un çalkantılı yönetim tarihi süresince fiziki bina ve mekânların dönüşümlerini ele alarak şehrin bir resmini çizmeye çalışmaktadır. Kitap şehirde, inşa ve yıkım dönemleri boyunca ayakta kalmış binaların mimarisinin bir listesiyle kısa bir özetini sunarak devam etmektedir.

Akademik çalışmaları tarih alanında olan Fereidoon Gerayeli, araştırmasında yansız ve kesin olmaya çalışmıştır. Söylenen veya yazılanlardan bazıları kendi memleketi olan bu şehri aşırı ölçüde yerdığı, övdüğü ya da bunlar doğaları gereği aşırı derecede batıl olduğunda, yazar karşı bir görüşe de yer vermiştir. Ne var ki Oniki İmamcı Şii İslamı'na yönelimi belirgindir ve bu kitapta kolaylıkla göz ardı edilemez.

Yazar, aynı zamanda bir şair olduğundan, metin edebî bir açıdan bakıldığında zengindir ve metnin dili de rafinedir. Dolayısıyla, yazarın Fars edebiyatı üzerine özel ilgisi dikkate alındığında kaçınılmaz olarak, kitaptaki kaynakların ve delillerin birçoğu şiir derlemelerinden veya

edebî metinlerden alınmıştır. Bu ilgi çekici bir yaklaşım olsa da, “Nişabur’un Tarih Yapıcıları” adlı bölümün büyük kısmının şehirde yaşamış olan şairler ve yazarların anlatıları ile bunların şahsiyetlerinden verilen örneklerle sınırlanması anlamına gelmiştir. Şiir ve edebiyata gösterilen bu aşırı ilgi “Bugünün Düşünürleri ve Sanatçıları” başlıklı bölümde de devam etmektedir.

Sonuç olarak, kitabın küçük bir kısmı Nişabur’un popüler kültürüne ayrılmıştır. Şehrin önemi dikkate alındığında bu kısım özellikle kısa ve zayıf görünmektedir. Bu hâliyle, *Nishabur*, *Shahr-i Firuzah* antropologlara hitap eden bir kitaptan çok tarih, Fars edebiyatı ve tabii ki Nişabur üzerine araştırma yapan araştırmacılara hitap eden bir kitap olarak görülmelidir. Fereidoon Gerayeli’nin bu kitaba harcadığı büyük zaman Nişabur’un ve dolayısıyla Horasan’ın tarihi üzerine iki yüzden fazla Farsça ve Arapça kaynaktan oluşan bir dizinle sonuçlanmıştır. Bu durum, kitabı kültür ve tarih üzerine çalışan bütün araştırmacılar için çok önemli bir kaynak hâline getirmektedir.

Iradj Esmailpour Ghouhani
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Işık, Oğuz ve Pınarcıoğlu, M. Melih. *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim, 2002, 368 s.

ÖZET

Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği

Bu kitap, İstanbul’un gecekondu semtlerinden biri olan Sultanbeyli üzerine 1990’lı yılların sonunda yapılmış sosyolojik bir araştırmadır. İletişim Yayınları tarafından yayımlanan kitabın özeti 2002 yılında yapılmış olan ikinci baskısı esas alınarak hazırlanmıştır.

Eser, 1980 sonrasında meydana gelen politik, sosyal ve ekonomik dönüşümler karşısında kent

yoksullarının hayatta kalma stratejilerini anlamak amacıyla 1997 yılında Sultanbeyli’de yapılmış olan bir araştırmaya dayanmaktadır. Kitabın ilk iki bölümünde yazarlar Işık ve Pınarcıoğlu, kentleşme ve yoksulluk literatürünü eleştirel bir şekilde ele alırlar. Kent yoksullarının hayatta kalma mekanizmalarını anlamak için literatüre yeni bir katılım olarak “nöbetleşe yoksulluk” kavramını önerirler. “Nöbetleşe yoksulluk” kentsel rant ve cemaat ilişkileri etrafında kurulan sosyal ve ekonomik ağların çalışma prensibidir. Bu ağlar kuruluşları itibarıyla yoksulluğu sonradan gelenlere devreden, yukarı hareketlilik esasına dayalı hayatta kalma stratejileridir. Bu bağlamda, nöbetleşe yoksulluğun nasıl işlediğini göstermek için çalışmada hem niteliksel hem de niceliksel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde Işık ve Pınarcıoğlu, Türkiye’de kentleşme dinamiklerini 1980 öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde ele alırlar. Bu iki bölümde vurgulanan temel nokta 1980 öncesi dönemin aşamalı kentleşme modeli ve 1980 sonrası dönemin gergin ve ayrışmacı kentleşme modeli arasındaki karşıtlıktır.

Beşinci ve altıncı bölümlerde Işık ve Pınarcıoğlu, Sultanbeyli ilçesinin kentleşme tarihini incelerler. Analizlerinden çıkan sonuç, Sultanbeyli’nin var olan literatürün açıkladığından çok daha karmaşık dinamiklere sahip olduğudur. Bu karmaşıklığı anlamak amacıyla yazarlar demografik verilere, ekonomik değişkenlere ve siyasi farklılaşmaya ait genel verileri değerlendirirler.

Yedinci bölümde Sultanbeyli’de yapılan araştırmanın özgün verileri yaş grupları, okuma yazma oranları, refah, gelir dağılımı gibi eksenler etrafında sunulur. Yazarlar Sultanbeyli’de araştırmanın yapıldığı dönemde var olan alt orta ve üst tabaka grupların yasa dışı kentsel rantın dağıtımını, gayrimenkul mülkiyeti ve hemşehriliğe dayalı cemaat ilişkilerinin değişik şekillerde bir araya gelmesiyle oluştuğunu öne sürerler.

Sonuç bölümünde ise Işık ve Pınarcıoğlu, Sultanbeyli özelinde yola çıkarak toplumun genelinde tespit ettikleri dinsel, etnik veya gelire dayalı cemaatleşmelerin geldiği noktada toplumun bütünü için uyumu ve gelişmeyi engelleyici bir seviyeye ulaştığına dikkat çekerek analizlerini tamamlarlar.

Bu kitap, hem akademik hem de akademik olmayan bir okuyucu kitlesi hedef alınarak hazırlanmıştır. Kitabın içeriğinde teori ve ampirik veriler etkili ve iç içe geçmiş bir şekilde sunulmuştur. Kitabın sonunda alan araştırmasının verilerinin işlendiği haritalar bulunmaktadır. Ayrıca yazarların saha notlarının bulunduğu bölümler de kitabın çeşitli kısımlarına serpiştirilmiştir.

Genel olarak, Sultanbeyli'ye ait hikâyelerin kitapta beklenilenden daha az yer kaplamasına rağmen, bu kitap kent yoksullarının gündelik hayatta kalma mücadelelerini anlatının merkezine alması itibarıyla Türkiye'deki kentleşme ve kent yoksulluğu literatürüne çok önemli ve eleştirel bir katkıda bulunmuş bir çalışmadır.

Helin Burkay

Refik, Ahmet. *On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553–1591)*. İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, 171 s.

ÖZET

On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553–1591)

Ahmet Refik'in bu eserinde (1935), 1553–91 yılları arasında İstanbul yaşantısının düşünsel, sosyal, kültürel, ekonomik durumu, Hazine-i Evrak kayıtlarına dayalı olarak ele alınmıştır. Bu kayıtlar o döneme ilişkin saray yönetimi, düşünsel ve bilimsel yaşam, kadınların durumu, gayrimüslimlerin hukuki ve toplumsal statülerini düzenleyen kurallar, belediye hizmetleri, sağlık hizmetleri, imar etkinlikleri, ticaret ve sanayi, gümrük hizmetleri gibi toplumsal yaşama ilişkin önemli veriler sunmaktadır.

Eserde yer alan belgelerin ilki hicrî 961 (1553) yılına aittir. Son belge ise, hicrî 993 (1585) tarihlidir. Bazı yıllara ait belgeler eksiktir. Divan defteri kayıtlarının farklı kişilerce tutulması nedeniyle bu kayıtların bir bölümü düzensizdir.

Eser mukaddime ve on bölümden meydana gelmektedir. Her bölüm başlığının altında konuyla ilgili belgeler yer almaktadır. Bu bel-

geler aracılığı ile döneme özgü ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır. Örneğin, "Saray Yönetimi" başlıklı bölümde, Kraliçe I. Elizabeth'e gönderilen bir namenin kopyası, Rusya'dan samur ve kürk getirilmesine dair belgelerin yanı sıra diğer yabancı ülkelerle ticari ve ekonomik ilişkiler hakkında bilgiler sunulmaktadır. Eserin resmî belgelerden oluşması, güvenilirliğini artırmaktadır. Ayrıca, açıklanmasına ihtiyaç duyulan terim ve kelimeler, ilgili dipnotta ele alınmıştır.

Ahmet Refik'in bu çalışması, 16. yüzyıl İstanbul'u üzerine çalışan sosyal bilimciler ve o döneme ilgi duyanlar için önemli bir kaynak niteliğindedir. Tarihî süreç içinde kent yaşamında meydana gelen değişimin nedenlerini ve modern İstanbul'un kentsel ve toplumsal dönüşümünü anlamada ve sorunlarına çözüm yolu üretmede tarihî İstanbul önemli veriler sunmaktadır.

Başak Acıman

Arel, Ayda. *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1975, 176 s.

ÖZET

Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci

Kitap, Batılılaşma döneminde Osmanlı başkentinin mimarisini incelemektedir. Çalışmada Lale Devri'nden III. Selim döneminin sonuna uzanan süreçte inşa edilen cami, saray, köşk, çeşme, okul, kütüphane, türbe gibi farklı mimari örnekleri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Osmanlı mimarlığındaki Batı etkilerini inceleyen az sayıdaki eserden biri olan araştırma, bu alandaki başlıca kaynaklardan biridir. Konu, kronolojik olarak ilk 1721–40, ikinci 1740–89 ve geçiş (III. Selim devri mimarisi) aşamaları başlıkları altında sıralanmıştır.

İnceleme, ayrıca Osmanlı-Avrupa ilişkileri ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kültürel ve siyasal değişimlere de değinerek konuyu geniş bir bakış açısı ile ele almaktadır. Süreci daha iyi

değerlendirebilmek amacı ile gerek Batı gerekse Osmanlı seyahatnameleri ve anı yazılarından kültürlerarası algılamalar olarak yararlanılmıştır. Karşılaştırmalı analizler ile ulaşılan başlıca sonuç, on sekizinci yüzyıl Osmanlı mimarlığının bir gerileme dönemi olmaktan ziyade yenilikçi ve özgün bir mimarlık olduğudur. Yazara göre, bu dönemde mimarlıktaki değişime dair en önemli özellik “Onsekizinci yüzyıl Osmanlı mimarisi açısından gerçek bir batılılaşma dönemi değil, fakat batılılaşmayı kaçınılmaz kılan bir hazırlık dönemidir”.

Basım kalitesi çok iyi olmasa da, araştırma, 1975’te yayımlandığı tarihten itibaren geç dönem Osmanlı sanatı ve mimarlığı konusunda yararlanılan başlıca kaynaklardan biri olma özelliğini sürdürmektedir.

Sezim Sezer

Germaner, Semra ve İnankur, Zeynep. *Oryantalistlerin İstanbul’u*. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2002, 329 s.

ÖZET

Oryantalistlerin İstanbul’u

Kitap, ondokuzuncu yüzyıl İstanbul’unun nasıl algılandığı ve betimlendiğinin yanısıra “kültürel, geleneksel ve kentsel gerçeklikleri” ile bu dönemde nasıl yaşandığını da inceliyor. Osmanlı başkentinde yaşamın Oryantalist yansımaları üzerine yapılan bu kapsamlı araştırma, Oryantalizm ve İstanbul konusunda başlıca kaynak olarak literatürde yerini alıyor. Giriş bölümleri Doğu ile Batı’nın karşılaşması ve dönemin İstanbul’unun sanat ortamını kapsıyor. Eserde “ondokuzuncu yüzyılda çok sayıda Oryantalist ressamın İstanbul’a gelmesinin başlıca nedeninin, kentin yüzyıllardır Batı’yı etkilemiş olan egzotik güzelliği ve tarihsel zenginliğinin yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşanan Batılılaşma hareketlerinin öncülüğünü üstlenen saray çevresinin tutumu” olduğu belirtiliyor. Böylelikle kitap, bu iki eksenli hipotez üzerinde biçimleniyor. Ana bölümlerde harem,

hamam, kahvehaneler ve esir pazarı gibi günlük yaşamdan sahneler ele alınıyor. Resimler aynı zamanda döneme ait *L’Illustration* gazetesinden alıntılar, seyahatnameler ve anı yazıları ile destekleniyor. Yazarlar yalnızca Batılı kaynakları değil, aynı zamanda “Halife Abdülmecid” ve “Osman Hamdi Bey” gibi akımın Osmanlı temsilcilerini de tanıtıyorlar. Ayrıca, İstanbul betimlemelerinin örneklerinden yeni ortaya çıkan ve saray tarafından desteklenen bir “sanat” olarak, fotoğrafa ayrı bir bölüm ayrılmış. Kitaba 1891–1916 yılları arasında İstanbul’u ziyaret eden Fransız, Britanyalı, Alman, İtalyan, Avusturyalı, Amerikalı, Danimarkalı, Belçikalı, İsviçreli, Maltalı, Polonyalı, Rus, Hollandalı ve Macar 160’den fazla ressamdan oluşan bir liste eklenmiş. Yazarlar çok sayıda belgeden yararlanmış ve büyük bölümü Türkiye’de bulunan – mükemmel grafik kaliteye sahip – geniş görsel malzemeye yer vermişler. Çalışma “İstanbul’un ondokuzuncu yüzyıl Oryantalistleri için en etkin merkezlerden biri olduğu ve sanatçıların resim yapma amacı ile kente akın ettikleri bu dönemde çok sayıda Oryantalist yapıt ortaya çıktığını” gösteriyor. İngilizce ve Türkçe olarak basılan eser, Oryantalizm ve İstanbul’u ele alırken aynı zamanda ondokuzuncu yüzyılda Osmanlı başkentine dair başlıca çalışmalardan biri olarak karşımıza çıkıyor.

Sezim Sezer

Çiftçi, Cafer (ed.). *Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu: “Payitaht Bursa’nin Kültürel ve Ekonomik İlişkileri”*; *Bildiri Kitabı*; (04–05 Nisan 2005, Bursa). Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2005, 272 s.

ÖZET

Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu: “Payitaht Bursa’nin Kültürel ve Ekonomik İlişkileri”

Bildiri Kitabı; (04–05 Nisan 2005, Bursa)

Editörlüğünü Yard. Doç. Dr. Cafer Çiftçi’nin üstlendiği bu yayın, Bursa Osman Gazi

Belediyesi ve Uludağ Üniversitesi işbirliği ile düzenlenegelen sempozyumlar dizisinin 2005 yılı sunumlarını kapsamaktadır. Bursa, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemi merkezini teşkil etmekte olup bildiriler de Bursa kenti ve çevresinin (İznik ve Mudanya da dâhil olmak üzere) ondördüncü yüzyıldan başlayan ekonomik ve kültürel ilişki ağını farklı açılardan ele almaktadır.

İlk bölümde bir sınır beyliği olarak yöreye yerleşen Osmanlılar'ın kentleşme sürecinde önemli rol oynayan derviş ve göçebe toplulukları ile bu toplulukların kentte varolan kültürel unsurlarla olan ilişkileri ele alınmaktadır.

Sunulan bildirimlerde kentleşme sürecinin, özellikle süregelen insan ve topluluk hareketleri etkisi ile, dinamizminin altı çizilmekte, bu sürece önyak olan bir etmen olarak kültürel paylaşımın önemi vurgulanmaktadır.

Ondördüncü yüzyıl odaklı bildirimler, çoğunlukla ikincil kaynakları kullanarak, dönem Bursasına dair bir sentez sunmaktadırlar. Bu bölümde, Mustafa Kara tarafından kaleme alınan ve Buhara, Bombay ile Bursa kentleri arasında hem dervişlerin hem de öğrenci ve eserlerinin dolaşımını haritalayan makale daha önce yayımlanmamış birincil kaynak kullanımı bakımından öne çıkmaktadır.

İkinci bölüm Osmanlı öncesinden itibaren Bizans Prusasından (Bursa'nın eski adı) geçen antik yolların restitüsyonu aracılığıyla Bursa ili ve bağlı çevre yerleşkelerin ekonomik bağlarının izini sürmektedir. Burada takip edilen yaklaşım, alışıldık ekonomik ve politik Türk tarihçiliğinden farklı olarak kentin üretim, dağıtım ve tüketim ilişkilerini devlet merkezinin mekanizmaları (arşivler ve yazılı devlet tarihleri) üzerinden değil, kent hayatı ve kentli kimliğine katkıları üzerinden okumayı amaçlamaktadır. Kentin yakın çevresiyle ilişkileri, uzak dış ticaret bağlantılarıyla birlikte ele alınmış; kentli kavramı, bağlamı yansıtacak biçimde çok kültürlü, çok katmanlı ve değişken olarak ortaya konmuştur.

Bursa'nın kuruluş ve gelişme döneminde sanat, kültür ve düşün hayatına eğilen son bölüm belki en ilgi çekici olanıdır. Burada toplanan metinler resimden edebiyata, eğitim ve öğretim kurumlarından, tıba kadar geniş bir yelpazede

Bursa kent kimliğinin oluşumunu incelemektedir. Bu süreçte ilim ve sanat dünyasındaki alışverişler ve dönüşümler, dil, coğrafya ve etnik ayırım gibi modern topluma ait sınırların sorgulanması ve/veya yeniden tanımlanmasını gerektiren unsurlar olarak ortaya konmuştur. Özellikle Zeren Tanındı, Selim Kuru ve Hatice Şahin'in birincil kaynaklardan derledikleri örnekler Bursa kozmopolitinde sırasıyla, imge, dil ve bilim dünyasının geçişken ve geçirgen yapısına ışık tutmaktadır.

Zeynep Oğuz

Demirel, Ömer. *Osmanlılar Dönemi Sivas Şehri: Makaleler*. Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006, 206 s.

ÖZET

Osmanlılar Dönemi Sivas Şehri: Makaleler

Sivas Valiliği tarafından yayımlanan "Sivas 100 Temel Eser" serisinin 2006 yılında basılan ikinci kitabı olan bu eser Prof. Dr. Ömer Demirel'in akademik hayatı boyunca Sivas ile ilgili kaleme almış olduğu makaleler ve çeşitli bilimsel toplantılarda sunmuş olduğu bildirimlerden oluşmaktadır. Yazara göre, daha önce farklı dergiler ve kitaplarda yayımlanmış olan bu makalelerin bir araya toplanması öncelikle kültürel ve ekonomik tarihî mirasını öğrenmek isteyen Sivaslılar, Osmanlı şehir tarihçileri ve son olarak da tüm okurlar için büyük bir kolaylık sağlayacaktır.

206 sayfadan oluşan kitapta öncelikle Sivas şehrinin fiziki yapısı ve sosyo-kültürel eserlerinin Osmanlı dönemi boyunca tespit ve tahlili yapılmaya çalışılmıştır. İkinci olarak şehrin çarşı, pazar, han, hamam ve bedesteninin bulunduğu ekonomik coğrafyası çizilmek suretiyle bu coğrafyadaki ekonomik faaliyetler anlatılmaktadır. Şehrin sosyo-ekonomik müesseselerinin genel anlatımının dışında Küçük Minare Mahallesi, Ahi Zaviyeleri ve Çeşmeleri,

Mevlevihane gibi bazı unsurları da ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Sivas şehri tarihi için dönüm noktası olabilecek siyasi olaylardan olan Timur hadisesi de özellikle ele alınmıştır: zira yazara göre bu hadise şehrin fiziki, ekonomik, kültürel ve siyasi hayatında bir yıkım teşkil etmiştir.

Kitabın makalelerden oluşmasının bir sonucu olarak tablolar, haritalar ve planlar kitap sonunda değil de ilgili makale içinde sunulmuştur. Görsel materyallerin makale içinde sunulması konuları daha kolay anlaşılır yapmaktadır. Kitabın sonunda bir de fotoğraflar bölümü bulunmaktadır. Bu fotoğrafların ilgili makale içinde değil de kitabın sonunda sunulması ilginçtir. Fotoğrafların varlığı özellikle bazı eserlerin anlatıldığı makalelerde çok önemliyken bu fotoğrafların gözden kaçabilecek bir pozisyona taşınması yanlıştır.

Bu kitap, Osmanlı dönemi Sivas şehri ile ilgili bilgi edinmek isteyen araştırmacılara, ayrıntılı anlatımıyla önemli bir kaynak sunmaktadır. Bu ayrıntılı ve akademik anlatım konuda uzman olmayan okurlara biraz ağır gelebilir. Fakat bu özelliğin, kitabın uzman olan ya da olmayan tüm okuyucular için değerinden birşey kaybettirmediği kesindir.

Ecehan Koç

Hızlı, Mefail. *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998, 207 s.

ÖZET

Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri

Yazar, araştırmasında Osmanlı-Türk kültürü ve ilim hayatının önemli bir unsuru olan medreseleri Bursa ekseninde ele alarak değerlendirmeye çalışıyor. Bursa birçok açıdan Osmanlı tarihinin ilk basamağını teşkil etmektedir. Yazara göre, Osmanlı üzerine Bursa'yı göz ardı ederek yapı-

lacak herhangi bir çalışma eksik bir çalışma olacaktır.

Bu eserde 14. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar inşa edilen medreseler ele alınıyor. Kitapta bölümler, 14. yüzyıldan başlayarak padişahların tahtta bulunduğu döneme göre yapılıyor. Yazar medreselerin tarihini Orhan Gazi'nin hükümdarlığından başlayıp III. Murad dönemine kadar anlatıyor tarihsel ve sosyal gelişimine değiniyor.

Yazar mahkeme sicillerini araştırarak daha önce bu konuda sınırlı sayıdaki çalışmalarını da gözden geçirerek bu belge niteliği taşıyan kitabı oluşturuyor. Her bir medresenin hangi yıl nerede kurulduğuna, dönem içerisinde hangi adlarla anıldığına, kaç öğrencisinin bulunduğuna istatistik bilgileri yer veriyor. Bu sayede konuyla ilgili önemli bir boşluğu dolduruyor, bununla birlikte bu tasnif çalışmasının ardından ele aldığı dönemlere dair çıkarımlara biraz daha ağırlık vermiş olsaydı faydalı olurdu.

Mahkeme sicillerinin, bu medreselerle ilgili ayrıntılı bilgi edinmemiz açısından önemli bir kaynak olduğunu bu çalışmada görüyoruz. Müderrislerin kaç para aldığı ve her bir medresede kaç müderrisin görev yaptığı mahkeme sicil kayıtlarını araştıran yazar tarafından gün ışığına çıkartılıyor. Orhan Gazi döneminde yaptırılan medreselerden bazıları şunlardır: Manastır Medresesi, Hisar dışındaki Orhan Gazi Medresesi, Lala Şahin Paşa Medresesi (bu medrese bugün çocuklara yönelik Hisar Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır, bir anlamda işlevini hâlâ yerine getirmektedir diyebiliriz).

Klasik dönem itibarıyla Bursa şehir merkezinde, 14. yüzyılda 13, 15. yüzyılda 20 ve 16. yüzyılda 17 olmak üzere toplam 50 medresenin inşa edildiği ortaya çıkıyor. Medreseler en çok Fatih Sultan Mehmet döneminde yapılmıştır. Sıbyan mektebinde okuyan 150 öğrenci hariç tutulacak olursa, 16. yüzyıl sonlarında Bursa'daki öğrenci potansiyeli 500 civarındadır. Bursa'da kurulan medreselerin en çok yoğunlaştığı bölge olarak Ulucami ve çevresinin ilk sırada yer aldığı söylenebilir. Medreselerde verilen eğitim-öğretimin bir de medrese dışı boyutu vardır. Ayrıca Osmanlılar medreselerinden mezun ettikleri öğrencilere müderris, kadı veya müftü

olabilme fırsatını veriyor ve böylece önemli ölçüde istihdam sorununu da hallediyorlardı.

Özge Soylu Bozdağ

Tuğlacı, Pars. *Osmanlı Şehirleri*. İstanbul: Milliyet, 1985, 411 s.

ÖZET

Osmanlı Şehirleri

Osmanlı Şehirleri 1985 yılında basılmış ansiklopedik bir eserdir. Yazar Pars Tuğlacı'ya göre eser, bir zamanlar Osmanlı Devleti yönetimi altında bulunan şehirlerin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamlarını anlatmak amacıyla ayrıntılı ve sağlam kaynaklar ve zengin bir resim hazinesi kullanılarak hazırlanmıştır.

Yazar konuyu dağıtmamak için Osmanlı İmparatorluğu sınırlarının en geniş olduğu çağda Asya, Afrika ve Avrupa Türkiye'sindeki şehirlerin tarih içindeki yerlerini ayrıntılı belirtmek yerine sadece Osmanlı yönetimi sırasındaki gelişmelerini genel hatlarıyla vermeyi amaçlamıştır.

Kitap şehirleri iki bölümde tartışmıştır. Şu anda Türkiye millî sınırları içinde bulunan şehirler ilk bölümde; bulunmayanlar ise ikinci bölümde tartışılmaktadır. Adana ile başlayan ve Zigetvar ile biten maddeler alfabetik olarak sıralanmış ve şehirlerin yeni adları ile birlikte eski adları da madde başlığı içinde sunulmuştur. Maddeler şehirlerin Osmanlı öncesi tarihini çok kısa bir şekilde sunduktan sonra Osmanlı döneminde şehirde yaşanan önemli sosyal, kültürel, coğrafi ve ekonomik gelişmeler kısaca tartışılmaktadır.

Yazar, genel anlamda Türklerin fetih yoluyla elde ettikleri şehirlerin refah seviyelerini yükselttiğini, bu şehirleri büyütüp geliştirdiklerini iddia etmektedir. Aynı zamanda Osmanlı yönetiminin gayrimüslim cemaatlerin dinî ve kültürel varlıklarının devamına izin vermediklerine ve onların bu gibi müesseselerini ortadan kaldırmış olduklarına dair ileri sürülmüş iddiaların doğru olmadığını da ileri sürmektedir.

Bu tür iddiaların ansiklopedik bir kitaptansa bir araştırma kitabında ortaya atılması çok daha uygun olacaktır. Bu tür tartışmaların bir ansiklopedinin ön sözünde tartışılması kitabın akademik amaçlarının sorgulanmasına ve kitabın değerinin okuyucu gözünde düşmesine neden olmaktadır.

Ecehan Koç

Alada, Adalet Bayramoğlu. *Osmanlı Şehrinde Mahalle*. İstanbul: Sümer, 2008, 247 s.

ÖZET

Osmanlı Şehrinde Mahalle

Ağırlıklı olarak yazarın 1989'da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne sunduğu doktora tezine dayanan bu çalışma Osmanlı'da "mahalle" konusuna odaklanmaktadır.

Eser dört bölümden oluşmaktadır. Bunlardan "Şehri Miras" başlıklı ilki Eski Türkler, Bizanslılar, Müslümanlar, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar'da şehir konularını incelemektedir. Bu tarihsel girişten sonra yazar vakıflar, esnaf örgütleri ve mahalle konularının analizine geçmektedir. Alada'nın Osmanlı mahallesinin ayrıntılı bir tahkikine girişmesi ancak üçüncü bölümde gerçekleşmektedir. Yazar mahalle kavramına yönelik genel bir bakıştan sonra mahallenin Osmanlılar için önemini birçok açıdan irdelemektedir. Bu bölüm beş alt başlığa ayrılmaktadır. Birincisi iktisadi yapı ve ilişkilere yoğunlaşarak Osmanlı toplumsal yapısında mahallenin yerini incelemekte ve İslam dinî, örfi hukuk ve toplumsal kültürün belirleyici rolüne temas etmektedir. İkinci alt başlık mahallenin tüzel kişilik ya da sivil toplum birimi olma meselesine değinmektedir. Alada, mahallenin fiziki ve demografik özelliklerinden sonra mahalledeki toplumsal yapı ve ilişkilerle ilgilenmektedir. Kendisi bu çerçevede zincirleme kefillik, ortak sorumluluk ve komşuluk hukuku kavramlarını incelemektedir. Son olarak idari bir birim olarak mahallenin kurumsal yapısını araştıran yazar, bu alt başlıkta toplumsal ve idari bir merkez

olarak cami, mahalledeki yönetsel örgütlenme ve mahalle için özerk ve bütüncül bir kaynak olarak Avarız Akçası Vakfı'na dikkat çekmektedir. Dördüncü bölüm geleneksel mahallenin 19. yüzyıldan itibaren yaşadığı değişime odaklanmaktadır.

Her ne kadar yazar eserini, genel olarak mahalleye ilişkin bazı güncel meselelerle bağlantılı olarak sunsa da, bu eserden en çok Osmanlı İmparatorluğu'nda yerel yönetim konusyla ilgilenenler faydalanacaktır.

Hasan Çolak

Demirel, Ömer. *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, 220 s.

ÖZET

Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü

Ömer Demirel, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü* adlı kitabında, eski ve önemli bir Selçuklu merkezi olan Sivas şehrinin, Osmanlı dönemi boyunca iskânı, İslamlaşması ve imârında vakıf kurumlarının rolünü ele alıyor. Yazara göre, şehrin Timur tarafından yıkılmasından sonra, vakıflar şehrin kuruluş ve yeniden imarında rol oynayan ilk kurumlardan olmuştur. Yazar, vakıfların etkide bulunduğu fiziksel, ekonomik ve demografik değişimlerin yanı sıra kültürel oluşumları da incelemektedir. Osmanlı vakıflarını inceleyen pek çok çalışma bulunmasına rağmen, bu kitap vakıfların şehrin ekonomik, politik, topografik ve kültürel yapısına olan etkilerini inceleyerek alandaki bir boşluğu doldurmaktadır.

Yazar, Sivas'ı Orta ve Doğu Anadolu şehirlerine tipik bir örnek olarak seçmiştir. Çalışmanın üzerinde durduğu zaman dilimi 1700–1850 yılları olarak tanımlanmıştır, fakat bu dönemde kurulmuş ve halen işlev gormekte olan vakıflara da değinilmektedir.

Yazar, mescid ve zaviyeler etrafında mahal-

lelerin oluşmasıyla, vakıfların şehrin fiziksel yapısını ne şekilde etkilediğini anlatır. Yöneticilerin daha büyük vakıflar kurmasıyla şehir büyür. Yazar, belgeleri incelediğinde, bu dönemde 70 mahalle ve 130 civarında mescid-cami ismine rastlamıştır. Araştırmaları sonucunda, kurulan vakıflardan çok azının, ancak en büyük ve zenginlerinin Selçuklu döneminden bu yana ayakta kaldığı tespit etmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde vakıfların ekonomik yapısını inceleyen yazar, vakıfların kaynakları, hukuki durumları ve yönetimleri hakkında bilgi verir. Kitapta farklı dönemlerde gayrimüslimlerin ve Müslümanların kurduğu vakıflarının oranları, kurucularının kaçta kaçının kadın olduğu gibi veriler inceleniyor. Ayrıca, Sivas şehrinin fotoğraflarına, 1500'lerden bu yana şehir ve mahalle planlarına ve bu dönemde şehrin önde gelen isimlerinin terekelerine yer veriliyor. Kitapta, Bektaşilerin kurduğu vakıflardan ayrıntılı olarak söz edilmemektedir. Çalışmada sadece arşiv belgeleri ortaya konmuş ve vakıflar arasındaki gelir dağılımına değinilmeden, sadece gelirleri arasında bir karşılaştırmada bulunulmakla yetinilmiştir. Bu konulara yer verilmemesinin sebebi, yazarın konuyla ilgili arşiv kayıtlarına ulaşamaması olabilir.

Özge Soylu Bozdağ

Güneş, İhsan et al. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir, 1840–1923*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2007, 286 s.

ÖZET

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir, 1840–1923

2007 tarihinde basılmış 277 sayfalık bu kitabın amacı 1840–1923 tarihleri arasında, yazarların deyimiyle Eskişehir'in çağdaşlaşma dönemindeki tarihsel görünümünü ortaya çıkarmaktır. Yazarlar bu çalışma için var olan kaynakların yetersizliğinden yakınmakta ama yine de ulaşabildikleri kaynaklardan ortaya çıkardıkları bu

eserin, Eskişehir tarihi ile bir boşluğu dolduracağına inandıklarını söylemektedirler. Yazarlar kitap için kullandıkları kaynakları kaynakça ve ek olarak kitabın sonuna eklemiştir.

Kitap Eskişehir'in 19. yüzyıla kadarki tarihinin kısaca anlatıldığı bir giriş bölümüyle başlar. Bu giriş bölümünde Eskişehir'deki ilk tarih öncesi yerleşimlerden, Helenistik, Bizans, Roma ve son olarak Osmanlı dönemlerindeki gelişmelere kadar Eskişehir'in tarihi kısaca ele alınmaktadır.

19. yüzyılın başlarında birçok seyyahın tanımlamasıyla küçük ve bakımsız bir kasabaya dönüşen ve küçük bir kaza düzeyine inen Eskişehir, 19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte bir gelişme, yazarın deyimıyla çağdaşlaşma sürecine girdi. Kitaptaki iki ana bölümde bu süreçteki gelişmeler anlatılmaktadır.

İlk bölüm "Çağdaşlaşma Sürecinde Eskişehir" başlığıyla 19. yüzyılın ikinci yarısından Kurtuluş Savaşı'na kadar olan sürede şehirdeki yönetim, ulaşım ve sağlık hizmetleri ve sosyal, kültürel ve ekonomik yapıların geçirdiği değişimleri anlatmaktadır.

Bunu takip eden ikinci bölüm, Birinci Dünya Savaşı sonrası gelişmelerin Eskişehir'e olan etkilerini konu almaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonrası Anadolu'nun işgaliyle alevlenen milliyetçilik dalgası, Eskişehir'deki yerel direniş, bu direnişin ulusal direnişle birleşmesi, bu direnişte Eskişehir'in rolü ve direnişin Eskişehir'e etkileri tartışılmıştır. İkinci bölümde Türk Kurtuluş Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının Eskişehir'e etkileri ve bu süreçte Eskişehir'in oynadığı rol de tartışılmıştır.

Kitap, savaşın son dönemlerinde Eskişehir'de yaşananları Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi söylemiyle uyuşan bir şekilde, çekilen düşman kuvvetlerinin, yani Yunanlıların Eskişehir'e verdiği zararları da vurgulayarak anlatmıştır. Savaş sonrası Eskişehir'in inşası da yine düşman kuvvetlerinin verdiği zararların onarılması üzerinde yoğunlaşarak anlatılmıştır.

Kitap Türkiye'de çokça çalışılmış bir tarihî dönem sırasında bir şehre yoğunlaşarak bir eksikliği kapatmayı başarmıştır. Tüm Türkiye bazında çalışılmış bu döneme Eskişehir'e yoğunlaşarak bakmak iyi bir fikir olsa da çok çalışılmış bir döneme yoğunlaşılması kitabın

bir ölçüde tekrara düşmesine yol açmıştır. Yine de Eskişehir ile ilgili bilgi edinmek isteyenlerin kaçırmaması gereken bir kaynaktır.

Ecehan Koç

Ortaylı, İlber. *Osmanlı'nın Üç Başkenti: Bursa – Edirne – İstanbul*. Ankara: Turizm Bakanlığı, 2005, 69 s.

ÖZET

Osmanlı'nın Üç Başkenti: Bursa – Edirne – İstanbul

Bursa, Edirne ve İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapmış üç şehirdir. Çalışmada, bu şehirlerdeki Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemine ait tarihî eserler hakkında bilgi verilmektedir.

Eserde ilk olarak Bursa yer alır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olan Bursa, İmparatorluğun zengin bir ticaret kenti olmasına karşın, en eski dönemlerden bu yana kaplıcaları ile tanınır. Eserde, Bursa'nın mistik atmosferi, şehrin önemli özelliklerinden biri olarak dile getirilmiştir. Bursa'daki türbeler, camiler, hanlar ve hamamlar gibi görülmesi gereken tarihî mekânlar tanıtılmış ve bunlar hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Yeşil Cami ve Yeşil Türbe üzerinde özellikle durulmuştur. Hamamların kent insanının yaşamındaki yeri ayrıca ele alınmıştır. Köy yaşantısını tanımak isteyenlere şehrin yakınındaki Cumalıkızık ve Hamamlıkızık köylerini ziyaret etmeleri önerilmektedir.

İkinci olarak Edirne kenti tanıtılmıştır. İmparatorluğun ikinci başkenti Edirne, ticaret ve bilim şehri olmasının yanı sıra stratejik bakımdan da önemlidir. Edirne'nin Osmanlılar tarafından fethinden sonra, kentte mimari hızla gelişmiştir. Çalışmada, Mimar Sinan'ın önemli eseri Selimiye Camii başta olmak üzere diğer camiler hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Çalışmada son olarak İstanbul ele alınmıştır. "Dünyanın başlangıç noktası" olarak nitelenen Sultanahmet Meydanı ve çevresi ile Kapalıçarşı mutlaka ziyaret edilmesi gereken yerler olarak

ifade edilmiştir. Yerebatan Sarnıcı, Ayasofya, Topkapı Sarayı ve kentsel dokuyu biçimlendiren camiler hakkında bilgi verilmiştir. Diller ve dinler mozaği Fener, Balat, Eyüp, Galata, Üsküdar semtleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur.

Kültür turizmi kapsamında yapılan bu çalışma, yerli ve yabancı turistler için adı geçen üç kent ile ilgili temel bilgiler içeren bir rehber kitap niteliğindedir.

Başak Acınan

Myntti, Cynthia. *Paris Along the Nile: Architecture in Cairo from Belle Époque*. Kahire: American University in Cairo Press, 1999, 112 s.

ÖZET

Nil'deki Paris, Belle Epoque'dan Mülhem Kahire Mimarisi

Paris Along the Nile: Architecture in Cairo from Belle Époque

Kitap Kahire'nin geç 19 ve erken 20. yüzyıldaki mimari mirası – Belle Époque – ile ilgilidir. Bu mimarinin bakımsızlığından endişe duyan ve korunmasına yönelik kamunun artan arzusuyla cesaretlenen yazar, onun etkileyici özelliklerinin fotoğraflık bir kaydını yaparak katkı sağlamaktadır.

Mısırlı Hıdivi İsmail, 1867 yılında Paris Evrensel Sergisi'ne yaptığı ziyaret esnasında bahçeleri ve geniş bulvarlarıyla yeni Paris'e hayran kalmış ve Kahire'yi Paris modelini esas alarak modernleştirmeye karar vermiştir. Proje Fransa'da eğitim görmüş Mısır Çalışma Bakanı Ali Mubarak tarafından hazırlanan ana plana göre en yüksek Fransız ihtisasıyla uygulanmıştır. Eser bir giriş, on iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. "Kahire: Kozmopolit Yıllar" başlığını taşıyan ilk bölüm Hıdiv'in Paris'le rekabet etmek amacıyla Nil üzerinde tamamıyla Batılı yeni bir şehir inşa etme kararının kısa bir tarihini sunmaktadır. Bölüm, yeni şehrin temel özellikleri ile 19. yüzyılın

sonlarına doğru çok katlı Paris tarzı ticaret ve yerleşim binaları ve modaya uygun hizmetleriyle merkezi iş bölgesinin gelişimini anlatmaktadır.

İkinci bölüm olan "Mimarlar ve Binaları", genel anlamda Fransız ve İtalyan mimarların iştiraklerini ve uyguladıkları İtalyan Rönesansı veya Fransız Baroku gibi tarzları herhangi bir mimarın bireysel eserini tartışmaksızın gözden geçirmektedir.

Müteakip on bölüm eserin çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu bölümler binaların, sokak manzaralarının ve mimari ayrıntıların metinsel açıklaması bulunmayan siyah beyaz fotoğraflarını içermektedir. Fotoğrafların bir belgesel olması amaçlanmamıştır ve eser sistematik olarak belirli bir bina şeklini ya da mimari tarzı kapsamamaktadır. Söz konusu fotoğraflar daha ziyade antropolog ve amatör bir fotoğrafçı olan yazarın izlenimlerini yansıtmaktadır.

Eser Kahire'nin günümüze kadar ihmal edilmiş ve hâlihazırda zayıf bir durumda bulunan mimari mirasının, bu önemli tarafına ilgi çekmeyi amaçlamaktadır.

Fathi Bashier
Çeviren Hasan Çolak

Berk, İlhan. *Pera*. İstanbul: Adam Yayınları, 1990, 194 s.

ÖZET

Pera

Eser, çeşitli şiir kitapları bulunan yazarın Pera (günümüzdeki adıyla Beyoğlu) üzerine şiirsel bir dille çeşitli benzetmelerle ve metaforlar kullanarak yazdığı bir kitaptır. Pera'da yaşamış, çalışmış, gezmiş Müslüman ve Müslüman olmayan kişileri hoş bir yazı üslubuyla tanıtır. Anlatısında, eskinin tanınmış edebiyatçılarının, politikacılarının, devlet adamlarının, sanatçılarının Pera'yla olan ilişkilerine ve gündelik hayatta insanların neler yaptıklarına yer vermektedir. Yazar, Pera'nın belli başlı otelleri, meyhaneleri, caddeleri, pasajları ve sinemaları üzerinden ünlü kişilerin hayatlarından kesitler sunar. Kitapta

yazarın semtler hakkında yazdığı bazı şiirlere de yer verilmiştir.

Yazarın samimi üslubu, kitabın Pera sokaklarında gezer gibi okunmasını sağlamaktadır. Yazılarında değişen sokak adlarına ve yok olan eski yapıların yerine nelerin geçtiğine de değinen yazar, semtin eski hâliyle bugünkü hâli arasında karşılaştırmalar yapar, günümüzde çok sık gidilen pasajların, lokantaların yerinde eskiden neler bulunduğuna değinir. Cadde, sokak ve pasaj isimlerinin nereden geldiği hakkında da bilgiler verir. Zaman zaman Pera sokaklarıyla ilgili çeşitli öykülere yer vermesi de kitabın okunmasına ayrı bir tat katmıştır.

Feryal Tansuğ

Abdullah, Wuryanto et al. *Perkampungan di Perkotaan Sebagai Wujud Proses Adaptasi Sosial Daerah Istimewa Yogyakarta*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, 1985, 142 s.

ÖZET

Yogyakarta'da Kentsel Yerleşimlerin İntibakının Toplumsal Süreci

Perkampungan di Perkotaan Sebagai Wujud Proses Adaptasi Sosial Daerah Istimewa Yogyakarta

Yogyakarta, Java medeniyetinin merkezi olarak bilinmektedir. Her ne kadar nüfusunun çoğunluğu Müslüman ise de yerli Java kültürü bölgenin âdetlerine ve geleneklerine hâlâ nüfuz etmektedir. Bu kitap Yogyakarta'nın, köylerin şehirlere katılmasından kaynaklanan ayırt edici sosyolojik özellikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kitap iki köyün şehirleşmiş Yogyakarta'ya intibak sürecini analiz etmektedir.

Okuyucu şehir medeniyetinin "öteki yüzü" hakkında bilgi sahibi olmaya davet edilmiştir. Bağımsız yerleşim alanlarının birleştirilmesi esasen bir şehir inşa etme çabası olarak

görülmüştür. Fakat kitapta önceleri meskûn olan bölgelerin terk edilmesine pek dikkat edilmemiştir.

Bu kitap metodolojik bakımdan son derece tekniktir. Tasvirler niteliksel olmaktan ziyade nicelikselidir. Açıklamalar çoğunlukla istatistikî verilere dayanmakta olup genel gözlemleri her zaman dikkate almamaktadır.

Yer verilen ayrıntılı açıklamalar ve resimler, kitabı özellikle karar alıcılar açısından kullanışlı kılmaktadır. Kitapta Yogyakarta'daki dedi-koduyu konu edinen bölüm gibi uzmanlaşmamış bir okuyucunun ilgisini çekebilecek bölümler de bulunmaktadır.

Imron Rosidi
Çeviren Fatih Taştan

Tjandrasasmita, Uka. *Pertumbuhan dan Perkembangan Kota-Kota Muslim di Indonesia Dari Abad XIII Sampai XVIII Masehi*. Kudus: Menara Kudus, 2000, 239 s.

ÖZET

On Üçüncü Yüzyıldan On Sekizinci Yüzyıla Kadar Endonezya'da Müslüman Şehirlerin Büyüme ve Gelişmesi

Pertumbuhan dan Perkembangan Kota-Kota Muslim di Indonesia Dari Abad XIII Sampai XVIII Masehi

Bu kitap, Endonezya takımadalarındaki Müslüman şehirler üzerine sosyotarihsel bir incelemedir. Kitap on üçüncü ve on sekizinci yüzyıllar boyunca mevcut olan sanayi öncesi döneme – yani İslami krallıklara – ait şehirlerdeki kent yaşamını yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. İnceleme; kıyılarda ve iç bölgelerde konumlanmış, bir zamanlar İslam devletlerinin başkentliğini yapmış ve/veya önemli ticaret merkezi işlevi görmüş olan Samudra-Pasai, Aceh, Banten, Cirebon, Demak, Gresik ve Gowa-Tallo gibi pek çok şehre atıfta bulunmaktadır.

Kent sosyolojisi yaklaşımı ile tarihsel ve arkeolojik yaklaşımları birleştiren bu inceleme, şehirlerin topografisini ve morfolojisini de sunmaktadır. Kitapta yerel yazılardan yabancı seyyahların raporlarına, antik harita ve günlüklerden arkeolojik eserlere kadar çeşitli kaynaklar kullanılmaktadır.

İslam'ın takımadalara geliş ve yayılışının arka planını ortaya koyan; Müslüman şehirlerin İslam'ın yayılması ile eşzamanlı olarak nasıl büyüdüğünü ve geliştiğini anlatan kitap, geleneksel şehirlerin modelini, ekonomisini, ticari ürünlerini, toplumsal yapılarını, toplumsal ve dinî kurumlarını, nüfusunu, kültürünü ve dinî hayatını aktarmaya çalışmaktadır.

Eser, kıyı kesimlerinde konuşlanmış şehirlerin İslam'ın ve Müslüman nüfusun etkisinde kaldığını göstermektedir. İslam öncesi yerel kültür ile farklı milliyetlere mensup Müslüman tüccarların getirdiği – şehirleri ve şehirlerdeki sosyal yapıları etkileyen – kozmopolit İslami kültür arasında bir uyum ve adaptasyon süreci vuku bulmuştur. Yazar iç bölgelerdeki şehirlerle kıyaslandığında kıyıdaki şehirlerin daha dinamik ve kozmopolit olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Kıyıdaki ve iç bölgedeki bazı şehirler Müslüman krallıklar hâlini alacak şekilde genişletilmiştir.

Kitapta kullanışlı resimler ve çizimler yer almakla birlikte bunların kalitesi düşüktür. Her ne kadar yanlış yazılmış kelimeleri ve cümleleri barındırıyorsa da kitap okunabilir bir nitelik arz etmektedir ve Endonezya'daki şehirlerle ilgili sosyotarihsel bir eksikliği gidermektedir.

Amelia Fauzia
Çeviren Fatih Taştan

Петров, В. Г. *Пишпек Исчезающий 1825–1926*. Бишкек: Литературный Кыргызстан, 2005, 100с.

Petrov, V. G. *Pishpek Ischezaiushchii 1825–1926*. Bishkek: Literaturnyi Kyrgyzstan, 2005, 100 s.

ÖZET

Yok Olan Pishpek 1825–1926

Пишпек Исчезающий 1825–1926

Vladimir G. Petrov'un kitabı *Yok Olan Pishpek 1825–1926 (Pishpek Ischezaiushchii 1825–1926)* yalnızca tarihçilerin ve etnografların değil geniş bir okuyucu kitlesinin de ilgi alanına girmektedir. Eser modern Kırgızistan'ın başkentinin – bugünkü Bişkek'in – ortaya çıkış tarihi hakkında malzeme sunmakta ve şehrin 19. yüzyıldaki gelişimini kayda değer bir ayrıntıyla tasvir etmektedir. Bu yayın Kırgızistan'ın millî bağımsızlığa yönelik ilk adımları hakkında da malzeme içermektedir. Kitabın başlığında verilen zaman dilimi bu başkent in görece yakın bir geçmişine atıfta bulunmaktadır. Eski Bişkek'in coğrafi konumu hakkındaki ayrıntılı tasviri eserin ilginç bir yönünü oluşturmakta ve okurda, bu eski şehre kişisel bir yolculuk yaptığı izlenimini uyandırmaktadır. Aldığı eğitim itibarıyla yerel bir tarihçi olan yazar, istatistiksel verileri arşiv kaynaklarıyla başarılı bir biçimde birleştirmektedir.

Kitap güzel bir edebî üslupla yazılmıştır. Güvenilir kaynakların (arşiv fotoğrafları ve tarihsel belgeler) geniş kullanımı esere benzer konudaki rakip çalışmalar arasında belirli bir ağırlık ve önem kazandırmaktadır. Eser Kırgızistan'ın başkentinin kültürel, eğitsel ve sınaî bir merkez olarak ortaya çıkışının hikâyesini anlatmaktadır. Eserin şehir ve ilk binaları hakkında verdiği malumat çok ilginçtir fakat sakinleri hakkında sunulan veriler daha az değerli değildir.

Bütün metne eşlik eden ve anlatıya doğal bir orijinallik katan siyah beyaz fotoğraflar özel bir değere sahiptir. Eski binalara ve ticari yapılara ait fotoğrafların çoğunluğu Kırgızistan Cumhuriyeti Merkezî Devlet Arşivi'nden alınmıştır. Böyle olmakla birlikte, eserde, özel aile koleksiyonlarından alınmış fotoğraflar da bulunmaktadır.

Kitabın sonuç bölümünde yazar şöyle demektedir: “Dzhul – Pishkek – Frunze – Bishkek . . . Bütün bunlar şehrimizin adlarıdır.” Sonra ise şu retorik soruyu sormaktadır: “Yeni Bişkek şehri nasıl olacaktır?” En nihayet, yazar, ek kısmında

şehrin yeni ve eski cadde adlarının bir tablosunu sunmaktadır.

Khadicha Shambetalieva
Çeviren Hasan Çolak

Акишев, Кемаль и др. *Позднесредневековый Оtrar: XVI–XVIII вв.* Алма-Ата: Наука, 1981, 343с.

Akishev, Kemal et al. *Pozdnesrednevekovi Otrar: XVI–XVIII vv.* Alma-Ata: Nauka, 1981, 343 s.

ÖZET

Geç Orta Çağ'da Otrar

Позднесредневековый Оtrar: XVI–XVIII вв

Bu monografi *Antik Otrar* kitabının devamı niteliğindedir. Önceki çalışmada, antik yerleşim Otrar-Tobe ile aynı isimli vahanın etrafındaki Orta Çağ anıtlarının topografyası, stratigrafisi ve bunlar üzerinde araştırma yapma imkânlarına vurgu yapılmıştı. İkinci kitap topografya ve stratigrafiye dikkate değer ölçüde eğilmekte ve daha kapsayıcıdır. 1967'den bu kitabın tamamlanmasına kadar sürmüş olan arkeolojik araştırmaların sonuçlarını içermektedir.

Kitabın tamamı için bir referans noktası oluşturan “Antik Otrar Yerleşimi Üzerine Arkeolojik Çalışma” başlıklı ilk bölüm (ss. 17–134), yerleşimin topografyası, burada yapılmış olan arkeolojik kazılar ve bu kazılar sonucu elde edilen tarihî eserler hakkında bilgi vermektedir. Bu noktada özellikle dikkat çekici olan husus, yaklaşık yedi hektarlık bir alana yayılmış bir kentsel yapıda yapılan kazıların birleşik planlarının – ilk defa olmak üzere – basılmış olmasıdır. Stratigrafik yöntemler temelinde, yazarlar yerleşimin birçok bölümünde sürekli olarak gözlemlenmiş olan üç kültürel (yapımsal) düzey ayırtmışlardır.

Bu noktadan sonra yazar, kentin topografyasına değinmekte ve her ne kadar temel biçimini 13. ve 18. yüzyıllar arasında almış olsa da kazı

alanındaki merkezi höyüğün daha önceki bir yerleşim planının devamı olduğuna işaret etmektedir. Çalışma, aynı zamanda, yerleşimin temel biriminin semt veya mahalle olduğunu belirtmektedir. Bu olgu, kentsel alanın düzenliliğine işaret ettiğinden şehir planlaması alanında araştırma yapanlar için oldukça önemlidir. Ne var ki, bu her mahallenin kendi içerisinde tecrit edilmiş olduğu (sağır duvar olarak da anılan) doğu tipi bir düzenliliklerdir. Bu kapalı kentsel birimlerin arasındaki caddelerin ve geçitlerin varlığı, buralarda yaşayanlar arasındaki toplumsal – ve muhtemelen idari – ilişkileri hızlandırmıştır. Çömlekçiler mahallesi, demirciler mahallesi ve dokumacılar mahallesi gibi mahalle içi uzmanlaşmanın izleri belirgindir.

Monografi, yerleşimin içerisindeki yaşama alanlarının yeniden yapılanma süreci ile ilgili ayrıntılı tasvirler sunmaktadır. Bu tasvirler, meskenlerin hem genel (Orta Asya) hem de Ortaçağ Otrar'ına özgü niteliklerine ışık tutmaktadır. Yazarlar inşa edilen evlerin sayısı ile yerleşimin genel alanını birbiriyle ilişkilendirerek Orta Çağ Otrar'ının 4500–6300 kişiden oluşan bir nüfusa sahip olduğunu gösteren demografik göstergeler oluşturmuşlardır.

Yazarların Orta Çağ Otrar toplumunun etnik yapısına dair araştırması, yaptıkları geleneksel maddi kültür analizlerine dayanmaktadır. Bu inceleme Otrar'ın, 19. yüzyıl Kazak yerleşimleriyle olan ortak kökenlerinin altını çizmektedir. Yazarlar mühürleri, seramikleri ve sikkeleri incelemekte ve bunların ikonografisini – Kıpçaklar, Argınlar, Duğlatlar ve Keraitler gibi – büyük Kazak kabilelerine atfetmektedir.

Bütün olarak bakıldığında kitap, Otrar yerleşiminde uzun yıllar süren araştırmalardan çıkan kaynakları karşılaştırmalı olarak analiz etmesi nedeniyle arkeologlar ve Orta Çağ uzmanları için ilgi çekicidir. Kitabın ekler bölümü (ss. 200–339) fotoğraflar, grafik tasvirler, aksonometrik izdüşümü de dâhil olmak üzere şemalar ve bunların yanında sikkelerin bir kataloğunu içermektedir. Aynı zamanda el zanaatları ve ticaret ilişkilerinin gelişimine dair destekleyici kanıtlar da bulunmaktadır.

Kitap, Kazakistan topraklarındaki Orta Çağ kültürünün en tutarlı temsilini oluşturduğundan geniş bir okuyucu kitlesine hitap edebilir.

Aynı zamanda, Orta Asya'daki arkeolojik kazı alanlarına dair kapsamlı karşılaştırmalı materyaller içermesi nedeniyle, ilgili alanlardaki araştırmacılar için de faydalı olacaktır.

Kulshat Medeuova
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Simanjuntak, Maruli C. C. and Sulisty, Hermawan. *Preman-Preman Jakarta*. Jakarta: Pensil-324: Program Pembangunan Sistem Derenbang Kapolri, 2007, 350 s.

Peter G. Riddell
Çeviren Hasan Çolak

ÖZET

Cakarta'nın Haydutları

Preman-Preman Jakarta

Bu çalışma Cakarta'nın Blok M mahallesindeki haydut gruplarının işleyiş ve örgütlenmelerini incelemekte; haydut ağlarının birbirleriyle nasıl mücadele ettiklerinin yanı sıra temel ticaret sektörü, hukuk ve nizam güçleriyle nasıl kesiştiklerini göstermektedir. İnceleme, Endonezyalıların kırsal bölgelerden Cakarta'ya yönelik büyük ve kesintisiz göçü bağlamında gerçekleştirilmiştir ki, söz konusu göç nüfus yoğunluğunu artırdığı gibi imkân ve kaynaklar üzerinde de baskı yaratmaktadır.

Çalışma dört temel bölüm etrafında kurgulanmış olup metodolojik bir giriş ve düşünsel bir sonuç bölümüyle tamamlanmıştır. İkinci Bölüm, bağlantılı teorik değerlendirmelerle birlikte çalışmanın temelini atmaktadır. Bu bölümü müteakiben yazar M Bloğunun bir portresini, etnik hatlara göre bölünen M Bloğundaki haydut gruplarını ve Surabaya menşeli haydut grubunun ayrıntılı bir incelemesini sunmaktadır. Yazar, okurun sunulan zengin bilgi ile etkileşime girmesine yardımcı olmak için eserin tamamında resimlere, fotoğraflara ve tablolara yer vermektedir.

Bu, eşsiz bir çalışmadır. Kıdemli bir polis memurunun yazdığı ön söz, eserin hukuk ve nizam kurumlarıyla olan bağlantısına işaret etmektedir. Aynı zamanda hem Endonezya-

odaklı hem de toplumlar hakkında mukayeseli araştırmalar yapan sosyologlar için son derece ilgi çekici bir eserdir.

Bu kitap, yazarın 2002 yılında Endonezya Üniversitesi'ne teslim ettiği "Polis Çalışmaları" alanındaki yüksek lisans tezinin basılı bir versiyonunu teşkil etmektedir. Üslup bilimsel ve ayrıntılıdır. Eser değerli bir inceleme olup kullanışlıdır ve iyi yazılmıştır.

المرزوقي، محمد. قابس جنة الدنيا: غابتها، خليجها، مدينتها، سكانها، تاريخها، رجالها. القاهرة: مكتبة الخانجي، ١٩٦٢، ٣٠٩ ص.

Marzuqi, Muhammad. *Qabis, Jannat al-Dunya: Ghabatuha, Khalijuha, Madinatuha, Sukkanuha, Tarikhuha, Rijaluha*. Kahire: Maktabat al-Khanji, 1962, 309 s.

ÖZET

Gabes, Dünyanın Cenneti: Ormanları, Körfezi, Yaşayanları, Tarihî ve Ana Figürleri

قابس جنة الدنيا: غابتها، خليجها، مدينتها، سكانها، تاريخها، رجالها

Eldeki kitap altı ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ünlü Gabes Vahası ile buranın ağaçları ve mahsulleri betimlenmektedir. İkinci bölüm, şehre stratejik bir coğrafi konum sağlayan vahanın körfezine odaklanmaktadır. Üçüncü bölüm, şehirdeki çoğu tahrip edilmiş olan Hisar ve al-'Arusain Sarayı gibi en önemli tarihî anıtları anlatmaktadır. Dördüncü bölüm, şehrin nüfusuna değinip kökenlerini ve âdetlerini vurgularken Beşinci Bölüm, Gabes'te tanık olunan çeşitli siyasi gelişmeleri ve burayı yönetmiş olan en önemli valileri ele almaktadır. Son olarak, Altıncı Bölümde yazar bilinen Gabesli bilim adamlarına, şairlere ve Peygamberin sahabesi Ebu Lubabah El-Ensari gibi mistiklere değinmektedir. Ne var ki yazar sadece erkeklere değinmekte ve Gabes'in bilimsel, edebî ve siyasal yaşamında kadınların rolünü göz ardı etmektedir.

Kitap Gabes'in önemini ortaya koymanın yanında Tunus'un genel bir tarihini de sunmaktadır. Bundan dolayı, tarihçiler ve gezginler tarafından bir referans kitabı olarak kullanılabilir. Dahası, yazar şehrin sadece olumlu yönlerine odaklanmamış, içme suyuna erişim ve şehrin simgesel yapılarına karşı ihmalkârlık gibi sorunların da altını çizmiştir. Yazar her zaman tarihî kanıtlara başvurmamış ve bu araştırmanın büyük kısmını kendi topladığı verilere dayandırmıştır.

Okuyucular bu kitabın elli yılının sonlarında yazıldığını; kitapta verilen istatistiklerin ve bilgilerin bazılarının artık geçerli olmadığını akılda tutmalıdır. Örneğin, Gabes'in bir bölümü olan Gbili şehri bugün bağımsız bir vilayet olmuştur.

Meriam Ben Amor
Çeviren Metin Yeğenoğlu

شميس، عبد المنعم. قهاوي الأدب و الفن في القاهرة القاهرة: دار المعارف، ١٩٩١، الطبعة الأولى، ١٢٨ ص.

Shumays, 'Abd al-Mun'im. *Qahawi al-Adab wa-al-Fann fi al-Qahirah*. Kahire: Dar al-Ma'arif, 1991, 1. baskı, 128 s.

ÖZET

Kahire'deki Edebiyat ve Sanat Kafeleri

قهاوي الأدب و الفن في القاهرة

Bu kitap, tarihsel anlatılar, tasvirler ve hikâyeler üzerinden kafelerin 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın ortalarına kadar Kahire'nin sanat ve edebiyat hayatı üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Böylelikle de, Arap popüler kültürüne zevkli bir yolculuk yapma imkânı sunmaktadır. Yazar tarafından verilen bilgiler 19 yüzyıl Mısır'ına dair, gözlemlerden ve sözlü kaynaklardan çıkan birçok tasvire dayanmaktadır. Özellikle Efendiye Kafesi, Hay el-Hüseyin Kafesi ve el Busta Kafesi önemli edebî ve sanatsal merkezler olarak anlatılmıştır. Dahası kitap halk nesirleri,

hikâye okuma ve şiir yarışmaları gibi bu kafelerde uygulanan edebî biçimleri de tanıtmaktadır.

Eseri, bu konuda yazılmış diğerlerinden ayıran, insanları ve mekânları edebî tarzda betimsel olarak anlatmasıdır. Yazar, Osmanlı'nın son dönemlerinden modern zamanlara geçiş sürecinde, bu kafelerin müşterilerinin canlı bir portresi ile Kahire'nin çok çeşitli ve dikkat çekici bir tanıtımını sunmaktadır. Duygusal hikâyelere odaklanırken şehrin edebî ve toplumsal mihenk taşlarını anlatmaktadır.

Bu kitapla ilgili iki zayıf noktanın belirtilmesi gerekir. Öncelikle kitap herhangi bir atıf sistemi içermemekte ve yazar verdiği bilgileri belgelendirmemektedir. Diğer yandan, kitapta herhangi bir kaynakça veya dizin bulunmaması nedeniyle yazarın verdiği bilgiler doğrulanabilir değildir. Bir sözlü kaynaktan alıntı yaptığında kaynağın kimliğini ya da verilen bilginin bağlamını belirtmemektedir. Yazarın sadece kendi hafızasına bel bağlamadığı açıktır. İkincil kaynaklara başvurduğunu gösterecek şekilde sıklıkla tarihlerden ve isimlerden söz etmektedir. Bununla beraber, çok titiz bir tarihçi bile yazarın yaptığı çok sayıda dolaysız gözlemden fayda sağlayacaktır.

Abdessamad Belhaj
Çeviren Metin Yeğenoğlu

حمدان، جمال. القاهرة. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٩٦، ٢٥٥ ص.

Hamdan, Gamal. *Al-Qahirah*. Kahire: al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah lil-Kitab, 1996, 255 s.

ÖZET

Kahire

القاهرة

Bu kitap Mısır'ın en meşhur coğrafyacılarından biri tarafından kaleme alınmış "coğrafi bir ağıt" olarak nitelendirilebilir. Hamdan, kitabına, Antik

Çağ ve Orta Çağ Kahiresi'nin tarihi ve mimarisi ile ilgili literatürle karşılaştırıldığında modern Kahire'yi konu edinen çalışmaların azlığını eleştirerek başlamaktadır. Kahire'nin diğer Mısır şehirleri ile olan karmaşık ilişkisi hakkındaki derin bilgisi, Hamdan'a Kahire'nin problemlerini teşhis etme hususunda yardım etmiştir. Yazar, Kahire'nin dairesel büyümesi ve büyük bir Nil şehri olması hasebiyle yerleşik halk nezdinde sahip olduğu cazibeden kaynaklanan farklı problemlere temas etmiştir. Yazar, Mısır'ın dikey genişlemesini ve yönetsel sorunlarına da temas etmektedir. Hamdan, söz konusu problemleri yeterince açıkladıktan sonra, Kahire'nin geleceğini ve Mısır'ın başkentinin değiştirilmesi ihtimalini tartışmaktadır.

Al-Qahirah, Mısır'ın tarihî başkentleri arasında bir karşılaştırma sunmaktadır. Bununla birlikte, Hamdan, Marksist yaklaşımını gizlemeyi başaramamakta ve – örneğin – Mısır'ın tarih boyunca sahip olduğu merkezî yönetimi tartışırken, yeni bir burjuva sınıfının doğuşunu şehirlere yönelik göç ile ilişkilendirmektedir. Ayrıca, yazar dört ve beşinci bölümlerde tutarlı davranmamaktadır. Kahire'nin tarihsel merkeziliğine vurgu yaptığı dördüncü bölümde diğer şehirleri yalnızca sınır şehirleri mesabesine indirirken, beşinci bölümde Kahire'nin millî kaynaklardan aldığı adaletsiz payı eleştirmektedir. Eğer Kahire – diğer şehirler tarafından üretilen – millî gelirin yarısını tüketmekte ise, bu, söz konusu şehirlerin salt sınır bölgeleri olmanın ötesinde stratejik bir öneme sahip olduklarını gösterir.

Hamdan'ın Kahire'ye alternatifler bulma yönündeki önerilere yaptığı eleştiri çeşitli araştırma sorularını da beraberinde getirmektedir. Ayrıca, eleştirel analizi. kitabı Kahire'nin şehir planlaması hakkındaki önemli bir Arapça kaynak haline getirmektedir. Bununla birlikte, araştırmacıların ilgisini bu konuya çeken kitap, uzmanlaşmış bir kitleyi hedeflemektedir. Kitap Hamdan'ın analizlerini anlamayı kolaylaştıracak daha fazla haritayı içerseydi daha geniş bir kitleyi cezbedebilirdi. Yazarın kullandığı belagatli akademik dile rağmen, kendi analizleriyle kaynaşmış duygusal tonu keşfetmenin kolay olduğu görülür. Kitabın kaynakları yabancı dillerdeki kaynaklardan ve yazarın – Kahire'nin

şehir planlaması ile ilgili sınırlı sayıdaki kaynaklara yönelik yakınmasını teyit eden – önceki yayınlarından oluşmaktadır.

Mustafa Abulhimal
Çeviren Fatih Taştan

باشاء حسن (محرر). القاهرة تاريخها فنونها آثارها. القاهرة: مؤسسة الأهرام، ١٩٧٠، ٤٧٦ص.

Al-Basha, Hasan (ed.). *Al-Qahirah: Tarikhuha, Fununuha, Atharuha*. Kahire: Mu'assasat al-Ahram, 1970, 647 s.

ÖZET

Kahire: Tarihi, Sanatı ve Anıtları

القاهرة تاريخها فنونها آثارها

Bu kitap, Kahire'nin kuruluşunun bininci yılını işaret eden Piramit Kutlamaları esnasında yapılan sunum ve çalışmaları bir araya getirmektedir. Bu çalışmalar arkeoloji ve İslam sanatı alanında, Dr. Hasan al-Basha, Dr. 'Abd al-Rahman Fahmi, 'Abd al-Ra'uf 'Ali Yusuf, Hussain 'Abd al-Rahim Ulaywah ve Muhamad Mustafa Nagib ve İslam arkeolojisi alanında uzman olan ve Kahire'nin kuruluşunun hikâyesini inceleyen Prof. Creswell gibi araştırmacılar ve uzmanlar tarafından yapılmıştır.

Hasan al-Basha'ya göre bu kitap Kahire'nin kültürel cephesini ve mümkün olduğunca şehrin anıtlar, birincil elden belgeler ve çağdaş akademik çalışmalarla aktarılmış olan tarihini ve sanatsal mirasını öne çıkarmaya çalışmaktadır. Kahire'nin büyüüşünü ve kökenleri farklı dönemlere dayanan değişik mahallelerini ele alan kitap, şehri ziyaret eden seyyahların yazdıklarına da dayanmaktadır ki, bunlar arasında Nasir Khusraw, Arnold von Harff ve Dominico Trivisano bulunmaktadır. Kitap ayrıca şehrin en önemli kişiliklerine ve kadınların toplum içindeki rollerine de değinmektedir. Çalışmada ayrıca mimari, güzel sanatlar ve uygulamalı

sanatlara ayrılmış üç bölüm yer almaktadır. Eser Kahire'deki en ünlü abideler ve başyapıtlar ile kullanılan mobilya ve aletlere dair bir çalışmayla sona ermektedir.

Kitabın en ayırt edici özelliği, Kahire'nin tarihinin genel ve kapsayıcı bir tanıtımını sunması ve önemli kültürel boyutların altını çizmesidir. Farklı konuların düzenlenişi ve basit ve anlaşılır dili sayesinde kitap ortalama, uzman olmayan okuyucu kitlesi için oldukça uygundur. Kitap aynı zamanda çok sayıda fotoğraf ve resim de içermektedir.

Maalesef bununla birlikte, fotoğrafların birçoğunun kaynağı belirtilmemiştir (örneğin 1, 2, 6, 25 numaralı fotoğraflar). Arapça, İngilizce ve Fransızca referanslar verildiği hâlde, kitapta değinilen birçok tarihsel anlatı için kaynaklara atıfta bulunulmamıştır (örneğin 539. sayfada al-Mu'izz ve soyuna dair ve 392. sayfada Fatimiler'in dokumacılığa ilgilerine dair tarihî anlatılarda olduğu gibi). Dahası, bazı örneklerdeki dil kullanımı haksız yere tarafdırdır (sayfa 47'de Babil kalesinin Roma tıranlığının bir sembolü olarak tarif edilmesi gibi). Bu çalışmada, metodoloji ve tarihsel figürleri, çevreleri ve anıtları kapsayan bu denli farklı konular seçilmesinin sebepleri ortaya konulmamıştır.

Genel olarak, kitap Kahire'nin özellikle İslam'ın etkisi altında olduğu dönemlerdeki tarih ve kültürünün önemli boyutlarına ışık tutmak için iyi bir temel olarak düşünülebilir. Bu çalışma çok farklı dönemleri kapsayan ve İslam kültürü üzerinde büyük bir etkisi olan bu kadim şehrin önemine dair farkındalığın artırılmasına da hizmet etmektedir.

Tareq Razzouk
Çeviren Metin Yeğenoğlu

زيتون، محمد محمد. القبروان و دورها في الحضارة الاسلامية. القاهرة: دار المنار، ١٩٨٨، ٥٧٥ص.

Zaytun, Muhammad Muhammad. *Al-Qayrawan wa-Dawruha fi al-Hadarah al-Islamiyyah*. Kahire: Dar al-Manar, 1988, 575 s.

ÖZET

Kayravan ve İslam Medeniyetindeki Rolü

القبروان و دورها في الحضارة الاسلامية

Bu kitap İslam'ın ve gelişmekte olan İslam medeniyetinin yayılmasını derinden etkilemiş ve zaman içerisinde Kuzey Afrika'daki önemli İslam düşünce merkezlerinden biri hâline gelmiş antik bir metropol olarak Kayravan şehri ve İslam medeniyetinde oynadığı rolü ele almaktadır.

Kitap, Kayravan'daki entelektüel yaşama ışık tutmakta ve şehrin kuruluşundan itibaren çeşitli dönemlerde kaydettiği gelişmeleri takip etmektedir. Çalışma, Afrika'nın Müslümanlarca fethinden başlamakta ve şehrin kuruluşunu çevreleyen durumların yanı sıra şehrin yol açtığı mimari faydaları ve medeniyet ile ilgili projeleri sıralamaktadır.

Eser, daha sonra, şehrin Valiler (al-Wulaat) Çağı ve sonrasında hüküm süren Ağlebiler ve Fatimiler zamanındaki politik durumu ile ekonomik ve sosyal yaşamının çerçevesini çizmeye ve bir araya gelen söz konusu etmenlerin Kayravan'daki entelektüel yaşamın ortaya çıkışına ne şekilde yol açtığını açıklamaya girişmektedir. Açıktır ki, yazar, bahsi geçen dört medenî faktörün Kayravan'da zirve yapan entelektüel yaşamı besleme ameliyesine nasıl yardımcı olduğunu ortaya koyabilmek bakımından ilk dört bölümde şehrin mimari, politik, ekonomik ve sosyal yönden net bir resmini çizmeye niyetlenmiştir.

Yazar, kalan bölümleri Kayravan'daki entelektüel yaşamın gerçekliklerini araştırmaya ayırmıştır. Bu bölümler aynı zamanda, entelektüel ve medenî düşüncenin zenginleşmesine en fazla katkıda bulunmuş en önde gelen düşünürleri tartışmaktadır. Sonrasında, eser, şehrin oynadığı entelektüel rolü ve bunun diğer İslam düşünce merkezlerine nasıl yayıldığını açıklamaktadır. Kitap aynı zamanda şehrin ne ölçüde etkilendiğini, onun söz konusu merkezler üzerindeki etkisini ve bu entelektüel değiş tokuşların Kayravan'daki entelektüel düşüncede ortaya çıkan belirli niteliklerin doğuşuna nasıl yol açtığını açıklamaktadır.

Kitap – içerdiği entelektüel hareketler ile oynadığı kültürel rolün ciddi bir tasvirini sunmaya çalışan bu kitap gibi – bilimsel çalışmalara ancak nadiren konu edilmiş bir şehir olan Kayravan'ın net bir tanıtımını yapmaya çalışmaktadır. Siyaset tarihi kitapları ile söz konusu dönemde yaşamış âlimlerin biyografilerine dayalı olarak gerçekleştirilecek bu tür incelemelerin zorluğuna rağmen konunun çeşitli boyutlarını ortaya koymak ve gerekli kaynakları tespit etmek üzere yazarın sarf ettiği büyük çabaları takdir etmek gerekir. Bazı fikirlerin ve kitapta zikredilen hadiselerin gereksiz yere tekrar edilmesinin anlamsızlığı da işaret etmeye değer bir husustur; zira söz konusu tekrarlar ilave birtakım ayrıntılar sunmadığı gibi araştırmayı analitik bakımdan zenginleştiriyor da değildir.

Buna karşın, yazar, araştırdığı konuyu organize, sistemli, kronolojik ve tarafsız bir şekilde ele almış olup Kayravan'daki tarih, İslami düşünce ve entelektüel yaşam konularına ilgi duyan okuyucular için güzel ve net bir malzeme sunmaktadır.

Shirin Khidr
Çeviren Fatih Taştan

عبيد، يوسف. قصة مدينة الناصرة. تونس: المنظمة العربية للتربية والثقافة و العلوم: دائرة الثقافة بمنظمة التحرير الفلسطينية، ١٩٨٩، ٧٩ص.

'Ubayd, Yusuf. *Qissat Madinat al-Nasirah*. Tunis: al-Munazzamah al-'Arabiyyah lil-Tarbiyah wa-al-Thaqafah wa-al-'Ulum: Da'irat al-Thaqafah bi-Munazzamat al-Tahrir al-Filastiniyyah, 1989, 79 s.

ÖZET

Nasıra'nın Hikâyesi

قصة مدينة الناصرة

Filistin kasabalarıyla ilgili kitaplar serisinde yer alan diğer bütün kitaplarla birlikte bu kitap; hem genel hem de uzman okuyucuları, söz konusu kasabaların çeşitli yönleriyle tanıştırmayı hedef-

lemektedir. Kitapta bunun yapılmasının amacı, bir yandan yayılmacı Siyonist kültüre karşı çıkmak diğer yandan ise Arap kültürünü ve Filistin mirasını korumaktır. Çalışma toplam 79 sayfadır.

Kitap üç bölümden oluşmakta ve serinin tamamı için kaleme alınmış kısa bir girişle başlamaktadır.

Kitap Nasıra'nın tarihî doğal coğrafyası, insanları ve bunların faaliyetleri hakkında tarihsel bakış açısına dayalı veciz bir anlatım sunmaktadır. İlk bölüm bir dizi hususla ilgilenebilmektedir. Bunların en önemlileri, şehrin isminin gelişimi ve tarihi, kalıntıları, abideleri, mahalleleri ve insanların giyimleridir. İkinci bölüm Nasıra'nın topografyasını, iklimini ve su kaynaklarını tartışırken, üçüncü bölüm Nasıra'daki eğitimin durumu, insanların etkinlikleri ve kasaba civarındaki yerleşim yeri inşası üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Kitabın üslubu akıcıdır ve çoğunlukla nesnel; ne var ki imlâ, biçim ve gramer hataları içermektedir. Kitabın her sayfasında, kullanılan kaynaklar hakkında bilgi veren dipnotlar yer almaktadır. En sonda, Arapça ve yabancı dildeki kaynakların yanı sıra serideki diğer çalışmaları da içeren bir liste vardır. Kitapta bazı kiliselere ve çarşılara dair haritalar ve fotoğraflar yer almakla birlikte bunların çoğunun görüntüsü hiçbir şekilde net değildir.

Yazar, köylerde ve diğer bölgelerde yaşayanlar ile Yahudi yerleşimlerinin sayısını veren kesin istatistiklere ve tablolara dayanmaktadır. Kitap aynı zamanda yağış oranları, arkeolojik bölgeler ve zirai alanlar gibi şeyleri de takdim etmektedir. Her ne kadar kasaba sakinlerinin sosyal boyutlarını ve âdetlerini göz ardı ediyor ise de, verdiği bilgilerin tamamı göz önünde bulundurulduğunda bu kitabın Nasıra kasabası hakkında kullanışlı bir kaynak teşkil ettiğine ve kasabanın pek çok önemli yönünün kapsamlı bir resmini veciz bir şekilde sunduğuna şüphe yoktur.

Dahlia Sabrı
Çeviren Fatih Taştan

راشد، هارون هاشم. قصة مدينة غزة. تونس: دائرة الثقافة بمنظمة التحرير الفلسطينية، ١٩٨٧-١٩٨٩، ١٥٠ ص.

Rashid, Harun Hashim. *Qissat Madinat Ghazzah*. Tunis: Da'irat al-Thaqafah bi-Munazzamat al-Tahrir al-Filastiniyyah, 1987-1989, 150 s.

فكري، أحمد. قرطبة في العصر الإسلامي: تاريخ و حضارة. الإسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة، ١٩٨٣، ٣٣٤ ص.

Fikri, Ahmad. *Qurtubah fi al-'Asr al-Islami: Tarikh wa Hadarah*. Alexandria: Mu'assasat Shabab al-Jami'ah, 1983, 334 s.

ÖZET

Gazze Şehri'nin Hikâyesi

قصة مدينة غزة

Bu kitap, Filistin tarih ve mirasına tekrar dikkati çekmeyi ortaya çıkarmayı ve belgelemeyi amaçlayan "Filistin şehirleri" isimli bir yayın dizisine dayanmaktadır kaynaklanmaktadır. Eser, Gazze şehrinin tarihi, coğrafyası, toplum ve yönetim sistemlerini daha geniş bir Filistin ve iki önemli komşusu olan Suriye ve Mısır bağlamına oturtmaktadır. Böylece şehri Arap mirası tarihine dâhil etmektedir.

Eser, Gazze'nin gerileme ve yeniden canlanma arasında yer alan yaklaşık 3400 yıllık tarihini içeren 10 kısa bölümden oluşmaktadır. Yöntem olarak yazar, birçoğu çeşitli Arap ülkelerinden olmak üzere çok sayıda tarihçiye ve değişik edebî türlerdeki eserlere dayanmıştır. Kaynaklar dipnotlarda belirtilmiş ve kaynakçada da alfabetik olarak tasnif edilmiştir. Kitabın aslı kaynakları Filistin Kurtuluş Örgütü raporları (1979) ve 1964 Filistin belgeleridir.

Kitap, olguları kronolojik olarak sunmak konusunda dikkate değer bir çaba sarf etmekte ve ortalama okuyucuya hitap eden açık ve sade bir dil kullanmaktadır. İlk bölümler Gazze'deki sosyal yaşamı göz ardı ederek ekonomik, siyasi ve bilimsel hareketlere odaklanmaktadır. Diğer bölümlerde ise, İsrail işgali süresince Gazze'nin ayrıntılı idari tasvirleri ağır basmaktadır. Sonuç olarak, bu kitap Filistin mirasını birçok açıdan belgeleyip birleştirme konusunda ciddi bir girişim teşkil etmektedir.

Hamza Tebai
Çeviren Hasan Çolak

ÖZET

İslam Döneminde Kurtuba: Tarih ve Kültür

قرطبة في العصر الإسلامي: تاريخ و حضارة

Bu kitap, Ahmad Fikri tarafından yazılmış olan çok sayıda makalenin bir araya getirilmesinden oluşturulmuştur. Eser, yazarın İslam egemenliği altındaki tarihi boyunca Kurtuba üzerine geniş kapsamlı bir ansiklopedi oluşturma projesinin ilk bölümünü oluşturmaktadır. Maalesef, yazar kitabı bitiremeden vefat etmiş ve projeyi tamamlama görevini öğrencilerine bırakmıştır. Kitabın ilk kısmı, Müslümanların yaptıkları fetih ve Wilaya (Hicri 91/Miladi 710) ile başlayıp iç savaş dönemi, teslim olma ve kitaba göre Hicri 633/Miladi 1236 yılında gerçekleşmiş olan "Kurtuba'nın sonuyla" devam ederek İslam döneminde Kurtuba'nın tarihini ele almaktadır. İkinci bölüm ise, Kurtuba'nın mimarisi ve kültürüne değinmektedir. Bu bölüm Kurtuba ve el-Zehra şehirlerindeki mimari yapıları ve her iki şehirdeki sosyal, idari, ekonomik ve askerî yaşamın çok çeşitli cihetlerini de içermektedir.

Kitabın anlatımı hem tarihî hem de betimseldir. Kullanılan dil açık olup uzman olmayan ortalama okur için anlaşılması kolaydır. Ne var ki, kitabın her bölümünün sonunda yer alan son notların zenginliğinin kitabın en faydalı özelliği olduğunu belirtmek gerekir. Bunlar, sonraki araştırma ve tarihsel incelemeleri kolaylaştırmak amacıyla yazar tarafından kullanılan atıfların ayrıntılarını ve bilgi kaynaklarını sunmaktadır.

Buna rağmen çalışma, kitap ya da kitabın amaçlarından daha çok yazarın meziyetlerine yoğunlaşan giriş bölümünün kısalığı gibi birçok kusur içermektedir. Bu durum giriş kısmının yazarın kendisi tarafından değil Ahmad Fikri'nin talebelerinden biri olan Abdul Aziz Salim tarafından yazılmış olmasıyla açıklanabilir. Talebenin amacı İslam sanatı üzerine çok sayıda

çalışma ve araştırma yayımlamış olan hocasının anısını onurlandırmaktır. Görsel öğelerin yokluğu ve birincil kaynaklara yapılmış olan az sayıda atıf, kitabın değerini düşürmektedir. Bununla birlikte, kitap, şehirdeki hayatın farklı cihetlerinin güzel bir özetini sunarak, Kurtuba'nın İslami tarihinin önemli bir dönemi üzerine ışık tutmak için iyi bir temel oluşturmaktadır.

Tareq Razzouk
Çeviren Metin Yeğenoğlu

سالم، السيد عبد العزيز. قرطبة حاضرة الخلافة في الأندلس: دراسة تاريخية عمرانية أثرية في العصر الإسلامي. الاسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة، ١٩٨٤، ٠٧٤ ص.

Salim, al-Sayyid 'Abd al-'Aziz. *Qurtubah Hadirat al-Khilaḫah fī al-Andalus: Dirasah Tarikhiyyah, 'Umraniyyah Athariyyah fī al-'Asr al-Islami*. Alexandria: Mu'assasat Shabab al-Jami'ah, 1984, 407 s.

ÖZET

Endülüs Halifeliğinin Başkenti Kurtuba: İslam Çağında Tarih ve Şehir Arkeolojisi Çalışması

قرطبة حاضرة الخلافة في الأندلس: دراسة تاريخية عمرانية أثرية في العصر الإسلامي

Bu eser üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, Kurtuba'nın Müslümanlarca fethinden sonra şahit olduğu tarihsel aşamaları ele almakta ve şehrin hem altın çağını hem de çöküşünü kapsamaktadır. Eser özellikle Emevî döneminde meydana gelen şehrin genişlemesi, ekonomik refah ve bilimsel, kültürel ve sanatsal zenginliğin boyutlarının altını çizerek başlamaktadır. Daha sonra şehrin çöküşüne ve Hristiyanların eline geçmesine yol açan farklı çatışmaları ve çeşitli komploları açıklamaktadır.

İkinci bölüm şehrin arkeolojik açıdan incelenmesine ayrılmış olup şehrin birçoğu savaş ve ihtilaf neticesinde yok olan cami, pazar, kale, saray ve kütüphane gibi temel İslami simgelerinin ayrıntılı bir tasvirini sunmaktadır.

Üçüncü bölüm Kurtuba'nın hayatta kalmış mimarisi – özellikle hem tarihsel hem de sanatsal açılardan incelenen Büyük Cami – üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Şehrin Müslüman tarihinin muhtelif yönlerini içeren eser, genel anlamda kapsamlı bir çalışmadır. Eser, yazarın atıfta bulunduğu – hem Arap-İslam kaynaklarını hem de yabancı dillerde yazılmış kitapları içeren – kaynakların zenginliğini ve çeşitliliğini de ön plana çıkarmaktadır. Yazar şehrin mimari yönüne özel bir ilgi göstermektedir. O, Kurtuba'nın simgelerinin, özellikle de Madīnat al-Zahra gibi saltanat saraylarının uzun ve ayrıntılı tasvirlerini sunmaktadır. Bu, eseri, özel olarak Müslüman İspanya (Endülüs) mimarisi ve genel olarak İslam mimarisi çalışmalarına ilgi duyanlar için önemli bir kaynak hâline getirmektedir.

Sonuç olarak eser, ayrıntılı açıklamaların uygunluğunu anlamayabilecek uzmanlaşmamış okuyucular için münasip olmayabilir. İlginç bir şekilde, odak noktası mimari olmasına rağmen eserde şehrin hiçbir resmi yer almamaktadır. Son olarak eserin bir diğer kusuru, aynı bilgi birçok paragraf ve bölümde yeniden ortaya çıkabildiği için, tekrarlardır.

Meriam Ben Amor
Çeviren Hasan Çolak

حجاجي، محمد عبده. قوس في التاريخ الإسلامي. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٨٢، ٣٦٣ ص.

Hajjaji, Muhammad 'Abduh. *Qus fī al-Tarikh al-Islami*. Kahire: Al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah lil-Kitab, 1982, 363 s.

ÖZET

İslam Tarihinde Qus

قوس في التاريخ الإسلامي

Kitap, yazarın Yukarı Mısır'ın başkenti olarak Qus şehrinin coğrafi merkeziliğine odaklandığı altı bölüme ayrılmıştır. İslami dönemde şehrin idari bölümlenmesine ve Arapların fethinden

Eyyubi Dönemi'nin sonuna kadar şehirdeki Arap kabilelerine dair genel bir bakış sunan kitap aynı zamanda şehrin coğrafi konumu ve tarifini de vermektedir. Ne var ki, yazar bu bölümde akademik disiplinden uzak bir biçimde propaganda benzeri bir yöntem izlemeye meyletmektedir. Sonrasında kitap, şehrin toplumsal tarihinin hızlı bir analizini sunarak Qus cemaatine ve yabancı azınlıklar ve pazarlarına işaret etmek suretiyle devam etmektedir. Son iki bölümde yazar en önemli ilim akımlarını listelemekte; araştırmacıları şehrin anıtlarını tanımlamaya ve çalışmaya davet ederek şehirdeki İslami mimari eserlerini sıralamaktadır.

Kitabın önemli özelliklerinden biri, yazarın Memlük döneminde Qus'un bölgelerini tartışırken kullandığı kaynakları öylesine sıralamak yerine, niye bunları seçtiğini gerekçelendirmesidir. Ancak, yazarın belirli bir kaynağa gösterdiği güven, o kaynağa çok fazla bel bağlamasına yol açmış ve bunun sonucu da sayfalarca aynı kaynağın kullanılması olmuştur. Bu da bazı durumlarda zayıf bir içeriğe işaret etmektedir.

Kitap Arapların fethiyle başlayıp, Memlukler'in hâkimiyetine kadar süren dönemde Qus'un aldığı ve buradan yapılan göçlerin tarihi ile siyasi tarih ve şehirdeki kabilevi ve etnik çeşitliliğini birbirine bağlamada yararlı bir kaynak olmaya devam etmektedir. Bütün olarak bakıldığında kitap, bu doğu şehrine, değerlendirme içermeyen, ancak araştırmacıların bazı kaynakları çıkarsamasına olanak veren genel bir giriş olarak sınıflandırılabilir. Bunun yanında araştırmacılar, Qus'taki kadınların ve Hristiyanlar ve Şiiiler gibi dinî azınlıkların durumlarına dair bir tasvirde yararlanacaklardır.

Mustafa Abulhimal
Çeviren Metin Yeğenoğlu

راواری، ماشاء الله کاربخش. راور، شهری در حاشیه کویر. کرمان: مرکز کرمانشناسی، ۱۳۷۵، ۳۸۲ص.

Ravari, Masha' Allah Karbakhsh. *Ravar, Shahri dar Hashiyah-yi Kavir*. Kerman: Markaz-i Kirman'shinasi, 1997, 382 s.

ÖZET

Ravar: Çöl Kıyısında bir Şehir

راور، شهری در حاشیه کویر

Bu eserin amacı şimdiye kadar çok az incelenmiş bulunan, Lut Çölünün kıyısındaki bir şehri tanıtmaktır. Kitabın takdim kısmını yazan Bastani Parizi gibi Kerman'ın ünlü bir âlimi bile Ravar şehrinin görmemiştir. Kitap ilerledikçe okur, tarih boyunca temel olarak askerî bir işleve sahip bulunan şehrin öneminin farkına varmaktadır. Ravar ve çevresindeki alanların coğrafyası, surları, barajları, kaleleri ve güvenlik kulelerinin ayrıntılı bir tasvirini sunmanın yanı sıra, kitap aynı zamanda okura çölün kıyısında yaşayan insanların sulama sistemlerini, yaşamları ve kültürlerini de tanıtmaktadır.

Yazarın binalar ve mekânlar ile insanların inanç ve hikâyelerini anlattığı kitabın ilk yarısı, acı ve ahenkli bir üsluba sahiptir. Bununla birlikte, kitabın ikinci bölümünde çağdaş döneme yaklaştıkça yazım tarzının da bir değişim geçirdiğini görmekteyiz. Metinde Zerdüşterin inançlarına ilişkin gösterilen ılımlılık, Bahailer söz konusu olduğunda yoğun bir düşmanlığa dönüşmektedir. Buna ek olarak, kitap 1979 İslam Devrimi'nin başarısında Ravarlıların rollerinin bulunduğunu ispat etmek için mükerreren SAVAK belgelerinden örnekler vermektedir.

Kitabın bütün atıfları ve kaynakları Farsçadır. Yabancı askerler ile turistlerden yapılan alıntılar bile Farsça metinlerden alınmıştır. Binalara ait görsellerin, ilgili metinlerin yanına konulmaya çalışılmış olması kitabı kullanışlı hâle getirmiştir. Bununla birlikte, ekler bölümünde yer alan derlenmiş belgeler her durumda çok önemli ya da metinle doğrudan ilişkili değildir.

Kitap Ravar'daki binalar ve özellikle halı dokumacılığı gibi zanaatlar hakkında ilgi çekici bilgiler içermektedir. Bu malzemenin çoğunun sözlü şahitlikler yoluyla elde edilmiş olması kitabın birincil ve etnografik bir kaynak olarak önemini artırmaktadır. Ayrıca kitap sözde bilimlerdeki inanç örneklerini de kapsamaktadır. Örneğin, "kara büyü" hakkındaki çarpıcı bir hikâye, aslında katile çarpmasının neticesinde ölen bir kurbanın durumuyla ilişkilidir.

Yazarın binalar hakkındaki açıklamaları mimari bir üslup taşımamakta, böylelikle de kitabın okur kitlesi antropologlar, tarihçiler ve Ravar halkından oluşmaktadır.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Hasan Çolak

الكيب، نجم الدين غالب. صرّاة في فلك التاريخ. طرابلس: المنشأة العامة للنشر و التوزيع و الإعلان، ١٩٨٢، ١٥٥ص.

Al-Kib, Najm al-Din Ghalib. *Sabratah fi Falak al-Tarikh*. Tripoli: Al-Munsha'ah al-'Ammah lil-Nashr wa-al-Tawzi' wa-al-I'lan, 1982, 155 s.

ÖZET

Sabrata'nın Tarihi

صرّاة في فلك التاريخ

Kitap, Sabrata'nın tarihini Fenikeliler döneminden başlayıp Roma, Vandal ve Bizans yönetiminde kaldığı dönemlere ve en nihayet Müslümanlarca fethedildiği zamana kadar ele almakta ve bunu on beş bölümde gerçekleştirmektedir. Kitap "Sabrata" isminin bazı açıklamalarını vermekte ve şehri hem kara hem de deniz ticareti açısından Kuzey Afrika'nın en önemli merkezlerinden biri hâline getiren coğrafi konumunun ehemmiyetini gözler önüne sermektedir. Şehrin ekonomik ve kültürel refahına yaptığı vurgunun yanı sıra, şehrin istikrarını ve gelişimini etkileyen siyasal krizlere ve doğal afetlere de işaret etmektedir.

Yazar basit bir dil ve üslup kullanmıştır. Bu durum, küçük boyutlu olduğu ve bölümleri arasındaki ayırımın net bir şekilde yapıldığı hususları ile birlikte düşünüldüğünde, kitabın okunmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, yazar, Sabrata'daki büyük arkeolojik mekânları gösteren bir dizi resim ve haritayı da kitabına eklemiştir.

Bununla birlikte, kitabın boyutundaki sınırlılık içeriği kısaltmakta ve derin analizlerden yoksun bırakmaktadır. Sonuç olarak, kitap, yalnızca Sabarata hakkında genel bazı bilgiler sunan giriş seviyesindeki bir eser olarak kullanılabilir.

Ayrıca, kitap, Sabrata'nın Müslümanlarca fethedildiği dönemde kalmakta ve söz konusu dönemi müteakiben şehrin şahit olduğu gelişmelere işaret etmektedir. Bu nedenle, kitabın başlığı içerik ile birebir örtüşmemektedir; zira okuyucu şehrin çeşitli tarihsel aşamalarının ele alınmasını beklemektedir.

Meriam Ben Amor
Çeviren Fatih Taştan

Шақури, Муҳаммадҷон. *Садри Бухоро*. Душанбе: Деваштич, 2005, 330с.

Shakuri, Muhammadjon. *Sadri Bukhoro*. Duşanbe: Devashtich, 2005, 330 s.

ÖZET

Mukhamadzhon Shukurii Bukhoro'i'nin "Sadri Bukhoro"su

Садри Бухоро

Bu kitap Sharifdzhon-makhdum Sadri Ziy'o'nun (1865–1932), hayatını, eserlerini ve Tacik Farorud'unun edebî tarihindeki yerini ele almaktadır. Kitap, geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmekle birlikte özellikle 1920'lerin başlarındaki Tacik edebiyatının tarihi üzerine çalışan edebiyat uzmanları için özellikle ilgi çekicidir.

Yazar, Sadri Ziy'o'nun aydınlanma çalışmasına ve bunun Buhara'daki tarihsel bağlamına ilişkin malzemeleri ele almakta, ayrıca Sadri Ziy'o'nun yaratıcı çalışmaları ve daha genel anlamda Tacik aydınlanma düşüncesinin gelişimi üzerinde tesiri bulunan etkenleri araştırmaktadır. Yazar Sadri Ziy'o'nun aydınlanma düşüncesinin oluşumunda çok önemli bir rolü olduğunu düşünmekte ve

bunun aksini savunan bütün iddiaların temelden yoksun olduklarını ileri sürmektedir.

Bu kitap, yakın zamanda yapılan Tacik bilimsel çalışmalarına (2001–3), özellikle S. Tabarova'nın *Mubokhisai ziei dekhoti* ve R. Masov'un *The Legacy of Mangit Rule* isimli çalışmalarına karşı olarak konumlandırılmıştır. Bu metinlerde, Shakuri'ye göre, yazarlar sadece Sadri Ziyu'yu temelsiz bir şekilde eleştirmekle ve Tacik edebiyatı ve tarihindeki rolünü yanlış bir şekilde temsil etmekle kalmamış, aynı zamanda bu meşhur erken yirminci yüzyıl âlimi hakkında kötüleyici fikirler dile getirmişlerdir. Shakuri, Sadri Ziyu'nun tüm hayatını Buhara için adalet ve aydınlanma arayışlarına adanmış çok önemli bir alim olduğunu belirtmektedir. Kendisinin saygınlığını yeniden tesis etme arzusu kitabın temel amaçlarından biridir.

Yazar, Sadri Ziyu'nun, Buhara'da gerçekleştirdiği ve Tacik aydın sınıfının birçok üyesinin ilgi gösterdiği tartışma toplantılarının önemine değinmektedir. Bu toplantılarda filozoflar, şairler ve yazarlar Shokhin ve Akhmedi Donish gibi modern Tacik yazarlarının şiiirlerini yorumlamışlardır. Aini, Munzim ve Hamdi gibi genç Tacik şairler bu çevrelerden çıkmıştır. Sadriinnom Aini, sıklıkla bu toplantıların önemine işaret etmiştir.

Bu önemli rolü göz önünde tutularak, bu çevre modern Tacik edebiyat okulu olarak adlandırılmıştır. Grup, aynı zamanda, Tacik aydın ve şairlerinin, içinde buldukları zaman diliminde yaşanan en önemli sorunları ve zorlukları tartışmasına olanak sağlamıştır.

Shakuri, Sadri Ziyu'nun o dönemlerde toplum için yaptığı çalışmalar sebebiyle karşılaştığı güçlüklerle de temas etmektedir. Ziyu'nun, o zamanlarda Buhara'da yönetimde olan hükümet sistemine karşı çıkan, Cedit hareketi ve diğer genç reformistlere sağladığı desteğe özellikle dikkat çekilmektedir. Yazar, aynı zamanda Sadri Ziyu'nun Buhara'da eğitim ve kültürün gelişimine yaptığı katkılara da değinmekte ve Ziyu'yu toplumsal-siyasal bir reformcu olarak tasvir etmektedir.

Kitabın öne çıkan bir özelliği Sadri Ziyu'nun çalışmasını kapsamlı olarak değerlendirmesi ve bu değerlendirmeye benzer temalar üzerine çalışmış olan daha geniş bir Tacik şair ve

yazarları çevresine dair ayrıntıları dâhil etmesidir.

Ne yazık ki, Shakuri kitapta değindiği tarihsel belgelerin kaynakçasını sunmamaktadır.

Askarsho Kalonov
Çeviren Metin Yeğenoğlu

افضل الملك، ميرزا غلامحسين. سفرنامه اصفهان. به كوشش: ناصر افشارفر. تهران: سازمان چاپ و انتشارات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامي، ۱۳۸۰، ۱۵۹ص.

Afzal al-Mulk, Mirza Ghulam-Husain. *Safarnamah-yi Isfahan*. Nasir Afsharf (ed.). Tahrān: Sazman-i Chap va Intisharat, Vizarat-i Farhang va Irshad-i Islami, 2001, 159 s.

ÖZET

İsfahan Seyahatnamesi

سفرنامه اصفهان

Bu kitap ilk olarak 2001 yılında yayımlanmış olan *Safarnamah-yi Isfahan (İsfahan Seyahatnamesi)* kitabının gözden geçirilmiş bir basımıdır. Kitabın yazarı, Mirza Ghulam-Husain Afzal al-Mulk (1862–1929) Kaçar döneminin en önemli tarihçileri arasındadır. Nasiru-Din Shah'ın yönetimi sırasında Basın Bakanlığında işe alınmış olan yazar İran'ın pek çok bölgesinin tarihi ve coğrafyasının ayrıntılarını sunan çok sayıda seyahatname yayımlamıştır. Kitap, Nasir Afsharf tarafından gözden geçirilmiş ve kitapta kullanılan ana kaynaklarla karşılaştırılmıştır. Kitabın orijinal metni İran Parlamento Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Kitap, her biri İsfahan'ın farklı niteliklerine odaklanan ve bölümler gibi işlev gören kısımlar etrafında düzenlenmiştir. İsfahan'ın coğrafi konumunu, ünlü anıtlarını, okullarını, türbelerini, hanlarını ve kubbelerini betimleyerek başlamaktadır. Orijinal metinde bunların yanında şehrin temel tarımsal ürünleri sıralanmadan önce, İsfahan'ın doğal mirası, akarsuları ve ünlü köprülerine dair bilgiler de verilmektedir. Kitapta ele alınan diğer hususlar İsfahan'ın tarihi, şehrin

isimlendirilmesinin ardındaki neden ve şehirdeki birçok bölge ve köydür.

Eski nesir kurallarına uygun tarzı nedeniyle kitabın dili bugün az da olsa dolambaçlı gözükse de, kitabın çağdaş okuyucu için hala oldukça anlaşılır olduğu söylenebilir. Kitabın çekiciliği, kısmen, artık var olmayan pek çok mekâna dair atıflar içermesinde yatmaktadır. Dahası, kitap İsfahan'a dair o dönemde mevcut olan tarihî literatürün kapsamlı bir taramasını içermektedir. Editörün kitaba yazdığı ön söz ile kitabın ekleri metnin ana gövdesini bağlamına oturtmakta çok faydalı bir işlev görmektedir. Bu kısa kitap, İsfahan'ın tarihi, coğrafyası ve antropolojisine dair araştırmalara önemli bir katkı sağlamaktadır.

Taraneh Dadar
Çeviren Metin Yeğenoğlu

أمين، محمود. سلمية في خمسين قرنا. دمشق: مطبعة كرم، ١٩٨٣، ٣٩٠ ص.

Amin, Mahmud. *Salamiyyah fi Khamsin Qarnan*. Damascus: Matba'at Karam, 1983, 390 s.

ÖZET

Elli Asırda Selamiye

سلمية في خمسين قرنا

Bu kitap, orta Suriye'de yer alan Selamiye kasabası hakkındaki ilk kapsamlı ve ayrıntılı çalışma olarak nitelendirilmiştir. Kasabanın bizzat kendisiyle ilgili daha önce gerçekleştirilmiş bir çalışma olmadığı için yazar kendi gözlemlerine, Tarihî Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün (DGAM) incelemelerine ve Doğu Akdeniz ile Orta Doğu hakkında yazılmış diğer kaynaklara dayanmıştır. O, isimleri dizin bölümünde listelenmiş birçok yaşlı sakinin sözel anlatımlarını da göz önünde bulundurmıştır. Yazarın amacı Selamiye'nin elli asırlık tarihini içeren kapsamlı bir çalışma ortaya koymaktır.

Eser genel olarak Selamiye'nin tarihi, arkeolojik anıtları ve ailelerinin kökeni ile ikamet yerleri üzerine odaklanmaktadır. Eser

Selamiyelilerin geleneklerini, kültürlerini, komşularıyla ilişkilerini ve toplumlarının Doğu Akdeniz bölgesindeki İsmaililerin tarihiyle yakından ilişkili olan antik kökenlerini de incelemektedir. İlk üç bölüm, bölgedeki büyük tarihî olayların tasvirini ve tahlilini yapmak suretiyle Selamiye'nin İslam öncesi dönemden 20. yüzyıla kadarki ayrıntılı bir tarihsel öyküsünü sunmaktadır. Müteakip iki bölümde yazar, Selamiye'nin Moğollarca tahrip edilmesinden sonraki toparlanma ve genişleme aşamalarına ışık tutmaktadır. Son bölüm ise bina modelleri, erkek ve kadın giyimleri, gelenek ve âdetleri, oyunları, okulları, kütüphaneleri, ekonomisi, ulaşımı vs. dâhil olmak üzere Selamiye'nin bütün yönlerinin gelişimini ele almaktadır. Bu bölüm Bedeviler ile Hama ve Humus gibi komşu şehirlerin etkisini de örneklerle açıklamaktadır.

Kitabın önemi özgünlüğünde ve Selamiye'nin sözlü tarih ve kültürünü belgelemesinde yatmaktadır. Çalışma, kitabın birçok yerinde – özellikle son bölümünde – temas edilen yok olmaya yüz tutmuş yerel kelimelerin bir listesini içermektedir.

Kitap bazı coğrafi ve tarihî haritalar ile artık yaygın olarak görülmeyen geleneksel kıyafetlerin bazı resimlerinden faydalanabilirdi. Kitap iyi bir atıf sisteminden de mahrumdur. Yine de, bu kitap Selamiye'ye ilişkin herhangi bir incelemede bulunmak isteyen araştırmacı ve öğrenciler için birincil bir kaynak olarak hizmet etmektedir. Kitabın dili sade ve açıktır ki bu da eseri muhtelif okurlar açısından anlaşılır kılmaktadır.

Maha Yaziji
Çeviren Hasan Çolak

Пугаченкова, Галина Анатольевна. Самарканд, Бухара: По Древним Памятникам Самарканд и Бухары. Москва: Искусство, 1968, Изд. 2-е, 203с.

Pugachenkova, Galina Anatol'evna. *Samarkand, Bukhara: Po Drevnim Pamiatnikam Samarkanda i Buhary*. Moscow: Iskusstvo, 1968, 2. baskı, 203 s.

ÖZET

Semerkant ve Buhara'nın Antik Eserleri

*Самарканд, Бухара: По Древним
Памятникам Самарканда и Бухары*

Galina Pugachenkova, Orta Asya mimarisi üzerine uzmanlaşmış en ünlü akademisyenlerden biridir. Pugachenkova bu kitabında, sahip olduğu akademik bilgiyi Semerkant ve Buhara'yı ziyaret edenler için anlaşılır bir hâle getirmeye çalışmaktadır. Pugachenkova okuyucuları iki "yaşayan müze"nin sayısız eserleri arasında "yürüme"ye davet etmektedir. Manzaranın kabataslak bir resmini sunduktan sonra gerçek bir sanatçı gibi davranan yazar mimari detayları tasvirî bir surette açıklamaktadır. Kendisinin söz konusu iki şehrin mimari ve şehir planlaması hakkındaki ansiklopedik bilgisi karmaşık bir hikâye teşkil etmektedir. Akademik altyapısı çeşitli vesilelerle kendini göstermekte ve mimari hakkındaki çeşitli tasvirleri de pek çok arkeolojik araştırma ve yazılı kaynağı bünyesinde barındırmaktadır. Bu genel taslakların kompozisyonu kitabı 21. yüzyıl araştırmacıları için daha da kıymetli hâle getirmektedir. Pugachenkova açıklamalarının arasına antik eserlere dair yerel efsaneler serpiştirmektedir. Kitap, binaların ve bağlantılı bulguların fotoğraflarıyla bolca desteklenmektedir.

Bir Sovyet dönemi yayını olduğu için kitapta sınıf mücadelesinin çeşitli yönlerine belirgin bir vurgu yapılmakla birlikte şehirlerin eski yönetici ve sanatçıların yaratıcılığına da benzer şekilde önemli bir kredi tanınmaktadır. Pugachenkova İslami eğitim ve sanatın büyüklüğünün sembolleri olarak dinî binaların rolünü vurgulamakta ve bunun böylesine müstesna mimari toplulukların oluşturulmasına harcanan emeklerin meşruiyetinin bir nişanesi olduğunu söylemektedir. Yazar bir yandan dekoratif teknikleri ve inşa malzemelerini mukayese etmek diğer yandan ise hem devasa hem de küçük yapıları kullanmak suretiyle İslami sanatın bu bölgedeki karmaşık gelişimini göstermeyi de başarmaktadır.

Her ne kadar bu sentez karmaşık planlardan ve ölçümlerden uzak duruyorsa da, Pugachenkova'nın tarihî Semerkant ve Buhara'nın mimari detaylarını, sanatını ve kül-

türünü tasvir etme becerisi kitabı söz konusu şehirlere ilgi duyan herkes için kıymetli bir hâle getirmektedir. Bu kitap okuyucuyu söz konusu tarihî şehir manzaralarının ihtişamını hayal etmeye yönlendirmektedir.

Gaygysyz Jorayev
Çeviren Fatih Taştan

Kreševljaković, Hamdija. *Sarajevo za Vrijeme Austrougarske Uprave (1878–1918)*. Sarajevo: Arhiv Grada, 1969, 154 s.

ÖZET

Avusturya-Macaristan Yönetimi Döneminde Saraybosna: 1878–1918

*Sarajevo za Vrijeme Austrougarske Uprave
(1878–1918)*

Bosna tarihi konusunda üretken bir yazar olan Hamdija Kreševljaković 144 sayfalık bu çalışmada Saraybosna'nın Avusturya-Macaristan işgali altında kaldığı dönemin ayrıntılı tarihini ve söz konusu işgalin başkent Saraybosna'yı nasıl dönüştürdüğünü ele almaktadır. *Avusturya-Macaristan Yönetimi Döneminde Saraybosna: 1878–1918*, şehirdeki Habsburg organizasyonunu, hükümetini ve fonksiyonlarını; okulları ve dinî kurumları; edebiyat, sanat ve gazeteciliğin gelişimini; ekonomik, zirai, altyapısal ve endüstriyel değişimleri ve son olarak siyasal hayatın gelişimini incelemektedir.

Zengin kaynak kullanımı ve dönemin Saraybosna'daki bireylerin, müesseselerin ve gazetelerin resmini tamamlayan son notlardaki kısa biyografiler özellikle değerlidir. Kreševljaković, Saraybosna şehrine ait arşiv malzemelerinin (Şehir Arşivleri) yanı sıra Almanca ve Osmanlıca kaynaklardan da faydalanmıştır. Gazeteler, dergiler, hatıralar, yayımlanmamış eserler ve el yazıları da

yazarın Saraybosna'nın bu kısa, fakat önemli dönemi hakkındaki mükemmel araştırmasında kullanılmıştır.

Kitabın sonunda, yıllara göre listelenen "Olayların Tarihçesi"ni müteakiben bir ek yer almaktadır. Söz konusu ek'te, işgalin doğrudan doğruya neden olduğu ekonomik değişiklikleri göstermek üzere işgalden önce ve sonraki dönemlerde bakkaliye fiyatlarında ve çeşitli şehir vergileri ile ücretlerde gözlenen farkların kıyaslandığı bir fiyat tablosu bulunmaktadır. İşgal döneminde Saraybosna'da mevcut olan elli *han* (kamusal ticari bina/kervansaray) ve bunların durumları hakkındaki liste de son derece önemlidir. Çalışma bir tarihçe olduğu için yorumsuz ve değerlendirmeden uzak durmaktadır; bununla birlikte, sahip olduğu önem kullandığı kaynaklardan ve yazarın dönem hakkındaki şahsi bilgisinden ileri gelmektedir.

Leyla Amzi
Çeviren Fatih Taştan

شهیدی مازندرانى، حسین. سرگذشت تهران. تهران: راه مانا، انتشارات دنیا، ۱۳۸۳، ۷۶۳ص.

Shahidi Mazandarani, Husayn. *Sarguzasht-i Tihran*. Tahrān: Rah-i Mana: Intisharat-i Dunya, 2004–2005, 763 s.

ÖZET

Tahrān'ın Hikâyesi

سرگذشت تهران

Sarguzasht-i Tihran Tahrān şehri hakkındaki tarihsel bir inceleme olup şehrin erken gelişiminin izini Kacar hanedanının 1925'teki düşüşüne kadar takip etmektedir. Hikâye özellikle Kacar dönemi üzerinde yoğunlaşmaktadır ki Tahrān bu dönemin başlangıcında İrān'ın başkenti olmuştur.

Kitap "yerlerin" hikâyesini buralarda ikamet eden "insanlara" odaklanarak anlatmaktadır.

Tarihî yerlerin tanıtımı vesilesiyle, Tahrān tarihindeki büyük olayların ve bu olayları şekillendiren nüfuzlu kişilerin ayrıntılı bir hikâyesini sunmaktadır.

Sarguzasht-i Tihran hem yerel hem de Batılı tarihçilerin bakış açısından görüldüğü şekilde şehir ve sakinlerinin değişen yaşam ve geleceklerine dair ilginç bir araştırma sunmaktadır. Kitap aynı zamanda matbaa, telgraf, demiryolu, telefon, fotoğraf ve sinema gibi yeni teknolojilerin ortaya çıkışı ve gelişimini içermektedir. Bankacılık, emniyet, belediye, eğitim, sağlık ve ulaşım sistemleri, muhtelif hanedanlara mensup kralların, onların bakanlarının, hanedan ailesi üyelerinin, yabancı elçilerin ve sıradan insanların aralara serpiştirilen (çoğunlukla yozlaşmış) özel yaşantılarına dair hikâyelerle birlikte anlatılmaktadır.

Kitabın referanslar listesi ayrıntılıdır. Yazar bir çok bölümü oluştururken aynı hikâyenin mümkün olduğunca çok sayıdaki farklı rivayetini dercetmeye çalışmıştır. Birçok bölüm farklı kaynaklardan uzun alıntılar içermektedir ki bu kitabın anlatım tarzını makul ölçüde çeşitlendirmektedir. Ancak, söz konusu uzun alıntılarının başlangıç ve bitiş noktaları her zaman açık bir şekilde işaretlenmemiştir; bu ise okur için belirli bir kafa karışıklığına yol açabilmektedir.

Sarguzasht-i Tihran tam anlamıyla akademik bir dilde yazılmamıştır ve dolayısıyla geniş bir okuyucu kitlesini hedeflemektedir. Eser, Eski Tahrān ve Kacar dönemi İrān tarihi hakkındaki malumatını artırmak isteyen herkes için faydalı bir bilgi kaynağıdır.

Taraneh Dadar
Çeviren Hasan Çolak

جابانى، محمد. سرزمین و مردم قوچان. مشهد: نشر اطلس، ۱۳۸۵، ۳۸۷ص.

Jabani, Muhammad. *Sarzamin va Mardum-i Quchan*. Mashhad: Nashr-i Atlas, 1985, 387 s.

ÖZET

Kuçan'ın Arazi ve Ahalisi

سرزمین و مردم کوچان

Bu kitapta, Muhammad Jabani, yaptığı mülakatlar ile yerel kaynaklardan uzun yıllar neticesinde topladığı ve kendi fikirleri ile harmanladığı belgelerden hareketle “Kuçan’ın Arazi ve Ahalisi” adlı bir portre çalışması sunmaktadır. Her ne kadar bu portre yazarın kendi doğduğu şehre olan bağlılığı nedeniyle etnik gerilimlerin yol açtığı hasarlarından bağımsız değilse de, yalnızca kendi kültürünü sevenler tarafından dile getirilebilecek türden ayrıntılı bilgiler içermektedir.

İlk üç bölüm Kuçan’ın kuruluşunu; Khabushan ve Ustuva da dâhil olmak üzere bölgenin eski vilayetlerinin ve şehirlerinin tarihini tasvir etmek için tarihsel kitaplara dayanmaktadır. Fakat bu kaynakların kullanımı yalnızca kitapların isimlerinin listelenmesi ile sınırlı kalmıştır.

Dördüncü bölüm “Yeni Kuçan” başlığını taşımakta olup şehrin ve şehre yakın muhitlerin tasviri ile başlamaktadır. Söz konusu bölüm Kuçan’daki ticaret, yiyecek ve giyecek sektörlerinin ayrıntılı açıklaması ile devam etmektedir; o kadar ki, şehirdeki dükkânların çoğu adresleri ile birlikte listelenmiştir. Bununla birlikte, kitap, “Kuçan Kızlarının Satılma Hikâyesi”ni kendi kapsamının dışında görmektedir.

“Kültür Süreci” başlıklı beşinci bölüm okullar ve kütüphanelerle ilgili istatistikler üzerinde durmakta ve çok sayıda çağdaş sanatçının incelenmesi ile bitmektedir.

Kitabın altıncı bölümünde, dil ve âdetler ele alınmaktadır. Yedinci bölüm yerel sporlar ve oyunlar üzerinde yoğunlaşmaktadır ki bu bölümün son kısmı dikkate değer sayıdaki yerel oyunların ayrıntılı tasvirlerini içermesi hasebiyle kitabın belki de en önemli kısmıdır.

Kitaptaki diğer bölümler hükümetin yaptırdığı nüfus sayımlarına ait verilerin yanı sıra etnik ve ırksal grupları; bölgenin iklimini ve coğrafyasını gözden geçirmektedir. En nihayet, son bölüm bütün mezraların incelemesi ile tamamlanmaktadır. Söz konusu mezraların tasvirleri dâhilinde Kuçan halkının inançları

ve gelenekleri ile ilgili dikkat çekici bilgiler bulunmaktadır.

Bir bütün olarak bakıldığında, bu kitap önemli olan meselelere kıyasla görece önemsiz meselelere kimi zaman daha fazla sayfa ayrılacak şekilde düzenlenmiş ve biçimlendirilmiştir. Önemli meseleler ya kısmen göz ardı edilmiş, ya tamamıyla görmezden gelinmiş ya da beklenmedik bölümlerde ansızın ortaya çıkmıştır.

İradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Fatih Taştan

Keleş, Ruşen. *Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası, 1961, 323 s.

ÖZET

Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri

Ruşen Keleş, öncelikle şehirleşme hareketlerinin evrensel karakteri ve şehir planlaması üzerine görüşlerini ortaya koyuyor. Ardından şehir planlaması alanında temel kavramları açıklayarak “şehir”i farklı bakış açılarıyla nasıl tanımlayabileceğimizi belirtiyor. Şehirleşme sürecine ayrı bir bölüm ayırarak burada şehirleşmeyi tartışan yazar şehir hareketlerinin; sosyoloji, iktisat, demografi ve şehir planlaması disiplinleri içerisindeki yerini ele alıyor.

Yazar köy-şehir nüfus dengesi ve bu dengenin bozulduğu durumları ele alıyor, sanayileşmiş ülkelerdeki şehirlerle sanayileşmemiş ülkelerdeki şehirleşme hareketlerinin özelliklerine yer veriyor. Daha sonra ise şehirleşme hareketlerini doğuran ön şartlara ve şehirleşme hareketini hızlandıran özel faktörlere değiniyor. Ön şartlar arasında tarımsal nüfusun yoğunluğu ve tarımsal üretimin fazlalığı, teknolojik gelişmeler, sanayi inkılabını sayıyor. Şehirleşme hareketini hızlandıran özel faktörler olarak iktisadi, siyasi ve psiko-sosyal faktörleri ele alıyor.

Yazar, kitabın ikinci yarısında, şehirleşme hareketinin; şehirlerin fiziki yapısına, idaresine; bölge ve yurt ekonomisine, sosyal

gelişimine yönelik etkilerinin neler olduğunu ortaya koyuyor. Şehirleşme hareketlerinin farklı disiplinler açısından nasıl yorumlandığına, değerlendirildiğine yer veren yazar şehir planlamasında kullanılan yöntemleri ortaya koyuyor, toplu planlama, zoning, parselleme faaliyetinin kontrol edilmesi gibi konularda bilgi veriyor. Şehirleşme politikalarının nüfus, sanayinin dengeli dağıtılması gibi konular dikkate alınarak nasıl oluşturulabileceği sorusunun yanıtını arıyor. Türkiye'nin şehirleşme hareketine geçmeden önce Hindistan, İsrail, Hollanda ve Puerto Rico'dan örneklerle millî şehirleşme politikasının bu ülkelerde nasıl uygulandığını anlatıyor. Bu bölümde, şehirleşmenin tarih içinde nasıl geliştiği açıklanıyor ve farklı şehirler ve bölgelerde şehirleşme hareketlerinin hangi açılardan, neden farklı geliştiğine dair görüşler ortaya koyuluyor.

Yapıt, 1960'larda yazıldığı için henüz büyük şehirlere göçün olumsuz sonuçları tam olarak ortaya çıkmamış. Bu nedenle yazar olumlu ve umutlu bir bakış açısıyla millî şehir planlaması yapıldığı takdirde göçün olası sorunlarının büyük şehirlerin yapılaşmasında sorun teşkil etmeyeceğini vurguluyor. Öte yandan göçün getireceği olumsuz sonuçların önlenmesi adına şehir planlamasının nasıl yürütülmesi gerektiğine dair bugün de dikkate alınması gereken önerilerde bulunuyor.

Özge Soylu Bozdağ

Ekajati, Edi S. et al. *Sejarah Kota Bandung, 1945–1979*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, Direktorat Sejarah dan Nilai Tradisional, Proyek Inventarisasi dan Dokumentasi Sejarah Nasional, 1985, 128 s.

ÖZET

Bandung Şehrinin Tarihi, 1945–1979

Sejarah Kota Bandung, 1945–1979

Bandung Batı Cava bölgesinin başkentidir ve önemini 1955 yılında yapılan Asya-Afrika kon-

feransına ev sahipliği yaparak birçok gelişmekte olan ülkenin bağımsızlık mücadelesi için örnek oluşturmuştur. Doğal güzellikleri şehre, “Kota Kembang” (“Çiçek Şehri”) ismini kazandırmış olup moda merkezi olması dolayısıyla Bandung, Cava'nın Paris'i olarak da anılmaktadır. Şehir, aynı zamanda bir eğitim ve kültür merkezidir.

Bu kitap, şehrin 30 yıllık bir süreçteki tarihsel gelişimini anlatmaktadır. Yazar şehrin coğrafi tasvirini yapmakta ve kentın Tangkuban Prahı volkanının patlaması sonucu kurumuş olan gölün çevresinde kurulduğunu belirtmektedir. Şehir, genel vali H. W. Daendels tarafından başlatılan ve Hollanda kenti Anyer'i Penarukan'a bağlayan Posta Yolu'nun tamamlanmasından sonra kurulmuştur. Naip II. R. A. Wiranatakusumah Bandung'u bir şehir olarak geliştirmiştir.

Kitap Endonezya ve Hollanda'da yürütülen bir araştırmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kitap, şehrin mimarisi, nüfusu, ulaşımı ve toplumsal sorunlarıyla ilgili bilgi veren kapsayıcı bir eserdir. Şehrin eski haritalarını ve şehirdeki binaların fotoğraflarını içermektedir.

Bandung yaratıcı endüstrileri sayesinde halen çok sayıda insan için çekim merkezi olmaya devam etmektedir ve tren, otomobil ve uçakla kolaylıkla ulaşılabilir bir konuma sahiptir. Şehrin nüfus yapısı kozmopolit olup Avrupalı, Çinli ve Araplar gibi Endonezyalı olmayan etnik kökenli grupları da içermektedir. Endonezyalı nüfus Batı Java, Kebumen, Pekalongan, Madura ve Surabaya'dan gelmektedir.

Kitaptaki argümanların hepsi yeni değildir. Kitabın güçlü yanı şehrin tarihî bir tasvirini yapması, Endonezya ve Hollanda kaynaklarındaki belgelere dayanan derinlemesine bir araştırmadan kaynaklanmasıdır.

Lathiful Khuluq
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Alus, Sermet Muhtar. *30 Sene Evvel İstanbul: 1900'lü Yılların Başlarında Şehir Hayatı*. Faruk İlikan (ed.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, 294 s.

değişik veçhelerini görmek isteyen tarihçiler için faydalı olabilir.

Helin Burkay

ÖZET

30 Sene Evvel İstanbul: 1900'lü Yılların Başlarında Şehir Hayatı

294 sayfadan oluşan bu kitap, gazeteci-yazar Sermet Muhtar Alus'un yazılarından oluşan bir derlemedir.

Alus 1887'de doğmuş, yaşamının büyük bir kısmını İstanbul'da geçirmiştir ve gençlik döneminden itibaren farklı dergi ve gazeteler için yazılar yazmıştır. Alus'un İstanbul üzerine yazdığı makaleler 1930'lu yıllardan itibaren dönemin ünlü gazete ve dergilerinde aynı adla yayımlanmıştır. Bu yazılar bir yandan İstanbul'un o dönemdeki toplumsal hayatı, eğlence kültürü, gündelik yaşamı, gelenek görenekleri, ileri gelenlerin hayatları ve değişik cemaatlerin birbirleriyle ilişkileri gibi konularda bilgi verirken bir yandan da yazarın gündelik gözlem ve tarih bilgilerini de aktarmaktadır.

Kitapta, Sermet Muhtar Alus'un 12 Mart 1931 tarihinden 27 Eylül 1931 tarihine kadar *Akşam* gazetesinde yayımlanan İstanbul ile ilgili yazıları toplanmıştır. Bu yazılar özellikle İstanbul'da kamusal alanın işleyişi, toplumsal sınıfların birbirleriyle ilişkileri ve cemaatlerin statüleri açısından yirminci yüzyılın ilk yıllarıyla ilgilenen sosyal tarihçiler için değerli tanıklıklar sunmaktadır.

İlikan tarafından yayıma hazırlanan bu derlemede yazıların günümüz okurları tarafından daha iyi anlaşılmaları amacıyla eski kelimeler için bazı not ve açıklamalar ilave edilmiştir. Alus'un üslubuna dokunulmadan yapılan bu derlemede aynı zamanda yazıların yayımlandığı dönemde basılan resimler ve fotoğraflar olabildiğince kitaba aktarılamaya çalışılmıştır.

Akademik bir kitle için yazılmamış olmasına rağmen, eser, içeriği bakımından İstanbul'un kozmopolit tarihi için çok önemlidir. Yazarın akla gelebilecek her türlü konuyla ilgili gözlemlerini aktaran bu gazete yazıları Birinci Dünya Savaşı öncesinde İstanbul kent yaşamının

سامي، علي. شیراز: شهر جاويدان. شیراز: انتشارات لوکس (نوید)، ۱۳۶۳، چاپ سوم، ۸۸۸ص.

Sami, 'Ali. *Shiraz: Shahr-i Javidan*. Shiraz: Intisharat-i Lux, 1984, 3. baskı, 888 s.

ÖZET

Şiraz: Ölümsüz Şehir

شیراز: شهر جاويدان

'Ali Sami bu eseri derlemesinin ardındaki temel gayesinin, doğduğu şehrin belirgin yönlerini tanıtmak olduğunu belirtmektedir. Bu eser sırf Şiraz hakkında yazılmış ilk kitaplardan biridir. *Shiraz: Shahr-i Javidan*'ın yazarı, Şiraz'ı geliştirmiş bir edebiyata sahip bir yer olarak değerlendirmektedir; kitap yazarın ve Şiraz'ın şehrin İran'ın kültür merkezlerinden biri olarak tasvir eden diğer yazarların eserlerinin bir antolojisidir.

Bu kitabın ilk baskısı 1958'de yayımlanmıştır. Her ne kadar müteakip iki baskıda yeni malzemeler eklenmiş bulursa da önceki yılların tavır ve üslubu devam etmektedir.

Bu kitap Şiraz'daki siyasi olayları incelemektedir. Ekseriyeti Şirazlı şair ve diğer büyük şahısların eserlerinin irdelenmesine ayrılmış olup aynı zamanda Şiraz'dan bir şekilde etkilenmiş bulunanları da ele almaktadır. Sadece 250 sayfa Saadi ve Hafız'ın değişik eserlerini incelemeye ayrılmıştır. Eserin kalan kısmında yazarın şiir ve edebiyata yakınlığı açıkça görülmektedir. Avrupalı seyyah ve yazarların Şiraz hakkında yazdıklarına da oldukça fazla ağırlık verilmiştir.

Eser ne şehrin âdetlerini incelemekte ne de Şiraz ağzından bahsetmektedir. Yazarın tek dilbilimsel tasası "Şiraz" kelimesinin etimolojisiyle sınırlıdır. Eserin genelinde harita ve mimari tartışma mahiyetinde pek bir şey bulunma-

makta ve şehrin önemli binalarından sadece birkaçı – Vekil Pazarı ve Kerimhan Kalesi gibi – incelenmektedir. Bu durumlarda da açıklamalar kısadır.

Kitabın büyük bir bölümü diğer yazarlarca yazılan makalelerin parçalarından oluşmaktadır. Bunlar herhangi bir düzen ya da şablona göre sunulmamıştır. *Shiraz: Shahr-i Javidan* kitabının bir sistematikten yoksun olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak kitap Şiraz şehri ve insanları hakkındaki diğer çalışmaları bulmak için iyi bir kaynaktır. Bununla birlikte eser etnosentrik yaklaşımdan zarar görmektedir.

Iradj Esmailpour Ghouhani
Çeviren Hasan Çolak

محتاط، محمد رضا. سیمای اراک: جامعه شناسی شهری. تهران: نشر آگاه، ۱۳۶۸، ۲ جلد، ۸۹۶ص.

Muhtat, Muhammad Riza. *Sima-yi Arak: Jami'ahshinasi-yi Shahri*. Tahran: Nashr-i Agah, 1989, 2 cilt, 896 s.

ÖZET

Arak Çehre: Kent Antropolojisi

سیمای اراک: جامعه شناسی شهری

Bu kitap, okura İran'ın merkezi eyaletinin başkenti olan Erak şehri hakkında geniş bir tarihi tema ve güncel konu yelpazesi sunmaktadır. Kitabın ansiklopedik kapsamı ekolojik ve coğrafi meselelerden demografik boyutlara, göç, eğitim, sağlık, tarım ve gıda endüstrisine uzanmaktadır. Ölüm ritüelleri ile mezarlıklar ve halıcılık sanayisi hakkındaki bölümler kitabın daha ilgi çekici ve iyi organize edilmiş bölümleri arasındadır. Örneğin halılar hakkındaki bölüm, Erak'ta yapılan halıların boyutları ve diğer ülkelere ihraç edilme durumları gibi bu sanayiye ilişkin daha az tartışılmış konuların iyi bir incelemesini sunmaktadır.

Kitabın temel özelliği, yani ansiklopedik genişliği, eserin en başat sorununu oluşturmaktadır. Kitabın açıkça belirlenmiş bir planı bulunmamakta ve şehrin farklı yönleri hakkında sistematik olmayan bir veri derlemesi hâlini almaktadır. Başlık bu eserin şehir sosyolojisi hakkında olduğu fikrini uyandırmakta, ancak bunu somutlaştıracak herhangi bir analitik ya da teorik tartışma yer almamaktadır.

Bununla birlikte, kitap daha ileri incelemeler için bazı ilgi çekici işlenmemiş malzemeler sunmakta ya da okuru ilgili birincil kaynaklara yönlendirmektedir. Eserin meşhur bir sosyal/insani bilimler merkezli yayınevi olan Agah tarafından basılmış olması 1990'ların başlarına kadar İran'da sosyolojik analiz yapan çalışmaların yokluğunu göstermektedir.

Mohammadreza Hashemitaba
Çeviren Hasan Çolak

دریانورد، غلام حسین. سیمای بندر گناوه در هفت آئینه آمار: تاریخ و سفرنامه ها، اقتصاد، ایثار، فرهنگ، هنر، ادبیات و ورزش، فرهنگ مردم، شعر. تهران: هیرمند، ۱۳۷۷، ۳۲۹ص.

Daryanavard, Ghulam Husayn. *Sima-yi Bandar-i Ganavah dar Haft Ayinah-i Amar: Tarikh va Safarnamah-ha, Iqtisad, Ithar, Farhang, Hunar, Adabiyat va Varzish, Farhang-i Mardum, Shi'r*. Tahran: Hirmand, 1998, 329 s.

ÖZET

Ganavah Limanının Fizyonomisinin Yedi İstatistiksel Camekanı: Tarih ve Gezi Kitapları, Ekonomi, Kurbanlar, Kültür, Sanat, Edebiyat ve Spor

سیمای بندر گناوه در هفت آئینه آمار: تاریخ و سفرنامه ها، اقتصاد، ایثار، فرهنگ، هنر، ادبیات و ورزش، فرهنگ مردم، شعر

Yazara göre bu kitabın yazılma amacı, kendi doğduğu şehrin gerçekçi, açık ve ayna gibi bir görüntüsünü sunmaktır. Başlıkta imlendiği şekliyle, kitap yedi bölüme veya görüntüye

ayrılmıştır. Buradaki “ayna” metaforu her şeyi olduğu gibi gösterme çabasına işaret etmektedir. Kitabın bu gerçekçi yapısı, verilerin doğrudan İran İstatistik Merkezi’nden ve Plan ve Bütçe Bakanlığı’nın belgelerinden alındığı demografi ve ekonomi gibi bölümlerde bir ölçüye kadar mevcuttur.

Tarih ve seyahatnameler üzerine olan bölümde yazar gezginlerin Ganavah Limanı’na dair anılarını bir araya getirmeye çalışmıştır. Bazı durumlarda bunlar bir cümle ya da pasajdan öteye gitmese de İbn el-Fakih’ten Celal Al-i Ahmed’e kadar çok sayıda farklı gezgini kapsamaktadır.

“Kurban” üzerine olan bölümde, yazarın dili tarafsız bir dilden 1979 devrimiyle görüş birliği yapan bir dile meyletmektedir. Bu noktada yazar devrim ve savaş sırasında limanın durumunu ele alırken bir devrim adamı gibi konuşmaktadır. Bu bölümün büyük bir bölümü mecmualar, günlükler, savaş anıları ve şehitlerin vasiyetlerinden alınmış sayfalarla doludur.

Sanat ve kültür üzerine olan bölümün önemli bir kısmı yazarın kendisi de baskın bir şekilde dâhil olmak üzere birçok kişiyi tanıtmaya ayrılmıştır. Ganavah Limanı’nda yaşamış olan şairlere de bu bölümde yer verilmiştir. Kitabın “Şiir” başlığı verilmiş olan son kısmı yazarın kendi şiirlerinin bir derlemesine ayrılmıştır. Tüm bu sorunlar metnin tarafsızlığını ve ayna gibi olma iddiasını zedelemiştir. Ayrıca, kitapta sporla ilgili hemen hemen hiç bir tartışma yoktur.

Kitabın en sağlam ve tarafsız kısmının halkın çeşitli inanç, tören ve âdetlerinin anlatıldığı kültür üzerine olan bölüm olduğu söylenebilir. Yazar ayrıca deyim, atasözü, tekerleme, ninni ve benzeri öğeleri dizin şeklinde kayda geçirmeye çalışmıştır. Ne var ki, bu hususta transkripsiyon geleneklerine uygun davranmamıştır.

Kitabın asıl kitlesi sosyologlar ve İran Körfezi’nin kuzey kıyılarının kültürüyle ilgilenenlerdir.

İradj Esmailpour Ghouhani
Çeviren Metin Yeğenoğlu

ورجواند، پرویز. سیمای تاریخ و فرهنگ قزوین. تهران: نشر نی، ۱۳۷۷، جلد ۳، ۲۳۵ص.

Varjavand, Parviz. *Sima-yi Tarikh va Farhang-i Qazvin*. Tahran: Nashr-i Nay, 1998–9, 3 cilt, 2,355 s.

ÖZET

Kazvin’in Tarihi ve Kültürü

سیمای تاریخ و فرهنگ قزوین

Parviz Varjavand bu kitapta hem Kazvin şehrinin hem de Kazvin kültürünün gelişiminin eksiksiz bir resmini çizmeye çalışmıştır. Üç ciltten oluşan bu serinin ilk cildi Kazvin’in coğrafyasını, tarihini ve çevresini ele almaktadır. İkinci cilt Kazvin’de yaşayanların sanatı, popüler kültürü ve dili üzerine odaklanmaktadır. Üçüncü cilt Kazvin’in aile yapısının yanı sıra diğer ekonomik ve siyasi kurumları kapsamaktadır. Varjavand, arkeoloji ve tarihsel binalar ile anıtların teşhis edilmesi alanlarındaki uzmanlığına dayanarak, “Kazvin’in Mimarisi ve Kent Peyzajı” başlıklı dördüncü bir cildi daha yayımlamayı planlamıştır. Varjavand’a göre, bu, serinin son cildi olacaktır. Fakat görünen o ki, dördüncü cildi yayımlama şansını asla yakalayamamıştır.

Çalışma, toplamda yirmi yedi farklı bölümden oluşmaktadır. Başlangıçta kitap, su kıtlığını ve bunun kültürel sonuçlarını irdelemektedir. Devamında çağdaş dönemlere kadarki Kazvin tarihini ele alan kitap özellikle Safevî dönemi üzerinde durmaktadır. Varjavand, kendi özgeçmişinin ve siyasi ilgilerinin bir sonucu olarak Anayasa Devrimi dönemine ve 1921 darbesine özel bir dikkat göstermektedir. Birinci cildin sonunda yer alan on birinci bölümde, Kazvin’de basılan sikkeler şehrin önemini ve siyasi gücünü gösteren deliller olarak sunulmakta ve incelenmektedir.

Çalışmanın yirminci bölümüne kadarki kısmını içeren ikinci cildin tamamında takip edilen yaklaşım hem tarihsel hem de antropolojiktir. Çalışma bu karma metodolojiyi dilsel ve dinsel değişimler de dâhil olmak üzere bu şehirdeki insanların yaşamlarının çeşitli yönlerini tasvir etmek amacıyla kullanmaktadır.

Üçüncü cildin başında yer alan yirmi birinci bölümde, çok sayıdaki yeni politik ve sosyal müessesenin doğuşu – ilgili belgelerin incelenmesi eşliğinde – ele alınmaktadır. Bu bölüm, kitabın en önemli bölümlerinden biridir.

Üçüncü cildin büyük bir kısmı, Varjavand'ın, hükümetlerin gelir-gider formlarından vasiyetnamelere ve ahitlere kadar çok sayıdaki kaynaktan alarak bir araya getirdiği vesikalardan müteşekkildir. Fakat söz konusu vesikalar eksik gibi görünmektedir ve kimi zaman etiketlendiklerini görmek dahi mümkündür. Örneğin kitabın son kısmı Ayn Al-Saltaneh'in Kazvin şehrinde meydana gelen olaylar hakkında tuttuğu kişisel notların bölük pörçük parçalarından oluşmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu bilgilerin büyük bir kısmı yazarın büyük emekler harcayarak bizzat bir araya getirdiği birincil kaynaklardır.

Yerel kaynaklarla yapılan mülakatlar kitabın bir diğer değerli yönünü teşkil etmektedir. Bunlar, unutulma tehlikesi ile yüz yüze olan sözel kültürün önemli unsurlarını yazıya aktarmak suretiyle korumaktadırlar.

Bu itibarla, kitabın okuyucu kitlesi tarih ve mimari araştırmacılarının yanı sıra antropologları ve popüler kültüre ilgi duyanları içerecek şekilde genişlemiştir.

Parviz Varjavand, Kazvin'i şehrin merkezi konumu ve benzersiz jeopolitiği nedeniyle inceleme alanı olarak seçmiştir. Bu nedenden ve kendisinin Kazvinli olmaması gerçeğinden ötürü, kitabın bilimsel doğruluğu artmıştır. Bu aynı zamanda, metnin dilinin bir dereceye kadar duygudan yoksun olması sonucunu da doğurmuştur.

Iradj Esmailpour Ghouhani
Çeviren Fatih Taştan

Байпаков, К. М. *Средневековая Городская Культура Южного Казахстана и Семиречья, VI – Начало XIII в.* Алма-Ата: Наука, 1986, 256с.

Baipakov, K. M. *Srednevekovaia Gorodskaa Kul'tura Uznogo Kazahstana i Semirec'a, VI – Nachalo XIII v.* Alma-Ata: Nauka, 1986, 256 s.

ÖZET

Güney Kazakistan ve Semirechye'de Orta Çağ Şehir Kültürü (6.-8. Yüzyılın Başları)

Средневековая Городская Культура Южного Казахстана и Семиречья, VI – Начало XIII в

Bu eser arkeolojik yöntemleri kullanmak suretiyle güney Kazakistan ve Semirechye'nin güneybatı ve kuzeydoğu bölümlerindeki kentsel yerleşimlerin tipolojisini araştırmakta, şehirlerin yapılarını incelemekte; mahallelerin inşa ve gelişimini vurgulamaktadır. Kitap bazı kentsel yerleşim alanlarındaki arkeolojik kazı bulgularına dayanarak şehirdeki kentsel kültür, zanaat ve ticaretin yanı sıra şehrin toplumsal yapı ve gelişimini de analiz etmektedir.

Kazı alanlarının siyah beyaz fotoğrafları, maddi kültür unsurlarının çizimleri ile kentsel yerleşimlerin, mahallelerin ve ayrı binaların planları kitabın tamamına yerleştirilmiştir.

Baipakov, geniş ölçekli arkeolojik kazıların ışığında Doğu şehirlerine yönelik artan bir ilginin mevcut olduğunu iddia etmekte, bölge ile ilgili günümüze kadar yapılan araştırmaları vurgulamakta ve mevcut çalışma için yapılması gerekenleri sıralamaktadır.

Yazar bölge coğrafyasını ve ikliminin se ele almaktadır. O, yazılı tarihsel kaynaklarda anlatıldığı şekliyle Güney Kazakistan'da ve Semyrechye'nin güneybatısında ve kuzeydoğusunda yer alan Orta Çağ şehirlerinin konumlarını incelemektedir.

Yazar, sonrasında, şehirlerin yapı, nüfus, siyasi durum ve kültürünü açıklamaya girişmektedir.

Nihayet göçebelerin kent kültürüne alışmasına yol açan geçiş sürecini tartışmaktadır. Bu durum kentsel merkezlerin gelişmesine ve Soğdların Türkler arasında asimile olmasına yol açmıştır.

Bununla eşzamanlı olarak, göçebelerin de yerleştiği ‘*tortkuli*’ olarak bilinen yeni kırsal alanlar ortaya çıkmıştır.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Hasan Çolak

Михайлова, И. Б. *Средневековый Багдад: Некоторые Аспекты Социальной и Политической Истории Города В Середине X – Середине XIII В.* Москва: Наука, Глав. Ред. Восточной Лит-ры, 1990, 159с.

Mikhailova, I. B. *Srednevekoviy Bagdad: Nekotorye Aspekty Sotsial'noi i Politicheskoi Istorii Goroda v Seredine X – Seredine XIII v.* Moskova: Nauka, Glav. Red. Yostochnoi Lit-ry, 1990, 159 s.

ÖZET

Orta Çağda Bağdat: ms 10. Yüzyıl Ortası ile 13. Yüzyıl Ortası Arasında Şehrin Toplumsal ve Siyasi Tarihinin Bazı Görünümleri

Средневековый Багдад: Некоторые Аспекты Социальной и Политической Истории Города В Середине X – Середине XIII В

Kitap, 10. yüzyılın ortasından 13. yüzyılın ortasına kadar uzanan dönemde Bağdat’ın toplumsal ve siyasi yaşamının veçheleri hakkındadır. İlk bölüm şehrin topografya, demografi ve yazarın şehrin “toplumsal yapı”sı olarak adlandırdığı şehrin bir değerlendirmesini sunarak diğer üç bölümde tartışılan olay, süreç ve kişiliklerin analizi için bir altyapı oluşturmaya çalışmaktadır. Bu bölüm “avam” ile “seçkinler” ve “eğitilmişler” ile “köleler” hakkında bilgiler içermekte ve Bağdat’ın idaresi, mahallelerin Bağdat’taki yaşam üzerindeki rolü ve ‘*ayyārūn* (savaşçı sınıf) ile sufiler hakkındaki iki not ile devam etmektedir.

Son üç bölüm hanedanları temel alan bir şekilde yapılandırılmış olup her bir bölüm Bağdat’ın 1258’de Moğolların eline geçmesine değin Bağdat’ta hüküm sürmüş olan siyasal elitlerden herbirinin dönemine yoğunlaşmaktadır – Büveyhiler (945–1056), Selçuklular ve son olarak Abbasiler – bu bölümler genellikle toplumsal karışıklıklar, askerî olaylar ve ekonomik olgular üzerine odaklanmakta olup her bir bölüm kronolojik bir olaylar dizisi etrafında örgütlenmektedir.

Sonuç bölümü kitapta işlenen üç asırda “Bağdat’taki toplumsal ilişkilerin tipolojisi” hakkında, Şii-Sünni ilişkileri, farklı mahalleler arasındaki çatışmalar ve Halifenin Bağdat toplumuyla ilişkilerini içeren bazı büyük genellemeler sunmaya çalışmaktadır. Ancak, incelenen konuların genişliği ve araştırılan zamanın uzunluğu, adı geçen fenomenlerin olası ekonomik ve toplumsal kökenlerinin sadece on sayfalık bir sonuç bölümünde anlamlı bir şekilde tartışılmasına müsaade etmemektedir.

Yazar, araştırmasını geniş bir birincil kaynak yelpazesi üzerine temellendirmekte, ancak bazen, Bağdatlıların herhangi bir zamanda isyan edebilme konusunda spontane olduklarını (s. 100) ya da Bağdat’ın aşağı sınıflarının Selçukluları yabancı olarak görüp halifenin iktidara dönmelerini desteklediklerini söylediği durumlarda olduğu gibi, naif genellemeler yapmaktadır. Dolayısıyla halk ve hükümdar arasındaki ilişkinin romantik bir tasvirini sunmaktadır. Bu eksikliklerine rağmen kitap incelenen dönemde Bağdat’taki siyasi ve toplumsal yaşamın görünümüne dair ilginç bir pencere açmaktadır.

Hasmik Tovmasyan
Çeviren Hasan Çolak

Байпаков, Карл. *Средневековые Города Казахстана на Великом Шелковом Пути.* Алматы: Гылым, 1998, 212с.

Baipakov, Karl. *Srednevekovye Goroda Kazakhstana na Velikom Shelkovom Puti*. Almaty: Ghylym, 1998, 212 s.

ÖZET

Kazakistan'ın Ulu İpek Yolu Üzerindeki Orta Çağ Şehirleri

Средневековые Города Казахстана на Великом Шелковом Пути

Bu kitap A. X. Margulan Arkeoloji Enstitüsü öğrencileri tarafından uzun yıllar boyunca yürütülmüş olan bir araştırma sonucunda edinilen arkeolojik malzemeye dayanılarak yazılmıştır. Araştırma Ulu İpek Yolu'nun Kazakistan boyunca yayılmış olan Orta Çağ şehirlerine – Ispindzhab, Dzhuvikat, Suiab, Navakent, Kulan, Taraz, Otrar vd.ne odaklanmaktadır. Yazar, bu araştırmanın bir sonucu olarak Kazakistan'ın ve bölge tarihindeki boşlukları doldurmanın ve dahası, “Doğu ve Batı halkları arasındaki ilk teması” (s. 8), gözler önüne sermenin mümkün olabileceği görüşündedir.

Baipakov'un amacı Kazakistan topraklarında, göçebeliliğin yanında, gelişmiş bir kent kültürünün de var olduğunu göstermektir. Bu argümanın geliştirilmesinde alan çalışmasından elde edilen sonuçlara, alanda bulunmuş olan diğer eserlerin ayrıntılarını gösteren fotoğrafların tahliline ve ayrıca havadan çekilmiş topografik fotoğrafların, çizimlerin ve şehirlerin ve mevkilerin haritalarının incelenmesine dayanılmıştır.

Bu çalışma İpek Yolu'nun hem bir ticaret ve diplomatik arteri olarak hem de Zerdüştlük, Budizm, Nesturilik ve İslam dâhil olmak üzere dinlerin yayılması için bir araç olarak oynadığı rolü ortaya çıkarmaktadır. Kullanılan veriler ve eserler farklı kültürlerin gelişmesi ve bunların kendi içlerindeki karşılıklı ilişkileri kanıtlamaktadır. Yazar, İpek Yolu boyunca yaşanan karşılıklı kültürel zenginleşme ve mübadele sürecinde göçebeliliğin ve yerleşik yaşamın önemini altını çizmektedir.

Baipakov'un kitabının ayırt edici özelliklerinden biri, alan çalışmasının sonuçlarının ağırlıklı olarak betimsel bir nitelikte olmasıdır. Bu durum, kitapta tartışılan bilgilerin güvenilirliğini

artırmaktadır. İkinci bir özellik ise kullanılan diğer kaynakların niteliğiyle ilgilidir: Eser, Çince, Arapça, Moğolca ve Farsça kaynakların karşılaştırmalı bir analizini ve ayrıca on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda steplerin Rusya tarafından sömürgeleştirilmesi sürecinde Rus yetkililerin seyahat notlarının incelemesini içermektedir.

Orta Çağ şehirleri arasındaki mimari etkileşimler, antik sulama sistemleri ve törensel ve ritüel uygulamalarda kullanılan eşyaların sembolik süslemelerine ilişkin veriler özellikle ilgi çekicidir. Şehirlere ilişkin kaynaklar Türkistan, Chuy ve Iliiski bölgeleri dâhil olmak üzere, modern yerleşim alanlarına atıfta bulunularak ayrıştırılmıştır. Ne var ki, aynı zamanda, Baipakov'un bölgenin ekonomik, siyasi ve kültürel yaşamına dair tarihsel canlandırılmaları mÖ ikinci yüzyıldan başlamakta ve MS onsekizinci yüzyıla kadar devam etmektedir.

Baipakov'un daha önceki çalışmalarının büyük bir kısmı aynı tür konulara temas etmiş olsa da, eldeki metin Kazakistan'da bağımsızlık sonrası dönemine aittir. Dolayısıyla yüzyıllar öncesinin şehir geleneklerine dair bilgiler ışığında Kazak kültürünün modern ve özgün bir tanımını sunmayı amaçlamaktadır.

Kulshat Medeuva
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Большаков, Олег Георгиевич. *Средневековый Город Ближнего Востока: VII – Середина XIII в.: Социально-Экономические Отношения*. Москва: Наука, Глав. Ред. Восточной Лит-Ры, 1984, 344с.

Bolshakov, Oleg Georgievich. *Srednevekovyy Gorod Blizhnego Vostoka: VII – Seredina XIII v.: Sotsial'no-Ekonomicheskie Otnosheniia*. Moskova: Nauka, Glav. Red. Vostochnoi Lit-ry, 1984, 344 s.

ÖZET

**Orta Doğu'nun Orta Çağ Şehirleri
(7. yüzyıldan 13. yüzyılın ortalarına):
Sosyo-Ekonomik İlişkiler**

*Средневековый Город Ближнего Востока:
VII – Середина XIII в.: Социально-
Экономические Отношения*

Bu kitap Suriye ve Mısır şehirlerinde 7. yüzyıldan 13. yüzyılın ortalarına kadar uzanan süreçteki demografi, ekonomi ve toplumsal ilişkilere dair ilk çalışmalardan biridir. Yazar, geniş ve kapsamlı bir dizi tarihsel kaynağı gözden geçirerek, şehrin konumunu o zamanlardaki toplumsal yapı içerisinde tanımlamakta, şehrin sakinleri tarafından geliştirilmiş olan toplumsal örgütlenme biçimlerini inceleyerek yaygın eylemlerin felsefe ve ideolojisini incelemektedir.

Yazar Orta Çağın başlarında Orta Doğu'da sosyoekonomik ilişkilerin gelişmesi için gerekli önkoşulları açıklamakta ve Orta Doğu'daki İslam şehirleri üzerine yapılan araştırmaların tarihini vurgulamaktadır.

Arap fethinden önce Orta Doğu'daki şehir yaşamını ele alan yazara göre birçok İslam şehri Arap fethinden sonra da idari merkezler olarak kalmış olan antik Bizans şehirlerinin buldukları yerlerde gelişmiştir. İslam şehirleri ayrıca Arap fatihlerinin askerî kamplarının buldukları yerlerde de kurulmuştur. İslam şehri, hükmettiği bölgelerle birlikte, devletin yapıtaşlarından biri olarak düşünülmüş ve özerkliğinin ve bağımsızlığının bulunmadığı telakki edilmiştir.

Yazar İslam'ın ilk yüzyıllarında Orta Çağ Müslüman şehirlerinin demografisini ele almış ve Selçuklular ve Memluklar dönemindeki siyasal durumu ortaya koymuştur.

Yazar yazılı kaynaklar ve arkeolojik malzemeye dayanarak Orta Çağ şehirlerinin nüfus büyüklüğünü ölçmek için kullanılan birçok yöntemi açıklamaktadır.

Kitabın son bölümleri Orta Doğu şehirlerinde mali sistem, gıda fiyatları, tarımsal ürünler, çiftlik hayvancılığı, hammadde ve zanaatçılık gibi iktisadi meselelerle ilgilenmektedir. Bu bölüm-

lerde ayrıca malların nakliyesi, gelirler ve vergi sistemi de ele alınmaktadır.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Беленицкий, А. М. и др. *Средневековый Город Средней Азии*. Ленинград: Наука, 1973, 389с.

Belenitskii, A. M. et al. *Srednevekovyi Gorod Srednei Azii*. Leningrad: Nauka, 1973, 389 s.

ÖZET

Orta Asya'da Orta Çağ Şehri

Средневековый Город Средней Азии

Orta Asya'da Orta Çağ Şehri W. M. Masson editörlüğünde, önde gelen üç Sovyet akademisyen tarafından yazılmış olup SSCB Bilimler Akademisinin Arkeoloji Enstitüsüne yayımlanmıştır.

Yazarlar, Sovyet tarihlerinin kent ekonomisinden ziyade zirai ekonomilere daha fazla ilgi göstermesi sebebiyle bu muazzam bölgenin çok incelenmemiş olduğunu hissetmiştir. Ancak arkeolojik araştırmalar Orta Çağ şehrinin sosyo-ekonomik rolünün daha geniş bir şekilde yorumlanmasını mümkün kılmıştır. Yazarlar bölgedeki bütün Sovyet arkeoloji çalışmalarından ortaya çıkan malzemeye ulaşma şansı bulmuşlardır, ki bu da dönemin benzer incelemeleri ile kıyaslandığında esere önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu ciltte aynı zamanda V. A. Zhukovski ve V. V. Bartold'un çalışmasından da çokça faydalanılmaktadır. Bununla birlikte, yazarlar o zamanki kanıtların sınırlarını kabul ederek ileriki çalışmalar için tavsiyelerde bulunmaktadırlar. Sovyet dönemindeki diğer ilmî çalışmaların birçoğunda olduğu gibi eser akademik kitleyi hedeflemektedir.

Kitap, MS 8. yüzyıldaki Arap fetihlerinden önceki ve sonraki dönemlere ayrılmıştır. ilk

bölüm 6 ila 8. yüzyılları, ikinci bölüm ise 8. yüzyılın sonundan 13. yüzyılın başlarına değin uzanan (Moğol istilaları) dönemi kapsamaktadır. Bu geniş coğrafyadaki şehir devletleri bir dizi konu başlığı altında tartışılmaktadır: yerleşim ve sanayi alanları, ibadet yapıları, saray kompleksleri ve banliyöler. Kitap, istihkâm, kale ve banliyö bölgelerinin ayrıntılı bir incelemesini sunmaktadır. Eser aynı zamanda Orta Çağ Orta Asyası bağlamında “şehir” tanımı gibi teorik meselelere de değinmekte, İslam’ın bölgeye gelişiyle ortaya çıkan değişimleri, bölgedeki siyasi – toplumsal sistemlerdeki, kültür ve edebiyattaki gelişmeleri incelemektedir. Yazarlar İslam öncesi zamanlarda bölgedeki kültürel seviyenin çok yüksek olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır. Merv, Efrasiyab (Semerkant), Buhara ve Pencikent gibi önemli alanlar, aralarındaki farklılık ve benzerlikler irdelenerek geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Toplamda 250’den fazla yer adı incelenmektedir.

Kitap, çağdaş Orta Asya araştırmacısının faydalanacağı çok sayıda plan, çizim ve harita sunmaktadır. Bunlar en doğruları olmasa da Sovyet arkeolojisinin Orta Asya’daki perspektifini anlamak açısından önemlidir. Birinci el Orta Çağ kaynaklarının yanı sıra, Rusça ve Rusça dışındaki dillerdeki kaynakları içeren geniş bir kaynakça bölümü yer almaktadır. Kitap, kent merkezlerindeki gündelik hayatı tartışırken toplumsal ve sınıfsal ayrımlara önem verilmesi gibi Sovyet ideolojilerini yansıtmakta, ancak yine de farklı imparatorluk sistem ve dinlerini tartışırken görece dengeli bir bakış sunmaktadır.

Eser, 1973 yılına kadar, Orta Çağ Orta Asya şehirciliği hakkındaki arkeolojik araştırmaların son derece değerli bir özetini sunarak Orta Asya’nın arkeolojik mirasının zenginlik ve çeşitliliğini yansıtmaktadır.

Gaygysyz Jorayev
Çeviren Hasan Çolak

Массон, Михаил Евгеньевич. *Столичные Города в Области Низовьев Кашкадары*

с Древнейших Времен: из Работ Кешской Археолого-Топографической Экспедиции Ташгу 1965–1966 гг. Ташкент: Фан Узбекской ССР, 1973, 97с.

Masson, Mikhail Evgenlevich. *Stolichnye Goroda v Oblasti Nizov'ev Kashkadar'i s Drevneishikh Vremen: Iz Rabot Keshskoi Arkheologo-Topograficheskoi Ekspeditsii Tashgu 1965–1966 gg.* Taşkent: Fan Uzbekskoi SSR, 1973, 97 s.

ÖZET

Antik Çağlardan Bu Yana Kashka-Darya Nehir Havzası'nın Aşağı Kısımındaki Bölgelerde Bulunan Başkentlerin Tarihi: Taşkent Devlet Üniversitesi'nin Kesh Arkeoloji-Topografya Araştırmasının (1965–1966) Analizi

Столичные Города в Области Низовьев Кашкадары с Древнейших Времен: из Работ Кешской Археолого-Топографической Экспедиции Ташгу 1965–1966 гг

Bu kitap, okurları Taşkent Devlet Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen Kesh arkeoloji-topografya araştırması bulgularından elde edilen bilimsel verilere dayanmak suretiyle okurları Kashka-Darya nehir havzasının aşağı kısmındaki başkentlerin tarihi hakkında bilgilendirmektedir.

Ön Sözde, yazar, Kesh araştırması ile ona katılanlar hakkında genel bilgiler sunmaktadır.

O, Sogdiana bölgesindeki antik Nautaka kentini konu edinen eski Roma ve Yunan kaynaklarını inceleyerek başlamaktadır: Nautaka, büyük oranda Karshi kentinden 10 kilometre uzaktaki (34 hektarlık) geniş Erkurgan yerleşimine bağlıdır. Arkeolojik bulgulara göre, Nautaka mō ilk milenyumun ortalarında zuhur etmiş ve ms beşinci ya da altıncı yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür.

Daha sonra, o, erken Orta Çağ'da (ms beş ila sekizinci yüzyıllar) Kashka-Darya havzasının aşağı kısmındaki ana şehir olan Nashebo (Nahshab) şehri hakkında Çin tarih kaynaklarına atıfta bulunmaktadır. Bu şehir Karshi kentinin yedi kilometre Güneydoğusunda yer alan

(100 hektarlık) geniş Kala-i Zahok-i Maron yerleşimine bağlı idi. Arkeolojik bulgulara göre yerleşim, Erkrurgan kent yerleşim alanındaki antik bir kentin zayıflamasını müteakiben, erken Orta Çağ döneminde gelişiminin zirvesine ulaşmıştır.

Arap fethinden sonra Nasaf, Kashka-Darya havzasının aşağı kısmındaki alanın ana idari merkezi hâline gelmiştir. Orta Çağ Arap ve İran tarih kaynakları İslam öncesi dönemin başkenti olan Nakshab kentinin yerini alan bu başkent hakkındaki birçok gerçeği doğrulamaktadır. Shullyuk-tepe yerleşimi çoğunlukla Nasaf ile ilişkilendirilmekte olup günümüzdeki Karshi kentinin 8 kilometre ve Erkrurgan yerleşiminin 2,5 kilometre güneydoğusunda, Kashka-Darya nehrinin sol kıyısında yer almaktadır. Arkeolojik bulgular yerleşimin MS 6. yüzyıla ait olduğunu ve Moğol istilasına kadar varlığını sürdürmeye devam ettiğini kanıtlamaktadır.

Kitap, Kashka'nın Moğol istilalarından sonra günümüze kadarki tarihini tartışarak sona ermekte ve Özbekistan'da şimdiki Karshi kentinin sadece sekiz kilometre ötesinde yer aldığını belirtmektedir.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Hasan Çolak

Budisantoso, S. et al. *Studi Pertumbuhan dan Pemudaran Kota Pelabuhan: Kasus Barus dan Si Bolga*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, 1994, 112 s.

ÖZET

Liman Kentlerinin Gelişme ve Düşüşü Üzerine Çalışmalar: Barus ve Sibolga Örnekleri

*Studi Pertumbuhan dan Pemudaran Kota
Pelabuhan: Kasus Barus dan Si Bolga*

İslam'ın Endonezya'ya gelişi Nusantara takımdalarındaki liman kentlerinin tarihiyle yakından

ilintilidir. On yedinci yüzyılda Barus şehri bir liman kenti ve başta Müslümanlar olmak üzere uluslararası tüccarlar için bir merkez olarak önemli bir rol oynadı. Ancak, günümüzde eski limanı ekarte eden Sibolga, Barus'u gölgede bırakmış durumdadır.

Çalışma, bu iki şehrin ayrı ayrı düşüş ve gelişmesinin ardındaki nedenleri bulmayı amaçlamaktadır. Kitaba göre, siyaset ve ekonomi, Barus'un düşüşü ve Sibolga'nın yükselişinin ardındaki başat etmenleri oluşturmaktadır. Kitap iki şehrin doğru jeolojik ve coğrafi fotoğraflarını sunması bakımından eşsizdir.

Buaraştırma, liman kentlerinin olası düşüşlerini tahmin etmek ve gerekli önlemleri alması gereken karar alıcılar için gayet faydalıdır. Farklı şehir ve limanların karşılaştırmalı çalışmalarlarıyla ilgilenenler de bu kitaptan faydalanacaktır.

Derinlemesine gözlemler yapmaması sebebiyle, kitap metodoloji bakımından zayıftır. Kitabın konusu sosyotarihsel bir konuyken, maalesef kitap birçok tarihî kaynağı kullanmamaktadır. Kitabın bir diğer zaafı da dipnot kullanımı gibi akademik atf sistemlerinden yoksun olmasıdır.

Imron Rosidi
Çeviren Hasan Çolak

خانلو، منصور. تبریز قدیم: سرگذشت تبریز از قدیمترین ایام تاکنون. تبریز: تلاش، ۱۳۶۴، ۱۴۱ص.

Khanlu, Mansur. *Tabriz-i Qadim: Sarguzasht-i Tabriz az Qadimtarin Ayyam Takunun*. Tabriz: Talash, 1986, 141 s.

ÖZET

Eski Tebriz (Tebriz'in İlk Günlerinden Günümüze Kadar Olan Hikâyesi)

تبریز قدیم: سرگذشت تبریز از قدیمترین ایام تاکنون

Yazar, Azerbaycan kelimesinin tarihsel etimolojik açıklaması ile söze girmekte ve daha ilk say-

falardan başlamak üzere İskender'in ölümünü müteakiben Atropat'ın (Azerbaycan) özgürlüğüne kavuşmasından bahsetmektedir. Birinci bölümün son sayfasında, yazar, aniden Tebriz'in binlerce yıldan beri var olduğunu gösteren antik bir metinden alıntı yapmakta, fakat bunun için herhangi bir kaynak zikretmemektedir. Alıntı yaptığı metin Tamarkisa hakkındadır, fakat yazar Tamarkisa'nın niçin Tebriz ile aynı olduğu konusuna açıklık getirmemektedir.

Sonrasında, Khanlu, tarihin ve seyyahların bakış açısından hareketle bu şehrin bir açıklamasını sunmaya devam etmektedir. Fakat yazarın yaklaşımı etnosentriktir ve kendi kişisel değer ve amaçları ile bağlantılıdır. En iyi durumda, bu eser, kendi etnik kökenleri ile kültürel değerleri hakkında yazan ve yazdığı şeyler hakkında tarafsız bir yaklaşım benimsemeyen bir Azeri'nin emik açıklamasıdır. Yazar, bazı sayfalarda, Tebriz'i konu edinen tarihsel tasvirlerini kendi şiirlerinden aldığı beyitlerle süslemiştir. Az sayıdaki bazı örnekler hariç olmak üzere, tarihten ve seyyahlardan alarak kullandığı malzemenin tamamı şehirde sakinlerinin iyilikseverliği ve iyi huyluluğu hakkındadır.

Kitabın sonraki bölümünde, yazar, Tebriz'in "Anayasal Devrim" yılları esnasında bulunduğu coğrafi konumu ele almakta ve Tebriz'in geçitleriyle geniş yollarının dikkat çekici bir listesine yer vermektedir.

Kitabın son bölümü Tebriz'deki sıradan insanların kültür, gelenek ve folkloruna hasredilmiştir.

İradj Esmailpour Ghouhani
Çeviren Fatih Taştan

عبد الوهاب، حسن. تخطيط القاهرة و تنظيمها منذ نشأتها. القاهرة: مطابع دار النشر للجامعات المصرية، ١٩٥٧، ص٧٩.

'Abd al-Wahhab, Hasan. *Takhtit al-Qahirah wa Tanzimuha mundhu Nash'atiha*. Kahire: Matabi'

Dar al-Nashr lil-Jami'at al-Misriyyah, 1957, 79 s.

ÖZET

Kuruluşundan Günümüze Kadar Kahire'nin Planlanması ve Tanzim Edilmesi

تخطيط القاهرة و تنظيمها منذ نشأتها

Bu metin Kahire'nin fiziksel çevresinde meydana gelen tarihsel değişimleri ortaya koyan en önemli kitaplardan biri olarak görülebilir. Konu daha önce kitabın yazarı Hasan 'Ab al-Wahhab tarafından bir ders olarak verilmiştir. Al-Wahhab tarafından bir ders olarak verilmiştir. Al-Wahhab Mısır tarihi alanındaki en büyük arkeologlardan biridir. Kitap, ilginç bir şekilde, okuyucuya daha geniş bakış açıları ve tasvirler sunmak üzere yazarın arkeolojik bulguları ile farklı disiplinlerden yaptığı kapsamlı alıntıları iç içe kullanmaktadır. Bu nedenle, yazarın yazım üslubu kendi özgünlüğünü, kendine güvenini, eleştirel, mukayeseli ve analitik becerilerini yansıtmaktadır.

Bu kitap İslam fetihlerinden bu yana Kahire'nin örgütlenmiş bir şekilde nasıl kurulduğuna dikkat çekmekte ve söz konusu şehrin gelişiminin İslami öğretilerle ve hukukla olan geniş bağlantısını göstermektedir. Yazar sihhî, sosyal, ekonomik, dinî ve askerî alanların şehrin fiziki düzenine nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Kendisinin referanslarda teşhis ettiği alanlar ile modern Kahire'deki konular arasında kurduğu ilişki, ilgi duyan okuyucular açısından değerli bir katkıdır.

Kitabın yapısına dikkat edildiğinde bazı alt başlıkların muğlak ve gereksiz olduğunu söylemek gerekir; zira bunlardan bir kısmının muhtevası konunun geneli ile bağlantısını kaybetmiş durumdadır. Ayrıca, resimlerin ve haritaların kitabın sonunda listelenmektense metin içerisinde kendilerine yapılan atıfların geçtiği sayfalarda kullanılması daha uygun olurdu. Her ne kadar yazarın zengin alıntıları son derece kıymetli ise de kitabın sonunda bir kaynakçaya yer verilmesi çoğu okuyucunun daha fazla ilgisini çekmedi.

Bu kitabı kayda değer kılan; tarih, arkeoloji, edebiyat, hukuk ve dinin Kahire'nin fiziki

planını açıklamada önemli bir rol oynadığı disiplinlerarası yaklaşımıdır.

Jaydaa Wardeh
Çeviren Fatih Taştan

سالم، السيد عبد العزيز. طرابلس الشام في التاريخ الإسلامي. الإسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة للطباعة و النشر، ١٩٦٧، ٥١٧ص.

Salim, al-Sayyid ‘Abd al-‘Aziz. *Tarabulus al-Sham fi al-Tarikh al-Islami*. Alexandria: Mu’assasat Shabab al-Jami’ah lil-Tiba’ah wal-Nashr, 1967, 517 s.

ÖZET

İslam Tarihinde Trablusşam

طرابلس الشام في التاريخ الإسلامي

Yazarın Trablusşam’ın İslami dönemdeki tarihine duyduğu ilgi, söz konusu dönemde kaydedilen önemli siyasal hadiselerden kaynaklanmaktadır. Çalışma iki bölüme ayrılmıştır: İlk bölümde, yazar, Araplar tarafından fethedilişinden başlayıp Fatimi devletine karşı bağımsızlık kazandığı döneme kadarki hâliyle şehrin İslami tarihini incelemekte; sonrasında ise Trablus’un tarihini Benî Ammar yönetimindeki bağımsız bir Arap emirliği olarak irdelemeye yönelmektedir. Söz konusu bölüm şehrin Haçlı işgali neticesindeki çöküşünü ve bunun devamında bir Haçlı devletine dönüşümünü; Trablus’un Müslüman güçler tarafından yeniden fethini ve en nihayet Bahri Memluk ve Çerkez devletlerinin kontrolüne girişini ele almaktadır. İkinci bölüm, İslami Trablus’un bazı kültürel yönlerini tartışmaktadır. Bunlar arasında hem eski şehrin (ki Hicrî 689/ Miladi 1290 yılında Sultan Kalavun daha önce eski Tripoli’nin yükseldiği bu şehrin üzerine yeni bir şehir inşa edilmesini emretmiştir) hem de kitabın “modern şehir” adını verdiği yerin bir tasviri yer almaktadır. Bu bölüm şehirde söz konusu dönem boyunca hüküm süren ekonomik ve entelektüel yaşamdan bahsettiği gibi o dönemde kullanılan farklı kara ve deniz savunma

yöntemlerini de ayrıntılı bir şekilde tartışmaktadır. Kitabın son iki kısmına gelince: Bunlar Trablus’ta geçmiş dönemden kalma cami, okul ve sivil ya da askerî binalar gibi İslami eserlerden bazılarını ele almaktadır.

Trablus üzerine gerçekleştirilen az sayıdaki çalışma arasında bu eserin bir emsali yoktur; zira şehrin İslami dönemler boyunca sahip olduğu resmi eksiksiz bir şekilde sunmaktadır. Gerçekten de Trablus’un bahsi geçen dönemlerdeki tarihi, hak ettiği ilgiyi henüz görememiştir. Bunun temel nedenlerinden biri genellikle şehrin Haçlı krallığının merkezi olduğu dönem üzerinde yoğunlaşılmasıdır. Bu itibarla, kitap, şehrin tarihindeki söz konusu dönemlere yönelik ilginin canlanmasına katkıda bulunmuştur denilebilir. Bahsi geçen dönemler pek çok önemli siyasal hadiselerine, emsalsizliğine ve mevcudiyetini koruyan eserlerine rağmen bu kitaptan önce büyük oranda göz ardı edilmiştir. Yazar, çalışmanın başından sonuna kadar, çok iyi organize edilmiş akademik bir metodoloji kullanmış, dokümantasyonunu en doğru tarihsel resim olduğuna inandığı şeye ulaşmak için bunları tarihçilerin dile getirdiği – çoğunlukla birbiriyle çelişen – açıklamalarla karşılaştırıp kıyasladığı çok sayıdaki tarihsel kaynağa dayandırmıştır.

Çalışmanın pek çok bilimsel malzemeyi bir araya getirmedeki başarısına karşın, yazar, bölümleri açık ve tutarlı bir şekilde düzenlemekte zorlanmıştır. Mevcudiyetini koruyan İslami eserlerle ilgili olarak belgesel resimler vasıtasıyla sunulan taslağın siyah-beyaz fotoğraflardaki kusurlar dolayısıyla etkisiz kaldığı, işaret etmeye değer bir husustur.

Genel itibarıyla çalışma Trablus’un İslami dönemdeki tarihi ve kültürü ile ilgili güzel bir bilimsel ve metodolojik inceleme sunmayı başarmıştır. Bu itibarla, çalışma, Trablus’un tarihindeki önemli bir dönem hakkında daha geniş bilgiye ulaşmak isteyenler için emsalsiz bir kaynak teşkil etmektedir.

Shirin Khidr
Çeviren Fatih Taştan

Tuğlacı, Pars. *Tarih Boyunca İstanbul Adaları*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1992, 2 cilt, 1,120 s.

ÖZET

Tarih Boyunca İstanbul Adaları

Marmara Denizi'nde bulunan ve günümüzde İstanbul'dan vapur seferleriyle ulaşılabilen dokuz ada hakkında bilgi veren eser iki ciltten oluşmaktadır. Bu adalardan altı tanesi, Kınalı (Proti), Burgaz (Antigone), Heybeli (Halkis), Büyükada (Prinkipo), Tavşanadası (Niandros) ve Kaşıkadası (Pita) Anadolu kıyısına paralel, üç tanesi, Sedefadası (Terevintos), Yassıada (Plati) ve Sivriada (Oksia) daha geridedir. Adaların fiziki coğrafi koşulları, Antik Dönem'deki isimleri hakkında genel ansiklopedik bilgiler verdikten sonra, adaların idari, sosyal-kültürel, mimari, ekonomik tarihini inceleyip ulaşım, haberleşme, sağlık ve sosyal yardım hizmetleri, turizm, spor faaliyetleri hakkında kısa bilgiler vermiştir.

Kitapta çok zengin bir görsel malzeme kullanılmıştır: Adaların planları, haritalar, canlandırma resimler, çeşitli ressamın resimleri, şenlik-festival fotoğrafları, planları, adalarda yaşamış ünlü politikacıların, sanatçıların ve aile fertlerinin fotoğrafları yer almaktadır. Kitabın Osmanlıca belgeler ile Ermenice, İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Almanca eserlerden oluşan geniş bir bibliyografyası vardır. Osmanlıca belgeler zaman zaman orijinal basımları ve transkripsiyonlarıyla beraber metin içinde verilmiş, ayrıca kitabın sonuna da konmuştur.

Kitap, adalardaki sanayi faaliyetleri, madencilik, fabrika kurulmasına dair izinler ve koşulları, idari yapı, yerel yönetim birimlerinin oluşturulması, yapılan değişiklikler hakkında birinci el kaynaklar kullanarak bilgi verir. Özellikle, adalarda gelişen ticarete ve fabrika üretiminde önemli rol oynayan kişiler hakkında gene ilk el kaynaklar kullanarak bilgi vermektedir. Eserde, Osmanlı döneminde, ticaret yapmaları ve fabrika kurmaları için adaların Hristiyan sakinlerine devlet tarafından verilen izinleri, aralarındaki yazışmaları da transkripsiyonlarıyla beraber yer almaktadır.

Adaları gezen ressam, mimar ve gezginlerden de sık sık alıntılar yapmıştır. Kitap boyunca ada-

larda spor faaliyetlerden ticari faaliyetlere kadar Rum, Ermeni ve Yahudi halkın sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta Müslümanlarla beraber son derece aktif bir şekilde rol almış olduklarını görür. Adalardaki arkeolojik çalışmalar ve mimarlık tarihi hakkında kapsamlı bilgiler içeren kitapta Osmanlı reform hareketlerinin adaların mimarisini ve yaşam tarzını nasıl etkilediğine de yer verilmiştir. Yazar incelemesinde en uzun bölümü adaların mimarisine ayırmıştır. Adalardaki mimariyi ikiye ayırarak inceler: dinî ve sivil mimari. Dinî mimariyi de kendi içinde ikiye ayırarak incelemiştir: İslami ve gayr-i İslami yapılar. Yazar alfabetik sıraya göre adalarda bulunan tüm köşkler ve evler hakkında tek tek ayrıntılı bilgi vermiştir. 19. yüzyılda Osmanlı Dönemi'ndeki sosyal hayata tanıklık etmiş bazı Avrupalıların anılarından ve 20. yüzyılın ilk yirmi yolunda doğmuş Türk yazarların Büyükada'yla ilgili eserlerinden alıntılar yaparak dönemin sosyalkültürel hayatına örnekler verir.

Kitabın yazarı, önsözünde kendisinin adaların yerli halkından olduğunu belirtip bir adalı olarak, bu bölgedeki barışçıl hayatın devamı için eserinin bir katkı olması dileğini belirtmiştir. Fazla bilimsel analiz yapmadan ama birinci el bilimsel kaynaklar kullanılarak yazılmış bu kitabın ikinci cildinin önsözünden sonraki sayfada kitabın yazarının 1989 belediye seçimlerinde belediye başkanlığına aday olduğunu gösteren seçim kampanyası afişlerinin, kendisiyle ilgili gazete haberlerinin yer alması bilimsel bir yöntem olmamakla beraber, bu kitap adaların birçok yönü, özellikle mimari tarihi hakkında bilgiye ulaşmak isteyenler için bir referans kitap özelliği taşımaktadır.

Feryal Tansuğ

سالم، السيد عبد العزيز. تاريخ الإسكندرية و حضارتها في العصر الإسلامي. الإسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة للطباعة و النشر، ١٩٨٢، الطبعة الثانية، ٦٥٢ص.

Salim, al-Sayyid 'Abd al-'Aziz. *Tarikh al-Iskandariyyah wa-Hadaratuha fi al-'Asr al-Islami*. Alexandria: Mu'assasat Shabab

al-Jami'ah lil-Tiba'ah wa-al-Nashr, 1982, 2. baskı, 652 s.

ÖZET

İslam Döneminde İskenderiye'nin Tarih ve Kültürü

تاريخ الإسكندرية و حضارتها في العصر الإسلامي

İskenderiye'nin İslam dönemindeki tarihi, Yunan ve Roma dönemindeki tarihi ile karşılaştırıldığında, tarihçilerden görece sınırlı bir ilgi görmüştür. Kitabın giriş bölümüne göre, Abdul Aziz Salim'i şehrin tarihindeki unutulmuş bu döneme ışık tutmaya sevk eden bu sınırlı ilgidir. Şehrin İslami mirasının büyük kısmının kaybedilmiş olması ve İskenderiye'nin bu döneminden kalma surlarının bir kısmının ortaya çıkarılmış olması da İskenderiye'nin İslami mirası üzerine araştırma yapmayı teşvik etmiştir.

Kitap iki ana kısma ayrılan 489 sayfadan oluşmaktadır. Bu kısımlardan ilki İskenderiye'nin tarihini mÖ 332'de kuruluşundan son altın dönemini yaşadığı ve bir düşüş dönemine girdiği ms 1421'e kadarki süreçte ele almaktadır. İkinci kısım askerî, dinî ve sivil yapıları dâhil edecek şekilde, şehrin kentsel çevresini tasvir etmek yoluyla İskenderiye'nin kültürü ile ilgilenmektedir. Kitap, nihai olarak, şehirdeki ekonomik ve entelektüel yaşamın bir anlatısını sunarak sona ermektedir.

Eser her ne kadar İskenderiye'nin uzun tarihi ile ilgili genel bir bakış açısı sunsa da, yine de daha çok yedi tarihî döneme ayırdığı İslami döneme odaklanmaktadır ki bu yedi bölüm şehrin kuruluşuyla başlamakta, Emevi, Abbasi, Fatımi ve Eyyubi dönemleriyle devam etmekte ve şehrin gerilemesiyle sona ermektedir. Bu sınıflandırma okuyucunun zaman çerçevesini ve en önemli tarihsel olayları kavramasını kolaylaştırmaktadır. Kitabın ikinci kısmına gelince, bu kısmın betimsel anlatımı İskenderiye'nin tanık olduğu, camilerin dinî mimarisi ve sarayların sivil mimarisi ile mesken ve kamu binalarının mimarisi gibi en önemli medeni başarılarla göre tematik olarak bölünmüştür. Kitabın ortalama okuyucu kitle-si tarafından anlaşılabilmesini mümkün kılan, kolay ve açık bir yapıya sahip olan üslubu da bahis konusu edilmeye değerdir.

Yazar İskenderiye'nin İslami mimarisine gözle görülür bir ilgi gösterse de, kitabın bazı eksikliklerini, özellikle görsel malzemelerin bulunmadığını belirtmek gerekir. Bunlar, kitabı zenginleştirebilir ve okuyucular arasında şehir dair daha geniş bir farkındalık yaratabilirdi. Buna rağmen, kitap İskenderiye'nin tarihî ve kentsel kültürüne dair iyi araştırılmış ve kapsayıcı bir genel bakış açısı sunarak okuyucunun dikkatini şehrin İslami mirasının kentsel zenginliğine çekmekte başarılı olmuştur.

Tariq Razzouq
Çeviren Metin Yeğenoğlu

أبو سليم، محمد إبراهيم. تاريخ الخرطوم. بيروت: دار الجيل، ١٩٧٩، ٢١٤ ص.

Abu Salim, Muhammad Ibrahim. *Tarikh al-Khurtum*. Beyrut: Dar al-Jil, 1979, 214 s.

ÖZET

Hartum Tarihi

تاريخ الخرطوم

Kitap, Hartum'un şehir tarihi ile ilgilenmektedir. Giriş bölümü Hartum bölgesinde antik Hristiyan krallıkları döneminden itibaren, Sennar Krallığı (ms 1504–1821) dönemi dâhil olmak üzere, şehirleşmenin tarihini ele almaktadır. Bunu müteakiben Hartum, Kuzey Hartum ve Omdurman'ın çekirdeğini oluşturan köylerin kurucusu olan Mahas Aşiretinin şeyhlerini incelemektedir. Kitap bundan sonra ms 1830'da hükümet merkezi hâline gelen Hartum'un, ms 1821'de Türkler tarafından fethini ayrıntılandırmaktadır.

Kitap daha sonra yapı malzemelerinin tedariki ve Mısır'dan kalifiye işçilerin getirilmesi dâhil olmak üzere Türk dönemindeki şehirleşmeye geçmektedir. Bunun sonrasında resmi görevliler ve vatandaşların kendi evlerini inşa etmelerini teşvik etme hususunda gösterilen çabaları incelemektedir. Çalışma, şehrin, çeşitli muhitlerinin, idari sistemlerinin, eğitiminin, Hartum'daki yaşamın, Sudanlılar ile Avrupalılar ve Arapları

içeren nüfus yapısıyla birlikte betimlenmesi ile devam etmektedir. Bunun sonrasında binaları ve caddeleri, hükümetin rolünü, kentsel hizmetleri ve o dönemde yürürlükte olan para birimini anlatmaktadır. Bunu MS 1885 Ocak ayında Hartum'un Mehdi'ye karşı kaybedilmesine dair anlatı takip etmektedir ki bu, buradaki şehir yaşamının külliyen sona ermesi ve yönetimin Omdurman'a geçmesi sonucunu doğurmuştur.

Bu noktadan sonra yazar Mehdi Devleti'nin kuruluşuna değinmekte ve Omdurman'ın ortaya çıkışını anlatmakta, bu bölgenin evrimini betimleyerek şehrin bölümlerini, surları içinde bulunan önemli binaları, hükümet dairelerini, nehir nakliyatını, silahların üretimi ve madeni para basımını ayrıntılandırmaktadır. Bunun ardından, Eylül 1898'de Mehdi Devleti'nin düşüşünü anlatmakta ve diğer önemli yapılarla birlikte Mehdi'nin türbesini ve Halife'nin geniş ve simetrik caddeler inşa etme merakını tasvir etmektedir. Yazar yedinci bölümü, Omdurman'ı tebaa için olduğu gibi tutarken İngiliz yöneticiler için Avrupa tarzı bir kent kurmayı amaçlayan Kitchener'in döneminde Hartum'un planlanmasını anlatmaya ayırmıştır. Daha sonra şehrin planlanmasının temel unsurlarını anlatan yazar, hükümet dairelerini ve bunların kuruluş tarihleri ile meskûn bölgeleri ve bunların üç katmana ayrılışını incelemektedir.

Yazarın 135. sayfada Kitchener döneminde şehrin planlanmasının önemli bir ilgi alanı oluşturduğunu, Türk idaresi altında böyle bir durum olmadığını belirtmesi dikkate değerdir. Ancak bu gözlem, yazarın ikinci bölümün 31. sayfasında Hıdiv yönetiminin şehir üzerindeki idaresinin içeriğine dair sunduğu argümanlarla çelişki oluşturmaktadır. Yazarın, Kitchener döneminin, Sudan şehirlerinin ilk defa olarak önceden planlamaya tabi tutulduğu zaman dilimi olduğuna dair ifadeleri de yedinci bölümde, 144 ve 145. sayfalarda, yeni şehrin Türkler döneminde kullanılmış olan planlamaya uygun olarak kurulduğu yönündeki görüşüyle tezat teşkil etmektedir.

Son üç bölüm, Hartum'un fethedilişinden sonra yerleşim planında art arda gelen değişikliklerin kronolojisini, bunların tarihleri ile altlarında yatan sebepler ve etkenlerle birlikte, sunmaktadır. Bu bölümlerde ayrıca demiryollarının gelişi, Nil

nehirinin Mavi ve Beyaz kolları üzerinde iki köprü'nün kurulması ve bunların şehrin sakinlerinin hareketi üzerindeki etkisi ile üç şehrin bağımsızlık kazandıkları zamandan sonrasında kadarki genişlemeleri ele alınmaktadır.

Fathi Bashir
Çeviren Metin Yeğenoğlu

طويلي، أحمد. تاريخ القيروان الثقافي والحضاري من الفتح إلى أواخر القرن التاسع عشر. تونس: الشركة التونسية للنشر و تنمية فنون الرسم، ٢٠٠١، ٢٢٣ص.

Tawili, Ahmad. *Tarikh al-Qayrawan al-Thaqafi wa-al-Hadari: min al-Fath ila Awakhir al-Qarn al-Tasi' 'Ashar*. Tunis: Al-Sharikah al-Tunisiyyah lil-Nnashr wa Tanmiyyat Fnun al-Rasm, 2001, 223 s.

ÖZET

Kuruluşundan On Dokuzuncu Yüzyılın Son Dönemine Kadar Kayravan'ın Kültür ve Medeniyet Tarihi

تاريخ القيروان الثقافي والحضاري من الفتح إلى أواخر القرن التاسع عشر

Bu kitap, 670 yılındaki kuruluşundan Tunus'ta Fransız sömürgesinin başladığı yıl olan 1881'e kadar Kayravan'da gözlenen bilimsel ve kültürel gelişimi tarihsel bir bağlamda tasvir etmektedir. Yazar, Kayravan'ın Mağripli, Maşriklı, Endüslü öğrenciler tarafından sık sık ziyaret edilen bir eğitim kenti olmakla kalmayıp aynı zamanda önemli bir ekonomik ve ticari merkez olduğunu iddia etmektedir.

Kitap Esad bin el-Furat, Sahnun, İbn-i Cezzar, el-Husarî, İbn-i Raşik ve İbn-i Şeref gibi sanat ve bilim alanında sivrilmiş, Arap ve İslam âlemlerinde büyük ün kazanmış Kayravanlı bazı âlimlerin ve şairlerin yaşamlarını ve eserlerini de ele almaktadır.

Yazar kitabın okunmasını kolay ve zevkli kılan eğlenceli hikâye ve şiirlere ilaveten, basit bir dil ve yumuşak bir üslup kullanmaktadır. Kendisi aynı zamanda tarihsel rivayetlerden edebî kitaplara ve şiir koleksiyonlarına kadar değışen, dikkate

değer bir dizi kaynaktan alıntı yapmaktadır. Bu durum da, kitabı, araştırmacıların Kayravan hakkında kaleme alınmış zengin eserlerden oluşan külliyatı keşfetmesini sağlayacak önemli bir kaynak hâline getirmektedir.

Kitap Kayravan'ın kültürel yönlerini ihmal etmektedir. Örneğin, yazar, şehrin mimari zenginliğine yeterince dikkat göstermemektedir. Bu durum, kitapta yer verilen ve aynı eseri – Ukbe bin Nafi Camii'ni – temsil eden çok az sayıdaki resimde yansımaları bulmaktadır. Kayravan'ın sömürgeci öncesi on yıllar boyunca şahit olduğu bilimsel gerilemeye herhangi bir atıfta bulunmayan yazar edebî çalışmalar alanında uzmanlaşmıştır ve daha ziyade edebî yönler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Meriam Ben Amor
Çeviren Fatih Taştan

الخوري، عيسى أسعد و الخوري، منير. تاريخ حمص: من أقدم أدوارها إلى الآن، أو، تاريخ أربعة آلاف سنة و نيف، من سنة ٢٣٠٠ ق م إلى سنة ١٩٤٠ م. حمص: مطبعة السلامة، ١٩٤٠، مجلدان، ١٠٥٢ ص.

Al-Khuri, 'Isa As'ad ve al-Khuri, Munir. *Tarikh Hims min Aqdam Adwariha ila al-'An, aw, Tarikh Arba 'at Alaf Sanah wa-Nayyif, min Sanat 2300 QM ila Sanat 1940 M.* Homs: Matba'at al-Salamah, 1940, 2 cilt, 1052 s.

ÖZET

Humus'un Tarihi: Erken Devirlerden Günümüze yahut mÖ 2300'den ms 1940'a kadar Dört Asırdan Fazla bir Tarih

تاريخ حمص: من أقدم أدوارها إلى الآن، أو، تاريخ أربعة آلاف سنة و نيف، من سنة ٢٣٠٠ ق م إلى سنة ١٩٤٠ م

Bu kitap Humus'un antik zamanlardan ms 1940 yılına kadarki tarihini kapsamaktadır. Aynı zamanda şehrin en önemli kişi ve olaylarını da sunmaktadır. Bu araştırma projesi 'Isa As'ad al-Khuri tarafından başlatılmış ve ms 1940 ve 1977 tarihleri arasındaki dönemi ekleyen oğlu Munir tarafından devam ettirilmiştir.

Yazarlar kitabı kronolojik olarak düzenlemiş ve her biri 500 sayfa olan iki cilde ayırmıştır. Birinci cilt Humus'un mÖ 2300'den ms 622 yılında İslam'ın ortaya çıkışına kadarki tarihini içermektedir. Bu bölüm, on döneme ayrılmış otuz yüzyılı içermektedir: Eski Amalek, Amurru, Hitit, Fenike, Asur, Selevkos, Roma, Palmira, Bizans, Gassani dönemleri, Humus'ta Hristiyanlığın yayılışı ve İslam öncesi dönemde Humus. İkinci cilt, Humus'un İslam'ın ortaya çıktığı ms 622 yılından modern dönemlerde ms 1977 yılına kadarki tarihini incelemektedir. İslam'ın yükselişini, Hilafetin ilk dönemlerini, Osmanlı dönemini, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kapsayan bu bölüm politik, ekonomik, toplumsal ve idari konuları ele almakta ve şehrin temel figürlerini sunmaktadır.

'Isa As'ad al-Khuri, tarihçinin görevinin önemi ile güvenilir bir çalışma oluştururken karşılaştığı güçlüklerin altını çizmektedir. Metodolojisini açıklamış ve yararlandığı kaynaklara değinmiştir ki bunlar arasında mitler, ulusal gelenekler ve yeni keşfedilmiş olan eski harabeler bulunmaktadır. Aynı zamanda birincil ve ikincil kaynaklara da başvurmuştur.

Eldeki kitap Humus üzerine yazılmış az sayıdaki kapsamlı tarih kitaplarından biridir. Her ne kadar akademik bir kitap olsa da, dili güzel, yalın ve uzman olmayanların anlayabileceği kadar açıktır. Dahası, kronolojik olarak düzenlenmiş olması kitabın takip edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Ne yazık ki, kitabın ikinci cildi okuyucunun ele alınan bölgeleri coğrafi olarak konumlandırmasına ve tasvir edilen yerlerle ilgili kuvvetli bir fikir edinmesini sağlamasına yardımcı olabilecek resimler ve haritalar içermemektedir.

Genel olarak kitap Humus'un tarihini araştırmak isteyen akademisyenler olduğu kadar akademi dışındakiler için de iyi bir kaynaktır.

Tareq Razzouk
Çeviren Metin Yeğenoğlu

الشبال، جمال الدين. تاريخ مدينة الإسكندرية في العصر الإسلامي. الإسكندرية: دار المعارف، ١٩٦٧، ٢٠٤ ص.

Shayyal, Jamal al-Din. *Tarikh Madinat al-Iskandariyyah Fi al-'Asr al-Islami*. Alexandria: Dar al-Ma'arif, 1967, 204 s.

ÖZET

İskenderiye'nin İslami Dönemdeki Tarihi

تاريخ مدينة الإسكندرية في العصر الإسلامي

Bu kitap en önemli İslam şehirlerinden birinin tarihine “yeni bir ışık tutmaya” çalışmaktadır. Eser, İskenderiye'nin, iktisadi ve askerî faaliyetler için bir merkez olmanın yanı sıra İslam çağındaki olağanüstü kültürel rolünü resmetmekte ve bu çağın bir çöküş ve gerileme çağı olduğu inancına karşı çıkmaktadır.

Yazar, genel giriş bölümünde, İskenderiye tarihi ile ilgili son derece sınırlı sayıdaki yazılı eserin izini sürmek için sarf edilen kayda değer çabaları ve bu eserlere ulaşma yönündeki kişisel girişimlerini tartışmaktadır. Yazar ayrıca bu çabaların akademik değerini de açıklamaktadır.

Kitabın giriş bölümü, mahalleleri ve en önemli yapıları ile birlikte İskenderiye'nin Antik dönemlerdeki koşullarını ve şehrin Helenistik dönem ile Roma dönemindeki planlaması üzerine yoğunlaşmaktadır. Daha sonra Hristiyanlığın şehre girişi ve Bizans dönemindeki yayılışını ele alan bölüm, şehirde kurulan en önemli kilise ve manastırların yanı sıra doktrin tartışmalarının gelişimine ve keşiflik hareketine temas etmektedir.

Kitap Amr ibn As'ın ordusunca fethedilmesini müteakiben İskenderiye'de İslam'ın ortaya çıkışını incelemektedir. Ayrıca şehrin surlarının yeniden inşası ile bu dönemde birçok cami ve hükümet binasının dikilmesini de tetkik etmektedir. İskenderiye'nin Fatımi ve Eyyubi dönemlerini kapsayan kitap şehrin bilimsel, mimari ve askerî önemi ile Selahaddin dönemindeki iç ve dış ticaretini de incelemektedir. Eser, bunun yanı sıra, El-Aziz Osman ve el-Melik el-Kamil Muhammed gibi Selahaddin'in halefleri, ayrıca İskenderiye'yi ziyaret eden tarihçi Ebu Şama ve seyyah Abdülatif el-Bağdadi gibi tari-

hçi ve seyyahların zamanında şehrin geçirdiği gelişimleri de tartışmaktadır.

Kitap, Osmanlı dönemiyle Fransız işgalini kısaca incelemeyen önce Baybars, Kalavun ve el-Eşref Şaban zamanlarını kapsayan Memlûkler dönemi hakkında bir bölüme yer vermektedir.

Kitap, güvenilir kaynakları sayesinde kendisini farklı kılmaktadır; yazar kullandığı malumatın tamamı için, birçok sayfada yer alan dipnotlar ve kitabın sonundaki bibliyografya vasıtasıyla, en ince ayrıntısına kadar kaynak göstermeye çalışmıştır. Kitapta, bazıları hemen hemen hiç bilinmiyor olmakla birlikte, İskenderiye'deki bazı cami ve tarihî alanların yirmi adet fotoğrafını içeren bir ek yer almaktadır.

Her ne kadar Helenistik dönem yazar tarafından ele alınmışsa da pek çok önemli hadise – ki bunların en önemlisi Ptolemaios hanedanı zamanında İskenderiye Kütüphanesinin kurulması ve daha sonra yakılmasıdır – bu kitapta ele alınmamıştır. Bununla birlikte eser, yazarın da söylediği gibi, mevcut kaynakların azlığı nedeniyle hak ettiği alakayı görmemiş bir çağ olan İslam dönemindeki İskenderiye tarihi hakkında ek malumat sunması bakımından iyi bir kaynaktır. Hâl böyle olunca, on sekizinci yüzyılın bitişini takip eden dönemle ilgili hiçbir şey içermemesi sebebiyle bu eser İskenderiye'nin yakın zamanlardaki gelişimine ya da İskenderiye Kütüphanesinin yeniden inşasına ilgi duyanlar için hiçbir fayda sağlamayacaktır.

Dahlia Sabry
Çeviren Hasan Çolak

أبو الفضل، محمد أحمد. تاريخ مدينة المرية الأندلسية في العصر الإسلامي: دراسة في التاريخ السياسي و الحضاري. الإسكندرية: دار المعرفة الجامعية، ١٩٩٦، ٢٤٤ ص.

Abu al-Fadl, Muhammad Ahmad. *Tarikh Madinat al-Mariyyah al-Andalusiyah fi al-'Asr*

al-Islami: Dirasah fi al-Tarikh al-Siyasi wa-al-Hadari. Alexandria: Dar al-Ma'rifah al-Jami'iyyah, 1996, 244 s.

kültürlerin korunması hususunda ciddi bir girişimdir.

Hamza al-Tabai
Çeviren Metin Yeğenoğlu

ÖZET

Endülüs Şehri Almeria'nın İslam Dönemindeki Tarihi: Bir Siyasal ve Kültürel Tarih Çalışması

تاريخ مدينة المرية الأندلسية في العصر الإسلامي: دراسة في التاريخ السياسي و الحضاري

Bu kitap bir Endülüs şehri olan Almeria'nın tarihi üzerine özlü ve derinlemesine bir çalışma sunmaktadır. Yazar şehrin siyasal tarihinin çarpıcı dönemlerine işaret etmekte, Emevi Hilafeti ve birçok küçük devletin ortaya çıktığı Tavaif-i Mülûk dönemindeki sivil ve kentsel gelişime değinmektedir. Tarihsel yolculuğunu Endülüs'teki Murabıtlar döneminin doğrudan sebepleri ve ortaya çıkma emarelerini tartışarak bitirmektedir.

Kitap iki kısımdan oluşmaktadır: siyasal tarih ve Almeria'nın en önemli kültürel veçheleri. Bu iki kısmın altında bulunan bölümler sanatsal üretim, ticaret teknikleri, şehircilik ve savaşçılığa bağlı olarak ortaya çıkan en önemli endüstriyel ve bilimsel gelişmelerin altını çizerek Almeria'nın ekonomik, askerî, siyasal, bilimsel ve toplumsal yönlerini kapsamaktadır.

Yöntem olarak yazar önemli sayıda öncü bilim insanına ve Almeria'nın haritaları ve fotoğrafları da dâhil olmak üzere birincil tarihsel belgelere dayanmıştır. Kaynaklara dipnotlarda atıfta bulunulmuş ve alfabetik olarak sıralanmış geniş bir referans listesi olarak kitabın ek kısmıyla birlikte verilmiştir.

Ne var ki verilen bilgilerin birbiriyle örtüşen niteliği, orta-üst düzey Arapça bilgisi ile İslam tarihi üzerine genel bir bilgi birikimi gerektirmektedir. Son olarak, çalışma Berberiler, Araplar, Yahudiler, Sakalibler ve Endülüslüler arasındaki etnik ayrımlara odaklanmakta ve bu grupların Almeria'nın siyasal görünümünü değiştirmekte oynadıkları hayati rolleri göstermektedir. Yine de, Almeria üzerine kaynakların belirgin bir şekilde yetersiz olduğu göz önüne alındığında, bu kitap dünya çapındaki Müslüman

أبو الفضل، محمد أحمد. تاريخ مدينة المرية الأندلسية في العصر الإسلامي: منذ إنشائها حتى استيلاء المرابطين عليها ٣٤٤-٤٨٤هـ/٩٥٥-١٠٩١م. الإسكندرية: الهيئة المصرية العامة، ١٩٨١، ٢٩٩ص.

Abu al-Fadl, Muhammad Ahmad. *Tarikh Madinat al-Mariyyah al-Andalusiyyah fi al-'Asr al-Islami: Mundhu Insha'iha Hatta Istila' al-Murabitin 'Alayha, 344-484 H/955-1091 M.* Alexandria: al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah, 1981, 299 s.

ÖZET

Almeria'nın İslam Dönemindeki Tarihi: Kuruluşundan Murabıtların Eline Geçişine Kadar (ms 955–1091)

تاريخ مدينة المرية الأندلسية في العصر الإسلامي: منذ إنشائها حتى استيلاء المرابطين عليها ٣٤٤-٤٨٤هـ/٩٥٥-١٠٩١م

Bu kitap Endülüs şehri Almeria'nın ms 955 (H 344) yılındaki kuruluşundan Murabıtlar tarafından zapt edildiği ms 1091 (H 484) yılına kadarki siyasî ve medenî tarihini ele almaktadır. Böylece, eser, Endülüs tarihinde – bilhassa İslam denizcilik tarihinde – önemli bir rol oynamış bulunan ticari ve bahrî bir merkez olarak şehrin ehemmiyetinin altını çizmektedir.

Yazar, ilk bölümde Almeria'nın ms 955–1091 (H 344–484) yılları arasındaki siyasî tarihini, şehrin kuruluşu ile ilgili bazı noktaları ve Endülüs'ün en önde gelen denizcilik merkezi olmasına imkân sağlayan tarihsel şartları kapsamlı bir şekilde tartışmaktadır. Bunu, Almeria'nın Khayran ve Zuhayr gibi Almerialı yöneticiler tarafından idare edildiği dönem hakkında bir inceleme takip etmektedir. Kitap, daha sonra, Murabıtlar tarafından zapt edildiği ms 1091 (H 484) yılında ortadan kalkan Banu Sumadih Devletinin kuruluşuna ilişkin tartışmalara geçmektedir. İkinci bölüm mimari

gelişiminden başlayıp en önemli tarihî yerlerini içermek suretiyle şehrin en önemli medeniyet yönlerini ele almaktadır. Kitap ekonomik ve entelektüel yaşama da ayrıntılı bir şekilde temas etmektedir. Bu durum, – şehre ilişkin kaynakların ve akademik araştırmaların yokluğuna rağmen – Almeria'nın İslami dönemdeki siyasî, ekonomik, mimari ve bilimsel yönleri hakkında yazar tarafından başarılı bir şekilde çizilen resmin tamamlanmasına yardımcı olmaktadır.

Yazar, sonuçları ortaya koymak için metinsel analizlere dayanmış ve böylece kendi araştırmasına bilimsel ve metodik bir şekilde yaklaşmayı başarmıştır. Bunun bir neticesi olarak konu üzerinde çalışan veya konuya sadece ilgi duyan kişiler açısından işe yarar bilimsel malzemeler sağlayabilmiştir. Yine de, eser, şehrin mimarisi söz konusu olduğunda hayati bir öneme sahip olan açıklayıcı resimlerden ve haritalardan yoksundur.

Shirin Khidr
Çeviren Fatih Taştan

ناصر الشريعة، محمد حسين. تاريخ قم و زندگانی حضرت معصومه. قم: انتشارات دار الفکر، ۱۳۵۰، ۳۵۰ص.

Nasir al-Shari'ah, Muhammad Husayn. *Tarikh-i Qum va Zindagani-yi Hazrat-i Ma'sumah*. Qum: Intisharat-i Dar al-Fikr, 1971, 350 s.

ÖZET

Kum Tarihi ve Hazreti Masume'nin Yaşam Hikâyesi

تاریخ قم و زندگانی حضرت معصومه

Bu kitap Kum'un İslam dönemindeki tarihi hakkında yazılmış olup ilk defa 1945/1324'te Muhammad Husayn b. Muhammad Hasan Qumi Nasir al-Shari'a tarafından yayımlanmıştır. Daha sonra 1971/1350'de Ali Davani asıl esere bazı yeni bilgiler eklemek ve diğer bazı bilgileri ise güncellemek suretiyle kitabı gözden geçirmiş ve yeniden yayınlamıştır. Kitaptaki malumatın büyük bir kısmı farklı tarihî ve dinî metinler

ile esere ayrıca bir değer kazandıran kitabeler gibi mevcudiyetini koruyan kanıtlardan toplanmıştır. Tarihsel malumatın görece büyük bir kısmı 4./10. yüzyılda Hasan b. Muhammad b. Hasan Qumi tarafından yazılan *Kum Tarihi* adlı meşhur kitaptan alınmıştır. Yazar eserinde bazen bu kitaptan pasajlara yer vermektedir.

Buradaki çaba kuruluş zamanından yerel coğrafya ve insanlarına kadar Kum şehrinin ayrıntılı bir tarihini sunmaya yöneliktir. Qumi, Şii anlatılarına göre Kum şehrinin erdemleriyle başlayıp daha sonra şehrin adının “Kum” konulmasındaki nedeni anlatmaktadır. Buna ilişkin farklı anlatılara değinen yazar nihayet kendi görüşünü sunmaktadır. Kendisi Kum'un ilk Arap sakinlerinin Eş'ariler olduğuna inanmakta ve bunlarla yerel halk arasındaki farklı anlaşmazlık ve kavgalara değinmektedir.

Yazar bütün önemli noktaları kitabına sığdırmaya çalışmıştır. Şehirdeki farklı tarihî bölge ve binalar, hükümdarlar, âlimler ve velilerin hepsi bu kitaba dâhil edilmiştir. Özellikle Kum'un ulema, fukaha ve muhaddisleri bu kitabın en son ve en kapsamlı bölümünü teşkil etmektedir. Bahsi geçen kişiler alfabetik olarak sıralanmış olup devamında onların yaşam ve eserlerinin bir özeti verilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde İmam Rıza'nın kız kardeşi Fatma bint Musa'nın yaşamı ve Kum şehrine geliş hikâyesi incelenmektedir. Bu bölümü Fatma bint Musa'nın türbesi, kuruluşu ve farklı dönemlerde yeniden inşa edilmesinin kısa bir hikâyesi takip etmektedir.

Tarikh-i Qum'nin genel yaklaşımı anlatsaldır. Ulemaya mensup olan yazar eleştirel bir yaklaşım sergileme konusunda hevesli değildir. Tarihî kaynaklar söz konusu olduğunda yazar kendisini birkaç kaynaka sınırlamakta ve çoğunlukla alıntılama yoluna gitmektedir. Bununla birlikte kendisi bazı orijinal kaynaklara erişebildiği ve şehrin hem bir görgü tanığı hem de sakini olduğu için eseri büyük bir öneme sahiptir.

Karim Javan
Çeviren Hasan Çolak

تدمري، عمر عبد السلام. تاريخ طرابلس السياسي و الحضاري عبر العصور: عصر دولة المماليك. بيروت: المؤسسة العربية للدراسات و النشر، ١٩٧٨، المجلد الثاني، ٦٧٥ص.

Tadmuri, 'Umar 'Abd al-Salam. *Tarikh Tarabulus al-Siyasi wa-al-Hadari 'Abra al-'Usur: 'Asr Dawlat al-Mamalik*. Beyrut: Al-Mu'assasah al-'Arabiyyah lil-Dirasat wa-al-Nashr, 1978, ikinci cilt, 675 s.

ÖZET

Çağlar Boyunca Trablus'un Siyasi ve Medeni Tarihi: Memluk Dönemi

تاريخ طرابلس السياسي و الحضاري عبر العصور: عصر دولة المماليك

Bu cilt (2. cilt), Trablus şehrinin Memluk dönemindeki tarihi ile ilgilidir. Eser siyasi ve kültürel olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci ana bölümde şehrin idari ve siyasi örgütlenmesi ele alınmakta; şehrin prensleri ile nazırlar ve yargıçlar gibi kıdemli görevlilerinin isimlerini sıralayan bir takım tablolarla örneklendirilmektedir. Bundan sonra şehrin demografik bileşimi, Hristiyanlar ve İsmaililer gibi bazı azınlıklara atıfta bulunularak sunulmuştur. Yazar ayrıca, Ermenilere ve Tatarlara karşı savaşta Trablus'un rolünün altını çizmektedir. Trablus'un Avrupa'ya karşı mücadelelerinin tarihine ışık tutmakta, Haçlı ordusundan arda kalanların Memluk topraklarından sürülmesinde ve Kıbrıslıların ve İtalyanların akınlarına karşı koymada şehrin oynadığı role vurgu yapmaktadır. Son olarak, Memluk döneminde Trablus'un şahit olduğu siyasal kargaşanın bazı örneklerini sunmaktadır. Bunun yanında bu dönemde şehri etkileyen bazı doğal afetlerle bazı eğlenceli ve ender olayları anlatmaktadır. Kitabın bu kısmı Memluk hanedanının çöküşünden sonra Trablus'un bir Osmanlı eyaleti hâline gelmesiyle son bulmaktadır.

İkinci ana bölümde modern Trablus kentini dinî, kamusal ve askerî mimarisiyle betimleyerek başlamaktadır. Her anıtın ayrıntılı tasvirleri ile birlikte bu kısım çok sayıda resim ve harita içermektedir ki bu durum İslam mimarisi ve Memluk sanatı konularına ilgi duyan

araştırmacılar için kitabı önemli bir kaynak hâline getirmektedir. Bu kısım, ekonomiye dair hususları sadece Memluk dönemi ile kısıtlı olarak değil, şehrin Fenikelilerce kurulmasından itibaren ele almakta ve şehrin stratejik konumu ile nüfusun başlıca tarımsal, endüstriyel ve ticari faaliyetlerine odaklanmaktadır. Son olarak Trablus'taki bilime hayatına değinmekte ve şehrin bazı önemli şairleri ile fakihlerini tanıtmaktadır.

Bu kısımları bazıları daktilo edilmiş bazıları ise ilk defa basılmış olan el yazmalarından oluşan özel bir ekler kısmı izlemektedir. Bu kısım kitabın önemli bir bölümünü işgal etmekle birlikte böylesine bir kısmın bu döneme ilgi duyan araştırmacılar için önemi açıktır.

Kitap genel olarak kapsamlı olup Memluk dönemi Trablus'unun birçok yönünü ele almaktadır. Ne var ki, yazarın kitaba birinci cildin kısa bir özetini dâhil etmesi, bu ciltte anlatılmamış bazı detayların okuyucu tarafından anlaşılmasını kolaylaştırabilirdi. Benzer şekilde, yazar tarafından Memluklarla ilgili kısa bir temel bilgi sunulması okuyucunun kitabı tarihsel ve kültürel bağlamına yerleştirebilmesi bakımından faydalı olabilirdi.

Meriam Ben Amor
Çeviren Metin Yeğenoğlu

تابنده گنابادی، سلطان حسین. تاریخ و جغرافیای گناباد. تهران: انتشارات حقیقت، چاپ دوم، ۱۳۷۹، ۴۳۷ص.

Tabandah Gunabadi, Sultan Husayn. *Tarikh va Jughrafiya-yi Gunabad*. Tahran: Intisharat-i Haqiqat, 2001, 2. baskı, 437 s.

ÖZET

Günâbâd'm Tarihi ve Coğrafyası

تاريخ و جغرافیای گناباد

Bu kitabın yazarı Nimetullâhî tarikatının meşhur üyelerinden biridir ve bilmek gerekir ki çoğu

Sufi açısından kendi tarihleri eskilerin biyografisinin ve adetlerinin bir açıklamasından ibarettir. Nimetullâhî tarikatının takipçileri siyasetten takıntılı bir şekilde uzak dururlar. Söz konusu dünya görüşü ile uyumlu olarak, coğrafya, bu kitapta “varlığın yolu” (*seyr-i âfâk*) ile, tarih ise “nefsin yolu” (*seyr-i enfîs*) ile eşdeğer tutulmuştur. Bu itibarla, kitapta ne coğrafi haritalar ne de siyasal çatışmaların bir tarihi yer almaktadır. En nihayet kitabın gizli amacının Günâbâd ismini mümkün olduğunca Nimetullâhî tarikatı ve aralarında söz konusu tarikat açısından son derece önemli olan Hacı Molla Sultan Muhammed Bidbahtî Günâbâdî’nin de yer aldığı tarikat büyükleri ile ilişkilendirmek olduğu söylenebilir.

Kitap, başlangıçta, Günâbâd’ın tarihsel kalıntılarına, diline ve kültürüne kısaca göz atmakta; daha sonra ise Gündâbâd çevresindeki köylerin bir listesini oluşturmaktadır. Her bir köyün ismine birçok sayfadan oluşan tasvirler eşlik etmektedir. Söz konusu tasvirler çoğunlukla her köyün isminin etimolojisi ile başlamakta ve bu köylerin sulama metotları ve suyollarının durumu hakkında görece kesin bazı açıklamalarla devam etmektedir. Bahsi geçen tasvirler nüfus sayıları ve Sufiliğin halk arasındaki etkisi ile son bulmaktadır. Fakat bölgenin mukayeseli durumu ve köyler arası ilişkiler incelenmeden kalmıştır.

Kitabın ikinci bölümü “Günâbâd’ın Âlimleri ve Bilim Adamları” başlığını taşımaktadır. Metinlerden ve sözlü kaynaklardan toplanan bilgilere dayanan bu bölüm Günâbâd’ın fıkıh, felsefe, mistisizm ve şiir alanlarındaki saygın isimleri hakkında bilgiler içermektedir. Kitap birbirinden farklı türden pek çok eski şiire ve kitaba dayanmaktadır. Yine de, kitap, özellikle mistikler hakkındaki tasvirleri dolayısıyla bir “hagiografi”yi andırmaktadır. Başka bir deyişle, kitap, mistiklerin büyüklüğünü ve onların emsalsiz yönlerini tasvir etmektedir.

Bütün bunlara karşın, ilk olarak 1969 yılında yayımlanan çalışma, Günâbâd şehri hakkındaki tamamlanmış ilk kaynak olarak görülmektedir. Kitap kanallar, sulama sistemleri ve bunlarla bağlantılı kültür hakkında çok sayıda önemli bilgiler içermektedir. Her ne kadar kitabın ana okuyucu kitlesini mistiklere ve Şîî Sufilerine ilgi duyanlar teşkil ediyor ise de, antropologlar da

bu kitabın muhtemel okuyucuları olarak kabul edilebilir.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Fatih Taştan

افسر، كرامت الله. تاريخ بافت قدیمی شیراز. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۷۴، چاپ دوم، ۳۱۹ص.

Afsar, Karamat Allah. *Tarikh-i Baft-i Qadim-i Shiraz*. Tahran: Anjuman-i Athar va Mafakhir-i Farhangi, 1995, 2. baskı, 319 s.

ÖZET

Eski Şiraz’ın Tarihi

تاریخ بافت قدیمی شیراز

Bu kitap, kuruluşundan erken Pehlevi dönemine kadarki zaman aralığını kapsayacak şekilde Şiraz şehrinin gelişiminin taslağını çıkarmaya yönelik bir girişimdir. “Eski Şiraz’ın Tarihi”nin yazılış amacı, eski şehirle – yani, şehrin kentsel yenileme projelerine ve şehirdeki diğer gelişmelere bağlı olarak görüntüsü henüz değişmemişkenki hâliyle – ilgili mevcut belgeleri derlemektir.

Kitap, başından sonuna kadar, eski Şiraz’ın görüntüsünü tarihsel anlatıların aynasında yansıtmayı hedeflemektedir. Yazar, doğduğu şehrin görüntüsü ile ilgili olarak tarihsel raporlarda, çizimlerde, turist yazılarında ve hatta rüya tabirlerinde yer alan en küçük bir işareti dahi bir tür mimari bakış eşliğinde çekip çıkarmaya ve bunları kesintisiz bir kronolojik çizgi dâhilinde birbirine bağlamaya çalışmıştır.

Bu durum ve şehirdeki fiziksel değişiklikleri gösteren haritaların yokluğu göz önünde bulundurulduğunda, şehrin tarih boyunca gösterdiği organik gelişimi hayal etmek okuyucuya kalmıştır. Derlenen malzemeler arasında en çok dikkat hasredilen şey su ikmal sistemleri, kapılar, köşkler, ana caddeler ile Pazar ve Şah Çerağ Türbesi gibi eski şehir yapılarıdır. Kitabın içeriği büyük oranda tasviridir ve herhangi bir bakış açısını desteklememektedir.

Benzer şekilde, kitap, şehir planlaması ve kültür arasındaki karşılıklı ilişkiyle de ilgilenmemektedir. Bununla birlikte, kitabın hitap ettiği kitle, tarihe ve şehir planlamasına ilgi duyanların ötesine geçmektedir.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Fatih Taştan

شهری، جعفر. تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم: زندگی، کسب و کار. تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا: انتشارات اسماعیلیان، ۱۳۶۷-۱۳۶۸، جلد ۶، ص ۴۳۴۴.

Shahri, Ja'far. *Tarikh-i Ijtima'i-yi Tihran dar Qarn-i Sızdahum: Zindagi, Kasb va Kar*. Tahran: Mu'assasah-yi Khadamat-i Farhangi-yi Rasa: Intisharat-i Isma'iliyyan, 1988-90, 6. cilt, 4344 s.

ÖZET

Tahran'ın On Üçüncü Yüzyıldaki Sosyal Tarihi (Yaşam ve Ticaret)

تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم: زندگی، کسب و کار

Bu kitap altı bölümden oluşmakta olup 4344 sayfa uzunluğundadır. Kitap, Pehlevi – özellikle Rıza Şah'ın hükümdarlığı – dönemindeki mesleklerin ayrıntılı bir açıklamasını yapmaktadır. Bölümlere yerleştirilen çeşitli görseller söz konusu dönemin belgelerine, gravürlerine, resimlerine, mekânlarına ve kişiliklerine kısaca göz atma imkânı sunmaktadır.

“Coğrafya ve Mekânlar” başlıklı birinci bölüm Tahran'ın yörelerini ve fiziksel alanlarını tasvir etmektedir. Bu bölüm 1883, 1891, 1922, 1932 ve 1933 tarihli *Tahran İstatistikleri ve Nüfus Sayımı* adlı kitaptan bazı kısımları da içermektedir. Bunlar farklı ilgi alanlarına sahip araştırmacılar için birer esin kaynağı olabilir. Doğrusu meslekler hakkındaki indeks, tek başına, yazarın bakanlık düzeyinden “sigara izmariti temizleyiciliği” gibi mesleklere kadar geniş bir yelpazeye yayılan mesleklerin ayrıntılı bir listesini içeren diğer beş bölümü yazmasına ilham kaynağı teşkil etmiştir.

Yazarın meslekleri tasvir etme üslubu genellikle “zerdeçal öğütücülüğü”, “mum satıcılığı”, “dokumacılık”, “ucuz giysi üreticiliği” vb. gibi mesleklerin her birini özel olarak ele alan pek çok sayfa ayırmaktan müteşekkildir. Yazar, her mesleği tasvir ettikten sonra, hemen o mesleğin etkisi ve bundan kaynaklanan kültürel değişimler hakkında bilgi vermektedir. Daha sonra, belirli bir mesleğin etkisinde kalan atasözleri ve bileşik sözcükleri ele almak suretiyle tartışmayı bitirmektedir. Bununla birlikte, yazarın sıra dışı meseleleri ele almaktaki ölçüsüzlüğü kitabın bir kaynak olarak belgeleme yönünü ve değerini zayıflatmaktadır.

Aslında, bölümleri mesleklere dayalı olarak düzenlemek, yazarın yeniden bir araya getirdiği zengin malzemeleri ve şaşırtıcı çağrışımları başarılı bir şekilde vermenin tek yoludur. Yine de, okuyucu “şapka satıcılığı” mesleği hakkındaki kısa tasviri okuduktan sonra Anayasal Devrim'in nedenlerinin ayrıntılı bir açıklamasını bulabilir.

Yazarın görünüşte önemsiz gibi duran meslekleri tasvir etme hususunda sahip olduğu ayrıntılı dikkat, kitabı kent sosyolojisi alanında kaleme alınmış en önemli kaynaklardan biri haline getirmektedir. Zira kitap, İran tarihinin – modernleşme hareketinin artan bir hızla ilerlediği – en hassas dönemlerinden birini konu edinmektedir. Bu itibarla, söz konusu eser, tarihsel bir çalışma olmaktan ziyade belirli bir dönemi konu edinen kişisel anlatılardan ve tecrübelerden oluşmuş bir kitaptır.

On üçüncü yüzyılda Tahran, Proustçu bir hassasiyetle “Geçmiş Şeylerin Anımsanması”na girişmeyi arzu eden tecrübeli bir büyüğün deneyimli kaleminden çıkmış bir açıklamadan ziyade, haklarından mahrum edilmiş bir sokak çocuğunun sorgulayan ve meraklı gözünden ve yüzyılın başında yapılmış bir açıklamayı andırmaktadır. Bu husus, kitabı, genel okuyucular tarafından anlaşılabilir kılarken özel ilgiye sahip okuyucular için çekici hale getirmektedir. Bu bakımdan, her türlü yaşam ve meslek erbabı bu kitabın okuyucu kitlesi olarak kabul edilebilir.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Fatih Taştan

همائی، جلال الدین. تاریخ اصفهان، مجلد هنر و هنرمندان. به کوشش ماهدخت بانو همایی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۵، ۳۹۱ص.

Huma'i, Jalal al-Din. *Tarikh-i Isfahan: Mujallad-i Humar va Humarmandan*. Mahdukhht Banu Huma'i (ed.). Tahran: Pizhuhishgah-i 'Ulum-i Inساني va Mutala'at-i Farhangi, 1996, 391 s.

ÖZET

İsfahan'ın Tarihi: Sanat ve Sanatçılar Üzerine Ciltler

تاریخ اصفهان، مجلد هنر و هنرمندان

Tarikh-i Isfahan, veya İsfahan'ın Tarihi, yirminci yüzyılın önde gelen İranlı yazarlarından Profesör Celal el-Din Huma'i tarafından kaleme alınmıştır. Eldeki cilt serinin mevcut olan tek bölümüdür ve İsfahan'da sanatın tarihini ele almaktadır. Yazar İsfahan'da doğmuş olduğundan bu şehre yönelik büyük bir coşku duymakta ve birçok hususu ayrıntılı olarak tartışmaktadır. Bu yüzden açıklanmamış hiçbir şey bırakılmamış ve İsfahan'ın tarihi ve sanatının her yönü ele alınmıştır.

İslam öncesi İsfahan'a dair verilen bilgiler yazarın ayrıntılarını Avrupalı arkeologlar ve gezginlerin bıraktığı kaynaklardan edindiği, Partlar döneminden kalan tarihî alanlarla sınırlıdır. Kitabın büyük bölümü İslami Döneme, özellikle Safevi dönemi ve sonrasına odaklanmaktadır. Huma'i'nin hem Farsça hem de Arapça dillerinde yazılmış farklı tarihsel ve edebî eserler üzerine derin bilgisi bu kitap için fazladan bir itibar kaynağıdır. Bu dilsel kabiliyetine dayanarak sanat, mimari, sanatçılar ve zanaatkârlar üzerine antolojiler, tarih kitapları, şiir, ilahiyat ve Sufi yazınında dağınık olarak bulunan farklı bilgi parçalarını bir araya getirmeye çalışmıştır.

Giriş bölümünde Huma'i, Partlılardan bugüne İsfahan'daki sanat, zanaatlar ve mimarinin genel tarihini gözden geçirmektedir. Yerel sanatların değişik dönemlerdeki gelişimini ele alan yazar modernleşmenin bunlar üzerindeki etkilerini incelemektedir.

Yazar, İslam hat sanatının tarihini ve farklı tarzlarının gelişimini sunarak İsfahan'da yaşamış olan hattatların biyografileriyle birlikte bir listesini sunmaktadır. Huma'i müzisyenler, şarkıcılar ve çalgı aleti yapanları ele almakta ve bunların biyografilerine yer vermektedir. Geleneksel İran müziğinde yer aldıkları şekliyle farklı musiki makamları (*maqamat*) hakkında geniş kapsamlı tarifler yapmakta ve klasik Fars müziğinin (*tasnif*) gelişimini incelemektedir.

Fars resim ve çizim sanatının MS 15./H 9. yüzyıldan yazarın yaşadığı zamana kadarki tarihine bir bölüm ayrılmıştır. İsfahan'daki Herat Okulu'nun kuruluşundan sonra farklı İslam resim okullarının gelişim sürecini inceleyen yazar ayrıca ressamların bir listesini ve biyografilerini de sunmaktadır.

Musaddiqaan (müşahitler) ve *massahan* (yer ölçümü konusunda uzman kişiler) gibi geleneksel zanaatkârlar ve teknisyenler de ele alınmış, isimleri de belirtilmiştir. Bütün farklı sanat alanlarının kapsama alınmasını sağlamak için yazar daha az popüler olan sanat ve zanaatlara bir bölüm ayırmıştır. Son bölümde yazar *shahnama-khwanan*'dan (Şehnameyi okuyanlar) bahsetmiştir.

İsfahan'ın Tarihi kitabının güçlü yanları arasında, farklı tarihî kaynaklara dayanan geniş kapsamlı bilgi vermesinin yanında, kitabın sonunda verilen ve araştırmacıların işini çok kolaylaştıran kapsamlı dizin sayılabilir. Ne var ki kitapta, kitabın ana konusunun dışında kalan bazı bölümler mevcuttur. Örnek vermek gerekirse, *musaddiqaan* (müşahitler) ve *massahan* (yer ölçümü konusunda uzman kişiler) gibi konular sanatla ilişkili olmayabilirler.

Karim Javan
Çeviren Metin Yeğenoğlu

سیدی، مهدی. تاریخ شهر مشهد: از آغاز تا مشروطه. تهران: شهرداری مشهد با همکاری انتشارات جامی، ۱۳۷۸، ۴۷۳ص.

Seyedi, Mehdi. *Tarikh-i Shahr-i Mashhad: az Aghaz ta Mashrutah*. Tahran: Shahr-dari-yi Mashhad ba Hamkari-yi Intisharat-i Jami, 1999, 473 s.

ÖZET

**Meşhed Şehrinin Tarihi: Başlangıcından
Meşrutiyet Devrimine Kadar**

تاریخ شهر مشهد: از آغاز تا مشروطه

Yazar bu kitabı hazırlayıp yazmasının en önemli sebebi olarak Meşhed şehri hakkında kapsamlı bir araştırma olmamasını sunmaktadır. Seyedi'ye göre daha önceki bütün tarihçiler, Mohammad Hossein Khan Sanialdoleh'in kaleme aldığı *Matla' al-Shams (Erken Güneş)* adlı eserden aldıkları malzemeyi tekrar edegelmişlerdir. *Matla' al-Shams*, Meşhed'in tarihi hakkındaki ilk kitap olup *Tarikh-i Shahr-i Mashhad*'in de en önemli kaynağını teşkil etmektedir. Araştırılan çok sayıda tarihî metin içerisinde sadece 129 tanesi *Matla' al-Shams*'e doğrudan atıfta bulunmaktadır. Bununla birlikte kullanılan kaynaklar arasında hiçbir birincil kaynak mevcut değildir.

Kitap Meşrutiyet Devriminden öteye gitmemekte ve 1878'de tamamlanan sayımın bir özetiyle sona ermektedir. Yazar, siyasi kaygıları çağdaş tarihi incelememesinin nedenlerinden biri olarak sunarken kitabın tamamında tarafsız kalmaya çalışmaktadır. Ortaya herhangi bir genel teoriyi desteklemeyip çoğunlukla tarihteki iktidar çatışmalarını anlatan bir kitap çıkmasının nedeni de muhtemelen katıksız tarihî bir metin yazma konusundaki bu takındır.

Meşhed şehrinin kuruluşu ve hatta adının, sekizinci Şii imamının türbesiyle bağlantılı olduğu göz önünde bulundurulursa türbe, ele alınan olaylar üzerinde temel bir rol oynamakta olup maruz kaldığı tahribat, geçirdiği tamirat ve genişlemeleri kitabın tamamında incelenmektedir. Türkmen ve Özbeklerin daimi saldırıları ile Sünni ve Şiiler arasındaki gerginlikler kitap boyunca tekrarlanan diğer meseleler arasındadır. Fakat kitabın büyük kısmı Horasan'daki siyasi ve askerî olayları incelemeye ayrılmıştır. Türbenin varlığından ve Meşhed'in sürekli meskûn olmasından dolayı, tarihi de belirli bir sürekliliğe sahiptir. Dolayısıyla, *Tarikh-i Shahr-i Mashhad*'i okumak Horasan'da meydana gelen iktidar çatışmalarının tarihini okumak anlamına gelmektedir.

Kitap tarih üzerine odaklanılarak yazılmış

olup bundan dolayı çok ender durumlarda Meşhed halkının kültürünü incelemektedir. Aynı zamanda, okurları sürekli Meşhed ve Horasan hakkında önemli malumat veren kaynaklara yöneltmektedir. Bu sebeple kitap Horasan'ın tarihi ve kültürü üzerine çalışan bütün araştırmacılara tavsiye edilmektedir.

Iradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Hasan Çolak

یوسفی نیا، علی اصغر. تاریخ تنکابن محال ثلاث. تهران: نشر قطره، ۱۳۷۱، چاپ دوم، ۷۰۵ص.

Yusufo'niya, 'Ali Asghar. *Tarikh-i Tunukabun: Mahal-i Salas*. Tahran: Nashrah-i Qatrah, 1991–1992, 2. baskı, 705 s.

ÖZET

Tunukabun'un Tarihi: Üç Bölge

تاریخ تنکابن محال ثالث

Tarikh-i Tunukabun okuyucuyu Tunukabun topraklarıyla tanıştırmayı amaçlamaktadır. Bu topraklar daha önce Tunukabun'un bir parçası olan Ghalamro'nun bazı bölümlerini, diğer bir ifadeyle Kojur ve Kelarestagh bölgelerini içermektedir. Bu eyaletler Üç Bölge olarak bilinmekte olup Gilan ve Mazandaran eyaletlerinin arasında yer almaktadır. Eyaletler arasındaki ortak coğrafi, kültürel ve etnik bağlantılar dolayısıyla kitap boyunca hem Gilan hem de Mazandaran'daki siyasi ve askerî olaylar takip edilmeye çalışılmaktadır. Bu olaylar tarih öncesi ve efsanevi dönemlerden başlamakta ve İran'daki İslami Devrim'in hemen öncesindeki döneme kadar devam etmektedir. Bu çok geniş zaman dilimi içerisinde Anayasal Devrim, Orman Hareketi ve Tunukabun'daki Tudeh Partisi'nin yükselişi ve düşüşüne özel bir yer verilmektedir.

Kitabın belirtilen amaçlarından bir diğeri, bu bölgede yaşayan insanların etnik kimliklerini ortaya koymaktır. Gerçekten de, yüzden fazla farklı kaynağı gözden geçiren yazar bu

bölge insanların etnik kimliklerini sunmaya çalışmıştır.

Kitabın birinci bölümü öncelikli olarak ırk, tarih öncesi antropoloji ve biyolojik antropoloji tartışmalarına ayrılmıştır. Bu kısımlar, özellikle “Kas” etnik grubu dikkate alındığında, kullanılan kaynakların bu kısımda ulaşılan mübalağalı sonuçları desteklememesi sebebiyle ihtiyatlılık bakımından oldukça eksiktir. Çalışmanın geri kalanında da sürekli olarak Dialemah halkının cesareti ve savaşçı niteliklerinden bahsedilmektedir. Dirençlilikleri ile yabancı kuvvetlere, merkezi hükümetlere ve içsel hareketlere karşı koymalarına dair tasvirler yazarın ana ilgi alanını oluşturmaktadır.

Kitabın ikinci yarısı Anayasal Devrim sırasındaki ve sonrasındaki yaklaşık 50 yıllık süreçte gerçekleşen olaylara yoğunlaşmaktadır. Bu kısımlarda Tunukabun’un toplumsal hareketlerin oluşum ve devamlılığının sağlanmasında oynadığı rollere ışık tutulmaktadır. Kendisi de Tunukabunlu olan yazar, bazı durumlarda kendi hayatından ve çevresinde bulunan kişilerin hayatlarından içerikleri ve hatıraları özet biçimde kitaba dâhil etmiştir.

Kaynak ve referansların hepsi ya Farsçadır ya da Farsçaya tercüme edilmiştir. Birincil kaynak örnekleri sözel kaynaklar ile Anayasal Devrim sırasındaki olaylara dair bir elyazması kitap-tan kısa bölümler içermektedir. Kitabın metni akıcı olup odak noktasını yabancı istilaları, siyasal çatışmalar ve yerel karışıklık ve isyanlar üzerine tutmaktadır. Kitap çok nadir olarak Tunukabun’un coğrafyası ve kültürüne yer vermektedir. Kitabın hedeflediği ana okuyucu kitlesi Hazar Denizi’nin güney kıyılarının siyaset, tarih ve nüfusuna ilgi duyanlardan oluşmaktadır.

İradj Esmailpour Ghouhani
Çeviren Metin Yeğenoğlu

توسلی، محمود. طراحی شهری در بافت قدیمی شهر یزد. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۶۸، ۱۶۱ص.

Tavassuli, Mahmud. *Tarrahi-yi Shahri dar Baft-i Qadim-i Shahr-i Yazd*. Tahran: Markaz-i

Mutala‘at va Tahqiqat-i Shahr-sazi va Mi‘mari, Vizarat-i Maskan va Shahr-sazi, 1990, 161 s.

ÖZET

Eski Yezd Şehrinde Şehir Planlaması

طراحی شهری در بافت قدیمی شهر یزد

Yazar, bu kitapta, eski Yezd’deki şehir planlamasını konu edinen tartışmaları ele almakta; bunu yaparken evvela mevcut durumu gözden geçirmekte, sonrasında ise önerilerde bulunmaktadır.

Mevcut durum ile ilgili bölümde kitap ilk önce tüm şehrin altında birini oluşturan inceleme alanını tanıtmakta ve şehrin genel planlaması ile bağlantılı olarak bu alanın önemini açıklamaktadır. Şehrin bu bölümü millî değere sahip mimarinin mevcudiyeti nedeniyle önemlidir. Kitap Yezd’in sakinleri ile ilgili bir araştırmaya yer vermekte ve şehrin eski bölümü ile ilgili başlıca problemleri açıklamaktadır. Söz konusu problemler arasında ulaşım alanındaki yetersizlikler, kentsel imkânlar, teçhizata ve hizmetlere erişimdeki zorluklar, yıkılmaya yüz tutmuş alanların mevcudiyeti ve bina onarım koşulları yer almaktadır. Yaşam tarzlarındaki değişimler ve bunların sonuçları, bölümde ele alınan ve dikkat çekilen diğer konulardan bazılarıdır. Yazar, ekonomik yaşamlarını geliştirecek imkânlar yaratıldığı takdirde şehrin bahsi geçen eski alanlarının onarımında ve geliştirilmesinde Yezd sakinlerinin finansal yardımının sağlanabileceğine inanmaktadır.

İkinci bölümden önce, kitap, Yezd Camii, pazar yeri ve medreseler gibi değerli eserlerin fiziksel koşullarını gösteren haritalar ve resimler sunmaktadır. Bu kısım, aynı zamanda meskenlerin türlerini saptamakta ve şehrin eski tarafındaki onarım faaliyetlerine örnekler vererek bunları eleştirmektedir.

İkinci bölümde kendi önerilerinden bahseden yazar evvela Yezd’deki planlamanın bir taslağını sunmaktadır. Kendisi, amacının tarihsel binaların kültürel değerlerini koruyabilecek, eski semtlerdeki etkinlik düzeyini artırabilecek ve bu tür çalışmalar için uygun bir ortam yaratacak politik önerileri sunmak olduğunu iddia etmektedir. Önerileri kapsamında, şehrin eski

kısımında gerçekleştirilecek tadilat esnasında hepsinin göz önünde bulundurulması gereken ve benzer bileşenler içeren özel planlamaların bir taslağını çıkarmaktadır. Bunlar arasında kent-sel mekânların değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi, sorunlu alanlarda planlamanın hayata geçirilmesi, örnek bir kavşağın tasarlanması, meskenlerin iyileştirilmesi ve onarılması ve bir inşaat mevzuatı oluşturulması yer almaktadır.

Kitabın sonunda, eski Semnan kalesinin kusurlarını gösteren bir araştırma ile birlikte, kale bölümlerinin planı ile eski şehirdeki hizmet alanlarının örnek bir krokisini sunan ekler yer almaktadır.

Mohammad-Reza Hashemitaba
Çeviren Fatih Taştan

Bali, Rıfat N. *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*. İstanbul: İletişim, 2002, 376 s.

ÖZET

Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar

Özellikle 1980'lerin başlarından bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı çok boyutlu bir dönüşüm geçirdi. *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a* temel olarak bu dönüşümün başat yönlerinden birine odaklanmaktadır: "kentlileşen toplum"daki "Batı tarzı hayat"ın hâkimiyetini kuruşu. Bu kitap, başka bir deyişle, söz konusu dönemdeki (1980s–1990s) geniş kapsamlı toplumsal dönüşümü, onun daha çok kültürel yönlerinin altını çizerek neredeyse bütün yönleriyle tartışmaktadır.

Rıfat N. Bali çalışmasında "çağdaş bir kadın" ya da "çağdaş bir erkek" olmanın anlamının değişimini ve yeni işadımı ya da politikacı imajının oluşumunu ele almaktadır. Yeni yerleşim yerlerindeki çeşitli yaşama biçimlerinin ortaya çıkışı, yeme içme alışkanlığındaki

farklılaşma gibi kentlerdeki gündelik hayata ilişkin değişimlerin ayrıntılarını inceler.

Yazarın çalışma boyunca savunduğu temel sav şu şekilde özetlenebilir: Söz konusu dönüşüm sürecinde genç, kentli, iyi eğitilmiş ve yüksek gelir kazanan bir kesim, basındaki yeni elitler hâline gelmiştir. "Beyaz Türkler" olarak adlandırılan bu kesim Batı tarzı hayat, Avrupalı ve milliyetçi "Yeni Türk İnsanı" projeleri üzerine yazılar çıkarmaya başladılar.

Bu kitabın zayıf noktalarından birinin, oldukça kapsamlı olan araştırma konusu olduğu söylenebilir ki bu konuyu 376 sayfalık bir kitapta hakkıyla ele almak zordur. Her ne kadar yazar kent toplumundaki her tür kültürel değişime temas etse de, bu konuda daha önce yapılmış sosyolojik araştırmalara yeterince değinmemektedir. Ne var ki bu kitabın gücü 1980–2000 yılları arasındaki dönemin gazete ve dergilerinin kapsamlı ve titiz bir arşiv çalışması oluşudur. Üstelik, Bali'nin çalışmasının, gazeteciliğin dönüşümünü kapsayarak kentlileşmenin kültürel yönlerini anlamak için yapılmış araştırmalar arasındaki önemli bir kaç çalışmadan biri olduğu söylenebilir.

Sinan Kadir Çelik

Филанович, М. И. *Ташкент – Зарождение и Развитие Города и Городской Культуры*. Ташкент: Фан Узбекской ССР, 1983, 227с.

Filanovich, M. I. *Tashkent – Zarozhdenie i Razvitie Goroda i Gorodskoi Kul'tury*. Taşkent: Fan Uzbekskoi SSR, 1983, 227 s.

ÖZET

Taşkent: Şehir ve Kültürünün Oluşum ve Gelişimi

Ташкент – Зарождение и Развитие Города и Городской Культуры

Bu kitapla birlikte ilk kez bir yazar çağdaş Taşkent'in kültürünü ortaya çıkarmaya çalışmış-

tır. Kitap, şehrin ilk kuruluşunun yanı sıra şehir kültürünün ortaya çıkışı ve tedrici gelişimini anlatmaktadır. Yazar, şehrin 2000 yaşında olduğunu tahmin etmektedir.

Bu eserdeki analizler yazılı kaynaklar ile en yeni arkeolojik kazılar üzerine temellendirilmiştir. Taşkent'in mini vahasından elde edilen malzeme sayesinde ve şehrin topoğrafyasından yola çıkarak kitap eski başkent Chach (tarihî belgelerde Minguryuk olarak da geçmektedir – İngilizce çevirmenin notu) ile 6 ila 8. yüzyıllar arasında başkent olan Taşkent'in yerlerini tespit etmiştir. Kitap ayrıca şehrin geç Orta Çağ dönemindeki gelişimini de ele almaktadır.

Yazar tarihsel bağlamı ortaya koyarak Taşkent mini vahasının fiziki, coğrafi ve jeomorfolojik bir tasvirini sunmaktadır.

Yazar mini vahanın su-şebekesi ile "Kaunchin" kültürünün kronolojisini de betimlemektedir.

Kitap, Shashtep, Kyurgantep, Minguryuk, Aktep Yunusabad, Aktep Chilanzar, Hanabad ve Binket'teki kentsel yerleşim merkezlerinin arkeolojik komplekslerine dair malzemenin ve ilgili merkezdeki yerleşim mekânlarını, kişilere ait binaları, kuyuları ve rezervuarları gösteren resimlerin sunulduğu 7 adet tablodan oluşan bir zeyil bölümü içermektedir. Arkeolojik bulgular siyah beyaz fotoğraflarla gösterilmektedir.

Kitabın metin kısmında da yerleşimlerin ve arkeolojik buluntuların siyah beyaz resim, harita ve planları ayrıca yer almaktadır.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Hasan Çolak

Muhammadkarimov, Abdulaziz. *Tashkentnama: Illustrated Historical-Toponymic Up to Date Guidebook*. Mukadis Dustmatov (tr.). Ken Cross (ed.). Taşkent: Uzintour, 2006, 239 s.

ÖZET

Taşkentname: Resimli Güncel Tarihî -Toponimik Rehber

*Tashkentnama: Illustrated Historical-
Toponymic Up to Date Guidebook*

Yazar Abdulaziz Muhammadkarimov'un kaleme aldığı, Özbek başkenti Taşkent hakkındaki rehber iki bölümden oluşmaktadır: Birincisi Taşkent'in tarihi, en önemli semtleri, mahalleleri ve tarihî alanlarının bir anlatısıdır. İkinci bölüm ise müze, tiyatro, otel ve benzeri yerlerin tasvir ve sıralamalarını içeren, çağdaş Taşkent için basit bir rehberdir. Bilimsel açıdan bakıldığında kitabın sadece ilk bölümü ilginçtir. Bu bölüm Taşkent'in semtleriyle mahallelerinin tarihi hakkında İngilizce yazılmış eserler arasında tesadüf ettiklerinden daha ayrıntılı bir bakış açısı sunmaktadır.

Taşkentname, Taşkent'in MÖ ikinci veya birinci yüzyılda kuruluş tarihiyle ilgili bir izahla başlayıp sonrasında Timur dönemine geçmekte; Taşkent'in Kokand Hanlığı, Rus ve son olarak Sovyet yönetimleri altındaki hâlini anlatmaktadır. Kitap Beshyoghoch, Kukcha, Sebzor ve Shayhontohur adlı dört tarihî semt üzerine yoğunlaşmaktadır. Semt adlarının kökenini açıkladıktan sonra bunların her birinde yer alan kapı, cami, medrese ve geleneksel Özbek mahallelerinin miktarını sıralamaktadır.

Okur mahallelerin kuruluşu, nerelerde yer aldığı, isimlerinin nereden geldiği ve buralarda hangi meşhur alanların bulunduğu konusunda da bir şeyler öğrenmektedir. Örneğin Muhammad Karimov, Chorsu mahallesi hakkında yazarken, bir zamanlar meşhur olan kuyusuna ve 15. yüzyıl Sufi şairi Abdurrahman Jami'nin dahi buradan nasıl su içtiğine değinmektedir. Yazar aynı zamanda Taşkent'in kalelerini, kapılarını, pazarlarını ve su kanallarını da ayrıntılarıyla incelemektedir.

Ruşça ya da Özbekçe okuyamayan fakat Taşkent'in tarihine dair bir bakış açısı kazanmak isteyen biri için bu kitap, eksiklikleri çok olmakla birlikte, tavsiye edilebilir. Öncelikle hiçbir tarihî kaynak sunulmamaktadır ki bu da *Taşkentname*'yi popüler bir bilim çalışması

haline getirmektedir. İngilizce kullanımı da yer yer öylesine sıkıntılı bir hale gelmektedir ki kelimelerin ardındaki mana belirsizleşmektedir. Ayrıca birçok imla hatasının yanı sıra isimler de kitap boyunca tutarsız bir biçimde kaleme alınmıştır. Sonuç olarak, *Taşkentname* garip bir eserdir, fakat bu konuda eldeki İngilizce eserler arasında en iyisidir.

Jesko Schmoller
Çeviren Hasan Çolak

Özdem, Filiz et al. (ed.). *Taşın Belleği: Mardin*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, 503 s.

ÖZET

Taşın Belleği: Mardin

Taşın Belleği: Mardin, Mardin kentinin antik çağlardan günümüze uzanan tarihsel, sosyolojik ve kültürel belleğinin izini süren yirmi iki yazıdan ve yüzlerce fotoğraftan oluşan ansiklopedik bir kaynak. Bununla beraber, kentin hemen hemen bütün boyutlarıyla ilgili zengin incelemelerden oluştuğu için genel bir başvuru kaynağı olmanın ötesine geçiyor. Kent tarihi ve sosyolojisi, sanat ve mimarlık alanlarında çalışan araştırmacılar, Filiz Özdem'in derlediği yazılarda nitelikli birçok ayrıntı bulabilirler. Bu 503 sayfalık kitabın varlık nedeni, Metin Sözen tarafından kaleme alınmış ilk yazıda "özellikli bir kültür coğrafyasında yer alan Mardin'in köklü geçmişinin ve özgün kimliğinin altını çizmek" olarak özetleniyor. Nitekim kitap, farklı etnik kökenlere, dinlere ve dillere sahip insanların çağlar boyunca Mardin'de hep birlikte sürdürdükleri yaşamın kökenlerini, sonuçlarını ve işleyişini anlamaya çalışıyor.

İslam uygarlığıyla ve İslam'ın öteki din ve kültürlerle etkileşimi konularıyla ilgilenen, akademinin içinden ya da dışından okurlar için kitap-taki bütün yazılar yararlı olmakla beraber, dört yazı özellikle önemli görünüyor: Abdüsselam Uluçam'ın "İslam Dönemi Mardini", Gabriyel Akyüz'ün "Mardin Merkez'de Bulunan Süryani Kadim Kiliseleri", İ. Gürşen Kafkas'ın

"Mardin'de Folklorik Yapılaşma" ve Melih Duygulu'nun "Mardin'de Müzik". Uluçam, kentin 640'ta Müslüman topraklarına katılışıyla başlayan sürecin ayrıntılı tarihini Cumhuriyet dönemine dek sürüyor. Akyüz, bir taraftan Süryani tarihinin önemli manastırları, kiliseleri, okul ve patrikhaneleri hakkında bilgi verirken, diğer taraftan, Mardin'de kiliselerin, camilerin, medreselerin yan yanılığını, farklı toplumların hoşgörü ortamında sürdürdükleri yaşamın bir göstergesi olarak vurguluyor. Kafkas, evlilik geleneklerinden düğünlere, çökeşliliktен töre cinayetleri ve kan davalarına, sünnet şöenlerinden dinî bayramlara, hem Müslüman hem de Süryani kültürüne özgü folklorik öğeleri özetliyor. Duygulu da öteki yazarlar gibi kentin çok kültürlü yapısına odaklanıyor ve İslam'ın farklı tarikatlarında ve Ermeni ve Süryani kiliselerinde üretilen mistik ve geleneksel müzikle beraber farklı etnik grupların, örneğin Arapların, Kürtlerin ve Çeçenlerin müzik kültürünü de tartışıyor.

Taşın Belleği: Mardin, hem yazıların niteliği, hem de sunduğu görsel malzemeyle eşsiz bir yapıt. İslam tarihi, mimarisi, folkloru, müziği ve geleneğiyle ilgilenenlerin başvurabileceği kitapta yalnızca akademik makaleler değil, edebî denemeler de bulunabilir.

Hivren Demir-Atay

Dyayadi, Drs. *Tata Kota Menurut Islam: Konsep Pembangunan Kota Yang Ramah Lingkungan, Estetik, Dan Berbasis Sosial*. Jakarta: Khalifa, 2008, 294 s.

ÖZET

İslam'a Göre Şehir Planlama: Çevresel, Estetik ve Toplumsal-temelli Şehir Gelişimi

Tata Kota Menurut Islam: Konsep Pembangunan Kota Yang Ramah Lingkungan, Estetik, Dan Berbasis Sosial

Bu küçük kitap bir şehirdeki güncel yaşama İslami bir çözüm sunmakla kalmamakta aynı

zamanda İslam Peygamberi ve Ömer ibn Hattap dönemlerine yoğunlaşmış şehir gelişimindeki uygulamaları inceleyerek şehir planlamasını metinsel bir bakış açısından da analiz etmektedir. Böylelikle, kitap özgün İslam epistemolojisine bakarak fıkıhın alanını genişletmiş bulunmaktadır. Fıkıh hakkındaki bu çağdaş çalışma şehir planlamasıyla İslami bir açıdan ilgilenen entelektüeller için yazılmıştır. Bununla birlikte, eser fıkıhın şehir planlama pratiği ile ilişkisine dair ayrıntılı bir epistemolojisini sunmamaktadır.

Yazar, İslam'ın mükemmel bir öğretiy sunduğunu ve şehir planlamacılığının birçok boyutunu kapsadığını söylemektedir. Ancak şehir planlamadan sorumlu kimselerin işsizlik, fakirlik, suç, çöplerin imhası, fuhuş, varoşlar, hıfzıssıhha, bulaşıcı hastalıklar vb. gibi güncel şehircilik sorunlarıyla ilgilenirken bazı durumlarda fıkıhı göz ardı ettiklerini ileri sürmektedir. Bu konular Jakarta'daki şehir yaşamına dair örnekler üzerinden tartışılmıştır.

Yazar Hz. Muhammed'in sahabeyle birlikte şehir gelişimiyle ilgilenmesine değindikten sonra Halife Ömer ibn Hattab'ın Küfe, Basra, Musul ve Füstat şehirlerini nasıl inşa ettiğini anlatmaktadır. Yazar camileri şehrin merkezinde inşa etmek ve kamu hizmetleri için şehirlerde belirli yerleri seçmek gibi Hz. Muhammed ve Hz. Ömer'in kullandıkları kıstasları de belirtmektedir.

Yazara göre İslami öğretiler şehir yaşamına ilişkin bütün sorunlara cevap vermektedir ve bu sorunlar şeriat çerçevesinde ele alınmıştır.

Yazar eserini İslam'da mesken meselesini tartışarak sonlandırmakta ve insanların, sağlıklı bir yaşamın ve gelecek nesillerin gelişiminin mümkün olduğu, aile dostu bir çevrede uygun bir mahalle seçmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Saifuddin Dhuhri
Çeviren Hasan Çolak

حزین بروجردي، حسین. "تذکره حسین حزین" یا "دورغایی از شہرستان بروجردي" حاوی شرح حال دانشمندان، شعرا، نویسندگان گذشتہ و معاصر، تاریخ و جغرافیای بروجردي به ضمیمہ ی عکس هایی از اماکن تاریخی. قم: انتشارات مجمع متوسلین به آل محمد (ص)، ۱۳۸۰، ۷۷ص.

Hazin Burujirdi, Husayn. *Tazkirah-yi Husayn Hazin, ya, Durnuma'i az Shahrستان-i Burujird: Havi-yi, Sharh-i Hal-i Danishmandan, Shu'ara', Nivisandigan-i Guzashtah wa Mu'asir, Tarikh va Jugrafiya-yi Burujird bi Zamimah-yi 'Aksha'i az Amakin-i Tarikhi*. Qum: Intisharat-i Majma'-yi Mutavassilin bi Al-i Muhammad, 2001, 770 s.

ÖZET

Husayn Hazin Tezkiresi Yahut Burujird Eyaletinin bir Panoraması

"تذکره حسین حزین" یا "دورغایی از شہرستان بروجردي"

Öne gelen şahsiyet ve şairlerin yaşam öyküleri ile eser ve şairlerini içeren kitaplara *tez-kire* denir. Husayn Hazin'in tezkiresi de buna istisna oluşturmamaktadır. Kitabın, *Burujird'in Şehir Bülteni* olarak da adlandırılabilir ilk iki yüz sayfası bir kenara bırakılacak olursa eserin geriye kalan kısmı Burujird'in önde gelen şahsiyetlerinin yaşam öyküleri ile bizzat yazar da dâhil olmak üzere geçmiş ve günümüzdeki şairleri üzerine odaklanmaktadır.

İlk iki bölüm Burujird eyaletinin coğrafya, tarih, gelenek ve adetleriyle ilgilidir. Her ne kadar Burujird'in siyasi tarih anlatısının Nâsir al-Dîn Shâh'ın hükümdarlığının sonunda noktalandığını söylemek gerekse de, bu iki bölüm okuru şehrin önde gelen şahsiyetlerinin içinde geliştiği toplumsal ve siyasi altyapıyla tanıştırmayı amaçlamaktadır.

Kitabı oluşturan malzemeler, kitabın ilk baskısının yapılmasından otuz yıl önce 1971'de (Rumi 1350) sona eren 40 yıllık bir dönemde toplanmıştır. Kitabın görece eski üslubu ve/veya yazarın, kitabın yayımlanmasından önce vefatı nedeniyle, kaynak ve atıfların kati bir şekilde sıralanmasından kaçınılmıştır. Burada toplanan bilgilerin büyük bir kısmının yazarın görgü tanıklığı ettiği olaylar ve kişisel deneyimlerinden kaynaklanması sebebiyle, kitap ağırlıklı olarak birincil bir antropolojik çalışmadır. Kitabın en öne çıkan özelliklerinden biri yazarın, meşhur kişilerin türbelerinin şu an Burujird ve civarında yer alan kutsal mabetlere dönüşümünün köküne ve bu dönüşüm sürecine yoğunlaşmasıdır. Eser aynı zamanda hacılarca ziyaret edilen

yirmi mabedin resimleriyle birlikte buraların oluşumlarına dair anlatılar ile Burūjird'e ait yaklaşık otuz âdet, tören ve eski oyununun bir derleme ve incelemesini de içermektedir.

Kitabın diğer bölümleri, sadece Burūjird'in şair, fakih ve diğer büyük şahsiyetlerinin yaşam öyküleriyle eserleri üzerine odaklanmaktadır. Bizzat Burūjird'in Edebî Cemiyetinin bir üyesi olan yazar hiçbir eser ya da şiirin edebî incelemesini sunmamaktadır ve kendisinin bazı şairleri tamamen gözardı etmiş olması pekala mümkündür. Serbest nazımda yazılmış bir şiir dışında kitap modernist şiirden hiçbir örneğe yer vermemektedir. "Çağdaş Şairlerin Yaşam ve Eserleri" adlı bölüm Hızır Burūjirdi'nin karakter ve şiirsel üslubunda düzenlenen birçok şiir ihtiva etmektedir. Ancak bunlar ille de yazarın üslubunu temsil eden örnekler olmamıştır. İlaveten, yerel üslupta yazılmış çok az şiire yer verilmiştir.

Kitabın ana okur kitlesi antropologlar ile Loristan ve Batı İran Yaylası toplumlarının kültürüyle ilgilenenlerdir. Ayrıca, kutsal mabetleri inceleyen araştırmacılar da bu kitapta birçok değerli bilgi bulacaktır.

İradj Esmailpour Ghouhani
Çeviren Hasan Çolak

نجمی، ناصر. طهران عهد ناصری. تهران: عطار، ۱۹۸۵-۱۹۸۶، ۶۰۷ص.

Najmi, Nasir. *Tihran-i Ahd-i Nasiri*. Tahrān: Attar, 1985–1986, 607 s.

ÖZET

Nasirî Döneminde Tahrān

طهران عهد ناصری

607 sayfalık bu kitap, İran'ın başkenti olan Tahrān'ın on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısını kapsayan Nasreddin Şah Kajar iktidarı dönemindeki tarihsel, siyasal, antropolojik ve sosyolojik öyküsünü sunmaya yönelik iddialı bir çalışmadır. Yazarın bu dönem üzerinde yoğunlaşma tercihi Nasreddin Şah yönetiminin Tahrān'ın modern

bir kent olarak gelişimi üzerinde eşsiz bir etki bıraktığı yönündeki genel kanaati yansıtmaktadır.

Kitap kısmen gelişigüzel bir şekilde düzenlenmiştir. Toplam altı sayfalık içindekiler kısmına ilk bakıldığında kitabın bölümlere değil son derece geniş konu başlıklarına ve alt başlıklara ayrıldığı görülür. Bununla birlikte, yazar kitabın kısımlarını "bölümler" olarak tasvir etmektedir ki bunlar 117 gibi şaşırtıcı bir rakama ulaşmaktadır. Bu, çoğu "bölüm"ün en fazla birkaç sayfa uzunluğunda olduğu anlamına gelmektedir.

Najmi, önemsiz bir köy olduğu dönemden başlayıp başkent olarak seçildiği döneme kadar Tahrān'ın tarihinin kısa fakat bilgilendirici bir öyküsünü sunmaktadır. Yazar, "Tahrān" kelimesinin etimolojik kökenlerini de irdelemektedir. Sonrasında, kitap; saraylar, pazarlar, kahvehaneler, lokantalar ve popüler caddelerden sihir ve batıl inançlara, yiyecek ve tıbbi hizmetlerden moda, Tahrān'ın palyaçolarından idam yöntemlerine kadar hemen her şeyi kapsayan ansiklopedik bir konu çeşitliliği vasıtasıyla hızlı bir şekilde ilerlemektedir. Buna paralel olarak, Namji, Tahrān'ın toplumsal manzarasını yeniden şekillendiren başlıca modernleştirici etkenlerin altını çizmektedir. Yazar bu nedenle – diğer şeylerin yanı sıra – bankacılık sisteminin ve farklı endüstrilerin kuruluşu hakkında yazmaktadır. Kendisi aynı zamanda dönemin önemli siyasal figürlerinin kişilikleri ve katkılarına da kısaca göz atmakta; bir yandan Amir Kabir tarafından hayata geçirilen reformlar üzerinde daha ayrıntılı bir şekilde dururken diğer yandan yaşamını ve öldürülüşünü daha genel bir çerçevede tetkik etmektedir. Kitap baştan sona şehrin, insanların ve farklı kültürel uygulamaların fotoğrafları ile doludur ki bunlar kitaba dikkat çekici görsel bir boyut katmaktadır.

Kitabın gücü, bazı bölümlerdeki siyasal olayların tasvirini başka bazı bölümlerde yer verilen ve sıradan Tahrānlıların gündelik yaşamlarını konu edinen daha kaygısız ve neredeyse anekdot mesabesindeki tasvirlerle mezcutmesinde yatmaktadır. Böyle olmakla birlikte, söz konusu tasvirlerin nostaljik bir tona sahip olması kitabın zayıf yönlerinden birini teşkil etmektedir: Najmi'nin temsilleri, içerisindeki insanların

“basit” ve “mutlu” bir yaşam sürmesine neden olan romantikleştirilmiş bir tablo çizmektedir. Ne var ki bu bakış açısı herhangi bir tarihsel bulgu ile doğrulanmamıştır. Üstelik yazar kitabın söz konusu dönemdeki Tahran’ın gerçek yüzünü gösteren “eksiksiz ve temiz bir ayna” olacağı sözünü vermektedir. Fakat, bu, yerine getirilmemiş bir söz olarak durmaktadır. Zira her ne kadar girişilen çaba kesinlikle kapsam olarak çok geniş ise de, kitabın içerdiği konular görece yüzeysel bir tasvir düzeyinde ele alınmaktadır ve bu nedenle – özellikle Najmi’nin açıklamaları tarihsel olmanın yanı sıra antropolojik ve sosyopolitik olmak iddiasında da bulunduğu için – akademisyenler açısından hayal kırıklığına yol açabilir. Her şeye rağmen, kitap Tahran’ın son derece önemli bir dönemdeki öyküsünü ilginç ve hassas bir şekilde ele almaktadır ve bu nedenle genel bir atıf çalışması olarak gayet kullanışlıdır.

Reza Gholami
Çeviren Fatih Taştan

حسن بیگی، محمد رضا. تهران قدیم. تهران: ققنوس، ۱۳۶۶، ص ۴۸۰.

Hasan Baigi, Muhammad Reza. *Tihran-i Qadim*. Tahran: Qiqnus, 1988, 480 s.

ÖZET

Kadim Tahran

تهران قدیم

Bu kitap *Etelaat-e Haftegi* dergisinde, 1984 Acem Yeni Yılı baskısından 1985 yılındaki müteakbil baskıya kadarki süreçte, aynı başlık altında yayımlanmış olan makalelerin özetlenmiş halidir. Eser “Tahran” kelimesinin etimolojisiyle başlamakta ve farklı bir şekilde yazılan Arapçasının tahrif edilmiş olduğunu ve hiçbir tarihî dayanağı bulunmadığını açıklamaktadır. Gezginlerin anlatılarını kaynak olarak kullanarak kitap Tahran’ın nasıl başkent olduğunu anlatarak devam etmekte ve şehrin kapılarının,

mahallelerinin, geleneklerinin ve halkının hoş ve keyifli bir tasvirini sunmaktadır.

Kitap, özünde *Tihran-i Qadim*’ın genel bir monografisi ile birlikte bir tamamlayıcı anlatılar derlemesidir. Haber kaynakları hariç olmak üzere, bunlara dair atıflara metin içerisinde yer verilmemiştir. Bunun yerine kaynaklar, çalışmada başvurulan kitaplar, bir kaynakça dizini içerisine dâhil edilmiştir. Elbette, kitapta yazarın kendisinin gördüklerine ya da duyduklarına dayanan bölümler bulunmaktadır. Bu itibarla, Jafar Shahri’nin kitabındaki gibi, bu bölümlerin kaynaklara atıfta bulunması gerekmemektedir. Örneğin, Morvari Topu’nu tasvir ederken, Şah Yönetimini ve İranlı top ustasının topun namlusuna attığı imzasını gördüğü zamana dair kendi anılarını anlatmaktadır. Bu durum, topun Portekizliler tarafından mı yoksa Feth-Ali Şah’ın emri ile mi yapıldığına dair tarihî kuşku ortadan kaldırmaktadır.

Yazar bunların yanında okuyucuların dergi editörüne gönderdikleri okuyucu mektuplarını da çalışmasını düzeltmek ve tamamlamak için kullanmıştır. Bu durum yazarın yaklaşımını, bir ölçüye kadar, Encevi Şiraz’ın geç dönemlerindeki antropolojik yöntemine benzer kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, belirli bilgiler yerel bilgi kaynaklarından edinilmiş ve daha sonra araştırmacı tarafından düzenlenmekte veya özetlenmektedir.

Tihran-i Qadim kitabına yönelik en iyi değerlendirme, bu kitabı İran’ın şehir toplumunun moderniteye ve modernizasyon sürecine nasıl girdiğine; bunlarla karşılaştığında nasıl bir kültürel direnç veya kabul gösterdiğine dair bir anlatı olarak ele almak olacaktır. Tahran’a ilk otomobilin gelişi, ilk hastane ve elektrik santralinin kurulması, Tahran’daki posta hizmetinin, sinemanın ve bankacılığın tarihi, *Tihran-i Qadim* kitabının en iyi akademik yöntemlerle derlenmeselerde antropolojik açıdan ilgi çekici içeriğe sahip olan bütün bölümlerini oluşturmaktadır.

İradj Esmailpour Ghouchani
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Пугаченкова, Г. *Термез, Шахрисябз, Хива*. Москва: Искусство, 1976, 205с.

Pugachenkova, G. *Termez, Shakhriyabz, Khiva*. Moskova: Iskustvo, 1976, 205 s.

ÖZET

Tirmiz, Şehrisebz, Hiva

Термез, Шахрисябз, Хива

Termez, Shahrizabz, Khiva (1976) Galina Pugachenkova'nın daha önce yayımlanan *Samarkand, Bukhara* (1968) adlı eserine üslup ve biçim olarak benzemekte olup bir rehber kitap olarak düzenlenmiştir. Fakat bu kitap daha akademik bir dille yazılmış olup aynı "rehber" anlatısını içermemektedir. Pugachenkova son iki bin yıl içerisinde kaydettikleri gelişimin tarihsel bir anlatısını ve başlıca mimari varlıklarının tasvirini sunmak suretiyle daha az bilinen ve daha az ziyaret edilen bu şehirlerin önemini göstermeye çalışmaktadır. Mevcudiyetini koruyan eserlerin çoğu İslami döneme, özellikle Timurullulara ve sonraki dönemlere, ait olduğu için anlatı doğal olarak orta çağ mimarisi ile ilgili ayrıntılı tartışmalarca bastırılmış hale gelmiştir.

Şu anda harabe halinde bulunan anıtların eski görkeminin aktarmak ve bunların işlevlerini tartışmak bakımından tarihsel kaynaklar geniş bir şekilde kullanılmıştır. Şehirlerdeki arkeolojik bulgulara ilişkin yüz resim, anıtların Sovyet dönemindeki durumunu tasvir etmeleri açısından anlatıya daha fazla tat katmaktadır.

Pugachenkova'nın kitabı, söz konusu şehirlerdeki anıtlar ile Orta Asya'nın geri kalanındaki anıtlar arasında bulunan benzerlikleri ve farklılıkları göstermesi hasebiyle benzer tasvirî anlatılar arasında öne çıkmaktadır. Yazar, seçilen anıtların ve büyük tarihsel olayların aktarımı vasıtasıyla, mimari üslupların gelişim hikâyesini anlatmada ve bölge genelindeki mimari bilgiyi yansıtmada başarılıdır. Pugachenkova mimari süslemelerin karmaşık öğelerini ustaca yorumlayıp çözerek şehrin yöneticilerinden ziyade mimarlarını ve zanaatkârlarını övmektedir. Özellikle Hiva'yı tartışırken, orta çağ İslam

kent peyzaj planlamasını ve örgütlenmesini de açıklamaktadır.

Bu eserin takip edilmesi *Samarkand, Bukhara* kadar kolay değildir ve içerik itibarıyla daha analitiktir. Fakat özel olarak Tirmiz, Şehrisebz ve Hiva'daki anıtlar, genel olarak ise Orta Asya mimarisi açısından önemli bir referans olarak kalmaktadır.

Gaygysyz Jorayev
Çeviren Fatih Taştan

Gülersoy, Çelik. *Tramvay İstanbul'da*. İstanbul: İstanbul Kitaplığı, Kitapçılık ve Tic., 1989, 244 s.

ÖZET

Tramvay İstanbul'da

Günümüz İstanbul'unda hâlâ kullanılmakta olan tramvayın tarihçesini anlatan kitap, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyet Dönemlerinden çok kaliteli fotoğraf, resim (semter arasında giden-gelen tramvay fotoğrafları, eski tramvay biletleri ve abonman ve öğrenci karnesi örnekleri, tarife örnekleri) tramvayla ve de pahalılıkla ilgili kari-katürler gibi görsel malzeme ile zenginleştirilmiştir.

Tramvayın 1869 yılında başlayan tarihçesini anlatırken tramvay yapımı ve işletmeleri için yapılan sözleşmelerin Osmanlıca ve Fransızca kopyalarını okuyucuya sunmuştur. Ayrıca, Tramvay inşa etmek ve işletmek amacıyla Galata Bankerleri tarafından kurulmuş olan Dersaadet Tramvay Şirketi'nin 1869 yılı sözleşmesinin Osmanlıcadan Modern Türkçe'ye çevirisi kitabın sonunda ek olarak verilmiştir.

Yazar, ilk tramvayların atlı olduğunu daha sonra nasıl elektirikli tramvaya geçildiğini, bilet fiyatlarını, güzergahlarını belirtirken Ahmed Rasim ve Hüseyin Rahmi Gürpınar gibi dönemin ünlü edebiyatçılarının tramvay hakkında

yazdıklarından oldukça uzun alıntılar yapmıştır. Tramvayın 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan tarihçesini anlatırken dönemin önemli ve belirleyici politik ve ekonomik olayları ile tramvay uygulamasını nasıl etkilediklerine değinmektedir.

Cumhuriyet Döneminde, özellikle 1938 yılından sonra Tramvay Şirketinin tamir, bakım ve yeni hatlar açma gibi sorumluluklarını yerine getiremez. Bunun yanı sıra bilet fiyatlarını artırıp gelirini yükseltir. İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda devletçi politikalara hız verilmesi sonucu Tramvay Şirketinin de devletleştirilmesinin gündeme gelir. Nihayet, kitap hem Tramvay hem de Elektrik Şirketi devlet tarafından satın alınıp 1939 yılında Tramvay Şirketi'nin ortadan kaldırılıp İstanbul'un imarına başlanmasını anlatır.

II. Dünya Savaşı'nın başladığı ve de Avrupa'yı saran buhranın Türkiye'nin da kapısına dayandığı yıllarda İstanbul'un imarına girişilmesini eleştiren yazar, devletin imar için gereken paranın bir kısmını, devleştiirdiği tramvay şirketinden sağlamayı amaçladığını belirtir. 1940'larda savaş sıkıntılarının İstanbul'da da ulaşımı olumsuz etkileyeceğine ve de halkın ulaşımını sağlamak için çok zorlandığına da değinirken gazetelerde tramvay hakkında yazılan şikâyet yazılarından ve hikâyelerden uzun alıntılar yaparak örnekler verilmiştir.

Yazar tramvayın tarihçesini incelediği kitabına son verirken 1960larda tramvayın şehir ulaşımından kaldırılmasına nasıl tanıklık ettiğini duygusal bir dille ifade etmiştir. Amatör bir tarihçi tarafından yazılmış olan bu eser yine de tramvayın tarihçesi hakkında son derece açıklayıcı ve özgün bilgiler içermektedir.

Feryal Tansuğ

Karpuz, Haşim. *Türk İslâm Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993, 174 s.

ÖZET

Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri

Bu kitabın amacı daha önce hiç çalışılmamış olan Erzurum evlerini ve Erzurum evlerinin Türk-İslam mesken mimarisi içindeki yerini anlatmaktır. Kitap, kolay anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş ve konuda uzman olmayanların da anlayabileceği kolay anlaşılır bir dille yazılmıştır.

Kitap "ev" teriminin tanımıyla başlayıp, Türk evlerinin tarihi, İslam dünyasında, Orta Asya'da, Selçuklular'da ve Türkler öncesi Anadolu'da evleri ve bu yapıların Anadolu Türk evlerine olan etkisini anlatarak devam etmektedir. Bu bölümü, Anadolu Türk evlerinin iklimsel, coğrafi ve ekonomik farklılıklara rağmen bazı ortak özellikler gösterdiğinin anlatıldığı ve bu özelliklerin tartışıldığı bir bölüm izlemektedir.

İkinci kısımda Erzurum'un coğrafyası, tarihi, şehirleşmesi ve gelenekleri kısaca anlatılmaktadır. Üçüncü kısım, çeşitli Erzurum evlerini ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Bu kısımda evlerin adları, adresleri ve inşa tarihleri verilmekte, bu evlerin yapısal özellikleri ile süslemeleri ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır.

Dördüncü kısımda, Erzurum hakkında ikinci kısımda anlatılmış olan özelliklerin Erzurum evlerine olan etkileri tartışılmıştır. Erzurum evlerinin inşasında kullanılan malzemelerin türleri, duvar çeşitleri, kat sayıları, plan çeşitleri, odaların ev içinde farklı bölmelere ayrılma şekilleri, bölüm ve odaların işlevleri, evlerde bulunan süslemeler ve bütün bu özelliklerin coğrafya, iklim ve ekonomiyle olan ilişkileri tartışılmıştır.

Kitap ayrıca, Erzurum evleri üzerine bir terminoloji, kaynakça, çeşitli Erzurum evlerinin planları, Erzurum haritası, kitapta tartışılmış olan evlerin planları ve fotoğrafları ve Erzurum fotoğrafları sunmaktadır. Eğer çok sayıdaki bu plan, fotoğraf ve harita kitabın sonu yerine konu içerisinde verilmiş olsaydı kitap, bu konuda uzman olmayan okuyucular için çok daha ilgi çekici bir hâle gelebilirdi.

Görsel materyalin sunulduğu yere bağlı olmaksızın kitap, hem bu konuda uzman olan

hem de olmayan okuyucular için çok değerli bir kaynaktır. Bu kitap az çalışılmış bir konuda azımsanamayacak miktarda bilgi sunmaktadır. Bu nedenle de özellikle araştırmacılar için emsalsiz bir kaynaktır.

Ecehan Koç

Hasan, Arif et al. *Understanding Karachi: Planning and Reform for the Future*. Karaçi: City Press Publication, 1999, 173 s.

ÖZET

Karaçi'yi Anlamak: Gelecek İçin Planlama ve Reform

Understanding Karachi: Planning and Reform for the Future

Mesleği mimarlık olan Arif Hasan'ın yazdığı *Karaçi'yi Anlamak* adlı eser Karaçi'nin fiziki planlaması ve buna dair birçok etmenin ilişkisini ele almaktadır.

Çok sayıda araştırmayı ama özellikle Orangi Pilot Projesi, Kentsel Kaynak Merkezi ve Karaçi Dawood Koleji'nin Mimari ve Planlama Bölümünce yapılmış olanları kullanan yazar, arazi gaspı gibi kritik meseleleri öne çıkarmıştır. Bu, insanların hedef olma korkusuyla çoğu zaman kaçındıkları hassas bir mesele olagelmıştır. Burada mafya çoğu zaman kundaklama yoluyla fakirlerin barakalarını yıkarak arazileri zorla boşalttırmaktadır.

Bu eserin güçlü tarafı temel hizmetler, zayıf idare ve çıkar gruplarının kaynaklar üzerindeki engellemelerinde talep ve arzı arasındaki dengesizliğin umutsuz resmini gösterdikten sonra bile cemaatlerle birlikte alt ve alt-orta gelir gruplarına destek sağlayan bazı özel sektör örgütlenmelerinin başarı örnekleriyle umut verici olmasıdır. Yazar hükümet tarafından desteklendikleri takdirde bunların hükümetin

yükünü hafifletmede ve fakirlerin sefalet içerisindeki hayatlarına biraz rahatlama getirmede kullanılabileceğini söylemektedir.

Dahası, eser şehirde faaliyet gösteren yardım örgütlerinin kapsamlı bir listesini de sunmaktadır. Bununla birlikte on yıl önce (1999) yayımlanmış olması sebebiyle bazı veriler ile STK'ların listesinin güncellenmeye ihtiyacı vardır.

Navin G. Haider Ali
Çeviren Hasan Çolak

Kumbaracı-Bogoyeviç, Lidiya. *Üsküp'te Osmanlı Mimari Eserleri*. Suat Engüllü (tr.). İstanbul: Mas Matbaacılık, 2008, 467 s.

ÖZET

Üsküp'te Osmanlı Mimari Eserleri

Lidiya Kumbaracı-Bogoyeviç tarafından yazılan, Suat Engüllü tarafından *Üsküp'te Osmanlı Mimari Eserleri* olarak Türkçeye çevrilen *Osmanliski Spomenici vo Skopje* "Makedonya Cumhuriyeti İslam Cemaati Birliği Bilim ve İslam Sanatı Bölümü"nin yayını olarak 1998 yılında Makedonca olarak sınırlı sayıda basılmıştır. Bu eser aynı yıl bilim alanında ortaya konan en iyi eser dalında "13 Kasım Üsküp Kent Ödülü"ne layık görülmüştür.

Kitapta, edebiyat ve yazılı belgelerden arşiv kaynaklarına konuyla ilgili çok sayıda kaynak taranarak oldukça zengin görsel malzeme yer verilmiştir. Üsküp'ün coğrafi konumu tarih boyunca farklı uygarlıklarla ilişki içinde olmasına olanak tanımış, bu durum şehrin kültürel yapısını ve buna bağlı olarak mimarisini etkilemiştir. Şehrin 1392 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından işgal edilmesi de, şehirdeki yeni yapıların İslam Uygarlığı'nın mimari etkisinin başlamasına yol açmıştır. Bu çalışmada İslam Uygarlığı'nın Üsküp mimarisindeki etkileri ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Eser, dinsel yapıları, özellikle de camileri tanıtmaktadır, ki bunlar günümüzde varlığını koruyan camiler, harabe hâlindeki camiler ve günümüzde mevcut olmayan camiler sıralanmaktadır. Ayrıca bu bölümde cami külli-yeleri dışında bulunan türbeler, ayakta kalan Rufaî tekkesi ve Vefa Baba tekkesi ile günümüzde mevcut olmayan tekkeler anlatılmaktadır.

Şehirdeki mimari yapılar ekonomik, sosyal ve diğer yapı şekilleri olmak üzere fonksiyonlarına göre “Sivil-Mimari” yapılar başlığı altında incelenmiştir. Bu başlık altındaki ilk bölümde çarşılar, bedesten, han ve kervansaraylar anlatılmaktadır.

Bu bölümde ayrıca ayakta kalan hanlar, harabe hâlindeki hanlar ve günümüzde mevcut olmayan hanlara da yer verilmiştir. “Sosyal Yapılar” başlığı altında, ayakta kalan hamamlar, harabe hâlindeki hamamlar ve günümüzde mevcut olmayan hamamlar anlatılmış, suyolları, çeşmeler ve köprüler hakkında bilgi verilmiştir.

Posta ve vilayet konağı gibi idari yapılar da incelenmiştir. Eğitim yapıları ve konut mimarisine ilişkin bilgiler de verilmiştir. Üsküp şehir planlarına da yer verilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun fethinden önce Roma Uygarlığı’nın ve Orta Çağ kültürünün özelliklerini taşıyan Üsküp, fetihle birlikte yeni bir çehre kazanmış ve kültürel çeşitlilik içeren bir kimliğe sahip olmuştur. Bu kültürel zenginlik şehrin mimari yapısında da etkili olmuştur. Osmanlı kültür tarihi çalışmaları içinde önemli bir yere sahip olan *Üsküp’te Osmanlı Mimari Eserleri*, İslam Uygarlığı’nın şehrin mimarisi üzerindeki etkilerini inceleyen zengin bir bilgi kaynağıdır. Özellikle görsel malzemelerinin zenginliği ve oldukça uzun bir zaman dilimini kapsaması bakımından dikkat çekici olan bu eserde kaynak belgelerin yetersizliği yüzünden bazı yapılara ilişkin bilgiler varsayımlar temelinde kalmıştır.

Ruken Alp

حمیدی، ملیحه. استخوانبندی شهر تهران. تهران: سازمان مهندسی و عمران شهر تهران، ۳ جلد، ۱۳۷۶، ۹۵۱ص.

Hamidi, Maliha. *Ustikhanbandi-yi Shahr-i Tihran*. Tahran: Sazman-i Muhandisi va ‘Umran-i Shahri-yi Tihran, 1998, 3 cilt, 951 s.

ÖZET

Tahran Şehrinin Fiziki Yapısı

استخوانبندی شهر تهران

Ustikhanbandi-yi Shahr-i Tihran (Tahran Şehrinin Fiziki Yapısı) Tahran belediyesince desteklenen bir araştırmanın sonucunda yayımlanmıştır. Çalışmanın temel amacı Tahran’ın gelecekteki gelişmelerini kontrol altına almak amacıyla şehri yeniden düzenlenmektir. Araştırma şehrin karmaşık yapısını düzenlemeyi amaçlayan her hareket planının şehrin merkezinden başlaması gerektiği varsayımı üzerine kurulduğu için şehrin tarihî meydanı daha ayrıntılı bir araştırma alanı teşkil etmiştir. Eser üç cilde yayılan dört bölümden oluşmaktadır.

Yazara göre, araştırmanın ilk safhaları teorik destekten yoksundu. İlk ciltte bu araştırma için kullanılan yöntemler tartışılmaktadır. Bu cilt şehir yapısının çalışılmasında birçok yaklaşım olduğunu göstermek amacıyla altmışlardan itibaren konu hakkında çalışan birçok araştırmacının teorilerine atıfta bulunarak şehirciliğe dair genel bir bakış sunmaktadır.

İkinci ciltte, araştırma sadece Tahran örneği üzerine yoğunlaşarak şehrin Safevi döneminden itibaren genişlemesi hakkında kapsamlı veriler sunmaktadır. Bu araştırmanın sonuçları Tahran’ın fiziki yapısının altmışlar itibarıyla tamamlandığını ve sonraki gelişmelerin bağımsız alt – birimlerin oluşumuna yol açtığını göstermektedir.

Özetle, ikinci cilt şehrin yapısının geçmişiyile bugününü yansıtırken son cilt şehrin geleceği için bir vizyon sunmaktadır. Şehir yapısının yenilenmesi ve düzenlenmesiyöntemlerine ve genel kavramlarına değinerek bunları anakent, semt ve mahalle boyutu olmak üzere üç boyutta sunmaktadır.

Kitap kendisini bu alandaki diğer çalışmalardan

kullandığı yöntemle ayırmaktadır. Bir şehrin fiziki yapısını bu şehrin işlevselliğini, biçimini, simgelerini ve ulaşım ağını gözlemleyerek incelemektedir. Kitap aynı zamanda birçok bilgilendirici harita ile geç yirminci yüzyıl Tahran'ından birçok resim de içermektedir. Son olarak, kitap İran'ın diğer tarihî şehirleri hakkında ayrıntılar sunmaktadır.

Alireza Vaziri Zadeh
Çeviren Hasan Çolak

İran'ın çağdaş yazın biçiminde, yani romandaki temsilinin seçici bir incelemesinden ibarettir. Ancak bu da eserin bu alana yaptığı önemli katkıları göz ardı etmek anlamına gelmemektedir ki bu katkılara Tahran'ın romanlardaki çoğu zaman olumsuz tasvirini, modernleşme ve şehirleşmenin beraberinde getirdiği ikilem ve patolojiler açısından incelemesi de dâhildir.

Seyd Mohammadreza Hashemitaba
Çeviren Hasan Çolak

ستاری، جلال. اسطوره تهران. تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۸۸، چاپ دوم، ۲۵۰ص.

Sattari, Jalal. *Usturah-yi Tihran*. Tahran: Daftar-i Pizhuhishha-yi Farhangi, 2006, 2. baskı, 250 s.

ÖZET

Tahran Mitosu

اسطوره تهران

Çağımızın en üretken İranlı mitoloji uzmanlarından biri tarafından yazılan bu kitap, Tahran'ın mitolojik temel ve temsilleri üzerine bir incelemedir. Kitap “yazılı kaynakları” kullanmakta; film, tiyatro ve resim gibi görsel kaynakların kullanımını ilerideki bir araştırmaya ertelemektedir. Esasen “yazılı kaynaklardan” kasıt, sıkı bir seçime tabi tutulmuş çağdaş İran romanlarından ibarettir. Kitabın temel sorunsalı Tahran'ın gerçekten mitolojik bir şehir mi olduğu yoksa Tahran'a sonradan romancılarca mı mitolojik bir boyut verildiğidir. Yazarın hükmü Tahran'ın gerçek bir mitolojik şehir olmadığı ve yukarıdaki ikinci şehir grubuna ait olduğudur. Ancak yazarın ortaya koyduğu argüman tatmin edici değildir. Yazar hiçbir şekilde ortaya attığı sorunsala yakından temas etmemektedir ve esasen kitap,

Шишкин, В. А. *Varakhsha*. Москва: Издательство Академии Наук, 1963, 250с.

Shishkin, V. A. *Varakhsha*. Moskova: Izdatelystvo Akademii Nauk, 1963, 250 s.

ÖZET

Varakhsha

Varakhsha

Bu kitap, Buhara vahasında bulunan bir kent-sel yerleşim bölgesi olan Varahşa'da SSCB Ermitaj Müzesi ile Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bilimler Akademisi'nin Tarih ve Arkeoloji Enstitüsü tarafından yürütülen arkeolojik araştırmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Kullanılan kaynaklar ve bilimsel literatüre dair referanslara kitabın her sayfasında yer verilmiştir. Kitapta hem yerleşimlerin hem de ayrı binaların haritaları ve planları, kazı ve keşif kuyularının planları, buluntuların tablosu, kazı alanı ile yerleşim yerindeki malzeme ve sanatsal kültüre ilişkin örneklerin siyah-beyaz ve renkli resimleri içeren resimler yer almaktadır.

Çalışma Buhara Vahasının coğrafi özellikleriyle ilgilenmekte ve buradaki arkeolojik çalışmaların tarihini kapsamaktadır. Vahadaki

insan yerleşimlerinin tarihini, sulama ve arazi ıslahı yöntemlerini tasvir etmektedir.

Kitap, Buhara'nın kentsel yerleşim alanını tarif etmekte ve yerleşim yeri hakkındaki Orta Çağ'a ait belgesel kaynakların bir özetini, şehrin topografyasını ve önemli tarihsel simgelerin bir kronolojisini vermektedir. "Bukhar-Hudats" Sarayında yapılan kazıların sonuçlarının kısa bir özetini sunmakta ve hisardaki kazılarda yapılan keşifleri ve tüm arkeolojik buluntular ile ilgili ayrıntılı tasvirleri sunmaktadır. Aynı zamanda yerleşimin Batı kısmında bulunan, dokuzuncu ve onbirinci yüzyıllardan kalma konut alanlarında yapılan kazıların sonuçlarına da değinmektedir.

Kitap, yerleşimin kuzey-batı köşesinde bulunan tahkimat kulesi ile milattan sonra altı ile sekizinci yüzyıllara dayanan şehir surlarında yapılan kazılarda elde edilen buluntuları da anlatmaktadır.

Kitabın son bölümü, "Bukhar Hudats" Sarayı'nın Kırmızı ve Doğu salonlarındaki duvar resimlerini ele almaktadır. Bukhar Hudats Sarayının su mermerinden dekorunun ayrı parça ve bölümlerini tasvir etmekte ve Varahşa'nın sanatsal anıtları ile Harezmi, Panjakent, Balalık Tepe ve Güney Türkmenistan'dakiler arasında karşılaştırmalı bir inceleme yapmayı amaçlamaktadır.

Shamsiddin Kamoliddin
Çeviren Metin Yeğenoğlu

Şenol Cantek, L. Funda. *Yaban'lar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara*. İstanbul: İletişim, 2003, 373 s.

ÖZET

Yaban'lar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara

Funda Şenol Cantek'in Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan dönemde Ankara'nın başkent olarak inşa edilme

sürecini ele alan çalışması, resmi tarih anlatısına bir alternatif kurma amacı taşıyor. Bu nedenle, yalnızca resmi söylemi temsil eden kaynakları değil, farklı bakış açılarını yansıtan yazılı ve sözlü tanıklıkları da içeren geniş bir kaynakçaya sahip. On iki temel bölümden oluşan kitabın ek bölümünde sözlü tarih görüşmelerine katılanlar hakkında kısa bilgiler veriliyor.

Şenol Cantek, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında Osmanlı kimliğinin bir "öteki" olarak tasarlandığının altını çiziyor. Bu çerçevede yeni rejim, geleneğin ve İslam dininin bağlarından koparak Batı uygarlığının bir parçası olmayı hedeflemiş, milli kimlik kurgusu Türklük ülküsüne dayandırılmıştır. Şenol Cantek'e göre Ankara'nın başkent olması da İmparatorluğu temsil eden İstanbul'a bir alternatif olarak bu kurgunun bir parçasıdır. Ankara geleneksel ve dinsel değerlerle belirlenmiş bir yaşam olanağı sunan bir bozkır şehriken, "Türk" şehirleşmesinin çıkış noktası, ideal Türk vatandaşının yaşam alanı, modern ve Batılı bir yaşam pratiğinin mekânı hâline gelmiştir. Yazar, bu dönüştürme projesinin hayata geçirilmesi sürecinde dışarıdan gelenlerle yerli halk arasındaki çatışmaları, Türkçe'de hem "yabancı", hem de "ilkel" ya da "vahşi" anlamlarında kullanılan "yaban" sözcüğünden yararlanarak ayrıntılandırıyor. Şenol Cantek'e göre, yerliler Ankara'yı yapılandırmaya gelenlerin oryantalist bakışına maruz kalırken, kendileri de onları yabancı olarak görmüş, Ankara, "yabanilerle" "yabancıların" buluşma mekânı olmuştur.

Yaban'lar ve Yerliler, resmi tarihe alternatif bir tarih kurma amacını büyük ölçüde gerçekleştirebilmiş bir çalışma. Yazılı metinleri ve sözlü anlatıları verili tarihsel belgeler olarak değil, koşulları ve bağlamları içinde söylemsel analize tabi tutulması gereken kaynaklar olarak değerlendirerek özgün bir yer ediniyor. Konuya disiplinler arası bir bakış açısıyla yaklaşması ve özellikle mimarlık, tarih, sosyoloji, iletişim ve edebiyat alanlarına yaptığı göndermelerin zenginliği de kitabın değerini artırıyor.

Hivren Demir-Atay

چیشتی، نور احمد. یادگار چشتی: لاهور کی ذاتین اور ان کی رسومات. لاهور: بک ہوم، ۲۰۰۴، ۲۰۸ ص.

Cishti, Nur Ahmad. *Yadgar-i Cishti: Lahaur ki Zaten Aur un ki Rasumat*. Lahaur: Buk Hom, 2004, 208 s.

gelen değişimleri ortaya koyması nedeniyle de kıymetli bir eserdir.

Navin G. Haider Ali
Çeviren Hasan Çolak

ÖZET

Chishti Hatıratı: Lahor'un Kast ve Âdetleri

یادگار چشتی: لاهور کی ذاتین اور ان کی رسومات

Nur Ahmad Cishti'nin *Yadgar-i Cishti: Lahaur ki Zaten Aur un ki Rasumat (Chishti Hatıratı: Lahor'un Kast ve Âdetleri)* kitabı MS 1859'da yayımlanmış, daha sonra 2004'te Lahor'daki Book Home tarafından, yazarın biyografisini de içeren bir takdim bölümü eklenerek yeniden yayımlanmıştır.

Kitabın asıl amacı Hindistan'ın yabancı idarecilerini buranın âdetlerinden haberdar etmekken bir diğer amacı da yazarın yaşadığı dönemdeki kastları ve âdetleri kayda geçmektir. Yazar, toplumun sınıfsal ayrımı üzerine temellendirilmiş bulunan kastlarla meslekler arasında bir ayrım yapmamaktadır. Birçok yerde kasttan (esasen meslekten) bahsettikten sonra birçok alt-kasttan da bahsetmesinden anlaşılacağı üzere bu durumdan kendisi de haberdar gibî görünmektedir. Ev sahipleri, din bilginleri, tüccarlar, berberler, çiftçiler, şarkıcılar, eğlendiriciler ve fahişeler, çamaşırcılar, süpürücüler vs. gibi birçok kast sıralamaktadır.

Ele alınan temel âdetler geçiş hakları ile bazı dinî olaylara ilişkindir. Bu vesilelerle insanlar kendi zenginlik ve önemlerini gösterebilmekteydi. Bir insan ne kadar varlıklıysa âdet de o derece uzun ve daha törensel oluyordu.

Kitap hak ve törenlerin çoğunun dinden ziyade buranın kültürüne ve yaygın batıl inançlara bağlı olduğunu göstermektedir. Yazar çoğunlukla âdetler hakkında herhangi bir görüş belirtmezken belirli durumlarda kadınlara ait bazı batıl inançlara karşı gösterdiği hoşnutsuzluk açıktır.

Kitap sadece, Lahor'da bundan 150 yıl önce var olan âdet ve uygulamalar hakkında bizi bilgilendirmesi nedeniyle değil bunun yanında o zamandan beri âdetlerde meydana

Şimşek, Ali ve Akçay, Ahmet Sait. *Yeni Orta Sınıf*. İstanbul: L & M Yayıncılık, 2005, 120 s.

ÖZET

Yeni Orta Sınıf

Bu kısa ama yoğun çalışmasında Ali Şimşek, 1990'lardan sonra Türkiye'deki kültürel dönüşümün başat yönlerinden birisini inceliyor. Büyük kentlerdeki beyaz yakalı işçilerin ortaya çıkan yeni kültürünü ele alan Şimşek, beyaz yakalı işçilerin kentlerdeki sayısının hızlı bir şekilde arttığı ve kültürlerinin baskınlaştığı noktaya dikkat çekiyor. Bu kültürel dönüşümde söz konusu kesim kendisini dönemin yeni seçkinleri olarak algılamakta kendilerini de kültürel olarak alt ve geleneksel orta sınıftan uzaklaştırmışlardır. Bu yeni kültürel iklimde aşağı sınıfların kültürü ve orta sınıfın geleneksel değerlerini karalamak genel bir eğilim olmaya başlamıştır.

Şimşek'in çözümlemesi özellikle ilk defa 1991 yılında yayımlanan popüler mizah dergisi *Leman*'a odaklanır. Bu dergi gençler ve üniversite öğrencileri arasında güçlü bir etkiye sahip olmuştur. Bu yeni dilin bazı temel özellikleri şunlardır: 1970 ve 1980'lerin yaşama tarzıyla alay eden ve yeni bir kent kültürünün nezhleştirilip benimsenmesini yücelten parodilerin yaygınlaşmasına hizmet etmiştir.

Yeni Orta Sınıf hiç kuşku yok ki özgün ve düşünceye sevkeden bir kitaptır. Ne var ki bu çalışma yalnızca yazarın gözlemlerine dayanıyor gibidir. Bir anlamda bu kitap "Simmelci" diyebileceğimiz, izlenimlerin sosyolojisinin benimsenmesini temsil etmektedir. Yazar karikatürleri ayrıntılı olarak incelerken

çalışmasını daha geniş bir kentleşme literatürü içine konumlandırmaya çalışmamaktadır. Daha önce bu konuda yapılmış birkaç çalışmaya gönderme yapmak dışında yazar bu konuda yapılmış önde gelen araştırmalara değinmemektedir. Bu eksikliğine rağmen bu çalışma, özellikle 1990lardan sonraki küreselleşme ve kentleşen toplumların değişen kültürü ile ilgilenen araştırmaların dikkatine hâlâ değer.

Sinan Kadir Çelik

Cezar, Mustafa. *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*. İstanbul: Akbank, 1991, 476 s.

ÖZET

XIX. Yüzyıl Beyoğlusu

Kitap, İstanbul’da günümüzde Beyoğlu, eskiden Pera adıyla bilinen semtin tarihi, özellikle 19. yüzyıl Beyoğlusu hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Birinci hamur kâğıda basılan kitap, bir çok görsel malzeme ile zenginleştirilmiştir. Kitapta çok sayıda plan, harita ve fotoğraf yer almaktadır. Kitap on iki bölümden oluşmakta ve her bölümün sonunda da “Notlar” bulunmaktadır. Kitabın sonunda ise eserin altı sayfalık bir özeti, İngilizce olarak verilmiştir.

Yazar, 19 yüzyıldaki kozmopolit Beyoğlu’nun kaybolmasından dolayı üzüntüsünü dile getirmekte, bu yüzden gayrimüslim nüfusun azalmasına yol açan politik gelişmeleri eleştirmektedir. Semtın sosyal ve kültürel yapısının giderek bozulması ve kaybolmasından duyduğu rahatsızlık, yazarı Beyoğlu’nun tarihini ve bilinmeyen yönlerini yazmaya itmiştir.

“Beyoğlu” ve “Pera” isimlerinin etimolojik incelemesiyle kitaba başlayan yazar, ilerleyen sayfalarda semtin sınırlarının yüzyıllar içerisinde nasıl değiştiğini de anlatmıştır. Beyoğlu semtinin kuruluşunda semte su getirilişinin oynadığı hayati role değinilmiş ve Beyoğlu’nun Osmanlı reformları döneminde – 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılda geliştigi vurgulanmıştır.

18. ve 19. yüzyıllarda semtte yapılan kışlalar ve askerî okullar hakkında bilgi verilirken Osmanlı reformlarından da bahsedilmiştir. Yazar, sadece Beyoğlu semti hakkında değil, Beyoğlu çevresindeki diğer semtler hakkında da (nüfus, gelişim, sosyal-kültürel hayat vb.) bilgiler vermektedir. Semtlerdeki camiler, mescitler, kiliseler ve sinagogların tarihleri hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Semtlerin demografik yapısının uğradığı değişikliğe de değinen yazar, Beyoğlu’nda sosyal yaşamı şekillendiren faktörleri – yabancı okullar, ulaşım (19. yüzyılda çok kullanılan tramvaylar), eğlence yerleri, alışveriş merkezleri, pasajlar, tiyatrolar, sine-malar olarak ele alıp anlatmıştır. Semtın mimari yapısı hakkında ayrıntılı açıklamalar yapan yazar, konu olarak ele aldığı mimari eserlerin fotoğraflarını da sunmuştur. Semtın zarar gören ve bozulan mimari yapısına da değinen yazar, anlattığı konuları fotoğraflarla örneklemiştir. Yazar, Osmanlı saltanat merkezinin Topkapı Sarayı’ndan Dolmabahçe Sarayı’na taşınmasının, semte olan etkisini anlatırken saraylar hakkında çok ayrıntılı bilgiler vermiştir. Ayrıca, askerî alanda yapılan reformlar, idari, ekonomik ve sosyal yapıda gerçekleştirilen Tanzimat reformları, ilk Osmanlı parlamentosu, Birinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemine geçiş gibi semtteki binaların tanıklık ettiği tarihi gelişme ve olaylar hakkında da örnekler sunulmuştur.

Ağırlıklı olarak Türkçe, Fransızca ve İngilizce akademik çalışmalara dayanarak yazılan bu kitap, geniş bir perspektiften Beyoğlu’nun tarihi hakkında bilgi vermektedir. *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*, zengin görsel malzemesiyle, İstanbul’u sevenlerin ve İstanbul ile ilgilenenlerin zevkle okuyabilecekleri bir kitaptır. Kitap, Beyoğlu’na geniş bir açıdan bakarak İstanbul ile ilgili araştırma ve çalışmalara da nitelikli bir katkı sağlamaktadır.

Feryal Tansuğ

Saner, Turgut. *19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında “Oryantalizm”*. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 1998, 180 s.

ÖZET

19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında
“Oryantalizm”

Kitap, Osmanlı mimarlık tarihi içerisinde “Oryantalizm”i ele almakta ve 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın başına İstanbul’daki örneklerini incelemektedir. Osmanlı mimarlığında Magrip, Endülüs ve Hindistan gibi yerlerden esinlenen “egzotik” biçimler taşıyan yapılar ilk kez konu birliği içinde bir arada incelenmektedir. Kitabın ilk bölümünde Batı’da Oryantalist mimarlık ve Osmanlı/Türk mimarlığını ele alınmaktadır. İkinci bölüm “Oryantalist düzen” (mimari üslup) konusunda, imparatorluğa ait, anıtsal, küçük ölçekli ve konutlar gibi kent içindeki rolleri ve önceliklerine göre gruplandırılan yapıların ayrıntılı analizlerini içermektedir. Üçüncü bölümde “Osmanlı Oryantalizmi”ne özgü mimari yaklaşımlar ortaya konulmaktadır. Araştırmada, Oryantalist üslubun Abdülaziz dönemi mimarlığında etkili olduğu belirtilmekte ve Osmanlı mimarlığının Batılı görünümünün, kendi geçmişine dönük yenileme arayışları sonucunda Osmanlı yeniden canlanma dönüştüğüne işaret edilmektedir. 20. yüzyılın başına gelindiğinde özgün “ulusal” ifade arayışlarının “Birinci Ulusal Mimarlık” akımının doğmasına neden olduğu vurgulanmaktadır. Batıya has bir kavram olan Oryantalizmin, Osmanlı mimarlığı için de kullanılmasının tartışılabilir olduğu belirtilmekle birlikte, akımın biçimsel özellikleri üzerinde duran eserde bu tartışma ayrıntılı olarak ele alınmamıştır. Eserde, Osmanlı Oryantalizmini açıklamaya yönelik bilgiler deneme niteliğinde olup, geliştirilmeye açık fikirler olarak yer almaktadır.

Eserde, baskı kalitesi yeterli, resimler ve görsel malzeme tam ve doğru olarak sergilenmektedir. Kitap, Oryantalist biçimlere sahip olan İstanbul’daki Geç Dönem Osmanlı mimarlık örneklerini kapsamlı bir şekilde ele alması ve konuyu tartışmaya açması açısından önem kazanmaktadır.

Sezim Sezer

Doğru, Halime. *XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü*. Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1995, 288 s.

ÖZET

XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin
Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü

Halime Doğru; Anadolu, Rumeli ve Kafkasya ile ilgili tahrir defterlerini temel alan tarihçiler tarafından hazırlanmış monografileri esas alarak, Anadolu’da Selçuklu Devleti ve Osmanlılar zamanında kent yaşamını incelemiştir. Derleme niteliği taşıyan bu çalışma genel olarak monografilere dayanmakla beraber gerekli hâllerde arşiv belgelerine de başvurmuştur.

Kitap Anadolu kentlerin tarihinin Neolitik çağdan başlayarak XI. yüzyıla kadar kısaca tartışıldığı bir giriş bölümüyle başlamaktadır. Kentlerin sosyal ve ekonomik durumunu ele almaktadır. Yazar, Anadolu’da Selçuklu kentlerinin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamını tartışmakta, bunu da Osmanlı kentlerinin incelemesi takip etmektedir. Kitabın adı Osmanlı kentleri ile ilgili olmasına rağmen yarıya yakın Selçuklu kentlerine ayrılmış durumdadır.

Anadolu Selçuklu kentlerinin anlatıldığı bölümde bu kentlerin fiziksel yapıları, yönetim şekilleri, dinî kurumları, sağlık, sosyal yardım ve öğretim kurumları, gelir kaynakları, ulaşım ve ticaret, vakıflar ve halkın özellikleri tartışılmıştır.

Kitapta daha geniş yer tutan ikinci kısım ise XVIII. yüzyıla kadar Osmanlı kentlerinin sosyal ve ekonomik görüntüsünü konu edinmektedir. Bu bölümde de Osmanlı kentlerinin fiziki görüntüsü, ekonomik durumu ve vergi sistemi, ticaret, farklı meslek gruplarındaki örgütlenme ve denetim, gayrimüslimlerin durumu, kentlerdeki idari ve hukuki düzen gibi konular hakkında bilgi verilmektedir.

Ayrıca kitapta çeşitli ilgi çekici minyatür, harita ve gravür de yer almaktadır. Bu görsel materyallerin konu içinde sunulması kitabı daha ilgi çekici bir hâle getirebilirdi.

Eksikliklerine rağmen kitap değerli bir referans kaynağıdır. Kitap önemli Türk tarihçilerinin orijinal belgelere dayanan çalışmalarını derle-

mektedir. Arşivlere ulaşamayan zamanı kısıtlı araştırmacılar için ve konu hakkında genel bilgi edinmek okuyucular için gerekli bir eserdir.

Ecehan Koç

Ergenç, Özer. *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya: Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı, 1995, 247 s.

ÖZET

XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya: Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı

Hasan Çolak

Osmanlı sosyo-ekonomik tarihinin önde gelen tarihçilerinden birinin kaleme aldığı bu kitap, 16. yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunun iki şehrini, Ankara ve Konya'yı incelemektedir. Başlıktan da anlaşılacağı üzere, bu eser sadece bu iki şehrin çalışması değildir. Yazarın, bu alandaki çalışmaların görece az sayıda olması bağlamında Osmanlı öncesi Ortadoğusundaki İslam şehirleri hakkındaki çalışmaların çokluğuna tezat oluşturabileceğini söylediği, Osmanlı şehir tarihçiliğine de bir katkıda bulunmaktadır. Eserin meziyetlerinden bir diğeri de Osmanlı toplum ve iktisat tarihinin temel kaynağı olan sicillerin (özellikle de tahrir ve vakfiye defterleriyle birlikte) güçlükle bulunduğu bir dönem olan 16. yüzyıla odaklanmasıdır.

Eser farklı uzunluktaki üç bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki, ilgili iki şehrin genel görünüm ve esas yol sistemleri, sanat ve ticaret yerleri, idari binaları, dinsel ve sosyal yapıları ve mahallelerine odaklanarak bu şehirlerin fiziksel özelliklerini karşılaştırmaktadır.

İkinci bölüm bu şehirlerin demografik özelliklerinin, yani nüfus ve beslenme olanakları ile nüfusun mahalle, dinî cemaat ve sakinlerinin vergi durumlarına göre dağılımının, bir incelemesini sunmaktadır. Ergenç burada sicillerle tahrir ve vakfiye defterlerini mukayeseli olarak kullanmaktadır.

Eserin büyük bir kısmı, yazarın yönetim, iktisat ve sosyal hayat bakımından Osmanlı şehrinde toplumsal ilişkileri incelediği üçüncü bölümde yoğunlaşmaktadır. Şehir sakinlerinin hukuki ve idari görevliler nezdinde şehrin idaresindeki rollerini tetkik eden yazar daha sonra bu şehirlerin belirli ürünlerin üretim ve pazarlanmasındaki ekonomik rollerine dikkat çekmekte ve nihayet sosyal yaşama ilişkin olarak farklı toplumsal gruplarla günlük yaşamı incelemektedir. Ergenç Osmanlı şehrinin diğer İslam şehirlerine kıyasla en azından bazı ayırt edici özellikleri bulunduğunu söyleyerek eserini sonlandırmaktadır. Bu eser Osmanlı şehirciliği ve sosyo-ekonomik tarihiyle ilgilenenler için vazgeçilmez bir kaynak teşkil etmektedir.

Kara, Adem. *XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri: Antakya*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, 288 s.

ÖZET

XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri: Antakya

Osmanlı şehir tarihçiliğine güzel bir örnek teşkil eden bu kitap, Antakya'nın fiziki, demografik, idari, ekonomik ve sosyal tarihini inceler. Kitabın adından tüm 19. yüzyılı kapsadığı anlaşılmasına rağmen, yazar temel olarak 19. yüzyılın ilk yarısını incelediğini belirtmiştir. Ağırlıklı olarak Osmanlıca kaynaklara dayanılarak yazılan kitapta yabancı dilde literatürden faydalanılmamıştır. Kitabın sonunda şehrin mekânsal organizasyonuna ilişkin çizelgeler, esnaf kayıtları tabloları ve bazı örnek Osmanlıca belgeler yer almaktadır; ancak bunların yazıları okunamayacak kadar küçüktür.

Şehrin Seleukialılar zamanında (MÖ 300 civarı) kurulmasından başlayıp Bizans, Sasani, Arap, Haçlı ve Osmanlı dönemlerine dayanan genel tarihini kronolojik olarak anlatır. Yazar, Türk-İslam karakterli olarak tanımladığı şehrin fiziki yapısı ile ilgili bilgi verdikten sonra idari yapısı ile devam eder. Halep Eyaleti'ne bağlı

olan Antakya Sancağı'nın mahalle ve köylerinin (ibadet, ticaret, zanaat yerleri ve vakıflar gibi) fiziki özelliklerinden bahseder. Önemli ticaret yolları ve Hac yolu üzerinde olan kale-şehir özelliğindeki Antakya'nın ticaret merkezi olarak önemini vurgular.

Etnik olarak Türk, Arap, Rum ve Ermenilerin bulunduğu dinsel açıdan ise Müslüman, Yahudi ve Hristiyanların yaşadığı Antakya'da, misyonerlik faaliyetleri hakkında bilgi verirken, şehrin Süryani Ortodoks Patriği için idari merkez işlevi gördüğünün ve Antakya'nın, Doğu'nun dinsel merkezi olduğunu altını çizer. Bazı mahalelerde Müslüman ve gayrimüslimlerin beraber yaşadıklarını ve aralarında da sosyal ilişkiler olduğunu şeriyeye sicili örnekleriyle anlatır. Ayrıca sicillere dayanarak şehirdeki aşiretlerden ve sosyal ve ekonomik yaşantıdaki önemli rollerinden bahseder.

Şeriyeye sicillerini inceleyerek yazar Antakya'nın ekonomik yapısını ele almıştır. Sicillerdeki, alacak-verecek, alım-satım, miras-tereye kayıtlarından, ticareti yapılan malları, fiyatlarını, miktarlarını ve de vergileri inceleme imkânı bulmuştur. Çeşitli esnaf gruplarını, meslek çeşitlerini ve hangi din mensuplarının hangi mesleği yaptığını sıralamış ve şehirde ödenen vergi çeşitlerini ayrıntılı olarak tartışmıştır.

Antakya'nın belirli bir özelliğine odaklanmadan şehrin genel fiziki, idari, dinî ve ekonomik yapısını incelediği eserin sonuç bölümünde yazar aniden Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum Ortodoks Patrikhanesi ve Rum Ortodoks varlığı ve şehrin çok dinli tarihsel sosyal yapısının sona ermesiyle ilgili olarak politik düşünce ileri sürüp bilim dilinden uzak tanımlamalar yapmıştır (s. 234). Oldukça zengin bir Osmanlıca arşiv malzemesiyle yazılan bu tarih kitabında uluslararası ilişkiler ve/veya siyaset bilimi dallarını ilgilendiren siyasi düşüncelerin bilim dışı bir dille ifade edilmesi kitaba olumlu bir katkı sağlamamıştır.

Feryal Tansuğ

Beyru, Rauf. 19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam. İstanbul: Literatür, 2000, 443 s.

ÖZET

19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam

Rauf Beyru'nun 19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam adlı kitabı Türkiye'nin önemli şehirlerinden biri olan İzmir'deki kent yaşamına odaklanan bir sosyal tarih çalışmasıdır. Beyru, bu kitapta 19. yüzyıldaki kent yaşamına odaklanırken giyim kuşamdan spor etkinliklerine, farklı etnik-dinî grupların birbirleriyle ilişkilerinden sosyal küleplere, konserlerden bayram, düğün ve çeşitli törenlere kadar pek çok farklı alana dair ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

Kitap, "19. Yüzyıl Öncesinde İzmir'in Nüfus Yapısı", "19. Yüzyılda İzmir" ve "19. Yüzyılda İzmir'de Sosyal Yaşam" başlıklı üç ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın kısa sayılabilecek ilk iki bölümünde İzmir'in tarihinden ve 19. yüzyıldaki demografik yapısından söz edilmiştir. Beyru'nun tanıklıklar ve istatistik verilerle ortaya koyduğu gibi İzmir'de farklı etnik kökenlerden ve dinlerden oluşan "çok kültürlü" bir nüfus yapısı vardır. 19. yüzyılda ağırlıklı Müslüman Türk nüfusun dışında, şehirde Musevi, Ermeni ve Rumların yanı sıra farklı mezheplere bağlı başka Hristiyan toplulukların da yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca İzmir'de "kente gelişleri 15. yüzyıl başlarına kadar dayanan" (13) kimi zaman "Frenk" kimi zaman "Levanten" olarak adlandırılan bir başka önemli topluluk da bulunur. Beyru, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Avrupa kökenli yabancıların tümüne "Levanten" dendiğini ve kelimenin "Avrupalı bir aileden gelmiş ve bu ülkeye yerleşmiş kişiler" için kullanıldığını belirtir (13).

Beyru, kitabın asıl konusunu oluşturan üçüncü bölümde "karmaşık" ve "çok kültürlü" toplumsal yapısıyla İzmir'deki sosyal yaşamın farklı alanlarına odaklanıyor. On iki alt başlığa ayrılan bu bölümde sosyal ilişkiler, sosyal külepler, talih oyunları, etnik ve din kökenli çalışmalar, özellikle çeşitli Katolik ve Protestan mezhepleri tarafından yürütülen misyonerlik faaliyetleri, giyim-kuşam ve moda, spor etkinlikleri, eğitim ve öğretim, bayramlar, düğünler ve törenler,

kutlamalar ve ziyaretler gibi konular ele alınıyor ve 19. yüzyıl İzmir'i'nin ayrıntılı bir fotoğrafı sunuluyor.

Beyru'nun "Ön Söz"de de belirttiği gibi çalışmada kaynak olarak daha çok gezginlerin yazılarından, anılardan ve resmî belgelerden yararlanılmış. Kitap, görsel olarak da hayli zengin malzeme sunmaktadır. İstatistiki verilerin sunulduğu tablolardan İzmir'deki sosyal kulüp ve tiyatroların haritalarına, giyim-kuşama ilişkin çizimlerden fiyat tarifelerine, 19. yüzyıl İzmir'ine ait tablolardan fotoğraflara ve hatta mağaza broşürlerine kadar pek çok görsel malzeme bulunmaktadır.

19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam, belirli bir dönemdeki bir Osmanlı kentini ve oradaki yaşamı tarafsız bir biçimde yansıtan önemli bir kaynak olmanın ötesinde, daha genel, bakışla Osmanlı toplumu ve Osmanlı şehir yaşamıyla ilgilenen araştırmacılar için de başvurulması gereken değerli bir kaynaktır.

Ali Serdar

Akın, Nur. 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera. İstanbul: Literatür Yayınları, 1998, 354 s.

ÖZET

19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera

Kitap, İstanbul'un kozmopolit bölgesi Galata ve Pera'nın 19. yüzyıldaki ortamını sergilemekte, bölgenin yapıları, sosyal çevresi ile kentsel ve yapısal özelliklerini kapsamaktadır. Bölgeyi gazetelerdeki bilgilerden yola çıkarak inceleyen ilk çalışma olan kitapta 1848-1900 yılları arasında yayımlanan günlük Fransızca gazeteler – *Journal de Constantinople*, *La Turquie* ve *Le Moniteur Oriental* – birinci el kaynaklar olarak taranmıştır. Yazar, gazetelerin bölgenin *belle-époque* unu yansıttığını ve içerdikleri bilgilerin artık kaybolmuş olan o özgün yaşamın rekonstrüksiyonunu daha sağlam verilere dayana-

arak yapılmasına olanak sağlayabileceğine işaret etmektedir. Yazarın, çalışmada da belirttiği gibi, elde edilen bilgiler kentin diğer bölgelerine kıyasla en az bozulmayla günümüze ulaşan Galata ve Pera'nın tarihsel çevre bütünlüğünü geleceğe aktarmada yol gösterici olacaktır. İstanbul'un kozmopolit ortamının kent kökenli mekânlarındaki Batılılaşmaya etkisinin daha iyi kavranabilmesi amacıyla, ilk bölümde 19. yüzyıl İstanbulu'nda gayrimüslimlerin durumu ve Batılılaşma süreci, izleyen bölümlerde de bölgenin nüfusu ve tarihi ile kentsel özellikleri ele alınmıştır. Kitabın ana bölümü esas olarak dinî, ticarî, eğitim, kültür, sağlık yapıları ile eğlence, dinlenme ve konaklama alanlarını kapsamaktadır. Çalışmada Galata ve Pera "Doğu'daki Batı" olarak tanımlanmaktadır. Avrupa ile yoğun biçimde ilişkileri bulunan bu bölgede Batılı tüketicinin kullandığı çeşitli malların ve hizmetlerin her iki semtte de eşzamanlı olarak sunulduğu belirtilmektedir. Pera'daki kentsel düzenleme çalışmalarının Paris, Viyana gibi Avrupa kentlerinde görülen uygulamaların benzeri nitelik taşıdığı ve Doğu dünyasında olmayan çok boyutlu, katılımcı bir kentsel yaşam kültürünün varlığı işaret edilmektedir. Seyahatnameler, anı yazıları ve görsel kaynaklardan yararlanılmakla birlikte, bölge öncelikle dönemin Fransızca yayımlanan yerel gazeteleri çerçevesinde betimlenmiş, Osmanlı Türkçesiyle ve diğer dillerle yayımlanan gazeteler araştırmanın dışında kalmıştır. Daha kaliteli bir baskı ile görsel malzemenin etkinliği artırılabilirdi.

Kitap, Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşmanın yoğun yaşandığı yarım yüzyıllık süreç içinde, kentin en Batılı bölgesi olan Galata ve Pera'nın yapısal ve sosyal çevresini yerel Fransızca gazeteler ışığında yansıtmaktadır.

Sezim Sezer

Ergenç, Özer. XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine bir Araştırma. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006, 324 s.

ÖZET

**Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi,
Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu
Üzerine bir Araştırma**

Bu kitap, 1326'dan 1402'ye kadar Osmanlı'nın başkenti ve on altıncı yüzyıl sonunda kentsel gelişimini tamamlamış önemli bir ticaret merkezi olan Bursa üzerine bir çalışmadır.

Kitabın giriş bölümünde yazar, İslam şehirlerine dair iki temel yargıyı sorguluyor. Birincisi, İslam şehirlerinde bir şehrin tanımlanmasında önem taşıyan yönetim kurumlarının yokluğu, ikincisi ise politik bilinçsizlik ve kendi kendini yönetme yokluğundan kaynaklanan fiziksel düzensizlik. Ergenç, kitapta tipik bir Osmanlı kenti olan Bursa örneği üzerinden bu yargıların eksikliğini göstermeye çalışıyor. Bu eser, yazarın Ankara ve Konya üzerine yaptığı çalışmanın bir devamı niteliğindedir ve araştırmada şer'iyeye sicilleri ve tapu tahrir defterleri gibi birincil kaynaklar kullanılmıştır.

Kitapta Bursa'nın fiziksel özellikleri, camiler, medreseler, hamamlar ve hanlar gibi kentsel yapıyı oluşturan binalar, şehrin nüfusu ve dönemin Osmanlı idari ve ekonomik yapısının yetkin bir açıklaması ile ilgili ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür. Kitap şehrin kentsel yapısına katkısı dolayısıyla esnaf sistemi ve ipek ticareti üzerinde ağırlıklı olarak duruyor.

Bu çalışmada, kitabın başlığının düşündürdüğü aksine, sadece Bursa'nın on altıncı yüzyıl sonundaki durumu tanımlanmakla kalmıyor. Ergenç, Bursa örneği üzerinden a) Osmanlı idaresinin taşrada ayân ve şehir insanları üzerinden işleyişini, b) Osmanlı şehrinin temel idari birimi olan mahallenin unsurlarını ve c) esnaf sisteminin işleyiş ve kurallarını göstererek, taşra yönetiminde şehir insanların iradesini ve bunun Osmanlı şehri ne şekilde oluşturup etkilediğini ortaya koyuyor. Bu bakış açısı, kitabı İslam şehirleri ve özellikle de Osmanlı şehri üzerinde çalışanlar için son derece değerli kılıyor.

Elif Bayraktar Tellan

Смагулов, Е. (редактор). *Загадки Древнего Туркестана: Алматы Сборник Научных и Научно-Популярных Статей*. Алматы: Санат, 1998, 173с.

Smagulov, E. (ed.). *Zagadki Drevnego Turkestana: Almaty Sbornik Nauchnykh i Nauchno-Populiarnykh Statei*. Almaty: Sanat, 1998, 173 s.

ÖZET

**Antik Türkistan'ın Gizemleri: Bilimsel ve
Popüler-Bilimsel Makaleler Derlemesi**

*Загадки Древнего Туркестана: Алматы
Сборник Научных и Научно-Популярных
Статей*

Kazakistan'ın Güney-Kazak (Yuzhno-Kazakh) bölgesinde yer alan Türkistan (Yaş), tarihi antik dönemlere değin uzanan bir şehirdir. En değerli İslam mimarisi eserlerinden biri olan Hoca Ahmet Yesevi (ö. 1166–7) türbesi bu şehirdir. Şehir ms 4 ila 6. yüzyıllar arasında kurulmuş ve gelişiminin zirvesine 12. yüzyılda ulaşmıştır; daha sonra Kazak Hanlığının siyasal ve kültürel merkezi hâlini almıştır.

Kitap söz konusu şehrin tarihini ele almakta ve on üç bilimsel ve popüler-bilimsel makaleyi bir araya getirmektedir. Editörün asıl amacı geçmişte çeşitli süreli yayınlarda basılmış olan makaleleri toplamak ve bunları tek bir kitap halinde bir araya getirmektir; bu makalelerin çoğu az bulunur niteliktedir.

Makaleler derlemesi Kazak dilindeki kısa değerlendirmeler eşliğinde Rusça yayımlanmıştır. Ortak çalışmaları kapsayan makaleler üç ana bölüme ayrılabilir: arkeoloji, mimari ve tarih.

Shuhovtsov tarafından yayımlanan makale “vakıf” ve Ahmet Yesevi Türbesi ile ilgili belgelerin araştırılmasına ve tercüme edilmesine hasredildiği için özellikle dikkat çekicidir. Tıpkıbasım kopyaları ve resimleri makaleye eklenen söz konusu belgeler ve bölgenin Rusya tarafından ele geçirilmesinden önce Türkistan şehrinde cari olan toplumsal ilişkiler, tarihî bakımından kıymetli ve güvenilir kaynaklardır.

Orta Asya arkeolojisinin kurucusu olan M.

Masson'ın kaleme aldığı makalenin değeri de küçümsenemez; zira bu makale Türbe'nin inşa tarihinden söz etmekte olup birincil tarihî kaynakların titiz bir incelemesine dayanmaktadır.

Ortak makalelerin editörü olan Erbulat Smagulov'un makalesi, büyük oranda, Yesevi külliyyatının bulunduğu alanda gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları esnasında bulunan yeni arkeolojik malzemeleri ele almaktadır.

Kitap, bibliyografik kayıtlara yer vermemesi gibi bazı eksikliklere sahip olmakla birlikte, hem genel okuyucular hem de İslam mimarisi eserlerine ve bir güney Kazakistan şehri olan Yaş'ın (Türkistan'ın) Orta Çağ tarihine ilgi duyan tarihçiler açısından kıymetli bir kaynak malzeme teşkil etmektedir.

Akram Khabibullaev
Çeviren Fatih Taştan

Zlatar, Behija. *Zlatno Doba Sarajeva: XVI Stoljeće*. Sarajevo: Svjetlost, 1996, 260 s.

ÖZET

Saraybosna'nın Altın Çağı: 16. Yüzyıl

Zlatno Doba Sarajeva: XVI Stoljeće

Zlatno Doba Sarajeva: XVI Stoljeće, 1996'da Saraybosna'da yayımlanmış olup yazarın doktora tezine dayanmaktadır. 260 sayfalık bu çalışma Saraybosna'nın, Balkanlardaki ana şehirlerden biri ve Osmanlı'nın Bosna sancağının idari, kültürel ve iktisadi merkezi olarak kuruluş ve gelişimi hakkındadır.

Erken Osmanlı döneminde Bosna'daki

şehirlerin kuruluş ve gelişmesinde vakıf kurumunun önemi bu eserde Saraybosna örneği üzerinden incelenmektedir. Bosna'nın Osmanlılar tarafından fethine kadar giden erken dönemlerde sayısız cami, okul, derviş tekkeleri, hamamlar, kervansaraylar, köprüler, pazarlar ve altyapı sistemleri hayırseverlerce kurulan vakıfların birer parçası olarak inşa edilmiştir. Şehirlerin vakıf kurumları yoluyla kurulması "İslami-Doğu" denilen şehir biçiminin gelişimine olanak sağlamış ve İslam ve Osmanlı kültürünün bölgede yayılmasında başat bir role sahip olmuştur.

On altıncı yüzyıl Saraybosna'sının nüfus, ticaret, şehir mimarisi ve kültür ve eğitim kurumları özgün kaynaklar ve arşiv belgeleri kullanılarak anlaşılmasına çalışılmıştır. Zlatar, Saraybosna hakkındaki mevcut literatüre ek olarak Osmanlı, Bosna ve Dubrovnik birincil arşiv malzemelerini, Gazi Husrev-Beg Kütüphanesinden elyazmalarını ve Saraybosna Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü'nün kaynaklarını – ki bu kaynaklar 1992–5 savaşında Enstitüde çıkan yangında yitirilmiştir – kullanmıştır. Zlatar kitabın sonunda Saraybosna konusunda bir kaynakça da sunmaktadır. Bütün olarak bakıldığında eser Saraybosna'nın ayrıntılı bir incelemesini yapmak suretiyle bir on altıncı yüzyıl Osmanlı sancak şehri örneği sunmaktadır. Eser, Osmanlı/Balkan şehir çalışmaları ve Balkanlarda Osmanlı mirası çalışmalarına katkıda bulunan, kentsel mimarî ve yaşam mekânı olarak bir şehrin kapsamlı bir çalışmasını teşkil etmektedir.

Leyla Amzi
Çeviren Hasan Çolak

Dizinler

Kişi Adları Dizini

- 'Abbas, 194, 232, 234, 258, 302, 310
Abbas Safevi, Şah, 232
'Abd al-Ra'uf Ali Yusuf, 285
Abdul Aziz Salim, 288
Abdülaziz, Sultan, 336
Abdul-Ghafar Mujnem-Bashi, 194
Abdülhamid, 231
Abdüllatif el-Bağdadi, 313
Abdülmecid, Halife, 273
Adamiyat, Fereidoon, 228
Ahmed Midhat Efendi, 241
Ahmet Rasim Efendi, 328
Ahmet Yesevi, 340
Aini, Sadrinnom, 292
Al-'Ali, Salih Ahmad, 254
Al-Basha, Hasan, 285
Alexandria kral, 259, 288
Alhakem, Ebu Abdullah, 270
Ali Kamran Asdar, 184, 190
Ali Mubarek, 279
Al-Mu'izz, 286
Al-Nabulusi, 'Abd al-Ghani, 211
Al-Saltanehg, Ayn, 301
Annuaire Orienta', 219
Ardashir-i Papakan, 224
Atatürk, Mustafa Kemal, 198
Atmojo, Bambang Tri, 254
- Bartold, V. V., 304
Baybar, 313
Baykara, Hüseyin, 268
Birinci, Ali, 220
Burak, Cahit, 207
- Creswell, Sir Archibald Keppel
Cameron, 285
- Çelebi, Evliya, 204, 247
Cevdet Paşa, 243
Cevdet, Abdullah, 241
Çoruk, Ali Şükürü, 220
- Daendels, H. W., Genel Vali, 297
Darya-i Latafat (Letafet Deryası), 210
Davani, Ali, 315
De Mount Forte, 225
- Dehkhoda, Ali akber, 228
Dersaadet Tramvay Şirketi, 328
Duhani Said Naum, 207
- Ebu Shama Ebu Şama, 313
Efendi Pariegar Krikor, 204
El-'Aziz 'Osman, 313
El-Ensari, Ebu Lubabah, 283
El-Eşref Şaban, 313
Elizabeth, Kraliçe, 272
El-Malik el-Afdal El-Malik el-Afdal,
261
El-Malikü'l-Eşref Kayıtbay, 261
El-Marrash, 'Abdallah, 266
El-Marrash, Francis, 266
El-Marrash, Mariana, 266
El-Melik el-Kamil Muhammed, 313
Emir Ali Şir Nevai, 268
Esad bin el-Furat, 311
- Fahmi, 'Abd al-Rahman, 285
Farabi, 234
Fatma bint Musa, 317
Feth-Ali Şah, 327
- Ghazi, Mohammad, 193
Gholamreza khan Assef Al-dowleh,
228
Gürpınar, Hüseyin Rahmi, 328
- Hafız, 284
Hakko, Vitali, 207
Hamdani, 260
Hamdi, Osman, 273
Hazret-i Osman (halife), 254
Hüseyin, Mirza Muhammed, 226
- Ishoboht, 224
- İbn al-Naqib, 230
ibn el-'As, Amru Amr ibn As, 313
İbn Rashiq İbn-i Raşik, 311
İbn el-Fakih (İbnü'l-Faqihe), 300
İbn-i Cezzar (İbnü'l-Jazzar), 311
İsmail Şah, 269
İstanbul Bülteni, 219
- Jalil, Amar, 250
Jami, Abdurahman, 323
Jansen, Hermann, 205
- Kabir, Amir, 326
Kaçar, Şah, 194
Kalavun, Sultan, 308
Kamil Paşa, Yusuf, 204
Karbasci, Gholamhossein, 186
Kemal, Namık, 241
Keyhüsrev II., 196
Keykavus, 196
Keykubat, 196
Khayran, 314
Khusraw, Nasir, 285
Kitchener, Horatio Herbert, Earl, 311
Kral Faysal bin Abdülaziz, 257
Kumulah Zhiyanah Kurd, 270
- La Turquie, 339
Le Moniteur, 339
Leman Dergisi, 334
Leonardo da Vinci, 221
L'İllüstrasyon L'Illustration, 273
- Mahmud II, 208
Marui, 249
Masov R., 292
Masson, W. M., 304
Matla'al-Shams, 320
Mazdak, 224
Mehdi, 265, 311, 319
Mehmet II, Sultan (Mehmet Fatih),
237, 275
Menderes, Adnan, 235
Michelangelo Mikelanj, 221
Midhat Paşa, 243
Mimar Sinan, 278
Mısırlı Hıdivi İsmail, 258, 279
Mofakham, Salar, 228
Molla Kadir Müderrisi, 270
Morvari Topu, 327
Mozaffareddin Şah, 194
Muhammad Husayn b. Muhammad
Hasan Qumi Nasir al-Shari, 315
Muhammed Ali, 258

- Muhammed, Peygamber, 325
 Munzim, 292
 Murad III, 275
 Muzaffaridin Şah Kaçar, 194
- Nağib, Muhamad Mustafa, 285
 Naip II. R. A. Wiranatakusumah,
 297
 Nâsir al-Dîn Shâh, 325
 Nasserdin Şah, 194
 Necatigil, Behçet, 195
- Orangi Pilot Projesi, 330
 Orhan, 238, 275
 Osman Gazi, 273
- Ömer ibn Hattab, 325
- Parizi, Bastani, 290
- Rasim Ahmed, 328
 Rıza Bey, Ali, 220
- Rıza Şah, 318
 Rtveldadze E., 209
- Saadi, 298
 Sahnun, 311
 Salim Al-Seyyid ‘Abd al-’Aziz,
 289
 Sanat Çevresi, 206
 Sanialdoleh, Mohammad Hossein
 Khan, 320
 SAVAK, 290
 Sekizinci Şii İmamı, 320
 Selim III, 272
 Serat, 253
 Sonku, Cahide, 207
 Sultan Muhammed Bidbahti
 Günâbâdi, 317
- Şahin, 251, 274, 275
 Şemdanizade, 204
 Şemsettin Sami, 243
 Şeyh Mohammad Mardukh, 193
- Tabarova S., 292
 Tanpınar, Ahmet Hamdi, 195,
 204
 Tarih-i Lütüfî, 222
 Terakki Vakfı, 231
 Timur, 275, 277, 323
 Tonsar, 224
 Trivisano Dominico, 285
- ‘Ulaywah, ‘Abd al-Rahim, 285
 UNESCO, 188
- Van Bronson, Martin, 269
 Von Harff, Arnold, 285
- Wirth, Louis, 201
- Yuanita, Erika, 254
- Zhukovski, V. A., 215, 304
 Ziyö, Sadri, 291, 292
 Zuhayr, 314

Yer Adları Dizini

- Abu Dabi, 184
 Abyaneh, 199
 Aceh, 280
 Adalar, 238, 309
 Adana, 250, 276
 Adiabena, 224
 Afdaliyya Medresesi, 261 (Kudüs)
 Afganistan, 188, 198, 269
 Afrasiab, 215
 Afrazehood, 261
 Afrika, 184, 186, 234, 257, 276, 286,
 291, 297
 Ahangaran nehir, 222
 Ahmediyye Medresesi, 261 (Kudüs)
 Akdeniz, 217, 221, 236, 293
 Akıntıburnu’nda, 204
 Akmolinsk, 225
 Aksa Camii, (Kudüs) 261
 Aksaray (İstanbul), 217, 238
 Aktepe Chilanzar, 323
 Aktepe Yunusabad, 323
 Al-Bab al-Sharqî, 256
 Al-Hadira, 260
 Al-Hariqa, 256
 Almeria, 314, 315
 Altındağ, 216
 Altundepe, 246
 Amerika, 183, 184, 186, 189, 195,
 259, 265, 273
 Amu Darya nehri, 210
 Anadolu, 185, 187, 190, 194, 195,
 204, 205, 206, 240, 248, 250,
 276, 277, 278, 309, 329, 336, 337
 Anadoluhisari, 240
- Ankara, 196, 200, 201, 202, 204, 205,
 206, 216, 217, 239, 250, 251,
 276, 277, 278, 296, 329, 333,
 337, 339, 340
 Antakya, 337, 338
 Antalya, 195, 196, 250
 Antigone, 309
 Anyer, 297
 Arabistan, 183, 236, 254, 260
 Arak, 299
 Ark (Tahran), 194
 Arsanjan, 196
 Asya, 183, 184, 188, 189, 194, 195,
 206, 208, 209, 210, 215, 216,
 222, 225, 246, 247, 257, 276,
 282, 283, 294, 297, 304, 305,
 328, 329, 340
 Atropat 307
 Avrasya, 200, 201, 246
 Avrupa, 183, 184, 185, 186, 189, 190,
 195, 199, 200, 227, 242, 243,
 246, 252, 253, 258, 263, 272,
 276, 297, 298, 309, 310, 311,
 316, 319, 322, 329, 338, 339
 Avusturya-Macaristan, 294
 Ayasofya, (İstanbul), 279
 Ayazağa, 240
 Azerbaycan, 262, 270, 306, 307
- Babil Kalesi, (Kahire) 286
 Bagh-i Shah, (Keşan)
 Bağdat, 184, 187, 188, 189, 201, 265,
 267, 268, 302
 Baktriya, 246
- Balalık tepe, 333
 Balat (İstanbul), 243, 279
 Balkanlar, 231, 240, 244, 341
 Bam, 252, 254
 Bandung, 297
 Bangladeş, 185
 Banten, 280
 Barada Nehri, 212
 Barus, 306
 Bashghanlou, 228
 Basra, 325
 Bebek, 204
 Belh, 267, 284
 Benî Ammar, 308
 Beshyoghoch, 323
 Beşiktaş (İstanbul), 237, 244
 Beyaz Nil, 199
 Beyazıt Meydanı (İstanbul), 195
 Beykoz (İstanbul), 208, 237
 Beyoğlu (İstanbul), 185, 206, 207,
 217, 220, 237, 238, 244, 245,
 279, 335
 Beyrut, 187, 201, 254, 258, 263, 265,
 310, 316
 Bilad al-Sham, 247
 Binket, 323
 Birjand, 207
 Bişkek, 221, 223, 281
 Bizans, 195, 206, 218, 235, 236, 238,
 274, 276, 278, 291, 304, 312,
 313, 337
 Blok (Jakarta), 283
 Boğaziçi, 206, 208, 209, 238, 240,
 244

- Bombay, 274
 Bosna, 294, 341
 Bostancı, 204
 Buenos Aires, 250
 Buhara, 188, 209, 247, 255, 267, 274, 291, 292, 294, 305, 332, 333
 Bujnur, 228
 Burgaz, 309
 Burgulyuk, 222
 Bursa, 195, 204, 205, 273, 274, 275, 278, 339, 340
 Burujird, 325
 Büyük Cami (Kurtuba), 289
 Büyük Londra Oteli, 218
 Büyükkada, 309
 Büyükkçekmece (İstanbul), 238
 Büyükdere vadisi, 240
- Çağaloğlu (İstanbul), 238
 Casablanca, 190
 Cezayir, 184, 185, 265
 Chach, 214, 222, 323
 Chacha, 214
 Chal Meydan, 225
 Chalimeydan (Tahran), 194
 Chirchik nehir, 222, 234, 288
 Chorsu, 323
 Chuy, 303
 Cireborn, 280
 Cumalıkızık, 278
- Çankaya, 216
 Çarşılar (İstanbul), 203, 238, 240, 287, 331
 Çemberlitaş (İstanbul), 195
 Çengelköy, 208
 Çin, 219, 225, 263, 297, 303, 305
 Çorum, 195
- Dalverzintepe, 210
 Dawooud Koleji Karaçi, 330
 Delhi, 210, 226
 Demak, 280
 Divanyolu (İstanbul), 238
 Diyarbakır, 195, 251, 252
 Dolmabahçe Sarayı, 335
 Dubai, 184
 Dubrovnik, 341
 Duşanbe, 188, 216, 245, 246, 291
 Dzhul, 221, 281
 Dzhuvikat, 303
- Edirne, 197, 278
 Elazığ, 195
 El-Kiravan, 265
 Eminönü (İstanbul), 200, 237, 238
 Eminönü Hanlar (İstanbul), 200
 Emirgan (İstanbul), 195, 208
 Endonezya, 184, 187, 253, 254, 280, 281, 283, 297, 306
 Endonezya takımadalari, 280
 Erzurum, 305, 306
 Erzurum, 204, 284, 329
 Eskişehir, 277, 278
 Eşrefiye Medresesi (Kudüs), 261
- Eyüp (İstanbul), 195, 219, 237, 238, 242, 243, 279
 Eyüp Sultan (İstanbul), 219
- Fars, 187, 193, 197, 207, 210, 226, 262, 270, 271, 290, 303, 319, 321
 Fas, 220, 265
 Fatih (İstanbul), 195, 197, 199, 201, 204, 208, 209, 210, 212, 214, 221, 223, 224, 229, 232, 233, 237, 238, 243, 248, 249, 250, 253, 255, 257, 258, 259, 261, 262, 266, 269, 275, 280, 281, 285, 287, 291, 294, 295, 296, 301, 304, 307, 308, 312, 315, 317, 318, 322, 327, 328, 341
 Fener (İstanbul), 279
 Fergana Vadisi, 247
 Fez, 234
 Filistin, 259, 287, 288
 Fin Bahçe (Keşan), 199
 Fransa, 186, 279
 Frunze, 221, 281
 Fustat, 325
- Gabae, 232
 Gabes, 283, 284
 Galata (İstanbul), 195, 200, 206, 220, 221, 222, 235, 238, 244, 279, 328, 339
 Ganavah Limanı, 299, 300
 Gazze, 288
 Gbilli, 284
 Gilan, 320
 Gowa-Tallo, 280
 Gresik, 280
 Gunabad, 316, 317
- Halep, 188, 230, 265, 266, 337
 Haliç (İstanbul), 206, 221, 222, 238, 243
 Haliç, 206, 221, 222, 238, 243
 Halki Palas (İstanbul), 218
 Halkis, 309
 Hama, 202, 206, 219, 265, 273, 274, 278, 293, 331, 340, 341
 Hamadan, 202
 Hamamlıkızık, 278
 Hanabad, 323
 Hanbeli Medresesi (Kudüs), 261
 Harezm, 195, 333
 Hartum, 199, 200, 310, 311
 Hazar Denizi, 263, 321
 Herat, 188, 198, 199, 268, 319
 Heybeli, 309
 Hindistan, 185, 226, 227, 248, 249, 250, 263, 297, 334, 336
 Hint alt kıtası, 187
 Hisar Dışındaki Orhan Gazi Medresesi (Bursa), 275
 Hisar Kütüphanesi (Bursa), 275
 Hiva, 328
 Hollanda, 188, 273, 297
 Homs, 312
- Horasan, 208, 228, 233, 271, 320
 Hotel D'Angleterre (İstanbul), 218
- Ilak, 222
 Iliiski, 303
 Irak, 186
 İsfahan, 191, 232, 233, 292, 319
 İsfarayin, 233
 İspindzhab, 303
- İndus Vadisi, 249
 İngiliz Büyükelçiliği (Yezd), 263
 İngiltere, 186, 259
 İpek Yolu, 303
 İran, 186, 187, 188, 189, 191, 195, 203, 215, 223, 224, 225, 226, 228, 230, 232, 246, 252, 256, 257, 262, 263, 267, 269, 270, 292, 295, 298, 299, 300, 306, 318, 319, 320, 326, 327, 332
 İskenderiye, 184, 310, 313
 İspanya, 289
 İsrail, 259, 288, 297
 İstanbul, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 194, 195, 197, 198, 200, 201, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 217, 218, 219, 220, 222, 231, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 250, 264, 265, 271, 272, 273, 276, 278, 298, 309, 322, 324, 328, 329, 330, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339
 İstanbul Adalar, 238
 İstanbul Teknik Üniversitesi, 264, 265
 İstinye, 208, 240
 İşbiliye (Seville), 265
 İzmir, 184, 198, 250, 338, 339
 İzmir, 198, 250, 338, 339
 İzmir Atatürk Orman, 198
 İznik, 274
- Jakarta, 190, 191, 253, 280, 283, 297, 306, 324, 325
 Java, 280, 297, 315, 319
 Jurash, 259, 260
- Kabil, 189, 246, 254, 259, 260, 263, 267, 282, 290, 319
 Kadıköy (İstanbul), 206, 237, 238
 Kafkasya, 336
 Kağıthane, 243
 Kahire, 185, 186, 187, 189, 201, 227, 228, 257, 258, 265, 266, 279, 283, 284, 285, 286, 289, 307
 Kahnıj, 252
 Kala-i Zahok-i Maron, 306
 Kanguy, 222
 Kapalıçarşı (İstanbul), 195, 245, 278
 Karaçi, 185, 186, 187, 189, 229, 248, 249, 250, 330
 Karadeniz, 236
 Karka da bet Silokh, 224
 Karshi, 215, 305, 306
 Karshina, 215

- Kashan, 199
 Kashka, 224, 305, 306
 Kashka-Darya Nehir Havzası, 305
 Kashka-Darya vadi, 224
 Kashka-Darya vadisi, 224
 Kastamonu, 195
 Kaşıkadası, 309
 Kaunchin, 222, 323
 Kavak, 243
 Kayravan, 201, 286, 287, 311, 312
 Kazakistan, 225, 282, 301, 303, 340, 341
 Kazvin, 300, 301
 Kebumen, 297
 Keleş nehirleri, 222
 Kerimhan Kalesi (Şiraz), 299
 Kerman, 252, 290
 Kesh, 210, 211, 227, 305
 Khabushan, 296
 Kınalı, 309
 Kırgızistan, 223, 281
 Kismayo, 263
 Konstantinopolis, 183, 234
 Konya, 204, 205, 250, 337, 340
 Kota Kembang, 297
 Kotagede, 253, 254
 Kuala Lumpur, 184
 Kudüs, 201, 259, 261, 265, 280
 Kufe, 254, 255, 267, 325
 Kukcha, 323
 Kula, 245, 303
 Kulan, 303
 Kulyab, 246
 Kurtuba, 234, 288, 289
 Kutsal Topraklar (Medine), 257
 Kuzey Afrika, 184, 186, 286, 291
 Küçük Minare (Sivas), 274
 Kürdistan, 193, 270
- Lahor, 334
 Lala Şahin Paşa Medresesi (Bursa), 275
 Lebon (Beyoğlu), 207
 Leninabad, 246
 Levant, 206, 219, 242, 338
 Lizbon, 263
 Londra, 218, 250
 Loristan, 326
 Lucknow, 210, 226
 Lut Çölü, 290
- Ma'arra, 265
 Mada'in, 183
 Madura, 297
 Mağrip, 311
 Mahabad, 269, 270
 Malatya, 250
 Malezya, 184
 Manastır Medresesi (Bursa), 275
 Maraghah, 261
 Marakeş, 201, 265, 266
 Mardin, 324
 Margiana, 246
 Markiz (Beyoğlu), 207
 Marmara Denizi, 206, 309
- Maşrık, 311
 Mazandaran, 295, 320
 Medinat al- Zahra, 289
 Medine, 183, 201, 257, 258, 263, 265
 Megara, 234
 Mehdiye, 265
 Mekke, 190, 201, 263, 265
 Merkezi Eyalet, 299
 Mersin, 250
 Merv, 188, 215, 216, 305
 Meşhed, 320
 Mezopotamya, 223
 Mısır, 183, 186, 200, 228, 258, 261, 268, 279, 284, 285, 288, 289, 304, 307, 310
 Mihrimah Sultan Külliyesi (İstanbul), 195
 Miknas, 265
 Milli Kütüphane, 225
 Milli Mücadele Anıtı (İzmir), 198
 Minguryuk, 222, 323
 Miyanduab, 269
 Mudanya, 274
 Musul, 265, 325
 Myanmar, 185
- Na'in, 269
 Nakhshab, 214, 215
 Nasaf, 208, 306
 Nashebo, 305
 Natanz, 199
 Nautuka, 305
 Navakent, 303
 Nepal, 185
 Niandros, 309
 Niğde, 195
 Nil, 199, 311
 Nişabur, 270, 271
 Nusantara takımadalar, 306
 Nusaybin, 224
 Nüsuz (Beyoğlu), 207
- Oksia, 309
 Omdurman, 199, 200, 310, 311
 Orta Asya, 188, 189, 194, 195, 208, 209, 210, 215, 216, 222, 225, 246, 247, 282, 283, 294, 304, 305, 328, 329, 340
 Orta Doğu, 217, 228, 293, 304
 Ortaköy (İstanbul), 235
 Otrar, 282, 303
 Otrar-Tobe, 282
 Oud, 194, 225
 Oudlajan (Tahran), 194
- Özbekistan, 210, 215, 247, 306, 332
- Pakistan, 185, 229, 249, 250
 Panjakent, 333 bk. Pencikent
 Paris, 279, 297, 339
 Paşa Province
 Paşabahçe, 240
 Pavlodar, 225
 Pekalongan, 297
 Penarukan, 297
- Pencikent, 305 bk. Pencaikent
 Pera (İstanbul), 206, 218, 238, 245, 254, 279, 280, 335, 339
 Pera Palas (İstanbul), 218
 Petrogard (Beyoğlu), 207
 Pishpek, 281
 Pita, 309
 Plati, 309
 Polonezköy (İstanbul), 238
 Prinkipo, 309
 Proti, 309
 Prusa, 274
 Puerto Rico, 297
- Qassyun, 256
 Quchan, 228, 295
 Qum, 315, 325
 Qus, 289, 290
- Ravar, 290, 291
 Rejans (Beyoğlu), 207
 Rio, 250
 Rumeli, 197, 204, 206, 235, 243, 336
 Rumeli, 197, 204, 206, 235, 243, 336
 Rumelihisarı (İstanbul), 204, 235
 Rusya, 215, 225, 247, 263, 272, 303, 340
- Sabratah, 291
 Samatya (İstanbul), 217
 Samudra-Pasai, 280
 San'a, 201, 265
 Sanandaj, 193
 Sangelaj (Tahran), 194, 225
 Saraybosna, 294, 295, 341
 Sarazm, 246
 Saryer, 208
 Sebzor, 323
 Sedefadasi, 309
 Selamiye, 213
 Selanik, 231
 Selevkos, 312
 Selimiye Camii (Edirne), 278
 Semerkant, 188, 208, 247, 294, 305
 Semipalatinsk, 225
 Semireç'a, 301
 Semnan kalesi, 322
 Seville, 201, 265
 Shahrisabz, 328
 Shayhontohur, 323
 Shiraz, 196, 298, 299, 317
 Shullyuk-tepe, 306
 Sır-Derya nehri, 222
 Sialk Tepesi, 199
 Sialk Tepesi, 199
 Sibolga, 306
 Sindh, 187, 249
 Sirjan, 252
 Sivas, 234, 274, 275, 277
 Sivriada, 309
 Sogd, 215, 224, 305
 Somali, 263
 Sovyetler Birliği, 189, 195
 SSCB, 223, 246, 304, 332
 St Petersburg, 215, 250

- Sudan, 200, 310, 311
 Suiab, 303
 Sultanahmet, 195, 206, 237, 278
 Sultanbeyli (İstanbul), 271, 272
 Suq al-Bzuriyyah, 256
 Surabaya, 283, 297
 Sur-i Sultani (İstanbul), 206
 Suriye, 188, 211, 224, 230, 247, 248, 256, 266, 288, 293, 304
 Surlar (İstanbul), 216, 234, 237, 290, 310, 311, 313, 333
 Suudi Arabistan, 260
 Şam, 184, 188, 201, 211, 212, 213, 227, 230, 247, 256, 265, 267, 268, 313
 Şanlıurfa, 250
 Şile (İstanbul), 238
 Tacikistan, 216, 245, 246
 Tahran, 185, 186, 187, 188, 189, 194, 198, 199, 207, 225, 226, 228, 229, 230, 232, 256, 261, 262, 267, 268, 269, 270, 292, 295, 299, 300, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 326, 327, 331, 332
 Taksim, (İstanbul) 187, 190, 217, 224, 249
 Tamarikisa, 307
 Tangiers, 185
 Tangkuban Prah, 297
 Tarabya, 208
 Taraz, 303
 Tarlabası (İstanbul), 242, 243
 Tarsus, 247
 Taşkent, 188, 191, 209, 214, 222, 224, 247, 305, 322, 323, 324
 Taşkent Vahası, 214, 222
 Tatvan, 265
 Tavşanadası, 309
 Tebriz, 203, 234, 269, 306, 307
 Telemsan, 265
 Temmuz, 189, 190, 191
 Terevintos, 309
 Ticaret Odası (Tebriz), 203
 Tire, 265
 Tirmiz, 328
 Topkapı Sarayı, 206, 237, 279, 335
 Trakya, 240
 Trans-Hazar bölgesi, 215
 Tripoli, 291, 308
 Tunukabun, 320, 321
 Tunus, 260, 261, 265, 284, 311
 Tunus, 260, 261, 265, 284, 311
 Tuz, 220, 276
 Türkistan, 303, 340, 341
 Türkiye, 187, 194, 198, 200, 202, 205, 206, 231, 234, 235, 238, 242, 243, 244, 247, 250, 251, 264, 271, 272, 273, 276, 278, 297, 322, 328, 329, 333, 334, 338
 Türkmenistan, 333
 Ukaz, 265
 Ukbë bin Nafi Camii, 312
 Ulucami, 275
 Uludağ Üniversitesi, 274
 Unkapanı, 221
 Ura-Tyube, 246
 Urfa, 195
 Ust-Kamenogorsk, 225
 Ustuva, 296
 Üsküdar (İstanbul), 206, 208, 237, 238, 240, 279
 Üsküp, 330, 331
 Van, 250, 260, 269, 291
 Varakhsha, 332
 Vefa (İstanbul), 207, 208, 211, 217, 218, 238, 265, 288, 325, 331
 Viyana, 339
 Yafaria Hawalia, 259
 Yassıda, 309
 Yazd, 208, 211, 215, 222, 239, 244, 247, 257, 262, 279, 280, 283, 285, 293, 298, 307, 321, 329, 330
 Yedikule (İstanbul), 195
 Yemen, 254, 259, 260
 Yemimahalle, 216
 Yerkurgan, 215
 Yeşil Cami(Bursa), 278
 Yeşil Türbe (Bursa), 278
 Yogyakarta, 253, 280
 Yukarı Mısır, 289
 Zarand, 252
 Zigetvar, 276

Yazar Adları Dizini

- ‘Abd al-Wahhab, Hasan, 307
 ‘Asli, Kamil Jameel, 261
 ‘Abu ‘Ayash, ‘Abd Al-İlah, 201
 Abdullah, Wuryanto, 280
 Abu al-Fadl, Muhammad Ahmad, 313, 314
 Abu Salim, Muhammad Ibrahim, 310
 Afsar, Karamat Allah, 317
 Afzal al-Mulk, Mirza Ghulam-Husain, 292
 Akçay, Ahmet Sait, 334
 Akın, Nur, 339
 Akishev, Kemal, 282
 Akyüz, Gabriyel, 324
 Akyüz, Vecdi, 233
 Alada, Adalet Bayramoğlu, 276
 Al-‘Ali, Salih Ahmad, 254
 Al-‘Allaf, Ahmad Hilmi, 212
 Al-Bahnasi, ‘Afif, 212
 Al-Basha, Hasan, 285
 Al-Ibesh, Ahmed, 255
 Alkan, Mehmet O., 231
 Al-Kayyali, Sami, 266
 Al-Khuri, ‘Isa As‘ad, 312
 Al-Khuri, Munir, 312
 Al-Kib, Najm al-Din Ghalib, 291
 Al-Nabulusi, Muhammad Adib, 211
 Al-Shahrani, ‘Abd al-Rahman Ali bin Sa‘id bin Muhiy, 259
 Alus, Sermet Muhtar, 298
 Amin, Mahmud, 293
 Anarbaev, A., 208
 Arel, Ayda, 272
 Aslan, Şükrü, 264
 Aynural, Salih, 236
 Azari, Shahla, 225
 Bağlı, Mazhar, 251
 Baipakov, K. M., 301
 Bali, Rifat N., 322
 Basha, ‘Umar Musa, 230
 Bayrak, M. Orhan, 238
 Bayrı, Mehmet Halit, 236
 Belenitskii, A. M., 304
 Belge, Murat, 237
 Berk, İlhan, 279
 Beyru, Rauf, 338
 Bihzadfar, Mustafa, 229
 Bilhusayn, Muhammad al-Munji, 260
 Binici, Abdulkadir, 251
 Bolshakov, Oleg Georgievich, 303
 Boysan, Aydın, 245
 Budisantoso, S., 306
 Buryakov, Yu. F., 214, 222
 Cezar, Mustafa, 194, 335
 Cheema, Yasmin, 229
 Cishti, Nur Ahmad, 334
 Çeçener, Besim, 244
 Çiftçi, Cafer, 273
 Daryanavard, Ghulam Husayn, 299
 Demirel, Ömer, 274, 277
 Doğru, Halime, 336
 Dubovitskii, Viktor, 216
 Duygulu, Melih, 324
 Dyayadi, Drs, 324

- Ekajati, Edi S., 297
 El-Bushra, El-Sayed, 199
 Eldem, Edhem, 241
 Erdem, Sadık, 264, 265
 Ergenç, Özer, 337, 339
 Eryıldız, Semih, 200
 Esad, Mehmed, 264, 265
 Evren, Burçak, 221
 Eyce, Semavi, 219
- Fikri, Ahmad, 288
 Filanovich, M. I., 214, 322
 Fukuhi, Nasir, 232
- Garrusin, Hadi, 202, 203
 German, Murat, 206
 Germaner, Semra, 273
 Girayili, Faridun, 270
 Golovanev, A. A., 223
 Gökbilgin, M. Tayyib, 197
 Gökmen, Mustafa, 218
 Gulabzadah, Muhammad 'Ali, 252
 Güneş, İhsan, 277
 Gülersoy, Çelik, 243, 328
- Hajjaji, Muhammad 'Abduh, 289
 Hamdan, Gamal, 284
 Hamidi, Maliha, 331
 Hasan Baigi, Muhammad Reza, 327
 Hasan, Arif, 330
 Hazin Burujirdi, Husayn, 325
 Hızlı, Mefail, 275
 Huma'ı, Jalal al-Din, 319
 Hunarfar, Lutf Allah, 232
- Ibn Silm, Ahmad Sa'id, 257
 Ibrahim, Samir 'Umar, 227
 İlkan, Faruk, 298
 Işık, Oğuz, 271
 Iskandari, Akbar, 196
 Iskandari, Nasrin, 196
 Isma'il, Muhammad Husam al-Din, 258
 Işın, Ekrem, 240
 İttihadiyah, Mansurah, 194
- İnalçık, Halil, 234
 İnankur, Zeynep, 273
- Jabani, Muhammad, 295, 296
- Kafka, İ. Gürşen, 324
 Kalamati, Gul Hassan, 249
 Kamal, Ajmal, 248
 Kara, Adem, 337
 Kara, Mustafa, 274
 Karpuz, Haşim, 329
 Kasymbaev, Zh. K., 225
 Kayaoğlu, İ. Gündag, 219
 Kayra, Cahit, 204
 Kazgan, Haydar, 242
 Keleş, Ruşen, 296
 Khalili, Khalil Allah, 198
- Khamachi, Bihruz, 203
 Khan, Sayyid Inshallah, 210
 Khanlu, Mansur, 306
 Khuraysat, Muhammad 'Abd al-Qadir, 213
 Kreševljaković, Hamdija, 294
 Kuban, Doğan, 234
 Kumbaraci-Bogoyevič, Lidiya, 330
 Kuru, Selim, 274
- Lunina, S. B., 224
 Luqa, Iskandar, 227
- Macar, Elçin, 244
 Marzuqi, Muhammad, 283
 Mashhudi, Suhrah, 256
 Masson, Mikhail Evgenlevich, 305
 Mikhailova, I. B., 302
 Mintzuri, Hagop, 235
 Muhammadkarimov, Abdulaziz, 323
 Muhtarov, Ahror, 246
 Muhtat, Muhammad Riza, 299
 Mukimov, R. S., 245
 Murvarid, Yunus, 261
 Myntti, Cynthia, 279
- Najmabadi, Afsaneh, 228
 Najmi, Nasir, 326
 Naraghi, Hasan, 199
 Nasir al-Shari'ah, Muhammad Husayn, 315
- Ortaylı, İlber, 242, 278
- Önal, Sami, 242
 Özdem, Filiz, 324
- Panfilov, Oleg, 216
 Pekin, Ersu, 219
 Petrov, V. G., 221, 281
 Pınarcıoğlu, M. Melih, 271
 Pigulevskaia, N. V., 223
 Prokhorova, Natal'ia Aleksandrovna, 223
 Pugachenkova, G., 209, 293, 328
- Qatil, Muhammad Hasan, 226
- Rashid, Harun Hashim, 288
 Ravari, Masha' Allah Karbakhsh, 290
 Refik, Ahmet, 272
 Rıza, Ali, 220
 Rizayi, Jamal, 207
 Rona, Zeynep, 234
 Rtveldazde, E. V., 209
- Sa'dvandiyan, Sirus, 194
 Salihiyah, Muhammad 'Isa, 258
 Salim, al-Sayyid 'Abd al-'Aziz, 289, 308, 309
 Samadi, Muhammad, 269
 Sami, 'Ali, 298
 Saner, Turgut, 335
- Sattari, Jalal, 332
 Sevindi, Nevval, 250
 Seyedi, Mehdi, 319
 Shahidi Mazandarani, Husayn, 295
 Shahri, Jafar, 327
 Shakuri, Muhammadjon, 291
 Shaykh Riza'ı, Insiya, 225
 Shayyal, Jamal al-Din, 313
 Shihabi, Koutaiba, 255
 Shihabi, Qutaibah, 267
 Shishkin, V. A., 332
 Shuhovtsov, 340
 Shumays, 'Abd al-Mun'im, 284
 Simanjuntak, Maruli C. C., 283
 Smagulov, E., 340
 Soekiman, Djoko, 253
 Sözen, Metin, 195, 324
 Sukhareva, O. A., 209, 255
 Suleimanov, R. Kh., 214
 Sulistyö, Hermawan, 283
 Sultanzadah, Husayn, 267
 Sultanzade, Husayn, 269
 Surjomihardjo, Abdurrachman, 253
- Şahin, Hatice, 274
 Şahin, Yusuf, 251
 Şehsuvaroğlu, Haluk, 208
 Şenol Cantek, L. Funda, 333
 Şenyapılı, Tanst, 201
 Şimşek, Ali, 334
- Tabandah Gunabadi, Sultan Husayn, 316
 Tadmuri, 'Umar 'Abd al-Salam, 316
 Tanındı, Zeren, 274
 Tankut, Gönül, 205
 Tanpınar, Ahmet Hamdi, 195, 204
 Tashakkuri Bafqi, 'Ali Akbar, 262
 Tavahhudi, Kalim Allah, 233
 Tavassuli, Mahmud, 321
 Tawili, Ahmad, 311
 Tekeli, İlhan, 239
 Tjandrasasmita, Uka, 280
 Tuğlacı, Pars, 276, 309
 Tümürtekin, Erol, 239
- 'Ubayd, Yusuf, 287
 Uluçam, Abdüsselam, 324
- Vakfi, Terakki, 231
 Varjavand, Parviz, 300, 301
- Yenal, Engin, 206
 Yılmaz, Leyla, 196
 Yusufi'niya, 'Ali Asghar, 320
- Zakariya, Ahmad Wasfi, 247
 Zat, Vefa, 217, 218
 Zaytun, Muhammad Muhammad, 286
 Zhukovski, V. A., 215, 304
 Ziadeh, Nicola, 265
 Zlatar, Behija, 341

Anahtar Kelimeler Dizini

- 1900'ler, 200, 206, 218, 253, 298
 1920'ler, 216, 223, 246, 291
 1930'lar, 221, 234, 239, 251
 1940'lar, 184, 244, 329
 1950'ler, 184, 202, 207, 208, 217, 218, 235, 243, 253
 1960'lar, 200, 217, 235, 269, 297
 1970'ler, 185, 188, 217, 230, 239, 240, 264, 285, 334
 1980'ler, 184, 186, 201, 212, 223, 239, 242, 243, 264, 271, 322, 334
 1990'lar, 187, 221, 234, 299, 334
- Abbasi, 234, 302, 310
 Adalet, 187, 276, 285, 292
 Adaptasyon, 281
 Ad, 197, 236, 256, 275, 276, 280, 281, 282, 323, 329, 342
 Afgan, 233
 Afrika, 184, 186, 234, 257, 276, 286, 291, 297
 Ağaç, 217, 230, 243, 283
 Ağır, 226, 284
 Ağır, 226, 284
 Ağ, 255, 264, 271, 283
 Ahemendli dönemi, 232
 Ahşap, 27
 Aile, 197, 204, 208, 219, 251, 293
 akademik hayat, 274
 Akademi, 184, 189, 202, 207, 212, 215, 216, 220, 222, 223, 224, 225, 230, 231, 238, 246, 251, 252, 263, 266, 267, 270, 272, 274, 275, 276, 285, 290, 294, 295, 298, 304, 306, 308, 312, 313, 315, 324, 327, 328, 332, 335
 Aktör, 205, 206, 268
 Alan, 183, 185, 186, 187, 188, 203, 204, 208, 210, 215, 217, 218, 222, 229, 230, 232, 234, 237, 238, 240, 241, 243, 245, 246, 247, 248, 255, 260, 267, 269, 280, 282, 283, 287, 290, 300, 301, 302, 303, 305, 307, 313, 317, 318, 319, 321, 322, 323, 324, 333, 338, 339
 Alawesej kabilesi, 259, 260
 Alet, 286
 Alfabe, 218, 256, 263, 276, 288, 309, 314, 315
 Alışkanlık, 210, 228
 Alışveriş kompleksleri, 186
 Alışveriş merkezleri, 186, 188, 335
 Alman savaş mahkumları, 225
 Almanca, 294, 309
 Alt grup, 271
 Altın çağ, 289, 341
 Altıncı yüzyıl, 305, 340, 341
 Altyapı, 228, 312, 238, 341
 Amalek, 312
 Amerika, 195
 'amma, 308
 Anadolu kentleri, 195
 Anadolu öncesi Türkler, 194, 195
 Anadolu Selçukluları, 276
 Anadolu şehirleri, 195, 277
 Anayasa, 226, 228, 234, 300, 307, 318, 320, 321
 Anayasa Devrimi, 300
 Anayasal Devrim, 226, 228, 307, 310, 318, 320, 321
 Anekdot, 252
 Anı, 204, 212, 217, 235, 236, 245, 300, 309, 327, 339
 Anıt, 188, 195, 211, 215, 222, 224, 230, 244, 254, 263, 282, 283, 285, 286, 290, 292, 293, 300, 328, 333
 Ankara, 196, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 216, 217, 239, 250, 251, 276, 277, 278, 296, 329, 333, 337, 339, 340
 Anlaşmazlık, 226
 Ansiklopedi, 203, 238, 263, 264, 276, 288, 294, 299, 309, 324, 326
 Antik, 183, 198, 210, 214, 215, 216, 220, 221, 223, 224, 232, 234, 235, 243, 246, 253, 259, 274, 281, 282, 284, 286, 293, 294, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 310, 312, 313, 324, 340
 Antik Çağ, 243, 305, 324
 Antik kent, 215, 232, 246, 253
 Antik şehir, 183
 Antik yerleşim, 282
 Antropolog, 193, 194, 197, 208, 232, 233, 269, 271, 291, 301, 317, 326
 Antropoloji, 185, 189, 193, 201, 213, 230, 232, 250, 252, 253, 256, 269, 270, 293, 299, 300, 321, 325, 326, 327
 Araç, 186, 209, 222, 239, 257, 263
 Aramice, 256
 Arap, 201, 208, 212, 222, 227, 230, 247, 254, 256, 257, 259, 260, 265, 266, 284, 287, 288, 290, 304, 308, 311, 315
 Arapça, 213, 227, 228, 247, 248, 256, 259, 263, 265, 266, 271, 285, 286, 287, 303, 314, 319, 327
 Arap, 227, 248, 259, 263, 289, 290, 297, 308, 310, 314, 324
 Arazi islahı, 333
 Arazi kullanışı, 240
 Arka plan, 196, 238, 281
 Arkeoloji, 188, 199, 208, 210, 212, 214, 215, 216, 222, 224, 234, 243, 247, 248, 249, 260, 281, 282, 283, 285, 287, 289, 291, 293, 294, 300, 301, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 323, 328, 332, 333, 340, 341
 Arkeolojik araştırma, 210, 214, 222, 249, 282, 294, 304, 305, 332
 Arkeolojik eser, 281
 Arkeolojik kayıt, 216
 Arkeolojik kazı, 282, 301, 323
 Arkeolojik keşif, 188, 199, 214
 Arkeolojik kompleks, 323
 Arkeolojik malzeme, 215, 303, 304, 341
 Arkeolojik miras, 305
 Arkeolojik nesne, 222
 Arkeolojik site, 222
 Arşiv, 202, 221, 225, 226, 294
 Aryan, 246
 Askeri alan, 197
 Askeri bina, 308
 Askeri darbe, 235
 Askeri faaliyet, 313
 Askeri işlev, 290
 Askeri kamp, 304
 Askeri mimari, 316
 Askeri müdahale, 264
 Askeri okul, 335
 Askeri olay, 302, 320
 Askeri önem, 313
 Askeri tarih, 265
 Askeri yaşam, 288
 Asur, 312
 Asya-Afrika Konferansı, 297
 Aşırı nüfus, 186
 Atasözleri, 197, 237, 318
 Atlas, 199, 200, 295
 Avesta, 215
 Avrupa Kentli Hakları Bildirgesi, 252
 Avrupa, 184, 199, 227, 258, 309, 310, 319
 Avusturyalı, 273
 Aydın sınıfı, 292
 Aydın, 243
 Aydın, 227, 305, 314, 334
 Azeri, 187, 307
 Azınlık, 185, 262, 290, 316
 Aziz, 194, 288, 310, 313
- Babür İmparatorluğu, 210
 Baeni Sumadih, 314
 Bağımsızlık, 200, 297, 303, 308, 311
 Bahai, 290
 Bahçe, 186, 199, 211, 217, 230, 234, 238, 279
 Bakan, 295
 Bakanlık, 262
 Bakkaliye, 295
 Balkan Savaşları, 235
 Bankacılık, 295, 326, 327
 Banliyö, 260, 267, 305
 Baraj, 290
 Baraka, 201, 202, 330
 Barınak, 217
 Basım, 196, 197, 226, 249, 272, 273, 277, 292, 309, 311
 Basım, 206, 222, 242, 253, 266, 292, 322
 Basın ajansları, 253
 Baskı, 185, 194, 198, 199, 202, 203, 220, 223, 226, 229, 233, 236, 237, 242, 244, 247, 248, 251,

- 259, 262, 264, 265, 267, 268,
270, 271, 272, 283, 284, 293,
298, 300, 310, 316, 317, 320,
325, 327, 332, 334, 336, 339
- Başkan, 234, 238, 244
- Başkent, 183, 186, 194, 197, 200, 202,
205, 206, 215, 221, 223, 225,
235, 241, 249, 250, 253, 256,
260, 272, 273, 278, 280, 281,
285, 289, 294, 295, 297, 299,
305, 306, 323, 326, 327, 333,
340
- Başyapıt, 286
- Batı, 19, 33, 44, 51, 73, 80, 82, 83,
132, 143
- Batı tarzı hayat, 132
- Batıl inanç, 326, 334
- Batılı, 13, 64, 67, 69, 83, 89, 105, 143,
146, 149
- Batılılaşma, 82, 83, 272, 273, 339
- Bazilika, 234
- Beddua, 237
- Bedesten, 240, 274, 331
- Bedevi, 293
- Bektaş, 277
- Belçikalı, 273
- Belediye, 186, 188, 198, 213, 214,
216, 229, 234, 238, 242, 244,
249, 264, 272, 273, 274, 295,
309, 331
- Belediye başkanları, 234, 238, 244
- Belediye kayıtları, 249
- Belediye, 186, 188, 198, 213, 214,
216, 229, 234, 238, 242, 244,
249, 264, 272, 273, 274, 295,
309, 331
- Belge, 188, 194, 196, 197, 199, 202,
203, 213, 214, 219, 221, 225,
231, 233, 235, 236, 237, 238,
244, 248, 252, 253, 255, 259,
262, 268, 272, 273, 275, 277,
279, 281, 284, 285, 288, 290,
292, 293, 296, 297, 300, 301,
308, 309, 314, 317, 318, 323,
330, 331, 333, 336, 337, 339,
340, 341
- Belle Époque, 279, 339
- Berberi, 266, 314
- Beşinci yüzyıl, 224
- Beyaz Rus, 206
- Beyaz Türk, 322
- Bibliyografya, 309, 313
- Bilet, 328, 329
- Bilgin, 284, 334
- Bilim insanları, 256
- Bilim, 199, 200, 201, 202, 205, 206,
208, 209, 211, 219, 225, 234,
236, 240, 243, 247, 249, 250,
251, 253, 255, 256, 264, 265,
272, 274, 278, 283, 287, 288,
289, 290, 292, 299, 301, 304,
305, 308, 309, 311, 312, 313,
314, 315, 316, 317, 323, 330,
332, 338, 340
- Bilimsel çalışma, 236, 287, 292
- Bilimsel hareket, 288
- Bilmece, 237
- Bina, 183, 186, 188, 193, 194, 196,
199, 204, 207, 208, 210, 221,
223, 224, 229, 232, 238, 255,
262, 270, 279, 281, 290, 291,
294, 297, 299, 300, 301, 308,
310, 311, 315, 321, 323, 332,
335, 337, 340
- Birinci Dünya Savaşı, 243, 278, 298
- Biyografi, 211, 219, 230, 248, 249,
257, 265, 266, 270, 287, 294,
317, 319, 334
- Biyolojik antropoloji, 321
- Bizans, 206, 218, 235, 236, 238, 274
- Bizans dönemi, 218, 313
- Bizans şehirleri, 304
- Bizanslı, 195, 276
- Botanik, 230
- Bozkır, 333
- Bozulma, 229, 243, 245, 335, 339
- Bölge, 183, 184, 185, 186, 188, 189,
190, 195, 200, 204, 210, 222,
225, 226, 227, 229, 232, 236,
238, 240, 246, 247, 248, 250,
252, 254, 255, 258, 260, 262,
263, 280, 281, 283, 285, 287,
290, 297, 303, 304, 305, 311,
312, 320, 339
- Bölgesel gelişme, 200, 246
- Bölüm, 183, 184, 193, 194, 195, 196,
197, 198, 199, 200, 201, 202,
203, 205, 207, 208, 209, 210,
213, 214, 217, 218, 219, 220,
221, 222, 223, 224, 225, 226,
227, 228, 229, 230, 231, 232,
233, 234, 237, 238, 239, 240,
241, 242, 243, 244, 245, 248,
250, 251, 252, 254, 256, 257,
258, 259, 260, 261, 262, 264,
265, 266, 267, 269, 270, 271,
272, 273, 274, 275, 276, 277,
278, 279, 280, 281, 282, 283,
284, 285, 286, 287, 288, 289,
290, 291, 292, 293, 295, 296,
297, 299, 300, 301, 302, 304,
305, 307, 308, 309, 310, 311,
312, 313, 314, 315, 316, 317,
318, 319, 320, 321, 322, 323,
325, 326, 327, 329, 330, 331,
333, 334, 335, 336, 337, 338,
339, 340
- Bronz Çağı, 246
- Budizm, 303
- Buhara, 188, 209, 247, 255, 267, 274,
291, 292, 294, 305, 332, 333
- Bulgar, 244
- Bulvar, 279
- Burjuva sınıfı, 285
- Burjuvazi, 206
- Bürokrasi, 253
- Büveyhi, 302
- Büyükelçi, 263
- Büyüme, 183, 207, 235, 240, 243,
250, 280, 285
- Cadde, 202, 223, 245, 256, 257, 279,
282, 311, 317, 326
- Cami, 194, 195, 203, 206, 234, 238,
240, 241, 249, 255, 257, 258,
261, 266, 267, 272, 277, 278,
279, 282289, 308, 310, 312, 313,
321, 323, 324, 325, 331, 335,
340, 341
- Cava, 253, 297
- Cedid, 292
- Cemiyet, 253
- Ceneviz, 220
- Cinsiyet, 228
- Coğrafi alan, 210, 247
- Coğrafi genişleme, 258
- Coğrafi konum, 183, 200, 230, 249,
254, 281, 283, 290, 291, 292,
307, 330
- Coğrafya, 189, 194, 196, 204, 205,
232, 233, 239, 256, 257, 262,
265, 266, 270, 274, 284, 287,
288, 290, 292, 293, 296, 300,
301, 305, 315, 316, 317, 318,
321, 324, 325, 329
- Condominium dönemi, 200
- Cumhuriyet dönemi, 202, 218, 234,
235, 238, 252, 324, 329, 335
- Çağdaş sanatçı, 268
- Çağdaş şair, 198, 326
- Çağdaş tarih, 320
- Çarşı, 203, 238, 240, 287, 331
- Çatışma, 187, 188, 264, 270, 289, 302,
317, 320, 321, 333
- Çeçen, 244, 324
- Çerkes, 235
- Çeşme, 199, 220, 230, 238, 272, 274,
331
- Çeviri, 196, 197, 236, 262, 328
- Çevre, 186, 188, 194, 196, 197, 198,
200, 201, 202, 206, 215, 216,
217, 225, 229, 235, 236, 237,
239, 240, 243, 248, 251, 252,
261, 262, 267, 268, 269, 273,
274, 275, 278, 286, 290, 292,
297, 300, 307, 310, 317, 321,
324, 325, 335, 339
- Çevre kirlenmesi, 243
- Çıkar grupları, 330
- Çiçek, 230, 297
- Çiftçi, 273, 334
- Çiftlik, 201, 304
- Çin, 219, 225, 263, 297, 303, 305
- Çingene, 219
- Çizelge, 217, 337
- Çizim, 209, 246, 258, 268, 269, 281,
301, 303, 317, 339
- Çocuk, 198, 211, 217, 237, 245, 275
- Çok dinli, 185, 238, 338
- Çok katlı bina, 186, 188
- Çok kültürlülük, 241, 338
- Çokeşlilik, 324
- Çöküş Dönemi, 210, 231
- Çöl, 193, 200, 210, 212, 213, 215,
216, 222, 225, 228, 230, 247,

- 249, 252, 255, 258, 260, 263, 266, 269, 277, 279, 282, 283, 288, 289, 290, 291, 293, 295, 299, 302, 305, 306, 313, 315, 320, 323, 324, 325, 326, 330, 332, 334, 337, 341
- Çöp, 243, 325
- Dağıtım, 242, 264, 271, 274
- Daire, 211, 217, 262, 285, 311
- Dairesel büyüme, 285
- Darbe, 235, 262, 300
- Davranış, 257, 265
- Dayanışma ağları, 264
- Defin, 253
- Değirmenci, 236
- Değirmen, 224, 236
- Değişim, 189, 193, 196, 200, 203, 207, 208, 209, 218, 227, 228, 233, 234, 239, 240, 241, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 259, 267, 268, 272, 273, 277, 278, 290, 294, 300, 305, 307, 318, 321, 322, 334
- Dekor, 196, 267, 268, 294, 333
- Dekoratif teknik, 294
- Demiryolları, 238, 311
- Demografi, 202, 213, 217, 225, 227, 229, 260, 271, 276, 277, 282, 296, 299, 300, 302, 304, 316, 335, 337, 338
- Demokratik hareket, 262
- Demokratik katılım, 234
- Denizcilik tarihi, 314
- Deprem, 199, 220, 237, 263
- Dergi, 206, 208, 218, 219, 220, 235, 240, 242, 249, 274, 294, 298, 322, 327, 334
- Deri, deri işçiliği, 203, 209
- Derviş, 197, 274, 341
- Despot, 263
- Despotizm, 262
- Devlet, 187, 189, 197, 202, 204, 217, 221, 222, 228, 231, 236, 242, 243, 246, 251, 258, 259, 262, 269, 270, 272, 274, 276, 279, 280, 281, 304, 305, 308, 309, 311, 314, 329, 336
- Devlet adamları, 204, 243, 279
- Devlet dairesi, 217
- Devlet yöneticileri, 228
- Devletleştirilme, 329
- Devrim, 203, 226, 227, 228, 230, 270, 290, 300, 307, 318, 320, 321
- Deyim, 207, 237, 277, 278, 300
- Dil, 184, 193, 206, 211, 229, 230, 248, 260, 266, 274, 286, 288, 291, 296, 311
- Dilbilim, 197, 203, 226, 230, 256, 298
- Dilbilimciler, 197, 226
- Dilbilimsel teknikler, 230
- Din adamları, 226, 262
- Dini azınlıklar, 262, 290
- Dini bayram, 257, 324
- Dini cemaatler, 187
- Dini çatışma, 187
- Dini değerler, 187
- Dini grup, 249, 338
- Dini hareketler, 224
- Dini hayat, 281
- Dini kurum, 266, 281, 294, 336
- Dini mimari, 309, 310
- Dini olay, 334
- Dini ritüel yerleri, 194
- Dini yapı, 231, 234
- Din, 187, 266, 279, 303, 305, 324, 338
- Disiplinlerarası yaklaşım, 308
- Djarib, 255
- Doğa, 199, 203, 211, 226, 229, 230, 232, 234, 240, 243, 244, 245, 246, 250, 261, 262, 267, 270, 281, 287, 291, 292, 297, 316, 328
- Doğal afet, 199, 203, 291, 316
- Doğal kaynak, 229, 230
- Doğal mirası, 292
- Doğu-Batı ikilemi, 234
- Doğum, 183, 189, 226, 245
- Doğurganlık oranları, 186
- Doktrin tartışmaları, 313
- Dokuma, 203, 209, 213, 226, 248, 256, 268, 282, 286, 290, 308, 318
- Dokuzuncu yüzyıl, 209, 212, 218, 227, 246, 258, 266, 303, 311, 326
- Dönme, 211, 231, 302, 304
- Dönüşüm, 185, 188, 196, 202, 247, 267, 270, 271, 274
- Dua, 237
- Duvar resimleri, 195, 333
- Duyuru, 228
- Düğün, 219, 226, 238, 324, 338
- Dükkan, 194, 203, 207
- Düşünür, 211, 234, 256, 271, 286
- Düşüş (gerileme), 295, 306, 310, 311, 320
- Düzenleme, 200, 234, 237, 239, 244, 258, 265, 308, 318, 331, 339
- Edebi akım, 227, 266
- Edebi bağlam, 230
- Edebi çalışma, 312
- Edebi hayat, 230, 266, 283, 284
- Edebi metin, 265, 266, 271
- Edebi tür, 288
- Edebiyat, 197, 203, 207, 209, 227, 230, 235, 241, 243, 249, 262, 266, 270, 271, 274, 279, 284, 291, 292, 294, 298, 299, 305, 307, 328, 330, 333
- Efsane, 195, 216, 294, 320
- Eğitim, 204, 206, 210, 211, 213, 216, 228, 231, 253, 261, 265, 266, 274, 275, 279, 281, 287, 292, 294, 295, 297, 299, 302, 310, 311, 322, 331, 338, 339, 341
- Eğitim kurumları, 228, 231, 253, 261, 341
- Eğlence, 213, 217, 218, 220, 234, 238, 241, 243, 245, 250, 298, 311, 316, 335, 339
- Ekoloji, 201, 223, 299
- Ekonomi, 183, 185, 187, 197, 198, 201, 202, 205, 206, 209, 212, 214, 222, 224, 225, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 247, 249, 250, 251, 254, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 267, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 281, 286, 288, 289, 291, 293, 294, 295, 296, 299, 300, 302, 303, 304, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 321, 329, 331, 335, 336, 337, 338, 339, 340
- Ekonomik ağ, 271
- Ekonomik bağlantı, 225
- Ekonomik bağ, 225, 274
- Ekonomik boyut, 212, 225
- Ekonomik coğrafya, 274
- Ekonomik faaliyet, 240, 263, 274
- Ekonomik olay, 329
- Ekonomik refah, 289
- Ekonomi, 183, 185, 187, 197, 198, 201, 202, 205, 206, 209, 212, 214, 222, 224, 225, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 247, 249, 250, 251, 254, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 267, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 281, 286, 288, 289, 291, 293, 294, 295, 296, 299, 300, 302, 303, 304, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 321, 329, 331, 335, 336, 337, 338, 339, 340
- El sanatları, 201, 203, 212, 254
- El yazmaları, 193, 316
- Elektrik santrali, 327
- Elit, 226, 302, 322
- Emek, 220, 294, 301
- Emevi dönemi, 289
- Emevi hilafeti, 314
- Emniyet, 225, 226, 233, 295
- Endonezyalı bilgin, 253
- Endülüs, 230, 263, 289, 311, 314, 336
- Endülüs şiiri, 230
- Endüstri, 209, 210, 240, 297, 326
- Endüstriyel faaliyet, 209
- Endüstriyel gelişim, 221, 243
- Endüstriyel yoğunlaşma, 200
- Entelektüel hareket, 287
- Entelektüel kurumlar, 211
- Entelektüel yaşam, 211, 286, 287, 308, 310, 315
- Entelijansiya, 221
- Epistemoloji, 325
- Ermeni, 194, 206, 235, 236, 245, 309, 316, 324, 338
- eser, 187, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 234, 235, 236, 237, 238,

- 239, 241, 242, 243, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 255, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 286, 288, 289, 290, 291, 293, 294, 295, 297, 298, 299, 301, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 334, 335, 336, 337, 338, 340, 341
- Eski Türkler, 276
- Esnaf, 194, 217, 236, 240, 241, 276, 337, 338, 340
- Estetik, 250, 266, 267, 324
- Eşya, 303
- Etimoloji, 256, 298, 306, 317, 326, 327, 335
- Etnik ayrışma, 187
- Etnik farklılık, 187, 254
- Etnik grup, 194, 233, 246, 249, 324
- Etnik kimlik, 320, 321
- Etnik köken, 187, 307
- Etnik kültür, 270
- Etnik uyum, 250
- Etno-demografik süreç, 225
- Etnograf, 185, 189, 193, 216, 227, 232, 246, 247, 255, 281, 290
- Etnografya, 189
- Ev, 184, 186, 189, 190, 194, 198, 204, 212, 213, 219, 221, 226, 233, 237, 238, 241, 242, 247, 257, 272, 279, 282, 293, 296, 297, 298, 305, 309, 310, 311, 321, 324, 329, 334
- Evlilik, 226, 257, 324
- Evrım, 237, 238, 311
- Eyyubi, 261, 290, 310, 313
- Fabrika, 203
- Fahişe, 334
- Fakir, 184, 185, 186, 226, 252, 325, 330
- Fakirlik, 252, 325
- Fars edebiyatı, 270, 271
- Farsça, 193, 226, 262, 270, 271, 290, 303, 319, 321
- Farsça metin, 290
- Fatimi, 260, 286, 308, 310, 313
- Felsefe, 304, 317
- Fenikeli, 260, 291, 316
- Feodal toprak, 224
- Feodal toprak mülkiyeti, 224
- Festival, 226, 309
- Fıkıh, 248, 317, 325
- Film, 219, 332
- Filozof, 233, 292
- Fiyat, 234, 236, 295, 304, 328, 329, 338
- Fiziksel çevre, 237, 307
- Fiziksel özellik, 337, 340
- Fiziksel yapı, 277, 336
- Folklor, 212, 213, 219, 236, 237, 266, 307, 324
- Fon, 188, 266, 294, 331
- Form, 189, 190, 257, 264, 301
- Forum, 234
- Fotoğraf, 195, 200, 204, 206, 207, 208, 210, 216, 217, 219, 220, 221, 223, 231, 240, 243, 244, 246, 248, 253, 255, 261, 268, 270, 275, 277, 279, 281, 282, 283, 286, 287, 294, 297, 298, 301, 303, 306, 308, 309, 314, 323, 326, 328, 329, 335, 339
- Fransız Baroğu, 279
- Fransızca, 235, 256, 286, 309, 328, 335, 339
- Fuğuş, 325
- Gayrimüslim, 185, 187, 204, 217, 218, 219, 231, 241, 244, 245, 272, 276, 277, 335, 336, 338, 339
- Gazel, 198, 199, 230
- Gazetecilik, 228
- Gazete, 202, 208, 218, 219, 220, 228, 242, 244, 249, 253, 263, 266, 273, 294, 298, 309, 322, 329, 339
- Gazneli hanedanı, 195
- Gazneli, 195
- Gece hayatı, 188, 217, 218
- Gecekondu mahalleleri, 217, 264
- Gecekondu, 186, 201, 202, 217, 240, 260, 264, 271
- Geçim, 207
- Geçit, 282, 307
- Geçmiş, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 193, 195, 198, 199, 204, 205, 206, 207, 217, 221, 223, 235, 237, 240, 242, 245, 247, 248, 249, 250, 254, 259, 262, 272, 281, 308, 318, 324, 325, 331, 336, 340
- Gelenek, 186, 188, 206, 207, 212, 214, 217, 219, 227, 228, 229, 233, 240, 241, 243, 245, 246, 248, 253, 257, 266, 270, 273, 277, 280, 281, 282, 293, 295, 296, 298, 300, 303, 307, 312, 319, 323, 324, 325, 327, 329, 333, 334
- Geleneksel şehir, 281
- Gelir, 186, 216, 249, 271, 277, 285, 301, 304, 322, 329, 330, 336
- Gelir grupları, 330
- Gelir, 186, 216, 249, 271, 277, 285, 301, 304, 322, 329, 330, 336
- Gelişme, 184, 186, 189, 190, 195, 196, 197, 200, 211, 214, 223, 225, 226, 230, 231, 238, 240, 241, 243, 249, 251, 254, 258, 260, 264, 270, 271, 274, 276, 278, 280, 283, 286, 291, 296, 297, 301, 303, 304, 305, 306, 314, 317, 331, 335, 341
- Gelişmekte olan dünya, 184
- Geliştirme, 186, 187, 188, 198, 256, 257, 258
- Gençlik, 217, 237, 298
- Genişleme, 186, 197, 240, 257, 258, 260, 263, 285, 289, 293, 311, 320, 331
- Getto, 232
- Gezgin, 199, 284, 300, 309, 319, 327, 339
- Gezi kitapları, 203, 205, 247
- Gezi yazısı, 232
- Gıda, 209, 299, 304
- Gıda endüstrisi, 299
- Gıda fiyatları, 304
- Gıda üretim biçimleri, 209
- Giyim, 207, 213, 228, 245, 270, 287, 293, 338, 339
- Goan Katolikleri, 229
- Göç, 183, 185, 186, 187, 189, 195, 200, 201, 225, 234, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 257, 259, 260, 264, 274, 283, 285, 290, 297, 299, 301, 302, 303
- Göçebe, 195, 225, 274, 301, 302, 303
- Göçmen, 185, 186, 187, 225, 249, 250, 254, 259, 264
- Gökdelen, 235, 245
- Gök, 195, 197, 198, 218, 235, 245, 250, 262
- Görsel materyaller, 275, 329, 336
- Görüntü, 221
- Görünüm, 240, 267, 268, 277, 302, 314, 336, 337
- Görüşme, 264, 333
- Gravür, 204, 219, 242, 268, 318, 336
- Güç merkezleri, 262
- Gümrük, 272
- Gümüş işçiliği, 254
- Günlük hayat, 220
- Günlük yaşam, 184, 241, 255, 273, 337
- Günlük, 184, 210, 216, 220, 225, 241, 248, 249, 255, 273, 281, 300, 337, 339
- Güvenlik, 188, 200, 252, 290
- Güzel sanatlar, 285
- Güzellik, 250, 297
- Haber kupürleri, 229
- Haberleşme, 309
- Hac yolu, 338
- Hadis, 203, 258, 275, 287, 308, 313
- Halıçılık, 299
- Halife, 187, 254, 273, 289, 302, 311, 325
- Halk ilaçları, 237
- Halk kültürü, 219, 236, 237
- Halk müziği, 211
- Hamam, 206, 219, 273, 274, 278, 331, 340, 341
- Hamdan kabilesi, 254
- Han, 194, 200, 240, 269, 278, 292, 331, 340
- Harabe, 198, 200, 312, 328, 331
- Harem ağaları, 257, 258
- Harem, 257, 258, 273
- Harezmşah, 195

- Harf, 197, 220, 265, 285
 Harita, 200, 219, 222, 232, 238, 240, 248, 249, 253, 256, 272, 275, 287, 293, 297, 303, 307, 309, 312, 314, 315, 317, 321, 332, 339
 Has, 248, 336
 Hasar, 188, 296
 Hastalık, 237, 325
 Hastane, 258, 266, 327
 Hatura, 185, 198, 202, 207, 213, 220, 252, 294, 321
 Hayırsever, 341
 Hayvancılık, 304
 Helenistik, 278, 313
 Hendek, 196
 Hikaye, 202, 219, 248, 252, 272, 284, 290, 295, 329
 Hilafet, 312, 314
 Hilekarlık, 236
 Hindistan, 185, 226, 227, 248, 249, 250, 263, 297, 334, 336
 Hindu, 210, 229, 248, 250
 Hint tapınakları, 249
 Hint-Avrupalı, 246
 Hintli Müslüman, 226
 Hisar, 222, 267, 275, 283, 333
 Hitit, 195, 312
 Hizmet, 186, 200, 233, 234, 239, 240, 248, 258, 272, 278, 279, 286, 293, 309, 311, 321, 322, 325, 326, 327, 330, 334, 339
 Horasan, 208, 228, 233, 320
 Hoşgörü, 249, 324
 Hristiyan, 229, 243, 289, 290, 316, 338
 Hristiyan akademiler, 224
 Hristiyan krallıklar, 310
 Hristiyanlık, 185
 Hükümdar, 228, 261, 275, 302, 315, 318, 325
 Hükümet binaları, 229
 Hükümet, 199, 244, 301, 321
 II. Dünya Savaşı, 329
 İrk, 230, 250, 296, 321
 İbadethane, 268
 İbadet, 238, 244, 268, 305, 338
 İcra, 227
 İç savaş, 187, 288
 İçki, 217, 218
 İçme suyu, 284
 İdare, 183, 185, 186, 188, 189, 195, 219, 220, 222, 227, 228, 231, 235, 242, 257, 258, 260, 265, 296, 302, 311, 314, 330, 334, 337, 340
 İdari bina, 223, 337
 İdari bölge, 225, 254
 İdari merkez, 304, 306, 338
 İdeoloji, 184, 210, 225, 246, 252, 304, 305
 İhtilaf, 289
 İkinci Dünya Savaşı, 270, 312, 329
 İklim, 200, 223, 232, 246, 249, 287, 296, 301, 329, 334
 İktisat tarihi, 337
 İlçe, 216, 271
 İletişim, 201, 221, 222, 228, 237, 264, 271, 322, 333
 İlhak, 260
 İlhanlı, 195
 İlköğretim, 231
 İmalat, 202
 İmar, 200, 205, 206, 220, 235, 243, 244, 245, 246, 257, 272, 277, 329
 İmparatorluk, 184, 215, 231, 235, 238, 241, 305
 İnanç, 193, 197, 207, 226, 237, 250, 290, 296, 326, 334
 İngiliz, 259, 263, 311
 İngilizce, 213, 235, 249, 251, 273, 286, 309, 323, 324, 335
 İnsan ilişkileri, 250
 İnsan yapımı, 248
 İnşaat, 185, 223, 227, 322
 İntihar, 241
 İpek ticareti, 340
 İran, 186, 187, 188, 189, 191, 195, 203, 215, 223, 224, 225, 226, 228, 230, 232, 246, 252, 256, 257, 262, 263, 267, 269, 270, 292, 295, 298, 299, 300, 306, 318, 319, 320, 326, 327, 332
 İran müziği, 319
 İranlı, 186, 188, 215, 246
 İsim, 193, 194, 203, 205, 207, 221, 223, 226, 234, 236, 248, 251, 256, 265, 267, 270, 277, 280, 284, 293, 296, 309, 316, 317, 319, 323, 324, 335
 İslam, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 195, 200, 208, 214, 216, 217, 233, 234, 241, 253, 254, 258, 259, 260, 261, 263, 265, 267, 268, 269, 270, 276, 277, 280, 281, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 293, 294, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 319, 320, 324, 325, 328, 329, 330, 331, 333, 337, 340, 341
 İslam arkeolojisi, 286
 İslam Devrimi, 270, 290, 320
 İslam dönemi, 195, 200, 288, 310, 313, 314, 315, 324, 328
 İslam dünyası, 214, 263
 İslam fetihleri, 263, 307
 İslam imparatorluğu, 254
 İslam kültürü, 241
 İslam medeniyeti, 195, 253, 263, 286
 İslam merkezleri, 268, 269
 İslam mezhepleri, 260
 İslam mimarisi, 289, 316, 340, 341
 İslam öncesi yerel kültür, 281
 İslam öncesi zaman, 267
 İslam sanatı, 285, 288, 330
 İslam şehirleri, 216, 217, 253, 304, 313, 337, 340
 İslami anıt, 263, 289, 294
 İslami eser, 308
 İslami düşünce, 287
 İslami eğitim, 261, 294
 İslami kurum, 261
 İslami miras, 310
 İslami norm, 269
 İslami öğretisi, 325
 İslami tarih, 289
 İslamlaşma, 277
 İsmaili, 260, 293, 316
 İsrail işgali, 288
 İstatistik, 194, 251, 253, 262, 275, 280, 281, 284, 287, 296, 299, 300, 318, 338, 339
 İstek, 205
 İstihdam, 276
 İstikrar, 185, 189, 233, 269, 291
 İstikrarsızlık, 185, 189
 İstila, 236, 305, 306, 321
 İş merkezi, 184, 235, 240, 245
 İş yerleri, 245
 İşçi, 209, 254, 310, 334
 İşletme, 239, 328
 İşsizlik, 325
 İtalyan mimar, 279
 İtalyan Rönesansı, 279
 İtalyan, 316
 İttihat ve Terakki dönemi, 235
 İzinsiz yerleşim, 200
 İzmir Fuar alanı, 198
 Jeoloji, 200, 223, 306
 Jeomorfoloji, 323
 Jeopolitik, 183, 184, 185, 190
 Kabare, 218
 Kabile, 246, 254, 259, 260, 282, 290
 Kaçak, 236
 Kaçar dönemi, 270, 292
 Kaçar hanedanı, 194
 Kaçırılma, 233
 Kader, 259
 Kadı, 234
 Kadın düşmanı, 228
 Kadın, 187, 210, 219, 226, 228, 233, 249, 272, 283, 285, 290, 334
 Kadiriye, 261
 Kafes, 284
 Kahvehane, 205, 273, 326
 Kale, 184, 193, 196, 197, 202, 204, 210, 216, 220, 226, 244, 249, 250, 252, 253, 261, 274, 284, 286, 287, 289, 290, 299, 305, 312, 318, 319, 320, 322, 323, 324, 337, 338, 341
 Kale, 184, 193, 196, 197, 202, 204, 210, 216, 220, 226, 244, 249, 250, 252, 253, 261, 274, 284, 286, 287, 289, 290, 299, 305, 312, 318, 319, 320, 322, 323, 324, 337, 338, 341
 Kalenderiye, 261
 Kalıntı, 215, 216, 224, 232, 249, 287
 Kamu alanı, 187

- Kamu binaları, 310
 Kamu kurumları, 242
 Kamu otoriteleri, 264
 Kamu yapıları, 234, 255
 Kamusal alan, 218, 298
 Kan davaları, 324
 Kanal, 196, 212, 224, 317, 323
 Kapalı kent, 196
 Kapalı yaşam, 241
 Kapı, 194, 247, 255, 317, 323, 327
 Kapitalist gelişme, 243
 Kaplıca, 278
 Kara büyü, 290
 Karaborsa, 236
 Karahanlı, 195
 Karikatür, 328, 334
 Karma, 260
 Kasaba, 208, 287
 Kaside, 198, 199
 Kast, 226, 334
 Katolik, 229, 244, 338
 Kauchin Kültürü, 323
 Kayıt, 197, 222, 224, 225, 226, 233, 249, 259, 272, 275, 277, 337, 338, 341
 Kaynak, 186, 189, 193, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 229, 230, 231, 234, 236, 238, 240, 244, 247, 248, 249, 252, 253, 254, 255, 259, 260, 263, 267, 268, 270, 272, 273, 274, 276, 277, 278, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 299, 301, 303, 304, 305, 306, 309, 312, 313, 314, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 323, 327, 328, 330, 332, 333, 336, 337, 339, 340, 341
 Kazak, 246, 340
 Kazı, 208, 210, 282, 301, 323, 333
 Keldani, 238
 Kemer, 238
 Kent antropolojisi, 232
 Kent kültürü, 222, 232, 250, 301, 303, 334
 Kent merkezleri, 185, 186, 188, 264, 305
 Kent planlama, 232, 239
 Kent sosyolojisi, 232, 281, 318
 Kent tarihi, 234, 324
 Kent, 195, 202, 226, 232, 243, 250, 251, 252, 258, 269, 274, 306, 322, 334, 336, 339
 Kentleşme, 186, 189, 194, 200, 206, 216, 232, 234, 235, 242, 243, 244, 245, 246, 250, 251, 264, 267, 271, 272, 274
 Kentli, 186, 219, 250, 252, 274, 322, 335
 Kentsel alan, 185, 246, 282
 Kentsel arazi, 201, Kentsel büyüme, 235
 Kentsel çevre, 310
 Kentsel doku, 234, 245, 279
 Kentsel gelişim, 205, 223, 245, 246, 248, 259, 251, 258, 314, 340
 Kentsel gerçeklik, 273
 Kentsel hizmet, 311
 Kentsel mimari, 196, 341
 Kentsel peyzaj, 246
 Kentsel planlama, 186, 189
 Kentsel toplum, 183
 Kentsel yapı, 205, 235, 240, 243, 282, 340
 Kentsel yaşam, 339
 Kentsel yenileme, 317
 Kentsel yerleşim, 280, 301, 323, 332, 333
 Kervansaray, 331, 341
 Kıbrıslı, 316
 Kılavuz, 199
 Kıpçak, 282
 Kıpti, 227
 Kırsal alan, 267, 302
 Kırsal bölge, 200, 230, 283
 Kırsal göçmen, 185
 Kırsal kesim, 250
 Kırsal politika, 251
 Kırsal yerleşim, 224
 Kışla, 237, 335
 Kış, 237
 Kıyı, 204, 208
 Kız, 228, 233, 296
 Kilise, 206, 234, 238, 244, 258, 287, 313, 324, 335
 Kimlik, 185, 229, 246, 263, 269, 320, 321, 333
 Kira, 265
 Kırılılık, 183, 186, 188
 Kitabe, 196, 199, 220, 224
 Kitap, 185, 188, 189, 193, 203, 205, 206, 209, 216, 220, 229, 243, 247, 248, 249, 256, 265, 274, 279, 287, 289, 296, 298, 299, 307, 311, 312, 319, 325, 327
 Klasik Dönem, 241, 275, 337
 Komşu, 245, 260, 293
 Konaklama, 218, 339
 Konak, 230
 Konser, 338
 Konuşma alışkanlıkları, 210
 Konut, 186, 202, 234, 240, 243, 251, 331, 333, 336
 Koruma, 188, 190, 200, 207, 234, 243, 244, 245, 257, 262, 287, 301
 Kozmopolit, 183, 206, 279, 281, 297, 298, 335, 339
 Köktencilik, 250
 Köle, 197, 211, 221, 224, 227, 228, 233, 235, 248, 257, 258, 281, 302, 311, 330
 Köleleştirilme, 228
 Kölelik, 257
 Köprü, 221, 222, 235, 239, 240, 255, 292, 311, 331, 341
 Körfez, 283, 300
 Köşk, 206, 309, 317
 Köy, 186, 188, 199, 200, 201, 202, 208, 209, 225, 228, 229, 232, 235, 236, 239, 247, 248, 252, 257, 266, 267, 268, 278, 280, 281, 284, 286, 287, 293, 296, 297, 304, 307, 310, 315, 316, 317, 320, 321, 323, 326, 332, 334, 338, 340
 Köylü, 225, 228, 235
 Kral, 295
 Kriz, 185, 188, 201, 229, 291
 Kubbe, 196, 292
 Kuçan kızları, 228, 229, 296
 Kule, 195, 290, 333
 Kur'an, 234, 261
 Kurban, 187, 188, 226, 258, 290, 299, 300
 Kurum, 189, 200, 204, 211, 228, 231, 233, 240, 242, 253, 261, 266, 274, 277, 281, 283, 294, 300, 336, 340, 341
 Kuş, 230
 Kutlama, 213, 243, 285, 339
 Kutsal alan, 230
 Kutsal gün, 226, 237
 Kutsal topraklar, 257
 Kuyu, 210, 323, 332
 Kültür, 184, 185, 187, 188, 189, 193, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 222, 224, 228, 229, 230, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 256, 257, 260, 262, 263, 264, 266, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 303, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 330, 331, 332, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341
 Kültür merkezi, 184, 214, 297, 298
 Kültür tarihi, 260, 331
 Kültürel bağlam, 316
 Kültürel boyut, 197, 234, 286
 Kültürel çeşitlilik, 331
 Kültürel değer, 245, 307, 321
 Kültürel değişim, 193, 241, 249, 318, 322
 Kültürel dönüşüm, 334
 Kültürel eser, 274
 Kültürel gelişme, 270
 Kültürel hayat, 214, 335
 Kültürel ilişki, 274
 Kültürel miras, 188, 250
 Kültürel refah, 291
 Kültürel tarihçilik, 230

- Kültürel uygulama, 326
 Kültürel yapı, 277, 282, 330, 335
 Kültürel yaşam, 204, 213, 228, 230, 276, 303, 336
 Kültürel zenginlik, 331
 Küresel şehir, 184
 Küreselleşme, 335
 Kürtçe, 193, 270
 Kürt, 187, 193, 207, 233, 234, 235, 248, 262, 270, 278, 288, 289, 324
 Kütüphane, 225, 226, 231, 249, 261, 272, 275, 289, 292, 293, 296, 313, 341
 Lale Devri, 208, 272
 Latin harfleri, 220, 265
 Latin işgali, 235
 Leççe, 197, 235
 Leninist, 225
 Levanten, 206, 219, 242, 338
 Liberal görüş, 212
 Liderlik, 249
 Liman, 236, 306
 Mabet, 194, 325, 326
 Macar ressam, 273
 Maddi kültür, 217, 222, 237, 282, 301
 Mafya, 330
 Mağaza, 339
 Mahalle, 185, 186, 187, 188, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 225, 234, 237, 240, 245, 255, 264, 267, 269, 274, 276, 277, 282, 283, 285, 287, 301, 302, 313, 323, 325, 327, 331, 337, 338, 340
 Mahas aşireti, 310
 Mahdiyya, 200
 Mahkeme sicilleri, 275
 Makedonyalı İskender, 249
 Mal, 184, 186, 188, 195, 196, 198, 201, 202, 204, 206, 208, 210, 212, 213, 214, 215, 217, 221, 222, 225, 228, 229, 231, 236, 244, 247, 248, 249, 250, 257, 261, 264, 265, 268, 273, 281, 287, 290, 291, 294, 295, 298, 299, 303, 304, 307, 308, 309, 310, 313, 315, 317, 318, 320, 323, 324, 325, 328, 329, 330, 331, 332, 335, 336, 338, 339, 341
 Malazgirt, 204
 Malikane, 204
 Maltalı, 273
 Mamur, 198
 Manastır, 313, 324
 Manevi kültür, 217
 Marjinalleştirme, 228
 Marksist, 225, 285
 Marksist-Leninist, 225
 Masal, 237
 Mataram krallığı, 253
 Medine mutfağı, 257
 Medrese, 195, 255, 261, 275, 321, 323, 324, 340
 Medya, 183, 187, 189, 228
 Mega-köy, 252
 Megapol, 200, 234
 Mekansal büyüme, 240
 Mekansal dönüşüm, 202
 Mekansal organizasyon, 337
 Memluk, 261, 290, 304, 308, 316
 Memluk dönemi, 290, 316
 Memluk hanedanı, 316
 Memluk sultanı, 261
 Merasim, 199, 210, 257
 Merkezi hükümet, 321
 Mesele, 183, 184, 186, 187, 188, 196, 197, 207, 211, 212, 215, 217, 242, 243, 247, 251, 254, 264, 277, 296, 299, 304, 305, 318, 320, 330
 Meskun mahal, 194
 Meslek, 209, 216, 226, 227, 233, 253, 256, 318, 334, 336, 338
 Meşrutiyet sonrası dönem, 220
 Metafor, 248, 256, 279, 300
 Metal işçiliği, 209
 Metro, 183, 185, 186, 188, 189, 232, 239, 240, 264, 286
 Metropolitan planlama, 239
 Metropol, 183, 185, 186, 189, 232, 239, 240, 264, 286
 Mevali, 254
 Mevcut, 188, 189, 193, 198, 202, 204, 207, 209, 213, 214, 215, 232, 246, 247, 248, 254, 256, 257, 261, 280, 293, 295, 300, 301, 313, 317, 319, 320, 321, 331, 341
 Mevzuat, 229, 259, 322
 Meydan, 187, 238, 267
 Mezar, 187, 220, 234, 241, 253, 255, 299
 Mezarlık, 255, 299
 Mezhepçilik, 187
 Mezhepsel inanç, 226
 Milletvekilleri, 238
 Milli kaynakla, 285
 Millî kimlik, 333
 Millî Mücadele, 198, 204
 Milliyetçilik, 242, 278
 Milliyet, 281
 Mimari, 185, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 201, 202, 204, 205, 207, 212, 215, 223, 229, 232, 233, 234, 235, 238, 246, 249, 250, 257, 258, 260, 261, 262, 265, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 278, 279, 285, 286, 288, 289, 290, 291, 294, 297, 298, 300, 301, 303, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 319, 321, 324, 328, 329, 330, 331, 335, 336, 340, 341
 Mimari değişim, 196
 Mimari fayda, 286
 Mimari miras, 195, 279
 Mimari yapı, 195, 196, 197, 229, 288, 331
 Mimar, 205, 221, 223, 244, 246, 258, 262, 266, 279, 328
 Mimarlık tarihi, 234, 235, 309, 336
 Miras, 184, 188, 195, 196, 229, 250, 253, 263, 274, 276, 279, 285, 287, 288, 292, 305, 310, 338, 341
 Mistisizm, 317
 Misyoner, 338
 Mit 189, 221, 226, 246, 312, 332
 Mitolojik, 332
 Mobilya, 286
 Moda, 279, 297, 326, 338
 Modern Arap şehri, 201
 Modern tarih, 221
 Modern yerleşim, 303
 Modernite, 183, 229, 263, 327
 Modernizasyon, 188, 327
 Modernleşme, 218, 231, 241, 253, 263, 318, 319, 332
 Moğol dönemi, 208
 Moğol istilaları, 306
 Moğol, 233, 293, 302
 Monarşi, 253
 Morfolojisi, 281
 Morg, 222
 MÖ dokuzuncu yüzyıl, 222
 MÖ dördüncü yüzyıl, 222
 MÖ ikinci yüzyıl, 303
 MÖ üçüncü yüzyıl, 216, 222
 MÖ yedinci yüzyıl, 215
 Muhafaza, 229, 263
 Mukataa, 197
 Murabit, 314
 Musevi, 338
 Mühendis, 204, 223, 250, 264, 265
 Mühür, 185, 282
 Mülakatlar, 207, 211, 229, 296, 301
 Mülkiyet, 197, 224, 259, 263, 271
 Müslüman Arap, 222
 Müslüman krallıklar, 281
 Müslüman kültürler, 314
 Müslüman medeniyetler, 260
 Müslüman şehirleri, 280, 281, 304
 Müslüman tarihi, 289
 Müslüman ülkeler, 188
 Müslümanlar, 184, 185, 210, 219, 229, 231, 242, 245, 257, 276, 277, 286, 288, 289, 291, 306, 309
 Müstahkem yerleşim, 246
 Müze, 212, 243, 293, 294, 323, 332
 Müzik, 217, 230, 268, 324
 Müzisyen, 319
 Nakliyat, 311
 Nakliye, 304
 Nakşibendî, 261
 Nasiri, 326
 Nehir, 222, 230, 305, 311
 Neolitik Çağ, 336
 Nesir, 195, 262, 284, 293
 Ninni, 195, 197, 237, 300
 Nostalji, 185, 217, 326
 Nüfus artışı, 186, 187, 225, 243
 Nüfus hareketleri, 234
 Nüfus sayımı, 248, 318
 Nüfus yoğunluğu, 217, 283

- Nüfus, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 194, 200, 202, 216, 217, 225, 227, 229, 231, 233, 234, 240, 242, 243, 248, 249, 252, 254, 259, 260, 262, 263, 280, 281, 282, 283, 296, 297, 301, 304, 311, 316, 317, 318, 321, 335, 337, 338, 339, 340, 341
- Oğuz Türkleri, 195
- Okul, 194, 203, 212, 231, 244, 267, 292, 293, 294, 296, 319, 335
- Okuyucu, 193, 199, 203, 204, 205, 208, 223, 242, 256, 257, 259, 268, 269, 275, 284, 287, 289, 294, 307, 310, 317, 318, 327, 329, 330, 337, 341
- Olay incelemesi, 229, 241
- On altıncı yüzyıl, 340, 341
- On birinci yüzyıl, 333
- On dokuzuncu yüzyıl, 209, 212, 218, 227, 246, 258, 266, 303, 311, 326
- On dördüncü yüzyıl, 274
- On iki İmamcı Şii İslamı, 270
- On ikinci yüzyıl, 224, 340
- On sekizinci yüzyıl, 273, 280, 313
- On üçüncü yüzyıl, 280, 318
- On yedinci yüzyıl, 259, 306
- Onuncu yüzyıl, 230
- Orman Hareketi, 320
- Orta Asya mimarisi, 294, 328
- Orta Asya şehirciliği, 305
- Orta Çağ şehirleri, 208, 209, 216, 222, 255
- Orta sınıf, 248, 334
- Orta Çağ, 184, 196, 224, 282
- Oryantalizm, 273, 335, 336
- Osmanlı dönemi, 204, 206, 212, 213, 233, 237, 252, 257, 274, 275, 276, 277, 278, 309, 312, 313, 341
- Osmanlı hakimiyeti, 196
- Osmanlı İmparatorluğu, 185, 187, 204, 205, 218, 220, 221, 234, 238, 242, 265, 269, 272, 273, 274, 276, 277, 278, 330, 331, 333, 338, 339
- Osmanlı kentleri, 336
- Osmanlı kimliği, 333
- Osmanlı kültürü, 241, 341
- Osmanlı mimarisi, 273
- Osmanlı mirası, 341
- Osmanlı öncesi dönem, 278
- Osmanlı padişahları, 238
- Osmanlı parlamentosu, 335
- Osmanlı pazarı, 242
- Osmanlı reform hareketleri, 309
- Osmanlı sanatı, 273
- Osmanlı saray hayatı, 205
- Osmanlı şehir tarihçileri, 274
- Osmanlı şehirleri, 276
- Osmanlı tarihi, 209, 275
- Osmanlı Türkçesi, 339
- Osmanlı-Avrupa ilişkileri, 272
- Osmanlıca, 219, 231, 236, 265, 294, 309, 328, 337, 338
- Osmanlılar, 195, 259, 260, 274, 275, 276, 278, 336, 341
- Osmanlı-Türk kültürü, 275
- Otel, 207, 218, 279, 323
- Otobiografi, 217, 218, 248
- Otobüs, 239
- Otomobil, 208, 243, 297, 327
- Oyun, 193, 197, 207, 237, 293, 296, 338
- Öğrenci, 211, 214, 215, 228, 230, 231, 235, 264, 265, 266, 274, 275, 288, 293, 303, 311, 328, 334
- Öğretmen, 211, 231, 264, 265
- Ölçü, 194, 202, 205, 210, 234, 239, 253, 269, 270, 276, 278, 282, 286, 294, 295, 300, 318, 319, 327, 333
- Ölüm, 198, 199, 202, 213, 226, 235, 237, 241, 242, 258, 268, 284, 297, 298, 299, 307, 329, 332, 338
- Ölüm ritüeli, 299
- Örfi hukuk, 276
- Öykü, 235, 280, 325, 326
- Özbekçe, 323
- Özbek, 210, 215, 233, 246, 247, 306, 320, 323, 332
- Özel sektör, 205, 236, 330
- Pagan, 234, 235
- Palmira, 312
- Palyaço, 326
- Para, 205, 228, 241, 249, 263, 265, 275, 289, 309, 311, 326, 329
- Part, 319
- Pasaj, 203, 207, 279, 280, 315, 335
- Pastane, 207
- Paşa, 197, 204, 235,
- Pazar, 184, 186, 202, 203, 208, 225, 226, 240, 243, 255, 257, 258, 267, 275, 290, 323, 326, 341
- Pehlevi dönemi, 232, 233, 317
- Pehlevi hanedanı, 207
- Pehlevi kitabeleri, 224
- Periyodizasyon, 215
- Pers İmparatorluğu, 183
- Peyzaj, 246, 295
- Planlama, 185, 186, 188, 189, 193, 194, 200, 201, 202, 205, 206, 217, 223, 227, 232, 233, 239, 240, 244, 251, 256, 257, 258, 267, 282, 285, 294, 296, 297, 311, 313, 318, 321, 322, 324, 325, 328, 330
- Plan, 186, 188, 200, 204, 208, 210, 215, 219, 222, 224, 238, 243, 246, 255, 257, 258, 275, 277, 282, 294, 301, 309, 323, 329, 331, 332
- Polis, 183, 225, 226, 283
- Politik, 185, 187, 203, 225, 240, 241, 244, 245, 250, 251, 253, 254, 271, 274, 277, 279, 286, 297, 301, 309, 312, 321, 322, 329, 335, 338, 340
- Politik gelişme, 254, 335
- Politik örgüt, 250
- Politikacı, 245, 279, 309, 322
- Politika, 185, 187, 203, 240, 244, 250, 251, 254, 297, 329
- Polonyalı, 273
- Popüler, 193, 199, 203, 207, 211, 262, 271, 284, 300, 301, 319, 323, 340
- Posta, 227, 297, 327, 331
- Prens, 194, 257, 271, 316
- Profesyonel, 223, 268
- Protestan, 338
- Rakı, 217
- Ramazan, 219, 245, 257
- Rapor, 189, 225, 226, 228, 229, 259, 262, 281, 288, 317
- Raste, 202
- Reform, 235, 326, 335
- Rehber, 204, 223, 226, 237, 238, 248, 279, 323, 328
- Rejenerasyon, 186
- Rekonstrüksiyon, 339
- Resim, 195, 197, 210, 211, 219, 220, 223, 236, 242, 245, 248, 249, 253, 255, 256, 258, 260, 273, 280, 281, 283, 293, 298, 307, 308, 309, 312, 315, 318, 321, 323, 326, 332, 333, 336, 340
- Ressam, 219, 273, 309, 319
- Restorasyon, 188, 199, 268, 341
- Retorik, 281
- Rezervuar, 323
- Ribat, 195, 261
- Ritüel, 194, 241, 299, 303
- Roma dönemi, 221, 310, 313
- Roma İmparatorluğu, 183, 224, 235
- Roma uygarlığı, 331
- Romalı, 260
- Romancı, 332
- Roman, 202
- Rowze khani, 226
- Rum aile, 204
- Rum Ortodoks, 338
- Rus, 225, 247, 273
- Rusça, 216, 223, 305, 323, 340
- Safevi dönemi, 196, 232, 300, 319, 331
- Sağlık, 194, 200, 227, 234, 235, 237, 243, 244, 250, 272, 278, 295, 299, 309, 325, 336, 339
- Sağlık hizmetleri, 234, 273, 278
- Sakin, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 193, 201, 227, 245, 248, 249, 250, 254, 259, 261, 263, 264, 281, 287, 293, 295, 304, 307, 309, 311, 315, 321, 337
- Sanat, 184, 201, 203, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 221, 228, 229, 230, 245, 246, 249, 250, 254, 260, 266, 268, 271, 273, 274, 279, 284, 285, 286, 288, 289, 294, 296, 299, 300, 309, 311, 312, 314, 316, 319, 324, 330, 332, 333, 337, 340

- Sanatçı, 214, 215, 268, 271, 273, 279, 294, 309, 319
- Sanatsal kültür, 210, 332
- Sanatsal miras, 285
- Sanatsal üretim, 314
- Sanayi bölgeleri, 210, 240
- Sanayi mekanları, 240
- Sanayi öncesi dönem, 280
- Sanayi, 185
- Sanayileşme, 186, 296
- Sanayileşmemiş ülkeler, 296
- Sanskrit, 226
- Saray, 200, 206, 208, 230, 234, 238, 289, 310, 326, 335
- Sarıncı, 199, 206
- Sasani dönemi, 337
- Sati, 226
- Savaş, 186, 187, 188, 197, 204, 209, 225, 235, 243, 247, 254, 259, 270, 278, 288, 289, 298, 300, 302, 312, 314, 316, 321, 329, 341
- Savaşçı, 254
- Savunma, 225, 249, 308
- Seçim kampanyaları, 309
- Seçkinler, 210, 302, 322, 334
- Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü, 202
- Sekizinci yüzyıl, 208, 213, 273, 280, 305, 313, 333
- Selçuklu dönemi, 277
- Selçuklu hanedanları, 195
- Selçuklu mimarisi, 196
- Selçuklu, 195, 234, 276, 302, 304, 329
- Sennar krallığı, 310
- Seramik, 215, 282
- Sergi, 186, 198, 202, 241, 279, 315, 336, 339
- Seyahat, 189, 199, 202, 218, 247, 248, 267, 273, 292, 300, 303, 339
- Seyahatname, 199, 202, 247, 248, 267, 273, 292, 300, 339
- Seyyah, 215, 265, 266, 278, 281, 285
- Sınıf sistemi, 224
- Smır, 185, 195, 216, 240, 246, 259, 262, 267, 274, 276, 285, 304, 335
- Sicil, 204, 236, 275, 337, 338, 340
- Sihir, 326
- Sikke, 282, 300
- Sinagog, 238, 335
- Sinema, 219, 295
- Sint, 249
- Sintçe, 249
- Sint, 249
- Sismik faktör, 223
- Site, 222
- Sivil mimari, 309, 310, 331
- Sivil toplum örgütleri, 231
- Sivil yapı, 308, 310
- Siyaset, 197, 198, 204, 205, 227, 247, 260, 262, 287, 306, 317, 321, 338
- Siyasi farklılaşma, 271
- Siyasi gelişme, 214, 283
- Siyasi hayat, 198, 275
- Siyasi kurum, 300
- Siyasi kutuplaşma, 264
- Siyasi olay, 203, 275, 298
- Siyasi örgüt, 316
- Siyasi tarih, 206, 212, 252, 290, 302, 314, 325
- Siyasi yaşam, 302
- Siyonist, 259, 287
- Sogdiana, 215, 305
- Soğd, 301
- Sokak, 208, 227, 238, 240, 245, 280
- Sorun, 183, 185, 186, 188, 189, 201, 202, 205, 217, 235, 239, 240, 242, 243, 244, 246, 250, 251, 272, 284, 285, 292, 297, 300, 325
- Sosyal değişim, 267
- Sosyal doku, 245
- Sosyal gelişim, 202, 275
- Sosyal grup, 253
- Sosyal ilişki, 217, 224, 338
- Sosyal kulüp, 338, 339
- Sosyal manzara, 213
- Sosyal mesele, 211, 240
- Sosyal tarih, 298, 318, 337, 338
- Sosyal yapı, 184, 281, 331, 337
- Sosyal yardım, 309, 336
- Sosyal yaşam, 219, 245, 286, 288, 335, 337, 338
- Sosyalleşme, 218, 240
- Sosyo-ekonomik boyut, 225
- Sosyo-ekonomik ilişki, 304
- Sosyo-ekonomik müesseseler, 274
- Sosyo-ekonomik rol, 304
- Sosyo-ekonomik tarih, 337
- Sosyo-kültürel eser, 274
- Sosyolog, 226, 232, 283, 300
- Sosyoloji, 206, 232, 238, 252, 264, 271, 280, 281, 296, 299, 318, 322, 324, 326, 333, 334
- Sosyolojik arka plan, 238
- Sosyolojik özellik, 280
- Sovyet dönemi, 188, 221, 294, 304, 328
- Soylu, 254
- Sömürgecilik, 184, 247, 253
- Sömürü, 249
- Sözde bilim, 290
- Sözleşme, 328
- Sözlü gelenek, 253
- Sözlü kaynak, 284, 317
- Sözlü tanıklık, 333
- Sözlü tarih, 256, 264, 293, 333
- Sözlük, 197, 211, 219, 255, 256, 265
- Spor, 193, 296
- Step, 232, 303
- Stil, 206, 217
- Strateji, 186, 188, 189, 271, 278, 283, 285, 316
- Stratigrafi, 215, 224, 282
- Su, 186, 196, 199, 207, 208, 212, 224, 232, 238, 242, 255, 287, 291, 300, 317, 323, 333, 335
- Su kaynakları, 199, 212, 255, 287
- Su kemerleri, 238
- Su şirketleri, 242
- Sudan şehirleri, 311
- Sudanlı toplumu, 310
- Sufi, 211, 261, 302, 317, 319, 323
- Sulama, 207, 212, 214, 224, 290, 303, 317, 333
- Sultan, 221, 238, 261
- Sur, 216, 234, 237, 290, 310, 311, 313, 333
- Sünnet, 324
- Sünni, 302, 320
- Süpermarket, 203
- Süptürücü, 334
- Sürelî yayın, 340
- Süryani kiliseleri, 238, 324
- Süryani Ortodoks Patrikhanesi, 338
- Şair, 195, 198, 262, 265, 268, 271, 283, 292, 300, 311, 316, 325, 326
- Şamlı, 211, 212, 230
- Şarap, 230
- Şarkıcı, 268, 319, 334
- Şehir hayatı, 218, 234, 238, 277, 298
- Şehir kapıları, 194
- Şehir planlama, 193, 194, 202, 205, 206, 233, 244, 256, 257, 258, 267, 282, 285, 294, 296, 297, 318, 321, 324, 325
- Şehir planlaması, 104, 202, 206, 233, 244, 256, 257, 267, 285
- Şehircilik, 184, 186, 189, 201, 202, 240, 314, 325
- Şehirleşme, 210, 212, 213, 222, 224, 237, 238, 240, 242, 251, 254, 267, 296, 297, 310, 329, 332, 333
- Şehirsiz faaliyet, 240
- Şehname, 319
- Şenlik, 309
- Şeriat mahkemesi kayıtları, 259
- Şeyh, 193, 211, 212, 310
- Şiddet, 185, 237, 248
- Şii anlatıları, 315
- Şii din adamları, 226
- Şii, 187, 195, 197, 198, 199, 203, 207, 209, 211, 226, 228, 230, 237, 248, 252, 262, 263, 266, 268, 270, 271, 279, 280, 284, 290, 292, 298, 300, 302, 307, 311, 315, 317, 319, 320, 325, 326
- Şiir, 195, 197, 198, 199, 203, 207, 209, 211, 228, 230, 237, 248, 252, 262, 263, 266, 268, 270, 271, 279, 280, 284, 292, 298, 300, 307, 311, 317, 319, 325, 326
- Şii-Sünni ilişkileri, 302
- Şikayet, 236, 329
- Şirket, 242, 328, 329
- Şive, 193
- Tabiat, 230, 243, 248
- Tabii güzellik, 250
- Tablo, 217, 239, 248, 263, 327
- Tablo, 210, 215, 231, 232, 236, 240, 246, 275, 283, 287, 316, 337, 339
- Tacik, 216, 245, 246, 247, 291, 292
- Tahkimat, 222, 333

- Tahrip, 245, 283, 293
Tahrir, 187, 287, 288, 336, 337, 340
Taksi, 187, 190, 217, 224, 249
Takvim, 207, 226
Tanıklık, 298, 333, 338
Tanzimat dönemi, 204, 218, 241
Tapınak, 249
Tarım, 197, 214, 257, 292, 296, 299, 304, 316
Tarımsal nüfus, 296
Tariife 231, 339
Tarih, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341
Tarih öncesi antropoloji, 321
Tarih öncesi dönem, 232
Tarih öncesi yerleşim, 278
Tarihçi, 194, 197, 203, 206, 209, 214, 215, 216, 221, 226, 228, 230, 233, 237, 243, 246, 247, 252, 253, 265, 266, 268, 274, 281, 284, 288, 291, 292, 295, 298, 308, 310, 312, 313, 320, 329, 336, 337, 341
Tarihçilik, 230, 252
Tarihi alan, 229, 260, 313, 319, 323
Tarihi bina, 262
Tarihi değer, 188, 242
Tarihi eser, 196, 206, 220, 242, 278, 282, 293
Tarihi gelişme, 260
Tarihi kalıntı, 287
Tarihi kaynak, 196, 206, 215, 227, 249, 253, 315, 319, 341
Tarihi metin, 199, 265, 267, 268
Tarihi olay, 185, 234, 238, 252, 293
Tarihi özellik, 244
Tarihi şehir, 184, 187, 188, 210, 294, 329, 332
Tarihi yer, 295, 315
Tarihsel değişim, 259
Tarihsel kalıntı, 317
Tarihsel kaynak, 301, 328
Tarihsel merkezilik, 285
Tarihsel yaklaşım, 280
Tarikat, 241, 261, 316, 317, 324
Tarikat, 241, 261, 316, 317, 324
Tarz, 193, 199, 217, 227, 228, 270, 279, 284, 290, 293, 295, 309, 311, 319, 321, 322, 334
Tasarım, 214, 223
Taş, 184, 185, 188, 189, 191, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 204, 208, 209, 210, 212, 214, 218, 221, 222, 223, 224, 229, 231, 232, 233, 237, 239, 241, 243, 245, 247, 248, 250, 253, 255, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 269, 275, 279, 280, 281, 284, 285, 287, 291, 294, 295, 296, 301, 305, 307, 308, 309, 312, 315, 317, 318, 322, 323, 324, 327, 328, 331, 333, 335, 336, 339, 340, 341
Taşıma, 189, 218, 223, 241, 243, 258, 263, 291, 296, 309, 317
Taşra, 340
Tat, 233
Tatar, 316
Tek partili dönem, 234
Tekerleme, 237, 300
Tekke, 238, 240, 331, 341
Teknoloji, 209, 242, 264, 267, 295, 296
Tekstil, 209
Telgraf, 227, 295
Teori, 184, 186, 190, 217, 232, 246, 257, 331
Tepe, 199, 208, 230, 251, 306, 333
Tesis, 208
Tezkire, 325
Tıp, 198, 340
Ticaret, 193, 196, 200, 201, 202, 203, 204, 209, 214, 215, 221, 231, 236, 254, 255, 272, 274, 278, 279, 280, 282, 283, 291, 296, 301, 303, 309, 313, 314, 318, 335, 336, 337, 338, 340, 341
Ticaret ilişkileri, 282
Ticaret merkezi, 221, 254, 280, 338, 340
Ticaret şehirleri, 231, 254, 278, 281
Ticaret yolları, 215, 338
Ticari bina, 208
Timurlu, 195, 268, 328
Tipoloji, 216, 224, 301, 302
Tiyatro, 218, 245, 335, 339
Top, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 194, 196, 197, 200, 202, 203, 206, 207, 208, 210, 211
Toplantı tutanakları, 263
Toplu eser, 239
Topluluk, 226, 241, 274, 294, 338
Toplum, 183, 184, 186, 189, 247, 255, 283, 293, 324, 326, 335
Toplumsal analiz, 241
Toplumsal değer, 250
Toplumsal değişim, 227, 253, 267
Toplumsal faaliyet, 216
Toplumsal grup, 210, 226, 337
Toplumsal hareket, 243, 321
Toplumsal hizmet, 200
Toplumsal ilişki, 250, 302, 304, 337, 340
Toplumsal katman, 200
Toplumsal konu, 264
Toplumsal köken, 302
Toplumsal manzara, 326
Toplumsal norm, 267
Toplumsal sınıf, 298
Toplumsal sistem, 305
Toplumsal sorun, 251, 297
Toplumsal tarih, 194, 212, 234, 236, 240, 242, 290
Toplumsal yapı, 281
Toplumsal yaşam, 213, 227, 272, 302
Topografya, 208, 222, 224, 282, 287, 302, 305, 333
Topoloji, 215
Toponim, 256, 323
Trafik, 185, 186, 188
Tramvay, 328, 335
Tren, 189, 239, 297
Tudeh Partisi, 320
Tunus tarihi, 260
Turist, 199, 216, 218, 279, 290, 317
Turizm, 248, 249, 274, 278, 279, 309, 335
Tüccar, 185, 204, 262, 281, 306, 334
Tüketim, 239, 274
Türbe, 195, 199, 211, 238, 255, 267, 268, 272, 278, 292, 311, 315, 317, 320, 325, 331, 340, 341
Türk dili, 242
Türk edebiyatı, 205, 262
Türk Kağanlığı, 222
Türk Kurtuluş Savaşı, 278
Türkmen, 194, 228, 233, 246, 248, 320, 333
Türk toplumu, 235, 242
Türk üçgeni, 196
Türk yazar, 309
Türkiye Cumhuriyeti, 231, 235, 238, 242, 278
Türk, 194, 195, 196, 204, 206, 207, 227, 233, 243, 276, 301, 310, 311, 322, 329
Türkmen, 194, 228, 233, 246, 248, 320, 333
Türk-Mısır dönemi, 200
Tütün Boykotu, 203
Ulaşım, 186, 188, 209, 238, 239, 243, 257, 278, 293, 295, 297, 309, 321, 329, 332, 335, 336
Ulusal direniş, 278
Ulusal kimlik, 246
Ulusçuluk, 244
Ulus, 184, 187, 189, 251, 306, 338
Urduca, 210, 248, 249, 250
Uygurluk, 195, 330
Uygulamalı sanat, 286

- Ücret, 231, 236, 295
 Üçüncü yüzyıl, 216, 222, 224, 280, 318
 Üniversite, 214, 215, 229, 230, 264, 265, 267, 274, 276, 283, 305, 334, 341
 Ünlü, 184, 195, 204, 205, 207, 211, 217, 230, 233, 236, 239, 245, 250, 253, 254, 261, 279, 283, 286, 290, 292, 294, 298, 309, 328
 Üretim, 197, 209, 236, 239, 251, 252, 257, 274, 296, 309, 311, 314, 337

 Vaha, 214, 215, 222, 282, 283
 Vaşî, 333
 Vakayiname, 253
 Vakıf, 197, 204, 213, 242, 257, 276, 277, 336, 338, 340, 341
 Vali, 188, 234, 274, 283, 286, 297
 Vali Dönemi, 286
 Valilik, 274
 Vandal, 260
 Varlık Vergisi, 219
 Varoş, 249, 255, 325
 Vasiyetname, 301
 Vatandaş, 186, 194, 310
 Vatansızlık, 228
 Veciz, 287
 Vedik dönem, 229
 Vergi, 186, 219, 224, 233, 295, 304, 336, 337, 338
 Vezin, 210
 Vilayet, 267, 284, 296, 331
 Vilayet, 267, 296

 Yaban, 184, 185, 187, 190, 204, 205, 219, 232, 235, 238, 242, 247, 259, 260, 263, 265, 267, 272, 279, 281, 285, 287, 289, 290, 295, 302, 321, 333, 334, 335, 337, 338
 Yaban hayatı, 232
 Yabancı azınlık, 290
 Yabancı şirket, 242
 Yabancı, 184, 185, 204, 247, 263, 333, 338
 Yağış, 287
 Yağmacı, 263
 Yahudi, 183, 185, 194, 206, 227, 235, 245, 259, 287, 309, 314, 338
 Yangın, 198, 220, 237, 242, 341
 Yapı malzemeleri, 310
 Yapı, 184, 186, 188, 190, 193, 195, 196, 197, 198, 200, 202, 204, 206, 207, 208, 210, 215, 216, 217, 220, 221, 222, 229, 232, 233, 234, 243, 245, 247, 249, 255, 256, 257, 261, 267, 278, 280, 281, 284, 288, 294, 301, 305, 309, 310, 311, 313, 317, 329, 330, 331, 336, 337, 339
 Yaratıcı endüstri, 297
 Yargıç, 316
 Yarış, 205, 234, 284
 Yas merasimleri, 257
 Yasal çerçeve, 234
 Yasal düzenleme, 239, 244
 Yasa, 235
 Yaşam anlayışı, 241
 Yaşam biçimi, 235
 Yazar, 189, 197, 215, 216, 219, 222, 223, 233, 237, 242, 249, 262, 266, 268, 269, 271, 272, 273, 277, 278, 282, 292, 298, 299, 304, 305, 309, 312, 319, 324, 344
 Yazı, 188, 193, 195, 196, 197, 199, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 249, 250, 253, 254, 256, 261, 262, 263, 265, 268, 269, 270, 273, 274, 279, 280, 281, 283, 284, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 299, 301, 303, 304, 307, 309, 312, 313, 315, 317, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 332, 333, 335, 337, 338, 339
 Yazılı basın, 242
 Yedinci yüzyıl, 183, 258, 259, 306
 Yemek kültürü, 217, 219
 Yemen, 64, 69, 70, 254
 Yeni kent, 219
 Yeni şehir, 224
 Yenileme, 317, 336
 Yenilik, 230, 232, 256, 266, 273
 Yer isimleri, 248, 256
 Yer ölçümü, 319
 Yerel dil, 184
 Yerel yaşam, 216
 Yerel yönetim, 200, 233, 234, 277, 309
 Yer, 184, 194, 195, 201, 204, 208, 211, 214, 219, 224, 225, 226, 236, 237, 238, 243, 245, 247, 248, 254, 256, 261, 276, 278, 293, 295, 304, 312, 315, 322, 323, 325, 335, 336, 337, 338
 Yerleşim, 186, 194, 195, 200, 204, 208, 214, 215, 222, 224, 234, 246, 258, 259, 264, 278, 279, 280, 282, 287, 301, 303, 305, 306, 311, 322, 323, 332, 333, 339, 340
 Yetkili, 240, 244, 303
 Yıkım, 188, 264, 270, 275
 Yirmi birinci yüzyıl, 260
 Yirminci yüzyıl, 184, 186, 187, 195, 209, 217, 225, 244, 245, 256, 257, 266, 292, 298, 319, 332
 Yoksul, 235, 264, 271, 272
 Yoksulluk, 271
 Yolcu, 213, 239, 247, 281, 284, 314
 Yolculuk, 239
 Yol, 184, 188, 215, 223, 239, 240, 244, 248, 250, 257, 274, 307, 338
 Yönetici, 185, 197, 202, 204, 226, 227, 228, 233, 242, 252, 261, 277, 294, 311, 314, 328
 Yönetim, 185, 187, 200, 216, 223, 227, 228, 233, 234, 238, 244, 246, 249, 251, 259, 260, 262, 269, 270, 272, 276, 277, 278, 285, 288, 291, 292, 294, 308, 309, 311, 323, 326, 327, 336, 337, 339, 340
 Yunan, 221, 305, 310
 Yunanlı, 198, 223, 278

 Zaman, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 240, 242, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 257, 258
 Zanaatçılık, 304
 Zanaatkar, 209, 241, 245, 319, 328
 Zaviye, 261, 274, 277
 Zerdüş, 229, 263, 290, 303
 Zihniyet, 241

- الزاعات الدينية، 132
الزاعات العائلية، 43
الزاعات العرقية، 132
النسبورية (ديانة)، 103
النسيج العمراني، 31، 133
النشاطات الاقتصادية، 54
النصوص الأدبية، 78
نصوص باباد، 65
النظام الإقطاعي، 42
نظام الصرف الصحي، 42
نظام الضرائب، 130
النظام المصرفي، 97، 122
نظام نامه، 73
التقابات الحرفية، 133
التقشيدية، 70
النقل، 97، 108
النقل المدني، 53
التقوش، 19
التقوش الحجرية، 22
التقوش الفهوليوية، 42
النماذج المعمارية، 28
النماذج المعمارية البيزنطية، 27
النماذج المعمارية العثمانية، 27
التمساريون، 43
النمط المعماري، 27
النمو السكاني، 23، 43
النمو العمراني، 50
النهضة العربية، 75
نهضت جنكل، 117
النوافير، 22، 28، 79
الهاتف، 97
الهدجرة، 23
الهدجرة الجماعية، 73
الهدجرة الداخلية، 70
الهدجرة إلى المدن، 89، 98
الهندسة الفركتالية (الكسيرية)، 67
الهندوس، 31، 44، 46، 61
الهنغارون، 43
الهوية، 46
الهوية التركية، 128
الهيكل الإداري، 20
الهيكل السياسية، 20
الهيكل المعمارية، 17
الوثائق الأمريكية، 69
الوثائق الإسرائيلية، 69
الوثائق البريطانية، 69
الوثائق العثمانية، 47، 69
وسائل الإعلام، 45
وسائل الترفيه، 129
وسائل المواصلات، 30
وسائل النقل، 53-4، 96، 124، 129
الوسط الفني، 80
الوصف الطبوغرافي، 33
الوصفات الطبية، 52
وضع المرأة، 79
الوندال، 70
البنابيع، 125
اليهود، 18، 28، 45، 51، 58، 69، 108، 112، 132
اليهودية، 131
اليونانيون، 51، 57-8، 84، 108، 131-2
- الملكية العامة، 83
ملوك الطوائف، 112
ممالك إسلامية، 86
الممالك، 104، 114
الممالك البحرية، 107
ممثلون مسرحيون، 59
الممرات، 25
المنازل، 18، 91
المنازل السكنية، 41
المنازل الفخمة، 115
المناطق التاريخية، 46
المناطق الحضرية، 44، 48، 75، 78، 98-9، 105
المناطق الريفية، 23، 75، 88، 98
المناطق السكنية، 23، 26، 86، 105
المناطق الصناعية، 54
المناطق العمرانية التاريخية، 58
المنتجات الزراعية، 104
المنتزهات، 50، 53
المنشآت التجارية، 66
المنشآت السياحية، 37
المنشآت العمرانية، 49
المنطقة العربية، 44
المنظمات النقابية، 82
المنظمات غير الحكومية، 47، 125
منظمة التحرير الفلسطينية، 91
المنمنمات، 130
المنهج الاجتماعي الحضري، 86
المنهج التاريخي الأثري، 86
المهرجانات، 57
مواجهة الكوارث، 63
مواد البناء، 36
المواد الفلكلورية، 52
الموارد الاقتصادية، 23
الموارد الطبيعية، 46
الموارد الغذائية، 23، 131
المواقع الأثرية، 94
المواقع المقدسة، 46
الموالي، قبيلة، 66
الموت، 55-6
الموحدون الأمازيغ، 74
مؤرخو الفن، 59
المؤرخون، 25، 34، 43، 45، 59، 74، 91، 97، 111
المؤسسات الاقتصادية، 101
المؤسسات البلدية، 82
المؤسسات التربوية، 64
المؤسسات التعليمية، 45، 74
المؤسسات الدينية، 74، 130
المؤسسات السياسية، 101
الموسيقى الشعبية، 47
الموسيقى، 76، 120
الموسيقى المحلية، 76
الموسيقيون، 116
المؤشرات الديموغرافية، 88
الموضة، 59
الموقع الجغرافي، 46
الميتولوجيا، 126
النار، 52
ناطحات السحاب، 50، 59
النافورات، 53
النثر، 19
الزاعات، 43
- المساجد، 18-9، 30، 53، 62، 66، 70، 75، 79، 83-4، 109، 111، 113، 119، 125، 129، 133-4
المساجد الأثرية، 68
المساجد العثمانية، 53
المساحات الخضراء، 29
المساحة العمرانية، 18
المسارح، 37، 59، 76، 119، 129
المساكن، 31
مساكن الدراويش، 53، 81
المستشرقون، 22، 25، 37، 80
المستشفيات، 68
المستوطنات، 73
المستوطنات الحضرية، 24، 29، 41-2، 102، 127
المستوطنات اليهودية، 91
المستوى التعليمي، 36
مستوى المعيشة، 82
المسرح، 126
المسلمون، 31، 38، 41، 44، 46-7، 55-6، 58، 68، 82-3، 86، 120، 129، 131-2
المسيحية، 131
المسيحيون، 57، 93، 113، 132
المشاريع الحضارية، 90
المشاكل الاجتماعية، 56
المشاكل الثقافية، 56
المشروبات، 68
المصادر الأرشيفية، 52
مصادر المياه، 29، 42، 91
المصانع، 25، 68
المطاحن، 51-2
المطاعم، 122
المطبخ المدني، 68
المعابد (مندريس)، 62
المعابد اليهودية، 129
المعالم الأثرية، 111، 113، 123
المعالم الأدبية، 89
المعالم الاجتماعية، 89
المعالم التاريخية، 57
المعاهدات، 30
المعتقدات، 17، 29، 98
معركة ملاذكرد، 27
المعماريون، 27، 39، 59، 71، 74، 77، 85
مغزو المسرح، 76
المغنون، 128
المغول، 49، 96، 103
المفاوضات الدبلوماسية، 25
المفكرون، 55
المقابر، 19، 50
المقاطعات، 75
المقاهي، 27-8، 37، 45، 80، 122
المقاييس، 50
المقدونيون، 50
المقصورات، 79
المكتبات، 47، 70، 79، 96، 98
مكتبة الإسكندرية، 111
المكتشفات الأثرية، 22، 31، 35، 119، 123
الملايس، 33، 77
الملاح المعمارية، 77
الملاهي الليلية، 37
ملكية الأراضي، 20، 42

- القرن الثامن عشر، 31-2، 44، 1-50، 55،
60، 79، 86-7، 103، 123، 129-30
القرن الثاني عشر، 42، 134
القرن الثاني عشر الهجري، 31
القرن الثاني قبل الميلاد، 41، 103، 119
القرن الحادي عشر، 66، 127، 130
القرن الحادي عشر الهجري، 31، 33
القرن الحادي والعشرين، 47، 70، 96
القرن الخامس، 29، 42، 105
القرن الخامس عشر، 26، 60، 82، 116، 119،
132
القرن الرابع، 134
القرن الرابع الهجري، 113
القرن الرابع عشر، 20، 28، 53، 80-2
القرن الرابع عشر الهجري، 67-8
القرن الرابع قبل الميلاد، 41
القرن السابع، 34، 68، 104
القرن السابع عشر، 30-2، 47، 69، 106
القرن السابع قبل الميلاد، 34
القرن السادس، 41، 69، 102، 104-5، 119،
127، 134
القرن السادس عشر، 19-20، 23، 60، 74،
79، 81-3، 130، 133-4
القرن العاشر، 41، 102، 113
القرن العشرين، 17، 21، 24، 26-8، 30، 33،
37-8، 40-1، 43، 45، 50-53،
57-8، 7-74، 70، 66-7، 85،
89، 94-5، 98-100، 108، 116، 118،
124، 126، 128-9
الفرون الوسطى، 19، 29، 30، 35، 40-2،
59، 66، 87، 88، 102-5، 123، 125،
127
القصائد، 47
قصائد الشعر العربي، 74
القصائد الشعرية، 25، 63
قصائد المناسبات، 47
القصص الخرافية، 52
القصص القصيرة، 24
القصور، 18، 23، 28، 50، 53، 68، 70،
79، 122
القصور الملكية، 92
القضاء، 45، 82
القضايا الاجتماعية، 32
قضايا المرأة، 38
قطار الأنفاق، 54
القطارات، 54
القطاع الخاص، 51
قطاع الطرق، 88
القطع النقدية، 88
الفلاخ، 31، 93، 105
الفلندرية، 70
القمامة، 57
الفتنات، 113
قنوات الري، 42
قنوات المياه، 20، 53
القوارب البخارية، 54
القوافل، 25
القيم الاجتماعية، 62
القيم الثقافية، 63
القيم الفنية، 63
الكاثوليك، 46
الكتاب، 71
الكتابات التاريخية، 113
كتب الرحلات، 24-5
- الكثافة السكانية، 23، 88، 98
الكرد، 51
الكرواتيون، 51
الكرخ، 59
الكلدان، 53
الكنائس، 28، 50، 53، 57-8، 68، 91، 111،
120، 129
الكنائس الأرثوذكسية السريانية، 120
الكنائس الأرمنية، 120
الكنائس السريانية، 120
الكنائس الكاثوليكية الشرقية، 57
الكنس البيهودية، 53
الكوراث الطبيعية، 22، 25
الكومنينيون، 50
لا توركى، 132
اللغة العليا للاثار، 58
اللغة، 81
اللغة الأرامية، 67
اللغة الأردنية، 31
اللغة الألمانية، 51، 108
اللغة الألمانية، 97، 108
اللغة الأوزبكية، 119
اللغة الإنجليزية، 51، 80، 108، 119، 129
اللغة الإيطالية، 108
اللغة التركية، 39، 51، 56-7، 67، 71، 73،
80، 125، 129
اللغة التركية الحديثة، 124
اللغة التركية العثمانية، 38-9، 97، 124
اللغة الروسية، 41، 105، 119
اللغة السنديية، 62
اللغة الصينية، 103
اللغة العثمانية، 74، 133
اللغة العربية، 67، 72، 90، 103، 112، 116،
122
اللغة الفارسية، 17، 44، 71، 77، 93، 103،
116-7، 121-2
اللغة الفرنسية، 51، 56، 67، 108، 124، 129
اللغة الكردية، 17، 77
اللغة الكرخية، 134
اللغة الملاوية، 65
اللغة المونغولية، 103
اللغويات، 25
اللغويون، 20، 43
اللهجات المحلية، 29
لو مونيتر أورينتال، 132
اللوحات، 18
المافيا، 125
المباني التاريخية، 28
المباني التجارية، 29، 133
المباني التعليمية، 133
المباني الثقافية، 133
المباني الدينية، 96، 105، 131، 133
المباني السكنية، 87، 118
المباني الصناعية، 29
المباني المقدسة، 65
المتاجر، 17-8
المتاحف، 119
متحف الأرميتاج السوفيتية، 126
المتصوفون، 114
المتصوفون الشيعة، 114
المتغيرات الاقتصادية، 78
المتفقون، 28
المجازر الجماعية، 22
- مجالس رثاء الحسين، 43
المجتمع، 71
المجتمع التركي، 56-7
المجتمعات الحضريية، 123، 128
المجتمعات الدينية، 131
المجتمعات المحلية، 33، 99، 125
مجلة آج، 61
مجلة إسطنبول بولتيني، 38
مجلة الفلكلور التركي، 38
مجلة ليما، 128
مجلة معهد إسطنبول للأبحاث، 39
المجلس البلدي، 69
مجلس المدينة، 36
المجمعات السكانية، 41
المجمعات العمرانية، 46
المجمعات الكنسية البازيليكية، 50
المجمعات المسيحية، 42
المجموعات الإثنية، 98
المجموعات الدينية، 131
المجموعات العرقية، 98
المحكمة الشرعية، 33، 69
المخابز، 51-2
المخازن، 18
مخازن الأسلحة، 18
المخاطر البيئية، 46
مخططات البناء، 57
المخططات المعمارية، 22
المخطوطات، 17
المخلفات الثقافية، 52، 88، 127
المدارس، 18، 9-9، 25، 57-8، 66، 68،
70، 74-5، 79، 82، 96، 98، 113، 119،
133-4
المدارس الإسلامية، 116
المدارس العسكرية، 129
مدارس مؤسسة التقدم، 47
المدافن، 56، 65-6
المدائح (شعر)، 47
المدنسون، 34، 82
المدن، 49
المدن الإسلامية، 65، 104، 111
مدن الصفيح، 36
المنكرات، 24
المذهب الإثني عشري، 44
المرابطين، 112
المرأة، 45
المراحل التاريخية، 70
المراسلات، 47
المراسلات الرسمية، 45
المراسلات السرية، 72
المراسم، 17
مراسم الأعياد، 33
مرافق المواصلات، 108
المراكب، 30
مراكز الأسلحة الثقيلة، 18
المراكز الإسلامية، 75
المراكز التجارية، 50، 54، 59
مراكز التعليم، 76
المراكز الثقافية، 46
المراكز الحضريية، 105
مراكز الشعائر، 31
المرض، 56
المزارات، 53
المزارعون، 128
المزدكية (حركة دينية)، 42

- العالم العربي، 72
العبارات، 30
العباسيون، 103
العبيد، 68
العثمانيون، 38، 50، 53، 55، 70، 82
العرب، 41، 45، 61، 69، 99، 109، 112-3، 120، 131
العزل، 48
العشوائيات، 24، 49، 61، 70، 78
العصر الإسلامي، 18، 34، 49، 93، 108-9
111-113، 120
عصر الأشكانيين، 49
العصر الإغريقي، 111
العصر البارثي، 116
العصر البهلوي، 114
العصر البيزنطي، 53، 59، 111
العصر التيموري، 76
العصر الجمهوري، 53
العصر الحديث، 70
العصر الروماني، 53، 111
عصر الزنابق، 79
العصر السلوقي، 131
العصر الصفوي، 48، 101، 126
العصر العثماني، 47، 53، 68، 83، 111
العصر الفينيق، 94
العصر القاجاري، 18، 95
العصر المغولي، 29
عصر المماليك، 111-114
عصر النهضة الإيطالي، 85
العصر اليوناني، 111
العصور الإسلامية، 107
العصور الحجرية، 130
العصور القديمة، 34، 41-2، 105
العصور الوسطى، 19، 30، 34، 38، 40-2، 66، 87-8، 104-5، 119، 134
عصور ما قبل التاريخ، 48
العلاقات الاجتماعية، 36، 42، 55، 62-3، 83، 103-4، 131-2، 134
العلاقات الاقتصادية، 79، 80، 104
العلاقات الإنسانية، 62
العلاقات التجارية، 79
العلاقات الثقافية، 80
العلاقات الخارجية، 131
العلاقات الشعبية السنية، 103
العلامات التجارية، 25
علم الآثار، 29، 107، 134
علم الأساطير، 126
علم الاجتماع الحضري، 48، 63، 98، 100-1، 127-8
علم الاجتماع الحضري، 100، 115، 120
علم الاقتصاد، 98
علم دراسة المناطق، 23
علم السكان، 98
علم العمران، 48، 126
علم اللسانيات، 29
علماء الآثار، 34-5، 60، 88، 107، 116
علماء الأنثروبولوجيا، 78
علماء الاجتماع، 43، 88
علماء التاريخ، 35
علماء الدين، 128
علماء اللسانيات، 29
العلوم الاجتماعية، 27، 38، 63، 79
العلوم السياسية، 27، 131
العلويون، 51
العمارة، 20، 24، 26، 48، 63، 77، 80، 90، 96، 102، 114، 116، 120، 127، 134
- العمارة الأندلسية، 92
العمارة الإسلامية، 75، 92، 134
العمارة التاريخية، 19
العمارة السلجوقية، 19
العمارة العثمانية، 79، 129-30
العمارة المورسكية، 129
العمالق، 111
العمران، 48
العنف، 48
العهد الإسلامي، 123
العهد البيزنطي، 94
العهد التركي، 109-10
العهد التيموري، 123
العهد الروماني، 94
العهد السلجوقي، 130
العهد السوفياتي، 123
العهد الصفوي، 20
العهد العثماني، 64، 69، 81، 83، 89، 108، 130
العهد المملوكي، 93
العهد الناصري، 122
العهد الوندالي، 94
العواصم (قبيلة)، 69
العوامل الاجتماعية، 59، 98
العوامل الاقتصادية، 59، 63، 98، 124
العوامل البيئية، 41، 46
العوامل التاريخية، 63
العوامل الجغرافية، 59، 124
العوامل الدينية، 46
العوامل الزلزالية، 41
العوامل السياسية، 63، 98
العوامل الطبيعية، 46، 59
العوامل العرقية، 46
العوامل اللغوية، 46
العوامل المناخية، 59، 124
العولمة، 128
عيادات الأطباء، 18
- الغجر، 38
الغز، 18
الغزل (شعر)، 47
الغزل والنسيج، 30
الغزنويون، 18-9
الغزو الثقافي الصيوني، 91
الغزو الروسي، 134
الغزو المغولي، 81، 105
الغزوات، 49
الغساسنة، 111
الغوريون، 22
الغوك، 18
الغيتو، 48
- الفاطميون، 70، 90
الفتح الإسلامي، 90، 94
الفتح التركي، 109
الفتح العثماني، 19
الفتح العربي، 29، 93، 104، 107
الفترة الأخمينية، 48
الفترة الأيوبية، 93، 111
الفترة الإقطاعية، 66
الفترة البطلمية، 111
الفترة البيزنطية، 52، 131
فترة التوليب، 30
الفترة الجمهورية، 53، 83
الفترة الرومانية، 52
- الفترة الساسانية، 131
الفترة السلجوقية، 50، 83
الفترة الصفوية، 116
الفترة الصليبية، 131
الفترة العثمانية، 50، 52، 55، 81، 84، 131
الفترة العربية، 131
الفترة الفاطمية، 111
الفترة الفيدية، 46
فترة القاجار، 49، 78
الفتوحات الإسلامية، 107
فجر الإسلام، 111
الفرنسيون، 63، 85
فضاء المدينة، 48
الفقر، 120
الفقر الحضري، 78
الفقه، 114
الفقه الإسلامي، 120
الفقهاء، 121
الفكر الإسلامي، 90-1
الفلسفة، 114
الفلكلور، 52، 74، 107، 120
الفلكلور الشعبي، 38
الفن، 35، 62، 69، 80، 116، 120
الفن الإسلامي، 96، 125
فن الخط، 24
فن العمارة، 22، 28، 120، 129
الفنادق، 37، 85، 119
الفنانون، 28، 34، 76، 116، 128
الفنانون السياسيون، 59
الفنون، 31
الفنون الإسلامية، 90، 114
الفنون النصرانية، 126
الفنون التشكيلية، 90
الفنون التطبيقية، 90
الفنات التطبيقية، 128
فئات المجتمع، 45
الفينيقيون، 70
- القادرية، 70
قاعات السينما، 85
القياب، 20
القياسية، 113
القبائل العربية، 70، 93
القبائل اليمنية، 65
قبة كيبود، 71
القرارات الإدارية، 47
القرارات الحكومية، 58
القرامطة، 69
القرآن، 49
القرخانيون، 18-9
القرن الأول قبل الميلاد، 119
القرن التاسع، 66، 74، 127
القرن التاسع عشر، 18، 30، 32-3، 35، 37، 43-4، 48، 50-1، 54-7، 59-60، 65-6، 68-9، 74، 80، 83-5، 87-9، 99، 103، 110، 112، 128-9، 131-3
القرن التاسع قبل الميلاد، 41
القرن الثالث، 34-5، 42
القرن الثالث عشر، 29، 86، 87، 102
104-5، 115
القرن الثالث قبل الميلاد، 41
القرن الثامن، 29، 34، 41-2، 74، 102
104-5، 119، 127
القرن الثامن الهجري، 33

- الدولة الفاطمية، 107
دولة المرابطين، 112
دولة المهدي، 109
دولة بني صمادح، 112
دولة تشارتش، 119
دولة خانات الكازاخ، 134
دولموش، 54
الدونمة، 47
- الذاكرة الاجتماعية، 33
- الرأسالية، 57
الربط، 70
رجال الإفتاء، 82
رجال الدولة، 27
رجال الدين، 72
رجال الدين الشيعة، 43
الرحالة، 74، 116، 132
الرسامون، 116
رسائل موجهة، 49
الرسم، 126
الرسوم الكاريكاتورية، 128
الرسوم المدرسية، 47
رسومات، 31
الرعاية الصحية، 50، 97
الرق، 68
الرفيق، 45
رمضان (شهر)، 38، 59، 68
الروايات، 24
الروس البيض، 28
الروم، 53، 57، 58
الروم الأرثوذكس، 53
الرومان، 70، 90
- الزخارف، 18، 76
الزرادشتية (ديانة)، 72، 103
الزرادشتيون، 46، 93
الزلازل، 22
زمن المدينة، 48
الزوايا، 55، 113
الزوايا الصوفية، 125
الزوايا الصوفية المقدسة، 70
الزيدية، 69
- ساتي، 44
الساحات، 50، 58، 75
الساحل، 59
سجل الشكاوي، 51
سجلات الضرائب، 49
سجلات القضاء، 51
سجلات القضايا الهامة، 51
سجلات المحاكم، 82
سجناء الحرب، 43
السحر، 52، 122
السحر الأسود، 94
السود، 93
السرقات، 43
السيران، 53
السفارة البريطانية، 72
السفراء، 53
سفرنامه أصفهان، 95
سفن، 30
سكان القرى، 24
سكان المدن، 24
السكك الحديدية، 54، 68، 97، 110
- الصناعات القروسطية، 30
الصناعات المعدنية، 30
صناعة الطلويات، 30
صناعة الشمع، 30
صناعة الصابون، 30
صناعة الفخار، 30
صناعة الفضة، 65
صناعة النسيج، 90
الصهاينة، 69
الصوفية، 70
الصوفيون، 103
الصينيون، 99
- الضرائب، 42، 130
ضريبة الثروة، 37
ضريح حوجة أحمد بامساوي، 134
الضغط السكاني، 46
الضواحي، 75، 105
الضواحي الريفية، 66
- الطابع الطبوغرافي، 62
الطابع العمراني، 29
الطابريك، 59
الطابريك، 94
الطابريكية، 60
طالبان، 76
الطب، 21
الطباعة، 45، 74، 97
الطبقات الاجتماعية، 23، 99
الطبقة البرجوازية، 28، 89
طبقة الخاتري، 44
الطبقة الوسطى، 61، 128
الطوبوغرافيا، 61، 66، 105، 127
الطوبوغرافيا التاريخية، 29، 31
الطوبوغرافيا الحضرية، 65
طوبوغرافية المدن، 86
طحن الحبوب، 30
الطرار المعماري، 85، 130
الطرار المعماري العثماني، 129
الطرق، 58، 70
الطريقة الرفاعية، 125
طريقة غل بابا، 125
طريقة نعمة الله الصوفية، 114
الطعام، 77، 122
الطقوس، 57، 121، 132
الطقوس الدينية، 103
طقوس الزواج، 44، 68
طقوس العبادة، 76
طقوس العزاء، 68
الطقوس الهندوسية، 44
طقوس الوفاة، 44
طقوس الولادة، 44
الطلاب، 34
الطواحين، 42، 51
الطوائف الأرثوذكسية، 57
- ظهور الإسلام، 104، 110-111
- العادات، 68
العادات الاجتماعية، 75
عادات الزواج، 120
العادات والتقاليد، 28-9، 33، 45-6، 49،
8-76، 77-86، 91، 96، 107،
1-120، 124، 128
العالم الإسلامي، 34، 72، 124
- السلاجقة، 18-9، 82، 103-4، 124
سلالة الفاجار، 97
سلالة بهلوي، 29
سلطة المدينة، 48
السمات الاجتماعية، 86
السمات الجيولوجية، 22
السمات العمرانية، 50
السنة، 117
السودانيون، 109
الصور السلطاني، 28
السوغديانيون، 34، 102
سوق البزورية، 67
السوق السوداء، 51
السياحة، 62
سيارات الأجرة، 54
السياسات الحضرية، 63
سياسات الدولة، 63
السياسات الريفية، 63
السير الذاتية، 36، 61
سيرات، 65
السينما، 97، 123، 126
- الشاهنامه، 116
الشبكات الاجتماعية-الاقتصادية، 78
شبكات الطرق، 54، 131
الشبكات المائية، 119
شبكات النقل، 54، 126
شبكة الخطوط الحديدية، 53
الشراكسة، 61، 107
الشريطة، 18، 43، 88، 97
شركات المياه، 56
الشركس، 51
الشعائر، 17-8، 57، 68
الشعر، 22، 47، 114
الشعر الأندلسي، 47
الشعر العربي، 74
الشعراء، 21-2، 71، 74، 76، 121
الشعوب الهندو-أوروبية، 59
الشعوذة، 122
الشوارع، 29، 58، 115، 122
الشوارع الضيقة، 54
شواهد القبور، 56
شؤون الأسرة، 42
الشوشان، 120
الشيعة، 93، 117
- صانعي الآلات الموسيقية، 116
الصحافة، 45، 64، 74، 132
الصحة، 23
الصحراء، 93
الصحف، 24، 45، 58
الصحف الأجنبية، 56
الصحف المحلية، 56
صدر الإسلام، 65
الصراعات الاجتماعية، 73
الصرف الصحي، 29، 50، 57، 120
الصروح المعمارية، 53، 96
الصغدليون، راجع السوغديانيين
الصقالية، 112
الصلبيون، 107، 113
صناع القرار، 86
الصناعات الجلدية، 30
الصناعات الحجرية، 30
الصناعات الحرفية، 42
الصناعات الخشبية، 30

- ثقافات الإثنية، 77
الثقافة، 20، 22، 55، 57، 74، 78
الثقافة الاجتماعية، 82
ثقافة الأكراد، 49
الثقافة الأوربية، 64
الثقافة الروحية، 42
ثقافة الشراب، 37
الثقافة الشعبية، 25، 32، 62، 78، 102
ثقافة الطعام، 37، 38
الثقافة العثمانية، 56، 125، 134
الثقافة العثمانية الإسلامية، 55
الثقافة العربية، 74، 91
ثقافة الغذاء، 36
ثقافة المدينة، 48
الثكنات، 129
الثورة الإسلامية، 78، 93، 117
الثورة الدستورية، 43، 45، 101، 106، 115-7
الثورة الصناعية، 57، 86، 98
ثورة عام 1979، 25
- الجراند، 72
الجريمة، 120
الجبور، 40، 54، 66، 125، 134
الجغرافيا، 48، 54، 74، 81
جغرافيا السكان، 18
جغرافيا المدن، 42
الجغرافيون، 74
الجماعات الإثنية، 49، 132
الجماعات الدينية، 99، 132
الجماعات العرقية، 99
الجمعيات الدينية، 55
الجمهورية التركية، 53، 56، 120، 123، 127
الجن، 52
الجنة، 52
جنود، 20
الجنوبيون، 38
الجموع، 25، 28، 50، 55، 68، 74
الجوانب الاجتماعية، 32
الجوانب الاقتصادية، 32
جورنال دو كسنتانينوبل، 132
- جرند و برند (صحيفة)، 45
- الحاجات الاجتماعية، 76
حادثة الريح، 25
الحالة الاجتماعية، 56، 133
الحالة الاقتصادية، 56، 133
الحانات، 36، 37، 59
الحنثيون، 18
الحج، 131
الحجاز (قبيلة)، 65
الحدائق، 50، 53، 58
حرب الاستقلال، 21، 84
الحرب العالمية الأولى، 51، 57، 99
الحرب العالمية الثانية، 111، 124
الحرف الشعبية، 32
الحرف اليدوية، 24، 30، 65، 116
الحرفيون، 58، 116
الحركات الأدبية، 74
الحركات الدينية، 42
الحركات الشعبية، 104
الحركات العلمية، 93
الحركات الوطنية، 58، 64
حركة الرهينة، 111
حركة السكان، 98
- الحركة الصهيونية، 69
الحركة العمرانية، 23، 27
الحرم، 80
الحروب، 30
الحريق الكبير، 21
حزب توده، 117
الحصون، 31، 93، 105
الحصون القديمة، 75
الحضارة، 49
الحضارة الآرية، 59
الحضارة الإسلامية، 65، 70، 72، 90، 125
الحضارة الجاوية، 86
الحضارة الرومانية، 125
الحضارة الغربية، 127
الحفصيون، 70
حفلات الختان، 120
حفلات الزفاف، 38، 53، 120
الحقبات البيزنطية، 37، 84، 111
الحقبات الرومانية، 84، 111
الحقبات العثمانية، 84
الحقبات الهلنستية، 84
الحقبة الآشورية، 111
الحقبة التدمرية، 111
الحقبة الحثية، 111
الحقبة السلوقية، 111
الحقبة السوفيتية، 96
الحقبة الفينيقية، 111، 114
الحقبة الفاجارية، 97
الحكام، 20
حكم البهلويين، 49
الحكم التركي، 110
الحكم الروسي، 119
حكم السلاطين، 81
الحكم السوفيياتي، 119
الحكم العثماني، 44، 47، 69، 81-2، 108
حكم القاجار، 97
حكم المماليك، 93
الحلاقون، 128
الحمام، 80
الحمامات العامة، 28، 38، 81، 84، 113، 125، 133-4
الحماية الفرنسية، 110
الحملة الفرنسية، 111
الحوادث، 43
الحوالية الشرقية، 37، 38
الحياة الأدبية، 47
الحياة الإدارية، 92، 111
الحياة الاجتماعية، 29، 33، 44-5، 47، 55، 59، 69، 75، 79، 82، 90، 92، 99، 102-3، 108، 111، 129-132
الحياة الاجتماعية الحضرية، 49
الحياة الاقتصادية، 29، 68-9، 82، 90، 92، 103، 109-107، 111-2، 130-1
الحياة البرية، 48
الحياة الثقافية، 33، 45، 47، 75، 80-2، 108، 129-130
الحياة الحضرية، 81، 109، 128، 130
الحياة السياسية، 66، 68، 82، 102-3، 111
الحياة العامة، 63، 70
الحياة العسكرية، 92
الحياة العلمية، 79، 109، 112
الحياة الفكرية، 79، 81، 90-1
الحياة الفلكلورية، 33
الحياة الفنية، 81
الحياة اليومية، 47، 55، 131
- حيازة الأراضي، 69
الحيز العمراني، 24، 75، 87
الخاقلات التركية، 41
الخانات، 18-9، 55، 81، 84، 125، 134
الخانقاهات، 70
الخبز، 51
الخدمات الاجتماعية، 23، 108
الخدمات الجمركية، 79
الخدمات السياحية، 108
الخدمات الصحية، 108
الخدمات الطبية، 122
الخرزفيات، 31
الخرائط الجوية، 23
الخصائص الإدارية، 20
الخصائص الاجتماعية، 20
الخصائص الاقتصادية، 20
الخصوصيات الاجتماعية، 71
الخصوصيات الجغرافية، 71
الخصوصيات السكانية، 71
الخط الإسلامي، 116
خطط التنظيم البيئي، 23
خطط التنمية، 23
خطط العمران، 68
الخلافة، 92
الخلافة الإسلامية، 111
الخلافة الأموية، 50، 112
الخلافة العباسية، 50
الخلفاء الأمويون، 92
الخمارات، 28، 37
الخمريات (شعر)، 47
الخوارزميون، 18
الدباعة، 25
الدبلوماسيون، 53
الدراسات الأثرية، 32، 60
الدراسات الأدبية، 110
الدراسات الأثرية وبيولوجية، 67، 95
الدراسات الاجتماعية، 78، 86، 128
الدراسات التاريخية، 30، 33، 36، 66-7، 95، 104
الدراسات الثقافية، 67
الدراسات الجغرافية، 67، 95
الدراسات الحضرية، 63، 79
الدراسات السوسولوجية، 73
الدراسات الطبوغرافية، 60
الدراسات العمرانية، 51، 60
الدراسات اللغوية، 66، 67
الدراسات المعمارية، 51
الدراسات المناخية، 40
الدرراوش، 20، 80، 83
الدعارة، 120
الدكاكين، 25، 50
دكاكين الحلوى، 28
دلاليات، 20
الدور الاجتماعي، 104
الدور الاقتصادي، 104
دور الأوقاف، 83
دور السينما، 37-8، 129
دور المرأة، 38، 89
دور النشر، 47
دورية سنت تشيفرسي، 28
الدول الإسلامي، 72
الدولة الطاجيكية، 59
الدولة العثمانية، 27، 47، 79-81، 133

- التأريخ، 45
التشريعات العرفية، 82
التشكيلات المعمارية، 46
التصميم العمراني، 53، 118
التصوف، 114
التصوير الفوتوغرافي، 97
التضاريس، 91
التضخم العمراني، 90
التطور الاجتماعي، 81
التطور التاريخي، 54، 72، 81، 98-9
التطور التكنولوجي، 98
التطور الثقافي، 77
التطور الحضري، 63، 98
التطور السياسي، 72، 77
التطور العمراني، 57، 68، 89، 112
التطورات الاقتصادية، 54
التطورات السياسية، 33
التطورات الصناعية، 112
التطورات العلمية، 112
تطوير التعليم، 95
التطوير العمراني، 41
التعداد السكاني، 45
التعليم، 97
التعليم النظري، 82
التغيرات الاجتماعية، 45، 55، 64، 75، 79، 82
التغيرات الاقتصادية، 55، 60، 75، 82، 97
التغيرات البيئية، 25
التغيرات البيئية، 75
التغيرات الثقافية، 17، 55، 79، 82
التغيرات السياسية، 55، 79
التغيرات المالية، 60
التغيرات الهيكلية، 25
التفكير التنويري، 94
التقاليد، 98
التقدم الصناعي، 57
التقنيون، 27
التقويم الفارسي، 28
التقويم الهندي، 44
التكسية، 18
التلغراف، 45، 97
التمائيل، 31
التمدن، 27، 48، 57، 73، 75، 86، 102، 118، 124، 126-7
التنظيمات الإدارية، 83
التنظيمات الاجتماعية، 36
التنظيمات الاقتصادية، 36، 83
التنقيبات الأثرية، 29، 35، 102، 104-5، 119، 127
التنمية، 73
التنمية الاجتماعية، 25، 64
التنمية الاقتصادية، 25
التنمية الحضريّة، 34، 48، 59، 63
التنمية العمرانية، 27، 120
التنوع الإثني، 18
التنوع الديني، 61
التنوع العرقي، 61
التهجير القسري، 55
التوزيع، 81
التوزيع السكاني، 23، 33، 133
التوسعات العمرانية، 28، 50، 57، 129
تيراكي، 47-8
تيمورلنك، 81
التيموريون، 18
- التاينون، 49
التاريخ، 25-6، 33، 45، 55-6، 63، 69، 71، 78، 102، 126-7، 134
التاريخ الاجتماعي، 18، 28، 33، 56، 64، 93، 102، 115، 131
التاريخ الاجتماعي والاقتصادي، 130
تاريخ الأدب، 94
التاريخ الإسلامي، 92-3، 107، 112، 120
التاريخ الاقتصادي، 20، 52، 56، 131
تاريخ التطور العمراني، 41
تاريخ التعليم، 48
تاريخ التمدن، 52
التاريخ الثقافي، 28، 32، 47
التاريخ الحضاري، 111، 112
التاريخ الحضاري العثماني، 125
تاريخ الحضرة، 63
التاريخ الحضري، 50
التاريخ السرياني، 120
التاريخ السياسي، 20، 33، 60، 64، 77-8، 102، 111-2
التاريخ العثماني، 52، 81
التاريخ العثماني الحضري، 131
التاريخ العسكري، 74، 78
التاريخ العمراني، 27، 50، 109، 130
التاريخ العمراني العثماني، 130
تاريخ الفن، 74، 116
التاريخ المعاصر، 116
التاريخ المعماري، 50، 108
تاريخ المياه، 56
تأليف الموسيقى، 32
البتبادل الفكري، 91
التننار، 113
التجارة، 55، 128
التجارة، 17، 30، 39، 79، 134
تجارة الجلود، 25
التجديد الثقافي، 128
تجليد الكتب، 30
التحف الأثرية، 38
التحليل الاجتماعي، 55
التحول الثقافي، 128
التحول الحضري، 98
التحولات الاجتماعية، 78، 118، 117
التحولات الاقتصادية، 78
التحولات السياسية، 78
التخطيط الاقتصادي، 23
التخطيط الإقليمي، 23
التخطيط العمراني، 18، 48، 54، 59، 67-8، 87، 90، 96، 98، 115، 120، 125
تخطيط المدن، 23، 27، 53، 98، 120
التراث الشعبي، 29، 32
التراث الشفوي، 65
التراث العثماني، 134
التراث الفلسطيني، 91-2
التزام، 4، 123-54
الترجمة، 45
الترفيه، 59
الترك، 18، 27، 51
التركيمن، 18، 45، 49، 59، 61، 116
التركيبة الاجتماعية، 45، 55، 70، 118
التركيبة الاقتصادية، 70
التركيبة الثقافية، 70
التركيبة السكانية، 70، 129
التركيبة المعمارية، 70
الترميم، 46
التزود بالمياه، 56
- الاقتصاد الحضري، 104
الاقتصاد الزراعي، 34، 104
الاقتصاد القروسي، 42
اقتصاد المدينة، 48
الانتحار، 56
انتفاضة الغاية، 117
الباب العالي، 47
البارثيون، 42
الباروك الفرنسي، 85
البازار، 115
الباصات، 54
بانعات الهوى، 128
البنرول، 53
البحوث الأثرية، 40، 42، 87، 108
البحوث الاجتماعية، 67-8
البحوث الاقتصادية، 67-8
البحوث التاريخية، 67-8
البحوث الطبوغرافية، 42
البحوث العمرانية، 67-8
البحوث الكمية، 78
البحوث النوعية، 78
البدو، 80، 102
البربر، 112
البرتغاليون، 122
بركان تانكوبان براهو، 99
البرلمان، 53
البريد، 45، 123
البطالة، 120
البطركيات، 120
البطريكية الأرثوذكسية السورية، 131
بطريكية الروم الأرثوذكس، 131
بعثة كيش الأثرية، 105
البيكتانيون، 83
البلاط العثماني، 27
البلغار الكاثوليك، 57-8
بناء الجسور، 40
بنو عمار، 107
البنوك، 123
البنية الإدارية، 36
البنية الاجتماعية، 62، 84، 102
البنية الاقتصادية، 83-4
البنية التحتية، 53
البنية الثقافية، 83-4
البنية الحضريّة، 133
البنية السكانية، 23
البنية السياسية، 83
البنية الطبوغرافية، 83
البنية العمرانية، 51، 126
البنية المعمارية، 17
البيهانويون، 93
البوابات، 115، 119
البوذية، 103
البورصة، 80
البويهويون، 103
البيانات الديموغرافية، 78
البيزنطيون، 18، 53، 82
البيوت، 28
البيئة الاجتماعية، 132-3
البيئة الأخلاقية، 36
البيئة الجغرافية، 47
البيئة الزراعية، 47
البيئة الطبيعية، 47، 71
البيئة العمرانية، 133
البيئة المعيشية، 29

مسرد المصطلحات

- الأثار، 126، 134
 الآثار الفنية، 127
 الأريون، 59
 الآلات الموسيقية، 76
 آليات التغيير، 49
 الأجدية اللاتينية، 73
 الأبحاث الأثرية، 62
 الأبحاث الاجتماعية، 55
 الأبحاث الأكاديمية، 74
 الأبحاث التاريخية، 34، 55
 الأبراج، 70، 93، 113
 الأبنية الأثرية، 38
 الأبنية الإدارية، 41
 الأبنية التاريخية، 28، 30، 71
 الأبنية التجارية، 133
 الأبنية التعليمية، 125
 الأبنية الدينية، 21، 34، 40، 50
 الأبنية السكنية، 50، 125، 127
 الأبنية المعمارية، 132
 الأبيات الشعرية، 61
 الأباتكة، 18
 الأثر، 28، 45، 49، 58، 82، 102، 108، 127، 131-2
 الأثر، 118
 الأثر، 118
 الأحاجي، 101
 الأحداث الخارجية، 30
 الأحزاب، 33
 الأحكام الإمبراطورية، 51
 أحواض المياه، 22
 الأحوال الاقتصادية، 69
 الأحياء، 58
 أحياء الأقباط، 48
 الأحياء الأوزبكية، 119
 الأحياء السكنية، 31، 66، 82-3، 131
 الأحياء الشعبية، 66
 الأحياء الصناعية، 31
 الأحياء العشوائية، 73
 الأحياء الفقيرة، 120
 الأخويات الدينية، 20
 الأدب، 20، 62، 74
 الأدب الإيراني المعاصر، 126
 الأدب التركي، 27، 71
 أدب الرحلات، 48، 60، 79، 95
 الأدب العالمي، 51
 الأدب العثماني، 47
 الأدب العربي الحديث، 74
 الأدب الفارسي، 71، 78
 الأدب المملوكي، 47
 أدب صوفي، 116
 الأدباء، 74
 الأديرة، 111، 120
 الأراضي الزراعية، 66
 الأرشيف العثماني، 51، 52
 الأرمين، 18، 28، 51، 58، 108، 113، 131-2
 الأزياء الشعبية، 29
 الأساطير، 19، 35، 111، 117
 الأساطير الخرافية، 17
 الأساطير السنسكريتية، 44
 الأساطير القديمة، 59
 الأساطير المحلية، 96
 أسئلة المياه، 38، 66، 81
 الأسعار، 50
 الأسوار، 70
 الأسواق، 25، 66، 70، 75، 81، 91، 113، 122، 134
 الأسواق العامة، 125
 الأسواق المقتنية، 55، 125
 الأشاعرة، 113
 الأشجار، 57
 الأشجار المعمرة، 57
 الأضاحي، 10
 الأضرحة، 18، 22، 38، 66، 75، 79، 84، 125
 أضرحة السلاطين، 53
 الأضرحة المقدسة، 121
 الأطعمة، 33
 اطاعات هفتگی، 122
 الأعمال التبشيرية البروتستانتية، 132
 الأعمال التبشيرية الكاثوليكية، 132
 الأعمال المعمارية، 68
 الأعياد، 68، 132
 الأغالية، 70، 90
 الأغاني، 19
 أغاني الأطفال، 101
 الأغاني الشعبية، 32
 الأفتاء، 34
 الأفغان، 49
 الأقباط، 45
 الأقليات الدينية، 25، 57-8، 72، 113
 الأقليات العرقية، 59
 الأكاديميون، 57
 الاكتشافات الأثرية، 42
 الأكراد، 17، 49، 61، 77، 120
 الأكراد، 24
 الألعاب، 17، 20، 29، 96
 الألعاب الشعبية، 68
 الألعاب القديمة، 121
 الأمان، 43، 63
 الأثروبولوجيا، 20، 29، 46، 48-9، 62-3، 65، 77، 85، 94، 100، 102، 114، 117، 121، 123
 الأثروبولوجيا الحضارية، 48
 الأثروبولوجيون، 77
 الأندلسيون، 112
 الأنساب، 20
 الأنشطة الاقتصادية، 42
 الأنشطة التجارية، 30
 الأنشطة الترفيهية، 17
 الأنشطة الرياضية، 17، 132
 الأنشطة الصناعية، 30، 98
 الأنشطة المجتمعية، 36
 الأنظمة التعليمية، 28
 أنظمة الري، 115
 أنماط الحياة، 55
 الأنماط المعمارية، 123
 الأماكن الأثرية، 91
 الأماكن التاريخية، 23
 الأمة الإسلامية، 72
 الأمثال، 101
 الأمثال الشعبية، 20، 52
 الأمراض الوبائية، 120
 الأمريكيون، 63
 الأمن، 23
 الأموريون، 111
 الأهرام (جريدة)، 90
- الأوردو، 62
 الأوروبيون، 108-9، 113
 الأوزان، 50
 الأوزبك، 49، 59، 116
 الأوقاف، 33، 68، 83، 134
 الأيدولوجيا، 64
 الأيدولوجيا الثقافية، 31
 الأيدولوجيا القومية، 63
 الإثنوغرافيا، 35، 44، 60، 66، 87، 93
 الإثنوغرافيا الحضارية، 48
 الإثنوغرافيا المعاصرة، 17
 الإثيوبيون، 51
 الإدارة، 133
 الإدارة الاقتصادية، 63
 الإدارة الثقافية، 63
 إدارة القصر، 79
 الإدارة المحلية، 47، 49
 إدارة شؤون المنزل، 38
 الإدارة العليا، 49
 الإسلام، 29، 44، 55، 69-70، 72، 74-7، 82، 86، 90، 103، 105-6، 120-1، 127، 131، 134
 الإسلام الشيعي الإثنا عشري، 78
 الإسماعيلية، 69
 الإسماعيليون، 95، 113
 الإشاعات، 86
 الإعدام، 56
 الإعلام، 118
 الإعلان الأوروبي لحقوق التمدن، 63
 الإعلانات، 45
 الإغريق، 42
 الإمبراطورية الإسلامية، 65
 الإمبراطورية البيزنطية، 53
 الإمبراطورية الرومانية، 53
 الإمبراطورية العثمانية، 39، 49، 53، 56، 73، 77، 79، 82-4، 123، 127، 131
 الإنتاج، 81
 الإنتاج الزراعي، 20، 98
 الإنديسيون، 65، 88
 الإيرانيون، 34، 59
 الإيطاليون، 85، 113
 الإيلخانيون، 18
 احتجاجات التبغ، 25
 الاحتفالات، 57
 الاحتلال الإسرائيلي، 92
 الاحتلال البريطاني، 69
 الاحتلال العثماني، 125
 الاحتلال المغولي، 105
 الاحتلال النمساوي المجري، 96
 استخلاص الزيت، 30
 الاستشراق، 80، 129-30
 استصلاح الأراضي، 127
 الاستقرار الاجتماعي، 63
 الاستقرار الاقتصادي، 63
 الاستقطاب السياسي، 73
 الاستهلاك، 81
 الاستيطان، 69، 91
 الاستيطان السكاني، 49
 استيطان اليهود، 69
 الاضطرابات البلقانية، 57
 الاضطرابات السياسية، 22
 الاقتصاد، 71

- نجمی، ناصر، 121
نراقی، حسن، 22
- همائی، جلال الدین، 115
هنرفر، لطف الله، 48
- ورجواند، پرویز، 101
- یوسفی نیا، علی اصغر، 117
- لوقا، اسکندر، 44
- محتاط، محمد رضا، 100
المرزوقی، محمد، 88
مروارید، یونس، 71
مشهودی، سهراب، 67
- النابلسی، محمد أديب، 31
ناصر الشریعة، محمد حسین،
113
نجم آبادی، افسانه، 45
- فکری، أحمد، 92
فکوهی، ناصر، 48
- قتیل، محمد حسن، 44
- الکیالی، سامی، 74
کلمتی، گل حسن، 62
الکلب، نجم الدین غالب، 94
- گروسین، هادی، 25
گلاب زاده، محمد علی، 64
- Abdullah, Wuryanto, 86
Akçay, Ahmet Sait, 128
Akın, Nur, 132
Akishev, Kemal, 87
Akyüz, Vecdi, 49
Alada, Adalet Bayramoğlu, 82
Alkan, Mehmet Ö., 47
Alus, Sermet Muhtar, 99
Anarbaev, A., 29
Arel, Ayda, 79
Aslan, Şükrü, 72
Aynural, Salih, 51
- Bağlı, Mazhar, 63
Baipakov, Karl, 102-3
Bali, Rifat N., 118
Bayrak, M. Orhan, 53
Bayrı, Mehmet Halit, 52
Belenitskii, A. M., 104
Belge, Murat, 52
Berk, İlhan, 85
Beyru, Rauf, 132
Binici, Abdulkadir, 63
Bolshakov, Oleg Georgievich, 104
Boysan, Aydın, 58
Budisantoso, S., 106
Buryakov, Yu. F., 40
Büyükkunal, Feriha, 28
- Cezar, Mustafa, 18, 129
Cheema, Yasmin, 45
- Çeçener, Besim, 58
Çiftçi, Cafer, 80
- Demirel, Ömer, 81, 83
Doğru, Halime, 130
Dubovitskii, Viktor, 35
Dyayadi, Drs, 120
- Ekajati, Edi S., 98
El-Bushra, El-Sayed, 22
Eldem, Edhem, 55
Erdem, Sadık, 73
Ergenç, Özer, 130, 133
Eryıldız, Semih, 23
Esad, Mehmed, 73
Evren, Burçak, 40
Eyice, Semavi, 38
- Filanovich, M. I., 34, 119
- German, Murat, 27
Germaner, Semra, 80
Gökbilgin, M. Tayyib, 20
Gökmen, Mustafa, 37
Golovanev, A. A., 41
Güleryoy, Çelik, 57, 123
Güneş, İhsan, 83
- Hasan, Arif, 124
Hızlı, Mefail, 81
Huma'ı, Banu, 116
- Işık, Oğuz, 78
Işın, Ekrem, 55
- İnanur, Zeynep, 80
- Kamal, Ajmal, 61
Kara, Adem, 131
Karpuz, Haşim, 124
Kasybaev, Zh. K., 42
Kayaoğlu, İ. Gündoğ, 38
Kayra, Cahit, 26
Kazgan, Haydar, 56
Keleş, Ruşen, 36, 98
Kreševljaković, Hamdija, 96
Kuban, Doğan, 50
Kumbaracı-Bogoyeviç, Lidiya, 125
- Lunina, S. B., 42
- Macar, Elçin, 57
Masson, Mikhail Evgenlevich, 105
Mikhailova, I. B., 102
Mintzuri, Hagop, 51
Muhammadkarimov, Abdulaziz, 119
Muhtarov, Ahror, 59
Mukimov, R. S., 59
Myntti, Cynthia, 85
- Ortaylı, İlber, 56, 84
- Önal, Sami, 56
Özdem, Filiz, 120
- Panfilov, Oleg, 35
Pekin, Ersu, 38
- Petrov, V. G., 39, 87
Pigulevskaia, N. V., 41
Pınarcioğlu, M. Melih, 78
Pugachenkova, G., 31, 96, 123
- Refik, Ahmet, 79
Rıza, Ali, 39
Rona, Zeynep, 50
Rtveladze, E. V., 31
- Saner, Turgut, 129
Sevindi, Nevval, 62
Shakuri, Muhammadjon, 94
Shishkin, V. A., 126
Simanjuntak, Maruli C. C., 88
Smagulov, E., 133
Soekiman, Djoko, 65
Sözen, Metin, 19
Sukhareva, O. A., 30, 66
Suleimanov, R. Kh., 34
Sulistyo, Hermawan, 88
Surjomihardjo, Abdurrachman,
64
- Şahin, Yusuf, 63
Şehsuvaroğlu, Haluk, 29
Şenol Cantek, L. Funda, 127
Şenyapılı, Tansı, 24
Şimşek, Ali, 128
- Tankut, Gönül, 27
Tanpınar, Ahmet Hamdi, 26
Tekeli, İlhan, 53
Tjandrasasmita, Uka, 86
Tümürtekin, Erol, 54
Tuğlacı, Pars, 82, 108
- Uz, Behçet, 21
- Ünlü, Seyfettin, 49
- Vakfi, Terakki, 47
- Yenal, Engin, 27
Yılmaz, Leyla, 19
- Zat, Vefa, 36-7
Zhukovski, V. A., 35
Zlatar, Behija, 134

هراة (مدينة)، 21-2	مودانیا (مدينة)، 80	المدينة الزاهرة، 92
الهضبة الإيرانية، 75	الموصل، 74، 121	المدينة المنورة، 24، 67-8، 72، 74
الهفتالون (دولة)، 41	میلانواب (مدينة)، 77	مراغة (مدينة)، 71، 77
همدان (مدينة)، 25	میفلاقیهان، 81	مراكش، 24، 74-5
الهند، 44، 61-2، 98-9	مینغوریوک، 41، 119	مرسين (مدينة)، 62
هولندا، 80، 98-9	ناشیبو (مدينة)، 105	مركز (منطقة)، 36
هیبلی (جزيرة)، 108	الناصره (مدينة)، 91	مركزی و (محافظة)، 100
هیرات، 76	نافاکنت (مدينة)، 103	مركزی و لبون، 28
هیلتون إسطنبول (فندق)، 37	ناوتاکا (مدينة)، 105	مرمرة (بحر)، 28، 53
وادي جیحون، 31	ناتین (مدينة)، 76-7	مرو القديمة، 35
وادي النيل، 89	نخشب (مدينة)، 34	مرو (مدينة)، 105
وسط آسيا، 96	نسف (مدينة)، 29، 34، 105	المریة (مدينة)، 111-2
وسط سیداریا، 34	نصیبین (مدينة)، 42	مزاندران، 117
وكاسیا (جزيرة)، 108	نطنز (مدينة)، 22	المسجد الأقصى، 70
الولايات المتحدة، 80	النمسا، 80، 96	المسجد الجامع، 92
یاسیادا (جزيرة)، 108	نوسواز، 28	المسجد النبوي، 68
یدیکولی، 19	نیاندروس (جزيرة)، 108	مشهد أردھال (قرية)، 22
یزد (مدينة)، 71، 118	نیسابور (مدينة)، 78	مشهد (مدينة)، 116-7
یزد (جامع)، 118	نیغده (مدينة)، 19	مصر، 45، 68، 75، 89، 104، 107
یشه (مسجد)، 84	النیل (نهر)، 85	معرفة النعمان، 74
الیغفریة الحوالیة (دولة)، 69	النیل الأبيض (نهر)، 22، 110	مكة، 24، 72، 74
الیمن، 69	النیل الأزرق (نهر)، 22، 110	مكتبة البرلمان الإيراني، 95
ینی محله، 36	هالکی بالاس (فندق)، 37	المكتبة الوطنية، 43
یوجیکارتا (مدينة)، 64-5، 86	هالکیس (جزيرة)، 108	مكتاس، 74
یورکورغان، 34	هالیج، 40	منف، 89
یوتس آباد، 119	هان آباد، 119	مهاباد (مدينة)، 77
		المهدیة، 74

مسرد المؤلفین

سالم، السید عبد العزیز، 92، 107، 109	جابانی، محمد، 97	آذری، شهلا، 43
سامی، علی، 99	چیشتی، نور أحمد، 128	أبو الفضل، محمد أحمد، 111-2
ستاری، جلال، 126	حجاجی، محمد عبده، 93	أبو سلیم، محمد إبراهیم، 109
سعودنیان، سیروس، 17	حزین بروجردی، حسین، 121	أبو عیاش، عبد الإله، 24
سلجوقی، نصر الدین، 76	حسن بیگی، محمد رضا، 122	أفضل الملک، میرزا غلام حسین، 95
سلطانزاده، حسین، 6-75	حمدان، جمال، 89	أمین، محمود، 95
سیدی، مهدی، 116	حمیدی، ملیحه، 126	أیازی، برهان، 17
شمیس، عبد المنعم، 89	خاماجی، بهروز، 25	إبراهیم، سمیر عمر، 44
الشهابی، قتیبة، 66، 75	خان، إن شاء الله، 31	إسکندری، أكبر، 20
الشهرانی، عبد الرحمن علی سعید بن محیی، 69	خانلو، منصور، 106	إسکندری، نسرین، 20
شهری، جعفر، 115	خریسات، محمد عبد القادر، 33	إسماعیل، محمد حسام الدین، 68
شهیدی مازندرانی، حسین، 97	خلیلی، خليل الله، 21	الإییش، أحمد، 66
الشیال، جمال الدین، 111	الخوری، عیسی أسعد، 110	اتحادیه، منصوره، 17
شیخ رضائی، انسیه، 43	الخوری، منیر، 110	افسر، کرامت الله، 114
صالحیة، محمد عیسی، 69	دریانورد، غلام حسین، 100	باشا، حسن، 90
صمدی، محمد، 77	راشد، هارون هاشم، 91	باشا، عمر موسی، 47
طولی، أحمد، 110	راواری، ماشاء الله کاربخش، 93	بلحسین، محمد المنجی، 70
عبد الوهاب، حسن، 107	رضایی، جمال، 28	بن سلم، أحمد سعید، 67
عبدی، یوسف، 91	زکریا، أحمد وصفي، 60	بهبزادفر، مصطفی، 46
عسلی، کامل جمیل، 70	زیادة، نقولا، 74	البهنسی، عفیف، 32
عفیفی، عبد الحکیم، 72	زیتون، محمد محمد، 90	تاینده گنابادی، سلطان حسین، 114
العلاف، أحمد حلمی، 33		تدمری، عمر عبد السلام، 113
العلی، صالح أحمد، 65		تشنکری باققی، علی أكبر، 71
		توحدی، کلیم الله، 49
		توسلی، محمود، 117

- العالم العربي، 24
عبد الله أفندي (مطعم)، 28
العراق، 75
العروسين (قصر)، 88
عكاظ، 74
عودلجان (حي)، 18، 43
غلبة أتاتورك، 21
غالاتا، 23، 28، 38، 40، 51، 53، 58، 84
3-132
غالاتا (جسر)، 40
غريسيك (مدينة)، 86
غزة، 91
غناوة (ميناء)، 101
غوا تلو (مدينة)، 86
فاتح، 52-53، 56
الفتاح (مجمع)، 19
فاراب (مدينة)، 103
فاراخشا، 126-7
فاس، 74
فان (مدينة)، 62
فرغانة (وادي)، 34، 60
فرنسا، 80، 85
فرونزه (مدينة)، 39، 87
فرونزي راجع فرونزه
الفسطاط، 121
فلسطين، 69
الغفار (حي)، 84
فيغا، 53
فيينا، 133
قابس، 88
قاسيون (جبل)، 67
قاضي كوي، 28، 52
القاهرة، 24، 44، 54، 68، 74، 85، 89، 90، 107
القدس (مدينة)، 24، 69، 70، 74
قرشي القديمة، 35
قرشي (مدينة)، 105-6
قرشي (واحة)، 34
قرطبة، 92
قرغيزستان (جمهورية)، 40، 41، 87
قرغيزيا، راجع قرغيزستان
القرن الذهبي، 28، 40
قزوين (بحر)، 35، 72، 117
قزوين (مدينة)، 101-2
قسطنطيني (مدينة)، 19
القسطنطينية (مدينة)، 50، 80
قم (مدينة)، 113
قوجان (منطقة)، 97
قوشان، 45
قوص، 93
القوقاز، 130
قونيا (مدينة)، 62
قونية، 130، 133
القبرون، 24، 74، 90-1، 110
كابا، 48
كابالينشارشي، 19
كابول (مدينة)، 72
كاتار لاياشي، 57
كازاخستان، 43، 88، 102-4، 133
كاشان (مدينة)، 22
كاشكا، 106
السلط (مدينة)، 33-4
السلطان أحمد (جامع)، 19، 28، 52
سلطان بابلي (حي)، 78-9
السلطانة محرمة (مجمع)، 19
سلمية (مدينة)، 95
السليمانية (مجمع)، 19
السليمية (مسجد)، 84
سماتيا (حي)، 36
سمرقند (مدينة)، 29، 60، 96، 105، 123
سمنان (قلعة)، 118
سنار (مملكة)، 109
السند، 62
سنكلج (حي)، 18، 43
سنندج، 17
السودان، 23
سور ابايا (منطقة)، 88، 99
سوريا، 32، 60، 67، 91، 95، 104
سوغديا، راجع سُغد
سوق عكاظ، 74
سوياب (مدينة)، 103
سويسرا، 80
سيبولجا (مدينة)، 106
سيحون (نهر)، 18، 40
سيديفاداسي (جزيرة)، 108
سيربون (مدينة)، 86
سيرجان (مدينة)، 64
سيفرادا (جزيرة)، 108
سيميبالاتينسك، 43
سيواس (مدينة)، 83
شاشتب، 119
الشام، 31-2، 60، 107
شانلورفا (مدينة)، 19، 62
شانلي أورفا، راجع شانلورفا
شاه جراغ (ضريح)، 115
شاهيونتوهر، 119
شبه القارة الهندية، 61-2، 72
شرطة عباس (أحد المعابر في طهران)، 18
الشرق الأدنى، 40
الشرق الأوسط، 45، 95، 104، 130
شهرسبز (مدينة)، 123
شوليك تبه، 105
شيراز، 99-100، 114
الصالحية (حي)، 32
صبراتة (مدينة)، 94
صحراء لوط، 93
صعيد مصر، 92-3
الصُغد (إقليم)، راجع سُغد
صنعاء، 24، 74
صور، 74
الصومال، 72
صيدا، 74
الصين، 43، 72
طاجكستان، 35، 59، 94
طرابلس (مدينة)، 74، 107-8، 113-4
طرطوس، 60
طريق الحرير، 103
طشقند (مدينة)، 119
طشقند (واحة)، 34، 40، 41، 60
طهران (مدينة)، 18، 21، 43، 46، 72، 75، 97-115، 121-3، 126
طوب كابي، راجع توبكابي
طيبة، 89
- كاشيكاداسي (جزيرة)، 108
كاغيتيان، 57
كامينو غورسك، 43
كانغوي (دولة)، 41
كاهنوج (مدينة)، 64
كاونتشين، 41، 119
كتشك مينار (حي)، 81
كجور، 117
كديكوي، 53
كراتشي، 46، 61-2، 125
كراتون يوجيكارتا، 65
كرخاد بيت سلوخ (مدينة)، 42
كرديستان، 17، 77
كركا دبيت سلوك (مدينة)، 42
كركوك (مدينة)، 42، 64، 93
كريم خاني (قلعة)، 100
كسمابو (مدينة)، 72
كشكا-داريا، 42
كلارستاق، 117
كلاي زاوهوي مارون (مستوطنة)، 105
كلية روبرت، 51
كنايبا، 114
الكنيسة الأرثوذكسية، 58
كوتاغيدي (مدينة)، 65
كوروم (مدينة)، 19
كوشنسكي، 31
الكوفة (مدينة)، 65-6، 75، 121
كوكتشا، 119
كولا (بلدة)، 58
كولان (مدينة)، 103
كولياب (مدينة)، 59
الكويت، 24
كيبتشك، 88
كيبمين، 99
كيريت، 88
كيليس (نهر)، 40
كينالي (جزيرة)، 108
كيور غانتتب، 119
گي (مدينة)، 48
لالا شاهين باشا (مدرسة)، 82
لاهور، 128
لرستان، 121
لشوبونة (مدينة)، 72
لكتاو، 44
لكنو، 31
لندن، 63
لندن الكبير (فندق)، 37
ليسكي، 103
لينين آباد، 59
ماترام الإسلامية (مملكة)، 65
مادورا، 99
مارجولان للآثار (معهد)، 103
ماردين (مدينة)، 120
مارغياتا (مرو)، 59
مارني، 62
ماكام رجا، رجا، 65
مالاطيا (مدينة)، 62
مالطة، 80
مانستير (مدرسة)، 82
متحف إسطنبول الأثري، 57
المتوسط (بحر)، 40، 52
المجر، 80، 96

- بافلودار، 43
باكستان، 62
بالات (حي)، 57، 84
بالاليك تبه، 127
بانتن (مدينة)، 86
باننونغ (مدينة)، 99
باي أوغلو (حي)، 28، 36، 38، 52-3، 58-9، 129، 85
بايازيد الثاني (مجمع)، 21
بايازيت (ميدان)، 19
بايكوز، 30
بتروغارد، 28
بجنورد، 45
بخارى (مدينة)، 30، 66، 75، 80، 94، 96، 105، 123، 127
بخار خدا (قصر)، 127
برج غالاتا، 19
بردي (نهر)، 32
برغوليوك، 41
بروتي (جزيرة)، 108
بروجرد، 121
بريطانيا، 80
برنيكيو (جزيرة)، 108
اليسفور (منطقة)، 28، 30، 4-53، 58
بشكطاش، 52، 58
البصرة، 121
بغداد (مدينة)، 24، 74-5، 102-3
بلاتي (جزيرة)، 108
بلاد الرافدين، 42
بلاد الشام، 95
البلاد العربية، 110
بلجيكا، 80
بلخ (مدينة)، 75
البلدان النامية، 99
البلقان، 47-8، 50، 55، 58، 134
بم (مدينة)، 64
بنجكتت (مدينة)، 29، 105، 127
بورتوريكو، 98
بورصة (مدينة)، 19، 27، 80-1، 84، 133
بورغاز (جزيرة)، 108
بوس، طريق، 99
البوسفور (مضيق)، 27، 50، 53
البوسفور، راجع اليسفور
البوسنة، 96، 134
بورصة (مدينة)، 82
البوصطة، 89
بولندا، 80
بومباي (مدينة)، 80
بي أوغلو، راجع باي أوغلو
بويوكادا (جزيرة)، 108
بويوكديري (وادي)، 54
بي كوز، 52
بييك (حي)، 26
بييك روملي حصار، 26
بيت المقدس، 70
بيتا (جزيرة)، 108
بيزا، 28، 53، 59، 85، 129، 132-3
بيرا بالاس (فندق)، 37
بير مايبس مهاليسي (حي)، 73
بيرجند (مدينة)، 28-9
بيروت، 24، 74
بيزنطة، 50
بيشيك (مدينة)، 39، 87
بيشك طاش، راجع بشكطاش
بيشكك (مدينة)، 39، 41، 87
- بيشيو غوتش، 119
بيكالونغان، 99
بيناروكان (مدينة)، 99
بينكت، 119
بيو غلو، راجع باي أوغلو
بيونس آيرس (مدينة)، 63
تارابيا، 30
تاراز (مدينة)، 103
تار لاباشي، 56
تافشنداسي (جزيرة)، 108
تامان ار تاماناساري، 65
تبريز (مدينة)، 25-6، 77-106
تبه سيلك، 22
تجهيز السلط (مدرسة)، 33
تركستان، 103، 133
تركيا، 25، 27، 50-2، 57-8، 60، 62-3، 73-78، 9-9، 82، 98، 128
تركمانيا، 127
ترمذ (مدينة)، 31، 123
تشتاش، 34، 40-1
تشمالميديان (حي)، 18، 43
تشان كايا، 36
تشر سلار، 53
تشدجيلكوي، 30
تشرورسو، 119
تشيوي، 103
تشيير تشيك (نهر)، 40
تشييمبرليتش (حي)، 19
تطوان، 74
تقسيم (ميدان)، 36
تلمسان، 74
تماركيسا، 106
تنكاين، 117
تويكابي (قصر)، 52، 28-9
تورتكولي، 102
تونس، 70، 74، 110
تيريفينتوس (جزيرة)، 108
جاغالو غلو، 53
جاكرتا (مدينة)، 88، 120
الجامع الكبير، 82
جامعة إسطنبول التقنية، 73
الجامعة الأمريكية في بيروت، 74
جامعة أوداغ، 80
جامعة دمشق، 47
جامعة طشقند الحكومية، 105
جاواي (جزيرة)، 65
جاوة، مقاطعة، 99
جرجا، 68
جرش (مدينة)، 69
الجزائر، 74
جزر الأمراء، 53، 108
الجزيرة العربية، 52، 65
جمعية الاتحاد و الترقى، 50
جول (مدينة)، 39
جوملكزك (قرية)، 84
جبلان، 117
چالمهيدان، راجع تشالمهيدان
حدياب (مملكة)، 42
حديقة الشاه، 22
حديقة فين، 22
الحرم، 68
- الحسين (حي)، 89
حصار كوتوبهانيسي، 82
حصار ديشنداي أورخان غازي (مدرسة)، 82
حصن بابليون، 90
حلب، 47، 74
حماة (مدينة)، 74، 96
حماملكزك (قرية)، 84
حمص (مدينة)، 96، 110-1
الحنبلية (المدرسة)، 70
حوض باسيليا، 84
خوشان، 97
خراسان، 29، 45، 49، 78، 117
الخرطوم، 22-3، 109
الخرطوم البحري، 22-3، 109
خوارزم، 127
خوجة أحمد ياساوي (ضريح)، 134
خيوة (مدينة)، 123
دبروفنيك، 134
دز هول، 87
دزوفيكات (مدينة)، 103
دلفرزنتيه، 31
دلهي (مدينة)، 31، 44
دمشق، 24، 31-3، 44، 47، 60، 66-7، 74-5
الدينمارك، 80
دوشنبه القديمة، 35-6
دوشنبه (مدينة)، 59
دوغلات، 88
دولما بهجي (قصر)، 129
ديار بكر (مدينة)، 19، 63-4
ديماك (مدينة)، 86
ديوانبولو، 53
راور (مدينة)، 93-4
روسيا، 35، 43، 60، 72، 79، 80
روملي، 20
روملي حصار، 51
روملي كفاغو، 57
رومليا، 130
ريجانس، 28
ريو (مدينة)، 63
زرنند (مدينة)، 64
الزهراء، 92
زيغيتوار (مدينة)، 82
ساحة السلطان أحمد، 84
الساحل الأناضولي، 108
ساحل بيبك، 26
ساحل هاليتش، 53، 57
ساربيير، 30
سالونيك، 47-8
سامودرا باساي (مدينة)، 86
سان بطرس برغ (مدينة)، 63
سبزور، 119
سرازم (مدينة)، 59
سراييفو، 96-7، 134
سرداريا، 18
سرداريا (نهر)، 40
سرلار، 53
السعوديه، 69
سُغد (منطقة)، 29، 34، 42، 105
سغديانا، راجع سُغد
سكوبيه، 125

مندرس، عدنان، 50	كيكاوس الأول، 19	قاجار، مظفر الدين شاه، 18
النابلسي، عبد الغني، 32	كيكوبات الأول، 19	2-121
النابلسي، محمد أديب، 32	ماسون، م، 134	قايتباي، 70
ناصر الدين شاه، 95	مبارك، علي، 85	قتيل، ميرزا محمد، 31، 44
نجاتيغيل، بهجت، 19	محمد الفاتح، 82	قلاون، 111
نجيب، محمد مصطفى، 90	محمد رسول الله، 49، 68، 120	القمي، حسن بن محمد بن حسن، 113
ندوشن، علي إسلامي، 48	محمد، الملك الكامل، 111	كارا، مصطفى، 80
نوايي، أمير شير علي، 76	محمود الثاني، 30	كافكاس، اي كورشن، 120
هارف، أر نولد فون، 90	مدحت أفندي، أحمد، 55	كانابادي، الحاج ملا سلطان محمد بيدختي، 114
هاكو، فيتالي، 28	مدحت باشا، 57	كبير، أمير، 122
الهيمداني، 69	مدرسي، الملا قادر، 77	كريزويل، 90
هولاكو خان، 71	مراد الثالث، 81	كريكور أفندي، باريفر، 26
ويراناتاكوسوماه الثاني، أر. أي، 99	المراش، عبد الله، 74	كمال، أجمال، 61
ويرث، لويس، 24	مردوخ، محمد، 17	كمال، ناميك، 55
يانتسن، هيرمان، 27	مريانا، 74	كورو، سليم، 81
يوسف، عبد الرؤوف علي، 90	مفخم، سالار، 45	كوكان خان، 60
	الملك الفاضل، 70	كونت دو مونت فورت، 43
	الملكمة إليزابيس الأولى، 79	كيخسرو الثاني، 20
	منجم باشي، عبد الغفار، 18	

مسرد الأماكن

إزنك (مدينة)، 80	الأناضول، 18-9، 27، 55، 60، 62، 82، 84	أراك (مدينة)، 100
إفريقيا، 82، 90، 94	130، 124	آسيا، 82
الإمبراطورية الرومانية، 42	أنتيغون (جزيرة)، 108	آسيا الوسطى، 18، 29-31، 35، 40-1، 43
إميرجان (حي)، 19، 30	الأندلس، 72، 92، 110، 112، 129	134
إمينونو، 53	أنطاكية، 131	آلتنداي، 36
إنجلترا (فندق)، 37	أنطاليا (مدينة)، 19، 20، 62	أهي زافبي، 81
إندونيسيا، 86، 88، 99، 106	أنقرة (مدينة)، 24-5، 27، 36، 43-5، 62	أيا صوفيا، 84
إيجة (بحر)، 58	133، 130، 127	أترار (قاراب)، 87
إيران، 18، 25، 41-3، 45-6، 48، 64، 67، 72، 75، 77-8، 93، 95، 97، 100-1، 115، 117، 121، 126	أنبير (مدينة)، 99	أتشييه (مدينة)، 86
إيطاليا، 80	أهنغاران (نهر)، 40	الأحمدية (المدرسة)، 70
إيلازيق (مدينة)، 19	أوترار (مدينة)، 103	أذربيجان، 71، 77، 106
إيلاك، 40-1	أوراتيه، (مدينة)، 59، 60	الأرخبيل الإندونيسي، 86، 106
إيموجيري، 65	أوراتيويه، راجع أوراتبه	أرسنجان (مدينة)، 20
إيمينونو، 23، 52	أوراسيا، 23	أرضروم، 124
إيوب (حي)، 19، 38، 52-3، 56، 84	أورتاكوي، 51	أرغينز، 88
الاتحاد السوفيتي، 18، 41، 59، 104	أوروبا، 18، 45، 57، 72، 82، 124، 129	الأرك (حي)، 18
اسيندذاب (مدينة)، 103	133	أرنافونكوي، 54، 58
استراخان (مدينة)، 72	أوزبكستان، 31، 34، 60، 106، 123، 127	أزمير (مدينة)، 21، 62، 132
استوا، 98	أوست، 43	أسكودار (حي)، 54، 84
افيونكار حيصار (مدينة)، 72	أوسكودار، 28، 30، 52-3	الأسود (بحر)، 52
اكتب، 119	أونكاباني (جسر)، 40	أسيوط، 68
اكتبورتونو، 26	الأوراس، 59	الأشرفية (المدرسة)، 70
الباب الشرقي، 67	أيازاغا، 54	أصفهان، 48-9، 95، 115-6
الباب العالي (قصر)، 84	أبيستني، 30، 54	أضنة (مدينة)، 62، 82
باخترا (مستوطنة)، 59	إسرائيل، 98	أفراسياب، 34
باروس (مدينة)، 106	إسطنبول (مدينة)، 19-8، 27، 30، 36-40، 47، 50-9، 62، 73، 78-80، 84، 99، 108، 123، 127، 129	الأفضلية (المدرسة)، 70
باريس، 85، 133	3-132	أفغانستان، 21، 76
البيزار، 43	إسغرايين (مدينة)، 49	الأفندية (مقهى)، 89
البيزار (حي)، 18	الإسكندرونة، 60	أكساراي، 36، 53
بازار الوكيل، 100	الإسكندرية، 89، 109، 111	أكمولينسك، 43
باشاباهجي، 54	إسكيشهر (مدينة)، 84	ألنتين دبه (مدينة)، 59
باشقانلو، 45	إشبيليا، 24، 74	ألمانيا، 80
	إدرنة (مدينة)، 20-1، 84	أم درمان، 22-3، 109-10
	إركورجان (مدينة)، 105	أمريكا، 18
		أتادولو هيصاري، 54

مسارد الكتاب

مسرد أسماء الأعلام

- أدميت، فريدون، 45
 أصف الدولة، غلام رضا خان، 45
 أبو شامة، 111
 أبو عياش، عبد الإله، 24
 أتاتورك، مصطفى كمال، 21
 أتموجو، باميانغ تري، 65
 أفشارفر، ناصر، 95
 أفشر، إيراج، 20
 أكبوز، غابرييل، 120
 الأمير عبد المجيد، 80
 أنجلو، مايكل، 40
 الأنصاري، أبو لبابة، 88
 أولوتشم، عبد السلام، 120
 أيازاي، برهان، 17
 أيئي، سادرينام، 95
 الأيوبي، صلاح الدين، 111
 الإسكندر، 62، 106
 إليكان، فاروق، 99
 الإمام الرضا، 113
 إنغولو، سوات، 125
 ابن أبي طالب، علي، 66
 ابن بابك، أرديشير، 42
 ابن الجزائر، 110
 ابن الخطاب، عمر، 120
 ابن رشيق، 110
 ابن شرف، 110
 ابن العاص، عمرو، 111
 ابن عبد العزيز، فيصل، 68
 ابن عفان، عثمان، 66
 ابن الفرات، أسد، 110
 ابن النقيب، كمال الدين محمد الحسيني، 47
 ابنة موسى الكاظم، السيدة فاطمة المعصومة، 113
 بابا الغاتيكان، 57-8
 بايقرا، السلطان حسين، 76
 بروخورفا، نتاليا أليكسندروفنا، 41
 برونيسين، مارتن فان، 77
 البغدادي، عبد اللطيف، 111
 بوراك، جاهيت، 28
 بوريكوف، أبو. ف. 34
 بيبيرس، 111
 بيزنجي، علي، 39
 پاريزي، باستاني، 93
 تانينار، أحمد حمدي، 19
 تانيندي، زيرين، 81
 تريفيزانو، دومينكو، 90
 تشورك، علي شوكر، 39
 جامي، عبد الرحمن، 119
 جلبي، أوليا، 60
 جودت باشا، 57
 جودت، عبد الله، 55
 الحاكم، أبو عبد الله، 78
 حزين، حسين، 121
 حسن الباشا، 90
 حسين خان، أمير حسين، 45
 حسين، ميرزا محمد، 44، 95
 الحصري، 110
 حمدان، جمال، 89
 حمدي، عثمان، 80
 الخديوي إسماعيل، 68، 85
 الخديوي سعيد، 68
 الخديوي عباس، 68
 خسرو، ناصر، 90
 الخوري، عيسى أسعد، 110-1
 دافنشي، ليوناردو، 40
 دانيش، أحمد، 95
 دهخدا، علي أكبر، 45
 دوهاني، سعيد نعوم، 28
 دويغلو، مليح، 120
 ديميريل، عمر، 81
 دينيليز، هيرمان وليم، 99
 راسم، أحمد، 124
 رتقيلادزي، إي، 34
 رسمي أفندي، أحمد، 26
 رضا بك، علي، 39
 رضا شاه، 115
 الرومي، جلال الدين، 27
 زاده، ملك، 45
 زيا، شريفجان مخدوم سادر، 94
 زيفي، سباتاي، 47
 زيميل، جورج، 128
 سالم، السيد عبد العزيز، 92، 112
 سامي، شمس الدين، 57
 سانيدوله (صنيع الدولة)، محمد حسين خان، 116
 سخون، 110
 السلطان أحمد الثالث، 70
 السلطان الأيوبي، 70
 السلطان عبد العزيز، 129
 السلطان قلاون، 107
 السلطان محمد الفاتح، 52
 سليم الثالث، 79
 سوزن، مئين، 120
 سونكو، جاهيدي، 28
 شاه، مظفر الدين، 18
 شاه، ناصر الدين، 18
 شاهين، 95
 شاهين، هاتيس، 81
 شعبان، الأشرف، 111
 شهري، جعفر، 122
 شيرازي، انجوي، 122
 الصفوي، الشاه إسماعيل، 77
 الصفوي، الشاه عباس، 49
 طباطبائي، سيد ضياء الدين، 71
 الطوسي، نصير الدين، 71
 عبد الحميد الثاني، 47-8
 عثمان، العزيز، 111
 علي، محمد، 45، 68
 عليشاه، أخضر، 18
 عليوه، حسين عبد الرحيم، 90
 غازي، أورخان، 81-2
 غازي، عثمان، 80
 غازي، محمد، 17
 غوربينار، حسين رحمي، 124
 غولغانيف، ألكسندر أندريانوفيتش، 41
 الفارابي، 49
 فرنسيس، 74
 فضولي، 49
 فكري، أحمد، 92
 فهمي، عبد الرحمن، 90

Zlatar, Behija. *Zlatno Doba Sarajeva: XVI Stoljeće*. Sarajevo: Svjetlost, 1996, 260pp.

ملخص

العصر الذهبي لساراييفو: القرن السادس عشر

Zlatno Doba Sarajeva: XVI Stoljeće

لقد صدر هذا الكتاب سنة ١٩٩٦ في ساراييفو مستنداً إلى أطروحة دكتوراة المؤلف في ٢٦٠ صفحة تتناول نشأة ساراييفو وتطورها كإحدى حواضر البلقان الرئيسية وكمركز إداري وثقافي واقتصادي في البوسنة عندما كانت مقاطعة عثمانية.

يتم في هذا الكتاب تناول مدينة ساراييفو كنموذج يسعى المؤلف من خلاله لتوضيح أهمية مؤسسة الأوقاف ودورها في تأسيس المدن وتطورها في البوسنة خلال الفترة العثمانية المبكرة. فمنذ دخول العثمانيين إلى البوسنة تم بناء العديد من المساجد والمدارس وأماكن سكن لل دراويش بالإضافة إلى الحمامات العامة والخانات والجسور والأسواق وشبكات البنى التحتية وذلك كجزء من المشاريع التي قام بها بعض المتبرعين كي تكون مشاريع وافية. وقد كان لتأسيس المدن من خلال مؤسسة الوقف دوراً هاماً في تسهيل تطوير المدينة «الإسلامية الشرقية» وكذلك في انتشار الإسلام والثقافة العثمانية في المنطقة.

وقد تناول المؤلف قضايا السكان والتجارة و عمارة ساراييفو بالإضافة إلى المؤسسات الثقافية والتعليمية التي كانت موجودة في المدينة خلال القرن السادس عشر من خلال اعتماده على مصادر أصلية ووثائق أرشيفية. وإضافة إلى المعلومات التاريخية المتوفرة عن مدينة ساراييفو فقد لجأ المؤلف إلى استخدام مصادر أرشيفية أصلية عثمانية وبوسنية وأخرى تعود لمدينة دوبروفنيك، وكذلك مخطوطات من مكتبة غازي خسرو بيك ومصادر من المعهد الشرقي في جامعة ساراييفو كان بعضها قد فقد في الحريق الذي نشب في المعهد أثناء الحرب ما بين سنتي ١٩٩٢ و ١٩٩٥. وفي نهاية الكتاب يدرج المؤلف مسرداً بالمراجع عن موضوع مدينة ساراييفو.

و بنظرة إجمالية لهذا العمل نجده يعرض صورة تفصيلية لساراييفو المدينة الإقليمية العثمانية خلال القرن السادس عشر بما يقدم دراسة شاملة لها تتناول بينتها الإنسانية والعمارة المعمارية ما يساهم في دراسات المدن العثمانية/البلقانية والتراث العثماني في البلقان.

ليلي أمزي
هالة عدرة

فيها أحد فنانين العمارة الإسلامية، ضريح خوجة أحمد ياساوي (المتوفي عام ١١٦٦-٦٧). نشأت المدينة في الفترة الممتدة بين القرنين الرابع والسادس الميلاديين، وبلغت أوج تطورها في القرن الثاني عشر الميلادي حيث أصبحت مركزاً سياسياً وثقافياً لدولة خانات الكازاخ.

ويكرس المحرر كتابه للحديث عن تاريخ هذه المدينة، و يجمع فيه ثلاث عشرة مقالة علمية متخصصة ومبسطة. حيث يهدف بشكل رئيسي لجمع مقالات نشرت في الماضي في مجلات دورية مختلفة وإصدارها في كتاب واحد كون معظم هذه المواد قد أصبحت بيبليوغرافياً نادرة عن المدينة.

وقد نشرت مجموعة المقالات هذه باللغة الروسية ترافقها مراجعات نقدية قصيرة باللغة الكزخية. ويمكن أن تقسم المقالات في هذا العمل الجماعي لثلاث فئات: الآثار والعمارة والتاريخ. وتغطي المقالة التي نشرها السيد شوهورتسوف باهتمام خاص كونها تسعى للبحث في الوثائق المتعلقة بموضوعي الأوقاف وضريح أحمد ياساوي وترجمتها. وترُفّق بالمقالة نسخ طبق الأصل عن هذه الوثائق كاملة إيضاحية، حيث تعدّ مصادر قيّمة وموثوقة لدراسة تاريخ العلاقات الاجتماعية في مدينة تركستان قبيل الغزو الروسي للمنطقة.

كما لا يمكن الاستهانة بقيمة المقالة التي كتبها م. ماسون، مؤسس علم الآثار في آسيا الوسطى والتي تشير إلى تاريخ بناء الضريح مستندة بذلك إلى التحليل الدقيق للمصادر التاريخية الأصلية.

وتتعامل المقالة التي كتبها السيد إيربولات سماغولوف محرر الكتاب في الغالب مع اللقى الأثرية الجديدة التي عثر عليها خلال أعمال الترميم في موقع مجمع ياساوي المعماري. ورغم وجود بعض أوجه القصور في الكتاب كغياب ثبت المراجع مثلاً، إلا أنه لا يزال مصدراً قيماً للعامة من القراء والمؤرخين المهتمين بالآثار العمرانية الإسلامية وتاريخ مدينة ياسي (تركستان) الكزخية الجنوبية في العصور الوسطى.

أكرم خابيبولاييف
ترجمة مها يازجي

المدن الإسلامية لأي نوع من الإدارة الذاتية، و يسعى المؤلف لحض هذه الافتراضات من خلال تقديمه لبورصة كمدينة عثمانية نموذجية. و بعد هذا العمل تنمة للدراسة التي تناول فيها المؤلف مدينتي أنقرة و قونية، و يستقي الكثير من مادة بحثه هذا من مصادر أصلية من بينها سجلات قضائية و كشوف مساحية. يقدم الكتاب معلومات عن الخصائص البنوية لمدينة بورصة من خلال الأبنية التي تحدد النسيج العمراني للمدينة (مثل المساجد و المدارس و الحمامات العامة و الأبنية التجارية) و التوزيع السكاني في المدينة بالإضافة إلى شرح مفصل عن الإدارة العثمانية للمدينة و الهيكلية الاقتصادية فيها، و ينطرق العمل أيضا إلى نظام عمل الحرفيين (النقابات) و تجارة الحرير اللذان أسهما في ازدهار المدينة.

لا يقتصر هذا العمل على وصف مدينة بورصة كما يوحي العنوان بذلك، بل يوضح آلية عمل الإدارة العثمانية في الإقليم من خلال سكان المدينة و وجهاتها و عناصر «المحلة» (وحدة الاستيطان الأساسية في المدينة العثمانية) و أحكام نظام النقابات الحرفية «إسناف». و بذلك يبرز المؤلف الدور الذي لعبه السكان الحضريين في الإدارة الإقليمية و الآلية التي ساهموا من خلالها بالمشاركة في تحديد المكونات الأساسية للمدينة العثمانية. هذا الاستشراف يجعل من الكتاب مادة قيمة للباحثين في المدن الإسلامية و بشكل خاص المدينة العثمانية.

إليف بايركتار تيلان
ترجمة هالة عدرة

مبان بارزة مثل المباني الدينية و التجارية و التعليمية و الثقافية بالإضافة إلى تلك المخصصة للسكن أو التسلية و الترفيه. و يوضح هذا العمل أنه خلال النصف الثاني من القرن التاسع عشر كانت المنطقة التي تضم غالتا و ببرا «بقعة من العالم الغربي لكنها موجودة في الشرق» و هذا يدل على أن هذه المنطقة كانت على اتصال وثيق مع أوروبا و بالتالي فإن كل أنواع السلع التي كانت متوفرة في الغرب كانت أيضا متوفرة في هذه المنطقة بشكل متزامن. كما أن نمط الحياة في المنطقة كان مشابهًا لظنانه في مدن مثل باريس و فيينا، و تجدر الإشارة إلى أن هذه المنطقة قد أظهرت ثقافة متمدنة تعددية لم تكن شائعة في مناطق أخرى من الشرق.

من جهة أخرى فإن هذا الكتاب لم يأخذ بالحسبان الصحف الصادرة باللغة العثمانية أو أية لغة أخرى غير الفرنسية إذ اعتمد في حديثه عن هذه المنطقة على وجهة النظر التي طرحتها بعض الصحف اليومية الفرنسية، كما استعان أيضا بشكل أساسي بالمذكرات الشخصية و كتب الإرشاد السياحي و المواد البصرية التوضيحية التي كان بالإمكان أن يتم عرضها بشكل أفضل من خلال تحسين جودة الطباعة. لكن و بالرغم من ذلك يقدم الكتاب صورة عن البيئة الاجتماعية و العمرانية التي كانت موجودة في أكثر مناطق إسطنبول تأثرا بأوروبا و هما «غالتا» و «ببرا» خلال فترة مرحلة تفريغ الإمبراطورية.

سيزم سيزار
صالح العصيمي

Смагулов, Е. (редактор). *Загадки Древнего Туркестана: Алматы Сборник Научных и Научно-Популярных Статей*. Алматы: Санат, 1998, 173с.

Smagulov, E. (ed.). *Zagadki Drevnego Turkestana: Almaty Sbornik Nauchnykh i Nauchno-Populiarnykh Statei*. Almaty: Sanat, 1998, 173pp.

ملخص

أسرار تركستان القديمة: مجموعة من المقالات العلمية المتخصصة و المبسطة

Загадки Древнего Туркестана: Алматы Сборник Научных и Научно-Популярных Статей

تعتبر تركستان (بإسبانيا سابقا) التي تقع في المنطقة الجنوبية من كازاخستان (بوجنو - كازاخستان) مدينة تاريخية قديمة يرقد

Ergenç, Özer. XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine bir Araştırma. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006, 324pp.

ملخص

بورصة قبل نهاية القرن السادس عشر: دراسة للبنية الحضرية و الإدارة و الحالة الاقتصادية و الاجتماعية

Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine bir Araştırma

يسلط هذا العمل الضوء على مدينة بورصة، عاصمة الدولة العثمانية فيما بين عامي ١٣٢٦-١٤٠٢ و التي أصبحت مركزا تجاريا هاما في نهايات القرن السادس عشر.

يبدأ الكاتب هذا العمل بالتساؤل حول مدى صحة المسلمات التي غالبا ما تظهر المدن الإسلامية كبنى عضوية تفقر إلى الهياكل المؤسساتية التي تحدد المدينة بالإضافة إلى نوع من الفوضى في النسيج العمراني لهذه المدن، هذه المسلمات التي تعزى غالبا إلى ضعف الوعي السياسي لدى السكان وافتقار

لوحات فنية و صور فوتوغرافية للمدينة و السكان و بعض النشرات الصادرة عن المخازن الأجنبية و التي كانت منتشرة في إزمير آنذاك.

لذلك فإن كتاب «الحياة في إزمير خلال القرن التاسع عشر» ليس مجرد عمل هام يصور بموضوعية مدينة عثمانية و الحياة فيها خلال القرن التاسع عشر؛ بل يعد أيضا كتابا مهما للباحثين المهتمين بالمجتمع العثماني و الحياة في المدينة بشكل عام.

علي سردار
صالح العصيمي

Akın, Nur. 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera. İstanbul: Literatür Yayınları, 1998, 354pp.

ملخص

منطقتي «غالطا» و «بيرا» في النصف الثاني من القرن التاسع عشر

19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera

يقدم الكتاب توصيفا لبيئة منطقتي «غالطا» و «بيرا» في إسطنبول خلال النصف الثاني من القرن التاسع عشر و ما اتسمتا به من تعددية سكانية، فيقدم دراسة للأبنية المعمارية و للبيئة الاجتماعية في هاتين المنطقتين إضافة إلى لخصائصهما البنوية و العمرانية. و يعد هذا البحث الأول من حيث اعتماده على المواد المقتبسة من الصحافة في دراسة هاتين المنطقتين، إذ يتم الرجوع إلى ثلاث صحف فرنسية يومية كانت تصدر في إسطنبول في الفترة ما بين عامي ١٨٤٨ و ١٩٠٠ و هي جرنال دو كستانتيونبول «Journal de Constantinople» و لا توري «La Turquie» و لو مونيتير أورينتال «Le Moniteur Oriental»، و التي تعتبرها مؤلفة العمل كوسيلة تواصل مباشرة مع تلك الفترة، تعكس حالة الازدهار التي وصلت لها و تمكن من إعادة تصور نمط حياتها الفخر الذي اندثر مع الزمن. و في هذا السياق تفترض المؤلفة أن هذه المعلومات التي تم الحصول عليها سوف تساعد في الحفاظ على البيئة التاريخية لمدينة إسطنبول إذ أن منطقتي «غالطا» و «بيرا» قد شهدتا حتى الآن تغيرات أقل بكثير من تلك التغيرات التي حصلت في مناطق أخرى من المدينة.

و تشير الكاتبة إلى الطبيعة التعددية للمنطقة و أثرها في عملية التغريب التي خضعت لها خلال القرن التاسع عشر، فتقدم شرحا لمفهوم التغريب و دور غير المسلمين في نقله لبقية أرجاء الإمبراطورية. كما تتناول مسائل السكان و التاريخ و بعض الخصائص العمرانية و ذلك من خلال تسليط الضوء على

Beyru, Rauf. 19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam. İstanbul: Literatür Publications, 2000, 443pp.

ملخص

الحياة في إزمير خلال القرن التاسع عشر

19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam

يعد كتاب رؤوف بيرو «الحياة في إزمير خلال القرن التاسع عشر» عملا اجتماعيا تاريخيا يركز على نمط الحياة في مدينة إزمير، حيث يزود قارئه بمعلومات مفصلة عن مختلف جوانب حياة المدينة التي كانت سائدة في إزمير خلال القرن التاسع عشر و ما تشمله من لباس و حلي و أنشطة رياضية و نواد اجتماعية و حفلات و أعياد دينية و حفلات زفاف و غيرها بالإضافة إلى العلاقة بين الجماعات الإثنية و الدينية المختلفة.

يتألف الكتاب من ثلاثة فصول رئيسية يأتي أولها تحت عنوان «التركيبة السكانية في إزمير قبل القرن التاسع عشر»، بينما يحمل الفصل الثاني عنوان «إزمير خلال القرن التاسع عشر». أما الفصل الثالث فيحمل عنوان «الحياة الاجتماعية في إزمير خلال القرن التاسع عشر». و يلجأ الكاتب إلى الاعتماد على شهادات شهود عيان بالإضافة إلى بيانات إحصائية عن العديد من الجماعات الإثنية و الدينية المختلفة و يخلص من خلال ذلك إلى أن سكان مدينة إزمير قد شكلوا نسيجاً متعدد الثقافات، فقد كان الأرمن و اليهود و اليونانيون و المسيحيون المنحدرون من مذاهب مختلفة يعيشون في هذه المدينة جنباً إلى جنب مع الأتراك المسلمون. و علاوة على ذلك يتحدث الكتاب عن وجود جماعة أخرى ذات أهمية كبيرة تشكل جزءاً هاماً من النسيج السكاني لمدينة إزمير و تعود في جذورها إلى أصول لأوربية و كانت تتم الإشارة لها باسم «فرنك» و هي كلمة تعني «أوروبي» كما تسمى أحياناً «ليفانتين» و هي كلمة تعني «مشرقي»، و يرجع تاريخ استيطانها في المدينة إلى القرن الخامس عشر للميلاد.

في الفصل الثالث و الذي يشكل الجزء الرئيسي من الكتاب يتم التركيز على الجوانب المتعددة للحياة الاجتماعية التي شهدتها مدينة إزمير بما احتوته من اختلاط سكاني متعدد الثقافات. و يضم هذا الفصل اثني عشر قسماً تتناول قضايا متعددة تسهم في تقديم صورة عن الثراء و التعددية اللذان امتازت بهما إزمير خلال القرن التاسع عشر، و تتراوح هذه القضايا بين العلاقات الاجتماعية و النزاعات العرقية و الدينية و الأعمال التبشيرية الكاثوليكية و البروتستانتية بالإضافة إلى قضايا أخرى متعلقة بالملابس و الأزياء و الأنشطة الرياضية و النوادي و التعليم و الحفلات الموسيقية و المهرجانات و الأعياد و الاحتفالات و الطقوس و الزيارات.

و تبين مقدمة الكتاب اعتماد المؤلف بشكل أساسي في مصادره على كتابات الرحالة و المذكرات الشخصية و الوثائق الرسمية. و يحتوي الكتاب أيضا على مجموعة غنية من الرسوم التوضيحية تشتمل على خرائط لمواقع النوادي الاجتماعية و المسارح التي كانت موجودة في إزمير بالإضافة إلى رسومات للملابس النسائية و الرجالية و عينات من فواتير تجارية و

على المصادر العثمانية و لا ترجع لأيّ من المؤلفات الأجنبية. و تندرج في نهايتها رسومات تظهر تنظيم الحيز المكاني للمدينة و كذلك جداول لحسابات التجار و نماذج لبعض الوثائق العثمانية التي طبعت بأحرف صغيرة للغاية بحيث تستحيل قراءتها عمليا. و يروي الكتاب تاريخ المدينة منذ فترة تأسيسها في العصر السلوقي حوالي ٣٠٠ قبل الميلاد، و يغطي الفترات البيزنطية و الساسانية و العربية و الصليبية و العثمانية وفق ترتيبها الزمني. كما يصف طابع المدينة بالتركي-الإسلامي و يقدم معلومات عن مظهرها المادي و عن بناها الإدارية. و يصف المؤلف بعض الجوانب المادية للقرى و للأحياء التابعة لإقليم أنطاكية و الذي كان بدوره جزءا من دولة حلب، و تتمثل هذه الجوانب بوصف أماكن العبادة و التجارة و ورش العمل الحرفي و المؤسسات الدينية. كما يؤكد على أهمية أنطاكية كمدينة محصنة و كمركز تجاري بفضل موقعها على طرق هامة للتجارة و الحج.

و قد شكّل الأتراك و العرب و اليونانيون و الأرمن المجموعات العرقية في أنطاكية في حين سادت الديانات الإسلامية و اليهودية و المسيحية. و يقدم المؤلف بعض المعلومات عن النشاطات التبشيرية، ما يؤكد على كون المدينة مركزا دينيا مهما في المشرق حيث تستقر فيها البطريركية الأرثوذكسية السورية. كما يعرض أمثلة من سجلات المحكمة العثمانية عن حالات التعايش بين المسلمين و غير المسلمين و العلاقات الاجتماعية فيما بينهم. كما يعتمد على هذه السجلات أيضا في تناوله لعشائر المدينة و لدورها الهام في الحياة الاجتماعية و الاقتصادية.

و من خلال دراسته لسجلات المحكمة أيضا، يبحث المؤلف في البنى الاقتصادية لأنطاكية، و يتمكّن من خلال التدقيق في سجلات الأرصد و الديون و المبيعات و المشتريات و الوصايا من مراجعة أنواع السلع و أسعارها و كمياتها و الضرائب المدفوعة. و يدرج كذلك أنواع المهن و مختلف المجموعات الحرفية و يبين المهن المفضلة لبعض المجموعات الدينية كما يناقش مفصّلا أنواع الضرائب التي يدفعها السكان.

و على وجه العموم، يتناول المؤلف بشكل عام البنى المادية و الإدارية و الدينية و الاقتصادية لمدينة أنطاكية دون التركيز على أيّ منها، إلا أنه يعرض في الخاتمة و بشكل مفاجئ آراءه السياسية حول بطريركية الروم الأرثوذكس و دور الروم الأرثوذكس في الامبراطورية العثمانية و حول زوال الهيكل الاجتماعي الديني التعددي للمدينة، كما يقدم تعريفات لا تستند لأيّ لغة علمية كما في الصفحة ٢٣٤. و لا يقدم إدراج أفكار سياسية كهذه - و التي ثوانم مواضيع لها صلة بالعلاقات الخارجية و العلوم السياسية - أيّ فائدة إيجابية لعمل عن التاريخ يعتمد على مصادر أرشيفية عثمانية غنيّة بشكل لافت.

فريال تانسوغ
ترجمة مها يازجي

بها خاصة فيما يتعلق بسجلات الضرائب و الهبات، علما أن هذه السجلات تشكل المرجع الأساسي في التاريخ العثماني الاجتماعي و الاقتصادي.

يقع الكتاب في ثلاثة فصول غير متساوية الطول يناقش أولها السمات الشكلية للمدينيتين مع التركيز على مظهرهما العام و على شبكات الطرق الرئيسية و الأماكن المخصصة للتجارة و الفن بالإضافة إلى المواقع الإدارية و الأحياء السكنية و المباني الدينية و الاجتماعية فيهما. أما الفصل الثاني فيقدم مسحا ديموغرافيا لهاتين المدينيتين، فيركز بالتحديد على السكان و الموارد الغذائية التي يعتمدون عليها بالإضافة إلى توزعهم على الأحياء السكنية و المجتمعات الدينية و وضع الضرائب بالنسبة لهم. و هنا يقوم المؤلف بإجراء مقارنة بين استخدام السجلات الرسمية و سجلات الضرائب و سجلات الأوقاف.

و يتركز الجزء الأكبر من العمل في الفصل الثالث حيث يقوم المؤلف بتحليل العلاقات الاجتماعية الناشئة في سياق المدينة العثمانية، و ذلك فيما يتعلق بالإدارة و الاقتصاد و الحياة الاجتماعية. و يستكشف بداية دور سكان المدن في عملية الإدارة و ذلك بالتوازي مع دور المسؤولين القانونيين و الإداريين. و بعد ذلك يتم لفت النظر إلى الدور الاقتصادي لهاتين المدينيتين في إنتاج و تسويق بعض السلع المحددة. و في النهاية يتناول المؤلف الحديث عن الحياة الاجتماعية من خلال توضيح الفئات الاجتماعية المختلفة بالإضافة إلى الحياة اليومية فيهما و يخلص إلى أن المدينة العثمانية قد تمتعت ببعض السمات المميزة عن المدن الإسلامية الأخرى. و يشكل هذا الكتاب مصدرا لا غنى عنه للمهتمين بالحركة العمرانية العثمانية و بالتاريخ الاجتماعي الاقتصادي.

حسن تشولاك
هالة عدرة

Kara, Adem. *XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri: Antakya*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, 288pp.

ملخص

أنطاكية: مدينة عثمانية في القرن التاسع عشر

XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri: Antakya

يستكشف هذا الكتاب تاريخ مدينة أنطاكية المادي و الديموغرافي و الإداري و الاقتصادي و الاجتماعي، و يعدّ مثالا جيدا للأبحاث في مجال التاريخ العثماني الحضري. و مع أن عنوانه يشير للقرن التاسع عشر بأكمله إلا أن المؤلف يبين أنه سيبحث بشكل رئيسي في النصف الأول منه. و تركز الدراسة في المقام الأول

مناقشة الملامح الاجتماعية والاقتصادية التي تمتعت بها المدن العثمانية حتى القرن الثامن عشر. ويتضمن هذا القسم معلومات تتعلق بالملامح المعمارية للمدن العثمانية كما يمتد ذلك إلى الاقتصاد ونظام الضرائب والتجارة بالإضافة إلى التنظيم والرقابة لدى المجموعات المشاركة بأنشطة تجارية مختلفة. كما يتم أيضا تناول وضع غير المسلمين بالإضافة إلى النظام الإداري والقانوني الذي كان قائما في هذه المدن. و يحتوي الكتاب أيضا على مواد توضيحية متعلقة بهذا الموضوع، وذلك مثل المنمنمات والخرائط وصور الكليشيهات. إلا أنه كان بالإمكان أن يصبح الكتاب أقل رتابة لو تم عرض هذه المواد التوضيحية مرفقة بموضوعات الكتاب بدلا من عرضها دفعة واحدة في نهايته.

و على الرغم من النواقص التي تعترى هذا الكتاب، إلا أنه يمتلك قيمة مرجعية، فهو يجمع أعمال مؤرخين بارزين قاموا باستكشاف المواد الأرشيفية الأصلية. و من جهة أخرى، يعتبر الكتاب أساسيا بالنسبة للباحثين الذين ليس بمقدورهم الوصول إلى السجلات الأرشيفية أو أولئك الذين ليس لديهم وقت كاف للقيام بذلك بالإضافة إلى القراء الباحثين عن اكتساب معرفة عامة حول هذا الموضوع.

إجيهان كوج
ترجمة هالة عدرة

Ergenç, Özer. XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya: Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı, 1995, 247pp.

ملخص

أنقرة و قونية في القرن السادس عشر: مساهمة في التاريخ العمراني للفترة العثمانية الكلاسيكية

XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya: Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı

يتناول هذا الكتاب بالتحليل مدينتي أنقرة و قونية العثمانيتين الأناضوليتين خلال القرن السادس عشر الميلادي، حيث يعد مؤلف الكتاب مؤرخا ذائع الصيت في مجال التاريخ الاجتماعي والاقتصادي. و كما يوحي العنوان، فإن هذا العمل ليس مجرد دراسة تتناول هاتين المدينتين و حسب، لكنه يشكل أيضا مساهمة في مجال التاريخ العمراني العثماني. و يؤكد الكاتب أن الأعمال الخاصة بهذا التاريخ محدودة نسبيا على عكس الأعمال التي تناولت موضوع المدينة الإسلامية في الشرق الأوسط خلال الفترات السابقة للعهد العثماني والتي تتمتع بالغرارة. و من ميزات هذا الكتاب أيضا تركيزه على فترة القرن السادس عشر و هي فترة تتميز بصعوبة العثور على وثائق رسمية متعلقة

الطرز المعماري هو موضوع يفتح الباب أمام جدل كبير لذلك يبقى النقاش حول الاستشراق في العمارة العثمانية بحاجة للمزيد من البحث و الدراسة.

بالنسبة لنوعية الطباعة فهي ملائمة كما تساهم الصور بنقل معلومات بصرية محددة بشكل دقيق. لذلك فإن الكتاب يحتل المرتبة الأولى كأول عمل يوثق و يجمع بين طياته تركيبات معمارية تعود لفن العمارة العثماني و تتمتع بمزايا استثنائية و بهذا فإن الكتاب يفتح مجال النقاش بتقديم هذا البحث الأولي عن هذا الموضوع.

سيزم سيزار
صالح العصيمي

Doğru, Halime. XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1995, 288pp.

ملخص

المشهد الاجتماعي والاقتصادي للمدن العثمانية حتى القرن الثامن عشر

XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü

تقوم مؤلفة هذا الكتاب بدراسة الحياة الحضرية التي كانت قائمة في الأناضول خلال العهدين السلجوقي و العثماني. و قد اعتمدت في هذه الدراسة على كتابات عن هذا الموضوع تعود لكبار المؤرخين الذين قاموا بدراسة دفاتر سجلات المتعلقة بالسكان و الضرائب في مناطق الأناضول و رومليا و القوقاز. و لهذا السبب تعتبر المؤلفة أن هذا العمل يندرج تحت صنف الأعمال التصنيفية على الرغم من لجونها أيضا إلى الاعتماد على بعض المواد الأرشيفية عندما اقتضت الحاجة إلى ذلك.

و تستهل الكاتبة هذا العمل بمناقشة تاريخ مدن الأناضول منذ العصور الحجرية حتى القرن الحادي عشر، و تمضي بعد ذلك لتناقش الوضع الاجتماعي والاقتصادي في هذه المدن. و من ثم تتناول الحياة الاجتماعية والاقتصادية والثقافية الخاصة بالمدن السلجوقية تليها دراسة للمدن العثمانية، حيث تكرر أكثر من نصف الكتاب للحديث عن المدن السلجوقية علما أن عنوان الكتاب يشير بشكل خاص إلى المدن العثمانية.

و في القسم المخصص للمدن السلجوقية الواقعة في منطقة الأناضول يتم توصيف البنية المعمارية و نماذج الإدارة و المؤسسات الدينية، و الصحة و مؤسسات التعليم و الرعاية الاجتماعية بالإضافة إلى مؤسسات الاقتصاد و النقل و التجارة، و يتم كذلك تناول الميزات الخاصة بالسكان القاطنين في هذه المدن. أما في القسم الثاني و هو الأكبر من حيث الحجم، فيتم

الاجتماعية و الاقتصادية في الدولة بالإضافة إلى ظهور أول برلمان عثماني و أول نظام ملكي دستوري و من ثم التحول إلى الجمهورية. يمثل الكتاب مصدرا هاما عن تاريخ منطقة بي أوغلو و بنفس الوقت يقدم مادة ممتعة للقراء المهتمين بمدينة إسطنبول و ذلك باعتماده على أعمال أكاديمية باللغة التركية و الفرنسية و الإنجليزية بالإضافة إلى الرسوم التوضيحية التي تنبض بالحياة. و من خلال النظرة الواسعة التي يقدمها الكتاب فإنه يشكل مساهمة ذات قيمة عالية تضاف إلى الأبحاث و الدراسات الموجودة سابقا و المتعلقة بهذه المدينة.

فريال تانسوغ
صالح العصيمي

Saner, Turgut. 19. *Yüzyıl İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm"*. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 1998, 180pp.

ملخص

ظاهرة الاستشراق في فن العمارة في إسطنبول خلال القرن التاسع عشر

19. *Yüzyıl İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm"*

يدرس هذا الكتاب نماذجاً تمثل ظاهرة الاستشراق في العمارة العثمانية المتأخرة لمدينة إسطنبول و التي تعود للفترة ما بين منتصف القرن التاسع عشر و أوائل القرن العشرين. و هو أول كتاب يتناول أبنية إسطنبول التي تبرز التأثيرات الأجنبية و التي تعود في أصولها للعمارة المورسكية في الأندلس و غيرها من المناطق الأخرى كإندونيسيا و الهند و المغرب. يقدم الفصل التمهيدي موجزا عما يسمى بالعمارة الاستشراقية في أوروبا و دور العمارة العثمانية/التركية فيها. و في الفصل الثاني تجري المقارنة بين عدد من الأنماط المعمارية الاستشراقية بشكل مفصل كما يتم تقديم دراسة تحليلية للأبنية تشمل على دراسة وظيفة كل منها في المدينة بالإضافة إلى تبيان مدى أهميتها سواء كانت إمبراطورية أو صروحا بارزة أو حتى صغيرة الحجم أو سكنية. بعد ذلك يقدم الفصل الثالث موجزا عن الخصائص المعمارية التي تتمتع بها «الاستشراق العثماني».

يعرض هذا البحث كيف أن العمارة الاستشراقية قد كانت سائدة خلال فترة حكم السلطان عبد العزيز. و يشير الكاتب إلى «تغير الصورة الغربية للعمارة العثمانية و تحوله لدعوة لإعادة إحياء الطراز العثماني» مع الانتقال إلى القرن التاسع عشر مما أدى لظهور الحركة المعمارية الوطنية في العقد الأول من القرن العشرين. يركز هذا الكتاب بالغال على المزاج المورفولوجية التي تشكلت بنية الطراز المعماري العثماني على الرغم من أن المؤلف يرى أن استخدام مصطلح الاستشراق للحديث عن هذا

Cezar, Mustafa. XIX. *Yüzyıl Beyoğlusu*. İstanbul: Akbank, 1991, 476pp.

ملخص

بي أوغلو خلال القرن التاسع عشر

XIX. *Yüzyıl Beyoğlusu*

يقدم الكتاب معلومات مفصلة عن تاريخ منطقة «بي أوغلو» خلال القرن التاسع عشر و التي عرفت سابقا باسم بيرا. و قد تم إغناء الكتاب بالمواد البصرية التوضيحية بما في ذلك العديد من الخرائط و المخططات و الصور الفوتوغرافية كما استخدم في طباعته ورق ذي جودة عالية. و ينتهي كل فصل من فصول الكتاب الإثني عشر بفقرة مخصصة لذكر الملاحظات كما يوجد في نهاية الكتاب ملخص باللغة الإنجليزية مكون من ست صفحات.

يعبر المؤلف عن حزنه لانحسار الطبيعة التعددية التي تميز منطقة «بي أوغلو» منتقدا التطورات السياسية التي نتجت عن اضمحلال عدد سكان هذه المنطقة من غير المسلمين. و يستهل المؤلف كتابه بتقديم دراسة اشتقاقية تبحث في أصول اسمي بي أوغلو و بيرا، و يتابع بعد ذلك الحديث عن التغيرات التي طرأت على المناطق المحاذية للحي على مر القرون. و يشير الكاتب إلى الدور الذي لعبه الماء في تأسيس الحي مؤكدا على التطور الكبير الذي شهده هذا الحي خلال فترة الإصلاحات العثمانية و تحديدا في العقود الأخيرة من القرن الثامن عشر و خلال القرن التاسع عشر بأكمله. و يعود للإشارة إلى الإصلاحات العثمانية مرة أخرى عندما يتحدث عن الثكنات و المدارس العسكرية التي بنيت في الحي.

يتعدى حديث الكاتب حدود حي «بي أوغلو» ليشمل أيضا الأحياء المحيطة بهذا الحي فيتم عرض معلومات حول قضايا مثل السكان و التوسع العمراني و الحياة الاجتماعية و الثقافية، كما يتم البحث في التغيرات التي طرأت على التركيبة السكانية في المنطقة مع تسليط الضوء على العوامل التي أحدثت تأثيرا على الحياة الاجتماعية هناك، و من بين هذه العوامل المدارس الأجنبية و وسائل الترفيه و مراكز التسوق و الممرات المسقوفة و المسارح و دور السينما و وسائل النقل كعربات الترام التي كانت مستخدمة بشكل متزايد في القرن التاسع عشر. بالنسبة للعمارة فإن الكاتب يقوم بتقديم معلومات مفصلة عن تاريخ العديد من المساجد و الكنائس و المعابد اليهودية الموجودة في المنطقة كما يقوم بعد ذلك بإضافة شروحات تفصيلية عن معالم الحي المعمارية مرفقة بالصور. بالإضافة إلى ذلك فقد تم أيضا دراسة قصور المدينة دراسة تفصيلية و بالأخص عندما قام المؤلف بمناقشة التأثير الذي طرأ على الحي من جراء نقل المحكمة العثمانية من قصر «طوب كابي» إلى قصر «دولما بهجي».

في نهاية الكتاب يصف الكاتب الأحداث السياسية التي شهدتها بي أوغلو و تتمثل هذه الأحداث بالإصلاحات العسكرية و التنظيمات العثمانية التي أدت لتغيرات في الهيكلية الإدارية و

Şimşek, Ali and Akçay, Ahmet Sait. *Yeni Orta Smf*. İstanbul: L & M Yayıncılık, 2005, 120pp.

ملخص

الطبقة الوسطى الجديدة

Yeni Orta Smf

يبحث علي شيمشيك في هذه الدراسة القصيرة و لكن المكثفة أحد الجوانب الرئيسية للتحوّل الثقافي في تركيا في تسعينيات القرن العشرين. حيث ينظر في نشوء ثقافة المهنيين ذوي الياقات البيضاء آنذاك في كُريبات المدن، و يشير إلى التزايد المتسارع في أعدادهم بحيث أصبحت ثقافتهم مهيمنة. و قد اعتبروا أنفسهم في ذلك الوقت النخبة الجديدة و ناوا بنفسهم ثقافيا عن الطبقتين التقليديتين الوسطى و الدنيا. و في هذا المناخ الثقافي الجديد، أخذ الناس بالانقاص من شأن ثقافة الطبقات الدنيا و كذلك القيم الأخلاقية التقليدية للطبقات الوسطى.

و يركز تحليل شيمشيك تحديدا على أكثر المجالات الساخرة شعبية ألا و هي مجلة «ليمان» التي صدرت لأول مرة عام ١٩٩١. و قد تمتعت هذه المجلة بتأثير قوي على الطلاب الجامعيين و الشباب بشكل عام لما كان لها من دور فاعل في نشر قصص المحاكاة التهكمية عن نمط الحياة في سبعينيات و ثمانينيات القرن العشرين و عن الهوية التركية و كذلك إشداتها بالتجديد الثقافي و التكيف مع نمط جديد من الحياة الحضرية. و يعد هذا الكتاب بلا ريب عملا تلقائيا شاحدا للفكر، إلا أنه يبدو مقتصرًا على مشاهدات المؤلفين فقط، و هو ما يمثل بشكل أو بآخر نوعًا من الدراسات الاجتماعية التي تعتمد على الانطباعات و المسماة «علم الاجتماع الشكلي» (و الذي وضع أسسه جورج زيميل في القرن التاسع عشر). و رغم تحليل شيمشيك التفصيلي للرسوم الكاريكاتورية المنشورة في المجلة إلا أنه لا يحاول وضع العمل في سياق حضري. كما أنه لا يذكر الأبحاث الهامة التي أجريت حول هذا الموضوع و يكفي ببضعة إشارات فقط لأعمال سابقة. و بالرغم من وجه القصور هذا، لا تزال الدراسة تستحق اهتمام الباحثين المهتمين بالعلومة فيما بعد تسعينيات القرن العشرين و بالثقافة المتغيرة للمجتمعات الحضرية.

سنان قادر تشيليك
ترجمة مها يازجي

چیشتی، نور احمد. یادگار چشتی: لاهور کی ذاتین اور ان کی رسومات. لاهور: بک هوم، ٢٠٠٤، ٢٠٨ص.

Cishti, Nur Ahmad. *Yadgar-i Cishti: Lahaur ki Zaten Aur un ki Rasumat*. Lahaur: Buk Hom, 2004, 208pp.

ملخص

مذكرات تشيشتي: الطبقات والأعراف في لاهور

يادگار چشتی : لاهور کی ذاتین اور ان کی رسومات

صدر هذا الكتاب أولا عام ١٨٥٩ مؤلفه نور احمد تشيشتي، و في عام ٢٠٠٤ أعيد إصداره من قبل دار بوك هوم للنشر في لاهور بعد أن تم إضافة طبياجة تتضمن سيرة المؤلف الذاتية. و قد كان الهدف من وراء تأليف هذا الكتاب جعل حكام الهند يدركون أعراف هذا البلد بالإضافة إلى تسجيل الفئات الطبقيّة و الأعراف التي عاصرها المؤلف، مع العلم أنه لم يقم بتوضيح الفرق بين هذه الطبقات و المهن التي ارتكزت بدورها على التقسيم الطبقي في المجتمع. و على ما يبدو فإن المؤلف كان مدركا لهذه الحقيقة حيث لجأ في مناسبات عديدة إلى ذكر العديد من المجموعات الطبقيّة الفرعية و ذلك بعد قيامه بذكر الفئة الطبقيّة الرئيسية و التي هي في الحقيقة عبارة عن مهنة. و من الفئات الطبقيّة التي يدرجها الكاتب نذكر طبقة مالكي الأراضي و علماء الدين و التجار و الحلاقين و المزارعين و المغنيين و بائعات الهوى و الفنانين بالإضافة إلى عمال غسيل الثياب و عمال النظافة و غيرهم.

و قد تمحورت الأعراف الرئيسية التي تمت مناقشتها حول تلك المتعلقة بطقوس انتقال الأشخاص من مرحلة إلى أخرى في حياتهم بالإضافة إلى بعض الأحداث الدينية، إذ كان باستطاعة الناس في هذه المناسبات أن يظهروا ما يتمتعون به من ثراء و أهمية في المجتمع. كما كانت تلك الطقوس تزداد طولًا و تتضمن المزيد من الشعائر كلما كان الشخص المعني بها أكثر ترفًا.

يبين الكتاب كيف أن معظم الطقوس و الشعائر كانت مرتبطة بثقافة الحياة الزراعية و بالمعتقدات الخرافية السائدة أكثر منها بالدين. و على الرغم من محاولة المؤلف عدم تقديم أي رأي بخصوص الأعراف، إلا أنه لم يستطع إخفاء عدم استساغته لتلك المتعلقة بالنساء.

و لا تقتصر قيمة الكتاب على ما يقدمه من معلومات عن الأعراف و الممارسات التي كانت سائدة في لاهور منذ أكثر من ١٥٠ عاما، و لكنها تتجلى أيضا في ما يقوم به من كشف للتغيرات التي طرأت على تلك التقاليد منذ ذلك الوقت.

نافين ج. حيدر علي
هالة عدرة

إعادة بناء هذه المدينة كي تكون عاصمة النظام الجديد. و يهدف الكتاب إلى تقديم خطاب يشكل بديلا عن الخطاب التاريخي الرسمي، لذلك يشير إلى مجموعة واسعة من المراجع التي لا تقتصر فقط على المراجع المعتمدة في خطاب الدولة السائد و إنما تشمل على شهادات مكتوبة و شفوية تعكس وجهات نظر متنوعة. و يتألف الكتاب من اثني عشر فصلا أساسيا بالإضافة إلى ملحق يتضمن سيرة ذاتية موجزة لأولئك الذين قام الكاتب بمقابلتهم.

يركز المؤلف في كتابه على التغيير الذي طرأ على الهوية في هذه الفترة، فخلال فترة تأسيس الجمهورية التركية صوّرت الهوية العثمانية على أنها تمثل هوية أخرى مختلفة، حيث كان النظام الجديد مصمما على أن يصبح جزءا من الحضارة الغربية و أن ينأى بنفسه عن روابطه بالإسلام و بالتقاليد ما أدى إلى ظهور مفهوم للهوية الوطنية مرتكز على القيم العليا التركية. و بالنسبة للمؤلف فقد تم تحويل مدينة أنقرة إلى عاصمة بغية بدء مرحلة هامة من هذا المشروع القومي تمثل فيه أنقرة بديلا لمدينة إسطنبول. و غدت المدينة الريفية ذات التقاليد و القيم الدينية المحددة لأسلوب الحياة فيها نقطة الانطلاق التي بدأت منها عملية التمدن التركية و التي تقدم مكانا يعيش فيه المواطنون الأتراك النموذجيون الراغبون بنمط حياة ذي طابع غربي. و يتناول الكاتب بالتفصيل الخلافات التي نشأت بين سكان المدينة الأصليين و أولئك الذين قدموا من خارجها بغية تحقيق هذا المشروع مستخدما كلمة تركية مبهمه «yaban» تحمل معنيين أحدهما «غريب» و الآخر «هجمي» للدلالة عليهم. و يستخلص بأن السكان الأصليين قد نُظِرَ إليهم بطريقة استثنائية من قبل أولئك الذين قدموا لتشييد المدينة، في حين أن السكان الأصليين قد نظروا إلى القادمين الجدد إلى المدينة كغرباء. و بالنتيجة أصبحت أنقرة ملتقى اجتمع فيه «الهمجيون بالغرباء».

يشكل هذا العمل دراسة تتنجح إلى حد كبير في تقديم ما تبغيه من عرض رواية بديلة لما يرد في التاريخ الرسمي. كما أنها تحتل مكانة فريدة من خلال تضمينها للروايات المكتوبة و الشفهية كمرجع ما يتطلب تحليلات لغوية في سياق مناسب أكثر منه النظر إليها على أنها وثائق تاريخية و حسب. و لعل ما يجعل من هذا العمل كتابا استثنائيا هو مقارنته للموضوع من خلال مجالات متعددة و بخاصة العمارة و التاريخ و علم الاجتماع و التواصل و الأدب.

هيفرين ديمير - أتاي
ترجمة هالة عدرة

أوزبكستان حاليا) في موقع فاراخشا، المستوطنة الحضرية في واحة بخارى.

و يشير الكتاب في نهاية كل صفحة منه للمصادر و المراجع العلمية المأخوذ عنها. كما يقدم رسومات توضيحية تشمل خرائط و مخططات للمستوطنات و للمباني المنفردة و لمواقع التنقيب و الأسبار الأثرية و كذلك جداول بالمكتشفات و صوراً لمواقع التنقيب بالأبيض و الأسود و بعض نماذج المخلفات الثقافية المكتشفة في المستوطنة.

كما يتناول العمل الخصائص الجغرافية لواحة بخارى و يغطي تاريخ الدراسات الأثرية عنها، و يصور أيضا تاريخ الاستيطان البشري فيها و كذلك الري و استصلاح الأراضي. يصف الكتاب المستوطنة الحضرية في بخارى و يقدم لمحة موجزة عن مصادر القرون الوسطى التاريخية التي تناولتها و كذلك عن طبوغرافيتها و التسلسل الزمني لأهم محطاتها التاريخية. كما يستعرض نتائج التنقيبات الأثرية في كل من قصر «بخار خدا» و القلعة مع وصف مفصل لكافة اللقى الأثرية. و يشير أيضا لما توصلت إليه التنقيبات في الأبنية السكنية للقرنين التاسع و الحادي عشر و الواقعة في الجزء الغربي من المستوطنة.

و يصف الكتاب أيضا نتائج التنقيبات في التحصينات و البرج الواقعين في الزاوية الشمالية الغربية للمستوطنة و أسوار المدينة التي تعود للقرنين السادس و الثامن الميلاديين.

أما القسم الأخير من الكتاب فيتناول وصف اللوحات الجدارية في القاعات الحمراء و في القاعات الشرقية لقصر «بخار خدا». كما يصف قطعاً منفصلة و أجزاء من الديكور المرمري للقصر بهدف تقديم تحليل مقارن بين الآثار الفنية لكل من فاراخشا و خوارزم و بجنكنت و بالاليك تبه و جنوب تركمانيا.

شمس الدين كمال الدين
ترجمة مها يازجي

Şenol Cantek, L. Funda. *Yaban'lar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara*. İstanbul: İletişim, 2003, 373pp.

ملخص

غرباء و سكان أصليون: أنقرة في طور تحولها لعاصمة

Yaban'lar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara

يتناول المؤلف في هذا الكتاب عملية التحول التي طرأت على مدينة أنقرة خلال الفترة الانتقالية التي شكلت نهاية الامبراطورية العثمانية و بداية الجمهورية التركية، إذ يؤكد على الغاية من

ستاری، جلال. اسطوره تهران. تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۸۸، چاپ دوم، ۲۵۰ص.

Sattari, Jalal. *Usturah-yi Tihran*. Tehran: Daftar-i Pizhuhishha-yi Farhangi, 2006, 2nd edn, 250pp.

ملخص

أسطورة طهران

جلال ستاری أحد أكثر علماء الميثولوجيا (علم الأساطير) الإيرانيين المعاصرين إنتاجاً، و يبحث كتابه «أسطورة طهران» في التمثيل الميثولوجي لمدينة طهران في الأدب الإيراني المعاصر. و يبني الكاتب تحليله هذا على مجموعة من الروايات المنتقاة بعناية كبيرة فيما يسميه «المصادر المكتوبة» موجلا البحث في التمثيل الميثولوجي لطهران في الفنون البصرية من قبيل الرسم و المسرح و السينما إلى كتب لاحقة.

يبدأ الكاتب عمله هذا من جدلية فيما إذا كانت طهران مدينة أسطورية حقا، و يستنتج ستاری أن البعد الأسطوري الذي ظهر في الأعمال التي شكلت مادة بحثه كان صنعة الروائيين الذين أعطوا المدينة هذا البعد. إلا أن ما قدمه من دلائل على ذلك لم يكن مقنعا، فقلما يبحث المؤلف في الجدلية التي طرحها مما يجعل الكتاب مسحا انتقائيا لما ملته طهران في الشكل الروائي المعاصر، و بالرغم من ذلك يبقى الكتاب مساهمة هامة في مجال الميثولوجيا بما يتضمنه من تحليل لأثار الحداثة و التمدن في الأدب الإيراني المعاصر و التي كانت سلبية في معظمها.

محمد رضا هاشمتابا
ترجمة هالة عدرة

Шишкин, В. А. *Varakhsha*. Москва: Издательство Академии Наук, 1963, 250с.

Shishkin, V. A. *Varakhsha*. Moscow: Izdatelystvo Akademii Nauk, 1963, 250pp.

ملخص

فاراخشا

Varakhsha

يأتي هذا الكتاب كحصيلة للأبحاث الأثرية التي أجرتها بعثة متحف الأرميتاج السوفيتية و معهد التاريخ و الآثار في أكاديمية العلوم الأوزبكية السوفيتية الاشتراكية (أكاديمية العلوم لجمهورية

حمیدی، ملیحه. استخوانبندی شهر تهران. تهران: سازمان مهندسی و عمران شهر تهران، ۳ جلد، ۱۳۷۶، ۹۵۱ص.

Hamidi, Maliha. *Ustikhanbandi-yi Shahr-i Tihran*. Tehran: Sazman-i Muhandisi wa 'Umran-i Shahri-yi Tihran, 1998, 3 vols, 951pp.

ملخص

بنية مدينة طهران المادية

استخوانبندی شهر تهران

لقد تم نشر هذا الكتاب بعد إكمال مشروع بحثي دعمه المجلس البلدي في طهران بغية إعادة تنظيم مدينة طهران بحيث يمكن التحكم بالتطورات المستقبلية لهذه المدينة. و قد استحوذ مركز المدينة التاريخي على الجزء الأكبر من التدقيق و التفحص و ذلك لارتكاز البحث على فرضية تقول بأن أي خطة عمل لتنظيم البنى المتشابهة في المدينة يجب أن تنطلق من مركزها.

ترى المؤلفة أن البحث يقتصر للدعم النظري منذ البداية، كما تقدم لمحة عامة عن علم العمران مستشهدة بنظريات تعود لعدد من الباحثين و تتناول هذه القضية منذ ستينيات القرن العشرين بغية تبيان تنوع المقاربات التي يمكن استخدامها لدراسة موضوع البنية العمرانية.

يستعرض العمل الأبحاث التي تركزت بشكل خاص على مدينة طهران و تقدم معلومات شاملة تتناول توسع المدينة بدءا بالعصر الصفوي فصاعدا. و تظهر النتائج أن البنية المادية لمدينة طهران قد اكتملت تشكلها في ستينيات القرن العشرين و أن عمليات التطوير اللاحقة قد أدت إلى نشوء بنى فرعية مستقلة. و خلاصة القول أن الكتاب يقدم وصفا لبنية هذه المدينة في الماضي و الحاضر، في حين أن المجلد الأخير يقدم رؤية مستقبلية لها، حيث أنه يشير إلى المنهجيات و المفاهيم العامة المتعلقة بإعادة تأهيل بنيتها و تنظيمها عبر ثلاثة مستويات هي مستوى العاصمة و مستوى المناطق و مستوى الأحياء.

يتميز هذا الكتاب عن الدراسات الأخرى التي تعنى بذات الموضوع من خلال المنهجية التي يستخدمها و التي تقوم على دراسة البنية المادية لمدينة ما من خلال اللجوء إلى قياس استخداماتها الوظيفية و شكلها و معالمها و شبكة النقل فيها. و يقدم الكتاب أيضا الكثير من الخرائط الغنية بالمعلومات إلى جانب بعض المواد التوضيحية عن مدينة طهران في أواخر القرن العشرين، كما يتضمن أيضا تفاصيلاً عن مدن تاريخية أخرى في إيران.

علي رضا وزيري زاده
ترجمة هالة عدرة

ملخص

المعالم الأثرية العثمانية في سكوبيه

Üsküp'te Osmanlı Mimarî Eserleri

صدر كتاب «المعالم الأثرية العثمانية في سكوبيه» بطبعة محدودة العدد، نشرتها رابطة المجتمع الإسلامي المقدوني في قسم العلوم والفن الإسلامي عام ١٩٩٨، وهو من تأليف ليديا كومباراجي- بوجوفيتش و ترجمه للغة التركية سوات إنغولو. وقد حصل العمل في العام ذاته على «جائزة مدينة سكوبيه للتالث عشر من تشرين الثاني» عن فئة أفضل عمل في مجال العلوم، حيث اقتضى إنجازها بحثًا موسعا في العديد من المصادر والمراجع التي ضمت دراسات ذات صلة و وثائق كتابية و مواد مؤرشفة. كما يحتوي هذا الكتاب أيضا مواد تصويرية غنية.

لقد أتاح الموقع الجغرافي لسكوبيه احتضان حضارات متعددة عبر تاريخها ما أثر في بنيتها الثقافية و من ثم انعكس على عمارتها. و من جهة ثانية أدى الاحتلال العثماني للمدينة عام ١٣٩٢ لظهور تأثيرات الحضارة الإسلامية على طابعها المعماري، حيث يتوسع الكتاب في تبيان ذلك.

يطلعن العمل على المعالم الدينية في المدينة كالمساجد القائمة منها و المتهدمة و التي لم تعد موجودة الآن. كما يعرض أيضا الأضرحة الموجودة خارج المقابر الملحقة بالمساجد و الزوايا الصوفية المتبقية لطريقتي الرفاعية و غل بابا و غيرهما من الزوايا الأخرى التي لم تنج. و كذلك يتناول أيضا المعالم غير الدينية في المدينة وفقا لوظيفتها الاقتصادية و المجتمعية و التعليمية و الإدارية تحت عنوان العمارة المدنية؛ حيث يصف هذا القسم الأسواق العامة و الأسواق المقبية و الخانات و الاستراحات القائمة و المتهدمة و المتلاشية تماما. و يعرض قسم المعالم الاجتماعية معلومات عن الحمامات الموجودة في المدينة و عن بقايا تلك المخربة منها أو التي اندثرت تماما، و كذلك يقدم معلومات عن أفنية المياه و الينابيع و الجسور. كما يصف الكتاب صروح الأبنية الإدارية في سكوبيه كمكاتب البريد و السرايا الحكومية و يضيف معلومات عن الأبنية التعليمية و السكنية أيضا. و يضم العمل كذلك مخططا للمدينة.

لقد اكتسبت مدينة سكوبيه - التي احتضنت ملامح الحضارة الرومانية و ثقافة القرون الوسطى- وجهًا جديدا و هوية ثقافية متنوعة من خلال التقائها مع الثقافة العثمانية و هو ما انعكس من خلال البنية المعمارية لهذه المدينة. و يحتل الكتاب مكانة هامة في دراسات التاريخ الحضاري العثماني، و يعد مصدرا قيما لفهم تأثير الحضارة الإسلامية على عمارة سكوبيه. و رغم أنه أحيانا يبني معلوماته عن بعض المعالم الأثرية معتمدا على افتراضات بسبب قلة الوثائق المكتوبة، إلا أنه يستحق اهتماما لوفرة ما يقدمه من مواد بصرية و لما يغطيه من فترة زمنية طويلة.

روكن ألب

ترجمة مها يازجي

ملخص

نحو تحقيق فهم لمدينة كراتشي: الإصلاح و التخطيط للمستقبل

Understanding Karachi: Planning and Reform for the Future

يتناول هذا الكتاب موضوع التخطيط العمراني لمدينة كراتشي و العلاقات بين العوامل المختلفة التي تدخل في ذلك، علما أن هذا العمل هو من تأليف المعماري عارف حسن. و قد قام المؤلف بلفت النظر إلى بعض القضايا الحساسة كالتزاح الأراضي بالقوة معتمدا على عدد من الأبحاث و خاصة تلك التي قام بها كل من مشروع اورانجي بايلوت و مركز الموارد العمرانية و قسم العمارة و التخطيط التابع لكلية داوود في كراتشي. و يعتبر موضوع مصادرة الأراضي موضوعا شائكا طالما تجنب أغلب الناس مناقشته خشية أن يتم استهدافهم إن قاموا بذلك. و من الجدير ذكره أن عصابات المافيا تقوم باستخدام القوة لإجبار الفقراء على ترك أراضيهم و ذلك عبر حرق الخيام التي يعيشون فيها.

تتمن نقطة قوة هذا العمل في الأمل الذي يمدنا به على الرغم من تصويره القاتم للوضع الراهن الذي تعيشه المرافق الأساسية و ما تعانيه من حالة عدم التوازن بين العرض و الطلب، بالإضافة إلى ضعف الحوكمة و الأحكام الخانق على الموارد الذي تمارسه المجموعات المستفيدة. و ينجح الكتاب في القيام بذلك من خلال الإشارة إلى نماذج عن التجارب الناجحة لبعض منظمات القطاع الخاص التي قامت بالتعاون مع المجتمعات المحلية بتقديم المساعدة لأصحاب الدخل ما دون المتوسط و المنخفض. و يرى الكاتب أنه في حال قامت الدولة بتقديم الدعم لهذه التجارب فسيكون من الممكن أن تساعد في تخفيف الأعباء التي تتحملها الحكومة و في تحقيق بعض الرفاهية للحياة الصعبة التي يعاني منها الفقراء.

و يحتوي الكتاب على قائمة شاملة تضم منظمات الرعاية الاجتماعية العاملة في المدينة، إلا أنه و بسبب مرور عقد من الزمن على نشر هذه القائمة منذ ١٩٩٩، فهناك حاجة لتحديث بعض الحقائق و الأرقام و كذلك الحال بالنسبة لقائمة المنظمات غير الحكومية.

نافين ج. حيدر علي

ترجمة بلقيس روشاد

Kumbaracı-Bogoyevič, Lidiya. *Üsküp'te Osmanlı Mimarî Eserleri*. Suat Engüllü (tr.). İstanbul: Mas Matbaacılık, 2008, 467pp.

ملخص

العمارة السكنية التركية الإسلامية: منازل أرضروم

Türk İslâm Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri

يهدف هذا الكتاب إلى دراسة منازل أرضروم ومكانتها في العمارة التركية-الإسلامية السكنية. وقد كُتِبَ الكتاب بلغة واضحة تسهل على القارئ العادي فهم مصطلحاتها المعمارية. ويستهل الكاتب عمله بتعريف «المنزل»، ثم يناقش بإيجاز تاريخ المنازل التركية و المنازل في العالم الإسلامي و منازل آسيا الوسطى و منازل السلاجقة و المنازل الأناضولية ما قبل التركية و تأثير كل ما سبق على أنماط المنازل الأناضولية التركية. يلي ذلك وصف مختصر للبيوت الأناضولية التي تتميز بخصائص مشتركة رغم الفوارق بينها الناتجة عن المناخ و الجغرافيا و الاقتصاد.

أما القسم الثاني من الكتاب فيناقش باختصار جغرافية أرضروم و تاريخها و التمدن فيها بالإضافة لبعض العادات و التقاليد. و يدرس القسم الثالث بالتفصيل عددا من منازل أرضروم، و يذكر أسماءها و عناوينها و تواريخ بنائها، كما يصف بنيتها و زخارفها بالتفصيل.

و يعرض الفصل الأخير تأثيرات العوامل الجغرافية و المناخية و الاقتصادية على عمارة منازل أرضروم و يتناول أهم مواد البناء المستخدمة في تشييدها و نماذج الجدران و عدد الطوابق و نماذج المخططات و التصميم الداخلي للمنزل و وظائف أقسامه المختلفة و الغرف و السمات العامة للزخارف في هذه المنازل.

و في نهاية الكتاب يزود المؤلف القارئ بمسرد للمصطلحات المستخدمة في دراسة المنازل و ثبت للمراجع و مخططات لمختلف نماذج البيوت و خرائط لأرضروم بالإضافة لمخططات المنازل المدروسة و كذلك صور عامة لأرضروم و منازلها. و قد كان من الممكن أن يكون الكتاب أكثر تنظيما لو أن تلك الصور و المخططات و الخرائط قد وردت في متن النص حيث تمت مناقشتها.

و بصرف النظر عن موضع الصور و الرسوم التوضيحية يقدم هذا العمل قدرا كبيرا من المعلومات عن الموضوع قيد الدراسة، لذلك فهو يشكل مصدرا قيما للباحثين في هذا المجال.

إجيهان كوج
عادل لاغنة

مواعيده علاوة على الأشرطة المصورة و المضحكة المتعلقة به و بارتفاع أسعار المعيشة.

يبدأ الكتاب بلحة عن تاريخ الترام منذ عام ١٨٦٩ و يعرض نسخا عن عقود إنشائه و إدارته باللغتين التركية العثمانية و الفرنسية، حيث أسس مصرفوا غالانا شركة ديرسعادت بهدف إنشاء خطوط الترام و إدارتها، و يعرض الكتاب نسخة عن العقد الذي أبرمته الشركة عام ١٨٦٩ مترجما من التركية العثمانية إلى التركية الحديثة.

و يصف المؤلف مرحلة تطور الترام من عربة يجرها حصان إلى قطار كهربائي، و يتحدث عن أسعار تذاكره و وجهات سفره. و يقتبس مقتطفات مطولة من شخصيات أدبية كتبت عنه في ذلك الوقت من أمثال أحمد راسم و حسين رحمي غوربينار. كما يشير أيضا للأحداث السياسية و الاقتصادية الهامة في تلك الحقبة و يحلل تأثيراتها على إدارته.

خلال الفترة الجمهورية و بخاصة بعد عام ١٩٣٨ بدأ إخفاق شركة الترام في الالتزام بمسؤولياتها من إصلاح و صيانة و افتتاح خطوط جديدة إلى جانب رفع أسعار تذاكرها لزيادة أرباحها. و خلال السنوات الأولى من الحرب العالمية الثانية اكتسبت سياسات الدولة قوة في بسط سيطرتها حيث كان تأمين شركة الترام على أجندها. و في نهاية الأمر أممت الدولة كلا من شركة الترام و المنشآت الكهربائية و من ثم ألغت شركة الترام عندما بدأت ببرنامج إعمار ضخم في إسطنبول عام ١٩٣٩. و ينتقد المؤلف شروع الدولة ببرنامج كهذا في بداية الحرب العالمية الثانية عندما وصلت الأزمة التي طوقت أوروبا أبواب تركيا. كما يوضح بأن الدولة كانت تأمل في جني بعض الأموال من شركة الترام المؤممة حديثا لتغطية نفقات خطط بنائها، إلا أن المشاكل الناجمة عن الحرب أثرت على قضايا النقل في إسطنبول بشكل سيء في أربعينيات القرن العشرين حيث عانى العامة الكثير من وسائل النقل، و هنا يضم المؤلف مقتطفات مطولة من صحف تناولت قصصا و شكاوى حول الترام.

و يختم المؤلف كتابه بالحديث بشكل عاطفي عما شهده من إلغاء لخدمات الترام في ستينيات القرن العشرين، فاليوم لم يعد الترام أحد أسس شبكة النقل في إسطنبول حيث قل استخدامه، و مع ذلك فإنه لا يزال محبوبا كتذكارة من إسطنبول القديمة. و رغم عدم مهنية المؤلف إلا أن الكتاب يقدم معلومات شاملة جدا و أصيلة عن الترام.

فريال تانسوغ
ترجمة مها يازجي

Hasan, Arif et al. *Understanding Karachi: Planning and Reform for the Future*. Karachi: City Press Publication, 1999, 173pp.

Karpuz, Haşim. *Türk İslâm Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993, 174pp.

بعده، فإنه يطغى على ما تقدمه المؤلفه و بشكل طبيعي نقاشات مفصلة تتناول فن العمارة في فترة القرون الوسطى. و كمحاولة لنقل ما تمتعت به المعالم الأثرية في السابق من عظمة قبل أن تتحول إلى خرائب، تم استخدام المصادر التاريخية بشكل واسع، حيث ساعدت هذه المصادر أيضا بدراسة وظائف هذه الآثار. و تصيف منات الصور للمكتشفات الأثرية في هذه المدن نكهة أقوى للنص بما تصوره من حالة هذه الآثار في العهد السوفياتي.

إن ما يميز هذا الكتاب عن غيره من الكتب الوصفية السردية المشابهة هو ما يقدمه من أوجه التشابه و الاختلاف بين المعالم الأثرية الموجودة في هذه المدن و معالم أخرى موجودة في أماكن أخرى من منطقة آسيا الوسطى. و قد برعت المؤلفه في سرد قصة تطور الأنماط المعمارية و نقل المعرفة المعمارية عبر المنطقة من خلال دراسات تناولت بعض الآثار المحددة و بعض الأحداث التاريخية البارزة. و تقوم الكاتبة كذلك بشكل بارع بتفسير و تحليل العناصر المعقدة للزخارف المعمارية مشيدة بالمعماريين و الحرفيين الذين أنجزوها أكثر من إشارتها بحكام هذه المدن. إضافة إلى ذلك فإنها توضح الشكل العام للمدينة الإسلامية القروسطية بما يتضمنه من تنظيم و تخطيط و يبرز ذلك بشكل خاص عند تناولها بالنقاش لمدينة خيوه الموجود حاليا في أوزبكستان.

ليس من السهل تتبع هذا العمل كما كانت الحال بالنسبة لكتاب «سمرقند و بخارى» إذ أن محتواه يقدم تحليلا أعمق لكنه مع ذلك يبقى مرجعا هاما عن آثار ترمذ و شهرسبز و خيوه بشكل خاص، و عن العمارة في آسيا الوسطى بشكل عام.

جاينيسيز جوراييف
ترجمة هالة عدرة

Gülersoy, Çelik. *Tramvay İstanbul'da*. İstanbul: İstanbul Kitaplığı, Kitapçılık ve Tic., 1989, 244pp.

ملخص

الترام في إسطنبول

Tramvay İstanbul'da

يسرد الكتاب تاريخ الترام (القطار الكهربائي) في إسطنبول و الذي لا يزال مستخدما للنقل حتى الآن. و ما يعني الكتاب احتواؤه على مواد إيضاحية جيدة تعود لفترة الإمبراطورية العثمانية و الجمهورية التركية، كصور فوتوغرافية تظهر الترام متقلبا بين الأحياء و كذلك تذاكره القديمة و بطاقات سفر طلابية و جداول

يجعل الأسلوب المستخدم هنا مشابها للمنهج الأنثروبولوجي الذي قام باستخدامه الراحل «انجوى شيرازى». و بمعنى آخر يمكن القول أنه قد تم تجميع بعض المعلومات من بعض المصادر المحلية ثم قام المؤلف بعد ذلك بتنظيمها و تلخيصها.

و لعل أفضل تقييم لهذا الكتاب هو باعتباره توصيفا لكيفية انتقال المجتمع الحضري الإيراني إلى عصر الحداثة و ما رافق ذلك من مناخضة أو تقبل لهذا التحول بناء على أسس ثقافية، حيث تتناول بعض أجزاء الكتاب موضوعات مثل استخدام أول سيارة إلى طهران و تأسيس أول مستشفى و أول محطة كهربائية فيها بالإضافة إلى تاريخ البريد و السينما و قطاع البنوك في هذه المدينة. إن اتباع الأساليب الأكاديمية بشكل كبير لربما كان قد منع من تناول هذه الموضوعات، إلا أن ارتباط محتوياتها بالاهتمامات الأنثروبولوجية قد جعل تضمينها في هذا الكتاب ممكنا.

ايرج اسماعيلپور فوجانى
ترجمة بلقيس رواشد

Пугаченкова, Г. *Термез, Шахрисяб, Хива*. Москва: Искусство, 1976, 205с.

Pugachenkova, G. *Termez, Shahrisabz, Khiva*. Moscow: Iskustvo, 1976, 205pp.

ملخص

مدن ترمذ و شهرسبز و خيوه

Термез, Шахрисябз, Хива

لقد تم تصميم هذا الكتاب ليكون دليلا و من ناحية الأسلوب و الشكل فهو يشبه كتاب «سمرقند و بخارى» الذي صدر سنة ١٩٦٨ لنفس المؤلفه. إلا أن اللغة المستخدمة في هذا الكتاب هي لغة أكاديمية بشكل أكبر كما أن هذا الكتاب قد خلا من المقاطع السردية التي احتواها الكتاب السابق و التي اتخذت صفة إرشادية. و تهدف المؤلفه إلى إظهار الأهمية التي تتسم بها هذه المدن علما أنها ليست معروفة بنفس القدر كما أنها تتمتع بعدد زوار أقل. و تقوم بذلك من خلال تقديم سرد تاريخي موجز يتم فيه تناول تطورها خلال الألفيتين الأخيرتين ثم من خلال توصيفات معالمها المعمارية الرئيسية. و بما أن معظم الآثار الباقية تعود للعهد الإسلامي و خصوصا العهد التيموري و ما

ملخص

طهران في العهد الناصري

طهران عهد ناصري

رضا غلامي
ترجمة مها يازجي

حسن بيگي، محمد رضا. تهران قديم. تهران: قفتوس، ١٣٦٦، ٤٨٠ص.

Hasan Baigi, Muhammad Reza. *Tehran-i Qadim*. Tehran: Qiqnus, 1988, 480pp.

ملخص

مدينة طهران القديمة

تهران قديم

يشكل هذا الكتاب تلخيصا لمقالات صدرت تحت نفس العنوان في مجلة «اطلاعات هفتگی» بدءا من العدد الصادر في رأس السنة الإيرانية المصادف سنة ١٩٨٤ م حتى العدد الصادر في نفس المناسبة من العام التالي. يبدأ الكتاب بتقديم دراسة تتناول أصل كلمة «تهران» في اللغة الفارسية موضحا أن المقابل في اللغة العربية، طهران، هو تحريف للاسم الأصلي وليس هناك أي أساس تاريخي له. و بعد ذلك يمضي الكاتب معتمدا على ما كتبه بعض الرحالة ليوضح كيف تحولت مدينة طهران إلى عاصمة للبلد، و يقدم توصيفا يتميز بالسلاسة و الإمتاع لىوابات المدينة و أحيائها و تقاليدها و سكانها.

و في الأساس فإن هذا الكتاب هو عبارة عن دراسة شاملة تتناول مدينة طهران القديمة، و يتم تقديمها هنا إلى جانب مجموعة من التعليقات المكملة للموضوع. و باستثناء المصادر التي استقى منها الكاتب أخباره لا يحتوي نص الكتاب على أية إشارة إلى المصادر المستخدمة بل إن المؤلف قد بدلا من ذلك إلى تضمين هذه المصادر في فهرس قائمة المراجع. لا شك أن الكتاب يضم بين طياته بعض الأجزاء التي تستند إلى تجربة المؤلف الشخصية من خلال ما رآه أو سمعه و في مثل هذه الحالات يصبح لا داعي لذكر المصادر كما هي الحال بالنسبة لكتاب المؤلف جعفر شهري «تهران قديم». فعلى سبيل المثال، عندما يتولى الكاتب توصيف مدفع «مروراي» فإنه يعتمد إلى ذلك من خلال الحديث عن ذكرياته التي تسجل مشاهدته للأمر الذي أصدره الشاه بهذا الخصوص، بالإضافة إلى التوقيع الذي كان موجودا على فوهة المدفع و الذي كان يعود للشخص الإيراني الذي قام بتصنيعه. و هذا من شأنه أن يبدي أي شك تاريخي حول قيام البرتغاليين بتصنيعه أو ما يقال أن تصنيعه قد تم بناء على أمر من فتح علي شاه.

و قد تم أيضا استخدام الرسائل التي أرسلها القراء إلى المحرر بهدف تصحيح بعض الأخطاء في هذا العمل و إكماله و هذا ما

يشكل هذا الكتاب المؤلف من ستمئة و سبع صفحات محاولة طموحة لتقديم سرد سياسي تاريخي أنثروبولوجي اجتماعي عن طهران عاصمة إيران خلال حكم ناصر الدين شاه قاجار الذي امتد حتى النصف الثاني من القرن التاسع عشر. و يعكس اختيار المؤلف التركيز على هذه الفترة الاعتقاد السائد بأن حكم ناصر الدين شاه أثر بشكل منقطع النظير على تطور طهران لتصبح مدينة حديثة.

و لقد نُظِمَ الكتاب بطريقة عشوائية إلى حد ما، حيث يظهر من الوهلة الأولى على قائمة المحتويات الممتدة على ست صفحات أن الكتاب غير مقسم لفصول و إنما تم تنظيمه ضمن مجموعة كبيرة من العناوين الرئيسية و الفرعية. و مع ذلك يصف المؤلف أقسام كتابه بـ«الفصول» و التي يبلغ عددها ١١٧ فصلا، مما يعني أن معظم «الفصول» لا تتجاوز البضع صفحات.

و يستهل نجمي كتابه بسرد مختصر مفيد عن تاريخ مدينة طهران منذ أن كانت قرية غير ذات أهمية و حتى اختيارها كعاصمة للدولة، كما يتتبع أصل تسميتها بـ«طهران». و من ثم يعرّج على مجموعة شاملة من المواضيع التي تغطي معظم جوانب الحياة فيها من قصور و أسواق و مقاه و مطاعم و شوارع مشهورة فيها و السحر و الشعوذة و الطعام و الخدمات الطبية و الموضة و مهرجي المدينة و حتى طرق الإعدام أيضا. و بالتوازي مع ذلك كله يرمي المؤلف لإبراز العوامل الأساسية للحداثة و التي أعادت تشكيل المشهد الاجتماعي في طهران حيث يتحدث، و من بين قضايا أخرى، عن تأسيس النظام المصرفي و الصناعات المختلفة فيها. كما يقدم لمحة عن شخصيات المدينة و مساهمة رجالات السياسة الهامين آنذاك كأمير كبير و الذي يركز بقدر أكبر من التفصيل على الإصلاحات التي أدخلها في حين يبحث بشكل أعم في حياته و في حدث اغتياله. و تتخلل الكتاب صور فوتوغرافية للمدينة و أناسها بمارساتهم الثقافية المتنوعة مما يضيف بعدا بصريا ممتعا للكتاب.

و تكمن قوة الكتاب في قدرته على المناغمة بين توصيفات الشؤون السياسية في بعض الفصول مع أخرى مرحلة ذات طابع قصصي من الحياة اليومية لأهل طهران في فصول أخرى. بيد أن إحدى نقاط ضعفه تتمثل في نبرة الحنين التي تظهرها هذه التوصيفات، فمثلا يرسم المؤلف في بعضها صورة مثالية يعيش فيها الناس حياة «بسيطة» و «سعيدة» من دون أن يدعم نظرته هذه بأي دليل تاريخي. علاوة على ذلك يعد المؤلف بأن كتابه سيكون «مرآة تعرض صورة كاملة و واضحة» و تظهر الوجه الحقيقي لطهران خلال الفترة المدروسة، إلا أن هذا الوعد لم يتحقق. فبرغم أن دراسته و بلا شك واسعة في نطاقها، تبقى الموضوعات المتناولة موصّفة بشكل ضحل نسبيا و بالتالي قد تكون مخيبة لآمال الباحثين خاصة و أن ما يقدمه المؤلف من سرد يزعم بأنه ليس مجرد سرد تاريخي بل هو أنثروبولوجي و اجتماعي و سياسي أيضا. و مع ذلك كله يبقى الكتاب عملا ممتعا

البارزة في المدينة، و يتوقف الكتاب في سرد التاريخ السياسي لمدينة بروجرد عند نهاية حكم ناصر الدين شاه. و قد تم تجميع مواد هذا العمل خلال مدة تجاوزت الأربعين عاما، حيث تم الانتهاء من ذلك سنة ١٩٧١، أي قبل صدور الطبعة الأولى من هذا الكتاب بثلاثين عاما. و لم يتم ذكر المصادر و المراجع التي اعتمد عليها هذا العمل، و ذلك يعود إما لوفاة المؤلف قبل نشر الكتاب أو إلى الأسلوب القديم الذي تم اتباعه أو لكلا السببين. و يعتمد الجزء الأكبر من المعلومات التي تم تجميعها في هذا العمل على التجارب الشخصية التي شهدتها المؤلف، و هو ما يحيل الكتاب مصدرا مرجعيا للأنثروبولوجيا. و لعل أحد أهم ما يتميز به هذا العمل هو تركيز الكاتب على آلية تحويل قبور الشخصيات البارزة إلى أضرحة مقدسة تتواجد حاليا في بروجرد و المناطق المحيطة بها، بالإضافة إلى تركيزه على المصدر الذي نشأت عنه هذه العملية. و يتضمن الكتاب أيضا صورا و معلومات تروي قصص تأسيس ما يقارب من عشرين ضريحا يأمرها الحجاج، كما يتناول كذلك حوالي ثلاثين موضوعا تضم العادات و التقاليد و الطقوس و الألعاب القديمة التي كانت تمارس في مدينة بروجرد، إذ يتناولها جميعا بالتحليل. و أما بقية أجزاء الكتاب فهي تركز فقط على السير الذاتية و الأعمال الخاصة للشعراء و الفقهاء و شخصيات أخرى بارزة تنتمي لمدينة بروجرد. و بالرغم من أن المؤلف كان عضوا في جمعية بروجرد الأدبية إلا أنه لم يقم بتقديم أي تحليل أدبي لأي عمل أو قصيدة، و من الممكن أنه قد قام أيضا بإقصاء بعض الشعراء كلياً عن هذا العمل. و باستثناء قصيدة واحدة مكتوبة بأسلوب الشعر الحر فإن الكتاب لا يحتوي على أية نماذج من الشعر الحديث.

بالنسبة للفصل الذي يحمل عنوان «حياة و أعمال الشعراء المعاصرين» فهو يحتوي على عدد من القصائد التي تم أليفها على لسان شخصية حسين حزين البروجردى و بأسلوبه، إلا أن هذه القصائد لا تمثل بالضرورة أسلوب الكاتب. و بالإضافة إلى ذلك فالكتاب يضم عددا قليلا جدا من القصائد المكتوبة باللهجة العامية المحلية. و يتوجه المؤلف بهذا العمل لشرحة القراء التي تضم المختصين في مجال الأنثروبولوجيا و أولئك المهتمين بتقافة سكان منطقة لرستان و المرتفعات الواقعة في غرب إيران. و علاوة على ذلك، فالكتاب يقدم الكثير من المعلومات الهامة و التي من الممكن أن يستفيد منها الباحثون المهتمون بدراسة الأضرحة المقدسة.

ايرج اسماعيلپور قوجانی
ترجمة بلقيس رواشد

نجمی، ناصر . طهران عهد ناصری. تهران: عطار، ١٩٨٥-١٩٨٦، ٦٠٧ص.

Najmi, Nasir. *Tehran-i Ahd-i Nasiri*. Tehran: Attar, 1985-6, 607pp.

الكوفة و البصرة و الموصل و الفسطاط. و في ذلك السياق يتم عرض المعايير التي تنبوا كبناء المساجد في مراكز المدن و اختيار مناطق محددة لبناء المرافق العامة فيها. و وفقا للمؤلف فقد قدمت التعاليم الإسلامية الإجابات المناسبة للتعامل مع كل المشاكل المتعلقة بالحياة المدنية كما أن الشريعة قد تطرقت إلى ذلك أيضا.

و يختتم المؤلف كتابه بمناقشة موضوع السكن في الإسلام، حيث يقوم بتوضيح و جوب توخي الناس انتقاء العيش في أحياء ملائمة ذات بيئة عائلية و دودة تؤمن لهم حياة صحية ملائمة و تمكن أجيالهم المستقبلية من أن تنمو و تزدهر.

سیف الدین ذھوری
ترجمة هالة عدرة

حزین بروجردی، حسین. "تذکره حسین حزین" یا "دورنمای از شهرستان بروجرد" حاوی شرح حال دانشمندان، شعراء نویسندگان گذشته و معاصر، تاریخ و جغرافیای بروجرد به ضمیمه ی عکس های از اماکن تاریخی. قم: انتشارات مجمع متوسلین به آل محمد (ص)، ١٣٨٠، ٧٧٠ص.

Hazin Burujirdi, Husayn. *Tazkirah-yi Husayn Hazin, ya, Durnuma 'i az Shahrstan-i Burujird: Havi-yi, Sharh-i Hal-i Danishmandan, Shu'ara', Nivisandigan-i Guzashtah wa Mu'asir, Tarikh va Jugrafiya-yi Burujird bi Zamimah-yi 'Aksha 'i az Amakin-i Tarikhi*. Qum: Intisharat-i Majma'-yi Mutavassilin bi Al-i Muhammad, 2001, 770pp.

ملخص

السيرة الذاتية لحسين حزين أو بانوراما مدينة بروجرد

"تذکره حسین حزین" یا "دورنمای از شهرستان بروجرد"

تطلق عبارة «تذکره» باللغة الفارسية على أي كتاب يتم فيه تناول السير الشخصية للشخصيات البارزة و الشعراء مع تقديم نماذج من أشعارهم أو أعمالهم، و ضمن هذا السياق يندرج هذا العمل المعروف باسم «السيرة الذاتية لحسين حزين». و من الممكن أن يطلق اسم «أخبار مدينة بروجرد» على أول مائتي صفحة من الكتاب، و باستثناء هذا القسم فإن الكتاب يتناول السير الذاتية للشخصيات البارزة و الشعراء في مدينة بروجرد و ذلك في الماضي و الحاضر بما في ذلك سيرة المؤلف نفسه. و يتم في أول فصلين من الكتاب تناول محافظة بروجرد من خلال التركيز على جغرافيتها و تاريخها و العادات و التقاليد فيها، حيث يسعى المؤلف في هذين الفصلين إلى تعريف القارئ بالسياق الاجتماعي و السياسي الذي نشأت فيه الشخصيات

بمناقشة الثقافة الموسيقية عند مجموعات إثنية مختلفة كالعرب والأكراد والشيشان كما يتناول أيضا الموسيقى التقليدية و الموسيقى الروحية التي تعود لطوائف إسلامية متعددة و تلك التي كانت تعزف في الكنائس الأرمنية و السريانية.

يشكل هذا الكتاب مصدرا متميزا ذا قيمة كبيرة و ذلك يعود لنوعية المقالات و الصور الفوتوغرافية التي يتضمنها. و من خلال هذا العمل يصبح بإمكان القارئ أن يتطلع على مقالات علمية و أخرى أدبية تناسب أولئك المهتمين بالتاريخ الإسلامي و فن العمارة و الفلكلور و الموسيقى و التقاليد.

هيفرين ديمير - أتاي
ترجمة بلقيس رواشد

Dyayadi, Drs. *Tata Kota Menurut Islam: Konsep Pembangunan Kota Yang Ramah Lingkungan, Estetik, Dan Berbasis Sosial*. Jakarta: Khalifa, 2008, 294pp.

ملخص

تخطيط المدن في الإسلام: مفهوم التنمية العمرانية القائمة على أسس بنيوية جمالية اجتماعية

Tata Kota Menurut Islam: Konsep Pembangunan Kota Yang Ramah Lingkungan, Estetik, Dan Berbasis Sosial

إلى جانب قيام هذا الكتاب الصغير بتقديم حل إسلامي لحياة المدن المعاصرة فإنه يقدم تحليلا للتخطيط العمراني حسبما ورد في المصادر الإسلامية، فيبحث في نشاطات التنمية العمرانية مع التركيز على فترتي النبي محمد و الخليفة عمر بن الخطاب. و بذلك يسعى الكتاب إلى توسيع آفاق الفقه الإسلامي من خلال البحث في أصول المعرفة الإسلامية. و بالرغم من عدم تقديم الكتاب لمعلومات معرفية فقهية معمقة تتعلق بالجانب العملي للتخطيط العمراني، إلا أنه و باعتباره عملا معاصرا عن الفقه فقد تم إعداده بحيث يخاطب المفكرين المهتمين بالتخطيط العمراني من وجهة نظر إسلامية.

يرى مؤلف هذا العمل أن الإسلام قد قدّم منظومة تعاليم كاملة تغطي مختلف جوانب التخطيط العمراني، إلا أن المسؤولين عن تخطيط المدن قد يتجاهلون الفقه أحيانا في تعاملهم مع المشاكل العمرانية المعاصرة كالبطالة و الفقر و الجريمة و التخلص من النفايات و الدعارة و الأحياء الفقيرة و الصرف الصحي و الأمراض الوبائية و غيرها. و قد قام المؤلف بمناقشة هذه الموضوعات المختلفة باستخدام أمثلة من الحياة في مدينة جاكرتا.

و يشير المؤلف في عمله لانخراط النبي محمد و أصحابه في تطوير المدن، كما يبين قيام الخليفة عمر بن الخطاب ببناء مدن

Özdem, Filiz et al. (ed.). *Taşın Belleği: Mardin*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, 503pp.

ملخص

مدينة ماردین: ذاكرة الحجر

Taşın Belleği: Mardin

يشكل هذا الكتاب مصدرا موسوعيا يتضمن اثنتين و عشرين مقالة بالإضافة إلى المنات من الصور الفوتوغرافية التي ترسم الذاكرة التاريخية و السوسيوولوجية و الثقافية لمدينة ماردین منذ القدم و حتى عصرنا الحاضر. إلا أن هذا العمل يتعدى كونه مصدرا مرجعيا عاديا و ذلك يعود إلى ثراء التحليلات التي يقدمها مؤلفه و التي تتناول كل جوانب هذه المدينة تقريبا. و من الممكن أن تشكل المقالات التي قام بتحقيقها مؤلف هذا الكتاب مصدر معلومات يحمل قيمة كبيرة بالنسبة للباحثين في مجال التاريخ و علم الاجتماع الحضري بالإضافة إلى أولئك الباحثين في مجال الفن و العمارة.

وفقا لمئين سورن الذي قام بكتابة المقالة التمهيديّة للكتاب، فإن الدافع وراء إعداد هذه الدراسة التجميعية التي تضم ٥٠٣ صفحات هو تسليط الضوء على التاريخ الطويل و الهوية الفريدة لمدينة ماردین الواقعة في موقع جغرافي يتصف بمميزات ثقافية خاصة. و بالفعل فإن الكتاب يهدف إلى فهم أسس الحياة في ماردین و نتائجها و آلية عملها؛ تلك الحياة التي ساهم في استمرارها أناس من خلفيات إثنية و لغوية و دينية مختلفة.

من الممكن أن تشكل جميع المقالات الموجودة في هذا الكتاب مصدر فائدة للقارئ المهتم بحضارات المسلمين و التفاعل فيما بين الإسلام و الأديان و الثقافات الأخرى إلا أنه و في هذا السياق تظهر أربع مقالات تتمتع بأهمية خاصة، و هذه المقالات هي «مدينة ماردین في العصر الإسلامي» للكاتب عبد السلام أولوتشم و مقالة غابرييل أكبوز التي تحمل عنوان «الكنائس الأرثوذكسية السريانية في مركز ماردین»، و مقالة اي كورشن كافكاس «الهيكلية الفلكلورية في ماردین»، بالإضافة إلى مقالة «الموسيقى في ماردین» للكاتب مليح دويغلو. في المقالة الأولى يسلط الكاتب الضوء على مدينة ماردین منذ أن تم ضمها سنة ٦٤٠ ميلادية للأراضي التي كانت خاضعة آنذاك لحكم المسلمين و وصولا إلى تاريخ هذه المدينة في ظل الجمهورية التركية. أما في المقالة الثانية فلا يكتفي أكبوز بتقديم معلومات عن الأديرة و الكنائس و البطرشيات التي تتميز بأهميتها في التاريخ السرياني بل يذهب أبعد من ذلك ليفتح انتباه القارئ إلى تقارب الكنائس و المساجد و المدارس الإسلامية سعيا منه إلى توضيح وجود حياة متعددة الثقافات اعتمدت على حالة الود و التسامح التي كانت سائدة في المدينة. و في المقالة الثالثة يلجأ كافكاس إلى إيجاز العناصر الفلكلورية لكتلتا ثقافتين الإسلاميه و السريانية و ذلك بما يتضمن من عادات الزواج و حفلات الأعراس و تعدد الزوجات و جرائم الشرف و الأخذ بالثأر و حفلات الختان و الأعياد. و في نفس السياق تركز المقالة الرابعة على البنية المتعددة الثقافات التي تتمتع بها مدينة ماردین حيث يقوم الكاتب

ملخص

طشقند نامه: دليل تاريخي و جغرافي مصور و معاصر

Tashkentnama: Illustrated Historical-Toponymic Up to Date Guidebook

يشكل هذا الكتاب الذي قام بتأليفه عبد العزيز محمد كريموف دليلاً للعاصمة الأوزبكية طشقند، و هو يضم جزئين يشكل الأول منهما تقريراً عن تاريخ هذه المدينة وأحيائها ومناطقها ومواقعها التاريخية الأكثر أهمية. أما الجزء الثاني فهو عبارة عن دليل بسيط لمدينة طشقند المعاصرة يتضمن توصيفات وإحصائيات للمتاحف والمسارح والفنادق. و من وجهة نظر علمية فإن ما يثير الاهتمام هو الجزء الأول فقط، فبالنسبة لتاريخ طشقند ومناطقها وأحيائها يقدم هذا الجزء نظرة أكثر تفصيلاً مما يقدمه أي كتاب آخر باللغة الإنجليزية.

يبدأ الكتاب بتقديم سرد تاريخي يتناول تأسيس مدينة طشقند في القرن الأول أو الثاني قبل الميلاد ثم يتطرق إلى العصر التيموري و من ثم يضم طشقند لدولة خانات خوقند قبل أن يتحدث عنها تحت الحكم الروسي والسوفييتي. و بعد ذلك يركز على المناطق التاريخية الأربع الموجودة في المدينة و هي بيشوغوتش وكوكتشا و سبوزور و شايهوننوتوهر و يشرح أصل تسمياتها كما يبين عدد البوابات والمساجد والمدارس والأحياء الأوزبكية التقليدية في كل واحدة منها. بالإضافة إلى ذلك فإن القارئ مدعو كي يتعرف على تأسيس الأحياء ومواقعها وأصل أسمائها والمواقع المشهورة الموجودة فيها. فعلى سبيل المثال حين يتم التطرق إلى حي تشورسو يستذكر الكاتب بئر الشهيرة و بروي قصة شرب الشاعر الصوفي عبد الرحمن جامي الذي عاش في القرن الخامس عشر قد شرب منه. كما يورد المؤلف توصيفات تفصيلية تتناول قلاع هذه المدينة وبواباتها وأسواقها وقنوات المياه فيها.

و بالنسبة للقارئ المهتم بالحصول على فكرة عن تاريخ مدينة طشقند لكنه لا يجيد اللغة الروسية أو الأوزبكية، فإن هذا الكتاب يشكل مصدراً مفيداً على الرغم من تعدد نقاط الضعف فيه، حيث أنه لا يذكر أي مصادر تاريخية و هذا ما يجعله يندرج تحت إطار العلوم المبسطة. و من جهة أخرى فإن استخدامه للغة الإنجليزية لم يكن موفقاً في بعض الأحيان إلى درجة يستعصي معها فهم معاني الكلمات المستخدمة. بالإضافة إلى ذلك هناك الكثير من الأخطاء الإملائية و عدم الاتساق في كتابة بعض الأسماء في خلال النص. و بشكل عام فإن هذا الكتاب يشكل عملاً غريباً لكنه يعد بنفس الوقت الكتاب الأفضل من بين ما هو متوفر حول هذا الموضوع باللغة الإنجليزية.

جيسكو شمولر

ترجمة بلقيس رواشد

Filanovich, M. I. *Tashkent – Zarozhdenie i Razvitie Goroda i Gorodskoi Kul'tury*. Tashkent: Fan Uzbekskoi SSR, 1983, 227pp.

ملخص

طشقند: ظهور و نمو المدينة و ثقافتها

Tashkent – Zarozhdenie i Razvitie Goroda i Gorodskoi Kul'tury

لأول مرة يسعى باحث من خلال عمله للكشف عن الجانب الثقافي لطشقند الحديثة؛ فبالإضافة لاهتمامه بالمراحل الباكورة للحياة الحضرية فيها فإنه يتتبع الظهور التدريجي لثقافتها و تطوره عبر الزمن، حيث يقدر عمر المدينة بـ ٢٠٠٠ عام.

و تستند تحليلات الكتاب إلى كل من المصادر المكتوبة و نتائج أحدث التنقيبات الأثرية. و بفضل اللقى الأثرية التي جمعت من واحة طشقند الصغرى و بالاعتماد على طبوغرافية المنطقة توصلت تلك التحليلات إلى إعادة تحديد موقع العاصمة السابقة لدولة تشاتش و المعروفة في الوثائق التاريخية بـ مينغوريوك، و ذلك قبل أن تصبح طشقند العاصمة بين القرنين السادس و الثامن الميلادي. كما يناقش الكتاب أيضاً تطور المدينة في فترة العصور الوسطى اللاحقة.

و يعرف المؤلف بالإطار التاريخي للدراسة و يقدم وصفا للبنية التكوينية و الجغرافية لواحة طشقند الصغرى.

كما يصف الشبكات المائية للواحة و يبين مراحل تطور ثقافة «كاونتشين» عبر الزمن.

يحتوي الكتاب كذلك ملحقاً مكوناً من سبعة جداول تضم لقى أثرية مكتشفة في المجمعات المعمارية للمستوطنات الحضرية في كل من شاشتب و كيورغانتب و مينغوريوك و اكتب و يونس آباد و اكتب تشيلانزار و هان آباد و بينكت. بينما تضم رسومه التوضيحية مخططات و خرائط لمستوطنات المدينة و أبنيتها المستقلة و أبارها وأماكن التخزين فيها. و تُعرض المكتشفات الأثرية من خلال صور بالأسود و الأبيض.

و في متن الكتاب توجد أيضاً بعض الصور الأخرى بالأسود و الأبيض و كذلك خرائط و مخططات للمستوطنات و لمواقع اللقى الأثرية فيها.

شمس الدين كمال الدين

ترجمة مها يازجي

Muhammadkarimov, Abdulaziz. *Tashkentnama: Illustrated Historical-Toponymic Up to Date Guidebook*. Mukadis Dustmatov (tr.). Ken Cross (ed.). Tashkent: Uzintour, 2006, 239pp.

ملخص

من أسلوب الحياة التقليدي إلى طريقة الحياة المعاصرة:
النخب الجديدة والأماكن الجديدة والحياة الجديدة

*Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler,
Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*

شهدت التركيبة الاجتماعية التركية تحولاً متعدد الجوانب منذ أوائل ثمانينيات القرن الماضي. ويركز هذا الكتاب بشكل رئيسي على أحد الجوانب الأساسية لهذا التحول ألا وهو هيمنة أسلوب الحياة الغربية في المجتمعات المتمتدة. وبصيغة أخرى فإن هذا الكتاب يناقش التحول الاجتماعي الكبير الذي حدث في فترة الثمانينات والتسعينات من القرن العشرين من خلال التركيز المفصل على التغيرات الثقافية التي نتجت عن عملية التمدن. ويلجأ المؤلف إلى دراسة المظاهر البارزة للتحول الذي طرأ على الحياة اليومية في المدن ومن هذه الأمثلة إعادة تعريف مصطلحات مثل الرجل العصري والمرأة العصرية بالإضافة إلى تكوين صورة رجل الأعمال المعاصر أو السياسي المعاصر. كذلك يقوم بدراسة ظهور أنماط متنوعة لأساليب الحياة بما في ذلك التغيير في عادات الطعام.

و تركز النقاشات الرئيسية في الكتاب على عملية التحول التي تؤثر على أولئك الشباب المتمدنين الحاصلين على تعليم جيد و مداخيل عالية و قد أصبحوا يشكلون النخبة بالنسبة للإعلام، و الذين أطلق عليهم اسم «الأتراك البيض». إذ قام هؤلاء بكتابة مقالات تتناول نمط الحياة الغربي و أخذوا بالترويج للأفكار الأوروبية و القومية التي اندرجت ضمن إطار مشاريع «الأتراك الجدد».

إلا أن موضوع الدراسة الواسع الذي يتناوله هذه العمل يشكل أحد نقاط ضعفه، حيث أنه من الصعب أن تتم تغطيته بشكل مناسب في ٣٦٧ صفحة. كذلك و برغم أن المؤلف يشير إلى أنواع عديدة من التحولات الثقافية في سياقات المجتمعات المتمتدة، إلا أنه لا يأخذ بعين الاعتبار تلك الأبحاث الاجتماعية السابقة في هذا المجال. و لكن، تكمن قوة الكتاب في تقديمه دراسة شاملة و دقيقة للصحف و غيرها من المواد الإعلامية المطبوعة و المؤرشفة و التي تعود للفترة ما بين ١٩٨٠ و ٢٠٠٠. علاوة على ذلك يمكن القول أن هذا الكتاب هو واحد من أهم الدراسات القليلة و المهمة التي تتناول التحول الذي طرأ على الصحافة في إطار تغطية الجوانب الثقافية لظاهرة التمدن.

سنان قادر تشيليك
ترجمة هالة عدرة

Филанович, М. И. *Ташкент – Зарождение и Развитие Города и Городской Культуры*. Ташкент: Фан Узбекской ССР, 1983, 227с.

ملخص

التصميم العمراني في مدينة يزد القديمة

طراحی شهری در بافت قدیمی شهر یزد

في هذا الكتاب، يطرح المؤلف قضايا تتعلق بنخطيط مدينة يزد القديمة، فينظر بداية لوضعها الراهن و من ثم يقدم اقتراحات لتطويرها.

يستهل العمل بالحديث عن يزد القديمة و التي تشكل مساحتها سدس المدينة الحالية و من ثم يبين أهميتها بالنسبة للتصميم العمراني للمدينة ككل، و تكمن أهميتها في احتوائها على أبنية تاريخية تراثية. و يقدم المؤلف هنا مسحا سكانيا، كما يبين أيضا المشاكل الكبرى التي يعاني منها هذا القسم القديم من المدينة و ما تتضمنه من نقص في المرافق و الخدمات و المواصلات و صعوبة صيانة المناطق المتهاكلة و نتيجة الإجراءات البيروقراطية. و يرى المؤلف وجود إمكانية للحصول على دعم مالي من السكان لترميم هذه الأحياء القديمة و تحسينها عندما تتواجد السبل لتحسين حياتهم الاقتصادية.

و يختتم الجزء الأول بخرائط و صور تظهر حالة المعالم الأثرية القيمة في المنطقة كجامع يزد و السوق و المدارس الفقهية، كما يحدد أنماط المباني السكنية و يعطي أمثلة عن ترميمات تمت في القسم القديم من المدينة و يبين نقده لها.

و في الجزء الثاني من العمل، يطرح المؤلف توصياته التي يستهلها بلمحة عامة عن تصميم مدينة يزد. و يوضح أنه يهدف لتقديم سياسات قادرة على الحفاظ على القيمة الثقافية للمباني التاريخية و زيادة وتيرة النشاطات في الأحياء القديمة و توفير البيئة الملائمة لهذا الجهد. كما يقترح قبل القيام بإدخال أية تعديلات على المدينة القديمة أو إجراء أية أعمال ترميمية لها بأن يتم تقييم الحيز العمراني فيها أولا و من ثم وضع القوانين و الضوابط موضع التنفيذ.

و يُختتم الكتاب بملحق تعرض مخططات لبعض أجزاء من قلعة سمنان القديمة في يزد مع تحليل لمشاكلها و مقترح لمخطط تخدمي للمدينة القديمة.

محمد رضا هاشميتابا
ترجمة مها يازجي

Bali, Rıfat N. *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*. İstanbul: İletişim, 2002, 376pp.

و أما الجزء الأول من الكتاب فقد تم تكريسه بشكل أساسي لمناقشة موضوعات متعلقة بالأعراف والجوانب الأثرولوجية في مرحلة ما قبل التاريخ، إضافة إلى الأثرولوجيا المرتبطة بالعلوم الحيوية. و تفنقد هذه الأقسام إلى حد ما للدقة في الاستنتاجات التي تم التوصل إليها فيما يخص مجموعة «كاس» العرقية، إذ أن المراجع التي تم استخدامها لا تدعم ما تم تقديمه في هذا القسم من نتائج مبالغ فيها. و في الجزء المتبقي من الكتاب يناقش المؤلف و بشكل متكرر صفات الشجاعة و الإقدام في المعارك لدى شعب الديلم. و ينصب اهتمام الكاتب بشكل أساسي على الحديث عن ما تمتعوا به من مرونة و مثابرة إضافة إلى تفاعلهم مع القوى الأجنبية و الحكومات المركزية و الحركات الداخلية.

و أما الجزء الثاني من الكتاب فيركز على أحداث فترة الثورة الدستورية و ما بعدها بحوالي الخمسين عاما. و هذا ما يساهم في توضيح الدور الذي اضطلعت به «تنكابين» في تأسيس حركات اجتماعية بارزة و ضمان استمرارها. و باعتبار هذه المدينة هي الموطن الأصلي للمؤلف فقد قام في بعض الحالات و بشكل موجز بتقديم بعض الذكريات و الأشياء التي تعود لتجربته الشخصية في الحياة أو تجارب بعض الناس المقربين منه.

بالنسبة للمصادر و المراجع التي تم استخدامها فقد كانت إما مكتوبة أصلا باللغة الفارسية أو مترجمة إلى الفارسية، و من ضمن المصادر الأصلية المستخدمة مثلا هناك بعض المصادر الشفهية بالإضافة إلى مقاطع قصيرة حصل عليها المؤلف من كتاب مدون بخط اليد يتناول بعض الأحداث التي جرت إبان الثورة الدستورية. و فيما يتمتع نص الكتاب بالسلاسة، فإنه يتابع تركيزه على الاعتداءات الأجنبية و النزاعات السياسية إضافة إلى الاضطرابات و الانتفاضات المحلية. غير أنه قَلما يتم التطرق لجغرافية تنكابين و ثقافتها. و يتوجه الكتاب بشكل رئيسي إلى جمهور القراء الذي يضم أولئك المهتمين بالسياسة و التاريخ في منطقة السواحل الجنوبية لبحر قزوين إضافة إلى الموضوعات المتعلقة بسكان هذه المنطقة.

ابرج اسماعيلپور قوچانی
ترجمة هالة عدرة

توسلی، محمود. طراحی شهری در بافت قدیمی شهر یزد. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۶۸، ۱۶۱ص.

Tavassuli, Mahmud. *Tarrahi-yi Shahri dar Baft-i Qadim-i Shahri-i Yazd*. Tehran: Markaz-i Mutala'at va Tahqiqat-i Shahr-sazi va Mi'mari, Vizarat-i Maskan va Shahr-sazi, 1990, 161pp.

التوتر بين السنة و الشيعة. و بالرغم من ذلك فقد تم تكريس الجزء الأساسي من العمل لتغطية الأحداث السياسية و العسكرية في خراسان. و قد ساهم وجود المقام في هذا المدينة في جعلها مأهولة على الدوام مما جعل تاريخها يتسم بالاستمرارية، لذلك فإن الاطلاع على هذا الكتاب هو بمثابة قراءة لتاريخ النزاعات على السلطة في منطقة خراسان بشكل عام.

لقد تم تأليف هذا الكتاب ليركز على التاريخ بشكل أساسي، لذا فلما نجده يتطرق إلى ثقافة سكان مشهد. و في الوقت ذاته فإنه يقوم و بشكل مستمر بتعريف قرائه على المراجع التي تحتوي معلومات هامة عن مدينة مشهد و منطقة خراسان. و بذلك فإن جميع الباحثين في مجال تاريخ خراسان و ثقافتها هم مدعوون للاطلاع على هذا الكتاب.

ابرج اسماعيلپور قوچانی
ترجمة هالة عدرة

يوسفی نیا، علی اصغر. تاريخ تنكابين محال ثلاث. تهران: نشر قطره، ۱۳۷۱، چاپ دوم، ۷۰۵ص.

Yusufi'niya, 'Ali Asghar. *Tarikh-i Tunukabun: Mahal-i Salas*. Tehran: Nashrah-i Qatrah, 1991-2, 2nd edn, 705pp.

ملخص

تاريخ تنكابين: المنطقة المثلية

تاريخ تنكابين محال ثلاث

يهدف هذا الكتاب إلى تعريف القراء بمنطقة «تنكابين» بما فيها منطقتي «كجور» و «كلارستاق» اللتان شكلتا في السابق جزءا منها. و تعرف هذه المقاطعات باسم «المناطق الثلاث» و هي تقع بين مقاطعتي «جبلان» و «مزاندان». و انطلاقا من الروابط الجغرافية و الثقافية و العرقية المشتركة بين هذه المقاطعات فقد سعى هذا الكتاب إلى تعقب الأحداث السياسية و العسكرية في كل من «جبلان» و «مزاندان». و تبدأ هذه الأحداث اعتبارا من فترات ما قبل التاريخ و الأساطير، و وصولا إلى الفترة التي سبقت قيام الثورة الإسلامية في إيران بشكل مباشر. و رغم هذا الاتساع الزمني الكبير فقد تم التركيز بشكل خاص على الثورة الدستورية و انتفاضة الغاية «نهضت جنكل»، إضافة إلى صعود و تراجع حزب «توده» في تنكابين.

و قد تم أيضا الإفصاح عن هدف آخر لهذا العمل ألا و هو تحديد الهوية العرقية لسكان هذه المنطقة. و بالفعل فقد بين المؤلف الهوية العرقية لسكان هذه المنطقة من خلال الرجوع لأكثر من مائة مرجع مختلف.

الأقسام التي تشذ عن موضوعه الرئيسي كموضوعي المُصدّقين والمسّاحين اللذين لا يمتنان للفن بأي صلة كما قد يتوقع القارى.

كريم جوان
ترجمة مها يازجي

Banu Huma'i (ed.). Tehran: Pizhuhishgah-i 'Ulum-i Insani va Mutala'at-i Farhangi, 1996, 391pp.

ملخص

تاريخ أصفهان: مجلد الفن و الفنانين

تاريخ اصفهان، مجلد هنر و هنرمندان

سیدی، مهدی. تاریخ شهر مشهد: از آغاز تا مشروطه. تهران: شهرداری مشهد با همکاری انتشارات جامی، ۱۳۷۸، ۴۷۳ص.

Seyedi, Mehdi. *Tarikh-i Shahr-i Mashhad: az Aghaz ta Mashrutah*. Tehran: Shahrdari-yi Mashhad ba Hamkari-yi Intisharat-i Jami, 1999, 473pp.

ملخص

تاريخ مدينة مشهد: منذ البدايات حتى الثورة الدستورية

تاريخ شهر مشهد: از آغاز تا مشروطه

يرى المؤلف أن السبب الأكثر أهمية وراء تأليف هذا الكتاب يعود إلى الافتقار لوجود أبحاث معمقة تتناول مدينة مشهد، و من وجهة نظره فإن جميع المؤرخين السابقين قد قاموا بإعادة إنتاج مواد استمدوها من كتاب يحمل اسم «مطلع الشمس» من تأليف محمد حسين خان سانيدالدوله، و هو يعتبر أول كتاب يتناول تاريخ مدينة مشهد كما يشكل أهم مرجع اعتمد عليه الكاتب في هذا الكتاب. و من بين العدد الكبير للنصوص التاريخية التي تم الرجوع إليها فإن عدد النصوص التي تشير إلى كتاب «مطلع الشمس» بشكل مباشر هو ۱۲۹ نصاً فقط، و لا يظهر من بين هذه المصادر أي مصادر أصلية.

لا يتعدى الكتاب مرحلة الثورة الدستورية و بشكل تقريبي ينتهي بتقديم ملخص عن الإحصاء الرسمي الذي حدث سنة ۱۸۷۸. و يتلظى المؤلف خلف الاعتبارات السياسية كأحد الأسباب التي حالت دون دراسة التاريخ المعاصر، حيث يسعى خلال هذا الكتاب لالتزام الموضوعية. و قد يكون هاجس الكاتب بأن يقوم بكتابة نص تاريخي محض سبباً لعدم تبنيه أي أسس نظرية و لاقتصاره في الغالب على توصيف الصراعات التاريخية على السلطة.

و بالنظر إلى أن تأسيس مدينة مشهد و حتى تسميتها مرتبط بوجود ضريح الإمام الثامن للشيعة فيها، يلعب هذا المقام دوراً أساسياً في الأحداث التي يتناولها الكتاب إذ يتطرق إلى الضرر الذي لحق بالمقام و عمليات الترميم و التوسعة التي أجريت عليه. و من بين القضايا الأخرى التي يتكرر تناولها في الكتاب حملات الهجوم المتكررة التي كان يقوم بها التركمان و الأوزبك و كذلك

كتب «تاريخ أصفهان» البروفيسور جلال الدين هماني أحد أبرز الكُتّاب الإيرانيين خلال القرن العشرين. و يبدو الكتاب كجزء من مشروع أكبر لم يكتمل أبداً، حيث أنه يكتفي بمعالجة موضوع الفن في أصفهان. و يُظهر المؤلف حماسة كبيرة في تناوله لهذا الموضوع تعود لكونه مولوداً في هذه المدينة، فيناقش عدة جوانب من تاريخ الفن في أصفهان بشكل مفصل دون أن يترك جزءاً إلا و يغطيه. و تقتصر معلوماته عن أصفهان في فترة ما قبل الإسلام على آثار المواقع التاريخية من الفترة البارثية و التي توصل إليها من خلال لقي أثرية وجدها علماء الآثار و الرحالة الأوروبيون. و يركز القسم الأكبر من الكتاب على الفترة الإسلامية و خصوصاً الفترة الصفوية و ما يليها. و تصنيف معرفة المؤلف الواسعة بأعمال تاريخية و أدبية باللغتين الفارسية و العربية رصيذاً جيداً للكتاب، حيث سعى و بالاعتماد على مقدراته اللغوية لجمع معلومات مختلفة عن الفن و العمارة و الفنانين و الحرفيين، و التي قد نتأثرت بمصادرهما بين مختارات أدبية و كتب تاريخ و شعر و فقه و أدب صوفي.

و يستعرض المؤلف في مقدمته التاريخ العام للفن و للحرف اليدوية و العمارة في أصفهان بدءاً من العصر البارثي حتى وقتنا الحالي، بما يشمله من تطور للفنون المحلية خلال الفترات المختلفة و تأثير الحداثة على ذلك.

كما يعرض تاريخ فن الخط الإسلامي و تطور أنماطه المختلفة و يقدم قائمة بالخطاطين الذين عاشوا في أصفهان مع لمحة عن حياة كل منهم. و يتحدث أيضاً عن الموسيقين و المغنين و صانعي الآلات الموسيقية و حياتهم. و يقدم شرحاً كاملاً عن المقامات الموسيقية المختلفة كما هي في الموسيقى الإيرانية التقليدية و يبحث في تطور الأغاني الفارسية الكلاسيكية «تصنيف». و يكرّس المؤلف أيضاً أحد فصول كتابه للحديث عن تاريخ فن الرسم و الزخرفة الإيراني من القرن الخامس عشر الميلادي حتى فترة تأليفه للكتاب. و يدرس أيضاً ظهور و تطور المدارس الإسلامية المختلفة للرسم و التي جاءت بعد مدرسة هرات في أصفهان، كما يقدم قائمة بأسماء الرسامين و يعرف بمسيرة حياتهم.

و يتناول المؤلف أيضاً المُصدّقين و المسّاحين مع تبيان أسمائهم. كما يخصص فصلاً لأنواع الحرف و الفنون الأقل شعبية و ذلك ليضمن تغطية شاملة لمجالات الفن كافة. كما و يشير في الفصل الأخير من كتابه لرواة قصة الشاهنامه.

علاوة على طيف معلوماته الواسعة التي تركزت على مصادر تاريخية، فإن من بين نقاط قوة الكتاب احتواؤه على فهرس شامل في نهايته يسهل عمل الباحثين. و لا يخلو العمل من بعض

فترة حكم رضا شاه. وتعرض الصور المتنوعة المدرجة فيها لمحة عن تلك الفترة وعن وثائقها ونقوشها ولوحاتها وبعض أماكنها وشخصياتها.

يصف المجلد الأول أحياء طهران والأماكن المختلفة فيها. كما يحوي أقساماً من كتاب «إحصائيات طهران وتعدادها السكاني» للسنوات التالية: ١٨٨٣ و ١٨٩١ و ١٩٢٢ و ١٩٣٢ و ١٩٣٣ والتي يمكن أن تكون مئثار اهتمام لباحثين آخرين من اختصاصات متباينة. وفي الواقع شكّل فهرس المهن حافزاً للمؤلف ليكتب المجلدات الخمسة الأخرى والتي تتضمن قائمة شاملة تتراوح بين مهن على مستوى الوزارة وأعمال كـ«منظف أعقاب السجائر».

و يتسم أسلوب المؤلف التوصيفي للمهن بتخصيص عدد من الصفحات لكل منها مثل «طخان الكركم» و «بائع الشمع» و «صانع الأنسجة» و «صانع الألبسة الرخيصة» و ماشابه ذلك، بحيث يتناول مباشرة بعد وصف كل مهنة تأثيرها و ما ينجم عنها من تغييرات ثقافية، و من ثم يختتم ذلك بتضمين أمثال و تراكيب لغوية تأثرت بها. إلا أن مبالغته في تغطية قضايا هامشية قد قوضت الجانب التوثيقي للكتاب و قيمته كمرجع. و في الحقيقة يعدّ تنظيم الفصول وفقاً للمهن الترتيب الوحيد الذي يضبط ذكريات المؤلف الغنية و علاقاته المدهشة. و مع ذلك يمكن للقارئ أن يجد أيضاً سرداً مفصلاً لأسباب الثورة الدستورية بعد وصف قصير لمهنة «بائع القبعات» مثلاً.

إن اهتمام شهرى بوصف مهن تبدو غير مهمة يجعل من الكتاب أحد أهم مصادر علم الاجتماع الحضري لأكثر الفترات دقة في تاريخ إيران، حيث كانت الحدائث تضيء يوماً بوثيرة متسارعة. و على خلاف المجلد الأول و الكتب التاريخية الأخرى لا يشير العمل للمصادر المستخدمة و لا يذكر أبداً أية أرقام أو سنوات أو أشهر، و بالتالي فهو يعدّ كتاباً عن روايات و تجارب شخصية في حقبة معينة أكثر منه عملاً تاريخياً.

يتميز العمل بكونه مفهوماً للعامّة من القراء و جذاباً لأولئك ذوي الاهتمامات المحددة أيضاً، و بهذا يشمل قراءاً من جميع مناحي الحياة و العمل.

ايرج اسماعيلپور قوجانى
ترجمة مها يازجي

همائي، جلال الدين. تاريخ اصفهان، مجلد هنر و هزمندان. به كوشش ماهدخت بانو همایی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ١٣٧٥، ٣٩١ص.

Huma'i, Jalal al-Din. *Tarikh-i Isfahan: Mujallad-i Hunar va Hunarmandan*. Mahdukt

بتم تغيير معالمها كنتيجة لمشاريع التجديد العمراني و بعض التطورات الأخرى التي شهدتها المدينة.

و يسعى المؤلف من خلال هذا الكتاب لإظهار الشكل الذي بدت عليه شيراز القديمة عن طريق سرد روايات تاريخية تشكل مرآة تعكس ذلك. كما يقوم، نوعاً ما، بالاعتماد على منظور معماري باقتباس أبسط الحالات التي تمت فيها الإشارة إلى مدينته الأصلية و ذلك من خلال ما جاء في النصوص التاريخية و المخططات و كتابات الرحالة و حتى ما تضمنته بعض الكتابات التي قامت بتدوين أحلام بعض الأشخاص و تصوراتهم، حيث يقوم المؤلف بعد ذلك بالربط بين هذه الحالات على شكل خط زمني متواصل.

بالإضافة لمقاربة الموضوع المتبعة في هذا العمل فإن افتقاره للخرائط التي توضح التغيرات المادية في المدينة يفسح المجال لخيال القارئ كي يتصور التطور الذي شهدته عبر التاريخ. و من بين كل المواد التي تم تجميعها فإن الأكثر جذباً للانتباه هو أنظمة الري بالإضافة إلى البوابات و المنازل الفخمة و الشوارع الرئيسية و الأبنية الموجودة في المدينة القديمة مثل البازار و ضريح شاه جراغ.

تتسم محتويات الكتاب بأنها و صافية كما لا تتبنى أية وجهة نظر محددة. و بشكل مماثل فإن هذه الدراسة لا تهتم بالعلاقة المتبادلة بين التخطيط العمراني و الثقافة. إلا أنه و بالرغم من ذلك فإن جمهور القراء الذي يتوجه إليه الكتاب لا ينحصر بأولئك المهتمين بالتاريخ و تخطيط المدينة و إنما يتعداهم إلى حد ما.

ايرج اسماعيلپور قوجانى
ترجمة هالة عدرة

شهرى، جعفر. تاريخ اجتماعى تهران در قرن سيزدهم: زندگى، كسب و كار. تهران: موسسه خدمات فرهنگى رسا: انتشارات اسماعيليان، ١٣٦٨-١٣٦٧، ٦ جلد، ٤٣٤٤ص.

Shahri, Ja'far. *Tarikh-i Ijtima'i-yi Tihran dar Qarn-i Sizdahum: Zindagi, Kasb va Kar*. Tehran: Mu'assasah-yi Khadamat-i Farhangi-yi Rasa: Intisharat-i Isma'iliyyan, 1988-90, 6 vols, 4,344pp.

ملخص

التاريخ الاجتماعى ل طهران في القرن الثالث عشر (الحياة و العمل)

تاريخ اجتماعى تهران در قرن سيزدهم: زندگى، كسب و كار

جُمع هذا الكتاب في ستة مجلدات تمتد على ٤٣٤٤ صفحة و تقدم سرداً شاملاً عن المهن خلال العهد البهلوي مع التركيز على

نهاية المطاف أن الهدف الكامن للعمل هو ربط اسم مدينة كَناباد قدر الإمكان بطريقة نعمة الله و مشايخها بمن فيهم الشخصية المحورية في هذه الطريقة الحاج ملا سلطان محمد بيدختي كَنابادي.

يستهل الكاتب الدراسة بنظرة عابرة على آثار كَناباد ولغتها و ثقافتها، و من ثم يعرض قائمة بأسماء القرى المحيطة بها مرفقة ببضع صفحات تصف كل قرية و تبحث في أصل تسميتها و وسائل الري و أوضاع القنوات المائية فيها، و من ثم يبحث بذكر عدد سكانها و مدى تأثير الصوفية عليهم. إلا أن هذا الوصف لا يقدم مقارنات بين أوضاع هذه القرى و لا يتحدث عن العلاقات فيما بينها.

أما الجزء الثاني من الكتاب فيضم معلومات عن شخصيات كَناباد البارزة في مجالات الفقه و الفلسفة و التصوف و الشعر يستمدّها من مصادر كتابية و شفوية، كما يركز العمل على مجموعة كبيرة و متنوعة من القصائد و الكتب القديمة. و يشبه أسلوب وصفه و بخاصة للمتصوفين أسلوب كتب سببرالقدسين لما يركز عليه من عظمة المتصوفين و من أساليب حياتهم الفريدة و الغريبة.

و بالرغم من كل ذلك، يعدّ العمل الذي نشر أصلاً في عام ١٩٦٩ أول مصدر كامل عن مدينة كَناباد، حيث يضم معلومات بالغة الأهمية عن القنوات و أنظمة الري و الثقافة المرتبطة بهما. و على هذا النحو يمكن أن يُعتبر علماء الانثروبولوجيا كقراء محتملين للكتاب، في حين أنه يتوجه أساساً للقراء المهتمين بالتصوف و المتصوفين الشيعة.

ايرج اسماعيلپور قوچانی
ترجمة مها يازجي

افسر، كرامت الله. تاريخ بافت قديمى شيراز. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگى، ١٣٧٤، چاپ دوم، ٣١٩ص.

Afsar, Karamat Allah. *Tarikh-i Baft-i Qadim-i Shiraz*. Tehran: Anjuman-i Athar va Mafakhir-i Farhangi, 1995, 2nd edn, 319pp.

ملخص

تاريخ شيراز القديمة

تاريخ بافت قديمى شيراز

يشكل هذا الكتاب محاولة لرسم صورة توضح التطور الذي طرأ على مدينة شيراز منذ تأسيسها و حتى بداية العصر البهلوي. و أما بالنسبة للغاية من تأليف هذا العمل فقد تمثلت في تجميع الوثائق المتوفرة و التي تناولت مدينة شيراز القديمة قبل أن

يتخلل هذا القسم عدد كبير من الصور و الخرائط، و هذا ما يجعل من الكتاب مصدراً هاماً خاصة للباحثين المهتمين بدراسة العمارة و الفنون الإسلامية العائدة للعصر المملوكي. كما تشكل الحياة الاقتصادية جانباً مما يغطيه هذا الجزء، حيث يتم التركيز على الأهمية الاستراتيجية للموقع الجغرافي للمدينة بالإضافة إلى أبرز النشاطات الزراعية و الصناعية و التجارية التي قام بها سكانها، و لا يقتصر ذلك على العصر المملوكي فحسب و إنما يمتد ليصل إلى مرحلة تأسيس المدينة في الحقبة الفينيقية. و أخيراً ينتقل المؤلف ليتناول الحياة العلمية التي شهدتها مدينة طرابلس إذ يلجأ إلى التعريف بأهم أدياء المدينة و شعرائها و فقهاءها. و قد ألحق المؤلف بهذه الفصول قسماً خاصاً يتضمن ملحقات تمت إعادة تنضيد بعضها بينما أضيف بعضها الآخر كمخطوطات تنشر لأول مرة. و يشغل هذا الجزء مساحة لا بأس بها من الكتاب لكن أهميته لا تخفى على الباحثين و المهتمين بدراسة هذه الفترة التاريخية.

و بالعموم يتميز هذا الكتاب بالشمولية حيث أنه يغطي جوانب متعددة من التاريخ المملوكي لمدينة طرابلس بطريقة دقيقة و مفصلة. إلا أنه كان من الأفضل لو قام الكاتب بتقديم موجز عن المجلد الأول بغية مساعدة القارئ في استيعاب بعض التفاصيل التي لم يتم التطرق إليها في هذا المجلد. و كذلك فقد كان لإضافة لمحة تاريخية موجزة عن المماليك أن يمكن القارئ من وضع الكتاب ضمن إطاره التاريخي و الحضاري العام.

مريم بن عمر

تابنده گنابادی، سلطان حسين. تاريخ و جغرافياى گناباد. تهران: انتشارات حقيقت، چاپ دوم، ١٣٧٩، ٤٣٧ص.

Tabandah Gunabadi, Sultan Husayn. *Tarikh va Jughrafia-yi Gunabad*. Tehran: Intisharat-i Haqiqat, 2001, 2nd edn, 437pp.

ملخص

تاريخ كَناباد (الجنابذ) و جغرافيتها

تاريخ و جغرافياى گناباد

يعدّ مؤلف هذا الكتاب من أشهر أفراد طريقة نعمة الله الصوفية. وللمرء أن يدرك بأن مفهوم تاريخ المتصوفين بالنسبة للكثير منهم ينحصر بسرد السير الذاتية و تقاليد مشايخهم. و يتجنّب مريدوا هذه الطريقة السياسة لدرجة الوسوسة، و تبعاً لنظرتهم للعالم فإن الجغرافيا لديهم تعادل «طريق الوجود» و التاريخ هو «طريق النفوس». و بذلك لا يجد المرء في الكتاب أي خرائط جغرافية أو سرد لتاريخ صراعات سياسية. حيث يمكن القول في

التاريخية فقد تم الاكتفاء بعدد محدود منها، إذ قام المؤلف بالاستشهاد بها والافتقار منها في أغلب الأحيان، بيد أن الكتاب كان قد اكتسب قيمة كبيرة من جراء امتلاك المؤلف إمكانية الاطلاع على المصادر الأصلية بالإضافة إلى أنه كان شاهداً عاصر هذه المدينة وعاش فيها.

كريم جوان
ترجمة بلقيس رواشد

تدمري، عمر عبد السلام. تاريخ طرابلس السياسي والحضاري عبر العصور: عصر دولة المماليك. بيروت: المؤسسة العربية للدراسات والنشر، ١٩٧٨، المجلد الثاني، ٦٧٥ص.

Tadmuri, 'Umar 'Abd al-Salam. *Tarikh Tarabulus al-Siyasi wa-al-Hadari 'Abra al-'Usur: 'Asr Dawlat al-Mamalik*. Beirut: Al-Mu'assasah al-'Arabiyyah lil-Dirasat wa-al-Nashr, 1978, 2nd vol. only, 675pp.

ملخص

تاريخ طرابلس السياسي والحضاري عبر العصور: عصر المماليك

يتناول هذا المجلد تاريخ مدينة طرابلس الشام في العهد المملوكي حيث يضم قسمين يتناولان الجانب السياسي والجانب الحضاري. ويتناول الجزء الأول من الكتاب تنظيم المدينة من الناحيتين الإدارية والسياسية كما يضم عدداً من الجداول تبين أسماء الولاة في طرابلس إضافة إلى كبار موظفيها من قضاة وكتاب ديوان. ويمتد ليشمل التركيبة السكانية للمدينة، مع الإشارة إلى بعض الأقليات الدينية فيها كالمسيحيين والإسماعيليين. كما يتم أيضاً إبراز الدور الذي لعبته طرابلس في التصدي لبعض القوى الخارجية مثل الأرمين والتتار، كذلك يتم استعراض تاريخ طرابلس النضالي ضد الأوروبين إذ يركز المؤلف على دور المدينة في إخراج ما كان قد بقي في بلاد الشام من الصليبيين، إضافة إلى صمودها أمام الغارات التي كان يشنها القبارصة والإيطاليون. وفي النهاية يتم تسليط الضوء على بعض الحالات التي شهدت وقوع قتل واضطرابات سياسية حدثت في طرابلس خلال العهد المملوكي. كما يتم الحديث عن بعض الكوارث الطبيعية التي حلت بالمدينة، فضلاً عن بعض الحوادث الطريفة النادرة. وينتهي هذا الجزء بتحول طرابلس إلى ولاية عثمانية بعد سقوط دولة المماليك.

وفي الجزء الثاني من الكتاب يتم الحديث عن بناء مدينة طرابلس القروسطية، إذ يتناول المؤلف ما تمتعت به المدينة من عمارة عسكرية ودينية ومدنية، بما في ذلك من مساجد وزوايا وأسواق ومدارس وحمامات وأبراج وقناطر ونقوش وكتابات تاريخية. وإضافة إلى التوصيفات الدقيقة للمعالم الأثرية

ناصر الشريعة، محمد حسين. تاريخ قم و زندگانی حضرت معصومه. قم: انتشارات دار الفکر، ١٣٥٠، ٣٥٠ص.

Nasir al-Shari'ah, Muhammad Husayn. *Tarikh-i Qum va Zindagani-yi Hazrat-i Ma'sumah*. Qum: Intisharat-i Dar al-Fikr, 1971, 350pp.

ملخص

تاريخ مدينة قم و سيرة السيدة فاطمة المعصومة

تاريخ قم و زندگانی حضرت معصومه

يتناول هذا الكتاب، وهو من تأليف محمد حسين بن محمد حسن قمي ناصر الشريعة، تاريخ مدينة قم في العصر الإسلامي و قد نشر أول مرة سنة ١٩٤٥ قبل أن يقوم علي دواني بتحريره و إعادة نشره سنة ١٩٧١ بعد أن قام بإضافة معلومات جديدة إلى النسخة الأصلية و تحديث بعض المعلومات الأخرى فيه. و قد استمد الكاتب أغلب معلوماته من نصوص تاريخية و دينية متعددة و مما تبقى من شواهد تاريخية النقوش الموجودة على الأبنية التاريخية ما أضاف قيمة جديدة على الكتاب. كما اعتمد المؤلف على كتاب «تاريخ قم» الشهير للمؤلف حسن بن محمد بن حسن القمي و الذي يعود تاريخ تأليفه إلى القرن الرابع الهجري الموافق للقرن العاشر الميلادي، حيث استقى منه جزءاً كبيراً من معلوماته التاريخية كما قام أحياناً بإدراج صفحات كاملة من الكتاب المذكور.

يسعى الكاتب من خلال عمله هذا إلى تقديم عمل تاريخي شامل لمدينة قم، يتناول تاريخ موضوعات متعددة من تاريخ تأسيس المدينة إلى موقعها الجغرافي و سكانها. في هذا السياق يستعمل المؤلف عمله بذكر فضائل هذه المدينة حسب ما جاء في الروايات الشيعية ثم ينتقل إلى شرح سبب تسميتها بهذا الاسم و يذكر عدة روايات متعلقة بهذا الموضوع قبل أن يؤكد على رأيه الشخصي في النهاية. يعتقد الكاتب أن أول من أقام في مدينة قم من العرب كانوا هم الأشاعرة إذ يشير إلى الخلافات و الصراعات التي نشبت بينهم و بين سكان المدينة الأصليين. لقد سعى الكاتب ألا يغفل في كتابه أياً من النقاط المهمة فقام بذكر مناطق و أبنية تاريخية مختلفة كما تناول في كتابه الحكام و العلماء و الصالحين المدفونين في هذه المدينة. و قد تم بشكل خاص تخصيص أطول فصل من الكتاب و هو الفصل الأخير للحديث عن شخصيات المدينة من علماء الدين و الفقهاء و المحدثين كما تم ذكر هؤلاء في قائمة حسب الترتيب الأبجدي و بعد ذلك احتوى الكتاب على ملخصات تبحث في سيرهم الذاتية و أعمالهم.

و يتضمن الفصل الثالث من الكتاب سيرة فاطمة بنت موسى الكاظم، أخت الإمام الرضا و قصة قدومها إلى مدينة قم قبل أن يتبع ذلك سرد لتاريخ ضريحها بالإضافة إلى تأسيسه و عمليات إعادة بنائه التي حدثت في فترات مختلفة. يتبع المؤلف في هذا الكتاب أسلوباً سردياً إذ أن انتماءه إلى طبقة رجال الدين جعلت منه غير موع باتباع الأساليب النقدية. أما فيما يخص المصادر

Abu al-Fadl, Muhammad Ahmad. *Tarikh Madinat al-Mariyyah al-Andalusiyyah fi al-'Asr al-Islami: Mundhu Insha'iha Hatta Istila'* al-Murabitin 'Alayha, 344-484 H/955-1091 M. Alexandria: al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah, 1981, 299pp.

Abu al-Fadl, Muhammad Ahmad. *Tarikh Madinat al-Mariyyah al-Andalusiyyah fi al-'Asr al-Islami: Dirasah fi al-Tarikh al-Siyasi wa-al-Hadari*. Alexandria: Dar al-Ma'rifah al-Jami'iyah, 1996, 244pp.

ملخص

تاريخ مدينة المرية الأندلسية في العصر الإسلامي: دراسة في التاريخ السياسي والحضاري

ملخص

تاريخ مدينة المرية الأندلسية في العصر الإسلامي: منذ إنشائها حتى استيلاء المرابطين عليها ٣٤٤-٤٨٤هـ/٩٥٥م-١٠٩١م

يتناول الكتاب التاريخ السياسي والحضاري لمدينة المرية الإسلامية منذ تأسيسها عام ٣٤٤ هـ/٩٥٥م وحتى استيلاء المرابطين عليها سنة ٤٨٤ هـ/١٠٩١م، وأهميتها كقاعدة بحرية حربية وتجارية لعبت دورا هاما في تاريخ الأندلس بوجه عام وتاريخ البحرية الإسلامية بوجه خاص.

يتناول المؤلف في الباب الأول وبشكل متكامل تاريخ مدينة المرية السياسية بين عامي ٣٤٤-٤٨٤هـ/٩٥٥-١٠٩١م، وما يتعلق بذلك من تأسيس المدينة ومزاياها الجغرافية الهامة، إضافة إلى ظروفها التاريخية التي أهلتها لتصبح قاعدة الأندلس البحرية. يتبع ذلك دراسة لعصر ولاة المرية العامريين كخيران وزهير ومن ثم إقامة دولة بني صمادح التي استمرت حتى استولى المرابطون على المدينة سنة ٤٨٤هـ/١٠٩١م. فيما يقدم الباب الثاني عرضا لأهم المظاهر الحضارية للمدينة مبتدئا بتطورها العمراني ودراسة لأهم آثارها الباقية، كما يتطرق للحياة الاقتصادية والعلمية فيها بشكل مفصل. وبذلك تكتمل الصورة التي نجح المؤلف في رسمها لمدينة المرية الإسلامية سياسيا واقتصاديا وعمرانيا وعلميا بالرغم من قلة المصادر والأبحاث العلمية التي تناولها.

لقد استطاع الكاتب مقارنة بحثه بشكل علمي ومنهجي اعتمد فيه على مقابلة النصوص وتحليلها واستنباط النتائج والحقائق الداعمة لبحثه منها ليقدم في النهاية مادة علمية جيدة للدارسين والمهتمين بهذا الموضوع. إلا أنه يؤخذ عليه ضعف تزويد البحث بالصور والمخططات التوضيحية اللازمة خاصة فيما يتعلق بالعمارة الموجودة في المدينة.

شيرين خضر

يمثل هذا الكتاب دراسة معمقة ومحكمة لتاريخ مدينة المرية الأندلسية متناولا أهم فترات تاريخها السياسي وتطورها المدني والعمراني في عصر الخلافة الأموية وعصر ملوك الطوائف. كما ويتوقف عند أسباب وبوادر ظهور دولة المرابطين بالأندلس. وترجع قيمة العمل - رغم صعوبة لغته و معلوماته المتشعبة ما يتطلب إتقان اللغة العربية ومعرفة بالتاريخ الإسلامي- إلى ندرة المراجع الحديثة التي تتناول المرية بشكل خاص وحركيتها أيام الأندلس بشكل أعم.

يتكون الكتاب من بابين يتناول أولهما التاريخ السياسي لمدينة المرية بينما يتطرق الثاني لأهم مظاهرها الحضارية. وينقسم الكتاب إلى فصول متعددة تبين للقارئ مختلف التفاصيل الاقتصادية والعسكرية والسياسية والعلمية والاجتماعية المتعلقة بالمدينة، كما تبرز أهم التطورات الصناعية والعلمية التي برع فيها أهل المدينة ويضم ذلك إنتاجات فنية وتجارية وعمرانية وحربية.

وقد اعتمدت منهجية المؤلف على العودة إلى عدد كبير من المؤرخين البارزين بالإضافة إلى الوثائق التاريخية التي تضم صورا وخرائط قام المؤلف بتوثيقها في نهاية الكتاب وفي حواشي الصفحات بشكل جيد. وقد استلهم جل دراسته من دراسة سابقة للدكتور السيد عبد العزيز سالم حيث يعد هذا الكتاب مكملا لها.

في النهاية يركز الكاتب بشكل خاص على أهم الشخصيات وأدوارها في تعميق التفرة العرقية السائدة زمن الأندلس بين البربر والعرب واليهود والصقالبة والأندلسيين حيث تلخصت أحداث المرية في أكثر من مناسبة بصراعات بين هذه الأطراف.

حمزة التابعي

أبو الفضل، محمد أحمد. تاريخ مدينة المرية الأندلسية في العصر الإسلامي: منذ إنشائها حتى استيلاء المرابطين عليها ٣٤٤-٤٨٤هـ/٩٥٥-١٠٩١م. الإسكندرية: الهيئة المصرية العامة، ١٩٨١، ٢٩٩ص.

و العسكرية محاولا دحض وصف البعض لذلك العهد بأنه كان عصر انحطاط و تأخر.

يتناول المؤلف في التقديم العام الجهود المضنية التي بذلها في اقتفاء أثر المؤلفات العربية القديمة المحدودة للغاية والتي تناولت تاريخ مدينة الإسكندرية، و محاولة الوصول إليها و دراستها، إضافة لتوضيح ثمره جهود الباحثين.

أما مقدمة الكتاب فهي مخصصة لتناول أحوال الإسكندرية في العصور القديمة و تخطيط المدينة في العصور اليونانية و الروماني، إضافة إلى أحياء المدينة و أهم معالمها. ثم يتم الانتقال للحديث عن دخول المسيحية لها و انتشارها فيها في العصر البيزنطي، حيث يتم التطرق إلى أهم الكنائس و الأديرة التي تم تأسيسها، إلى جانب الحديث عن موضوعات مثل نشأة الصراعات المذهبية و حركة الرهبنة.

و يتناول الكتاب أحوال الإسكندرية في حقبة فجر الإسلام عقب دخول جيش عمرو بن العاص إليها، و ماتم حينئذ من إعادة بناء أسوار المدينة و تشييد المساجد المختلفة و الأبنية الحكومية و غير ذلك. كما يغطي الكتاب الفترتين الفاطمية و الأيوبية من تاريخ المدينة و كذلك أهميتها العلمية و العمرانية و الحربية، إضافة إلى التجارة الداخلية و الخارجية فيها زمن صلاح الدين. إلى جانب ذلك يناقش الكتاب التطورات التي شهدتها المدينة في عهود خلفاء صلاح الدين مثل العزيز عثمان و الملك الكامل محمد كما يتطرق للحديث عن الرحالة و المؤرخين الذين زاروها كالمؤرخ أبو شامة و الرحالة عبد اللطيف البغدادي. و قبل الانتقال للحديث بلبجاز شديد عن أحوال الإسكندرية في العصر العثماني و أثناء الحملة الفرنسية، يخصص المؤلف قسما خاصا يتناول فيه عصر المماليك و يغطي فترات حكم كل من بيبرس و قلاوون و الأشرف شعبان.

يتميز الكتاب بحسن التوثيق، فقد حرص المؤلف على اتباع الدقة في توثيق كافة المعلومات التي اعتمد عليها من خلال استخدام الحواشي في الكثير من الصفحات و إيراد قائمة بالمراجع في نهاية الكتاب. و قد زُوِّدَ الكتاب بملحق للصور يضم عشرين صورة لبعض المساجد و المعالم الأثرية الموجودة في الإسكندرية، حتى و إن كان معظم هذه الصور غير واضح.

ثمة أحداث هامة لم يتناولها الكتاب و من أبرزها إنشاء مكتبة الإسكندرية في الفترة البطلمية و احتراقها، و قد أغفل الكاتب هذا الحدث رغم تطرقه للحديث عن العصر الإغريقي. و مع ذلك فإن العمل يعد بوجه عام نواة طيبة لمزيد من البحث في تاريخ الإسكندرية في العصر الإسلامي الذي لم ينل حظا وافرا من الدراسات نتيجة لندرة المراجع أو فقدها كما يشير المؤلف.

داليا صبري

أبو الفضل، محمد أحمد. تاريخ مدينة المربة الأندلسية في العصر الإسلامي: دراسة في التاريخ السياسي و الحضاري. الإسكندرية: دار المعرفة الجامعية، ١٩٩٦، ٢٤٤ص.

الأولى حوالي ٢٣٠٠ قبل الميلاد و حتى ظهور الإسلام سنة ٦٢٢ ميلادية حيث يغطي بذلك حوالي الثلاثين قرنا يتم تقسيمها إلى عشر حقب زمنية تستهل بقدما العماليق و الأموريين مروراً بالحقبة الحثية و الفينيقية و الآشورية و السلوقية و الرومانية و التدمرية و البيزنطية حتى فترة وجود الغساسنة في حمص. بينما يبحث المجلد الثاني في تاريخ حمص منذ ظهور الإسلام سنة ٦٢٢ ميلادية و حتى تاريخ المدينة الحديث مع حلول سنة ١٩٧٧، و هو بذلك يغطي فترة الخلافة الإسلامية مروراً بالعصر العثماني و الحرب العالمية الثانية مستعرضا مختلف نواحي الحياة السياسية و الاقتصادية و الاجتماعية و الإدارية. يسلط عيسى أسعد الخوري الضوء على أهمية و صعوبة عمل المؤرخ كي يستطيع أن يقدم في نهاية المطاف عملا موثوقا، و يوضح منهجية بحثه التاريخي و مصادر المعلومات التي اعتمدها في الكتاب و ما تشمله من أساطير و تقاليد شعوب المنطقة بالإضافة إلى الآثار القديمة المكتشفة حديثا و ما احتوته بعض الأسفار القديمة و ما كتبه قدماء المؤرخين و المحدثون منهم.

يعد هذا العمل من أشمل الأبحاث في تاريخ حمص و يتوجه إلى كل من الباحثين و القراء غير المختصين، حيث تتميز لغته بالفصاحة و السهولة. كما أن اتباعه لأسلوب التقسيم الزمني يجعل من السهل على القارئ أن يحتفظ بصورة شاملة عن الموضوع.

و رغم وفرة المصادر عن الحقب التاريخية التي يتناولها المجلد الثاني، إلا أنه يفتقر إلى الصور و الخرائط التي قد يفيد القارئ منها في فهم جغرافية المناطق المتناولة و الأماكن المدروسة. و بشكل عام يتميز الكتاب بنوعية جيدة إذ يقدم للقارئ العاديين و الباحثين معا مرجعا لدراسة تاريخ مدينة حمص.

طارق رزوق

الشيال، جمال الدين. تاريخ مدينة الإسكندرية في العصر الإسلامي. الإسكندرية: دار المعارف، ١٩٦٧، ٢٠٤ص.

Shayyal, Jamal al-Din. *Tarikh Madinat al-Iskandariyyah fi al-'Asr al-Islami*. Alexandria: Dar al-Ma'arif, 1967, 204pp.

ملخص

تاريخ مدينة الإسكندرية في العصر الإسلامي

يمثل هذا العمل محاولة من قبل المؤلف لإلقاء أضواء جديدة على تاريخ الإسكندرية كواحدة من أهم المدن الإسلامية بغية توضيح الدور الذي تمتعت به في العصر الإسلامي كمرکز إشعاع حضاري و ثقافي، و أيضا كمرکز للنشاطات الاقتصادية

الإسلامية، و من بينهم أسد بن الفرات و سحنون و ابن الجزائر و الحصري و ابن رشيق و ابن شرف.
و يتميز هذا الكتاب بأسلوبه السلس و لغته البسيطة و طرافة بعض قصصه و أبياته الشعرية التي يستشهد بها الكاتب، مما يجعل فهمه سيرا و قراءته ممتعة. كما يتميز بوفرة المصادر التي يشير إليها المؤلف، إذ تتنوع بين مراجع تاريخية و كتب أدبية و دواوين شعرية، ما يجعل من الكتاب نافذة يستطيع من خلالها الباحثون التعرف على مخزون هام و ثري من المؤلفات التي تم تأليفها عن القيروان.

غير أن القارئ يلحظ إغفال الكاتب للجوانب الحضرية و الثقافية للمدينة. فهو مثلا لا يهتم بما تتمتع به المدينة من مظاهر ازدهار معماري و هو ما تعكسه قلة الصور التي نجدها في الكتاب و التي تعود جميعها لنفس المكان و هو جامع عقبة بن نافع. كما أنه لا يتطرق إلى مظاهر الانحطاط الثقافي و العلمي التي شهدتها القيروان خاصة خلال العقود التي سبقت فترة الحماية الفرنسية. و يمكن تفسير التركيز على الجانب الأدبي أكثر من غيره بالرجوع إلى خلفية الكاتب فهو أديب و متخصص في الدراسات الأدبية و أغلب مؤلفاته تصب في هذه.

مريم بن عمر

الخوري، عيسى أسعد و الخوري، منير. تاريخ حمص: من أقدم أدوارها إلى الآن، أو: تاريخ أربعة آلاف سنة و نصف، من سنة ٢٣٠٠ ق م إلى سنة ١٩٤٠ م. حمص: مطبعة السلامة، ١٩٤٠، مجلدان، ١٠٥٢ ص.

Al-Khuri, 'Isa As'ad and al-Khuri, Munir. *Tarikh Hims min Aqdam Adwariha ila al-'An, aw, Tarikh Arba 'at Alaf Sanah wa-Nayyif, min Sanat 2300 QM ila Sanat 1940 M*. Homs: Matba'at al-Salamah, 1940, 2 vols, 1,052pp.

ملخص

تاريخ حمص من أقدم أدوارها إلى الآن أو تاريخ أربعة آلاف سنة و نصف، من سنة ٢٣٠٠ ق م إلى سنة ١٩٤٠ م

يقدم الكتاب في مجلديه سردا شاملا لتاريخ مدينة حمص منذ نشأتها الأولى حتى سنة ١٩٧٧، فيتحدث عن مختلف الحقب التاريخية التي مرت بها المدينة و ما تضمنته من أحداث تاريخية مفصلية و شخصيات بارزة. ابتداءً كتابة هذا العمل عيسى أسعد الخوري و أتمه ابنه منير الذي أضاف له الحقب الزمنية الممتدة ما بين ١٩٤٠ و ١٩٧٧.

لجأ المؤلفان إلى تقسيم الكتاب إلى حقب تاريخية تم فيها اتباع التسلسل الزمني ضمن مجلدين يشتمل كل منهما على حوالي ٥٠٠ صفحة. يتناول المجلد الأول تاريخ حمص منذ نشأتها

الأوروبي لتكون خاصة بالحكام الإنجليز، مع محاولته إبقاء أمران مخصصة للمواطنين العاديين. و يلجأ المؤلف أيضا إلى توصيف المعالم الرئيسة التي ميزت تخطيط المدينة، كما يعمد إلى رصد المصالح الحكومية و تواريخ إنشائها، إضافة إلى حديثه عن قطاع السكن و تقسيمه إلى درجة أولى و ثانية و ثالثة. و من الملفت للنظر ما ذكره المؤلف في الصفحة ١٣٥ من أن تخطيط المدينة قد أصبح محل اهتمام كبير في عهد كنتشتر، و أن الأمر لم يكن كذلك في عهد الحكم التركي. و هذا يتناقض مع ما ذكره هو نفسه في الفصل الثاني في الصفحة ٣١ عما ورد في أمر الخديوي بشأن المدينة. و كذلك فإن المؤلف قد أكد أيضا أن عهد كنتشتر كان هو أول عهد يشهد عملية تخطيط مسبق للمدن السودانية، و هذا بدوره يناقض ما ذكره في الفصل السابع في الصفحة ١٤٤ و الصفحة ١٤٥، حيث يشير إلى أنه قد تم إنشاء المدينة الجديدة على نفس تخطيط المدينة في العهد التركي.

و تؤرخ الفصول الثلاثة الأخيرة للتعديلات المتتالية التي طرأت على مخطط مدينة الخرطوم بعد الفتح، و ذلك من حيث تاريخ هذه التعديلات و أسبابها و دوافعها. و يذكر المؤلف أيضا وصول خط السكك الحديدية و إنشاء كل من جسري النيل الأزرق و الأبيض و أثرهما على حركة السكان، بالإضافة إلى التوسع و الامتدادات في المدن الثلاثة إلى ما بعد الاستقلال.

فتحي بشير

طويلي، أحمد. تاريخ القيروان الثقافي و الحضاري من الفتح إلى أواخر القرن التاسع عشر. تونس: الشركة التونسية للنشر و تنمية فنون الرسم، ٢٠٠١، ٢٢٣ ص.

Tawili, Ahmad. *Tarikh al-Qayrawan al-Thaqafi wa-al-Hadari: min al-Fath ila Awakhir al-Qarn al-Tasi 'Ashar*. Tunis: Al-Sharikah al-Tunisiyyah lil-Nnashr wa Tanmiyyat Fnun al-Rasm, 2001, 223pp.

ملخص

تاريخ القيروان الثقافي و الحضاري من الفتح إلى أواخر القرن التاسع عشر

يهتم هذا الكتاب بمدينة القيروان مصورا ازدهارها الحضاري و إشعاعها الثقافي و الأدبي و العلمي منذ تأسيسها سنة ٦٧٠ ميلادية حتى تاريخ إعلان الحماية الفرنسية على تونس سنة ١٨٨١. و يشير الكاتب إلى أنه بالإضافة إلى كون القيروان قد شكلت مركزا للعلم اعتاد أن يؤمه الطلاب من بلدان المغرب و المشرق و الأندلس، فإنها كانت أيضا مركزا اقتصاديا و تجاريا هاما. كما يتناول الكتاب حياة و مؤلفات أعلام من القيروان تألقوا في ميادين العلوم و الآداب و ذاع صيتهم في البلاد العربية و

في إثارة اهتمام القارئ بما يتعلق بالغنى الحضاري لهذا الإرث الإسلامي، كما تمكن من تقديم بحث ذي نوعية جيدة و فكرة شاملة عن تاريخ المدينة و حضارتها.

طارق رزوق

أبو سليم، محمد إبراهيم. تاريخ الخرطوم. بيروت: دار الجيل، ١٩٧٩، ٢١٤ص.

Abu Salim, Muhammad Ibrahim. *Tarikh al-Khurtum*. Beirut: Dar al-Jil, 1979, 214pp.

ملخص

تاريخ الخرطوم

يبحث الكتاب في التاريخ العمراني لمدينة الخرطوم حيث تتحدث مقدمته عن التحضر في إقليم الخرطوم منذ عصر الممالك المسيحية القديمة ثم في عصر مملكة سنار (١٥٠٤م- ١٨٢١م)، كما يتطرق إلى ذكر المشايخ من قبيلة المحس الذين قاموا بتأسيس القرى التي شكلت لاحقاً نواة الخرطوم و الخرطوم بحري و أم درمان، إضافة إلى قيامه بذكر ما حدث أثناء الفتح التركي الذي حدث سنة ١٨٢١ من اتخاذ الخرطوم سنة ١٨٣٠ عاصمة للحكم.

و بعد ذلك ينتقل الكتاب ليتناول موضوع العمران في العهد التركي و ما يتصل بهذا الموضوع من توفير مواد البناء و استغلال العمال المهرة من مصر، إضافة إلى تعيين ناظر للعمارة الحكومية و تشجيع الموظفين و المواطنين على بناء مساكنهم الخاصة. و من ثم يتابع المؤلف بتقديم توصيف لمدينة الخرطوم بأحيائها المختلفة و أسلوب الإدارة و التعليم و الحياة فيها، إضافة إلى تركيبها السكانية التي تضم سودانيين و غيرهم من الأوروبيين و العرب. كما يتطرق أيضاً إلى توصيف المدينة بمبانيها و شوارعها مع ذكر الدور الحكومية و الخدمات الحضرية و العملات التي كانت متداولة آنذاك. و يلي ذلك انتقال المؤلف للحديث عن سقوط الخرطوم في شهر كانون الثاني يناير سنة ١٨٨٥ على يد المهدي و نهاية الحياة الحضرية فيها تماماً مع انتقال الحكم إلى أم درمان.

و بعد ذلك ينتقل المؤلف ليتناول قيام دولة المهدي، كما يلجأ إلى وصف نشأة منطقة أم درمان فيتحدث عن قطاعات المدينة إضافة إلى المباني البارزة الواقعة داخل السور و المصالح الحكومية و النقل النهري و صناعة الأسلحة و سك العملة. بالإضافة إلى ذلك، يتم استعراض سقوط دولة المهدي في شهر أيلول سبتمبر سنة ١٨٩٨، كما يقدم المؤلف وصفا لمبنى قبة المهدي و المباني الهامة الأخرى، إضافة إلى تناوله لموضوع اهتمام الخليفة بإنشاء الشوارع الفسيحة المستقيمة. و قد خصص المؤلف الفصل السابع للحديث عن تخطيط مدينة الخرطوم في عهد كتنشر، الذي كان يسعى لإنشاء مدينة على الطراز

سالم، السيد عبد العزيز. تاريخ الإسكندرية و حضارتها في العصر الإسلامي. الإسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة للطباعة و النشر، ١٩٨٢، الطبعة الثانية، ٦٥٢ص.

Salim, al-Sayyid 'Abd al-'Aziz. *Tarikh al-Iskandariyyah wa-Hadaratuha fi al-'Asr al-Islami*. Alexandria: Mu'assasat Shabab al-Jami'ah lil-Tiba'ah wa-al-Nashr, 1982, 2nd edn, 652pp.

ملخص

تاريخ الإسكندرية و حضارتها في العصر الإسلامي

لغيت الفترة الإسلامية من تاريخ مدينة الإسكندرية عناية هزيلة من قبل المؤرخين مقارنة بتاريخ المدينة العائد للحقبتين اليونانية و الروماني. و هذا ما دفع مؤلف هذا الكتاب، كما تشير المقدمة، لتسليط الضوء على هذه الفترة المنسية من تاريخ المدينة. و من الدوافع الأساسية للبحث في الإرث الحضاري الخاص بهذه الفترة من تاريخ المدينة ما لحق بتراتها الإسلامي من ضياع شمل أجزاء كبيرة، إضافة إلى محاولة الكشف عن أجزاء من سورها العائد لتلك الفترة.

يمتد الكتاب على قسمين أساسيين، حيث يتحدث أولهما عن تاريخ مدينة الإسكندرية منذ تأسيسها سنة ٣٣٢ قبل الميلاد و حتى آخر عهد ازدهار لها و بداية عصر الانحدار سنة ١٤٢١. أما القسم الثاني من الكتاب فيتناول حضارة مدينة الإسكندرية من خلال الحديث عن بيئتها العمرانية بما تضم من عمارة حربية و دينية و مدنية، ليختتم الكتاب بالحديث عن الحياة الاقتصادية و العلمية في هذه المدينة.

و بالرغم مما يقدمه الكتاب من لمحة عامة عن التاريخ الطويل لمدينة الإسكندرية، فإنه يركز بشكل أكبر على الحقبة الإسلامية التي لجأ الكاتب إلى تقسيمها إلى فترات زمنية تم فيها اتباع الترتيب التاريخي بدءاً بفترة تأسيس المدينة و مروراً بالحقبات الأموية و العباسية و الفاطمية و الأيوبية وصولاً إلى عصر الانحدار. و هذا ما من شأنه أن يسهل على القارئ الإلمام بهذه المرحلة الزمنية و أهم أحداثها التاريخية. و في القسم الثاني من الكتاب اعتمد المؤلف على التقسيم بحسب الموضوعات التي اعتمدت سرداً ووصفياً تم التركيز فيه على أهم الإنجازات الحضارية في مدينة الإسكندرية خلال العصر الإسلامي، و هذا ما يشتمل على العمارة الدينية متمثلة بالمساجد و العمارة المدنية بما تضم من قصور، إضافة إلى الدور الخاصة و العامة. كما تجدر الإشارة إلى اللغة التي اعتمدها الكاتب و التي تميزت بالسهولة و الوضوح، و هذا ما يجعل الكتاب في متناول القراء غير المختصين.

و على الرغم من قيام المؤلف بلفت النظر إلى أهمية الإرث الحضاري الإسلامي للإسكندرية، لا بد من ذكر بعض المثالب التي يعانى منها الكتاب، و من أهمها افتقاره للصور التوضيحية التي كان من شأنها أن تغني العمل و تزود القارئ بانطباعات أكثر شمولية عن هذه المدينة. إلا أنه و بشكل عام، فقد نجح المؤلف

إضافة إلى ذلك يعرض العمل قائمة مراجع موسعة تشتمل على مخطوطات عثمانية و كتب باللغة الأرمنية و الإنجليزية و الفرنسية و الإيطالية و الألمانية. و قد وردت المخطوطات العثمانية في النص أحيانا بطبعتها الأصلية مرفقة بترجمة لها، كما ورد البعض الآخر منها في آخر الكتاب.

كذلك يعود الكتاب إلى المصادر الأصلية في بحثه من أجل التعرف على نشأة المجالس المحلية و هيكلتها الإدارية و شروط منح التراخيص لإنشاء المصانع، و كذلك يقدم معلومات عن الأنشطة الصناعية و التعدين في الجزر.

كما أنه يقدم معلومات مستقاة شخصيا من أناس لعبوا دورا رياديا في تطوير العلاقات التجارية و الإنتاج الصناعي في الجزر. ففي العهد العثماني رخصت الدولة لسكان الجزر المسيحيين بتعاطي التجارة و إنشاء المصانع، و قد تضمن الكتاب الوثائق الخاصة بتلك التراخيص و المراسلات ذات الصلة، و وردت تلك الوثائق مع ترجماتها. فضلا عن ذلك نجد اقتباسات من فنانين و مهندسين معماريين و مسافرين آخرين.

و بتصفحنا للكتاب يمكننا أن نلاحظ أنه انطلاقا من التجارة و وصولا إلى الأنشطة الرياضية، فقد اضطلع السكان اليونانيون و الأرمن و اليهود بدور هام جدا في الحياة الاجتماعية و الثقافية و الاقتصادية جنبا إلى جنب مع المسلمين. و يحتوي الكتاب أيضا على معلومات مفصلة عن البحوث الأثرية و التاريخ المعماري للجزر، كما نجد بعض الشواهد على تأثير حركات الإصلاح العثماني في العمارة و في نمط حياة هذه الجزر.

و قد كرّس الكاتب الجزء الأكبر من عمله للعمارة التي صنفها في قسمين: دينية و مدنية؛ تنقسم العمارة الدينية بدورها إلى صنفين: إسلامية و غير إسلامية. و يعطي الكاتب معلومات مفصلة عن كل المنازل الموجودة في هذه الجزر مرتبا إياها أبجديا، كما يشير إلى الحياة الاجتماعية و الثقافية لتلك الفترة من خلال الرجوع إلى مقتطفات من مذكرات بعض الأوروبيين الذين كانوا جزءا من الأوساط الاجتماعية للحكم العثماني خلال القرن التاسع عشر. كما يشير الكاتب إلى الأعمال التي كتبت عن بويوكادا من قبل الكتاب الأتراك الذين ولدوا خلال الجزء الأول من القرن العشرين.

و مع أن الكتاب كان قد كُتِبَ بالاستناد على مصادر أصلية إلا أنه لا يقوم دائما بتحليلها بطريقة أكاديمية. فيشتمل أحيانا على بعض النقاط غير الملائمة كالصفحات التي تلي مقدمة المجلد الثاني و تحتوي على إشعارات للحملة الانتخابية و التي تظهر ترشح الكاتب لمنصب رئيس بلدية في انتخابات سنة ١٩٨٩ البلدية، كما تتضمن بعض المقالات الصحفية التي تتحدث عن الكاتب. و مع ذلك يبقى الكتاب مرجعا جيدا لأولئك الذين يودون الحصول على معلومات شاملة عن الجزر، خاصة فيما يتصل بتاريخها المعماري.

فريال تانسوغ
ترجمة عادل لاغ

بالأحداث السياسية البارزة و بأصالة و تنوع آثارها الباقية. و قد اعتمد المؤلف في هذا البحث على اتباع منهج علمي منظم، قام فيه بإسناد مادته التوثيقية على مجموعة كبيرة من المصادر التاريخية التي قام بمقارنتها بطريقة علمية جدلية مقارنة بين مقولات المؤرخين المتضاربة في أغلب الأحيان بغية الوصول إلى ما يعتقد أنه يشكل الصورة الأكثر مصداقية و الأقرب للحقيقة التاريخية.

و على الرغم مما يقدمه الكتاب من مادة علمية غنية فقد واجه المؤلف صعوبة في توضيح و ترتيب أقسام دراسته بشكل متسلسل و واضح. و من الملاحظ أيضا أن الاعتماد على التوثيق الفوتوغرافي في القيام بمقاربة واقع الآثار الإسلامية الباقية كان غير مجد نتيجة عدم دقة الصور التي نشرت بالأبيض و الأسود، و هذا ما أثر على مدى نجاحها في نقل الواقع.

و إجمالا يمكن القول أن البحث قد قام بتقديم دراسة علمية منهجية جيدة تناولت الجوانب التاريخية و الحضارية لمدينة طرابلس الشام في العصر الإسلامي، و لذلك فهو يشكل مرجعا متفردا للراغبين في التعرف على فترة تاريخية هامة من تاريخ هذه المدينة.

شيرين خضر

Tuğlacı, Pars. *Tarih Boyunca İstanbul Adaları*.
İstanbul: Cem Yayınevi, 1992, 2 vols, 1,120pp.

ملخص

جزر إسطنبول (جزر الأمراء)

Tarih Boyunca İstanbul Adaları

يتحدث هذان المجلدان عن الجزر التسع في بحر مرمرية و التي يمكن الوصول إليها من إسطنبول باستخدام العبارات. و فيما تحاذي ست منها الساحل الأناضولي- و هي جزر كينالي (بروتي) و بورغاز (أنتيغون) و هيبلي (هالكيس) و بويوكادا (برينكيو) و تافشنداسي (نياندرس) و كاشيكاداسي (بيتا)- تبعد الثلاث الأخرى سيديفاداسي (تيريفينتوس) و ياسيادا (بلاتي) و سيفريادا (أوكاسيا) قليلا في البحر.

و بعد أن يقدم الكاتب معلومات عامة عن السمات الجغرافية للجزر و أسمائها القديمة، يستعرض تاريخها الإداري و الاجتماعي و الثقافي و المعماري و الاقتصادي. كما يتناول بشكل مقتضب النقل و مرافق الاتصالات و الخدمات الصحية و الاجتماعية و السياحة و الأنشطة الرياضية في هذه الجزر. و يستخدم الكاتب وسائل إيضاحية غنية من بينها مخططات للجزر و خزائن و سكتشات و لوحات لفنانين عدة و صور من مهرجانات و معارض، فضلا عن صور لسيابيين مشهورين و فنانين مع أفراد عائلاتهم.

و تظهر أهمية الكتاب بشكل خاص من خلال اتباع المؤلف لمنهج يستند إلى عدة فروع معرفية حيث يشتمل ذلك على التاريخ و علم الآثار و الأدب و القانون و الدين.

جيداء وردة

بالتقافة و العادات و التقاليد و الفلكلور الخاص بعامه الناس في هذه المدينة.

ايرج اسماعيل يور قوچانى
ترجمة بلقيس رواشد

سالم، السيد عبد العزيز. طرابلس الشام في التاريخ الإسلامي. الإسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة للطباعة و النشر، ١٩٦٧، ١٧٥ص.

عبد الوهاب، حسن. تخطيط القاهرة و تنظيمها منذ نشأتها. القاهرة: مطابع دار النشر للجامعات المصرية، ١٩٥٧، ٧٩ص.

Salim, al-Sayyid 'Abd al-'Aziz. *Tarabulus al-Sham fi al-Tarikh al-Islami*. Alexandria: Mu'assasat Shabab al-Jami'ah lil-Tiba'ah wal-Nashr, 1967, 517pp.

'Abd al-Wahhab, Hasan. *Takhtit al-Qahirah wa Tanzimuha mundhu Nash'atiha*. Cairo: Matabi' Dar al-Nashr lil-Jami'at al-Misriyyah, 1957, 79pp.

ملخص

ملخص

طرابلس الشام في التاريخ الإسلامي

تخطيط القاهرة و تنظيمها منذ نشأتها

يخصص الكاتب هذا العمل لدراسة طرابلس الشام خلال العصور الإسلامية، و ينبع اهتمامه بهذه المدينة من الأحداث السياسية البارزة التي شهدتها تاريخها في هذه الفترة. و قد لجأ إلى تقسيم هذا العمل إلى قسمين، حيث قام في القسم الأول بتناول التاريخ الإسلامي الخاص بالمدينة، و ذلك منذ الفتح العربي و حتى حصول طرابلس على استقلالها عن السيادة الفاطمية، و بعد ذلك ينتقل المؤلف للحديث عن تاريخ المدينة عندما كانت إمارة عربية تمتعت باستقلالها في ظل حكم أسرة بني عمار، قبل أن ينتقل ليتناول سقوطها بأيدي الصليبيين و ما لحق ذلك من تحولها لتصبح إمارة صليبية، و من ثم استرداد المسلمين لها لتخضع لدولتي المماليك البحرية و الشراكسة. و أما في القسم الثاني فقد تناول المؤلف بعض مظاهر الحضارة في طرابلس الإسلامية، و ذلك من خلال تقديم توصيفات تناولت المدينة الحديثة إضافة إلى المدينة القديمة التي قام السلطان قلاوون بهدمها سنة ٦٨٩ هجرية قبل أن يأمر ببناء مدينة جديدة عوضا عنها. و كذلك تم أيضا تناول الحياة الاقتصادية و العلمية التي سادت المدينة في تلك الفترة، قبل أن ينتقل المؤلف ليتحدث بالتفصيل عن الأساليب المختلفة التي كانت مستخدمة في تلك الفترة في الدفاع البري و البحري. و قد خصص المؤلف الفصلين الأخيرين من الكتاب لتناول بعض الآثار الإسلامية الباقية في مدينة طرابلس، و من بين تلك الآثار مساجد و مدارس و أبنية عسكرية و مدنية. و من بين الأبحاث القليلة التي تناولت مدينة طرابلس يبرز هذا الكتاب منفردا بما يقدمه من صورة متكاملة عن تاريخ المدينة في العصور الإسلامية، و بالنسبة لهذه الفترة من التاريخ فلم تحظ بعد بما تستحق من انتباه الباحثين و ذلك بسبب انشغالهم بوجه خاص بالفترة التي أصبحت فيها طرابلس مركزا لإمارة صليبية. لذلك يمكن القول أن هذا البحث قد أسهم في إحياء الاهتمام بفترة تاريخية بقيت مهملة إلى حد كبير رغم غناها

يمكن اعتبار هذا العمل واحدا من أهم الكتب التي تقوم بتسليط الضوء على التطور التاريخي للبنية المادية لمدينة القاهرة، حيث تم طرح هذا الموضوع في الأصل كمحاضرة ألقاها الأستاذ حسن عبد الوهاب، أحد كبار علماء الآثار في تاريخ مصر. و من المثير للاهتمام أن الكتاب يقوم بجمع نتائج الأبحاث الأثرية التي قام بها الكاتب، إضافة لمقتطفات غنية من مختلف المجالات المعرفية، و ذلك بغرض تزويد القارئ بسلسلة من وجهات النظر و التوصيفات. و لذلك فإن الأسلوب الذي اتبعه المؤلف في الكتابة قد عكس إبداع الكاتب و ثقته و مهاراته النقدية إضافة إلى قدراته على المقارنة و التحليل. و مما يقوم به هذا الكتاب هو إلقاء الضوء على العملية المنظمة التي أدت إلى تأسيس القاهرة منذ فترة الفتوحات الإسلامية، كما يتم إبراز ما تمتع به تطور هذه المدينة من ارتباط كبير بالتعاليم و القوانين الإسلامية. بالإضافة إلى ذلك فقد عمد الكاتب إلى تبيان مساهمة كافة المجالات الصحية و الاجتماعية و الاقتصادية و الدينية و العسكرية في التصميم الشكلي الذي تمتعت به المدينة. كما قام بالربط بين المناطق المشار إليها في المراجع و مواقعها في القاهرة المعاصرة، و هذا ما قدم خدمة قيمة لجمهور القراء المهتمين. و لكن إذا أولينا بعض الاهتمام لبنية الكتاب فلا بد من القول أن هناك بعض العناوين الفرعية التي قد تكون غير واضحة أو غير ضرورية نظرا لانحراف محتواها عن موضوع الكتاب الرئيسي. و علاوة على ذلك، فإنه قد كان من الأفضل لو لجأ المؤلف إلى استخدام الخرائط و الصور في الصفحات التالية لمواضع ذكرها في النص، عوضا عن إدراجها في نهاية الكتاب. و بالرغم من أهمية الاقتباسات التي استخدمها المؤلف، فإن قيامه بإدراج لائحة بالمراجع التي تم استخدامها كان من الممكن أن يشكل أهمية كبيرة لمعظم القراء.

للمراجع كاستخدام الهوامش مثلا و هذا ما يشكل نقطة ضعف إضافية في الكتاب.

إيمرون روسيدي
ترجمة بلقيس رواشد

و يختتم الكتاب بمناقشة موضوع كاشكا بعد الغزوات المغولية لها و استمرارها قائمة حتى الوقت الحاضر، حيث تبعد عن مدينة قرشي الحالية في أوزبكستان مسافة ثمانية كيلومترات فقط.

شمس الدين كمال الدين
ترجمة هالة عدرة

خانلو، منصور. تبريز قديم: سرگذشت تبريز از قديمترين ايام تاكون. تبريز: تلاش، ۱۳۶۴، ۱۴۱ص.

Khanlu, Mansur. *Tabriz-i Qadim: Sarguzasht-i Tabriz az Qadimtarin Ayyam Takunun*. Tabriz: Talash, 1986, 141pp.

Budisantoso, S. et al. *Studi Pertumbuhan dan Pemudaran Kota Pelabuhan: Kasus Baru dan Si Bolga*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, 1994, 112pp.

ملخص

تبريز القديمة: قصة مدينة تبريز منذ القدم حتى الآن

تبريز قديم: سرگذشت تبريز از قديمترين ايام تاكون

يستهل المؤلف هذا الكتاب بتقديم سرد تاريخي يتناول فيه تسمية أذربيجان متبعا دراسة تبحث في أصل هذا الاسم. و يبدأ منذ الصفحة الأولى بالحديث عن نيل «التروببات» أي أذربيجان لحريتها بعد وفاة الإسكندر. و في الصفحة الأخيرة من الفصل الأول يلجأ المؤلف بشكل مفاجئ إلى الاستشهاد بنص قديم يوضح وجود تبريز لعدة آلاف من السنين دون أن يمدنا بمصدر هذا النص. من جهة أخرى يدور النص المذكور حول «تماركيسا» و لكن الكاتب لا يوضح السبب الذي يجعل تماركيسا هي نفسها مدينة تبريز.

بعد ذلك يتابع الكاتب في تقديم نظرة تاريخية للمدينة يعتمد فيها على ما قدمه الرحالة في هذا المجال، إلا أن مقارنته لا تخلو من التعصب العرقي إذ ترتبط بشكل كبير بالقيم و التطلعات التي يحملها المؤلف. و في أفضل الحالات يمكن اعتبار هذا سردا لمؤلف ينتمي إلى الثقافة الأثرية و يكتب عن أصله الإثني و قيمه الثقافية دون أن يكون قادرا على تبني مقاربة محايدة بالنسبة للموضوع الذي يتناوله. و في بعض الصفحات يعتمد الكاتب على تنميق توصيفاته التاريخية لمدينة تبريز بأبيات من الشعر قام هو بتأليفها. و باستثناء حالات قليلة فإن جميع ما أورده في هذا العمل من تاريخ و أدب الرحلات المتعلق بمدينة تبريز يتغنى بالميزات الحميدة للمدينة و سكانها.

و في الجزء التالي من الكتاب يتناول المؤلف الحالة الجغرافية لمدينة تبريز خلال سنوات الثورة الدستورية الإيرانية، و يلجأ إلى إدراج قائمة مطولة تحتوي على أسماء الشوارع الضيقة و الطرق الواسعة في تبريز. و يعنى الجزء الأخير من الكتاب

ملخص

نمو و تراجع مدن الموانئ: دراسة نموذجي مدينتي باروس و سيبولجا الإندونيسيتين

Studi Pertumbuhan dan Pemudaran Kota Pelabuhan: Kasus Baru dan Si Bolga

لقد ارتبط وصول الإسلام إلى إندونيسيا بشكل كبير بتاريخ المدن التي احتوت على موانئ بحرية في منطقة الأرخبيل الإندونيسي. و في القرن السابع عشر لعبت مدينة باروس دورا هاما إذ كانت تحتوي على ميناء كما كانت تعد مركزا يقصده التجار الأجانب و خاصة المسلمين منهم، إلا أن مدينة سيبولجا تفوقت اليوم عليها كونها تتمتع بميناء أكبر. و يحاول هذا البحث أن يكتشف الأسباب التي تقف وراء تراجع مدينة باروس و تلك التي أدت إلى تطور مدينة سيبولجا، إذ يوضح أن العوامل السياسية و الاقتصادية هي التي كانت وراء هذا التغيير. و ينفرد هذا العمل بما يقدمه من صور دقيقة تظهر الأبعاد الجيولوجية و الجغرافية لهاتين المدينتين، كما يقدم فائدة كبيرة لأولئك الذين يقومون برسم السياسات و الذين تقع على عاتقهم مهمة التنبؤ باحتمالات التدهور التي قد تصيب المدن التي تضم موانئ، و الذين هم بحاجة إلى تكريس جهودهم في سبيل مواجهة هذه الاحتمالات. كما يشكل الكتاب مصدر فائدة أيضا لأولئك المهتمين في إجراء دراسات تقارن بين مدن و موانئ مختلفة.

أما فيما يخص المنهجية التي تم استخدامها في هذا العمل، فلم يعتمد المؤلف على أسلوب المعاينة المعمقة و هذا ما جعل الكتاب يتسم بالضعف. و من جهة أخرى فإن موضوع الكتاب يتضمن جوانب اجتماعية و أخرى تاريخية، إلا أنه لم يستخدم العديد من المصادر التاريخية. كما أن الكتاب لم يتبع نظاما أكاديميا للإشارة

Drevneishikh Vremen: Iz Rabot Keshskoi Arkeologo-Topograficheskoi Ekspeditsii Tashgu 1965–1966 gg. Tashkent: Fan Uzbekskoi SSR, 1973, 97pp.

ملخص

تاريخ عواصم منطقة الحوض الأدنى لنهر كاشكاداريا منذ العصور القديمة: دراسة تحليلية لنتائج بعثة كيش الأثرية الطبوغرافية التابعة لجامعة طشقند الحكومية بين عامي ١٩٦٥ و ١٩٦٦

Столичные Города в Области Низовьев Кашкадарьи с Древнейших Времен: из Работ Кеишской Археолого-Топографической Экспедиции Ташгу 1965–1966 гг

يقدم هذا الكتاب معلومات عن تاريخ العواصم الموجودة في القسم الأدنى من حوض نهر كاشكاداريا، وذلك في ضوء نتائج عمل البعثة الأثرية الطبوغرافية في مدينة كيش التابعة لجامعة طشقند الحكومية. ويقدم المؤلف في تمهيد الكتاب بعض المعلومات عن البعثة وعن الفريق المشارك فيها.

يُسَهِّلُ الكتاب دراسة المصادر التاريخية القديمة الرومانية والإغريقية المتعلقة بمدينة نواتاكا الواقعة في منطقة سوغديا والمرتبطة بشكل وثيق بمستوطنة إركورجان الحضرية الكبيرة والتي تقع على بعد عشرة كيلومترات من مدينة قرشي الحالية. ووفقاً لنتائج البحث الأثري فقد ظهرت مدينة نواتاكا في منتصف الألف الأولى قبل الميلاد واستمرت إلى ما بين القرنين الخامس والسادس الميلاديين. ينتقل الكتاب بعد ذلك للإشارة إلى المصادر الصينية المتعلقة بمدينة ناشيبو (نخشب) التي كانت تعتبر المدينة الرئيسية في القسم الأدنى من حوض نهر كاشكاداريا في بدايات العصور الوسطى (ما بين القرنين الخامس والثامن الميلاديين). وقد كانت هذه المدينة مرتبطة بمستوطنة كالاي زاهوكي مارون الحضرية الكبيرة والتي كانت تقع على بعد سبعة كيلومترات إلى الجنوب الغربي من مدينة قرشي. وتكشف نتائج الأبحاث الأثرية أن هذه المستوطنة الحضرية قد وصلت إلى ذروة تطورها في بدايات القرون الوسطى بعد انحطاط مدينة إركورجان القديمة.

وبعد الفتح العربي أصبحت مدينة نسف العاصمة الإدارية لمنطقة القسم الأدنى من حوض نهر كاشكاداريا. وتؤكد المصادر التاريخية العربية والفارسية من القرون الوسطى العديد من الحقائق عن هذه المدينة التي حلت محل مدينة نخشب عاصمة هذه المنطقة في فترة ما قبل الإسلام. وبالنسبة للمستوطنة الحضرية التي تحمل اسم شولوك تبه فهي غالباً ما ترتبط بمدينة نسف وهي تقع على الضفة اليسرى لنهر كاشكاداريا إلى الجنوب الشرقي من مستوطنة إركورجان الحضرية وتبعد ثمانية كيلومترات عن بلدة قرشي. وتثبت نتائج الأبحاث الأثرية أن هذه المستوطنة الحضرية قد نشأت في القرن السادس الميلادي وبقيت قائمة حتى الغزو المغولي للمنطقة.

الثامن حتى فترة الاحتلال المغولي في أوائل القرن الثالث عشر الميلادي. وقد تم في هذا الكتاب تناول مواقع المدن الواقعة في هذه المنطقة الشاسعة من خلال الموضوعات التالية: المناطق السكنية والصناعية والمباني الدينية ومباني البلاط إضافة إلى الضواحي. و يمدنا الكتاب بتحليل مفصل يتناول الحصون والقلاع والمناطق النائية. ويتناول هذا الكتاب أيضاً موضوعات نظرية كتعريف «المدينة» في سياق منطقة آسيا الوسطى خلال فترة القرون الوسطى، كما يتناول بالدراسة تلك التحولات التي حصلت عند وصول الإسلام للمنطقة، إضافة إلى ما شهده النظام السياسي والاجتماعي هناك من تطور إلى جانب ما رافق ذلك من تقدم في مجالي الثقافة والأدب. وقد سعى المؤلفون إلى إثبات ما تمتعت به الحياة الثقافية من مستوى رفيع خلال الفترات التي سبقت وصول الإسلام لهذه المنطقة. وبشكل مطول تمت مناقشة بعض المواقع الهامة كمدينة مرو و سمرقند و بخارى و بنجكنت، مع تبيان أوجه التشابه والاختلاف التي كانت موجودة بين هذه المواقع. وبالمجمل فقد تم تناول ما يفوق عن مائتين وخمسين مدخلا.

يحتوي الكتاب على العديد من المخططات والصور والخرائط التي تشكل فائدة للباحثين المعاصرين والمهتمين بمنطقة آسيا الوسطى، وعلى الرغم من عدم تمتع هذه المواد بأعلى درجات الدقة، إلا أنها تثبت أهميتها في فهم وجهات النظر التي حملها علم الآثار السوفياتي في آسيا الوسطى. ويشتمل الكتاب كذلك على قائمة شاملة بالمصادر وتضم مصادر باللغة الروسية وغيرها بالإضافة إلى مصادر أصلية تعود إلى القرون الوسطى. ومن خلال الكتاب يتم عكس إيديولوجيات سوفياتية مثل الاهتمام بالتقسيمات الاجتماعية والطبقية ويظهر ذلك عند مناقشة الحياة اليومية في المراكز الحضرية، إلا أن العمل ينجح على الرغم من ذلك في الحفاظ على رؤية متوازنة نسبياً عند قيامه بتناول الأديان والأنظمة الإمبراطورية المختلفة.

ويعد الكتاب ملخصاً قيماً يشتمل على عمليات التنقيب الأثرية التي قامت قبل سنة ١٩٧٣ والتي اهتمت بالمناطق الحضرية في آسيا الوسطى خلال فترة القرون الوسطى، حيث يعكس ثراء وتنوع الموروث الأثري في هذه المنطقة.

جاغيغيسيز جوراييف

ترجمة بلقيس روشاد

Массон, Михаил Евгеньевич. *Столичные Города в Области Низовьев Кашкадарьи с Древнейших Времен: из Работ Кеишской Археолого-Топографической Экспедиции Ташгу 1965–1966 гг.* Ташкент: Фан Узбекской ССР, 1973, 97с.

Masson, Mikhail Evgenlevich. *Stolichnye Goroda v Oblasti Nizov'ev Kashkadar'i s*

بالإضافة لذلك، يناقش المؤلف ديموغرافية المدن القروسطية خلال القرون الأولى من ظهور الإسلام و يستعرض الوضع السياسي في ظل حكم السلاجقة و المماليك. كما يوضح المناهج المختلفة لتقدير حجم سكان مدن العصور الوسطى استنادا إلى المصادر المكتوبة و المعطيات الأثرية. و تعالج الفصول الأخيرة من الكتاب مواضيع اقتصادية تشمل النظام النقدي و أسعار المواد الغذائية و المنتجات الزراعية و تربية المواشي و المواد الخام و الحرف اليدوية في مدن الشرق الأوسط، كما تناقش نقل البضائع و الدخل و الضرائب.

شمس الدين كمال الدين
ترجمة مها يازجي

Беленицкий, А. М и др. *Средневековый Город Средней Азии*. Ленинград: Наука, 1973, 389с.

Belenitskii, A. M. et al. *Srednevekovyi Gorod Srednei Azii*. Leningrad: Nauka, 1973, 389pp.

ملخص

مدن القرون الوسطى في آسيا الوسطى

Средневековый Город Средней Азии

ساهم في كتابة هذا العمل ثلاثة من العلماء السوفيات البازرين، و قام و.م.ماسون بتحريره ليصدر فيما بعد عن معهد الآثار التابع لأكاديمية العلوم في الاتحاد السوفياتي. و قد انطلق المؤلفون من فكرة عدم وجود دراسات كافية تتناول المدن القروسطية التي ظهرت في هذه المنطقة الكبيرة، إذ أن الدراسات التاريخية السوفياتية كانت تعنى بالاقصاد الزراعي بدلا من عنايتها بالاقصاد الحضري، إلا أن عمليات التنقيب الأثري قد أتاحت مجالا أوسع لتفسير الدور الاجتماعي و الاقتصادي لهذه المدن القروسطية. و قد تمكن المؤلفون من الاطلاع و الاستفادة من مكتشفات جميع التنقيبات الأثرية السوفياتية في المنطقة، و هذا ما يميز هذا العمل عن الدراسات المشابهة التي تتناول الفترة ذاتها. و يعتمد هذا الكتاب بشكل كبير على أعمال كل من «A. Zhukovski» و «V. V. Bartold»، إلا أن مؤلفيه أقرؤا بمحدودية الأدلة التي كانت متوفرة لديهم آنذاك، و لذلك فقد قاموا باقتراح ببعض الموضوعات التي عدوها أولويات يجب أن يتم تناولها في البحوث المستقبلية. و كما هي الحال بالنسبة للمؤلفات العلمية الأخرى خلال العهد السوفياتي فقد تم توجيه هذا العمل إلى شريحة قراء من الباحثين الأكاديميين.

و ينقسم الكتاب إلى قسمين ليتم فيهما تناول فترتي ما قبل الفتوحات العربية في القرن الثامن و ما بعدها. و يتناول الجزء الأول الفترة الممتدة من القرن السادس إلى القرن الثامن الميلادي بينما يتم في الجزء الثاني تناول الفترة الممتدة من أواخر القرن

من نظام الحكم في كازاخستان. و لذلك فهو يطرح هدفا جديدا ألا و هو تقديم سرد حديث للثقافة الكازاخستانية في ضوء التقاليد الحضارية القائمة منذ قرون.

كولشاك ميديوفا
ترجمة مها يازجي

Большаков, Олег Георгиевич. *Средневековый Город Ближнего Востока: VII – Середина XIII в.: Социально-Экономические Отношения*. Москва: Наука, Глав. Ред. Восточной Лит-Ры, 1984, 344с.

Bolshakov, Oleg Georgievich. *Srednevekovyi Gorod Blizhnego Vostoka: VII – Seredina XIII v.: Sotsial'no-Ekonomicheskie Otnosheniia*. Moscow: Nauka, Glav. Red. Vostochnoi Lit-ry, 1984, 344pp.

ملخص

المدينة القروسطية في الشرق الأوسط من القرن السابع حتى منتصف القرن الثالث عشر: العلاقات الاجتماعية و الاقتصادية

Средневековый Город Ближнего Востока: VII – Середина XIII в.: Социально-Экономические Отношения

يشكل الكتاب إحدى أولى الدراسات عن مدن سوريا و مصر من حيث ديموغرافيتها و اقتصادها و علاقاتها الاجتماعية في الفترة الممتدة ما بين القرن السابع الميلادي و منتصف القرن الثالث عشر للميلاد. و يحدد المؤلف من خلال مراجعته لمصادر تاريخية متعددة و واسعة النطاق موقع المدينة ضمن البنية المجتمعية آنذاك. كما يحلل أنماط التكتلات الاجتماعية التي أنشأها سكان المدينة و يبحث في مبادئ الحركات الشعبية و أيديولوجياتها.

و يبين المؤلف متطلبات نمو العلاقات الاجتماعية و الاقتصادية في الشرق الأوسط في بدايات القرون الوسطى كما يلقي الضوء على تاريخ البحث في المدن الإسلامية. و يكشف طبيعة الحياة الحضرية في الشرق الأوسط قبل الفتح العربي، حيث أن العديد من المدن الإسلامية قد تطورت عن مدن بيزنطية قديمة و بقيت مراكز إدارية بعد الفتح العربي. كما ظهرت بعض المدن الإسلامية الأخرى في مواقع سابقة للمخيمات العسكرية للفاتحين العرب. و قد اعتبرت المدينة الإسلامية مع منطقة نفوذها جزءا أساسيا من الدولة و لم ينظر إليها أبدا على أنها ذات استقلالية.

Baipakov, Karl. *Srednevekovye Goroda Kazakhstana na Velikom Shelkovom Puti*. Almaty: Ghylym, 1998, 212pp.

ملخص

مدن القرون الوسطى في كازاخستان الواقعة على طريق الحرير العظيم

Средневековые Города Казахстана на Великом Шелковом Пути

استند المؤلف في كتابته لهذا العمل على لقي أثرية اكتشفها طلاب معهد ماجولان للأثار خلال عدة سنوات من بحثهم. ويركز في دراسته على مدن القرون الوسطى الواقعة على طول الامتداد الكازاخستاني لطريق الحرير العظيم ومنها اسبندداب و دزوفيكات و سوياب و نافاكنك و كولان و تاراز و أوترار (فاراب) و غيرها. و من وجهة نظر المؤلف، يمكن لنتائج بحثه أن تسد الثغرة الأكاديمية في تاريخ كازاخستان و المنطقة و تبني تصورا «لأول تواصل بين شعوب الشرق و الغرب» (صفحة ٨).

كما يهدف بايباكوف لتبيان وجود ثقافة حضرية متقدمة أيضا خارج نطاق البداوة في الأراضي الكازاخستانية. و يناقش فكرته هذه بالاستناد إلى نتائج بحثه الميداني و لدراسته لصور فوتوغرافية تقدم تفاصيل عن قطع أثرية وجدت في المنطقة و كذلك صور جوية و مخططات و خرائط للمدن و للمواقع أيضا. و يعكس هذا العمل دور طريق الحرير كسريان تجاري و دبلوماسي، و كوسيلة لنشر الأديان المختلفة بما فيها الزرادشتية و البوذية و النسطورية و الإسلام. و تُظهر المعطيات و القطع الأثرية المستخدمة في الدراسة تطورا للثقافات متميزة و تبادلا داخليا فيما بينها. و يسلط المؤلف الضوء هنا على أهمية كل من البداوة و الحياة المستقرة في عملية الإثراء و التبادل الثقافي فيما بين المدن الممتدة على طول طريق الحرير.

و مما يميز كتاب بايباكوف أيضا أن نتائج بحثه الميداني تتسم بطابع وصفي دقيق، ما يضيف رصيذا لمصادقية المعلومات التي يناقشها. كما يميز العمل أيضا بطبيعة المصادر الأخرى المستخدمة فيه، حيث يقدم تحليلا مقارنا للمؤلفات المكتوبة باللغة الصينية و العربية و المونغولية و الفارسية. كما يبحث في كتابات الضباط الروس عن رحلاتهم خلال فترة الاستعمار الروسي للسهول و الذي تخلل القرنين الثامن عشر و التاسع عشر.

و يولي الكتاب اهتماما خاصا بالمعلومات المتعلقة بتشابه الأنماط المعمارية في مدن القرون الوسطى و بنظم ربيها القديمة و زخرفاتها الرمزية لأدوات الطقوس الدينية و الاحتفالية. و تنقسم المواد المتعلقة بالمدن تبعاً لمناطق الاستيطان الحديثة بما فيها مناطق تركستان و تشوي و ليسكي. و في الوقت ذاته يبني المؤلف تصورا للحياة الاقتصادية و السياسية و الثقافية للمنطقة يمتد من القرن الثاني قبل الميلاد حتى القرن الثامن عشر.

و رغم أن عددا من بواكير أعمال المؤلف تبحث في قضايا مشابهة إلا أن هذا العمل بالذات تمت كتابته خلال فترة جديدة

اسم «الهيكالية الاجتماعية» للمدينة. و يتضمن ذلك معلومات عن «عامّة الناس» و عن «النخبة» بالإضافة إلى المتعلمين و الرقيق، كما يتبع ذلك توصيفا مقتضبا يتناول الإدارة الموجودة في بغداد بالإضافة إلى دور الضواحي في حياة المدينة ككل، إضافة إلى ملاحظتين تتناولان الصوفيين و ما كان يعرف باسم «العيارين»، و هم طبقة من المحاربين.

و أما الفصول الثلاثة المتبقية فقد نظمتها المؤلفة وفق السلالات التي حكمت بغداد، إذ يتم التركيز في كل فصل على فترة حكم واحدة من هذه النخب السياسية، فتتناول البويهيين (٩٤٥-١٠٥٦)، و السلاجقة (١٠٥٦-١١٦٠)، و أخيرا العباسيين حيث تستمر هذه الفترة حتى سقوط بغداد على أيدي المغول سنة ١٢٥٨. و تركز هذه الفصول في أغلبها على الاضطرابات الاجتماعية و الأحداث العسكرية و الوقائع الاقتصادية، كما تم تنظيم كل فصل وفقا للتتابع الزمني للأحداث. و في الخاتمة تسعى المؤلفة إلى تقديم بعض التعميمات حول «نماذج العلاقات الاجتماعية في بغداد» خلال القرون الثلاثة التي يغطيها الكتاب، و يتضمن ذلك العلاقات الشيعية السنية و المناوشات بين الأحياء المختلفة بالإضافة إلى علاقات الخليفة مع المجتمع في بغداد. و بالرغم من ذلك فإن اتساع الموضوعات التي يعالجها الكتاب، إضافة إلى طول الفترة الزمنية التي يتناولها يجعلان من الصعب في غضون عشر صفحات فقط تقديم مناقشة مجدية تتناول الجذور الاقتصادية و الاجتماعية المحتملة لتلك الظواهر.

و تحاول المؤلفة أن تجعل بحثها يرتكز على مجموعة واسعة من المصادر الأصلية، إلا أنها تقوم في بعض الأحيان بتقديم تعميمات قد تتسم بالسذاجة إلى حد ما، إذ تذكر على سبيل المثال في الصفحة ١٠٠ أن الناس في بغداد يتميزون بالعفوية في مقدرتهم على إحداث الشغب في أي وقت كان. و في نفس السياق تقوم أيضا بالإشارة إلى أن الطبقات الدنيا في بغداد كانت تعتبر السلاجقة أجانب و أنها ناصرت عودة الخليفة إلى الحكم، حيث تقوم بنقل صورة رومانسية عن العلاقة بين الشعب و الحاكم. و على الرغم من نقاط الضعف الموجودة في الكتاب إلا أنه يقدم نافذة مشوقة على جوانب من الحياة السياسية و الاجتماعية في بغداد إبان الفترة التي تتناولها هذه الدراسة.

هسميك توفماسيان
ترجمة هالة عدرة

Байпаков, Карл. *Средневековые Города Казахстана на Великом Шелковом Пути*. Алматы: Гылым, 1998, 212с.

و يرى المؤلف أن هناك تزايدا في الاهتمام بمدن الشرق نتيجة لعمليات التنقيب الأثري الواسعة النطاق، لذا يسلط الضوء على الأبحاث الموجودة حاليا عن المنطقة كما يبين أهداف بحثه. و يبين أيضا المواقع الجغرافية و مناخ المناطق التي يتناولها و يحدد كذلك مواقع المدن القروسطية في جنوبي كازاخستان و في الأجزاء الجنوبية الغربية و الشمالية الشرقية من منطقة سيميرتشي و فقلا لما ورد في المصادر التاريخية. و من ثم يصف بنية المدن و تركيبها السكانية و ثقافتها و الوضع السياسي فيها. و يناقش الكاتب في نهاية عمله عملية التحول التي دفعت البدو إلى الانتقال لنمط الحياة الحضرية المستقرة، مما أدى لظهور المراكز الحضرية و لاندماج السوغديانيين مع الأتراك. و بالتزامن مع ذلك فقد نشأت مستوطنات ريفية جديدة استقر فيها البدو أيضا و قد عرفت باسم تورتكولي.

شمس الدين كمال الدين
ترجمة هالة عدرة

Михайлова, И. Б. *Средневековый Багдад: Некоторые Аспекты Социальной и Политической Истории Города В Середине X – Середине XIII В.* Москва: Наука, Глав. Ред. Восточной Лит-ры, 1990, 159с.

Mikhailova, I. B. *Srednevekoviy Bagdad: Nekotorye Aspekty Sotsial'noi i Politicheskoi Istorii Goroda v Seredine X – Seredine XIII v.* Moscow: Nauka, Glav. Red. Yostochnoi Lit-ry, 1990, 159pp.

ملخص

بغداد في القرون الوسطى: بعض جوانب التاريخ الاجتماعي و السياسي للمدينة ما بين منتصف القرن العاشر ومنتصف القرن الثالث عشر

Средневековый Багдад: Некоторые Аспекты Социальной и Политической Истории Города В Середине X – Середине XIII В

يتحدث هذا الكتاب عن جوانب من الحياة الاجتماعية و السياسية في بغداد في الفترة الممتدة ما بين منتصف القرن العاشر إلى منتصف القرن الثالث عشر. و يحاول المؤلف من خلال الفصل الأول أن يمهد من أجل تقديم توصيفات تتناول الأحداث و الأليات و الشخصيات التي تمت مناقشتها في الفصول الثلاثة اللاحقة من خلال استعراض طوبوغرافية المدينة و خصائصها السكانية بالإضافة إلى تقديم مخطط يحدد ما تطلق عليه المؤلف

مع ذلك تظهر هذه الوثائق ناقصة و أحيانا موسومة، فعلى سبيل المثال يتألف القسم الأخير من الكتاب من مقتطفات من ملاحظات شخصية لعين السلطنة حول الأحداث في مدينة قزوين. و في الوقت نفسه بشكل قسم كبير من هذه المعلومات و وثائق أصلية جهد المؤلف كثيرا في جمعها شخصيا.

و من الملامح القيمة للكتاب أيضا المقابلات التي أجريت مع مصادر المعلومات المحلية و التي حفظت كتابة قسما هاما من الثقافة الشفهية التي كانت مهددة بخطر نسيانها. و بهذا تتسع قائمة قراء هذا الكتاب لتضم باحثين في التاريخ و العمارة و الأنثروبولوجيا و المهتمين بالثقافة الشعبية.

و قد اختار برويز ورجاوند مدينة قزوين كميدان للبحث لما لها من موقع مركزي و لتفردها من الناحية الجيوسياسية. يدعم هذا صدق العمل أكاديميا خاصة و أن الكاتب لا ينتمي لهذه المدينة أصلا، ما ينتج عنه في الوقت ذاته غياب المشاعر عن لغة العمل إلى حد ما.

ايرج اسماعيلبور قورجاني
ترجمة مها يازجي

Байпаков, К. М. *Средневековая Городская Культура Южного Казахстана и Семиречья, VI – Начало XIII в.* Алма-Ата: Наука, 1986, 256с.

Baipakov, K. M. *Srednevekovaa Gorodskaa Kul'tura Uznogo Kazahstana i Semirec'a, VI – Nachalo XIII v.* Alma-Ata: Nauka, 1986, 256pp.

ملخص

ثقافة التمدن القروسطية في جنوب كازاخستان و سيميرتشي - من القرن السادس و حتى بدايات القرن الثامن الميلادي

Средневековая Городская Культура Южного Казахстана и Семиречья, VI – Начало XIII в

يقدم هذا العمل دراسة أكاديمية لأنماط المستوطنات الحضرية الواقعة في جنوب كازاخستان و في جنوب غرب و شمال شرق منطقة سيميرتشي بالاعتماد على مناهج البحث الأثري، حيث يقوم بتحليل بنية المدن في هذه المناطق و يلقي الضوء على عملية تشكل الأحياء فيها و على تطورهما. و بالاستناد إلى لقي التنقيبات الأثرية، يقدم العمل تحليلا للبنية الاجتماعية لهذه المدن و لتطورها إلى جانب ثقافتها الحضرية و الصناعات اليدوية و التجارة فيها. و يضم الكتاب صوراً بالأبيض و الأسود لمواقع التنقيب الأثري بالإضافة إلى رسم للقي الأثرية و خرائط و مخططات للمستوطنات الحضرية و لأحيائها و لبعض الأبنية المنفصلة أيضا.

يتوجه الكتاب بشكل أساسي إلى جمهور القراء الذي يضم متخصصين في علم الاجتماع بالإضافة إلى أولئك المهتمين بالثقافة الخاصة بالسواحل الشمالية لمنطقة الخليج.

ابرج اسماعيلپور قوچانی
ترجمة هالة عدرة

ورجاوند، پرويز. سيمای تاريخ و فرهنگ قزوین. تهران: نشر نی، ۱۳۷۷، ۳ جلد، ۲۳۵ص.

Varjavand, Parviz. *Sima-yi Tarikh va Farhang-i Qazvin*. Tehran: Nashr-i Nay, 1998-9, 3 vols, 2,355pp.

ملخص

تاريخ و ثقافة قزوین

سيمای تاريخ و فرهنگ قزوین

عمل برويز ورجاوند في كتابه هذا على تقديم صورة متكاملة عن تطور مدينة قزوین و ثقافتها، فيهم أول مجلداته الثلاثة بجغرافية قزوین و تاريخها و بيئتها، بينما يركز الثاني على فنونها و ثقافتها الشعبية و لغة سكانها. أما المجلد الثالث فيتناول المنظومات الأسرية و غيرها من المؤسسات الاقتصادية و السياسية في المدينة. و قد كان المؤلف في صدد نشر مجلد رابع بعنوان «المشهد المعماري و العمراني لقزوین» و ذلك انطلاقاً من خبرته في مجال الآثار و تحديد المباني التاريخية و المعالم الأثرية، حيث كان لهذا المجلد أن ينهي هذه السلسلة على ما ذكره المؤلف، إلا أنه لم يحظَ بفرصة لنشره.

و يتألف الكتاب بالمجمل من سبعة و عشرين قسماً مختلفاً، يتناول في أولها موضوع قلة المياه و تبعاته الثقافية، ثم يتابع بالحديث عن تاريخ قزوین حتى الوقت المعاصر مع التركيز على العصر الصفوي فيها. و يولي المؤلف اهتماماً خاصاً بفترة الثورة الدستورية و انقلاب عام ۱۹۲۱، و ذلك يعود لخلفيته الأكاديمية و اهتماماته السياسية. و يعرض في القسم الحادي عشر في نهاية المجلد الأول قطعاً نقدية صنعت في قزوین و يدلل من خلالها على أهمية المدينة و قوتها السياسية.

و يعتمد المجلد الثاني على مقارنة تاريخية و أنثروبولوجية تستخدم منهجية مختلفة لوصف نواح مختلفة من حياة الناس في المدينة بما فيها من تغييرات لغوية و دينية.

و تغطي بداية المجلد الثالث للكتاب ظهور عدة مؤسسات جديدة سياسية و اجتماعية جنباً إلى جنب مع دراسة الوثائق ذات الصلة. و يعد هذا القسم من أهم الأقسام في الكتاب. و يتألف جزء كبير من هذا المجلد من وثائق جمعها ورجاوند و استخلصها من طيف واسع من المصادر التي تراوحت بين استمارات الإيرادات و النفقات الحكومية و الوصايا الشخصية المتعلقة بالملكيات. و

Safarnamah-ha, Iqtisad, Ithar, Farhang, Hunar, Adabiyat va Varzish, Farhang-i Mardum, Shi'r. Tehran: Hirmand, 1998, 329pp.

ملخص

سبع حالات إحصائية لشكل ميناء غناوه: كتب الرحالة عبر التاريخ إضافة إلى الاقتصاد و الأضاحي و الثقافة و الفن و الأدب و الرياضة

سيمای بندر گناوه در هفت آيينه آمار: تاريخ و سفرنامه ها، اقتصاد، ايتار، فرهنگ، هنر، ادبيات و ورزش، فرهنگ مردم، شعر

يرى المؤلف أن الغاية من تأليف هذا الكتاب كانت تقديم وصف واقعي و واضح يأخذ دور مرآة تعكس صورة مدينته الأصلية. و كما يظهر من خلال العنوان، فالكتاب ينقسم إلى سبعة أجزاء يتم و بشكل اصطلاحي اعتبار كل واحد منها مرآة، إذ تدل هذه الاستعارة على إظهار الأشياء كما هي. و تتجلى هذه الطبيعة الواقعية التي يتسم بها الكتاب إلى حد ما في أجزاء كتلك التي تتناول موضوعات السكان أو الاقتصاد حيث تمت الاستعانة ببيانات مستقاة مباشرة من مركز إيران للإحصاء و من وثائق عائدة لقسم الميزانية و البرامج.

أما في الفصل الذي يتحدث عن التاريخ و الرحلات، فيحاول المؤلف أن يستجمع مذكرات قام بتأليفها كتاب أدب الرحلات عن ميناء غناوه. و في بعض الأحيان لا يتجاوز طول هذه المذكرات مقدار جملة واحدة أو صفحة واحدة، و لكنها تغطي طيفاً واسعاً من الرحالة يمتد من ابن الفقيه إلى جلال آل أحمد.

و في القسم المخصص للحديث عن «التضحية»، تتغير اللغة التي يستخدمها المؤلف من الحيادية إلى الميل نحو مناصرة ثورة ۱۹۷۹، حيث يقوم باستخدام نبرة الشخص الناشر أثناء مناقشة وضع الميناء خلال الثورة و الحرب. و يتم ملء معظم هذا القسم بصفحات مبعثرة تم أخذها من مجلات و مذكرات شخصية و مذكرات تناولت الحرب بالإضافة إلى الوصايا التي تركها الشهداء.

و أما بالنسبة للقسم المتعلق بالفن و الثقافة فقد تم تخصيص جزء كبير منه للتعريف بشخصيات عدة و من ضمنهم المؤلف نفسه، الذي يظهر بشكل مكثف. كما تم في هذا القسم أيضاً تناول الشعراء الذين ينتمون لهذه المنطقة. و قام المؤلف بتكريس القسم الأخير من الكتاب، الذي جاء تحت عنوان «الشعر»، ليتناول فيه مجموعة من القصائد التي قام بتأليفها بنفسه. و قد ساهمت كل هذه المسائل بالإنفاص من حيادية النص و ناقضت الخلة التي أراد الكاتب تقديمه بها كمرآة تعكس الواقع. و أما بالنسبة للرياضة فيكاد يخلو النص من أي نقاش يرتبط بها.

و من الممكن القول أن الجزء الأكثر جوهرية و موضوعية في النص هو ذلك المتعلق بالثقافة، حيث يصف المؤلف فيه مجموعة متنوعة من معتقدات الناس و طقوسهم و عاداتهم. و قد سعى الكاتب أيضاً إلى تضمين بعض المصطلحات و الأمثال و الأحاجي و أغاني الأطفال و أشياء أخرى مشابهة في ملحق بالكتاب، إلا أنه لم يتقيد بالقواعد المتبعة عادة عند تدوينها.

ملخص

شيراز: المدينة الخالدة

شيراز: شهر جاويدان

يبين علي سامي أن دافعه الأساسي لتأليف هذا الكتاب هو إطلاع الآخرين على الجوانب الإيجابية في مدينته الأصلية، حيث يُعد هذا الكتاب من أوائل الكتب التي كتبت حصرياً عن شيراز. و يعتبر المؤلف أن شيراز كبلد تتسم بعراقة أدبها، و يضم العمل مقتطفات أدبية مختارة من أعمال للمؤلف و لغيره تصف شيراز كأحد المحاور الثقافية في إيران.

صدرت الطبعة الأولى من هذا الكتاب عام ١٩٥٨ و على الرغم من إضافة مواد جديدة إلى الطبعتين اللاحقتين، فإن النبرة و الأسلوب المتبعان في السنوات السابقة قد استمر.

في الحقيقة، لا يعالج هذا الكتاب الأحداث السياسية في شيراز، فهو في المقام الأول مكرس لتغطية أعمال الشعراء و الشخصيات الشيرازية العظيمة الأخرى و كذلك لدراسة أولئك الذين تأثروا بها بشكل ما. و لم يخصص سوى حوالي ٢٥٠ صفحة فقط لمناقشة أعمال متنوعة من إنتاج سعدي و حافظ. و يتضح في بقية الكتاب تعلق المؤلف بالشعر و الأدب بشكل جلي و تظهر الأهمية الكبيرة التي أوليت لتقارير الرحالة و الكتاب الأوروبيين عن شيراز.

و لا يناقش الكتاب العادات و الأعراف في المدينة كما أنه لا يتحدث عن اللهجة الشيرازية و يقتصر اهتمامه اللغوي الوحيد على دراسة أصل كلمة «شيراز». و لا يوجد في الكتاب كله العديد من الخرائط أو المناقشات المعمارية، كما لا يدرس سوى القليل من الأبنية الهامة في المدينة كإزار الوكيل و قلعة كريم خاني، و حتى في هذه الحالات نجد الوصف موجزاً.

يتألف قسم كبير من الكتاب من أجزاء من مقالات لكتاب آخرين، وقد تم تقديمها دون أي ترتيب أو صيغة معينة و يمكن للمرء القول أن «شيراز: المدينة الخالدة» هو كتاب لا إطار له. يعتبر هذا الكتاب عموماً مرجعاً جيداً لإيجاد أعمال أخرى عن مدينة شيراز و عن شعبها، و لكن العمل نفسه يعاني من مقاربة تتسم بالعرقية.

ايرج اسماعيلپور قوچانی
ترجمة هالة عدرة

ملخص

التعرف بمدينة أراك: علم الأثروبولوجيا الحضري

سيماي اراك: جامعه شناسي شهرى

يقدم هذا الكتاب مجموعة واسعة من المباحث التاريخية و الموضوعات المعاصرة المتعلقة بمدينة «أراك» عاصمة محافظة «مركزي» في إيران. و يتمتع الكتاب بنطاق موسوعي يتناول الجوانب البيئية و الجغرافية بالإضافة إلى الأبعاد السكانية، كما يمتد ليشمل موضوعات الهجرة و التعليم و الصحة و الزراعة إلى جانب الصناعة الغذائية. و يحتوي الكتاب على أقسام تتناول الطقوس الخاصة بالوفاة و المقابر و صناعة السجاد، و تتميز هذه الأقسام بأنها من بين أكثر أجزاء الكتاب إمتاعاً و تنظيماً. فعلى سبيل المثال، يقدم القسم الذي يتحدث عن السجاد مسحا جيداً للموضوعات التي تعاني من قلة التطرق إليها و هي بنفس الوقت تتعلق بهذه الصناعة، و من بين تلك الموضوعات مقاسات السجاد المصنوع في مدينة أراك بالإضافة إلى عملية تصديره إلى بلدان أخرى.

إلا أن اتساع موضوعات الكتاب التي تعطيها بعداً موسوعياً تصبح الجانب الإشكالي الأساسي فيه بعد أن كان يشكل الميزة الرئيسية فيه. فليس هناك في الكتاب أية خطة محددة بوضوح ليتم اتباعها، كما أن الكتاب يتطرق إلى مجموعة من المعلومات تتناول جوانب مختلفة من المدينة و لكنها تقتصر إلى المنهجية. بالإضافة إلى ذلك فعنوان الكتاب يدل على أن هذا العمل سيتناول علم الاجتماع الحضري، إلا أنه لا يقدم أي نقاش تحليلي أو نظري لدعم هذا الموضوع.

و بالرغم من ذلك يقدم الكتاب بعض المعطيات الأولية المثيرة للاهتمام و التي تتطلب مزيداً من التحليل، و لربما قد توجه القارئ لمراجعة بعض المراجع الأصلية المتعلقة بنفس الموضوع. و قد صدر هذا الكتاب عن دار «آگاه» للنشر و هو معروف بشكل كبير في مجال علم الاجتماع و العلوم الإنسانية الأخرى، إلا أن قيام هذا الدار بنشر الكتاب يوضح حقيقة افتقار إيران حتى أوائل التسعينات من القرن العشرين إلى الأعمال التي تتناول التحليل من وجهة نظر علم الاجتماع.

محمد رضا هاشمآبادي
ترجمة هالة عدرة

دريانورد، غلام حسين. سيماي بندر گناوه در هفت آيينه آمار: تاريخ و سفرنامه ها، اقتصاد، ايثار، فرهنگ، هنر، ادبيات و ورزش، فرهنگ مردم، شعر. تهران: هيرمند، ١٣٧٧، ٣٢٩ص.

محتاط، محمد رضا. سيماي اراك: جامعه شناسي شهرى. تهران: نشر آگاه، ١٣٦٨، ٢ جلد، ٨٩٦ص.

Daryanavard, Ghulam Husayn. *Sima-yi Bandar-i Ganavah dar Haft Ayinah-i Amar: Tarikh va*

Muhtat, Muhammad Riza. *Sima-yi Arak: Jami'ahshinasi-yi Shahri*. Tehran: Nashr-i Agah, 1989, 2 vols, 896pp.

ملخص

إسطنبول منذ ثلاثين عاماً: الحياة في المناطق الحضرية في القرن التاسع عشر

30 Sene Evvel İstanbul: 1900'lü Yılların
Başlarında Şehir Hayatı

يقع الكتاب في ٢٩٤ صفحة و هو عبارة عن مجموعة مقالات للصحفي سيرميت مهتار أوس عن إسطنبول التي وُلِدَ فيها عام ١٨٨٧ و فيها عاش معظم أيام حياته. و قد كتب في مرحلة شبابه للعديد من المجلات و الصحف، و منذ عام ١٩٣٠ فصاعداً صارت تنشر مقالاته عن إسطنبول بنفس العناوين في مختلف المجلات و الصحف الواسعة الانتشار في تلك الفترة. و بالاعتماد على ملاحظاته اليومية و على معرفته التاريخية، غطى أوس في مقالاته هذه الحياة الاجتماعية، و الحياة الليلية، و الترفيه و الثقافة، و الروتين اليومي، و العادات و التقاليد، و قصص حياة النخبة، و كذلك العلاقات بين مختلف الجماعات العرقية و الدينية في هذه المدينة.

يتألف الكتاب من مجموعة المقالات التي نشرت في «Akşam» خلال الفترة من ١٢ آذار/مارس ١٩٣١ حتى ٢٧ أيلول/سبتمبر ١٩٣١. و تضم هذه المقالات شهادات يمكن أن تثري معرفة المهتمين بتاريخ إسطنبول الاجتماعي في أوائل القرن العشرين خاصة فيما يتعلق بتنظيم المرافق العامة، و العلاقات بين مختلف الطبقات الاجتماعية و المجتمعات المحلية و غيرها من الجوانب الأخرى. و يحتوي الكتاب على تفسيرات و ملاحظات لبعض الكلمات القديمة ما يساعد القارئ المعاصر على فهم أكبر للنص. و لم يغير محرر هذه المجموعة فاروق إلبكان من أسلوب و صياغة أوس، و إنما أضاف العديد من الصور الأصلية التي نشرت مرفقة بهذه المقالات في عام ١٩٣١.

و على الرغم من أن الكتاب ليس بدراسة أكاديمية، إلا أنه يعد مصدراً هاماً لتاريخ إسطنبول الحضري، حيث تغطي مقالاته أوجهاً متعددة للحياة الحضرية في هذه المدينة العالمية ما يعد أمراً بالغ الأهمية للمؤرخين الذين يسعون لفهم جوانب مختلفة من إسطنبول ما قبل الحرب العالمية الأولى.

هيلين بوركاي

ترجمة صالح العصيمي

سامي، علي. شيراز: شهر جاويدان. شيراز: انتشارات لوكنس (نويد)، ١٣٤٣، چاپ سوم، ٨٨٨ص.

Sami, 'Ali. Shiraz: *Shahr-i Javidan*. Shiraz: Intisharat-i Lukens, 1984, 3rd edn, 888pp.

ملخص

تاريخ مدينة باندونغ من عام ١٩٤٥ حتى عام ١٩٧٩

Sejarah Kota Bandung, 1945-1979

تعد مدينة باندونغ عاصمة مقاطعة جاوة الغربية في إندونيسيا، و قد ظهرت على الخريطة أول مرة بعد أن استضافت مؤتمر جمع مجموعة من الدول الآسيوية و الأفريقية عام ١٩٥٥، حيث شكلت هذه المدينة مصدر إلهام للعديد من البلدان النامية التي تكافح من أجل نيل استقلالها. بالإضافة إلى ذلك فإن الطبيعة الخلابة لباندونغ قد منحها تسمية «Kota Kembang» (مدينة الزهور) كما عرفت أيضاً باسم «باريس جاوة» كونها كانت مركزاً للموضة و الأزياء. إلى جانب ذلك فقد شكلت المدينة أيضاً مركزاً للتعليم و الثقافة.

لذلك، يتناول هذا الكتاب عملية التطور التاريخي التي شهدتها المدينة خلال ثلاثين عاماً، حيث يقوم بتقديم توصيف جغرافي لها يبين توضعها على بحيرة جافة كانت قد تشكلت إثر ثوران بركان تانكوبان براهو. و قد تم تأسيس المدينة بعد أن شق الحاكم الهولندي هيرمان وليم دينديلز طريق بوس الذي ربط مدينة أنيبر التي كانت خاضعة للحكم الهولندي آنذاك مع مدينة بيناروكان، إلا أن الفضل في تحويل باندونغ إلى مدينة يرجع إلى الحاكم آر. أي. ويراناتاكوسوماه الثاني.

و يمثل هذا الكتاب حصيلة عمل بحثي تم إنجازه في إندونيسيا و هولندا، و يعد عملاً شاملاً يقدم معلومات عن عمارة باندونغ و سكانها و مشاكلها الاجتماعية و نظام المواصلات فيها، بالإضافة لما يحويه من صور لبعض أبنيتها و خرائط لمدينتها القديمة.

و ما تزال مدينة باندونغ تمثل نقطة جذب للعديد من الناس بفضل صناعاتها المبدعة و سهولة الوصول إليها باستخدام القطار أو السيارة أو الطائرة. و تتميز هذه المدينة بتنوع سكاني يشتمل على مجموعات ذات أصول إثنية غير إندونيسية كالأوروبيين و الصينيين و العرب، بينما ينحدر سكانها الإندونيسيون من منطقة جاوة الغربية و كيبومين و بيكالونغان و مادورا و سورابايا.

و على الرغم من أن الكتاب لا يقدم أفكاراً جديدة في أغلب الأحيان، إلا أن قوته تكمن في الوصف التاريخي الذي يعرضه للمدينة و كذلك تقديمه لبحث موثق و عمق يرتكز على كل من المراجع الإندونيسية و الهولندية.

لاتهيفول خولوق

ترجمة هالة عدرة

Alus, Sermet Muhtar. 30 Sene Evvel İstanbul: 1900'lü Yılların Başlarında Şehir Hayatı. Faruk İlkan (ed.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, 294pp.

الواجب توافرها قبل ظهور التمدن والعوامل المحددة التي تسرع من وتيرته. و تتضمن هذه الشروط الأولية كثافة السكان العاملين في الزراعة بالإضافة إلى حجم الإنتاج الزراعي إلى جانب التطور التكنولوجي والأمر الناتجة عن الثورة الصناعية. و يبين الكاتب أهمية العوامل الاقتصادية والسياسية والاجتماعية- النفسية لتحفيز عملية التطور الحضري.

و في القسم الثاني من العمل ينتقل الكاتب لتقييم الآثار الناتجة عن عملية التمدن فيما يتعلق بالمشهد العمراني للمدن والإدارة فيها و تطورها الاجتماعي كما يمتد ذلك ليشمل تأثير التمدن على الاقتصاد الوطني ككل و على اقتصادات المناطق المحلية. و ينظر أيضا في المناهج المتبعة في المجالات المعرفية المختلفة لدراسة عمليات التمدن عارضا منهجيات التخطيط العمراني، كما يمدنا بمعلومات حول طرق الوصول إلى مستوى يوهل للتحكم في بعض الأنشطة كالتخطيط الجماعي والتقسيم إلى مناطق و تقسيم العقارات إلى أجزاء أصغر. و يبحث الكاتب كذلك عن إجابة للسؤال الذي يتعلق بكيفية إيجاد سياسات تمدن متوازنة تأخذ في الاعتبار حركة السكان و التوزيع المتوازن للأنشطة الصناعية فيدرس أمثلة من الهند و إسرائيل و هولندا و بورتوريكو و يقوم من خلالها بتحليل الطرق المستخدمة في تنفيذ سياسات التمدن الوطنية في هذه الدول.

و في النهاية يخصص الكاتب جزءا لتناول موضوع حركة التمدن في تركيا إذ يقوم في هذا القسم بدراسة التطور التاريخي لعملية التمدن كما يطرح وجهات نظره بخصوص الأسباب التي ساعدت منا و مناطق مختلفة لتحقيق مستويات متعددة من التمدن بالإضافة إلى كيفية قيامها بذلك.

تم إنجاز هذا العمل في العقد السابع من القرن العشرين و ذلك قبل أن يتوضح بشكل كامل مدى التأثيرات السلبية لمسألة الهجرة إلى المدن. و هذا ما يبرر تأكيد المؤلف على موضوع عدم قيام الهجرة بخلق أي مشاكل بنوبية في المدن في حال تم التحلي برؤية إيجابية و متفائلة عند القيام بالتخطيط العمراني على المستوى الوطني. و من جهة أخرى يلجأ المؤلف إلى تقديم بعض الاقتراحات التي ما تزال صالحة حتى يومنا هذا و هي تستند على نظرة تتطلع إلى تشكيل صيغة للتخطيط العمراني تساعد على تفادي النتائج السلبية المحتملة للهجرة.

أوزغي سويلو بوزداغ
ترجمة بلقيس رواشد

Ekajati, Edi S. et al. *Sejarah Kota Bandung, 1945-1979*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, Direktorat Sejarah dan Nilai Tradisional, Proyek Inventarisasi dan Dokumentasi Sejarah Nasional 1985, 128pp.

«استوا»، إلا أن توثيق هذه المراجع يقتصر على عناوين الكتب المستخدمة فقط و في الفصول اللاحقة يصور العمل «قوجان الجديدة» و يصف أحيائها و الغذاء و الألبسة فيها و يقدم سردا تفصيليا عن تجارتها إلى درجة تجعله يدرج أسماء المتاجر و عناوينها. كما يركز على الإحصائيات الخاصة بالمدارس و المكتبات و ينطرق لعدد من الفنانين المعاصرين. كذلك فإنه يتناول موضوعي اللغة و العادات و الرياضة و الألعاب المحلية و يتضمن وصفا تفصيليا لعدد من الألعاب المحلية مما يجعل منه القسم الأكثر تميزا في الكتاب.

و يعرض العمل المجموعات الإثنية و العرقية بالإضافة إلى مناخ المنطقة و جغرافيتها و المعتقدات و التقاليد الخاصة بسكان منطقة قوجان و القرى التابعة لها.

و بشكل عام يكرس تنظيم الكتاب و تصميمه بين الفينة و الأخرى العديد من الصفحات لقضايا عادية على حساب قضايا أخرى أكثر أهمية يتم تجاهلها أو إغفالها بشكل كامل و التي قد تعود لتظهر بشكل مفاجئ في أقسام لا يتوقع القارئ أن يجدها فيها.

ايرج اسماعيلبور قوچانی
ترجمة هالة عدرة

Keleş, Ruşen. *Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası, 1961, 323pp.

ملخص

التطور الحضري و علاقته بتخطيط المدن و المناطق

Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri

يستهل المؤلف هذا الكتاب ذا السبعة فصول بعرض الطابع العام الذي تتصف به عمليات التحول الحضري و يعرض وجهات نظره المتعلقة بموضوع التخطيط العمراني قبل أن ينتقل بعد ذلك للتعريف ببعض المفاهيم الأساسية في مجال تخطيط المدن، حيث يقوم في هذا السياق بسبر عدة وجهات نظر تعرف بمفهوم المدينة. و يضم الكتاب بين طياته فصلا خاصا للحديث عن عملية التحول الحضري يناقش المؤلف خلاله الفرضيات الأساسية المتعلقة بهذه العملية. بالإضافة إلى ذلك، يتطرق الكاتب لمجالات معرفية عديدة مثل علم الاجتماع و علم السكان و الاقتصاد و تخطيط المدن و يقوم بدراسة كيفية تناولها للتحول الحضري كمجال للبحث.

يبحث الكاتب في التوازن بين المناطق الحضرية و المناطق الريفية و بعض الأمثلة التي يتجلى فيها اختلال هذا التوازن. و من ثم يتناول خاصيات مختلفة تتمتع بها ظاهرة التمدن في البلدان الصناعية و غير الصناعية يلي ذلك تقييمه للشروط المسبقة

و يتمعن العمل بشكل مشوق في حياة مدينة طهران المتغيرة و في عاداتها و في سكانها و ذلك من منظور المؤرخين المحليين و الغربيين منهم. و كما أن تاريخ المدينة يشمل أيضا ظهور التقنيات الجديدة فيها و تطورها كالتباعد و التلغراف و السكك الحديدية و الهاتف و التصوير الفوتوغرافي و السينما و غيرها، فإن الكتاب يصف التطور التدريجي لبعض الجوانب الأخرى فيها كالنظام المصرفي و الشرطة و البلدية و التعليم و الرعاية الصحية و النقل. و يتخلل ذلك قصصا عن الحياة الخاصة - و الفاسدة عادة- لملوك سلالات حاكمة عدة و وزرائهم و أفراد من عائلتهم و سفراء أجانب و أناس عابدين.

و يحتوي الكتاب على قائمة مراجع وافية نوعا ما؛ حيث سعى المؤلف خلال إعداد فصول كتابه لضم أكبر عدد ممكن من الروايات المختلفة للقصة ذاتها. و تتضمن معظم الفصول اقتباسات طويلة من مراجع عدة ما يجعل أسلوب السرد في الكتاب متباينا بحدود معقولة. بيد أن بداية و نهاية هذه الاقتباسات ليست دائما واضحة مما قد يسبب التباسا بسيطا عند القارئ. و لم يستخدم الكتاب لغة أكاديمية صارمة ما يجعله موجها لطيف واسع من القراء، كما أنه يشكل مصدر معلومات مفيدة لأي راغب في توسيع معرفته بمدينة طهران القديمة و بتاريخ إيران خلال حكم الفاجار.

ترانه دادار
ترجمة مها يازجي

جاباني، محمد. سرزمين و مردم قوجان. مشهد: نشر اطلس، ١٣٨٥، ٣٨٧ص.

Jabani, Muhammad. *Sarzamin va Mardum-i Quchan*. Mashhad: Nashr-i Atlas, 1985, 387pp.

ملخص

منطقة قوجان و سكانها

سرزمين و مردم قوجان

يعتمد مؤلف هذا الكتاب على مقابلات و وثائق استغرق جمعها عدة سنوات من مصادر محلية، فيجمع بين مضمونها و بين أفكاره الخاصة ليرسم صورة عن منطقة قوجان و سكانها. و بالنظر إلى تعلق المؤلف بمدينته الأصلية فإن الصورة المقدمة في هذا الكتاب لا تخلو من الشوائب الناجمة عن التوتر العرقي، و لكن رغم ذلك يتضمن العمل نوعا من المعلومات التفصيلية التي لا يمكن لأحد صياغتها إلا إذا كان شغوفا بالثقافة التي ينتمي إليها.

تعتمد الفصول الثلاثة الأولى من الكتاب على مراجع تاريخية في وصفها لمرحلة تأسيس مدينة قوجان و في سرد تاريخ المقاطعات و المدن القديمة في المنطقة بما في ذلك «خيوشان» و

العمل، إذ تعمل على إغناء الصورة التي يقدمها عن أفراد و مؤسسات و صحف تلك الفترة في سراييفو. و يستخدم المؤلف بعض المواد الأرشيفية التابعة لمدينة سراييفو و المعروفة باسم أرشيف المدينة كما يقوم بالاعتماد على مراجع باللغتين الألمانية و التركية العثمانية. علاوة على ذلك يتضمن هذا البحث استخدام صحف و مجلات و مذكرات و مخطوطات و أعمال لم تنشر من قبل. و يتسم العمل بالتفصيل المذهل في دقائق الأمور، حيث يسلط الضوء على هذه الفترة القصيرة من تاريخ سراييفو و المتميزة بأهميتها الكبيرة.

و سعيًا من المؤلف لتبيان التغيرات الاقتصادية التي أحدثتها الاحتلال فقد قام بتضمين ملحق بجداول أسعار المواد الغذائية مقارنة بإياها في فترتي ما قبل الاحتلال و مابعد. و بالإضافة إلى ذلك يحتوي هذا الملحق على قائمة بصرائب المدينة و رسومها المختلفة، و قد جاء ترتيبه تاليا لجدول تسلسل الأحداث الزمني في نهاية الكتاب و الذي يسجل الأحداث وفقا للسنوات التي شهدتها. و مما يجدر ذكره أيضا تلك القائمة التي تضم معلومات عن خمسين خانا - و هي عبارة عن أبنية تجارية عامة أو أماكن راحة للقوافل- و تصف الحالة التي وجدت عليها هذه الأبنية في سراييفو خلال فترة الاحتلال. و على الرغم من أن الكتاب هو عبارة عن عرض زمني لتسلسل الأحداث يفقد للشرح و التقييم، إلا أن أهميته تكمن في المراجع التي يعتمد عليها و في المادة العلمية التي يقدمها عن هذه المرحلة و التي استفادها مباشرة من مصادرها الأصلية.

ليلى أمزي
ترجمة هالة عدرة

شهيدى مازندرانى، حسين. سرگذشت تهران. تهران: راه مانا، انتشارات دنيا، ١٣٨٣، ٧٦٣ص.

Shahidi Mazandarani, Husayn. *Sarguzasht-i Tihran*. Tehran: Rah-i Mana: Intisharat-i Dunya, 2004-5, 763pp.

ملخص

قصة مدينة طهران

سرگذشت تهران

يمثل كتاب «قصة مدينة طهران» استعراضا تاريخيا لهذه المدينة يتتبع بواكير تطورها حتى سقوط سلالة الفاجار عام ١٩٢٥، و يركز بشكل خاص على الحقبة الفاجارية عندما أصبحت مدينة طهران عاصمة لإيران في بداياتها. كما يروي قصة عدة «أماكن» مع التركيز على قاطناتها، و يقدم من خلال التعريف بهذه الأماكن التاريخية ووصفا شاملا للأحداث الرئيسية في تاريخ طهران و للشخصيات الفاعلة التي رسمت ملامحها.

الأبحاث الأثرية في توصيفاتها المعمارية. و تضيء هذه اللوحات العامة على الكتاب قيمة أكبر بالنسبة للباحثين في القرن الحادي والعشرين. و تدعم الكاتبة ما قدمته بإيراد الأساطير المحلية المتعلقة بهذه الآثار و تُغني عملها بصور فوتوغرافية للأبنية و المكتشفات ذات الصلة.

و باعتبارها عملا يعود للحقبة السوفيتية فإن هناك تركيز محدد على أبعاد الصراع الطبقي، و مع ذلك يعبر الكتاب اهتماما مماثلا لإبداع الحكام السابقين للمدنيين و حرفييهما المهرة. كما تسلط الكاتبة الضوء على دور المباني الدينية كرموز لعظمة الفن و التعليم الإسلاميين، و تبين أن هذا الدور قد شكل مسوغا للجهود التي تم استثمارها في تشييد مثل هذه المجموعات المعمارية المميزة. بالإضافة إلى ذلك تتجس في عرض عملية التطور المعقدة التي شهدتها الفن الإسلامي في هذه المنطقة من خلال مقارنة تقنيات الزخرفة و المواد المستخدمة في بناء الصروح المعمارية و غيرها من الأبنية الأصغر حجما.

و على الرغم من تجنب الكتاب للمقاييس و المخططات المعقدة، فإن ما يجعله ذا قيمة لأي مهتم في مجال دراسة المدن هو قدرة مؤلفته على التوصيف الدقيق للتفاصيل المعمارية في المدينتين التاريخيتين (سمرقند و بخارى) و كذلك وصف الفن و الثقافة فيهما، ما يحث القراء على تخيل عظمة هذه المدن التاريخية المهيبة.

جاينغيسيز جوراييف
ترجمة فراس الحواط

Kreševljaković, Hamdija. *Sarajevo za Vrijeme Austrougarske Uprave (1878–1918)*. Sarajevo: Arhiv Grada, 1969, 154pp.

ملخص

سراييفو إبان الإدارة النمساوية المجرية (١٨٧٨ - ١٩١٨)

Sarajevo za Vrijeme Austrougarske Uprave (1878–1918)

يضع المؤلف كريسفلجاكوفيك بين أيدينا في هذا الكتاب المكون من ١٤٤ صفحة سجلا زمنيا تفصيليا عن فترة الاحتلال النمساوي المجرى للبوسنة كما يوضح التحولات التي شهدتها العاصمة سراييفو جراء هذا الاحتلال. و قد سبق للمؤلف قبل ذلك أن كتب الكثير عن تاريخ البوسنة. و يتناول في هذا العمل تحديدا عملية تنظيم هابسبورغ لمدينة سراييفو، كما يتحدث عن الحكومة و وظائفها بالإضافة إلى مدارسها و مؤسساتها الدينية و تطور الأدب و الفن و الصحافة و الاقتصاد و الزراعة و التغيرات في البنية التحتية و الصناعية و أخيرا تطورات الحياة السياسية فيها. و تساهم وفرة المصادر و السير الذاتية القصيرة التي تم تضمينها في حاشية الكتاب في إضفاء قيمة خاصة على هذا

الضوء في الفصلين التاليين على مراحل إعادة بناء سلمية - بعد تهديمها على يد المغول- و توسعها العمراني. ثم يتناول الفصل الأخير تطور مجتمع سلمية بكل جوانبه من نماذج البناء و ألبسة الرجال و النساء و العادات و التقاليد و الألعاب و المدارس و المكتبات و الاقتصاد و وسائل النقل و ما إلى ذلك. كما يبيّن تأثير كل من البدو و المدن المجاورة كحماة و حمص على بعض من مظاهر الحياة هذه.

تكمّن أهمية العمل في أصلته و توثيقه لتاريخ سلمية الشفهية و ثقافتها يصحب ذلك توثيق المفردات المحلية التي تكاد تختفي و التي أشير إليها في عدة أماكن منه خصوصا في الفصل الأخير. و لكان من الممكن أن يستفيد الكتاب من استخدام بعض الخرائط التوضيحية الجغرافية و التاريخية و من إرفاق بعض الصور عن الملابس التقليدية التي لم تعد مستخدمة الآن، و كذلك من توثيق أفضل لمراجعته. و رغم أوجه القصور أنفة الذكر، يشكل الكتاب مرجعا رئيسيا للباحثين و الطلاب المهتمين بالقيام بأي دراسة تتعلق بسلمية. و تتصف لغة الكتاب ببساطتها و وضوحها ما يجعله في متناول طيف واسع من القراء.

مها يازجي

Пугаченкова, Галина Анатольевна. *Самарканд, Бухара: По Древним Памятникам Самарканда и Бухары*. Москва: Искусство, 1968, Изд. 2-е, 203с.

Pugachenkova, Galina Anatol'evna. *Samarkand, Bukhara: Po Drevnim Pamiatnikam*. Moscow: Iskustvo, 1968, 2nd edn, 203pp.

ملخص

الآثار الغابرة في سمرقند و بخارى

Самарканд, Бухара: По Древним Памятникам Самарканда и Бухары

تعد جالينا بوغاتشينكوفا من أكثر الأكاديميين المختصين بفن عمارة وسط آسيا شهرة. و هي تسعى من خلال هذا الكتاب لإتاحة معرفتها العلمية لزوار مدينتي سمرقند و بخارى، حيث تدعو قراءها للتجوال بين آثار هاتين المدينتين بوصفهما متاحف حية. و حالما يتم رسم الخطوط العريضة لهذه الصورة الذهنية، تقوم بوغاتشينكوفا بتوضيح التفاصيل المعمارية من خلال توصيف يرسمه فنان حقيقي.

و نتيجة لمعرفتها الشاملة في مجال العمارة و التخطيط العمراني في المدينتين، يقدم الكتاب سردا معقدا يكشف عن الخلفية الأكاديمية للكاتبة في أكثر من مناسبة، حيث يظهر ذلك في اعتمادها على مجموعة كبيرة من المصادر المكتوبة و

تم تنظيم العمل وفق أجزاء يعنى كل واحد منها بخاصية من خصائص مدينة أصفهان و تقوم هذه الأجزاء مقام فصول الكتاب فتبدأ بتقديم وصف جغرافي لموقع أصفهان بالإضافة إلى آثارها الشهيرة و مدارسها و أضرحتها و خاناتها و قبابها. و بمدنا الكتاب أيضا بمعلومات عن التراث الطبيعي للمدينة بالإضافة إلى أنهارها و جسورها الشهيرة و ذلك قبل أن يقوم بإضافة قائمة تحتوي على أهم المنتجات الزراعية فيها. كما يناقش مواضيع أخرى تتعلق بتاريخ أصفهان و بسبب إطلاق هذا الاسم عليها بالإضافة إلى مناطقها المختلفة و قراها.

قد تبدو اليوم لغة الكتاب معقدة نوعا ما و ذلك نتيجة لاستخدام الأسلوب النثري القديم، لكن رغم ذلك تبقى لغة مفهومة بالنسبة للقارئ المعاصر. و تعود أهمية الكتاب جزئيا لتطرقه للعديد من الأماكن التي لم تعد موجودة الآن و لعرضه الشامل للمؤلفات التاريخية التي تتناول مدينة أصفهان و التي كانت متوفرة حتى وقت تأليف هذا العمل. و يساعد التمهيد الذي كتبه افشارفر بالإضافة إلى ملحقات الكتاب على فهم السياق الذي يندرج ضمنه النص الأساسي للكتاب. و هذا العمل المقتضب يساهم بشكل كبير في الدراسات التاريخية و الجغرافية و الأنثروبولوجية التي تدور حول مدينة أصفهان.

ترانه دادار

ترجمة بلقيس رواشد

أمين، محمود. سلمية في خمسين قرنا. دمشق: مطبعة كرم، ١٩٨٣، ٣٩٠ص.

Amin, Mahmud. *Salamiyyah fi Khamsin Qarnan*. Damascus: Matba'at Karam, 1983, 390pp.

ملخص

سلمية في خمسين قرنا

يعتبر هذا الكتاب أول دراسة شاملة و مفصلة لبلدة سلمية الواقعة في وسط سورية. و لعدم وجود دراسات سابقة عن البلدة نفسها فقد اعتمد المؤلف في بحثه على مشاهداته الشخصية و دراسات مديرية الآثار و المتاحف و مصادر أخرى كتبت عن بلاد الشام و الشرق الأوسط. ذلك إضافة لما رواه عدد من المعمرين المحليين و المدرجة أسماؤهم في الفهرس. و يهدف ذلك لتقديم دراسة متكاملة عن سلمية تشمل خمسين قرنا من تاريخها.

يركز الكتاب بشكل عام على تاريخ سلمية و آثارها و أصول عائلاتها و أماكن سكنها. كما يبحث في تقاليد السلميين و ثقافتهم و علاقاتهم مع مجاورتهم و في الجذور القديمة لمجتمعهم و المتصلة بتاريخ الإسماعيليين في بلاد الشام. تقدمت الفصول الثلاثة الأولى للعمل سردا تاريخيا موسعا عن سلمية من فترة ما قبل الإسلام و حتى القرن العشرين من خلال وصف و تحليل الأحداث التاريخية الرئيسية في المنطقة. كما يسلط المؤلف

معاصرة لأدباء طاجيك من أمثال شاهين و أحمددي دانيش. و قد برز من هذه الحلقات شعراء طاجيك شباب مثل آيني و منظم و حمدي الذين أكد بعضهم مثل سادرينام آيني و بشكل مستمر على أهمية هذه التجمعات. و نتيجة للدور الهام الذي لعبه هذا النوع من الحلقات فقد تمت تسميتها باسم «مدرسة الأدب الطاجيكي الحديث» و التي مكنت المفكرين و الشعراء الطاجيك من مناقشة المشاكل و الصعوبات الرئيسية التي كانت موجودة في زمنهم. يناقش شاكوري الصعوبات التي كانت تواجه سادر زيا في ذلك الوقت بسبب ما قام به لمصلحة المجتمع، و يلحظ بشكل خاص الدعم الذي قدمه زيا «لجديد» و لغيره من المصلحين الشباب الذين قاموا بمعارضة نظام الحكم القائم في بخارى آنذاك. كما يذكر أيضا مساهمة سادر زيا في تطوير التعليم و الثقافة في بخارى و يصوره كمصلح اجتماعي و سياسي.

و مما يميز هذا الكتاب و بشكل بارز تقديمه وصفا شاملا لأعمال سادر زيا مع غيرها من التفاصيل عن الحلقة الأوسع التي ضمت الشعراء و الكتاب الطاجيك الذين عملوا على مواضيع مشابهة. إلا أنه و لسوء الحظ لم يقم المؤلف بتقديم قائمة مراجع للوثائق التاريخية التي تمت مناقشتها في الكتاب.

أسكارشو كالونوف

ترجمة هالة عدرة

افضل الملك، ميرزا غلامحسين. سفرنامه اصفهان. به كوشش: ناصر افشارفر. تهران: سازمان چاپ و انتشارات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامي، ١٣٨٠، ٥٩ص.

Afzal al-Mulk, Mirza Ghulam-Husain. *Safarnamah-yi Isfahan*. Nasir Afsharfar (ed.). Tehran: Sazman-i Chap va Intisharat, Vizarat-i Farhang va Irshad-i Islami, 2001, 159pp.

ملخص

أدب الرحلات في أصفهان

سفرنامه اصفهان

يشكل الكتاب الحالي نسخة مُحَقَّقة من كتاب «سفرنامه أصفهان» أو «أدب الرحلات في أصفهان» الذي صدر أول مرة عام ٢٠٠١. و قد كان المؤلف ميرزا غلام حسين أفضل الملك المولود سنة ١٨٦٢ و المتوفى سنة ١٩٢٩ واحدا من أهم مؤرخي عصر الفاجار، حيث عمل في وزارة الصحافة خلال فترة حكم ناصر الدين شاه و نشر عدة كتب رحلات تناول من خلالها تاريخ و جغرافية العديد من المناطق الإيرانية بالتفصيل. و قام ناصر افشارفر بتحقيق الكتاب و مقارنته مع مصادره الرئيسية؛ و لازالت مخطوطته الأصلية محفوظة في مكتبة البرلمان الإيراني.

بعد ذلك العصر مما يجعل عنوان الكتاب غير ملائم لمحتواه، حيث يتوقع القارئ أن يُلِمَّ هذا العمل بمختلف المراحل التاريخية.

مريم بن عمر

Шакури, Мухаммадҷон. *Садри Бухоро*.
Душанбе: Деваштич, 2005, 330с.

Shakuri, Muhammadjon. *Sadri Bukhoro*.
Dushanbe: Devashlich, 2005, 330pp.

ملخص

سادر بخارى

Садри Бухоро

يتناول هذا الكتاب حياة شريفجان مخدوم سادر زيا (١٨٦٥-١٩٣٢) وأعماله ومكانته ودوره في التاريخ الأدبي الخاص بالفرارود الطاجيكي «Tajik Farorud». ويهدف العمل إلى الوصول إلى جمهور واسع من القراء ويتوجه بشكل خاص بالفائدة إلى المتخصصين بالمجال الأدبي والذين يبحثون في التاريخ الأدبي لطاجكستان في بدايات العقد الثالث من القرن العشرين.

يناقش المؤلف المواد المتعلقة بالعمل التنويري لسادر زيا و السياق التاريخي الذي ظهر فيه في مدينة بخارى. كما يتطرق للعوامل المؤثرة في عمله المبدع وكذلك في تطور التفكير التنويري في طاجكستان بشكل أوسع. ويعتبر المؤلف أن الدور الذي قام به سادر زيا في صياغة التفكير التنويري ذو أهمية خاصة ويؤكد افتقار الادعاءات المناقضة لذلك لأي سند ترتكز عليه.

لقد تم إنجاز هذا الكتاب بغية تقديم عمل مناقض لما تم إصداره مؤخرا من منشورات أكاديمية في طاجكستان وخصوصا بين عامي ٢٠٠١ و ٢٠٠٣ ككتاب اس. تاباروفا وكتاب آخر قام بتأليفه آر. ماسوف ويحمل اسم «إرث حكم مانغيت». وحسب شاكوري فإن مؤلفي هذين الكتابين لم يكتفيا بانتقاد سادر زيا دون استناد إلى أي أساس مقنع ولم يقفا عند حد تشويه حقيقة الدور الذي قام به في تاريخ الأدب والتنوير الطاجيكي، بل قد ذهبوا أبعد من ذلك أيضا في التعبير عن آراء تعسفية إزاء هذا الباحث الذائع الصيت في بدايات القرن العشرين. ويؤكد أيضا أن سادر زيا كان باحثا طاجيكيًا مرموقا قد قام بتكريس جل حياته من أجل العدالة والتنوير في بخارى. لذلك فإن الرغبة في إعادة الاعتبار لهذا الباحث المشهور هي من أهم الدوافع الرئيسية لتأليف هذا الكتاب.

و يبين شاكوري أهمية مناظرات سادر زيا التي كانت تقام في بخارى والتي استقطبت العديد من المثقفين في طاجكستان من فلاسفة وشعراء وكتاب كانوا يقومون بدراسة أشعار طاجيكية

البارزة عن السحر الأسود بحالة ضحية تنتهي إلى الموت نتيجة تعرضها للضرب من قبل القاتل.

و أما القراء المستهدفون من خلال هذا الكتاب فهم بشكل رئيسي المختصون بعلم الأنثروبولوجيا والتاريخ وكذلك سكان مدينة راور بدليل ابتعاد المؤلف عن استخدامه لغة معمارية تخصصية لتوصيف للأبنية مثلا.

ايرج اسماعيلپور قوجانى
ترجمة هالة عدرة

الكيب، نجم الدين غالب. صبراتة في فلك التاريخ. طرابلس: المنشأة العامة للنشر والتوزيع والإعلان، ١٩٨٢، ١٥٥ص.

Al-Kib, Najm al-Din Ghalib. *Sabratah fi Falak al-Tarikh*. Tripoli: Al-Munsha'ah al-'Ammah lil-Nashr wa-al-Tawzi' wa-al-I'lan, 1982, 155pp.

ملخص

صبراتة في فلك التاريخ

يتناول هذا الكتاب في فصوله الخمسة عشر تاريخ مدينة صبراتة منذ العصر الفينيقي مروراً بالعهد الروماني والوندالي والبيزنطي حتى فترة الفتح الإسلامي. ويشير الكاتب إلى أصل تسمية المدينة، كما يبين أهمية موقعها الجغرافي الذي جعل منها أحد أهم المراكز التجارية البحرية والبرية في شمال إفريقيا. و يبرز الكتاب مظاهر ازدهار الاقتصاد والعمارة والثقافة الذي شهدته المدينة، كما يتطرق أيضاً للآزمات السياسية والنكبات الطبيعية التي أثرت سلباً على استقرارها و رخاها.

يتميز الكتاب بلغة سهلة وأسلوب بسيط كما أنه يتسم بصغر حجمه إضافة إلى تقسيمه الواضح للفصول، وهذا ما جعله يسير القراءة والفهم. بالإضافة إلى ذلك فهو يتضمن أيضاً مجموعة من الصور والخرائط التي تبين أهم المواقع الأثرية في صبراتة. بيد أن صغر حجم الكتاب جعل من المعلومات المقدمة مقتضبة وغير مفصلة، فهو يعرض الأحداث التاريخية دون أن يشرحها أو يحللها تحليلاً معمقاً، وهو ما يدعو لاعتبار الكتاب مقدمة أو مدخلا يستطيع الباحث من خلاله تكوين فكرة عامة عن مدينة صبراتة وتاريخها. إضافة إلى ذلك، تم الاعتماد على عدد محدود من المراجع، الأمر الذي فسره الكاتب بقلة المؤلفات والدراسات التي اهتمت بمدينة صبراتة.

و علاوة على ذلك فإن الكتاب يتوقف عند فترة الفتح الإسلامي لمدينة صبراتة، دون أن يتطرق للتطورات التي شهدتها المدينة

راورای، ماشاء الله کاربخش. راور، شهری در حاشیه کویر. کرمان: مرکز کرمانشناسی، ۱۳۷۵، ۳۸۲ص.

Ravari, Masha' Allah Karbakhsh. *Ravar, Shahrī dar Hashiyah-yi Kavir*. Kerman: Markaz-i Kirman'shinasi, 1997, 382pp.

ملخص

راور: مدينة على حافة الصحراء

راور، شهری در حاشیه کویر

يسعى هذا الكتاب إلى التعريف بمدينة «راور» الواقعة على أطراف «صحراء لوط»، و التي قلما تمت دراستها حتى الآن حتى أنه لم يسبق للباحث «باستاني پاريزي» الذي كتب مقدمة هذا الكتاب أن رأى هذه المدينة على الإطلاق، علماً أنه باحث مشهور و متخصص بمنطقة کرمان. و من خلال الاطلاع على الكتاب يتمكن القارئ من إدراك أهمية هذه المدينة التي تمتعت عبر التاريخ و بشكل أساسي بدور عسكري. و يقدم الكتاب وصفاً شاملاً يتضمن سمات المدينة الجغرافية و ما احتوته من حصون و سدود و قلاع و أبراج ذخيرة كما يمتد ذلك ليشمل المناطق المحيطة بها. إلى جانب ذلك فإنه يقوم بتعريف القارئ بنظم الري، إضافة إلى إطلاعه على حياة و ثقافة الناس الذين يعيشون على أطراف الصحراء.

يتضمن النصف الأول من الكتاب سرداً يتسم بالانسائية و الجمال يصف المؤلف من خلاله الأبنية و المواقع إلى جانب تناوله لمعتقدات الناس و قصصهم. و في النصف الثاني من الكتاب يتناول العمل بشكل أكبر الفترة المعاصرة، إلا أنه يظهر على أسلوب كتابته بعض التحول. و يتسم النص بشيء من الاعتدال فيما يتعلق بمعتقدات الزرادشتيين لكنه يتصف في ذات الوقت بالعدوانية الشديدة تجاه البهائيين. بالإضافة إلى ذلك يورد العمل بشكل متكرر بعض الأمثلة عن وثائق ما كان يعرف في إيران بمنظمة الاستخبارات و الأمن الوطنية «SAVAK» كمحاولة لإثبات الدور الذي لعبه سكان مدينة راور في تحقيق النصر الذي وصلت إليه الثورة الإسلامية سنة ۱۹۷۹.

اعتمد المؤلف على مصادر و مراجع باللغة الفارسية فقط، كما أن الاقتباسات التي نقلها عن بعض العسكريين الأجانب و السياح كانت قد أخذت من نصوص فارسية. و إلى جانب النصوص تم إدراج صور للأبنية المتعلقة بها، و هذا ما شكل عاملاً مساعداً في النص. أما بالنسبة للوثائق التي أرفقت بنهاية الكتاب فهي لا تعد بالضرورة هامة أو ذات علاقة مباشرة بالنص.

و يتضمن الكتاب معلومات مثيرة للاهتمام تتعلق بأبنية مدينة راور و جرفها خصوصاً حياكة السجاد. و قد تم الحصول على الكثير من هذه المواد من خلال الشهادات الشفهية، و هو ما يزيد من قيمة الكتاب كمرجع أصلي إثنوغرافي. بالإضافة إلى ذلك يغطي العمل بعض الأمثلة عن المعتقدات المتعلقة بأشباه العلوم أو «العلوم الزائفة»، فعلى سبيل المثال تتعلق إحدى القصص

كذلك كثرة التكرار حيث يعيد الكاتب معلومات كثيرة سبق له ذكرها في فقرات أو فصول سابقة.

مريم بن عمر

حجاجي، محمد عبده. قوص في التاريخ الإسلامي. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ۱۹۸۲، ۳۶۳ص.

Hajjaji, Muhammad 'Abduh. *Qus fi al-Tarikh al-Islami*. Cairo: Al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah lil-Kitab, 1982, 363pp.

ملخص

قوص في التاريخ الإسلامي

ينقسم الكتاب إلى ستة فصول ينطلق فيها المؤلف من مركزية قوص الجغرافية باعتبارها عاصمة صعيد مصر، فيستهل عمله بالتقسيم الإداري لقوص في العصر الإسلامي و بالقبائل العربية التي سكنتها منذ الفتح العربي حتى أواخر الفترة الأيوبية، كما يتناول موقع المدينة الجغرافي و وصفها. و يميل الكاتب في هذا الجزء إلى الأسلوب الدعائي البعيد بعض الشيء عن الدقة الأكاديمية. ثم يتطرق للحديث عن مجتمع قوص و أفعاليته الأجنبية و أسواقها، حيث يمثل هذا الجزء من الكتاب عرضاً سريعاً للتاريخ الاجتماعي للمدينة. و في الفصلين الأخيرين يذكر المؤلف أهم الحركات العلمية في المدينة و ما تتميز به عمارتها الإسلامية داعياً الباحثين إلى التعرف على آثارها و دراستها.

من ميزات هذا الكتاب تحليل المؤلف لتفضيله مصدراً على آخر و عدم الاكتفاء بذكر المصادر المتعددة كما في مناقشته لعدد أقاليم قوص في العهد المملوكي. إلا أن ثقة المؤلف في أحد المصادر جعلته يعتمد عليها في صفحات طوال في بعض الأحيان مما يوحي بضعف المحتوى في هذه الحالات.

يمكن الاستفادة من هذا الكتاب في ربط الكاتب لتاريخ الهجرات من و إلى قوص، بدءاً من الفتح العربي و حتى حكم المماليك، بالتاريخ السياسي و التنوع العرقي و القبلي في المدينة. و بشكل عام يمكن تصنيف الكتاب على أنه مقدمة عامة - غير نقدية - لتلك المدينة الشرفية تمكن الباحثين من الاستدلال على بعض المصادر و الاستفادة من العرض السريع - غير المعتاد في بعض الكتب - لحال الأقباليات مثل النساء و المسيحيين و الشيعة.

مصطفى أبو الحمل

على حقبة زمنية مهمة لقرطبة في العصر الإسلامي و يقدم رؤية عامة عن طبيعة الحياة في قرطبة الإسلامية بجوانبها المختلفة.

طارق رزوق

سالم، السيد عبد العزيز. قرطبة حاضرة الخلافة في الأندلس: دراسة تاريخية عمرانية أثرية في العصر الإسلامي. الاسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة، ١٩٨٤، ٥٠٧ص.

Salim, al-Sayyid 'Abd al-'Aziz. *Qurtubah Hadirat al-Khilafah fi al-Andalus: Dirasah Tarikhiyyah, 'Umraniyyah Athariyyah fi al-'Asr al-Islami*. Alexandria: Mu'assasat Shabab al-Jami'ah, 1984, 407pp.

ملخص

قرطبة حاضرة الخلافة في الأندلس: دراسة تاريخية عمرانية أثرية في العصر الإسلامي

ينقسم هذا الكتاب إلى ثلاثة أقسام، يهتم الأول منها بالتاريخ الإسلامي لمدينة قرطبة انطلاقاً من فتحها، مروراً بعصرها الذهبي، وصولاً إلى تدهورها و اندثارها. ويستهل الكتاب عمله بعرض لمظاهر اتساعها العمراني و رخائها الاقتصادي و ازدهارها العلمي و الثقافي و الفني، خاصة في عصر الخلفاء الأمويين. ثم ينتقل إلى وصف الصراعات و الفتن و مختلف الانقسامات و المؤامرات التي أدت إلى نكبة المدينة و تدمير معالمها ثم سقوطها في أيدي النصارى. أما القسم الثاني من الكتاب فقد خصصه المؤلف للجانب التخطيطي و المعماري للمدينة، مسلطاً الضوء على أهم معالمها الإسلامية من مساجد و أسواق و حصون و قصور و حدائق و مكاتب، و التي اضمحل معظمها نتيجة الحروب و الفتن. و أخيراً يهتم القسم الثالث بآثار قرطبة الباقية و أبرزها القصور الملكية في المدينة الزاهرة و المسجد الجامع الذي يتناول الكاتب دراسته من الناحية التاريخية و الفنية.

و عموماً يتميز هذا الكتاب بدقته و تغطيته الشاملة لنواح متعددة من التاريخ الإسلامي لمدينة قرطبة. كما يتميز بوفرة و تنوع المصادر التي يشير إليها الكاتب من مراجع عربية إسلامية إضافة إلى عدد هام من الكتب الأجنبية. و قد أولى المؤلف اهتماماً خاصاً بالجانب المعماري للمدينة، و هو ما يجعل من الكتاب مرجعاً هاماً للمهتمين بدراسة العمارة الأندلسية خاصة و العمارة الإسلامية عامة.

يبدو الكتاب موجهاً للقارئ المتخصص أكثر منه للقارئ العادي الذي قد لا يدرك أهمية الشروحات التفصيلية المقدمة. و اللافت للانتباه أيضاً أنه رغم تركيز الكتاب على العمارة فإنه لم يتضمن صوراً لأي معلم من معالم المدينة. و من أهم النقصات

الوثائق الفلسطينية لعام ١٩٦٤ التي وقع التركيز عليها كمادة أساسية للتوثيق في كامل فصول الكتاب.

يتميز الكتاب بتسلسل زمني دقيق للأحداث و لغة سهلة و واضحة للقارئ العادي. و قد اقتصر وصفه على النواحي الاقتصادية و الحربية و السياسية و العلمية عامة متجاهلاً ذكر الجوانب الحياتية الاجتماعية للمدينة في الفصول الأولى للكتاب. أما بقية الفصول فقد غلب عليها وصف مدقق للشؤون الإدارية و مشاكل الاحتلال الإسرائيلي التي سيطرت على مجرى الكتاب. و بالرغم من ذلك يبقى العمل محاولة جادة لتوثيق و ترسيخ التراث الفلسطيني من نواح مختلفة.

حمزة التابعي

فكري، أحمد. قرطبة في العصر الإسلامي: تاريخ و حضارة. الإسكندرية: مؤسسة شباب الجامعة، ١٩٨٣، ٣٣٤ص.

Fikri, Ahmad. *Qurtubah fi al-'Asr al-Islami: Tarikh wa Hadarah*. Alexandria: Mu'assasat Shabab al-Jami'ah, 1983, 334pp.

ملخص

قرطبة في العصر الإسلامي: تاريخ و حضارة

يضم الكتاب مجموعة المقالات و الأبحاث التي أعدها أحمد فكري كجزء أول من مشروع يهدف إلى تقديم مصنف شامل عن قرطبة الإسلامية عبر التاريخ. إلا أن المثبته و افته قبل إنجاز هذا العمل، فعمل تلاميذه على نشر هذه المقالات باسمه تخليداً لذكراه. يتحدث القسم الأول من الكتاب عن تاريخ قرطبة في العصر الإسلامي منذ عهد الفتح و الولاية ٩١هـ/ ٧١٠م و حتى عهود الفتن و التبعية و «نهاية قرطبة»، كما أسماها الكاتب، في ٢٣٣هـ/ ١٢٣٦م. بينما يتناول القسم الثاني عمران قرطبة و حضارتها من خلال عمارة كل من قرطبة و الزهراء و كذلك مختلف نواحي الحياة الاجتماعية و الإدارية و الاقتصادية و العسكرية فيهما.

اعتمد الكتاب أسلوب السردية التاريخية و السردية الوصفية كما استخدم لغة سهلة و واضحة تخاطب القراء العاديين غير المختصين. و تجدر الإشارة إلى أن أهم ما يميز هذا الكتاب هو غناه بالحواشي التي تبعت كل فصل من فصوله لتوضح - و بدقة - المراجع و مصادر المعلومات التي تم الاعتماد عليها، و ذلك من شأنه أن يسهل عملية البحث و التدقيق التاريخي.

من جهة أخرى تجدر الإشارة إلى بعض النقصات في هذا الكتاب حيث اقتصر مقدمته على الحديث عن مناقب المؤلف أكثر منه عن الكتاب و أهدافه، و مرد ذلك أن المقدمة كتبت بقلم أحد تلامذة أحمد فكري و هو السيد عبد العزيز سالم. يضاف إلى ذلك قلة الصور التوضيحية و عدم ذكر مصادرها الأصلية. و لكن و بشكل عام يعتبر الكتاب ذا نوعية جيدة، حيث يسلط الضوء

يقدم المؤلف رؤية موجزة من منظور تاريخي للجغرافيا الطبيعية لمدينة الناصرة بالإضافة إلى سكانها و نشاطهم. و يتناول في الفصل الأول عدة نقاط من أهمها تطور تسمية المدينة، و تاريخها، و آثارها، و عائلاتها، و أحيائها، و أزياء أهلها. بينما يناقش الفصل الثاني التضاريس، و المناخ، و مصادر المياه. و يركز الفصل الثالث على الوضع التعليمي، و أنشطة السكان، و الاستيطان في قضاء الناصرة.

يتميز أسلوب الكتاب بالسلاسة، و لكن هناك بعض الأخطاء الإملائية و الأسلوبية و النحوية. و الكتاب مزود بحواشٍ في نهاية كل صفحة تسرد المصادر المستخدمة، و هناك سرد للمراجع العربية و الأجنبية في النهاية. كما يتضمن الكتاب عددا من الخرائط و صوراً لبعض الكنائس و الأسواق و غيرها، و لكن الصور معظمها غير واضحة على الإطلاق.

يعتمد المؤلف على إحصائيات دقيقة و على الكثير من الجداول التي توضح أعداد السكان في القرى و المستوطنات اليهودية، و معدلات الأمطار، و الأماكن الأثرية، و المساحات الزروعة، و غيرها. و هو يمثل في مجمله بلا شك مصدراً مفيداً عن مدينة الناصرة يقدم رؤية عامة شاملة تتناول العديد من الجوانب الهامة بشكل موجز و إن كان يغفل البعد الاجتماعي و عادات السكان.

داليا صبري

راشد، هارون هاشم. قصة مدينة غزة. تونس: دائرة الثقافة بمنظمة التحرير الفلسطينية، ١٩٨٧-١٩٨٩، ١٥٠ ص.

Rashid, Harun Hashim. *Qissat Madinat Ghazzah*. Tunis: Da'irat al-Thaqafah bi-Munazzamat al-Tahrir al-Filastiniyyah, 1987-9, 150pp.

ملخص

قصة مدينة غزة

يندرج هذا الكتاب ضمن سلسلة المدن الفلسطينية الهادفة إلى إحياء و توثيق التاريخ و التراث الفلسطيني، حيث يمثل توثيقاً جغرافياً تاريخياً و اجتماعياً إدارياً مدققاً لمدينة غزة و أهم فترات تاريخها و شخصياتها التاريخية. و يضيف الكتاب على غزة قيمة تاريخية و عربية عبر ربطها بمحيطها الفلسطيني و العربي (سورية و مصر) لما لهما من تأثير عميق في تاريخها و حاضرها.

يتكون الكتاب من عشرة فصول قصيرة تغطي ٣٤٠٠ سنة من تاريخها المتقلب بين الازدهار و الانحطاط و ذلك من خلال منهجية تعتمد على العودة إلى المؤرخين و المصادر المتعددة من مختلف الأقطار العربية باختلاف أجناسها الأدبية التي وثقها المؤلف في نهاية الكتاب و في حواشي الصفحات بشكل جيد. و من أهم هذه المصادر تقارير منظمة التحرير الفلسطينية ١٩٧٩ و

و كيف أسهمت هذه العوامل بمجملها في ظهور الحياة الفكرية القبروانية. و من الواضح أن الكاتب يبغي من الفصول الأربعة الأولى أن ترسم صورة واضحة عن مدينة القبروان عمرانياً و سياسياً و اقتصادياً و اجتماعياً كعوامل حضارية حاضنة أسهمت في نشأة و ازدهار الحياة الفكرية فيها. بينما يخصص المؤلف بقية فصول البحث لتقصي الحياة الفكرية في القبروان و علمانها الأبرز و الأكثر إسهاماً في إثراء حركتها الفكرية و الحضارية. و من ثم ينتقل إلى بيان دورها الفكري و سبل نشره و إيصاله إلى غيرها من مراكز الفكر الإسلامي و استيضاح مدى تأثيرها و تأثيرها في هذه المراكز و إسهام ذلك التبادل الفكري في تمايز سمات الفكر الحضاري القبرواني.

يسهم هذا البحث بشكل واضح في التعريف بمدينة القبروان التي لم تحظ سوى بالنذر اليسير من الأبحاث العلمية خاصة تلك التي رصدت بشكل جاد حركتها الفكرية و دورها الحضاري. و نعتز للمؤلف بعظيم الجهد الذي بذله في تبيان أبعاد موضوع بحثه و تحري المصادر المناسبة لما له من صعوبة الرصد بالاعتماد على كتب التاريخ السياسي و تراجم علماء الفكر في تلك الفترة. و من الملاحظ تكرار بعض الأفكار و الأحداث و ورودها في أكثر من موضع ما نتج عن ذلك من إطالة تفصيلية غير مجدية لم تسهم حقاً في إغناء مادة البحث تحليلياً.

و على الرغم من ذلك فقد تناول المؤلف مادته البحثية بشكل منهجي منظم و مفصل زمنياً و موضوعياً ليكون مادة جيدة و مقروءة بشكل واضح لقراء التاريخ و الفكر الإسلامي و المهتمين بهذه الأبحاث الأكاديمية.

شيرين خضر

عبيد، يوسف. قصة مدينة الناصرة. تونس: المنظمة العربية للتربية و الثقافة و العلوم: دائرة الثقافة بمنظمة التحرير الفلسطينية، ١٩٨٩، ٧٩ ص.

'Ubayd, Yusuf. *Qissat Madinat al-Nasirah*. Tunis: al-Munazzamah al-'Arabiyyah lil-Tarbiyah wa-al-Thaqafah wa-al-'Ulum: Da'irat al-Thaqafah bi-Munazzamat al-Tahrir al-Filastiniyyah, 1989, 79pp.

ملخص

قصة مدينة الناصرة

يهدف الكتاب مثله مثل بقية الكتب في سلسلة المدن الفلسطينية إلى تعريف القراء من العامة و المتخصصين على حد سواء بالعديد من الجوانب الخاصة بهذه المدن بهدف الحفاظ على الثقافة العربية و التراث الفلسطيني و مواجهة الغزو الثقافي الصهيوني.

في حضارتها، حيث يتوجه إلى القراء العاديين غير المختصين معتمدا أسلوب التقسيم حسب الموضوعات التي تميزت بسرديتها العامة وباستخدامها للغة سهلة و واضحة بالإضافة إلى الاستعانة بالكثير من الصور و الأشكال التوضيحية.

غير أن الكتاب لم يخل من بعض النقصان، حيث لم تذكر مثلا مصادر العديد من الصور و الأشكال التوضيحية كالأشكال (٢٠٦-٢٥). كذلك تجدر الإشارة الى أنه بالرغم من وفرة المراجع العلمية المذكورة من عربية و إنكليزية و فرنسية إلا أنه لم يذكر مصادر بعض الروايات التاريخية التي وردت كرفع المعز للسيف دليلا على نسبه في الصفحة ٥٣٩. يضاف إلى ذلك إعطاء مجموعة من التفسيرات غير المدعومة بالبراهين و غير المستندة إلى مصادر محددة كالحديث عن أسباب اهتمام الفاطميين بصناعة النسيج في الصفحة ٣٩٢. كما أن اللغة المستخدمة في بعض الأحيان كانت متحيزة بشكل غير مبرر كاعتبار حصن بابلون رمزا لطغيان الرومان ص٤٧. كذلك لم يوضّح المنهجية المتبعة في هذا البحث و الدافع لاختيار مجموعة الموضوعات المضمّنة بما فيها الشخصيات و الأحياء و الآثار المذكورة.

و بشكل عام يعتبر الكتاب ذا نوعية جيدة حيث يلقي الضوء على جوانب مهمة من تاريخ القاهرة و حضارتها و بشكل أساسي في ظل التأثير الإسلامي. كما يزيد من نسبة الوعي لأهمية هذه المدينة العريقة و حقبها الزمنية المتنوعة و أثرها في الحضارة الإسلامية.

طارق رزوق

زيتون، محمد محمد. القيروان و دورها في الحضارة الإسلامية. القاهرة: دار المنار، ١٩٨٨، ٥٧٥ص.

Zaytun, Muhammad Muhammad. *Al-Qayrawan wa-Dawruha fi al-Hadarah al-Islamiyyah*. Cairo: Dar al-Manar, 1988, 575pp.

ملخص

القيروان و دورها في الحضارة الإسلامية

يتناول الكتاب مدينة القيروان و دورها في الحضارة الإسلامية كحاضرة عريقة كان لها عظيم الأثر في نشر الإسلام و ازدهار حضارته لتغدو لاحقا أحد أهم مراكز الفكر الإسلامي في شمال أفريقيا.

تسلط فصول الكتاب الضوء على الحياة الفكرية في القيروان و تتبعها في مراحلها المختلفة منذ نشأتها، حيث تنطلق من الفتح الإسلامي في إفريقيا مبنية ظروف تأسيس مدينة القيروان و ما احتوت عليه من منافع عمرانية و مشاريع حضارية. ثم ينتقل إلى تصوير الحالة السياسية و الحياة الاقتصادية و الاجتماعية للمدينة في عصر الولاة و من تلاهم من الأغلبة و الفاطميين

مدينة القاهرة بهدف الخروج من مأزق التضخم العمراني و السكاني فيها، و يقدم حلولاً و مقاربات مختلفة.

يعد هذا الكتاب من أشمل و أدق ما كتب باللغة العربية عن تخطيط القاهرة و فيه الكثير من التحليلات النقدية، إلا أن المؤلف قد توجه به فقط للمتخصصين علما أنه كان بإمكانه أن يجعله محط جذب لشريحة واسعة من القراء في حال تضمينه قدرا أكبر من الوسائل التوضيحية كالخرائط. و يعتمد المؤلف إلى استخدام لغة أكاديمية دقيقة مع ملاحظة النبرة الشخصية العاطفية التي تغلف في أحيان كثيرة تحليلاته الجغرافية. أما من ناحية المصادر المستخدمة في هذا الكتاب فهي بمعظمها مصادر أجنبية أو مؤلفات قام حمدان بإعدادها في السابق، و هذا ما يؤكد شكواه في أول الكتاب عن قلة ما كتب عن التخطيط العمراني الحديث لمدينة القاهرة.

مصطفى أبو الحمل

باشا، حسن (محرر). القاهرة تاريخها فنونها آثارها. القاهرة: مؤسسة الأهرام، ١٩٧٠، ٦٤٧ص.

Al-Basha, Hasan (ed.). *Al-Qahirah: Tarikhuha, Fununuha, Atharuha*. Cairo: Mu'assasat al-Ahram, 1970, 647pp.

ملخص

القاهرة تاريخها فنونها آثارها

يضم الكتاب مجموعة من الأبحاث و الدراسات التي قدمت في احتفالية الأهرام بمناسبة مرور ألف عام على تأسيس القاهرة بقلم مجموعة من الباحثين و المختصين بالآثار و الفنون الإسلامية كالدكتور حسن الباشا و الدكتور عبد الرحمن فهمي و عبد الرؤوف علي يوسف و حسين عبد الرحيم عليوه و محمد مصطفى نجيب. ذلك بالإضافة إلى مشاركة عالم الآثار الإسلامية الأستاذ كريزويل الذي تحدث عن قصة تأسيس القاهرة.

و يهدف الكتاب بحسب حسن باشا إلى الكشف عن الجوانب الحضارية لمدينة القاهرة و الإحاطة قدر الإمكان بتاريخها و تراثها الفني بالاعتماد على الآثار و المصادر الأصلية للوثائق و البحوث العلمية الحديثة، حيث يتناول نشأة القاهرة و أحيائها المختلفة التي تعود لحقب زمنية متعددة، بالإضافة لما كتبه الرّحالة خلال زيارتهم لهذه المدينة و منهم ناصر خسرو و أرنولد فون هارف و دومينكو تريفيزانو. كما يتحدث عن أبرز شخصيات المدينة و عن دور المرأة في مجتمعها. و يضم العمل ثلاثة فصول تتحدث عن العمارة و الفنون التشكيلية و الفنون التطبيقية، و يختتم بدراسة لأشهر عوائل القاهرة و لروائعها الفنية و كذلك الأثاث و الأدوات المستخدمة فيها.

إن أهم ما يميز هذا الكتاب هو تقييمه لنظرة عامة غير مفصلة عن تاريخ مدينة القاهرة و تأكيده على الجوانب المهمة

و ثانيهما غياب أي مسرد بالكاتب المرجعية أو أية فهراس مما يجعل من المحتوى معلومات لا يمكن التحقق منها. كما يغفل الكاتب هوية بعض المصادر التي يوردها في كتابه، وتشير التواريخ وبعض المعلومات المُضمَّنة في العمل بأنها مستقاة من مصادر مكتوبة أخرى قد أغفل الكاتب الإشارة لها. لكن يبقى الكتاب مادة غنية للباحث والمختص من خلال ما أورده الكاتب من ملاحظاته الشخصية.

عبد الصمد بلحاج
ترجمة هالة عدرة

حمدان، جمال. القاهرة. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٩٦، ٢٥٥ص.

Hamdan, Gamal. *Al-Qahirah*. Cairo: al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah lil-Kitab, 1996, 255pp.

ملخص

القاهرة

تعتبر فصول الكتاب السبعة مرثية جغرافية لأحد أعلام الجغرافيا في مصر. ويبدأ حمدان كتابه منتقدا محدودية الدراسات عن القاهرة كمدينة حديثة مقارنة بما كتب عن تاريخها وعمارتها القروسطية والقديمة. ويتمتع المؤلف بالمام كبير بتاريخ تطور القاهرة العمراني وعلاقتها المتشابكة بالمدن المصرية الأخرى، وهذا ما ساعده في رسم صورة واضحة لمشاكل القاهرة الحالية والمستقبلية. وتتنوع المشاكل التي يسردها بين ما هو متعلق بالنمو الدائري الذي شهدته المدينة وبين ما نتج عن جعل القاهرة محط جذب للسكان بسبب وقوعها على نهر النيل، هذا بالإضافة للمشاكل الإدارية الناتجة عن امتداد مصر الجغرافي بشكل طولي من الشمال إلى الجنوب حول وادي النيل. وبعد تقديم عرض واف لهذه المشاكل وغيرها ينتقل المؤلف إلى مناقشة مستقبل القاهرة وإمكانية نقل العاصمة خارجها.

يتميز الكتاب بإجراء مقارنة بين العواصم التاريخية لمصر وهي منف وطيبة والإسكندرية والقاهرة، إلا أن حمدان يفشل في مواراة تأويلاته الماركسية، فعند الحديث عن تاريخ المركزية الإدارية في مصر فإنه يربط نشأة الطبقة البرجوازية الجديدة بعملية الهجرة إلى المدن. وتظهر بعض تناقضاته في الفصلين الرابع والخامس عندما يؤكد في الأول منهما على المركزية التاريخية للقاهرة مقلدا من شأن الأقاليم الأخرى ومختزلا أهمية أغلبها في كونها أقاليم حدودية، بينما يعيب في الثاني على امتصاص القاهرة لموارد الأقاليم الأخرى والتي تنتج ما يشكل نصف الثروة القومية، الأمر الذي يجعل الأقاليم الأخرى تتمتع بأهمية استراتيجية تتعدى كونها أقاليم حدودية. كذلك يوجه المؤلف النقد لجميع المقترحات التي تسعى لإيجاد بدائل عن

ذكر الأعلام الرجال دون النساء متجاهلا دور المرأة القابسية في الميادين العلمية والأدبية والسياسية.

يقدم هذا الكتاب بلغة سهلة وأسلوب بسيط مجموعة قيمة من المعلومات يتعرف من خلالها القارئ على مكانة قابس التاريخية، إضافة إلى أهم الأحداث التي شهدتها البلاد التونسية عبر العصور وهو ما يغنيه عن الرجوع إلى المجلدات العديدة من كتب التاريخ والرحلات. كما أن الكاتب لم يسلط الضوء فقط على مظاهر الازدهار والتميز، بل تعرض أيضا إلى الجوانب السلبية كمشكلة مياه الشرب وغياب العناية بنظافة المدينة ومعالمها التاريخية. ونتيجة لغياب المؤيدات التاريخية المتينة أحيانا، نجده يقدم تكهناته وتخميناته الخاصة حول أسئلة صغبت الإجابة عنها معتمدا على ما جمعه بنفسه من معلومات.

وبما أن تاريخ تأليف هذا الكتاب يعود إلى أواخر الخمسينيات لذلك وجب على القارئ التفتن إلى أن بعض الإحصائيات والمعلومات التي يقدمها قد تغيرت، فعلى سبيل المثال مدينة قبلي التي كانت تابعة لقابس أصبحت اليوم ولاية (محافظة) مستقلة.

مريم بن عمر

شميس، عبد المنعم. قهاوي الأدب والفن في القاهرة. القاهرة: دار المعارف، ١٩٩١، الطبعة الأولى، ٢٨ص.

Shumays, 'Abd al-Mun'im. *Qahawi al-Adab wa-al-Fann fi al-Qahirah*. Cairo: Dar al-Ma'arif, 1991, 1st edn, 128pp.

ملخص

قهاوي الأدب والفن في القاهرة

يعرض هذا العمل دور المقاهي في الحياة الأدبية والفنية في القاهرة منذ أواخر القرن التاسع عشر وحتى منتصف القرن العشرين وذلك من خلال الروايات التاريخية والوصف والقصص، ويأخذ القارئ في رحلة ممتعة لاستكشاف الثقافة العربية الشعبية آنذاك. ويعتمد الكاتب في مؤلفه على أوصاف متنوعة لمصر في القرن التاسع عشر، ويستقي هذه الأوصاف من المشاهدات والثقافة المحكية، فيقدم العمل مقاهي حي الحسين ومقهى الأندنية والبوصطة كمراكز أدبية وفنية رئيسية، كما ويعرج الكتاب على الأجناس الأدبية السائدة في تلك المقاهي كحكايات المغامرات ورواية القصص والمسابقات الشعرية.

يتميز هذا الكتاب بأسلوبه الأدبي الوصفي للأشخاص والأماكن، ويقدم مؤلفه تصويرا حيا لرواد تلك المقاهي خلال الفترة الانتقالية بين أواخر العهد العثماني ومصر المعاصرة مع عرض منوع وجذاب لمدينة القاهرة بما يعرض المعالم الأدبية والاجتماعية لمدينة القاهرة في سياق قصص حسية فانتة.

ولا بد للقارئ أن يلاحظ في هذا العمل نقصا في ضعف، أولاهما افتقاد نصه للمراجع تاركا المعلومات الواردة فيه دون توثيق،

الثاني الأسس التي يقوم عليها العمل كما يحدد الحثيات النظرية المرتبطة بموضوع الدراسة، و بعد ذلك يستعرض المؤلف مخططاً لمنطقة «بلوك M» يوضح تقسيم مجموعات قطاع الطرق فيها على أساس عرقي، كما يقدم دراسة تفصيلية عن قطاع الطرق القادمين في الأصل من منطقة سورابايا. و يقوم الكاتب من خلال هذا العمل بتزويد القراء بتوضيحات و صور و جداول تساعدهم على التفاعل مع ثراء كمية المعلومات التي يقدمها البحث.

و يعتبر هذا العمل دراسة فريدة من نوعها كما يؤكد تمهيد الكتاب على أهميتها بالنسبة لهيئات حماية القانون و النظام وفقاً لكاتبه ضابط الشرطة ذي المنصب العالي. بالإضافة إلى ذلك يشكل الكتاب محط اهتمام كبير بالنسبة لعلماء الاجتماع سواء المهتمين بإندونيسيا أو أولئك الذين تتمركز أبحاثهم حول علم المجتمعات المقارن.

يمثل هذا الكتاب النسخة المنشورة من أطروحة ماجستير في دراسات الشرطة و التي قدّمها المؤلف لجامعة إندونيسيا عام ٢٠٠٢. و تتمتع الدراسة بقيمة كبيرة لما لها من أسلوب أكاديمي يتميز بالدقة و بأنها مكتوبة بشكل جيد يسهل استخدامها من قبل القارئ.

بيتر ج ريدل
ترجمة حمزة التابعي

المرزوقي، محمد. قابس جنة الدنيا: غابتها، خليجها، مدينتها، سكانها، تاريخها، رجالها. القاهرة: مكتبة الخانجي، ١٩٦٢، ٣٠٩ ص.

Marzuqi, Muhammad. *Qabis, Jannat al-Dunya: Ghabatuha, Khalijuha, Madinatuha, Sukkanuha, Tarikhuha, Rijaluha*. Cairo: Maktabat al-Khanji, 1962, 309pp.

ملخص

قابس جنة الدنيا: غابتها، خليجها، مدينتها، سكانها، تاريخها، رجالها

ينقسم هذا الكتاب إلى ستة أبواب، حُصِّص الأول منها للحديث عن الواحة التي تشتهر بها مدينة قابس واصفاً منزلهاها و منتجاتها. أما الباب الثاني فيهتم بالخليج الذي يجعل من موقع المدينة هاما و مميزا. و يتطرق الباب الثالث إلى أبرز معالم المدينة التاريخية و التي اضمحل أغلبها كقصر العروسين و المنارة. أما الباب الرابع فيسلط الضوء على السكان و أصولهم و طبائعهم. بينما يتناول الباب الخامس مختلف التطورات السياسية التي عرفتتها قابس و أهم الأمراء و الولاة الذين تعاقبوا عليها. و أخيرا يشير الكاتب في الباب السادس إلى أعلام المدينة من أبنائها و الوافدين عليها الذين اشتهروا في ميادين العلم و الأدب و الزهد أمثال الصحابي الجليل أبو لبابة الأنصاري، بيد أنه اقتصر على

في المستوطنة و مساحتها الكلية للحصول على مؤشرات ديموغرافية تدل على أن تعداد سكان أترار في العصور الوسطى قد تراوح بين ٤٥٠٠ و ٦٣٠٠ شخص.

و يستند بحث المؤلفين في التركيبة العرقية لمجتمع أترار في العصور الوسطى على تحليلهم للمخلفات الثقافية التقليدية و التي تسلط الضوء على أصول أترار المشتركة مع المستوطنة الكازخستانية و التي تعود للقرن التاسع عشر. كما يقوم المؤلفون بدراسة أختام التامغا و السيراميك و المسكوكات و يرجعون أصل تصويراتها للمجموعات القبلية الكازخستانية الرئيسية التالية: كيبشاك، أرغينز، دوغلات، و كيريت.

و بالعموم يثير الكتاب اهتمام علماء الآثار و المختصين بفترة العصور الوسطى بمقتضى تجميعه و نشره لمواد نتجت عن سنوات عديدة من البحث الدقيق في مستوطنة أترار. و يضم الملحق (من الصفحة ٢٠٠-٣٣٩) إيضاحات تتمثل بصور فوتوغرافية و رسوم توضيحية و رسوم بيانية بما في ذلك مساقط إكسونومترية، كما يحوي كاتالوجا للقطع النقدية و كذلك أدلة تؤكد على تطور الحرف و العلاقات التجارية.

و من الممكن أن يحظى الكتاب باهتمام طيف واسع من القراء لكونه يمثل أكثر التصورات تجانسا لحضارة القرون الوسطى في منطقة كازاخستان. كما يقدم فائدة للقراء من الاختصاصات ذات الصلة لاحتوائه على العديد من الدراسات المقارنة للتقنيات الأثرية في آسيا الوسطى.

كولشات ميديوفا
ترجمة مها يازجي

Simanjuntak, Maruli C. C. and Sulisty, Hermawan. *Preman-Preman Jakarta*. Jakarta: Pensil-324: Program Pembangunan Sistem Derembang Kapolri, 2007, 350pp.

ملخص

قطاع الطرق في جاكرتا

Preman-Preman Jakarta

يستعرض هذا العمل تنظيم مجموعات قطاع الطرق في منطقة «بلوك M» في جاكرتا بالإضافة إلى العمليات التي تقوم بها، كما يبين التنافس فيما بين الشبكات التي تشكلها و تقاطعاتها مع القطاع التجاري السائد و مع الجهات التي تعمل على حفظ القانون و النظام. و قد أجريت هذه الدراسة ضمن سياق الهجرة الواسعة و المستمرة للإندونيسيين من المناطق الريفية إلى جاكرتا و ما ينتج عن ذلك من زيادة الكثافة السكانية و ضغط على المرافق و الموارد.

يتمحور العمل حول أربعة فصول رئيسية تُستكمل بمقدمة توضح منهجية العمل و خاتمة تعكس نتائج البحث. يضع الفصل

Акишев, Кемаль и др. *Позднесредневековый Отрар: XVI–XVIII вв.* Алма-Ата: Наука, 1981, 343с.

Akishev, Kemal et al. *Pozdnesrednevekovi Otrar: XVI–XVIII vv.* Alma-Ata: Nauka, 1981, 343pp.

Petrov, V. G. *Pishpek Ischezaiushchii 1825–1926.* Bishkek: Literaturnyi Kyrgyzstan, 2005, 100pp.

ملخص

اندثار مدينة بيشبك بين عامي ١٨٢٥ و ١٩٢٦

Пишпек Исчезающий 1825–1926

ملخص

أترار (فاراب) في أواخر العصور الوسطى

Позднесредневековый Отрар: XVI–XVIII вв

تشكل هذه الدراسة امتدادا لكتاب «أترار القديمة» و الذي ركز على طبوغرافية موقع مستوطنة أترار- تبه القديمة و دراسة طبقاتها الأثرية و أفاق البحث فيها فضلا عن الآثار الأخرى التي تعود للقرون الوسطى و المنتشرة حول الواحة التي تحمل الاسم ذاته. أما الكتاب الثاني فيهتم بشكل أكبر بدراسة طبوغرافية الموقع و طبقاته الأثرية حيث أنه أكثر شمولية من سابقه لكونه يتضمن نتائج البحوث الأثرية من عام ١٩٦٧ حتى إتمام نشر هذا العمل المشترك.

و يعتبر الفصل الأول «العمل الأثري في مستوطنة أترار القديمة» (من الصفحة ١٧- ١٣٤) بمثابة نقطة مرجعية للكتاب بأكمله، حيث يقدم معلومات عن طبوغرافية المستوطنة و التنقيبات التي جرت فيها و القى الأثرية التي تم العثور عليها. و ما يلفت النظر هنا المخططات المجمعّة و التي نشرت للمرة الأولى هنا- عن البنية العمرانية التي تم التنقيب عنها و الممتدة على مساحة تبلغ تقريبا سبعة هكتارات. و بالاعتماد على طرائق دراسة الطبقات الأثرية، يميز المؤلفون بين ثلاث مراحل معمارية حضارية مستمرة عثر عليها في أجزاء مختلفة من المستوطنة.

و من ثم يهتم المؤلف بطبوغرافية المدينة و يشير إلى أنه على الرغم من تشكل طبوغرافيا النل المركزي (في موقع التنقيب) بادئ الأمر في الفترة ما بين القرنين الثالث عشر و الثامن عشر، إلا أنه قد جاء نتيجة تخطيط مسبق. كما يذكر أيضا أن البنية الرئيسية في تخطيط المستوطنة العمرانية تمثلت بالحي و هذه حقيقة مهمة للباحثين في مجال التخطيط العمراني حيث أنها تفسر انتظام الحيز العمراني للمدينة. و يتسم هذا النمط من التنظيم العمراني بأنه شرقي الطابع، حيث يتم عزل كل حي داخليا بسور أصم (دون نوافذ). و قد سهّل وجود الشوارع و الممرات داخل هذه الكتل العمرانية المغلقة في عملية التواصل الاجتماعي و ربما الإداري أيضا بين سكانها. كما تظهر آثار تخصصات مهنية بين الأحياء، فمثلا هناك أحياء للخزفين و أخرى للحدادين و غيرها للخياطين و هكذا.

و تقدم الدراسة وصفا مفصلا لعملية إعادة بناء المساكن في المستوطنة بيّين كلا من سماتها (الوسط آسيوية) بشكل عام و كذلك السمات الخاصة بمساكن أترار في العصور الوسطى تحديدا. و يربط المؤلفون بين أعداد المباني السكنية

يجذب هذا الكتاب اهتمام جمهور واسع من القراء الذين لا يقتصرون بأولئك المختصين بدراسة التاريخ أو الإثنوغرافيا فقط، حيث يقدم مواد تتناول تاريخ ظهور عاصمة جمهورية قرغيزستان الحديثة (و المعروفة حاليا باسم بيشبك) في سياق استعراضه بشيء من التفصيل لعملية التطور التي شهدتها هذه المدينة في القرن التاسع عشر. و كذلك يتضمن مواد عن أولى الخطوات التي اتبعتها قرغيزستان لتحقيق سيادتها الوطنية خاصة أن إطار الكتاب الزمني يشير إلى ماضي هذه العاصمة القريب نسبيا. و يشكل الوصف التفصيلي للموقع الجغرافي لمدينة بيشبك القديمة أحد جوانب هذا العمل المثيرة للاهتمام حيث يولد انطبعا لدى القارئ بأنه يقوم شخصيا بزيارة هذه المدينة القديمة. و بالرغم من أن المؤلف مؤرخ محلي اكتسب مهنته هذه عن طريق التدريس، فقد نجح في الجمع بين البيانات الإحصائية و المصادر الأرشيفية في كتابه.

و قد تمت صياغة محتوى الكتاب بأسلوب أدبي نثري جميل اعتمد بشكل كبير على استخدام مصادر موثوقة من صور أرشيفية و وثائق تاريخية، مما ضمن للعمل مكانة و ثقلا بين الأعمال المنافسة التي تتناول موضوعات مماثلة. و يسرد الكتاب قصة البدء بتشييد العاصمة القرغيزية كمرکز ثقافي و تربوي و صناعي؛ و تتمتع معلوماته المقدمة عن المدينة و أبنيتها الأولى بأهمية كبيرة لا تقل شأنًا عن تلك المقدمة عن سكانها أيضا. و تضيف الصور المقدمة بالأبيض و الأبييض المرفقة بالنص قيمة خاصة للعمل كونها تدعم روايته النصية بشواهد بصرية أصلية. و أغلبية صور الأبنية القديمة و المؤسسات التجارية تعود ملكيتها لأرشفيف الدولة المركزي التابع لجمهورية قرغيزستان، غير أنه قد تمت الاستفادة كذلك من بعض مجموعات الصور العائلية خاصة.

و في خاتمة الكتاب يضيف المؤلف: «إن كل من دزهول و بيشبك و فرونزه و بيشبك هي أسماء لمدينتنا»، كما يطرح سوآلا بليغا يتساءل فيه عما ستكون عليه مدينة بيشبك الجديدة في المستقبل مختما كتابه بملحق بالأسماء القديمة و الجديدة لشوارع المدينة.

خديجة شامبيتاليفا
ترجمة هالة عدرة

ملخص

نمو و تطور المدن الإسلامية في إندونيسيا بين القرنين الثالث عشر و الثامن عشر للميلاد

Pertumbuhan dan Perkembangan Kota-Kota Muslim di Indonesia Dari Abad XIII Sampai XVIII Masehi

يمثل الكتاب دراسة اجتماعية تاريخية للمدن الإسلامية في الأرخيبيل الإندونيسي، حيث يحاول تقديم وصف للحياة الحضريّة فيها في فترة ما قبل الثورة الصناعية و الممتدة بين القرنين الثالث عشر و الثامن عشر للميلاد، أي فترة حكم الممالك الإسلامية. و تتناول الدراسة مدنا ساحلية و داخلية عدة مثل سامودرا باساي و آتشيه و بانتن و سيربون و ديماك و غريسيك و غوا تلوو، و التي كانت عواصم ممالك إسلامية و مدنا تجارية هامة.

يجمع الكتاب في مقاربه للموضوع بين كل من المنهجين الاجتماعي الحضري و التاريخي الأثري، كما يقدم وصفا لطبوغرافية المدن و بناها العمرانية. و يعتمد كذلك على مصادر عدة تتنوع بين مؤلفات محلية و تقارير رحلات أجنبية و خرائط قديمة و مذكرات و قطع أثرية.

و يطلعنا الكتاب على حيثيات وصول الإسلام إلى الأرخيبيل الإندونيسي و انتشاره فيه و نمو المدن الإسلامية و تطورها جنبا إلى جنب مع تنامي هذا الانتشار و توسعه. كما يصور نمط المدن التقليدي و اقتصاداتها و سلعها التجارية و تركيباتها الاجتماعية و سكانها و ثقافتها و حياتها الدينية و مؤسساتها الاجتماعية و الدينية.

و يبين الكتاب أن معظم المدن الساحلية تأثرت بالإسلام و المسلمين، حيث جرت حالة من الاحتضان و التأقلم بين الثقافة المحلية الأصلية و الثقافة الإسلامية العالمية التي جاء بها تجار مسلمين من جنسيات مختلفة مما أثر في هذه المدن و في بُناها الاجتماعية. و يرى كذلك بأن المدن الساحلية كانت أكثر ديناميكية و تعددية مقارنة بالمدن الداخلية، كما أن بعض المدن الساحلية و الداخلية قد توسعت لتصبح ممالك إسلامية.

و يحتوي الكتاب أيضا على صور و رسومات توضيحية مفيدة إلا أنها ذات جودة منخفضة. و لا يزال الكتاب مقروءا بالرغم من وجود العديد من الكلمات و الجمل التي قد تحتاج تصحيحا. و يسد هذا العمل ثغرة في الدراسات الاجتماعية التاريخية للمدن الإندونيسية.

اميليا فوزية
ترجمة مها يازجي

Петров, В. Г. *Пишпек Исчезающий 1825–1926*. Бишкек: Литературный Кыргызстан, 2005, 100с.

Abdullah, Wuryanto et al. *Perkampungan di Perkotaan Sebagai Wujud Proses Adaptasi Sosial Daerah Istimewa Yogyakarta*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, 1985, 142pp.

ملخص

الجانب الاجتماعي لعملية التمدن في المناطق السكنية في يوجياكارتا

Perkampungan di Perkotaan Sebagai Wujud Proses Adaptasi Sosial Daerah Istimewa Yogyakarta

من المعروف أن يوجياكارتا تشكل مركز الحضارة الجاوية، و على الرغم من أن غالبية شعبيها من المسلمين إلا أن ثقافتها الجاوية الأصلية ما تزال سائدة في مجالي الأعراف و التقاليد. و يركز هذا الكتاب على السمات الاجتماعية المميزة ليوجياكارتا و التي نتجت من ضم قراها إلى مدينتها، حيث يتناول بالتحليل عملية التحول التي طرأت على قريتين إثر دمجها بمدينة يوجياكارتا. و بشكل عام يُنظر إلى عملية الدمج هذه على أنها محاولة لبناء مدينة، و في هذا السياق يطلع القراء على الجانب الآخر من الحضارة المدنية. لكن و بالرغم من ذلك فإن الكتاب لا يعير انتباها كافيا لموضوع التخلي عن المناطق التي كانت مأهولة سابقا و هجرها.

و من الناحية المنهجية يعتبر هذا العمل تقنيا جدا، حيث تتميز توصيفاته بأنها كمية أكثر من كونها نوعية، كما تعتمد شروحاته في المقام الأول على البيانات الإحصائية و لا تأخذ دائما الملاحظات العامة بعين الاعتبار. إن ما يحتويه الكتاب من شرح مفصل و من صور تجعل منه ذا فائدة لصناع القرار و واضعي السياسات بشكل خاص. غير أنه يشتمل على أقسام قد تكون موضع اهتمام القارئ الغير مختص كذلك التي تتناول موضوع الإشاعات في يوجياكارتا.

إيمرون روسيدي
ترجمة هالة عدرة

Tjandrasasmita, Uka. *Pertumbuhan dan Perkembangan Kota-Kota Muslim di Indonesia Dari Abad XIII Sampai XVIII Masehi*. Kudus: Menara Kudus, 2000, 239pp.

و يهدف الكتاب إلى جذب اهتمام القارئ لهذا الجزء الحيوي من تراث القاهرة المعماري و ما تعرض له من إهمال و تزد بوضعه.

فتحي بشير
ترجمة هالة عدرة

Berk, İlhan. *Pera*. İstanbul: Adam Yayınları, 1990, 194pp.

ملخص

منطقة بيررا

Pera

لقد قام مؤلف هذا العمل في السابق بإنجاز العديد من الأعمال الشعرية، لذلك يستخدم في هذا الكتاب لغة شعرية ذات تعابير بلاغية و استعارات تتناول منطقة بيررا المعروفة اليوم باسم «باي أوغلو». و باستخدام هذا الأسلوب الأدبي الرائع يُعرّف المؤلف بشخصيات عديدة مسلمة و غير مسلمة عاشت و عملت في بيررا أو قامت بزيارتها. فيذكر بعض المشاهير من سياسيين و أدباء و رجال دولة و فنانين و يركز في ذلك على العلاقات التي نشأت بينهم و بين هذه المنطقة من خلال نشاطاتهم اليومية فيقدم لمحة عن حياة هؤلاء المشاهير من خلال الحديث عن الفنادق المعروفة في هذه المنطقة و حاناتها و شوارعها و أروقها و قاعات السينما فيها. كذلك يتضمن الكتاب أشعارا نظمها المؤلف في بعض أحياء هذه المنطقة.

إن ما يقدمه المؤلف من وصف نابع من قلبه يجعل القارئ يشعر و كأنه يتجول في شوارع منطقة بيررا، فيقارن بين بيررا القديمة و الحديثة و يشير إلى أسماء الشوارع التي تم تغييرها و إلى الأبنية التي حلت محلها أبنية أخرى، كما يقوم بتوصيف الأبنية القديمة التي كانت يوما ما قائمة مكان المطاعم و الأروقة التي تعج بالناس اليوم. و يمدنا أيضا بمعلومات عن أصل أسماء الطرق و الشوارع و الأروقة و يروي قصصا عديدة حول شوارع بيررا مما يجعل الكتاب أكثر إمتاعا.

فريال تانسوغ
ترجمة بلقيس رواشد

Myntti, Cynthia. *Paris Along the Nile: Architecture in Cairo from Belle Époque*. Cairo: American University in Cairo Press, 1999, 112pp.

ملخص

باريس بمحاذاة النيل: عمارة القاهرة خلال عصر الزمن الجميل

Paris Along the Nile: Architecture in Cairo from Belle Époque

يتناول هذا الكتاب تراث مدينة القاهرة المعماري الذي يعود لأواخر القرن التاسع عشر و أوائل القرن العشرين، و هي الفترة التي يطلق عليها اسم الزمن الجميل «Belle Époque». و بنتيجة قلق المؤلف من تعرض هذا العمارة للدمار و لرغبته بتشجيع العامة على الحفاظ عليها يجده يقدم سجلا تصويريا لمعالم هذا التراث المثير للإعجاب.

و قد جاء هذا التراث بعد الزيارة التي قام بها الخديوي اسماعيل لمعرض باريس العالمي عام ١٨٦٧ حيث أعجب جدا بباريس الجديدة و بحدائقها و جاداتها العريضة، لذلك قرر أن يطبق نموذج الحدائق الباريسي في عملية تجديده للقاهرة. و تم لاحقا تنفيذ المشروع من قبل مجموعة من أفضل الخبراء الفرنسيين الذين عملوا وفقا للمخطط التوجيهي الموضوع من قبل وزير الأشغال المصري آنذاك علي مبارك الذي تلقى تعليمه في فرنسا أيضا.

و يتضمن الكتاب مقدمة و خاتمة يفصل بينهما اثنا عشر فصلا يحمل أولها عنوان «القاهرة: سنوات التوجه نحو العالمية» و يروي بشكل موجز تاريخ قرار الخديوي بناء المدينة على محاذاة نهر النيل بحيث تكون غربية و جديدة بشكل كامل بما يناهس باريس. و يصف هذا الفصل الملامح الأساسية للمدينة الجديدة في نهاية القرن التاسع عشر و تطوير المنطقة التجارية المركزية فيها و ما احتوته من أبنية متعددة الطوابق تجارية و سكنية و مزودة بوسائل راحة عصرية و ذات نمط معماري باريسي.

و أما الفصل الثاني فيحمل عنوان «البنائون و أبنيتهم» و يستعرض بشكل عام انخراط المعماريين الفرنسيين و الإيطاليين في أعمال البناء بالإضافة إلى الأنماط التي قاموا بتطبيقها مثل نمط عصر النهضة الإيطالي أو الباروك الفرنسي و غيرهما دون التطرق لأي جهد فردي لهؤلاء المعماريين.

و تشكل الفصول العشرة المتبقية الجزء الرئيسي من الكتاب و تضم بين طياتها صوراً بالأبيض و الأسود للأبنية و الشوارع و غيرها من التفاصيل المعمارية الأخرى دون إرفاقها بشروح كتابية عنها، حيث لم يكن المقصود منها أن تأخذ أي دور توثيقي. فالكتاب لا يقدم تغطية ممنهجة لأي نموذج بناء أو أي طراز معماري محدد، و لكنه يعكس في الواقع انطباعات المؤلف كمصور هاو متخصص في علم الأثر بولوجيا.

ملخص

ثلاث عواصم للامبراطورية العثمانية: بورصة، إدرنة،
إسطنبول

*Osmanlı'nın Üç Başkenti: Bursa – Edirne –
İstanbul*

تعنى هذه الدراسة بتقديم معلومات عن بعض الآثار التاريخية التي تعود للفترة العثمانية وما سبقها في مدن بورصة و إدرنة و إسطنبول التي كانت عواصم للامبراطورية العثمانية في مراحل مختلفة من تاريخها.

و يُستهل العمل بالحديث عن مدينة بورصة أولى العواصم العثمانية و التي اشتهرت بينابيعها الحارة و بكونها مدينة تجارية غنية لها بيتها الصوفية التي تُعد إحدى سماتها المميزة. و يصف المؤلف بليجاز بعض الأمكنة فيها من أضرحة و مساجد و خانات و حمامات مركزا بشكل خاص على مسجد «يشه» أو الجامع الأخضر و ضريحه المعروف بضريح يشه أو الضريح الأخضر. كما يتطرق إلى المكانة التي تمتعت بها الحمامات التركية في الحياة اليومية لسكان المدن. أما بالنسبة لأولئك الذين يودون استكشاف الحياة الريفية في بورصة، فيقترح عليهم الكاتب زيارة قريتي جوملكزك و حماملكزك الواقعتين بالقرب منها.

و ينتقل بعد ذلك للحديث عن المدينة الثانية، ألا و هي إدرنة العاصمة الثانية للامبراطورية العثمانية، فيصف أهميتها الاستراتيجية إلى جانب كونها مدينة التجارة و العلم. و يرى بأن عمارتها قد تطورت بشكل سريع بعد استيلاء العثمانيين عليها، و يعرض معلومات موجزة عن المساجد فيها و بخاصة مسجد السليمية، الذي يعد من أفضل أعمال المعماري الشهير سنان. أما المدينة الأخيرة التي يتناولها الكتاب فهي مدينة إسطنبول التي تضم ساحة السلطان أحمد «النقطة التي يبدأ عندها العالم» حسب المؤلف و التي يصفها مع المنطقة المجاورة لها و كذلك السوق الكبير بأنها مناطق يجب زيارتها. كذلك يعرض بعض المعلومات عن حوض باسيليك و آيا صوفيا و قصر الباب العالي و بعض المساجد التي تساهم في تشكيل النسيج المعماري للمدينة، كما يقدم دراسة تفصيلية عن أحياء الفنار و بالات و أيوب و غالاتا و أسكودار باعتبارها مناطق تشكل فسيفساء حضريا يضم مزيجا من اللغات و الأديان.

و باعتبار أنه قد أعدَّ ضمن سياق السياحة الثقافية، يمكن أن يعد الكتاب دليل إرشاد سياحي قد يستفيد منه السائح المحلي و الأجنبي لما يحتويه من معلومات أساسية عن المدن الثلاث.

باشاك أجينان
ترجمة هالة عدرة

و ١٩٢٣. و يعبر المؤلفون عن استيائهم لقلّة المصادر التي تتناول هذه المدينة، حيث بزعمون بأنهم قد قدموا كتابا قادرا على سد هذه الثغرة في تاريخها بالاعتماد على ما استطاعوا الوصول إليه من مصادر. و يتضمن الكتاب في نهايته ثبنا للمراجع و فهرسا بوثقان المصادر المستخدمة.

يبدأ الكتاب بمقدمة تناقش تاريخ إسكي شهر وصولا إلى القرن التاسع عشر، حيث يتضمن معلومات عن مستوطنات عصور ما قبل التاريخ فيها و عن التطورات التاريخية الأخرى التي طرأت على المدينة خلال الحقب الهلنستية و البيزنطية و الرومانية و العثمانية.

و وفقا للعديد من روايات الرحالة، فقد كانت إسكي شهر في بداية القرن التاسع عشر مدينة صغيرة مهملة، إلا أنها دخلت في طور الحدائة خلال النصف الثاني من القرن ذاته. و يغطي قسما الكتاب الرئيسيان تطورات هذه المرحلة فيصف الأول التغيرات التي طرأت على نظام الحكم و وسائل النقل و الصحة و البنى الاجتماعية و الاقتصادية و الثقافية في المدينة بدءا من النصف الثاني من القرن التاسع عشر حتى حرب الاستقلال التركية. بينما ينظر القسم الثاني في تبعات الأحداث التي تلت الحرب العالمية الأولى على إسكي شهر، فيناقش الحركة القومية التي اشتد ساعدها بعد غزو الأناضول و حركة المقاومة المحلية و توحيدها مع حركة المقاومة القومية و يبين دور مدينة إسكي شهر خلال فترة المقاومة و تأثيراتها عليها. كما يناقش القسم ذاته كلا من تبعات حرب الاستقلال التركية و تأسيس الجمهورية على المدينة أيضا و دورها في تلك الأحداث.

يسرد الكتاب الأحداث التي جرت في المدينة خلال المراحل الأخيرة من حرب الاستقلال على نحو مشابه للرواية الرسمية للدولة التركية، حيث يؤكد على الأضرار التي سببها العدو حين انسحابه من المدينة و بشكل رئيسي اليونانيون منهم. كما يعاود التأكيد مرة أخرى عند حديثه عن إعادة إعمار المدينة بعد الحرب على الدمار الذي عاثه العدو فيها و كيفية تغلبهم على ذلك.

و قد نجح الكتاب في سد ثغرة في الدراسات الأكاديمية من خلال التركيز على مدينة محددة خلال فترة تاريخية كانت قد أشبعت دراسة من قبل، حيث أصاب بتركيزه على مدينة إسكي شهر في هذه الفترة، إلا أن تناوله لموضوع كثرت دراسته جعل منه مكررا. و مع ذلك كله يعد مصدرا قيما لمن يرغب بمعرفة المزيد عن إسكي شهر.

إجيهان كوج
ترجمة مها يازجي

Ortaylı, İlber. *Osmanlı'nın Üç Başkenti: Bursa – Edirne – İstanbul*. Ankara: Turizm Bakanlığı, 2005, 69pp.

معرفة بكشفها عن تأثير هذه المؤسسات على البنية الاقتصادية والسياسية والطوغرافية والثقافية للمدينة.

وقد وقع اختيار الكاتب على مدينة سيواس باعتبارها مدينة نموذجية عن منطقتي وسط وشرق الأناضول، و حدد الإطار الزمني لدراسته بين سنتي ١٧٠٠ و ١٨٥٠، كما أنه أشار للأوقاف التي تأسست خلال تلك الفترة و التي لا تزال قائمة حتى اليوم.

و يبين الكاتب كيف كان للأوقاف تأثير في البنية الشكلية للمدينة حيث نمت الأحياء حول بعض المساجد الصغيرة و أماكن السكن التي كان يقطنها الدراويش. و كان لتأسيس بعض الأوقاف الكبيرة على يد حكام المدينة أثر في توسع المدينة و نموها. و قد قام المؤلف بتحديد سبعين اسما من أسماء أحياء المدينة بالإضافة إلى ١٣٠ مسجدا، و خلص إلى أن الممتلكات الوقفية التي تعود للفترة السلجوقية هي أكبر الأوقاف و أكثرها ثراء في المنطقة على الرغم من أنه لم يبق منها سوى عدد قليل.

يتناول المؤلف أيضا التنظيم الاقتصادي الذي تتمتع به الأوقاف و يتطرق إلى مواردها و وضعها القانوني و إدارتها. و يمدنا كذلك بنسب الأوقاف التي قام بتأسيسها المسلمون و غير المسلمين و تلك التي تم تأسيسها على يد النساء. و يحتوي الكتاب أيضا على صور و مخططات للأحياء تعود لبيدات القرن السادس عشر الميلادي و ما يليها، كما يتضمن شهادات قدمها وجهاء المدينة.

لا يحتوي الكتاب على معلومات مفصلة حول الأوقاف التي أسسها البكتاشيون. و يقدم الكاتب بعض الشواهد الأرشيفية التي تقارن مداخل الأوقاف بعضها ببعض و لكن من دون تقديم أي تحليل نقدي لما يتعلق ببعض المسائل كنزوع الإيرادات بين الأوقاف. و من المحتمل أن الكاتب قد قام بحذف هذه الموضوعات نتيجة عدم قدرته على الحصول على المصادر الأرشيفية المتعلقة بالموضوع.

أوزغي سويلو بوزداغ و إجهان كوج
ترجمة بلقيس رواشد

Güneş, İhsan et al. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir, 1840–1923*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2007, 286pp.

ملخص

إسكيشهر من العصر العثماني إلى الفترة الجمهورية (١٨٤٠-١٩٢٣)

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir, 1840–1923

يهدف هذا الكتاب إلى تسليط الضوء على المشهد التاريخي لمرحلة تحديث مدينة إسكيشهر و التي امتدت بين عامي ١٨٤٠

الثالث فيبحث في الخصائص المادية و المظاهر السكانية، كما يتم تناول التركيبات الاجتماعية للأحياء السكنية و العلاقات الاجتماعية التي كانت تحكمها في القسم الرابع، حيث تلجأ المؤلفة إلى دراسة مفاهيم تعاقب المسؤوليات ضمن الحي بالإضافة إلى تشارك المسؤولية بين شاعلي الحي و تمتعهم بحقوق ناتجة عن تجاورهم في السكن. و في نهاية هذا الفصل تقوم المؤلفة بدراسة التركيب المؤسساتي للأحياء السكنية باعتبارها وحدات إدارية فقوم بلفت الانتباه إلى دور المساجد كمراكز تتمتع بمزايا إدارية و اجتماعية كما تشير إلى التنظيمات الإدارية التي تمتعت بها الأحياء السكنية بالإضافة إلى قيامها بالإشارة إلى المؤسسات الوقفية التي حملت اسم «*Avarız Akçası Vakfı*» باعتبارها قد شكلت موارد لهذه الأحياء كما أنها تمتعت بالاستقلالية و الملكية العامة في نفس الوقت، علما أن هذه المؤسسات كانت قد تأسست في العهد العثماني على يد مساهمين في الخير العام. و أما الفصل الرابع فيقوم بالتركيز على التغيرات التي طرأت على الأحياء السكنية التقليدية منذ القرن التاسع عشر.

و على الرغم من قيام المؤلفة بتقديم هذا العمل في إطار بعض المسائل الحالية المتعلقة بالأحياء السكنية بشكل عام إلا أن هذا الكتاب يقدم فائدة كبيرة لأولئك المهتمين بموضوع الإدارة المحلية في ظل الإمبراطورية العثمانية.

حسن تشولاك

ترجمة بلقيس رواشد

Demirel, Ömer. *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişikisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, 220pp.

ملخص

دور الأوقاف في مدينة سيواس: دراسة نموذج عن العلاقة بين الوقف العثماني و المدن

Osmanlı Vakıf-Şehir İlişikisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü

يتناول المؤلف في هذا الكتاب دور الممتلكات الوقفية في تأسيس مدينة سيواس و إضفاء الطابع الإسلامي عليها و كذلك في إعادة بنائها، حيث يصورها كمدينة أناضولية نموذجية شكلت مركزا سلجوقيا قديما ذا أهمية كبيرة. و حسب رأي الكاتب فإن الأوقاف كانت إحدى أولى المؤسسات التي لعبت دورا في تأسيس هذه المدينة و إعادة بنائها بعد تدميرها على يد تيمورلنك، كما يناقش التغيرات الشكلية و الاقتصادية و الديموغرافية إلى جانب التجليات الثقافية التي كان للأوقاف تأثير عليها في هذه المدينة. و على الرغم من وجود العديد من الدراسات التي تناولت مسألة الأوقاف العثمانية عموما، إلا أن هذه الدراسة تسد فجوة

و يصنف الكتاب المدن التي يدرسها في قسمين؛ يناقش في القسم الأول المدن التي تقع ضمن الحدود السياسية التركية الحالية، و يتناول في القسم الثاني المدن التي كانت ضمن الإمبراطورية العثمانية ولكنها الآن خارج حدود تركيا اليوم. و تبدأ دراسة المدن بمدينة أضنة و تنتهي بمدينة زيغيتوار متبعة الترتيب الأبجدي. و قد أدرجت الأسماء القديمة للمدن إلى جانب أسمائها الحديثة.

تتناول المدخلات عرضا مختصرا جدا لتاريخ المدن المدروسة قبل العهد العثماني؛ يليه عرض موجز لجغرافيا المدينة و لأهم التغيرات الاجتماعية و الاقتصادية و الثقافية فيها خلال الحكم العثماني.

و يجادل الكاتب في تهديد الكتاب أن الأثر قد حُسِنوا مستوى المعيشة في المدن التي فتحوها و طُوروا و زادوا في ازدهارها، و ينفي الادعاءات القائلة بأن العثمانيين قد دمروا ثقافات غير المسلمين و مؤسساتهم الدينية؛ ما يدفع القارئ للتشكيك في موضوعية العمل.

إجيهان كوج
ترجمة عادل لاغة

Alada, Adalet Bayramoğlu. *Osmanlı Şehrinde Mahalle*. İstanbul: Sümer, 2008, 247pp.

ملخص

الأحياء السكنية العثمانية

Osmanlı Şehrinde Mahalle

يتناول هذا الكتاب موضوع الأحياء السكنية العثمانية و ينقسم إلى أربعة فصول جاء أولها تحت عنوان «الإرث الحضري» الذي يدرس فكرة المدينة كما كانت لدى الأتراك القدماء و البيزنطيين و المسلمين و السلاجقة الذين سكنوا الأناضول بالإضافة إلى تجلي هذه الفكرة لدى العثمانيين.

و بعد هذه المقدمة التاريخية يقدم الكتاب في الفصل الثاني منه دراسة تحليلية تتناول المؤسسات البلدية، فيقوم بالتركيز على المؤسسات الوقفية و المنظمات النقابية بالإضافة إلى الأحياء السكنية. و لكن لا يتم التركيز على الأحياء العثمانية حتى الفصل الثالث حيث تقدم المؤلف لمحة عامة عن مفهوم الحي السكني. و بعد ذلك تتناول الأهمية التي تمتعت بها الأحياء السكنية لدى العثمانيين من خلال خمسة عناوين فرعية يتضمنها هذا الفصل. يتناول العنوان الأول دور الأحياء السكنية في المجتمع العثماني و يقوم كذلك بالتركيز على التركيبة الاقتصادية و العلاقات التي كانت سائدة كما يتطرق إلى الدور البارز الذي لعبه كل من الإسلام و التشريعات العرفية و الثقافة الاجتماعية آنذاك. و يتم في القسم الثاني من هذا الفصل النظر في موضوع الحي السكني باعتباره إما كيانا قانونيا أو جزءا من المجتمع المدني. أما القسم

أكبر لو قُيِّد له إضفاء المزيد من الأهمية على تحليل الأحداث المعاصرة لكل مرحلة إلى جانب تصنيف المدارس.

و تبين هذه الدراسة أهمية سجلات المحاكم كمصادر يمكن الاعتماد عليها لمعرفة معلومات مفصلة عن المدارس، إذ يسלט المؤلف الضوء من خلال تمحيصه في هذه السجلات على مستوى الأجور التي كان يتقاضاها المدرسون بالإضافة إلى عدد المدرسين العاملين في كل مدرسة. و من بين المدارس الهامة التي تم تشييدها خلال فترة حكم السلطان أورخان غازي مثلا مدرسة مانستير و مدرسة حصار ديشنداكي أورخان غازي و مدرسة لالا شاهين باشا التي تستخدم حاليا كمكتبة للأطفال و تحمل اسم «حصار كوتوبهانيسي» و بهذا الشكل فهي مازالت مستمرة في أداء وظيفتها الأصلية.

و قد شهدت الفترة الكلاسيكية بناء ٥٠ مدرسة في مركز مدينة بورصة تتوزع بين ١٣ مدرسة تم تشييدها خلال القرن الرابع عشر و ٢٠ مدرسة في القرن الخامس عشر و ١٧ مدرسة في القرن السادس عشر إلا أن العدد الأكبر من المدارس تم بناؤها خلال فترة حكم السلطان محمد الفاتح. و مع نهاية القرن السادس عشر وصلت القدرة الاستيعابية في مدينة بورصة إلى ٥٠٠ طالب باستثناء ١٥٠ طالبا آخرين كانوا في المدرسة الابتدائية. و قد كانت منطقة الجامع الكبير المعروفة باسم «Ulucami» و المناطق المحيطة بها تتمتع بأكبر كثافة من حيث وجود المدارس. كما كان التعليم النظري المكتسب في هذه المدارس يطبق عمليا خارجها حيث منح العثمانيون خريجها فرصا ليصبحوا مدرسين أو قضاة أو رجال إفتاء مما ساهم في تقديم حلول لاحتياجات التوظيف.

أوزغي سويلو بوزداغ
ترجمة هالة عدرة

Tuğlacı, Pars. *Osmanlı Şehirleri*. İstanbul: Milliyet, 1985, 411pp.

ملخص

المدن العثمانية

Osmanlı Şehirleri

نُشرت موسوعة المدن العثمانية في عام ١٩٨٥، و تهدف وفقا للمؤلف إلى تناول الحياة السياسية و الاقتصادية و الاجتماعية و الثقافية في المدن الواقعة تحت سيطرة الحكم العثماني من خلال الاعتماد على مراجع مفصلة و موثوقة و على الكثير من الرسوم و الصور التوضيحية.

و للحفاظ على إطار بحث محدد، يركز المؤلف على التطورات الرئيسية في مدن محددة خلال الحكم العثماني بدلا من دراسة التاريخ الكامل لجميع المدن في آسيا و أفريقيا و أوروبا عندما كانت الإمبراطورية العثمانية في أوجها.

الاقتصادية، يتناول الكتاب بالتفصيل بعضاً من هذه المؤسسات والمعالم على غرار مساكن الدراويش «ميفلافيهان» و «أهي زافيي» وأسبلة المياه وحي كتشك مينار. ويطرق الكاتب للغزو المغولي الذي يصفه بواقعة تيمورلنك، و الذي شكل نقطة تحول في تاريخ سبسطية و تسبب لها بدمار كبير مادي و اقتصاديا و ثقافيا و سياسيا.

و لأن الكتاب مكون أصلا من مقالات مستقلة فقد وردت جميع الجداول و الخرائط و المخططات في متن المقالات و ليس في نهاية الكتاب ما قد يجعل موضوع البحث أسهل للفهم. إلا أنه يشذ عن ذلك إدراج الصور الفوتوغرافية في نهاية العمل. و من خلال مناقشته التفصيلية و تحليله يثبت الكتاب قدرته على أن يكون مصدرا أكاديميا قيما للباحثين في موضوع مدينة سبسطية العثمانية، و لكن بالنسبة للقراء من غير المختصين فقد يكون السرد التفصيلي مكثفا جدا.

إجيهان كوج
ترجمة عادل لاغة

Hızlı, Mefail. *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998, 207pp.

ملخص

مدارس بورصة في العهد العثماني الكلاسيكي

Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri

تعدُّ المدارس من إحدى المميزات الهامة للحياة الثقافية و الأكاديمية العثمانية-التركية و يحاول المؤلف في هذه الدراسة أن يستكشف أهميتها من خلال تركيزه على مدينة بورصة، فهي تُعتبر لعدة أسباب بمثابة موطئ قدم بالنسبة للتاريخ العثماني، حيث يرى المؤلف أن إغفال هذه المدينة في أي دراسة للتاريخ العثماني قد ينتقص من شموليتها.

و بالنسبة لهذا العمل تحديدا فإنه يركز على المدارس التي تم تشييدها بين القرنين الرابع عشر و السادس عشر بحيث تنتظم فصوله تبعا لفترات حكم السلاطين العثمانيين خلال تلك الفترة مستهلا ذلك بحكم السلطان أورخان غازي و مختتما بحكم السلطان مراد الثالث. و يستعرض كذلك التطور التاريخي و الاجتماعي لهذه المدارس من خلال التوسع في دراسة أمثلة محددة منتقاة بحيث تغطي فترات حكم كل سلاطين هذه الفترة. و قد استفاد الكاتب من سجلات المحاكم بهدف بناء دراسته التوثيقية، كما أشار إلى الدراسات السابقة لهذا الموضوع رغم محدوديتها. و ضمّن العمل بمعلومات إحصائية عن تواريخ بناء كل مدرسة و الأسماء التي حملتها خلال كل فترة و عدد طلاب كل منها. و بذلك يسعى الكتاب لسد فجوة معرفية هامة في هذا المجال على الرغم من أن فائدته قد كان من الممكن أن تكون

و يستكشف الجزء الثاني من الكتاب طبيعة الروابط الاقتصادية بين بورصة و المستوطنات المحيطة بها من خلال النظر في تطورها في فترة ما قبل الدولة العثمانية عندما أُعيد بناء الطرق القديمة التي كانت تمر من بورصة البيزنطية. و تختلف المقاربة المستخدمة في هذا الجزء عن علم التاريخ الاقتصادي و السياسي التركي المعروف و الذي يركز على آليات عمل الدولة و يعتمد على الروايات التاريخية الرسمية المؤرشفة، فالهدف هنا هو تقييم علاقات الإنتاج و التوزيع و الاستهلاك من خلال دراسة تأثيراتها على الحياة الحضرية و مساهماتها في بناء هويتها. كما يستكشف هذا الجزء من الكتاب العلاقة بين المدينة و محيطها القريب مع إشارات للتجارة الخارجية و يبحث في مفهوم «ساكن المدينة» ضمن بيئة متغيرة متعددة الثقافات و الأوجه.

و لعل أكثر ما يثير الاهتمام هو الجزء الذي يستكشف الحياة الفنية و الثقافية و الفكرية خلال المرحلة التأسيسية في بورصة و مراحل تطورها. و تنظر مقالات هذا القسم في عملية خلق هوية بورصة الحضرية و تستكشف كيفية تأثرها بالفن و الأدب و التعليم و الطب. و يقترح المؤلفون هنا إعادة تقييم عملية التفاعل بين العلوم و الفنون فضلا عن إثارة تساؤلات حول بعض المفاهيم الحديثة مثل الفصل بين اللغة و الجغرافية و الفروقات العرقية. و تجمع مقالات زيرين تانيندي و سليم كورو و هاتيس شاهين أمثلة من مصادر تاريخية تسلط الضوء على النواحي التعبيرية و التفاعلية بين الصورة و اللغة و العلوم في مدينة بورصة العالمية.

زينب أغوز
ترجمة مها يازجي

Demirel, Ömer. *Osmanlılar Dönemi Sivas Şehri: Makaleler*. Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006, 206pp.

الملخص

مدينة سبسطية خلال الحكم العثماني: مقالات

Osmanlılar Dönemi Sivas Şehri: Makaleler

نشر هذا الكتاب ضمن سلسلة «سبسطية: الأعمال الرئيسية المنة» التي نشرتها بلدية سبسطية، حيث يعرض مقالات و محاضرات أعدها عمر ديميريل عن هذه المدينة. و وفقا للكاتب، تعد هذه الأعمال الأكاديمية مصدرا قيما لمؤرخي التمدن العثماني، و لعامة الناس المهتمين بمدينة سبسطية على حد سواء. يستهل المؤلف الكتاب بتحليل للمشهد العام للمدينة و للأعمال الفنية الثقافية الاجتماعية التي ظهرت خلال الفترة العثمانية. إثر ذلك يصف العمل حياة المدينة الاقتصادية عبر مناقشة جغرافيتها الاقتصادية من أسواق و حمامات و خانات و أسواق مغطاة. و بالإضافة إلى مناقشة عامة عن مؤسسات المدينة الاجتماعية و

و التي يوجد أغلبها اليوم في تركيا. و تشير الدراسة إلى أن «إسطنبول كانت إحدى أكثر المراكز نشاطا بالنسبة لمستشرقى القرن التاسع عشر، و قد أنتجوا فيها عددا كبيرا من هذه اللوحات الاستشرافية».

نُشر الكتاب باللغتين الإنكليزية و التركية ما يشكل مساهمة كبيرة في مجال العلاقة بين الاستشراق و إسطنبول خلال القرن التاسع عشر.

سيزم سيزار
ترجمة عادل لاغة

Çiftçi, Cafer (ed.). *Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu: "Payitaht Bursa'nin Kültürel ve Ekonomik İlişkileri"*; *Bildiri Kitabı*; (04–05 Nisan 2005, Bursa). Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2005, 272pp.

ملخص

ندوة عثمان غازي و بورصة: سجل وقائع الندوة حول العلاقات الثقافية والاقتصادية لمدينة بورصة عندما كانت عاصمة للامبراطورية العثمانية

Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu: "Payitaht Bursa'nin Kültürel ve Ekonomik İlişkileri"; *Bildiri Kitabı*; (04–05 Nisan 2005, Bursa)

جاء هذا العمل نتيجة للتعاون بين بلدية عثمان غازي-بورصة و جامعة الوداغ في إقامة سلسلة من الندوات، و هو يضم المقالات المقدمة في ندوة عام ٢٠٠٥ حيث قام بإعداده الأستاذ المساعد الدكتور جعفر تشيفتشي. و بموجب مكانة بورصة كعاصمة للامبراطورية العثمانية خلال المرحلة التأسيسية، تتبنى هذه المقالات مقاربة متعددة الأوجه في بحثها في طبيعة علاقات المدينة الاقتصادية و الثقافية مع محيطها (بما في ذلك مدينتي إزنك و مودانيا) بدءا من القرن الرابع عشر و ما يليه.

و ينظر الجزء الأول من العمل في دور الدراويش و البدو خلال مرحلة التمدن العثمانية و الذين كانوا أول من استقر في المنطقة عندما كانت إمارة حدودية. كما يبحث أيضا في علاقاتهم مع الكيانات الثقافية المحلية التي كانت موجودة آنذاك. و تؤكد مقالات هذا الجزء على ديناميكية عملية التمدن و تركز بالأخص على كل من تأثير التقلات المنظمة للأفراد و المجموعات و أهمية الثقافة المشتركة في تمكين هذه العملية. و غالبا ما تعتمد المقالات التي تعنى بالقرن الرابع عشر على مراجع حديثة في تجميع معلوماتها عن مدينة بورصة خلال هذه الفترة. و تبرز مقالة البروفيسور مصطفى كارا من حيث استخدامه لمصادر لم تنشر في تتبع انتشار الدراويش و طلابهم و أعمالهم بين بخارى و بومباي و بورصة.

و بغض النظر عن رداءة جودة الطباعة، فقد شكلت هذه الدراسة و ماتزال مصدرا رئيسيا ذا فائدة جمة عن الفن و العمارة العثمانية المتأخرة.

سيزم سيزار
ترجمة عادل لاغة

Germaner, Semra and İnankur, Zeynep. *Oryantalistlerin İstanbul'u*. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2002, 329pp.

ملخص

إسطنبول و المستشرقون

Oryantalistlerin İstanbul'u

يتناول هذا الكتاب الأوصاف و التصورات عن مدينة القسطنطينية (إسطنبول) في القرن التاسع عشر و الحياة «الثقافية و المؤسساتية و واقع التمدن فيها» خلال هذه الفترة. و يعتبر هذا البحث دراسة شاملة عن الانطباعات الاستشرافية عن الحياة في العاصمة العثمانية ما يجعل منه مصدرا أساسيا في دراسة علاقة الاستشراق بإسطنبول.

تقدم الفصول التمهيدية لمحة جيدة عن تاريخ التواصل بين الشرق و الغرب، و تعطي فكرة عن الوسط الفني في إسطنبول في تلك الفترة. و يؤكد الكاتبان أن «سحر إسطنبول الغريب و غناها التاريخي هما السببان الرئيسيان اللذان جذبا إليها عددا كبيرا من الفنانين المستشرقين. و كذلك فإن وضع البلاط العثماني الذي عزز إضفاء الطابع الغربي على الدولة العثمانية كان عاملا رئيسيا آخر في جاذبيتها للفنانين الغربيين»، و تشكل هاتان الفرضيتان محور الكتاب.

تسلط الفصول الأساسية الضوء على مواضيع استشرافية من الحياة اليومية كالحرم، و الحمام، و المقاهي، و سوق النخاسة. و قد دُعمت اللوحات في الكتاب بقتباسات من صحيفة «L'Illustration» و من كتابات الرحالة و مذكراتهم. و لم يكتف المؤلفان بالحديث عن المصادر الغربية و حسب، بل تناولوا أيضا بعض ممثلي هذه الحركة من العثمانيين كالأمير عبد المجيد (الخليفة لاحقا) و المستشرق العثماني عثمان حمدي. و باعتبار أن فن التصوير كان جزءا من صورة إسطنبول و أنه دُعم من البلاط العثماني خلال فترة ظهوره، فقد أفرد له المؤلفان فصلا خاصا. كما و قد ألحق بالكتاب قائمة بأسماء الفنانين الغربيين الذين زاروا إسطنبول منذ عام ١٨٩١ حتى عام ١٩١٦ و عددهم أكثر من ١٦٠ رساما من بلدان مختلفة بما فيها فرنسا و بريطانيا و ألمانيا و إيطاليا و النمسا و الولايات المتحدة و الدنمارك و بلجيكا و سويسرا و مالطة و بولندا و روسيا و هولندا و المجر. و قد رجع المؤلفان لعدد كبير من الوثائق و أعدا مجموعة شاملة من الصور و الرسوم التوضيحية ذات الجودة العالية

المستعصية على الفهم في الحواشي عند الضرورة بغية تسهيل عملية الرجوع إليها. و يقدم هذا العمل معلومات ذات قيمة كبيرة تساعد على فهم الأسباب الكامنة وراء التغيرات الحاصلة في الحياة الحضرية عبر التاريخ و التحولات المدنية و الاجتماعية التي مرت بها إسطنبول الحديثة مما يساعد في إيجاد حلول للمشاكل التي تواجه هذه المدينة. و يشكل هذا الكتاب مرجعا يمكن أن يستفيد منه المختصون في العلوم الاجتماعية ممن يعملون في مجالات متعلقة بالحياة في مدينة إسطنبول خلال القرن السادس عشر و كذلك يمكن أن يشكل هذا الكتاب مصدر فائدة لكل المهتمين بهذه الفترة بشكل عام.

باشاك أجينان

ترجمة بلييس رواشد

Arel, Ayda. *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1975, 176pp.

ملخص

عملية تغريب العمارة في إسطنبول خلال القرن الثامن عشر

Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci

يدرس هذا الكتاب عمارة عاصمة الدولة العثمانية (إسطنبول) خلال مرحلة التغريب. و يشمل البحث دراسة تفصيلية لأمثلة معمارية مختلفة من المساجد و القصور و المقصورات و النوافير العامة و المدارس و المكتبات و الأضرحة، من عصر الزينق (١٧٣٠-١٧١٨) في بداية القرن الثامن عشر حتى نهاية عهد سليم الثالث عام ١٨٠٨. و يعتبر هذا العمل أحد الأعمال الرائدة نظرا لقلّة الأبحاث في مجال التأثيرات الغربية على العمارة العثمانية، و بالتالي فهو مصدر رئيسي في هذا المجال. و يقسم الكاتب موضوع بحثه حسب تسلسل زمني إلى ثلاث مراحل: الأولى (١٧٢١-١٧٤٠) و الثانية (١٧٤٠-١٧٨٩) و المرحلة الانتقالية (فترة عمارة سليم الثالث).

تقدم الدراسة معلومات قيمة عن العلاقات العثمانية الأوروبية و التغيرات الاجتماعية و الثقافية و السياسية في الامبراطورية العثمانية. و قد رجع المؤلف إلى بعض المذكرات الشخصية و إلى أدب الرحلات الأوربي و العثماني لإظهار المفاهيم الثقافية المشتركة، و التي بينت من خلال التحليل المقارن أن العمارة العثمانية في القرن الثامن عشر كانت عمارة مبدعة و أصيلة و لم تكن تعيش فترة انحطاط. كما يشير المؤلف إلى: «أن القرن الثامن عشر لم يكن قرن تغريب العمارة العثمانية، بل كان فترة تمهيدية للتغريب المحتوم».

يتميز هذا العمل الموجه لكل من الأكاديمين و غير الأكاديمين بتكامل معطياته النظرية و الميدانية و كفاءتها. و في نهاية الكتاب هناك خرائط للبيانات تبين توزيعها على أرض الواقع. و كذلك فإننا نجد ملاحظات الكاتبين الميدانية منتشرة في جميع صفحات الكتاب. و بالرغم من أنه و على عكس المتوقع يحتوي على قليل من القصص الفردية من سلطان بابلي، يعتبر العمل خطوة متقدمة في ميدان دراسات التحضر في تركيا لأنه يجعل من فقراء المناطق الحضرية محور بحثه.

هيلين بوركاي

ترجمة عادل لاغة

Refik, Ahmet. *On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591)*. İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, 171pp.

ملخص

الحياة في إسطنبول في القرن السادس عشر

On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591)

يعمل هذا الكتاب على تصوير الجوانب الفلسفية و الاجتماعية و الثقافية و الاقتصادية للحياة في مدينة إسطنبول في الفترة الممتدة ما بين عامي ١٥٥٣ و ١٥٩١ استنادا إلى ما ورد في سجلات أرشيفية تابعة للباط العثماني. حيث تمدنا هذه السجلات بمعلومات عن جوانب متعددة للحياة الاجتماعية في هذه المدينة من إدارة القصر و الحياة الفكرية و العلمية و وضع المرأة بالإضافة إلى القوانين النازمة للشؤون القانونية و الاجتماعية لغير المسلمين و كذلك الخدمات المقدمة من قبل البلديات و الخدمات الصحية و نشأة و تطور المرافق العامة بجانب موضوعات أخرى كالتجارة و الصناعة و الخدمات الجمركية. إن أقدم وثيقة يحتويها الكتاب تعود إلى سنة ٩٦١ للهجرة الموافق لعام ١٥٥٣ ميلادي، كما تعود آخر وثيقة إلى سنة ٩٩٣ للهجرة أي ١٥٨٥ للميلاد. إلا أن هناك بعض الوثائق المتعلقة ببعض السنوات بقيت مفقودة كما تفقد بعض الوثائق الأخرى الموجودة في السجل الحكومي للتنظيم نتيجة قيام موظفين مختلفين بمهمة حفظها.

و قد تم تنظيم الكتاب بحيث يحتوي كل فصل على الوثائق المتعلقة به و التي تعود إلى فترة زمنية محددة فعلى سبيل المثال يحتوي الفصل الذي يحمل عنوان «إدارة القصر» على نسخة من رسالة موجهة إلى الملكة إليزابيث الأولى كما يتضمن وثائق مرتبطة باستيراد الفرو من روسيا و أخرى متعلقة باستيراد فرو السمور من هذا البلد. و إضافة إلى ذلك يقدم الكتاب معلومات مرتبطة بالعلاقات التجارية و الاقتصادية مع بعض الدول كما تزيد الوثائق الرسمية الموجودة فيه من مصداقية المعلومات التي يحملها بين طياته. و قد تم شرح المفردات و التعبيرات

و فارسي عن تاريخ نيسابور و بالتالي عن تاريخ خراسان، ما يجعله مصدرا عظيما لكل الباحثين في مجالي الثقافة و التاريخ.

ايرج اسماعيلپور قوچاني
ترجمة مها يازجي

İşık, Oğuz and Pınarcıoğlu, M. Melih. *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim, 2002, 368pp.

ملخص

الفقر المتعاقب: العشوائيات و الفقر الحضري: دراسة حالة سلطان بابلي

Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği

يتألف الكتاب من ٣٦٨ صفحة تشكل دراسة اجتماعية لحي عشوائي في إسطنبول خلال أواخر التسعينات، يدعى سلطان بابلي. و يحاول العمل فهم استراتيجيات العيش ضمن العشوائيات في مواجهة التحولات الاجتماعية و الاقتصادية و السياسية التي طرأت بعد عام ١٩٨٠ معتمدا على بحث ميداني أجري عام ١٩٩٧ عن الحي ذاته.

يعرض الكتاب دراسة ناقدة للبحوث التي أجريت عن التمدن و الفقر، لذلك و لفهم استراتيجيات البقاء لدى الفقراء فإنه يقترح استعمال مفهوم «توارث الفقر» مشيرا بذلك إلى المفهوم الوظيفي للشبكات الاجتماعية-الاقتصادية المتعلقة بالإيجار في المناطق الحضرية و بالعلاقات بين أفراد المجتمع التي تنقل الفقر من المستوطنين الأوائل إلى الوافدين الجدد و بشكل متصاعد. و قد استخدم المؤلفان تقنيات منهجية البحث الكمي و النوعي لتبيين كيفية عمل مفهوم «توارث الفقر» في سلطان بابلي.

كما يناقش الكاتبان ديناميكية التمدن في تركيا قبل عام ١٩٨٠ و ما بعده، و يؤكدان على أنه بينما كان التمدن تدريجيا في فترة ما قبل عام ١٩٨٠ فقد اتسمت مرحلة ما بعد الثمانينات بالحصرية و التشدد. و من ثم يتناولان تاريخ التمدن في سلطان بابلي معتمدين على إجمالي البيانات الديموغرافية و المتغيرات الاقتصادية و التمايز السياسي في هذا الحي لتوضيح تركيبته المعقدة التي لا تتوافق مع الدراسات الحالية. و في الفصل السابع يبين المؤلفان، بالاستناد إلى الإحصاءات الدقيقة الفئات العمرية و مستوى الأمية و توزع الثروة و توزيع الدخل، فالشراخ الاجتماعية العليا و الوسطى و الدنيا في سلطان بابلي تتشكل نتيجة لتوزيع عائدات الإيجار غير القانوني و عائدية الملكيات و الانتماءات العرقية. و في الختام يخلص الكتاب إلى أن الفصل بين الناس على أساس الدين أو العرق أو الثروة يخلق مجتمعا ينعدم فيه الاندماج و التقدم .

گرایلی، فریدون. نیشابور شهر فیروزه. تهران: انتشارات خاوران، ١٣٧٤، چاپ سوم، ٧٧٥ص.

Girayili, Faridun. *Nishabur, Shahr-i Firuzah*. Tehran: Intisharat-i Khavaran, 1995, 3rd edn, 775pp.

ملخص

نيسابور: مدينة الفيروز

نيسابور شهر فيروزه

تفصل فترة زمنية كبيرة بين الإصدار الأول لهذا الكتاب عام ١٩٧٨ خلال الثورة الإسلامية في إيران و بين العمل الوحيد الآخر الذي انفرد بالحديث عن مدينة نيسابور و تاريخها. فكما يبدو أنه منذ عام ١٠١٤ لم يكتب أحد عن هذا الموضوع بعد أن وضع أبو عبدالله الحاكم كتابه المدعو «تاريخ نيسابور»، و بذلك يتمتع هذا العمل بقيمة عظيمة.

يُستهل الكتاب بالحديث عن التاريخ السياسي و العسكري لمدينة نيسابور، و بعد تتبعه لمسار تغييرات نظام حكمها غير المستقر على امتداد تاريخها يمضي بالحديث ليتناول أواخر فترة القاجار. و يسعى الكتاب في فصل مستقل بعنوان «الجغرافيا التاريخية لنيسابور» لرسم صورة للمدينة من خلال تغطية التحول الذي طرأ على مبانيها و على فضاءاتها المكانية عبر تاريخ حكمها المضطرب. و يتابع العمل ليقدم قائمة بالأبنية التي مازالت موجودة بعد فترات البناء و الهدم التي مرت على المدينة فضلا عن وصف موجز لعمارتها.

و قد حاول فریدون کرایلی ذو التحصيل الجامعي في مجال التاريخ أن يكون محايدا و دقيقا في بحثه. فحيثما تواجدت بعض الآراء أو الكتابات التي تتباعد في مدينته أو الحط من شأنها أو تحمل طابعا غير عقلاني نجده يقوم بإدراج وجهات نظر تعارضها. إلا أن توجهه للإسلام الشيعي الإثنا عشري واضح و من الصعب إغفاله في الكتاب.

و بما أن الكاتب شاعر فإن نصح يمتاز بالغنى الأدبي و الدقة اللغوية، كما أن اهتمامه الخاص بالأدب الفارسي أيضا حتم عليه اتخاذه للمجموعات الشعرية و النصوص الأدبية مصادر و مراجع لأدلته في هذا العمل. و في حين أن مقارنته هذه مثيرة للاهتمام إلا أن ذلك يستلزم أن قسما كبيرا من الفصل المعنون بـ«صناع تاريخ نيسابور» محدود بروايات عن شعراء المدينة و كتابها و بنماذج عن شخصياتهم. و يتكرر ذات الاهتمام المفرط بالشعر و الأدب في فصل «مفكري و فثاني اليوم».

و في نهاية الكتاب يخصص المؤلف جزءا صغيرا للحديث عن الثقافة الشعبية في نيسابور إلا أنه يبدو قصيرا و ضحلا بالنسبة للأهمية التي تتمتع بها المدينة. لذا ينبغي للمرء إدراك ملاءمة الكتاب للباحثين في مجال التاريخ و الأدب الفارسي و بالطبع الباحثين المهتمين بالمدينة ذاتها أكثر منه عملا يشد علماء الأنثروبولوجيا. و قد أثمر الوقت الطويل الذي استثمره المؤلف في هذا العمل بفهرس من أكثر من مئتي مصدر عربي

و كذلك يسعى المؤلف للكشف عن الدور الذي قامت به هاتان الدولتان في التحريض على خلق الفتنة بين أمراء هذه المنطقة و وجهاتها.

يركز المؤلف في هذا الكتاب على تناول الأحداث التي جرت بعد الحرب العالمية الثانية و يعتمد في ذلك بشكل أساسي على مصادر أصلية قام هو بتجميعها خلال الثمانينات من القرن العشرين من أشخاص شهدوا وقوع هذه الأحداث. و بعد ذلك يقدم استعراضاً فريداً يتناول الظروف التي أحاطت بنشأة جمعية إحياء كردستان و المعروفة باسم «كوموله ي ژيانه كورد» كما يمتد ذلك ليشمل الفترة التي عملت فيها هذه الجمعية و ذلك على مدار ثلاثة أعوام.

و قد صورت مدينة مهاباد خلال هذه الفترة القصيرة كمدينة مثالية، كما تم الاعتماد في جزء كبير من هذه المعلومات على ملاحظات تحتوي على سرد مباشر لبعض الأحداث، و قد سجل هذه الملاحظات أحد مؤسسي «كوموله ي ژيانه كورد» و هو الملا قادر مدرسي. أما بالنسبة للجزء المخصص للصور الفوتوغرافية فهو يشكل ألبوماً مكوناً من ١٠٠ صفحة تم فيه ذكر أسماء أغلب الأشخاص الذين يظهرون في الصور الجماعية.

يعاني الكتاب من قصور على المستوى التحريري، ففي بعض الأحيان لا يتم اتباع ترتيب منطقي لتنظيم الأحداث و الروايات التي يتم تقديمها. و كذلك تكرر عدة روايات مطولة تتناول حدثاً واحداً. و تسبب الكمية الكبيرة من هذه الروايات المباشرة للأحداث في جعل القارئ يفقد إمكانية متابعة النسق الأساسي لما هو مكتوب، إذ أن بعض هذه الروايات يمتد طولها ليجاوز عشرات الصفحات. و علاوة على ذلك فإن النص الأساسي للكتاب يتضمن معلومات ثانوية كان من الأجدر أن يتم وضعها في هوامش الصفحات. و تتضمن السير الشخصية لوجهاء المدينة نماذج عديدة لأشعار باللغة الكردية لم تتم ترجمتها إلى اللغة الفارسية. كما يفتقر الكتاب إلى أية معلومات عن جغرافيا مدينة مهاباد، و كذلك فإن التحليل الأنثروبولوجي الذي يتناول العادات و التقاليد و الملابس و الطعام و غيره يتسم بالإيجاز الشديد مما يحول دون إمكانية إفادة الباحثين منه.

إن الموضوع الأساسي الذي يتم الاهتمام به في الكتاب هو استعراض الصعوبات التي واجهها الأكراد في سيرهم نحو التطور السياسي و الثقافي و هذا ما نتج عن وقوعهم بين دولتين قويتين. لذلك فمن الممكن أن يشكل هذا الكتاب مصدراً هاماً للمعلومات التي قد يستفيد منها الباحثون المهتمون بالتركيز على الصراع و التفاعل بين الثقافات الإثنية و القومية. و يتوجه الكتاب بشكل أساسي إلى جمهور القراء المهتمين بتاريخ و ثقافة سكان المنطقة الواقعة غرب أذربيجان و في منطقة كردستان إيران.

ايرج اسماعيلپور قوجانى
ترجمة بلقيس رواشد

استنتج ذلك من إهمال و هجر، و هو ما دفع الكاتب لتقديم اقتراحه ذي الصفحات العشر ملحقاً بنهاية الكتاب.

كما يقوم المؤلف بدراسة تقسيم الفضاءات المكانية في المدينة إلى أماكن خاصة و أماكن شبيهة خاصة -متمثلة بالأحياء السكنية- و أماكن عامة منطلقاً من علاقة هذا التقسيم بالأعراف الإسلامية دون ذكر أي من الملامح المعمارية لمدينة نائين في فترة ما قبل الإسلام باستثناء إشارات سريعة لبناء معبد للنار، مع العلم أن تاريخ هذه المدينة يعود لآلاف السنين.

و يضم الكتاب ٤٠٦ مادة توضيحية تمت إضافتها للنص و هي عبارة عن صور و رسوم معمارية ما يشكل أحد الملامح البارزة لهذا العمل. و يتميز أسلوب الكاتب اللغوي دائماً بالتنقل بين مجالي العمارة و الأنثروبولوجيا و هو ما يجعل من المعماريين و الأنثروبولوجيين قراء مستفيدين بهذا البحث.

ايرج اسماعيلپور قوجانى
ترجمة هالة عدرة

صمدى، محمد. نگاهى به تاريخ مهاباد. مهاباد: نشر رهرو، ١٣٧٧، ٥٦٢ص.

Samadi, Muhammad. *Nigahi bi Tarikh-i Mahabad*. Mahabad: Nashr-i Rahru, 1999, 562pp.

ملخص

نظرة عامة على تاريخ مهاباد

نگاهى به تاريخ مهاباد

يرمي هذا الكتاب إلى تعريف القراء بالتاريخ السياسي لمدينة مهاباد بالإضافة إلى إطلاعهم على السير الشخصية للكُتاب والشخصيات المرموقة في المدينة. و يبدأ سرد الأحداث الاجتماعية الخاصة بهذه المدينة ابتداءً من تاريخ تأسيسها في فترة حكم الشاه اسماعيل الصفوي حتى بداية السنة الشمسية ١٣٣٢ الموافقة لسنة ١٩٦٣ ميلادية. و يرتبط السرد التاريخي لهذه الأحداث ارتباطاً وثيقاً بمدن أخرى مثل مراغه و مياندواب و تبريز. و رغم تأكيد الكاتب على عدم اتباع أي أسلوب تحليلي في السرد التاريخي و في وجهات النظر التي يقدمها، إلا أنه تأثر بشكل كبير بكتاب يحمل اسم «أغا، شيخ و دولة» «Agha Shaikh and State» و هو من تأليف مارتن فان برونيسن. و تماماً كما فعل برونيسن في كتابه فقد قام المؤلف بتسليط الضوء على الظروف غير المستقرة التي كانت تؤثر على الحكم السياسي في هذه المنطقة التي وجدت نفسها مقحمة بين دولتين هما إيران من جهة و الإمبراطورية العثمانية من جهة أخرى.

من هيرات و كذلك دراسة الآلات الموسيقية التي تعود لفترات مضت و وثائق تاريخية أخرى.
و لا يقتصر الكاتب على تضمين الفنانين و الممثلين و الآلات الموسيقية و الموسيقى المحلية في هيرات و حسب، بل يعرض أيضا تاريخ هذه المدينة و يظهر اهتماما بالعلاقة بين الموسيقى المحلية المتأصلة في هيرات و غيرها من الأنواع الموسيقية الأخرى، كما يقوم بتوضيح العديد من القضايا مستخدما أبحاثا شعرية.

و حسب المؤلف فإن أهل مدينة هيرات قد كانوا دائما مهتمين بالموسيقا، لذلك استخدموها في طقوس العبادة و في مراكز التعليم و غيرها من الأماكن الأخرى، و هو ما يجعل من الكتاب إثباتا للمشككين في أفغانستان و الذين يعتقدون أن الموسيقا كانت محرمة دينيا. و تساهم المعلومات المتميزة التي يقدمها العمل في جعل الكتاب ذو أهمية حتى للقارئ غير المختص.

فخرالله صفاري
ترجمة فراس الحواط

سلطان زاده، حسين. نائين: شهر هزاره های تاریخی. تهران: نشر دفتر بزوهشهای فرهنگی، ۱۹۹۶، ۳۲۵ص.

Sultanzade, Husayn. *Na'in: Shahr-i Hizarihaye Tarikhi*. Tehran: Nashr-i Daftar-i Pazuhishha-yi Farhangi, 1996, 325pp.

ملخص

نائين: مدينة الألفيات التاريخية

نائين: شهر هزاره های تاریخی

يرتكز هذا الكتاب على الأطروحة التي قدمها المؤلف تحت عنوان «إحياء الشكل القديم لمدينة نائين»، و قد تم تخصيص الجزء الأكبر منه لتقديم وصف معماري لمظهر نائين القديم و التطور الذي طرأ عليه منذ ظهور الإسلام وصولا حتى بدايات ستينيات القرن العشرين. و بالنسبة للمؤلف فإنه من الضروري جدا فهم الهوية الخاصة بالشكل القديم للمدينة و تنظيمه العضوي قبل الشروع بأية تغييرات في المنطقة.

و في نفس الوقت الذي يركز فيه الكاتب على بيئة المدينة و فضائها المكاني فإنه لا يغفل توسعها، حيث يصف توظيف الفضاءات المكانية بشكل ينسجم مع الحاجات الاجتماعية و الأعراف و التقاليد منذ تأسيس هذه المدينة. كما يؤكد على ديناميكية النمو المتوازن المخطط له، و على العلاقة المتبادلة لذلك مع شكل المدينة. و يبقى الهدف الأسمى لهذا الكتاب تقديم حل يساهم في عملية إعادة إحياء المدينة القديمة في نائين و التي أحققت سابقا في مجارة المعايير الحديثة لإعادة إحياء المدن و ما

مع ما تقدمه هذه المشيدات من كتابات مؤرخة و وفيات منقوشة و التي اعتبرها أكثر مصداقية من مقولات المؤرخين المتضاربة في أغلب الأحيان. و يزعم المؤلف أنه في الوقت الذي فشلت فيه الأبحاث السابقة في إعطاء وصف دقيق لأشكال المشيدات، تمكن بحثه من مقارنة واقعها بدقة أكبر و ذلك بمساعدة التوثيق الفوتوغرافي رغم أنه قد اعترف بوجود صعوبات تقنية و لوجستية رافقت عمله الميداني ما أثر على مدى نجاحه في نقل الواقع.

و على الرغم من كون الكتاب مؤلفا غنيا و جامعا لعدد كبير من المشيدات ذات الأضرحة في دمشق و مرجعا جيدا لشريحة واسعة من القراء المهتمين بهذا المجال، إلا أنه يتناول الموضوع أحيانا بشكل وصفي بحت دون التعمق في خصوصية المشيدات و تحليلها تاريخيا و معماريا. و رغم التنظيم و الوضوح في المنهجية المتبعة و تزويد القارئ بالمفردات التي تمكنه من قراءتها بشكل صحيح، فإن تناول مادة البحث بشكل تاريخي وصفي خاصة فيما يتعلق بأسلوب دراسة المشيدات التي قد تتشابه معماريا و زخرفيا قد قاد البحث إلى نوع من التكرار الممل.

لذلك يمكن القول أن هذا البحث قد نجح في تقديم صورة إجمالية لمشيدات دمشق من دون التعمق في خصوصية أي منها و ربما يعود ذلك لكون الباحث قد أراد لبحثه أن يكون مرجعا توثيقيا أكثر منه بحثا جدليا في عمارة و زخارف هذه المشيدات.

شيرين خضر

سلجوقی، نصر الدین. موسیقی و تئاتر در هرات: سرايندگان و آوازخوانان حرفه‌ای و شوقی هنر تئاتر و هنر آفرينان هرات. تهران: توس، ۲۰۰۴/۲۰۰۴-۲۰۰۴، ۳۳۶ص.

Saljuqi, Nasr al-Din. *Musiqi va Ti'atr dar Harat: Sarayandagan va Avazkhvanan-i Hirfah'i va Shawqi-yi Hunar-i Ti'atr va Hunarafarinan-i Harati*. Tehran: Tus, 2004-5, 336pp.

ملخص

الموسيقا و المسرح في هيرات: الفنانون و الشعراء و مغنوا المسرح المحترفون و الهواة في المدينة

موسيقى و تئاتر در هرات: سرايندگان و آوازخوانان حرفه‌ای و شوقی هنر تئاتر و هنر آفرينان هرات

يتناول هذا الكتاب الفترة الزمنية الممتدة من العصر التيموري حتى فترة حكم طالبان في التسعينيات مع تركيز أكبر على الموسيقى في زمن السلطان حسين بابقرا و أمير شير علي نوابي حيث وصلت إلى ذروة جمالها في هذه الفترة. و تشمل المصادر التي تم الرجوع إليها على شهادات الناس و الفنانين المعاصرين

الإسلام وحتى عام ١٩٧٦. و يعالج الفصل الرابع الدور الحاسم الذي لعبته المدارس والمساجد في تجسيد التغيير الاجتماعي أو خلقه. كما يؤكد على العلاقة بين وظيفة وطبيعة طيف واسع من الأماكن كالأحياء والمساجد والمدارس والساحات والأسواق. كذلك يبين الفصل الأخير كيفية تمييز بنية وشكل ومظهر مدينة ما عن غيرها. وتشمل الملحقات كذلك الخصائص المختلفة للمناطق الحضرية والريفية.

و يعد هذا الكتاب أحد المصادر الأكاديمية المقررة في الجامعات الإيرانية في مجالي التخطيط والبناء الحضري.

ايرج اسماعيلپور قوجانى
ترجمة مها يازجي

الشهابي، قتيبة. مشيدات دمشق ذوات الأضرحة وعناصرها الجمالية: بحث ميداني بعدسة المؤلف. دمشق: وزارة الثقافة في الجمهورية العربية السورية، ١٩٩٥، ٦٧٨ص.

Shihabi, Qutaibah. *Mushaiyyadat Dimashq Dhawat al-Adrihah wa-Anasiruha al-Jamaliyyah: Bahth Maydani bi-Adasat al-Mu'allif*. Damascus: Wizarat al-Thaqafah fi al-Jumhuriyyah al-Arabiyyah al-Suriyyah, 1995, 678pp.

ملخص

مشيدات دمشق ذوات الأضرحة وعناصرها الجمالية: بحث ميداني بعدسة المؤلف

أراد المؤلف لهذا الكتاب أن يكون دليلاً جامعاً لمعظم مشيدات دمشق ذوات الأضرحة وعناصرها الجمالية التي تظهر خصائص العمارة الإسلامية وعناصرها الزخرفية والتزيينية. حيث يستهل العمل بتقديم مقتضب للمشيدات من حيث تسمياتها وخصائصها ونماذجها وتوزعها حسب عهدها التاريخية وظائفها. يعقب ذلك دراسة نظرية مختصرة تسلط الضوء على العناصر الزخرفية والتزيينية السائدة في هذه المشيدات مرفقة برسوم توضيحية وشواهد مصورة من دمشق ومن مناطق أخرى كمصر والعراق لإيضاح تمايز هذه المشيدات عن مثيلاتها المعاصرة لها في المراكز الإسلامية الأخرى. و يضم الجزء الأكبر من العمل دراسة المشيدات المصنفة بناء على تخصصها في فئات متعددة إضافة للتركيز على توصيف شكلها الخارجي وزخارفها بدقة مدعومة بصور فوتوغرافية ومعلومات تاريخية عن هذه الصروح المعمارية وتسمياتها والتبدلات التي طرأت على معالمها والتوظيفات الحالية لها.

و ما يميز هذا الكتاب بشكل أساسي هو توثيقه التاريخي والمعماري الجيد لعدد كبير من مشيدات دمشق، حيث استمد مادته التوثيقية من بحثه الميداني الموثق بالوصف والصور. هذا بالإضافة إلى العودة للوثائق التاريخية والمعمارية ومقارنتها

خاص على العلاقة المتوترة ما بين أنصار التقليد وأنصار التجديد. و لن يفاجأ القارئ بأن الوظائف السياسية والاجتماعية للنص الأدبي قد أعطيت أولوية أمام وظائفه الشكلية والجمالية. بعيد الكتاب تشكيل المشهد الثقافي الحلي خلال هذه الفترة التي شهدت ولادة النهضة العربية وتطورها. وهو يرسم صورة لمجتمع زاخر بالنشاط يميزه التفاعل بين الأديان، والحضور الرائد والفريد للنساء في الحياة الاجتماعية والثقافية.

عطار د حيدر

سلطانزاده، حسين. مقدمه اي بر تاريخ شهر و شهرنشینی در ايران. تهران: نشر آبی، ١٣٦٥، چاپ اول، ٤٠١ص.

Sultanzadah, Husayn. *Muqaddimah 'i bar Tarikh-i Shahr va Shahrnishi dar Iran*. Tehran: Nashr-i Abi, 1986, 1st edn, 401pp.

ملخص

مدخل إلى تاريخ المدينة و التمدن في إيران

مقدمه اي بر تاريخ شهر و شهر نشینی

يتبع المؤلف حسين سلطانزاده في هذا الكتاب العلاقة التبادلية الانسجامية بين «فضاء المدينة المادي» و التغييرات الاقتصادية والاجتماعية و البيئية فيها. و لهذا يلخص مراحل بنائها و التغييرات التي طرأت عليها و من ثم تهماها منذ فترة ما قبل الإسلام حتى أواخر القرن العشرين.

و وفقاً للمؤلف، أظهر تطور الحيز العمراني في إيران في فترة ما قبل القرن العشرين تحولات جوهرية تتسجم مع التغييرات الاجتماعية، إلا أن البنى العمرانية القديمة فقدت قدرتها على التوافق مع الأماكن الحديثة في المدينة إثر وصول التقنيات الحديثة و ما تلاها من تغييرات في العادات الاجتماعية. و يترك المؤلف هذا التقييم الأولي في المقدمة جانباً و يتابع دون أي تأطير نظري له ليقدم وصفاً مختصراً للعوامل التي أثرت في تشكل المدن و التغييرات التي طرأت عليها و كذلك على تمدن الهضبة الإيرانية. كما أن بعض المدن المشمولة بالبحث كبغداد و الكوفة و بلخ و بخارى لا تقع ضمن حدود إيران السياسية المعاصرة.

و يعتمد الكتاب على عدد كبير من المصادر المتميزة و المتنوعة التي تضم نصوصاً أدبية و تاريخية و كتب رحلات، إلا أنه يقتصر على قلة من المصادر الأجنبية. و يغطي الفصل الأول منه دور العوامل الإدارية و العسكرية و الدينية و التجارية التي أثرت في التوسع الحضري قبل ظهور الإسلام، و من ثم يمضي ليصف العناصر العمرانية كالحصون القديمة و المقاطعات و الضواحي و الأسواق و الساحات. بينما ينظر الفصلان الثاني و الثالث في الخصائص المادية العامة للمدينة في طهران منذ قدم

المخصص لمدينة مراكش مثلا وصفا دقيقا لأحد المستشفيات التي بناها الموحدون الأمازيغ بين عامي ١١٢١ و ١٢٦٩. كما تتضمن معظم فصول الكتاب مختارات من قصائد الشعر العربي الكلاسيكي التي تصف هذه المدن بالإضافة إلى وجهات نظر الرحالة الأدباء.

و بشكل عام يعد الكتاب ذا فائدة للمعماريين و المختصين بتاريخ الفن و الطلاب الدارسين للشعر العربي الكلاسيكي و الأدب و الثقافة و الفلكلور و الجغرافية.

بلال معقبي
ترجمة فراس الحواط

الكيالي، سامي. محاضرات عن الحركة الأدبية في حلب ١٨٠٠-١٩٥٠. القاهرة: جامعة الدول العربية، معهد الدراسات العربية العالية، ١٩٥٧، ٢٥٥ص.

Al-Kayyali, Sami. *Muhadarat 'an al-Harakah al-Adabiyyah fi Halab, 1800-1950*. Cairo: Jami'at al-Duwal al-'Arabiyyah: Ma'had al-Dirasat al-'Arabiyyah al-'Aliyah, 1957, 255pp.

ملخص

محاضرات عن الحركة الأدبية في حلب ١٨٠٠-١٩٥٠

يتألف الكتاب من مجموعة من المحاضرات التي ألقاها سامي الكيالي (١٨٩٨-١٩٧٢) بين عامي ١٩٥٦-١٩٥٧. و الكيالي باحث و مؤرخ أدبي سوري و قد جاء كتابه هذا حصيلة لسنوات طويلة قضاها في البحث الأكاديمي.

و تضم مقدمة العمل الطويلة بحثاً تاريخياً مستفيضاً عن تاريخ حلب و كبار المؤرخين الذين كتبوا تاريخ المدينة و أعمالهم و إسهام الأدباء و المفكرين الحلبيين في النهضة الثقافية العربية.

الفصول الخمسة التالية مخصصة لسبعة كتب بارزين عاشوا و أنتجوا أعمالاً في حلب خلال القرن التاسع عشر و تضم ثلاثة أجزاء عن فرنسيس و مريانا و عبد الله المراس . هذه الفصول تضم دراسات عن حياة هؤلاء الرواد بالإضافة إلى تحليل دقيق لأعمالهم مع التركيز على نزعاتهم التجديدية، و مشاريعهم الحداثوية، و نشاطاتهم و علاقاتهم السياسية و إسهاماتهم في حركة الأدب العربي الحديث. بالإضافة لذلك، تضم هذه الفصول مقتطفات وافرة من أعمال هؤلاء الكتاب.

ينتقل القسم التالي للتركيز على القرن العشرين مسلطاً الضوء على السير الذاتية لعشرة كتّاب آخرين و أعمالهم و يختتم بمسح تاريخي مكثف لتاريخ الطباعة و الصحافة في حلب و تطورهما بين ١٧٠٠-١٩٥٠.

و يستكشف الفصل الأخير الحركة الأدبية في حلب في منتصف القرن العشرين و الاتجاهات السائدة في الأدب العربي الحديث كما تمثلت في أعمال ثمانية كتب آخرين، مركزاً بشكل

بالنسبة للقراء الذين لا يملكون إلماماً كافياً باللغة العثمانية، و لكن تبقى هذه الدراسة مفيدة بشكل خاص لأولئك المهتمين بالتاريخ العسكري.

فريال تانسوغ
ترجمة هالة عدرة

زيادة، نقولا. مدن عربية. بيروت: منشورات دار الطليعة، ١٩٦٥، ٢٣٠ص.

Ziadeh, Nicola. *Mudun 'Arabiyyah*. Beirut: Dar al-Tali'ah, 1965, 230pp.

ملخص

مدن عربية

يشكل كتاب «مدن عربية» ملخصاً وافياً لنصوص أدبية و تاريخية عربية تعود بشكل رئيسي للفترة بين القرنين التاسع و السادس عشر للميلاد و تتناول أربعة و عشرين مدينة عربية. و قد شغل المؤلف زمن إصداره لهذا الكتاب منصب أستاذ التاريخ العربي في الجامعة الأمريكية في بيروت. و يستند هذا الملخص إلى الطبعة الأولى من العمل و التي أصدرتها دار الطليعة في بيروت عام ١٩٦٥.

يوجز المؤلف غايته من هذا الكتاب بأنه يقدم «أربعاً و عشرين صورة لأربع و عشرين مدينة في المنطقة الممتدة من المغرب إلى بغداد التي تغطي عدة قرون من السخاء و الترف». و يتألف الكتاب من مقدمة لا تتعدى الصفحة الواحدة يليها أربعة و عشرون فصلاً تتحدث عن مراكش و فاس و مكناس و تطوان و إشبيلية و تلمسان و الجزائر و القيروان و تونس و المهديّة و طرابلس و القاهرة و مكة و المدينة و صنعاء و عكاظ و دمشق و القدس و بيروت و صيدا و صور و حلب و حماه و معرفة النعمان و الموصل و بغداد. كما يضم الكتاب قائمة مراجع متميزة تشتمل على إحدى و سبعين مخطوطة و كتاباً صدرت بين عامي ١٨٧٧ و ١٩٦٣. و بشكل أساسي تعود المواد التي تم تجميعها و استخدامها لمجموعة من الجغرافيين و كبار الرحالة و المكتشفين و المؤرخين و الشعراء و الأدباء الذين زاروا هذه المدن بين القرنين التاسع و السادس عشر للميلاد، إلا أن بعض التوصيفات تعود لفترة أبكر كذلك التي تتحدث عن سوق عكاظ قبل الإسلام في القرن الثامن الميلادي.

يتكون كل فصل في الكتاب من اقتباسات وافرة يترأخ طولها بين فقرة واحدة و عدة أقسام مطولة قد قام المؤلف بتجميعها من نصوص تاريخية مختلفة و ربطها و نظمها تحت مسميات مجازية مختلفة، حيث تتضمن بعض المسميات المجازية الأكثر استخداماً اقتباسات تتحدث عن أصل المدينة و توصيفها المعماري و قوائم مؤسسيها و حكامها بالإضافة إلى المدارس و المؤسسات التعليمية أو الدينية بما فيها الجوامع. فيعرض الفصل

Esad, Mehmed and Erdem, Sadık. *Mir'ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn: İstanbul Teknik Üniversitesi Tarihçesi*. İstanbul: İ.T.Ü. Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi, 1986, 330pp.

ملخص

تاريخ جامعة إسطنبول التقنية

Mir'ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn: İstanbul Teknik Üniversitesi Tarihçesi

يقوم هذا الكتاب الذي صدرت طبعته الأولى عام ١٩٨٦ بتسليط الضوء على تاريخ جامعة إسطنبول التقنية التي ما تزال تقوم بوظيفتها في تركيا الحديثة. والعمل من تأليف الكاتب كولاغاسي محمد إساد الذي عمل كمدرس في المعهد الحربي، و قد قام صادق إرديم بنسخ الكتاب من الأجدية العثمانية إلى اللاتينية كما تمت إضافة معجم صغير له بغية مساعدة القارئ المعاصر على فهم بعض المفردات مما يقدم العون في ترجمة المصطلحات العثمانية إلى اللغة التركية الحديثة.

و قد تم تأسيس هذه المدرسة عام ١٧٩٥ تحت اسم «Mir'ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn» بهدف تدريس العلوم وتطبيقاتها العسكرية. و في السنوات اللاحقة حملت المدرسة عدة أسماء أخرى؛ ففي عام ١٩٠٩ تم تسميتها مدرسة الهندسة و في عام ١٩٢٨ حملت اسم المعهد العالي للهندسة أما في عام ١٩٤١ فقد أصبح اسمها المدرسة العليا للهندسة قبل أن يتغير اسمها إلى جامعة إسطنبول التقنية في عام ١٩٤٤.

و تتناول مقدمة الكتاب الأهداف التي حملتها المدرسة و تسعى لتبيان حاجة الامبراطورية العثمانية لمدرسة الهندسة بالإضافة إلى الشروط التي تطلبتها عملية تأسيس مدرسة من هذا النوع. و من بين الموضوعات الأخرى التي حظيت بشرح مفصل في هذا الكتاب موضوع المنهاج و خلفيات المدرسين و المحتوى التدريسي الذي قدموه و المواد التي كانت تغطيها المدرسة و كيفية انتقائها الطلاب. و يضم الكتاب كذلك بين طياته كتاب الأنظمة المعروف باسم «نظام نامه» و هو كتاب يتوسع بشرح القوانين المتعلقة بالتعليم و يحتوي معلومات تفصيلية عن جميع المقررات. و تندرج في نهاية الكتاب قائمة بأسماء جميع المدرسين بالإضافة إلى بعض المعلومات الذاتية عن العسكريين من ذوي الرتب العالية الذين عملوا كمدرسين في هذه المدرسة. و توجد أيضا بعض المعلومات الموجزة عن المدرسين الأجانب الذين عملوا في المدرسة في عام ١٨٤٩ و أولئك المدرسين الذين واقتهم المنية. بالإضافة إلى ذلك فإن الكتاب يقدم لمحة عن الأساليب التي كانت متبعة في وضع نتائج امتحانات المقررات كما يتضمن لائحة بالقوانين التي كانت مستخدمة في عملية ضبط سلوك الطلاب في المدرسة أيضا.

و على الرغم من أن الكتاب يتضمن مسردا للكلمات الصعبة التي تساعد في فهم المفردات العثمانية، فإن قراءته تبقى صعبة

ملخص

حي «بير مايبس مهاليسي»: المدينة و الصراعات الاجتماعية قبل عام ١٩٨٠

1 Mayıs Mahallesi: 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent

يقدم هذا الكتاب دراسة سوسولوجية تتناول ظاهرة نمو الأحياء العشوائية في مدينة إسطنبول في سبعينيات القرن الماضي و يتألف الكتاب من ثلاثة فصول يعتمد فيها المؤلف على اتباع مناهج البحث النوعي في محاولته لدراسة التاريخ الشفوي. و يستند هذا الملخص على طبعة الكتاب الأولى التي صدرت عام ٢٠٠٤ عن دار إيلتشم للنشر.

أصبح انتشار المستوطنات العشوائية غير القانونية في أطراف المدن بدءا من ستينات القرن الماضي بالإضافة إلى المحسوبيات في علاقات السلطات العامة و البلديات و فقراء المناطق الحضرية رموزا للحاضر في تركيا. لذلك يتناول العمل هذه الظاهرة بشكل مصغر من خلال دراسة أحد هذه الأحياء العشوائية في مدينة إسطنبول و هو الحي الذي يحمل اسم «بير مايبس مهاليسي».

و يناقش الفصل الأول من الكتاب الجوانب النظرية لهذه الدراسة مع الإشارة إلى موضوعات الهجرة الجماعية و السكن غير القانوني و الاستقطاب السياسي في تركيا خلال فترة السبعينات. و في الفصل الثاني يتناول المؤلف تأثير الهجرة و المنظمات الطلابية اليسارية في ظهور منطقة «بير مايبس مهاليسي» و نموها في الفترة بين عامي ١٩٧٠ و ١٩٧٧. و استنادا إلى المقابلات المعقدة التي أجراها يركز الكاتب اهتمامه على النتائج المترتبة على التضامن السياسي بين المهاجرين و على المساواة في توزيع الأراضي.

أما في الفصل الثالث، فيتحدث المؤلف عن الفترة التي تلت إزالة الحي بالكامل من قبل السلطات العامة في عام ١٩٧٧. و يركز على عمليات تجريم و تفكيك شبكات التضامن التي تشكلت في أعقاب عملية الهدم و المرتبطة بشكل أساسي بالاعتراف القانوني بالحي بعد التدخل العسكري عام ١٩٨٠.

يختتم الكتاب بعرض ملاحظات نظرية و تساؤلات متعلقة بالصراع الطبقي الذي ينشأ ضمن الأطر الحضرية و غيرها من القضايا المرتبطة بالأليات التي كانت تحكم العلاقات الرسمية و غير الرسمية في إسطنبول خلال فترة السبعينات. و يوجد في نهاية الكتاب النصوص الكاملة للمقابلات التي أجراها الباحث. و على وجه العموم يشكل هذا الكتاب مساهمة نقدية جادة تضاف إلى الدراسات التي تعنى بقضايا التمدن و التنمية في المساكن العشوائية في تركيا.

هيلين بوركاي
صالح العصيمي

رقعة الأمة الإسلامية من مدينة كابول شرقا حتى مدينة لشبونة غربا، و من مدينة استراخان على بحر قزوين شمالا حتى مدينة كسامبو بالصومال جنوبا. ينقل العفيفي بعدها إلى شرح الخصائص المشتركة التي تميز المدن الإسلامية.

و يشير المؤلف في مقدمته إلى أن الألف مدينة التي تتضمنها الموسوعة تنتمي إلى جميع أنحاء العالم الإسلامي، إلا أن الأولوية كانت للمدن التي لعبت دورا محوريا في الحضارة الإسلامية و التي انطلقت منها الفتوحات الإسلامية، لذا فقد ربط اختياره للمدن بأهميتها التاريخية والجغرافية والسياسية. كما أن المدن التي تغطيها الموسوعة في جنوب روسيا و جنوب أوروبا و غرب الصين و شبه القارة الهندية و غيرها هي مدن احتفظ سكانها بهويتهم الإسلامية حتى الآن، بينما تم استبعاد المدن التي لم تعد مدنا إسلامية الطابع مثل المدن الأندلسية.

أسماء المدن مرتبة أبجديا و مرقمة، و قد أدرج الاسم الأجنبي لكل مدينة غير عربية بجوار اسمها العربي (ماعدا مدينة أفينكار حيصار - رقم ٦٧- التي ربما سقط اسمها الأجنبي سهوا) كي يتسنى للقارئ للبحث عنها في المصادر الأجنبية و الحصول على مزيد من المعلومات إن تطلب الأمر.

و تعطي المدخلات نبذة موجزة عن المدن التي تغطيها، و تختلف في طولها و في كم و نوع التفاصيل المعطاة عنها فتتراوح ما بين فقرة واحدة و حوالي صفحة و نصف لكل مدينة. و رغم أن المؤلف يخبرنا في المقدمة أن المدخلات تتضمن ما تيسر من معلومات خاصة بمواقع المدن، و عدد سكانها، و أهم معالمها التاريخية و الإسلامية، و وقت دخول الإسلام فيها، و أنشطتها الاقتصادية، فإن بعضها يتطرق أيضا إلى الاحتلال الذي تعرضت له تلك المدن، أو بعض الأحداث الهامة التي شهدتها (زلازل، اتفاقيات، إلخ)، أو الصناعات التي تشتهر بها، و بعض الأشعار التي كتبت عنها.

و لعل أهم أوجه القصور في هذه الموسوعة هو افتقار النص إلى الصور و الخرائط و اللوحات، ما خلا خريطة وحيدة لمجمل بلدان العالم الإسلامي و عدد سكان كل منها، فالصفحات تتوالى دون أية رسوم إيضاحية أو صور.

و على الرغم من أن الموسوعة لا تتناول كثيرا من القضايا الهامة مثل التطور التاريخي أو السياسي لمعظم المدن و لا القضايا الاجتماعية، أو الظروف الاقتصادية، أو النواحي الثقافية، فالمؤلف يحسب له جهده الفردي الكبير المبذول في تجميع و تعريف القارئ بكل تلك المدن، و هو ما يعد نواة ترشد القراء المهتمين إلى مزيد من الاطلاع و البحث المستفيض.

داليا صبري

Aslan, Şükür. *1 Mayıs Mahallesi: 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, 240pp.

يعرض الكتاب في كل جزء منه كيف قامت موجة التحول الدستوري بتغيير مسارها بعد أن أصبحت على اتصال بأطراف «العالم النائي» (في مدينة بزد)، و كيف أصبحت عرضة للتأويلات لدرجة ينتهي بها المطاف لإعادة إنتاج الاستبداد ذاته الذي شهدته في الماضي و لكن بأبعاد أصغر و بوضعية أكبر. و لعل أكثر مزايا الكتاب أهمية هي تعامله مع تاريخ التحول الدستوري هذا من منظور المدينة الصغيرة العديمة التجانس، و ليس معالجة القضية - كما جرت العادة- بالاعتماد على الأحداث في طهران. فقد تم عرض مواقف تجار المدينة و رجال الدين و الأقليات الدينية فيها و بالأخص الزرداشتية منها تجاه عملية التحول الدستوري، و بوضوح من خلال المراسلات العامة و محاضر الاجتماعات و الجرائد و المراسلات السرية مع السفارة البريطانية و التي تم نشرها جميعا في هذا الكتاب.

و لذا، فإن هذا العمل يقدم صورة مختلفة عن التحول الدستوري ذات منظور جديد قد يفيد النقاد و المفكرين في مجالي الحداثة و التجديد في إيران؛ و يوضح من خلالها فشل أفكار هذا التحول التي هدفت أساسا لإضعاف الاستبداد و تأسيس نظام برلماني، و لكنها أصبحت لاحقا أدوات يستغلها الطغاة و اللصوص المحليون للاعتداء على حياة و ممتلكات الناس المنضوين تحت عباءة هذا التحول.

ابرج اسماعيلپور قورجانی
ترجمة فراس الحواط

عفيفي، عبد الحكيم. موسوعة ١٠٠٠مدينة إسلامية. بيروت: أوراق شرقية، ٢٠٠٠، ٥٩٢ص.

'Afifi, 'Abd al-Hakim. *Mawsu'at 1000 Madinah Islamiyyah*. Beirut: Awraq Sharqiyyah, 2000, 592pp.

ملخص

موسوعة ١٠٠٠مدينة إسلامية

«موسوعة ١٠٠٠مدينة إسلامية» موسوعة صادرة باللغة العربية قام بإعدادها عبد الحكيم العفيفي بغية تبصير أبناء العالمين العربي و الإسلامي بتراث الشطر الأكبر من مدن العالم الإسلامي التي أصبحت مراكز حضارية و فكرية علاوة على توضيح الترابط التاريخي و الحضاري بين الدول الإسلامية في جميع أنحاء العالم.

تُستهل الموسوعة بتقديم من المؤلف يتناول فيه مجموعة من الموضوعات أهمها بداية نشأة المدن بشكل عام، و المدينة كمفهوم اجتماعي، و نشأة الإسلام في مدينة مكة ثم انتقاله إلى المدينة المنورة التي صارت نواة الحضارة الإسلامية، و اتساع

اسم «قبة كبود»، حيث تصف هذه القصة كيفية قيام نصير الدين الطوسي باتباع أسلوب ذكي لإنقاذ نفسه من الدفن حيا بجانب والدته هولوكو خان، كما يتضمن الكتاب إلى جانب ذلك أمثلة أخرى مشابهة لهذه القصة. وعندما يتناول حياة مشاهير المدينة و هم عموما من الكتاب والشعراء فإنه يقتبس بشكل مباشر من كتاباتهم أمثلة عن أعمالهم الشعرية والنثرية مما يخفف من جمود النص. وعلى الرغم من أن الكتاب باللغة الفارسية فإنه لا يتضمن ترجمة للاقتباسات الموجودة باللغة التركية رغم كثرتها. وقد حاول الكتاب ضم نسخ عن الوثائق الأصلية ووضعها ضمن النص، إلا أن أخطاء التنسيق المطبعية تبدو جلية في بعض الحالات. بالإضافة إلى ذلك فقد تمتع الجزء التاريخي من العمل بمقاربة وصفية بحتة تبدو وكأنها تتجنب تحليل الأحداث. و لكن وعلى الرغم من ذلك، فقد تم ترتيب الأحداث بشكل يوضح كيفية تكون الحركة الديمقراطية في أذربيجان. وينتهي النص بشكل رمزي يروي فيه أحداث يوم الثاني عشر من كانون الأول ديسمبر سنة ١٩٤٥، وهو اليوم الذي شهد سقوط قاعدة مراغه بيد الديمقراطيين، إضافة إلى بدء سيطرة الحكومة الأذربيجانية على المنطقة بشكل فعلي.

ايرج اسماعيلپور قوچانی
ترجمة بلقيس رواشد

تشكرى بافقي، على اكبر. مشروطيت در يزد: از ورود اندیشه نوين تا كودتاي سيد ضياء الدين طباطبائي: ١٢٩٩-١٢٨٥ ش. تهران: مركز يزد شناسي، ١٣٧٧/١٣٩٩-١٩٩٨، ٢٩٠ ص.

Tashakkuri Bafqi, 'Ali Akbar. *Mashrutiyat dar Yazd: az Vurud-i Andishah-yi Navin ta Kudita-yi Sayyid Ziya' al-Din Tabataba'i: 1285-1299 Sh.* Tehran: Markaz-i Yazdshinasi, 1998-9, 290pp.

ملخص

التحول الدستوري في مدينة يزد: من التعريف بالأفكار الجديدة حتى انقلاب سيد ضياء الدين طباطبائي ١٢٩٩-١٢٨٥ ش

مشروطيت در يزد: از ورود اندیشه نوين تا كودتاي سيد ضياء الدين طباطبائي: ١٢٩٩-١٢٨٥ ش

يقدم الفصل الأول من الكتاب لمحة عامة عن تاريخ هذه المدينة و جغرافيتها و بعضا من المعوقات الطبيعية التي ساهمت بعزلها عن مراكز القوة الأخرى. أما القسم المتبقي من الكتاب فيتوزع على أربعة أجزاء تتناول السياسة والاقتصاد والمجتمع والثقافة، و يهدف المؤلف من خلالها إلى دراسة كيفية انتشار الأفكار الدستورية الجديدة و اكتسابها تلك الشعبية في مكان مثل يزد.

يتضمن نخبة واسعة من الصور الفوتوغرافية سواء الملونة أو بالأبيض والأسود و التي تظهر أهم المعاهد؛ يضاف إلى ذلك المعلومات التاريخية المتعلقة بتشبيد هذه الأبنية كاسم المعماري و مؤسس البناء في حال توافرها. و لم يكن بمقدور المؤلف أن يقدم تحليلا تاريخيا أو معماريا مفصلا على الدوام على اعتبار أن العمل موجز و يصف عددا كبيرا من الأبنية، لكنه وازن ذلك بإضافة مواد مساعدة كفهرس مفصل في نهاية الكتاب و خريطة للقدس تبين مواقع أهم معاهد العلم فيها و عدد من المخططات المعمارية المفصلة.

تشارلي شريور
ترجمة مها يازجي

مروراريد، يونس. مراغه: افزاره رود از نظر اوضاع، طبيعي، اجتماعي، اقتصادي، تاريخي. تهران: ناشر ذكر نشده، ١٣٦٠، ٧١٥ ص.

Murvarid, Yunus. *Maragah: Afrazahrud az Nazar-i Awza'i, Tabi'i, Ijtima'i, Iqtisadi, Tarikhi.* Tehran, s.n., 1982, 715pp.

ملخص

مدينة مراغه من منظور البيئة الطبيعية و المجتمع و الاقتصاد و التاريخ

مراغه: افزاره رود از نظر اوضاع، طبيعي، اجتماعي، اقتصادي، تاريخي

يسعى هذا الكتاب إلى تسليط الضوء على مجموعة من التجارب و الخبرات بهدف حفظها من الضياع و تمكين الأجيال القادمة من التعرف على تاريخ سكان مدينة مراغه و القصص المتعلقة بهم. و كما يبدو جليا من العنوان، يسعى الكتاب بشكل أساسي إلى الوصول إلى شريحة واسعة من الباحثين، و لكن نظرا لتركيز الكاتب جهده على عمارة المدينة و أديها فإن ذلك يستتبع أن يكون العمل محط اهتمام المعماريين و المهتمين بالأدب التركي و الفارسي.

و رغم كون الكاتب من أبناء مدينة مراغه، إلا أنه يحرص على تناول الموضوع كباحث موضوعي حيادي. لذلك فقد اكتفى بجمع تقارير و وثائق متعلقة ببيئة المدينة الطبيعية إضافة إلى اقتصادها و ثقافتها و مجتمعتها و تاريخها، مما أثقل الأجزاء الأولى من الكتاب - و التي تتناول الخصوصيات الاجتماعية و السكانية و الجغرافية للمدينة - و بشكل كبير بالإحصائيات و الرسوم البيانية التي تركز على تقارير صادرة عن وزارات و مكاتب حكومية.

أما أسلوب النص فيتغير عند تناول المؤلف الأبنية التاريخية في المدينة و يتجه لاكتساب إيقاع معماري، و يقدم وصفا للسياق الحضاري و عوامله التي لعبت دورا في عملية تشبيد هذه الأبنية. و من أحد الأمثلة الرائعة عن ذلك ما تم ذكره عن القبة التي تحمل

في العصر الحديث. و من أهم النقايس أيضا كثرة التكرار حيث يعيد الكاتب معلومات كثيرة سبق له ذكرها في فقرات أو فصول سابقة. كما أن عدد المصادر التي يشير لها الكاتب محدود ما أدى إلى تكرّر ذكر العناوين نفسها مثل كتاب «صفحات من تاريخ تونس». أخيرا رغم أن الكاتب عرّف العديد من المصطلحات فإنه لم يعرّف كلمة «الحاضرة» التي يصعب على القارئ غير التونسي أن يتنبأ أنها الاسم الذي أطلق على مدينة تونس بعد أن أصبحت عاصمة.

مريم بن عمر

عسلي، كامل جميل. معاهد العلم في بيت المقدس. عمان: جمعية عمال المطابع التعاونية، ١٩٨١، ٤٣٨ص.

'Asli, Kamil Jameel. *Ma'ahid al-'Ilm fi Bayt al-Maqdis*. 'Amman: Jam'iyat 'Ummal al-Matabe' al-Ta'awniyyah, 1981, 438pp.

ملخص

معاهد العلم في بيت المقدس

يعد كتاب «معاهد العلم في بيت المقدس» عملا شاملا يتناول معاهد التعليم الإسلامية في مدينة القدس في ستة فصول توضيحية يستهلها الكاتب بمقدمة عن أهمية المدرسة في الإسلام ودورها في الحياة العامة. ويتناول بعد ذلك كلا من المسجد الأقصى ومدارس القدس ودورها في الحياة العامة. وينتظم ما تبقى من العمل في ثلاثة فصول أطول تصف معاهد التعليم المتنوعة في القدس والتي تندرج تبعا للشخصيات التي تولت رعايتها في فترات زمنية مختلفة، وتشمل كذلك على أوامر إنشائها التي أصدرتها شخصيات معروفة كالسلطان الأيوبي الملك الأفضل الذي أمر ببناء المدرسة الأفضلية سنة ٥٩٠ للهجرة و سلطان مصر المملوكي الملك الأشرف قايتباي الذي أمر بإنشاء المدرسة الأشرفية بين عامي ٨٨٥ و ٨٨٧ للهجرة. وتستمر هذه القائمة تبعا للترتيب الزمني وصولا لآخر السلاطين العثمانيين بمن فيهم السلطان أحمد الثالث و بنائه للمدرسة الأحمديّة سنة ١٠٨٠ للهجرة، كما يضاف للقائمة أيضا عدد من المدارس القانونية كالمدرسة الحنبليّة.

و يقدم الكتاب أيضا مقدمة عن المعاهد الصوفية و تاريخها، تليها قائمة بأسماء الطرق و الرُبط و الخانقاهات و الزوايا الصوفية المقدسية، بما فيها من أبنية الطرق المعروفة من قادية و قلندرية و نقشبندية مرتبة ترتيبا زمنيا و حسب نموذج بنائها. و يناقش الفصل الأخير دور المكتبات في القدس و يشتمل على لائحة بتلك التي تعتبر الأكثر أهمية.

يمتاز عمل العسلي بالنظرة الثاقبة و الشمولية حيث يقدم لمحة مفيدة عن المدارس و الخانقاهات و معاهد التعليم الإسلامية الأخرى التي كانت قائمة في القدس على مر الألفية الماضية. كما

بالدقة مما قد يفيد الباحثين في تاريخ القبائل العربية قبل و بعد مجيء الإسلام.

صاحب عالم الأعظمي الندوي

بلحسين، محمد المنجي. مدينة تونس في القرن الحادي و العشرين. تونس: المطبعة العصرية، ١٩٩٧، ٧١٩ص.

Bilhusayn, Muhammad al-Munji. *Madinat Tunis fi al-Qarn al-Hadi wa-al-'Ishrin*. Tunis: Al-Matba'ah al-'Asriyyah, 1997, 719pp.

ملخص

مدينة تونس في القرن الحادي و العشرين

يمتد هذا الكتاب على ٧٠٠ صفحة و يتوزع على ثلاثة أقسام، يتناول الأول منها أهم المراحل التاريخية التي شهدتها مدينة تونس منذ نشأتها قبل خمسة آلاف سنة وصولا إلى أواخر القرن العشرين، و يتعرض كل فصل فيه إلى حقبة تاريخية معينة، بدءا من الفينيقيين و الرومان و الوندال، مرورا بمختلف الحضارات الإسلامية التي تواترت عليها كالأغالبة و الفاطميين و الحفصيين و العثمانيين، وصولا إلى عهدي الحماية الفرنسية و الاستقلال. و يبين الكاتب في كل فصل تأثير هذه الحضارات على تركيبة المدينة السكانية و الاجتماعية و الاقتصادية و الثقافية و المعمارية. كما يشير إلى أهم معالم المدينة من أسوار و مساجد و أسواق و أبراج و قصور، إضافة إلى مختلف ضواحيها. أما القسم الثاني فيتناول أهم حركات الهجرة الداخلية و الأجنبية التي عرفتها المدينة و التي كان لها الأثر الملموس في توسعها و تغيير تركيبتها السكانية. و يسلط القسم الثالث الضوء على المشاكل و التحديات التي تواجه مدينة تونس و هي على مشارف القرن الحادي و العشرين مثل إشكالية العشوائيات و قلة المناطق الخضراء، مع اقتراح بعض الحلول الممكنة لهذه المشاكل.

يتميز الكتاب بالشمولية حيث أنه يغطي نواح متعددة من تاريخ مدينة تونس القديمة و المعاصرة بطريقة دقيقة و مفصلة ما يجعله من أهم المصادر التي يمكن الرجوع إليها من قبل الباحثين ليس فقط في تاريخ مدينة تونس بل في تاريخ البلاد التونسية عامة. كما أن ترتيب فصول الكتاب حسب التسلسل الزمني للأحداث يجعل مهمة القارئ أيسر في تتبع التطورات التي شهدتها المدينة من عصر إلى آخر. هذا إضافة لاستعمال الكاتب لغة سهلة و هو ما يجعل محتوى الكتاب في متناول أغلب القراء. إلى جانب ذلك عزز الكاتب كل فصل بمجموعة من الصور التي تضيف على الكتاب شيئا من الواقعية و الحس الملموس. ليس هذا فقط بل إن الكاتب نفسه هو من مدينة تونس نفسها ما يعطي سرده لبعض الأحداث و وصفه لبعض الأماكن مزيدا من المصداقية. غير أن الكتاب لا يخلو من بعض النقايس، فالعنوان مثلا لا يعكس كامل محتوى الكتاب و إنما يشير فقط إلى مدينة تونس

و يتضمن الكتاب قائمة وافية بالمراجع العربية و الأجنبية تشمل على معلومات تفصيلية عن كافة الوثائق التي استند إليها المؤلف. كما يتضمن العديد من الجداول التي تتبع تطور أعداد سكان القدس خلال الفترة الزمنية التي تناولها الكتاب و التي تشير إلى فشل الحركة الصهيونية في تحقيق أهدافها الاستيطانية، ما دفعها للحرب بمساعدة القوى الغربية.

إن أسلوب الكتاب السلس، و طباعة الجيدة، و حسن تنظيمه، و المعلومات الدقيقة، و الوثائق الهامة التي يتضمنها تجعل منه عملا شيقا و مرجعا لا غنى عنه للمهتمين بقضية القدس من الباحثين و العامة على حد سواء.

داليا صبري

الشهراني، عبد الرحمن علي سعيد بن محي. مدينة جرش الأثرية و قبيلة العواسج بين الماضي و الحاضر. الإسكندرية: مؤسسة حورس الدولية للنشر و التوزيع، ٢٠٠٥، ٢٤٥ص.

Al-Shahrani, 'Abd al-Rahman Ali bin Sa'id bin Muhiy. *Madinat Jurash al-Athariyyah wa-Qabilat al-'Awasij bayna al-Madi wa-al-Hadir*. Alexandria: Mu'assasat Hurus al-Dawliyyah lil-Nashr wa-al-Tawzi', 2005, 245pp.

ملخص

مدينة جرش الأثرية و قبيلة العواسج بين الماضي و الحاضر

يعرض هذا الكتاب صورة عن مدينة جرش الأثرية و عن سكانها من قبيلة العواسج و عن أصولهم. و قد تناول المؤلف في فصول الكتاب السبعة موضوعات عديدة بما فيها نسب قبيلة العواسج و نزوحهم الأول من اليمن إلى مدينة جرش و استيطانهم فيها، و كذلك ديانتهم قبل الإسلام و من ثم إسلامهم. و ناقش أيضا وضع قبيلة العواسج السياسي و العسكري و الاقتصادي خصوصا بعد تأسيس الدولة اليعفرية الحوالية التي قامت في جرش آنذاك.

كما يتحدث الكتاب عن علاقة العواسج بجيرانهم من القرامطة و الإسماعيلية و الزيدية و يستعرض سيرة بعض الشخصيات البارزة في هذه القبيلة و أنسابهم ممن ساهموا في تطوير مدينة جرش سياسيا و حضاريا عبر التاريخ. و يذكر أسماء بعض الولاة الذين حكموا هذه المنطقة خصوصا في عهد المملكة العربية السعودية.

و يعد الكتاب فريدا من نوعه، حيث يجمع الفن و التاريخ معا فيزود بتفاصيل أثرية دقيقة لمدينة جرش مع سرد تاريخي مفصل بدءا بهجرة العواسج من اليمن و حتى ضم جرش للسعودية. بالإضافة لذلك و من أجل توخي الدقة التاريخية، يعتمد المؤلف على مصادر تاريخية قديمة كالهذاني. و بغض النظر عن قصره، فهو كتاب موضوعي تتميز معلوماته التاريخية و الأثرية

في القرن التاسع عشر و التي تعزى إليها ملامح المدينة التي نعرفها اليوم. فالكتاب يقدم توثيقا مفصلا للشكل الجغرافي للمدينة و التغيرات التي طرأت على جانبا الشرقي ذي الطابع الإسلامي و نشأة و تطور الجانب الحديث ذي الطابع الأوروبي في غرب المدينة. و لكن محتوى الكتاب لم يمتد لتناول أثر هذه التغيرات العمرانية على نمط الحياة الاجتماعية أو الاقتصادية في المدينة.

ريهام سامي حسن

صالحية، محمد عيسى. مدينة القدس: السكان و الأرض (العرب و اليهود) ١٣٦٨-١٢٧٥هـ/١٩٤٨-١٨٥٨م. بيروت: مركز الزيتونة للدراسات و الاستشارات، ٢٠٠٩، ١٢٥ص.

Salihyah, Muhammad 'Isa. *Madinat al-Quds: al-Sukkan wa-al-Ard (al-'Arab wa-al-Yahud) 1275-1368 AH/1858-1948 CE*. Beirut: Markaz al-Zaytunah lil-Dirasat wa-al-Istisharat, 2009, 125pp.

ملخص

مدينة القدس: السكان و الأرض (العرب و اليهود)

١٣٦٨-١٢٧٥هـ/١٩٤٨-١٨٥٨م

يقدم هذا الكتاب في فصليه تتبعا تاريخيا للقدس يشمل أرضها و سكانها من عرب و يهود على مدى تسعين عاما من الحكم العثماني و الاحتلال البريطاني، غير أنه يبدأ بلمحة موجزة عن وضع العرب و اليهود في القدس خلال القرنين السادس و السابع عشر.

و يوضح العمل أساليب الالتفاف الصهيوني على القوانين، و الإجراءات التي ساعدت على تمكين اليهود من الهجرة و الاستيطان و حيازة الأراضي في العهد العثماني. كما يوضح ضالة أعداد اليهود الأجانب في القدس و عدم حيازتهم لأية ممتلكات هناك حتى بداية القرن السابع عشر، علاوة على هجرهم للمدينة في وقت ما نتيجة تردّي أحوالها الاقتصادية، و هو ما يشير إلى أنها لم تكن ذات أهمية لديهم. كما أبرزت الدراسة دور الاحتلال البريطاني في تلك النكبة، و التشريعات و القوانين التي وضعت لصالح الحركة الصهيونية، و أنها رغم كل ذلك فشلت في حيازة أكثر من ٦% من أراضي فلسطين خلال ما يقارب قرنا من الزمان.

و قد اعتمد المؤلف في تعضيد الحجج التي يسوقها على سجلات المحكمة الشرعية و محاضر جلسات المجلس البلدي في القدس، و كذلك الوثائق العثمانية و الإسرائيلية و الأمريكية و البريطانية لتفسير استيطان اليهود المهاجرين على حدود القدس و كيفية تمكنهم من حيازة مساحات منها. و قد أرفق المؤلف صوراً للكثير من تلك الوثائق في ملحق خاص.

من بين «العبيد». كما أن المخططات التوضيحية تفتقر إلى عناوين توضح ما تشير إليه. ورغم تلك المثالب لا يسعنا سوى إطراء جهد المؤلف في طرح صورة متكاملة عن المدينة المنورة تفي باحتياجات القارئ البسيط الذي هو بحاجة إلى رؤية عامة دون تبجر.

داليا صبري

اسماعيل، محمد حسام الدين. مدينة القاهرة من ولاية محمد علي إلى اسماعيل ١٨٠٥-١٨٧٩م. القاهرة: دار الأفاق العربية، ١٩٩٧، ٤٩٦ص.

Isma'il, Muhammad Husam al-Din. *Madinat al-Qahirah: min Wilayat Muhammad 'Ali ila Isma'il, 1805-1879*. Cairo: Dar al-Afaaq al-Arabiyyah, 1997, 496pp.

ملخص

مدينة القاهرة من ولاية محمد علي إلى اسماعيل ١٨٠٥ - ١٨٧٩

يتألف الكتاب من ٤٩٦ صفحة، ويتناول التطور العمراني لمدينة القاهرة منذ ولاية محمد علي إلى عهد اسماعيل. ويركز الكتاب بشكل خاص على جوانب الحياة السياسية والاقتصادية في تلك الفترة وتأثيرها على عمران المدينة، إلى جانب تأثر التخطيط العمراني للمدينة وعمازها بالتقاليد المعمارية الأوروبية.

ويتكون الكتاب من ثلاثة أبواب كبيرة يشتمل كل منها على عدة فصول، وهذه الفصول تحتوي بدورها على عدة عناوين فرعية. وتتناول هذه الأبواب بالتفصيل عهد كل من محمد علي وعباس وسعيد واسماعيل بالترتيب المذكور. ويبدأ كل فصل بالتعرض لجوانب الحياة السياسية والاقتصادية في الفترة المعنية وتأثيرها على خطط العمران في تلك الفترة. يلي ذلك عرض تفصيلي لملامح المدينة وخطط تطوير العمران في تلك الفترة. ثم يتبع ذلك تناول الأعمال المعمارية للخديوي ورجال دولته، والتي تناولت إنشاء القصور والمدارس والكنائس والجوامع والمصانع والمستشفيات والسكك الحديدية وغيرها. كما يحتوي الكتاب على عدد من الفهارس، وهي: فهرس الأشكال، ويتضمن مجموعة من الخرائط التي توضح تطور المدينة الجغرافي والعمراني إلى جانب أشكال توضح التصميمات الداخلية لعدد من الأبنية التي تم إنشائها خلال الفترة محل الدراسة؛ وفهرس الأعلام، ويتضمن الشخصيات التي تم التعرض لها في الكتاب؛ وفهرس الأماكن والبلدان؛ وفهرس المصطلحات؛ وفهرس الطوائف والجماعات.

يلقي الكتاب الضوء على نشأة وتطور مدينة القاهرة منذ القرن السابع وحتى القرن التاسع عشر الميلادي، ولكن أهميته الحقيقية تنبع من التناول المفصل للتطورات التي شهدتها المدينة

Ibn Silm, Ahmad Sa'id. *Al-Madinah al-Munawwarah fi al-Qarn al-Rabi' 'Ashar al-Hijri: Buhuth Tarikhiyyah wa-'Ijtima'iyah wa-'Iqtisadiyyah wa-'Umrianiyyah wa-'Adat wa-Taqalid*. Cairo: Dar al-Manar, 1993, 252pp.

ملخص

المدينة المنورة في القرن الرابع عشر الهجري: بحوث تاريخية واجتماعية واقتصادية وعمرانية وعادات وتقاليد

لايهدف الكتاب، كما يشير عنوانه، إلى تقديم دراسة معمقة للناحية الاجتماعية أو التاريخية أو العمرانية للمدينة المنورة، بل يقدم دراسة شاملة عن المدينة تغطي بشكل موجز كافة الأوجه التي تهتم القارئ البسيط. الكتاب غير مقسم إلى أبواب أو فصول بل إلى موضوعات عديدة متتابعة تبدأ بهجرة النبي محمد ينتقل بعدها المؤلف إلى جغرافية المدينة.

يوضح المؤلف أيضا فضل المدينة وحرمتها، وتأسيس المسجد النبوي وتوسعاته، وبعض المساجد الأثرية في المدينة. كما يتطرق إلى موضوعات أخرى عديدة مثل إدارة الحرم، والأوقاف في المدينة، وأسباب الهجرة إلى الديار المقدسة في العصر الحديث بسبب الاستعمار الغربي لكثير من الدول الإفريقية والآسيوية للعيش بأمان وممارسة الشعائر الدينية والتكسب هناك، وحصار المدينة في العصر العثماني، والرق والغائه من قبل الملك فيصل بن عبد العزيز عام ١٩٦٢.

ويعرض المؤلف أيضا لخصوصية مجتمع المدينة من حيث الأدب والأخلاق وغير ذلك، بالإضافة لاستعراض طقوس الزواج، والعزاء، والمطبخ المدني، والمشروبات، والطقوس المرتبطة بمرضان والأعياد.

كذلك يطالع القارئ في الكتاب وصفا للتعليم والنواحي الثقافية، علاوة على النواحي الزراعية والصناعية والاقتصادية، وأهم أسواق المدينة، ومبانيها، وشوارعها الهامة، وسائل النقل فيها.

ويورد المؤلف قائمة بالأمثال الشائعة ومعانيها. وإضافة لمكانة المدينة في نفوس المسلمين، يُعرّف القارئ بسيرة ثمانية من أشهر مثقفيها في القرن الرابع عشر الهجري. ويختتم الكتاب بتعريف القارئ بعادات أهل المدينة وألغابهم الشعبية.

في نهاية الكتاب توجد خمسة ملاحق أحدها بعنوان «الخصيان» وهم المسؤولون عن حراسة الحرم ومراقبته، والآخر بعنوان «خدام الكعبة وأغوات الحرم»، وتضم الملاحق الثلاث الأخرى خرائط ورسمًا تخطيطيا للمدينة. وبخلاف الملاحق، يشتمل العمل على العديد من المخططات والصور التي تتخلل محتواه وتثريه.

ومن أهم المآخذ التي تسترعي الانتباه عرض الكتاب أحيانا لمعلومات قديمة لا تعكس الواقع المعاصر. فعلى سبيل المثال، أول جملة تطالع القارئ تحت عنوان «إدارة الحرم» هي: «يدار الحرم بواسطة موظفين من قبل الدولة العثمانية». كما يندش القارئ حينما يطالعنا الملحق الأول بممارسة الجب (الخصي) في مدينتي أسيوط وجرجا بمصر، وأن الضحايا يتم اختيارهم

الكتاب مصدرا قيّما عن تاريخ دمشق وجغرافيتها و توثيقا ناجحا لجزء كبير من تاريخها الشفوي المحلي.

مها يازجي

مشهودى، سهراب. مباني طرح‌های سیال شهری. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۳۸۶، ۲۴۷ص.

Mashhudi, Suhrab. *Mabani-yi Tarhha-yi Siyal-i Shahri*. Tehran: Shirkat-i Pardazish wa Barnamarizi-yi Shahri, 2008, 247pp.

ملخص

مبادئ التخطيط العمراني السلس

مباني طرح‌های سیال شهری

يتمحور هذا العمل حول نهج جديد في تطوير نظم التخطيط العمراني في إيران. و تمتاز الحلول التي يقترحها المؤلف لتجاوز القيود المفروضة بسبب نظام التخطيط العمراني القائم في إيران بأنها غاية في الابتكار، بيد أنه لا يدعي صياغة نظرية جديدة في التخطيط العمراني و يصرّ على أن الكتاب يقدم حولا لأوجه القصور في النظام الحالي فقط.

و من خلال تقييمه لخمسة و عشرين نموذجا من نماذج التخطيط العمراني الرئيسية في إيران، يتوصل المؤلف إلى الثغرات الموجودة فيها و يقترح حولا لتفاديها. كما أنه يصيغ نظرية جديدة يطلق عليها اسم «التخطيط العمراني السلس» التي تستوحي أسسها بعكس الهندسة الإقليدية من مبادئ الهندسة الفركتالية (الكسيرية) و تركز على الشكوك التي تنجم عن القرارات الجامدة.

و قد اقتصر الأبحاث السابقة المشابهة في مجال نظام التخطيط العمراني في إيران على انتقاد الآليات الموجودة حاليا دون تقديم أي حل فعال. و على النقيض من ذلك يقترح مشهودي في كتابه هذا بدائل لخطط التطوير القديمة غير الناجعة في إيران، فيتميز عمله عن الدراسات الأخرى بتقديمه لنظريات و نهج جديد في تناوله لموضوع التخطيط العمراني.

آرش فضلي شمس أبادي

ترجمة مها يازجي

بن سلم، أحمد سعيد. المدينة المنورة في القرن الرابع عشر الهجري: بحوث تاريخية و اجتماعية و اقتصادية و عمرانية و عادات و تقاليد. القاهرة: دار المنار، ۱۹۹۳، ۲۵۲ص.

'Asma'iha. Damascus: Wizarat al-Thaqafah fi al-Jumhuriyyah al-'Arabiyyah al-Suriyyah, 1996, 557pp.

ملخص

معالم دمشق التاريخية دراسة تاريخية و لغوية عن أحيائها و مواقعها القديمة، تراثها و أصولها و اشتقاق أسمائها

يشكل هذا الكتاب تجميعا لأسماء الأماكن في العاصمة السورية دمشق و دراسة تاريخية و لغوية لها، و يركز على أسماء معالم المدينة التي تعود لفترة ما قبل أواسط القرن العشرين و على وجه التحديد تلك التي ما زالت متداولة حتى الآن.

تتسم بنية الكتاب بالبساطة، حيث يبدأ بلحة مختصرة عن علم دراسة أسماء الأماكن و جهود أبرز المفكرين العرب الأوائل منهم و المعاصرين في هذا المجال، و يصحب ذلك توضيح للمنهجية المتبعة في هذا العمل. يتألف القسم الرئيسي من الكتاب من أسماء الأماكن مرتبة حسب تسلسلها الأبجدي مع شرح مختصر و مبسّط عن جغرافية و تاريخ كل منها. كما يُقدّم دراسة اشتقاقية موجزة لكل اسم؛ و يشمل ذلك تفصيا لجذوره اللغوية في لغات ذات صلة بتاريخ المدينة كالعربية و الأرامية و التركية و الفرنسية و لغات أخرى. تلي دراسة كل اسم الحواشي المتعلقة بها، كما تتضمن بعض البنود المُدرجة إحالات لبنود أخرى في الكتاب.

تتصف جذور و معاني أسماء الأماكن المدروسة بغنى و تنوع غير مسبوق. فوفقا للدراسة التي أجراها المؤلفان تشير بعض الأسماء لسماات جغرافية بارزة كاسم قاسيون؛ أو إلى حوادث معينة كالحرقة؛ أو حرفة ما كسوق البزورية؛ أو لجهة جغرافية كالباب الشرقي. كما تعود تسمية البعض الآخر منها إلى باني الأثر أو لاسم عائلة أو نبات أو لون أو عدد أو بناء أو إلى الأقوام التي قطنتها. و تقتزن تسمية أماكن أخرى بنصوص دينية مكتوبة أو شفوية أو بأسماء مدن أو شوارع مأخوذة عن دول أخرى أو ببعض التشبيهات الطريفية.

و تجدر الإشارة إلى ما قدّمه الكتاب من دراسة اشتقاقية عميقة و شاملة لاسم دمشق و التي تمتد على نحو ثلاث و ثلاثين صفحة من الكتاب. هذا بالإضافة لقائمة المراجع الواسعة و المنظمة و ما تشمله من كتب عربية و أجنبية و مجموعة المعاجم و الخرائط المستفاد منها و التي قد تكون مفيدة للباحثين المهتمين بإجراء المزيد من الدراسات عن أسماء الأماكن في سوريا ككل. كما يمكن اعتبار هذا العمل كتابا تمهيدا للباحثين العازمين على القيام بدراسات تاريخية أو جغرافية أو أنثروبولوجية أو ثقافية أو لغوية عن دمشق.

و قد كان من الممكن أن يستفيد الكتاب من إرفاق خريطة لدمشق تُحدّد عليها مواقع المعالم التي تم البحث فيها فضلا عن بعض الصور الحديثة لها. كما كان لإدراج فهرس بأسماء هذه المعالم أن يعين القارئ الذي يبحث عن معلومات محددة. علاوة على ذلك، كان لتزويد الكتاب بملحق عن بعض الروايات التي تم جمعها عن هذه الأماكن أن يظهر بعض التقدير لمساهمة من تمت مقابلتهم في هذا العمل. و رغم أوجه القصور تلك، لا يزال

تاريخياً لأحياء المدينة معتمداً على وثائق تاريخية تعود بشكل رئيسي للفترة ما بين القرنين التاسع والحادي عشر، حتى أن بعضاً منها يعود لقرن لاحقاً على ذلك. وقد انصف تطور المدينة بالاستمرارية في بدايات القرون الوسطى، ما أدى عدة مرات في تاريخها إلى ضم بعض الضواحي الريفية وتحويلها إلى أحياء في المدينة.

و يضم الكتاب مخططاً لأحياء مدينة بخارى بالإضافة لشروحات طبوغرافية و مسرد بالمصطلحات المستخدمة. إلا أنه لم يُرفق بثبوت منفصل للمراجع؛ حيث تتم الإشارة للمصادر و المراجع المستخدمة في حواشي كل صفحة. و يقدم كذلك رسوماً توضيحية تتضمن خرائط و مخططات للأحياء و صوراً بالأبيض و الأسود للمدينة و لبعض الأبنية المنفصلة.

و قبل تحديد منهجها، تقدم الكاتبة لمحة عن الدراسات التاريخية حول مدينة بخارى. كما تعرّف مصطلح «الأحياء السكنية» و توضح معنى الشبكات الاجتماعية للبيئات السكنية في مدن أواخر القرون الوسطى. و تدرج أسماء كل الأحياء المسجلة في «ديوان الوزير» في نهاية القرن التاسع عشر و بداية القرن العشرين. و تقدم وصفاً إثنوغرافياً لما يقارب ٢٠٠ منطقة في بخارى مع تقسيماتها؛ و بذلك تعرض لمحة عامة عن أحياء بخارى. و من ثم تحلل عملية تشكل الأحياء و دورها في تطور المدينة خلال القرون الوسطى. كما و تنتظر في نتائج البحث التي جمعتها من الأحياء السكنية و تقدم تقييماً تاريخياً لها.

و تصف قائمة المدخلات الطبوغرافية في نهاية الكتاب المدينة و الأحياء و بواباتها و المحلات و الأماكن الأخرى الموجودة فيها كالأسواق و غيرها من المنشآت التجارية و المنشآت العامة و المساجد و المدارس و الأضرحة و المدافن و أسبلة المياه و الجسور و الأراضي الزراعية المحروثة و غيرها من الأراضي ذات الاستخدام العام.

شمس الدين كمال الدين
ترجمة مها يازجي

القبائل العربية المعروفين باسم «الموالي». كما يحاول تصنيف سكان الكوفة فيقسمهم إلى طبقة أشراف و طبقة عامة متناولاً مواضيعاً عدة مثل «مستوى تفكير العامة» و الذي يستشهد فيه بعدد من المراجع التي تتناول صفاتهم المتواضعة، و على الرغم من ذلك يبقى رأي الكاتب نفسه عن هذا الموضوع غير واضح بشكل كامل. أما الفصلان الأخيران فيتحدثان عن الحياة السياسية في هذه المدينة خلال فترة خلافة علي بن أبي طالب كما يتناولان الدور الذي لعبه مناصريه و مناصري الخليفة الثالث عثمان في الحياة السياسية للمدينة.

و يضم الكتاب بين طياته الكثير من المعلومات القيمة عن الفترة الباكورة من تاريخ الكوفة، و كثيراً ما يلجأ المؤلف إلى دعم أفكاره معتمداً على اقتباسات طويلة من المصادر الأصلية. و مع ذلك فإن هذه المواد تفتقد أحياناً إلى التنظيم و الترابط، إذ يتم في بعض الأحيان عرض معلومات لا تمت بصلة و وثيقة لموضوع الفصل الذي ترد فيه. كذلك لا يقدم العمل تسلسلاً تاريخياً واضحاً كما يفتقر إلى التقييم النقدي للمصادر الأصلية المعتمدة بالإضافة إلى عدم احتوائه على قائمة بالمراجع المستخدمة و هو ما يعد نقطة ضعف أخرى فيه. و عموماً يشكل الكتاب موجزاً لا بأس به للمعلومات الموجودة في المصادر الأصلية عن تاريخ الكوفة الباكر في العصور الوسطى و يمكن أن يكون مفيداً عندما تتم قراءته بعين ناقدة.

موشيف أساتريان
ترجمة هالة عدرة

Сухарева, О. А. *Квартальная Община Позднефеодального Города Бухары: В Связи С Историей Кварталов*. Москва: Издательство Наука, 1976, 363с.

Sukhareva, O. A. *Kvartal'naia Obshina Pozdnefeodal'nogo Goroda Bukhar'i: V Sviazi S Istoriei Kvartalov*. Moscow: Izdatel'stvo Nauka, 1976, 363pp.

ملخص

مجتمعات أحياء بخارى في أواخر الفترة الإقطاعية (استناداً لتاريخ أحيائها)

Квартальная Община Позднефеодального Города Бухары: В Связи С Историей Кварталов

الإيش، أحمد و الشهابي، قتيبة. معالم دمشق التاريخية: دراسة تاريخية و لغوية عن أحيائها و مواقعها القديمة. تراثها و أصولها و اشتقاق أسمائها. دمشق: وزارة الثقافة في الجمهورية العربية السورية، ١٩٩٦، ٥٥٧ص.

Al-Ibesh, Ahmed and Shihabi, Koutaiba. *Ma'alim Dimashq al-Tarikhyyah: Dirasah Tarikhyyah wa-Lughawyyah 'an Ahya'ih wa-Mawaqi'ih al-Qadimah, Turathuha wa Usuluha wa Ishtiqaq*

يهدف هذا العمل إلى دراسة نمط الحياة في الأحياء الشعبية لمدينة بخارى و المعيشة اليومية ضمن مجتمعاتها، فيقدم وصفاً

إندونيسيين أم أجانب. و يعتبر عرض تاريخ تجارة الفضة و تطورها في كوتاغيدي أحد أهم ميزات هذا العمل و خاصة عند مقارنته مع الكتابين الآخرين عن المدينة «كوتاغيدي حياة بين الجدران» للكاتب بامبانغ تري أتموجو و كتاب آخر باللغة الملاوية للكاتبه إيريكيا بوانيتا يحمل عنوان: كتاب توضيحي عن صناعة الفضة في كوتاغيدي: «Perancangan Buku tentang Kerajinan Perak Kotagede»

إيمرون روسيدي
ترجمة فراس الحواط

العلي، صالح أحمد. الكوفة و أهلها في صدر الإسلام: دراسة في أحوالها العمرانية و سكانها و تنظيماتهم. بيروت: شركة المطبوعات للتوزيع و النشر، ٢٠٠٣، ٥٣١ص.

Al-'Ali, Salih Ahmad. *Al-Kufa wa Ahluha fi Sadri al-Islam: Dirasah fi Ahwaliha al-'Umriyyah wa Sukkanih wa Tanzimatihim*. Beirut: Sharikat al-Matbu'at lil-Tawzi' wa-al-Nashr, 2003, 531pp.

ملخص

الكوفة و أهلها في صدر الإسلام: دراسة في أحوالها العمرانية و سكانها و تنظيماتهم

يقدم هذا الكتاب دراسة للتاريخ الباكر لمدينة الكوفة تشمل معلومات عن طيوغرافيتها الحضرية و الانقسامات القبلية و العرقية فيها و كذلك تطوراتها السياسية.

و يتألف الكتاب من واحد و عشرين فصلا يتناول أولها المصادر المتعلقة بالتاريخ المبكر للكوفة و يناقش المصادر الموجودة حاليا بالإضافة إلى تلك التي ضاعت عبر الزمن و يختتم بتناول عدة دراسات غربية حديثة. و تخوض بقية الفصول في جوانب متنوعة من تاريخ الكوفة خلال هذه الفترة إذ تصف المواقع الهامة و الآثار و المسجد الكبير فيها بالإضافة للحديث عن موقعها الجغرافي و تقسيماتها الإدارية و سكانها و الحياة الاقتصادية فيها.

و ينظر المؤلف في الانقسامات القبلية ضمن المدينة بالإضافة إلى المهاجرين من أبناء الكوفة في مناطق أخرى من الامبراطورية الإسلامية. بعد ذلك ينظر إلى موضوع وصول مجموعات قبلية عربية من مختلف مناطق الجزيرة العربية إليها ك«القبائل القادمة من الجزء الشرقي لشبه الجزيرة» و «قبائل الحجاز» و غيرها. و من الجدير بالاهتمام تخصيص المؤلف فصلا كاملا للحديث عن قبيلة همدان التي تنتمي لجنوب الجزيرة العربية على الرغم من احتواء العمل لفصل مكرس للحديث عن القبائل اليمنية. كذلك يبحث المؤلف في دور المحاربين من غير العرب المتواجدين في الكوفة آنذاك بالإضافة إلى وضع أتباع

التعليمية قد أنتجت طبقة من المثقفين الذين غنوا المنظمات القومية لاحقاً.

يضم الكتاب تبنًا بالمراجع المستخدمة و الفهارس و الصور و الخرائط، كما أرفقت به قوائم لصحف طبعت في يوجياكارتا منذ القرن التاسع عشر، و إحصاءات متعلقة بالتعليم، و قوائم بأسماء المنظمات السياسية بين عامي ١٩٠٠ و ١٩٥٠.

إميليا فوزية
ترجمة عادل لاغة

Soekiman, Djoko. *Kotagede*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, 1992, 104pp.

ملخص

مدينة كوتاغيدي

Kotagede

هناك أربعة أماكن مشهورة يؤمها الناس المهتمون بمملكة ماترام الإسلامية و هي كراتون يوجياكارتا و تامان ار تامانساري و مكام رجا-رجا في إيموجيري بالإضافة إلى مدينة كوتاغيدي القديمة التي يركز عليها هذا العمل. و يتبع الكاتب في دراسته للمدينة طرائق البحث التاريخية و الأنثروبولوجية، ما يقدم معلومات مفيدة لمن هم بصدد دراسة المدن الإسلامية و علاقاتها بالحضارة الإسلامية.

و يستهل الكتاب بلمحة تاريخية مختصرة عن مملكة ماترام الإسلامية قبل الخوض في الحديث عن مدينة كوتاغيدي التي كانت عاصمة هذه المملكة. و يعتمد المؤلف في مصدوره التاريخية على كل من التراث الشفوي و نصوص بآباد و سيرات، و هي عبارة عن سجلات تاريخية وضعها أدباء ما يشكك في موثوقيتها كمصادر تاريخية لما قد تحتويه من بعض عناصر الخيال الأدبي. كما أن الكتاب لم يرجع إلى غير ذلك من المصادر الأصيلة الأخرى.

تقع مدينة كوتاغيدي بالقرب من يوجياكارتا و لكونها مدينة قديمة ذات أهمية كبيرة فهي تضم العديد من المباني المقدسة التي لاتزال قائمة حتى يومنا الحالي. و لما تحظى به المدافن من مكانة خاصة لدى الناس في جزيرة جاوى لاعتقادهم بتمتعها بقوة غامضة، فقد تم الحفاظ عليها بشكل جيد في كوتاغيدي. و يورد الكتاب العديد من صور هذه المدافن بأشكالها المختلفة مرقفة بالرموز التي تحملها.

و قد خصص المؤلف جزءا هاما من الكتاب للحديث عن الحرف اليدوية في كوتاغيدي و يذكر أن المدينة اكتسبت شهرة بسبب الحرف اليدوية الموجودة فيها ما جعل منها مركزا تجاريا في الماضي. و حتى الآن لاتزال الأدوات الفضية المصنوعة في هذه المدينة تلقى إقبالا من قبل القادمين للمدينة سواء كانوا

و يتضمن الكتاب العديد من الوثائق و الخرائط من محافظة و مدينة كرمان، كما لجأ الكاتب إلى تضمين عدد من التجارب الشخصية و الذكريات، إلا أن انتماء الكاتب إلى هذه المدينة كان هو الرابط الوحيد الذي جمع بين هذه المواد و بين مدينة كرمان. إن ما يثير الاهتمام هو سعي الكاتب إلى تأليف كتاب تاريخي و تقديمه لعامة القراء، حيث أنه من النادر أن يلجأ باحث في إيران إلى تبني الأسلوب و المضمون الذي نجده في هذا العمل. و من الممكن أن تعمل هذه المقاربة على تعويض بعض بعض من نقائص العمل، إلا أن الكتاب لا يلبي توقعات القراء المختصين أو الباحثين المهتمين بمدينة كرمان.

ايرج اسماعيلپور قوچانی
بلقيس رواشد

Surjomihardjo, Abdurrachman. *Kota Yogyakarta 1880–1930; Sejarah Perkembangan Sosial*. Yogyakarta: Yayasan untuk Indonesia, 2000, 270pp.

ملخص

مدينة يوجياكارتا ١٨٨٠-١٩٣٠: تاريخ التنمية الاجتماعية

Kota Yogyakarta 1880–1930; Sejarah Perkembangan Sosial

اعتمد الكتاب على أطروحة مؤلفه ابدور اتشمان سور يوميهاردجو التي قدمها سنة ١٩٨٨، حيث تعتبر هذه الدراسة إحدى أكبر الأبحاث الإندونيسية التي تقارب موضوع بحثها من منظور علم التاريخ الاجتماعي.

يحلل العمل التغيرات التي طرأت على البنى الاجتماعية في مدينة يوجياكارتا بالتزامن مع تغير الثقافة الملكية التقليدية و الانتقال إلى ثقافة الحقبة الاستعمارية المعاصرة، فيسلط الضوء على نمو ثلاث مؤسسات اجتماعية و هي المؤسسات التربوية و الصحافة و الحركات الوطنية و يحلل العلاقات بينها. و يصور العمل بنجاح التغيرات الاجتماعية الحاصلة في يوجياكارتا من خلال النظر إلى عملية التحول الحداثي فيها و المدعومة من السياسة الاستعمارية المسماة «القانون و النظام» و إدخال مؤسسات جديدة مستقاة من الثقافة الأوروبية بالإضافة لبروز منظمات و جمعيات مستقلة عن نظم الحكم الاستعمارية و الملكية.

يستخدم الكتاب وثائق و ملاحظات من مرحلة الاستعمار ضمن مصادره الرئيسية، حيث اعتمد في معلوماته على مجموعات صغيرة من الناشطين داخل المجتمع في المجالات الاجتماعية و المهنية و السياسية لمدينة يوجياكارتا. و تخلص الدراسة إلى أن مدينة يوجياكارتا هي مدينة معاصرة ذات إرث تاريخي تقليدي و استعماري في آن واحد، حيث أن مؤسساتها

غير الشرعية ما حول ديار بكر التي كانت إحدى أهم مدن الإشعاع الثقافي في العهد العثماني إلى مدينة سيئة السمعة بسبب هذه الاتجاهات السياسية. و نتيجة لذلك فقد انشغلت الإيديولوجيا الحكومية بأمن المدينة و حسب، في حين أن السلطات المحلية المصرية على الهوية الثقافية المحلية للمدينة حولتها إلى «قرية ضخمة». و بغية الدفاع عن هذه الأطروحة يقدم الباحثان دراسة لمنطقة تضم سكانا ذوي أصول ريفية هاجروا إلى ديار بكر خلال الفترة الممتدة من ١٩٩٠ إلى ٢٠٠٠.

هيفرين ديمير- أتاي
ترجمة عادل لاغة

گلآبزاده، محمد علی. کرمان در گذر تاریخ. کرمان: مرکز کرمان شناسی، ١٣٨١، ٣٧٦ص.

Gulabzadah, Muhammad 'Ali. *Kirman dar Guzar-i Tarikh*. Kerman: Markaz-i Kirman-shinasi, 2002, 376pp.

ملخص

کرمان عبر العصور

کرمان در گذر تاریخ

يضم هذا الكتاب مجموعة من الأحداث المتفرقة التي لحقت بمنطقة کرمان عبر التاريخ، و هذه الأحداث بمعظمها تتعلق بمدينة کرمان كما يوجد أيضا عدد لا بأس به يرتبط بالمناطق المجاورة لها و بعض المدن الأخرى في محافظة کرمان، و هذه المدن هي زرنند و بم و كاهنوج و سبرجان. و لعل العنوان الأمثل لهذا الكتاب كان يمكن أن يكون «طرائف تاريخية من مدينة کرمان».

و يضم الكتاب نصوصا تاريخية يبلغ عددها حوالي ستمائة، و قد تم تنظيمها بشكل يمكن من التركيز على التاريخ السياسي لمدينة کرمان و لكن من دون أن يتم اتباع أي ترتيب محدد، لذلك فيمكن القارئ أن يختار من هذه النصوص ما يناسب اهتماماته و وقته. و قد تعمد الكاتب تجنب بعض السمات الأكاديمية المتبعة في مجال التاريخ لزيادة قدرة كتابه على جذب اهتمام عامة القراء، فقد تم إغفال ذكر بعض المصادر كما جاء بعضها الآخر في هوامش الصفحات و لكن بشكل منقوص. و رغم الترتيب الاعتباطي لمواضيع الكتاب، فإن الفهرست و العناوين المختارة لكل مدخل تعمل على مساعدة القارئ على إيجاد المواضيع التي يرغب بها بشكل سريع. و بالنسبة للأحداث التي يغطيها الكتاب فهي تتباين من حيث أهميتها، و قد يعثر القارئ بالصدفة على وثيقة أو موضوع هام جدا وسط الكم الكبير من الموضوعات التي لا تتمتع بأية أهمية.

الوحيدة التي حافظت على روحها وهويتها رغم معاناتها عدم الاستقرار الاجتماعي والاقتصادي ولكنها تبقى دائما مخلصه لإرثها الثقافي.

و قد تم تخصيص القسم الأخير من الكتاب والذي يحمل عنوان «مدن من العالم وثقافتها» للحديث عن عدد من المدن مثل بيونس آيرس ولندن حيث توجد المتعة والترفيه و ريو التي تتعايش فيها الوفرة مع الفقر جنبا إلى جنب و سان بطرس برغ الرمز حضاري.

تحاول المؤلفة من خلال هذا العمل نقد المشاريع العمرانية التي تتجاهل العلاقات الاجتماعية و القيم الثقافية و الفنية، و باعتبارها مختصة بالعلوم الاجتماعية فهي تسعى للتصدي للمشاكل الناجمة عن التمدن من هذا المنظور. و لكن و على الرغم من سعيها لتقديم تحليل من وجهة نظر أنثروبولوجية، فهي تنحو لاستخدام نمط أدبي في كتابتها مما قد لا يلائم في بعض الأحيان طروحاتها. و من أوجه القصور الأخرى في العمل أيضا عدم قدرة عناوين أقسام الكتاب أحيانا على التعبير عن الموضوعات التي من المفترض أن تناقشها.

يبليغي غوكثير
ترجمة فراس الحواط

هيلين بوركاي

ترجمة بلقيس رواشد

Şahin, Yusuf. *Kentleşme Politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi, 2011, 2nd edn, 434pp.

ملخص

السياسات الحضرية

Kentleşme Politikası

يتناول شاهين في الطبعة الثانية من «السياسة الحضرية» المقاربات الرئيسية في الدراسات الحضرية بالإضافة الى العوامل التاريخية و السياسية و الاقتصادية لعملية التمدن في تركيا.

تعالج الفصول الثلاثة الأولى من الكتاب مقاربات نظرية مختلفة للدراسات الحضرية و تبين تطبيقاتها في السياق التركي، حيث يتناول شاهين التطور التاريخي للمدن القديمة و المعاصرة بالإضافة الى الإدارة الثقافية و الاقتصادية في أطر حضرية مختلفة، و من ثم يمضي لمناقشة التخطيط و الإسكان و الأراضي الحضرية و البيئة. و تناقش الفصول الأخيرة للكتاب مواضيع جانبية في الدراسات الحضرية كالسياسات الريفية و سياسات مواجهة الكوارث.

أما فيما يخص تنظيم الكتاب، فقد بدأ المؤلف كل فصل بالنظر إلى الإطار العالمي قبل أن يتناول الحالة التركية. و يمدنا شاهين في نهاية كل فصل بإحصائيات و أرقام و مواد توضيحية تليها مجموعة أسئلة يعمل على الإجابة عليها. علاوة على ذلك، يقدم ترجمة تركية للمفاهيم و المفردات الهامة المستخدمة في

Bağlı, Mazhar and Binici, Abdulkadir. *Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi*. Ankara: Bilimadamı Yayınları, 2005, 183pp.

ملخص

تاريخ التحضر و التنمية الحضرية في ديار بكر

Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi

يتناول الكتاب الذي يقع في ١٨٣ صفحة مشاكل التمدن و الهجرة في ديار بكر و يرد مؤلفاه أصل هذه المشاكل الاجتماعية إلى التطور الحضري للمدينة معربين عن إيمانها باحتلال دراستهما مكانة فريدة لمحاولتها فهم كل من المدينة و سكانها ضمن إطار واحد. و يعتمد الكتاب على مصادر متنوعة من مختلف المجالات كعلم الاجتماع و الأنثروبولوجيا و العمارة و التاريخ. و يشمل إضافة إلى التصدير و المقدمة و الخاتمة على خمسة فصول أساسية و ملحقين يحتويان على «الإعلان الأوروبي لحقوق التمدن» و العديد من القصائد الشعرية عن الحياة في المدينة.

يعتبر باغلو و بينجي ديار بكر نقطة تصادم الإيديولوجيا القومية خلال الفترة الجمهورية بهوية محلية معادية لها اعتبرت «غريبة». و قد أدى هذا الصدام وفقا للكاتبين للفقر و للرغبة في كسب العيش دون بذل أي جهد منتج و كذلك بروز التنظيمات

كتب التصدير لهذا العمل عمار جليل و هو مفكر و كاتب قصة ذائع الصيت كان يشعر بالمرارة بسبب التحولات التي شهدتها المدينة و يعتقد بأن السلام الذي كانت تعيشه كراتشي قد تهاوى مع وصول المهاجرين الجدد الذين جلبوا ثقافتهم و لغتهم الأصولية و التمييز الطائفي الذي اتسموا به.

ذو الفقار شيخ
ترجمة هالة عدرة

Sevindi, Nevval. *Kent ve Kültür*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2003, 312pp.

ملخص

حاضرة و ثقافة

Kent ve Kültür

«حاضرة و ثقافة»، هو كتاب يبحث في مفهومي «المدينة» و «الثقافة». و تؤكد مؤلفته - ذات التخصص في الأنثروبولوجيا- أن العلاقات الاجتماعية و الثقافية في تركيا قد تم تغييبها من خلال المشاكل السياسية و الاقتصادية، بحيث شكلت التنظيمات السياسية إطارا لالتماس الحلول. و وفقا لها ف«المشكلة في تركيا تعود لعدم وجود منظور ثقافي صرف و الافتقار للترابط بين السياسة و الثقافة»، حيث يجب عدم الاكتفاء بتقييم مشاكل التمدن من خلال وجهة نظر هندسية و حسب، بل يجب أيضا أخذ القيم الاجتماعية و العلاقات الإنسانية بعين الاعتبار. كما أنه من الضروري أن يتم تنظيم برامج اجتماعية تساهم في تغيير البنية الاجتماعية للمدن، و هذه هي الطريقة الوحيدة التي تمكن من حل مسائل النمو غير السليم و غير المستقر للمدن.

أما القسم الثاني من العمل فيحمل عنوان «قصص سردية عن إسطنبول»، حيث تتم إعادة صياغة ماضي هذه المدينة و حاضرها. و يبدو أن مدينة إسطنبول لم تمتلك أبدا هوية اجتماعية موحدة خاصة بها كمدينة رغم أنها كانت في الماضي عاصمة لامبراطورية و كذلك شكلت دائما و على مر الزمن موطنًا لأناس من مختلف الجنسيات و البلدان و اللغات و الأديان. و وفقا للمؤلفة، فقد فقدت إسطنبول المعاصرة روحها و هويتها بالمقارنة مع مكائنها في الماضي، حيث يتسم مجتمعها اليوم بالاضطراب بسبب اتباع الناس لتقاليد مدنهم الأصلية التي جاؤوا منها على الرغم من اختيارهم الاستقرار في هذه المدينة.

و يحمل القسم الثالث عنوان «المدن الأناضولية و ثقافتها» و يصور حياة المدينة و الثقافة في مدن مثل قونيا و مالاطيا و شانلي أورفا و فان و أنطالية و أضنة و مرسين و أنقرة. و تعتقد المؤلفة بأن خطر فقدان الإرث الطبيعي و الثقافي لا يقتصر على مدينة إسطنبول وحدها بل يشمل مدنا أخرى في الأناضول أيضا و بسبب عدم حماية العناصر الجمالية الثقافية و الفنية و الطبيعية القيمة في هذه المنطقة. و ترى الكاتبة بأن إزمير هي المدينة

كلمتي، گل حسن. كراچي: سنڌ جي مارئي. هيدراياد: سنڌي ادبي بورڊ، ۱۹۹۹، ۶۴۹ص.

Kalamati, Gul Hassan. *Karachi: Sindh Jee Marui*. Hyderabad: Sindhi Adabi Board, 1999, 649pp.

ملخص

كراتشي: مارني أيقونة السنڊ

كراچي: سنڌ جي مارئي

يدور الكتاب حول كراتشي عاصمة إقليم السنڊ و العمود الفقري لاقتصاد باكستان، و مارني هي إحدى البطولات الأسطورية السبع في الثقافة الشعبية لسكان الإقليم و أحد رموز وحدتهم. و كراتشي هي بوابة وادي السنڊ و مهد لوادة من أعرق حضارات العالم، إلا أن تقسيم شبه القارة الهندية و انفصال باكستان كدولة مستقلة قاد إلى موجات هجرة من الهند إلى كراتشي و بالعكس مغيرا الطابع الثقافي و الديموغرافي للمدينة بحيث أصبح سكان المدينة الأصليين أقلية.

يعد هذا الكتاب واحدا من أندر الأعمال التي كتبت باللغة السنڊية عن كراتشي، و يغطي مئات السنين من تاريخ المدينة. و يبدأ الكاتب بالجدل حول اسم المدينة كراتشي أم كلاتشي، ثم يتطرق إلى غزو الإسكندر المقدوني و الفاتحين الآخرين لها، كما و يرجع على جغرافيا المدينة و طابعها الطبوغرافي و المناخي بالإضافة إلى مكائنها الاقتصادية و أنظمة الحكم المختلفة التي تعاقبت عليها بما في ذلك البنى الإدارية و القضائية لتلك الأنظمة. يتطرق الكتاب أيضا إلى دين سكان المدينة مع بعض التفاصيل عن المعابد (مندريس) و المساجد و الأعلام الذين ساهموا في بناء المدينة و أنشطة نساها، كما و يلقي الضوء على عمارة المدينة و تراثها و الفن و الأدب و السياحة و مصادر الدخل فيها، و لعل الصور و الخرائط و الرسوم التي يضمها هذا العمل تزيد من قيمته العلمية و الفنية.

يستقي المؤلف معلومات بحثه من سجلات المدينة و المصادر التاريخية و الأبحاث الأثرية فيها بالإضافة إلى ثلاثين كتابا و إحدى عشرة مجلة و جريدة و ثمانية صحف يومية مكتوبة باللغة السنڊية. كما و تضم قائمة المصادر واحدا و ثلاثين من الكتب و المجلات و الصحف اليومية بالأوردو بالإضافة إلى ست و عشرين من الكتب و المجلات و الأبحاث باللغة الإنكليزية. و إلى جانب اعتماده على مكينات المدينة الست، يغني الكاتب دراسته من خلال ثلاثين مقابلة أجراها مع المفكرين و الشخصيات المحلية في المدينة.

يبين المؤلف أن التقسيم و نشوء باكستان سنة ۱۹۴۷ قد سببا نزوح حشود من السكان الأصليين (الهندوس) لكراتشي، و بالتالي وصول أناس ناطقين بالأوردو من أجزاء أخرى من الهند. و نتيجة لذلك فقدت المدينة تالفها العرقي الأصلي و تعرضت لتحول كبير خلال مدة زمنية قصيرة و ذلك لاستيعاب تلك الهجرة الضخمة ما أدى إلى تشوه مظهر المدينة و هويتها.

بعض الأرقام و الجداول و الحقائق الأخرى المستخلصة من نتائج التقرير الإحصائي لعام ١٩٩٨. و قد وافق العام الذي نشرت فيه مجلة آج هذه المقالات مرور ما يقرب العقد من الزمن على سيطرة العنف الشديد على مدينة كراتشي. و لهذا يسعى المحرر لإيجاد حلول للتحديات التي تواجه المدينة من خلال دراسة تطورها.

و قد استخلص المحرر مواد من بعض الذكريات و السير الذاتية و المذكرات و من كتب أخرى عن تاريخ المدينة. كما دعى بعض الناس المهيمين الذين شاركوا في تطوير المدينة و تعمقوا في دراستها للمساهمة في هذا الكتاب.

و وفقا لأجمال كمال فقد مرت كراتشي بمرحلة لم تشهد لها أي مدينة أخرى في شبه القارة الهندية إثر تقسيم الهند عام ١٩٤٧، حيث رحلت أغلبية الطبقة الوسطى و المؤلفة من الهندوس عن كراتشي و قدم إليها ملايين الناس من أنحاء أخرى من شبه القارة. و ظهرت نتيجة لذلك آراء متضاربة حول تاريخ المدينة ما أعاق في بعض الأحيان الحوار الهادف و الإيجابي.

و تتمثل وجهتي النظر الجدليتين المعروضتين في الكتاب بالتالي: تعتقد المجموعة الأولى بأن تاريخ كراتشي يبدأ عام ١٩٤٧، و تبعا لذلك تدين كراتشي بتطورها للوافدين بعد الانقسام، لذلك لهم حقوق في المدينة أكثر من سكانها الآخرين. أما وجهة النظر الثانية فتعتقد أن كراتشي «مدينة سندية صرفة» و بأن أغلبية الناس المقيمين الآن فيها هم لاجئون غير شرعيين و ينبغي طردهم.

و خلافا للآراء الأتفة الذكر، تشدد بعض المقالات على دور المجموعات العرقية المختلفة في تطور المدينة، حيث اتسم بعض كتابها بالتنوع العرقي و الديني و صرحوا بأن تأسيس المدينة قد ارتكز على التعايش و لذا فعلى الناس أن يسعوا جاهدين لتحقيق التسامح فيما بينهم.

و هناك بعض المقالات و السير الذاتية التي تخلد بعض الشخصيات التي برهنت على حبها لكراتشي من خلال تقديم أموالها و مهاراتها لتحسين المدينة. و يأمل المؤلفون بأن يشكل أولئك الناس مصدر إلهام لقيادة جيدة.

و يتمحور عدد آخر من المقالات حول الأحياء الفقيرة (العشوائيات) في هذه المدينة و بما أن أغلبية سكان كراتشي يعيشون فيها فهي تثير القلق حول الحالة البائسة لسكانها و تعرضهم لسوء المعاملة و استغلال الانتهازيين.

و يعتقد المحرر أن كثيرا من معلومات الكتاب لا تزال ذات صلة و تعد مفيدة للتعرف على مدينة كراتشي رغم انقضاء وقت طويل على أول إصدار له في عام ١٩٩٦.

نافين ج. حيدر علي
ترجمة مها يازجي

المدن و القرى المحيطة مع دراسة لمواقعها الأثرية. علاوة على ذلك، يبحث هذا القسم في تاريخ سكان هذه المناطق و أصولهم و عاداتهم و أماكن سكنهم من عرب و أكرا و شركا و تركمان و غيرهم. و يُختتم الكتاب بفهارس قيمة للأبيات القرآنية و الأبيات الشعرية و أسماء الأعلام و الأماكن و الصور التي تمت الإشارة إليها في منته، فضلا عن قائمة بالمراجع و مسرد للموضوعات. يُميز هذا العمل باستخدامه لغة أدبية عربية تمتاز بالنقاء و الدقة، فعلى سبيل المثال يستخدم الكاتب لغة مجازية في مناقشته للمعلومات التاريخية و الجغرافية، كما يستشهد بأبيات شعرية من قصائد عربية كلاسيكية يدعم بها بعضا من حججه و طروحاته. و هو ما يمكن أن يُعد انعكاسا لروح النهضة اللغوية في النصف الأول من القرن العشرين حين لم يعد استخدام اللغة الأدبية العربية حكرا على مجالي الدين و الفقه. غير أن هذا الأسلوب الأدبي قد لا يكون متناغما مع الغرض المراد من الكتاب و هو أن يكون دليلا سياحيا. و مع ذلك يبقى العمل مرجعا رئيسيا للباحثين المهتمين في البحث في تاريخ سورية و طبوغرافيتها و آثارها و تطورها العمراني.

و من الممكن أن تستفيد طبعة جديدة من الكتاب من توثيق أفضل للمراجع و المصادر المستخدمة و من إدراج خرائط للمناطق المدروسة و ملحق يضم النسخة الأصلية لرحلة جلبي. و رغم أوجه القصور أنفة الذكر، لا تزال هذه الطبعة تمثل توثيقا طبوغرافيا و تاريخيا و ثقافيا لبعض المناطق السورية خلال النصف الأول من القرن العشرين.

مها يازجي

Kamal, Ajmal (ed.). *Karachi ki Kahani*. Karachi: Siti Prais Buk Shap, 2007, 2 vols, 950pp.

ملخص

قصة مدينة كراتشي

Karachi ki Kahani

يتألف كتاب «قصة مدينة كراتشي» من مجموعة مقالات نشرت لأول مرة عام ١٩٩٦، كأصدار خاص للعدد ١٩ و ٢٠ من مجلة «آج» (اليوم) الربعية الأوردية و الصادرة في كراتشي. و في عام ٢٠٠٧، نشر محرر المجلة أجمال كمال هذه المقالات في كتاب واحد و كتب مقدمته. و تضم ملحقات الكتاب ١٦ خريطة نادرة تظهر التغيرات التي طرأت على المدينة عبر السنين و صورا فوتوغرافية نادرة لبعض مناظرها الطبيعية و مشاهيرها، و كذلك بعض الحقائق المهمة عن كراتشي و التي تتلخص في

تضمنين كل المواد العلمية و المصادر التي وجدها، لذا فهو يعتبر عمله غير مكتمل بعد.

أشار شو كالونوف
ترجمة بلقيس رواد

ملخص

تاريخ أوراتيوبه من نهاية القرن الخامس عشر الميلادي حتى بدايات القرن العشرين

*История Ура-Тюбе: Конец XV –
Начало XX вв*

زكريا، أحمد وصفي. جولة أثرية في بعض البلاد الشامية: وصف طبغرافي تاريخي أثري عمراني للبقاع و البلدان الممتدة من شمالي الإسكندرونة إلى أبواب دمشق. دمشق: دار الفكر، ١٩٨٤، الطبعة الثانية، ٤٧٩ ص.

Zakariya, Ahmad Wasfi. *Jawlah Athariyyah fi Ba'd al-Bilad al-Shamiyyah: Wasf Tubughrafi Tarikhi 'Athari 'Umrani lil-Biqa' wa-al-Buldan al-Mumtaddah min Shamali al-Iskandarunah ila Abwab Dimashq*. Damascus: Dar al- Fikr, 1984, 2nd edn, 479pp.

ملخص

جولة أثرية في بعض البلاد الشامية وصف طبغرافي تاريخي أثري عمراني للبقاع و البلدان الممتدة من شمالي الإسكندرونة إلى أبواب دمشق

يمثل هذا الكتاب دراسة طبوغرافية تاريخية أثرية عمرانية موسّعة للمناطق التي مر بها الرحالة العثماني أوليا جلبي خلال رحلته من طرسوس إلى دمشق سنة ١٠٥٨ هـ | ١٦٤٨ م. و تشمل المناطق الجغرافية المدروسة- و التي تعتبر تاريخياً ولايات من بلاد الشام- أجزاء من الجمهورية العربية السورية و جنوب تركيا في الوقت الحالي.

و قد اعتمد المؤلف في إتمامه لهذا العمل على مشاهداته الشخصية و على تحليله لما قدمه جلبي من وصف للمناطق المدروسة في المجلد الثالث من كتابه سياحته (الرحلات). كما ناقش ما توصل إليه من نتائج في ضوء مصادر عربية متنوعة بالإضافة إلى بعض الروايات التي وردت في أدب الرحلات الأجنبي. و ذلك كله بغية تقديم دراسة متكاملة و شاملة لبعض مناطق بلاد الشام و خاصة تلك التي أهملت في كتابات المفكرين العرب.

يقع الكتاب في قسمين رئيسيين يقدم الكاتب في الأول منهما ترجمة و قراءة نقدية لرحلة أوليا جلبي. بينما يسرد في القسم الثاني رحلته التي قسمها تبعاً للطرق التي يمكن أن يعبرها السائح المسافر من الأناضول إلى سوريا، و يشمل ذلك وصفاً مفصلاً مفعماً بالحياة لهذه الطرق و للسمات الطبيعية و البشرية للمناطق الممتدة على جنباتها. كما يزودنا بلحمة تاريخية و جغرافية عن

صدر هذا الكتاب سنة ١٩٩٩ في ذكرى مرور ٢٥٠٠ عام على تأسيس مدينة أوراتيوبه الطاجيكية. و تتميز المعلومات التي يقدمها بأنها الأشمل من حيث تغطيتها لتاريخ هذه المدينة القديمة و الممتد من نهاية القرن الخامس عشر و حتى سنة ١٩٢٠. يتوجه المؤلف في هذا العمل بشكل رئيسي نحو شريحة الباحثين و المختصين بالتاريخ و علم الإثنوغرافيا إضافة إلى علماء الآثار المختصين بمنطقة آسيا الوسطى. كذلك من الممكن أن يكون العمل محط اهتمام جمهور أوسع من القراء المهتمين بتاريخ الشعب الطاجيكي و المدن في آسيا الوسطى.

يسرد الكتاب قصة منطقة أوراتيوبه، و التي قامت فيها واحدة من أقدم الحضارات في آسيا الوسطى، كما يتناول ما تميزت به من تاريخ غني و دور بارز في تاريخ الشعب الطاجيكي. و يتطرق المؤلف إلى ما شهدته هذه المنطقة من اضطرابات بين القرن السادس عشر و بداية القرن العشرين، حيث تمتعت منطقة أوراتيوبه باستقلالها خلال النصف الثاني من القرن الثامن عشر قبل تقاسم السيطرة عليها بين كوكان خان و أمير منطقة بخارى، بعدما ادعى كل منهما تبعيتها له. و قد تواصل الصراع على هذه المنطقة حتى قيام روسيا بالسيطرة على آسيا الوسطى، مما وضع حداً للاضطرابات الناجمة عن النزاع من أجل السيطرة عليها و أدى لتوافر فرص اقتصادية جديدة و تطور سريع نسبياً.

يشكل هذا الكتاب أول عمل شامل يجمع بين ما تم نشره في السابق من معلومات عن تاريخ منطقة أوراتيوبه و يتناول التاريخ السياسي للمنطقة و تاريخ سلاطنتها الحاكمة بدءاً من الفترة التي عرفت فيها المدينة باسم أوراتيوبه. و يعمد في ذلك إلى دراسة التغيرات التي حلت بالمنطقة بشكل مفصل و من عدة جوانب، ليشمل ذلك التغيرات الاقتصادية و المالية إضافة إلى بنية السلطة.

و يعتبر المؤلف أن أوراتيوبه هي واحدة من المناطق الرئيسية في آسيا الوسطى، و يشير إلى أنه قام بالاستعانة بطائفة واسعة من المواد التي تعود لباحثين روس مختصين بدراسة تلك الفترة بهدف التمكن من إجراء دراسة أعمق لتاريخ أوراتيوبه خلال فترة الاحتلال. و في نفس الوقت يؤكد أن الموضوعات التي تناولها في هذا العمل لم تحظ بدراسة كافية، لذا فهي تتطلب المزيد من البحث و التحقيق. و قد نجح الكاتب في تحقيق هدفه المتمثل بمعرفة أسباب الحروب التي وقعت بين القرنين السادس عشر و التاسع عشر في المنطقة الواقعة اليوم وسط أوزبكستان و التي تشمل كلا من سمرقند و وادي فرغانة و طشقند. و قد نجح أيضاً في التعرف بأوراتيوبه و دورها في تاريخ الشعب الطاجيكي و الشعوب الأخرى في منطقة آسيا الوسطى. و يرى الكاتب أن النقيصة الوحيدة في كتابه تكمن في عدم قدرته على

دولة طاجكستان الحديثة و إنما يشير بدلا من ذلك إلى الحدود التاريخية التي كانت تضم بقاعا أخرى في منطقة آسيا الوسطى. كما يتناول الأساطير القديمة و موضوع الدين ثم ينتقل للحديث عن تخطيط المدن الباكورة و تشكيلها و يشرح آليات التمدن المعقدة التي شهدتها بعض هذه المدن مثل آلتين دبه و سرازم بالإضافة إلى المستوطنات المحصنة مثل مارغيانا (مرو) و باخترا. و إلى جانب ذلك فإنه يغطي أيضا مرحلة القرون الوسطى و الفترة الحالية.

و بعد تغطية المؤلف الموسعة للفتريات التاريخية و للتغيرات التي طرأت على المناطق الحضرية في آسيا الوسطى فإنه يكشف عن بعض أساليب العمارة و البناء التي تم اتباعها بشكل عام في هذه المنطقة كما يقوم بدراستها ككيان مترابط يسعى من خلاله لشرح المبادئ العامة التي حكمت عملية التطور في المنطقة، إلا أنه لم يتطرق إلى الملامح الفردية التي كانت تميز بلدانا بعينها دون أخرى. أما في القسم الأخير فيتم التركيز على تطور المدن السوفيتية الطاجيكية، دوشنبه و لينين آباد و أورا تبه و كولياب، كما يتناول المشاكل التي تعاني منها الدولة الحديثة و المتمثلة في سعيها للمواءمة بين هويتها التقليدية و بين الهوية الطاجيكية الوطنية الحديثة.

و على الرغم من تقديم المؤلف أفكارا جديدة في هذا الكتاب إلا أنه قد قام بأدلتها بما يقلل من شأن دور الأقليات العرقية المختلفة كالأوزبك و التركمان و الكرخ و غيرهم مع كل ما قدموه لإنتاج و تطوير ثقافة التنمية الحضرية في آسيا الوسطى. كما أنه في تقديمه لنظرية نشأة القبائل الهندو-أوروبية و هجرتها فإنه لا يعير اهتماما كافيا لنظريات الأكاديمية الأخرى المتعلقة بأصول الأريين كذلك القائلة بأنهم ظهرُوا أولا في الشمال الأوراسي ثم هاجروا إلى الجنوب.

يخاطب هذا الكتاب جمهورا عربيا من القراء بمن فيهم المعماريين و العاملين في مجال التخطيط العمراني و المؤرخين و مؤرخي الفن. و يمكن للقارئ فهم جوهر هذا البحث بشكل معمق بالاطلاع على الجداول التحليلية و الرسومات و الصور المدرجة في هذا العمل.

موخيموفا ساودات
ترجمة هالة عدرة

Мухтаров, Ахрор. *История Ура-Тюбе: Конец XV – Начало XX вв.* Душанбе: Институт Истории, Археологии и Этнографии АН Республики Таджикистан, 1999, 284с.

Muhtarov, Ahror. *Istoriya Ura-Tyube: Konets XV – Nachalo XX vv.* Dushanbe: Institut Istori, Arkhyeologii i Etnografii AN Respubliki Tadjikistan, 1999, 284pp.

فضلا عن ذلك فهو يصور الأبنية التي كانت قائمة ذات يوم مكان المراكز التجارية الضخمة الحديثة و ناطحات السحاب و الطرق الكبرى. إنه يسترجع ذكريات إسطنبول و ماضيها في الكاباليتشارشي و الحانات و الساحل و شهر رمضان و المسارح و الترفيه و الموضة و حارات بي أوغلو و بييرا خلال العقد الأول من تاريخ الجمهورية. و مما يزيد من أهمية الكتاب إشارات للقراءات الكتاب مع ممثلين مسرحيين مشهورين و فنانيين و سياسيين في أمكنة متنوعة من المدينة. إن هذه المذكرات بلغت السلسلة قد تحظى باستحسان القارئ، إضافة لكونها تشكل زادا فكريا للمهتمين بماضي إسطنبول و حياتها الاجتماعية و مشاكلها.

فريال تانسوغ
ترجمة عادل لاغة

Мукимов, Р. С. *История и Теория Таджикского Градостроительства.* Душанбе: Контраст, 2009, 249с.

Mukimov, R. S. *Istoriya i Tyeoriya Tadjikskogo Gradostroitel'stva.* Dushanbe: Kontrast, 2009, 249pp.

ملخص

تاريخ و نظرية التنمية الحضرية في طاجكستان

История и Теория Таджикского Градостроительства

يضم هذا العمل بين طياته مسردا للمراجع و قائمة بالمصطلحات و دليلا توضيحيًا و ملحقًا. و يستهل الكتاب باستكشاف نظرية تطور المناطق الحضرية في طاجكستان و يغطي الفترة الزمنية الممتدة من العصر البرونزي حتى القرن التاسع عشر. و يتناول المؤلف موضوعات بحثه وفقا لاعتقاده بأن الدولة الطاجيكية قد بدأت بالبحث عن هويتها الوطنية منذ استقلالها عن الاتحاد السوفيتي. لذلك يقوم بالتركيز على مدن و عمارة هذا البلد و يدرسها في نطاق تكوّن الحضارة الأرية و نشأة مشهد عمراني متغير أملا النجاح في تقديم طاجكستان ضمن سياق تاريخي يمتد لآلاف السنين.

و قبل البدء بمناقشة هجرة الشعوب الهندو-أوروبية إلى المنطقة، يتناول المؤلف العوامل الطبيعية و المناخية و الجغرافية بالإضافة إلى العوامل الاجتماعية و الاقتصادية المؤثرة في التطور الحضري لبلدان آسيا الوسطى. و يرجع مقيموف أصل الإيرانيين و الطاجيك إلى الأريين معتبرا أن ظاهرة التطور الحضري مثلها مثل معظم الاكتشافات في العالم هي ظاهرة ذات أصل أري. و لإثبات هذه النظرية، لا يقيد المؤلف نفسه بحدود

غالاتا كما يقوم بتقديم بعض المعلومات التاريخية المختصرة بخصوص هذه الأحياء. و يتناول أيضا الأضرار التي أصابت المدينة جراء شق الطرق في الأماكن الساحلية المخصصة لدفن النفايات مثل منطقتي أرنافوتكوي و بشكطاش، و يعبر عن قلقه و انتقاده لتلاشي الثروة الثقافية العمرانية مقدما أمثلة في ذلك الخصوص. كما يُقِيم القضايا المتعلقة بالبناء و بحماية المناطق ذات القيمة الثقافية، و يؤكد على أهمية الحفاظ على الأوابد الأثرية الغير منقولة و على تشجيع ثقافة الاعتناء بها. و يلقي الكتاب الضوء أيضا على بلدة كولا في منطقة بحر إيجة و التي يعدها مثلا جيدا يوضح كيفية مساهمة التمسك بالتقاليد في تجنب التثوه العمراني.

و يعد المؤلف من الخبراء المختصين في هذا المجال و بنتيجة معرفته الواسعة فقد أنتج كتابا في غاية المتعة لقرائه.

فريال تانسوغ
ترجمة هالة عدرة

Boysan, Aydın. *İstanbul'un Kuytu Köşeleri: Yaşantı*. İstanbul: YKY, 2003, 217pp.

ملخص

زوايا إسطنبول المخبأة: تجربة حياة

İstanbul'un Kuytu Köşeleri: Yaşantı

في هذه المجموعة من المقالات يضم الكاتب إضافة إلى ملاحظاته عن تدمير نسيج المدينة العمراني ذكرياته منذ طفولته حتى تاريخ نشر العمل. و المؤلف من مواليد إسطنبول عام ١٩٢١ و قد عمل مهندسا معماريا. ينتقد بويسان عبر الكتاب مظاهر الطمس و التخريب التي لحقت بالأبنية القديمة بغية تشييد أخرى حديثة من خلال أمثلة عن الأحياء و الشوارع المختلفة التي عاش و عمل فيها أو زارها. و خلال سرده لتاريخ الأحياء و الشوارع القديمة وصولا للقرن العشرين، يؤكد الكاتب على أهمية المرافق العامة كالحدائق و الساحات و الطرق و الشوارع في حياة سكان إسطنبول في الثلاثينات و الأربعينات، و يعرب عن استيائه لزوال هذه المساحات.

و على الرغم من أن تلك الانتقادات تكشف أحيانا عن نبرة عاطفية، يقدم الكاتب بعض الحقائق المفيدة و غير المعروفة عن إسطنبول و سكانها. فطريقة تناوله لجبرانه اليونان و اليهود و الأرمن أو الحرفيين و أصحاب الحانات اليونانيين و علاقاتهم الودية بالمسلمين من سكان هذه المناطق، تذكر القارئ بأن سكان إسطنبول من غير المسلمين كانوا فيما مضى جزءا من نسيج المدينة الاجتماعي. و باعتباره شاهد عيان على أحداث السادس و السابع من سبتمبر/أيلول ١٩٥٥ حينما نهبت مجموعة من الأتراك و دمّرت دكاكين غير المسلمين و أزرأهم، ينتقد الكاتب بشدة الدور الحكومي الداعم و بشكل غير مباشر لتلك الأحداث.

و صحف في إسطنبول. و رغم ذلك كله فقد كُسرت شوكتهم و تناقصت أعدادهم بشكل كبير نتيجة لقرارات الحكومة و للأحداث التي وقعت في تركيا في أربعينيات القرن الماضي و في عام ١٩٥٥. ففي الأربعينيات فرضت ضرائب على أملاك الأقليات الدينية ما أدى إلى إفقار الروم و البلغار الكاثوليك في إسطنبول و كذلك تمت مهاجمة أملاكهم و أملاك الأرمن في أحداث السادس و السابع من سبتمبر/أيلول عام ١٩٥٥ ما أدى لحدوث هجرات جماعية لغير المسلمين من تركيا. و في الختام يلحظ المؤلف العلاقة التي تجمع بين الحركات الوطنية في البلقان و الكنيسة الأرثوذكسية و الانطباع المأخوذ عن الكاثوليك الشرقيين كمتعاملين و خونة بنتيجة تبعيتهم لبابا روما.

يرتكز هذا البحث التاريخي على مصادر أصلية ضمت مراسلات و اتفاقيات تأسيس المدارس و الكنائس، و كذلك صور ألحق بعضها بنهاية الكتاب. و يعد العمل بحثا فريدا من نوعه في هذا المجال و دراسة تاريخية مرجعية.

هيلين بوركاي
ترجمة عادل لاغة

Çeçener, Besim. *İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları*. İstanbul: Mimarlar Odası, İstanbul Büyükkent Şubesi, 1995, 293pp.

ملخص

مشاكل مدينة إسطنبول الثقافية و العمرانية

İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları

يضم هذا الكتاب مجموعة من مقالات المؤلف التي كتبها بين عامي ١٩٧٢ و ١٩٩٣ و التي تبحث في قضايا البناء و التعمير في مدينة إسطنبول. و لا يحتوي هذا العمل سوى على القليل من المواد المصورة رغم أن المؤلف يقدم من خلاله منطقة اليوسفور ضمن سياق مدينة إسطنبول و يشير إلى مستوى التثوه العمراني المرتفع في هذه المنطقة كنتيجة للتغييرات القانونية المتعاقبة تبعا للقرارات الحكومية. كما أنه ينتقد أيضا إدارة رئاسة المجلس البلدي و غيرهم من ذوي المناصب الحكومية المؤثرة آنذاك.

و يبحث الكاتب في دور اللجنة العليا للآثار و ما تتمتع به من أهمية في عمليات تخطيط المدينة، كما يقدم أمثلة ملموسة توضح إخفاق هذه المؤسسة في تزويد المدينة بمخططات عمرانية صحية. كذلك الأمر فيما يتعلق بالسياسات المطبقة و التي لم تهدف لحماية الملامح التاريخية للمدينة مما أدى إلى «مجزرة بحق الطبيعة و الثقافة». و يورد الكتاب أيضا بعض الرسائل المتعلقة بهذا الشأن و التي كان قد أرسلها المؤلف لإدارة المجلس البلدي في ذلك الوقت.

و يناقش المؤلف بشكل مفصل الخطة التي تم إعدادها بغية حماية المناطق العمرانية التاريخية في منطقتي بي أوغلو و

المدن و ردة الفعل التي ظهرت في أورها على شكل حركات اجتماعية ناضلت لوقف هذا الدمار .

و يأسف الكاتب لعدم وجود دراسة سابقة تسلط الضوء على الأشجار في إسطنبول، و يرى قصورا كبيرا في عدم استكشاف العلاقة بين المجتمع والطبيعة في تركيا إلى حد الآن. كما يشدد على تهمين المجتمع التركي للطبيعة في الماضي، غير أن هذا الفهم سرعان ما ضاع تدريجيا مع ظهور السلوكيات المدمرة للطبيعة.

و يشير الكاتب لطول فترة الحرب التي امتدت منذ نهاية القرن التاسع عشر و حتى بداية الحرب العالمية الأولى مما سبب أضرارا جسيمة لإسطنبول، و كذلك فإن التوسع العمراني غير المنضبط الذي لم يتوقف منذ أن بدأ في الخمسينات، و القضاء على المعالم التاريخية للمدينة من أجل فسح المجال أمام الأبنية الجديدة، و تزايد أعداد السكان و احتياجاتهم السكنية، و مخططات البناء غير المدروسة كل ذلك أدى لتدمير الطبيعة في إسطنبول. و يعد هذا العمل من الكتب النادرة التي طبعت في إسطنبول في ثمانينيات القرن الماضي و التي تناقش قضايا بيئية.

فريال تانسوغ
ترجمة عادل لاغة

Macar, Elçin. *İstanbul'un Yok Olmuş İki Cemaati: Doğu Ritli Katolik Rumlar ve Bulgarlar*. İstanbul: İletişim, 2002, 176pp.

ملخص

أقليتان منقرضتان في إسطنبول: اليونانيون و البلغار
الكاثوليك

İstanbul'un Yok Olmuş İki Cemaati: Doğu Ritli Katolik Rumlar ve Bulgarlar

يقدم هذا الكتاب دراسة تاريخية عن اليونانيين (الروم باللغة التركية) و البلغار الكاثوليك في إسطنبول، و يركز هذا الملخص على الطبعة الأولى منه و التي صدرت عن دار إلتيشيم للنشر عام ٢٠٠٢.

و حسب المؤلف فإنه خلال النصف الأول من القرن العشرين برز اليونانيون و البلغار الكاثوليك بشكل أوضح خاصة في فترة الاضطرابات البلقانية. و رغم توافقهم مع الطوائف الأرثوذكسية اليونانية و البلغارية من حيث الطقوس و الشعائر الدينية، إلا أنهم يعترفون ببابا الفاتيكان كأعلى سلطة كنسية لهم. و بذلك يقدم العمل وصفا تاريخيا لهذه الأقليات الدينية و لإحساسهم المتناقض بالانتماء لعالمين مختلفين.

يتحدث الكاتب عن أصل الكنائس الكاثوليكية الشرقية و تطوراتها عبر التاريخ قبل أن يسلط الضوء على الروم و البلغار الكاثوليك تحديدا، حيث كان لكتنا المجموعتين كنائس و مدارس

للمسيحيين كتارلاباشي و بالات)، و كذلك عن الاحتفالات و المهرجانات التقليدية، و عن المؤن التي تزود بها المدينة، و عن الترفيه و الثقافة (خاصة مقالاته عن الكتب و محلات بيعها و عشاقها و عن متحف إسطنبول الأثري و عن تقاليد البلاط في العهد العثماني). كما يتحدث الكاتب عن مفكرين و رجال دولة و أدباء عثمانيين (على غرار شمس الدين سامي و مدحت باشا و جودت باشا) و عن حياتهم بصورة موجزة.

و يركز الكاتب في معظم مقالاته على المسائل المتعلقة بنمو المدينة كالنقل، و التمدن غير المخطط له، و الثورة الصناعية التي شوهت أجزاء تاريخية من المدينة، كما يتعرض لمسألة التلوث البيئي. و على الرغم من أنه يشدد على أمثلة لافتة للنظر للتمدن «البدائي» على غرار طرح القمامة على طول ساحل هاليتش و التخلص من الصرف الصحي في البحر ما يجعله يرثي إخفاق سكان إسطنبول في كسب مدينتهم. لذلك يقدم لهم بين السطور مقترحات تساعد في تحقيق تطور عمراني أكثر سلامة.

و لا يلقى الكتاب بالا للقراء الأكاديميين حيث أنه يتوجه لجمهور عريض من المهتمين بالاطلاع على آراء هذا المؤرخ الذائع الصيت في تركيا.

فريال تانسوغ
ترجمة عادل لاغة

Gülersoy, Çelik. *İstanbul'un Anıtsal Ağaçları, I, Rumeli Kavağı-Kağıthane Arası*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1984, 157pp.

ملخص

أشجار إسطنبول المعمرة من روملي كفاغو إلى كاغيتهان (١)

İstanbul'un Anıtsal Ağaçları, I, Rumeli Kavağı-Kağıthane Arası

تهدف هذه الدراسة إلى تسجيل الأشجار الموجودة في موقع محدد من إسطنبول، و ذلك كجزء من التدابير التي اتخذتها الدولة للحفاظ على الأشجار في تركيا. إذ يشير الكاتب إلى مواضع الأشجار المعمرة و أنواعها و أحجامها في المنطقة الممتدة من روملي كفاغو إلى كاغيتهان مرفقة بالعديد من الصور الفوتوغرافية.

يتحدث الكتاب عن عشوائية استفاضة البشرية من الأشجار قديما خدمة لبقائها. و قد أخذ هذا المفهوم بالتغير ابتداء من منتصف القرن التاسع عشر مع ظهور الأفكار الرامية إلى حماية الطبيعة و الأشجار المعمرة، حيث يشير الكاتب إلى الرأسمالية و التقدم الصناعي الحاصل في أوروبا و كيفية تأثير هذه التطورات في ابتعاد الإنسان عن الطبيعة و إلى تدميره لها خارج مراكز

الطراز و التي كانت قد تورطت بها، لذلك لجأت إلى الضغط على المسؤولين العثمانيين بهدف النفاذ إلى الأسواق العثمانية. يقدم الكتاب معلومات مفصلة عن المصاعب التي واجهتها الشركات الأجنبية في توزيع المياه بالإضافة إلى المشاكل التي واجهتها المؤسسات العامة في دفع فواتير المياه. كما يناقش العمل المساهمات التي قام بها أحد المجالس البلدية لمعالجة قضايا التزود بالمياه و الدور الذي قامت به بعض المؤسسات في هذا المجال. بالإضافة إلى ذلك يصف عمليات الاستيلاء على محطات المياه من قبل بعض المؤسسات كدائرة المياه و الأوقاف و التي ترافقت مع تزايد عدد سكان المدينة و عدد مؤسسات المياه الأجنبية التي تأسست خلال القرن التاسع عشر. و يعرض المؤلفان المشاريع التي تم تطويرها بالإضافة إلى الحرائق المتكررة التي شهدتها المدينة و التي تسببت في نقص المياه. و في نهاية الكتاب يتم تقديم أمثلة عن العقود التي تم إبرامها مع شركات أجنبية خلال القرن التاسع عشر بالإضافة إلى مقتطفات من الصحف المحلية و الأجنبية المهتمة بمشكلة المياه في إسطنبول و كذلك ألبوم صغير لرسومات و صور لمدينة إسطنبول.

و من الجدير بالذكر أن هذه المقالات القصيرة لا تحتوي على قوائم بالمراجع حيث تهدف لتقديم معلومات عامة للقارئ حول القضايا المتعلقة بالمياه في إسطنبول.

فريال تانسوغ
ترجمة فراس الحواط

محددة. و يتألف الكتاب من دراسة لحالات محددة تحتل كل واحدة منها من صفحتين إلى ثماني صفحات و هي مقسمة وفقا لعناوين عريضة.

يحاول المؤلف من خلال الفصول الأربعة الأولى أن يجسد المحددات الأربعة التي تشكل العنوان؛ و ذلك من خلال النظر إلى العلاقة بين المدينة و الموت من خلال المدافن، و نظرة الثقافة العثمانية للموت، و الترتيبات اللاحقة للموت. و تشكل الفصول الخمسة التالية جزءا ثانيا في الكتاب يركز على شواهد القبور كإحدى أهم مؤشرات الموت. و يضم هذا الجزء عرضا زمنيا لتطور هذه الشواهد إضافة إلى تحليل لموضوعات تتعلق بخصائصها و استخداماتها. و تعالج الفصول الثلاثة اللاحقة أشكالا مختلفة من الموت كالإعدام أو المرض أو الانتحار. أما الفصول الأربعة الأخيرة فتتناول مفهومي التغيير و التحول، و تناقش علاقة كل من الحداثة و الدولة و القومية بالموت.

يعتبر هذا الكتاب مصدرا قيما للباحث و للقارئ العادي أيضا، إذ أن لغته سهلة، كما يقوم بعرض العديد من الصور التوضيحية و يزود بثبت للمراجع و الفهارس. و رغم أن إضافة قسم عن الموت خلال الفترة الانتقالية بين الإمبراطورية العثمانية و الجمهورية التركية كان من شأنه أن يعزز أهمية الكتاب، إلا أن غياب ذلك لا يقلل من قيمته.

إجيهان كوج
ترجمة رنا سبيني

Ortaylı, İlber. *İstanbul'dan Sayfalar*. İstanbul: İletişim, 1995, 259pp.

ملخص

صفحات من إسطنبول

İstanbul'dan Sayfalar

الكتاب هو عبارة عن مجموعة من المقالات التي نشرها أستاذ جامعي مختص بالتاريخ، في صحف و مجلات عديدة في الفترة بين عامي ١٩٧٧ و ١٩٩٠. و تشتمل الطبعة الثانية على مقال يسلط الضوء على الحالة الاقتصادية و الاجتماعية المزرية التي عانى منها حي تارلاباشي مع نهاية الثمانينات.

و تركز مقالات الكتاب بشكل رئيسي على التاريخ الاجتماعي لإسطنبول و تنتقد تمدنها المشوه و محو قيمها التاريخية. و يشير الكاتب إلى عدد من المشاكل الاجتماعية و الثقافية و إلى قيم فقدها المجتمع التركي عموما مبتدئا ذلك بإسطنبول، و نجد من بين تلك المشاكل مسألة اللغة التركية، و فقدان التحف الأثرية خلال مرحلة التمدن، و تجاهل العام إزاء هذه المسائل. كما يزود بمعلومات عن الأحياء القديمة، و مشاكلها المعاصرة (مسلمطا) الضوء على أحياء هامة للمسلمين على غرار أيوب و فاتح أو

Kazgan, Haydar and Önal, Sami. *İstanbul'da Suyun Tarihi: İstanbul'un Su Sorununun Tarihsel Kökenleri ve Osmanlı'da Yabancı Su Şirketleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, 167pp.

ملخص

تاريخ المياه في إسطنبول: المشاكل المائية في إسطنبول العثمانية، جذورها التاريخية و شركات المياه الأجنبية

İstanbul'da Suyun Tarihi: İstanbul'un Su Sorununun Tarihsel Kökenleri ve Osmanlı'da Yabancı Su Şirketleri

يتكون هذا العمل من مقالات قصيرة يسعى المؤلفان من خلالها للبحث في دور المياه في التاريخ الاقتصادي لمدينة إسطنبول و ذلك من خلال البحث في الجذور التاريخية للمشاكل المائية الحالية، حيث يستعرضان الحلول المختلفة التي قدمتها الشركات المائية المتخصصة في القرن التاسع عشر بغية إدارة أفضل للمياه علما أنه تم تطبيق البعض من هذه المقترحات و تجاهل بعضها الآخر. و يركز الكاتبان على أن الشركات المائية الأوروبية كانت بصدد البحث عن أسواق لبيع تقنياتها القديمة

فقد اكتسبت إسطنبول شخصيتها التاريخية بحلول القرن الثامن عشر و الذي شهد مزيجا ثقافيا أغنى المدينة. إلا أن هذا التنوع في العادات و الثقافات بدأ بالتبدد و الانهيار بشكل متسارع خلال القرن ذاته و ذلك بعد فترة التنظيمات الأولى. و بينما يُقوِّم المؤلف في سرد تفاصيل الحياة اليومية خلال القرن التاسع عشر، فإنه يوضح أن مفهوم المتعة الذي تبلور خلاله قد تميز بطابع الفردية. و تنتظر مقالات الجزء الثاني من الكتاب في الحياة الاجتماعية للنساء خلال فترة التنظيمات كما تبحث في السبل التي أثرت فيها الثقافة الغربية على الحياة العائلية. و عند مناقشته لقضايا مشابهة لقضايا النساء و العائلة، يقتبس المؤلف من تجارب شخصيات سياسة و أدبية فاعلة مثل أحمد مدحت أفندي و عبدالله جودت و ناميك كمال. و بدأ يهدف الكتاب لتسليط الضوء على الحياة اليومية في مدينة إسطنبول في الفترة ما قبل المعاصرة، ما يشكل إضافة جديدة للأعمال الفكرية التي تناولت هذا الموضوع.

فريال تانسوغ
ترجمة مها يازجي

Eldem, Edhem. *İstanbul'da Ölüm: Osmanlı-İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2005, 299pp.

ملخص

الموت في إسطنبول : الموت و طقوسه في الثقافة العثمانية-الإسلامية

İstanbul'da Ölüm: Osmanlı-İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri

يشكل هذا الكتاب دليلاً لمعرض عن الموت و طقوسه، و يناقش كاتبه فكرة كون الموت أداة فعالة تساعد في التحليل الاجتماعي و تمكن في الأغلب من كشف الكثير عن الثقافة و أساليب التفكير و التركيب الاجتماعي لمجتمع ما. لذلك يهدف الكتاب للتدليل على نظرة المسلمين للموت في إسطنبول العثمانية من خلال أمثلة نموذجية و من خلال فهم دور الموت و طقوسه في حياة عاصمة الإمبراطورية.

يؤطر الكاتب دراسته بثلاثة محددات هي: العثمانيون، الإسلام، إسطنبول؛ فلا يشمل كتابه تطورات سابقة لسنة 1452م أو لاحقة لسنة 1922م، كما أنه لا يتطرق إلى الثقافة و المجتمع العثماني خارج إسطنبول، و يستثني الجماعات غير المسلمة في هذه المدينة. علاوة على ذلك يتناول بُعداً رابعاً ألا و هو التغيير. فوفقاً للكاتب، يشكل الموت و طقوسه ظاهرة ديناميكية مرتبطة بالتغيرات الاجتماعية و السياسية و الاقتصادية و الثقافية. لذلك يقوم الكتاب بشكل عام على تسلسل زمني ينتهج مقاربة موضوعية تقوم على الأفكار ما يسمح بالخوض في عناوين

بيانات تمكن عمله من احتلال مكانة فريدة و هامة بين نظرائه في الدراسات التي تناولت موضوع التمدن في إسطنبول.

فريال تانسوغ
ترجمة مها يازجي

İşın, Ekrem. *İstanbul'da Gündelik Hayat: Tarih, Kültür ve Mekân İlişkileri Üzerine Toplumsal Tarih Denemeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, 362pp.

ملخص

الحياة اليومية في إسطنبول: أبحاث تاريخية اجتماعية في العلاقات بين التاريخ و الثقافة و المكان

İstanbul'da Gündelik Hayat: Tarih, Kültür ve Mekân İlişkileri Üzerine Toplumsal Tarih Denemeleri

يجمع الكتاب في طياته عدة مقالات تبحث أولاً بالتفصيل في العوامل المؤثرة في طبيعة الحياة اليومية في مدينة إسطنبول. و تنقسم هذه المقالة الطويلة إلى ثلاثة أقسام ترصد الفترات التالية: فترة (1453-1520)، و فترة (1520-1703)، و الفترة الممتدة من بداية القرن الثامن عشر حتى الربع الأول من القرن العشرين.

و يبحث المؤلف في القسم الأول من هذه المقالة - فترة (1453-1520)- في العوامل التي تحدد مجرى تطور الحياة اليومية في إسطنبول كما يركز على قضايا تتعلق بسكانها و أحيائها و سياسات التهجير القسرية التي أتت بالناس من الأناضول و البلقان إلى المدينة و كذلك ظهور ثقافة الحي التي أصبحت بدورها محور الحياة اليومية في الفترة العثمانية. كما يتحدث أيضاً عن جوامع إسطنبول و زواياها و مجتمعاتها الدينية كاماكن رئيسية لبناء العلاقات الاجتماعية إضافة لأبنية أخرى لعبت دوراً في تطور الحياة الاجتماعية كالخانات و الأسواق المقبية و العامة. و يقدم معلومات مفصلة حول طبقة التجار و أصحاب المتاجر الذين كانوا سباقين في تلبية حاجات العامة من الناس.

أما في الجزء الثاني من المقالة (1520-1703) و التي يعتبرها المؤلف الفترة الكلاسيكية، فيناقش أنماط الحياة الجديدة التي برزت مع تزايد ثراء المدينة. و هنا يركز على ظهور أماكن جديدة أصبحت جزءاً من الحياة اليومية، حيث استُبدِل نمط الحياة اليومية المغلق و المقنصر على البيت و الجامع و السوق بنمط آخر شمل أماكن أخرى في الهواء الطلق جمعت بدورها كل الثقافات معاً. و يزودنا أيضاً بمعلومات مفصلة عن ثلاث مجموعات رئيسية أثرت في الحياة اليومية تمثلت بالتجار و أصحاب المتاجر و المفكرين و الجمعيات الدينية. و تبعاً للمؤلف

Tümürtekin, Erol. *İstanbul, İnsan ve Mekân*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, 302pp.

ملخص

إسطنبول: الناس و المكان

İstanbul, İnsan ve Mekân

يضم هذا الكتاب مجموعة من تسع مقالات كتبها أستاذ جامعي معروف مختص بالجغرافية بين عامي ١٩٦٥ و ١٩٨٥، يدرس من خلالها المناطق الصناعية و المراكز التجارية و سكان إسطنبول خلال ستينيات و سبعينيات القرن العشرين. و يحتوي العمل على خرائط مفصلة و جداول و صور للعديد من الفروع الصناعية و الأحياء الفقيرة التي تم دمجها بالمناطق الصناعية و كذلك الشوارع الضيقة التي تحوي مؤسسات صناعية صغيرة و مراكز تجارية كبيرة و العديد من المصانع داخل المدينة و خارجها. و يركز المؤلف عند بحثه في موضوع التمدن و تأثيراته على علاقة المدن بالدولة بشكل عام. تتضمن المقالات معلومات مفصلة عن التغيرات السريعة التي تطرأ على مدينة إسطنبول كما تؤكد على الدور الهام الذي تلعبه النشاطات الاقتصادية فيها. و يسعى العمل لرصد تطور المدينة عبر الزمن أخذاً بعين الاعتبار التغير السريع للحيز المكاني الذي مرت به.

يؤكد الكاتب على أن استخدام الأراضي داخل المدينة لأغراض شتى بما في ذلك السكن لطالما قد اتسم بالعشوائية و الاعتيادية. لذا يتمحور عدد من مقالاته حول موضوع النشاطات الصناعية التي انتشرت في المدينة بشكل غير منضبط. و برغم تأكيده على أهمية الصناعة و الخدمات، فإنه يشدد على ضرورة تقييم و ضبط السلطات لأشكال النشاطات الصناعية و انتشارها، كما يؤكد على أن الجهود التي بذلت لتخطيط و توجيه عملية اختيار الأماكن لها لم تبق بالغرض.

و تتناول مقالات القسم الأخير من الكتاب موضوع السكان و تأثير زيادهم على توسع المدينة ما يسبب بدوره مشاكل اجتماعية لما يضيفه من بنى اجتماعية و اقتصادية جديدة لأماكن معينة فيها. كما تبحث في نمو المدينة كعاصمة و تؤكد على تزايد قوة علاقتها مع المناطق المتاخمة لها. و يتطرق المؤلف هنا للمشاكل المستقبلية المحتملة و للقضايا التي قد تبرز نتيجة لتوسع المدينة باتجاه منطقة تراقيا، مشدداً على الحاجة الملحة للتخطيط الشامل.

و من خلال النظر للصناعة كأحد العوامل المؤثرة في المشهد الجغرافي للبوسفور يتم تقديم كل من أرنافوتكوي و أندولوهيساري و باشاباهجي و أسكودار و أيازاغا و أيبستي و وادي بويوكديري كأمتلة شاهدة على ذلك.

كما يرى المؤلف أن كلا من الطرق المنشأة فوق مكب النفايات و التي تمتد على طول البوسفور و كذلك الجسور المبنية فوقها لم تؤثر على جمالية المدينة رغم العديد من الاعتراضات و المخاوف التي برزت قبل إنشائها. و يستخدم في تحليله للمنظر الجغرافي للبنى العمرانية في إسطنبول لغة علمية و مجموعة

و تركز مقالات القسم الأول على شبكات النقل الداخلي في مدينة إسطنبول، حيث يرى تيكلي ترايبا متبادلاً بين تشكيل أي مدينة و تنظيم خدمات النقل الداخلي فيها. لذلك فإنه يتتبع عملية التطور التاريخي للنقل الداخلي في إسطنبول من بداية القرن التاسع عشر و لغاية عام ١٩٨٥. و قد استمر سكان إسطنبول بالتنقل ضمن المدينة سيراً على الأقدام أو باستخدام القوارب حتى النصف الثاني من القرن التاسع عشر عندما بدأ استخدام القوارب البخارية و الترام (القطار الكهربائي). و يصف هذا القسم السياق التاريخي الذي انبثقت عنه الإجراءات القانونية الناظمة لتأسيس شركات الترام. و وفقاً لنتائج بحث تيكلي فإن ما لا يزيد عن ست عربات ترام كانت تنقل ما معدله ١٧٠٠٠ راكبا يومياً في عام ١٨٧٣، مما يظهر الدور الهام الذي لعبته السكك الحديدية في النقل داخل المدينة. و في نهاية هذا القسم يدرج المؤلف جدولاً يضم قوائمًا بمختلف البيات النقل في إسطنبول من القوارب البخارية و الترام و قطار الأنفاق و القطارات و الباصات و سيارات الأجرة العمومية المشتركة «دولموش»، و يدرس التغييرات التي طرأت على الاستخدام اليومي لها و كذلك عدد الرحلات التي كانت تقوم بها خلال فترات زمنية معينة.

و يبحث المؤلف أيضاً في كيفية اتخاذ قرار إنشاء جسر فوق منطقة البوسفور و يعرض الخيارات و التطورات الاقتصادية التي تلت إنشاءه مع شبكات الطرق الداعمة له، و يقدم كذلك تحليلاً لأهمية هذا الجسر من وجهة نظر التخطيط العمراني. و يخلص إلى أن هذا المشروع لم يسهم في خلق ارتفاع عام في الإنتاج إلا أنه قد ساعد في زيادة فرص الاستهلاك بالنسبة لأقلية كانت تتمتع بحالة من الازدهار أصلاً.

و في القسم الثاني من الكتاب يوجه المؤلف انتباهه إلى مدينة أنقرة إذ يقدم معلومات تاريخية عن النقل الداخلي في هذه المدينة ابتداءً من ثلاثينيات القرن العشرين و حتى عام ١٩٨٥. و يطرح النقاشات التي دارت حول موضوع قطار الأنفاق خلال الفترة الواقعة بين عامي ١٩٧٠ و ١٩٨٥، و يقدم آراءه الخاصة حول تأثيراته المحتملة على المدينة و يؤكد بشكل خاص على تمتع أنقرة بمواصفات تؤهلها لامتلاك قطار أنفاق. كما يشير أيضاً إلى إمكانية استخدام الشركات الوطنية للقيام بأعمال التشييد و البناء. و يبحث القسم الثالث و الأخير من الكتاب في استخدام سيارات الأجرة العمومية المشتركة «دولموش» و يتضمن مقالات تُعرّف بها و بتواجدها و بدورها في النقل الداخلي.

و بالمحصلة، يشكل الكتاب مصدراً مرجعياً للنقل في مدينتي إسطنبول و أنقرة من خلال استكشافه التطور التاريخي لوسائل النقل فيها و مناقشته بعض قضايا النقل الهامة ضمن إطار أوسع و تقديمه بعض الحلول لها.

أوزغي سويلو بوزداغ
ترجمة هالة عدرة

يبدأ فيه بالامبراطورية الرومانية و من ثم البيزنطية قبل أن ينتقل إلى العثمانية و الجمهورية التركية فيما بعد. يتضمن الكتاب قائمة مرتبة وفق تسلسل زمني تضم أسماء جميع السلاطين و الحكام المحليين. كما تم و بياجاز تضمين معلومات موسوعية متعلقة ببعض الموضوعات مثل الصروح المعمارية التي بنيت تحت رعاية السلاطين بالإضافة إلى أضرحة السلاطين و قنوات المياه و الأحياء المطلة على بحر مرمره و مضيق البوسفور، و كذلك معلومات عن جزر الأميرات و المساجد العثمانية و النافورات و القصور. يتطرق المؤلف أيضا للحديث عن الدبلوماسيين و السفراء الأجانب البارزين الذين قاموا بزيارة إسطنبول، و يتوسع ليتناول الحديث عن حفلات الزفاف في البلاط بالإضافة إلى احتفالات عامة أخرى. و تتم الإشارة كذلك إلى مظاهر التمدن الحديث و ما تتضمنه من تأسيس شبكة للخطوط الحديدية و استخدام لمشتقات البترول في الإنارة. كما يبحث المؤلف في تأثيرات الانتقال إلى نظام الحكم الجمهوري على المدينة وفق التسلسل الزمني لتعاقب الرؤساء.

و يمدنا الكاتب بقائمة تضم أعضاء البرلمان الذين ينتمون لمدينة إسطنبول و يعرض أسماءهم بجانب الأعوام التي تم انتخابهم فيها من دون أن يقدم أي معلومات إضافية عنهم. كذلك يحتوي الكتاب على خريطة تظهر شوارع مدينة إسطنبول و أبنيتها العائدة للفترة البيزنطية بالإضافة إلى خرائط أخرى عديدة لهذه المدينة تعود إلى الفترة ما بين القرنين الرابع عشر و العشرين للميلاد.

من غير الممكن أن يتم تصنيف هذه الدراسة على أنها أكاديمية حيث تعتمد على مصادر تاريخية تركية شعبية مما يجعلها محط اهتمام القراء الراغبين في الحصول على معلومات عامة غير أكاديمية عن إسطنبول.

فريال تانسوغ

ترجمة بلقيس رواشد

Tekeli, İlhan. *İstanbul ve Ankara İçin Kent İçi Ulaşım Tarihi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, 279pp.

ملخص

مقالات عن تاريخ النقل المدني في مدينتي اسطنبول و أنقرة

İstanbul ve Ankara İçin Kent İçi Ulaşım Tarihi Yazıları

تم نشر هذا الكتاب كجزء من سلسلة «مختارات من أعمال إلهان تيكتيلي» التي تضم كتاباته عن النقل المدني، حيث يؤكد المؤلف في المقدمة على وجوب إيلاء العاملين في مجال تخطيط المدن مسألة النقل انتباهها خاصا.

بمدينة إسطنبول من حيث عدم بنائهما وفقا لمخطط مسبق و توسعتهما حسب حاجة ساكنيهما. ثم يتحدث الدليل في فصول منفردة عن بقية المناطق في شبه الجزيرة التاريخية، وهي سرلار (أسوار المدينة القديمة) و ديوانبولو و أكساراي و إمينونو و جاغالوغلو و تشرسلار و فيفا و هاليتش و فاتح و إيبوب. و قد وُصفت المعالم التاريخية لهذه المناطق بطريقة مفصلة جدا، و أحيانا وردت معها مخططاتها. كما يشدد بيلغي على البنية التعددية لإسطنبول من حيث الطوائف و الأديان، فيصف ببلاغة كنائس الروم الأرثوذكس و السريان و الكلدان و الكنيس اليهودية و المساجد و المزارات و مساكن الدراويش خلال الكتاب. كما نجد في الدليل معلومات و انتقادات لعناصر رئيسية في التصميم العمراني كالحداقق و المنتزهات و أماكن الترفيه و وسائل النقل و مرافق الخدمات و البنية التحتية.

و رغم أن الدليل يتحدث في معظمه عن شبه الجزيرة التاريخية، فإن بيلغي يأخذ قارئه نحو المناطق الغنية كغالاتا و بيرا و بي اوغلو، و من ثم إلى البوسفور عليل التسمات عبر كنيكوي و أوسكدار و جزر الأمراء. و يحمل الفصل الأخير من الكتاب عنوان «الجزر البعيدة» و يصف فيه المناطق التي أصبحت أكثر قربا من مركز المدينة في فترة نشر الكتاب. و يبين انتقاء بيلغي لهذه المناطق تحديدا أنه لا يهدف لرسم صورة لإسطنبول، بل يستخدم أسلوبا طريفا يتمق من لهجته الانتقادية ما يمكنه من عرض تطور إسطنبول منذ العصر الروماني و البيزنطي حتى العصر العثماني و العصر الجمهوري من ناحية سياسية و اقتصادية و اجتماعية.

عموما، يعد كتاب دليل سفر إسطنبول دليلا سياحيا قيما يبعث الحياة في موضوع بحثه ما يبسر فهمه و التعرف عليه و قبوله.

إبرو إلهان

ترجمة عادل لاغة

Bayrak, M. Orhan. *İstanbul Tarihi: m.ö. 657'den Bugüne Kadar 27 Asırlık Son Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri*. İstanbul: İnkılâp, 2003, 199pp.

ملخص

تاريخ مدينة إسطنبول: سبعة و عشرون قرنا منذ ٦٥٧ ق.م: الروم و البيزنطيون و العثمانيون و الفترة الجمهورية

İstanbul Tarihi: m.ö. 657'den Bugüne Kadar 27 Asırlık Son Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri

يقدم هذا الكتاب سردا لتاريخ مدينة إسطنبول تمت صياغته -كما يشير المؤلف في المقدمة- دون الإشارة إلى أية أحداث خارج هذه المدينة. و يقوم المؤلف بتناول تاريخ المدينة متبعا ترتيبا زمنيا

و الحرائق الكبيرة التي شهدتها هذه المنطقة. و من ثم ينتقل الكتاب إلى وصف المخلفات الثقافية و المواد الفلكلورية التي لا يُعرَفُ واضعوها من أمثال شعبية و أدعية و تعويذات و أشعار و أحجيات و تهليلات و قصائد مقفاة و قصص خرافية و أمثلة متعددة أخرى لقصائد تعود لشعراء معروفين كانت تغنى في مقاهي الشعر.

كما يعرض العمل العلاجات التقليدية إلى جانب أسماء الأمراض و الصفات الطبية المناسبة لها. و تعكس الأسماء المذكورة فهم عامة الناس لهذه الأمراض و من أمثلة ذلك باموك تشوك (القرحة القموية) و كورباچك (القيلة المخاطية). و كذلك يتم شرح مفاهيم الموت و القدر من خلال استخدام الأمثلة الشعبية و الاستعارات اللغوية المستخدمة. و بالإضافة إلى التقاليد الفلكلورية يتحدث الكتاب أيضا عن الإيمان بالجنة و النار و الجن و السحر و تقديس الأماكن و الأيام و بعض المناسبات المقدسة. أما بالنسبة لممارسات الشباب و الأطفال فقد تم تخصيص فصل صغير للحديث عنها.

و في النهاية، يشكل كتاب فلكلور مدينة إسطنبول مصدرا هاما للمعلومات عن الثقافة الفلكلورية المتوارثة لسكان إسطنبول بالإضافة إلى تغيرات التقاليد في المدينة و التي حصلت خلال قرون.

عايشة دوفارجي
ترجمة فراس الحواط

Belge, Murat. *İstanbul Gezi Rehberi*. İstanbul: Tarih Vakfi Yurt Yayınları, 1993, 281pp.

ملخص

دليل سفر إسطنبول

İstanbul Gezi Rehberi

يتقصى دليل سفر إسطنبول لمؤلفه مرات يبلغى بشكل دقيق تراث إسطنبول التاريخي الغني، و قد أعيدت طباعته اثنتين و عشرين مرة منذ أن صدرت نسخته الأولى عام ١٩٨٣. و خلافا لبقيّة واضعي كتب الأسفار الذين صوروا تراث إسطنبول، يصف يبلغى تطور المدينة بشكل متوازن من خلال عرض كل من مساهمات حكامها و أخطائهم. فهو ينتقد مرارا و تكرارا تركيا الجمهورية - المترددة حتى الآن في التصالح مع ماضيها- لتدميرها بعض مواقع إسطنبول التاريخية. و من دون اللجوء للرومنسية، يقدم يبلغى صورة صادقة لإسطنبول «الضائعة» ممكنا القراء من التعرف على المكاسب التي حصلت عليها المدينة و الخسائر التي تكبدتها طوال آلاف السنين من التغيرات. يبدأ دليل سفر إسطنبول رحلته من جامع سلطان أحمد قلب المدينة القديمة، و قد خصص الكاتب الفصل الأول في معظمه لعرض وصف تفصيلي لقصر توبكابي الذي يشبهه المؤلف

يتقاضها عمال المخازن و المطاحن و قدرتهم الشرائية آنذاك. و تتضمن نصوص الكتاب جدولا تبيين الأنواع و الكميات و الأسعار المتعلقة بالحبوب التي كانت تصل من مناطق متعددة عبر الموانئ الرئيسة للامبراطورية العثمانية.

و يحتوي الجزء الأخير من الكتاب جدولا توضح بشكل مفصل كميات الحبوب المرسلّة إلى إسطنبول إذ يتم عرضها وفقا لمصادرها سواء كانت من مناطق البحر المتوسط أو البحر الأسود أو الجزيرة العربية، و كذلك الموانئ التي وصلت عبرها مدرجا نسخا أصلية لمواد أرشيفية تضم هذه الجداول. لذلك، يعتمد الكتاب بشكل رئيسي على مصادر من الأرشيف العثماني، حيث يبقى استخدامه للمراجع الحديثة ثانويا.

و يبحث العمل في الدور الهام الذي لعبه التجار و الباعة في تلبية احتياجات إسطنبول الغذائية، حيث أن أنشطتهم لم تُعطى الاهتمام الكافي بالرغم من أهمية هذا الموضوع في مجال التاريخ الاقتصادي العثماني. و في هذا السياق تعالج هذه الدراسة العلمية تلك المسألة من خلال الاستخدام المكثف للمصادر الأرشيفية و هو ما يكسب العمل أهمية خاصة بالنسبة لأولئك العاملين في مجال تاريخ التمدن العثماني.

فريال تانسوغ
ترجمة هالة عدرة

Bayrı, Mehmet Halit. *İstanbul Folkloru*. İstanbul: A. Eser Yayınları, 1972, 256pp.

ملخص

فولكلور مدينة إسطنبول

İstanbul Folkloru

عاش الباحث التركي المتخصص في مجال الفلكلور محمد هالت بايري في إسطنبول بين العامين ١٨٦٩ و ١٩٥٨، و بحوي الإصدار الأول من كتابه «فولكلور مدينة إسطنبول» الصادر عام ١٩٤٧ آلاف المواد الفولكلورية التي قام بتجميعها خلال حياته، و يهدف من خلال هذا الكتاب إلى تصوير هوية إسطنبول و غناها الثقافي. و من خلال تقديم نظرة بانورامية شاملة يبحث بايري في تأسيس المدينة و في الغزو الذي تعرضت له خلال الفترتين الرومانية و البيزنطية بالإضافة إلى استيلاء السلطان محمد الفاتح عليها و الجهود التي تم بذلها خلال الفترة العثمانية لتطوير المدينة.

و لا ينظر الكتاب إلى المدن بوصفها مجرد أمكنة تنظم النشاطات الاقتصادية فيها فحسب و لكن ككيانات مادية يتغلغل فيها وجدان و معتقدات و تقاليد ساكنيها. فالأحياء و المناطق و المحلات الرئيسة مثل بيشك طاش و بي كوز و بي أوغلو و إيمينونو و أيوب و فاتح و قاضي كوي و أوسكودار يتم توصيفها جنبا إلى جنب مع فصول الشتاء القاسية و الزلازل

شخصيته التي لم تتغير و أسلوب حياته و نظرتة للعالم . و فضلا عن إتقانه للغةن التركية و الأرمينية عمل مونزوري على تحسين لغته الفرنسية باتباعه للصحف الفرنسية اليومية إضافة لدروس اللغة الإنكليزية في كلية روبرت حيث مكنته هذه اللغات من الاطلاع على الأدب العالمي.

و على النقيض من النسخة الأصلية من الكتاب التي لا تتضمن أية ملاحظات عن الأسماء الشخصية أو المصطلحات الإقليمية أو أسماء النباتات أو القرى، تحتوي النسخة المترجمة للغة التركية ١٤٩ حاشية توضيحية و كذلك صوراً لإسطنبول القديمة.

سيلفا كويومجويان
ترجمة مها يازجي

Aynural, Salih. *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları: Zahire Ticareti, 1740-1840*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2002, 226pp.

ملخص

طواحين مدينة إسطنبول و مخابزها و مخزوناتها التجارية
بين ١٧٤٠-١٨٤٠

İstanbul Değirmenleri ve Fırınları: Zahire Ticareti, 1740-1840

عمد المؤلف إلى العمل على سجلات الأرشيف العثماني بهدف تحليل سبل تلبية احتياجات سكان مدينة إسطنبول الغذائية من الحبوب خلال فترة القرن الثامن عشر و النصف الأول من القرن التاسع عشر. و يستند في هذا المجال إلى مصادر أرشيفية ذات قيمة كبيرة من بينها سجلات الأحكام الامبراطورية «Ahkam Defterleri» و سجل الشكاوي «Şikaye Defterleri» بالإضافة إلى سجلات القضايا الهامة «Mühimme Defterleri» و سجلات القضاء «Kadı Sicilleri».

و يتناول الكتاب كيفية استغلال الحبوب من مناطق الإنتاج و يدرس أنواع المؤسسات المسؤولة عن عمليات الشراء و ماهية الواجبات الملقاة على عاتق الموظفين المسؤولين عن المحاصيل، و ملاحظة السوق السوداء و عمليات التهريب و الاحتيال التي كانت ترافق عمليات البيع. كما يتم تسليط الضوء على الدور الذي كان يقوم به القطاع الخاص في شراء محاصيل الحبوب جنباً إلى جنب مع الدولة. و يبحث الكتاب أيضاً في موضوع المطاحن و المخابز التي كانت موجودة في مدينة إسطنبول و في طريقة عملها بالإضافة للتطرق للأهمية التي أولتها الدولة للخبز.

و من خلال الاستعانة بالمصادر الأصلية يلقي المؤلف الضوء على قضايا مثل أسعار الحبوب في مناطق إنتاجها و أسعار منتجات المخابز في إسطنبول، كما يبحث في الأجور التي كان

المعاصرة لم تترك نموذجاً عمرانياً سواء كان تاريخياً أو اجنبياً إلا و اتبعته.

و يغني الكاتب عمله بتحليله البنية العمرانية للمدينة جنباً إلى جنب مع دراسة تاريخها معتمداً على مصادر أولية لتغطي تحليلاته المعمارية و العمرانية فترة طويلة تمتد لألفي سنة مما يمنحه مكانة هامة في الدراسات العمرانية و المعمارية.

فريال تانسوغ
ترجمة مها يازجي

Mintzuri, Hagop. *İstanbul Anıları, 1897-1940*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, 160pp.

ملخص

ذكريات في إسطنبول ١٨٩٧-١٩٤٠

İstanbul Anıları, 1897-1940

«الأماكن التي عشت فيها» أو «Değer Ur Yes Yeğer» هو العنوان الأصلي لهذا العمل الذي كُتِبَ أصلاً باللغة الأرمنية المحكية في تركيا، و يتألف في نسخته الحالية من عشرين قسماً تجمع بين طبائنها قصصاً من الواقع كما يرويها مونزوري. و تدور أحداث أربعة عشر قسماً منها في عاصمة الامبراطورية إسطنبول - و هي المدينة الذي عاش فيها المؤلف كطفل لأحد المهاجرين مع أبيه و جده بين عامي ١٨٩٧ و ١٩٠٦- و يتحدث فيها عن أورتاكووي الحي الذي كانوا يملكون مخبزاً فيه و كذلك عن منطقتي روملي حصار و غالاتا اللتين درس فيهما. و في الأقسام الستة المتبقية يروي المؤلف سيرة حياته و يتحدث عن قريته، كما يعطي لمحة سريعة عن موضوعات قصصه التي تخبرنا عن مشكلته الصحية - سبب محبته إلى إسطنبول لبضعة أيام في آب عام ١٩١٤- و عن بعض المصادفات التي حدثت معه هناك كعدم لحاقه بسفينة العودة و بدء الحرب العالمية الأولى مما حال دون عودته إلى قريته، و كيف أنه لم يتمكن من رؤية زوجته و أولاده الأربعة الذين أجبروا على الهجرة لينتهي به المطاف في إسطنبول التي عاش فيها حتى وفاته و التي لم يعتد الحياة فيها يوماً.

في الواقع كان مونزوري كاتباً قروياً و يشبه كتابه «ذكريات في إسطنبول» فيلماً وثائقياً أبطاله أناس حقيقيون بسطاء صوّره المؤلف كما هم في الواقع من خبازين و صانعي مكناس و بائعي كبدية مقلاة يعيشتون في أحياء مختلفة من إسطنبول و ينتمون لأصول مختلفة من الترك و الأرمن و الكرد و العلويين و اليهود و اليونانيين و الكرواتييين و الشركس و الإثيوبيين بأنماط حياتهم و غذائهم وملابسهم. كما تظهر بين الفينة و الأخرى شخصية محصي القصر و الباشا و حتى السلطان.

يصف مونزوري نفسه «بالرجل القروي الذي عَلم و تَقَف نفسه بنفسه» و تعكس القصص المعنونة بـ «أنا» و «نحن»

ملخص

إسطنبول، تاريخها العمراني: بينزطة والقسطنطينية و
إسطنبول

*Istanbul, Bir Kent Tarihi, Bizantion,
Konstantinopolis, İstanbul*

يبحث العمل في التاريخ المعماري لإسطنبول الممتد لثلاثة آلاف عام و يسلط الضوء على ما تمتاز به من انشطار بين الشرق والغرب و يبين السبل التي أثر بها تطورها التاريخي على ثقافتها. و يرى أنه من الصعب توضيح التاريخ الحضري للمدينة دون الأخذ في الاعتبار للعوامل المجتمعية، لذا تبرز الجوانب التاريخية و المجتمعية و الثقافية في سردياته بشكل واضح. يتناول الكتاب تاريخ إسطنبول منذ تأسيس أول مستوطنة فيها على يد الميغاريين حتى يومنا هذا، حيث يستعرض الأسماء الحديثة و القديمة لكل منطقة و حي. و ينقسم تاريخ المدينة كما يوحي عنوان العمل إلى ثلاث فترات هي بينزطة و القسطنطينية و إسطنبول، حيث تتم دراسة السمات العمرانية لكل منها بمزيج من المقاربات الأثرية و التاريخية لبعض ملامحها المتمثلة في جدران المدينة و قصورها و أثارها و أبنيتها الدينية (كالجوامع و الكنائس) و أروقتها المعمدة و مجتمعاتها الكنسية البازيليكية و الأماكن المخصصة للمواكب و الساحات العامة و الأبنية السكنية و العامة. كما يبحث الكتاب في الأحداث التاريخية الهامة التي أثرت في عمارة المدينة و تطورها من مدينة وثنية إلى مسيحية و من ثم إسلامية و ما تضمنته تلك الأحداث من اعتراف بالمسيحية كدين رسمي للدولة و تحطيم للأعمال الفنية و من ثم الغزو اللاتيني و حكم سلاتي المقدونيين و الكومنينيين و استيلاء العثمانيين على المدينة في النهاية.

كذلك يناقش المؤلف انعكاسات الأحداث التاريخية اللاحقة في التاريخ المعماري للمدينة كالنمو العمراني الذي شهدته في القرن الثامن عشر و إصلاحات القرن التاسع عشر و فترة حكم جمعية الاتحاد و الترقى (١٩٠٨-١٩١٨) و حروب البلقان (١٩١٢-١٩١٣) التي أفقرت المدينة. كما يوسع نطاق تحليله ليشمل العصر الجمهوري، حيث ينظر في محاولات تحديث إسطنبول و في توسعها الحضري غير المنظم أو المتسق خلال خمسينيات القرن العشرين تحت ظل حكومة رئيس الوزراء عدنان مندرس. و يدرس القوانين الناظمة للبناء في هذه الفترة بغية فهم أثارها الاجتماعية و الاقتصادية و الثقافية. كما يقدم معلومات مفصلة عن النمو غير المنضبط للمدينة و المحاولات اللاحقة للسيطرة عليه و التي تبلورت في انقلاب ستينيات القرن العشرين. كما يبحث في عملية بناء جسرين على مضيق البوسفور و في تطبيق القوانين و التشريعات الجديدة و في بناء ناطحات السحاب و إقامة المراكز التجارية الضخمة. و وفقا للمؤلف، لم تبد المشاكل التي عانت منها المدينة مستعصية على الحل في نهاية القرن التاسع عشر إلا أن حجم هذه المشاكل و احتياجات المدينة قد وصلا حدا غير مسبوق في ستينيات القرن العشرين. لذا فهو ينظر إلى التوسعات العمرانية غير المنظمة على أنها مشكلة ثقافية في المجتمع التركي، بحيث أن إسطنبول

و يقدم الكتاب تقريبا تفصيليا للتعبيرات التي طرأت على توفير الخدمات عبر التاريخ و ذلك فيما يخص السكن و الإدارة و الأسواق و مرافق الصرف الصحي و الرعاية الصحية و الاستجمام و المنتزهات و الحدائق بالإضافة إلى المقابر و شؤون دفن الموتى. كما يخصص قسما للحديث عن الخدمات الإدارية المحلية الحضرية في ظل الخلافتين الأموية و العباسية، و يتضمن هذا القسم تفاصيليا عن الحياة المدنية آنذاك تشمل على بعض الأفكار المتعلقة بقضايا البنى الإدارية الحضرية و الهجرة و تنقلات السكان و الاستجمام و الأوزان و المقاييس و الدكاكين و الأسعار. و يغطي الكتاب أيضا الفترتين السلجوقية و العثمانية و يناقش أهمية دور القاضي في الإدارة المدنية كما يُعرَج على أول الحكام المحليين و الإقليميين لمدينة إسطنبول مقدما شرحا لمساهماتهم تجاه هذه المدينة.

و بالرغم من تخصيص المجلد الثاني من الكتاب للحديث عن الفترة الجمهورية التركية، إلا أنه يتضمن إشارات متعددة للنظم الإدارية المحلية التي كانت سائدة في الفترة العثمانية. و تتناول مقالاته عمليات التطور التاريخية التي شهدتها الإدارات المحلية في تركيا مستهلة النقاش بتناول مرحلة حكم الحزب الواحد و ما تلاها وصولا إلى تسعينيات القرن العشرين؛ و هو ما يدفعنا للاستنتاج بأن النظم الإدارية المحلية للمرحلة الجمهورية تعود في أسسها لثلاثينيات القرن العشرين و بالأخص في إطارها القانوني الإداري. و في هذا السياق يتم طرح فكرة تأثير تنظيم فترة الحزب الواحد على رؤية الإدارات البلدية، فقد استمر تعيين رؤساء المجالس البلدية من قبل الحكومة حتى الثلاثينيات و من ثم وضع نظام جديد يسمح لهذه المجالس أن تنتخب رؤساءها من بين أعضائها. إلا أن إحدى هذه المقالات تنتقد الممارسات الحالية و تؤكد أن المجالس البلدية مازالت في قبضة الحكومة المركزية على الرغم من وجود هذا النظام.

و ينظر القسم الأخير في عملية الاحتواء الديمقراطي و مساعي التجديد منذ أن دخل دستور عام ١٩٢١ حيز التنفيذ كما يناقش مفهومي المدن و سكان المدن. و يتضمن هذا القسم مقالة هامة لهاليل إينالجيك تحمل اسم «إسطنبول: المدينة الإسلامية» و تتناول سقوط القسطنطينية و تحولها إلى «إسلامبول». و يشتمل الكتاب كذلك على توصيف لبعض عمليات التمدن المنفردة التي حدثت في بعض المدن الأخرى كمدينة سيواس خلال العهد السلجوقي و مدن تمبكتو و تبريز و فاس و قرطبة.

أوزغي سويلو بوزداغ
ترجمة هالة عدرة

Kuban, Doğan and Rona, Zeynep. *Istanbul, Bir Kent Tarihi, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1996, 461pp.

هو وصفه المستمر لمسائل انعدام الأمن و عمليات النهب التي تعرضت لها إسفرايين اضافة لعمليات اختطاف و احتجاز نساءها و فتياتها. و من خلال هذه الوثائق يحصل القارئ على صورة حية تبين حالة عدم الاستقرار التي يظهر فيها المغول و الأوزبك و الأفغان و التركمان و حتى الحكام المحليون مشاركين بشكل دائم في الغزوات و عمليات السلب.

يركز الكتاب بشكل رئيسي على سكان مدينة إسفرايين من الأكراد، غير أنه لا يتطرق كثيرا إلى الحديث عن الجماعات الإثنية الأخرى مثل التاتيين و الأتراك و الآلاف من الأفغان و غيرهم. و يتوجه العمل بشكل أساسي إلى قراء مختصين بالتاريخ، إلا أن نقاشه عن العادات و التقاليد قد يحمل قيمة كبيرة للمختصين بعلم الأنثروبولوجيا.

ايرج اسماعيلپور قوجانى
ترجمة بلقيس رواشد

و في الفصل الثالث يتم تصنيف ما مجموعه ٩٢ قطعة أثرية من مدينة أصفهان، و يتناول المؤلف أيضا توصيف الأبنية و المنشآت العمرانية فيها، بالإضافة للحديث عن بعض الأعراف و التقاليد التي كانت متبعة في هذه المنطقة، و منها احتفالات رش المياه التي كانت تقام في بلاط الشاه عباس الصفوي. بينما يبحث الفصل المخصص لمناقشة الفترة المعاصرة سنوات حكم البهلويين، و هي الفترة نفسها التي تم خلالها تأليف هذا الكتاب. أما بالنسبة لفترة الفاجار، فبالكاد تم تخصيص ثلاث صفحات لها تصف في مجملها حالات فشلهم. و قد سعى الكاتب إلى إظهار التصميمات العمرانية و المعمارية التي تعود للفترة البهلوية بأنها حداثيّة و ملائمة لبنية المدينة كما قام بتقديم قائمة بالمهون و الصناعات في أصفهان. أما في الفصل الأخير فيقوم المؤلف بالتعريف ببعض مشاهير المدينة و فلاسفتها و علمائها و مؤرخيها.

ايرج اسماعيلپور قوجانى
ترجمة فراس الحواط

Akyüz, Vecdi and Ünlü, Seyfettin (eds).
İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler. İstanbul: İker Yayınları, 1996, 2 vols, 900pp.

توحى، كليم الله. اسفرايين، ديروز، امروز. مشهد: انتشارات واقفي، ١٣٧٤، ٢٧٩ص.

Tavahhudi, Kalim Allah. *Isfaryayin Diruz, Imruz*. Mashhad: Vaqifi, 1996, 279pp.

ملخص

الإدارة المدنية المحلية منذ بداية العصر الإسلامي حتى الوقت الحاضر

ملخص

إسفرايين بين الماضي والحاضر

İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler

إسفرايين، ديروز، امروز

جمع المحرران وجدي أكبوز و سيفتتين أونلو في مجلدي الكتاب عدة مقالات لمؤلفين مختلفين تُستهل بمقالة تمهيدية عن الإدارة المحلية المعاصرة و مدى انسجامها مع بنى الحياة الاجتماعية الحضرية و الممتدة من عصر الرسول محمد و حتى نهاية الإمبراطورية العثمانية مع التركيز على المؤسسات المتعددة و الخدمات المتعلقة بالإدارة المحلية و بالجوانب الحضرية. و في هذا السياق، يسعى العمل لتقييم التغيرات التي حدثت مع مرور الوقت على مستويات متنوعة و التي تتراوح بين تنظيم الاستيطان السكاني و آليات التغيير و انتقالها من المستويات الإدارية العليا إلى المستويات الاجتماعية الدنيا.

و قد كُرسَت مقالة كاملة لمناقشة بدايات ظهور المدن في العصر الإسلامي تسعى لشرح العلاقة المباشرة و الطبيعية بين ظهور المدن و بين الحضارة كما ذُكرت في القرآن و في أعمال المفكرين المسلمين كالفارابي «المتوفى عام ٩٥٠م» و الشاعر العثماني فضولي «المتوفى عام ١٥٠٦م».

يشكل هذا الكتاب مجموعة من الوثائق التي جمعها المؤلف بنفسه خلال عدة سنوات عن تاريخ مدينة إسفرايين و عن جغرافيتها، حيث أنه عمل و لفترة طويلة من الزمن على موضوع ثقافة الأكراد في منطقة خراسان. و قد تم نسخ هذه الوثائق بعناية فائقة و أضيف معظمها كمحقات في نهاية الكتاب إلى جانب صورها الأصلية. و تقدم هذه الوثائق كمية كبيرة من المعلومات بما تتضمنه من سندات ملكية أراضي و سجلات ضرائب و رسائل موجهة إلى موظفين في الدولة بالإضافة إلى محاضر جلسات تحقيق. و قد عرض أغلبها بإيجاز في مئة صفحة خلال الفصل الثاني و الذي جاء تحت عنوان «إسفرايين في التاريخ». و بهذه الطريقة يحاول المؤلف تقصي تاريخ هذه المدينة ابتداء من عصر الأشكانيين و حتى العصر البهلوي.

إضافة إلى طول الفترة التاريخية التي يغطيها العمل، فإن تنوع الوثائق التي يحتويها ينتقص من تجانس محتواه و وحدته. و مع ذلك فإن الرابط الذي يجمع بين كل التباينات الموجودة فيه

بالأنثروبولوجيا الحضرية لتوضيح معانيها و مدلولاتها مثل فضاء المدينة و زمن المدينة و اقتصاد المدينة و سلطة المدينة و العنف و ثقافة المدينة و أحياء الأقاليم (الغيتو أو المعزل). و في النهاية يناقش المؤلف أهمية الأنثروبولوجيا الحضرية في إيران حيث يعد هذا المجال حديثاً نسبياً، و يقوم بعرض عدد من الأبحاث التي تم إجراؤها هناك حسب تسلسلها الزمني. كما يقوم بدراسة الأعمال التي تناولت بعض البلدات القديمة و المناطق الحضرية الحديثة في إيران معتمداً على مناهج البحث الأنثروبولوجي. و بالإضافة إلى ذلك فإنه يتناول المناهج الوصفية و التحليلية المستخدمة في الأنثروبولوجيا الحضرية و الإثنوغرافيا الحضرية أيضاً.

و يقوم الكتاب بالتعريف ببعض النظريات العامة التي تقيد في دراسة المدن من منظور أنثروبولوجي مما يجعل من هذه المقاربة المبتكرة أهم ما يميز الكتاب عن غيره من الأبحاث التي تقوم بدراسة المدن الإيرانية. و تجدر الإشارة إلى وجود العديد من الأمثلة على التداخل بين المناهج و النظريات التي يستخدمها المؤلف و بين تلك المستخدمة في مجالات أخرى كعلم العمران و العمارة و التخطيط العمراني و الجغرافية و كذلك علم الاجتماع الحضري. كما يضم الكتاب بين طياته أيضاً العديد من الخرائط و الجداول و الرسوم البيانية التي تعمل على دعم الأفكار التي يطرحها المؤلف.

آرش فضلى شمس آبادى
ترجمة هالة عدرة

هنرفر، لطف الله. اصفهان. تهران: شركت سهامى كتاب هاى جيبى، ۱۳۵۶، ۲۷۴ص.

Hunarfar, Lutf Allah. *Isfahan*. Tehran: Shirkat-i Sahami-yi Kitabha-yi Jibi, 1978, 274pp.

ملخص

اصفهان

قام المؤلف لطف الله هنرفر و تحت إشراف علي إسلامي ندوشن بتأليف كتاب «اصفهان» بهدف تعريف جيل الشباب بثقافة و حضارة إيران. و حسب المؤلف، فإن كتابه ذا الفصول الخمسة قد يلائم نطاقاً واسعاً من القراء.

يعتمد الكتاب على أدب الرحلات أكثر من أي شيء آخر و يصف الفصل الأول منه طبيعة منطقة أصفهان و سماتها الجغرافية ذات الطبيعة الرعوية و التغيرات التي طرأت على مناخها خلال الزمن، كما تم إفراد نهاية هذا الفصل للحديث عن الحياة البرية و الأقاليم المختلفة و عمليات التنقيب في مناجمها. و يستهل المؤلف الفصل الثاني بتوصيف مدينة «كي» أو «كبابا» و هو اسم المدينة المتعارف عليه أثناء الفترة الأحمينية، ثم يقدم وصفاً مختصراً لكل سلالة حتى نهاية العصر الصفوي.

مختلف الأديان و الطوائف من الدراسة معاً. كما يقدم المؤلف أمثلة عن مدارس افتتحت آنذاك ليظهر أن جهود التحديث في المجال التعليمي قد ازدادت بالفعل خلال فترة حكم عبد الحميد الثاني إلا أن التعليم في الوقت ذاته كان قد ازداد في اعتماده على الدين كأساس له.

و يذكر المؤلف أنه في حقبة ما بعد الدستور و للمرة الأولى في تاريخ الامبراطورية العثمانية. تولت الدولة مسؤولية التعليم العام بغية تلبية الاحتياجات الاجتماعية المتغيرة و ذلك من خلال إلزامية التعليم الابتدائي و تأسيس مدارس فتحت أبوابها لجميع الفئات المجتمعية و إشراك الفتيات في العملية التعليمية و السماح للمنظمات غير الحكومية بتأسيس مدارس في مدن مثل مدينة سالونيك التي تمتعت بنشاط تجاري قوي.

و يتحدث المؤلف بالتفصيل عن تأسيس و تطور أولى مدارس التقدم لافتاً النظر إلى أن اسم هذه المدارس يبرهن على أهدافها بشكل واضح جداً، فاسم «تيركي» بالتركية يعني التقدم. و من خلال الحديث عن مدارس التقدم يقدم المؤلف تحليلاً تاريخياً لتطور التعليم في فترة الحدأة العثمانية، ما يمكن هذا الكتاب من أن يشكل مصدراً أساسياً مفيداً للذين يقومون بأبحاث أكاديمية عن تاريخ التعليم في الفترة العثمانية أو للمهتمين بتاريخ مدن البلقان في القرن التاسع عشر.

فريال تانسوغ
ترجمة مها يازجي

فكوهي، ناصر. انسان شناسى شهرى. تهران: نشر نى، ۲۰۰۵، ۶۰۸ص.

Fukuhi, Nasir. *Insanshinasi-yi Shahri*. Tehran: Nashr-i Nay, 2005, 608pp.

ملخص

انثروبولوجيا التنمية الحضرية

انسان شناسى شهرى

يشكل هذا الكتاب مساهمة في حقل الأنثروبولوجيا تركز على البحث في مجال العمران و التمدن، إذ يقدم مدخلاً جيداً لأنثروبولوجيا التنمية الحضرية و يشكل مصدراً مفيداً للمختصين في الأنثروبولوجيا و علم الاجتماع.

و يقدم الفصل الأول من العمل شرحاً وافياً للتطور التاريخي الذي مرت به الحضارات المدنية مغطياً فترة زمنية واسعة تبدأ من عصور ما قبل التاريخ وصولاً إلى الوقت الراهن مع الإشارة إلى بعض المدن المستقبلية. و علاوة على ذلك، يلجأ المؤلف إلى استعراض النظريات المتعلقة بموضوع التمدن بغية تقديم إطار نظري للبحث في مجال الأنثروبولوجيا الحضرية. و يشرح الفصل الثالث من الكتاب العديد من المصطلحات المرتبطة

لإعادة بعض الاعتبار لهذا العصر الذي مازال يوصم في التاريخ الثقافي بأنه عصر الانحطاط.

عطارد حيدر

Alkan, Mehmet Ö. and Vakfı, Terakki. *İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Selanik'ten İstanbul'a Terakki Vakfı ve Terakki Okulları 1877-2000*. İstanbul: Terakki Vakfı, 2003, 392pp.

ملخص

من الامبراطورية إلى الجمهورية و من سالونيك إلى إسطنبول

مؤسسة التقدم (تيراكي) و مدارسها (١٨٧٧-٢٠٠٠)

İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Selanik'ten İstanbul'a Terakki Vakfı ve Terakki Okulları 1877-2000

يبحث الكتاب في تأسيس مدارس مؤسسة التقدم (تيراكي) و في تطورها التاريخي مستخدماً مختلف الوثائق و السجلات المتعلقة بقراراتها الإدارية كمصدر أولي للمعلومات. و يضيف إدراج نسخ من الوثائق العثمانية و التركية الحديثة للعمل غنى بصريا بما تتضمنه من شهادات دبلوم و كشوفات علامات و جداول بسلاسل رواتب المدرسين و غيرهم من العاملين إضافة لصور قديمة و حديثة للمدارس. و يقدم هذا الكتاب قراءة ممتعة لوضوح و سلاسة أسلوب كتابته، و يشمل الجزء الأخير منه وثائق تشكل مصدراً أولياً للمعلومات لاحتوائها على توجيهات المدرسة و سجلات للقرارات الإدارية و المراسلات مع الباب العالي للامبراطورية و المنهاج و الرسوم المدرسية.

و يقدم الكتاب عند سرده لتاريخ مدارس التقدم معلومات عن تاريخ التعليم منذ عهد عبد الحميد الثاني (١٨٧٦-١٩٠٨) و حتى القرن الواحد و العشرين، حيث يغطي ٧٧ عاماً من تاريخ الجمهورية التركية. و رغم أنه يدرس مؤسسة تعليمية محددة إلا أنه يعرّج أيضاً على مدينة سالونيك التي تعد مركزاً تجارياً في البلقان و بقيت تحت الحكم العثماني حتى عام ١٩١٣. و يقدم العمل معلومات مفيدة عن اقتصادها و عن إدارتها المحلية و عن الحياة اليومية فيها و كذلك بناها التعليمية و دور النشر و المكتبات و المنظمات غير الحكومية فيها و حتى أيضاً عن النومة (اليهود من أتباع سبتاي زيفي) الذين شكلوا نسبة كبيرة من تعداد سكانها.

و يتناول المؤلف جهود رجالات الدولة العثمانية لتعزيز فكرة «المواطن العثماني» بين المسلمين و غير المسلمين الذين كانوا يعيشون في المجتمع العثماني المتعدد الأعراق و الديانات. و لنشر هذه الفكرة تم إنشاء المدارس بهدف تمكين طلاب من

باشا، عمر موسى. ابن النقيب: شاعر الطبيعة الدمشقي في العصر العثماني. دمشق: منشورات المكتبة العباسية، ١٩٧٠، ١١١ص.

Basha, 'Umar Musa. *Ibn al-Naqib: Sha'ir al-Tabi'ah al-Dimashqi fi al-'Asr al-'Uthmani*. Damascus: Manshurat al-Maktabah al-'Abbasiyyah, 1970, 111pp.

ملخص

ابن النقيب: شاعر الطبيعة الدمشقي في العصر العثماني

يستند هذا الكتاب الذي يتألف من ١١١ صفحة إلى ملاحظات محاضرة واحدة قام عمر موسى باشا بإلقائها في قسم اللغة العربية بجامعة دمشق عن الشاعر الدمشقي عبد الرحمن بن كمال الدين محمد الحسيني الملقب بابن النقيب (١٦٣٨-١٦٧٠). و قد نشر المؤلف أستاذ الأدب المملوكي و العثماني البارز بجامعة دمشق عدة كتب رائدة عن ذلك العصر.

يبدأ الكاتب بالقاء الضوء على السياقات السياسية و الاجتماعية و الفكرية و الأدبية التي عاش فيها الشاعر و أنتج أعماله. يليه بيان مسهب عن سيرة حياة الشاعر و دراسة تحليلية لأعماله التي يشكل الشعر غالبها بالإضافة إلى مقامة و مسرحية، و يركز هنا بشكل خاص على القصائد التي تحتفي بالمشهد الطبيعي الأخاذ المحيط بدمشق. كما يعالج لاحقاً الموضوعات الأخرى التي تتكرر في أعماله مثل الغزل و الخمريات و المدائح و قصائد المناسبات. و يختتم الكتاب بتعريف مفاهيم الشعر و الشعرية لدى ابن النقيب و تقنياته الشعرية و اللغوية و كذلك تجديده الشعري.

مؤسساً بحثه على دراية تاريخية واسعة عن العصر الحديث الأول في سوريا المدنية و على شعر ابن النقيب الزاخر بالإشارات المتنوعة و النماذج التوضيحية للبيئة الجغرافية و الطبيعية و الزراعية للمدينة، ينهك هذا الباحث الدمشقي بشغف في إعادة خلق المحيط البانورامي لدمشق في القرن السابع عشر راسماً خريطة غوطتها الشهيرة و بساكناتها و أشجارها و أزهارها و نوافيرها و روابيها و أنهارها و أطيارها في قصور ضواحيها و داراتها و مستجماتها و فضائها الترفيهية و ما حولها. و من ناحية أخرى، يعيد إنشاء الحياة الاجتماعية و الثقافية التي ازدهرت في هذه البيئة. و في تحليله للقصائد يبرز المؤلف تأثير الشعر الأندلسي و الموسيقا الشعبية السورية على إيقاعات ابن النقيب و أشكاله الشعرية المستحدثة.

هذا كتاب رائد عن شاعر تم تجاهله طويلاً و عن سياق جغرافي و تاريخي لم يحظ بدراسة كافية. و بغية التوجه لجمهور قراءة محدد من الطلاب يدع المؤلف جانباً اثنين من إنجازات الشاعر التجديدية و ألا و هما مقامته و مسرحيته. بالإضافة إلى هذا، يسير عمر موسى باشا بشكل مسهب تأثير المصادر الشعرية و الفنون الأخرى على ابن النقيب مغفلاً أي ذكر لتأثير شاعره على الحياة الأدبية في الفترة التالية التي شهدت أولى مضات النهضة العربية في حلب و دمشق ليضيق فرصة نادرة

بهزادفر، مصطفى. هويت شهر: نگاهی به هويت شهر تهران. تهران: نشر شهر، ۲۰۰۷، ۳۲۵ص.

ملخص

الأحياء التاريخية في كراتشي

Bihzadfar, Mustafa. *Huviyat-i Shahr: Nigahi bih Huviyat-i Shahr-i Tihran*. Tehran: Nashr-i Shahr, 2007, 325pp.

The Historical Quarters of Karachi

ملخص

هوية مدينة: دراسة حالة مدينة طهران

هويت شهر: نگاهی به هويت شهر تهران

يستطلع هذا الكتاب الصادر عن مجلس مدينة طهران، قسم الشؤون الفنية والثقافية، العوامل المتعددة التي تحدد هوية مدينة طهران. يتألف الكتاب من خمسة فصول تقدم الأربعة الأولى منها الإطار النظري للكتاب بينما يتناول الفصل الخامس نقاش هوية المدن من خلال التركيز على مدينة طهران كعينة للدراسة. في البداية و قبل الخوض في نقاش مفهوم الهوية و علاقته بهوية المدن فإن الكتاب يقدم تعاريف عامة للهوية، كما يسلط الضوء على الأزمات التي تواجه هوية أية مدينة حالما تتعرض بنيتها التقليدية لتغيرات هادفة لمواكبة الحداثة.

بالاعتماد على المصادر المؤرخة و من خلال المقابلات و المراقبة الميدانية، حدد الكاتب ثلاثة أصناف من العوامل التي تحدد هوية أية مدينة. و تشمل هذه الأصناف البيئة الطبيعية و بيئة الإنسان بالإضافة إلى تلك التي من صنع الإنسان؛ و بالنسبة لهوية مدينة طهران يعتبر أن كل تلك العوامل تلعب دورا في تكوينها. أما الفصل الأخير من الكتاب فقد تمحور حول هذه الأصناف الثلاثة من البيئات حيث يُستهل بمقدمة شاملة إلى حد ما عن الموقع الجغرافي لمدينة طهران بالإضافة إلى مواردها الطبيعية و بنيتها، و بالتالي فإن النقاش قد شمل ما أقامه الإنسان من أحياء في المدينة و آثار و مواقع مقدسة و مراكز ثقافية و ما إلى ذلك. و قبل نهاية هذا الفصل يعرض الكتاب دراسة للمدينة من وجهة نظر أنثروبولوجية حيث يأخذ بعين الاعتبار العوامل العرقية و اللغوية و الدينية و العادات.

و يعتبر الكتاب مرجعا جيدا للمختصين و أولئك الذين يرغبون في الحصول على معرفة عامة عن مدينة طهران مستفيدين من اللغة البسيطة و المفهومة التي يستخدمها الكاتب. إلا أن الفصل الأخير قد يكون غير مكتمل بعض الشيء، إذ إنه لا يشير كثيرا إلى التغييرات المعاصرة (ما بعد الثورة) التي شهدتها المدينة و لكن يستمد الكتاب قيمته من كونه يفتح الباب لنقاش هوية المدن في إيران.

ترانه دادار

ترجمة فراس الحواط

يعتبر كتاب «الأحياء التاريخية في كراتشي» حصيلة دراسة تفصيلية للمناطق التاريخية في مدينة كراتشي و التي قامت بها المعمارية و المختصة في مجال الترميم باسمين تسيما. فتنتطلق هذه الدراسة من الافتراض بأن «كراتشي تتمتع بإرث غني، بعضه مادي ملموس و بعضه الآخر غير ملموس». و يقصد بالتراث الملموس التشكيلات المعمارية في المدينة، بينما يشمل الجزء غير الملموس ثقافة سكانها. و كما هي الحال بالنسبة للمواقع التاريخية في كراتشي، فإن ثقافة المدينة أيضا تواجه تحديات ناجمة عن المخاطر البيئية و الضغط السكاني و غيرها من التحديات التنموية الأخرى؛ حيث تحذر الكاتبة من أن هذا التراث مهدد بالضياح قريبا إن لم تتم المحافظة عليه كما ينبغي. يتكون الكتاب من سبعة أقسام إضافة لقائمة مراجع تضم عناوين الكتب و التقارير و التشريعات و بعض المقالات و المقطعات الإخبارية، بينما يوضح ملحقه الوحيد بشكل مفصل المنهجية التي تم اتباعها في هذه الدراسة.

و يتتبع العمل تاريخ مدينة كراتشي ابتداء من الفترة الفيديوية حتى وقتنا الحاضر مع التركيز على مكانة هذه المدينة في مراحلها التاريخية المختلفة و كذلك الضغوط التنموية و البيئة و السكانية و الثقافية الهائلة التي تتعرض لها.

كما تسلط الكاتبة الضوء على التشكيلات المعمارية و على المناطق القديمة القليلة المتبقية، و توضح كيف أدت الضغوط السابقة عبر الوقت إلى ابتعاد سكانها عنها بعد أن كانوا يشكلون مجموعة ثقافية متنوعة ضمت الهندوس و المسلمين و الزرداشتيين و الكاثوليك الغوا و مجموعات مسيحية أخرى. و تستخدم الآن المناطق و الأبنية التي تركوها وراءهم لغايات تجارية تختلف عما تم تشييدها لأجله أصلا، و هو ما أدى إلى التدهور السريع لحالة هذه المواقع التاريخية.

و تقدم الكاتبة اقتراحا يستحق التقدير، إذ تطرح وجوب ترميم مثل هذه الأبنية المنفصلة و غيرها من المجمعات العمرانية المدنية ذات القيمة التاريخية و المعمارية الكبيرة و المحافظة عليها، ما سيؤدي للمحافظة على مشهد كراتشي بأكمله. و على الرغم من كون الكتاب ذا قيمة كبيرة جدا، إلا أن لغته المتخصصة قد تجعل منه أقل جذبا لاهتمام القارئ غير المتخصص.

نافين ج. حيدر علي

ترجمة فراس الحواط

ملخص

الحياة الاجتماعية في مدينة القاهرة خلال النصف الأول من القرن التاسع عشر

ملخص

حكاية بنات قوشان (الحكاية المنسية من الثورة الدستورية)

حكاية دختران قوچان: از یاد رفته های انقلاب مشروطه

يسرد هذا الكتاب قصة بيع بنات قوشان للتركان و أسر نساء باشقانلو و التي جرت أحداثها في عهد غلام رضا خان أصف الدولة في خراسان و أثناء ولاية ابنه أمير حسين خان على قوشان و حكم سالار مفخم في جنورد في كل من ربيع و خريف عام ١٩٠٥.

تخصص نجم أبادي الجزء الأول من كتابها لوصف الواقعة بينما تبحث في جزئه الثاني عن انعكاس هذه المأساة الوطنية في المراسلات الرسمية و التقارير و الإعلانات و الصحف و وسائل الإعلام آنذاك. حتى أنها ترتب فصول الكتاب تبعا لأشطر قصيدة تتناول الموضوع ذاته كانت قد أخذت من عمود في صحيفة «چرند و پرند» للمؤلف علي أكبر دهخدا.

و يؤكد الكتاب على مركزية الواقعة بالنسبة للثورة الدستورية كما ينتقد تاريخ الأحداث ذي الطابع الذكوري و ما أدى إليه من تهميش لـ«قصة بنات قوشان». و تهدف الكاتبة من خلال روايتها للقصة طرح فهم أنثوي للتاريخ يناقض «تاريخ الرجال العظماء». و بذلك تقدم أيضا صورة واضحة عن آليات التواصل فيما بين المسؤولين في الدولة الإيرانية و الفلاحين و الحكومة المركزية في أولى سنوات القرن العشرين.

و ابتداءً من الفصل الثالث حتى نهاية الكتاب، تؤكد نجم أبادي مجدداً على رمزية العلاقة بين «الأنثوية» و «حب الوطن». إلا أن طريقتها في صياغة أسلوبها الفكاهي و صورها لا تزال بعيدة في هذا العمل عن المنهجية المميزة التي سنتبناها لاحقاً في أعمالها الأخرى مثل «نساء بشوارب و رجال بدون ذقون». و تحاول الكاتبة في الفصل الأخير انتقاد الأساليب المناهضة للمرأة التي يتبعها بعض المؤرخين ك فريدون آدميت و ملك زاده، و إظهار الدور الرئيسي لـ«تاريخ الرجال العظماء» في محور المكانة المركزية للمرأة في التاريخ و ذلك بإهمال «قصة بنات قوشان» مثلاً.

ايرج اسماعيلپور قوچانی
ترجمة مها يازجي

ريهام سامي حسن

يتناول الكتاب الحياة الاجتماعية في مدينة القاهرة خلال فترة ١٨٠٠-١٨٥٠م. و هي فترة يميزها الكاتب بالتغيرات الاجتماعية التي شهدتها مصر نتيجة لبداية الاحتكاك المباشر بأوروبا الحديثة، إلى جانب تولي محمد علي ولاية مصر و ما تلى ذلك من مشاريع هدفت إلى تحديث الدولة و المجتمع.

يتألف العمل من خمسة أبواب، يستعرض المؤلف في بدايتها التركيب الاجتماعي لسكان القاهرة من حيث تقديرات التعداد السكاني و فئات المجتمع المختلفة و أوضاعها و أقسامها كالفئات المهنية أو الدينية أو الإثنية أو القومية، مثل الأقباط و اليهود و الأوروبيين و الأتراك و العرب و الرقيق و مدى مشاركتها في الحياة الاجتماعية و التغيرات التي طرأت عليها. ثم يقدم وصفاً للمدينة و شوارعها و أسواقها و الصفات المميزة لمبانيها و العوامل التي أدت لظهورها و التغيرات التي طرأت عليها، إضافة للشؤون الصحية و استخدام البريد و التلغراف.

و ينتقل بعد ذلك للحديث عن الحياة الثقافية فيستعرض العلاقة بين الطلبة و المؤسسات التعليمية المختلفة و أسلوب التعليم و تأثير ذلك على مجتمع القاهرة. كذلك يصف العادات و التقاليد في المدينة و ما تضم من لباس و طعام و شراب إضافة للمقاهي و أشكال الفنون المختلفة. كما يستعرض تطور الطباعة و الصحافة و الترجمة و الاستخدامات المختلفة لكل منهم. و في النهاية يتناول التعديلات التي أدخلها محمد علي على القضاء و التشريع و جهوده من أجل استتباب الأمن.

تتبع أهمية الكتاب من تناوله الجانب الاجتماعي لفترة مهمة بالنسبة للشرق الأوسط بشكل عام و لمصر بشكل خاص، و هو جانب لا يلقى عادة الاهتمام البحثي الكافي في الكتابات العربية مقارنة بالجانب السياسي لذات الفترة. و لكن الكتاب ينزع لعرض الأحداث بشكل سردي أكثر منه إشكالي أو جدلي، كما أنه لا يتعرض بشكل كاف لوضع المرأة و نصيبها من هذا التغيير الاجتماعي الذي شهدته القاهرة.

نجم أبادي، افسانه. حكاية دختران قوچان: از یاد رفته های انقلاب مشروطه. تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، ١٩٩٥، ٢٩٣ص.

Cheema, Yasmin. *The Historical Quarters of Karachi*. Karachi: Oxford University Press, 2007, 185pp.

Najmabadi, Afsaneh. *Hikayat-i Dukhtaran-i Quchan: Az Yadraftah-ha-yi Inqilab-i Mashrutah*. Tehran: Intisharat-i Rawshangaran va Mutala'at-i Zanan, 1995, 293pp.

لوقا، إسكندر. الحركة الأدبية في دمشق، ١٨٠٠-١٩١٨. دمشق: مطابع أ. ب. الأديب، ١٩٧٦، ٣٣٥ص.

قتيل، محمد حسن. هفت تماشاى ميرزا قتيل. لكانو: مطبع نول كيشور، ١٨٧٥، ١٦٤ص.

Luqa, Iskandar. *Al-Harakah al-Adabiyah fi Dimashq, 1800-1918*. Damascus: Matabi' A. B. al-Adib, 1976, 335pp.

Qatil, Muhammad Hasan. *Haft Tamasha-yi Mirza Qatil*. Lucknow: Matba'-yi Nul Kishur, 1875, 164pp.

ملخص

الحركة الأدبية في دمشق، ١٨٠٠-١٩١٨

يقود هذا الكتاب قراءه عبر المراحل المختلفة التي مرت بها الحركة الأدبية في دمشق في ظل الحكم العثماني في الفترة الممتدة بين ١٨٠٠ إلى ١٩١٨. فيبين أن الحركة الأدبية انتقلت من المرحلة السكونية أو التقليدية إلى مرحلة أكثر انفتاحية منفصلة عن الماضي الموروث تتبنى نبذة ثورية. و قد تم استخدام هذه الأساليب لتعميق الصراع الفكري و زرع بذور القومية من أجل اليقظة العربية. لقد كان لكل حركة مصادرها ومواضيعها الأدبية والتي اعتمد انتشارها على سياسات الحكام العثمانيين في المنطقة العربية.

يمثل الكتاب محاولة جيدة لإلقاء الضوء على موضوع تمت دراسته بشكل قليل جدا في الفترة العثمانية. ما تقدمه هذه الدراسة هو محاولة متطورة بالرغم من أنها مثقلة بالتحليلات التي لا يمكن تأكيدها بشكل لا يقبل الجدل. و قد اعتمد استراتيجيات الإقناع بالنتائج من خلال استكشافها من حيث نوعية و كمية مواضيعها ومصادرها التي كانت سائدة في كل مرحلة من مراحل الحركة الأدبية. و قد تركزت هذه الدراسة على الحركات الأدبية الأكثر نجاحا في دمشق.

و بالمحصلة يعرض هذا الكتاب موضوع الحركة الأدبية في دمشق بشكل عام، مقمدا رؤية إجمالية لهذه الحركة من حيث مواضيعها، مصادرها، مراحلها و الظروف التي أحاطت بتصاعدها في ظل الحكم العثماني.

شبرين خضر

ابراهيم، سمير عمر. الحياة الاجتماعية في مدينة القاهرة خلال النصف الأول من القرن التاسع عشر. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٩٢، ٢٩٩ص.

Ibrahim, Samir 'Umar. *Al-Hayat al-'Ijtima'iyyah fi Madinat al-Qahira: Khilala al-Nisf al-Awwal min al-Qarn al-Tasi' 'Ashar*. Cairo: al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah lil-Kitab, 1992, 299pp.

ملخص

الفصول السبعة لميرزا قتيل

هفت تماشاى ميرزا قاتل

تُشيرُ كتاب الفصول السبعة لميرزا قتيل أولاً عام ١٨٧٥ باللغة الفارسية و هو مكون من سبعة فصول تتناول «عادات و طرق» عامة الشعب و النُخب الاجتماعية المتنوعة من هندوس و مسلمي المناطق الحضرية في شمال الهند في القرنين الثامن عشر و التاسع عشر.

ولد مؤلف العمل محمد قتيل هندوسيا من طبقة الخاتري في دلهي عام ١٧٥٨، و اعتنق الإسلام على المذهب الإثني عشري عندما كان في الرابعة عشرة من عمره و توفي في دلهي عام ١٨١٧. و كان قد ألف هذا العمل قبل وقت قصير من وفاته بناء على طلب علامة إيراني زائر يدعى ميرزا محمد حسين، حيث درس المراجع النصية للمعتقدات الهندوسية معتمدا على الأساطير السنسكريتية كمصدر للتوثيق التاريخي. و قد خصص أقساما مميزة لعرض وصف مفصل لما يمكن اعتباره ملاحظاته الشخصية عن الأيام المقدسة في التقويم الهندوسي و الاحتفالات و الطقوس الهندوسية في منطقتي دلهي و لكانو، حيث يناقش في كل مرة درجة و طبيعة مشاركة المسلمين المحليين. و قد لُحظ أن مثل هذه المشاركة قد انخفضت مؤخرا بسبب التضيق البريطاني. كما يناقش طقوس الزواج و الولادة و الوفاة التي تتضمن سردا عن «ساتي» أو عن التضحية بالزوجات على المحارق التي أحرقت عليها أجساد أزواجهن المتوفين، و ذلك ضمن الطبقات العليا الهندوسية. كما خصص فصلا لوصف عادات الطبقة العليا من المسلمين الهنود؛ أحيانا بشكل خاص في دلهي و أحيانا أخرى في منطقة لكانو، و لكن في الغالب لجماعات من مناطق أخرى.

يقدم هذا العمل وصفا إثنوغرافيا غنيا من شخص محلي «للعادات» اليومية - التي يعرفها على أنها فعل يقوم به الفرد بحرية و بمتعة- لسكان مساحات واسعة من شمال الهند ملتزما بإطار عمله الذي يفرق بين النخبة الهندوسية و المسلمة من جهة و بين عامة الفقراء غير المتعلمين من جهة أخرى حيث يكمن ولاءه للفئة الأولى.

براشانت كيشامورثي

ترجمة هالة عدرة

Rapurt-i Vaqayi 'i Mukhtalifa-yi Mahallat-yi Dar al-Khilafa. Tehran: Sazman-i Asnad-i Milli-yi Iran, Pizhuhishkadah-yi Asnad, 1999, 852pp.

ملخص

تقارير الشرطة عن أحياء طهران: تقارير عن وقائع مختلفة في عدة أحياء من العاصمة

گزارش های نظمی از محلات طهران: راپورت وقایع مختلفه محلات دار الخلافه

يجمع هذا الكتاب في ثنياه تقاريراً أعدتها أمانة قسم شرطة طهران بين عامي ١٩٢٣ و ١٩٢٦ و هي في الأصل «تقارير عن وقائع مختلفة في أحياء عدة» كتبت بناء على أوامر النمساوي كونت دو مونت فورت، أول رئيس للشرطة في مدينة طهران. و يستند الكتاب إلى هذه الوثائق التي حفظت في المكتبة الوطنية و الأرشيف في إيران. تبدأ هذه التقارير اليومية بسرد المجرىات في مقر الحكومة و من ثم تتخطاها لتغطي الحوادث في الأحياء الأخرى و التي هي على التوالي: سنكلج، عودلجان، چالميدان (تشميدان)، و من ثم البازار، و تندرج في نهاية هذه التقارير أسماء «الداخليين و الخارجيين من قسم الشرطة». كما تتصف التقارير بالإيجاز حيث قلما يتجاوز أي منها الصفحتين. و يرى مُعداً الكتاب و مدير المكتبة الوطنية و الأرشيف أن أهم ما يميز هذا العمل هو عرضه لدور رجال الدين الشيعة في توجيه الناس في نضالهم ضد الطغيان في فترة ما قبل الثورة الدستورية، إلا أن الكتاب برمته لا يحوي شيئاً متعلقاً بهذا الشأن عدا عن مثال واحد يتعلق بتصريحات رجل دين في حفل زفاف. لذا فمن المحتمل أن تكون بعض التقارير التي يخالف فحواها ميل الناشر قد حذف.

و تتضمن القضايا التي تمت تغطيتها في العمل عادة تقارير من سطر واحد عن مجالس رثاء الحسين و التي تحدث كل يوم تقريبا، و تقارير عن النزاعات العائلية و السرقات و بعض المواقف التي يتخذها الناس و النقابات المهنية حيال القوانين و القضايا البارزة. كما يقدم العمل وصفا مختصرا لكيفية تشكيل قسم الشرطة في طهران.

و من بين ملامح الكتاب القيمة الأخرى أيضا إبراده لفهرس الإعلانات و الشخصيات الهامة و الأماكن و المهن ما يساعد في عمل الباحثين و يبسطه. كما يعد فهرس الموضوعات الأهم في هذا العمل حيث يتضمن موضوعات الحوادث و النزاعات الرئيسية التي اجتزئت من نصوص التقارير.

و لذا فإن تقارير الشرطة في أي مدينة قد تحتوي على معلومات قيمة تجد قراء مهتمين بها من بين طيف واسع من الباحثين، بمن فيهم المؤرخون و علماء الاجتماع و اللغويون.

ایرج اسماعیلپور قوچانی
ترجمه مها یازجی

ملخص

مدن كازاخستان الشرقي بين عامي ١٨٩١ و ١٩١٧: دراسة الجوانب الاقتصادية و الاجتماعية

Города Восточного Казахстана в 1861–1917 гг.: Социально-Экономический Аспект

ينصب تركيز هذا الكتاب على فترة القرنين التاسع عشر و العشرين من تاريخ إقليم كازاخستان الشرقي، و هي منطقة جغرافية تُحدها روسيا من الشمال و الصين من الشرق، و قد كانت مقسمة إلى منطقتين إداريتين تتمتعان باستقلال جغرافي هما كازاخستان الشرقية و سيميبيالاتينسك. و في عام ١٩٩٧ تم ضم سيميبيالاتينسك و المناطق التابعة لها لإقليم كازاخستان الشرقي بناء على مرسوم أصدره رئيس جمهورية كازاخستان. و الكتاب من تأليف أحد الباحثين المشهورين، حيث نشر العديد من الأعمال المحورية و الكتب الأكاديمية عن تاريخ كازاخستان. و يقدم من خلال هذا العمل دراسة تحليلية للروابط الاقتصادية التي نشأت بين مدن إقليم كازاخستان الشرقي من جهة و بين البدو الكازاخستانيين و المهاجرين الروس (سكان القرى) و كذلك البلدان المجاورة من جهة ثانية. و يستعرض التطورات السكانية و العرقية في المنطقة و التي أدت بدورها إلى تطور الروابط التجارية و الاقتصادية بين كازاخستان من جهة و بين روسيا و دول آسيا الوسطى من جهة أخرى. و حسب المؤلف فإن هذه الروابط تشكل العامل الأساسي المؤثر في النمو السكاني لمدن كازاخستان الشرقي. كما و يحتوي الكتاب كذلك على فصل مشوق يتناول وضع سجناء الحرب النمساويين-الهنغاريين و الألمان في مدن أكمولينسك و بافلودار و سيميبيالاتينسك و أوست كامينوغورسك.

و قد تضمن إعداد هذا البحث الرجوع إلى عدد كبير من المصادر الأصلية و المواد الأرشيفية، لكن بالرغم من ذلك فقد تم تسييس هذا العمل بشكل كبير مظهرًا تأثيره بالفكر الماركسي اللينيني. و يقر المؤلف بأنه قد قام بإعداد بحثه بشكل منسجم مع وجهة النظر الماركسية كما أنه استخدم منهجية تحظى بتأييد كبير من قبل اللينينيين. لكن و بالرغم من عدم اتسام أسلوبه بالموضوعية، فإن الكتاب يشكل دراسة قيمة يتناولها لتاريخ المدن الواقعة في إقليم كازاخستان الشرقي.

أكرم خابيبولاييف
ترجمة هالة عدرة

شيخ رضائي، انسيه و آذرى، شهلا. گزارش های نظمی از محلات طهران: راپورت وقایع مختلفه محلات دار الخلافه. تهران: سازمان اسناد ملی ایران - پژوهشگاه اسناد، ١٣٧٧ هـ، ٨٥٢ ص.

Shaykh Riza'i, Insiya and Azari, Shahla.
Guzarish-ha-yi Nazmiyyah az Mahallat-i Tihran:

ملخص

مدن جنوب سُغد بين القرنين الثامن و الثاني عشر للميلاد

Goroda Южного Согда в VIII–XII вв

يركز هذا البحث على عملية التمدن في منطقة جنوب سُغد في أواخر القرون الوسطى، فيقوم برصد نماذج المدن و المستوطنات الحضرية التي ظهرت في المنطقة و توسعها. و هي المرة الأولى التي تتم فيها دراسة وادي كاشكاداريا من خلال تتبع كل من توضع الطبقات الأثرية للأبنية القروسطية و بقايا الصناعات الحرفية. و تبين مقدمة العمل أهمية دراسة تاريخ المدن القروسطية و عمليات التمدن. كما يتم عرض المصادر التي اعتمد عليها هذا البحث إلى جانب لقي التنقيبات الأثرية لبعثة البحوث الأثرية و الطبوغرافية في كاشكاداريا.

يستهل المؤلف عمله بعرض الظروف الجغرافية لواحة كاشكاداريا، ثم يستعرض المصادر و المراجع المتعلقة بجغرافيا مدن و مستوطنات هذه المنطقة في الفترة ما بين القرنين الثامن و الثاني عشر للميلاد. يلي ذلك التركيز على دراسة الطبقات الأثرية لهذه المدن و المستوطنات و ما تقدمه من معلومات عن الاقتصاد القروسطي و عن بيئة المعيشة و الثقافة الروحية لسكان واحة كاشكاداريا خلال تلك الفترة. و بالإضافة لطبغرافيا المنطقة، يعرض الكتاب الاكتشافات الأثرية فيها و يدرس أبنيتها و مصادر تزودها بالمياه و كذلك نظام الصرف الصحي فيها. يضم الملحق في نهاية الكتاب ٣٢ صورة مرفقة بخريطة لوداي كاشكاداريا في فترة القرون الوسطى، بالإضافة إلى مخططات و خرائط التجمعات الاستيطانية المدنية و الريفية.

شمس الدين كمال الدين
ترجمة فراس الحواط

العصور الوسطى. و يحمل بين طياته تسلسلا زمنيا يبدأ بفترة العصور القديمة و يدرس مدنا كانت خاضعة لحكم الإغريق و البارثيين في بلاد الرافدين و غرب إيران. كذلك يحتوي على فصل تم تخصيصه للحديث عن مدينة «كركا ديببت سلوك» (كروك حاليا) بالإضافة إلى فصل آخر عن مدينة نصيبين، حيث شكلت كلتا المدينتين مناطقاً حدودية مع الامبراطورية الرومانية.

و يغطي الجزء الثاني من الكتاب الفترة الممتدة ما بين القرن الثالث و الخامس الميلاديين، إذ يقدم دراسة تحليلية للعديد من المصادر الكتابية الهامة التي تعود لتلك الفترة ك بعض النقوش الفهلوية مثل «شهرستانهاى ايرانشهر» أو عواصم الأقاليم الإيرانية، و «كارنامك اردشير پايكان» أو كتاب مآثر أردشير بن بابك، بالإضافة إلى نصوص أخرى مثل رسالة تنسر، و المفوض البلهوي، و مجموعة نصوص إيشو بخت بالإضافة إلى تاريخ مدينة كرخاد بيت سلوخ، و السجلات التاريخية لمملكة حدياب و المعالم الأثرية السورية. و يتناول هذا الجزء مجموعة متنوعة من الموضوعات المتعلقة بتأسيس مدن جديدة و التقسيم الإداري في إيران و تطور العلاقات الاجتماعية فيها كما يبحث في شؤون الأسرة و امتلاك العبيد و ملكية الأراضي بالإضافة إلى فنون الري و الطواحين و النظام الإقطاعي. و يضم الكتاب كذلك قسماً مخصصاً للحديث عن الأنشطة الاقتصادية و الضرائب و النظام الطبقي في المدن الإيرانية آنذاك.

و قد حظيت الحركة الدينية-الاجتماعية المزدكية بمناقشة مسهبة في الفصل الأخير على الرغم من أنه لا رابط لها بعنوان هذا العمل. كما و يحتوي الكتاب في نهايته على ملحق يناقش الحركات الدينية التي كانت موجودة في إيران خلال القرن الثالث الميلادي و يشير إلى المجمعات المسيحية التي كانت ناشطة في ذلك الوقت. و تتبع أهمية الكتاب من عدد المصادر القديمة التي يتناولها بالتحليل رغم أنه يغفل أحياناً عن تغطية موضوع العنوان الذي يحمله.

شمس الدين كمال الدين
ترجمة هالة عدرة

Касымбаев, Ж. К. *Города Восточного Казахстана в 1861–1917 гг.: Социально-Экономический Аспект*. Алма-Ата: Гылым, 1990, 180с.

Kasymbaev, Zh. K. *Goroda Vostochnogo Kazakhstana v 1861–1917 gg.: Sotsial'no-Ekonomicheskiy Aspekt*. Alma-Ata: Gylym, 1990, 180pp.

Лунина, С. Б. *Города Южного Согда в VIII–XII вв*. Ташкент: Фан Узбекской ССР, 1984, 126с.

Lunina, S. B. *Goroda Uzhnogo Sogda v VIII–XII vv*. Tashkent: Fan Uzbekskoi SSR, 1984, 126pp.

صفحات الجانب الأيسر بينما تقدم صفحات الجانب الأيمن النصوص المرفقة بهذه الصور. و تجدر الإشارة إلى أن غولفانيف كان عضوا في اتحاد المهندسين المعماريين في الاتحاد السوفييتي و قد لعب دورا فاعلا في بناء مدينة بيشكك، و هو يسرد في هذا العمل و بحماس كبير مبادئ تصميم هذه المدينة و تاريخ تطورها بدءا من أوائل القرن العشرين.

و تكمن قوة الكتاب في شروحاته الجيولوجية و في وصفه المهني للشروط المناخية العامة و تلك الخاصة بمناخ هذه المنطقة تحديدا و دراسة العوامل البيئية و الزلزالية التي أخذت كلها بالحسبان قبل بناء المدينة. و تندرج في محتوياته أيضا قائمة قيمة لنسخ صور قديمة بالأبيض و الأسود تتمتع بأهمية كبيرة. كما يورد أسماء جميع من ساهموا في مجال التطوير العمراني و الذين لم يتم الاعتراف بمساهماتهم سابقا. و علاوة على ذلك فقد قام المؤلفان أيضا بإتمام مهمة شاقة لجمع أسماء جميع المعماريين و مهندسي البناء من المعاهد السوفيتية الخمسة المتخصصة بمجال التصميم.

و في هذا الكتاب تحظى بيئة مدينة بيشكك و عملية تطوير شوارعها و نظام النقل فيها باهتمام خاص من قبل مؤلفي الكتاب اللذين يقومان أيضا باستنكار ماضيها السوفييتي القريب نسبيا. و سوف يتمكن القارئ بعد الاطلاع على هذا الكتاب من فهم كيفية تصور تصميم بيشكك و كيفية الشروع في بنائها بالإضافة إلى فهم العوامل التي لعبت دورا أساسيا في عملية بناء البيوت و المجمعات السكنية فيها.

و بالرغم من أن الكتاب قد أعد ليخاطب دارسي تاريخ التطور العمراني، فإنه يخفق في ذكر المراجع التي تم استخدامها.

خديشة شامبيتاليفا
ترجمة هالة عدرة

Пигулевская, Н. В. *Города Ирана в Раннем Средневековье*. Москва-Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1956, 363с.

Pigulevskaia, N. V. *Goroda Irana v Rannem Srednevekov'e*. Moscow-Leningrad: Izdatelestvo Akademii Nauk SSSR, 1956, 363pp.

ملخص

مدن إيران في بدايات العصور الوسطى

Города Ирана в Раннем Средневековье

يشكل هذا العمل واحدا من أوائل الكتب المنشورة باللغة الروسية عن المدن الإيرانية خلال العصور القديمة و بدايات

و مواضع تركزها في الواحة، كما يعرف ببعض المواقع ك«برغوليوك» (من القرن التاسع و حتى الثالث قبل الميلاد) و «كاونتشين» (من القرن الثاني و حتى الرابع قبل الميلاد) و مينغوريوك (من القرن السادس و حتى الثامن الميلادي) و إيلاك (من النصف الثاني للقرن الثامن و حتى القرن العاشر الميلادي).

و يقدم القسم الثاني من الكتاب دراسة تاريخية تناقش مختلف مراحل التمدن في واحة طشقند بدءا من القرن الثالث قبل الميلاد مع نهاية فترة «برغوليوك» و نشأة مجمعات «كاونتشين» الأثرية حين كانت واحة طشقند جزءا من دولة «كانغوي» و من ثم دولة «الهندالين» لاحقا. و تشمل الدراسة أيضا مدينتي «نشاتش» و «إيلاك» في بداية القرون الوسطى خلال فترة الخاقانات التركية و ما يليها من حكم العرب المسلمين. و بدأ يعد هذا الكتاب دراسة رائدة لمنطقة شاسعة من آسيا الوسطى تقدم بحثا مفصلا و خرائط و جداول و مخططات لمستوطناتها الحضرية و نماذج عن المخلفات الثقافية في واحة طشقند.

شمس الدين كمال الدين
ترجمة مها يازجي

Голованев, А. А. *Город Бишкек 20–80 Годы: Воспоминание*. Бишкек: Изд-во Плюс, 2002, 184с.

Golovanev, A. A. *Gorod Bishkek 20–80 Gody: Vospominanie*. Bishkek: Izd-vo Plus, 2002, 184pp.

ملخص

مذكرات من مدينة بيشكك القرغيزية (١٩٢٠-١٩٨٠)

Город Бишкек 20–80 Годы: Воспоминание

يقدم هذا الكتاب دراسة لتطور مفاهيم العمارة في مدينة بيشكك في الفترة بين ١٩٢٠-١٩٨٠، و يتناول كذلك عملية بناء هذه المدينة في الوقت ذاته. و كما يشير عنوان هذا العمل فهو عبارة عن مذكرات شخصية يتجلى فيها حضور المؤلفين ألكسندر أندريانوفيتش غولفانيف و ابنته نتاليا أليكسندروفنا بروخورفا بشكل كبير، إذ كان لهدذين المعماريين المحترفين مساهمتها القيمة في عملية التطوير العمراني للعاصمة القرغيزية في أوقات مختلفة. و في هذا الكتاب نجدهما يأخذان دور المرشد الذي يقود القارئ في رحلة عبر شوارع بيشكك القديمة ملاحظا أدق تفاصيل تصميمها.

و بشكل خاص يثير تصميم الكتاب المتبوع الإعجاب حيث يعرض صور المنازل السكنية القديمة و الأبنية الإدارية على

و بشكل عام، يقدم هذا الكتاب مادة سهلة القراءة و غنية بالمواد المصورة و المعلومات التي تحيط بجمع الجسور التي تم تشييدها في منطقة القرن الذهبي منذ العهود البيزنطية.

فريال تانسوغ
ترجمة هالة عدرة

Бураков, Ю. Ф. *Генезис и Этапы Развития Городской Культуры Ташкентского Оазиса*.
Ташкент: Издательство Фан Академии наук
Узбекистана, 1982, 212с.

Buryakov, Yu. F. *Genezis i Ètapy Razvitija Gorodskoj Kul'tury Taškentskogo Oazisa*.
Tashkent: Izdatel'stvo Fan Akademii Nauk
Uzbekistana, 1982, 212pp.

ملخص

نشأة ثقافة مدينة واحة طشقند و مراحل تطورها

*Генезис и Этапы Развития Городской
Культуры Ташкентского Оазиса*

ينظر هذا البحث في نشأة و تطور واحة طشقند التي شكلت إحدى أكثر المناطق تمدناً في آسيا الوسطى و التي ضمت مدينتين تعودان للقرون الوسطى هما «تاشاتش» و «إيلاك». و يقدم العمل دراسة تفصيلية تغطي فترة زمنية طويلة من تاريخ المنطقة و يعرض الدراسات التحليلية المتوفرة لكافة أنواع اللقى الأثرية و مصادر المواد الخام و وسائل التواصل و الاتصال داخل المناطق و فيما بينها.

يبدأ الكتاب بمقدمة حول تطور المدن في آسيا الوسطى و يشرح أهمية البحوث الأثرية و الدراسات المناخية لمنطقة نهر سرداريا (سيجون) حيث تقع واحة طشقند. و هنا يدرج العوامل التي ساعدت في تشكيل ثقافتها الحضرية.

و من ثم يعرض القسم الأول من العمل التصنيفات الأثرية للمستوطنات وفقاً لأحجامها و أنواع تحصيناتها و مدى الترابط بين قلاعها و الأجزاء المحصنة فيها و البنية الاقتصادية لها. و تقسم المواقع الأثرية و المستوطنات في واحة طشقند إلى مناطق صغيرة معدودة تشمل منطقة حوض نهر «تشيرتشيك» و «كيلييس» و الوادي الواقع بين نهر «تشيرتشيك» و «أهنغاران» و حوض نهر «أهنغاران» و المنطقة المجاورة للضفة اليمنى (الغربية) لنهر سرداريا. كما يبحث الكتاب في قسم مستقل في المناجم و المراكز المتخصصة في استخراج المعادن و في المدافن أيضاً. و يشرح طوبوغرافيا مدن العصور الوسطى

و يلجأ المؤلف في هذا العمل إلى الاستفادة من مواد الأرشيف الحكومي المركزي في جمهورية قرغيزستان إضافة إلى بعض الصور القديمة من مجموعته الخاصة أو التي تعود لبعض أصدقائه. و بهذه الطريقة يعرض المؤلف أرشيفه الخاص للقارئ من خلال اعتماده على سلسلة من اللوحات التاريخية التي تبدأ من مرحلة ثلاثينيات القرن العشرين و تنتهي في التسعينيات منه. و لا يخلو العمل من النواقص، فمن الملاحظ أنه لا يذكر المراجع التي تمت الاستفادة منها حيث لا يحتوي الكتاب على مسرد للمراجع مما يضعف مصداقية العمل بشكل مباشر. و علاوة على ذلك فالمؤلف لا يشير إلى ممثلي الطبقة المثقفة القرغيزية إلا بشكل عابر كما لا يعير اهتماماً كافياً لمساهماتهم في تطوير مدينة فرونزي السوفييتية التي عاشوا و عملوا فيها.

خديشة شامبيتايفيا
ترجمة هالة عدرة

Evren, Burçak. *Galata Köprüleri Tarihi*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994, 184pp.

ملخص

تاريخ جسور منطقة غالاتا

Galata Köprüleri Tarihi

يبدأ الكتاب بسرد أسطورة إغريقية قديمة عن منطقة القرن الذهبي المعروفة باسم «هاليج»، و يتابع ليخبرنا عن جميع الجسور التي تم بناؤها عبر التاريخ في هذه المنطقة بالإضافة إلى تلك التي تم تدميرها أو إعادة بنائها أو إصلاحها. و يؤكد المؤلف على حقيقة أن منطقة القرن الذهبي قد كانت ميناء هاماً منذ القدم حيث أصبحت من أكثر المراكز التجارية أهمية في منطقة حوض المتوسط و الشرق الأدنى. كما و يشير إلى تلك الأبنية الدينية المثيرة للدهشة و التي بنيت على التلال المجاورة خلال الفترتين البيزنطية و العثمانية. و يستهل المؤلف موضوعه بالحديث عن الجسور العسكرية البيزنطية التي لم تدم طويلاً، إذ يتناول مراحل تشييد جسري أونكاباني و غالاتا كما يصف الأحداث و الظروف المتنوعة التي تم فيها إعادة بناء هذه الجسور. و ينوه إلى أن كلا من ليوناردو دافنشي و مايكل أنجلو قد تواصلوا مع السلطات العثمانية و طرحا عليها فكرة إقامة جسور فوق منطقة القرن الذهبي إلا أن أياً من خططهما لم تتحقق.

و في معرض حديثه عن تاريخ تشييد جسور غالاتا يقبّس الكاتب بعض الشواهد من كتاب «تاريخي لوتفو» الذي يعد أحد الحواريات العثمانية. كما و يورد أيضاً اقتباسات أخرى تتحدث عن الجسور لمؤلفين آخرين معروفين بكتاباتهم عن مدينة إسطنبول. و يشير إلى بعض النقاشات التي ظهرت في الصحافة التركية خلال ثلاثينيات القرن العشرين و التي تناولت موضوع بناء الجسور.

دعماً بمصادر أخرى. و ثمة تداخل كبير و تكرار في بعض الأماكن في المقالات و هذا يعود لنشر كل منها على حدة و في مناسبات مختلفة.

يسد الكتاب ثغرة و يشكل مصدراً أولياً هاما يكشف عن موقف مثير للاهتمام تجاه الكتابات التاريخية. و مع ذلك لا يخلو العمل من بعض أوجه القصور المتمثلة في عدم ضم المقالات الأصلية المكتوبة باللغة التركية العثمانية ما يحول دون التحقق من صحة نقلها، كما لا تكشف المقدمة عن هوية من قام بالنقل أو تفصح عن الأساليب المتبعة في ذلك، علاوة على عدم الاتساق في اتباع القواعد الإملائية في الكتاب.

سامت باغجي
ترجمة مها يازجي

Петров, В. Г. *Фрунзе Советский, 1926–1991*.
Бишкек: Литературный Кыргызстан, 2008, 100с.

Petrov, V. G. *Frunze Sovetskii, 1926–1991*.
Bishkek: Literaturnyi Kyrgyzstan, 2008, 100pp.

ملخص

مدينة فرونزي السوفيتية ١٩٢٦ - ١٩٩١

Фрунзе Советский, 1926–1991

يقدم المؤلف ف. ج. بيتروف في كتابه «مدينة فرونزي السوفيتية ١٩٢٦ - ١٩٩١» الصادر عام ٢٠٠٨ سرداً فنياً لتاريخ مدينة بيشكك التي عُرفت سابقاً بـ«جول» و «بيشيك» و «فرونزي». و يدور موضوع عمله حول الحقبة السوفيتية المنصرمة من تاريخ العاصمة القزغيزية مما يجعله محط اهتمام مجموعة من القراء التي لا تقتصر فقط على المؤرخين و المعماريين بل تمتد لتشمل جمهوراً واسعاً من المهتمين بالتاريخ الحديث. و يحمل الكتاب بين طياته وصفاً شاملاً للأحداث الرئيسية التي أثرت في الحياة المحلية لمدينة بيشكك و في تطورها الصناعي خلال الحقبة السوفيتية. و إذا تم النظر إلى هذا البحث بشكل أوسع فيمكن اعتباره سبباً فريداً من نوعه للماضي السوفيتي.

و يشكل الكتاب واحداً من المنشورات الأصلية التي تتضافر فيها العناصر التاريخية و الفنية بشكل وثيق ضمن سرديته و بذلك فإن قيمة هذا العمل لا تنحصر في الرواية التاريخية التي يقدمها فقط و إنما تتجلى أيضاً في ارتكازه على أدلة توثيقية. و مما يجعل منه مثار اهتمام القراء بشكل متميز هو وصفه المفصل لتنظيمي بيشكك القديم و المعاصر و أبنيتها بالإضافة إلى تبيان أسماء المعماريين الذين شيّدوا هذه الأبنية و الأعمام التي تم تشييدها فيها.

يضاف إلى أهميته أيضاً تضمينه صوراً لأبنية مهدمة أو تلك التي لم يبق لها أثر في يومنا هذا.

فريال تانسوغ
ترجمة هالة عدرة

Rıza, Ali et al. *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*.
İstanbul: Kitabevi, 2001, 2nd edn, 474pp.

ملخص

الحياة في إسطنبول في الأيام الخوالي

Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı

أعد علي شوكرو تشورك هذا الكتاب للنشر بالأبجدية اللاتينية نظراً لأن مقالاته الأصلية كانت قد كتبت قبل عام ١٩٢٩ أي بالأحرف العربية التي كانت لا تزال قيد الاستخدام في تدوين اللغة التركية آنذاك. و يتضمن هذا الكتاب المؤلف من ٤٧٧ صفحة أيضاً مقالات كتبها علي بيرنجي نشرت سابقاً في مجلة معهد إسطنبول للأبحاث (المجلد الأول، ربيع ١٩٩٧، الصفحات ٨٧ - ٩٤) و في كتاب «في ظل التاريخ» (٢٠٠١، الصفحات ١٠١ - ١٠٨) حيث جمعت كلها تحت عنوان «مراسل إسطنبول، علي رضا بك وزير الثروة السمكية».

شغل علي رضا بك (١٨٤٢ - ١٩٢٨) بعد قيامه بوظائف حكومية عدة مناصب وزارية كوزير الثروة السمكية للامبراطورية العثمانية في تشرين الأول عام ١٨٨٣ و وزير الملاح و الثروة السمكية عام ١٨٨٤ و أصبح وزير الدين العام في الامبراطورية في آذار عام ١٩٠٧. و بعد الإعلان عن الدستور الثاني تم إيقافه عن العمل عام ١٩٠٩ و من ثم أحيل للتقاعد في كانون الثاني عام ١٩١٠.

يمثل الكتاب جميعاً لمقالات نشرها علي رضا بك بين عامي ١٩١٩ و ١٩٢٥ في صحف و مجلات عدة آنذاك. و يلخص تشورك هدفه من نشر هذه المقالات بأنه «رغبة منه بتعريف الجيل الجديد بالعادات و التقاليد التي أصبحت طي النسيان مع مرور الزمن و بأساليب الحياة في القصور و المنازل الفخمة و علاقات المشاهير العاطفية و مدمني الحشيش و المتسولين و رجال الإطفاء و سبل الترفيه، و باختصار كل ما يتعلق بإسطنبول القديمة». و تشكل مجموعة المقالات هذه و المكتوبة بلغة سلسلة مفعمة بالحياة إحدى أكثر الدراسات شمولية و أهمية، حيث تتضمن مشاهدات قيمة و حكايات و تحليلات لجميع نواحي الحياة الاجتماعية و اليومية في إسطنبول القديمة. و قد بذل المؤلف جهداً لتقديم ذكرياته و مشاهداته بالتفصيل و حرص على

و بالإضافة لقضايا المرأة و الأسرة، يتضمن الكتاب مقالات قصيرة حول موضوعات متفرقة مثل ثقافة الطعام في إسطنبول و الاحتفالات التقليدية الدينية كرمضان، بالإضافة إلى طبيعة تقديس حي أيوب سلطان، و كذلك العجر و أعرافهم و عاداتهم. و بما تقدمه مقالات الكتاب من معلومات فلكلورية تنتاول الأنماط المعيشة لسكان إسطنبول المسلمين و تصوراتهم عن الحياة، يعد هذا العمل كمدخل جيد في مجال العلوم الاجتماعية.

فريال تانسوغ
ترجمة هالة عدرة

Eyice, Semavi. *Eski İstanbul'dan Notlar*. İstanbul: Küre Yayınları, 2006, 199pp.

ملخص

ملاحظات عن إسطنبول القديمة

Eski İstanbul'dan Notlar

يتألف هذا الكتاب من مجموعة مقالات سبق للمؤلف نشرها في مجلة إسطنبول بولتيني ما بين عامي ٢٠٠٠ و ٢٠٠٤ يقدم فيها معلومات عن التحف الأثرية في إسطنبول التي فقدت أو أنها على وشك ذلك. كما يروي أيضا ذكرياته الخاصة المتعلقة بالمدينة. و ينقسم الكتاب إلى أربعة أجزاء هي: «إسطنبول الضائعة» و «كنوز إسطنبول المفقودة» و «غالاتا: وجه إسطنبول للغرب» و «كتب مختارة عن إسطنبول». أطول هذه الأجزاء هو الجزء الأول «إسطنبول الضائعة» الذي ينتقد الكاتب فيه أنظمة البناء و قواعدها في القرن العشرين لما تسببه من تدمير للأبنية الأثرية و تهديم للمدينة. ثم يقدم أمثلة عن الأبنية التي ضاعت أو هُدمت بسبب الحرائق و الزلازل منذ أن أصبحت المدينة تحت الحكم العثماني.

و يستمر الجزء الثاني في تقديم أمثلة عن إجراءات البناء الخاطئة، بينما يتحدث الجزء الثالث عن تاريخ غالاتا في العصور الوسطى في ظل كل من الجنويين و العثمانيين و يُعرفُ ببعض جوامع و أسبله مياه و أضرحة هذه المنطقة و التي تتمتع بخصائص تركية. كما يذكر توسع غالاتا باتجاه بيوغلو و يدرس بعض أبنية بيوغلو القديمة المتميزة. كما يقدم الجزء الأخير معلومات عن كتب متنوعة تتحدث عن الأبنية التاريخية في إسطنبول.

و بالرغم من كونه عملا غير أكاديمي، لكنه يتميز بغنى المعلومات التي يقدمها للقارئ العادي المهتم بمدينة إسطنبول، و

السينما في المدينة و أصحابها في الفترة ما بين عامي ١٩١٢ و ١٩٥٠، و يسرد بايجاز أيضا تفاصيل عن السيرة الذاتية لبعض أصحابها. و يتضمن القسم الذي يليه صوراً لدور السينما. و يمكن العثور في قسم «الوثائق» على نماذج لصفحات من صحف قديمة باللغة التركية العثمانية و مراسلات العائلات المالكة لهذه الدور في الحولية الشرقية و الصحف التركية الحديثة. و يحتوي قسم «الخرائط» على مخطط لمواقع دور السينما بينما تدرج إعلاناتها في قسم منفصل.

و بذلك يمكن للكتاب أن يكون مفيدا للباحثين عن معلومات عامة حول موضوع دور السينما في إسطنبول القديمة لما يقدمه من معلومات موسوعية عنها.

فريال تانسوغ
ترجمة مها يازجي

Kayaoglu, İ. Gündag and Pekin, Ersu. *Eski İstanbul'da Gündelik Hayat*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1992, 158pp.

ملخص

الحياة اليومية في مدينة إسطنبول القديمة

Eski İstanbul'da Gündelik Hayat

يشكل هذا الكتاب مجموعة مقالات لمؤلفين عدة، و يهدف حسب محرره لفهم الماضي بما يساعد بتحقيق فهم أفضل للمدينة المعاصرة و لسكانها الذين نتجوا عن تغيرات في البنى الاجتماعية و الاقتصادية فيها. و يتضمن الكتاب بالإضافة لمعجم و صور و رسومات لعدة فنانيين أجانب ثلاث عشرة مقالة نشر معظمها في مجلات متعلقة بالثقافة الفلكلورية كمجلة الفلكلور التركي.

و تركز أغلب المقالات الكتاب على مواضيع تعكس الحياة الأسرية في المجتمع و دور المرأة فيها، كما تحاول أن تصور الحياة اليومية في المدينة و تصف أحداثها المختلفة من حفلات الزفاف و العلاقات بين الجيران و إدارة شؤون المنزل و رعاية النساء في فترة ما بعد الولادة و الحمامات العامة و الجولات السياحية في إسطنبول القديمة. غير أن هذه المقالات تنسم بالسطحية و الإيجاز مستندة إلى الروايات الشعبية فقط دون الرجوع إلى الدراسات الأكاديمية. لذا من الممكن أن يعد هذا العمل كمساهمة في مجال دراسة الفلكلور الشعبي بما يلقى من ضوء على موضوعات مهمة كالرول الاجتماعي للمرأة في الماضي من خلال ما يجمعه من صور حياتها اليومية في مختلف أنحاء المدينة.

الكتاب يؤكد على الدور الريادي لغير المسلمين في إسطنبول ليس فقط في خلق ظاهرة الاستمتاع بالحياة الليلية بل كذلك في بناء الفنادق الحديثة وإدارتها. يعتبر الكتاب بصفة عامة مصدرا أساسيا للباحثين المهتمين بتاريخ التمدن المعاصر في إسطنبول، وقد أثرت الصور و الرسوم التوضيحية المأخوذة من أرشيف الكاتب الخاص، غير أن إقحام الكاتب المتكرر لأرائه الشخصية و توصيفاته يدفع للحذر في التعامل مع موثوقية تحليلاته.

هيلين بوركاي
عادل لاغة

تقسيم، كما يتناول التغييرات التي أدت إلى ظهور المقاهي الشعبية و الملاهي الليلية و الخمرات التي حلت محل الحانات التقليدية بدءا من السبعينيات و يتتبع بدقة التفاصيل التاريخية لهذا التحول. كما يولي المؤلف اهتماما خاصا بمساهمات غير المسلمين في ثقافة الطعام و الشراب في إسطنبول، و يشير إلى تضاول عدد الحانات نتيجة لهجرتهم و تهميش دورهم بعد أحداث السادس و السابع من أيلول (سبتمبر) عام ١٩٥٥. يتميز منظور الكاتب للموضوع عموما بالحنين ما يقدم سردا يتميز بتمجيد الماضي. بيد أن هذا العمل يتميز باعتباره شهادة غنية عن تاريخ إسطنبول الحديث و وصفا لتشكّل الحياة العامة فيها و تطور الحياة اليومية لسكانها.

هيلين بوركاي
عادل لاغة

Gökmen, Mustafa. *Eski İstanbul Sinemaları*. İstanbul: İstanbul Kitaplığı Yayınları, 1991, 267pp.

ملخص

دور السينما في إسطنبول القديمة

Eski İstanbul Sinemaları

يستند الكتاب في دراسته لأولى دور السينما التي فتحت أبوابها في إسطنبول بداية القرن العشرين إلى مصادر معاصرة من تلك الفترة. و يدرج في مقدمته أسماء كافة دور السينما التي افتتحت بين عامي ١٩٠٠ و ١٩٥٠ مرتبة حسب تسلسلها الأبجدي مزودا كلا منها برقم محدد. و يقدم العمل قائمة أخرى لدور السينما مرتبة زمنيا مما يتيح للقارئ للبحث عن أي منها في هذه القائمة - من خلال رقمها المحدد في المقدمة- و إيجاد عنوانها و الوصول إلى معلومات حول مقرها من الصحف و المجلات اليومية المنشورة آنذاك، و التي اعتمد عليها الكاتب في معلوماته كالحولية الشرقية و غيرها من المصادر ذات صلة. و يزودنا العمل أيضا بقائمة بأسماء أصحاب دور السينما ممن قد يكونون من المسلمين أو من غير المسلمين أو حتى من المستشرقين (ذوي الأصول الأوروبية)، كما يعرض قائمة أخرى بأصحاب دور السينما من غير المسلمين الذين فرضت عليهم «ضريبة الثروة» عام ١٩٤٢.

و يتضمن الكتاب أيضا لائحة بكل دور السينما التي عرضت أفلاما أجنبية مدبلجة باللغة التركية إضافة لتلك التي عرضت أولى الأفلام التركية. و يشتمل القسم المعنون بـ«الأرشيف» على مخططات معمارية داخلية لبعض دور السينما و مقتطفات طويلة من الحولية الشرقية التي تعطي تفاصيل عن عناوين دور

Zat, Vefa. *Eski İstanbul Otelleri*. İstanbul: Bilge Karınca, 2005, 256pp.

ملخص

فنادق إسطنبول القديمة

Eski İstanbul Otelleri

يغطي هذا الكتاب المؤلف من ٢٥٦ صفحة تاريخ السفر و الإقامة من خلال دراسته التاريخية لفنادق إسطنبول. و يستهل بتاريخ الترحال و أماكن الضيافة منذ الحقبة البيزنطية، ثم يسלט الضوء بشكل خاص على الحياة العامة في مدينة إسطنبول و على تحديث الفنادق بين منتصف القرن التاسع عشر و القرن العشرين. و يرى أن كلا من تحديث الفنادق في عهد التنظيمات منتصف القرن التاسع عشر و افتتاح فندق هيلتون إسطنبول سنة ١٩٥٥ قد شكلا نقطة تحول في تاريخ المنشآت السياحية. و في معرض حديثه عن التغيير التدريجي في إسطنبول خلال هذه الفترة يدرس الكاتب فنادق المدينة التاريخية البارزة بالتفصيل على غرار فندق انجلترا و فندق لندن الكبير و هالكي بالاس و ببر بالاس. و يبين أهمية الفنادق كأمكان للترفيه و التفاعل الاجتماعي و أن افتتاحها قد شجع المجموعات السياحية على القدوم ما أدى لظهور وكالات السفر في الثلاثينات.

و علاوة على تاريخ الفنادق في إسطنبول، يدرس الكاتب عملية تحديث الحانات و المسارح و بعض الأماكن العامة الأخرى في المدينة، كذلك تتضمن دراسته بعض العناصر من خبرته الشخصية و بعض المعلومات الطريفة. و خلال صفحات

بالشكل الخارجي فيتكون البناء من طابق واحد مكون من غرفة وحيدة بالإضافة إلى حديقة صغيرة و أشجار وخم للدجاج و دورات للمياه خارجية مبنية من الأخشاب. و من جهة أخرى تستخدم في أبنية المدينة القديمة مواد أكثر تعقيدا و غالبا ما تكون منهالكة و متنوعة من حيث مظهرها الخارجي إلا أنها تأوي أعدادا أكبر من السكان.

و يعالج الكاتب مشاكل تخطيط أنقرة القديمة و التي تشبه تلك الموجودة في مدن أخرى في بلدان الشرق الأوسط و البحر المتوسط و بالتحديد في البلدان المسلمة. كما يتطرق أيضا للفكرة القائلة بأن التغييرات في البيئة الأخلاقية لثقافة المجتمع تتبع تغييرات ثقافته المادية مع وجود فجوة زمنية بين الاثنين، إلا أن مايراه واقعا في مدينة أنقرة القديمة ذات التغيير المادي البطيء في أحيائها يخالف هذه الفكرة. و يعرض الكتاب صورة لمدينة أنقرة و مخططات تظهر التغيير السكاني في المدينة.

أوزغي سويلو بوزداغ
ترجمة فراس الحواط

الأساسية في هذا الكتاب، حيث لا يساعد في تقييم جودة البحث المُقَدَّم. و نتيجة لذلك يصعب اعتبار هذا العمل على أنه المصدر الأكثر موثوقية بين الأعمال الأكاديمية التي تتناول تاريخ دوشنبه.

أسكارشو كالونوف
ترجمة بلقيس رواشد

Keleş, Ruşen. *Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi*. Ankara: A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1971, 225pp.

ملخص

أنقرة القديمة: دراسة نمطية مدينة

Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi

من وجهة نظر الكاتب فإن أنقرة الحالية سوف تصبح يوما ما بالنسبة للأجيال القادمة «أنقرة قديمة»، لذلك فقد وضع محددات جغرافية لدراسته تُعنى بالمنطقة الواقعة داخل أسوار القلعة و منطقة قلب أنقرة و المكونة من الأحياء المحيطة بالقلعة. و هكذا فإن أنقرة التي تعود إلى عشرينيات القرن الماضي هي تلك المنطقة المحاطة بالأسوار و الأحياء المجاورة لها.

يقدم الكاتب مخططا تفصيليا يضم معلومات عن مهن السكان و الدخل و المستوى التعليمي و نوعية السكن و يوظف مظاهر التمدن و الأنشطة المجتمعية الأخرى في المدينة لتقديم معلومات عن أحيائها القديمة. كما يعرض البنية الإدارية لهذه المدينة و يصف حدود المنطقة الخاضعة لمجلس المدينة التي تضم أربع مناطق هي تشان كايا و أنتدادي و مركز و يني محلة. و يعرض كذلك تحليلا سكانيا مع بعض الإحصاءات بالإضافة لبحث في العلاقة بين أنقرة القديمة و أنقرة الجديدة. و بطلنا أيضا على الأسباب التي تدفع سكان المدينة القديمة للمغامرة بالتوجه إلى الجزء الجديد من المدينة لما في ذلك من إمكانية مراجعة للدوائر الحكومية بغية العمل و غيره من زيارة الأقرباء و الأصدقاء.

يستكشف الكاتب بعد ذلك التنظيمات الاجتماعية و الاقتصادية لمدينة أنقرة من خلال البحث في نظريات متعددة كتلك المتعلقة بنسوء مدن الصفيح. فمن المعتقد أن هذه المناطق تنشأ في المدن الكبيرة في البلدان التي تشهد عمليات تمدن سريعة و هي بذلك تشكل صلة وصل بين المناطق القديمة و المناطق الجديدة في المدن. أما بالنسبة لمواد البناء المستخدمة في هذه الأبنية و أبعادها الاجتماعية فهي تشكل مناطق ذات طبيعة مرحلية مؤقتة. و غالبا ما تكون البنى المعمارية لأبنية مدن الصفيح متشابهة

Zat, Vefa. *Eski İstanbul Meyhaneleri*. İstanbul: İletişim, 2002, 248pp.

ملخص

حانات إسطنبول

Eski İstanbul Meyhaneleri

يعد هذا الكتاب الذي يقع في ٢٤٨ صفحة سيرة ذاتية للمؤلف و دراسة تاريخية للحياة الليلية و الحانات في إسطنبول خلال القرن العشرين. و يتكون الكتاب من خمسة فصول يغطي كل واحد منها فترة من فترات حياة الكاتب، فيتحدث عن العلاقات الاجتماعية اليومية العامة بقدر ما يقدم معلومات عن ثقافة الحانات و عن الحياة الليلية في هذه المدينة.

و يستهل الكاتب عمله بالحديث عن طفولته في حي أكساراي القديم في إسطنبول خلال الخمسينات و ثقافة الحانات و علاقتها بالتجار الصغار في الحي. و من ثم يصف أشهى الأطعمة و ثقافة الغذاء معطبا وصفات مفصلة لتحضير و تقديم المقبلات. كما يتحدث عن آداب الشرب التقليدية في الحانات حيث يقدم شراب «الراكي». فضلا عن ذلك يصف شبابه في حي سماتيا في ستينيات القرن الماضي.

ثم ينتقل المؤلف ليلسط الضوء على الحياة الليلية في السبعينات في باي اوغلو مركز إسطنبول التاريخي و في ميدان

وكذلك يقدم ملخصاً لأعمال التنقيب الأثري التي قام بها والتي استمرت لعشرة أيام، حيث اتصفت بكونها عملية بحث عن القطع الأثرية أكثر من كونها عملاً أثرياً توثيقياً وهو ما يتوافق مع درجة تطور علم الآثار في حينها. وقد اتسمت لغة الكتاب بأسلوب أكاديمي روسي كان شائعاً خلال القرن التاسع عشر، مما يضيف صعوبة على فهم بعض مفرداته وتراكيب بعض جملته. إلا أنه وبالرغم من ذلك فقد ترك هذا الكتاب أثراً كبيراً على بعض المؤلفين اللاحقين الذين تناولوا مدينة مرو وغيرها من المدن الإسلامية القروسطية الأخرى في آسيا الوسطى. و يعد هذا الكتاب عملاً استثنائياً قيماً لما يقدمه لعلماء الآثار والتاريخ المختصين بمنطقة آسيا الوسطى، حيث يبقى المصدر الأهم للباحثين الذين يقومون بدراسة المدن الموجودة في منطقة مرو القديمة.

يمتاز العمل بغناه بالمواد التوضيحية و بشموليته في سد الثغرات القائمة في الدراسات المعنية بـ«قرشي» القديمة كما يعتبر من أكثر الأبحاث تعقيداً حول هذه المنطقة إلى يومنا هذا. وبشكل عام يشكل كتاب الأستاذ سليمانوف هذا مساهمة هامة في الدراسات المهمة بتاريخ آسيا الوسطى القديم. ولذا فهو يحمل فائدة لعلماء التاريخ والآثار والفن و أساتذة الجامعات والطلاب على حد سواء، كما سيحظى باهتمام طيف واسع من القراء.

ميرزوخيد رخيوف
ترجمة مها يازجي

جاغيغيسيز جوراييف
بلفيس روادش

Жуковскій, В. А. Древности Закаспійскаго Края: Развалины Старого Мерва. Санкт-Петербург: Тип. Главнаго Управленія Удѣловъ, 1894, 216с.

Панфилов, Олег и Dubovitskii, Viktor. Душанбе: Молодой и Древний. Душанбе: Адиб, 1991, 43с.

Zhukovski, V. A. Drevnosti Zakaspiyskago Kraia. Razvaliny Starago Merva. St Petersburg: Tip. Glav. Upravlenia Udielov, 1894, 216pp.

Panfilov, Oleg and Dubovitskii, Viktor. Dushanbe: Molodoi i Drevnii. Dushanbe: Adib, 1991, 43pp.

ملخص

البقايا الأثرية في منطقة بحر قزوين: آثار مرو القديمة

Древности Закаспійскаго Края: Развалины Старого Мерва

ملخص

دوشنبه القديمة و المعاصرة

Душанбе: Молодой и Древний

تم تأليف هذا الكتاب في السنة الأولى لاستقلال طاجكستان، و هو يتناول تاريخ مدينة دوشنبه القديم والمعاصر. و قد توجه المؤلف بهذا العمل لجمهور واسع من القراء بمن فيهم أولئك المهتمين بالتاريخ عموماً بالإضافة إلى السياح الذين يقومون بزيارة هذه المدينة. و رغم صغر حجم هذا الكتاب إلا أنه يتضمن قدراً كبيراً من المعلومات القيمة التي تتعلق بتأسيس مدينة دوشنبه كمركز ثقافي وإداري. و حسب ما يقول الكاتب فإن تاريخ هذه المدينة يعود إلى أكثر من ٢٣٠٠ عام، أي إلى القرن الثالث قبل الميلاد. و بالمجمل يعد العمل مصدراً هاماً للمعلومات بالنسبة لموضوع لم يتم تناوله بشكل كاف، حيث تبرز الحاجة للقيام بأبحاث تاريخية و أثرية معمقة حول مدينة دوشنبه. و تكمن القيمة الأساسية له في أنه يولي عناية كبيرة للتاريخ المبكر للمدينة بما لا نجده في غيره من الكتب التي تتناول الموضوع ذاته. و قد اعتمد المؤلف على الإيجاز في تقديم المعلومات كما دعمها بصور فوتوغرافية تتضمن صوراً لبعض المكتشفات الأثرية من منطقة دوشنبه. إلا أن الإيجاز هو نقطة الضعف

يأتي هذا العمل كثمرة للزيارة التي قام بها المؤلف إلى منطقة مرو في صيف عام ١٨٩٠، حيث كُفِّت بهذه المهمة من قبل المفوضية الامبراطورية للأثار في روسيا ليجري أبحاثاً ميدانية مفصلة و يقوم برسم مخططات و يلتقط صوراً للموقع. و يقدم القسم الأول من الكتاب توصيفاً للمصادر التاريخية التي تعنى بهذه المنطقة كما يتناول قسمه الثاني الآثار الموجودة في المدينة القديمة. و يعتمد المؤلف في تناوله لتاريخ مرو على كتابات الرحالة و المؤلفين المسلمين خلال القرون الوسطى. كما يرجع لجميع المراجع التي كانت معروفة في وقته و التي تناولت مرو منذ أقدم ذكر لهذه المدينة وصولاً إلى توصيفها خلال القرن التاسع عشر. و بعد عرض هذا الموجز التاريخي يقدم توصيفات تفصيلية للآثار الموجودة فيها و للبيئة المحيطة بها. يحتوي الكتاب على ٣٩ صورة نادرة، منها ٣٤ صورة لآثار مدينة مرو تقدم لقطات فريدة تصور حالة هذه الآثار في نهاية القرن التاسع عشر. و إضافة إلى النص يوجد خريطتان للمدينة و ضواحيها مع رسومات بيانية و جداول لطرق التجارة التي كانت موجودة خلال القرون الوسطى و التي لعبت دوراً هاماً في تطور المدينة. كما يزودنا المؤلف بمواد تتناول جوانب الحياة المحلية و الأساطير التي ارتبطت بهذه الآثار متبعاً أسلوباً إثنوغرافياً.

من القراء التي لا تقتصر فقط على المؤرخين أو علماء الآثار أو الفنانين أو الطلاب أو المدرسين في الجامعات.

ميرزوخيد رخيروف
ترجمة هالة عدرة

بلدية مدينة السلط الخاص بكتابة تاريخ مفصل عن المدينة النور يوما ما.

داليا صبري

Сулейманов, Р. Х. *Древний Нахшаб. Проблемы Цивилизации Узбекистана VII в. до н.э. – VII в. н.э.* Самарканд-Ташкент: Изд-во "Фан" Академии Наук Республики Узбекистан, 2000, 342с.

Филанович, М. И. *Древняя и Средневековая История Ташкента В Археологических Источниках.* Tashkent: Фан Узбекистан, 2010, 311с.

Suleimanov, R. Kh. *Drevniĭ Nakhshab: Problemy Tsivilizatsii Uzbekistana VII v. do n.e. – VII v.n.e.* Samarkand-Tashkent: Izd-vo Fan Akademii Nauk Respubliki Uzbekskistan, 2000, 342pp.

Filanovich, M. I. *Drevniia i Srednevekoviaia Istoriia Tashkenta V Arkheologicheskikh Istochnikakh.* Tashkent: Fan Uzbekistan, 2010, 311pp.

ملخص

مدينة نخشب القديمة (سُف): مشكلات الحضارة في أوزبكستان من القرن السابع قبل الميلاد و حتى القرن السابع الميلادي

ملخص

تاريخ طشقند في العصور القديمة والوسطى كما ورد في المراجع الأثرية

Древний Нахшаб. Проблемы Цивилизации Узбекистана VII в. до н.э. – VII в. н.э.

Древняя и Средневековая История Ташкента В Археологических Источниках

يبحث هذا الكتاب في القضايا التي تخص ثقافة إقليم الصغد القديمة، أخذًا بعين الاعتبار ما اكتشفه المؤلف خلال سنوات عديدة من بحثه في واحة قرشي القديمة (و التي تشير إليها المصادر بـ«نخشب» و لاحقًا نفس في العصر الإسلامي) إضافة لما توصلت إليه حفريات يركورغان أقدم عاصمة للمنطقة. كما يرصد مسار التنمية الحضرية في هذه الواحة و ينظر في المسائل المتعلقة بالبنية الاجتماعية لمستوطنات المنطقة و خصائصها المكانية، و ذلك باتباع مقاربات منهجية متنوعة. و يستفيد الأستاذ الجامعي سليمانوف في عمله هذا من عدد من المصادر الكتابية بما فيها نصوص من الأفسنا و هو الكتاب المقدس القديم للإيرانيين .

و يطرح سليمانوف فكرة أن تاريخ تأسيس يركورغان و كذلك أفراسياب بالإضافة لعدد من المستوطنات الأخرى في المنطقة يعود للقرن السابع قبل الميلاد.

ويقدم المؤلف تحليلًا لأبنية يركورغان الأثرية و لعمارته السكنية إضافة لسمات طبقاتها الأثرية و فتراتنا التاريخية. كما يدرس العديد من اللقى الفخارية و الدمى الطينية التي تعود لمدينة نخشب القديمة (سُف). و يكشف أيضًا عن تفاصيل تتعلق بأهية الصغديين في نخشب القديمة و بممارساتهم الدينية اعتمادًا على اللقى الأثرية الكثيرة التي تم الحصول عليها من التنقيب في الأبنية الدينية و التي تشمل معبدا و صروحًا تذكارية.

يبحث هذا الكتاب في تاريخ واحة طشقند في العصور القديمة و الوسطى معتمدا على المصادر الكتابية و على نتائج الأبحاث الأثرية التي قامت بها بعثة طشقند الأثرية بدءًا من عام ١٩٦٧. و في الجزء الأساسي من الكتاب يتناول المؤلف المواد المتعلقة بالاستيطان في واحة طشقند الصغرى و التي تقع ضمن الواحة الكبرى لوسط سيارايا و المعروفة باسم «تشانتشا». و قد تناولت القضايا المطروحة نشوء الحياة المستقرة في هذه المنطقة و تطور الاقتصاد الزراعي فيها بالاعتماد على أنظمة الري الجديدة. و من خلال اتباع مناهج متعددة، يكشف المؤلف عن أصل مدينة طشقند و عن تطورها عبر القرون قبل أن تغدو مركزًا تجاريًا و ثقافيًا هامًا في العالم الإسلامي.

و هناك العديد من الأبحاث التاريخية الموجزة التي تتناول جوانب التطور المختلفة الذي شهدته طشقند خلال فترات مختلفة مثل «الروابط الاقتصادية و الثقافية بين تشانتشا و فرغانة» للمؤلف أبو. ف. بورياكوف المنشور في كتاب «جمهورية المي- أمالي أنزومان» عام ٢٠٠٤؛ بالإضافة إلى «تاريخ و مسكوكات تشانتشا من منتصف القرن الثالث حتى منتصف القرن الثامن الميلادي» المنشور عام ٢٠٠٦ للمؤلف إي. رتفيلادزي. و لكن و إلى يومنا هذا، يعد بحث فيلانوفيتش الأكثر عمقا و تفصيلا في هذا المجال، إذ يغطي بشكل شامل تاريخ طشقند في العصور القديمة و الوسطى. و بذلك فهو يمثل مساهمة كبيرة لدراسة تاريخ واحة طشقند و يجعله مثار اهتمام مجموعة واسعة

و طريقة عبر مظاهر تلامس ذاكرة البعض و تثير دهشة البعض مما كان سائدا في تلك الفترة.

و بمجمل القول فإن هذا الكتاب قد نجح إلى حد كبير في توثيق الذاكرة الاجتماعية لفترة مطلع القرن العشرين في مدينة دمشق، عبر استحضار مظاهر الحياة الاجتماعية بكافة أوجهها و توثيقها لتكون صورة حية تنقل الواقع الاجتماعي بمصدقية للأجيال القادمة. و هنا تجدر الإشارة إلى أنه ربما لو قدر للمؤلف إنهاء ما بدأه لکنّا قد حصلنا على إنتاج أكثر تكاملا و رؤية أكثر ترابطا و شمولية لموضوع الكتاب.

شيرين خضر

خريسات، محمد عبد القادر. دراسات في تاريخ مدينة السلط (الصلت). عمان: وزارة الثقافة، ١٩٩٧، ١٩٧ص.

Khuraysat, Muhammad 'Abd al-Qadir. *Dirasat fi Tarikh Madinat al-Salt*. Aman: Wizarat al-Thaqafah, 1997, 197pp.

ملخص

دراسات في تاريخ مدينة السلط (الصلت)

يتألف الكتاب من خمسة فصول تقدم دراسة أنثروبولوجية لمدينة السلط بالاعتماد على سجلات المحكمة الشرعية في المدينة بين ١٨٨١ - ١٩٢٦ و التي توضح التوزيع السكاني في تلك الفترة، و تقدم وصفا للحلات و المساكن، و دور البلدية في الإشراف على العمران و يتطرق الكتاب للتعليم في السلط في الفترة الممتدة بين ١٨٥٠ - ١٩٣٦ من خلال دراسة وثائق مدرسة تجهيز السلط و سجلات المحكمة الشرعية، ما يعطي صورة عن كل من التعليم في العهد العثماني و تأسيس مدرسة السلط الثانوية، كذلك يبين أقسام المدرسة و دورها في المجتمع المحلي. و من ثم يتحدث الكتاب عن أعلام السلط و دورهم في الحياة العامة منذ القرن الثامن الهجري و حتى نهاية القرن الحادي عشر الهجري. و يطالع القارئ في الفصل الخامس و الأخير أوقاف السلط منذ نهاية القرن التاسع عشر و حتى أوائل القرن العشرين اعتمادا على نصوص الأوقاف الخاصة بمدينة السلط في سجلات المحكمة الشرعية.

اعتمد المؤلف على حواشٍ نهائية ذيل بها كل فصل لتفسير معاني بعض الكلمات أو الإحالة إلى بعض المراجع التي ورد ذكرها في النص. وفي الكتاب أيضا ثبت للمراجع العربية و الإنجليزية و لكنه لا يحتوي على جدول للمحتويات. هناك أيضا عدم اتساق في شكل الفصول نظرا لكونها في الأصل دراسات منفصلة للمؤلف و يبدو أنه احتفظ بشكلها الأصلي. و فيما يخص المحتوى، لم يتناول المؤلف شيئا عن بعض الأمور الهامة مثل اقتصاد المدينة أو الحياة الثقافية و التطورات السياسية فيها و تقاليد السكان، بل إنه في الواقع يرجو في مقدمته أن يرى مشروع

بممتاز العمل بفعالية تمكنه من أن يشكل أساسا لأبحاث أكثر تعمقا في قراءة تاريخ دمشق و انعكاساته المعاصرة.

شيرين خضر

العلاف، أحمد حلمي. دمشق في مطلع القرن العشرين. دمشق: وزارة الثقافة و الإرشاد القومي، ١٩٧٦، ٤٥٣ص.

Al-'Allaf, Ahmad Hilmi. *Dimashq fi Matla' Al-Qarn Al-'Ishrin*. Damascus: Wizarat al-Thaqafah wa-al-Irshad al-Qawmi, 1976, 453pp.

ملخص

دمشق في مطلع القرن العشرين

تناول كتاب دمشق في مطلع القرن العشرين بشكل متفرد التاريخ الاجتماعي لمدينة دمشق من حيث عادات المجتمع و تقاليد في مطلع القرن الماضي، متخذاً منحى جديدا في الدراسات التاريخية في وقت كان جل اهتمام المؤرخين منصبا على التاريخ السياسي. فبالإضافة لتقديم الوصف الطبوغرافي لمدينة دمشق يصور العمل الأوجه المختلفة للحياة الاجتماعية و الفلكلورية فيها إبان تلك الفترة و يحيط بذلك إحاطة تكاد تكون كاملة، حيث يصور الملابس و يصف الأطعمة و مراسم الأعياد و المناسبات و ما يجري و ما يقال في الحفلات و غيرها الكثير من مظاهر الحياة الاجتماعية. كذلك يفرد عدة فصول للحديث عن الحياة الثقافية و نظام الإدارة و المال و الأحزاب و القضية العربية آنذاك. و تتنوع موضوعات الكتاب التي تُعد غاية في القيمة و الغنى كونها تشكل مادة توثيقية لمظاهر لم يبق منها اليوم إلا ظلال لانكاد نلمحها إلا في بعض الأحياء القديمة. و قد سجل الكاتب هذه المظاهر تسجيلا حيا و متحركا مراعيًا أكبر قدر ممكن من الدقة التصويرية لمشاهد الحياة الاجتماعية بتفاصيلها من قول و حركة و نغمة.

و رغم ذلك فإن كثرة المواضيع المطروقة قد أدت لافتقار مادة الكتاب للتحليل و العمق و الاستفاضة. و يُبرز العمل غيابا واضحا للمنهجية في تناول هذه المواضيع و ربطها بشكل يسهم في إيضاح الصورة الاجتماعية بتتوُّعها، و قد يعود ذلك لكون الكتاب مسودة غير مكتملة كانت محفوظة في مركز الوثائق التاريخية بدمشق و قد تم إعدادها للطبع دون تحرير بعد وفاة الكاتب الذي لم تتح له فرصة إتمامها بشمولية تبعا لرويته الخاصة للموضوع. و من الملاحظ أيضا أن لغة الكتاب غير منقحة و أحيانا بالعامية و قد يعود ذلك لظروف نشره أو لربما أراد المؤلف نفسه فعلا لهذا الكتاب أن يكون مكتوبا بلغة أقرب للحياة التي يحاول تصويرها.

يمكن لهذا الكتاب أن يخاطب شريحة واسعة من القراء سواءً من المختصين أو غير المختصين ليقودهم بجولة غنية و ممتعة،

التحريرية الرائدة في إجازة الموسيقى شرعا و امتداحها والتي أدخلته في صدام مع المؤسسة الدينية في زمانه، و المرور بشكل عابر على هذه الآراء المعتدلة التي ساهمت في إدخاله التاريخ الثقافي العربي باعتباره أحد التنويريين النهضويين في العصر الحديث الأول.

عطارد حيدر

البهنسي، عفيف. دمشق: دراسات تاريخية و أثرية: وقائع الندوة العلمية لأسبوع دمشق الأثري. دمشق: المديرية العامة للآثار و المتاحف، ١٩٨٠، ٢٢٢ص.

Al-Bahnasi, 'Aff. *Dimashq: Dirasat Tarikhiyyah wa Athariyyah: Waqa' i' al-Nadwah al-'Ilmiyyah li-Asbu' Dimashq al-Athari*. Damascus: Al-Mudiriyyah al-'Ammah lil-Athar wa-al-Matahif, 1980, 222pp.

ملخص

دمشق: دراسات تاريخية و أثرية : وقائع الندوة العلمية لأسبوع دمشق الأثري

طرح كتاب دمشق دراسات تاريخية و أثرية مجموعة من الأبحاث التي قدمت ضمن فعاليات الأسبوع الأثري المرافق لافتتاح متحف دمشق التاريخي. و قد تناولت الأبحاث التي شارك بها عدد من المختصين مدينة دمشق خلال القرن التاسع عشر من حيث مظاهرها العمرانية و المعمارية من جهة و كذلك المظاهر الاجتماعية و الاقتصادية من جهة أخرى.

و قد تم التطرق للمظاهر العمرانية و المعمارية لمدينة دمشق من عدة جوانب بدءا بالبيت الدمشقي بين القديم و الحديث انتقالا إلى موضوعات أشمل تخص بنية المدينة و وظائفها العمرانية و مظاهرها المعمارية، و كذلك مدارسها قبل العهد العثماني، كما بحث في مصادرها المائية و أقينية الري المتفرعة عن نهر بردى. و اعتمدت دراسة الجوانب الاجتماعية و الاقتصادية على تحليل التراث الشعبي و الصناعات و الحرف الشعبية إضافة إلى عرض مذكرات شاهد عيان دمشقي و التركيز على أحد أحيائها كمثل حي.

نجح الكتاب إجمالا و لو بشكل مختصر في إلقاء الضوء على الجوانب المستهدفة من دراسته لمدينة دمشق. و على الرغم من ذلك فإن أبحاثه تمتاز بشكل عام بالجودة، كما أنها تطرح مواضيع جديرة بالبحث العلمي المعمق و تناقش قضايا أثبتت جدليتها في الوقت الراهن. و يخاطب العمل شريحة واسعة من القراء الاختصاصيين المهتمين بدراسة مدينة دمشق تاريخيا و يقدم لهم مادة جديرة بالبحث و الاستقصاء.

ملخص

دمشق الشام و صالحيتها: في القرنين الحادي عشر و الثاني عشر الهجريين، المواكبين للقرنين السابع عشر و الثامن عشر الميلاديين من خلال ترجمة الشيخ عبد الغني النابلسي

يشكل هذا الكتاب الذي يقع في ٧٣٦ صفحة عملا ضخما في السيرة و يتناول حياة العالم الدمشقي الشهير عبد الغني النابلسي (١٦٤٠ - ١٧٣٣) و أعماله، و تفاعله مع الثقافة و المجتمع الدمشقيين. يركز الكتاب بشكل خاص على حي الصالحية شمال المدينة القديمة حيث عاش الشيخ و عمل و دفن، حيث عاش أجداده و أحفاده عبر القرون و ارتبط اسمه بها دوما. و قام حفيده محمد أديب النابلسي بتأليف الكتاب إحياء لذكرى العالم الشهير. أسس المؤلف كتابه على مجموعة واسعة من المصادر بما فيها كتابات الشيخ النابلسي، و الكتابات القديمة و الحديثة عنه، و تراجم معاصريه و زملائه العلماء و تلاميذه و كذلك الحوارات التي أجراها الكاتب مع العلماء السوريين المعاصرين و مع كبار عائلته الذين روى له العديد من الحكايا و الطرائف التي تم تناقلها من جيل إلى جيل. في غالب كتابه اتبع المؤلف خطا زمنيا مستكشفا حياة الشيخ و سيرته العلمية، منذ كان طفلا ملهما يدرس على يد والده المثقف ثم يتلقى الدعم من والدته التي وفرت له تعليما رافيا على يد كبار العلماء بعد رحيل والده، متتبعا عن قرب تطور سيرة العالم العلمية عبر كل مراحلها، يسير عمله و إنجازاته بوصفه فقيها و مفكرا و صوفيا و مدرسا و لغويا و كاتبا و شاعرا. و في خط مواز يسلط ضوءا على تفاعله مع المؤسسات العلمية الدمشقية التي تعلم و عمل فيها، و مع الثقافة الشعبية الدمشقية عبر إقامة مجالسه الاجتماعية الشهيرة، و تأليف الموسيقى و الأغاني الشعبية التي مازالت الأجيال في سوريا تردها و عبر تناول القضايا الاجتماعية في كتاباته.

بالإضافة إلى تصويرهما كبيئتين فكريتين نشيطتين، تدخل الصالحية و دمشق بوصفهما أرضيتين مركبتين تضافرت فيهما حياة الشاعر الخاصة مع حياته الفكرية. الصالحية التي حوّل النابلسي قصره الشتوي فيها إلى مدرسة و صالته الصيفية فيها إلى مركز تعليمي تلقى ظلا غامرا على السرد. و تظهر دمشق بشكل متكرر في الكتاب عبر علاقة النابلسي الحميمة بالطبيعة الدمشقية و خاصة غوطتها التي كان يتردد إليها مع عائلته و تلاميذه و التي كرس بعض قصائده لها.

يرافق الكتاب كشاف طويل بمئات من كتب النابلسي و أطروحاته و رسائله و دواوينه الشعرية و يتضمن أيضا صورا توضيحية لآثار و مقامات في دمشق و صورة للشيخ النابلسي خطها فان بالاعتماد على أوصاف قدمها عنه تلاميذه و أحفاده. يشكل الكتاب مساهمة هامة في دراسة عبد الغني النابلسي و التاريخ الثقافي لدمشق في العصر الحديث الأول، و يضم معلومات جديدة لم يسبق نشرها. و لكن و في بعض الأحيان يتشتت السرد خارج سياق، و يزلق في البلاغة و الصنعة في بعض الأحيان، و خاصة حين يستطرد المؤلف في كتابته عن عائلته الحالية مدفوعا بحماسة لتأكيد صلته بالعالم العظيم. و مع ذلك فإن العثرة الكبرى لهذا الكتاب تكمن في عدم إيلائه مساحة كافية لبعض الإنجازات الكبرى للشيخ النابلسي مثل آرائه

ملخص

بحر البلاغة

دريای لطافت

وضع إنشالله خان كتاب بحر البلاغة عام ١٨٠٢، حيث يتناول - بشكل خاص في الفصلين الثامن و الأخير اللذين كتبهما ميرزا محمد قتيل- موضوعي البلاغة و علم العروض.

و رغم أنه مكتوب باللغة الفارسية، يسعى الكتاب للتوصل لمعيار للبلاغة في اللغة الأردية و من ثم يشرحه. و لذا يشكّل العمل في حد ذاته سرداً يقيم الممارسات اللغوية الأردية للفئات الاجتماعية في فترة الامبراطورية المغولية، فيقتبس و بشكل موسع من الأردية المحكية بين طبقات مختلفة من الناس المقيمين في مدينتي دلهي و لکنو.

إلا أنه ينبغي عند التمعن في هذه الدراسة الغنية بالتفاصيل اليومية الأخذ بعين الاعتبار أنها تصبغ نتائجها في إطار فروقات ثنائية متعددة يمنح كل منها امتيازاً للمفردة الأولى على الثانية. حيث ترفع الممارسات اللغوية في مدينة دلهي من قيمة اللغة الأردية المحكية فيها لتتفوق على نظيرتها في لکنو و غيرها من المناطق النائية غير الحضرية. و يعود ذلك لتمرکز المدينة الجغرافي و للمزيج العرقي الناجم عنه و الذي يؤدي بدوره لظهور مزيج لغوي يمثله.

كما تعتبر الدراسة أن اللغة المحكية بين النخبة المثقفة متفوقة على تلك المحكية بين العامة الجاهلة، و تلك التي يستخدمها الرجال أفضل من المستخدمة بين النساء، و اللغة المحكية بين صفوف المسلمين أرفع منزلة من تلك المحكية بين صفوف الهندوس، و تلك الشائعة بين محظيات دلهي أرقى من تلك الشائعة بين محظيات لکنو.

براشنت كيشامورثي
ترجمة مها يازجي

النابلسي، محمد أديب. دمشق الشام و صالحيتها. في القرنين الحادي عشر و الثاني عشر الهجريين، المواكبين للقرنين السابع عشر و الثامن عشر الميلاديين من خلال ترجمة الشيخ عبد الغني النابلسي. دمشق: مكتبة دار الصفاء، ١٩٩٨، ٧٣٦ص.

Al-Nabulusi, Muhammad Adib. *Dimashq al-Sham wa-Salihyyatuha: fi al-Qarnayn al-Hadi 'Ashar wa-al-Thani 'Ashar al-Hijriyyayn, al-Muwakibayn lil-Qarnayn al-Sabi' 'Ashar wa-al-Thamin 'Ashar al-Miladiyyayn min Khilal Tarjamat al-Shaykh 'Abd al-Ghani al-Nabulusi.* Damascus: Maktabat Dar al-Safa, 1998, 736pp.

Pugachenkova, G. A. and Rtveldze E. V. *Dal'verzintep: Kushanskii Gorod Na Iuge Uzbekistana.* Tashkent: Fan, 1978, 240pp.

ملخص

دلفرزنتبه: كوشنسكي مدينة في جنوب أوزبكستان

Дальверзинтеп: Кушанский Город На Юге Узбекистана

يهدف هذا الكتاب إلى دراسة الطوبوغرافية التاريخية لمدينة دلفرزنتبه في منطقة ترمذ، حيث يولي المؤلف اهتماماً خاصاً بالحصون و الأحياء الصناعية و السكنية و الملامح الأساسية للثقافة المادية للمدينة و بالفنون بشكل عام. و يناقش الكتاب المراحل التاريخية التي مرت بها المدينة القديمة في آسيا الوسطى بدءاً من نشأتها مروراً بمرحل ازدهارها و من ثم انحطاطها.

يقدم الكتاب المدينة في سياق تاريخي من خلال إطلالة سريعة على تاريخ وادي جيحون، كما و يستعرض الأبحاث التاريخية السابقة عن المدينة مدرجاً مخططاتها و صورة جوية.

يفرد الكاتب الفصول الأولى لدراسة النسيج العمراني للمدينة مثل القلاع و المساكن و مراكز الشعائر، و يحلل تقنيات العمارة من خلال ما أظهرته أعمال التنقيب فيها، ثم يناقش العمل الجرفي في المدينة عبر تحليل اللقى الأثرية من خزفيات و تماثيل و رسومات مستكشفاً تقنيات صنعها من خلال ملاحظة درجة تعقيدها، ثم ينظر في المسار التاريخي للمدينة بشكل عام في ضوء مكتشفاتها الأثرية و أيديولوجيتها الثقافية و تجلياتها الفنية. يضم الكتاب رسوماً و خرائطاً و مخططات للمدينة ككل و للمباني كل على حدة، و فيه أيضاً مخططات تفصيلية عن الحفريات و الأسبار الأثرية بالإضافة إلى جداول بالمكتشفات و صور لمواقع التنقيب و لعينات من اللقى الأثرية من مركز المدينة، ملونة أو بالأبيض و الأسود.

شمس الدين كمال الدين
ترجمة حسين عبد الساتر

خان، إنشالله. دريای لطافت. اورنگ آباد: انجمن ترقی اردو، ١٩٣٥، ٤١٨ص.

Khan, Inshallah. *Darya'e Lutafat.* Aurangabad: Anjuman-i Taraqqi-yi Urdu, 1935, 418pp.

ملخص

بخارى بين نهاية القرن التاسع عشر وبداية القرن العشرين

Бухара, XIX – Начало XX в

يقدم الكتاب لمحة عامة عن الأنشطة الصناعية في مدينة بخارى، إحدى أكبر مدن القرون الوسطى في آسيا الوسطى. و يصف أنواع التجارة المتعددة و الحرف اليدوية و الوسائل التقنية المستخدمة في الإنتاج و كذلك المنتجات و العمالة و الصناعات القروسطية. كما يناقش ظهور الأنواع الجديدة من الإنتاج الصناعي في أكثر قطاعات الاقتصاد نمواً.

يبدأ المؤلف بعرض عام عن البحث و ما يتناوله من أنشطة تجارية و صناعية في بخارى في العصور الوسطى، و من ثم يصف مختلف أنواع التجارة و الحرف اليدوية وفقاً لتصنيفها في هذه المدينة.

و يناقش كل قسم من الكتاب نشاطاً مهنيًا مختلفًا كان سائداً في بخارى خلال العصور الوسطى بما فيها تلك الحرف اليدوية و الصناعات المعدنية و الجلدية و الحجرية. و يكرّس الكاتب قسماً مهماً للغزل و النسيج لما له من أهمية في تاريخ المدينة و يُضمّنه تفاصيل عديدة عن آلية تصنيع النسيج بما في ذلك نزع خيوط الحرير من الشرائق و صبغتها.

و يصور الكتاب طرق إنتاج الغذاء كطحن الحبوب و استخلاص الزيت و صناعة الحلويات. و يشير في فصله الأخير إلى مهن أخرى مثيرة للاهتمام في ذلك الوقت كصناعة الفخار و الصناعات الخشبية و صناعة الصابون و الشمع و تجليد الكتب و تصنيع الخيام. و أخيراً يناقش العمل التغيرات التي طرأت على المدينة في نهاية القرن التاسع عشر و بداية القرن العشرين. و بغض النظر عن العنوان، فإن الكتاب يركز بشكل واضح على فترة القرون الوسطى و ليس على الفترة المعاصرة، كما أنه يفتقد لقائمة منفصلة بثبت المصادر و المراجع، إلا أنه يشير للمستخدم منها في كل صفحة. و يقدّم مسرداً بالمفردات الواردة و المتعلقة بالحرف اليدوية في بخارى، يصحب ذلك ثلاثون صفحة من الصور التوضيحية التي تتضمن صوراً و رسومات بالأبيض و الأسود و الأبيض للحرفيين و لأدواتهم و لنماذج من منتجاتهم.

شمس الدين كمال الدين
ترجمة مها يازجي

Пугаченкова, Г. А. и Ртвеладзе, Э. В. *Дальверзинтепе: Кушанский Город На Юге Узбекистана*. Ташкент: Фан, 1978, 240с.

ملخص

عن البوسفور

Boğaziçi'ne Dair

هذا الكتاب هو مجموعة مقالات نشر أغلبها في صحف و دوريات الأربعينات و الخمسينات، و جمعت بعد عشرين عاماً من وفاة صاحبها الذي عمل في الجيش و الذي لم يكن له أي اهتمام أكاديمي بإسطنبول. و قد اختار الناشر أن يحفظ المقالات بلغتها الأصلية؛ لغة الأربعينات و الخمسينات دون أي تحديث أو تبسيط.

ينظر مؤلف العمل إلى التغيرات التي شهدتها البوسفور في مراحل مميزة في الحقبة العثمانية، مثل فترة التوليب، و حكم محمود الثاني و فترة التنظيمات. و يتحدث عن تلال البوسفور و عن طرق العيش القديمة في القرى و الأحياء مثل أميرجان، إسنيني، تارابيا، أوسكودار، تشجيلكوي، بايكوز، ساربير. كما يقدم معلومات عن القصور و المنازل و قصور الاصطياف و المساجد الصغيرة و أماكن الاستجمام التي تمتد على الساحل و تشير إلى العائلات التي فوّضت و سكنت هذه القصور، و يزود ببعض التفاصيل عن فترة بنائها. و في الواقع، يحتل الحديث عن الأبنية التاريخية معظم الكتاب.

و يشدد الكاتب على أثر الأحداث الخارجية كالحروب و المعاهدات على المدينة، و يقدم بعض المقطعات الأدبية من أعمال مختلفة. و من أجل تزويد القارئ بفهم أفضل عن صورة البوسفور في المراجع الغربية منذ القرن السابع عشر، يرجع الكاتب إلى الدراسات التاريخية الأساسية عن الحقبة العثمانية فيصف وسائل المواصلات آنذاك من سفن و عبّارات و مراكب و بعض التفاصيل عن الحياة اليومية التي و رغم محدوديتها إلا أنها تعد مهمة. و قد حاول المؤلف أن يضيف رونقاً إلى كتاباته من خلال اقتباس أشعار عثمانية تقليدية. و بذلك تشكل هذه المقالات التي كتبت دون توخ للقواعد العلمية مادة سهلة القراءة للمهتمين بتاريخ إسطنبول.

فريال تانسوغ
ترجمة رنا سبيليني

Сухарева, О. А. *Бухара, XIX – Начало XX в*. Москва: Наука, Глав. Ред. Восточной Лит-Ры, 1962, 224с.

Sukhareva, O. A. *Bukhara, XIX – Nachalo XX v*. Moscow: Nauka, Glav. Red. Vostochnoi Lit-ry, 1962, 224pp.

ملخص

ظهور المدينة القروسطية في آسيا الوسطى بين القرنين الخامس والثالث عشر الميلاديين

Благоустройство Средневекового Города Средней Азии (V – Начало XIIIв.)

يعد هذا الكتاب من الأعمال الرائدة في مجال علم آثار آسيا الوسطى، و يركز على البيئة المعيشية في مدنها خلال القرون الوسطى، و قد اعتمد في دراسته على اللقى الأثرية المكتشفة خلال التنقيبات الأثرية التي أجريت بالقرب من بنجكنت و سمرقند و نسف. و يهدف العمل لمعرفة المزيد عن البيئة المعيشية في مدن بلاد سغديانا خلال فترة ما بين القرنين الخامس و الثالث عشر الميلاديين، و ما تضمنته هذه المدن من مخططات للشوارع و المباني التجارية و الصناعية بالإضافة إلى مصادر التزود بالمياه.

و يوضح الكاتب أن الغاية الأساسية من وراء إعداد هذه الدراسة هي البحث في تطور مدن آسيا الوسطى من خلال فهم الثقافات المختلفة التي كانت موجودة في هذه المنطقة قبل و بعد دخول الإسلام إليها. فيغطي الجزء الأول من العمل الفترة الممتدة ما بين القرنين الخامس و الثامن للميلاد. و أما الجزء الثاني فيتناول التغيرات التي حدثت في تلك المدن منذ الفتح العربي و حتى العصر المغولي.

يبحث الكتاب في الطبوغرافيا التاريخية و في الحياة الاجتماعية و الاقتصادية الخاصة بمنطقة آسيا الوسطى، كما يستعرض مخططات شوارع المدينة فيها و وظائفها و تنظيمها و دورها، و يقدم وصفا للمرافق التي توزعت حول الأسواق و المناطق التجارية و المباني السكنية، كما يتحدث عن أنظمة التزود بالمياه و الصرف الصحي و المساحات الخضراء في المستوطنات الحضرية التي كانت موجودة في تلك المنطقة.

و في نهاية الكتاب توجد قائمة بالمراجع المستخدمة و قائمة أخرى بالمختصرات، و قد تم استكمال هذا العمل بتقديم صور فوتوغرافية بالأبيض و الأسود إلى جانب مخططات تلك المستوطنات.

شمس الدين كمال الدين
ترجمة حسين عبد الساتر

التراث الشعبي للمدينة بعد أن ادتهشته التغيرات التي شهدتها المدينة خلال العقود الاخيرة، هذه التغيرات التي بدت للمؤلف شديدة الحدة دفعت به إلى كتابة مؤلف عن بيرجند كما كان يعرفها بدل بيرجند المعاصرة رغبة منه في حفظ بعض من ماض المدينة.

يناقش الكتاب جوانب عديدة من حياة المدينة كطابعها العمراني و انماط المعيشة فيها، بالإضافة إلى أزيائها الشعبية و العادات و التقاليد فيها كما و يتطرق إلى لغة سكانها و ألعابهم و معتقداتهم مفردا مساحة كافية لكل مما سبق بشكل مبوب و دون الخلط بينها.

يركز الكاتب عند دراسة الطابع العمراني للمدينة على الوظيفة الاجتماعية للأبنية، بينما تشكل الدراسة التي يقدمها عن نظام الري و الإمداد المائي في المدينة أحد المساهمات القيمة لهذا العمل، و لعل الفصلان اللذان يتطرقان إلى المعتقدات السائدة و الأفكار الشائعة لسكان «ببرجند» أكثر فصول الكتاب جاذبية و إمتاعا و لربما كانا المادة الأساسية للكتاب الذي وُدّ رضائي بنشره لولا أن توفاه الموت قبل عام من اصدار هذا الكتاب.

كتاب «ببرجند» مجموعة نصوص خاصة جمعها المؤلف مما عرفه و خبره و قرأه عن المدينة في السنوات الأولى لحكم سلالة بهلوي، و لعل الفارق الزمني الذي يناهز السبعين عاما بين الحقبة التي حاول الكاتب إعادة تصويرها و تاريخ كتابة المؤلف هي السبب الرئيسي للأخطاء في الكتاب، حيث أن معظم مصادره قد لا تكون مصادر أصلية أو قد لا تتمتع بالموثوقية.

رضائي باحث في علم اللسانيات و هذا جلي في الكتاب من أسلوبه في نسخ العبارات و القوائد و الأسماء المحلية، كما يبدو ذلك واضحا في تخصيصه اثنين من الملاحق الثلاثة لدراسة اللهجات المحلية لببرجند، بينما يضم الملحق الثالث صور للمدينة القديمة.

الكتاب أكاديمي الصبغة ذو لغة بسيطة يخلو تقريبا من رؤية الكاتب الشخصية و وصفي في معظمه و يشكل بذلك مادة غنية للمختصين بعلم الانسان (الأنثروبولوجيا) و علماء اللسانيات و كل المهتمين بثقافة خراسان.

ايرج اسماعيلپور قوچانی
ترجمة هالة عدرة

Анарбаев, А. Благоустройство Средневекового Города Средней Азии (V – Начало XIIIв.). Ташкент: Фан, 1981, 120с.

Şehsuvaroğlu, Haluk. Boğaziçi'ne Dair. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1986, 367pp.

Anarbaev, A. Blagoustroïstvo Srednevekovogo Goroda Srednyei Azii (V – Nachalo XIIIv.). Tashkent: Fan, 1981, 120pp.

تشدد مؤلفة الكتاب على طبيعة بيوغلو التعددية و تتناول في فصول متنوعة الجماعات المختلفة التي قدمت إلى إسطنبول خلال القرن العشرين، كالأرمن و اليهود و الروس البيض الذين جاؤوا في بدايات القرن العشرين. حيث يبين الكتاب أن الأرمن و اليونان و اليهود و مشرقيين آخرين قد شكلوا طبقة بيوغلو البورجوازية الأولى و أصبحوا ركيزة الحياة الاجتماعية و الثقافية فيها مستفيدين من الازدهار الاقتصادي و تزايد الثروات و تطوّر الأنظمة التعليمية و الخدمات الطباعية. كما تقدم الكاتبة معلومات عن عادات و تقاليد كل من هذه الجماعات و تشير إلى علاقاتهم الودية مع الأتراك. و في حين أنها لا تفرد فصلا خاصا لليونانيين الذين كانوا إحدى الجماعات الأساسية في بيوغلو، إلا أنها تزود القارئ بتفاصيل عن حياتهم و عاداتهم و تشير إلى علاقاتهم الجيدة و انخراطهم مع الأتراك. أحيانا تتحدث الكاتبة عن ذكرياتها الخاصة، فتذكر الأماكن الدينية في بيوغلو، و الأبنية العظيمة و الأسواق المغطاة و المقاهي و دكاكين الحلوى و الخمرات مع الإشارة إلى معلومات عن تلك التي ما زالت ناشطة منها، مثل ريجانس، مطعم عبد الله أفندي، مركز و ليون، نوسواز و بتروغارد. و تتحدث الكاتبة أيضا عن الفنانين و المثقفين مثل سعيد نعيم دوهاني، جاهيدي سونكو، جاهيت بوراك، فيتالي هاكو، مشيرة إلى علاقاتهم بالحلي و مقدمة معلومات عن حياتهم. و تصف كذلك التوسع العمراني القبيح الذي تعيشه إسطنبول منذ الخمسينيات و تشدد على الدور الذي تقوم به جمعية «مجتمع لأجل إنقاذ بيوغلو» في حماية مباني بيوغلو و إيقاف التوسع العمراني العشوائي. لذا فلعمل الكثير مما يميزه.

فريال تانسوغ
ترجمة رنا سيليني

رضايي، جمال. بيرجندنامه: بيرجند در آغاز سده ی چهاردهم خورشیدی. به اهتمام محمود رفیعی. تهران: هیرمند، ۱۳۸۱، ۴۲۴ص.

Rizayi, Jamal. *Birjandnamah: Birjand dar Aghaz-i Sadah-yi Chahardahum-i Khurshidi*. Mahmud Rafi'i (ed.). Tehran: Hirmand, 2003, 424pp.

ملخص

كتاب بيرجند: بيرجند في مطلع القرن الرابع عشر من التقويم الفارسي

بيرجندنامه: بيرجند در آغاز سده ی چهاردهم خورشیدی

يحكي الكتاب سيرة مدينة «بيرجند» الأمس للمعاصرين، ويقدم الكاتب دراسته هذه بعد أن عدل عن فكرته الأولى في دراسة

الكتاب مساحة مماثلة لتلك التي تشغلها المقالات و يساهم تصوير الأبنية المدروسة من زوايا مختلفة في تزويد الكتاب بمواد بصرية ذات جودة عالية. و يعرض العمل ما مجموعه ۱۰۱بناء في المدينة تغطي جميع أنواع النماذج المعمارية من القصور و الجوامع و الكنائس و نوافير ماء و الحمامات و البيوت التي تعود لعصور مختلفة و لأنماط معمارية متنوعة تستخدم تقنيات متعددة.

و لقد تمت دراسة هذه الأبنية وفقا للعناوين التالية: السور السلطاني و قصر طوب كابي و جامع السلطان أحمد مع المنطقة المحيطة به و المباني الواقعة في المنطقة الممتدة بين القرن الذهبي و بحر مرمره. و تمتد هذه العناوين لتشمل المناطق الواقعة داخل أسوار المدينة و خارجها بالإضافة إلى الأبنية التاريخية التي تقع عند البوابة الشمالية لمنطقة القرن الذهبي و منطقتي غالاتا و بيراه جزئي اليوسفور الأوروبي و الأناضولي الآسيوي بالإضافة إلى منطقتي أوسكودار و قاضي كوي. و بالتزامن مع تقديم هذه المعلومات يستعرض المؤلف بعض تحليلات مؤرخي فن العمارة.

و عند معرض حديثه عن الأبنية التي تعود للفترتين البيزنطية و العثمانية يقوم المؤلف بتقديم تفاصيل عن المميزات المعمارية لتلك الكنائس و التي تم تحويلها لجوامع مع إعطاء لمحة تاريخية عن الموضوع. إلا أنه يغفل في بعض الأحيان عن الإشارة للمصادر التي يستند إليها أثناء عرضه للمعلومات التاريخية كما أنه يميل لاستخدام لغة مميزة يتكرر فيها استعمال إشارات التعجب بغية التأكيد على رأيه الشخصي. و بالرغم من ذلك، يشكل الكتاب مادة ممتعة للقراءة تُعدُّ كمقدمة للتعريف بالمباني التاريخية الرئيسية في مدينة إسطنبول و خصوصا لما يحتويه من غنى بالمواد البصرية.

فريال تانسوغ
ترجمة هالة عدرة

Büyükünal, Feriha. *Bir Zaman Tüneli, Beyoğlu*. İstanbul: Doğan Kitap, 2006, 214pp.

ملخص

رحلة في الزمن: بيوغلو

Bir Zaman Tüneli, Beyoğlu

هذا العمل هو عمل عن الذاكرة الشعبية أنجزته كاتبة غير مختصة بالتاريخ و لكنها في الأصل من إسطنبول ذاتها، و أرادت منه أن يلقي الضوء على تاريخ بيوغلو الاجتماعي و الثقافي من خلال استخدام المذكرات و المراجع الثانوية. و الكتاب عبارة عن مجموعة مقالات للكاتبة نشرت سابقا في دورية سنت تشيفرسي.

استبعاد يانسن باكرا عن المشروع في عام ١٩٣٩ و إدخال تعديلات عديدة على مقترحه. تتناول المؤلفة هذه المرحلة عبر تقديم موجز عن التاريخ العمراني الخاص بمدينة أنقرة، بالإضافة إلى استعراض المواد المكتوبة والتي تتناول نفس الموضوع، فنعرض بعض المفاهيم النظرية إلى جانب المنهجية التي اتبعتها في هذا الكتاب قبل الانتقال إلى الحديث عن الموضوع الأساسي له. ويتم التركيز في الكتاب على التخطيط الأولي لعملية بناء مدينة أنقرة وأهمية جمع المعلومات عن ذلك، كما توضح الحاجة التي استدعت القيام بالتخطيط بالإضافة إلى شرح كيفية تنظيم المنافسة و عملية اختيار مشروع قادر على الاستدامة. إضافة إلى ذلك تقوم بمناقشة الدور الذي قامت به الأطراف الرئيسية (من معماريين و تقنيين و رجال دولة و ممثلي القطاع الخاص) من خلال قيامها بالتخطيط لمشروع بناء المدينة و تنفيذه، كما تقوم كذلك باستعراض المشاكل التي حدثت أثناء هذه العملية. و يتم تقييم المشاريع وفق أربعة معايير تتمثل في المعرفة و التصميم و تحقيق الاستدامة الاقتصادية و التمتع بالمرونة. و في النهاية تلجأ المؤلفة إلى الحكم على مدى نجاح المشروع و تتجه في هذا السياق إلى القول أنه بالنسبة للتخطيط العمراني فقد ثبت فشل مدينة أنقرة، إلا أنه و بنفس الوقت فقد شكل تأسيس هذه المدينة نجاحا في المجال السياسي.

و بالنسبة للباحثين المهتمين بهذا الموضوع، فإنه ينبغي عليهم التنبيه إلى النبرة السياسية التي يحملها الكتاب، إلا أنه و على الرغم من ذلك فقد شكل مساهمة في موضوع التمدن و ذلك من خلال اتباع أسلوب يأخذ بالحسبان مجالات معرفية متعددة بالإضافة إلى تقديم تحليل سياسي لعملية التنمية العمرانية. كما تجدر الإشارة إلى أن الكتاب قد حاز سنة ١٩٩١ على جائزة يونس نادي في العلوم الاجتماعية و هي أكثر جائزة مرموقة في تركيا.

علي سردار
ترجمة حسين عبد الساتر

Yenal, Engin and German, Murat. *Bir Kent: İstanbul 101 Yapı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, 357pp.

ملخص

إسطنبول: ١٠١ بناء

Bir Kent: İstanbul 101 Yapı

يقدم الكتاب معلومات تاريخية و مكانية عن أكثر النماذج المعمارية البيزنطية و العثمانية المألوفة للنظر في إسطنبول. فيعرض أمثلة عن التنظيم العمراني المعقد و عن العمران المشوه في المدينة متناولا إياه بالانتقاد. و تشغل الصور الفوتوغرافية في

دخل من خلالها الترك إلى الأناضول بعد معركة ملاذكرد عام ١٠٧١ و هي المكان الذي استعدوا فيه لحربهم من أجل الاستقلال في القرن العشرين. أما قونية فهي بالنسبة له «تشبه شعب وسط الأناضول بروحهم القوية و محبتهم للعيش بمفردهم و بمظهرهم المتواضع و بغنى قلوبهم». و يتحدث عند تتبعه لآثار الحضارات السابقة في قونية عن مولانا (جلال الدين الرومي) الذي ارتبط اسمه بالمدينة. كما يقدم تحليلا للنمط المعماري لمدينة بورصة و الأعمال الفنية فيها و أسماء الشوارع حيث يعتقد بأن هذه العناصر تجمع ما بين الماضي و الحاضر في المدينة. أما الفصل المخصص لمدينة إسطنبول فيحمل شعورا بالحنين لها حيث يبرز الكاتب جوانب ارتبط ذكرها بإسطنبول في الماضي لكنها لم تعد موجودة في الوقت الحالي. و هنا يتحدث طابنبار بالتفصيل عن المقاهي التي اعتاد أن يجتمع فيها المثقفون و عن الحياة في البلاط العثماني و رحلات القوارب في الليالي المقمرة على امتداد مضيق البوسفور. و حسب طابنبار، يرثي هذا العمل أحيانا «الأشياء التي اختفت من حياتنا» (ص ٣). و قد يخيب هذا الكتاب أمل القارئ الذي يتوقع أن يجد فيه معلومات كذلك التي يقدمها الدليل السياحي، إلا أنه يحتل مكانا هاما في الأدب التركي و يعتبر سردا رائعا للمدن الخمس التي سبق ذكرها.

سنية تشانجي
ترجمة مها يازجي

Tankut, Gönül. *Bir Başkent'in İmarı*, Ankara: 1929-1939. İstanbul: Anahar Kitaplar, 1993, 283pp.

ملخص

تشيد عاصمة: أنقرة ١٩٢٩ - ١٩٣٩

Bir Başkent'in İmarı, Ankara: 1929-1939

تتناول المؤلفة في هذا الكتاب النسيج العمراني لمدينة أنقرة و التي تم اختيارها كعاصمة بعد سقوط الدولة العثمانية، و تتبع فيه منهجا متعدد التخصصات يوائم بين العلوم السياسية و تخطيط المدن من أجل تقييم التطور العمراني كمفهوم سياسي، حيث ترى أن هناك ارتباطا بين الحركة العمرانية في أنقرة و بين الوضع السياسي في تركيا.

بعد أن تحولت أنقرة إلى عاصمة تمت عملية بنائها وفق تصميم تم وضعه في البدء على الورق. و من أجل هذا الغرض فقد تنظيم منافسة سنة ١٩٢٧ شارك فيها ثلاثة مصممين أجانب مختصين بتصميم المدن و ذلك بناء على دعوة قدمتها لهم الحكومة. و في سنة ١٩٢٩ فاز البروفسور هيرمان يانسن في هذه المنافسة قبل أن يتم في سنة ١٩٣٢ اعتماد مخطط المدينة النهائي الذي قام بتصميمه، كما تم وضعه قيد التنفيذ. إلا أنه تم

الفترة الممتدة ما بين القرن الخامس عشر و القرن العشرين و من بين هذه الأسماء أحمد رسمي أفندي و باريغر كريكور أفندي و يوسف كميل باشا. كما يستشهد عدة مرات بمقتطفات من أعمال الرحالة أوليا جلبي و يرجع إلى أعمال المؤرخ شمدانيزادي مركزا على بعض السجلات الخاصة بمنطقة بوستانجي بغية لفت النظر إلى وجود غير المسلمين في هذا الحي. و في نفس السياق يشير في فصل «الأجانب في أكتنبورنو» إلى أن بعض العائلات اليونانية قد انتقلت من منطقة أرفونتكوي إلى منطقة أكتنبورنو، و مما يؤثر الاهتمام هنا هو قيام المؤلف باستخدام مصطلح «أجانب» عند حديثه عن السكان العثمانيين من غير المسلمين. و يذكر العمل أنه في فترة التنظيمات تم تشييد بعض القصور الكبيرة التي حلت محل المنازل الصغيرة و يناقش الآليات التي أثر من خلالها النظام السياسي المتغير بالحي من خلال تقديمه لأمثلة عن العائلات الجديدة التي انتقلت إلى البيوت القديمة و البيوت القديمة التي أصبحت ملتصقة بين الأبنية الجديدة من جهة و البيوت الساحلية التي تمت إزالتها لاحقا من جهة أخرى. و يرجع المؤلف لأدلة الهاتف التي تعود للفترة بين عامي ١٩١٦ و ١٩٤٧ لمعرفة من كان يعيش في منطقة بيبك آنذاك و بالمجل يتبع الكتاب أسلوبا قصصيا يتيح تقديم معلومات عامة عن تاريخ بيبك.

فريال تانسوغ
ترجمة هالة عدرة

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1969, 260pp.

ملخص

خمس مدن

Beş Şehir

يسرد الكاتب و الروائي التركي أحمد حمدي طانينار (١٩٠١-١٩٦٢) في كتابه «خمس مدن» انطباعاته حول مدن أنقرة و أرضروم و قونية و بورصة و إسطنبول، حيث يصف أنماطها المعمارية و يؤكد على أهميتها التاريخية و الاجتماعية و الثقافية من خلال الحديث عن ذكرياته و مشاعره تجاهها. و يحاول طانينار في كتابه هذا و الذي نشر للمرة الأولى عام ١٩٤٦ خلق حوار بين الماضي و الحاضر حيث يقول: «الماضي حاضر دائما» كما يقارن أوضاع المدن بين الماضي و الحاضر من خلال مقارنة «هذه المدن من منظور رجل ذو قلب أكثر من كونه مهندس».

و يصف الكاتب أنقرة بأنها «القاعة الداخلية» للأناضول الوسطى لأن كل الحضارات في المنطقة خاضت أهم معاركها في مدينة أنقرة و ما حولها، لذا يعتبرها مدينة لمحمية كما هي الحال بالنسبة لأرضروم. حيث أن أرضروم هي المدينة التي

أهمية حادثة إغلاق السوق و ما استتبعها من آلية للضغط على النظام الحاكم.

و لا يخلو العمل من المبالغة في تبجيل تبريز و إعلاء شأنها، فعلى سبيل المثال يشير إلى أن مراكز التسوق التي نشأت في الغرب تحت اسم «سوبرماركت» إنما اعتمدت بالأصل على نموذج الأسواق الصغيرة في هذه المدينة، رغم أنه يعترف بأن هذه المراكز قد قطعت هناك أشواطا كبيرة في التطور. بالإضافة إلى ذلك فإن العمل يتصف بالضعف و بمحدودية المراجع التي يستخدمها، حيث يؤكد في مواقع عديدة على الدور البارز و الحاسم الذي لعبه السوق في التغيرات السياسية إلا أنه لا يقدم شرحا دقيقا لكيفية حصول ذلك.

و بالمجمل، يعد الكتاب في المقام الأول سردا تاريخيا للذور الذي لعبته التجارة في مواجهة السياسة ضمن الحيز المكاني الذي وفّرته مؤسسة السوق، مما قد يجذب اهتمام جمهور عريض من الباحثين الذين تتراوح اهتماماتهم بين التاريخ و العمارة.

ايرج اسماعيلبور فوجاني
ترجمة هالة عدرة

Kayra, Cahit. *Bebek: Mekânlar ve Zamanlar*. İstanbul: Akbank, 1993, 195pp.

ملخص

حي بيبك: المكان و الزمان

Bebek: Mekânlar ve Zamanlar

يروى المؤلف تاريخ حي بيبك في الفترة العثمانية مقدا إياه ضمن إطار الظروف الداخلية و الخارجية الهامة التي ألمّت بالامبراطورية آنذاك. و يركز بشكل رئيسي على المناطق الساحلية في أكتنبورنو و بيبك روملي حصار من دون الإشارة إلى المناطق السكنية الداخلية الأبعد، إذ يتم الاعتماد في ذلك على مراجع حديثة العهد بالإضافة للعديد من الرسومات التوضيحية و الصور القديمة و الحديثة للساحل و بعض المناظر الأخرى و المخططات التي تعود لجميع الفترات الزمنية. و يُنظّم المؤلف دراسته وفق تسلسل زمني يبدأ بالقرن الخامس عشر و ينتهي بالقرن العشرين.

و في معرض حديثه عن بعض الأبنية القديمة الموجودة في ساحل بيبك، يتناول الكاتب أولئك الذين شغلوا هذه الأبنية بدءا بملاكها الأوائل و من ثم أولئك الذين قاموا بشرائها فيما بعد و يتحدث كذلك عن طرق هدمها لاحقا. بالإضافة إلى ذلك يعرض معلومات عن بعض العقارات التي كانت تعود ملكيتها لبعض المؤسسات و من ثم تم تحويلها إلى مناطق سكنية بيعت لموظفين في القصر و لبعض الإداريين من ذوي المناصب الرفيعة. كما يُعرج في حديثه على بعض من رجالات الدولة المشهورين و التجار المرموقين الذين كانت لهم صلات تجمعهم بهذا الحي في

توثيقه. و بالنظر لقيامه أيضا بتأليف معجم همدان فمن المؤكد أن اهتمامه ينصب على اللغويات و الآداب أكثر منه على التاريخ؛ و برغم ذلك فهذا لا يقلل من أهمية الكتاب بالنسبة لأولئك المهتمين بدراسة التاريخ و الثقافة الشعبية.

ابرج اسماعيلپور قوچانی
ترجمة هالة عدرة

خامچي، بهروز. بازار تبريز در گذر زمان بررسي اوضاع تاريخي، اقتصادي، سياسي. تبريز: نشر آئينا، ۱۳۷۵، ۴۸۰ص.

Khamachi, Bihruz. *Bazar-i Tabriz dar Gozar-i Zaman Barrissi-yi Awza'-i Tarikhi, Iqtisadi, Siasi*. Tabriz: Nashr-i Ashina, 1997, 480pp.

ملخص

سوق مدينة تبريز عبر الزمن: دراسة تاريخية و اقتصادية و سياسية

بازار تبريز در گذر زمان بررسي اوضاع تاريخي، اقتصادي، سياسي

إن الغاية الأساسية من وراء هذا الكتاب هي التعريف بسوق مدينة تبريز كمؤسسة اقتصادية و سياسية و ثقافية بالإضافة إلى تبيان الأهمية التي تمتعت بها غرفة تجارة تبريز و كذلك أهمية التجارة بالنسبة لسكان هذه المدينة. و لتحقيق هذه الغايات لجأ المؤلف إلى إغناء العمل بما يقارب السبعين صفحة من الوثائق التي تهتم بتاريخ هذه المؤسسة العريقة الذي يمتد بعيدا في الماضي.

و تخصص الأجزاء الأولى من الكتاب بشكل أساسي لدراسة التغيرات الهيكلية و البنوية التي طرأت على السوق، فتناقش سمات الدكاكين الصغيرة و الأسواق الضيقة و الأماكن المفتوحة ذات المساحات المحدودة و الممرات و الجوامع و المدارس الواقعة داخل السوق. كما و يعتمد المؤلف في هذا العمل على استخدام المصادر الأصلية و كتب الرحلات ليقتبس منها أدلته بهدف إثبات أن كلا من الكوارث الطبيعية و المفاوضات الدبلوماسية مع الدول المجاورة كانت المسبب الرئيسي للتغيرات التي طرأت على استخدام المساحات داخل السوق و غيرها من التقلبات الأخرى التي شهدتها.

و يتناول القسم الأخير من العمل الدور الذي اضطلع به السوق في الحياة السياسية في إيران و في الثورات التي شهدتها خصوصا خلال المئة و الخمسين عاما الماضية. و يتتبع هذا القسم بشكل واضح الأحداث السياسية الهامة ابتداء من حادثة الريجة و احتجاجات التبغ وصولا إلى الفترة التي أعقبت قيام ثورة عام ۱۹۷۹، و ذلك بخلاف أجزاء الكتاب الأولى التي تناولت أحداثها وفقا لتسلسلها الزمني. و يحاول الكتاب أيضا تبيان

و باختصار يقدم شنيابيلي في هذا العمل تحليلا لظاهرة انتشار العشوائيات في أنقرة أخذا بالحسبان موضوع التنمية الاقتصادية و الاجتماعية العامة في تركيا، حيث يشير لاحتياجات الناس و أولويات الدولة.

اينجن كيليج
ترجمة مها يازجي

گروسین، هادی. بازار و پیشه های همدان. همدان: انتشارات اسکاف همدان، ۱۳۷۵، ۲۲۸ص.

Garrusin, Hadi. *Bazar va Pishah-ha-yi Hamadan*. Hamadan: Intisharat-i Iskaaf Hamadan, 1998, 228pp.

ملخص

سوق مدينة همدان و أنشطتها التجارية

بازار و پیشه های همدان

يسعى الكاتب بشكل أساسي من خلال الفصل الأول لعمله لتوثيق المعلومات المتوافرة عن سوق مدينة همدان القديمة. فقد قام بتحديد و إدراج ما مجموعه ۳۸ شارعاً رئيسياً مقبياً في السوق تتوزع الدكاكين على جانبيها. و تعرف هذه الشوارع بالفارسية باسم «راسته» و قد تم عرضها في هذا الفصل إلى جانب ۱۹ سوقاً صغيراً و ۱۲۰ خاناً كانت تستخدمها القوافل للراحة. ينتقل المؤلف بعد ذلك للحديث عن أصناف التجارة الأساسية و المنتجات الراجعة بالإضافة إلى الأعمال التجارية التي كانت شائعة لدى الأقليات الدينية في المدينة. و من ثم يتابع حديثه عن المصانع فيعرض تطور العلامات التجارية و الشعارات الخاصة بمصانع أعواد الثقاب التي كانت موجودة في المدينة. كما يقدم لمحة سريعة عن تجارة الجلود و الدباغة التي كانت شائعة في همدان ليتناول بعدها مهنة حياكة السجاد التي يرجعها إلى فترة سابقة لما ارتأه المستشرقون و المؤرخون.

يحمل الفصل الثاني من الكتاب عنوان «ثقافة الحرف و الحرفيين في همدان» و هو عبارة عن موسوعة مصغرة لا تقتصر موضوعاتها بالضرورة على هذه المدينة. و تم تخصيص الفصل الأخير من الكتاب لجمع القصائد الشعرية المتعلقة بأنواع التجارة المختلفة، و منها تلك القصائد المرتبطة بحياكة السجاد التي يُستبعد أن تكون كلها من تأليف أولئك الذين كانوا يعملون بهذه المهنة. و يبدو أن المؤلف قد ابتغى من تركيزه على قصائد حانكي السجاد هذه أن يسلط المزيد من الضوء على الثقافة التي أنتجت هذه الحرفة.

و من خلال عرضه للمواد التي جمعها، لم يُثير المؤلف إلا نادراً لأسماء الأشخاص المحليين الذين أجرى معهم مقابلات أو حتى للتواريخ الدقيقة لذلك، مما يقلل من قيمة هذا الكتاب كعمل

Şenyapılı, Tansı. "Baraka"dan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, 372pp.

ملخص

من «الأوكاخ» إلى العشوائيات: تغير الحيز العمراني في مدينة أنقرة: ١٩٢٣-١٩٦٠

"Baraka"dan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960

يركز هذا الكتاب على مشكلة قديمة قدم الأزل في المستوطنات الحضرية التركية، المشكلة التي لم تحظ بقدر كاف من الدراسة، وهي مشكلة العشوائيات. حيث تشير العشوائيات للمساكن غير الشرعية التي تبنى في معظم الأحوال بين عشية وضحاها على الأراضي الحكومية من دون ترخيص مسبق.

وتهدف هذه الدراسة إلى سد ثغرة هامة في تاريخ تخطيط المدن التركية. ويؤكد المؤلف على صعوبة توثيق التطور المكاني للمستوطنات الحضرية التركية نظرا لافتقار سجلات الأرشيف للتنظيم، وهو ما ينطبق على العاصمة أنقرة حيث أن ندرة الأدلة تحول دون التوثيق الدقيق لعملية التحول العمرانية التي عاشتها المدينة خلال الفترة الجمهورية. لذلك يحاول المؤلف الاستفادة بأكبر شكل ممكن من السجلات الرسمية والخاصة إضافة للأعمال الأكاديمية والمصادر الأخرى. وقد حاز الكتاب على جائزة «سدات سيموي» للعلوم الاجتماعية عام ١٩٨٦ على اعتباره من أوائل الدراسات في هذا المجال.

ويبحث العمل وفقا للترتيب الزمني في الفترة الواقعة ما بين عامي ١٩٢٣ و ١٩٦٠، حيث ينظر أولا في التحولات المكانية لمدينة أنقرة الصغيرة وفي الخيارات المعمارية لمؤسسي الجمهورية خلال عشرينيات القرن العشرين. ومن ثم يبين الانتشار التدريجي للعشوائيات في أرجاء المدينة وأسباب ظهورها وموقف الدولة تجاهها.

كما يعالج العمل قضية العشوائيات وما يترتب عليها من آثار اقتصادية وديموغرافية واجتماعية وسياسية وثقافية وتاريخية وبيئية. لذا لم يكتف المؤلف بالرجوع للمعلومات والأرقام الرسمية فقط بل اعتمد أيضا الروايات والقصص القصيرة والمذكرات وكتب الرحلات والصحف إضافة للمقابلات التي أجراها مع من شهد المراحل المختلفة لانتشار العشوائيات.

ويوضح المؤلف أنه بعد تأسيس الجمهورية اعتبرت سلطات الدولة العشوائيات «أوكاخا» ولم تعلق أهمية كبيرة على هذه القضية. كما قبلت بما توصل إليه سكان العاصمة المتنامية سكانيا من حلول في هذا الشأن وذلك لعدم قدرتها على تلبية متطلباتهم السكنية. وبعد عام ١٩٥٠ أصبحت الحكومات تدريجيا أكثر تعاطفا مع العشوائيات وذلك لازدياد حاجتها لليد العاملة الرخيصة ودورها في العملية الاقتصادية، ويذكر المؤلف أن وجود العشوائيات - والتي تشكل في حد ذاتها نموذجا تنمويا خاصا - قد حال دون ظهور مشاكل يمكن أن تهدد أمن المدينة.

أبو عياش، عبد الإله. أزمة المدينة العربية. الكويت: وكالة المطبوعات، ١٩٨٠، ٢٣٦ص.

'Abu 'Ayash, 'Abd Al-Ilah. 'Azmat al-Madinah al-'Arabiyyah. Kuwait: Wakalat al-Matbu'at, 1980, 236pp.

ملخص

أزمة المدينة العربية

يمثل هذا العمل ذو الـ ٢٣٦ صفحة الطبعة الأولى من كتاب أزمة المدينة العربية الذي كتبه عبد الإله أبو عياش ونشرته وكالة المطبوعات في الكويت عام ١٩٨٠.

يتألف الكتاب من عشرة فصول ويفتقد لثبث للمراجع والمصادر حيث يشار إلى المستخدمة منها في الحواشي التي تتخلل متن النص الأساسي. ويتضمن الفصل الأول منه مقدمة قصيرة يسلط فيها المؤلف الضوء على مجال بحثه؛ بينما يبحث الفصل الثاني بشكل عام في العوامل المساهمة في تأسيس المدينة في العالم العربي والتي تتراوح ما بين اقتصادية وثقافية إلى جغرافية وسياسية ودينية. كما يقدم هذا الفصل لمحة عن أصول إحدى عشرة مدينة هي: إشبيلية (خلال حكم المسلمين) و مراكش والفيروان وبغداد ومكة والمدينة و صنعاء و دمشق و القدس والقاهرة و بيروت.

تتناول المواضيع المطروحة في الفصول من الثالث حتى الثامن الأزمات التي تواجه المدينة العربية الحديثة بما فيها مشاكل الهجرة والقضايا البيئية والتداعيات النفسية والاجتماعية في المدينة الحديثة. كما يتحدث الكتاب عن نشاطات سكان المدن وسكان القرى والمزارع المحيطة بها، ويخصص قسما للحديث عن التجارة والحرف اليدوية والعمارة و فن الخط ونشاطات فنية أخرى. ويخلص المؤلف بعد ذلك عددا من المقاربات العلمية المعاصرة لدراسة وفهم المدن وأسبابها حيث يناقش المقاربات البيئية والجغرافية والأنثروبولوجية. كما يبحث أيضا في ديناميكية كل من مفهومي المدينة والتمدن والعلاقة بينهما مسلطا الضوء على عمل لويس ويرث. ويقارن عدة جوانب للمدن العربية الحديثة من الناحيتين الكمية والنوعية ليختتم دراسته بنقاش حول مستقبل المدينة العربية الحديثة وبعض الاقتراحات والنصائح المتعلقة بأهمية التخطيط.

ورغم ما سبق ذكره من إسهاب في التعميم في بعض الأماكن من هذه الدراسة إلا أنها تقدم معلومات مثيرة للاهتمام عن جوانب عدة للتمدن وعن القضايا والمقاربات العلمية ذات الصلة وبذلك تكون مفيدة للمهتمين بظاهرة نشأة المدينة العربية الحديثة.

بلال معنقى

ترجمة مها يازجي

ملخص

إسطنبول حاضرة أوراسيا: مقاربة ثقافية للمنطقة و المدينة و البيئة

Avrasya Megapolü İstanbul: Bölge-Kent ve Çevreye Kültürel Yaklaşım

يوضح مؤلف هذا الكتاب أن التطورات التي حدثت في مدينة إسطنبول قبل سنة ١٩٩٣ قد جعلت منها الحاضرة المركزية لمنطقة أوراسيا، ويشير إلى الأمور الواجب القيام بها بغية تهيئة المدينة لهذا التغيير.

و في البدء يستعرض الكاتب النظريات المتعلقة بدراسة الاقتصاد الخاص بالمناطق المركزية، بما في ذلك اقتصاد الأماكن التي تشكل مراكز إقليمية. و في هذا السياق يعمد إلى وضع تعريفات لبعض المفاهيم الأساسية مثل التخطيط الاقتصادي و التخطيط الإقليمي و علم دراسة المناطق. علاوة على ذلك، يقدم معلومات عن التبعات القانونية و المسائل المتصلة بخطة التنمية الوطنية الخمسية و خطط التنظيم البيئي و تخطيط المدن. بعد ذلك يُعرّف بمنطقة أوراسيا و بالمشروع المتعلق بها و يقدم تقييما زمنيا للتخطيط على المستوى الوطني و خصوصا فيما يتعلق بالنقاش حول بعض المناطق المحددة، كما يناقش ضرورة إعادة هيكلة الإدارات المحلية بنتيجة تطور الأحياء و توسعها، فيقترح نماذج يمكن اتباعها لإعادة تنظيم هذه المناطق. كذلك يقدم معلومات إحصائية عن الحركة العمرانية و الموارد الاقتصادية الخاصة بها بالإضافة إلى قوانين تخطيط و تنظيم المدن و كذلك المؤسسات المرتبطة بذلك.

و يضم الكتاب بين طياته فصلا يتناول القصور الموجودة في مدينة إسطنبول و أهميتها بالنسبة للمدينة الحديثة، فيقترح استراتيجيات لتوظيف و استخدام هذه الأماكن التاريخية التي لا تقدر بثمن. كذلك يقترح مشروعات لتنظيم الأحياء التاريخية مثل غالاتا و إيمينونو بشكل يظهر أهميتها الثقافية دون أن يُعْرَضَ نسجها المعماري لأي أذى.

و نظرا لكثرة فصول الكتاب و اتساع مجال العناوين التي يغطيها، يمكن القول بأن بعض موضوعاته لم تتم دراستها بتفصيل واف. و لكن رغم ذلك، يزود المؤلف أولئك المهتمين بتنظيم مدينة إسطنبول و تطويرها بمقترحات عديدة و مفيدة. و يذكر أنه قد تم إغناء العمل بالعديد من المواد التوضيحية من صور فوتوغرافية و خرائط و رسوم بيانية.

علي سردار
ترجمة حسين عبد الساتر

الظروف المناخية الخاصة بها. أما الفصل الثاني «النشأة و التوسع» فيقدم عرضا تاريخيا يبرز ظهور المدن الثلاث بدءا من مستوطنات عصور ما قبل التاريخ فيها و مرورا بالفترتين المسيحية و الإسلامية و القرن السادس عشر الميلادي حيث شهد ظهور قرية صغيرة في كل من المواقع الثلاثة آنفة الذكر. بعد ذلك و في فترة الحكم التركي المصري التي امتدت من عام ١٨٢١ حتى عام ١٨٨٥ أصبحت قرية الخرطوم عاصمة للسودان و قد توسعت و تحولت لمدينة بلغ عدد سكانها ثلاث مئة ألف نسمة، أما بالنسبة للخرطوم بحري و أم درمان فقد بقيتا قريتين في ذلك الوقت.

و في الفترة المهدية الممتدة بين عامي ١٨٨٥ و ١٨٩٨ تم اختيار أم درمان كعاصمة جديدة للسودان ليحل الخراب بالخرطوم. إلا أنه قد تم إعادة بنائها مجددا حسب مخطط تنظيمي اعتمد على النموذج الأوروبي خلال السنوات الأولى من الحكم الثنائي البريطاني المصري بين عامي ١٨٩٨ و ١٩٥٦، حيث تم وضع القوانين الناظمة للتخطيط و لتوزيع المناطق، كما تم تبني نظام خاص للمناطق السكنية يأخذ بالحسبان الطبقات الاجتماعية المختلفة و يوزعها على ثلاث مناطق. و بعد الاستقلال، أدت المركزية الحكومية و الخدمية لتمرکز صناعي و تجاري في العاصمة، مما شجع تزايد الهجرة من المناطق الريفية باتجاه العاصمة.

كما يتناول الكتاب أيضا النمو السكاني الذي حصل في المدن الثلاث، حيث ارتفع عدد سكانها الإجمالي من خمسين ألف نسمة عام ١٩٥٠ إلى ما يناهز المليون نسمة عام ١٩٧٩. و يمتد الحديث ليشمل تأثير هذا التزايد على البنية السكانية و الخدمات الاجتماعية بالإضافة إلى التوزيع السكاني و الكثافة السكانية الناجمة عن ذلك. و لربما تشكل هذه الدراسة أول عمل يشير إلى التأثير الذي ألحقه التزايد السكاني على المناطق السكنية غير المرخصة. و لكنه و بالرغم من ذلك لم يصل إلى حد الاعتراف بنتائج هذه التغيرات على الأمن و الصحة و الموارد الغذائية و غير ذلك.

و يقدم فصل «استخدام الأراضي» شرحا جيدا باستخدام الصور و الخرائط الجوية و يعرض السمات الأساسية التي طبعت عملية استخدام الأراضي و التوسع خلال ستينيات القرن العشرين. و يلفت الفصل الأخير «مجالات التأثير» الانتباه إلى أهمية دراسة العلاقات المتبادلة بين العاصمة و المناطق النائية الملاصقة لها.

فتحى بشير
ترجمة هالة عدرة

Eryıldız, Semih. *Avrasya Megapolü İstanbul: Bölge-Kent ve Çevreye Kültürel Yaklaşım*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, 235pp.

التاريخية التي يصفها الكتاب وتبدأ بالمكتشفات الأثرية في موقع «تبه سبلك» الأثري وتنتهي بالفترات المعاصرة، إذ يمكن للقارئ أن يجد توصيفات تفصيلية تتناول نبع المياه في حديقة «فين» بالإضافة إلى حديقة الشاه، و يبرز اهتمام الكاتب بالنوافير و أحواض المياه نتيجة لندرة المياه في هذه المنطقة. و في نفس الوقت انصب أغلب اهتمامه على النصوص التاريخية و الكتابات التي قدمها المستشرقون الأوروبيون عن مدن كاشان و نطنز و أبيانه. إلا أن هذه الكتابات كانت تنفرد إلى الاهتمام بالتفاصيل المعمارية، حيث تمت كتابتها بشكل أساسي على شكل مذكرات للرحلات التي قام بها أصحابها.

و رغم احتواء الكتاب على العديد من الرسوم و الصور، إلا أنه لا يحتوي على أية مخططات معمارية. لكن و بالرغم من ذلك، يسعى الكاتب إلى تقديم لمحة عن الوضع الحالي لمنطقة أبيانه و يتطرق من خلال ذلك إلى الحديث عن الوسائل المستخدمة في أعمال الصيانة و إعادة البناء بالإضافة إلى التغيرات التي طرأت على وظيفة أبنيتها. و في أغلب الحالات لجأ المؤلف إلى توثيق النقوش الحجرية و النصوص المكتوبة على مداخل المباني التي لازالت قائمة. و نتيجة لذلك فقد احتوى الكتاب على عدد كبير من القصائد و النصوص التاريخية. كما احتوى أيضا على نصوص تصف الطقوس و القضايا الثقافية المرتبطة بالأضرحة ذات القداسة، و من بينها طقوس غسل السجاد في قرية مشهد أردهال. و أما بالنسبة للقسم المخصص للملاحظات و هوامش الكتاب فإنه يتكون من حوالي مئة صفحة تتعلق بموضوعات مختلفة من بينها كتابات تتناول بعض الوجاه و الشخصيات الكاشانية البارزة بالإضافة إلى مقالاتين عن السجاد في كاشان. و يتوجه المؤلف من خلال هذا الكتاب إلى الباحثين و القراء الآخرين المهتمين بالعلاقة التي تجمع الثقافة بفن العمارة.

ايرج اسماعيلپور قوچانی
ترجمة بلقيس رواشد

El-Bushra, El-Sayed. *An Atlas of Khartoum Conurbation*. Khartoum: University of Khartoum Press, 1976, 97pp.

ملخص

أطلس حاضرة الخرطوم

An Atlas of Khartoum Conurbation

تتألف حاضرة الخرطوم من ثلاث مدن هي الخرطوم و الخرطوم بحري و أم درمان و التي تتموضع جميعها في منطقة النقاء نهري النيل الأبيض و الأزرق. و يتناول الفصل الأول من الكتاب «البيئة الطبيعية» الموقع الجغرافي لهذه المنطقة بالإضافة إلى السمات الجيولوجية و

شعراء هراة المعاصرين الذين يستخدم أغلبهم الغزل كنمط لكتابة الشعر.

و يغطي الكتاب مراحل تاريخية تمتد من سلالة الغوريين حتى وقتنا الحالي. و بشكل مخالف للآراء الحالية حول أهل هراة، يقدم العمل تقييما إيجابيا لهم و يعتبرهم ذوي حضارة و ثقافة عريقة. و يعتمد المؤلف في عمله هذا على مصادر و مراجع متنوعة قديمة و حديثة.

و من خلال تركيزه على الشعر في هراة، أبرز الكاتب أهمية ثقافة و تاريخ هذه المدينة. بالإضافة إلى ذلك و إلى جانب وجود شعراء عظام فيها، يشير العمل إلى تمتعها بعمارة متميزة. كما يصف أيضا مختلف أنظمة الحكم التي مرت عليها في الماضي و التي لم يحسن بعضها إدارة البلاد فارتكبوا مجازر جماعية فيها. إلا أن أسلوب الكاتب لا يخلو من الانحياز إذ يبدو ذلك جليا من خلال توظيفه للشعر و للأعمال الأخرى بغية الإشادة بهذه المدينة.

يعد هذا الكتاب واحدا من تلك الكتب القليلة التي تربط بين أنواع متعددة من الشعر و أنظمة حكم معينة ما يعبر عن أهمية الشعر في حياة هذه المدينة. و على سبيل المثال، فقد كانت الرباعيات و القصيدة من الأنماط الأكثر شيوعا في القرون الثلاثة الماضية، أما في وقتنا الحالي فقد أصبح نمط شعر الغزل الأكثر شعبية.

فخرالله صفاري
ترجمة فراس الحواط

نراقى، حسن. آثار تاريخي شهرستانهای كاشان و نطنز. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۷۴، چاپ اول، ۴۴۶ص.

Naraghi, Hasan. *Athar-i Tarikhi-yi Shahrستانهای Kashan wa Natanz*. Tehran: Anjuman-i Athar wa Mafakhir-i Farhangi, 1996, 1st edn, 446pp.

ملخص

مدینتی كاشان و نطنز التاريخيتين

آثار تاريخي شهرستانهای كاشان و نطنز

يهدف هذا الكتاب بشكل رئيسي إلى تقديم دليل شامل يتناول العناصر التاريخية لمدینتی كاشان و نطنز. و بغية تحقيق هذا الهدف فقد لجأ المؤلف إلى تجميع تقارير و كتابات تاريخية مبعثرة لبعض السياح و الرحالة بما يمكن من إظهار العظمة التي كانت تتمتع بها مدينة كاشان في الماضي. و يشرح الكاتب كيف تم تهديم جزء هام من هذا المجد الغابر نتيجة الاضطرابات السياسية و الكوارث الطبيعية كالزلازل. كما تتنوع العناصر

الحادثة التاريخية المعروفة باسم الحريق الكبير في إزمير و الذي أتى على المدينة بأكملها.

و في الفترة ما بين عامي ١٩٣١ و ١٩٤١ أصبح أوز محافظا لمدينة إزمير. و قد عمل على إعادة بناء المدينة حيث كرس نفسه في سبيل تحويل مدينته المحببة إلى مدينة معاصرة متقدمة، فقام بافتتاح المبنى الجديد لمعرض التاسع من أيلول الذي استقبل الكثير من المعارض منذ ذلك الوقت، و كذلك مشروع الحديقة الثقافية الذي ساهم إلى جانب المعرض في تقدم هذه المدينة من النواحي الاقتصادية و الثقافية. و قد وافته المنية قبل أن يكمل مشاريعه الأخيرة المتمثلة بغابة أتاتورك في إزمير و نصب التذكاري لحرب الاستقلال.

و لقد كان تركيز الكاتب في هذا العمل منصبا على الحديث عن عمله الشخصي أكثر من تركيزه على الخوض في تفاصيل أكبر قد يتوقعها القارئ عند قراءة عنوان الكتاب.

بيلغي جوكثير
ترجمة هالة عدرة

خليلي، خليل الله . آثار هرات. تهران: محمد ابراهيم شريعتي افغانستاني، ١٣٨٣، ٤٧٢ص.

Khalili, Khalil Allah. *Athar-i Harat*. Tehran: Muhammad Ibrahim Shari'ati Afghanistani, 2004–5, 472pp.

ملخص

آثار مدينة هراة

آثار هرات

نشر خليل الله خليلي كتاب «آثار مدينة هراة» للمرة الأولى في مدينة هراة في أفغانستان عام ١٩٣١ و بعد ذلك تم إصدار العمل للمرة الثانية في طهران عام ٢٠٠٤.

يضم الكتاب ثلاثة أجزاء يدور أولها حول الظروف التاريخية و الجغرافية لمدينة هراة و يقدم موجزا عن بيئتها العمرانية و الآثار التي تشهد على أمجادها في الماضي، حيث توصف بكونها مدينة تقدر قيمة الثقافة و تعززها و بأنها تعتبر مركزا ثقافيا عريقا.

أما الجزء الثاني فيتحدث عن شعراء المدينة في الماضي و يشير إلى أن تعلم الشعر في هراة كان يعتبر جزءا من تنشئة الناس، حيث كانت أغلب الأنماط الشعرية تقليدية تتمثل بالرباعيات أو القصيدة. و خلال تاريخها احتضنت هراة نوعين من الشعراء و هم: الشعراء الذين ينتمون بالأصل لها و أولئك الذين أمضوا معظم حياتهم فيها و أنتجوا فيها نتاجا عظيما لكنهم لم يكونوا بالأصل منها. و يركز الجزء الثالث من العمل على

العسكرية و السياسية كتأثيره مثلا على الإقطاعيين و صغار ملاك الأراضي.

و يبحث الفصل الأخير و الأطول في سجلات الأبنية الدينية و العقارات الأخرى تبعا لتسلسلها الزمني، و يتبع أسلوب عرض المصادر عوضا عن القيام بتحليلها ما يمكن الباحثين من اعتماد هذا الكتاب كمصدر أصلي.

و قد أضيف للجزء الأخير من الكتاب ملحق فيه نحو عشرين صك ملكية لأبنية معمارية هامة و لإقطاعيات في إدرة و ضواحيها، أهمها تلك التي أنتت من مجمع بابايزيد الثاني. و يحتوي هذا الملحق على الوثائق الأصلية إضافة إلى ترجمات و ملاحظات عن مضامينها تلي ذلك فهراس بأسماء الأعلام و المواضيع و المصطلحات المستخدمة.

و رغم تشديد جوكيلجين على أهمية الفاتحين الدراويش في المجتمع العثماني في الفترة التي سبقت فتح إسطنبول، إلا أنه يهمل الحديث عن حماية البنى الاجتماعية، و تأثير علاقات الملكية و الإنتاج على الهوية الحضرية و الأبعاد الفكرية و الثقافية لهذه البنية الحضرية. و رغم احتوائه على ترجمات باللغة التركية و ملاحظات توضيحية، يبقى الكتاب موجها إلى جمهور على دراية كافية باللغة العثمانية.

زينب أغوز
ترجمة عادل لاغة

Uz, Behçet. *Atatürk'ün İzmir, Bir Kentin Yeniden Doğuşu*. L. Ece Sakar (ed.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, 2nd edn, 192pp.

ملخص

إزمير في عهد أتاتورك: قصة نهوض مدينة من جديد

Atatürk'ün İzmir, Bir Kentin Yeniden Doğuşu

يروى لنا هذا الكتاب قصة نهوض مدينة إزمير ثالث أكبر مدن تركيا اليوم من خلال مذكرات مؤلفه الدكتور بهجت أوز الذي أضفى نظرة حديثة على المدينة بعد أن رزحت تحت الانقراض في ثلاثينيات القرن العشرين. و يتحدث أوز عن تدريبه على ممارسة مهنة الطب قبل انخراطه في العمل السياسي مستعينا ببعض الصور التوضيحية بغية دعم روايته. و هو يسعى من خلال كتابة سيرته الذاتية للإيحاء بمحورية الدور الذي اضطلع به في جعل إزمير مدينة حديثة.

و قد شهد المؤلف احتلال اليونانيين للمدينة في ١٥ أيار عام ١٩١٩، حيث كان حينها طبيب أطفال ناجح هناك. و مع احتفاظه بقدر كبير من الاحترام كطبيب، شرع أوز بمزولة العمل السياسي خلال السنوات التي تلت استرجاع مصطفى كمال أتاتورك لها في ٩ أيلول من عام ١٩٢٢ و هو ما تزامن مع

الشروحات و ترتيبها أن الكتاب هو عبارة عن تجميع لكل ما تمت كتابته أو توثيقه عن أرسنجان على الإطلاق. و قد جُمع في هذا العمل حوالي ثمانين صورة و وثيقة، إلا أن بعضها غير ذي أهمية، حيث تبدو أحيانا بعض التهليلات و الأشعار التي تم عرضها بأنها تأخذ دورا توصيفيا أكثر من كونها ترجمات حقيقية للآبيات الشعرية و المصطلحات. و أخيرا فإن الكتاب ينم عن جهد قيم للكتابة عن مدينة لم يسبق أن تم تناولها من قبل. و على الأغلب أن يشد هذا الكتاب بشكل أساسي اهتمام أولئك القراء الراغبين بالتعرف على الثقافة الخاصة بمنطقة بلاد فارس إضافة إلى علماء الأنثروبولوجيا و اللغويين.

ايرج اسماعيلپور قوچانی
ترجمة بليقيس رواشد

Gökbilgin, M. Tayyib. XV.–XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar. İstanbul: Üçler Basımevi, 1952, 301pp.

ملخص

إدرنة و مقاطعة باشا

XV.–XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar

تعتبر دراسة طيب جوكيلجين تجميعا لمراجع متنوعة غير منشورة عن تأسيس إدرنة العثمانية و ضواحيها و تطورها عبر الزمن. كما يجمع بعض الوثائق و المعلومات عن الخصائص الاقتصادية و الإدارية و الاجتماعية للمنطقة، و التي كانت عاصمة الدولة العثمانية قبل فتح إسطنبول و من ثم حافظت على مكانتها السياسية حتى بعد أن فقدت مكانتها كعاصمة خاصة عند فتح روملي.

يستكشف الجزء الأول من الكتاب الهياكل الإدارية و السياسية في منطقة روملي و تغير اسمها عبر التاريخ و أثناء توسع الإقليم. و لا تقتصر أهمية هذا الجزء على المختصين بالتاريخ السياسي و الاقتصادي فحسب، و إنما تتجاوز ذلك للمهتمين بالأدب و الثقافة و العمارة، حيث يلقي الضوء على العلاقات بين طبقات المجتمع المختلفة من حكام و جنود و دراويش و آهيين (أخويات دينية) و تفاعلهم مع هوية المدينة.

أما الفصل الثاني فيركز على الإنتاج الزراعي في المدينة و محيطها و على توزيع ملكية الأراضي، مبينا كيفية تحول إدرنة إلى مركز لروملي. و قد جُمعت و نُظمت قوائم موسعة من الأرشيف عن مختلف نماذج الإنتاج و الملكية، من ضمنها نجد قائمتي هاس (أراضي السلطان الخاصة) و مقاطعة (المراكز الإدارية) اللتان تعتبران من أشمل القوائم. و يدرس هذا الجزء أيضا تأثير نظام ملكية الأراضي في المقاطعة في المجالات

الأول»، و كذلك بأن الأعمال المهمة التي قادت حركة التطور المعماري في المدينة تم إنجازها في ظل حكم «كيخسرو الثاني». كما يعرب الكتاب عن أن أنطاليا كانت مدينة نابضة بالحياة من حيث التجارة و أن العمارة السلجوقية استمرت فيها حتى أوائل القرن الرابع عشر. و مع أن السمات التي تمتعت بها المدينة في القرون الوسطى خلال الحكم العثماني لم تتغير بل تمت إضافة بعض الملامح الجديدة إليها، فقد ظهرت تغيرات و تحولات مهمة في العمارة الحضريّة بدءا من القرن السادس عشر. و تشير الدراسة أيضا إلى استخدام القباب في أسقف الأبنية التي لا تزال قائمة حتى الآن، و استخدام «دلايات» و أنماط مختلفة من المثلث التركي كعناصر انتقالية و كذلك الاعتماد على الحجر كمادة بناء أساسية. و يبيّن الكتاب أيضا أن أنطاليا المحاطة بجدران مضاعفة و خنادق تشكل مثلا جيدا لنموذج «المدينة المغلقة».

باشاك أجينان
ترجمة مها يازجي

اسكندري، اكبر و اسكندري، نسرين. ارسنجان نامه. شيراز: نويد شيراز، ۱۳۸۵، ۳۶۸ص.

Iskandari, Akbar and Iskandari, Nasrin. Arsanjan Namah. Shiraz: Navid Shiraz, 2006, 368pp.

ملخص

كتاب أرسنجان

ارسنجان نامه

يعد هذا العمل أول كتاب تم تأليفه في الفترة المعاصرة ليتناول مدينة أرسنجان. و قد قام ايرج أشهر بكتابة توطئة الكتاب و التي تُعد بشكل أساسي تعقيبا عليه، إذ يظهر من خلال هذه التوطئة - و كما يبدو لاحقا من خلال نص الكتاب- أن مدينة أرسنجان لا تتمتع بأية آثار تاريخية على عكس المناطق المحيطة بها، حيث تعود أقدم الوثائق المتعلقة بهذه المدينة للعهد الصفوي فقط. و نتيجة لمحدودية المصادر التاريخية المكتوبة فقد قام المؤلف و في أول مائة صفحة من الكتاب بتغطية كل المواد التي جمعها و التي تدور حول تاريخ المدينة و جغرافيتها. كما تحتوي هذه الصفحات على معلومات عامة و مفيدة تتعلق بفتوات المياه و تنظيمها.

أما بقية الكتاب فيتناول ثقافة الأمثال الشعبية و يتضمن مسردا يبين لهجة السكان في أرسنجان. بالإضافة إلى ذلك يوجد في نهاية الكتاب مجموعة من القصائد المحلية و الألعاب و بعض المواد التي تتناول معتقدات سكان هذه المدينة و تعليقات عليها. و في حال كانت غاية المؤلفين كتابة عمل كامل عن هذه المدينة لتوجب عليهم تناول موضوعات أخرى كبنية العائلة فيها بالإضافة إلى أنساب عائلاتها البارزة. و يظهر من مضمون

هذا العمل موجه لجمهور يحب الشعر و يهتم بأساطير المدن و يستمتع بالقراءة عن الحياة في مدن الأناضول بأسلوب رومانسي. و باعتباره عملا مستندا إلى ملاحظات المؤلف و خبراته الشخصية في المدن الأناضولية و خصوصا إسطنبول في القرن العشرين فإن ذلك يقدم لأجيال المستقبل واحدا من المراجع الأصلية عن هذه الأماكن التي يمكن الرجوع لها.

فريال تانسوغ
ترجمة صالح العصيمي

Yılmaz, Leyla. *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002, 256pp.

ملخص

أنطاليا: الإرث المعماري لمدينة من القرون الوسطى و تطور نسجها (حتى نهاية القرن السادس عشر)

Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)

يعالج هذا العمل موضوع العمارة التاريخية التي ترسم هوية مدينة أنطاليا، حيث يدرس اثنين و عشرين نموذجا معماريا تعود إلى ما قبل نهاية القرن السادس عشر للميلاد. و تصنف الأبنية المدروسة تبعا لسماتها المعمارية مستفيدة مما تقدمه نقوشها من معلومات تاريخية بينما يتم الرجوع للمصادر التاريخية في حال عدم توافر هذه النقوش. كما تتم معالجة الأنماط الفريدة التي لا يمكن تصنيفها في أي فئة معمارية كل على حدة.

يبدأ الكتاب بلمحة تاريخية عن أنطاليا في فترة ما قبل الحكم التركي و ما بعده تتبعها دراسة للأبنية المعمارية، حيث تتم أولا مناقشة الأبنية التي حافظت على شكلها الأصلي جزئيا أو كليا و من ثم تلك التي ورد ذكرها في المصادر إلا أنها قد اندثرت في يومنا هذا.

و لا يقتصر الكتاب على دراسة البنى المعمارية فحسب بل يتعداها ليشمل الجوانب الزخرفية أيضا. كما يخصص المؤلف القسم الأخير من الكتاب لدراسة التغييرات المعمارية عبر التاريخ حيث يبحث بالتفصيل في تطور العمارة في أنطاليا بدءا من العصور الوسطى و حتى القرن السادس عشر و ذلك بالاستفادة من المعلومات المأخوذة من النقوش و المصادر التاريخية، و كذلك يعرض خريطتان مهمتان في القسم ذاته. أما النصوص الأصلية للنقوش و الترجمات التركية لها فتأتي في القسم الخامس من الكتاب تحت عنوان «النقوش».

و يشير هذا العمل إلى أنه لم يتبق أي مبنى من عهد «كيكاسوس الأول» و أن التقدم الحقيقي في العمارة تم في عهد «كيكوبات

و أما بالنسبة للحضارة العمرانية الإسلامية التركية فهو يرى أنها قامت على يد القرخانيين و الغزنويين، إلا أنه يضيف أن السلاجقة هم من قام لاحقا بتأسيس النموذج العمراني الذي يتكون من مسجد و مقبرة و خان و مدرسة، علما أن هذا النموذج يشكل قلب المدينة الإسلامية التركية.

و يبقى الكتاب بمادته الغنية مرجعا مهما عن حياة الترك الحضرية و مدنهم و عمارتهم في العصور الباكورة و الوسطى.

سيزم سيزار
ترجمة حسين عبد الساتر

Sözen, Metin. *Anadolu Kentleri, Anadolu'nun Kenti İstanbul*. İstanbul: Creative Yayıncılık, 2000, 363pp.

ملخص

مدن الأناضول، إسطنبول مدينة أناضولية

Anadolu Kentleri, Anadolu'nun Kenti İstanbul

يتكون الكتاب من جزأين يغطيان جوانب الحياة اليومية لمختلف بلدات الأناضول و بعض المقالات عن مدينة إسطنبول تحديدا، إضافة إلى صور فوتوغرافية للمناظر الطبيعية الجميلة و الأبنية التاريخية.

و في هذا العمل يتناول المؤلف انطباعاته الشخصية و أفكاره و التجارب التي عاشها في تلك البلدات و في إسطنبول و يربط ذلك بتاريخ هذه المناطق مشيرا إلى بعض أبنيتها المعمارية التي فقدت. كما يتضمن عمله تفاصيل عن المعالم التاريخية لمدن أناضولية كأنطاليا، و بورصة، و كوروم، و ديار بكر، و إيلازيق، و قسطنوني، و نيغدة، و شانلورفا، بالإضافة إلى مقتطفات عن الحياة اليومية في هذه الأماكن و أحيائها و أسواقها و أماكن الترفيه فيها. كما توجد ميزة أخرى مثيرة للاهتمام في هذا الكتاب و هي إدراجها لقصائد عن هذه المدن نظمها مشاهير الشعراء من أمثال بهجت نجاتيغيل و أحمد حمدي تانينبار، و كذلك أمثلة من النثر، و الأساطير، و تهويدات الأطفال، و الأغاني، و القصائد الطريفية.

و في الجزء الثاني من الكتاب يضع الكاتب جانبا انطباعاته الشخصية و يتحدث عن أسطورة بناء إسطنبول و أصولها و اشتقاق اسمها. و في موضوع الفتح العثماني يركز على الصروح المعمارية لهذه الحقبة التاريخية كجامع السلطان أحمد، و يديكولي (الحصن ذو الأبراج السبعة)، و برج غالاتا، و مجمع الفاتح، و مجمع السلطنة محرمة، و مجمع السلمانية، و ميدان بابازيت، و كاباليتشارشي (السوق المقيي)، بالإضافة إلى أحياء مثل إيبوب، و امرجان، و تشيمبرليتتش.

لقد كتبت فصول هذا الكتاب دون الرجوع للمراجع الأكاديمية أو حتى غير الأكاديمية لذلك فإننا لا نجد قائمة للمراجع بل إن

ملحوظا من قبل المؤرخين و الأنتروبولوجيين و الباحثين في التخطيط العمراني أيضا.

ايرج اسماعيلپور قوچانى
ترجمة مها يازجي

Cezar, Mustafa. *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1977, 520pp.

ملخص

عمارة و مدن الترك في مرحلة ما قبل الأناضول

Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık

يتناول هذا الكتاب تاريخ الاستقرار الحضري التركي ما قبل الأناضولي بين القرنين السادس و السادس عشر الميلاديين مركزا على الجانبين العمراني و المعماري لهذه المرحلة. و يشير الكاتب إلى أن أبحاث هذا المجال كانت محصورة بمعظمها في الاتحاد السوفياتي و التي كانت تعتبر منطقة آسيا الوسطى كيانا موحدًا متجاهلة للتنوع الإثني فيها. و في نفس الوقت انصب اهتمام الدراسات في أوروبا و أمريكا على إيران. و بذلك يتميز هذا الكتاب عن غيره بأنه يتناول مدن و عمارة الترك الذين عاشوا في كل من إيران و آسيا الوسطى.

تتناول فصول الكتاب الأولى بدايات الحياة الحضريّة عند الترك و تدرس ظهور مدنهم مع تركيز خاص على العصر الإسلامي و التحول الذي طرأ على الحضارة العمرانية التركية بعد انتشار الإسلام على يد الفرخانيين و الغزنويين و السلاجقة. و يخصص المؤلف فصولا مستقلة لدراسة أصل الخانات المعروفة باسم الرباط و تسميتها و وظائفها و كذلك القصور أيضا. و قد أفرد فصلا آخرًا للحديث عن اللوحات و الزخارف الجدارية باعتبارها نماذج معمارية.

كذلك يتناول الكتاب موضوع عمارة سلالات أخرى تتحدر من أصول تركية مثل الخوارزميين و الأتابكة و الإبلانيين و التيموريين. أما الفصل الأخير فيناقش الحضارات التي سكنت منطقة الأناضول قبل تواجد الترك فيها مثل الحثيين و البيزنطيين مما يخرج قليلا عن موضوع الكتاب.

و يفترض الكتاب لوجود أي خريطة تظهر حدود آسيا الوسطى و الداخلية، كذلك لا يوضح المؤلف هوية الجماعات التركية التي يشير إليها عندما يستخدم مصطلح «الترك ما قبل الأناضوليين»، إذ أن ذلك من شأنه أن يقود القارئ إلى اعتقاد خاطئ بأن الجماعات التركية الوحيدة التي انتقلت إلى منطقة الأناضول كانت مجموعة الترك الغز فقط. كما أنه يصور الترك الغز الذين تعود أصولهم إلى منطقة نهر سيحون «سرداريا» على أنهم يمثلون الترك الأوائل الذين تمتعوا بحياة حضرية مستقرة، و يضيف بأنهم كانوا متعاضدين مع الترك البدو من أمثال الغوك.

Tehran: Markaz-i Furush, Nashr-i Tarikh-i Iran, 1990-1, 1st edn, 651pp.

ملخص

إحصائيات العاصمة طهران (وثائق من التاريخ الاجتماعي لطهران في عصر القاجار)

آمار دار الخلافه تهران (اسنادی از تاریخ اجتماعی تهران در عصر قاجار)

يضم الكتاب ثلاث وثائق تاريخية تعود للعصر القاجاري، ذات مصادر يرد ذكرها في تمهيد الكتاب. تعود الوثيقة الأولى لعام ١٨٥٢ و تحمل عنوان «عدد المنازل و الأبنية الأخرى في العاصمة الباهرة طهران» و تعرض بعد مقدمة من أربعة أسطر قائمة بـ«عدد المنازل» و أماكن أداء الشعائر الدينية (تكية) و الأضرحة و المساجد و المتاجر. تصنف المنازل في هذه الوثيقة كممتلكات تعود لمواطنين عاديين و خدم، و تشمل المجموعة الثانية السكان من الأرمن و التركمان و اليهود إضافة للتجار. و عند وصف أحياء المدينة بما فيها حي الأرك و عودلجان و البازار و سنكلج و چاله ميدان (تشمال ميدان) و بعض المناطق الأخرى التي تقع خارج أبواب المدينة، تصدر قائمة المنازل بيوت كل من رئيس الوزراء و الأمراء و المشايخ و خدمهم. و بعد سرد بيوت علماء الدين و غيرهم من العلماء تدرج في القائمة بيوت المواطنين العاديين. و مع كل ذلك لا يتطرق الكتاب للملامح الهيكلية أو لمواقع هذه المنازل. كما تذكر الوثيقة في أقسامها النهائية التعداد الكلي لأماكن الشعائر الدينية (تكية) و للمدارس و المساجد و مراكز الأسلحة الثقيلة و المخازن و الأضرحة و عيادات الأطباء و مخازن الأسلحة و الأراضي غير المستغلة عمرانيا.

أما الوثيقة الثانية فهي عبارة عن نص من ثماني صفحات بعنوان «جغرافيا السكان المقيمين في العاصمة الناصرية» حرره عبد الغفار منجم باشي عام ١٨٦٩. و تخصص أربعة صفحات من هذه الوثيقة للحديث عن مناهج المقاربة الإحصائية و أوجه قصورها.

و الوثيقة الأخيرة من هذا الكتاب المؤلف أخضر عيشاه و تعود للعام ١٨٩٩ و هي بعنوان «تحديد و تسجيل الأبنية في المناطق القريبة من الخنادق المحيطة بالعاصمة الباهرة». و تتماثل الوسائل المستخدمة في تصنيف الأحياء في الوثيقتين الأولى و الثانية، بينما تتغير أسماء الأحياء و ترتيبها في الوثيقة الثالثة التي تعود لعصر مظفر الدين شاه، حيث تصنف تحت اسم «مناو». و يتم ذلك عموما تبعا لأسماء الأشخاص الذين يحملون لقب «النائب» كـ«مثنوى النائب عزيز». إضافة لذلك تطلق على العديد من المعابر اسم «الشرطة» كالمعبر المسمى «شرطة عباس».

لا تحتوي أي من هذه الوثائق على خريطة لطهران رغم أن إحداها تحمل كلمة «جغرافية» في عنوانها. و في الوقت ذاته تقدم كل منها انطبعا عن المساحة العمرانية لطهران في بداية و منتصف سني حكم ناصر الدين شاه و في بداية حكم ابنه مظفر الدين شاه قاجار أيضا. و لذا يمكن للكتاب أن ينال اهتماما

ملخصات

و لا ريب في مخاطبة المؤلف لشريحة محدودة من القراء، إلا أنه وبالرغم من ذلك يقدم تقريرا بارعا يبحث في التغيرات التي طرأت على الثقافة سنندج الشعبية من منظور ابن المدينة الباحث المهتم بالأمور الثقافية. لذا يشكل الكتاب مادة مفيدة لكل الأنثروبولوجيين المختصين أو المهتمين بهذا المجال. علاوة على ذلك، يتميز الأسلوب الذي تم تقديم العمل من خلاله بالتفرد والجمال و هو ما يستدعي للأذهان أعمال مؤلف كردي آخر هو محمد غازي، الذي استخدم أيضا اللغة الفارسية في كتاباته مثل برهان آيازي.

أخيرا لا بد من الإشارة إلى أن المؤلف لم تكن لديه الحاجة للحديث عن تاريخ مدينة سنندج، بل استعاض عن ذلك بإحالة القارئ وبشكل متكرر لكتاب الشيخ محمد مردوخ «تاريخ كرد و كردستان». و لهذا السبب فإن الكتاب لم يتضمن قائمة مراجع كما جرت العادة في المؤلفات التاريخية. و لكن وبالرغم من ذلك فقد أشار المؤلف وبشكل مباشر للمصادر المستخدمة كلما احتاج إيراد أدلة تاريخية. و كذلك فقد اعتمد في كثير من مصادره على مخطوطات قام بجمعها بنفسه مما يعزز قيمة الكتاب باعتباره مصدرا أوليا للمعلومات.

ايرج اسماعيلپور قوجاني
ترجمة هالة عدرة

سعدونديان، سيروس و اتحاديه، منصوره. آمار دار الخلافه تهران: اسنادي از تاريخ اجتماعي تهران در عصر قاجار. تهران: نشر تاريخ ايران، ۱۳۶۸، چاپ اول، ۱۵۱ص.

Sa'dvandiyan, Sirus and Ittihadiyah, Mansurah. 'Amar-i Dar al-Khilafah-yi Tihrah: Asnadi az Tarikh-i Ijtima'i-i Tihrah dar 'Asr-i Qajar.

ايازي، برهان. آينه سنندج: مصور. سنندج: ب. ايازي، ۱۳۷۱، ۸۷۸ص.

Ayazi, Burhan. *A'inah-yi Sanandaj: Musavvar*. Sanandaj: B. Ayazi, 1992, 878pp.

ملخص

مرآة مدينة سنندج: مع الصور

آينه سنندج: مصور

اعتمد المؤلف في إعداده لهذا الكتاب بشكل كبير على ما شاهده و سمعه في مدينته الأصلية سنندج خلال الفترة ما بين عامي ۱۹۳۱ و ۱۹۸۱، إذ ضمته لأنحة شاملة بالأبنية و الهياكل المعمارية جنبا إلى جنب مع الشعائر و المراسم و المعتقدات و الأساطير الخرافية و التجارة و المتاجر و مخططات المدينة و بنيتها المعمارية و كذلك الألعاب و الأنشطة الرياضية و الترفيهية الخاصة بسكان هذه المدينة. و هذا ما يجعل العمل يقترب من أن يكون دراسة شاملة لسنندج، و لكنها تتميز بعدم اقتصار دراستها الإثنوغرافية المعاصرة على فترة تاريخية محددة، بل تغطي نصف قرن من الزمن. و بالنتيجة يتجه العمل لتناول التغيرات الثقافية التي طرأت على سنندج عبر مرور الزمن. كما يتضمن كذلك العديد من الصور الفوتوغرافية بالأبيض و الأسود و التي تم التقاطها لمشاهد من هذه المدينة.

و على الرغم من استخدام الكاتب للغة الفارسية دون التطرق للغة الكردية، و هي لغة سكان مدينة سنندج، إلا أنه قد قام بإعطاء تفسيرات حاذقة لأصول بعض الأسماء الكردية. و من الممكن أن يُفسرَ عدم تخصيصه لأي جزء من الكتاب للحديث عن اللغة الكردية أو عن لهجة سكان سنندج بأنه من النادر أن تشهد اللغات تغييرات كبيرة خلال فترة لا تتجاوز النصف قرن، خصوصا و أن اهتمام الكاتب كان منصبا بشكل أساسي على توثيق التغيرات التي شهدتها المدينة على الصعيد الثقافي. و من جهة أخرى يعبر المؤلف عن رغبته بأن يساهم هذا الكتاب بتعريف جيل الشباب من أكراد سنندج على تاريخ مدينتهم القريب و الذي هو أفضل بكثير من واقعها الحالي.

37. Ali Assari and Erfan Assari, "Urban Spirit and Heritage Conservation Problems: Case Study Isfahan City in Iran", *Journal of American Science*, vol. 8, no. 1, 2012, pp. 203–8.
38. *Ibid.*, p. 206.
39. Andrew Lawler, "Isfahan: Iran's Hidden Jewel", April 2005, web 21 March 2014 <<http://www.smithsonianmag.com/people-places/isfahan-irans-hidden-jewel-1-121478518>>.
40. James L. Cobban, "The Ephemeral Historic District in Jakarta", *Geographical Review*, vol. 75, no. 3, July 1985, p. 300.
41. *Ibid.*, p. 310.
42. *Ibid.*, pp. 311, 318.
43. J. Robinson, *The Post-Soviet City: Identity and Community Development*, web 21 March 2014 <<http://libra.msra.cn/Publication/6465983/the-post-soviet-city-identity-and-community-development>>.
44. For example, see Bakhtoyor Ergashev, "Improving City Infrastructure Management in Uzbekistan: Problems and Search for New Mechanisms and Instruments", United Nations ESCAP, Centre for Economic Research, Tashkent, 2011, p. 10.
- Geographers* ("Citizenship, Space, and Identity in the City"), vol. 94, no. 2, June 2004, pp. 353, 357.
31. Michael Kimmelman, "In Istanbul's Heart, Leader's Obsession, Perhaps Achilles' Heel", *New York Times*, 7 June 2013, web 21 March 2014 <<http://www.nytimes.com/2013/06/08/world/europe/in-istanbul-taksim-square-an-achilles-heel.html>>.
32. Lara Deeb and Mona Harb, "Sanctioned Pleasures: Youth, Piety and Leisure in Beirut", *Middle East Report* ("The Politics of Youth"), no. 245, Winter 2007, p. 12.
33. *Ibid.*, p. 15.
34. *Ibid.*, pp. 18–19.
35. Amanda Erickson, "Ten Years after the Iraq War, How Has Baghdad Changed?", *The Atlantic Cities*, 18 March 2013, web 21 March 2014 <<http://www.theatlanticcities.com/politics/2013/03/10-years-after-iraq-war-how-has-baghdad-changed/5011>>.
36. Colin Freeman, "Iraq Ten Years On: Welcome to Baghdad, 'Capital of Culture' 2013", *The Telegraph*, 18 March 2013, web 21 March 2014 <<http://blogs.telegraph.co.uk/news/colinfreeman/100206948/iraq-ten-years-on-welcome-to-baghdad-capital-of-culture-2013>>.

16. Asdar Ali, "Voicing Difference", p. 314.
17. Ibid., p. 315.
18. Sheila Crane, Review of Zeynep Celik, Julia Ann Clancy-Smith and Frances Terpak (eds), *Walls of Algiers: Narratives of the City through Text and Image*, H-Urban, H-Net Reviews, May 2012, web 21 March 2014 <<http://www.h-net.org/reviews/showpdf.php?id=33784>>.
19. Gerald Krausse, "Economic Adjustment of Migrants in the City: The Jakarta Experience", *International Migration Review*, vol. 13, no. 1, Spring 1979, p. 40.
20. Ibid., p. 52.
21. Grant and Nijman, "Globalization", p. 337.
22. Ketayun H. Gould, "Parsis and Urban Demography: Some Research Possibilities", *Journal of Marriage and Family*, vol. 34, no. 2, May 1972, p. 345.
23. John R. Weeks, Arthur Getis, Allan G. Hill, M. Saad Gadalla and Tarek Rashed, "The Fertility Transition in Egypt: Intraurban Patterns in Cairo", *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 94, no. 1, March 2004, p. 90.
24. Paul J. Kaldjian, "Istanbul's Bostans: A Millennium of Market Gardens", *Geographical Review* ("People, Places & Gardens"), vol. 94, no. 3, July 2004, p. 294.
25. Ibid., p. 287.
26. Thomas Erdbrink, "Annual Buildup of Air Pollution Chokes Tehran", *New York Times*, 6 January 2013, web 21 March 2014 <<http://www.nytimes.com/2013/01/07/world/middleeast/tehran-is-choked-by-annual-buildup-of-air-pollution.html>>.
27. Kaveh Ehsani, "Municipal Matters: The Urbanization of Consciousness and Political Change in Tehran", *Middle East Report* ("Pushing the Limits: Iran's Islamic Revolution at Twenty"), no. 212, 1999, pp. 22, 24-6.
28. Masoud Kheirabadi, *Iranian Cities: Formation and Development*, Syracuse: Syracuse University Press, 2001, pp. 22, 30.
29. Mudjtaba Rathore, Masror Hausen, Amir Rana, Safdar Sial and Abdul Mateen, *Profiling the Violence in Karachi* (Report), Islamabad: Pak Institute for Peace Studies, vol. 2, no. 3, July-September 2009, pp. 6-8.
30. Anna Secor, "There Is an Istanbul that Belongs to Me", *Annals of the Association of American*
الامبراطورية البيزنطية و قبلها الرومانية الشرقية باعتبارها ثقافة يونانية
6. تتم الإشارة هنا إلى إسطنبول و القاهرة، و بشكل أقل إلى بغداد و طهران و كراتشي و كابل
7. Richard Grant and Jan Nijman, "Globalization and the Corporate Geography of Cities in the Less-Developed World", *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 92, June 2002, p. 321.
8. Brian D. Clark and Vincent Costello, "The Urban System and Social Patterns in Iranian Cities", *Transactions of the Institute of British Geographers*, Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers), no. 59, July 1973, p. 99: «لقد تشكلت النظريات المتعلقة ببنية المدن في بلدان العالم النامي حديثاً، و تشتمل بمعظمها على تعميمات قد لا تنطبق في بعض البلدان المحددة».
9. Jean-Louis Cohen, "Architectural History and the Colonial Question: Casablanca, Algiers and Beyond", *Architectural History*, vol. 49, 2006, pp. 350, 367-72.
10. Kamran Asdar Ali, "Voicing Difference, Gender and Civic Engagement among Karachi's Poor", *Current Anthropology*, vol. 51, no. S2, October 2010, p. 313.
11. Cohen, "Architectural History and the Colonial Question", p. 357.
12. Hans-Dieter Evers, "The End of Urban Involvement and the Cultural Construction of Urbanism in Indonesia", *Internationales Asienforum*, vol. 38, 2007, pp. 53-4.
13. Hasan Kayali, *Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism and Islam in the Ottoman Empire 1908-1918*, Berkeley: University of California, 1997, p. 212 (conclusion): في الخاتمة يشير المؤلف إلى الاتجاهات القومية في العالم العربي و التي كانت تلقت مساندة أوروبية. و قد كانت بعض الشخصيات البارزة التي كانت تتحلى بالطموح، مثل أمير مكة الشريف حسين، ترغب في المحافظة على سيطرتها على المناطق الخاضعة لها. إذ تمكن هؤلاء بمساندة بريطانية قوية من المساهمة في انفصال المناطق العربية عن الدولة العثمانية آنذاك، كما تمكنوا، ضمن الواقع الجيوسياسي الجديد الناجم عن الاحتلال الخارجي، من تحضير الظروف لظهور حركات ذات أجندات قومية في منطقتي الأناضول و الهلال الخصيب.
14. Amy Mills, "Narratives in City Landscapes: Cultural Identity in Istanbul", *Geographical Review* ("New Geographies of the Middle East"), vol. 95, no. 3, July 2005, p. 457.
15. Ibid., p. 445.

الحصول على معلومات عن هذه المناطق. و بما أن ما قدمته وسائل الإعلام مؤخرا من صور من مدينتي إسطنبول والقاهرة لم يقدم تصورا واقعيا كاملا، لذلك فمن المهم أن يتم إيجاد مصادر أخرى للمعلومات و أن يتم الرجوع إلى تحليلات من مصادر أكاديمية محلية و غير أكاديمية في سبيل دفع النقاشات الجارية في أوروبا الغربية و أمريكا الشمالية نحو فهم أعمق. و للمساهمة في تعزيز هذه النقاشات فقد تم في هذا المجلد جمع ما يزيد عن ٢٠٠ ملخص لأعمال صدرت في بلدان ذات أغليات مسلمة. و إن غياب الملخصات التي تعود لبعض المناطق يجب أن لا يعتبر غفلة، بل إن ذلك يمثل تحديا يتمثل في إمكانية الوصول إلى باحثين من هذه المناطق من العالم. و علاوة على ذلك فإن ما يثير اهتمام المؤلفين يختلف من منطقة إلى أخرى، و قد انعكس صدق ذلك من خلال الأعمال التي تم تجميعها، حيث توجد بعض الموضوعات المحددة التي تتعلق بالمدن و التي لم تتم تغطيتها في بعض البلدان المذكورة هنا. و بذلك سوف يكون بإمكان الباحثين المحليين و الدوليين إضافة إلى الوكالات الحكومية استكشاف الثغرات الموجودة في الأبحاث التي تتناول موضوعات عمرانية محددة من خلال إلقاء نظرة على الملخصات الموجودة في هذا المجلد.

و في الخلاصة فإن موضوع «المدن» يساعد في تحقيق حالة إدراك مرئي لما تتمتع به الإنسانية من تنوع، إذ تشكل المدن تعبيرا ديناميكيا للحضارة الإنسانية، و تتطور هي و من يقطنها من الناس لتدخل في عمليات تغيير تتحدد وفق ما يحمله هؤلاء الناس من أفكار و طموحات. و تشهد المدن أيضا تحولات ثقافية تتعزز من خلال ما يطرأ عليها من اتجاهات جديدة و حكام جدد و غزاة و حركات شعبية. و قد دفعت حالة عدم الاستقرار السياسي و الانفجار السكاني الخارج عن السيطرة خلال العقود الأخيرة في المجتمعات المسلمة إلى الوصول بهذه التغييرات إلى مستوى أكثر تطرفا. إلا أنه و من المرجو من هذا المجلد أن يساعد و يشجع على القيام بأبحاث تتناول موضوع المدن في المجتمعات المسلمة مع الاحتفاظ بقدر أكبر من التوازن.

ملاحظات:

1. "How the Experts Would Fix Cities", *Bloomberg Businessweek*, 18 October 2012, web 21 March 2014 <<http://www.businessweek.com/articles/2012-10-18/how-the-experts-would-fix-cities#p1>>.
2. المقصود هنا بلاد الرافدين و مصر و وادي السند
3. Michael Morony, "Mada'en", *Encyclopaedia Iranica*, 2009, web 21 March 2014 <<http://www.iranicaonline.org/articles/madaen-sasanian-metropolitan-area>>.
4. Colin Paul Mitchell, Review of *Iranian Cities: Formation and Development* by Masoud Kheirabadi and *Tehran: The Making of a Metropolis* by Ali Madanipour, *British Journal of Middle Eastern Studies*, vol. 31, May 2004, p. 117.
5. المقصود بالامبراطورية البيزنطية هنا الإشارة إلى ثقافة.

جراء هذه البنية التحتية الجديدة⁴¹ و في سنة ١٩٧٠ قام حاكم مدينة جاكارتا بالبدء بمشروع يهدف إلى ترميم مركز المدينة التاريخي، إلا أن المشروع لم يستمر أكثر من أربعة أعوام لتبلغ تكاليفه أربعة ملايين دولار و كانت النتيجة أنه أدى إلى الحفاظ على مبان قليلة فقط. و لم يكتب النجاح في النهاية لهذا المشروع إذ لم يحقق النتائج المرجوة منه و ذلك كان يعود بشكل جزئي إلى قلة الموارد المالية⁴².

لم تجذب المراكز الحضرية العائدة لفترة ما بعد الاتحاد السوفيتي في آسيا الوسطى انتباه الباحثين في الغرب إلا منذ فترة قريبة، و من الممكن أن يتم تقسيم المدن في هذه المنطقة إلى مجموعتين: تضم الأولى مدنا تاريخية شهدت تهميشا سياسيا إبان الحقبة السوفياتية، مثل مرو و بخارى و سمرقند. و أما المجموعة الثانية - و من بينها مدينتي طشقند و دوشانبه- فتتمتع بأهمية أقل من الناحية التاريخية لكن تم اختيارها من قبل السوفيت لتكون مراكز إدارية إقليمية. بالنسبة للمدن التاريخية فهناك توثيق جيد للفترات مبكرة، إلا أنه و بعكس ما هو متوفر في معظم البلدان المسلمة الأخرى لا يوجد الكثير من الأبحاث المحلية الجديدة التي تتناول هذه المدن من جوانب معرفية متعددة. إن أمورا كالأزمات السكانية أو القضايا المتعلقة بالبنية التحتية الحديثة ليست محط اهتمام الباحثين المحليين الذين انصب جل اهتمامهم على النواحي التاريخية و الاكتشافات الأثرية في مدن آسيا الوسطى.

و بشكل لا يدعو للمفاجأة شهدت آسيا الوسطى اضطرابات كبيرة بعد انهيار الاتحاد السوفيتي، ففجأة وصل التخطيط العمراني السوفيتي إلى نهايته تاركا سكان هذه المنطقة في حالة من الحيرة و عدم الاستقرار. و بينما كان الحصول على مسكن يعد حقا للناس إبان الحقبة السوفيتية⁴³ تغيرت هذه الحالة بعد تشكل دول آسيا الوسطى المستقلة. و قد واجهت المنطقة تحديات عمرانية كانت تقف وراءها معدلات الولادة المرتفعة إضافة إلى موجات الهجرة من الريف، غير أن الحكومات و الباحثين المحليين لم يتناولوا هذه التحديات بل اقتصر ذلك على ما تم التطرق إليه في تقارير دولية⁴⁴ و مما ساهم في عدم وجود أبحاث شاملة في هذا الموضوع هو الافتقار إلى الاستراتيجية الواضحة لعملية التطور العمراني، و هذا ما يفسر ندرة المنشورات التي تتناول قضايا متعلقة بالبنية التحتية و الأنتروبولوجيا و الإثنوغرافيا.

التشجيع على القيام بأبحاث أكثر في المستقبل

بالرغم من وجود الكثير من الموضوعات و المناطق التي و من دون شك تستحق أن يتم التطرق إليها، إلا أن مشروع ملخصات ثقافات المسلمين «MCA» قد قام من خلال هذا المجلد بتحقيق المهمة المرجوة منه، و ذلك من خلال إظهاره مرة أخرى التعددية التي تتمتع بها المجتمعات المسلمة. فموضوع «المدن» يُعدُّ واحدا من أكثر الموضوعات التي يمكن إدراكها بالواقع الملموس و حتى الناس العاديين بإمكانهم الخوض فيه من خلال سفرهم و ترحالهم. و لسوء الحظ هناك حاليا صعوبات في الوصول إلى عدد من المدن التاريخية في بعض البلدان ذات الأغليات المسلمة، و هذا يعود إلى ما تشهده هذه البلدان من اضطرابات. لذلك يتم الاعتماد بشكل أكبر على الإعلام من أجل

الموضوعات التي تغطيها هذه الكتب تكتسب قيمة أكبر من أي شيء، وذلك لما تقدمه من تصورات محلية لعناصر ثقافية قد لن تكون موجودة بعد الآن.

التراث و كيفية المحافظة عليه

تحدث القطيعة بين المدن الكبيرة و ماضيها عندما تفقد ارتباطها بسكانها الأصليين و تقع فريسة الاستثمارات الساعية إلى تجديد البيئة العمرانية فيها. و كما ذكرنا سابقا فإن عملية التحديث الاقتصادي التي تحدث في المراكز الحضرية تشكل أحيانا تهديدا أكبر لهذه المدن. و بالعموم لم تتم في مدينة طهران على سبيل المثال المحافظة على المناطق التاريخية بشكل جيد كما أن عملية التجديد العمراني في هذه الحالة لم تستهدف تطوير المناطق السكنية بل كانت تقوم على استبدال البيوت بأبنية عالية متعددة الطوابق. و بسبب عدم احتواء طهران على مناطق ذات تراث تاريخي بارز فمن الأجدى أن نقوم بدراسة مدينة أصفهان لكي نتمكن من تقييم المساعي الإيرانية في مجال المحافظة على هذه المناطق. فبالرغم من أن الأوابد الأثرية في أصفهان مسجلة ضمن قائمة التراث العالمي لليونسكو، إلا أن الدلائل تشير إلى تعرض هذه المواقع للضرر.³⁷ و تدل بعض الأبحاث التي قام بها الإيرانيون أنفسهم على وجود مبادرات من شأنها معالجة المشاكل الناجمة عن التلوث و الإزدحام إضافة إلى محاولات تطوير نظام النقل. و قد تم الطلب من الحكومة أن تقوم بتطوير استراتيجيات تمكن من الحفاظ على هذه المواقع. و أوصى مسؤولون مختصون بالتراث الثقافي بضرورة إخضاع عمليات البناء في المناطق الحساسة في أصفهان للقوانين الصارمة إضافة إلى ضرورة أن تبقى هذه المناطق مغلقة أمام حركة المرور.³⁸ و بالرغم من ذلك، لم يتم أخذ التحذيرات الصادرة عن اليونسكو على محمل الجد، فشهدت المناطق القريبة من هذه المواقع عمليات تطوير عمرانية جديدة ترافقت مع تدهور حالة المرور نحو الأسوأ، إضافة إلى إقامة خط قطار الأنفاق تحت واحد من الشوارع التاريخية مما زاد من التأثير السلبي على المعالم الأثرية في المدينة. و من النتائج الأخرى لغياب التخطيط الكافي بالإضافة إلى التغيرات البيئية أن وصل النهر الرئيسي في المدينة إلى حالة جفاف.³⁹

و عموما يشكل الحفاظ على الأماكن التاريخية في بلدان العالم الثالث مهمة جسيمة إذ تتسبب القيود المالية بقيام المسؤولين بالتركيز بشكل أكبر على الأمور الأقل أهمية مثل مستحقات موظفي الشؤون البلدية من دون أن يتم التركيز على المناطق التراثية بشكل كاف.⁴⁰ و تشكل مدينة جاكارتا نموذجا عن هذه الحالات، ففي القرن السابع عشر قام الهولنديون ببناء منطقة «باتافيا» فيها، و نمت المدينة في سبعينات القرن العشرين لتضم أكثر من خمسة ملايين نسمة و تتغير معالمها بعد أن كانت قد تشكلت في ستينات القرن ذاته نتيجة تجمع مجموعة من القرى. و في هذه الفترة تم استخدام المباني القديمة لأغراض إدارية كما لم تبدل غاية كافية بالأماكن المفتوحة. و كما هي الحال بالنسبة لمدينة أصفهان فقد كان هناك خطط لإقامة طرق تمر عبر المناطق التراثية، و في حال قامت الحكومة بتنفيذ مثل هذه الخطط لكان قد تم إلحاق الضرر بالمواقع التاريخية المتبقية من

السياسية الحاكمة. و قد أظهر التواجد الفعلي للحشود في هاتين الساحتين و إيصال صوتهن للإعلام أهمية الأماكن العامة في المدن التاريخية الكبيرة في البلدان ذات الأغلبية المسلمة. و لذا فإنه ليس بإمكان التغطية الإعلامية لهذه التجمعات السياسية الهائلة سوى أن تفتح المجال لنقاشات جديدة حول «دور الأماكن العامة في مجتمعات المسلمين»، و ذلك في ما يتم نشره على المستويين المحلي و الأجنبي.

الأثار الناجمة عن الحرب

عانت إسطنبول و كراتشي من الآثار التي خلفتها النزاعات التي عاشتها المجتمعات العرقية و الدينية، و قد وقعت هذه الكوارث بعد الحروب التي نشبت في النصف الأول من القرن العشرين و التي أدت إلى تقسيم كل من الإمبراطورية العثمانية و شبه القارة الهندية إلى دول أصغر تمتعت باستقلالها. و منذ وقت ليس ببعيد تضررت مدينتا بيروت و بغداد بعد معاناتهما من آثار التدخلات الخارجية و الحروب الأهلية التي شهدت تصارع مجموعات مذهبية مختلفة.

و بعد أن شهدت بيروت صراعا داميا لأكثر من عقد من الزمن بقيت حتى الآن مقسمة وفق الانتماءات الدينية و الطبقية، حيث تعد مثلا المناطق الشيعية في جنوب المدينة أقل ازدهارا من غيرها.³² و في تسعينيات القرن الماضي تمكن الشيعة من توطيد مكانتهم في المدينة كما قاموا بتحديد نطاقهم الذي أكد على القيم الدينية للمجتمع الشيعي. و على سبيل المثال تم تخصيص شواطئ غير مختلطة في جنوب بيروت و ذلك بهدف استيعاب النساء الشيعيات المتدينات و اللواتي ترغبن باستخدام شواطئ تتوافق مع الشرع.³³ و بالتزامن مع السياسة الليبرالية التي جاء بها رفيق الحريري فقد تم بذل الجهود لتحسين البنية التحتية للضاحية الجنوبية كما تم تشييد بعض الشقق الباهظة التكاليف.³⁴ و في وقت لاحق لما حدث في بيروت، فقد أثرت فظاعة الحرب على بغداد و اكتسحتها توترات طائفية أدت بحاضر المدينة ليصبح هزيلا بالمقارنة مع ماضيها المجيد عندما كانت تحت حكم الخلفاء، إذ كانت تعد محط جذب للشعراء و أصحاب العلم. و رغم تمتع مدينة بغداد اليوم بكل المرافق التي تجعل منها مدينة حديثة بما في ذلك من شبكات الاتصال المحمول و الانترنت و اللواقط الفضائية و إقامة مجمعات تسوق جديدة و ظهور النوادي الليلية، إلا أنها تفتقر للأمان و تبقى حياة الناس فيها عرضة للخطر.³⁵ و قد كان من نتائج غياب الأمن عن بغداد أن امتنع الباحثون على ما يبدو عن القيام بالأبحاث فيها حيث أصبح كل نشاط ثقافي في هذه المدينة يشكل تحديا.³⁶

و قد شهدت العقود القليلة الماضية إلحاق الأذى بالعديد من المدن التاريخية الأخرى و ذلك بسبب آثار الحروب في بلدان ذات أغلبية مسلمة مثل أفغانستان و سوريا. و لم تقف نتائج هذه الحروب عند حد تعريض المباني و المعالم التاريخية للخطر بل امتدت أيضا لتلحق الضرر بما تحتويه هذه البلدان من تراث ثقافي غير مادي. و في هذا السياق فقد تمت في هذا المجلد فهرة سلسلة من الكتب التي تغطي الإرث المدون و الشفهي لمدن مثل دمشق و حلب و هراة. و نتيجة للحرب الطويلة الدائرة في أفغانستان إضافة إلى الصراع المستجد في سوريا فإن

الانقسام الإثني

لقد ظهرت مؤخرًا بعض الدراسات التي تتناول أكثر بلدان العالم الإسلامي كثافة بالسكان مثل إندونيسيا والباكستان وإيران وتركيا، وقامت هذه الدراسات بمعالجة بعض القضايا المتعلقة بالبنى التحتية والنمو السكاني على الرغم مما يحمله ذلك من مخاطر إثارة ردات فعل سياسية أو دينية. وقد شمل تأثير الانقسامات الإثنية العديد من المدن الرئيسية في العالم الإسلامي، وفي حالة طهران مثلًا لم ينتج عن هذه الاختلافات أي نوع من المواجهة أو المشاكل فمعظم سكان المدينة يتكلمون اللغة الفارسية بينما يهيمن الأذر الذين يتكلمون اللغة التركية على البازار الذي يشكل قلب المدينة الاقتصادي ولذلك فإن الاختلافات الاجتماعية والاقتصادية هي التي تشكل الانقسام الأكبر في المدينة. وعلى العكس من ذلك فقد كان للانقسامات في كل من إسطنبول وكراتشي جذورًا تاريخية انبثقت مما شهدته كل منهما من حرب ضروس شكلت دولها الحديثة. وبخلاف إسطنبول التي لم تعد تعاني من الحرب بقيت كراتشي عرضة للصراعات الدينية والإثنية التي ما فتئت تجتاحها، لتؤلب سكان المدينة الأصليين المنحدرين من أصول سندية على مواجهة المهاجرين، ولتقوم أيضًا في مناسبات أخرى بإشراك جماعات مذهبية ومليشوية تسعى إلى فرض ألوانها السياسية والدينية على السكان.²⁹ في مدينة كراتشي اكتسبت عملية الاستيلاء على الأمكنة بعدًا سياسيًا إلى جانب البعد المادي إذ شهدت هذه العملية مشاركة جماعات متعارضة فيما بينها، بينما لم تكتسب هذه العملية في إسطنبول سوى بعد نظري. فيشكل نظري وبالنسبة للتوجهات الجمهورية التي كانت تدعو لقيام دولة تركية حديثة قومية لم يكن من المفترض لإسطنبول أن تكون مدينة متعددة الثقافات، وبحسب هذه الأفكار فقد تم بناء الدولة التركية لتكون وطنًا للشعب المنحدر من أصول تركية والموجود جغرافيًا في الأناضول، ولهذا فعند تأسيس الدولة التركية بين سنتي ١٩٢٣ و ١٩٢٤ لم تكن إسطنبول تتوافق مع هذا المبدأ، ما دفع سكانها من غير المسلمين لمغادرتها وبالمقابل الكثير من المسلمين من المقاطعات الموجودة في الجزء الآسيوي من تركيا هاجروا إليها. لكن وبالرغم من ذلك لم تتحول إسطنبول إلى مدينة متجانسة خالية من الاختلافات العرقية، إذ نتج عن موجة الهجرة الجديدة هذه حالة من الإقصاء الاجتماعي والمكاني حيث أن الحالة الاقتصادية الفقيرة للأكراد و انتماءهم الإثني جعلاهما دخلاء في هذه المدينة.³⁰

وبمحض الصدفة فقد دفعت الأحداث الأخيرة التي شهدتها مدينة إسطنبول إلى إعادة إحياء أشباح الماضي، وهذا ما تمثل في نية حزب العدالة والتنمية الحاكم إقصاء العامة عن ساحة تقسيم. حيث لجأ المتظاهرون إلى المقبرة الأرمنية التي كان قد استولى عليها الجمهوريون منذ سبعة عقود وحولها إلى منزهة. وهدف المتظاهرون من وراء ذلك إلى لفت الانتباه على المستوى الدولي من خلال إيجاد تشابهات بينهم وبين الأرمن الذين تمت التضحية بهم في النصف الأول من القرن العشرين في سبيل تحقيق بعض الأجندات السياسية.³¹ وكما هي الحال بالنسبة إلى ساحة التحرير في القاهرة فقد تحولت ساحة تقسيم في إسطنبول إلى رمز يعبر عن سخط الشعب تجاه المؤسسة

و إسطنبول لتصبح عبارة عن أبنية حديثة ذات ارتفاعات عالية مع مواقف معبدة للسيارات وذلك بسبب الافتقار إلى الأماكن المفتوحة، علما أن ذات المناطق كانت في السابق تضم منازل فسحة وحدائق كانت منتشرة بشكل كبير. ولم يتم اعتبار المخاوف البيئية أولوية بسبب الحاجة الكبيرة لشغل الحيزات المكانية إضافة إلى ارتفاع تكاليف الحفاظ على الأراضي.²⁴ وليست الأماكن السكنية هي الوحيدة المتأثرة بعملية محاكاة المدن الحديثة في أمريكا الشمالية بل إن ذلك امتد أيضًا ليشمل مناطق الأسواق، إذ حلت مجمعات التسوق الحديثة مكان الأسواق التقليدية.²⁵

التخطيط العمراني

تزداد الحاجة للتخطيط العمراني عند التعامل مع مدن موجودة في العالم الإسلامي وذلك بسبب تأثير حياة المواطنين القاطنين فيها نتيجة الفوضى الناجمة عن الانفجار السكاني والتحول نحو المجتمع الصناعي. وتواجه بعض المدن الكبيرة في هذا الجزء من العالم مشاكل بيئية خطيرة، ففي شهر كانون الثاني سنة ٢٠١٣ أعلنت طهران أن مستويات التلوث العالية فيها قد تسببت بشلل المدينة.²⁶ وفي فترة الحرب مع العراق بين سنتي ١٩٨٠ و ١٩٨٨ ازداد عدد سكان طهران بأكثر من الضعف، كما أن ذلك ترافق مع فشل مجلس المدينة بالاستثمار في البنية التحتية لهذه العاصمة. وقد قام غلام حسين كراباشي رئيس بلدية طهران في فترة ما بعد الحرب بزيادة الضرائب وإنقاص الخدمات المقدمة بالمجان، وما دفعه إلى ذلك هو انحسار الموارد المتوفرة إضافة إلى الميزانية المحدودة لدى الحكومة آنذاك. فقام بفرض رسوم ازدحام على السيارات كما هدف إلى تطوير المناطق الفقيرة في جنوب المدينة والقيام ببناء مجمعات تسويق كبيرة.²⁷ ونتيجة لقسوة الطقس في إيران فقد كان الإيرانيون تاريخيًا حريصون كثيرًا في بناء مدنهم على أن يتمكنوا من التعامل مع المناخ ومصادر المياه وذلك من خلال قنوات المياه الممتدة تحت الأرض والتي كانت معروفة بالفارسية باسم «كاريز» أو «قناة».²⁸ إلا أن النمو السكاني في العقود الثلاثة الأخيرة بدا وكأنه دفع بالأمور لتخرج عن السيطرة فازدادت الحاجة لمواجهة مشاكل مصادر المياه في مدينة طهران، وأما الآن فإن المدينة بحاجة كبيرة إلى وضع استراتيجية تجديد عمراي يكون بمقدورها الاستجابة لظاهرة التزايد السكاني الدائمة.

وبالرغم من التحديات الواضحة التي تواجه المدن المتضخمة الرئيسية في العالم الإسلامي إلا أنه كان هناك في الماضي عملية تخطيط طموحة تهدف إلى تحسين البنية التحتية لهذه المراكز العمرانية البارزة. وقد أعدت تقارير وخطط للتخفيف من الازدحام في إسطنبول والقاهرة وطهران في منتصف القرن العشرين أدت في الثمانينات والتسعينات إلى تشييد أنظمة قطارات الأنفاق الحديثة. لكن الانفجار السكاني في هذه المدن كان هائلًا إلى حد لم تكن معه شبكات هذه القطارات أو رسوم الازدحام كافية للتخفيف من مشاكل النقل.

والحذر عند التطرق لقضايا البناء والصناعة وإدارة حركة المرور. كما أن هذا يضع على عاتق القائمين على التخطيط العمراني في هذه المناطق مواجهة بعض المسائل التي تختلف كثيرا عما يوجد في البلدان المتقدمة حيث عدد السكان آخذ بالتناقص. و في العديد من البلدان ذات الأغلبية المسلمة تنسم الثقافة الحضرية بالحركة والديناميكية،²¹ وبناء عليه يجب إعادة تشكيل الحيزات المكانية التي تتواجد في هذه الحواضر بشكل أسرع بكثير مما يتم في المدن الأوروبية. وتجدر الإشارة إلى أن الازدياد في معدل النمو السكاني في القاهرة و كراتشي و طهران هو في مستويات لم تشهدا أوروبا منذ أزمة النفط سنة ١٩٧٣ .

و قد استخلصت الدراسات السابقة التي ركزت بشكل رئيسي على المجتمعات الأوروبية أن ظاهرتي التمدن و التحول نحو المجتمع الصناعي قد شكلتا الأسباب الرئيسة وراء انخفاض معدلات الخصوبة،²² إلا أن العالم الإسلامي لم يشهد أي تحول مواز في هذا الاتجاه. ففي فرنسا و إنكلترا تتلقى العائلات ذات الدخل المنخفض دعما ماليا في مجال السكن و هذا ما يمكنها من الاندماج و العيش في المدن. أما في البلدان النامية فإنه يتوجب على أولئك الذين لا يتمتعون بحظ وافر أن يعتمدوا على أنفسهم و أن يقوموا بتشييد منازلهم الخاصة في مناطق الضيق حيث تظهر هذه المستوطنات العشوائية حول المدن المتضخمة. و تعد القاهرة واحدة من المدن التي تحتوي على مثل هذه المناطق التي ينتهي إليها المهاجرون من المناطق الريفية إضافة إلى بعض الشباب من أصحاب الدخل المنخفض و الذين يقيمون بالأساس في مناطق حضرية. و بناء على النظريات التي تم التوصل إليها من خلال الدراسات التي أجريت على المراكز الحضرية في أوروبا فإن معدل الخصوبة في القاهرة يجب أن يكون أدنى مما هو عليه في المناطق الريفية في مصر، إلا أن الأمر في الواقع يبدو مختلفا حيث أن معدل الخصوبة في كلتا المنطقتين يبدو متطابقا، و لذلك فإنه يجب التنبيه إلى التباين الحاصل بين المدن الأوروبية و تلك المدن الموجودة في شمال أفريقيا. كما أن ذلك يستلزم اللجوء إلى استخدام أدوات بحثية مختلفة عند القيام بتناول المدن العربية بشكل عام. و هنا يبرز دور الأبحاث التي تقوم بها مؤسسات موجودة في المدن العربية، إذ من الممكن أن تلعب هذه الأبحاث دورا بارزا في هذا المجال كونها واقعة في المناطق التي يتم دراستها. و يمكن لهذه الأبحاث أن تساهم في تطوير الدراسات الحضرية و أن تدفع بنظريات جديدة للظهور في هذا المجال تكون قابلة للتطبيق على المدن الموجودة في الدول النامية مما سيمكن على سبيل المثال من استخدام الدراسات التي تتناول مدينة القاهرة كنماذج تساعد في دراسة حالات مشابهة في كراتشي أو طهران. و تعد الدراسة التي تقارن معدلات الخصوبة عند المهاجرين و السكان المحليين واحدة من هذه الحالات.²³ من جهة أخرى فإن المعدلات التي تتوسع بها الأحياء السكنية المختلفة تشكل أمرا آخر يمكن ملاحظته عند القيام بدراسة مدن موجودة في بلدان ذات أغلبية مسلمة، إذ أن المناطق الفقيرة هي ليست المناطق الوحيدة التي تشهد نموا سكانيا.

و تمتد مناطق العشوائيات لتتوسع بشكل أقي على عكس ما يحصل في المناطق الغنية في المدن إذ تأخذ هذه المناطق بالنمو بشكل عمودي يسمح بظهور أبنية ذات ارتفاعات عالية في كل مكان. و قد تم تحويل الأحياء السكنية الغنية في طهران

سياسي إضافة إلى ما تسجله هذه المدينة من حضور ضعيف في تاريخ العالم. و مقارنة بمدينة إسطنبول فإن حجم الدراسات التي تناولت الجوانب الإثنوغرافية و الأنثروبولوجية لكراتشي يبقى أصغر. و قد تجاوزت شهرة مدينة إسطنبول شهرة معظم مدن العالم لما تمتعت به منذ القدم من تركيبة متعددة القوميات و المذاهب، و أما بالنسبة لمدينة كراتشي فلم تظهر على خطوط رحلات الرحالة و التجار العالميين إلا في وقت متأخر جدا، و فيما يتعلق بتنوع مذاهبها فإن ذلك قد حدث بعد القرن الثامن عشر وصولا إلى الفترة التي شهدت تقسيم شبه القارة الهندية. و بالرغم من أن إسطنبول قد شهدت خروجا كبيرا للأقليات اليونانية و الأرمنية و اليهودية إلا أن ما تشهده المدينة حاليا من استقرار إضافة إلى علاقة الانسجام التي تجمعها مع أوروبا على المستوى الجيوسياسي قد جعلتها محط جذب للأجانب بشكل متزايد. و أما بالنسبة لمدينة كراتشي فلم تتوقف الهجرة إليها بعد تقسيم شبه القارة الهندية على الرغم مما تواجهه المدينة من عنف طائفي و مستوى متدن من الاستثمار في بنيتها التحتية،¹⁶ حيث لم تنتهي الهجرة إليها عند حد وصول المهاجرين المسلمين الذين قدموا من الهند بل استمر الناس بالزوح إلى هذه المدينة ليس فقط من بعض المناطق الباكستانية الأخرى و إنما أيضا من بعض البلدان الأكثر فقرا مثل بنغلادش و نيبال و ميانمار.¹⁷

إن ما شهدته مدينتا إسطنبول و كراتشي من تحول سكاني كان في بداية الأمر نتيجة لبعض الأحداث التاريخية الجوهرية التي نتج عنها موجات كبيرة من الزوح و الهجرة الدائمة. و بعض المدن مثل طنجة و الجزائر شهدت خروج أعداد أكبر من المهاجرين الذين كانوا قد قدموا إلى هذه المدن إبان الفترة الاستعمارية، و بعد خروج المستعمر لم يشأ هؤلاء العيش تحت حكم السكان الأصليين فأثروا مغادرة هذه المدن ليدفع ذلك ببعض السكان المحليين في المناطق المجاورة إلى الانتقال و العيش في هذه المدن.¹⁸ و شهدت جميع المراكز الحضرية الرئيسية في العقود الأربعة الأخيرة موجات تدفق للمهاجرين من المناطق الريفية و المراكز الحضرية الأصغر مساحة، إذ شكلت هذه الظاهرة ضغطا شديدا وقع على عاتق بعض المدن كطهران و جاكرتا و القاهرة و إسطنبول و كراتشي و الجزائر من أجل استيعاب السكان الجدد.

تحديات مستمرة: الانقسام الاجتماعي بين الأغنياء و الفقراء

شكلت موجات الهجرة الكبيرة عينا على البنية التحتية لهذه المدن، فقد كان عدد المهاجرين إلى مدينة جاكرتا من المناطق الريفية هائلا لدرجة اعتبارها «مدينة مغلقة» سنة ١٩٧٠ نتيجة للقوانين التي منعت المهاجرين الجدد من الاستقرار في التجمعات السكنية الحضرية.¹⁹ و بالرغم من ذلك فقد تمكن العديد من المهاجرين من الاستيطان في مناطق هامشية إلا أنهم مع مرور الوقت كانوا أكثر نجاحا في إيجاد فرص العمل من السكان المحليين.²⁰ و من جانب آخر فإن العدد الكلي للناس قد أثقل كاهل المناطق الحضرية فأصبحت مكتظة بالسكان.

لذلك يصبح التخطيط هنا عاملا أساسيا إذ لا توجد هناك حدود تمنع المهاجرين من دخول هذه المدن مما يوجب توخي الدقة

تتناول المدن الإندونيسية والماليزية بعدا جديدا يتم إضافته إلى مجال الدراسات الحضرية في البلدان ذات الأغلبية المسلمة و في مناطق أخرى كذلك.

شهدت بعض المدن الرئيسية في البلدان ذات الأغلبية المسلمة حدوث تغييرات كبيرة بعد سقوط الامبراطورية العثمانية، إلا أن هذه التغييرات أخذت بالتسارع بشكل أكبر في الأربعينات والخمسينات من القرن العشرين، فقد فقدت العديد من المدن التاريخية مثل إسطنبول والإسكندرية و إزمير جزءا كبيرا من نسيجها الاجتماعي التعددي بسبب ما شهدته من تأثير لإيديولوجيات تخطت الحدود القومية لبلدانها، إضافة إلى التداخلات الأجنبية في شؤونها المحلية.¹³ و أما بالنسبة لبعض المدن الأخرى ذائعة الصيت مثل بغداد و دمشق فقد تحولت إلى مناطق كوارث بعد أن كانت في أيام مجدها تشكل قلب الامبراطوريات الإسلامية و مراكز بارزة للفن و الثقافة حتى وقت قريب جدا. و قد خسرت معظم هذه المدن مكانتها العالمية لصالح مدن عالمية حديثة التطور كدبي و أبو ظبي. و في هذا السياق برزت أيضا مدينة إسطنبول التي لم تعتمد فقط على تطلعات مواطنيها لجعلها مركزا حضاريا دوليا كبيرا، بل و قد ارتكزت أيضا على تلبية تطلعات بعض الأطراف الدولية، باعتبارها مدينة تاريخية قديمة تقع على بوابة أوروبا.

تحولات جذرية و ذكريات ثابتة

على الرغم من التقلبات المتعددة التي شهدتها مدينة إسطنبول إلا أنها بقيت لألف عام محافظة على مكانتها و لم تتحدر بها الحال لتتحول إلى مدينة هامشية. و على الرغم من تحول المدينة من المسيحية إلى الإسلام بقيت إسطنبول تحتفظ بذكريات تعود إلى مذاهب متعددة شهدتها المدينة في الماضي، و قد بقيت هذه الذكريات متجلية في عمارتها إضافة للكتب التي تم نشرها عن إسطنبول. و لم تفقد هذه المدينة طابعها العالمي القديم إلا في الستين عاما الماضية. و ماتزال آثار المجتمعات اليونانية و الأرمنية التي كانت تعيش في هذه المدينة قائمة حتى يومنا هذا رغم أنهم أجبروا مع غيرهم من غير المسلمين على مغادرتها نتيجة سياسات التترك التي تلت انهيار الإمبراطورية العثمانية. و لم تشهد المناطق التي هجرها أصحابها انتقال باقي سكان المدينة الأصليين إليها، بل قام باستيطانها المهاجرون القادمون من أرياف الأناضول و الذين أصبحوا يشكلون الآن السواد الأعظم من سكان المدينة ذات ١٢ مليون نسمة. لقد منع الحنين إلى الماضي سكان إسطنبول الأصليين من ذلك متجاهلين هؤلاء المهاجرين و محاولين تطهير الهوية الأوربية لإسطنبول مع السعي إلى التركيز على طابع العالمية الذي اتسمت به مدينتهم.¹⁴ و من خلال تمسكهم بصورة المدينة كما كانت عليه في القدم فهم يطمحون إلى تصوير إسطنبول كمدينة نخوية ثقافيا و اقتصاديا و يتجلى هذا التوق إلى الماضي بشكله الأبرز في حي «بي أوغلو» حيث تم تكوين هوية جديدة مصطنعة.¹⁵

ليست مدينة إسطنبول المدينة الوحيدة التي تشكل تركيبها السكانية الجديدة مصدر حيرة و امتعاض بالنسبة لسكانها الأصليين، إذ تعد مدينة كراتشي مثلا آخرًا، إلا أن ذلك يرجع في هذه الحالة إلى ما تشهده باكستان حاليا من حالة عدم استقرار

العالم الإسلامي، حيث أنها تتوزع على ثلاث قارات مختلفة كما تتباين كثيرا من الناحية الجيوسياسية و من ناحية امتلاكها للثروات. و بالتحديد فقد حظيت المناطق الأكثر فقرا في هذا الجزء من العالم باهتمام أقل من قبل الباحثين الأجانب، و أما بالنسبة لدراسات الباحثين المحليين فغالبا ما تكون مغمورة و لا تلقى اهتماما.

و تعمل البلدان التي شهدت فترات استعمارية على جذب باحثين من مناطق مستعمرها، كما أن الاتجاه السائد في هذه الأحوال هو الاعتماد بشكل خاص على الدراسات الصادرة في أوروبا و أمريكا الشمالية.⁹ و يؤكد كمران اسدار علي على أن المواقف التي يتبناها الناس تركز عادة على الطريقة التي ينظرون بها للعالم كما تعتمد أيضا على ما لديهم من خبرات.¹⁰ لذلك فحن بحاجة إلى تشجيع القيام بدراسات تحليلية تتسم بالشمولية و الاتساع الأكبر لتعمل على تضمين رؤى باحثين ينتمون لكلا نصفي الكرة الأرضية الشمالي و الجنوبي. و في مسعى لتقديم نظرة متوازنة فقد أوكلت هذه المهمة لمشروع ملخصات حضارات المسلمين «MCA» لكي يقوم بالعمل على نقل أعمال الباحثين الآسيويين و الأفارقة الذين يقيمون في المدن التي تتناولها الدراسة.

تسليط الضوء على بعض المدن الرئيسية ضمن المجتمعات المسلمة

ينقسم تاريخ الكثير من البلدان ذات الأغلبية المسلمة إلى ثلاث مراحل، إذ تتمتع هذه البلدان باماض يعود إلى فترة ما قبل الإسلام إضافة إلى الحقبة الإسلامية في العصور الوسطى و الفترة الاستعمارية. و تتجلى انعكاسات فترة القرون الوسطى و الفترة الاستعمارية في طريقة بناء و تخطيط هذه المدن، إلا أنه مع الدخول في حقبة الاستقلال فإن هاتين الفترتين تصحان أقل تجليا. و تاريخيا كان يتركز جزء كبير من الحياة اليومية في مدن غرب آسيا و شمال أفريقيا حول البازارات الرئيسية في هذه المدن، إلا أنه و مع الحقبة الاستعمارية تمت إضافة ميزات جديدة تمثلت في قيام المستعمرين بتوظيف مختلف لبعض أجزاء هذه المدن بما يتناسب مع احتياجاتهم و استخداماتهم. ففي مدينة الدار البيضاء تم تخطيط الطرق بشكل يعمل على تمكين القوات الفرنسية من الانتشار في المدينة دون عناء. كذلك تم أيضا تخطيط مدينة الجزائر الحديثة بشكل محدد ليناسب إيواء المستعمرين فيها.¹¹ و فقدت البازارات القديمة أهميتها بشكل تدريجي لتحل محلها المناطق التجارية الجديدة، و قد استمر ذلك بنفس الاتجاه في فترة ما بعد الاستعمار. و شكلت ظاهرة التمدن في الحالتين الإندونيسية و الماليزية إرثا يعود إلى الحقبة الاستعمارية و لم يشهد هاذان البلدان أي تطور في هذا المجال حتى الثمانينات من القرن العشرين، كما لم تشهد اللغات المحلية قبل ذلك ظهور أي مفهوم يحدد معنى كلمة مدينة بما يماثل ذلك الموجود في اللغات الأوربية أو الآسيوية الغربية. فقد شكلت الموانئ أو القلاع نقاط الارتكاز بالنسبة للمناطق الأهلة بالسكان¹² حيث أن مفهوم المدينة لم يتم نقله إلى منطقة الأرخيبيل الإندونيسي عن طريق المسلمين بل تم ذلك عن طريق الأوربيين في القرن السابع عشر. و بناء على ذلك ترسم الدراسات التي

مقدمة

العالمية التي تلقي بظلالها على العديد من المدن في العالم، فإن المدن الواقعة ضمن المناطق ذات الأغلبية السكانية المسلمة تعاني أيضا من حالات اضطراب سياسي و صراعات مستمرة، وهذا ما أدى خصوصا - في العقود الأربعة الماضية- إلى تحمل هذه المدن لخسارات كبيرة على الصعيدين المادي و المعرفي.

الحاجة إلى دراسة موضوعية

و كما أظهرت التغطية الإعلامية مؤخرا⁶ فإن المدن الموجودة في أطر المجتمعات المسلمة قد وصلت بها الحال إلى مواجهة مفترقات طرق تاريخية رئيسية، إذ شهدت العقود الأربعة الماضية اضطرابات كبيرة كان لها تأثيرها على المدن في البلدان ذات الأغلبية السكانية المسلمة، و هذا ما يجعل الوقت مناسباً جداً أكثر من أي وقت مضى للقيام بدراسة المجتمعات الحضرية الموجودة ضمن هذه البلدان. إلا أن هذا لا يعني أن جميع البلدان ذات الأغلبية المسلمة قد تأثرت بنفس الطريقة، إذ أن خصوصية هذه البلدان من ماض و مواقع جغرافية قد لعبت دوراً هاماً في بناء تركيبها الدينية و الاجتماعية و السياسية الموجودة حالياً. و في هذا السياق يسعى مشروع ملخصات حضارات المسلمين «MCA» إلى معالجة هذه النقاط في مجلد جديد يقدم نظرة إلى ما تتمتع به المدن الموجودة في أطر المجتمعات المسلمة من ديناميكية و تنوع و تاريخ و تحديات.

تركز معظم الدراسات التي تتناول موضوع المدن على المراكز الحضرية التي تتوزع في أوروبا و أمريكا الشمالية باعتبارها تحتل أهمية كبرى في عالم الاقتصاد و الأعمال. و حتى وقت قريب جداً لم تلق مدن العالم النامي و التي تضم في معظمها مراكز حضرية ذات أغلبية مسلمة الاهتمام اللازم. و لم تشهد الأخبار المتعلقة بمدن مثل دبي و أبوظبي و كوالالمبور و إسطنبول انتشاراً بين المهتمين بالاستثمار سوى في الخمس عشرة سنة الماضية. و بما أن التركيز ينصب حالياً بشكل كبير على المدن التي تمتلك طابعاً عالمياً فإن عدداً قليلاً جداً من المدن الواقعة في العالم المسلم تحظى بإمكانية الوصول إلى رأس القائمة⁷ و نتيجة لذلك لا يمكن بالضرورة تطبيق الأفكار النظرية التي تم تطويرها خلال القرن العشرين في مجال الدراسات الحضرية على حالات المدن ذات الأغلبية المسلمة.⁸ هذا إلى جانب الاختلافات الكبيرة الموجودة بين كل مدينة و أخرى في

تشير مجلة «بلومبرغ بزنس ويك» إلى أن خمسين بالمائة من سكان العالم حالياً يعيشون في مناطق حضرية¹ و بالرغم من ربط التمدن بالحدثة عموماً إلا أن المدن قد شكلت جزءاً لا يتجزأ من حضارات المسلمين منذ ظهور الإسلام في منطقة غرب آسيا في نهاية العصور القديمة. و حالياً يتوضع عدد كبير من المدن ذات الأغلبية المسلمة في المنطقة المعروفة باسم مهد الحضارة المدنية² فمدينة المدائن التي كانت واحدة من أكبر حضارات العالم في نهايات العصور القديمة، أصبحت جزءاً من الإمبراطورية الإسلامية عند ظهورها في القرن السابع، حيث كانت هذه المدينة عاصمة الدولة الفارسية كما كانت تمثل المركز الأبرز في منطقة آسيا بالنسبة لزعامه الديانتين المسيحية و اليهودية. و قد تمتعت هذه المنطقة بأهمية جيوسياسية و اقتصادية - و التي كانت سبباً في نشوء المدن القديمة كباابل و سلوقية- ما دفع العباسيين لتأسيس مدينة بغداد سنة ٧٦٢ ميلادية بالقرب من مدينة المدائن³ و قد نشأ الإسلام نفسه في مدينة أعاد النبي محمد تسميتها لتحمل اسم «المدينة»، إذ تم تقديمها للسكان المسلمين الذين كان عددهم في تزايد على أنها المدينة الأمثل بلا منازع⁴ و حتى خارج منطقة الجزيرة العربية فقد استندت التجربة الحضرية للمسلمين على مدن اتسمت بأهمية تاريخية، فتحوّلت القسطنطينية -قلب الإمبراطورية البيزنطية⁵ منذ القرن الخامس عشر إلى مدينة رئيسية في العالم المسلم علماً أنها كانت تعرف لدى اليونانيين بالمدينة أو الحاضرة الأولى بلا منازع. و بهذا أصبحت حضارة المسلمين - التي كانت أخذة بالنمو بعد القرن السابع الميلادي- تضم مدناً عالمية كبيرة في مناطق مصر و بلاد الرافدين و اليونان.

و تشير الدلائل إلى أن العالم الإسلامي قد تمتع بـماض مجيد ساهم في ضم مدن فريدة كانت جزءاً من حضارات عظيمة، أما في الوقت الحاضر فقد بدأت تتكشف تحديات كبيرة، حيث شهدت البلدان ذات الأغلبية المسلمة تطورات مقلقة متعلقة بالانفجار السكاني الحاصل فيها في وقتنا الحالي، بالإضافة إلى ما نتج عن ذلك من تحديات لاحقة تمثلت في كيفية إدارة الحيز المكاني. كما تعاني المراكز الحضرية الأخذة بالاتساع في المجتمعات المسلمة أعباء كبيرة ناجمة عن معدلات الولادة المرتفعة و الهجرة بالإضافة إلى التوسع السكني و ازدياد حركة النقل إلى جانب أمور أخرى كاستهلاك الوقود و مشاكل التلوث و إهمال المباني القديمة و انحسار المساحات الخضراء. و إضافة إلى المشاكل

شكر و تقدير

و تعجز كلمات الشكر عن التعبير عن العرفان و الامتنان لمجهود كل من ايرج اسماعيلپور قوچانی و فريال تانسوغ و هيلين بوركاي في كتابة العديد من الملخصات لهذا المجلد. كما لا أستطيع أن أغفل المساهمة القيمة للزميلة دنيز ماري من جامعة الأغاخان و لسكينة كرمالي أحمد لاضطلاعهما بتحرير القسم الإنكليزي. و قد كان لملاحظات إينور كوغييل النقدية و الحاذقة و خصوصا فيما يتعلق بمقدمة العمل أثر كبير أضاف له الغنى و العمق.

و الشكر لكل من شيلينا حاجي و ريج بروني من قسم الشؤون المالية لجهدهم الكبير في إدارة الشؤون المالية للمشروع. كما ينبغي تقدير دور مدير المعهد ديفيد تايلور لما قدمه من دعم لتعزيز قدرات المشروع و تطويره إضافة لشارلوت و ايتينغ التي قامت بالتنسيق مع مطبعة جامعة إنبيرة و فريقها المكون من نيكولا رامسي و زملائها المشكورين لدورهم في نشر هذا المجلد.

و لايسعني في النهاية إلا أن أتقدم بالشكر لزملائي سايما علي و فصيح خان و كيفين ريمينغتون و وليد غالي و أوتميك ماستيكوف و وسيم فاروق و شاه حسين على دعمهم المستمر و مساعدتهم لفريقنا كلما اقتضى ذلك.

آيتين خانباغي
لندن، كانون الأول ٢٠١٣

يتميز مشروع ملخصات حضارات المسلمين بأنه نتاج أكاديمي لتعاون وثيق بين العديد من الباحثين و الأكاديميين و المحررين و المترجمين و المنسقين من كافة أرجاء العالم. و رغم قصور قائمة الأسماء الواردة في هذا التنويه، إلا أنني ممتن لجميع المشاركين في هذا المشروع، و الذين من دونهم لم يكن لهذا العمل أن يرى النور مطلقا.

و إنني مدين ببالغ الامتنان و التقدير لمحمد مقداد و لعمله الدؤوب إلى جانبي خلال مراحل إعداد هذا العمل و مساعدته على الأصدعة المختلفة للمشروع سواء كانت التحريرية منها أو اللوجستية.

كما أرغب بتقديم شكري العميق لسوير إكر من جامعة بشكنت لدعمه المستمر لمشروع ملخصات حضارات المسلمين منذ انطلاقته و لمساهماته الاستشارية و التحريرية في القسم التركي لهذا المجلد. و لا يسعني إلا أن أشكر أيضا كلا من أيسو دننشر و حسن تشولاك و فاتح تاشتان و متين بينوجلو لترجمتهم و تحريرهم الملخصات التركية، هذا بالإضافة لغولن أوغت إيكر التي قامت بالتدقيق اللغوي النهائي لهذا القسم، و كذلك إيميني تشارك سورميلي التي ساعدتني في إضافة تعديلات غولن على النسخة النهائية للنص.

و أنا مدين بعميق الشكر و الامتنان لهيو لوفات و ترجمته الإنكليزية للملخصات العربية و كذلك لنيكي أخوان و ترجمتها الملخصات الفارسية إلى اللغة الإنكليزية. كما إنني و ببالغ التقدير أشكر كلا من مها يازجي و هالة عدرة لترجمتهم معظم الملخصات للغة العربية و فراس الحواط و وائل عودة لتحريرهم القسم العربي.

Abstracts in Arabic

الملخصات باللغة العربية

المحتويات

شكر و تقدير 7

مقدمة 9

الملخصات 17

مسرد أسماء الأعلام 135

مسرد الأماكن 136

مسرد المؤلفين 139

مسرد المصطلحات 141

Cities as Built and Lived Environments

Scholarship from Muslim Contexts, 1875 to 2011

Edited by

Aptin Khanbaghi

Edinburgh University Press

In association with the Aga Khan University,
Institute for the Study of Muslim Civilisations

المدن كبيئة معيشية عمرانية: دراسات من مجتمعات المسلمين في الفترة بين ١٨٧٥-٢٠١١
إعداد و تحرير
أبتين خانباغى

مطبعة جامعة إندبرة
بالشراكة مع جامعة الأغاخان معهد الدراسات حول حضارات المسلمين

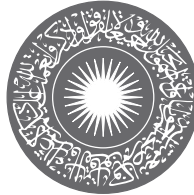
İnşa Edilen ve Yaşanan Çevreler Olarak Kentler

Müslüman Bağlamlarından Bilim, 1875–2011

Aptin Khanbaghi

Edinburgh University Press iş birliği ile

İş birliği İle Aga Khan Üniversitesi Müslüman Medeniyetleri Araştırma
Enstitüsü

THE AGA KHAN UNIVERSITY

(International) in the United Kingdom
Institute for the Study of Muslim Civilisations

Cities as Built and Lived Environments